2022
Vol: 8 Issue: 102
SEPTEMBER

International Peer-Reveiwed and Open Access Electronic Journal

e-ISSN:2587-1587

SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal

International
Refereed Indexed
Open Access
e-Journal

Editor
Associate Prof.Dr. Sehrana KASIMI

http://sssjournal.com
sssjournal.info@gmail.com

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
OPEN ACCESS
e-ISSN: 2587-1587

CC BY NC SA

Publication Date	30 SEPTEMBER 2022
Volume / Issue	8 / 102

EDİTÖRDEN

Bilim dünyasının değerli insanları,

Social Sciences Studies Journal (SSSJournal) Dergisi, 2015 yılında yayın hayatına başlamış **uluslararası, hakemli e-dergidir**. Uluslararası birçok indekste taranmakla birlikte, akademik teşvik ve doçentlik kriterlerinde uluslararası endeksli dergiler içerisinde yer almaktadır. Ayrıca akademik yazı ve düşünce ile meşgul olan herkesin söz söyleyebileceği bir sosyal bilim platformudur.

Kuruluş aşamasından bu yana SSSJournal ailesi mensubu olarak emek veren dergi yönetim kurulundaki değerli hocalarımıza, ayrıca gerek yurt içinden gerekse yurtdışından bizleri kırmayarak, danışma, yayın ve hakem kurulunda yer alan ve uzmanlık alanları ile bizlere katkı sağlayan kıymetli hocalarımıza teşekkürü bir borç bilirim.

Akademik hayata bir nebze katkı sunmak üzere çıkmış olduğumuz bu yolculukta, SSSJournal ailesi olarak yüzü aşkın yurt içi ve yurtdışında görev yapan akademisyen hocalarımızla birlikte çalışmanın gurunu yaşamaktayız. Bu bağlamda bilim dünyasının siz değerli insanlarını yayın kurulu, danışma kurulu, hakem kurulu ve yazar olarak yanımızda görmek; ayrıca görüş ve önerilerinizle bizleri en mükemmele ulaştırma noktasında yönlendirmeniz bizlere daha da güç katacaktır.

Social Sciences Studies Journal (SSSJournal) Dergisi olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Doç.Dr. Sehrana KASIMİ

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
OPEN ACCESS
e-ISSN: 2587-1587

BY NC SA

Publication Date	30 SEPTEMBER 2022
Volume / Issue	8 / 102

GENERIC

Disciplines: Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Frequency: Mountly

Social Sciences Studies Journal (SSSJournal) is a INTERNATIONAL and REFEREED e-journal. Journal of Social Sciences is social science journal. You can send posts by new member record via the journal web page, and take a part in broadcast and / or arbitration committees. We would like to express our honor to work with you, our esteemed academics.

Social Sciences Studies Journal (SSSJournal) publishes original scientific articles, symposium, panel and scientific study outputs. Furthermore, symposium reports can be published, if not published anywhere.

However, authors are responsible for any obstacles for their works. Social Sciences Studies Journal (SSSJournal) has the intellectual property rights of any published material. Anything published in the journal can not be published in anywhere except from the ones which has the permission of the journal.

Any judicial, economic and ethical responsibility of the published materials are under the authors' responsibility. Social Sciences Studies Journal (SSSJournal) will not accept any responsibility.

Associate Prof. Dr. Sehrana KASIMİ

OURNAL ADMINISTRATION		
Editor		
Associate Professor Dr. Sehrana KASIMİ		
Disciplines Editor		
Professor Jean-Marc TROUILLE	Economics	Bradford University
Professor Ekaete EFRETUEI	Business Administration	Keele University
Professor Fatos UKAJ	Econometrics	Prishtina University
Professor Shpresa HOXHA	Labour Economics	Prishtina University
Associate Professor Beyhan ZABUN	Philosophy	Gazi University
Professor Dharm BHAWUK	Community Psychology	Hawaii University
Professor Oya AYTEMİZ SEYMEN	Management and Organization	Balıkesir University
Professor Mieczysław W. SOCHA	International Advisory Board	Warsaw University
Professor Mustafa TALAS	Sociology	Omer Halisdemir University
Professor Fazlı ARSLAN	Theology and Religious Sci.	Istanbul University
Associate Professor Dr. Fikret SOYER	Sports Science	Sakarya University
Professor Haluk ALKAN	Public Administration	Marmara University
Associate Professor Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ	Science Education	Mersin University
Professor Naușabayeva HEKIMOGLU	International Relations	Bitlis Eren University
Professor Ramazan ERDEM	Healthcare Management	Suleyman Demirel University
Assistant Prof.Dr. Ipek KROM	Marketing	Beykent University
Foreign Language Linguist		
Lecturer Gulsum Vezir Oguz	Istanbul Gelisim University	
Index Supervisor		
Exp. Buket ÇİÇEK	Kahramanmaras Sutcu Imam University	

ADVISORY BOARD	
Professor Abdulhamit ŞUAYB	El Ezher University / EGYPT
Professor Abdimanap ZHOLDASBEKOV	M.Auezoy South Kazakhstan State University / KAZAKHSTAN
Professor Abdikalık KUNİMJAN	Kazakh State Women's Teacher Training University/KAZAKHSTAN
Professor Abdulhamit SINANOGLU	Kahramanmaras Sutcu Imam Universty / TURKEY
Professor Ali AKSOY	Inonu University / TURKEY

Professor Ali AZAD	United Arab Emirates University / UNITED ARAB EMIRATES
Professor Anatoliy LOGİNOV	Ukraine Shevchenko Lugan National University / UKRAINE
Professor Askar CHOUDHURY	Illinois State University, Illinois / USA
Professor Ayslu B. SARSEKENOVA	Orleu National Development Institute / KYRGYZSTAN
Professor Belkıs OZKARA	Afyon Kocatepe University / TURKEY
Professor Bunyamin AKDEMIR	Inonu University / TURKEY
Professor C. Gazi UCKUN	Kocaeli University / TURKEY
Professor Chunxing FAN	Tennessee State University / USA
Professor Dharm BHAWUK	Hawaii University / HAWAII
Professor Dragana RADICIC	Lincoln University / UNITED KINGDOM
Professor Dzhakipbek A. ALTAEV	Al - Farabi National University of Kazakh / KAZAKHSTAN
Professor Ekaete EFRETUEI	Keele University / UNITED KINGDOM
Professor Elvira BOLAT	Bournemouth University / UNITED KINGDOM
Professor Emmy INDRAYANI	Gunadarma University / ENDONEZYA
Professor Fatos UKAJ	Prishtina University / KOSOVA
Professor Hasan TUTAR	Sakarya Universty / TURKEY
Professor Himmet KARADAL	Aksaray Universty / TURKEY
Professor Isidora KOURTI	Regent's University / UNITED KINGDOM
Professor Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Professor Junaid M.SHAIKH	Curtin University of Technology / MALAYSIA
Professor Katia Zhivkova MIHAILOVA	Univ. of National and World Ec. Sofya / BULGARIA
Professor Kayhan TAJEDDINI	Lund University / SWEDEN
Professor Lutfiye OZDEMIR	Inonu Universty / TURKEY
Professor Maha Hamdan ALANAZİ	King Abdulaziz Institute of Technology, Riyadh / SAUDI ARABIA
Professor Mahir FISONOGLU	Cukurova University / TURKEY
Professor Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw /POLAND
Professor Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Professor Mehdi TEHRANI	Columbus State University / USA
Professor Meltem ONAY	Celal Bayar University / TURKEY
Professor Mieczysław W. SOCHA	Warsaw University / POLAND
Professor Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Professor Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Professor Murat CANITEZ	Omer Halis Erdemir University/ TURKEY
Professor Mustafa BİLALOV	Dagestan State University / DAGESTAN
Professor Mustafa PAKSOY	Kilis 7 Aralik University / TURKEY
Professor Nalan AKDOĞAN	Baskent University/ TURKEY
Professor Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Professor Oya AYTEMİZ SEYMEN	Balıkesir University/ TURKEY
Professor Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Professor Pınar SURAL OZER	Dokuz Eylul University / TURKEY
Professor Ramil VALEYEV	Kazak State Univers/ KAZAKHSTAN
Professor Rahmi YAMAK	Karadeniz Thecnical University / TURKEY
Professor Recep KOK	Dokuz Eylul University / TURKEY
Professor Rövşen MEMMEDOV	Sumgayıt State University / AZERBAIJAN
Professor Sabahat BAYRAK KOK	Pamukkale Üniversity / TURKEY
Professor Semra GUNEY	Hacettepe University / TURKEY
Professor Serap CABUK	Cukurova University / TURKEY
Professor Sharon THACH	Tennessee State University / USA
Professor Singh MANJARI	Indian Institute of Management / INDIA
Professor Steve LETZA	Bournemouth University / UNITED KINGDOM
Professor Ugur YOZGAT	Istanbul Kultur University / TURKEY
Professor Vaidas LUKOSIUS	Tennessee State University / USA
Professor Ymer HAVOLLI	Prishtina University / KOSOVA
Professor Yu-Feng LEE	New Mexico State University / USA
Professor Yusuf KARAKILÇIK	Inonu University / TURKEY

PUBLICATION BOARD

Professor Abdigappar MAVLYANOV	National University of Kyrgyzstan / KYRGYZSTAN
Professor Adnan CELIK	Selcuk University / TURKEY
Professor Akbar VALADBIGI	Urmia University/ IRAN
Professor Alla A. TIMOFEVA	Vladivostok State University of Economics / RUSSIA
Assistant Professor Dr. Ali APALI	Mehmet Akif Ersoy University / TURKEY
Associate Professor Dr. Ali Cuneyt CETIN	Akdeniz University / TURKEY
Professor Ali OZDEMIR	Dokuz Eylul University / TURKEY
Professor Alla A. TIMOFEVA	Vladivostok State University of Economics / RUSSIA
Assistant Professor Dr. Alper TAZAGUL	Kafkas University / TURKEY
Professor Amanbay MOLDIBAEV	Taraz State Pedagogical University/ KAZAKHSTAN

Professor Atıf Muhammed El EKRET	El Ezher University / EGYPT
Assistant Professor Dr. Aykut EKIYOR	Gazi University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Ayhan KORKULU	Ataturk University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Aykut SARKGUNESI	Bulent Ecevit University / TURKEY
Professor Bahıt KULBAEVA	S.Baybeşev Aktobe University / KAZAKHSTAN
Professor Bakıt OSPANOVA	H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk Univ./ KAZAKHSTAN
Assistant Professor Dr. Banu TANRIOVER	Osmaniye Korkut Ata University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Betul ALTAY TOPCU	Erciyes University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Bilal SOLAK	Sirnak University / TURKEY
Professor Cholpon TOKTOSUNOVA	National University of Kyrgyzstan / KYRGYZSTAN
Professor Daniyal KİDİRNİYAZOV	Dagestan Russian Academy of Sciency / RUSSIA
Assistant Professor Dr. Deniz AKGUL	Ahi Evran University / TURKEY
Professor Dinarakhan TURSUNALİEVA	Rasulbekov Kyrgyz University of Economics/ KYRGYZSTAN
Associate Professor Dr. Duygu KIZILDAG	Izmır Democracy University / TURKEY
Associate Professor Dr. Dundar KOK	Pamukkale University / TURKEY
Associate Professor Dr Durdu Mehmet BICKES	Nevsehir Hacıbektaş University / TURKEY
Professor Dzhakipbek A. ALTAEV	Al - Farabi Kazak National University/ KAZAKHSTAN
Assistant Professor Dr. Elif SIMSEK OZKAN	Erciyes University / TURKEY
Associate Professor Dr. Fahri TURK	Trakya University / TURKEY
Associate Professor Dr. Fikret SOYER	Sakarya University / TURKEY
Professor Furqan AHMAD	Jamia Islam University / INDIA
Professor George RUDIC	Montreal Pedagogical Institute / CANADA
Professor Gulfira ABDULLİNA	Bashkir State University / RUSSIAN
Associate Professor Dr. Gul KAYALIDERE	Calal Bayar University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Gul Tugba DAGCI	Yalova University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Gulsen GERSIL	Calal Bayar University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Gulsum Vezir OGUZ	İstanbul Gelisim University / TURKEY
Professor Gulşat ŞUGAYEVA	Dosmukhamedov Atyrau State University/ KAZAKHSTAN
Assistant Professor Dr. Halil Ibrahim AYDIN	Batman University / TURKEY
Associate Professor Dr. Haluk DUMAN	Aksaray University / TURKEY
Associate Professor Dr. Hasan GÜL	Ondokuz Mayis University/ TURKEY
Associate Professor Dr. Hatice Hicret OZKOC	Mugla Sıtkı Kocaman University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Hayriye SENGUN	Bayburt University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Huseyin TEZER	Bilecik Seyh Edipali University / TURKEY
Professor Dr. H.Secil FETTAHLIOGLU	Kahramanmaras Sutcu Imam University / TURKEY
Professor Kalemkas KALIBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University/ KAZAKHSTAN
Professor Karligash BAYTANASOVA	Al - Farabi Kazak National University/ KAZAKHSTAN
Associate Prof. Dr. Koray KAYALIDERE	Calal Bayar University / TURKEY
Professor Kulaş MAMİROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University/ KAZAKHSTAN
Associate Professor Dr.Mehmet INCE	Mersin University / TURKEY
Associate Professor Dr. Melih OZCALIK	Calal Bayar University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Muhammed SAYGIN	Mersin University / TURKEY
Associate Professor Dr. Mustafa AY	Selcuk University / TURKEY
Associate Professor Dr. Mustafa Fedai CAVUS	Osmaniye Korkut Ata University / TURKEY
Associate Professor Dr. Morsheda HASSAN	Grambling State University / USA
Associate Professor Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ	Mersin University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Nazan SAHBAZ KILINC	Kirikkale University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Nicolin AGALLIJA	Bayburt University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Noyan AYDIN	Dumlupinar University / TURKEY
Associate Professor Dr. Nuran AKSIT ASIK	Balikesir University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Nurullah KAYA	Bayburt University / TURKEY
Associate Professor Dr. Nuri BALTACI	Gumushane University / TURKEY
Dr. Oğuz Han OZTAY	Van Yuzuncuyil University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Ozlem YASAR UGURLU	Gaziantep University / TURKEY
Professor Shara MAZHITAEVA	Karaganda State University / KAZAKHSTAN
Professor Shigeko KAMISHIMA	Sapparo City University / JAPAN
Assistant Professor Dr. Sahin CETINKAYA	Usak University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Sara ONUR	Kirikkale University / TURKEY
Professor Sarash KONYRBAEV	Karaganda State University / KAZAKHSTAN
Professor Şara MAJITAYEVA	Karaganda State University / KAZAKHSTAN
Assistant Professor Dr. Selcen KÖK	Kahramanmaras Sutcu Imam University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Sibel SU ERSOZ	Kırıkkale University / TURKEY
Professor Susın Haseneyn El-HUDHUDİ	El Ezher University / EGYPT
Assistant Professor Dr. S. Mustafa ERSUNGUR	Ataturk University / TURKEY
Professor Dr. Tahir AKGEMCI	Selcuk University / TURKEY
Professor Tseediin BATULGA	Mongolia State Universty / MONGOLIA
Zhazira NURSULTANKYZY	Bolashak University / KAZAKHSTAN

Zia Ur REHMAN	A/P National Defence University / USA
Associate Professor Dr. Zubeyir TURAN	Omer Halisdemir University / TURKEY

REFEREE LIST	
Prof.Dr. Ahmet Ragıp Özpolat	Erzincan Binali Yıldırım University
Prof.Dr. Duran Aydınözü	Kastamonu University
Prof.Dr. İsmet Kaya	Karamanoğlu Mehmetbey University
Prof.Dr. Hacı Musa Taşdelen	Sakarya University
Prof.Dr. Lale Altınkurt	Muğla Sıtkı Koçman University
Prof.Dr. Mustafa Bekmezci	National Defense University
Prof.Dr. Veysi Günal	Harran University
Prof.Dr. Yusuf Tepeli	Akdeniz University
Associate Prof.Dr. Abdullah Oktay Dündar	Necmettin Erbakan University
Associate Prof.Dr. Arzu Evecen	Çankırı Karatekin University
Associate Prof.Dr. Bünyamin Ateş	Erzincan Binali Yıldırım University
Associate Prof.Dr. Ceyhun Çağlar Kılınç	Akdeniz University
Associate Prof.Dr. Ekrem Yaşar Akçay	Hakkari University
Associate Prof.Dr. Eser Ültay	Giresun University
Associate Prof.Dr. Handan Akyiğit	Sakarya University
Associate Prof.Dr. Hatice Kübra Kuzucanlı	Kütahya Dumlupınar University
Associate Prof.Dr. Ömer Okan Fettahlıoğlu	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Associate Prof.Dr. Sefa Usta	Karamanoğlu Mehmetbey University
Associate Prof.Dr. Samet Zenginoğlu	Adıyaman University
Associate Prof.Dr. Selma Aytüre	Ankara Yıldırım Beyazıt University
Associate Prof.Dr. Serap Yılmaz	Karadeniz Technical University
Associate Prof.Dr. Şenay Güngör	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
Associate Prof.Dr. Tuğba Düzenli	Karadeniz Technical University
Assistant Prof.Dr. Abdulkadir Hamarat	Munzur University
Assistant Prof.Dr. Abdurrazak Gültekin	Bingöl University
Assistant Prof.Dr. Ahmet Alkayış	Bingöl University
Assistant Prof.Dr. Ahmet Yücel	Ankara Yıldırım Beyazıt University
Assistant Prof.Dr. Alihan Limoncuoğlu	İstanbul Aydın University
Assistant Prof.Dr. Beyza Onur	Karabük University
Assistant Prof.Dr. Duygu Buğa	İstanbul Yeni Yüzyıl University
Assistant Prof.Dr. Erkan Çimen	Süleyman Demirel University
Assistant Prof.Dr. Gizem Cesur	İstanbul Medipol University
Assistant Prof.Dr. Gülten Demiral	Uşak University
Assistant Prof.Dr. İlker Eroğlu	Tekirdağ University
Assistant Prof.Dr. Mehmet Bozkoyun	Harran University
Assistant Prof.Dr. Mesut Atasever	Uşak University
Assistant Prof.Dr. Muhittin Sağırlı	İstanbul University
Assistant Prof.Dr. Mürşit Işık	Süleyman Demirel University
Assistant Prof.Dr. Necmettin Gül	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Assistant Prof.Dr. Okan Yaşar	İstinye University
Assistant Prof.Dr. Recep Bozyiğit	Necmettin Erbakan University
Assistant Prof.Dr. Seher Özsert	Nişantaşı University
Assistant Prof.Dr. Şerif Ahmet Demirdağ	Giresun University
Assistant Prof.Dr. Tuğbay Burçin Gümüş	İstanbul Gedik University
Assistant Prof.Dr. Tuğba İnan Günaydın	Niğde Ömer Halisdemir University
Assistant Prof.Dr. Yavuz Köktan	Sakarya University
Assistant Prof.Dr. Yavuz Selim Küçük	Samsun University
Assistant Prof.Dr. Zafer Yıldırım	Necmettin Erbakan University
Lect. Sedat BARUTCU	Çankırı University
Lect. Yasin Tahir KARACA	Ankara Yıldırım Bayazit University
Dr. Çiğdem ULUDAĞ GÜLER	İstanbul University
Dr. Obinna Chimezie Ikwuegbu	American International University
Dr. Sheikha Majid	Universiti Teknologi MARA
Res. Ins. Dr. Çağatay AKDOĞAN	Trakya University
Res. Ins. Dr. Pınar Aydemir	Gendarmerie and Coast Guard Academy
Res. Ins. Muhammed Turğut	Tarsus University
Res. Ins. Dr. Yasin AKKUŞ	Trakya University

INDEXED / LISTED IN
Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)
ResearchBible (Academic Resource Index)
Directory of Research Journals Indexing (DRJI)
Scientific Indexing Services (SIS)

Root Society for Indexing and Impact Factor Service
Active Search Results Engineer (ASR)
I2OR Indexing Services & Evaluation of Publication Impact Factor (PIF)
SOBİAD Atıf Dizini

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
OPEN ACCESS
e-ISSN: 2587-1587

CC BY NC SA

Publication Date	30 SEPTEMBER 2022
Volume / Issue	8 / 102

CONTENTS

Zeynep Butun Ikwuegbu
A Discussion and Comparison of Gardner and Dörnyei in Relation to Their Theories of Motivation in Second Language Learning
Gardner ve Dörnyei'nin İkinci Dil Öğreniminde Motivasyon Teorilerine İlişkin Bir Tartışma ve Karşılaştırma
2843-2847

Abdurrahman Yunus Sarıyıldız; Burhanettin Uysal & Mustafa Samancı
The Relationship Between Unıversity Students' Health Literacy Levels and Their Attitudes Towards Healthy Nutrition
2848-2854

Ela Arı & Sahra Akın
A New Perspective to Altruism: Moral Disengagement and Moral Metacognition
Özgeciliğe Yeni Bir Bakış Açısı: Ahlaki Çözülme ve Ahlaki Üst Biliş
2855-2863

Betül Garda & Zhuldyz Sartayeva
Urban Tourism: Swot Analysis of Turkestan in Terms of Tourism Potential
Kent Turizmi: Türkistan'in Turizm Potansiyeli Açisindan Swot Analizi
2864-2871

Fikret Güven
Ecofeminism and Marxist Ecocriticism in Ursula K. Le Guin' s The Word for World is Forest
Ursula K. Le Guin'in 'Dünya'ya Orman Denir' Adlı Eserinde Ekofeminizm ve Marksist Ekoeleştiri
2872-2875

Taha Mawlood
Türkiye'nin Mülteci Politikası ve AB'nin Ankara ile Gerçekleştirdiği Geri Kabul Anlaşması
Turkey's Refugee Policy and the EU's Readmission Agreement with Ankara
2876-2885

Fuad Hasanov; Sinan Yalçin & Hüseyin Hüsnü Bahar
Türkiye'ye Lisansüstü Eğitim için Gelen Azerbaycan Cumhuriyeti Vatandaşlarının Sorunları ve Çözüm Yaklaşımları
Problems and Solution Approaches of Citizens of the Republic of Azerbaijan Coming to Turkey for Graduate Education
2886-2899

Merve Yaşar
Türkiye'den Yurt Dışına Göçün Türk Sinemasına Yansıması: Almanya Örneği
The Reflects of Turkey's International Migration in the Turkish Cinema: The Germany Case
2900-2906

Şehmus Üzümcü; Mehmet Üzümcü & Sedat Altunay
Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri
Opinions of Class Teachers on Values Education in Social Studies Course
2907-2913

Dilara Dokur & Hasan Hüseyin Ceylan
Ürün Ülke İmajının Tüketici Güvenine Etkisi: Hizmet Sektöründe Bir Uygulama
The Effect of Product Country Image on Consumer Trust: An Application in the Service Sector
2914-2921

Yüksel Kaştan & Seda Alpaslan
Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Şanlıurfa'da Tarım Faaliyetlerinin Tarihi Gelişimi
The Historical Development of the Agricultural Activities in Şanliurfa During the Republican Period
2922-2948

Haydar Taşçılar
Temsilden Sonra Duyumsama Olarak Resim ve Deleuze'un Bacon Okuması
Painting as Sensation after Representation, and Deleuze's Bacon Reading
2949-2960

Atiye Tümenbatur
Tarım-Gıda Tedarik Zincirinin Sürdürülebilir Scor Performans Değerlendirmesi: Tarım İşletmesi Örneği
Sustainable Scor Performance Assessment of Agri-Food Supply Chain: Case of Agricultural Business
2961-2970

İpek Gürsoy & Zeynep Hatunoğlu PONZİ Sistemlerinde Tüketicilerin Mağdur Olma Riskinin Azaltılmasına Yönelik Bir Yaklaşım Olarak Sosyal Normlar Pazarlama Social Norms Marketing as an Approach to Reduce the Risk of Victimization of Consumers in PONZI Systems	**2971-2981**
Emine Nazlı John Steınbeck'in "Gazap Üzümleri" Adlı Eserinde Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç Immigration as a Social Policy Issue in John Steinbeck's "Grapes of Wrath"	**2982-2991**
Ramazan Doğan Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin Öğretmen Devamsızlığının Nedenleri ve Çözüm Önerilerine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi The Reasons of Teacher Absenteeism and the Possible Way of Solution, According to the School Administrators and Teachers Opinions	**2992-3006**
Gurban Hüseynov V.V. Barthold'un Orta Asya Türk Tarihi Hakkındaki Eserleri ve Tarih Metodolojisi V.V. Barthold's Works on Central Asian Turkish History and History Methodology	**3007-3015**
Recep Bozyiğit & Tuğba Cevriye Özkaral Saklıkent Kanyonu'nun (Seydikemer-Muğla) Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme An Evaluation on the Tourism Potential of Saklikent Canyon (Seydikemer-Mugla)	**3016-3024**
Emre Safa Tengilimoğlu & Ayşe Hicret Aydoğan Depremde Kurtarılacak Bir Yaralı İken, Arama Kurtarmacı Olmaya Uzanan Bir Başarı Hikâyesi: Cihad Karagöz While a Victim to be Recovered in the Earthquake, Reliable to be a Search and Rescue a Success Story: Cihad Karagöz	**3025-3031**
Abdurrahim Durmaz; Atilla Özçelik & Mehmet Tek Öğretmenlerin Görüşleri Doğrultusunda Destekleme ve Yetiştirme Kursları Support and Training Courses According to Teachers' Opinions	**3032-3038**
Selahattin Yelboğa; Şehmus Erol & Emrullah Batmanlı Pandemi Sürecinde Okul Müdürlerinin Yaşadıkları Sorunların İncelenmesi Investigation of the Problems Experienced by School Principals during the Pandemic Process	**3039-3051**
Abdullah Yavuz Akıncı Beden Eğitimi ve Spor Aday Öğretmenlerinin Yirmi Birinci Yüzyıl Beceri ve Kariyer Stresleri Arasındaki İlişki The Relationship Between Physical Education and Sports Teacher Canditates' Twenty-First Century Skills and Career Stresses	**3052-3060**
Zeynep Kırkıncıoğlu & Elif Turan Aslan Kültürel İletişim ve Etkileşim Açısından Kars İli ve Çevresinde Yaşayan Etnik Grupların Geleneksel Başlıklarının İncelenmesi Examination of Traditional Appearance of Ethnic Groups Living in Kars Province and Its Surroundings in Terms of Cultural Communication and Interaction	**3061-3074**
Hüseyin Kösehan Okul Öncesi Eğitim Kurumu Yöneticilerinin Okul Öncesi Öğretmenleriyle Yaşadıkları Sorunlar Problems of Pre-School Education Managers with Pre-School Teachers	**3075-3087**
Nergiz Poyraz & Emine Tarakci Eren Kent Merkezindeki Caddelerde Yaya Problemleri: Artvin, Arhavi İnönü Bulvarı Örneği Pedestrian Problems on the Streets in the City Center: Artvin, Example of Arhavi Inönü Boulevard	**3088-3099**
Ferit Güven; Selim Kanat & Mehmet Aktel Terörizm ve Siber Uzay Terrorism and Cyber Space	**3100-3112**
Ali Kazak; Seydi Ahmet Akgül; Semra Güney; Selami Gül; Recep Öner & İsmail Rahman Köse Covid – 19 Pandemisi Sürecinde Türkiye'de ve Dünya'da Eğitim Uygulamaları Education Administration in Turkey and the World during the Covid – 19 Pandemic Process	**3113-3120**
İlker Eroğlu Trakya Yarımadası'nda Ortalama Hava Sıcaklıklarının Trend Analizi Trend Analysis of Average Temperatures in the Thrace Peninsula	**3121-3144**
Fulya Kızılok Uzaktan Eğitimin Öğrenci Başarısı Üzerine Etkileri ve Uzaktan Eğitimin Etkililiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri Effects of Distance Education on Student on Success and Teacher's Opinions on the Effectiveness of Distance Education	**3145-3159**

Gülseren Ergün; Dürdane Keser & Hakan Candan Karabağ Sorununa İlişkin Tarihsel, Toplumsal ve Siyasal Bir Analiz A Historical, Social and Political Analysis of the Karabakh Problem	**3160-3170**
Neşide Yıldırım & Kazım Yıldırım Mesleki Uygulama Modelinin Öğrencilere Katkısı Açısından Önemi (Sakarya Üniversitesi Örneği) The Importance of the Professional Practice Model in Terms of its Contribution to Students (Sakarya University Example)	**3171-3180**
Fahri Alp Erdoğan; Murat Sağbaş & Mustafa Sundu Yeni Nesil Harp Ortamında Askeri Liderlerde Olması Gereken Özelliklerin Bulanık AHP Yöntemi ile Önceliklendirilmesi Prioritization of the Characteristics that must have in Military Leaders in the New Generation War Environment with the Fuzzy AHP Method	**3181-3192**
Pınar Kutluay Role of Patronage in Anatolian Seljuk Architecture	**3193-3205**
Recep Baydemir & Sedat Benek Şanlıurfa Şehrinde Yaşayan Suriyelilerin Suriye İç Savaşı (2011) Öncesinde ve Sonrasında Sosyoekonomik Durumları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz A Comparative Analysis on the Socioeconomic Status of Syrians who Living in Şanlıurfa City Before and After the Syrian Civil War (2011)	**3206-3218**
Yasin Yılmaztürk Dijital Çağda Sosyal Medya ve Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama Social Media and Medical Promotion and Marketing in the Digital Age	**3219-3221**
Hakan Akyurt & Neslihan Yolasığmazoğlu Üniversitelerdeki Gastronomi Eğitiminde Gıda Mühendisliğinin Önemi ve Gastronomi Mühendisliği The Importance of Food Engineering in Gastronomy Education in Universities and Gastronomy Engineering	**3222-3236**
Meltem Keskin & Serap Pelin Türkoğlu BIST Sürdürülebilir Endekste İşlem Gören Bankaların Wedba Yöntemiyle Performans Değerlendirmesi Performance Evaluation of Banks Traded in BIST Sustainable Index with the Wedba Method	**3237-3244**

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Review Article

Subject Area
Foreign Language Education

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2843-2847

Arrival
24 June 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64247
Article Serial Number
01

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64247

How to Cite This Article
Ikwuegbu, Z. B. (2022). "A Discussion and Comparison of Gardner and Dörnyei in Relation to Their Theories of Motivation in Second Language Learning" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2843-2847

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

A Discussion and Comparison of Gardner and Dörnyei in Relation to Their Theories of Motivation in Second Language Learning

Gardner ve Dörnyei'nin İkinci Dil Öğreniminde Motivasyon Teorilerine İlişkin Bir Tartışma ve Karşılaştırma

Zeynep Butun Ikwuegbu [1]

[1] Ins. Dr., Kahramanmaraş Sutçü İmam University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Translation and Interpreting, Kahramanmaraş, Turkey

ABSTRACT

Motivation has drawn considerable attention in learning as it plays a key role whether students stay committed and resilient throughout the learning process. In second language (L2) learning as well, the role of motivation has been researched widely, and scholars have proposed various theories to explain how motivation plays a role in learning an L2. This paper reviews Garder`s (1985) Socio-Educational Model and Dörnyei`s (2005) L2 Motivational Self System, explains the similarities and differences between them, and discusses and compares them with regards to their relevance to L2 learning in today`s world. Lastly, it presents empirical studies from around the world, which have been carried out by using Garder`s (1985) Socio-Educational Model and Dörnyei`s (2005) L2 Motivational Self System. The paper concludes with emphasising the importance of giving motivation enough attention in L2 learning, and therefore researching ways to enhance learners` motivation with regards to learning an L2.

Keywords: Second Language Learning, Motivation, Socio-Educational Model, L2 Motivational Self System

ÖZET

Motivasyon, öğrencilerin öğrenme süreci boyunca kararlı ve dirençli kalıp kalmamalarında önemli bir rol oynadığından büyük ilgi görmüştür. İkinci dil (L2) öğreniminde de motivasyonun rolü geniş çapta araştırılmıştır ve araştırmacılar motivasyonun bir L2 öğrenmede nasıl bir rol oynadığını açıklamak için çeşitli teoriler önermişlerdir. Bu makale Garder'ın (1985) Sosyo-Eğitimsel Modeli ve Dörnyei'nin (2005) L2 Motivasyonel Benlik Sistemini gözden geçirmekte, aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları açıklamakta ve bunların ikinci dil öğreniminde günümüz dünyasında nasıl bir yeri olduğunu incelemektedir. Son olarak, Garder'ın (1985) Sosyo-Eğitim Modeli ve Dörnyei'nin (2005) L2 Motivasyonel Benlik Sistemi kullanılarak gerçekleştirilen dünyanın dört bir yanından ampirik çalışmaları sunmaktadır. Makale, ikinci dil öğreniminde motivasyona yeterince dikkat edilmesinin önemini vurgulayarak ve bu nedenle öğrencilerin ikinci dil öğrenimine ilişkin motivasyonunu artırmanın yollarını araştırmakla sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dil Öğrenimi, Motivasyon, Sosyo-Eğitim Modeli, L2 Motivasyonel Benlik Sistemi

1. INTRODUCTION

Motivation is regarded as a difficult term to define, as it is quite abstract. Nevertheless, there have been attempts to define it. According to Mitchell (1982), motivation is a measurement of the degree of effort an individual puts into a particular task, which Moiinvaziri (2007) strongly agrees with, stating that motivation refers to the intensity of an individual's willingness to learn. In addition to these definitions, Oroujlou and Vahedi (2011) claim that it is more useful to think in terms of a "motivated learner" which they define as an individual who is willing to invest effort in tasks to make progress through the learning process. Therefore, it can be inferred that the role of motivation is quite important in one's learning process since it impacts on achievement (Mitchell, 1982; Ortega, 2009; Oroujlou & Vahedi, 2011; Ghazvini & Khajehpour, 2011; Murray et al. 2011; Burns & Richards, 2012; Nayan et al., 2014; Jang et al. 2015).

Rifai (2010) and Oroujlou and Vahedi (2011) indicate that motivation includes the learners' reasons to acquire a second language (L2), and these reasons, according to Ghazvini and Khajehpour (2011), affect both the rate and the success of L2 learning. There have been several theories on L2 motivation throughout the years following the recognition of motivation as an important individual disposition which is believed to explain the underlying reasons why some learners are more successful than others at language learning (Ortega, 2009; Murray et al. 2011; Burns & Richards, 2012).

2. LITERATURE REVIEW

2.1. Gardner`s (1985) Socio-Educational Model

Previously, success in language learning was attributed to individual differences associated with cognitive factors such as aptitude and intelligence (Gardner et al., 1992). However, Lambert (1955) suggested that affective factors

such as one's identification with the other language community might have an impact on L2 learning. Based on Lambert's (1955) claim, Gardner and Lambert (1959) carried out a study and found that the success in L2 learning was related to social motivation as an affective factor as well as language aptitude (Tremblay & Gardner, 1995).

Gardner (1985) believes that language learning and motivation are directly linked to each other, and he defines L2 motivation as "the extent to which an individual works or strives to learn the language because of a desire to do so and the satisfaction experienced in this activity" (p.10). His definition includes three components: a) intensity of motivation, b) desire to learn the language, c) attitude towards learning the language (Gardner, 1985; Tremblay & Gardner, 1995). Gardner's (1985) Socio-Educational Model focuses on the role of individual differences in the process of L2 learning, and he claims that learning an L2 is different from learning other subjects since the former requires learning the skills or specific behaviours that are characteristics of the target community. Consequently, learner's attitudes towards the target community and openness to taking on salient features of that community are believed to impact on the success in learning a second or foreign language (Gardner, 1985; 2010).

In the Socio-Educational Model, two major orientations, namely integrative and instrumental orientations, are believed to function to increase motivation. It is claimed that learners who have positive attitudes towards both speakers and culture of the target language, who like to communicate in the target language, and who wish to represent the target community, are the most successful ones while learning an L2; and this type of motivation is defined as integrative motivation (Gardner, 1985). Instrumental motivation, however, is characterised by the desire to gain pragmatic benefits such as having a good social status, a successful academic life and a good job with a high salary through knowing an L2 (Gardner, 1985; Oroujlou & Vahedi, 2011; Ghazvini & Khajehpour, 2011). However, this distinction between the types of motivation does not require choosing only one of them since both types are quite important in L2 learning (Gardner, 1985; Gardner et al., 1992; Gardner, 2010; Oroujlou & Vahedi, 2011; Ghazvini & Khajehpour, 2011). Although instrumental motivation is not viewed as strong as integrative motivation (Gardner, 2010), Crook (1991) claims that a learner may learn an L2 just as well through an instrumental motivation as with an integrative motivation. To be able to provide a scientific basis for measuring individual differences such as motivation, integrativeness and attitudes towards the learning situation, Gardner (1985) uses AMTB, namely the Attitude/Motivation Test Battery, which is a Likert-scale questionnaire made up of over 130 items.

Gardner's theory (1985) has contributed greatly to the research on L2 motivation and been supported by many scholars. Giles and Byrne (1982) emphasise the importance of integrative motivation by stating that it facilitates second language acquisition. Finegan (1999, p.568) theorises that "integrative motivation typically underlies successful acquisition of a wide range of registers and a native-like pronunciation". Moreover, Benson (1991) indicates that integrative motivation represents the desire to become bilingual as well as bicultural through the process of adding the target language, along with the target culture, to one's identity.

However, the Socio-Educational Model has come under serious criticism for being narrow and unresponsive to developments in psychology (Dörnyei, 1994, 2005; Dörnyei & Ushioda, 2009, 2011). Gardner is claimed to disregard all contexts other than Canada, which according to Dörnyei (1994, 2005), Ortega (2009), Dörnyei and Ushioda (2009, 2011) and Murray et al. (2011) compromises his notion of integrativeness and the Socio-Educational model in general. Moreover, Gardner's (1985) notion of integrative motivation has also been claimed to be irrelevant to today's modern globalised world (Dörnyei & Ushioda, 2009).

2.2. Dörnyei `s (2005) L2 Motivational Self System

Dörnyei and Otto (1998) claim that L2 motivation should be regarded as a lifelong process (rather than a linear one) since it is a complex and dynamic phenomenon that is subject to change over time. They suggest adopting a process- oriented approach that can facilitate tracking ups and downs in the intensity of individuals' motivation. The Process Model of L2 Motivation (Dörnyei & Otto, 1998) is grounded on the idea that motivational behavior has antecedents and consequences. It divides the motivational behaviour into three distinct phases such as pre-actional (choosing the goal or the task), actional (acting according to the choice), and post- actional phases (assessing the performance of the activity). However, Dörnyei (2005) himself states that there are two shortcomings of the process model; the first is the impossibility of understanding the exact time when a learning process begins and ends in classrooms, the second is the fact that learning can not be isolated from other ongoing activities that individuals are engaged in.

Dörnyei (2005) claims that there is a need for a more *radical reformulation,* and that L2 is a part of individual's identity, therefore he re-theorises motivation in the concepts of self and identity by claiming that L2 motivation should be approached from a whole-person perspective. In 2005, Dörnyei proposed the "L2 Motivational Self System", which aims to integrate affective and emotional factors with cognition (Ryan and Dörnyei, 2013).

Dörnyei's framework incorporates "ideal self", "ought-to self" and "L2 learning experience". Ideal self, which is *the L2-specific facet of one's ideal self*, is regarded as a powerful motivator since it represents both the ideal image that one wishes to be in the future and the desire to reduce the gap between one's actual self and ideal self (Dörnyei, 2005). Ought-to self, however, is concerned with the attributes that someone believes he/she ought to possess, obligations and responsibilities, in order to stay away from possible negative outcomes (Dörnyei, 2005). Dörnyei (2005) states that L2 learning experience, the third component, is characterised by the situation-specific motives that are related to the actual learning environment and the experience, such as teachers, learner's peers, the language curriculum and the experience of achievement.

Dörnyei (2005) indicates that the L2 Motivational Self System builds on the Socio-Educational Model since they are both centred on the notions of identity and integrativeness. However, stating that global Englishes is regarded as an international language now, and there is neither a specific target community representing it nor an "owner" of the L2, Dörnyei (2005) feels the need to reinterpret the notion of integrativeness. He suggests that integrativeness refer to a drive for identification of an individual with oneself to reduce the gap between the actual self and ideal self, rather than a drive for identification of an individual with the target community and language. Therefore, according to the reinterpreted version of integrativeness, if an individual would like to be a proficient L2 user, he/she can be claimed to have integrative motivation in Gardner's terminology (Dörnyei, 2005; Dörnyei & Ushioda, 2009, 2011). Gardner's (1985) instrumental motivation is claimed to mix up the ideal and ought-to selves (Dörnyei, 2005). Dörnyei (2005) indicates that the ideal self has a promotion focus that is concerned with success, hopes, desires and wishes while the ought-to self has a prevention focus that is concerned with obligations, safety and responsibilities. Therefore, in a situation when someone idealises himself/herself as a person who is professionally successful, then instrumental motives are related to the ideal L2 self. In contrast, in a situation when one studies an L2 to avoid failing an exam (with a prevention motive), then instrumental motives are related to the ought-to self (Dörnyei, 2005; Dörnyei & Ushioda, 2011). As such, dividing the instrumental motivation into two types, Dörnyei and Ushioda (2009, 2011) state that "instrumentality-promotion" is associated with the ideal self, while "instrumentality-prevention" is associated with the ought-to self. Unlike Gardner who carries out quantitative research methods while investigating L2 motivation, Boo et al. (2015) and Dörnyei and Ushioda (2011) indicate that qualitative and innovative methods for data collection can contribute to the findings in terms of balance and reliability.

Gardner's interpretation of integrativeness regards the learners as motivated if they want to learn a language by entering into a specific, clearly defined target community (Ryan, 2006). Although this interpretation may work in Canada since it is a bilingual environment which provides individuals with a target community to integrate themselves in, it may not work in contexts where individuals do not have any opportunity to access to the target community (Sung, 2013). Warschauer (2000) states that, with globalisation, a new society has come out where English is shared by many non-native speakers rather than dominated or owned by native speakers. Now, English is widely regarded as a lingua franca for an L2 learner to communicate with other people in the world, and as a language that belongs to whoever uses it, therefore it is hard to claim that English still represents the culture or the language of specific English-speaking countries (Sung, 2013). As such, language learners should identify themselves with the international community by constructing bi-cultural global identity that represents an English-speaking globally involved version of themselves as either their ideal self or ought-to self (Lamb, 2004; Ushioda, 2011; Sung, 2013). Developing a global identity gives the learners not only a feeling of belonging to worldwide culture but also the opportunity to keep their L1-speaking self (Lamb, 2004).

2.3. Empirical Studies Focusing on Motivation in L2

Motivation, as a key factor in L2 learning, has been the subject of numerous studies that have been conducted in different contexts and therefore had different findings. For example, Gardner, Day and Maclntyre (1992) looked at integrative motivation and anxiety in acquiring computerised vocabulary and found that participants who had higher integrative motivation were better in vocabulary acquisition than the ones whose integrative motivation was lower. In Gardner, Lalonde and Moorcroft's study in 1985, it was found that the performances of participants` who were highly integrative motivated were similar to the performances of the ones who had lower levels of integrative motivation on the first trial to learn English equivalents of rare French words, however the former group was faster in learning during the subsequent trials.

Ghazvini and Khajehpour (2011) investigated Iranian students' motivation and attitudes towards learning English through a questionnaire. The findings showed that girls were more integrative motivated while boys were more instrumental motivated to learn English. The findings also indicated that there were major instrumental factors in girls' being integrative motivated. Mun (2004) investigated the relationship between learners' English proficiency levels and their integrative and instrumental motivation. The findings indicated that the motivational orientation

among the learners whose levels were low, average and high were similar to each other since they all had instrumental motivation to learn English. Moreover, the findings indicated that more proficient learners were the ones who had integrative motivation to learn the language.

Dörnyei and Chan (2013) investigated the relationship between the future L2 self- guides (namely ideal and ought-to L2 selves) and success in learning two target languages (Mandarin and English), and they found that there was a positive relationship between the L2 self guides and the learners' effort and success in L2 learning, but they emphasized the possibility of different languages' being associated with distinct ideal language selves. In a study of college students` learning English as a second language and French, Japanese, German or Korean as a third language in Taiwan, Huang et al. (2015) found that the ideal L2 self, the ought-to L2 elf, cultural interest and identification with social role obligations were predictors for targeted learning behaviours. They found that while the ought-to L2 self had a quite important role while predicting the learning efforts for three of the languages: English, German and Japanese; the ideal L2 self played a decisive role in learning French and Korean. Based on the results of the last two studies, it can be inferred that the role of the self-guides may change according to the target language.

3. CONCLUSION

Undoubtedly, motivation has a critical role in learners' language learning process. Different theories of motivation have been derived throughout the years, although they have used different frameworks, they all have emphasized the importance of motivation as an individual difference. Now, there is a consensus among the scholars that L2 motivation is a dynamic phenomenon since it is directly related with the learner and his/her identity (Ryan, 2006; Sung, 2014). Therefore, the findings and the implications of the studies of L2 motivation should be used for enhancing the learners' motivation and helping them to acquire necessary skills to be able to construct global identities.

REFERENCES

1. Benson, M. J. (1991). "Attitudes and motivation towards English: A survey of Japanese freshmen." RELC Journal, 22(1), 34-48.
2. Boo, Z.; Dornyei, Z. & Ryan, S. (2015). "L2 Motivation research 2005- 2014: Understanding a publication surge and a changing landscape." ELSEVIER, 55, 145-157.
3. Burns, A. & Richards, J. C. (2012). The Cambridge Guide to Pedagogy and Practice in Second Language Teaching. Cambridge University Press, USA.
4. Cook, V. (1991). Second language learning and language teaching. Edward Arnold, London.
5. Dörnyei, Z. (1994). "Conceptualizing motivation in foreign-language learning." Language Learning, 40, 45–78.
6. Dörnyei, Z. (2005). The Psychology of the Language Learner: Individual Differences in Second Language Acquisition. Lawrence Erlbaum Associates Inc., USA.
7. Dörnyei, Z. & Ottó, I. (1998). "Motivation in action: A process model of L2 motivation." Working Papers in Applied Linguistics*, 4*, 43–69.
8. Dörnyei, Z. & Ushioda, E. (2009). Motivation, Language Identity and the L2 Self. MPG Books Ltd., GB.
9. Dörnyei, Z. & Ushioda, E. (2011). Teaching and Researching Motivation, 2nd edn. Pearson Education Limited, GB.
10. Dörnyei, Z. & Chan, L. (2013). "Motivation and Vision: An Analysis of Future L2 Self Images, Sensory Styles, and Imagery Capacity Across Two Target Languages." Language Learning, 63 (3), 437-462.
11. Finegan, E. (1999). Language: Its structure and use, 3rd edn. Harcourt Brace.
12. Gardner, R. C. (1985). Social psychology and second language learning: The role of attitudes and motivation. Edward Arnold, London.
13. Gardner, R. C. (1988). "Attitudes and Motivation." Applied Linguistics, 9, 135-148.
14. Gardner, R. C.; Day, J. B. & Maclntyre, P. D. (1992). "Integrative Motivation, Induced
15. Anxiety, And Language Learning in A Controlled Environment." *SSLA*, 14, 197-214.
16. Gardner, R. C. (2010). Motivation and Second Language Acquisition: The Socio- Educational Model. Germany: Peter Lang Publishing.
17. Gardner, R. C.; Lalonde, R. N., & Moorcroft, R. (1985). "The Role of Attitudes and

18. Motivation in Second Language Learning: Correlational and Experimental Considerations." Language Learning, 35 (2), 207-227.
19. Gardner, R. C. & Lambert, W. E. (1959). "Motivational variables in second language acquisition." Journal of psychology, 13(4), 266–272.
20. Ghazvini, S. D. & Khajehpour, M. (2011). "Attitudes and Motivation in Learning English as Second Language in High School Students." Social and Behavioural Sciences, 15, 1209-1213.
21. Giles, H. & Byrne, J. L. (1982). "An intergroup approach to second language acquisition." Journal of multilingual and multicultural development. 1(1), 17–40.
22. Huang, H. T.; Hsu, C. C. & Chen, S. W. (2015). "Identification with social role obligations, possible selves, and L2 motivation in foreign language learning." ELSEVIER, 51, 28-38.
23. Jang, B. G.; Conradi, K.; McKenna, M. C., & Jones, J. S. (2015). "Motivation: Approaching an Elusive Concept Through the Factors That Shape It." The Reading Teacher, 69 (2), 239-247.
24. Lamb, M. (2004). "Integrative motivation in a globalizing world." ELSEVIER, 32, 3-19.
25. Lambert, W. E. (1955). "Measurement of the linguistic dominance of bilinguals." Journal of Abnormal and Social Psychology, 50, 197-200.
26. Mitchell, T. R. (1982). "New Directions for Theory, Research, and Practice." The Academy of Management Review, 7 (1), 80-88.
27. Moiinvaziri, M. A. M (2007). "Motivational orientation in English language learning. Summary: A study of Iranian undergraduate students' motivational orientation in English language learning." Retrieved from https://www.usingenglish.com/teachers/articles/motivational-orientation-in-english-language-learning.html
28. Mun, Y. S. (2004). "Motivation as a contributing factor in English language learning: a comparison between different English language proficiency UTM undergraduates." Unpublished undergraduate thesis, UTM Malaysia.
29. Murray, G.; Gao, X. & Lamb, T. (2011). Identity, Motivation and Autonomy in Language Learning. Short Run Press Ltd., GB.
30. Nayan, S.; Krishnasamy, H. N. & Shafie, L. A. (2014). "A Cross- National Study of Motivation in Language Learning." International Journal of Information and Education Technology, 4 (2), 194-197.
31. Oroujlou, N. & Vahedi, M. (2011). "Motivation, Attitude, and Language Learning." Social and Behavioural Sciences, 29, 994-1000.
32. Ortega, L. (2009). Understanding Second Language Acquisition. Routledge, NY.
33. Rifai, N. A. (2010). "Attitude, Motivation, and Difficulties Involved in Learning the English Language and Factors That Affect Motivation in Learning It." Social and Behavioural Sciences, 2, 5216-5227.
34. Ryan, S. (2006). "Language Learning Motivation within the Context of Globalisation: An L2 Self within an Imagined Global Community." Critical Inquiry in Language Studies, 3(1), 23-45.
35. Ryan, S. & Dörnyei, Z. (2013). "The long- term evolution of language motivation and the L2 self." (Ed. A. Berndt), Fremdsprachen in der Perspektive lebenslangen Lernens, pp. 89- 100, Peter Lang, Framkfurt.
36. Sung, C. C. M. (2013). "Learning English as an L2 in the Global Context: Changing English, Changing Motivation." Changing English, 20(4), 377-387.
37. Sung, C. C. M. (2014). "Global, local or glocal? Identities of L2 learners in English as a
38. Lingua Franca communication." Language, Culture and Curriculum, 27(1), 43-57.
39. Tremblay, P. F & Gardner, R. C. (1995). "Expanding the Motivation Construct in
40. Language Learning." The Modern Language Journal, 79, 505-520.
41. Ushioda, E. (2011). "Language learning motivation, self and identity: current theoretical perspectives." Computer Assisted Language Learning, 24(3), 199-210.
42. Warschauer, M. (2000). "The Changing Global Economy and the Future of English Teaching." TESOL Quarterly, 34, 511-535.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Healthcare Management

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2848-2854

Arrival
25 August 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64273
Article Serial Number
02

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64273

How to Cite This Article
Sarıyıldız, A. Y., Uysal, B. & Samancı, M. (2022). "The Relationship Between Unıversity Students' Health Literacy Levels and Their Attitudes Towards Healthy Nutrition" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2848-2854

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

The Relationship Between Unıversity Students' Health Literacy Levels and Their Attitudes Towards Healthy Nutrition[1]

Abdurrahman Yunus Sarıyıldız [1] Burhanettin Uysal [2] Mustafa Samancı [3]

[1] Assistant Prof.Dr., Samsun University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Health Management, Samsun, Turkey
[2] Assistant Prof.Dr., Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Health Sciences, Health Management Department, Bilecik, Turkey
[3] Research Assistant., Samsun University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Health Management, Samsun, Turkey

ABSTRACT

The aim of the study is to determine the relationship between the health literacy level of university students and their attitudes towards healthy eating. The universe of the study consists of 21035 students studying at Bilecik Şeyh Edabali University and Samsun University. The sample of the study was determined as 377 students in the calculation of the sample, which was carried out with a 95% confidence interval, 5% margin of error, and 50% incidence and 50% absence. Simple random sampling method was used as the sampling method in the study, and the study was carried out on 377 students between 24.02.2022 and 25.05.2022. In the study, the European Health Literacy Scale, the Turkish version of which was validated by Aras and Bayık Temel (2017), and the Attitude towards Healthy Eating Scale developed by Tekkurşun Demir and Cicioğlu (2019) were used. As a result of the correlation analysis, it was determined that there was a significant, positive and low level relationship between university students' attitudes towards healthy eating and their health literacy levels (r=0.384). With an attitude towards healthy eating; A positive, significant and low correlation (r=0.293) between Access to Information, one of the sub-dimensions of Health Literacy; A positive, significant and low relationship between Understanding Information (r= 0.334); There is a positive, significant and low relationship between Appraisal/Evaluation (r=.0343) and a positive, significant and low-level relationship (r= 0.338) between Application / Use dimension. As a result, as the health literacy level of university students increases, the attitudes towards healthy eating increase at a low level.

Keywords: Health Literacy; Healthy Nutrition; Health Management

1. INTRODUCTION

In today's societies, getting a place in the health system and making significant progress can be difficult even for people with a high level of education. Kickbusch, Pelikan, Apfel, and Tsouros (2013) stated that information societies in the 21st century experience a paradox of health decision-making. This paradox results in a health literacy crisis for Europe and beyond. In the book "Health Literacy" published by Kickbusch et al. (2013), the European Health Literacy Survey applied to eight European countries is mentioned. According to the study, almost half of all adults in the eight European countries studied had inadequate or problematic health literacy skills that negatively affected health literacy (Kickbusch, Pelikan, Apfel, & Tsouros, 2013). The concepts of health and literacy are highly interrelated concepts in the literature. An individual who lacks literacy will have great difficulty in managing his/her own health, and the individual's ability to express himself/herself in the field of health will be very limited (Soysal & Obuz, 2020). Although the concept of health literacy, which has been used in the literature for at least 30 years, was first used in the field of health education in 1974, it was not widely used even in the 1990s. While health literacy was defined as individuals' ability to read, understand and fulfill health-related information until the 1990s, more comprehensive definitions of the concept of health literacy have emerged after the 1990s (Yılmaz Güven, Bulut, & Öztürk; 2018). In its most current form, health literacy is defined as the degree to which individuals have the ability to find, understand and use information and services to make health-related decisions and actions for themselves and others (Eslami, Tavakoly Sany, Ghavami, & Peyman, 2022). In a systematic review study by Liu et al. (2020), it was concluded that health literacy encompasses three elements: knowledge of health and health systems, the ability to process and use information about health and health services in various formats, and finally the ability to protect health through self-management and collaboration with health providers.

[1] This study was presented as a summary paper at the Karadeniz 9th International Conference on Applied Sciences held between 25-26 June 2022.

Some studies indicate that health literacy is a much stronger determinant of health than factors such as education level, gender, income, etc. As a matter of fact, the World Health Organization (WHO) defined health literacy as one of the biggest determinants of health (Eslami, Tavakoly Sany, Ghavami, & Peyman, 2022). Health literacy is in fact seen as a social determinant of health for both individuals and societies due to its impact on socioeconomic status, employment and ability to access services (Adams, 2010). Patients and their families need adequate health literacy, which includes a number of basic processes such as accessing, obtaining, understanding, evaluating and applying health-related information in order to understand health information and actively participate during periods of illness (Papadakos et al. 2021). Therefore, health literacy skills are essential for individuals to have knowledge about health problems, make the right health decisions and benefit from health services (Eslami, Tavakoly Sany, Ghavami, & Peyman, 2022). There are many assumptions in the literature that inadequate health literacy means poor understanding of health communication, which leads to inadequate self-management, poor perceptions of health responsibility and inappropriate health service utilization (Adams, 2010). Inadequate health literacy may be associated with the non-use of preventive health services, delayed disease diagnoses and increased healthcare costs. The annual cost of inadequate health literacy in Canada is estimated to be 3-5% of the total health budget (Papadakos et al. 2021). High health literacy has a great impact and importance on healthy behaviors and adoption of preventive healthcare (Eslami, Tavakoly Sany, Ghavami, & Peyman, 2022). In addition to all these, self-management practice skills may differ according to the patient's level of health literacy (Adams, 2010).

Health literacy is recognized as an important predictor of many chronic diseases such as diabetes (Adams, 2010). At the same time, available scientific data show that improper and irregular nutrition is also a major factor in the emergence of health problems (Yıldırım, Kızıltan, & Akçil Ok, 2021). In this context, nutrition literacy is also of great importance. The concept of nutrition literacy is defined as the capacity of individuals to access, comprehend, interpret and apply basic information and services related to nutrition (Carbone & Zoellner, 2012).

In this study, it was aimed to determine the levels of health literacy and attitudes towards nutrition of undergraduate students and to determine whether there is any relationship between these variables.

2. METHOD

2.1. Population and Sample of the Study

Since it was not possible to reach the entire population due to reasons such as the large number of people in the population, cost and time limitations, it was preferred to select a sample from the population. When the literature was examined, it was seen that a sample of 384 people represented the population of 1,000,000-100,000,000 people with a 95% confidence interval and a 5% margin of error (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2004).

Participation in the research is voluntary. The population of the study consists of all students at Samsun University and Bilecik Şeyh Edebali University. All students were included in the study and it was planned to conduct a study on 377 students with a 5% margin of error at 95% confidence interval based on simple random sampling from a total of 21035 students.

2.2. Limitations of the Study

There are no exclusion criteria. All students in the sample were included in the study. Since the survey was prepared and distributed online, people who do not use the internet and cannot access the web link of the survey are among the limitations of the study. In addition, the research is limited to the dates 24.02.2022 - 25.05.2022.

1.1. Data Collection Methods and Tools

This study is a cross-sectional study based on a questionnaire. The study was designed to cover two universities in Turkey (Samsun University and Bilecik Şeyh Edebali University). The questionnaire was administered through an online survey system (Google Forms) created by the researchers. Along with nine socio-demographic questions, the questionnaire includes the European Health Literacy Scale consisting of 25 statements and the Attitude Scale for Healthy Nutrition consisting of 21 statements. The scales are standardized and validity and reliability studies were conducted by the scale owners. The validity and reliability study of the Turkish form of the European Health Literacy Scale was conducted by Aras and Bayık Temel (2017). Attitude Scale for Healthy Nutrition was developed by Tekkurşun Demir and Cicioğlu (2019). The questionnaires were administered after obtaining permission from the relevant Universities. The total number of participants in the survey was 377.

2.3. Analysis of Data

The data obtained from the questionnaires will be analyzed with SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) program and Lisrel program. In order to analyze whether there were significant differences according to the

personal characteristics of the participants, comparison analyses according to the normality of the distribution (parametric tests for normal distribution; non-parametric tests for non-normal distribution), correlation and simple-multiple regression analyses were performed between the dimensions of the scales.

3. RESULTS

In this chapter; The findings regarding the personal characteristics of the participants and the results of the basic and advanced analysis regarding the dimensions/variables of the research were examined. Since the application of the questionnaire was carried out with the online survey system, the participants were required to participate in all statements in the scales, and since the questionnaires were completed on a voluntary basis, there is no missing data.

Table 1. Participants' Socio-Demographic Characteristics

Your University	***n***	***%***	***Frequency of health services use***	***n***	***%***
Bilecik Şeyh Edebali University	181	48	Very little	168	44,6
Samsun University	196	52	Medium	187	49,6
Gender	***n***	***%***	Too much	21	5,6
Male	85	22,55	***Do you use medicine without consulting a doctor?***	***n***	***%***
Female	292	77,45	Yes	162	43
Class Level	***n***	***%***	No	215	57
First year	132	35	***Do you think you are well informed about health?***	***n***	***%***
Second year	112	29,7	Yes	245	65
Third year	127	33,7	No	132	35
Fourth year	6	1,6	***Interested in doing research in the health field?***	***n***	***%***
The way of life during the school terms	***n***	***%***	Yes	300	79,6
I'm living with my family	102	27,1	No	77	20,4
I live in a student house or dormitory	275	72,9	**Total**	**377**	**100**

Table 2. Reliability, Normality Test and Descriptive Statistics for the Scales and Subscales

Dimensions	**Cronbach α**	**Normality * p**	**Min**	**Max**	**x̄±ss**	**1**	**1.1.**	**1.2**	**1.3**	**1.4**	**2**	**2.1**	**2.2**	**2.3**	**2.4**
1. Attitude Scale for Healthy Nutrition	.809	,025	45	101	71,52±11,5	-									
1.1. Information About Nutrition	.831	,000	9	25	20,14±3,6	,515**	-								
1.2. Feeling Towards Nutrition	.742	,001	6	29	16,49±5	,644**	0,048	-							
1.3. Positive Eating Habit	.758	,000	5	25	16,34±4,7	,674**	,381**	,127*	-						
1.4. Bad Eating Habit	.745	,000	5	25	18,55±4,4	,739**	,150**	,416**	,333**	-					
2. Health Literacy Scale	.936	,000	49	125	102,27±15,4	,384**	,526**	0,071	,394**	,139**	-				
2.1. Access to Information	. 860	,000	5	25	20,74±3,6	,293**	,471**	-0,007	,310**	,121*	,803**	-			
2.2. Understanding Information	.814	,000	14	35	28,90±4,7	,334**	,492**	0,073	,349**	0,083	,882**	,656**	-		
2.3. Assessment/Evaluation	.850	,000	17	40	32,51±5,51	,343**	,458**	0,091	,349**	,101*	,928**	,650**	,766**	-	
2.4. Application/Utilization	.788	,000	5	25	20,11±3,82	,338**	,430**	0,044	,343**	,161**	,817**	,568**	,590**	,709**	-

*Shapiro-Wilk x̄= average sd = standard deviation p= statistical significance value
**Correlation is significant at the level 0,01 (double-quoted)

Table 2 shows the reliability, normality test and descriptive statistics of the subscales. Cronbach's alpha (α) coefficient of ASHN was found to be 0.809. Among the subdimensions, the coefficient of Information About Nutrition is 0.831, which is higher than the other dimensions. The Cronbach's alpha (α) coefficient of the Health Literacy Scale was found to be 0.936. The coefficient of Access to Information, one of the subdimensions, is 0.860, which is higher than the other dimensions.

The results of the Shapiro-Wilk test were analyzed to determine which tests would be used in the analyses. Since the distribution was not normally distributed, nonparametric test methods were used in the analyses ($p<.05$).

In the descriptive statistical analysis for the scales and subdimensions, the average of ASHN was 71.52. Among the subdimensions of ASHN: Information on Nutrition 20.14±3.6; Feeling Towards Nutrition 16.49±5; Positive Eating Habits were 16.34±4.7 and Bad Eating Habits were 18.55±4.4. The average of the Health Literacy Scale is 102.27. Access to Information, one of the subdimensions of the Health Literacy Scale, was 20.74±3.6; Understanding Information 28.90±4.7; Appraisal/Evaluation was found to be 32.51±5.51 and Application/Using 20.11±3.82.

According to the results of the correlation analysis, there is a positive, significant and low level relationship between ASHN and Health Literacy (r=0.384). There is a positive, significant and low-level relationship with

Access to Information (r=0.293); a positive, significant and low-level relationship with Understanding Information (r=0.334); a positive, significant and low-level relationship with Appraisal/Evaluation (r=.0343); and a positive, significant and low-level relationship with Application/Use dimension (r=0.338). Based on these findings, it can be said that as health literacy increases, attitudes towards healthy eating increase slightly.

Table 3. Socio-Demographic Comparison Analyses of Subdimensions

Variables	**1. Attitude Towards Healthy Nutrition**	1.1. Information About Nutrition	1.2. Feeling Towards Nutrition	1.3. Positive Eating Habit	1.4. Bad Eating Habit	**2.Health Literacy**	2.1.Access to Information	2.2.Understanding Information	2.3.Assessment/Evaluation	2.4.Application/Utilization
Your University										
p for difference	*0,54*	*0,534*	*0,019**	*0,966*	*0,834*	*0,251*	*0,399*	*0,587*	*0,216*	*0,193*
Bilecik Şeyh Edebali University	185	193	175	189	188	196	194	192	196	197
Samsun University	192	186	202	189	190	183	184	186	182	182
Gender										
p for difference	*,570*	*,188*	*,213*	*,768*	*,270*	*,009***	*,307*	*,001**	*,014**	*,102*
Male	195	175	202	192	200	162	178	155	163	172
Female	187	193	185	188	186	197	192	199	196	194
Class Level										
p for difference	*,253*	*,054*	*,446*	*,547*	*,508*	*,266*	*,839*	*,051*	*,380*	*,306*
First year	182	177	189	185	185	198	195	200	197	193
Second year	206	208	201	197	202	193	184	200	190	194
Third year	181	181	180	184	183	174	187	167	178	177
Fourth year	199	250	163	234	168	223	208	193	233	248
The way of life during the school terms										
p for difference	*,000***	*,031**	*,316*	*,000***	*,004***	*,016**	*,040**	*,013**	*,029**	*,146*
I'm living with my family	224	209	198	228	216	211	208	212	209	202
I live in a student house or dormitory	176	182	186	174	179	181	182	181	182	184
Frequency of health services use										
p for difference	*,347*	*,620*	*,677*	*,260*	*,389*	*,151*	*,187*	*,191*	*,249*	*,323*
Very little	181	185	184	179	188	179	183	180	181	180
Medium	197	190	193	198	192	193	189	192	191	195
Too much	175	209	181	179	158	225	229	223	221	205
Do you use medicine without consulting a doctor?										
p for difference	,000**	,081	,000**	,001**	,067	,022*	,980	,014*	,007**	,026*
1. Yes	161	178	162	167	177	174	189	173	172	175
2. No	210	197	210	205	198	200	189	201	202	200
Do you think you are well informed about health?										
p for difference	,000**	,000**	,960	,000**	,005**	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**
1. Yes	206	208	189	207	201	219	214	219	216	210
2. No	158	154	189	156	168	133	143	134	138	151
Interested in doing research in the health field?										
p for difference	,016*	,071	,167	,060	,187	,031*	,025*	,021*	,045*	,214
1.Yes	196	194	193	194	193	195	195	196	195	193
2.No	162	169	174	168	174	165	164	163	167	175

*p<0.05= significance value
** p<0.01= significance value

The results of the comparison analysis according to the subdimensions in terms of variables are given in Table 3.

In terms of the university variable, a statistically significant relationship was found only in the Feeling Towards Nutrition dimension (p=0.019). Samsun University's scores (rank average= 202) are higher than Bilecik Şeyh Edebali University's (rank average= 175).

While there was no significant relationship in Attitude Towards Healthy Nutrition and its subdimensions in terms of gender variable (p>0.05), the score of female students (rank average=197) was higher than male students (rank average= 162) in the general dimension of Health Literacy (p=.009), and in the subdimension of Understanding Information (p=, 001) the scores of female students (rank average= 199) were higher than those of male students (rank mean= 155) and in the Valuing/Evaluation dimension (p= ,014) the scores of female students (rank average= 196) were higher than those of male students (rank average= 163) and a statistically significant relationship was found.

No statistically significant relationship was found in the general and subdimensions of ASHN and Health Literacy scale in terms of class level variable (p>0.05).

A statistically significant relationship was found between the general dimension of the ASHN (p=.000) and the subdimensions of Information About Nutrition (p=.031), Positive Eating Habits (p=.000) and Poor Eating Habits (p=.004) in terms of the way of living in school terms. The scores of those who say they live with my family in both general and subdimensions are higher than those who say they live in a student house or dormitory.

No statistically significant relationship was found in the general and subdimensions of ASHN and Health Literacy scale in terms of the frequency of healthcare use (p>0.05).

A statistically significant relationship was found between the overall dimension of the ASHN (p=.000) and the subdimensions of Feeling Towards Nutrition (p=.000), Positive Eating Habits (p=.001) and Poor Eating Habits (p=.001) in terms of the variable "Do you use medication without consulting a doctor?". A statistically significant relationship was found between the overall dimension of the Health Literacy Scale (p=0.22) and the subdimensions of Understanding Information (p=.014), Appraisal/Evaluation (p=.007), and Practice/Using (p=.026). . The average of those who say that they do not use drugs without consulting a doctor in both general and subdimensions is higher.

In terms of the variable "Do you think you are knowledgeable about health?" statistically significant relationships were found in the general dimension of ASHN (p=.000) and the subdimensions of Information About Nutrition (p=.000), Positive Eating Habits (p=.000) and Poor Eating Habits (p=.005). Those who think that they are knowledgeable about health in both the general and subdimensions have a higher score. Access to Information (p=.000), Understanding Information (p=.000), Appraisal/Evaluation (p=.000), and Practice/Using (p=.000) with the Health Literacy Scale overall dimension (p=.000) Statistically significant relationships were found in the subdimensions. Those who think that they are knowledgeable about health in both general dimensions and subdimensions have higher scores.

Statistically significant relationships were found in the general dimension of ASHN (p=.016) in terms of the variable "Are you interested in doing research in the field of health?". Those who are interested in doing research in the field of health have a higher score. Statistically significant relationships were found between the Health Literacy Scale general dimension (p=.031) and Access to Information (p=.025), Understanding Information (p=.021), and Evaluation/Evaluation (p=.045) subdimensions. Those who are interested in doing research in the field of health in both general dimensions and subdimensions have higher scores.

4. DISCUSSION AND CONCLUSION

In the literature, there is no study examining health literacy and ASHN in students. This situation constitutes the original aspect of the study.

In the study, a positive, significant and low-level relationship was found between ASHN and Health Literacy. A positive, significant and low relationship with Access to Information, one of the subdimensions of Health Literacy, a positive, significant and low relationship with Understanding Information, a positive, significant and low relationship with Appraisal/Evaluation, and a positive relationship with Practice / Use There is a significant and low level relationship.

In a study conducted by Özenoğlu et al. (2021), a significant positive correlation was found between the age variable and the general dimension of ASHN. There are other studies in the literature in which there is a significant positive correlation between the age variable and the general dimension of ASHN (Coveney, Cox, & Hendrie, 2008; Henauv et al., 2009).

In the study conducted by Özenoğlu et al. (2021), it was concluded that the participants' ASHN general dimension scores did not show a significant difference according to gender, education level and social media use. According to the results of the same study, among the subdimensions of ASHN, women had higher mean scores than men in the "Information About Nutrition Subdimension", while men had higher mean scores than women in the "Feeling

Towards Nutrition Subdimension". According to the study conducted by Tekkurşun Demir, Namlı, and Cicioğlu (2021), it was concluded that there was no significant relationship between gender and ASHN.

In the study conducted by Ulaş and Genç (2010), it was concluded that the Attitudes Towards Healthy Nutrition of individuals differ significantly according to age, gender, marital status and socioeconomic level. In our study, it was concluded that there was no significant difference between the genders of the individuals and their Attitudes to Healthy Nutrition. It is thought that the reason for this difference is the sample difference in which the study was conducted and the differences in the socio-demographic characteristics and cultural characteristics of the places where the studies were carried out.

In the literature, there are studies that conclude that there is a significant relationship between health literacy and factors such as age and gender, or not. In the study conducted by İnkaya and Tüzer (2018), a significant relationship was found between the health literacy levels of university students and the variables of gender and age. According to the results of the study, while the health literacy level of the students increased as the age increased, the health literacy level of the female students was higher than that of the males. Sukys et al. (2017), it was concluded that the health literacy level of female students is higher than that of male students. Vozikis et al. (2014) study results indicate that there is a significant difference between students' health literacy levels and gender, family income variables. Van Duogh et al. (2007), on the contrary to other studies, it was concluded that the health literacy level of men is higher than that of women. It is thought that the reason for these differences in the literature is the sample size and the differences in the socio-cultural structures of the areas where the studies were carried out.

REFERENCES

1. Adams R. J. (2010). Improving health outcomes with better patient understanding and education. Risk management and healthcare policy, 3, 61–72.
2. Carbone, E. T., & Zoellner, J. M. (2012). Nutrition and health literacy: a systematic review to inform nutrition research and practice. Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics, 112(2), 254–265. https://doi.org/10.1016/j.jada.2011.08.042
3. Coveney, J., Cox, D. & Hendrie, G., (2008). Exploring Nutrition Knowledge and the Demographic Variation in Knowledge Levels in an Australian Community Sample. Public Health Nutr, 11(12):1365-71.
4. Eslami, V., Tavakkoli-Sani, S., Ghavami, V., & Peyman, N. (2022). The Relationship of Health literacy with Preventive Behaviors of Urinary Tract Infection in Pregnant Women. Journal of Health Literacy, 6(4), 22-31. doi: 10.22038/jhl.2021.59768.1183
5. Henauv, S., Matthys, C., Pynaert, I., Verbeke, W. & Vriendt, T., (2009). Determinants of Nutritions Knowledge in Young and Middle-aged Belgian Women and the Association with Their Dietary Behaviour. Appetite, 52(3):788-92.
6. İnkaya, B. & Tüzer, H. (2018). Investigation of Health Literacy of Reading Students in Social and Health Sciences of a University. Kocaeli Medical Journal, 7(3): 124-129.
7. Kickbusch, Ilona, Pelikan, Jürgen M., Apfel, Franklin & Tsouros, Agis. (2013). Health Literacy. WHO Regional Office for Europe. https://apps.who.int/iris/handle/10665/128703
8. Liu, C., Wang, D., Liu, C., Jiang, J., Wang, X., Chen, H., Ju, X., & Zhang, X. (2020). What is the meaning of health literacy? A systematic review and qualitative synthesis. Family medicine and community health, 8(2), e000351. https://doi.org/10.1136/fmch-2020-000351
9. Özenoğlu, A., Gün, B., Karadeniz, B., Koç, F., Bilgin, V., Bembeyaz, Z. & Saha, B. S. (2021). Yetişkinlerde Beslenme Okuryazarlığının Sağlıklı Beslenmeye İlişkin Tutumlar ve Beden Kütle İndeksi ile İlişkisi. Life Sciences, 16 (1), 1-18.
10. Papadakos, J., Barnsley, J., Berta, W., Rowlands, G., Samoil, D., & Howell, D. (2022). The association of self-efficacy and health literacy to chemotherapy self-management behaviors and health service utilization. Supportive care in cancer : official journal of the Multinational Association of Supportive Care in Cancer, 30(1), 603–613. https://doi.org/10.1007/s00520-021-06466-5
11. Soysal, A. & Obuz, E. (2020). Sağlık Okuryazarlığı: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Yönetimi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (2), 1198-1217. DOI: 10.33437/ksusbd.677560

12. Sukys, S., Cesnatiene, V. J. & Ossowsky, Z. M. (2017). Is Health Education at University Associated with Students' Health Literacy? Evidence from CrossSectional Study Applying HLS-EU-Q. BioMed Research International, 1-9.

13. Tekkurşun Demir, G., Namlı, S. & Cicioğlu, H. İ. (2021). Takım ve bireysel sporlarda sosyal görünüş kaygısı sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumun belirleyicisi midir?. SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 19(4), 124-134

14. Ulaş, B. & Genç, M.F. (2010). The Attitude and Behaviours of the Personnel on Duty at Malatya Military Hospital in 2007 on Healthy Dieting. Journal of İnönü University Faculty of Medicine. 17(3), 187-193.

15. Van Duong, T., Chang, P. W., Yang, S. H., Chen, M. C., Chao, W. T., Chen, T. & Huang, H. L. (2017). A new comprehensive short-form health literacy survey tool for patients in general. Asian nursing research, 11(1), 30-35.

16. Vozikis, A., Drivas, K. & Milioris, K. (2014). Health literacy among university students in Greece: determinants and association with self-perceived health, health behaviours and health risks. Biomed Central, 72 (15):3-6.

17. Yazıcıoğlu Y, Erdoğan S (2004). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Detay Yayıncılık.

18. Yıldırım, M., Kızıltan, G. & Akçil Ok, M. (2021). Beslenme Okuryazarlığı Nedir?. Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 6, 1-13.

19. Yılmaz Güven, D., Bulut, H., & Öztürk, S. (2018). Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Sağlık Okuryazarlığı Düzeylerinin İncelenmesi. Journal of History Culture and Art Research, 7(2), 400-409. doi: http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i2.1511

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Psychology

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2855-2863

Arrival
30 June 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64352
Article Serial Number
03

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64352

How to Cite This Article
Arı, E. & Akın, S. (2022). "A New Perspective to Altruism: Moral Disengagement and Moral Metacognition" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2855-2863

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

A New Perspective to Altruism: Moral Disengagement and Moral Metacognition

Özgeciliğe Yeni Bir Bakış Açısı: Ahlaki Çözülme ve Ahlaki Üst Biliş

Ela Arı [1] Sahra Akın [2]

[1] Assistant Prof.Dr., Medipol University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Psychology, Istanbul, Turkey
[2] Psychologist., Istanbul Commerce University, Institute of Social Sciences, Department of Family Counseling and Education, Istanbul, Turkey

ABSTRACT

Researchers and practitioners have shown a growing interest in finding the variables related to altruism through many factors. Recent studies have shown that various cognitive concepts as well as moral concepts are related to altruistic behavior. This study aims to investigate the relation of moral metacognitions and moral disengagement and altruistic behavior with a cross-sectional design. For this purpose, a survey study was constructed with a sample of 181 participants, collected from general population in a paper form. T-test, correlation and regression analyzes were used to find answers to the research questions. SPSS v27 was used to test the regression model. Moral meta cognitions, moral disengagement, altruism scales and demographic form were conducted. The results show that moral disengagement is negatively related to altruism, while moral metacognition is positively associated with altruism. Specifically, two of the four sub-dimensions of moral metacognitions as the regulation of cognition and cognition knowledge sub-dimensions are positively related to altruism. The remaining two sub-dimensions of moral metacognitions as declarative and conditional knowledge were not associated with altruism. The current study found that women were more altruistic than men while no difference is found between different socioeconomic groups' altruistic behaviors. Furthermore, having spiritual beliefs are associated positively with altruistic behavior. Finally, the discussions regarding the implications for practice in Turkish culture and theory are provided in the study.

Keywords: Altruism, Moral Disengagement, Moral Metacognitions, Regulation of Cognition, Procedural Knowledge

ÖZET

Araştırmacılar ve uygulayıcılar, özellikle son dönemlerde artan sosyal ihtiyaçlarla özgecilikle ilgili değişkenleri bulmaya ilgi göstermektedirler. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, bilişsel değişkenlerin yanı sıra ahlaki kavramların da özgecil davranışla ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu çalışma, ahlaki üst biliş ile ahlaki çözülme ve özgecil davranış arasındaki ilişkiyi kesitsel bir desenle incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, genel popülasyondan yüz yüze toplanan 181 katılımcıdan oluşan bir örneklemle bir anket çalışması oluşturulmuştur. Çalışmada ahlaki üst biliş ölçeği, ahlaki çözülme ölçeği ve özgecilik ölçeğinin yanı sıra demografik soru formu kullanılmıştır. Araştırmanın sorularına yanıt aramak için t-testi, korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Regresyon modelini test etmek için SPSS v27 kullanılmıştır. Sonuçlar, ahlaki çözülmenin özgecilik ile negatif yönde ilişkili olduğunu, ahlaki üstbilişin ise özgecilik ile pozitif olarak ilişkili olduğunu göstermektedir. Özellikle, ahlaki üstbilişin dört alt boyutundan ikisi olan bilişin düzenlenmesi ve bildirimsel biliş bilgisi alt boyutları özgecilik ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Diğer yandan, ahlaki üst bilişin diğer iki alt boyutu olan yöntemsel ve koşullu biliş ile özgecilik arasında ilişki bulunamamıştır. Mevcut çalışma, farklı sosyoekonomik grupların özgecil davranışları arasında bir fark bulunmazken, kadınların erkeklerden daha özgecil olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, manevi inançlara sahip olmak özgeci davranışlarla olumlu bir şekilde ilişkili olduğu raporlanmıştır. Bu bulgular ışığında, bulgular uygulama ve teoriye ilişkin Türk kültürüne yönelik çıkarımlar temelinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özgecilik, Ahlaki Çözülme, Ahlaki Üstbiliş, Bilişsel Regülasyon, Yöntemsel Bilgi

1. INTRODUCTION

Morality has been defined from past to present from many perspectives. According to Kohlberg (1964), morality is similar to conscience in that people internalize cultural norms for social actions. The psychology of morality is addressed by many empirical approaches and themes to understand its implications (Ellemers, Van Der Toorn, Paunov, & Van Leeuwen, 2019). There are four main theories to understand morality, which are biological, psychoanalytic, social learning and cognitive developmental (Cesur, 1997). This study has followed Bandura's social cognitive theory to study morality.

Bandura (1989) proposes that moral principles have been internalized by modeling and pursuing active learning instead of being involved in a passive process. This principle constitutes the social cognitive theory that is set within a social and moral context. Specifically, in the earlier stages of development, the behaviors of the child are subject to social and external effects. The developmental perspective views observational learning from a broader context that requires both the use of cognitive strategies and social development. As the child improves and enriches the experiences, the internal standards progress to regulate one's moral behavior. Thus, this change is not a temporary change but rather needs a longer term of developmental change.

The psychological theories of morality emphasize individuals' moral actions yielding negative results related to their attitudes and behaviors. Bandura (1999) explains moral thoughts and actions with moral disengagement construct that takes place within social cognitive theory. Moral disengagement is one's awareness of the responsibility for their immoral actions (Bandura, 1999). In the meantime, the individual reconstructs are cognitively able to continue this immoral action despite its negative effects. Hence, the individual can decrease the responsibility for her action. There are many strategies to justify the immoral actions such as displacing the responsibility to a higher institute, dehumanizing the victim, or finding support.

Bandura (1999) introduced the concept of self-consciousness that serves individuals to derive their own experiences and thoughts and analyze the results they produce. Accordingly, they can generate new knowledge about the world around them. This new knowledge helps one to criticize his / her own thoughts and alter them. Individuals actualize the behaviors according to the right and wrong standards they have internalized along the development of the moral self. This is a self-regulatory process, which shapes the behavior according to the results, context, and the conditions (Bandura, 2002).

Morality has an inhibitive and a proactive form that reflects duality. The inhibitive form is defined as the ability to restrain one from inhuman actions and the proactive form is reflected in the human actions (Bandura et al. 2002). Thus, aside from social and cognitive areas, morality has been studied within the meta cognitive scope, which deals with the awareness of one's thoughts and patterns. McMahon and Good (2015) merged the morality and meta cognition constructs and introduced the moral metacognition term.

Metacognition is the "thoughts about the thoughts", which comprises besides the cognitive states, the emotional states, motives and intentions of self and others' (Papaleontiou-Louca, 2008). Flavell (1979) examined metacognition in four dimensions as (a) metacognitive knowledge, (b) metacognitive experiences, (c) goals and (d) strategies. Metacognitive knowledge consists of knowledge and beliefs about the variables that impact cognitive processes and outcomes which are respectively person, task and strategy. Person is comprised of the beliefs about yourself, others and the universe. One can learn about self by listening to other people and can realize the interpersonal differences. Goals are the objectives during the cognitive enterprise. Strategy is the effective knowledge of the cognitions that drive one towards the goals. While metacognitive knowledge occurs as an interaction of the person, task and strategies, metacognitive experiences help you analyze the meaning and understand consciously its behavioral consequences.

When one realizes about the metacognitive knowledge consciously, it transforms into metacognitive experiences. For example, when one is aware of the feelings of injustice, metacognitive knowledge guides the process of coping which turns into metacognitive experiences. Thus, moral decision making is related to one's ability to use metacognitions (Hanna, Avolio, & May, 2011). When confronted with a moral dilemma, one's metacognitive ability helps him/her to sense and judge morally since metacognitive ability provides one with the skills to access and select moral knowledge to reason morally. The use of metacognitive ability facilitates the evaluation of the knowledge from all aspects as emotions and values to judge. Therefore, moral metacognition comprises all emotions and values to judge moral dilemmas.

Moral metacognitive knowledge, as the first dimension of moral metacognition, consists of three sub-dimensions as declarative, procedural and conditional knowledge (Shraw, 1998). Declarative knowledge refers to knowing "about" things. Procedural knowledge is the knowledge about how to do things. Conditional knowledge is the knowledge about when and why one needs to perform. Then, a fourth dimension has been added to the metacognitive knowledge as regulation of cognition (Nelson & Narens, 1990). The regulation of cognition consists of monitoring and controlling sub-dimensions. Monitoring is the subjective knowledge about one's internal processes. Controlling comprises starting, continuing and finalizing an action. Altruistic behavior is an example of moral action which requires metacognitive knowledge to engage in.

Altruism is the tendency to help to others only for their benefits without any benefits to one. Altruistic behavior such as heroes saving other people's lives at the expense of their own lives can even be a cost to one (Aronson, Wilson, & Akert, 2011). Altruism is considered to be a moral action which also regulates our interpersonal relationships and brings many moral benefits to society. August Comte expressed that altruism is the responsibility of moral action of one's own to others (Bykov, 2017). Compassion and empathy are the important internal factors that drive one for altruistic behavior. Batson (1991) introduced the empathy-altruism hypothesis to explain altruistic behavior. An individual only helps the other person for altruistic reasons if she feels empathy. Another hypothesis about altruism is about the altruistic personality proneness to make moral decisions and prioritizing to help others.

Adults with high levels of moral character tend to have high levels of honesty, conscientiousness and more empathic concern for others. These individuals are more involved in other people's needs and problems and tend to care about the consequences of their actions that result in other people's lives. Therefore, they tend to organize their behavior to be more efficient and right. Thus, it would be expected that moral metacognitions lead to altruistic behaviors. Besides, the socio-demographic correlations of altruistic behavior in either university students (Ümmet, Ekşi & Otrar, 2013) or specific groups (Arpacı & Özmen, 2014) in Turkey are frequently investigated. However, we are interested in comparing the demographic variables as gender, education, socio-economic status, engagement in social responsibility projects and spiritual faith of the participants from general population to consider the current situation in a Turkish sample.

Moral disengagement and altruism relationship has been investigated only with handful of studies (Paciello, et al., 2013; Yang, Yong & Shi, 2020). The results indicated the diffusion or avoidance of moral responsibility to engage in altruistic behaviors. On the other hand, to the best of our knowledge, moral metacognition has not been studied through altruistic behavior perspective. Consequently, this study aims to examine the relationships between moral disengagement, moral metacognition, and altruism, aiming at approaching the relationships between these concepts in a comprehensive manner, allowing for a multifaceted as well as a refined understanding of them. In this context, the question that this study investigates is how the moral disengagement, moral metacognition can predict altruism. Thus, the research hypotheses are as follows:

H1: Moral disengagement is negatively, and moral metacognition is positively related to altruistic behavior.

H2: Altruistic behavior differs in terms of demographic variables as gender, education, socio-economic, engagement in social responsibility projects, spiritual faith.

2. METHOD

2.1. Participants

The sample consists of 181 participants; 108 (% 59.7) were women and 73 (% 40.3) were men. The age range of the participants varies between 18 and 60 ($\bar{X}$=27.77, s = 9.43). See Table 1 for the demographics.

The education levels of the participants were distributed as follows: 6 (3.3%) of the participants are primary and secondary school graduate, 22 (12.2%) of the participants are high school graduate, 153 (84.5%) of the participants are university and above university graduate. 22 (12.2%) of the participants have low, 107 (59.1%) of the participants have medium, 52 (28.7%) of the participants have middle-high and high socio-economic status. 44 (24.3%) of the participants are married, 18 (9.9%) of the participants are single, 55 (30.4%) of the participants have a romantic relationship, 63 (34.8%) of the participants have no romantic relationship. Lastly, 61 (33.7%) participants stated they took part in a social responsibility project, 115 (63.5%) of the participants did not take part in a social responsibility project.

Table 1. Demographic Variables

Gender	**N**	**%**
Women	108	59.7
Men	73	40.3
Education Level	**N**	**%**
Primary and secondary	6	3.3
High school	22	12.2
University and above university	153	84.5
Social Economic Status	**N**	**%**
Low	22	12.2
Medium	107	59.1
Middle high and high	52	28.7
Romantic Relationship Status	**N**	**%**
Married	44	24.3
Single	18	9.9
Have romantic relationship	55	30.4
Have no romantic relationship	63	34.8
Social Responsibity Project	**N**	**%**
Have worked	61	33.7
Never worked	115	63.5

2.2. Procedure

The data were collected in person. The participants were presented with fundamental information regarding the purpose and privacy of the research. All the participants volunteered to conduct the survey and signed informed consent. The completion of the study took approximately 10-15 minutes. 203 participants conducted the study. As a

result of the normality analysis, 8 outliers ($-3.49 \leq x \leq +3.49$) were removed from the data set. 14 individuals were also removed since they had inconsistencies in the data because they had major missing data. The university ethics committee consented the ethical approval of the study.

2.3. Measures

2.3.1. Demographic Information Form

This demographic form includes participants' gender, age, education, socio-economic status, romantic relationship status, if they have ever been involved in a social responsibility project, and their status on spiritualism faith.

2.3.2. Moral Disengagement Scale (MDS)

This scale was developed by Moore et al. (2011) to measure individual's moral disengagement tendencies for the explanation of unethical behaviors. The Turkish version of the scale was validated by Erbaş and Perçin (2015). The scale was rated on 7-point-Likert scale (1= strongly disagree, 7= strongly agree). Turkish validation of the scale confirmed its original single-factor structure. The Cronbach alpha value of the scale was found .73.

2.3.3. Moral Metacognition Scale (MMS)

Moral metacognition scale was developed by McMahon and Good (2016). The scale's Turkish reliability and validity study was conducted by Çelik and Sarıçam (2018). The scale aims to measure individuals' level of moral metacognition abilities. The scale was rated on 6-point Likert scale (1= strongly disagree, 6= strongly agree). The Cronbach alpha coefficient is .90 for the scale.

2.3.4. Altruism Scale (AS)

The scale was developed by Ümmet, Ekşi and Otrar (2013) and it aims to measure the altruism behavior of individuals in accordance with cultural structure. The scale consists of 38 items and 7 sub-dimensions as participating volunteering activities, financial aid, aid under traumatic situations, aid to older people/ patients, aid based on physical strength, aid in educational process, aid based on intimate feeling. The scale was rated on 5-point Likert scale (1= never agree, 5= strongly agree). The Cronbach alpha value was found to be .94.

3. RESULTS

3.1. Correlation Analysis

Pearson Correlation Analysis was applied to examine the relationship of the participants' age, spiritual belief, moral disengagement, moral metacognition and altruism scores. Accordingly, no relation was found between the participants' age and altruism scores (p >.05). A negative significant correlation was found between moral disengagement and altruism total scores of the participants (r = -.224, p <.01). The findings obtained from moral metacognition and altruism total scores are as follows: Regulation of the cognition of the participants with altruism is significant and positive (r = .37, p <.01), as cognition knowledge (declarative) and altruism (r = .29, p <.01). Besides cognition knowledge (procedural) and altruism (r = .40, p <.01), cognition knowledge (conditional) and altruism are also significant and positively associated (r = .31, p <.01). At the same time, a positive correlation was found between the participants' level of strength from their spiritual beliefs and their altruism total scores (r = .32, p <.01). Findings related to the correlation analysis are presented in Table 3.

Table 3. Findings of Pearson Correlation Analysis for Variables

	Altruism	Ave.	Ss
Age	-		
Spiritual Beliefs Status	.32**	3.86	1.11
Moral Disengagement	-.22**	17.36	7.13
Moral Metacognition			
Regulation of cognition	.37**	26.27	4.33
Declarative	.29**	28.93	4.48
Procedural	.40**	17.78	3.44
Conditional	.31**	17.91	3.30

*p < .05, **p < .01

3.2. Regression Analysis Results

Regression analysis was applied to predict the relationship between moral disengagement and moral metacognition with altruism. The model explains 19% of the variance. Accordingly, there was a statistically significant negative linear relationship between altruism and moral disengagement ($_{\beta}$ = -.15, t = -2.08, p <.05). There is also a statistically significant positive linearity between altruism and regulation of cognition ($_{\beta}$ = .20, t = 2.10, p <.05) and

cognition knowledge (procedural) ($_{\beta}$ = .24, t = 2.15, p < .05), (R2 = 0.19, F (5,175) = 8.62, p < .01). Findings related to regression analysis are presented in Table 4.

Table 4. Regression Analysis Findings for Variables

Alturism	**R**	**R2**	**F (5,175)**	**β**	**t**
	.44	.19	8.62*		
Moral disengagement				-.15	-2.08*
RoC				.20	2.10*
PK				.24	2.15**

*p < .05, **p < .01

RoC: Regulation of Cognition, PK: Procedural Knowledge

3.3. Results Related To Demographic Variables

Independent groups t-test analysis was conducted to determine whether altruism scores differ in terms of gender. Accordingly, women's altruism total score averages (MFemale= 153.36, s = 21.77) are significantly higher than men's (MMale= 145.08, s = 21.30) (t (179) = 2.53, p <.05). The result of the analysis is presented in Table 2.

Table 2. Independent Groups T Test Findings Regarding the Altruism Scores of Women and Men

Groups	**N**	**Ave.**	**S**	**df**	**t**	**p**
Women	108	153.36	21.77	179	2.53	.01*
Men	73	144.08	21.30			

p< .05

One-Way Variance Analysis (ANOVA) was applied to determine the extent to which the levels of altruism of the participants differed in terms of their educational level, socio-economic level and romantic relationship level. According to the results, the levels of altruism of the participants did not differ significantly according to their education levels, socio-economic level and romantic relationship level (p > .05).

4. DISCUSSION

The aim of this study is to examine altruism behavior in terms of moral disengagement and moral metacognition. In line with the main purpose of the research, it was seen that moral disengagement is negatively related to altruism, while moral metacognition cognition is positively associated with altruism. Specifically, the regulation of cognition and cognition knowledge sub-dimensions of moral metacognition were positively related to altruism, declarative and conditional knowledge were not associated with altruism. Previous research indicated that decision-making about a moral issue and moral action are linked to metacognition (Swanson and Hill, 1983). In order to exhibit altruistic behavior, individuals need to have knowledge of how events and situations occur and of how to control events. Thus, we can suggest that these are areas related to the regulation of cognition and procedural knowledge. Accordingly, people may tend to engage in altruistic behavior in a more spontaneous way than they tend to behave altruistically depending on a condition. Since declarative knowledge is more about defining and explaining things, people may not need to define what their altruistic behavior is. Therefore, this might explain the finding that the declarative and conditional knowledge were not associated with altruism.

When the literature is examined, there are many studies related to altruism and morality (Bloom, 2012; Bykov, 2017; Krebs, 1982; Phelps, 1975; Post, 2007). However, since moral metacognition is relatively a new concept, there are only a handful studies related to altruism and moral metacognition. In addition, Hannah, Avolio & May (2011) suggested that those people who have high moral metacognition skills, their moral sensitivity and moral judgment is also high. Solving complex moral dilemmas requires access to moral knowledge and using reasoning skills on moral dilemmas. Thus, moral meta cognition has an important role to play in slowing down the process of automatic, intuitive, and schematic moral decision-making. They also argue that using moral metacognition effectively will help one to have conscious awareness of ethical and moral issues and to make more appropriate ethical decisions. Furthermore, Moran (2009) found that the metacognition raises awareness of individuals to exhibit more prosocial behavior. At the same time, Fisher and his colleagues (2020) found that although a study on metacognition and intrasubject relationship assessment found no correlation between weak metacognition and prosocial behavior, weak metacognition was associated with poor social relationships. Based on the current study and these findings, we may state that the effective use of moral metacognition can have a positive effect on altruistic behavior.

Another finding of the current study is the negative significant relationship between moral disengagement and altruism. Social cognitive theory (Bandura, 2002) explains moral actions as the result of personal and social interactions with each other. Yang and his colleagues (2020) have demonstrated that moral disengagement has a negative relationship with moral identity and altruistic attitude. They found that moral identity has a partial

mediation role between moral disengagement and altruistic behavior, but not between altruistic behavior and altruistic attitude. In addition, participants with low moral identity were found to have less altruistic attitudes and higher moral disengagement scores. As a result, the individual who does not experience moral disengagement may tend to be more sensitive to behave altruistically.

In addition to the relationship of moral disengagement and moral metacognition with altruism, this study also investigated the differences in altruism behavior depending on various psycho-demographic variables. The current study found that women were more altruistic than men. Similarly, female college students were more altruists than male students (Carreon et al., 2011). Relatedly, a previous study reported that boys exhibited more antisocial behaviors during adolescence than girls (Moffitt, Caspi, Rutter, & Silva, 2001), while girls exhibited more prosocial behavior than boys (Eisenberg & Fabes, 1998). Specifically, young males who experienced more moral disengagement than young females, exhibited less prosocial behavior than females (De Caroli & Sagone, 2014). Additionally, adolescents who think they live in a fair world, exhibit more prosocial behavior, and they experience fewer moral disengagements. In the current study, women's altruism scores differ significantly from the altruism scores of men. These findings can be explained by the fact that women become more altruistic through gender roles. Social role theory involves the male gender role in more heroic and bold subjects, while female gender roles involve care, compassion and assisting behavior (Eagly & Crowley, 1968). Blackstone (2003) states that appropriate gender roles are defined in a society based on their beliefs. Relatedly, women are expected to be altruistic and are punished much more than men for not being altruistic (Rand et al., 2016). For this reason, they have suggested that women can intuitively internalize altruism. At the same time, biological theories can explain the fact that women are more altruistic due to the influence of gender roles. Altruistic behaviors change with the activation of the oxytocin system, and that oxytocin hormone promotes pro-environmental attitudes and behaviors (Marsh et al., 2015).

The current study did not find a difference between different socioeconomic groups' altruistic behaviors. The different socio-economic groups with an unequal size might be the reason why this result did not differ in the current study. However, an earlier study found that that students with low socioeconomic levels were more altruistic (Carreon et al.,2011).

This research was conducted in Istanbul, Turkey, which is classified as a collectivist and feminine (Sunar, 2020) country in Hofstede's cultural dimensions (2011). The power range is again indicated to be high, and the long-term orientation is lower (Pellegrini & Scandura, 2006). Long term orientation (LTO) was negatively associated with donating money and helping a stranger. They argue that in LTO-owned communities, individuals tend to engage in future-oriented behaviors, such as planning and investing for the future, and are more likely to act within the plan. Donating money accidentally or helping a stranger is not expected from long term-oriented cultures. Hence, the idea of getting the best outcome in a short time may have made the behavior of helping important because of the inability to plan in the long term. (Luria et al., 2015). In a study of national culture and prosocial behavior among 66 countries, Luria and her colleagues (2015) found that individualism is positively related while altruism and power distance are negatively correlated with altruism. Based on the current study, we can also bring up the existence of altruistic behavior in cultures where collective and power distance are high.

Participants who worked in a social responsibility project were more altruistic than those who were not involved in a social responsibility project. According to Haski-Leventhal (2009), individuals with prosocial personality tend to exhibit spontaneous altruistic behavior or planned voluntary action. Similarly, Yöntem and İlhan (2013) conducted a study with the employees of nonprofit associations. They found that those who are engaged in voluntary activities act more altruistically than those who did not engage in voluntary activities. Accordingly, people who are involved in social responsibility projects or voluntary activities may tend to engage in more altruistic behavior.

This study found a positive relationship between spiritual beliefs and altruism. A study of the relationships between sacrifice, empathy and spirituality found that altruism is most associated with spiritual experiences and high levels of spiritual cognition (Huber & MacDonald, 2011). They stated that spiritual cognition and spiritual experiences are the most important predictors of empathy and altruism. Thus, they found that spiritual experiences had a direct effect on altruistic behavior and spiritual cognition had an indirect effect on altruism through empathy. Accordingly, another study on moral metacognition, showed a negative relationship between Machiavellian personality and a positive one with spirituality (Sönmez et. al., 2018). In parallel with the finding from the current study, having spiritual beliefs are associated positively with altruistic behavior.

4.1. Limitations

It can be difficult to conduct moral studies in terms of the social desirability effect since participants may abstain from fully disclosing themselves. Participants' ability to fully reflect themselves can become a bias in terms of the

findings (Grimm, 2010). Thus, it should be taken into account that participants may have a desire to reflect themselves in a more moral way than they are.

4.2. Conclusion And Implications

lt is expected that the examination of altruism in terms of moral metacognition and moral disengagement will help to explain the current and future events and phenomenon that exist in social life. The interventions to increase altruism in society, reduce moral disengagement and promote the use of moral metacognitions needs to be integrated within the education system early on. Hand's (2014) theory of moral education, it is not enough for children to learn moral principles and to learn that others should follow moral principles. They need to internalize that they have good reason to apply moral principles. Moral analysis studies with educators should include which moral principles are right and valid. Thus, moral education will be more rational and indoctrinated when educators explain that moral principles should be adopted in order to produce good results. Doctrine, often seen as a negative situation, prevents people from thinking individually and therefore hinders their intellectual development. At the same time, moral education and altruism complement each other (White, 2016). Another effective intervention has been reported through care and compassion to increase that (Böckler et al., 2018).

Kohlberg (1968) describes morality as a cognitive ability, while the individual can act in accordance with the common judgments and the principles of universal morality. Moral awareness can be cultivated and enhanced, especially with a focus on acceptance and adoption of moral self, moral identity, moral courage, and moral efficacy. All these constructs build on the starting point of self-awareness and meta-cognition. Consequently, one's self-consciousness serves to be aware of moral self (Doty, 2011).

REFERENCES

1. Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2011). Social Psychology: international edition.
2. ARPACI, P., & Özmen, D. (2014). Hemşirelik öğrencilerinin özgecilik ve empatik eğilim düzeyleri ve aralarındaki ilişki. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma*, *11*(3), 51-57.
3. Aquino, K. F., & Reed, A., II. (2002). The self-importance of moral identity. Journal of Personality and Social Psychology, 83, 1423–1440
4. Bandura, A. (1989). Social cognitive theory. In R. Vasta (Ed.), Annals of child development. Vol. 6. Six theories of child development (pp. 1-60). Greenwich, CT: JAI Press
5. Bandura, Albert (1999). "Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities". *Personal and Social Psychology Review 3*: 193-209.
6. Bandura, A. (2002). Selective Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency *Journal of Moral Education, Vol. 31, No. 2*
7. Bandura, A, Caprara, G. V.,Barbaranelli, C.,P., Concetta, R. C. (2002). Sociocognitive self-regulatory mechanisms governing transgressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 80(1), Jan 2001, 125-135
8. Batson, C. D., Batson, J. G., Slingsby, J. K., Harrell, K. L., Peekna, H. M., & Todd, R. M. (1991). Empathic joy and the empathy-altruism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*(3), 413–426. https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.3.413
9. Blackstone, Amy. 2003. "Gender Roles and Society." Pp 335-338 in Human Ecology: An Encyclopedia of Children, Families, Communities, and Environments, edited by Julia R. Miller, Richard M. Lerner, and Lawrence B. Schiamberg. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO. ISBN I-57607-852-3
10. Bloom, P. (2012). Religion, morality, evolution. Annual review of psychology, 63, 179-199.
11. Böckler, A., Tusche, A., Schmidt, P., & Singer, T. (2018). Distinct mental trainings differentially affect altruistically motivated, norm motivated, and self-reported prosocial behaviour. *Scientific Reports, 8*.
12. Bykov, A. (2017). Altruism: New perspectives of research on a classical theme in sociology of morality. *Current Sociology*, *65*(6), 797-813.
13. Carreon, D., Davidson, P., Andersen, R., Nakazono, T. (2011). Altruism in dental students. Journal of health care for the poor and underserved, 22(1), 56–70.
14. Caroli, M. E. & Sagone, E. (2014). Belief in a just world, prosocial behavior, and moral disengagement in adolescence. Procedia - Social and Behavioral Sciences 116 (2014) 596 – 600

15. Cesur, S. (1997). *The relationship between cognitive and moral development.* Unpublished master dissertation, Bogaziçi University
16. Cohen, T. R., Panter, A. T., Turan, N., Morse, L., & Kim, Y. (2014). Moral character in the workplace. Journal of Personality and Social Psychology, 107(5), 943- 963.
17. Doty, J. (2011). A 'Chance' Study in Moral Reasoning and Moral Development - A Case for Self-Awareness. The Journal of character & leadership Integration
18. Eagly, A. H., & Crowley, M. (1986). Gender and Helping Behavior. A Meta-Analytic Review of the Social Psychological Literature. *Psychological Bulletin*, *100*(3), 283-308. https://doi.org/10.1037/0033-2909.100.3.283
19. Eisenberg-Berg, N., & Lennon, R. (1980). Alturism and the assessment of empathy in the preschool years. *Child Development*, 51, 552-557.
20. Ellemers, N., Van Der Toorn, J., Paunov, Y., & Van Leeuwen, T. (2019). The psychology of morality: A review and analysis of empirical studies published from 1940 through 2017. *Personality and Social Psychology Review*, *23*(4), 332-366.
21. Fisher M. W., Dimaggio G., Hochheiser J., Vohs J., Phalen P., Lysaker P. H. (2020). Metacognitive capacity is related to self-reported social functioning and may moderate the effects of symptoms on interpersonal behavior. *J. Nerv. Ment. Dis.* 208 138–142. 10.1097/NMD.0000000000001117
22. Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive- developmental inquiry. *American Psychologist*, *34*, 906–911.
23. Grimm, P. (2010). Social Desirability Bias. In Wiley International Encyclopedia of Marketing (eds J. Sheth and N. Malhotra). doi:10.1002/9781444316568.wiem02057
24. Hand, M. (2014). Towards a theory of moral education. *Journal of Philosophy of Education*, *48*(4), 519-532.
25. Hannah, S. T., Avolio, B. F., & May, D. R. (2011). Moral maturation and moral conation: A capacity approach to explaining moral thought and action. Academy of Management Review, 36, 663–685.
26. Haski-Leventhal, D. (2009). Altruism and Volunteerism: The perceptions of altruism in four disciplines and their impact on the study of volunteerism. Journal for The Theory Of Social Behaviour. Volume 39, Issue 3**,** September, 271-299.
27. Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context. *Online readings in psychology and culture*, *2*(1), 2307-0919.
28. Huber JT, MacDonald DA. An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality. *Journal of Humanistic Psychology*. 2012;52(2):206-221. doi:10.1177/0022167811399442
29. Kenneth G. DeMarree, Pablo Briñol, Richard E. Petty (2014).The effects of power on prosocial outcomes: A self-validation analysis, Journal of Economic Psychology,Volume
30. Krebs, D. (1982). Psychological approaches to altruism: An evaluation. *Ethics*, *92*(3), 447-458.
31. Kristin D. Neff, Kristin L. Kirkpatrick, Stephanie S. Rude (2007). Self-compassion and adaptive psychological functioning.Journal of Research in Personality,Volume 41, Issue 1,Pages 139-154, ISSN 0092-6566, https://doi.org/10.1016/j.jrp.2006.03.004.
32. Kohlberg, L. (1964). Development of moral character and moral ideology. *Review of children development research,* 383-431.
33. Kohlberg, L. (1968). Early education: A cognitive-developmental view. *Child development*, 1013-1062.
34. Kohlberg, L. (1995). Moralische entwicklung. In W. Althof (Ed.), Lawrence Kohlberg: Die psychologie der moralentwicklung (pp. 7-40). Frankfurt a. M.: Suhrkamp. (Original work published in 1968
35. Luria, G., Cnaan, R. A., and Boehm, A. (2015). National culture and PROSOCIAL BEHAVIORs: results from 66 countries. *Nonprofit Volunt. Sect. Q.* 44, 1041–1065. doi: 10.1177/0899764014554456
36. Marsh, N., Scheele, D., Gerhardt, H., Strang, S., Enax, L., Weber, B., ... & Hurlemann, R. (2015). The neuropeptide oxytocin induces a social altruism bias. *Journal of Neuroscience*, *35*(47), 15696-15701.

37. McMahon, Joan M. & Good, Darren J. (2015): The Moral Metacognition Scale: Development and Validation, Ethics & Behavior.
38. Moffitt, T.E., Caspi, A., Rutter, M., & Silva, P. A. (2001). *Sex differences in antisocial behaviour: Conduct disorder, delinquency and violence in the Dunedin longitudinal study*. Cambridge, UK: Cambridge: University Press.
39. Moran, S. (2009). Purpose: giftedness in intrapersonal intelligence. High Ability Studies, 20(2), 143–159
40. Nelson, T. O. & Narens, L. (1990). Metamemory: A theoretical framework and new findings. In G. H. Bower (Ed.), The psychology of learning and motivation (pp. 125–173). New York, NY: Academic Press. doi:10.1016/ S0079-7421(08)60053-5.
41. Paciello, M., Fida, R., Cerniglia, L., Tramontano, C., & Cole, E. (2013). High cost helping scenario: The role of empathy, prosocial reasoning and moral disengagement on helping behavior. *Personality and Individual Differences*, *55*(1), 3-7.
42. Papaleontiou-Louca, E. (2008). Metacognition and theory of mind. New Castle upon Tyne, England: Cambridge Scholars Press
43. Pellegrini, E. K., & Scandura, T. A. (2006). Leader–member exchange (LMX), paternalism, and delegation in the Turkish business culture: An empirical investigation. *Journal of international business studies*, *37*(2), 264-279.
44. Phelps, E. S. (Ed.). (1975). *Altruism, morality, and economic theory*. Russell Sage Foundation.
45. Post, S. G. (2007). *Altruism and health: Perspectives from empirical research*. Oxford University Press.
46. Rand, D. G., Brescoll, V. L., Everett, J. A. C., Capraro, V., & Barcelo, H. (2016). Social heuristics and social roles: Intuition favors altruism for women but not for men. *Journal of Experimental Psychology: General, 145*(4), 389–396. https://doi.org/10.1037/xge0000154
47. Schraw, G. (1998). Promoting general metacognitive awareness. *Instructional science*, *26*(1), 113-125.
48. Skoe, E. E., Cumberland, A., Eisenberg, N., Hansen, K., & Perry, J. (2002). The influences of sex and gender-role identity on moral cognition and prosocial personality traits. *Sex Roles*, *46*(9), 295-309.
49. Sönmez, S., Sarıçam, H., & Çelik, İ. (2018). Ahlâkî üstbiliş, makyavelist kişilik ve maneviyat arasındaki ilişki. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Kongresi 2018 (UBEK2018)*, 23-25.
50. Sunar, D. (2020). Culture and gender influences on self-concept and the bases of self-esteem: Four Turkish studies. In Merging Past, Present, and Future in Cross-Cultural Psychology (pp. 387-395). Garland Science.
51. Swanson, H Lee & Hill, Gloria. Metacognitive aspects of moral reasoning and behavior. Adolescence; Roslyn Heights Vol. 28, Iss. 111, (Fall 1993): 711-35.
52. Ümmet, D., Halil, E. K. Ş. İ., & Otrar, M. (2013). Özgecilik (altruism) ölçeği geliştirme çalışması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *11*(26), 301-321.
53. White, J. (2016). Moral Education and Education in Altruism: Two Replies to Michael Hand. Journal of Philosophy of Education, Vol. 50, No. 3.
54. Yang, L., Cai, G., Yong, S., & Shi, H. (2020). Moral identity: A mediation model of moral disengagement and altruistic attitude. *Social Behavior and Personality: an international journal*, *48*(7), 1-13.Yavuzer N. (2017). Bir prososyal davranış kaynağı olarak özgeci motivasyonun ilgili alan yazını ışığında değerlendirilmesi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt:14-1, Sayı:27, 2017-1, s.105-126*
55. Yöntem, M. K., ve İlhan T., (2013). Benlik kurguları ve otantikliğin özgecilik üzerindeki yordayıcı gücünün incelenmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/8 Summer 2013, p. 2291-2302, ANKARA-TURKEY*
56. Xue Wang, Zhansheng Chen, Kai-Tak Poon, Fei Teng, Shenghua Jin (2017). Self-compassion decreases acceptance of own immoral behaviors. Personality and Individual Differences,Volume 106, 329-333, ISSN 0191 8869,https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.10.030

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Tourism

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2864-2871

Arrival
13 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64576
Article Serial Number
04

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64576

How to Cite This Article
Garda, B. & Sartayeva, Z. (2022). "Urban Tourism: Swot Analysis of Turkestan in Terms of Tourism Potential" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2864-2871

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Urban Tourism: Swot Analysis of Turkestan in Terms of Tourism Potential[1]

Kent Turizmi: Türkistan'in Turizm Potansiyeli Açisindan Swot Analizi

Betül Garda [1] Zhuldyz Sartayeva [2]

[1] Assistant Prof.Dr., Selçuk University, Vocational School of Social Sciences, Department of Marketing and Advertising, Konya, Turkey
[2] Graduate Student., Selcuk University, Institute of Social Sciences, Tourism and Hotel Management Department, Konya, Turkey

ABSTRACT

Tourism, which is a modern and global phenomenon, not only contributes positively to the country's economy, but also affects the general development level of societies. Because in places where tourism activities are active, it is a necessity to provide infrastructure and superstructure services completely. Urban areas, on the other hand, primarily serve as important international transfer gates within the framework of the development of the tourism industry. When the potential of communication, transportation, health, and accommodation facilities, which is a requirement of being a city, is combined with the active marketing and promotion of cultural heritage attractions in urban destinations; Cities can become a new touristic destination where the expectations of potential touristic demand are met. The main purpose of urban tourism, where distinctive geographical, cultural, and historical features are revealed, is to increase their international awareness and to gain a competitive advantage by having a strong image. In this context, it is important to emphasize the strengths of the city, to eliminate the weaknesses, to evaluate the opportunities it has and to be aware of the threats. In this study, first the subject of urban tourism will be examined, and a SWOT analysis will be made in the city of Turkestan, which is the first historical monument of Kazakhstan in the UNESCO World Heritage List, is the Tomb of Khoja Ahmed Yasawi. Then the suggestions will be made to increase the tourism potential of Turkestan.

Keywords: Development of Urban, Marketing and Promotion, SWOT Analysis, The Tomb of Khoja Ahmed Yasawi, Turkestan, Urban Tourism

Jel Classification: L83, M31, M37

ÖZET

Modern ve küresel bir olgu olan turizm, ülke ekonomisine olumlu yönde katkı sağlamanın yanı sıra, bir bütün olarak toplumların genel gelişmişlik düzeyini de etkilemektedir. Çünkü turizm faaliyetlerinin aktif olduğu yerlerde, altyapı ve üstyapı hizmetlerinin tam olarak sağlanması bir zorunluluktur. Kent olmanın bir gereği olan iletişim, ulaşım, sağlık, konaklama tesisleri potansiyeli, kentsel destinasyonlardaki kültürel miras niteliğindeki çekiciliklerin aktif bir şekilde pazarlaması ve tanıtımı ile birleşince; kentler, potansiyel turistik talebin beklentileri karşılandığı yeni bir turistik destinasyon haline gelebilirler. Ayırt edici coğrafi, kültürel, tarihi özelliklerin ortaya konulduğu kent turizminde ana amaç, uluslararası bilinirliklerini artırmak ve güçlü bir imaja sahip olarak rekabet üstünlüğü elde etmektir. Bu bağlamda kentin güçlü yönlerinin vurgulanması, zayıf yönlerinin ortadan kaldırılması, sahip olduğu fırsatların değerlendirilmesi ve tehditlerin farkına varılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada, kent turizmi konusu incelenerek, Kazakistan'ın UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınan ilk tarihi eseri olan Hoca Ahmed Yesevi Türbesinin bulunduğu, Türkistan şehrinde, SWOT analizi yapılacak ve turizm potansiyelinin artırılması için önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent Gelişimi, Pazarlama ve Tanıtım, SWOT Analizi, Hoca Ahmed Yesevi Türbesi, Türkistan, Kent Turizmi

Jel Sınıflandırması: L83, M31, M37

1. INTRODUCTION

A tourism destination that can affect market competitiveness is a physical space where the inbound traveler can experience touristic products, services, activities, and experiences altogether. To market a destination, local government, tourism professionals and other stakeholders need to collaborate towards a vision and goal. A Destination Marketing Organization (DMO), which will be formed for this purpose, will be able to carry out many activities at a professional level from a single source, such as the implementation of tourism policies, strategic planning, promotion and marketing programs and the planning of congress office activities. A DMO can be a single public authority with a key role in initiating, coordinating, and directing activities, or it can be established in a public-private partnership model. The functions of DMOs may be performed at the national, regional, or local level according to current and potential needs. It is not mandatory to have a DMO in every tourism destination. However, there is great benefit in establishing a DMO for the development of urban tourism in a destination and the effective use of scarce resources (UNWTO, 2019). Thus, a value chain is created by carrying out the primary and support activities necessary for the performance of the tourism sector from a single source (Tekin, Burgess, & Güleş, 2000, p. 284).

[1] This article was presented as a paper at the "4th International Congress of Family, Youth and Child Friendly Tourism Management" dated 1-3 June 2022, and was published as an "abstract" in the proceedings booklet..

In cities, local government officials such as mayors, city council members, city planners, and other tourism stakeholders such as university officials, tourism business managers use SWOT analysis, one of the due diligence matrices, to evaluate the conditions of the city. Thus, they evaluate the external and internal environmental elements of the city as a whole. As a result of this research, the public and private sectors can develop projects that can provide social benefit by fulfilling their responsibilities, determining what needs to be done to increase social welfare and improve living standards. In addition, SWOT analysis allows each department in the public or private sector or the entire city to develop strategic plans for efficient organization. Thus, it will be possible to attract entrepreneurs to the region, to increase the level of social welfare and to ensure the sustainability of economic development (Ülgen & Mirze, 2004, p. 160).

In the study, it is aimed to emphasize the strengths and weaknesses of Turkestan, which is one of the important cities of Kazakhstan, within the framework of urban tourism, and to determine the opportunities it has and the threats it faces. By evaluating the urban tourism plans in Turkestan, a SWOT analysis will be made in terms of the tourism potential of Turkestan, and various suggestions will be made in terms of contributing to the tourism sector and the development of the city. Turkistan, which has entered an emerging trend in terms of both modernization and urbanization, especially with the influence of Akhmet Yassawi University, the developing economy of Kazakhstan, has a great meaning and importance about the development of urban tourism in the Central Asia.

1.1. Urban Tourism

Urban tourism has made a leap in countries with developed economies since the rise of mass tourism, with the effect of rising economic welfare due to technological development and globalization (Bahar & Kozak, 2006) . Growth in urban tourism is driven by spatial, social, economic, and technological macro factors. Worldwide urbanization processes, migration to big cities, differentiation of lifestyle, disposable income and leisure time have increased. This new order allows people to visit and explore other cities. When this opportunity was supported by the decreasing travel costs provided by new investments in airline transportation and accommodation businesses, tourism activities diversified and expanded its sphere of influence. (Dunne, Flanagan, & Buckley, 2010) Information Technologies and Internet support city tourism marketing and promotion with online reservation systems, websites, social media. As a result of these developments, cities are no longer perceived as merely points of entry, boarding or transit during a journey, but as attractions and destinations.

The economic, technological, social, and spatial positive or negative effects of urban tourism affect the direction of urban trends. The development of urban tourism is the presence of tourists, the support or bias of the public, private sector, and local people for touristic activities; and is driven by global tourist trends. As a result of this direct interactive dependency, regional, national, and global benefits emerge (Temiz, Sağlık, Sağlık, Kelkit, & Bayrak, 2019).

However, massive urban tourism activities affect the living standards of the local people both positively and negatively. For example, if the historical texture in the city centers cannot be adequately preserved as in Istanbul, or if it is preserved at the maximum level as in Rome, the interactive trend will differ.

2. LITERATURE REVIEW

The increase in the popularity of city tourism and its high market share have led researchers to conduct scientific studies on city tourism. International and national studies in the field of city tourism have examined economic development, urban management and city marketing (Ashworth & Page, 2011), (Postma, Papp, & Koens, 2018), (Jansen-Verbeke, 1986). Also, studies: planning for cultural tourism in cities (Russo & Borg, 2002), environmental factors and economic effects of urban tourism (Law, 1992) and international were focused on the effects of global events on cities.

The lack of research on tourism-oriented contributions in studies on the urban economy is a hindrance to the sustainable development of cities (Bahar & Kozak, 2006) Some researchers have emphasized the importance of tourism and city branding as an integral part of strategic spatial planning approaches and urban management (Temiz, Sağlık, Sağlık, Kelkit, & Bayrak, 2019), (İçellioğlu, 2014). Conceptual studies containing predictions and suggestions for the future of urban tourism have taken their place in the scientific literature (Giritlioğlu & Avcıkurt).

The number of research on urban tourism in Turkestan is quite limited. In the studies, methods and strategies that can contribute to the development of Turkistan tourism have been tried to be determined. In addition, the factors that hinder the development of tourism and the solutions are emphasized.

In their study, Kuralbayev et al. (2017) investigated the tourism perception of the local people living in Turkestan and what needs to be done for the development of urban tourism. According to the results of the 940 surveys they applied to the university staff; It has been determined that local people see tourism as an activity that provides economic development and tourist as a source of income. Participants emphasized that the existing facilities in Turkestan should be improved, and the service quality should be increased. The study is important in terms of being the first study conducted in Turkestan.

In their research, Kim et al. (2021) identified the mistakes made in the translation of public signs in the city of Turkestan and determined the effect on tourists. As a result of the research, it was aimed to reduce translation errors and contribute to the development of tourism in terms of signs.

Abdrasilova and Danibekova (2021) examined the touristic values of Turkestan and the modern Turkestan architecture of the city in terms of socio-economic, image, architectural and spatial transformation. In the study, suggestions were made about the necessary changes for the development of urban tourism.

3. METHODOLOGY

3.1. Research Goal

The aim of the study is to emphasize the strengths and weaknesses of Turkestan, which has cultural and historical tourist attractions, within the framework of urban tourism, to determine the opportunities it has and the threats it faces. Values and resources within the scope of urban tourism in Turkestan will be examined and a swot analysis will be made in terms of Turkestan's tourism potential. Turkistan, which is in a rising trend in terms of both modernization and urbanization, especially with the influence of Akhmet Yassawi University's student exchange programs and other scientific studies, has cultural and historical resources that can contribute to the development of tourism in Central Asia. In this context, various suggestions will be made to tourism stakeholders that can contribute to the development of the city. The study is meaningful and important because it contributes to scientific research and the sector for the development of urban tourism in the future.

3.2. Material And Method

The city of Turkestan, which has a distinctive tourism potential with its historical and cultural characteristics, was chosen to research urban tourism. In the study carried out to better evaluate the tourism potential of the city; A literature review was conducted on the city, urbanization, and urban tourism, and the sources were evaluated as secondary data. The information obtained from the institutions regarding the natural, cultural, and historical values of the city also constitutes the other sources of the study.

Considering the concepts identified in the literature review, the cultural and historical attractions that will affect the international recognition of the city of Turkistan have been examined. The SWOT analysis technique, which is based on the determination of Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats, was used as a method in the study. The purpose of the SWOT analysis is to maximize strengths and opportunities; weaknesses and it is the development of strategies and tactics that will eliminate or minimize the impact of threats (Temiz, Sağlık, Sağlık, Kelkit, & Bayrak, 2019). The strengths and weaknesses of the city, the opportunities of the city and the factors that will affect the urban development as a threat were determined by SWOT analysis with the help of secondary data sources in the study. By evaluating these determined factors, suggestions have been developed for the touristic development of Turkistan.

4. INFORMATION ABOUT TURKESTAN

Turkestan is known as the city where Khoja Ahmed Yasawi lived and his tomb is located, which was founded in the 4th century and was the first historical monument of Kazakhstan to be included in the UNESCO World Heritage List. The tomb, built by Emir Timur in the 14th century, is one of the most magnificent structures in the city. The tomb was restored by Turkey in 1993. The city is home to Ahmed Yasawi Kazakh-Turkish University opened in 1992 and International University of Tourism and Hotel Management opened in 2019.

With the decree signed on June 19, 2018, the name of the Southern Kazakhstan province was changed to Turkistan province and the administrative center of the province was moved from the city of Shymkent to the city of Turkestan. With the change made; The cities of, Arys, Jetisay, Kentau, Lenger, Saryagash, Sayram, Shardara were connected to the Turkestan province (Kara, 2018).

The Turkestan region is predominantly an agricultural region. 12.5% of the agricultural products produced in the country are produced in the region. 100% of the cotton grown throughout the country, 72.5% of the grapes and 60% of the fruits and vegetables are grown in this region. In addition, in the Turkestan region, 80% of the

greenhouses in the country are located. The tourism industry is another priority sector in the regional economy. The city of Turkestan, which has turned into a regional center, is also located on the "Western Europe - Western China" international highway and is on the railway route connecting Kazakhstan with Russia, Kyrgyzstan, Uzbekistan, and other Central Asian countries. There are also more than 1000 historical, cultural, and archaeological sites and 4 specially protected natural areas in the region (Turkestan, 2022)

For these reasons, local and foreign tourists and investors attach great importance to the region. In the last three years, the number of tourists has increased by 25%. To increase the interest of potential investors, a comprehensive plan on the social-economic development of the Turkestan region until 2024 has been prepared (Kazakistan Cumhuriyeri Resmi Sitesi, 2021).

Another point that should be underlined is that a special economic zone called "Turkistan" with a total area of 1,338 hectares was created in Turkistan by the decision of the President of the Republic in 2018(Figure 1). The said special economic zone was established to accelerate the development of the city of Turkestan, to increase the tourism potential of the city and to further develop its competitive tourism infrastructure. In the special economic zone "Turkestan", sanatorium medical centers and health complexes, administrative complexes, schools, hospitals, museums, educational institutions, sports complexes, etc. is being built. According to the Additional Regulation on the "Turkestan" special economic zone, more than 21 billion tenges will be invested in the region in 2019, and this figure will reach 40 billion tenge by 2023. Today, the number of small and medium-sized enterprises in the region has reached 130,804. With this figure, the region ranks second in the country (Kazakistan Cumhuriyeri Resmi Sitesi, 2021).

Figure 1: Turkestan Province

Kaynak: (Kara, 2018)

Tourism Demand of Turkestan as below (Kazakistan Cumhuriyeri Resmi Sitesi, 2021):

- ✓ 102 512 domestic tourists
- ✓ 1235 foreign tourists

According to the results of 2020, the number of tourists visiting the region is 103 747. It has been shown that the number of these tourists decreased by 40.5% from the number of tourists in 2019 (174 404 people).

Student mobility is an alternative option for the development of urban tourism. New businesses to be opened to meet the accommodation, food and beverage, leisure time and similar needs of the young people who come for educational purposes will increase the commercial activity in Turkestan and contribute to the economy with new employment opportunities and income increase. Therefore, it will also enable the evaluation of the urban tourism potential in Turkistan. For this purpose, it was announced by the President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev that "Yasawi scholarship" from Khoja Ahmed Yasawi University will be allocated to young people coming to Turkestan from sister countries. In addition, it has been proposed to establish the "Great Turkish People's Education Fund" to coordinate academic mobility, internship, and professional development ties between universities (Satubaldina, 2021).

The promotion of the importance given to historical artifacts in Turkestan through social and visual media contributes greatly to the development of urban tourism. For example, TURKSOY organization organized an international conference on "Turkestan, the Spiritual Capital of the Turkic World" with the support of the International Turkic Academy and Khoja Ahmed Yasawi University in Turkestan. TURKSOY Secretary General Dusen Kaseinov stated that the International Turkic Academy, which is in uninterrupted cooperation with TURKSOY, is one of the institutions that carry out extremely important studies in terms of history, literature, language, and archives. Also, within the scope of the event, the new edition of the first translation of the Qur'an, which was translated into old Turkish during the Karakhanid period (tenth century), was introduced. This original

publication, published by the International Turkic Academy, is the edition of the oldest and most complete translation of the Qur'an in Turkish that has survived, and the original of this manuscript is preserved in the Istanbul Museum of Turkish and Islamic Arts (İnternational Organization of Turkic Culture, 2022).

To increase the accommodation capacity, the opening of chain accommodation establishments such as Rixos Turkestan, Karavansaray Kaganat Hotel, Karavansaray Kaganat Kun Hotel, Hampton by Hilton Turkistan, Khanaka in Turkestan has positively affected the touristic image of the city. However, this development in touristic infrastructure facilities cannot contribute to local tourist accommodation. Because domestic tourists coming by road prefer lower priced facilities due to the low average income level of the country. Due to the distance of low-priced accommodation establishments from the center, time constraints and financial difficulties, most of the domestic tourists have to prefer daily tours in their Turkistan travels (Zhaylybayev, 2021).

The applications of augmented reality technology (İnan, 2022), defined by the "AR - sign", are effectively used for the promotion of Turkestan. Visitors to the city can watch live interesting facts about the touristic places of the city with the "AR Turkestan" application. This application is made to watch historical events and medieval life in four languages (Kazakh, Russian, Turkish, English) in the touristic center with 15 special AR-marks. In other words, a dhikr ceremony can be watched in an underground mosque in the ancient city of Kultobe or Khoja Ahmed Yassavi can be seen making pottery (Akimat of Turkestan Region, 2022).

Although Turkestan is a suitable city for the development of tourism in terms of the presence of cultural and historical touristic values, it cannot get a sufficient share from the world tourism market because of fact that it is a border neighbor of strong competitors such as Uzbekistan (Avcı & Norbaev, 2021).

5. RESULTS

Developing the tourism potential of a particular city requires both the analysis of strengths and weaknesses arising from internal factors, and the analysis of threats and opportunities created by external environmental conditions (Durgun, 2007) . Planning using SWOT analysis is only as effective as the information contained in the report. By recording the specific details of each subject in the analysis, you can create detailed, applicable plans by making use of statistical data. However, as a result of the SWOT analysis, the matrix in which opportunities, threats, strengths and weaknesses are indicated should not be seen as an "absolute" list where all strengths and weaknesses are recorded. Because such a list causes complexity and distracts from the purpose of the analysis (Ülgen & Mirze, 2004, p. 160). For this reason, in the list we made, the advantages and weaknesses that are suitable for the nature of environmental opportunities and threats and that will increase the market share are listed.

The following points are examined in the SWOT Analysis to be applied for an urban (Beest, 2018):

✓ Strengths

To identify strengths, your city's internal processes, capabilities and possibilities should be examined. These include human resources, physical resources, finance, and programs. The city's strengths can be identified by listing the location, size, parks, and recreational opportunities of the city. Conducting detailed scientific research to determine the visitor profile of the touristic centers in this list will help in determining which types of tourists prefer Turkistan. In addition, in line with the feedback received from the visitors, the studies to be carried out to improve the services will ensure that the benefit is maximized by developing distinctive strengths in the urban sense.

✓ Weaknesses

All cities have aspects that need to be developed compared to their counterparts. Finding a city's strengths does not mean that it is immune from sources of weakness. The external outputs from the City's Stakeholders are the key point to identify the problem areas in the city. Identified weaknesses must be eliminated. Otherwise, the development of urban tourism will not be possible. Fighting with rival cities in the field of urban tourism will only be possible with effective marketing and promotion. For this reason, we can ensure optimal use of resources by making use of destination marketing organizations (DMO).

✓ Opportunities

Opportunities are uncontrollable macro environmental factors that offer potential alternatives to your city. Possibilities include trends, economy, environment, and legislation. Trends, features, or statistics are reviewed to identify possibilities to improve economic and social stability in your city. In order for a city to evaluate its tourism potential and increase its market share, it must manage its assets and capabilities with a professional planning. Otherwise, opportunities are lost without being used.

✓ Threats

Cities do not face direct competition like businesses do. Instead, the threats come from competition for funding, changes in citizenship, and restrictive legislation. Making the necessary corrections in laws and regulations in order to take a place in the constantly and rapidly changing global competition is a prerequisite for success in the field of urban tourism.

The SWOT Analysis made in terms of the tourism potential of the Turkestan city of Kazakhstan in the study is given in Table 1 below.

Table 1: The SWOT Analysis of Turkestan

Strengths	**Weaknesses**
✓ Having an international airport ✓ Faith and cultural tourism potential ✓ Hospitality of local people ✓ Presence of unknown cultural assets ✓ Declaring the Capital of Culture ✓ Declaring the spiritual capital of the Turkic World ✓ The Khoja Ahmed Yasawi Tomb ✓ Close to Uzbekistan in terms of Faith Tourism ✓ Use of augmented reality technology applications (AR Turkestan application)	✓ The city's lack of marketing and advertising ✓ Low number of foreign tourists ✓ Lack of touristic packages ✓ Seasonal and monthly demand fluctuation ✓ Lack of railway transportation infrastructure ✓ The lack of awareness of the natural wealth of the city ✓ Low-paid accommodation facilities located far from the city center
Opportunities	**Threatens**
✓ Being close to the city of Shymkent ✓ Recognition as urban tourism ✓ Cooperation projects are carried out in education and academic fields ✓ International cultural and artistic collaborations ✓ Increase in accommodation capacity	✓ Alteration and insufficient protection of cultural assets ✓ Destruction in archaeological sites ✓ Strong rival countries such as Uzbekistan in terms of tourism activities have similar historical and cultural values. ✓ Seeing Turkestan as a transit area for one-day accommodation by the international tourism market

6. GENERAL DISCUSSION

SWOT analysis was carried out to determine the tourism potential of the city of Turkestan and to determine its recognition in the international arena. In this context, the city's historical and cultural resource values were examined, and their administrative works were evaluated. The geographical location of the city, its cultural and historical attractions, the existence of values accepted as UNESCO world heritage, the fact that it has internationally accepted titles reveal the advantages of the city. The diversity of alternative tourism contributes to the city's economy.

To increase the visitor demand of the city of Turkestan, the superstructure and infrastructure facilities supported by a strong city image as well as its values should be developed for domestic and foreign tourists of all income levels. To strengthen the image in international markets, there should be a balance between the level of satisfaction and prices of the services offered.

If the regular land and railway transportation networks in transportation services are supported by maintenance and repair works and the number of trips is increased, a step will be recorded in terms of accessibility. Turkistan welcomes some touristic travelers with an overnight stay for transit only. If the preferences and habits of the tourists are determined by conducting scientific research on the travel behavior of the tourists, the length of stay can be extended. Other alternative suggestions are itemized as follows:

✓ *Commitment of the Decision Makers*

Government officials and politicians should encourage tourist businesses to invest in specific types of tourism. In this context, the economic and social benefits of urban tourism should be emphasized; the standards of tourism targets and legal regulations should be harmonized; Investment incentives should be prepared for tourism facilities.

✓ *Coordinating and Sustainability*

For the coordination and continuity of touristic services, special tourism business units should be established at the regional and national level, especially through public-private partnerships.

✓ *Networking*

The transfer of all kinds of information within the scope of urban tourism in Turkestan should be done through professional networks. Guaranteed tourism service categories and price lists offered in Turkestan should be made accessible and standardized from anywhere in the world.

✓ *Strategic Planning and Tactics*

1. Step: The touristic needs and travel expectations of different countries and market groups should be determined.
2. Step: An inventory should be created by analyzing the current situation in terms of infrastructure, services, and facilities.
3. Step: To improve the current situation, a continuous feedback mechanism should be established to determine the priorities of the current and potential market to make six-month and one-year long-term planning.
4. Step: Effective marketing and advertising programs should be prepared by taking into account the touristic attractions of Turkestan.

✓ *Staff Qualifications*

Continuous in-service training should be given to tourism employees about urban tourism with the cooperation of the public-private sector. Thus, the quality of services will be guaranteed, and the satisfaction level of the market will be increased.

✓ *Optimization of Touristic Resources*

As much resources as possible should be allocated for the strategic development of tourism in Turkestan. In the created service chain, importance should be given to the balance of duty, authority, and responsibility.

✓ *Communication and Marketing*

Specific tourism information should be added to general tourism promotion and marketing programs. Necessary improvements should be made by considering the positive or negative feedback obtained from the current market while creating marketing strategies.

ETHICAL STATEMENT

The study named " Urban Tourism: Swot Analysis of Turkestan in Terms of Tourism Potential" has been prepared in accordance with scientific rules, ethics, and citation rules; no falsification has been made on the collected data and this study has not been sent to any other academic publication medium for evaluation. Since this study is based on document analysis, there is no obligation for an ethics committee decision.

REFERENCES

1. Abdrasilova, G. S., & Danibekova, E. T. (2021). Development of Architecture and Spatial Environment of the city of Turkestan in Modern Conditions. *QazBSQA Khabarshysy, 2*(80), 7-13.
2. Akimat of Turkestan Region. (2022, May 16). *Түркістан тұрғындары мен қонақтарына арналған AR Turkistan туристік мобильді қосымшасы*. Retrieved May 2022, from Akimat of Turkestan Region: https://www.gov.kz/memleket/entities/ontustik/projects/details/2381?lang=kk
3. Ashworth, G., & Page, S. (2011). Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes. *Tourism Management,, 32*(1), 1-15.
4. Avcı, M., & Norbaev, S. (2021). İpek Yolu'nda İnanç Turizminin Geliştirilmesi: Özbekistan Örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 6*(1), 208-225.
5. Bahar, O., & Kozak, M. (2006). *Turizm Ekonomisi.* Ankara: Detay Yayıncılık.
6. Beest, M. V. (2018, November 21). *SWOT Analysis for a City.* Retrieved from bizfluent: https://bizfluent.com/about-6401647-swot-analysis-city.html
7. Dunne, G., Flanagan, S., & Buckley, a. J. (2010). Towards an understanding of international city break travel", International Journal of Tourism Research,. *International Journal of Tourism Research, 12*(5), 409-417.
8. Durgun, A. (2007). Isparta Turizminin SWOT Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(5), 93-109.
9. Giritlioğlu, İ., & Avcıkurt, C. (n.d.). Şehirlerin Turistik Bir Ürün Olarak Pazarlanması, Örnek Şehirler Ve Türkiye'deki Şehirler Üzerine Öneriler (Derlemeden Oluşmuş Bir Uygulama). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(4), 74-89.

10. İçellioğlu, C. Ş. (2014). Kent Turizmi ve Marka Kentler: Turizm Potansiyeli Açısından İstanbulun SWOT Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*(1), 37-55.
11. Ülgen, H., & Mirze, S. K. (2004). İstanbul, Türkiye: Literatür Yayıncılık.
12. İnan, Ü. S. E. (2022). Use of Augmented Reality Technological in Marketing. In Y. Bayar, M. Ü. Şaşmaz, & Ö. F. Öztürk, *Technological Development and Impact on Economic and Environmental Sustainability* (pp. 168-182). IGI Global.
13. İnternational Organization of Turkic Culture. (2022, May 16). *Kazakistan'da "Türkistan, Türk Dünyasının Manevi Başkenti" Konferansı Düzenlendi*. Retrieved May 2022, from TÜRKSOY: https://www.turksoy.org/tr/news/2021/05/28/kazakistan-da-turkistan-turk-dunyasi-nin-manevi-baskenti-konferansi-duzenlendi
14. Jansen-Verbeke, M. (1986). Inner-city tourism: Resources, tourists and promoters. *Annal of Tourism Research, 13*(1), 79-100.
15. Kara, A. (2018, June 21). *Yeni Kurulan Türkistan Eyaleti Bengü İlde Önemli Adim.* Retrieved from Prof. Dr. Abdulvahap Kara kişisel web sitesi: https://www.abdulvahapkara.com/yeni-kurulan-turkistan-eyaleti-bengu-ilde-onemli-adim/
16. Kazakistan Cumhuriyeri Resmi Sitesi. (2021, апреля 23). *Справка по развитию туризма в Туркестанской области на 2020 год.* Retrieved from Kazakistan Cumhuriyeri Resmi Sitesi: https://www.gov.kz/memleket/entities/turkestan-turizm/documents/details/160147?lang=ru
17. Kim, A., Ryskeldinova, L., Serikov, A., & Yesbatyrova, Z. (2021, May). *Problems and ways of translating the information on the signs of cities in Kazakhstan.* Retrieved May 2022, from The Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan; M. Narikbayev KAZGUU University: http://repository.kazguu.kz/bitstream/handle/123456789/1248/Kim%2c%20Ryskeldinova%2cSerikov%2c%20Yesbatyrova_Translation%20Studies_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y
18. Kuralbayev, A., Sevim, B., & Myrzaliev, B. (2017). *Tourism Perception of Turkestan Residents and Their Attitudes Towards Tourism.* Retrieved May 2022, from Вестник Карагандинского университета: https://economy-vestnik.ksu.kz/apart/2017-87-3/3.pdf
19. Law, C. M. (1992). Urban tourism and its contribution to economic regeneration. *Urban Studies, 29*(3-4), 599-618.
20. Postma, A., Papp, B., & Koens, K. (2018). *Visitor Pressure and Events in an Urban Setting.* Retrieved from Centre of Expertise Leisure, Tourism & Hospitality: file:///Users/betulgarda/Downloads/Visitor%20Pressure.pdf
21. Russo, A. P., & Borg, J. V. (2002). The vicious circle' of tourism development in heritage cities. *Annals of Tourism Research, 29*(1), 165-182.
22. Satubaldina, A. (2021, April 1). *Turkic Council Informal Meeting Names Turkestan a Spiritual Capital of Turkic World*. Retrieved May 2022, from The Astana Times: https://astanatimes.com/2021/04/turkic-council-informal-meeting-names-turkistan-a-spiritual-capital-of-turkic-world/
23. Tekin, M., Burgess, T., & Güleş, H. K. (2000). *Değişen Dünyada Teknoloji Yönetimi.* Konya, Türkiye: Damla ofset.
24. Temiz, M., Sağlık, A., Sağlık, E., Kelkit, A., & Bayrak, M. İ. (2019). Kent turizminin Marka Kent Oluşumundaki Etkisi: Çanakkale Kent Tırizminin SWOT Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Kış*(ÖS), 257-273.
25. Timur, S., & Getz, D. (2008). A network perspective on managing stakeholders for sustainable urban tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality management, 20*(4), 445-461.
26. *Turkestan*. (2022, April 24). Retrieved from WIKIPEDIA: https://en.wikipedia.org/wiki/Turkestan
27. UNWTO. (2019). *UNWTO Tourism Definitions.* Retrieved May 2022, from World Tourism Organization: https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284420858
28. Zhaylybayev, D. (2021, May 3). *Türkistan Turizminde Yeni Fırsatlar*. Retrieved May 2022, from Eurasian Research Institute: https://eurasian-research.org/wp-content/uploads/2021/05/Haftalik-e-bulten-03.05.2021-09.05.2021-No-305.pdf

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Literature

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2872-2875

Arrival
15 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64618
Article Serial Number
05

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64618

How to Cite This Article
Güven, F. (2022). "Ecofeminism and Marxist Ecocriticism in Ursula K. Le Guin' s The Word for World is Forest" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2872-2875

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ecofeminism and Marxist Ecocriticism in Ursula K. Le Guin' s The Word for World is Forest [1]

Ursula K. Le Guin'in 'Dünya'ya Orman Denir' Adlı Eserinde Ekofeminizm ve Marksist Ekoeleştiri

Fikret Güven [1]

[1] Dr., Ağrı İbrahim Çeçen University, Faculty of Arts and Sciences, Department of English Language and Literature, Ağrı, Turkey

ABSTRACT

Expanding hole in the ozone layer, melting icebergs, extinction of species, global warming, threats of famine, earthquakes, droughts, destructive hurricanes, and pandemic diseases are what nature gave in response to civilized man's constant depletion of the biosphere, wilderness, and destruction of nature and environment. The fictional work of Ursula K. Le Guin' s, The Word for World Is Forest (1972) presents the significance of the protection of nature through characters who possess an ecocentric worldview. Against colonizing Terrans, the eco-friendly inhabitants Athsheans defend the diversity and richness of different forms of interconnected life as a dichotomy to the Terrans anthropocentric attitudes. Athsheans resist against atrocities toward environment and try to make Terrans realize the significance of protection of the planet as they are not masters but an integral part of it. The analysis highlights the causes and effects of systematic destruction and exploitation of nature and environment. Literary approaches such as ecofeminism and Marxist ecocriticism are used to deconstruct anthropocentric and dualistic perspectives of characters as culpable for their ecologically alienated identities and destructive attitudes. Man-interested rationality with its misused science, suicidal technology, and the illusionary mastery is unveiled through an ecocritical perspective. The study also elucidates and diagnoses how the selected text depicts characters who steer away from anthropocentricism to ecocentrism.

Keywords: Ecofeminism, Ecocriticism, Marxist Ecocriticm, Ursula K. Le Guin

ÖZET

Ozon tabakasında genişleyen delik, eriyen buzdağları, türlerin yok olması, küresel ısınma, kıtlık tehditleri, depremler, kuraklıklar, yıkıcı kasırgalar, salgın hastalıklar, uygar insanın biyosferi, vahşi yaşamıyıkımı ve sürekli olarak tüketmesine yanıt olarak doğanın verdiği tepkidir. Ursula K. Le Guin'in Dünya' ya Orman Denir (1972) adlı kurgusal çalışması, doğanın korunmasının önemini ekosantrik bir dünya görüşüne sahip karakterler aracılığıyla sunmaktadır. Sömürgeci Terranlara karşı, çevre dostu Athsheliler, Terranların insan merkezli tutumlarına karşı bir ikilem oluşturmaktadır. Athshe' liler birbirine bağlı farklı yaşam biçimlerinin çeşitliliğini ve zenginliğini savunmaktadırlar. Athshe'liler çevreye yönelik vahşete karşı direnir ve Terran'ların gezegenin efendisi değil, ayrılmaz bir parçası oldukları için çevreyi korumanın önemini anlamalarını sağlamaya çalışırlar. Analiz, doğanın ve çevrenin sistematik olarak yok edilmesinin ve sömürülmesinin nedenlerini ve etkilerini ortaya koymaktadır. Ekofeminizm ve Marksist ekoeleştiri gibi edebi yaklaşımlar, ekolojik olarak yabancılaşmış kimlikleri ve yıkıcı tutumlardan dolayı sorumlu karakterlerin antroposentrik ve dualist bakış açılarını yapıbozuma uğratmak için kullanılmaktadır. Yanlış kullanılan bilimi, intihara meyilli teknolojisi ve yanıltıcı ustalığı ile insan odaklı rasyonalite, ekoeleştirel bir bakış açısıyla analiz edilmektedir. Çalışma aynı zamanda seçilen metnin insanmerkezcilikten eko-merkezciliğe yönelen karakterlerin betimlenmesine ışık tutmakta ve teşhis etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekofeminizm, Ekoeleştiri, Marksist Ekoeleştiri, Ursula K. Le Guin

1. ECOCRITICISM AND ECODEFENSE IN URSULA K. LE GUIN' S THE WORD FOR WORLD IS FOREST

Ursula K. Le Guin's fictional novella *The Word for World is Forest* narrates the story of Terran humans and Athshean aliens. Even though the novella was written as a reaction to the Vietnam War, it can also be analyzed from an eco-critical perspective as human' s interaction with nature is one of the sub-narratives of the novella. Athsheans live a peaceful and ecocentric life and make their living by trading their trees with Earth, where the wood is a highly scarce commodity. The destruction of forests in the World has caused the Terrans to seek wood on another planet: "when they came here there had been nothing: 'A dark huddle and jumble and tangle of trees' (Le Guin, 2009, p. 3). For Athshean people, the dark forest is the source of life set up as a dialectical counterpart to Terran modernity, industrialization, and science. For four years, Terrans enslave and have little green fury people work as slaves and personal servants in the camps. Atsheans do not revolt or protest because virtually they do not have a culture of violence, rape, assault, or murder. Instead, they have adopted singing to soothe their anger. An Atshean native, Selver is the only native to think of war and act upon it. The relentless and uncompromising Captain Don Davidson is the leader of humans and embodiment of anthropocentric dualism as he uses violence to

[1] This study has been presented as a short proceeding in 14th International IDEA Conference, Studies in English: Trabzon, Turkey, 2021 titled as Deep Ecology and Eco Defense in Ursula K. Le Guin's The Word for World is Forest.

tame and subjugate Atshean natives. Selver decides to run away from the camp. But Davidson captures him and kills his wife Thele, which prompts an enraged Selver to start a revolt against Terran humans and kills two hundred people in the process. Though Athshean people had no notion of violence until yumens (Terrans) arrived, Selver thinks he must fight back because yumens are spreading their violence in their planet. In the last scene, the Council of the League of Worlds decide to free the Atsheans and ban Terran entrance to Atshean planet for three generation.

Le Guin' s novella portrays the abiding and influential manifestation of anthropocentric dualism and characters alienated from nature. The destructive anthropocentricism fleshes out through Captain Davidson, who is an embodiment of the domination logic with a vengeance towards inferior others whether it is a race, women or environment (Barnhill, 2010, p. 487). He assumes the right to assimilate and exploit primitive Athsheans with "the power, the golden precision, and grandeur of star-bridging technology of Earth" (Barnhill, 2010, p. 487). Besides natives, other living beings cannot escape the exploitation that Terrans inflict upon them. An emblematic example to this is the hunting prohibition in Athshe. Davidson is asked by the ecologist Kees to stop the illegal hunting of red deers. Kees states that men have several recreational activities, so they do not have to "exterminate a rare native specie for recreation" (Le Guin, p. 13). In response, Davidson says Kees just cares about "deer and trees and fireweed" but that he cares about people (Le Guin, p. 14). Davidson makes it seem that one must choose, you either care for the environment and all its animals, or about humans, who are at "the top," and "deer would be hunted because that's what they were there for" (Le Guin, p. 15). Through his efforts, "Athshe will turn into a paradise, a real Eden for man which is all cleaned from dark forests... for open fields of grain be a better world than worn-out Earth" (Le Guin, p. 2). Once Athshe is fully colonized; the forest, animals, plant, and the natives would be subjugated systematically to create an artificial Garden of Eden for Terrans.

Atshean territory represents the Garden of Eden for the Terrans. As descendants of Adam and Eve, they have the right to reclaim and recover what was rightfully theirs. Atsheans represent "snake" the Lucifer, who started the chain of events that caused the mankind' s fall from Eden. That is why Davidson toys with the idea of naming Atsheans as "snake or rat" (p. 94) that should utterly be destroyed. Like nineteenth century' s Manifest Destiny, which claimed that the master race had the divine right to expand westward as the will of God, the virtuous Terrans have a destiny of redeeming and remaking the world in the image of heaven and spread their civilization to the rest of the planet. Terrans remaking of the land also harbors a deep-seated and intimate fear in their psyche. Ehrenfeld argues that because of ecological alienation the deep-seated fear for the dark unknown and uncontrollability of nature has resurfaced itself (Ehrenfeld, 1978, p. 10). This groundless fear manifest itself by means of constant effort to control the dark nature. Davidson tries to keep everyone under control as a potential danger to himself and the civilization he is trying to build. He essentially represents the machismo of early explorers' who are afraid of nature and want to go into wilderness and conquer the unknown. In essence, this contest is a manifestation of Davidson's paranoia toward nature and the threat of unknown.

Ecologically conscious Terran, Raj Lyubov is the only human who truly understands Atshean' s integration with nature: "the substance of their world was not earth, but forest" (p. 21). Yet, Lyubov was also scared of nature' s dark side at the beginning. He felt "meaningless and indifferent" (p. 70) when Terrans first arrived to colonize the planet Atsche. He gradually establishes a romantic attitude towards nature that every entity has the right to exist, live out their lives and nobody is superior to the other. His admiration towards nature further grows when he realizes that the forest is the true home and a haven from all the corruption and exploitation of civilization. He becomes an "individual as component of the environment and through dreaming and singing therapy that Athsheans employ, Lyubov sees "the intoxicating odor of power" (p. 70). He forms strong bonds with Athshean leader Selver and tries to protect the Athshean planet from destructive ideology of Terrans: "a foreign plague, an infection" (p. 124). Later, Lyubov tries to convince League of World emissaries that the anthropocentric attitude has turned Alaska into a desert and same attitude would ruin the delicate ecology here as well: "If the forest perishes, its fauna may go with it. The Athshean word for world is also the word for forest" (p. 27).

The exploitative Davidson is a microcosm of capitalist attitudes of Terrans. He further represents ideal male of the patriarchy as his sexist and brutal attitude toward females of native Athsheans show: "only time a man is really and entirely a man is when he's just had a woman" (p. 30). Plumwood remarks "the denial of dependency to female body and nature lies at the root of western dualistic approach which led to the creation of human-nature and male-female binarism" (Plumwood, p. 40). Patriarchy tries to dominate nature and females in Davidson persona: "a big, hard-muscled man" who is looking forward to selecting the "Colony Brides" for his own sexual satisfaction (Le Guin, p. 11). His sole mission in the colony is to "tame the nature and natives of Athshe" (p. 9) and have "shipload of women, breeding females for the new colony to maintain prime human stock" (p. 9). Davidson' s objectification of female body and description of them as "sexual cattle" that is left at the disposal of colonizers are all indications

of the patriarchal, masculine, and sexist culture of Terrans. He has raped and killed several female Atsheans, because: "they don't feel pain like humans" (p. 19). Davidson is the so-called "master model", who sees Athsheans as "passive, reproductive animals, contented cows" (p. 19). Women are perceived as "human-other" like its "nature-other" counterpart. Davidson heroically described his mission as civilizing primitive Athsheans: "to tame it" (p. 50). Davidson and Terrans "devaluate the virtues for a more viable human relationship with nature" (Peter, 2002, p. 17). However, attitude towards nature is not any different than native females as a sexual intercourse is likened to "raping an animal" and cutting down the forest is nothing but "ending the darkness" (p. 58). Both nature and women are objects to be ravaged, exploited, and destroyed for the benefit of virile master model Unlike the Terran colonizers who perceive female as an object to get sexual satisfaction from, Athshean women are strong and extremely respected as the city is governed by the head woman, Ebor Dendep. She sees the Terrans responsible for ecological destruction of their land. In response to Selver' s claim that Terrans are not planning to bring their women until the place is fit for them, Edor Ednep says: "They should have sent the women first. They are insane" (p. 54). The head woman claims that Terran women cannot be as "insane" as their ecologically alienated man. Women could also relate themselves with otherized nature and fellow females.

The novella portrays the contrast in the human species between an imperialistic nature, which will stop at nothing to conquer and expand. Le Guin highlights the destructive nature of capitalist pursuits via the conflict between capitalist Terrans and exploited Athshens. Eric Otto (2012) claims that "the central conflict of the novel demand a reading critical of the capitalistic mode of production and expansion" (Otto, 2012, p. 110). Capitalist Davidson sees the forests as an inexhaustible fund of resources and natives as slaves to be exploited. Marxist eco-criticism argues, "exploitation of the environment is responsible for the environmental crisis follows the capitalistic exploitation" (Bertens, 2008, p. 205). Terran capitalism does not only exploit non-human environment but enslaves and exploits Athshean labor as well. Exploitation of labor in Marxist terms become more obvious when Davidson refers to Athsheans as "labor of creechies". (Le Guin, p. 17) Terrans are in Athsea to exploit natives by employing their detrimental technology while their labor is "more prized on Earth than gold" (p. 16). According to Otto, Davidson is a manifestation of the capitalistic mode the novel critiques, as he is "fed by a fetish for markets and the emptying of cultural and ecological meaning that turns people and places into objects of exchange" (Otto, 2012, p. 111). In an address to his lieutenants, Davidson says "be though with 'em, and stay tough, they are treacherous" (Le Guin, p. 20). If the capitalist motives are served, their lives do not matter to colonizing Terrans. When Athshean laborers involve in a mutiny, a Hainish authority, Mr. Leponnan questions Davidson about his mistreatment of natives, Davidson defends himself saying that: "They were well fed, well housed, not overworked" (p. 68). However, Athshean are exhausted from work, not fed enough and barely have time to sleep. In a sense, the mutiny is the ultimate revolution which challenges Terran's capitalist ideology and exploitation of human labor.

The colonizer Terrans have left a devastated Earth behind and wage a war against eco-centered and peaceful Athsheans. Eco-criticism foresees that "everything is connected to everything else," and "coexist, cooperate in the biosphere", yet the anthropocentric use of science and technology not only harms non-human environment but also destroys man (Rueckert,p. 107). The most considerable ecological challenge to this traditional view is the concept of biocentrism, which means that human beings are neither better nor worse than, or neither superior nor inferior to other creatures in the world (Campbell, 1996, p. 128). Misuse of science and technology have had devastating results throughout the history and Le Guin shows that destructive bombs and weapons that Terrans possess are used against Athsheans to gain profit over human and non-human entities. As a manifestation of misused technology, and progress, Davidson drops a bomb which causes a big hole in the forest. He later threatens natives with bombs just to "prove superiority" (Le Guin, p.51).

Upon their mutiny, Selver has Davidson pinned down and disarmed but he finds himself unable to kill him. Roles and status have shifted in favor of Athsheans while anthropocentric rationality of Terrans is defeated. Their blindness towards nature, exploitation of non-human world, and humans have a tremendous cost for them. Athsheans were innately peaceful and non-aggressive who employed several methods to preempt their anger. They have never involved in a battle before and cannot help but ask each other: "Do men kill men, except in madness? Does any beast kill its own kind?" (p. 44). To them, violence towards a fellow being is not comprehensible. Upon Davidson' s capture, Selver says to him that he will "be taken to Rendlep where nobody lives and left there. Your people left no trees there" (p. 181). Selver reaffirms that when deprived of nature, life will be impossible. Due to Terran destruction, there is no living thing in Rendlep, and Davidson must bear the terrifying consequences of exploitation he had brought upon Atshe. Ecology calls humanity to care for the diversity of life forms and this eco-centered approach of deep ecology is consistent with Athshean culture which embraces all member of nature and respect their rights of survival. The forests are Athshean's world and in fact "Athshe" means both forest and earth. Since Athsheans are a community of diversity, their intrinsic value for other forms in their planet is consistent with ecosystem. Their planet includes "the Forty Lands of the world" (p. 47). Each life form lives in harmony with each

other as the metaphor of "nerves" for the forest which "deviously" spreads around the earth as the nerves of human body. The natural world is fundamentally interrelated as "one element" (p. 42).

Singing is a way to suppress rage and establish communication with nature. The singing takes place when Davidson is captured by Selver, rather than exacting revenge by killing him, Selver "sings him down and lets him go" (p. 42). The violence is suppressed through singing not by "killing" (p. 180). Selver later says to Davidson that "You gave me a gift, the killing one' s kind, murder. Now, I give you my people's gift, which is not killing" (p. 180). Both sides give what their counterpart lack: Terrans gave death, violence, and corruption while Athsheans shared respect, mercy, and compassion. The Terran humans see the forest as just wood to be shipped to Earth. However, to Athsheans, forest is a sacred being where all living forms inhabit, interact, and coexist. The rivers, animals, insects, and plants all have their souls and can feel the pain inflicted upon them. In Athshean language dream refers to "the root" as Athsea stands for forest and world. They identify and link themselves with nature as the trees are rooted in the forest.

2. CONCLUSION

The destruction of biosphere accelerated in terms of wars and genocides. When problems like the extinction of certain species, intoxication of natural resources, deforestation, irreversible damage to ozone layer, and global warming emerged, ecological awareness raised. As a response to growing fears, literary works have been an effective medium to raise ecological awareness and empathy towards biosphere. Le Guin fictional work is a significant attempt in this respect to respond to growing fears about nature and biosphere. The novel shows ecological alienation, capitalism, and exploitative attitude through Terran Davidson while ecological concerns are portrayed through Athshean natives. Throughout the novella, Le Guin tried to draw a sharp line between Athshean integration with nature and Terran' s destructive attitude. Though the Athsheans live in harmony with ecosystem, the Terrans plunder it by exhausting its most precious natural resource and its people. The attitude towards natural ecosystem is evident in the way they build their towns and dwellings which shows the complete integration with environment: the clans and towns are named after trees. For the Atsheans, for a person to have mental and physical health, he needs to be in touch with his roots. However, the Terrans' violent culture is a result of alienation and disconnection from their roots. This contrast between Terran and Athshean attitude towards the biosphere is an example of a larger dialectical structure in the novella: Athsheans live in balance with their environment while Terran humans exploit and destroy it. Through the three main characters: Lyubov, Selver, and Davidson the historical attitude towards biosphere is represented. Davidson is an embodiment of the early explorers' machismo who are afraid of nature, while Lyubov carries a romantic idea of the forest. Selver, on the other hand, lives in complete harmony with the nature. Le Guin shows a glimpse of hope for future by the ecologically conscious Athshean' s victory.

REFERENCES

1. Barnhill, D, L. (2010). "Spirituality and Resistance: Ursula Le Guin's *The Word for World Is Forest* and the *film Avatar*." Journal for the Study of Religion, Nature & Culture, vol. 4, no. 4, pp. 478-498.
2. Bertens, H. (2008). "Ecocriticism." *Literary Theory: The Basics*. 2nd ed., Routledge, p.195-208.
3. Ehrenfeld, D., W. (1978). *The arrogance of humanism*. Oxford University Press.
4. Campbell, S. (1996). The Land and Language of Desire: Where Deep Ecology and Post-Structuralism Meet, pp. 124-136. *In*: The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology (Eds. C. Glotfelty, H. Fromm). The University of Georgia Press, Athens.
5. Le Guin, Ursula K. (2009). *The word for world is forest*. Tor Publishing.
6. Otto, Eric. *Green speculations: Science fiction and transformative environmentalism*. Ohio State UP.
7. Plumwood, V. (2003). "Feminism and ecofeminism." *Feminism and mastery of nature*, Taylor and Francis eLibrary, p.19-40.
8. Rueckert, W. (1996) "Literature and ecology: An experiment in ecocriticism." *The Ecocriticism Reader*, In Cheryll Glotfelty, and Harold Fromm (Eds.), *The Ecocriticism Reader*, p. 105-123.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
International Relations

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2876-2885

Arrival
10 June 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64009
Article Serial Number
06

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/ssj.64009

How to Cite This Article
Mawlood, T. (2022). "Türkiye'nin Mülteci Politikası ve AB'nin Ankara ile Gerçekleştirdiği Geri Kabul Anlaşması" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2876-2885

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Türkiye'nin Mülteci Politikası ve AB'nin Ankara ile Gerçekleştirdiği Geri Kabul Anlaşması

Turkey's Refugee Policy and the EU's Readmission Agreement with Ankara

Taha Mawlood [1]

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi., Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada özellikle Suriye İç Savaşı ile birlikte zirveye ulaşa küresel mülteci sorunun özel bir zemini incelenecektir. Bu kapsamda Türkiye'deki mülteci varlığı detaylı bir şekilde aktarılacak ve bu varlığın Avrupa başta olmak üzere uluslararası boyutta yarattığı etki anlatılacaktır. Etki genel olarak siyasi zeminde incelenecek ve bu yüzden popülizmin yükselişi, Avrupa şüpheciliğinin güçlenmesi ve İslam karşıtlığının yayılması olarak kategorize edilecektir. Son olarak ise sorunun çözümüne yönelik bir tartışma sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mülteci, Türkiye, Avrupa, Uluslararası Boyut

ABSTRACT

In this study, a special basis of the global refugee problem, which reached its peak with the Syrian Civil War, will be examined. In this context, the refugee presence in Turkey will be explained in detail and the impact of this presence on the international scale, especially in Europe, will be explained. The impact will be examined on a broad political basis and thus categorized as the rise of populism, the strengthening of Euroscepticism, and the spread of anti-Islamism. Finally, a discussion about the solution of the problem will be presented.

Keywords: Migration, Refugee, Turkey, Europe, International Dimension

1. GİRİŞ

Göç çok büyük ve karmaşık bir olgudur, dolayısıyla toplumun genel resmini değiştirecek kadar güçlüdür. Bu nedenle, ilgili maliyet ve faydaların ne olduğunu karşılaştırarak bir çözüm bulamayız, ancak sonuç, bununla nasıl başa çıktığımıza bağlıdır. Özellikle, Avrupa'daki mülteci sorunları, temelde şiddetten kaçmalarından dolayı insan hakları sorunlarıyla yakından bağlantılıdır (Creamer, 2017). Bu nedenle, 'Küresel Vatandaşlık Etiği' gibi yeni bir daha geniş topluluk türü önererek yakınsama teorisini tartışmak veya üçüncü bir etik çerçeve ortaya koymak mümkün olabilir. Ulusal düzeyde, mülteci sorununun sosyal topluluğun ve üyelerinin bir sorunu olarak görülmesi gerekmektedir. Mültecilerin kendi sorunlarının nedenlerini aktif olarak çözmek için bir sorumluluğa ihtiyaçları vardır.

Göç olgusunun küreselleşmiş çağımızda etkilediği bir diğer alan da muhakkak ki uluslararası siyaset zeminidir. Zira Türkiye özelinde incelendiğinde Avrupa başta olmak üzere dünya siyasetinin ve siyaset yapısının büyük bir dönüşüme uğradığı görülebilir. Öyle ki devletlerin daha korumacı bir alana yöneldiği söz konusu dönemde, aşırı sağın yükselişi, ulus üstü organizasyonlara olan güvenin azalması da paralel olarak gerçekleşmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: MÜLTECİLER

Göç kavramı insanlık tarihinin başlamasıyla başlamış ve sonsuza kadar devam edecek bir süreçtir. Bu nedenle göç yüzyıllardır incelenen üzerine çalışmalar yapılan çok geniş bir çalışma konusudur. İnsanlık tarihinin bilinen ilk göçü ise yüz bin yıl önce insanların Afrika'dan Asya ve Avrupa'ya göçleridir (Durgun ve Ertuğrul, 2018). Göç kavramı hakkındaki çalışmalar çok uzun süredir var olduğundan bu kavramın birden fazla tanımı ortaya çıkmıştır. Göç, bireylerin başka bir ülkenin daimi ikametgahı veya vatandaşı olma süreci olarak tanımlanabilmektedir. Tarihsel olarak, göç süreci devletlere büyük sosyal, ekonomik ve kültürel fayda sağlamıştır. Göç deneyimi uzun ve çeşitlidir ve birçok durumda çok kültürlü toplumların gelişmesine neden olmuştur; birçok modern devlet, önceki göç dönemlerinden türeyen çok çeşitli kültürler ve etnik kökenlerle karakterize edilir. (Adıgüzel 2019).

Bazı devletler, göçmenlerin sosyal dışlanmasıyla gelecekteki göçü sınırlayarak başa çıkmaya çalışırken, diğerleri buna daha kapsayıcı bir "eritme potası" ile farklı kültürlerin tek bir tutarlı vatandaşlık anlayışında birleştirilmesine

odaklanarak yaklaşmıştır. Göç, bu nedenle vatandaşlık ve bir devletin vatandaşlarının sahip olduğu sosyal ve politik haklar ile yakından ilişkilidir. (Çakır 2011).

Uluslararası teoriye bakıldığında ise devletler sınırlarının kontrolünü elinde tutar ve bu nedenle kalıcı olarak kalabilecek göçmenlerin sayısını izleyebilir ve belirleyebilir. Bu eyaletler arasında değişiklik gösterebilir ve bazı bölgelerde sınırlar diğerlerinden daha açıktır. Örneğin 1985'te Avrupa devletleri , Schengen , Lüksemburg'da iç sınır kontrol noktalarını ve kontrollerini sona erdirmek için bir anlaşma imzalamışlardır ve müteakip Avrupa Birliği (AB) göç ve sığınma yasası, Finlandiya, Tampere'deki Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmiştir. (Adıgüzel 2019).

Uluslararası göç, dünyanın dört bir yanındaki ülkelerdeki siyasi, politik ve kamusal tartışmaların merkezinde yer aldığından, bu konuşmaların tam olarak kimin hakkında olduğu konusunda bir fikir sahibi olmak önemlidir. Basitçe ifade etmek gerekirse, göçmen doğduğu ülke dışında bir ülkede yaşayan kişidir. Bu kişi, hedef ülkenin vatandaşlığını almış, ordusunda hizmet etmiş, yerli biriyle evlenmiş veya başka bir statüye sahip olsa da sonsuza kadar uluslararası bir göçmen olacaktır. “Göçmen”, doğdukları ülkeden başka bir ülkede yaşayanları ifade etmek için evrensel olarak kullanılan bir terim değildir. Sık kullanılan diğer terimler arasında "göçmen", "yabancı doğumlu" ve "uluslararası göçmen" yer alır. "Göçmen" evrensel olarak kullanılan bir terim değildir: Kuzey Amerika'da doğdukları ülkeden başka bir ülkede yaşayanları ifade etmek için yaygın olsa da, sıklıkla kullanılan diğer terimler arasında "uluslararası göçmen", "yabancı doğumlu" ve "göçmen" yer alır (Dearden, 2017). Ulusal istatistik kurumları, göçmen nüfus sayımlarını, başka bir ülkede doğduğunu söyleyen ve/veya başka bir ülkenin vatandaşlığına sahip olan kişilerin sayısına dayandırır. Gündelik kullanımda, "göçmen" herhangi bir yabancı doğumlu kişiye atıfta bulunabilir, ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde bazıları teknik olarak "göçmen olmayanlar" olarak kabul edilir . Göçmenler yeni bir ülkede kalıcı olarak kalmayı amaçlarken, göçmen olmayanlar, ister iş gezisinde birkaç günlüğüne, ister mevsimlik işçi olarak birkaç ay, isterse öğrenci olarak birkaç yıl olsun, yalnızca geçici olarak kalırlar. Göçmen olarak kabul edilenler arasında farklı yasal statülere sahip bir dizi insan da yer alıyor. Bu statüler aynı değildir, ancak farklı alıcı ülkeler arasında genellikle karşılaştırılabilir.

Düzensizlik, bireyleri değil, belirli bir zamanda göçmenlik durumlarını ifade eder. Ulusal yasalarda ve politikalarda yapılan değişiklikler, düzenli göçü düzensiz göçe veya tam tersine dönüştürebilir. Göçmenlerin statüleri, yolculukları sırasında ve transit/varış ülkede kaldıkları süre boyunca değişebilmekte, bu da düzensiz göçün ve düzensiz göçmen profillerinin kapsamlı bir resmini elde etmeyi zorlaştırmaktadır. “Düzensiz”, “belgesiz” ve “yetkisiz” gibi terimler genellikle birbirinin yerine kullanılır. Düzensiz göç olgusunun, hem insanların belgesiz bir şekilde hareket etmesine veya düzensiz göç akışlarına hem de statüsü herhangi bir noktada belgesiz olabilecek göçmenlere veya düzensiz göçmen stoklarına atıfta bulunduğunu belirtmek önemlidir (IOM 2009: 27).

Mülteciler, savaştan, şiddetten, çatışmadan veya zulümden kaçan ve başka bir ülkede güvenlik bulmak için uluslararası bir sınırı geçen kişilerdir. Arkalarında evlerini, mallarını, işlerini ve sevdiklerini bırakarak çoğu zaman sırtlarındaki kıyafetlerden biraz daha fazlası ile kaçmak zorunda kalmışlardır. Mülteciler uluslararası hukukta tanımlanmış ve korunmuştur. 1951 Sözleşmesinin kilit yasal bir belgedir ve bir mülteci tanımlar: “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri nedeniyle zulme uğramaktan haklı sebeplerle korktuğu için menşe ülkesine dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi.” (Adıgüzel, 2019)

Tarihsel olarak, halkların veya kabilelerin hareketi her zaman var olmuştur ve biçimleri, gönüllü veya zorunlu göç, göç veya mülteciler gibi çok çeşitli olmuştur (Vals, 2015). Ancak, 2015 yılından itibaren Avrupa'ya gelen mülteci sayısı hızla arttığından, göçmenlik politikası ve hukuk sisteminin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar Avrupa'da ve başka yerlerde aktif olarak yürütülmektedir.

Mülteciler, güvenlik veya sığınma aramak için evlerini terk eden insanlardır. Genelde insanlar şiddet, ekonomik eşitsizlik, baskı, doğal afetler ve diğer zorlu yaşam ve çalışma koşullarından kaçmak için mülteci olmaktadır. İnatçı çatışma bağlamında mülteciler, kaçınılmaz, genellikle uzun vadeli şiddetten ve çatışmanın yol açtığı diğer zor yaşam koşullarından kaçan kişilerdir. Birleşmiş Milletler, mültecileri daha dar bir şekilde "ırkı, dini, milliyeti, siyasi görüşü veya belirli bir sosyal gruba mensubiyeti nedeniyle zulme uğramaktan haklı sebeplerle korktuğu için ülkelerinin dışında bulunan kişiler" olarak tanımlamaktadır.

Çoğunlukla, bir çatışmadan kaçan bir kişiye, uluslararası bir sınırı geçene kadar çok az yardım ulaşır. 1950'de kurulan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), mültecileri ve yerinden edilmiş kişileri şu şekilde ayırt eder: "Kaçan bir sivil uluslararası bir sınırı geçtiğinde, mülteci olur ve bu nedenle uluslararası koruma ve yardım almaya hak kazanır. Benzer durumdaki bir kişi kendi ülkesinde yerinden edilmişse ve ülke içinde yerinden edilmiş bir kişi haline gelirse, o zaman yardım ve koruma çok daha zordur." (Beinhorn ve Glorius, 2018)

1 Ocak 2002'de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, dünyada 12 milyondan fazla mülteci olduğunu tahmin etmiştir. Bu mülteci sayısı, 1981'den bu yana 10 milyonun üzerinde nispeten sabit kalmıştır. Bazı mülteciler hayatlarının çoğunu kamplarda geçirmektedir. Örneğin Afganlar, Sovyetler Birliği'nin kendi ülkelerini işgal ettiği 1980'lerin başından beri Pakistan ve İran'daki kamplarda yaşamaktadır.

Mülteciler, bir bölgedeki ekonomik ve/veya siyasi durumun bozulmasının fark edilebilir bir sonucudur. Mülteciler şiddetten, ayrımcılıktan, ekonomik zorluklardan ve siyasi çatışmalardan kaçmaktadır. Bazı açılardan, mültecilerin varlığı bile dünyanın ekonomik ve politik eşitsizliklerinin kanıtıdır, bu nedenle zorlu çatışmaların geçmişte kalması için dünyada birçok değişikliğin gerçekleşmesi gerektiğini kanıtlamaktadır. Albrecht Schnabel'e göre, "Mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler, sosyal, politik ve ekonomik istikrarsızlık, insan vahşeti ve büyük insan ıstırabının başlıca göstergeleridir. Bunlar, herkes için temel insani güvenliği sağlamada başarısız olduğumuzun işaretidir." (Ferreira, 2019).

Dış medyaya çok az maruz kalan bölgelerde mülteciler, sorunların yaşandığına dair ilk ipucu olabilir. Çin ve Güney Kore'de bulunan Kuzey Koreli mülteciler, hükümetin her zaman kabul etmediği kıtlıkları anlatmaktadır. Himalayaları aşmak için hayatlarını riske atan Tibetliler, Çin hükümetinin baskısından bahsetmektedir. Mülteciler, 1979'da Vietnam'dan tekneyle veya 1970'lerin sonlarında ve 80'lerin başında Kamboçya'dan yürüyerek kaçtıklarında, baskıcı hükümetlerin iktidarda olduğu açıktı. Aynı şey yüzmek veya Florida'ya uçmak için hayatlarını riske atan Kübalılar için de söylenebilir.

Mülteciler her zaman siyasi piyon olarak kullanılmıştır. Öyle ki Soğuk Savaş sırasında mülteciler karşı taraf tarafından birer ganimet olarak görülüyordu. Baskıcı Sovyet rejiminden söz eden bir Sovyet ilticacı, Komünizmin bir kişinin siyasi ve ekonomik özgürlüklerini bastırdığına dair Amerikan inancını daha da kanıtlayacaktır. Bugün mülteciler, mültecilerin ülkelerine göç etmesine izin vermek istemeyen güçlü hükümetler tarafından pazarlık fişleri olarak kullanılmaktadır (Mosel ve Smart, 2019). Bunun yerine, diğer hükümetleri mali yardım karşılığında mültecileri kabul etmeye ikna etmeye çalışmaktadır. Mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler aynı zamanda Sudan gibi muhalif silahlı grupların yardım amaçlı kaynaklar için savaştığı yerlerde siyasi piyonlardır.

Güncel mülteci krizleri ise ilk akla geleceği şekilde Avrupa merkezlidir. AB krize yabancı değildir. Tarihsel olarak bakıldığında bahsedilmesi gereken ilk kriz, genellikle 'Boş Sandalye Krizi' olarak adlandırılan krizdir. Söz konusu kriz De Gaulle'ün, Ortak Tarım Politikası ve Parlamentonun yetkilendirilmesine ilişkin bir Misyon önerisini protesto etmek için Fransız hükümet temsilcilerinin (o zamanki AET) Topluluk organ toplantılarına katılmalarını askıya alma kararından kaynaklandı. Bu, De Gaulle'ün daha hükümetler arası yaklaşımı ile diğerlerinin AB'nin gelecekteki tasarımına yönelik ulusötesi fikir ile daha çok ulusçu yaklaşım yaklaşımı arasında bir gerilimi tetikledi. De Gaulle'ün amacı, entegrasyon sürecine öncülük etme ve bu arada güçlü bir Fransız etkisini sürdürme çabası olarak alındı (Messiana, 2007).

Günümüzde ise Suriye iç savaşı ile başlayan süreçte ciddi manada büyük bir göç dalgası özellikle Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğru gerçekleşmektedir. BM verilerine göre Türkiye şuanda en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Bu durum Türkiye için ne kadar önemli ise uluslararası siyeset için de bir o kadar önemli hale gelmektedir.

3. TÜRKİYE ÖZELİNDE SURİYELİ MÜLTECİLER

Türkiye-Suriye karşılıklı uyum süreci, geçtiğimiz on yıllarda önemli iç ve dış göçler geçiren bir toplumda dönüşümün yalnızca son aşamasıdır. Türk kimliğinin belirgin bir etnik ve dini rengi vardır. Ancak bu, vatandaşlık kavramıyla yeterince harmanlanmıştır ki, bunu yapmak isteyen Sünni Müslümanların çoğu zaman içinde kolayca dizginsiz bir Türk kimliğine bürünebilir.

Çoğu Türk, tüm Suriyelilerin eninde sonunda Suriye'ye döneceğini umarken, bu ihtimal gerçekçi görünmüyor; Gerçekten de çok sayıda Suriyelinin kalması muhtemeldir. Geride kalmaları konusu Türkiye'de siyasi olarak patlayıcıdır ve Türk hükümeti, mültecilerin uzun vadeli Türk toplumuna entegrasyonunu öngördüğünü kamuoyuna kabul etmekte tereddüt etmiştir. Aslında, Türk liderler, kamuoyunun duyarlılığına boyun eğerek, sık sık tüm Suriyelilerin eninde sonunda Suriye'ye döneceğini ilan etmektedir. Ancak uygulama bunun tam tersi yönde işlemektedir (Zürn, 2019).

Türkiye'deki Suriyeli mülteci krizi, Suriye iç savaşı kadar eskidir. 252 Suriyeli mülteciden oluşan ilk grup, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın Suriye genelindeki rejim karşıtı gösterilere verdiği yanıtın şiddete dönüşmesinden sadece haftalar sonra, Nisan 2011'de Türkiye'ye gelmiştir. O zamanlar Suriyeliler Türkiye'ye vizesiz girebiliyorlardı ve Ankara kısa süre sonra mülteciler için açık kapı politikası izleyeceğini açıkladı. Son olarak, Ekim 2011'de ise Türk hükümeti mültecilere "geçici koruma" statüsü verileceğini duyurdu.

Türk liderler başlangıçta mülteci akışının sınırlı ve geçici olacağını düşündüler. 2011'in sonunda, Türkiye sadece 8.000 kayıtlı Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapıyordu ve Suriye'deki durumun kısa bir süreliğine istikrara kavuşmasının ardından birkaç bini eve dönmüştü. ncak 2012 yılının ortalarında, ateşkes çabalarının çökmesi ve çatışmalardaki artış, yaklaşık dört yıl sürecek bir mülteci akınını tetikledi. Ağustos 2012'de Türkiye, toplam 100.000 Suriyeli'den fazlasını alamayacağını söyledi. Yine de Ekim ayına kadar, mültecilerin sayısı bir zamanlar düşünülemez olan sınırı aşmıştı.

Türkiye, sınırını ve mülteci akışını daha sıkı kontrol altına almak için zaman zaman çaba sarf etti. Örneğin, 2012'de ara sıra sınır kapanışları gerçekleşti. Ancak, 2015 ve 2016'da yüzlerce Türk ve turistin ölümüne neden olan bir dizi ölümcül terör saldırısıyla birlikte daha sert tedbirler alındı. 2016'dan önce, Türk hükümeti zaman zaman sınırını kapatmıştı, ancak genel olarak sözde mültecilerin sınır boyunca tüm noktalardan girmesine izin vermişti; bu durum 2016'dan itibaren değişti. Türkiye sınırını sürekli olarak sıkılaştırmaya ve sık sık kapatmaya başladı ve sayısız Suriyeli'yi sınırın diğer tarafında çadır kentlerde ağırladı (Durgun ve Ertuğrul, 2018). Bu sıkılaştırmanın bir unsuru olarak, sınır muhafızlarının güvenlik tehditlerini daha etkin bir şekilde taramasını sağlamak için, Türkiye'ye kara yoluyla giriş yapan Suriyelilerin bunu yalnızca resmi sınır karakolları aracılığıyla yapmalarını şart koşmaya başladı. Bu gerekliliğe uymayanlar, Türkiye'nin yeni politikalarına göre ülkeye yasadışı yollardan girme riskiyle karşı karşıya kalacak ve dolayısıyla Suriye'ye geri dönmekle yükümlü olacaktı.

Türkiye, mülteci sayısını sınırlamak ve mülteci akışının bileşimi üzerinde kontrol sahibi olmak için 2016 yılında başka adımlar da attı. Hava ve deniz yoluyla gelen Suriyelilere yönelik vizesiz politikasına son verdi ve Suriye sınırı boyunca güvenlik bariyeri inşa etmeye başladı. Ayrıca, 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu (YUKK) terörle bağlantılı olduğu veya kamu düzenine başka bir şekilde tehdit oluşturduğu düşünülenlerin sınır dışı edilmesine izin verecek şekilde değiştirmişti. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre, Ocak 2018 itibariyle, yerinden edilmiş yaklaşık 1,7 milyon Suriyeli, Suriye-Türkiye sınırının Suriye tarafındaki derme çatma kamplarda yaşıyordu (Durgun ve Ertuğrul, 2018).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (UNHCR) göre, 7 Şubat 2019 itibarıyla Türkiye'de toplam 3.644.342 kayıtlı Suriyeli mülteci bulunuyor. Ayrıca, Türkiye'de muhtemelen toplam 4 milyonu aşan yüz binlerce kayıtsız Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Bu mülteciler o zamandan beri sınır bölgelerinin çok ötesine yayıldı ve şu anda Türkiye'nin 81 ilinin tamamında ikamet ediyor. Nitekim, Nisan 2011'den bu yana ülkelerinden kaçan 6,4 milyon Suriyelinin yaklaşık üçte ikisi veya yüzde 64'ü Türkiye'de ikamet etmektedir. Dikkat çekici bir şekilde, Suriye'nin Suriye iç savaşı öncesi sakinlerinin yaklaşık yüzde 15'i şu anda Türkiye'de yaşamaktadır.

Bu çalışmada, "mülteci" terimi, genel olarak Suriye'den Türkiye'de güvenlik aramak için sınırı geçen Suriyelileri ifade etmek için kullanılacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki, Türkiye, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde tanımlandığı gibi, bunların hiçbirini hukuki anlamda "mülteci" olarak kabul etmemektedir. Mültecilerin hak ve yükümlülüklerini belirleyen Cenevre Sözleşmesi, başlangıçta gelecekteki mültecilere değil, yalnızca 1951 öncesi mültecilere uygulandı (Durgun ve Ertuğrul, 2018). Ayrıca, imza sahiplerine tüm mültecilere veya yalnızca Avrupalı mültecilere uygulama seçeneği sunuldu; Türkiye ikincisini tercih etti ve böylece bir "coğrafi sınırlama" oluşturdu. Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 ek Protokolü bu zamansal ve coğrafi kısıtlamaları kaldırdı, ancak Türkiye gibi tek Avrupa seçeneğini seçen 1951 imzacılarının bu coğrafi sınırlamaya bağlı kalmaya devam etme hakkını da olarak kabul etti.

İlk başta, Türk yetkililer, Suriyelilerin Cenevre Sözleşmesi haklarına sahip "mülteciler" olduğunu düşünmeden, Suriye'den gelen mültecilerden kesinlikle "misafir" olarak bahsetmeye özen gösterdiler. Ancak Ekim 2011'de Türk hükümeti onları geçici koruma altındaki kişiler olarak kabul edeceğini açıkladı ve "misafir" teriminin kullanımı hem resmi hem de gayri resmi söylemde daha az kullanılmaya başlandı. Türkiye'nin Suriyelileri yönetmek için kendi yapısını oluşturmaya başlamasıyla, Türk yetkililer "mülteci" ve "misafir" terimlerini birbirinin yerine kullanmaya başladı - görünüşe göre artık "mülteci" kullanımlarının Cenevre korumalarıyla karıştırılmasından daha az endişe duyulmaktadır. Türk medyası da Suriyelilerden genel olarak "mülteci" olarak bahsetmektedir (Durgun ve Ertuğrul, 2018).

Ekim 2011'deki geçici koruma rejiminin bir parçası olarak Ankara, Suriye sınırını geçerek Türkiye'de güvenlik aramak için geçen herkesi memnuniyetle karşılayacağını, insani ihtiyaçlarını karşılayacağını ve bu tür insanları geri dönmeye zorlamayacağını taahhüt etti. Ankara, Nisan 2013'te kabul edilen YUKK'nın 91. Maddesi ve Ekim 2014'te yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliği (TPR) ile geçici koruma rejimini resmileştirdi (Durgun ve Ertuğrul, 2018). TPR, tıpkı Cenevre'de olduğu gibi koruma altındakiler için sağlık ve eğitim hakkını içermektedir. ununla birlikte, bazı farklılıklar vardır: Bu belgenin başka bir yerinde tartışıldığı gibi, TPR kapsamında Suriyelilerin ülkede yasal olarak çalışabilmeleri için Türk hükümeti tarafından verilen izinlere ihtiyaçları vardır. Potansiyel olarak önemli bir başka fark da, Türkiye'nin GKY'nin 11. Maddesi uyarınca geçici koruma rejimini toplu olarak veya 12. Madde

uyarınca bireysel olarak sona erdirme hakkını saklı tutmasıdır. Dolayısıyla teorik olarak Türkiye, geri göndermeme taahhüdüne rağmen Suriyelileri her an Suriye'ye geri gönderebilir (Durgun ve Ertuğrul, 2018).

2016 yılında Türkiye, terörle bağlantılı geçici koruma bireylerinin sınır dışı edilmesini kolaylaştırmak için YUKK'da değişiklik yapmıştır. Prensipte bu, Cenevre Sözleşmesi'nin mültecilerin "ulusal güvenlik veya kamu düzeni" gerekçeleriyle sınır dışı edilmesine izin veren 32. Maddesi ile uyumlu görünmektedir (Durgun ve Ertuğrul, 2018).

Özetle, Türkiye kendi ulusal hukuku ile Cenevre mülteci tanımına uyan Avrupalı olmayanları kabul etmekle yükümlüdür, ancak 1951 Cenevre Sözleşmesini uygulamadığı için onlara tam teşekküllü mülteci statüsünde bulunanlardan daha az hak tanımaktadır. Bu her halükarda, uluslararası yükümlülükten ziyade ulusal hukuka dayalı bir taahhütten, doğası gereği değiştirilmesi daha kolaydır ve dolayısıyla daha az bağlayıcıdır.

Türkiye'nin sığınma ve göçmenlik konularını ele alma konusundaki yasal ve siyasi çerçevesi, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" adlı yeni bir kanunun yürürlüğe girdiği 2014 yılından bu yana önemli değişiklikler geçirmektedir. Bu yasa, "Göç İdaresi Genel Müdürlüğü" (GİGM) adlı yeni bir devlet kurumunun kurulmasını içermektedir. Bugün, GİGM, sığınma konularından resmi olarak sorumlu tek kurumdur. Uygulamada, GİGM, geçmiş yıllarda BM ve çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen göçle ilgili çeşitli görevleri kademeli olarak üstlenecektir. GİGM oluşturulup profesyonelleştirilirken, GİGM ile BM arasında bir "devir" durumu mevcuttur.

2011 yılında Suriye mülteci krizi işte önceki başlıkta bahsedilen bağlamda başladı. Suriye ayaklanması Mart 2011'de başladı ve daha Nisan 2011 gibi erken bir tarihte hükümetin misillemelerinden kaçan yüzlerce Suriyeli mülteci Türkiye'nin sınır ili Hatay'a geldi. , bugüne kadar devam ediyor.7 Mayıs 2011'in ortalarından itibaren her ay binlerce Suriyeli gelmeye başladı. Eylül 2011'e kadar, Türkiye'nin yeni ulusal afet müdahale kuruluşu AFAD (2009'da kuruldu), Türk Kızılayı ile birlikte, her biri birkaç bin Suriyeliye ev sahipliği yapan üç farklı ilde yarım düzine mülteci kampı inşa etti.

Türkiye dünyanın en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapıyor. Bu, yalnızca Türk hükümetinin değil, Türkiye halkının da omuzlanması gereken muazzam bir sorumluluktur. Türkiye'deki mülteci nüfusunun çoğu kamplarda değil, ülke genelinde, çoğunlukla kentsel alanlarda ev sahibi topluluklarda yaşıyor. Bu topluluklarda mülteciler apartman kiralayıp çocuklarını Türk okullarına gönderiyor. Çoğu zaman bir tür insani yardım alsalar da, birçok mülteci ailelerinin geçimini sağlamak için çalışıyor. 3,6 milyon ile Suriyeliler, Türkiye'nin mülteci nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturuyor (Durgun ve Ertuğrul, 2018).

Türkiye'nin ekonomisinin gerilediği ve işsizliğin arttığı bir dönemde, Türkiye'deki Suriyeliler için iklim kritik bir dönüm noktasına ulaştı. Temmuz 2019'da Türk makamları, Suriye mahallelerinde ve metro ve otobüs istasyonlarında geniş çaplı kimlik kontrolleri gerçekleştirdi. Bu kontrolleri, Suriyeli erkeklerin Suriye'deki aktif bir savaş bölgesi olan İdlib vilayetine sürüldüğü bildirilen bir dalga izledi. Türk makamları bu haberleri yalanladı. Türk makamları ayrıca İstanbul'da kayıtlı olmayan Suriyelilerin şehri terk etmelerini ve 20 Ağustos'a kadar kayıtlı olmadıkları takdirde kayıtlı oldukları illere veya başka bir ile taşınmalarını emretti (Zürn, 2019). Bu emir, İstanbul'da işi olanlar ve bireysel durumları birbirine bağlı olanlar için büyük endişe yarattı. Türkiye'deki birçok Suriyeli çalışmasına rağmen, çoğunluğu bunu sömürünün yaygın olduğu kayıt dışı işgücü piyasasında yapıyor. Türkiye, 2016 yılında Suriyeli mülteciler için bir çalışma izni sistemi uygulamaya koydu, ancak izinlerin, genellikle maliyetleri karşılama konusunda isteksiz olan ve bir mülteciyi işe alırken idari engellerle karşılaşan veya sürecin nasıl yürüdüğü hakkında bilgisi olmayan işverenler tarafından talep edilmesi gerekiyor. Sonuç olarak, mültecilerin çoğu küçük tekstil atölyelerinde ve inşaatlarda olmak üzere, düşük ücretli işlerle sınırlandırılıyor (Durgun ve Ertuğrul, 2018). Suriyeli olmayan mülteciler için, Farklı bir çalışma izni sistemine girenler için, daha katı gereklilikler kayıtlı işgücü piyasasına erişimi daha da zorlaştırmaktadır. Ayrıca, 2018 yılında Suriyeli olmayan mülteciler için kayıt sisteminde yapılan bir değişiklikten bu yana, birçok Afgan Türk makamlarına hiçbir şekilde kayıt yaptıramamış ve bu da onları çalışma izni için uygun hale getirememektedir.

Kadınlar Türkiye'deki Suriyeli mülteci nüfusunun yaklaşık yarısını temsil ediyor, ancak işgücü piyasasına katılımları düşük. Gerçekten de, Suriyeli kadınların yalnızca yüzde 15'i kazançlı bir işte çalışıyor ve daha da azı çalışma iznine sahip. Suriyeli kadınlar genellikle çalışmak isterler ve buna ihtiyaç duyarlar, ancak bunu yapamamaktadırlar çünkü kendilerine sunulan işler genellikle fabrikalarda veya atölyelerde kayıt dışı işgücü piyasasında yer almakta ve uzun çalışma saatleri ve düşük ücretler içermektedir. Ayrıca, Suriyeli kadınlar genellikle çocuk bakımı ve ev işlerinin büyük bir kısmını üstlenmekte ve bazı durumlarda eşleri veya diğer aile bireyleri ev dışında çalışmalarına karşı çıkmaktadır.

Suriye iç savaşının tırmanması ve ev sahibi hükümetler üzerindeki artan yük ile BM, Türkiye de dahil olmak üzere Suriye'nin komşu, ev sahibi ülkelerindeki mülteci kriziyle mücadele için zemin hazırladı. Bu amaç, 2012'de başlatılan Suriye Bölgesel Müdahale Planı'nda (bundan böyle RRP olarak anılacaktır) açıkça yansıtılmaktadır. Bu, yalnızca ilgili BM organlarını değil, aynı zamanda uluslararası ve yerel STK'ları da bir araya getiren ve bir çerçeve oluşturan ilk kapsamlı, ülkeye özgü yardım programıydı (Durgun ve Ertuğrul, 2018).

Kamp içindeki mültecilere ek olarak, program ev sahibi toplulukların yanı sıra kentsel mültecilere de odaklandı. RRP'de ev sahibi topluluklardan yararlanmanın ardındaki motivasyon, (kentsel) mülteci ve ev sahibi topluluklar arasındaki gerilimi azaltmak ve uzun süreli yerinden edilme durumunun ev sahibi topluluk üyeleri ve yerel ekonomiler üzerindeki sert etkilerini kabul etmektir. Program uzun vadeli hedefler ve çözümler içermesine rağmen, RRP çoğunlukla mülteci krizinin acil insani sorunlarına yanıt verdi ve daha çok hayat kurtaran yardım ve temel sosyal hizmetler gibi akut acil durum yönetimine odaklandı.

4. TÜRKİYE VE AB PERSPEKTİFİNDE MÜLTECİ SORUNU

2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş ve diğer küresel krizler, milyonlarca insanı komşu ülkelere ve Avrupa'ya kaçmaya zorlamıştır. Suriye, Afganistan, Irak ve Pakistan ve Nijerya gibi daha uzak ülkelerden gelen 1 milyondan fazla sığınmacı ve diğer göçmen, 2015 yılında Avrupa Birliği ülkelerine ulaşmış ve bu, bir yılda kaydedilen en fazla sayı olmuştur. Bloğun bu sığınma taleplerine yanıt verme yükünü paylaşacak etkili bir mekanizmadan yoksun olması nedeniyle, güney ve doğudaki Üye Devletler, varışların artması ve 2016'da önemli oranlarda devam etmesi nedeniyle orantısız bir etkiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum on yıllardır süren Avrupa entegrasyonu projesi ve tek sesle konuşabilen tekil bir varlık olarak Avrupa kavramını paramparça etmektedir.

Mart 2016'da Avrupa Birliği, sığınmacıların sayısını sınırlamak için Türkiye ile yüz binlerce göçmenin AB topraklarına ulaşmak için geçiş yaptığı tarihi bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmaya göre Yunanistan'a girmeye çalışan düzensiz göçmenler Türkiye'ye iade edilecek ve Ankara yeni göç yollarının açılmasını önlemek için adımlar atacaktır. Buna karşılık Avrupa Birliği, Türkiye'den gelen Suriyeli mültecileri bire bir yerleştirmeyi, Türk vatandaşlarına yönelik vize kısıtlamalarını azaltmayı, Suriyeli göçmen topluluklar için Türkiye'ye 6 milyar avroluk yardım ödemeyi, gümrük birliğini güncellemeyi ve yeniden düzenlemeyi kabul etmiştir.

Anlaşmanın birden fazla amacı vardır. Öncelikle Avrupa'nın sınırları üzerindeki baskıyı azaltmak ve gelecekteki sığınmacıları ve ekonomik göçmenleri bazen tehlikeli yolculuk yapmaktan caydırmak amaçlanmıştır. Aynı derecede önemli olan, AB Üye Devletlerinin birliğin özüne isabet eden konularda birlik içinde durabileceklerine dair hem dışarıdan hem de blok içinde bir sinyal göndermesidir. Düzenleme, o zamanlar Avrupa'ya göçü yavaşlatmaya yönelik birkaç çabadan sadece biridir. Batı Balkanlar'ın göç yolu üzerindeki kısıtlamalar da aynı derecede dikkate değerdir.

AB-Türkiye anlaşmasına yönelik insan hakları savunucuları ve insani yardım kuruluşlarından gelen önemli ve sürekli eleştirilere rağmen, her iki taraftaki liderler de anlaşmanın temel taahhütlerinin en azından bazı versiyonlarını sürdürmeye ilgi göstermeye devam etmiştir. Ankara'nın geri çekilmeden önce yüz binlerce göçmeni Yunanistan'a almakla tehdit ettiği 2020 baharında yenilenen gerilimler, Avrupa Birliği'nin bir siper olarak doğu komşusuna ne kadar güvendiğini göstermiştir. Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen bu ay yaptığı açıklamada, anlaşmanın "geçerli kaldığını ve olumlu sonuçlar getirdiğini" söylemiştir.

2020'deki soğukluğun işaret ettiği gibi, Avrupa Birliği ve Türkiye, coğrafya kadar siyasetle de ayrılmış, rahatsız edici bir ortaklık içinde kalmaya devam etmektedir. Düzenleme, özellikle Türkiye'nin hissettiği hayal kırıklığıyla birlikte yıpranma belirtileri gösterse de, en azından Avrupa için en önemli vaadi tutmuştur. Anlaşmanın bir sonucu olarak, gelen göçmen ve sığınmacıların sayısı düşmüş ve blok bozulmadan kalmıştır. Aralık ayında taahhüt edilen 6 milyar avroluk yardımın sonuncusu ile, düzenlemenin yenilenmesine ilgi yeniden canlanmıştır. Ayrıca zorluklarına rağmen, AB-Türkiye beyanı, Avrupa'nın göç yönetimini komşularına dışsallaştırma stratejisi için bir plan haline gelmiştir.

AB-Türkiye anlaşması, Avrupa'nın insani koruma sorumluluklarından vazgeçmesine izin verdiği için eleştirilmiştir. Yine de Avrupa'daki ve başka yerlerdeki birçok kişi, en azından bazı önlemlerde başarılı olduğunu düşünmektedir. 2015 ve 2016 yıllarında ülkesine 1 milyondan fazla sığınmacı kabul eden Almanya Başbakanı Angela Merkel, anlaşmanın düzensiz varışları önlemedeki etkinliğine övgüde bulunmuş ve bunun bir model anlaşma olabileceğini öne sürmüştür. Her iki taraftaki liderler, Mart ayında AB'nin üst düzey dış politika yetkilisi Josep Borrell'in "gelecekte, bu türden bir tür anlaşma yapılması gerektiğini" iddia etmesiyle, yenilemeyi tartışmıştır. Türkiye Dışişleri Bakan Yardımcısı Faruk Kaymakçı, yenilenmesi ve "tekrar ziyaret edilmesi" bir zorunluluktur ve tüm tarafların çıkarınadır" demiştir.

Erdoğan hükümetinin anlaşmanın temel unsurlarının karşılanmadığını iddia ettiği Türkiye'de başarı daha karışık olmuştur. Avrupa Birliği, 2016 ve 2019 yılları arasında Türkiye'deki Suriyeli mülteciler için insani yardım, eğitim, sağlık, belediye altyapısı ve sosyoekonomik destek için 6 milyar avro sağlamayı kabul etmiştir. Avrupa Birliği, miktarın tamamının tahsis edildiğini ve 4 milyardan fazla olduğunu söylese de Türk hükümeti, devlet hesaplarından ziyade mültecilere hizmet veren kuruluşlara yapılan ödemelerin hızı ve şekliyle ilgili sorunlar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca 2020'de Avrupa Birliği, bazı programların 2021'e kadar devam etmesini sağlamak için ek 485 milyon avro sağlamayı taahhüt etmiştir.

Türk hükümeti hoşnutsuzluğunu göstermek amacıyla 2020 baharında göçmenlerin topraklarından geçmelerine ve sığınmacıların bazen zorla geri püskürtüldüğü Yunanistan sınırına ulaşmalarına izin vermiştir. Buna karşılık Yunanistan, sığınma başvurularını bir ay süreyle askıya almış, yasadışı yollardan giren göçmenleri sınır dışı etmiş ve ordusunu sınıra konuşlandırmıştır. Yunanistan yaptığı açıklamada, "Türkiye, göçmen ve mülteci kaçakçılığı ağlarını engellemek yerine bizzat kaçakçı haline geldi" iddiasında bulunmuştur.

AB-Türkiye anlaşması, Avrupa göç yönetimini yönetme konusundaki önemli sorumluluğu Türkiye'ye kaydırması açısından dikkate değerdir. Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin bir blok olarak göçe karşı tavır aldığı ilk örneklerden biridir. Üye Devletler, Arap Baharı'nın yol açtığı daha önceki akınlara ayrık tepkiler verirken, bu anlaşma 28 Üye Devletin tek olarak konuştuğu kapsamlı ve tek tip bir tepkidir.

Anlaşmanın amacı Avrupa-Türkiye uyum dönemini başlatmaksa da bu gerçekleşmemiştir. Erdoğan'ın 2020'de Türkiye'nin Avrupa sınırını geçici olarak yeniden açma hamlesi, hükümetinin Suriye ile Avrupa arasında bir tampon olarak jeopolitik konumundan yararlanmaya istekli olduğunun bir işaretidir.

Avrupa ülkeleri artık büyük sığınma başvuruları ile karşı karşıya kalmasa da 2015-16 krizinin yankıları, bazı politikalarında ve göçe yönelik devam eden yaklaşımlarında görülebilir. Türkiye 2020'de sınırını açtığında, blok, von der Leyen'in kıtanın "kalkanı" olarak adlandırdığı Yunanistan'ı desteklemek için tam güçle ortaya çıkmış ve Yunanistan'a yüz milyonlarca avroluk yardım teklif etmiş ve bir kez daha birleşik bir cephe sunmuştur.

5. SONUÇ

En fazla mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye'deki bu devasa varlık uluslararası siyaseti son derece olumsuz etkilemektedir. Zira Türkiye siyasi, ekonomik ve askeri olarak güçlü bir konumda olmasının yanı sıra; jeopolitik olarak da çok değerli bir coğrafyadadır. Dolayısıyla mülteci yığınlarının varlığı Türkiye'nin güçlü bir üyesi olduğu uluslararası düzeni tehlikeli biçimde sarsmakta ve dönüştürmektedir. Bu sorunun çözümü de yine çıkış kaynağı olan mülteci varlığı sorununun çözülmesi ile sağlanabilir.

Küresel mülteci krizi, tüm devletlerin üzerinde anlaştığı ve ardından uygulamaya koyabileceği tek bir çözüm bulunamadığı için, sıkışmış bir küresel sorun haline gelmiştir. Elbette mesele tek bir çözüm bulmak kadar basit değildir çünkü bu krizin tek bir nedeni ya da sorunu yoktur. Basit cevap, her türlü çatışmayı ortadan kaldırmak olabilir, ancak bu hiç görülmemiştir ve ihtimal dışıdır. Mülteci krizinin ekonomik ve finansal maliyeti, mültecileri ve ülkeleri belirsizlik içinde bırakan birçok devlet için şaşırtıcı ve karşılanamaz olmaktadır. Ayrıca, mültecilere sığınma hakkı tanımanın algılanan güvenlik ve iç tehdit riski de bu krize bela olan başka bir konudur.

Tek bir çözüm bulmak neredeyse imkânsız olsa da, mültecilere yardımla ilgili tedavi, barınma, koruma ve maliyetlerle ilgili olarak yapılması gereken çok sayıda fırsat vardır. İhtiyaç duyulan ilkel bir değişiklik, politika ve siyasi açıdan tüm mültecilerin özerkliklerini sınırlayan bir yük olarak görülmesidir. Ünlü Oxford Üniversitesi Zorunlu Göç ve Uluslararası İlişkiler Profesörü ve UNHCR danışmanı Alexander Betts'e göre, prensipte bu değişiklik mülteci krizini iyileştirmenin önemli bir bileşenidir.

Mülteciler bir yük olarak görüldüğünden, değerleri başlangıç ekonomik maliyeti, dini ve kültürel aidiyetleri açısından görülüyor. Bu, kısmen bu kadar çok mültecinin başka bir yere yerleşmek yerine ortalama 5+ yıl boyunca mülteci kamplarında yaşamasının nedenidir (UNHCR, 2017).

Mülteci kampları, "teorik" olarak başarılıdır çünkü acil barınma ve temel ihtiyaçları sağlıyorlar, ancak genellikle mültecilerin eğitim ve istihdama erişimini sınırlayan ıssız yerlerde bulunuyorlar. Bir bütün olarak, mültecilere genellikle çalışma veya hareket özgürlüğü hakkı verilmemektedir; her ikisi de bireyin özerkliğini ve nihayetinde başarısını büyük ölçüde sınırlar.

Betts tarafından teorize edilen bir çözüm -Sığınak: Bozuk Bir Mülteci Sistemini Dönüştürmek- devletlere mültecilere çalışma ve hareket özgürlüğü hakkı tanıma çağrısı yapmaktadır (Betts, 2013). Betts, bu teorisinde Uganda'yı örnek olarak vermektedir. Zira Uganda, mültecilere ekonomiyi canlandıran ve geliştiren çalışma ve hareket özgürlüğü hakkı vermektedir. Uganda'da mültecilerin %99'u başarılı bir şekilde istihdam edilmekte ve mülteciler devlet yardımlarına bağımlı kalmamaktadır. Daha da etkileyici olanı, kendi işinin sahibi olan

mültecilerin çalışanlarının %40'ı Ugandalı'dır. Bu istatistikler, mültecilerin devlet maaşlarına bağımlı hale gelmek yerine çalışmalarına ve kendi geçimlerini sağlamalarına izin verildiğinde ekonomiyi canlandırma ve topluma fayda sağlama potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Mültecileri yük değil varlık olarak görme ilkesindeki bu küçük değişiklik, daha fazla ulusta yetenekler, arzular, ve mültecilerin başarısı büyük ölçüde geliştirilebilir. Dolayısıyla Konstrüktivizmin potansiyel ev sahibi devletler arasında İslamofobi ve yabancı düşmanlığının yayılmasını açıklama şekliyle aynı şekilde, uluslararası alanda mültecilere olumlu bir ışık tutmanın bir yolunu açıklayabilir.

Devlet sistemleri ve devletler, tıpkı realizmin teorize ettiği gibi, başarılarını sağlamak için doğru gördükleri inanç ve ideolojilere bağlı kalarak çok bencil ve sert bir şekilde işlerler. Ancak, bir devletin gerçek kalbi halk olduğu için devletler teori ve kanunlardan çok daha fazlasını içerir. luslararası ilişki teorileri, milliyet, cinsiyet, din, sosyoekonomik statü vb. ne olursa olsun insanlığın doğasını ve insanların sahip olduğu ortak bağı kapsayacak şekilde genişlemez. Hükümetler ve devletler, amaçları salt kâr olan işletmeler değildir, çünkü devletin amacı, çalışanlarını ve maliyetini sağlamak her zaman kazanan faktör değildir. Küresel mülteci krizini çözmenin etiketlenmemiş ve genellikle görünmez ilkesi insanlıktır. 146 devlet, 1951 Mülteci Sözleşmesi'ni bu ilkeye dayanarak onalmıştır. Zira bu devletler, ihtiyaç anında diğer insanlara, özellikle de mazlumlara yardım sağlama konusunda ortak bir sorumluluğa sahip olduklarını birlikte anlamışlardır.

Mülteciler, devletlerden ve insanlardan çok daha şanslı olan şefkat ve nezaketi hak eden, kesinlikle hain ve çaresiz durumlara düşmüş insanlardır. Örneğin İngiltere'ye yerleşen Somalili bir mülteci olan Warsan Shire, "Su karadan daha güvenli olmadıkça kimse çocuklarını tekneye bindirmez" diye yazmıştır. Bu alıntı, mültecilerin yalnızca bir 'yük' oldukları için sığınma talebinin reddedilmesine neden olan çaresizlikten ciltlerce söz etmektedir (Dearden, 2017). Dolayısıyla başta ülkelerin siyasi grupları olmak üzere toplumsal bir vicdan dönüşümü şarttır.

KAYNAKÇA

1. Adıgüzel, Yusuf. (2019) Göç Sosyolojisi, Nobel Yayınevi, Ankara.
2. Arzheimer, K. (2015), 'AfD: Almanya için nihayet başarılı bir sağcı popülist Avrupa şüpheci partisi mi?', West European Politics , cilt. 38, nr 3, s. 535-556.
3. Arzheimer, K., & CC Brening (2019), 'How the Alternative for Germany (AfD) ve seçmenleri radikal sağa saptı, 2013-2017', Electoral Studies , nr 60, s. 1-10.
4. Beinhorn, J., & B. Glorius (2018), Mültecilerde Politizasyon Modelleri ve Politika Tepkileri: Almanya Örneği , CEASEVAL, Ortak Avrupa İltica Sistemi Araştırması, nr 12.
5. Betts, A. (2013). Kriz göçünün küresel yönetimi. Zorunlu Göç İncelemesi . 17 Aralık 2017'de http://www.fmreview.org/crisis/betts.html adresinden alındı.
6. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (n). Bir Bakışta Mülteci Rakamları. 17 Aralık 2017'de http://www.unhcr.org/en-us/figures-at-a-glance.html adresinden alındı.
7. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (n). Suriye Acil. http://www.unhcr.org/en-us/syria-emergency.html adresinden 17 Aralık 2017'de alındı
8. Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1992). Mülteci statüsünün belirlenmesine ilişkin usul ve kriterlere ilişkin el kitabı: Mültecilerin statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü kapsamında . Cenevre: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi.
9. Bush, GW (2001). Başkan Bush Ulusa Sesleniyor. 17 Aralık 2017'de https://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html adresinden alındı.
10. Creamer, C. (2017). NeoRealism I: Anarşi ve Sürekli Güvensizlik . POL 3835'te sunulan ders: Minnesota Üniversitesi, Minneapolis'te Uluslararası İlişkiler.
11. Creamer, C. (2017). Yapılandırmacı Teori . POL 3835'te sunulan ders: Minnesota Üniversitesi, Minneapolis'te Uluslararası İlişkiler.
12. Çakır, Sabri. (2011) ‘‘Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme’’, Sosyal Bilimler Dergisi, 24: s. 129-142.
13. De Wilde, P. (2011), 'Eski siyaset için yönetim yok mu? Avrupa entegrasyonunun siyasallaşmasını analiz etmek için bir çerçeve', Journal of European Integration , cilt. 33, nr 5, s. 559-575.

14. De Wilde, P. ve H.-J. Trenz (2012), 'Avrupa entegrasyonunu kınamak: yönetim biçimi çekişmesi olarak Avrupa şüpheciliği', Avrupa Sosyal Teori Dergisi , cilt. 15, nº 4, s. 537-554.
15. Dearden, L. (2017). Almanya, kriz devlet bütçelerini geçtiği için '2016'da mülteciler için 20 milyar avrodan fazla harcadı'. 17 Aralık 2017'de http://www.in Independence.co.uk/news/world/europe/germany-refugees-spend-20-billion-euros-2016-angela-merkel-crisis-budgets-middle-east adresinden alındı. -kuzey-afrika-a7623466.html
16. Dearden, L. (2017). Donald Trump göçmen yasağı: Başkan'ın Hıristiyanlar için planladığı muafiyete rağmen, IŞİD kurbanlarının çoğu Müslüman. http://www.in Independence.co.uk/news/world/americas/donald-trump-muslim-ban-immigration-visas-refugees-syria-iraq-terrorism-isis-attacks-most adresinden 17 Aralık 2017'de alındı. -kurbanlar-a7550936.html
17. Durgun, Ö. ve Ertuğrul, M. (2018). ‘‘Düzensiz Göç Hareketlerinin Türkiye Coğrafyası Üzerindeki Dağılımının İncelenmesi’’, Socıal Scıences Studıes Journal, 4/19: s. 2452-2459.
18. Ferreira, C. (2019), ' Vox como temsilci de la derecha radikal en España: un estudio sobre su ideología ', Revista Española de Ciencia Politica , nº 51, s. 73-98.
19. Gammeltoft-Hansen, T. (2017), '“olumsuz ulus markalaşması” olarak mülteci politikası: Danimarka ve Kuzeyliler örneği', K. Fischer & H. Mouritzen'de (Ed.), Danimarka Dış Politika Yıllığı , Danimarka Enstitüsü Uluslararası Çalışmalar, Kopenhag, s. 99-125.
20. Grabow, K. (2016), 'PEGIDA and the Alternative für Deutschland: aynı madalyonun iki yüzü mü?', European View , nº 15, s. 173-181.
21. Grande, E., & T. Schwarzbözl & M. Fatke (2019), 'Batı Avrupa'da Göçü Politize etmek', Avrupa Kamu Politikası Dergisi , cilt. 26, nr 10, s. 1444-1463.
22. Inglehart, R. ve P. Norris (2019), Kültürel Baklash. Trump, Brexit ve Otoriter Popülizm , Cambridge University Press.
23. Kauppi, N. ve H.-J. Trenz (2020), 'Dinamikler (de)politisation in a yükselen Avrupa siyasi alanı ve kamusal alanı', içinde C. Wiesner (Ed.), AB Politizasyonu Yeniden Düşünmek , Palgrave, Basingstoke.
24. Koopmans, R. (1996), 'Batı Avrupa'da ırkçı ve aşırı sağ şiddetin yükselişini açıklamak: şikayetler mi fırsatlar mı?', Avrupa Siyasi Araştırmalar Dergisi , cilt. 30, nr 2, s. 185-216.
25. Koopmans, R., & H. Kriesi (1997), Vatandaşlık, Ulusal Kimlik ve Aşırı Sağın Mobilizasyonu. Fransa, Almanya, Hollanda ve İsviçre'nin Karşılaştırılması , Tartışma Belgesi FS III97-101, Wissenschaftszentrum Berlin.
26. Lakhani, N. (2017). Orta Amerika'nın yaygın şiddeti, görünmez bir mülteci krizini körüklüyor. Orta Amerika'nın yaygın şiddeti, görünmez bir mülteci krizini körüklüyor. doi:10.1017/cbo9781139568135.003
27. Messina, A. (2007), İkinci Dünya Savaşı Sonrası Göçün Mantık ve Politikası , Cambridge University Press.
28. Mosel, I., & C. Smart (2019), Mültecilere ve Diğer Göçmenlere Yönelik Kamu Anlatıları ve Tutumları. Almanya Ülke Profili , ODI Brifing Belgesi.
29. Schlein, L. (2016). BM: Büyüyen Yabancı Düşmanlığı, Mültecilerin Korumasını Zayıflatıyor. 17 Aralık 2017, https://www.voanews.com/a/growing-xenophobia-undermining-protection-for-refugees/3534625.html adresinden alındı.
30. Shakdam, C. (2016). Faşizm-Sanayi Kompleksi: Yabancı Düşmanlığı ve Milliyetçilik Savaş ve Teröre Nasıl Yol Açar. http://www.mintpressnews.com/fascism-industrial-complex-xenophobia-nationalism-lead-war-terror/215494/ adresinden 17 Aralık 2017'de alındı.
31. Stöss, R. (2010), Wandel'deki Rechtsextremismus , Friedrich Ebert Stiftung, Berlin.
32. Suriye Bölgesel Mülteci Müdahalesi -. (2017). 17 Aralık 2017'de http://data.unhcr.org/syrianrefugees/asylum.php# adresinden alındı.
33. Trenz, H.-J. ve M. Grasso (2018). 'Yeni bir refah koşuluna doğru mu? Danimarka refah devletinde dayanışmayı yeniden ele almak', M. Grasso & C. Lahusen (Ed.), Solidarity in Europe. Kriz Zamanlarında Vatandaşların Yanıtları , Palgrave, Basingstoke.

34. Vals, KN (2015). Dünya Siyasetinin Anarşik Yapısı. Uluslararası Politika, 33-51. 17 Aralık 2017, https://rd.lib.umn.edu/reservesViewer.php?reserve=166957&src=M adresinden alındı.

35. Wendt, A. (1995). Anarşi Devletlerin Yaptığı Şeydir: Güç Politikalarının Sosyal İnşası (1992). Uluslararası Teori, 129-177. doi:10.1007/978-1-349-23773-9_7.

36. Zürn, M. (2019), 'Karşılaştırılan siyasallaşma: ulusal, Avrupa ve küresel düzeylerde', Avrupa Kamu Politikası Dergisi , cilt. 26, nr 7, s. 977-995.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Education Management

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2886-2899

Arrival
15 June 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64094
Article Serial Number
07

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64094

How to Cite This Article
Hasanov, F., Yalçin, S. & Bahar, H. H. (2022). "Türkiye'ye Lisansüstü Eğitim için Gelen Azerbaycan Cumhuriyeti Vatandaşlarının Sorunları ve Çözüm Yaklaşımları " International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2886-2899

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Türkiye'ye Lisansüstü Eğitim için Gelen Azerbaycan Cumhuriyeti Vatandaşlarının Sorunları ve Çözüm Yaklaşımları

Problems and Solution Approaches of Citizens of the Republic of Azerbaijan Coming to Turkey for Graduate Education

Fuad Hasanov [1] Sinan Yalçin [2] Hüseyin Hüsnü Bahar [3]

[1] Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ABD, Erzincan, Türkiye
[2] Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Erzincan, Türkiye
[3] Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Erzincan, Türkiye

ÖZET

Araştırmanın amacı Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olup Türkiye'ye lisansüstü eğitim için gelen öğrencilerin yaşadığı problemleri tespit etmek, yaşadıkları bu problemleri nasıl çözdüklerini ve bu problemlerin çözümü ile ilgili olarak varsa önerilerini belirlemektedir. Nitel-betimsel bir durum çalışması olan bu çalışmada veriler 15 gönüllü katılımcıdan görüşme yoluyla sağlanmıştır. Katılımcılardan 13'ü yüksek lisans ikisi ise doktora düzeyinde bir programa kayıtlı veya mezundur. Katılımcıların her birine bir kod verilmiş ve toplanan sesli kayıtlar metne dönüştürülmüştür. Daha sonra araştırma soruları doğrultusunda tablolar oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Eğitim öğretim süreci ile ilgili sorun yaşamayan öğrencilerin yanı sıra, sorun yaşayan öğrencilerin olduğu; sorun yaşayanların internet çalışması yaparak, ders konularını ezberleyerek, ek çalışma ve alıştırma yaparak öğretim sürecinde karşılaştıkları problemleri çözmeye çalıştıkları anlaşılmıştır. Sosyo-kültürel uyumla ilgili 11 öğrenci sorun yaşamadığını belirtirken dört öğrenci sorun yaşadığını belirtmiştir. Sorun kaynaklarının dil kaynaklı iletişim ve pandemi sebebi ile alınan tedbirler kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Mali, idari ve resmi işlemlerle ilgili dört öğrenci sorun bildirmiştir. Görevli memurların yanlış yönlendirmesinin yanı sıra ücret artışı kaynaklı problemler belirtilmiştir. Bir öğrenci de kaldığı yurt kaynaklı problem belirtmiştir. Katılımcıların ağırlıklı olarak birlikte ev kiralayarak, birkaç öğrencinin de yurtta kalarak konaklama problemlerini çözdüklerini ifade etmişlerdir. Ancak ev kiralama veya konaklama konusunda sorun yaşayan katılımcıların olduğu tespit edilmiştir. Belirlenen sorunların yanı sıra çözüm önerilerinin ilgili literatür ile uyumlu olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Öğrenciler, Uluslararası Lisansüstü Öğrenciler, Uluslararası Öğrencilerin Yaşadığı Sorunlar, Uluslararası Öğrencilerin Uyumu, Sosyo-Kültürel Uyum

ABSTRACT

The aim of the research is to determine the problems experienced by students who are citizens of the Republic of Azerbaijan and come to Turkey for graduate education, how they solve these problems and their suggestions, if any, regarding the solution of these problems. In this study, which is a qualitative-descriptive case study, data were obtained from 15 volunteer participants through interviews. Thirteen of the participants are enrolled in or graduated from a graduate-level program. Two students are enrolled or graduated from a doctoral level program. Each of the participants was given a code and the collected audio recordings were converted into text. Then, tables were created and interpreted in line with the research questions. In addition to students who do not have problems with the education and training process, there are students who have problems; It was understood that those who had problems tried to solve the problems they encountered during the teaching process by doing internet work, memorizing the course topics, and doing additional work and exercises. While 11 students stated that they had no problems with socio-cultural adaptation, four students stated that they had problems. It has been determined that the sources of the problem are due to language-based communication and the measures taken due to the pandemic. Four students reported problems with financial, administrative and official transactions. In addition to the misdirection of the civil servants, the problems caused by the increase in wages were stated. One student also stated a problem arising from the dormitory he stayed in. They stated that the participants mostly solved their accommodation problems by renting a house together and a few students staying in the dormitory. However, it has been determined that there are participants who have problems with renting a house or accommodation. In addition to the identified problems, it was seen that the solution proposals were compatible with the relevant literature.

Keywords: International Students, International Graduate Students, Problems Experienced By International Students, Integration Of International Students, Socio-Cultural Integration

1. GİRİŞ

Küreselleşme sürecinin diğer alanlara olduğu gibi, eğitim alanına da çeşitli yansımaları olmuştur. Bu süreçte oluşan ekonomik pazar üniversiteleri de etkilemiş, uluslararası öğrenciler oluşan bu ekonomik pazarın önemli birer oyuncusu olmaya başlamışlardır (De Wit, 2002). Böylece yurtdışında eğitim, uluslararası öğrenci gibi kavramlar daha sık duyulmaya başlanmıştır. Yurtdışında eğitim, öğrencilerin öğrenimlerinin bir bölümünü veya tamamını kendi ülkelerinin dışındaki başka bir ülkede sürdürmesidir. Öğrencilerin yurtdışında eğitim almayı tercih etmelerinin çeşitli sebepleri olabilir. Örneğin öğrencilerin herhangi bir sınava tabi tutulmadan istekleri doğrultusunda başka bir ülkede öğrenim görme imkânına sahip olması bu sebeplerden birisi olarak görülebilir. Diğer taraftan burs ve benzeri destekler yabancı bir ülkede eğitim almayı cazip hale getirebilir. Bunların dışında, kişinin uluslararası geçerliliği olan bir diplomaya sahip olma isteği de yurt dışında eğitim alma tercihini etkileyebilir. Ayrıca yabancı bir kültürle tanışma, farklı bir kültürden arkadaşlar edinme, farklı iş fırsatları oluşturma, kariyer planlaması yapma vb. diğer sebepler de yurt dışı eğitim tercihinde etkili olabilir.

Son on yılda Türkiye Cumhuriyeti, uluslararası öğrenci sayısında artış yaşayan ülkelerden biri haline gelmiştir. Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarına kayıtlı yabancı öğrenci sayısı 2001 yılında 16.656 iken bu sayı 2018 yılında 125.138'e yükselmiştir (YÖK, 2019, s. 25). Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının uluslararası öğrencileri çekebilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri Yükseköğretim Kurulu'nun merkezi ve zorunlu olan Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı'nı (YÖS) 2010 yılında kaldırması ve öğrencilere üniversite seçmelerinde özgürlük tanımasıdır (Avcı vd. 2018). Çeşitli ülkelerle yükseköğretim alanında mutabakat zaptı imzalanmış, bu da yabancı öğrencilerin Türkiye'ye gelişini kolaylaştırmıştır. Mutabakat zaptları, çeşitli işbirliği alanları belirleyerek her iki ülkenin yükseköğretim kurumları arasında akademik ve bilimsel değişimleri organize etmek suretiyle taraflar için kurumsal bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır (YÖK, 2019, s. 29).

Yapılan bazı araştırmalar, farklı ülkelerle vatandaşlık bağı olan öğrencilerin Türkiye'deki yükseköğrenimleri süresince çeşitli sorunlarla karşılaştığını göstermektedir. Karşılaşılan bu sorunlar, öğrencinin geldiği ülkeye ve kültüre göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu kapsamda uluslararası öğrencilerin öğrenim amaçlı gittikleri yerlerde akademik sorunların yanında ekonomik, sağlık, yalnızlık, kişiler arası çatışma da yaşayabileceği belirtilmiş olup, öğrencilerin hâlihazırda yaşadıkları ve ileride yaşayacakları sorunlara farklı bir bakış açısıyla yaklaşılmasının önemli olduğu ifade edilmektedir (Yıldırım ve Köksal, 2017). Yapılan bir çalışmada (Çelik, 2013), yabancı uyruklu yükseköğretim öğrencilerinin karşılaştığı sorunlar uyum, ekonomik, barınma ve ulaşım başlıkları altında gruplandırılmıştır. Diğer bir çalışmada (Kumcağız, Dadashzadeh ve Alakuş, 2016) bu sorunlar dil sorunları, sosyo-kültürel sorunlar, uyum sorunları ve kişisel sorunlar başlığı altında ele alınmıştır. Yapılan bir çalışmada (Kıroğlu, Kesten ve Elma, 2010), yabancı öğrencilerin Türkiye'de arkadaşlık ilişkileri, dışlanma, ön yargı konularında da bazı sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir. Aynı çalışmada ayrıca, Azerbaycan'dan gelen öğrencilerin ekonomik sorunların yanı sıra, Azerbaycan dilinin Türkiye'de kullanımı ile ilgili sorunlar yaşadığı belirlenmiştir. Üniversitelerde yabancı uyruklu öğrencilerin akademik başarı düzeyleri, yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerilerinin ele alındığı bir çalışmada (Şahin ve Demirtaş, 2014), yabancı uyruklu öğrencilerin daha çok akademik başarının yanı sıra, okul harçları, yemek kartı, ulaşım, dil ve barınma konularında sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Yabancı uyruklu yüksek lisans öğrencilerinin sosyo-kültürel ve ekonomik sorunları ile ilgili bir çalışmada (Aslan ve Babirzade, 2020), öğrencilerin sorunları insan ilişkileri, ekonomik sorunlar, barınma, ev özlemi, yemek, giyim ve gelenek-görenek temaları altında incelenmiştir. Türk cumhuriyetlerinden Türkiye'ye gelen yükseköğretim öğrencilerinin akademik ve sosyal beklentilerinin karşılanma düzeyi ile ilgili bir çalışmada (Enterieva ve Sezgin, 2016) öğrencilerin akademik, sosyal ve eğitim destek hizmetleri kapsamında bazı sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Aynı çalışmada ayrıca, lisansüstü eğitim için Azerbaycan`dan Türkiye`ye gelen öğrencilerin öğretim ile ilgili bazı sorunların yanı sıra sağlık, barınma, kültürel uyum, eğitim kaynaklarına ulaşma gibi konularda bazı sorunlar yaşandığı tespit edilmiştir. Yabancı uyruklu öğrencilerin uyumu ile ilgili bir çalışmada (Usta, Sayın ve Güzelipek, 2017) yabancı uyruklu öğrencilerin ulaşım, sosyal etkinliklere katılım, dil eğitimi, barınma, ekonomik konularda sorunlar yaşadığı belirlenmiştir. Türkiye'de yükseköğrenim gören uluslararası öğrencilerin karşılaştığı yönetsel sorunların ele alındığı çalışmada (Sasa, 2017), yabancı öğrencilerin harç ve yurt ücretlerinin pahalılığı, yemek bursunun yetersizliği, okula uyum ve öğrenci işleri ile ilgili sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Türkiye'de öğrenim gören öğretmen adayları ile ilgili bir çalışmada (Gültekin, 2015), yabancı uyruklu öğrencilerin en çok Türkçe konusunda sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Türk üniversitelerindeki uluslararası öğrencilerin yükseköğretim taleplerini etkileyen faktörlerin incelendiği bir çalışmada, öğrencilerin dil yetersizliğinden dolayı derslerinde başarısızlıklar yaşadıkları, sosyal uyum sağlamada güçlük çektikleri ve ekonomik yetersizlik sorunu yaşadıkları tespit edilmiştir (Radmard, 2017). Uluslararası öğrencilerin akademik ve sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sorunlarla ilgili çalışmada, oryantasyon eksikliği, iletişim eksikliği, eğitimin niteliğine dair endişe, ekonomik durum ve sıla hasreti gibi sorunlar tespit edilmiştir (Topal ve Tauscher, 2020).

Yapılan bir araştırmada, kültürel yakınlık uluslararası öğrencilerin Türkiye'de yükseköğretimi tercih etme nedenlerinin başında gelmektedir (Radmard, 2017). Türkiye'nin yükseköğretim sağlama bakımından gelişmiş bir ülke olması ve öğrencilerin ülkelerine göre ekonomik bakımdan gelişmiş bir ülke olması diğer iki önemli tercih sebebi olarak tespit edilmiştir. Türkiye, özellikle Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Topluluklarından gelen yabancı uyruklu öğrenciler açısından kültürel olarak kendilerini çok yabancı hissetmeyebilecekleri bir ortamdır. Kültürel benzerlikler bir anlamda hem bu öğrenciler için hem de Türkiye'deki üniversiteler için bir avantaj oluşturmaktadır (Gökyer, 2017). Türkiye açısından kültürel yakınlık denilince ilk akla gelen ülkelerinden birisi kuşkusuz Azerbaycan'dır. Türkiye'deki yabancı uyruklu öğrenci sayıları bunun önemli göstergelerinden birisidir. Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarına, 2017-2018 öğretim yılında kayıtlı olan yabancı öğrenci sayısı bakımından Azerbaycan vatandaşları Suriye'den sonra ikinci sırada bulunmaktadır. Azerbaycan vatandaşları için Türkiye'de yükseköğretim görme eğiliminin son on yılda önemli bir artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Azerbaycan Türkiye ile yükseköğretim alanında mutabakat zaptı imzalayan ülkelerden birisidir (YÖK, 2019, s. 29). Mutabakat zaptının 2017 yılında imzalanmasının da Azerbaycan uyruklu öğrenci sayısının artışına katkı sağladığı

düşünülmektedir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK, 2022) kayıtlarına göre 2013-2014 öğretim yılında 6.901 Azerbaycan vatandaşı Türkiye'deki yükseköğretim programlarına kayıtlı iken, COVID – 19 Pandemisi yaşanmasına rağmen, bu sayı 2020-2021 öğretim yılında 23.770'e çıkmıştır. Bu sonuçlar Türkiye'deki yükseköğretim programlarının Azerbaycan vatandaşı olan gençler için önemli bir çekim merkezi olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de uluslararası öğrenci kabulünde her üniversite kendi kriterlerini belirlemektedir. Genellikle ulusal ve uluslararası sınavlar, ortaöğretim mezuniyet derecesi veya ağırlıklı not ortalamasının yanı sıra üniversite tarafından hazırlanan sınavlar göz önüne alınmaktadır. Her yıl alınacak öğrenim ücretinin alt ve üst sınırları Bakanlar Kurulu tarafından belirlenirken, üniversiteler de bu alt ve üst sınırlar içinde kendi programlarına kayıt yaptıracak olan öğrenciler için miktar belirlemektedir. Diğer taraftan, Vakıf üniversitelerindeki öğrenim ücretleri ise üniversitenin yetkili kurulları tarafından belirlenmektedir. Burs, maddi imkanları kısıtlı olan yetenekli bireyler için uluslararası eğitimde önemli bir imkân oluşturmaktadır. Türkiye, uluslararası öğrencilerin ekonomik, sosyal ve kültürel bazı sorunlarının çözümüne katkı sağlamak için belli kriterleri sağlayan öğrencilere burs, yurt ve dil öğretimi imkanları sağlamaktadır. Türkiye'de öğrenim görecek olan yabancı öğrencilere verilen burslardan birisi de "Uluslararası Öğrencilere Türkiye Bursları"dır (YÖK, 2019). Devlet tarafından finanse edilen bu bursu alan öğrencilerin, harç ile diğer bazı okul masraflarının yanı sıra, sağlık sigortası ve ülkelerinden ilk geliş ve mezuniyet sonrası dönüş ücretlerinin bir kısmı karşılanır.

Bilimsel araştırmaların amaçlarından birisi de problemleri tespit etmektir. Yapılan bu çalışma Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olup Türkiye'deki yükseköğretim programlarına kayıtlı veya mezun olan öğrencilerin eğitim-öğretim, sosyal yaşam, kültürel uyum, mali, idari, resmi, barınma ve sağlık konularında yaşadıkları problemleri tespit etmenin yanı sıra, yaşadıkları bu problemlere yönelik çözümleri ve çözüm önerilerini tespit etmek bakımından önemli görülmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olan öğrencilerle ilgili tespit edilen hususlar, diğer ülke vatandaşı olan öğrencilerin sorunlarının tespit edilmesi ve çözülmesi bakımından katkı sağlayabilir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olup Türkiye'ye lisansüstü eğitim için gelen öğrencilerin yaşadığı problemleri tespit etmek, yaşadıkları bu problemleri nasıl çözdüklerini ve bu problemlerin çözümü ile ilgili olarak varsa önerilerini belirlemektedir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olup Türkiye'deki lisansüstü eğitim programlarına kayıtlı veya mezun olan öğrenciler;

- ✓ Eğitim ve öğretim ile ilgili ne tür problemler yaşamaktadır?
- ✓ Sosyal yaşam ve kültürel uyum ile ilgili ne tür problemler yaşamaktadır?
- ✓ Mali, idari ve resmi işlemler ile ilgili ne tür problemler yaşamaktadır?
- ✓ Barınma ve sağlık ile ilgili ne tür problemler yaşamaktadır?

Konularında yaşamış olduğu problemleri, çözüm yöntemlerini ve çözüm önerilerini tespit etmektir.

2. YÖNTEM

Çalışma nitel-betimsel bir durum çalışması olarak planlanmıştır. Nitel araştırma olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde incelenmesine yöneliktir. Sosyal bilimler ve eğitim bilimleri için doğal ortamda oluşan davranışlar ve bireysel deneyimler önemlidir. Doğal ortamda oluşan davranış ve bireysel deneyimlerle ilgili çalışmalarda nitel yöntemlerin kullanılması daha anlamlı olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Yapılan çalışmada Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olup Türkiye'de lisansüstü öğrenim deneyimine sahip olan kişilerin eğitim-öğretim, sosyo-kültürel yaşam, mali, idari, resmi işlemler ile barınma ve sağlık konusunda yaşadıkları problemleri ve bu problemlere yönelik çözüm süreçleri ile çözüm önerilerini bu süreci yaşayanların bakış açısıyla tespit etmek ve değerlendirmek amaçlanmıştır.

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma grubu Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olup Türkiye'deki lisansüstü eğitim programlarına kayıtlı veya lisansüstü programlardan mezun öğrencilerden oluşmaktadır. Gönüllü katılımın esas olması sebebiyle, veriler katılma koşullarını sağlayan ve çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 15 kişiden toplanmıştır.

Tablo 1. Çalışma grubunun cinsiyet, kayıtlı-mezun olunan program ve kayıtlı-mezun olma durumuna göre dağılımı

Değişken	Alt boyut	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	10	%66,6
	Kadın	5	%33,3
Kayıtlı veya mezun olduğu programa göre	Yüksek lisans	13	%86,7
	Doktora	2	%13,3
Kayıtlı veya mezun olma durumuna göre	Kayıtlı	10	%66,6
	Mezun	5	%33,3

Çalışma grubunun cinsiyet, kayıtlı-mezun olduğu program ve kayıtlı-mezun olma durumu Tablo 1'de verilmiştir. Toplam 15 katılımcının beşi kadın, onu ise erkektir. Yüksek lisans programı grubunda olan 13 katılımcının dokuzu halen kayıtlı iken dördü mezundur. Doktora programına kayıtlı olan iki kişiden birisinin öğrenimi halen devam ederken diğeri mezun konumundadır.

2.2. Verilerin Toplanması

Veriler görüşme yoluyla elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme süreci, görüşmeciye gerektiğinde soruları değiştirme kolaylığı sağlamakta ve yeni sorular sorulmasına imkân sağlamaktadır (Güler, Halıcıoğlu ve Taşğın, 2013, s. 113). Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular üç alan uzmanının da görüşü alınarak son haline getirilmiştir. Oluşturulan soruların kolay anlaşılmasına, amaca uygun olmasına ve görüşülen kişiyi yönlendirmesine dikkat edilmiştir. Görüşme süreci, Azerbaycan Türkçesine hâkim araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Gelen cevaplar doğrultusunda ihtiyaç duyulduğunda ilave sorular sorularak görüşme süreci sürdürülmüştür. Her bir görüşme yaklaşık olarak 25 dakika sürmüştür. Görüşme süreci, ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt altına alınmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme sürecinde toplanan bilgiler sesli olarak dinleme yapıldıktan sonra yazıya dökülmüştür. Katılımcıların cevaplarına bütüncül bir yaklaşım sergilemek düşüncesi ile yazılı hale getirilen metin birkaç defa okunmuş, verilen cevaplar ve cevaplardaki ana temalar belirlenmiştir. Ana temaları belirlenen cevaplar daha sonra kodlanmış, gruplandırılmış, frekansları belirlenerek tablolara dönüştürülmüştür. Son olarak oluşturulan tablolar araştırma amaçları doğrultusunda betimlenmiş ve yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın bu kısmında verilerin analizinden elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Araştırmada etik ilkeler kapsamında katılımcıların isimleri gizli tutulmuş katılımcıların isimleri baş harfleri ile kodlanmıştır. Aynı isimli şahıslara adlarının sonuna 1,2,3,4 gibi numaralar eklenmiştir.

3.1. Eğitim ve Öğretimle İlgili Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcılara sorulan "Kayıtlı veya mezun olduğunuz üniversitedeki eğitim-öğretim ile ilgili sorunlarınız oldu mu? Varsa bu sorunlar nelerdir? Bu sorunları nasıl çözüyorsunuz/çözdünüz? Bu sorunlar ile ilgili çözüm önerileriniz nelerdir?" sorusuna verdikleri yanıtlar özetlenerek Tablo 1' de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların eğitim- öğretim ile ilgili yaşadıkları problemler, çözüm yöntemleri ve çözüm önerileri

Problemler	Katılımcı
Eğitim-öğretimle ilgili bir sorun yaşamadım	M, S, K, G, H
Sınav süreleri yeterli değil	F, M
Okulda işlenen derslerin çoğunu anlamadan ezberlemek zorunda kalıyorum	F, S2
Yüksek lisans eğitimim pandemi dönemine denk geldiği için okulun kütüphanesinden yararlanamadım	R, F
Pandemi nedeni ile karşımıza çıkan sorunlara okulda yardımcı olabilecek kişilere ulaşamadık	R, F
Akademik dil konusunda sıkıntılar yaşadım	R, S4
Bazı hocalar konuya hâkim olduğu halde dersi öğrenciye aktaramıyor	S1, S2
İlk başlarda adaptasyon sorunu yaşadım	R, S3
Sınıf arkadaşları ile sosyal medya üzerinden haberleştik bu yüzden eğitim de birbirimize katkımız olmadı	R
Kaldığım yurdun plan programlarına göre derslere yeteri kadar çalışamadım	F
Puanlamada "çan sistemi" olmasından memnun değilim	U
Yabancı dil bilgi eksikliği	E
Tez araştırma konusu için idari izinler hususunda gecikmeler yaşıyorum	R1
Ders kayıtları ile ilgili sorunlar yaşadım	E1
Çözüm Yöntemleri	**Katılımcı**
Uygulama olmayan dersleri ezberleyerek sınavı geçiyorum	F, H, S2
Kaynakları internetten araştırıyorum	R, F
Bu durumu derse daha fazla çalışarak ve ek araştırmalar yaparak çözmeye çalıştım	R, S4
Kaldığım yurttan ikinci dönem ayrıldım	F

Akademik dil geliştirmek için Türkçe kitaplar ve makaleler okuyorum	R
Adaptasyon sorunu zamanla kendiliğinden çözülüyor	S3
İlgili idari izinlerin çıkmasını beklemekteyim	R1
Öğrenci işlerindeki görevli memurlarla sorunları çözdüm	E1
Çözüm Önerileri	**Katılımcı**
Yabancı uyruklu öğrencilere yönelik kredi veya burs teklifleri olursa iyi olur.	M, F, R, G, H, S4
Eğitimde kısa süreli de olsa uygulama yapılması verimli olur.	G, H, S4
Lisansüstü eğitimde sınav yerine uygulamalar yapılmalı	R, S4
Uzaktan eğitim derslerinde Öğrenci ve Hoca bir birilerini görmeliler	R, F
Üniversitelerde her bölüme ait kütüphane olmalı ve mümkün olduğu kadar materyaller çevrimiçi platforma taşınmalı	R
Her yıl üniversitelerde öğrencilere yapılan sınavlar, sözlü olarak hocalara da yapılırsa bu sorunu çözmeye ve söz konusu eğitimin daha verimli hale gelmesini sağlanacaktır.	S1
Çan sisteminin kaldırılması öğrencilerin başarısını arttıracağını düşünüyorum	U
İzin talep formları ve yazılı diğer dilekçelere hızlı yanıt verilip verilmediği hususunda yönetmenlik tarafından denetlenme getirilmelidir	R1
Üniversitede kayıtlarla ilgili sorun yaşayan öğrenciler gerekli birim memurlarından yardım talep etsinler	E1

Tablo. 2 incelendiğinde öğrencilerin genel olarak eğitim öğretim ile alakalı birtakım sorunları yaşadıkları söylenebilir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde eğitim öğretim sürecinin pandemi dönemine denk gelmesi nedeni ile birtakım zorluklar yaşadıkları, dil problemlerinden kaynaklı olarak dersleri anlayamama sorununu yaşadıkları, üniversitenin kütüphanesinden yeterince yararlanamadıkları, uyum sorunu yaşadıkları, idari olarak birtakım sorunlar yaşadıkları gözlenmiştir. Yaşanan bu sorunlara ilişkin olarak bazı katılımcıların görüşleri aşağıda yer almaktadır.

"*Eğitimlerin uygulamalı olarak yapılması işlenen dersleri daha iyi anlamak ve öğrenmek için etkili olacaktır, Kaldığım özel yurdun plan programı derslerimi ve yaşamımı olumsuz etkiledi."(F)*

"*Yüksek lisans eğitimi covid19 dönemine denk geldiği için okul kütüphanesinden ve okulun diğer kaynaklarından yararlanamadım, sınıftaki diğer arkadaşlar ile görüşemedik bir birimizle fikir alışverişi yapamadık ve katkı sağlayamadık, Online eğitime ilk defa katılmanın verdiği tecrübesizlik ile ilk başlarda adaptasyon sorunu yaşadım, Yabancı uyruklu olduğum için akademik dil konusunda sıkıntılar yaşadım." (R)*

"Eğitim-öğretimle ilgili bir sorun yaşamadım."(M, S, K, G, H)

"*Hocalarımızdan bazıları konuya iyi hâkim olsalar da sınıfa iyi aktarmadılar sanki ellerinde olan materyali anlatıp bitirmeye çalışıyorlardı."(* S1, S2)

"*Ders kaydı yaparken kredi, AKTS kaynaklı ve seçmeli ders ekleme konusunda sorunlar yaşadım."(* E1)

"*Tez konusunu belirledikten sonra idari izinler için müracaat ettim bir ay geçmesine rağmen gerekli izinler çıkmadı daha, her aşamadaki izin en az 20 gün sürüyor."(* R1)

Tablo.1' deki veriler incelendiğinde katılımcılar, eğitim öğretim ile alakalı olarak yaşamış oldukları sorunların çözümüne ilişkin olarak, öğrencilerin dersi anlayamama sorununu ezberleme ve daha fazla çalışarak ve ek araştırmalar yaparak çözmeye çalıştıklarını, kütüphaneden yararlanamama sorununu internet üzerinden kaynaklara ulaşarak çözmeye çalıştıklarını, kaldığı yurt ile ilgili sorunları yurttan ayrılarak, yaşamış olduğu akademik dil problemini Türkçe kitaplar ve makaleler okuyarak çözmeye çalıştıklarını, başlangıçta yaşadıkları uyum probleminin ise zaman içerisinde kendiliğinden çözüldüğünü ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu konu ile ilgili görüşlerinden bazılarına aşağıda yer almaktadır.

"*Uygulama yapılmayan, yani öğrenemediğim dersleri ezberleyerek sınavı geçiyorum."(* F, H, S2)

"İnternet kaynaklarından birçok konuya ilişkin uygulamalı örnekler buluyor ve ona çalışıyorum."(R, F)

"Kaldığım yurttan ayrıldım eve yerleştim."(F)

"Akademik dil sıkıntısını derse daha fazla çalışarak ve ek araştırmalar yaparak çözmeye çalıştım."(R, S4)

Tablo. 2 incelendiğinde katılımcıların problemlere karşı çözüm önerileri olarak, Lisansüstü eğitimde uygulamalara üstünlük verilmeli, uzaktan eğitim derslerinde öğrenci ve hoca bir birilerini görmeli, öğrencilere yapılan sınavlar sözlü olarak hocalara da yapılmalı, her bölüme ait kütüphane olmalı ve mümkün olduğu kadar materyaller çevrimiçi platforma taşınmalı, çan sistemi kaldırılmalı, kısa süreli de olsa uygulamalı eğitimler olmalı, yabancı uyruklu öğrencilere yönelik kredi ve ya burs teklifleri olmalı, yönetmenlik tarafından ilgili birimlere denetlenme getirilmeli önerilerinde bulunmuşlardır. Bu konu ile ilgili katılımcıların görüşleri aşağıda yer almaktadır.

"*Lisansüstü eğitimlerde uygulamalı dersler yapılmalı.*" (R, S4)

"*Üniversitelerde her bölüme ait kütüphane olmalı ve mümkün olduğu kadar materyaller çevrimiçi platforma taşınmalı ki öğrenciler bölüm ile alakalı kitaplara ve diğer materyallere rahatlıkla ulaşa bilsinler*."(R,F)

"*Uzaktan eğitim derslerinde öğrenci ve hoca bir birilerini görmeliler ve öğrenciler de derse katılım sağlamalılar*." (R)

"*Üniversitelerde öğrencilere yapılan sınavlar sözlü olarak hocalara da yapılırsa hocaların ders anlatma becerisi test edilmiş olur." (*S1)

"*Çan sisteminin kaldırılması öğrencilerin başarısını arttıracağını düşünüyorum çünkü öğrencilerin başarısı sınıfın başarısından etkilenmeyecektir." (*U)

"*Uygulamalı eğitimlere üstünlük verilmeli, yaparak öğrenmek daha kalıcı olmaktadır.*" (G, H, S4)

"*Yabancı uyruklu öğrencilere burs ve kredi imkânları sunulursa daha iyi olur, öğrenciler dışarıda çalışarak geçimlerini sağlıyorlar dışarda çalışacakları zamanı eğitime harcarlarsa daha başarılı olurlar.*" (M, F, R, G, H, S4)

"*İzin talep formları ve yazılı diğer dilekçelere hızlı yanıt verilip verilmediği hususunda yönetmenlik tarafından ilgili birimlere denetleme getirilirse daha hızlı sonuçlar alacağımıza inanıyorum." (*R1)

"*Kayıtlarla ilgili sorun yaşayan öğrenciler gerekli birim memurlarından yardım talep etsinler onlar yardımcı oluyorlar." (*E1)

3.2. Sosyal Yaşam ve Kültürel Uyumla İlgili Bulgular

Katılımcılara sorulan *"Kayıtlı veya mezun olduğunuz üniversitedeki sosyal yaşam ve kültürel uyum ile ilgili sorunlarınız oldu mu? Varsa bu sorunlar nelerdir? Bu sorunları nasıl çözüyorsunuz/çözdünüz? Çözüm önerileriniz nelerdir?"* sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 2' de sunulmuştur.

Tablo 3.Sosyal yaşam ve kültürel uyum ile ilgili problemler, çözüm ve çözüm önerileri

Problemler	**Katılımcı**
Sosyal yaşam ve kültürel uyum ile ilgili bir sorun yaşamadım.	M, S, S1, U, K, G, H, S3, R1, E1, S4
Dil yetersizliğinden ötürü konuları iyi anlayamadım	R, E
Kültürel uyum açısından çok az farklılıklar yaşadım	M, S2
Üniversitedeki sosyal yaşamım sadece uzaktan eğitimle sınırlı kaldı.	R
Pandemi nedeni ile üniversite ortamı hiç olmadı	R
Kendi kültürüm ile buranın kültürü benzer olmasına rağmen bazen anlama sorunu yaşadım.	R
Çözüm Yöntemleri	**Katılımcı**
Ortak kültürel değerler sayesinde farklılıkları kapatmayı başardım.	M, S2
Zamanla kültüre adapte oldum ve karşılaştığım sorunlarla daha kolay baş edebildim.	R
Dil yetersizliğinden ötürü sınıf arkadaşlarımdan daha çok çalışarak aradaki farkı kapatmaya çalıştım	R
Yaşadığım sorunlara kaldığım yurttan ayrılarak çözüm buldum	F
Yurttan ayrıldıktan sonra hastanede muayene oldum ve doktorun tavsiyeleri ile sorunları atlattım	F
Kaldığım yurdun şartlarından ötürü sosyal aktivitelere katılamadım	F
Kaldığım yurdun şartlarından ötürü psikolojik sorunlar yaşadım	F
Çözüm Önerileri	**Katılımcı**
Öğrencilerin Türkiye'ye gelmeden önce iyi araştırma yapmalarını ve olası problemlere hazırlıklı olmalarını öneriyorum.	R, H
Öğrencilere akademik dil için kitap ve makale okumalarını öneriyorum	R
Üniversite öğrencilerine şehrin her yerinde ayrıcalık tanınmalıdır, çünkü sosyal yaşam olması aynı zamanda maddi durum olup olmamasıyla ilgilidir.	G
Üniversitelerde ilk dönemden itibaren öğrencileri birlikte staj, ekip işi ve grup şeklinde uygulamalı derslere yer verilmesi sosyal ve samimi ortamın daha hızlı oluşması için zemin oluşturur.	S3

Tablo.3 incelendiğinde katılımcılar sosyal yaşam ve kültürel uyum ile ilgili genel olarak herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bu konuda sorun yaşayan katılımcılar ise dil yetersizliği, kültürel uyum, pandemi nedeni ile uzaktan eğitim sürecinin olması ve bundan dolayı sosyal yaşantının sınırlı kalması, pandemi nedeni ile üniversite ortamının olmaması, kaldıkları yurt şartları nedeniyle sosyal yaşantının sınırlı olması ve bu nedenle psikolojik sorunların yaşanması gibi başlıklarda sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu konuda sorun yaşayan katılımcıların görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir;

"*Yüksek lisans dönemim pandemiye denk geldiği için sosyal yaşamım uzaktan eğitimle sınırlı kaldı. Pandemi nedeni ile üniversite ortamı olmadı, öğrenci arkadaşlar ile zoom, skype üzerinden görüştük. Kültürlerimiz çok yakın olmasına rağmen bazı durumları ve olayları anlama konusunda sorunları yaşadım." (*R)

"*Dil yetersizliğinden ötürü derste işlenen konuları iyi anlayamadım."(* R, E)

"*Kaldığım yurdun şartlarından ötürü sosyal aktivitelere katılmaya zamanım olmadı. Kaldığım yurdun şartlarından ötürü aşırı baskı, sinir ve stres sonucu psikolojik sorunlar yaşadım." (F)*

"*Kültürel uyum açısından çok fazla olmasa da farklılıklar yaşadım."(* M, S2)

Tablo 2 incelendiğinde katılımcılar yaşadıkları problemlere karşı çözüm önerileri: Adapte olmak, daha çok çalışmak, yurttan ayrılmak, muayene olmak, ortak değerler başlıkları altında toplanmıştır. Katılımcıların bu konudaki görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

"*Yerli arkadaşlar edindikçe, kitap okudukça kültüre adapte oldum ve karşılaştığım sorunlarla daha kolay baş edebildi. Dil eksikliğini gidermek için arkadaşlarımdan daha çok ders çalıştım, kitap okudum, makale okudu, film izledim ve bu şekilde eksiklerimi tamamlamaya çalıştım."(* R)

"*Kaldığım yurttan ayrılarak eve geçtim yeni arkadaşlarla yeni ev ortamı bana çok iyi geldi. Yurttan ayrıldıktan sonra hastaneye gittim doktorun muayeneden sonra uyguladığı tedavi yöntemi ile yaşadığım travmaları atlattım."(F)*

"*Kültürlerimizin benzerliği, yakınlığı ve arkadaş çevresi sayesinde arada olan farklılıklar zamanla kendiliğinden kapandı.*" (M, S2)

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların problemlere karşı çözüm önerileri: akademik dil, araştırma, sosyal yaşam, staj, uygulamalı eğitim başlıkları altında toplanmıştır. Bu konuda katılımcılar aşağıdaki görüşleri ifade etmişlerdir.

"*Üniversiteye başlayan öğrenciler kalacakları yurtları derinlemesine araştırsınlar plan programına hâkim olsunlar sonra konaklamaya sonra karar versinler*." (F)

"*Öğrencilere akademik dillerini geliştirmek için çok fazla kitap ve makale okumalarını şiddetle öneriyorum."(R)*

"*Türkiye'ye gelmeden önce iyi araştırma yapmalarını mümkün oldukça tanıdık güvenilir danışmanlık hizmeti veren şirketlerden destek almalarını ve olası problemlere karşı ön hazırlıklı olmalarını öneriyorum.*" (R,H)

"*Üniversitede eğitim alan öğrencilere sosyal yaşam merkezlerinin hepsinde ayrıcalık tanınmalı, uygun fiyat teklif edilmeli çünkü maddi durumu iyi olan ve olmayan öğrenciler sosyal yaşam konusunda maddi duruma göre ayrılıyorlar.*" (G)

"*Üniversitenin ilk dönemden itibaren staj, uygulamalı derseler, grupla çalışma sosyal ve samimi ortam oluşturur."(S3)*

3.3. Mali, İdari ve Resmi İşlemlerle İlgili Bulgular

Katılımcılara yöneltilen *"Türkiye'deki öğreniminiz süresince mali, idari ve resmi işlemler ile ilgili sorunlarınız oldu mu? Varsa bu sorunlar nelerdir? Bu sorunları nasıl çözüyorsunuz/çözdünüz? Çözüm önerileriniz nelerdir?"* sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların mali, idari ve resmi işlemler ile ilgili problemler, çözüm ve çözüm önerileri

Problemler	**Katılımcı**
Mali, idari ve resmi işlemler ile ilgili sorunum olmadı	F, E, S1, K,G, H, S3, R1, S2, E1, S4
Öğrenci işleri ile sorun yaşadım, bazı memurlar işlerine hâkim olmadıklarından yanlış yönlendirme yaptılar	S, U
Yabancı uyruklu öğrenci olduğum için Üniversite'ye her dönem için katı payı harç ücreti ödüyorum	R
Katkı payı dövize endeksli olduğu için harç miktarı yükseliyor	R
Sağlık sigortası ücreti 7 defa arttı	R
Gıda ve kıyafet fiyatları ile birlikte toplu taşıma araçlarının da fiyatı artması yaşamımız olumsuz etkiliyor	R
Resmi işlemlerle ilgili sorunum olmadı.	R
İdari ve resmi açıdan bir sıkıntı yaşamadım	M
Mali olarak üniversite harçlarını ödemekte sorunlar yaşadım.	M
Çözüm Yöntemleri	**Katılımcı**
Sağlık sigortası olarak özel sağlık sigortalarını kullanmaları daha iyi olacaktır	R, H
Maddi durumu iyi olmayan öğrencilerin işe başlamadan yüksek lisansa başlamamalarını öneriyorum	R
İlgili kurumdaki memurlar görevleri hakkında ve öğrencilerle iletişim konusunda eğitim görmeliler	S
Çözüm Önerileri	**Katılımcı**
Maddi sorunları çözmek için çalışıyorum	R
Tanıdık iş insanları zaman zaman gıda yardımı yapıyorlar	R
Üniversitenin yemek bursundan yararlanıyorum	R
Dersten kalan zamanlarda çalışarak harç ücretini ödedim	M
Konu ile ilgili bilgisi olan arkadaşlardan destek alarak sorunlarımı çözdüm	S

Tablo.4 teki ifade edilen görüşler doğrultusunda katılımcıların çoğunlukla mali, idari ve resmi işlemler konusunda sorun yaşamadıkları söylenebilir. Sorun yaşayan katılımcıların ise, öğrenci işleri ile ilgili sorunlar yaşadıkları, katkı payı ödeme ile ilgili, sağlık sigortası ödemesi ile ilgili sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bu konuda katılımcıların bazı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

"Yabancı uyruklu olduğum için harç ücreti ödüyorum ve ödediğim harç ücreti döviz bazlı olduğu için her dönem yükselen döviz karşılığında harç ücretimi ödemekte güçlük çekiyorum, sağlık sigortası ücretleri her zaman artış gösteriyor, giyim, gıda ve toplu taşıma araçları ücreti fazla olduğundan zorlanıyorum."(R)

"Mali ve resmi işlemlerle ilgili bir sunumuz olmadı."(F, E, S1, K, G, H, S3, R1, S2, E1, S4)

"İdari ve resmi açıdan bir sıkıntı yaşamadım ancak derslerden geri kalan zamanlarda harç ücretimi ödemek için ve diğer kişisel giderlerimi karşılaya bilmek için çalışmak zorunda kaldım."(M)

"Öğrenci işleri ile sorun yaşadım, bazı memurlar işlerine hâkim olmadıklarından veya umursamaz davrandıklarından ötürü yanlış yönlendirme yaptılar ve mağdur oldum."(S, U)

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların uyguladığı çözümler dersten kalan zamanlarda çalışmak, Yemek burslarından yararlanmak, Dernek ve iş insanlarından destek almak başlıkları altında toplanmıştır. Bu konu ile ilgili katılımcıların görüşleri aşağıda yer almaktadır.

"Maddi sorunları halledebilmek için dersten kalan zamanlarda çalışıyorum. Bazen tanıdık çevreden tanıdık insanlar ve dernekler bize gıda yardımı yapıyorlar. Üniversitedeyken üniversitenin ihtiyaç sahibi öğrenciler sunmuş olduğu yemek bursundan yararlanıyorum."(R)

"Ders sonrası garsonluk yapıyorum, geceler de otelde reception da çalışarak maddi giderlerimi karşıladım."(M)

"Memurların yanlış yönlendirmeleri nedeniyle sorun yaşadığım işlemlerde konuya hâkim olan arkadaşlarımdan yardım alarak sorunlarımı hallettim."(S)

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların problemlere karşı çözüm önerileri: ekonomik sorunların çözümü için işte çalışmak, Özel sağlık sigortasından yararlanmak, idari çalışanların iletişim ve görev konusunda eğitim almalılar başlıkları altında toplanmıştır. Bu konu ile ilgili katılımcıların görüşleri aşağıda yer almaktadır.

"Maddi durumu iyi olmayan öğrencilerin herhangi bir işe başlamadan önce yüksek lisansa başlamamalarını kesinlikle öneriyorum."(R)

"Öğrencilere sağlık sigortası olarak özel sağlık sigortalarını kullanmalarını öneriyorum SGK' ya göre çok daha uygun ve anlaşmalı olduğu özel kurumlarda geçerlidir."(R, H)

"İlgili kurumda görev yapan memurlar görevleri hakkında ve öğrencilerle iletişim kurma konusunda eğitim görmeliler."(S)

3.4. Barınma ve Sağlıkla İlgili Bulgular

Katılımcılara sorulan *"Türkiye'deki öğreniminiz süresince konaklama ve sağlık ile ilgili sorunlarınız oldu mu? Varsa bu sorunlar nelerdir? Bu sorunları nasıl çözüyorsunuz/çözdünüz? Çözüm önerileriniz nelerdir?"* sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 5. Konaklama ve sağlık ile ilgili problemler, çözüm ve çözüm önerileri

Problemler	**Katılımcı**
Konaklama ve sağlık alanında sıkıntı yaşamadım	R, E, K, S4
Konaklama ile ilgili sorunlar yaşadım.	M, S, U, G, H, S3, R1, S2, E1
Sağlıkla ilgili sorunlar yaşadım	F, S, S1
Lisansın tamamını ve yüksek lisansın güz döneminde xxx yurdunda kaldığım için sorunlar yaşadım	F
Çözüm Yöntemleri	**Katılımcı**
Okuldan birkaç arkadaş ile ev tutarak konaklama sorununu çözdük	M, S, G, H, R1, E1, S4
Çoğu kişi öğrencilere ev vermediği için, emlakçılara komisyon ödeyerek evi daha pahalıya tuttuk.	S3, S4, E1, G, R1
SGK sağlık sigortası pahalı olduğu için özel sağlık sigortası yaptırdık oda hiçbir şeyi kapsamadığı için parayla muayene ve tedavi olduk	S, S1
Zamanımın çoğunu okulda kütüphanede geçirmeye çalışıyordum derslere çalışmak için	F
Uzun bir zaman özel sebeplerden dolayı yurdu terk edemiyordum, imkân bulduğum ilk zamanda yurttan ayrıldım	F
Belli aralıklarla Azerbaycan'dan olan öğrencilerle zaman geçirmek bana iyi geliyordu	F
Konakladığım kurum pahalı olduğu için ders öncesi ve sonrası çalışarak geçimimi sağlıyorum	U
Kaldığım Yurdu'n kendine özgü plan ve programı sağlığımı olumsuz etkiledi	F
Çözüm Önerileri	**Katılımcı**
Yabancı öğrenci yurt kontenjanlarının artırılması gerek.	
Öncelikli olarak yurtdışından gelen bayan öğrencilerin sorunları çözülmeli.	G, H, R1, S4
Konaklama sorununu, birkaç arkadaşla ev tutarak ya da devlet veya özel yurtlarla başvurarak kolaylıkla çözmek mümkündür.	M, S
Ailenin çocukları ile her daim ilgilenmesi gerek hem maddi hem manevi olarak	F
Sağlıkla ilgili olarak hiç olmazsa acili ücretsiz yapsın devlet	S
Sağlığımıza daha çok dikkat etmemiz gerek	S1
Uluslararası öğrencilere özel yurtlar açılmalı	U

Katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde katılımcıların genellikle konaklama ve sağlık konusunda sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Özellikle katılımcıların konaklama konusunda sorun yaşadıkları, kaldıkları yurdun kendine özgü programından dolayı sorunlar yaşadıkları, konaklama noktasında yeterli imkân bulamadıkları, konaklama sorununun çözümü için daha fazla ücret ödemek zorunda kaldıkları görülmektedir. Bu konuda ifade edilen görüşlerden bazıları aşağıdaki gibidir.

"Maddi sorunlardan ötürü lisans döneminin tamamını, yüksek lisans döneminin bir kısmında özel bir yurtta kaldım. Kaldığım yurdun plan ve programı hem derslerimi hem de sağlığımı çok olumsuz etkiledi."(F)

"Konaklama ile ilgili yer bulmakta zorlandık yurtlarda yer bulamadık, ev ararken ev sahipleri öğrencilere ev vermedikleri için emlakçılara fazla para vererek ev tutmak zorunda kaldık bu süreçte maddi ve manevi olarak çok zorluklar çektik."(M, S, U, G, H, S3, R1, S2, E1)

"Kişisel sağlık sorunlarımız olduğu zaman hastanenin acil servisinden ücretsiz yararlansak ta diğer kontroller ve ilaçlar için çok para ödedik."(S, S1)

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların bu sorunların çözümlerine ilişkin uyguladığı çözümler ile ilgili katılımcıların görüşleri aşağıda yer almaktadır.

"Derslerde başarılı olmak için zamanımın çoğunu kütüphane de geçirdim, belirli zamanlarda Azerbaycan'dan olan arkadaşlarla vakit geçirerek geçici olarak rahatlıyordum, Fırsat bulduğum ilk adımda kaldığım yurttan ayrıldım eve geçtim."(F)

"Konaklama sorununu çözmek için okuldan bir grup arkadaş ile birleşerek emlakçılardan ev tuttuk."(M, S, G, H, R1, E1, S4)

"SGK'ya göre çok daha uygun olduğu için özel sağlık sigortası yaptırdık ve özel sağlık sigortası devlet hastanesinde hiçbir hizmeti karşılamadığı için ücretli muayene olduk."(S, S1)

"Konakladığım kurum pahalı olduğundan maddi ihtiyaçlarımı karşılamak için ders öncesi ve sonrası çalışıyorum."(U)

"Ev sahipleri ile anlaşıp kira kontratı imzaladığımız ve evin kirasını ödediğimiz halde komşuların baskısı ile biz eve taşınmadan ev sahibi bizi eve almadı, paramızı iade ederek geri çevirdi birkaç gün tanıdık arkadaşların evinde konakladık daha sonra emlakçıya komisyon ödeyerek ev tuttuk."(S3, S4, E1, G, R1)

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların problemlere karşı çözüm önerileri: Aileler çocuklarıyla ilgilenmeli, yurtlarda denetim olmalı, konaklama için ev tutulmalı, hastane öğrencilere ücretsiz olmalı, uluslararası öğrencilere özel yurtlar açılmalı, yabancı öğrenci yurt kontenjanları arttırılmalı, kız öğrencilere öncelik verilmeli başlıkları adı altında toplanmıştır. Bu konu ile ilgili katılımcıların görüşleri aşağıda yer almaktadır.

"Aileler çocuklarıyla her daim ilgilenmeli çocuğunun kaldığı yurtların, evlerin durumlarını, plan programlarını görmeli ona göre bir yere emanet etmeli. Özellikle özel yurtta kalan öğrencilere devlet alakadar olmalı yurdun şartlarını plan programlarını denetlemeli."(F)

"Öğrenciler konaklama için devlet ve özel yurtlarla başvurarak sorunlarını halledebilirler veya tanıdık birkaç kişi ile ev tutarak sorunlarını çöze bilirler."(M,S)

"Öğrenciler için hastanelerde yapılan muayeneler ücretsiz olursa muayeneye verilen ücret ilaçlara verilir, Maddi durumu olan öğrenciler sağlık sigortası olarak SGK' yı seçsinler."(S)

"Sağlıklı yaşamaya özen gösterin."(S1)

"Uluslararası öğrenciler için özel yurtlar açılabilir."(U)

"Uluslararası öğrenciler için yurt kontenjanları arttırılsın ve kız öğrencilere öncelik verilsin."(G, H, R1, S4)

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında Türkiye'ye lisansüstü eğitim için gelen Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm yaklaşımları incelendi. Çalışma da eğitim-öğretim, sosyal yaşam, kültürel uyum, konaklama, sağlık mali, idari ve resmi işlemler gibi sorunlar ele alınıp değerlendirildi. Elde edilen sonuçlar alt problemeler halinde aşağıdaki gibidir.

4.1. Eğitim ve Öğretimle İlgili Olanlar

Araştırmanın birinci problemine ilişkin elde edilen sonuçlara göre Azerbaycan'dan Türkiye'ye lisansüstü eğitim için gelen öğrencilerin eğitim gördükleri üniversitede eğitim öğretim konusunda bazı problemler yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin başlangıçta uyum sorunu yaşadıkları fakat zaman içerisinde uyum sorununu giderdikleri söylenebilir. Bununla birlikte, öğrencilerin bir kısmının öğrenim yaşantısının bir kısmı COVID 19 pandemi süreci sebebiyle çeşitli kısıtlama ve sınırlamaların yaşandığı döneme rastlamaktadır. Bu sebeple, normal dönemlerde yaşanması muhtemel olmayan bazı sorunların yanı sıra, üniversitenin bulunduğu yerleşkeden uzak kalmak suretiyle öğrencilerin ilave bazı sorunlar yaşadığı anlaşılmıştır. Bu dönemde diğer öğretim kurumlarında olduğu gibi, üniversitelerde de uzaktan eğitim sürecinin yürütülmesi sebebiyle öğrenciler öğrenim gördükleri üniversitenin fiziki, sosyal ve kültürel bazı imkânlarından yararlanamamıştır. Görüşme yapılan öğrencilerin bir kısmı bu hususu ayrıca belirtmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin Türkçe dil konusunda sorunlar yaşadıkları da anlaşılmaktadır. Bu sorunun hem derslerde hem de ders dışındaki diğer iletişim süreçlerinde zaman zaman sorun oluşturduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi birbirine yakın diller olsa da bazı farklılıkların bulunduğu bilinmektedir. Türkçenin iki farklı lehçesi arasında gramer, ses bilgisi (fonetik), kelime bilgisi (morfoloji) ve söz dizimi (syntax), vurgu ve telaffuz bakımından bazı farklılıkların olduğu belirtilmektedir (Özyürek, 2009). Bu sebeple katılımcıların bazı dil problemleri yaşamasının doğal olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, benzer bazı çalışmalarda da Azerbaycan kökenli öğrencilerin bazı dil sorunları yaşandığı tespit edilmiştir (Ehtiyar, Güzel ve Rzazade, 2021; Çöllü ve Öztürk, 2009).

Dersler ve idari süreçler de katılımcıların sorun yaşadığı diğer konulardır. Bazı öğrencilerin öğretim elemanları ile sorun yaşadığı, ayrıca ders kaydı ve üniversitenin değerlendirme sistemi kaynaklı sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin üniversitede karşılaştığı bürokratik süreçlerin kendi ülkesindeki süreçlerden farklı olması bu tür sorunların yaşanması olası görülmektedir. Çünkü her iki ülkenin eğitim sistemi yapılanmasının yanı sıra bürokratik sistem ve süreçleri bazı konularda birbirinden farklıdır (Settarova, 2016; Memduhoğlu ve Yılmaz, 2021). Ayrıca daha önce belirtilen dil sorunları bu sorunların daha derinden hissedilmesine katkı sağlayabilir. Çünkü konuşulan dil ile ilgili yetersizlikler iletişim engeli oluşturacağından, diğer etkileşim süreçlerinde bazı sorunların yaşanmasına sebep olabilir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğrenciler yaşadıkları bu sorunların çözümüne ilişkin olarak, genellikle bireysel çözümler ürettiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin dersi anlayamama sorununa daha fazla ders çalışarak, ek çalışma yaparak, dil gelişimi konusunda daha fazla Türkçe makale ve kitaplar okuyarak, idari konularda ise ilgili görevliler ile iletişime geçerek sorunlarını çözmeye çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır.

4.2. Sosyal Yaşam ve Kültürel Uyumla İlgili Olanlar

Araştırma sonuçlarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal yaşam ve kültürel uyum konusunda genellikle sorun yaşamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre az sayıda öğrencinin sorun yaşadığı ve sorun yaşayan öğrencilerin dil, kültürel uyum, uzaktan eğitimden dolayı sosyal aktiviteler konusunda birtakım sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Farklı bir ülkeden farklı bir kültürden ve yaşam tarzından geliyor olmanın getirmiş olduğu yabancılık ve kültürel uyumsuzluğun yaşanmış olması normal olarak görülebilir. Zamanla süreç içerisinde etkileşim ve iletişim kurulması, Türkçe konuşabilme ve anlama yeterliliğinin kazanılması bu yaşanan sorunların giderilmesine katkıda bulunabilir.

Araştırma sonuçlarına göre göre öğrenciler yaşadıkları sorunların çözümüne ilişkin olarak, yaşadıkları kültürel uyum sorununun zaman içerisinde çözüldüğünü, dil konusunda yaşadıkları sorunu daha fazla çalışarak çözdükleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler kendi yaşadıkları sorunları yeni gelecek olan öğrencilerin yaşamaması için önceden gidecekleri üniversite ve şehir ile ilgili öncenden araştırma yapmaları, dil konusunda sorun yaşamamaları için Türkçe kaynakları okumalarını, üniversitelerde sosyal ve kültürel faaliyetlerin arttırılması gibi önerilerde bulundukları sonucuna ulaşılmıştır.

4.3. Mali, İdari ve Resmi İşlemlerle İlgili Olanlar

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre Azerbaycan'dan Türkiye'ye lisansüstü eğitim için gelen öğrencilerin mali, idari ve resmi konularda genellikle sorun yaşamadıkları, sorun yaşayan öğrencilerin ise genellikle katkı payı, sağlık sigortası, fiyatların sürekli artması gibi konularda sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Sorun yaşayan öğrencilerin bu sorunlarının çözümünde genellikle bir işte çalışma gıda yardımları alma, üniversiteden yemek bursu alarak, diğer arkadaşlarından yardım alma yolunu tercih ederek çözmeye çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. İlgili bazı kaynaklar (Enterieva ve Sezgin, 2016; Yardımcıoğlu, Beşel ve Savaşan, 2017; Ehtiyar, Güzel ve Rzazade, 2021) Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrencilerin sağlık sigortasının yanı sıra maddi konularda da bazı sorunlar yaşadığını göstermiştir.

Türkiye'ye gelen uluslararası öğrencilerin geldikleri coğrafyalar dikkate alındığında gelişmiş düzeyleri genelde düşük olan ülkelerden geldikleri söylenebilir. Geldikleri ülkelerin yurt dışı öğrencilere sağladığı imkânlar, ailelerin ekonomik düzeyleri, öğrenim gördükleri üniversitenin imkan ve koşulları dikkate alındığında bu durumun çeşitlilik arz edeceğini söyleyebiliriz.

4.4. Barınma ve Sağlıkla İlgili Olanlar

Araştırma sonuçlarına göre Azerbaycan'dan Türkiye'ye lisansüstü eğitim için gelen öğrencilerin genellikle konaklama konusunda sorun yaşadıkları gözlenmiştir. Öğrencilerin konaklama ile ilgili olarak yer bulamadıkları, bu yüzden fazla ücret ödeyerek özel yurtlarda kaldıkları özel yurtlarında kendi özel plan ve programlarının olduğu ve bu yüzden derslerinin ve sağlıklarının bundan olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte kalacak yer bulamayan öğrencilerin evlere yöneldiği, ev sahiplerinin de öğrencilere ev kiralamadığı bu yüzden emlakçılara fazla ücret ödeyerek ev kiralayabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin sağlık giderleri noktasında da sorunlar yaşadıkları, poliklinik muayenesi ve ilaç ödemeleri noktasında sıkıntılar yaşadıkları tespit edilmiştir.

Alanyazın incelendiğinde, Özkan ve Acar Güvendir (2015) tarafından uluslararası öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada uluslararası öğrencilerin başlıca dersi anlamama, ekonomik sıkıntı, dil sıkıntısı, barınma ve ulaşım giderleri gibi konularda sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç araştırma sonucunu destekler niteliktedir. Şeker ve Akman (2016) tarafından yapılan bir başka araştırma da ise uluslararası öğrencilerin Türkiye'de yaşadıkları en fazla sorunların dil sorunu, kalacak yer sorunu olduğu sonucu elde edilmiştir. Köleoğlu (2018) yaptığı araştırmada uluslararası öğrencilerin yaşadığı sorunların sırasıyla ekonomik, barınma, Türkçe, arkadaşlık ilişkileri, kültürel farklılıklar, insanların davranışları ve eğitim sistemi kaynaklı sorunlar olduğunu tespit etmiştir. Yardımcıoğlu, Beşel ve Savaşan (2017) yaptıkları araştırmada uluslararası öğrencilerin yarıya yakınının genel sağlık sigortasının olduğu, geriye kalanların ise ya özel sağlık sigortalarının olduğu, ya da hiçbir sağlık sigortalarının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada öğrencilerin barınmalarını genelde devlet yurtlarında kiralık evlerde ve özel yurtlarda sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Topal ve Tauscher (2020) tarafından yapılan bir başka araştırmada ise uluslararası öğrencilerin kalacak yer bulmada sorun yaşamadıkları tespit edilmiştir.

Uluslararası öğrencilerin yükseköğretim sürecinde yaşadığı problemlerle ilgili bir çalışmada (Kocabıyık, Bacıoğlu ve Güvendir, 2019) öğrencilerin yaşadıkları sorunların sırasıyla, "üniversitenin uluslararası öğrenciler için hizmetlerinin azlığı, aileden uzak olma, Türk vatandaşı olamamaktan dolayı ayrımcılığa maruz kalma, ekonomik sıkıntı, dile hakim olamama, kültüre uyum sağlayamama, barınma sıkıntısı, yalnızlık ve son olarak sosyal ortamlara katılamama" takip etmektedir. Aynı araştırmada öğrencilerin Türkçe anlama ve konuşma noktasında da sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Ancak öğrencilerin kültürel uyum konusunda genellikle sorun yaşamadıkları tespit edilmiştir. Koçyiğit ve Erdem (2016) yaptıkları araştırmada uluslararası öğrencilerin Türkiye'de öğrenim süreçleri boyunca en fazla maddi problemler, kalacak yer ve ulaşım konularında sorun yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Cevher (2016) yaptıkları araştırmada uluslararası öğrencilerin eğitim öğretim sürecinde Türkçe öğrenme konusunda yeterli desteği bulamadıklarını, öğretim elemanlarının ders sonrası yeteri kadar destek vermemeleri barınma maliyetlerinin yüksek olması ve yurt ve barınma konusunda sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Sasa (2017) yaptığı araştırmada uluslararası öğrencilerin maddi imkanlar konusunda sorunlar yaşadığı harç ücretlerinin ve barınma ücretlerinin yüksek olduğu, öğrenim gördükleri üniversitenin burs ve yurt gibi konularda yeterli desteği alamadıklarını tespit etmiştir. Bununla birlikte uluslararası öğrencilerin bulundukları şehrin tanıtılması nokytasında ve okula uyum konusunda öğrenim gördükleri üniversiteden yeterli desteği alamadıkları sonucuna ulaşmıştır. Ghanbary (2017) yaptığı araştırmada uluslararası öğrencilerin genellikle eğitim sürecinde en fazla eğitim dilinin farklılığından zorlandığı, konaklama noktasında ise özel yurtlarda ve öğrenci evlerinde kaldıkları sonucuna ulaşmıştır. Nkoko (2016) yaptığı araştırmada uluslararası öğrencilerin en fazla dil konusunda sorun yaşadıkları sonucuna ulaşmıştır. Can (2019) yaptığı araştırmada uluslararası öğrencilerin eğitim sürecinde en fazla dil konusunda sorun yaşamakla birlikte barınma konusunda yüksek fiyatlardan, kültürel uyum konusunda, sağlık sigortası noktasında, yükseköğrenim ücretleri konusunda, öğrenci işlerinden yeterince faydalanamama konusunda sorun yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler getirilebilir.

- ✓ Alanyazında ki araştırmalarda genellikle öğrencilerin dil konusunda problemler yaşadığı tespit edilmiştir. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak Türkiye'ye gelen uluslararası öğrencilerin Türkçe Öğretim Merkezlerinin yapmış olduğu Türkçe yeterlilik sınavlarına ek olarak öğrenim sürecine başlamadan önce öğrencilerin Türkçe konuşma ve anlama sorunlarının çözümüne yönelik olarak hızlandırılmış eğitim ya da belli bir sürece yayılmış eğitim faaliyetleri yürütülebilir.
- ✓ Genellikle uluslararası öğrencilerin ekonomik sıkıntılar yaşadıkları ve bu yüzden bazı öğrencilerin çalışmak zorunda kaldıkları tespit edilmiştir. Bu soruna yönelik olarak üniversitelerin burs imkanlarını geliştirerek öğrencilere maddi anlamda destek olabilirler.
- ✓ Uluslararası öğrencilerin barınma konusunda problemler yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak Devlet yurtlarında ve özel yurtlarda uluslararası öğrenciler için özel kontenjanlar ayrılabilir. Veya üniversiteler uluslararası öğrencilerin barınma giderlerine katkısı bulunabilir.
- ✓ Uluslararası öğrencilerin sosyal yaşam ve kültürel uyum noktasında sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu sorunun çözümü noktasında Üniversitelerin uluslararası öğrencilerin uyumu noktasında onlara oryantasyon eğitimi vererek ve ilgili kurumlar ile işbirliği içerisinde bulunduğu şehrin tanıtımını sağlayarak katkıda bulunabilirler.

KAYNAKÇA

1. Aslan, H. ve Babirzade, K. (2020). Türkiye'de ve Avusturalya'da öğrenim gören yabancı uyruklu yüksek lisans öğrencilerinin sosyo-kültürel ve ekonomik sorunları. *Ondokuz Mayis University Journal of Education Faculty*, 39(2), 1-21.
2. Avcı, Ö. H., Koç, M. ve Bayar, Ö. (2018). Uluslararası öğrencilerin Türkiye'deki yükseköğrenimi değerlendirmesi: Azerbaycan örneği. *Yükseköğretim Dergisi*, *9*(1), 75-83.
3. Can, M. A. (2019). *Uluslararası öğrencilerin uyum yıllarındaki deneyimleri, sorunları ve çözüm önerileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Yıldırım Beyazıd Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
4. Cevher, E. (2016). Yükseköğretimde uluslararası öğrenci hareketliliği ve memnuniyeti. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7(22), 337-349.
5. Çelik, İ. (2013). Türkiye'de yükseköğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin sorunları, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.

6. Çöllü, F., & Öztürk, E. (2009). Türk cumhuriyetleri, Türk ve akraba topluluklarından Türkiye'ye yükseköğrenim görmek amacıyla gelen öğrencilerin uyum ve iletişim sorunları. *Journal of Azerbaijani Studies.* 12(1-2), 223-239.
7. De Wit, H. (2002). *Internationalization of higher education in the United States of America and Europe: A historical, comparative, and conceptual analysis*. Greenwood Publishing Group.
8. Ehtiyar, R., Güzel, Ö. ve Rzazade, H. (2021). Uluslararası Yükseköğrenim Öğrencilerinin Temel Sorun Alanları: Azerbaycan Uyruklu Öğrenciler Üzerinde Nitel Bir Çözümleme. *Yükseköğretim Dergisi,* 11(3), 705-716.
9. Enterieva, M. ve Sezgin, F. (2016). Türki Cumhuriyetlerden Türkiye'ye gelen yükseköğretim öğrencilerinin akademik ve sosyal beklentilerinin karşılanma düzeyi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* (1), 102-115.
10. Ghanbary, R. (2017). *Hacettepe Üniversitesinde eğitim gören uluslararası öğrencilerin profili, ihtiyaçları ve sorunları*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
11. Gökyer, N. (2017). Yabancı uyruklu üniversite öğrencilerinin psikolojik uyumları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 98-108.
12. Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşğın, S. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
13. Gültekin, M. (2015). Yabancı uyruklu öğretmen adaylarının Türkiye'deki eğitimlerine yönelik görüşleri: Anadolu Üniversitesi örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), 7-20.
14. Kıroğlu, K. , Kesten, A. ve Elma, C. (2011). Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklu lisans öğrencilerinin sosyo- kültürel ve ekonomik sorunları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (2) , 26-39.
15. Kocabıyık, O. O., Bacıoğlu, S. D. ve Güvendir, M. A. (2019). The problems of international students studying in higher education. *Journal of Human Sciences*, 16(2), 561-581.
16. Koçyiğit, M. ve Erdem, C. (2016). *Türkiye'de uluslararası öğrenci olmak: üniversite öğrencilerinin sorun, beklenti ve önerileri, Uluslararası Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2015,* 213-227, Erişim adresi: http://www.internationalstudentsymposium.com/2015-bildiler-kitabi.pdf Erişim tarihi: 15.05.2022.
17. Köleoğlu, N. (2018). Uluslararası öğrencilerin sosyal uyum problemini belirlemede log-lineer model kullanımı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 101-116.
18. Kumcağız, H., Dadashzadeh, R. ve Alakuş, K. (2016). Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ndeki yabancı uyruklu öğrencilerin sınıf düzeylerine göre yaşadıkları sorunlar. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 35(2), 37-50.
19. Memduhoğlu, H. B. ve Yılmaz, K. (2021). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi* (10. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
20. Nkoko, M. M. (2016). *Yurtdışında eğitimin zorlukları: Türkiye, Akdeniz üniversitesi uluslararası öğrenciler örneği.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
21. Özkan, G., Acar Güvendir, M.. (2015). Uluslararası öğrencilerin yaşam durumları: Kırklareli ve Trakya üniversiteleri örneği, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 15(1), 174- 190.
22. Özyürek, R. (2009). Türk devlet ve topluluklarından Türkiye üniversitelerine gelen Türk soylu yabancı uyruklu öğrencilerin Türkçe öğrenimlerinde karşılaştıkları sorunlar. *Electronic Turkish Studies,* 4(3), 1819-1862.
23. Radmard, S. (2017). Türk üniversitelerindeki uluslararası öğrencilerin yükseköğretim taleplerini etkileyen etkenlerin incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 67-77.
24. Sasa, S. (2017). Türkiye'de yükseköğrenim gören uluslararası öğrencilerin karşılaştıkları yönetsel sorunlar, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
25. Settarova, M. (2016). Azerbaycan'da milli eğitim sisteminin yapılandırılması. *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi,* (9), 307-317.
26. Şahin, M. ve Demirtaş, H. (2014). Üniversitelerde yabancı uyruklu öğrencilerin akademik başarı düzeyleri, yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Milli Eğitim Dergisi,* 44(204), 88-113.

27. Şeker, B. D., & Akman, E. (2016). Uluslararası öğrencilerin psikolojik ve sosyokültürel süreçleri. *Cukurova Medical Journal*, *41*(3), 504-514.

28. Topal, F. ve Tauscher, S. (2020). Uluslararası öğrencilerin akademik ve sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar üzerine inceleme. *Akademik İncelemeler Dergisi,* 15(1), 309-344.

29. Usta, S., Sayın, Y. ve Güzelipek, Y. A. (2017). Yabancı uyruklu öğrencilerin kente ve üniversiteye uyumu: Karaman ili örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* (3), 565-577.

30. Yardımcıoğlu, F., Beşel, F. ve Savaşan, F. (2017). Uluslararası öğrencilerin sosyo-ekonomik problemleri ve çözüm önerileri (Sakarya Üniversitesi örneği). *Akademik İncelemeler Dergisi*, *12*(1), 203-254.

31. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

32. Yıldırım, E. ve Köksal, H. (2017). Yabancı uyruklu üniversite öğrencilerinin gözüyle Türkiye, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 18 (3) , 297-323 .

33. YÖK (2019). Türkiye Yükseköğretim Sistemi, Ankara.

34. YÖK (2022). Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Erişim tarihi: 06.06.2022, Erişim adresi: https://istatistik.yok.gov.tr/

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Sociology

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2900-2906

Arrival
25 June 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64266
Article Serial Number
08

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64266

How to Cite This Article
Yaşar, M. (2022). "Türkiye'den Yurt Dışına Göçün Türk Sinemasına Yansıması: Almanya Örneği" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2900-2906

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Türkiye'den Yurt Dışına Göçün Türk Sinemasına Yansıması: Almanya Örneği

The Reflects of Turkey's International Migration in the Turkish Cinema: The Germany Case

Merve Yaşar [1]

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi., Sakarya Üniversitesi, SBE, Sosyoloji ABD, Sakarya, Türkiye

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupalı ülkelerden, sanayisini geliştirmekte olan ve iş gücü açığını ortadan kaldırmak isteyen Almanya, üretim hızını artırmak için göç yoluyla işçi temin etmeyi amaçlamıştır. Bu sebeple Türkiye'den 1961'de, ilk Türk işçi göçünü almıştır. 1974 yılında aile birleşmesi yasasıyla Türk işçilerin Almanya'da devamlı kalmaları mümkün hale gelmiş, zamanla Türkiye'deki ailelerini de yanlarına almaya başlamışlardır. Bu göçler birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Almanya'daki göçmenlerin yaşadıkları bu zorluklar edebiyata, türkülere ve sinemaya yansımıştır. Bu çalışmada Almanya'daki Türkiyeli göçmenlerin yaşadığı koşulları konu edinen filmler, göç, kimlik, aidiyet, diaspora, insani güvensizlik, çatışma, asimilasyon kavramları çevresinde incelenmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi ve içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın kapsamı ve amacı, Almanya'ya çok sayıda göç etmiş Türkiyeli göçmenlerin orada yaşadıkları hayatın Türk sinemasına nasıl yansıdığını araştırmaktır. Bu filmler çerçevesinde yapılan analizler gösteriyor ki, Türkiye'deki kişiler için sadece anlatılardan oluşan ve hayal dünyasında tamamlanan Almanya yaşamı, aslında her anlamda göçmenlerin çok büyük sorunlar yaşadığı bir dünyadır ve göç eden bireyler de büyük hayallerle gittikleri Almanya'da beklemedikleri bir kaosa mecbur kalmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Aidiyet, Asimilasyon, Çatışma, Diaspora, Göç, İnsani Güvensizlik, Kimlik

ABSTRACT

After the Second World War, Germany, which was developing its industry among other European countries and wanted to eliminate the labor gap, aimed to recruit workers through migration to increase the speed of production. Accordingly, the first migration from Turkey occurred in 1961.In 1974, the family reunification law for Turkish laborers made it possible to stay in Germany permanently, and bring their family as well. These migrations brought along many problems. These difficulties experienced by immigrants in Germany have been reflected in literature, folk songs and cinema. In this study, films demonstrating the living conditions of the Turkish migrants were examined around the concepts of migration, identity, diaspora, human insecurity, conflict and assimilation. In this study, qualitative research method and content analysis technique were used. The scope and the purpose of the study is to reveal how the life of Turkish migrants is demonstrated throughout the cinema. Consequently, the life of Germany, consisting only of narratives for people in Turkey and imagination completed in Germany, is, is a place where every migrant faces enormous problems and compelled to chaos whereas they expected big dreams come true.

Keywords: Assimilation, Belonging, Conflict, Diaspora, Human Insecurity, Identity, Immigration

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında sanayi sektörünün gelişmesiyle birlikte Avrupalı ülkelerde oluşan işçi açığının, diğer ülkelerden göç yoluyla sağlanmak istenmesi sonucu, özellikle Almanya'ya Türkiye'den çok sayıda işçi göçü yaşanmıştır. Türkiye'den göç eden kişiler kendi ülkelerinde çok büyük yoksulluklar yaşamış, daha iyi şartların olacağı ümidiyle bu güvensizlik ortamında kalmak yerine göçü kabul emişlerdir. Çok sıkı şartlar altında göç etmiş olan Türkiye kökenli göçmenler orada da çeşitli ve ağır sıkıntılar yaşamışlarıdır. O yıllarda şimdiki gibi teknoloji yaygın ve gelişmiş olmadığı için Türkiye'ye ziyaretler veya geri dönme fikri hep büyük ve ulaşılması güç bir hayal olmuştur.

Özlem, sıla hasreti, yalnızlık, yabancılık gibi duygular da bu göçmenlerin Almanya'daki hayatını daha da zorlu hale getirmiştir. Bu sebeple göçmenler yalnızlık duygularını gidermek ve kendilerini ülkelerinde hissetmek için, yaşama tutunmak amacıyla güç almak için diaspora mekanlar oluşturmuşlardır. Böylelikle kendi kültürlerini yalnızlık çekmeden bu ülkede de yaşama imkanı bulmuş olmaktadırlar. Ama yine de göç edilen ülkede de sıkıntı çekmeye, adapte olmaya çalışmakta belli sorunlar yaşamaya devam etmişlerdir. Bu sıkıntıları yansıttıkları şarkılar, türküler ve edebiyatta yazınlar olduğu gibi sinemada da ifade etmişlerdir. İşte bu sebeple bu çalışmanın konusu Türkiye'den Almanya'ya göç etmiş Türklerin karşılaştıkları sorunları, yaşadıkları adaptasyon süreçlerini, farklı olan dünya görüşleri sebebiyle oluşan sıkıntıları, bu göç sürecini anlatan Türk filmlerinden yararlanarak, belirli literatür incelemeleri sonrasında bu çerçevede ortaya koymaya çalışmaktır.

Araştırmada yararlanılacak filmler *Polizei* ve *40 Metrekare Almanya*'dır. Türk sinemasına, Almanya'ya yaşanan bu göç dalgasının ne şekilde yansıdığı, gerekli ve uygun literatür taraması çerçevesinde analiz edilerek ortaya konulacaktır.

Makalenin kapsamı, Türkiye'den Almanya'ya göç etmiş kişilerin, bu göçle birlikle ikamet edilen ülkeyle yani Almanya ile yaşadıkları sorunları, adapte olma süreçleri ve oluşan asimilasyonları, diaspora mekanları, kimlik ve aidiyet anlamları çerçevesinde Türk sinemasına yansımasını, literatür desteğiyle birlikte ele almaktır. Bu filmler seçilirken, genel anlamda izleyici çekmek ve ekonomik amaçlı olanlardan ziyade vermek istedikleri mesaj doğrultusunda filmler tercih edilerek analiz edilmeye çalışılacaktır.

Makalenin sınırlılıkları da, genel olarak Türkiye'den Almanya'ya göçü ve sürecini işleyen birçok türde film bulunmaktadır. Ama bu çalışmanın konusu itibariyle genel olarak sosyal sıkıntıları, yaşam koşullarını, uyum süreçlerini işleyen, bu konuda bilgi vermek amacıyla çekilmiş filmlerin tercih edilmesi gerekiyordu. Bu sebeple çok sayıda olan filmlerin hepsi üzerinde değerlendirme yapmak çok zor olacağından, çalışmanın konusuyla uyumlu iki film tercih edildi. Bunlar *Polizei* (1988) ve *40 Metrekare Almanya* (1986)' dır. Bunlar konusu itibariyle Almanya'da yaşamın Türkler için ne kadar zor olduğunu, yaşadıkları değişim-dönüşümleri, farklılıkların normalleşmesini ve iç dünyalarında yaşadıkları çıkmazları içerdiği için bu çalışmaya uygun görülmüştür.

Araştırma için oluşturulan soru ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasında sanayileşmeye başlayan Avrupa ülkelerinden birisi olan Almanya'ya işçi olarak giden Türkiyeli göçmenlerin yaşadıkları sıkıntılar, Türk sinemasına literatürdeki bilgilerle uyumlu olarak yansıtılmıştır.

2. ALAN KAYNAK TARAMALARI

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı ülkelerin sanayisinde çok büyük ilerlemeler yaşanmıştır. Bu hızlı ilerlemeler sonucunda fabrikalarda ve çeşitli iş kollarında çok ciddi işçi açığı meydana gelmiştir. Bu nedenle kalkınmasını tamamlayamamış ve gelişmiş ülkelerden geride kalmış ülkeler, Avrupa ülkelerine işçi göçleri vermeye başlamışlardır. Ülkeye döviz sağlayacağı ve bu kişilerin kendi ülkelerinde masraf olacağı düşüncesiyle göç vermişlerdir. Yapılan bu göçler beraberinde bazı sorunları getirmiştir. Ülkeler açısından da beklenilenin ötesinde sonuçlanan bu işçi göçleri, ikamet edilen ülke ve bıraktıkları ülkede farklı sosyal ortamlar meydana getirmiştir. Türkiye'den Yurt Dışına Göçün Türk Sinemasına Yansıması adlı bu çalışmada 1961 ve sonrasındaki Türkiye'den Almanya'ya yaşanan bu göç dalgasının devamında oluşan durumlara ve sorunlara değinerek *Polizei* ve *40 Metrekare Almanya* filmleri üzerinden o döneme sinema penceresinden ışık tutacaktır. Bu filmler belli kavramlar üzerinden değerlendirilecektir. Bu kavramlara ve anlamlarına sırasıyla değinilecek olursa;

Göç: Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlüğü).

Pries'e göre, geçmişte doğal afetler, salgınlar, savaş ve benzeri çatışmalar toplulukları ve hatta halkları göç yoluyla başka bölgelere gitmeye ve kendilerine farklı yaşam sahaları bulmaya mecbur kılmıştır. fakat insanlığın, göç etmek için her zaman bu tür zorunlulukların bulunmasına gerek duymadığı da bir gerçektir. Bireyler, yaşadıkları çevrede kendilerini göçe iten herhangi bir etken olmadan da, öncesinde görmedikleri yerlere gitmeye ya da kendilerinden öncekilerin izinden giderek yeni farklı alanlar keşfetmeyi tercih etmişlerdir (Yurdakul, 2018, s. 147). Göç, keskin sınırlar belirlenmiş bir uzaklık, mesafe içinde olmak zorunda değil, aynı mekan içerisinde ya da ülkeler arasında da olabilmektedir.

Yazgan'ın belirttiği gibi ulusaşırı göç, köken ülke ve misafir ülke arasında avantajlar ve dezavantajlar meydana getiren bir olgudur. Ulusaşırı göç, göçmenlerin ve dolayısıyla göçmen çocuklarının farklı boyutlarda kurdukları sosyal ilişki ağlarının yapısını ve yoğunluğunu etkilemektedir. Bu süreçte göçmenler var olan sosyal ilişki ağlarını kullandıkları gibi yeni ilişki ağları da kurmaktadırlar. Bu ağlar dinamiktir, çeşitli dönemlerde daralıp genişleyebilmektedir Yazgan (2010).

Ulusaşırı göçmenler olarak nitelendirilen kişiler, coğrafi, kültürel ve siyasi sınırları aşarak ailevi, ekonomik, sosyal, dini ve siyasi bağlar geliştirip bunları sürdürürler (Yurdakul, 2018, s. 148).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Akdeniz'den Kuzey Avrupa'ya göç eden misafir işçiler ve savaş sonrası mülteciler tarihsel olarak uluslararası göçün kuramsallaşmasında önemlidir. Göç olgusunun, geniş toplum kitlelerinin sosyal, politik, ekonomik ve demografik yapısındaki dönüşümlerine etkisi çok önceki asırlara ulaşsa bile İkinci Dünya Savaşı' nın sonrasında, uluslararası göçün hacmi artmış ve göçün biçiminde değişiklik meydana gelmiştir (Yazgan, 2010).

Göç serüveninde etkili olacak diğer kavramlar ise kimlik ve aidiyettir. Çeşitli gruplara aidiyetlerimiz çerçevesinde oluşan sosyal kimliğimizin merkezinde yer alan benliğimiz, kendimizle ilgili inanç ve hislerin toplamıdır. Bu bakımdan temel olarak kimlik kavramı, kendimizi ve diğerlerini tanıma, tanımlama ihtiyacı ile karşımıza çıkmaktır (Yazgan, 2016, s. 282).

Bir aidiyet problemi olan kimlik, içinde bulunduğu sosyal ve kültürel ilişkilerin ve ayrıca geçmişten bugüne meydana gelen tarihsel durum ve süreçlerin tamamından etkilenerek kendini şekillendirip oluşturur. Bu bağlamda, göç süreçlerinin kimliğin oluşum sürecinde önemli rol oynadığı göz ardı edilemez bir gerçektir (Yurdakul, 2018, s. 140).

Yurdakul'a göre kimlik, insanın kendini kavrayışının bir ifadesidir. Ancak bu kavrayış ve kendinin bilincine varma eylemi bir anda meydana gelmez; bireyin gelişim süreci içinde bu kavrayış da gelişir. Başka bir deyişle kimlik, kendimizle ilgili sahip olduğumuz fikirlerin tamamıdır (Yurdakul, 2018).

Grup aidiyeti yerelliğe, yaşa ve aktiviteye dayanan ortak etnisiteye, dile ve kültüre göre inşa edilir. Tüm bunlar, aile bağlantıları, din, köken, onur, benzer düşünme biçimini şekillendirmektedir. Gündelik hayatın içinde gömülü olarak bulunan aidiyet bir kimliğin, törensel hale gelmiş etkinleridir (Yazgan, 2016, s. 283).

Göçün meydana getirdiği oluşumlardan bir diğeri de diasporadır.

Diaspora kavramı 1980'lere kadar, duyguları ortak olan, birbirlerine ve etnik kimliklerine bağlı göçmenleri ifade eder. Diaspora kavramı, göçmen topluluklarının anavatan ile yakın ilişkilerini ve göç edilen ülkedeki etnisiteye dayalı mekânları analiz etmek amacıyla kullanılmıştır (Uysal, 2016, s.429).

Diaspora kavramının tarihsel gelişimine bakılacak olunduğunda anlamında değişmeler söz konusudur. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan gelişmeler, değişmeler göç olgusunda da değişime sebep olmuştur.

Geleneksel olarak, diaspora, Babil sürgününden sonra Yahudilerin Filistin dışına yayılma ve yerleşmelerini ifade etmede kullanılan bir kavramdır. Lakin artık genel olarak anavatanlarından uzakta birçok etnik azınlık gruplarının göç hareketlerini ve yerleştirilmelerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Modern diasporalar anavatanları dışında başka bir ülkede hayatlarını sürdüren ve çalışan, fakat anavatanları olan ülke ile mevcut kuvvetli maddi ve manevi bağlarını devam ettiren göçmen gruplarıdır. Göçmenler ile anavatan olan ülke arasında güçlü bağlar, düzenli ziyaretler, hatta, anavatanla kültürel ve siyasal bağları sıkı tutmak amacıyla lobicilik yapmak şeklinde de sürdürülür (Uysal, 2015, s.757).

Brubaker (2017) anavatan bakış açısından, göçmen gruplar büyük ölçüde asimile edilmiş olsalar bile diaspora olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Göç sürecinin oluşmasında birçok etken vardır. Aynı zamanda göç de belli başlı oluşumların bir sonucu olabilmektedir. Bu sebeplerden biri de insani güvensizliktir.

İnsani güvensizlik belli bir yerde, belli bir durumdaki belli bir insan topluluğu ve/veya bireyler için çatışmanın bir tür yoksunluk, yoksulluk hissi oluşturması şeklinde görülebilir. İnsani güvensizlik görelidir, özneldir ve sivil çatışmalar, savaşlar, altta yatan ve gizli gerilimler, çevresel afetler ve buna benzer sebeplerden kaynaklanabilir. İnsani güvensizliğin algısı maddi veya maddi olmayan dayanakları olabilmektedir.

Örneğin bir azınlık grubun mensupları kendi özgün kültürel gelenek ve pratiklerini devam ettiremedikleri ve anadillerini geliştiremedikleri için güvensiz hissedebilir. Bir diğer durumda olan, maddi olmayan insani güvensizlik kavramı da azınlıkların, örneğin bir baskı ve huzursuzluk hissetmesinden kaynaklı olabilir. (Sirkeci, 2012, s. 354-356).

Çatışmanın kaynakları, düzeyleri ve transnasyonal göç alanında bireyler arasında, etnik veya dinî gruplar arasında, sınıflar arasında, ülkeler arasında, devletlerüstü kurumlar/ajanlar arasında benzeri çatışmalar ortaya çıkabilir. Bu tür çatışmaların bir maliyeti olarak transnasyonal göç ortaya çıkabilir. Göçü teşvik eden açık kaynaklardan bir tanesi şiddetli ve silahlı çatışmalardır. Zorunlu göç literatürü de bu tür örnekler için incelenebilir. Bir başka çatışma kaynağı cinsiyet güvenliğinden beslenir. Cinsiyet eşitsizliği ve geleneksel cinsiyet rolleri yanında istenmeyen kız çocukları ve benzeri çatışma potansiyeli olan konulardır. Bir başka çatışma kaynağı da çevresel felaketlerdir. Pek çok insan da çevresel felaketler nedeniyle kendi ülkesinde yerinden edilirken bazıları da kendi ülkelerinde artık güvenli bir hayat kuramayacakları için sınırları aşmaktadır. İş bulma imkanının geniş olmaması, sosyo-ekonomik yoksulluk ve gelir farkları gibi etkenler de şiddet dışı çatışma kaynakları olarak Kabul edilebilir. Benzer şekilde göç edilen ülkelerdeki çifte işgücü piyasası ve etnik ayrımcılık da göçmen işçiler ve yerli işçiler arasında bir çatışmayı işaret eder (Sirkeci 2012).

Göç etme eyleminden sonra gidilen ülkeye uyum sağlama süreci yaşanmaktadır. Bu süreç adaptasyon olarak adlandırılmaktadır.

Adaptasyon veya öz Türkçesiyle "uyum" sözcüğünün anlamı; "Bulunan duruma, mahale veya koşullara uyma konusunda sarf edilen gayret ya da bu anlamda yaşanan ruhi veya fiziki değişme, intibak" olarak tanımlanır. Bu tanımla paralel olarak kültürel adaptasyon ise, kişilerin ya da toplulukların yaşadıkları bölgenin kültürüne uyum sağlaması, yaşadıkları toplumla kültürel anlamda kaynaşması olarak da tanımlanabilir (Kılınçer, Dönmez, 2013, s.21).

Göç veren ülke ile göç alan ülke arasında geçiş yapan bireyler kültürel farklar karşısında zorluk yaşamaktalar fakat daha sonraki süreçte uyum sağlamaya yani adaptasyon sağlamaya başlamaktadır. Fakat her göç sürecinde yaşanan bu etkileşimlerde her zaman kolay ve olumlu bir geçiş yaşanamayabilir. Gerek toplumsal farklılıkların çetinliği gerekse siyasi baskılar göçmen bireylerin zorlu politikalarla baskı altında olmalarına sebep olmaktadır. Bu da asimilasyon olarak adlandırılmaktadır.

Yalçın'a göre Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türklerin günümüzdeki büyük oranı diğer bazı göç veren ülkelerle mukayese edilmeyecek kadar hızla şekillenmiş bir şeydir. Türklerin genel olarak bu ülkelerde sürekli yerleşme eğiliminde olmaları çokkültürlü yaşamın ehemmiyetini çoğaltmakta ve diğer başka gruplarla eşit koşullarda hayatlarını sürdürebilmeleri için vazgeçilmez bir durum haline gelmektedir. Teorik açılımlar ışığında bir dönem uygulanmış olan asimilasyon politikalarının geçersizliği ve işe yaramazlığı ortaya konulmuş bir gerçeklik olduğundan, entegrasyon ve çokkültürcülük politikalarından başka bir çözüm olmadığı açıktır (Yalçın, 2002)

Buradaki kavramsal çerçeveler rehberliğinde çalışmanın konusunu içeren filmlerde belli sahneler örnek gösterilerek analizler yapılacaktır. Buradaki sonuçlara göre de araştırma sorusunun cevaplanıp cevaplanmadığı test edilecektir.

Araştırmada kullanılacak filmler *Polizei* ve *40 Metrekare Almanya*'dır. Bu filmler yapım yılları itibariyle göç verilen döneme aittir. 1988 yılında *Polizei*, 1986 yılında ise *40 Metrekare Almanya* çekilmiştir. *Polizei* filminin genel konusu; Türkiye'den Almanya'ya göç etmiş bir ailenin çocuğu olan Ali Ekber (Kemal Sunal) hayatını çöpçülük yaparak idame ettirmektedir. Boş zamanlarında ise Türklerin bulunduğu tiyatro kulübünde rol almayı beklemektedir. Aynı zamanda da Babet isimli bir Alman kıza aşık olur. Kendisine tiyatroda polis rolü verilir. Kostümüyle tiyatro binasından çıkmak zorunda kalır ve sevdiği kız onu gerçek polis zanneder. O da bu oyunu

sürdürür. Filmin genel iskeleti bu konu üzerinde ayakta durmaktadır. Fakat asıl anlatılmak istenen mesaj aralarda verilmektedir. Bu, ayrıntılarıyla Bulgular ve Değerlendirme kısmında ele alınacaktır.

Araştırmada değerlendirilecek bir diğer film ise *40 Metrekare Almanya*'dır. Bu filmin konusu ise; Turna köyünden hatta evinden bu yaşına kadar hiç uzaklaşmamışken kendisini yeni evlendiği Dursun ile beraber Almanya'nın Hamburg kentinde, kırk metrekarelik bir evde buluverir. Bu güneş görmez küçücük ev, artık Turna'nın karşısındaki tek Almanya'dır. Muhafazakar değerlerine bağlı kocası Dursun ona sokağa çıkmayı, bu yeni topluma özgür bir birey olarak karışmasını yasaklar. Hatta pencereden küçük bir kızla iletişim kurmasına dahi tahammül edemez. Evlerinin düzeni Türkiye'deki gibidir. Türkiye'deki hayatlarını zihinsel ve kültürel olarak da devam ettirmeleri, asimile olmaktan korkmalarından kaynaklanmaktadır. Dursun, karısının Almanlara özenmesinden ve kendisinin evdeki otoritesinin sarsılmasından korkmaktadır. Fakat bir gün olan olur ve Dursun ölür. Turna dilini bilmediği, kimseyi tanımadığı bu yabancı dünyada üstelik kaybettiği kocasından bir bebek beklerken yapayalnız kalır. Almanya'ya yaşanan işçi göçü dönemini toplumsal pratiklerle birlikte beyazperdeye yansıtmaktadır.

Araştırmada kullanılan her iki filminde genel konusu Almanya'ya işçi olarak giden Türklerin karşılaştıkları durumları, yaşadıkları zorlukları ele almaktadır. Fakat iki tür seçilmiştir. Birisinde Almanya'da yaşanan zorluklara, süreçlere alışmış ve az da olsa entegre olmuş bireyleri konu alırken, diğerinde asıl karamsar tarafını, Almanya'nın hayal edildiği gibi olmayan öteki yüzünü gösteren bir konu vardır. Bunun sebebi de her iki sürecin de yaşandığı bir göç döneminin var olduğunu göstermeye çalışmaktır.

3. GÖÇ SERÜVENİNİN SİNEMAYA YANSIMASI

Göç sürecinde karşılaşılan durumlar çok sancılı yaşanmıştır. Bu da insanların sanatsal eğilimleri ile dışa vurulmuştur. Birçok yazar, göç temalı eserler vermişler, birçok sanatçı bu duygularla türküler meydana getirmişlerdir. Aynı zamanda bu durumlarla alakalı sosyal bilimsel eserler, araştırmalar, analizler de ortaya konulmuştur. Bu araştırmalar, analizler içinde, sanatsal yapıtlar üzerine de yapılmıştır. Fakat bu zamana kadar sadece yazınsal faaliyetler üzerine analizler yapılırken Türk sinemasına yansıması üzerine herhangi bir inceleme yapılmamıştır. Bu araştırmanın özgün değeri de budur. Türk sinemasında göç temalı filmler üzerine herhangi bir inceleme yapılmamıştır, ilk defa bu çalışma ile bu mümkün olmuştur.

4. MAKALEDE KULLANILAN TEKNİK VE YÖNTEMLER

Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak, nitel araştırma yönteminden ve teknik olarak da içerik analizi tekniğinden faydalanılacaktır. Veri toplama aracı olarak da filmlerden yararlanılmıştır. Filmler izlenerek konunun kapsamı içine girecek sahneler üzerinden literatür taraması ve kullanılan kavramlar ile analizler yapılmıştır. Yapılan literatür taraması, göç ve sürecini temel alan araştırmalardan konuya uygun, aydınlatıcı ve yardımcı olacak kaynaklardan elde edilmiştir. Veri toplama aracı olan filmlerden elde edilen konuya uygun sahneler literatürdeki bilgi ve kavramsal çerçeve ile birlikte analiz edilecektir. Amaç ve hedef ise bu literatür ve filmlerden toplanan verilerle birlikte yeni ve özgün bir çalışma ortaya koymaktır.

5. LİTERATÜR ÇERÇEVESİNDE FİLMLERİN ANALİZLERİ

Bu bölümde ilgili literatür kaynaklarından elde edilen bilgilerle, araştırmada ele alınan filmlerin birbiriyle ve konuyla uyumlu sahneleri üzerinden analiz yapılacaktır. Kavramsal çerçeve, anahtar kavramlar üzerinden analiz yapılacaktır. Söz konusu ele alınan filmlerden *Polizei* filminde; Türk bir ailenin kızı, kendisini Alman toplumuna adapte etmektedir, erkek arkadaşlarıyla rahat tavırlar sergilemesi ve film kahramanının da bu kıza "Namusumuzu kirletiyorsun seni babana söyleyeceğim!" şeklinde tehditler savurması ama kızın "Hiçbir şey yapamazsın! Burası Türkiye değil, Almanya! İzin vermezler bana zarar vermene!" diye tepki göstermesi ile göç sonrasında yaşanan adaptasyon, asimilasyon, kimlik ve aidiyet kavramlarının örneklerini görmekteyiz.

Ayrıca filmde Türk göçmenlerin kendi aralarında da Almanca konuştukları görülmektedir. Bir cümleyi her iki dilden kelimeleri kullanarak kurmuşlarıdır. Bu da kendi kültürlerinden asimile olmaya başladıklarını göstermektedir.

Türk gazeteleri okumaları, Türkçe müzikler dinlemeleri, hala kimlik ve aidiyetlerinin Türkiye olduğunu, Türk olduğunu görmekteyiz.

Aynı şekilde filmde Türk göçmenler kendi kültürlerine uygun olacak şekilde düğün yapmaktalar. Fakat Almanların şikâyetleri üzerine polis gelmekte ve düğünü dağıtmaktadır. Bu da hem kimliklerini Türkiye'deki gibi algılamalarını, kendi aidiyetlerini Türk toplumuna uygun olarak benimsemekte olduklarını, adapte olmakta zorluk çektiklerini ve diaspora mekanlarında tamamen kendileri olduklarını görmekteyiz.

Bir diğer ayrıntı da Almanların bikiniyle güneşlendikleri mekâna Türklerin ailecek giderek piknik yapmaları, mangal ateşi yakmaları, oradaki insanlara yabani şekilde bakışlar atmaları, Türk göçmenlerin kültürel farklarını ortaya koymuş oluyor ve çok büyük bir adaptasyon sorunu yaşadıklarını göstermiş oluyor.

Türklerin göç etme eylemi sırasında, Almanya'ya giriş yaparken Alman doktorlar tarafından kontrollerini "Alman doktor ağzımı sonuna kadar açtırdı, çamaşırıma (don) bile baktı." şeklindeki izahıyla aslında insani değerleri yok sayarak, insani güvensizliğin olduğu bir ortamda göç ettiklerini de anlatmış oluyor film izleyicilere.

Bir diğer insani güvensizliğe şahit olduğumuz durum ise, bir diaspora mekanı olan Türk kahvehanesine polislerin suçlu arar gibi tehditkar bakışlarla girmeleri, sanki delil bulacakmış gibi dolanmaları ve Türklerin de "Şimdi oturma izni belgesini sorarsa yandık!" demeleri bile aslında Almanya'ya giden göçmen Türklerin ne kadar gergin ve endişeli bir hayat yaşadıklarını göstermektedir. Aynı zamanda Türk marketlerden polislerin de diğer Alman görevlilerin çok rahat bir şekilde istedikleri ürünü almaları, herhangi bir ücret ödememeleri, bununla alakalı da Türk işletmecinin hiçbir tepki vermemesi de aslında insani güvensizliğe bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü çatışma ortamı olacaktır. Sadece o polisle değil aslında Almanya ile sorun yaşayacağından dolayı susmayı tercih etmektedir.

Türkiye'den birisi geldiğinde tanısa da tanımasa da çok samimi bir tavırla sanki ömrü boyunca tanıyormuş gibi davranması, sarılarak "Mis gibi vatan kokuyor!" demesi, göçmen Türklerin vatan özlemlerini, yalnızlık çektiklerini göstermiştir. *Polizei* filminde göç ve sonrasında yaşanan sorunların göç sosyolojisi literatürle bağdaşarak ortaya koyduğu mesajlar bu şekildedir.

Çalışmada ele alınacak bir diğer film olan *40 MetrekareAlmanya* filminde ele alınan noktalar ise;

Dursun, Türkiye'de Turna ile evlenip Almanya'ya yerleşir fakat buradaki yaşantıları Türkiye'dekinden tamamen farksızdır. Dursun, Turna'yı evden çıkarmaz sebebi de Almanların yaşamına eşinin özenmesinden korkmasıdır. Dursun, Turna'nın değişmesinden ve Türkiye'de sağladığı otoritesinin bozularak asimilasyona uğramaktan korkmaktadır.

Dursun'un düşünce tarzı yaşayışı hiçbir şekilde değişmemiştir, Turna'nın evden dışarı bakmasına dahi izin vermez, kimlik bilincini, ataerkil yapısını değişime uğratmaktan korkmaktadır.

Evlerinin iç dizaynı da aynı şekilde Türkiye'deki gibidir. Ulusötesi göç yaşamış olmalarına rağmen hiçbir değişiklik yaşamadan köken ülkedeki hayatlarına devam etmektedirler.

6. SONUÇ

Bu da gösteriyor ki ulusötesi göçmenler gittikleri ülke ile ne tam anlamıyla aynı olabilmişlerdir ne de köken ülkedeki gibi kalabilmişlerdir. Türkiye'de kalan göç etmemiş bireyler, göç edenleri her zaman daha iyiye daha refah dolu bir hayata yolcu ettiklerini düşünmüşlerdir fakat gerçekte böyle bir şey doğru değildir. Çok zorlu şartlar altında insan onurunu zedeleyecek testlerden geçerek göç yapmışlardır ve gittikleri Avrupa ülkelerinde de daha zorlu bir hayat onları beklemektedir. Ne dillerini bilmişlerdir ne de kültürlerini bilmişlerdir. Arada sıkışıp kalan, her zaman öteki olarak kalmış olan bu göçmenler, Türkiye için "Almancı", Almanya için de "Türk göçmen" olarak kalmışlardır. İlk giden nesil çok fazla zorluk çekmiştir. Adaptasyon sorunları yaşamışlardır, asimilasyona maruz kalmışlardır. Daha fazla çatışma ortamında bulunmuşlardır. Diaspora mekânları bu göçmen bireyler için birer çölde vaha gibi bir değere sahip olmuştur. Fakat oturma izninden sonra ailelerini de Almanya'ya getiren göçmenler yerleşik hayata geçmişlerdir ve onlardan sonra meydana gelen nesillerde daha fazla aidiyet, kimlik farklılıkları yaşanmıştır. Son olarak söylemek gerekir ki, İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'den Avrupa'ya yaşanan bu göçlerden sonra göçmenler için hiçbir şey eskisi gibi olmamıştır. Türkiye'deki bireyler için gidenler her zaman daha zengin daha mutlu daha özgür olurken, gidenler için durum hiç de öyle değildir. Bu acı gerçekler Türk sinemasında da yüzünü göstermiştir. Bu filmler sayesinde Türkiye'de de yaşanılan bu sıkıntılar fark edilebilmiştir. Fakat son olarak şunu söylemek gerekir ki, arada sıkışıp kalan, her zaman öteki olarak kalmış olan bu göçmenler, Türkiye için "Almancı", Almanya için de "Türk göçmen" olarak kalmışlardır.

KAYNAKÇA

1. Brubaker, R., (2017).Diyaspora'nın Diyasporası. *Göç Dergisi,* Cilt 4 Sayı 1. (3-20).
2. Kılınçer, Z., Mustan Dönmez, B., (2013). 'Kültürel Kimlik' ve 'Kültürel Adaptasyon' Kavramları Çerçevesinde Malatya Romanlarının Müzik Pratikleri. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Cilt 19 Sayı 74. (9-45).
3. Sirkeci, İ., (2012).Transnasyonal Mobilite ve Çatışma. *Migration Letters Dergisi*, Cilt 9 Sayı 4. (353-363).
4. Uysal, A., (2015). Bir Diaspora Mekânı Olarak Londra Türk Okulları.*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt 8 Sayı 41. (756-768).
5. Uysal, A., (2016). Londra'daki Türklere Ait Toplumsal Ve Kültürel Organizasyonlar.*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9 Sayı 47. (429-440).
6. Yalçın, C., (2002). Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye'den Batı Avrupa ÜlkelerineGöç. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 26 Sayı 1. (45-60).
7. Yazgan, Pınar. (2010). "*Danimarka'daki Türkiye Kökenli Göçmenlerin Aidiyet ve Kimlikleri"*. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi.
8. Yazgan, P., (2016). Hareketlilikte Kimlik İnşasına Yönelik Analitik Bir Çerçeve.*Göç Dergisi*, Cilt 3 Sayı 2. (282-296).
9. Yurdakul, A., (2018). Almanya'da Yaşayan Üçüncü Nesil Türkiye Kökenli Göçmenlerde Kimlik Algısı.*Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*,3(1): 140-162. DOI: 10.24013/jomelips.430866.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Education Management

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2907-2913

Arrival
25 June 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64267
Article Serial Number
09

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64267

How to Cite This Article
Üzümcü, Ş., Üzümcü, M. & Altunay, S. (2022). "Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2907-2913

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri

Opinions of Class Teachers on Values Education in Social Studies Course

Şehmus Üzümcü [1] Mehmet Üzümcü [2] Sedat Altunay [3]

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi., Siirt Üniversitesi, SBE, Eğitim Yönetimi, Siirt, Türkiye
[2] Müdür Yardımcısı., MEB, Batman, Türkiye
[3] Müdür Yardımcısı., MEB, Batman, Türkiye

ÖZET

Toplumdaki bireylerin sevgi, saygı, hoşgörü, dürüstlük gibi değerlerin kıymetini bilmeleri için değerler eğitimi konusunda sistemli bir şekilde eğitilmesi gerekmektedir. Bu anlamda değerler eğitimi açısından etkili derslerden biridi de sosyal bilgiler dersidir. Bu çalışma ise sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimiyle ilgili görüşlerini incelemektedir. Nitel nitel araştırma yaklaşımına dayalı fenomenolojik desen kapsamında yürütülen çalışmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle elde edilmiştir. Katılımcılar, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Batman Merkez ilçelerdeki ilköğretim okullarında görev yapmakta olan 15 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırma verileri içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgularda öğretmenlerin sosyal bilgiler öğretim programında var olduğu düşünülen değerleri adil olmak, yardımseverlik, vatanseverlik, sorumluluk, saygı, barış, dürüstlük, bilimsellik, duyarlılık ve çalışkanlık olarak sıraladıklarını, bu süreçte değerleri öğrencilere aktarmak için ağırlıklı olarak biyografi inceletme, araştırma yaptırma, telkin ve model olma gibi yöntemler kullandıkları ve var olduğunu düşündükleri değerleri öğrencilere aktarırken ailenin yetersizliği, programın yetersizliği, okulun fiziksel ve altyapı eksikliği ve öğrencilerin ilgisizliği gibi konularda sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Sınıf öğretmeni, Değer, Değerler Eğitimi

ABSTRACT

In order for individuals in the society to appreciate values such as love, respect, tolerance and honesty, they should be systematically trained in values education. In this sense, one of the effective courses in terms of values education is the social studies course. This study examines the opinions of classroom teachers about values education in social studies course. In the study carried out within the scope of the phenomenological design based on the qualitative qualitative research approach, the data were obtained by semi-structured interview technique. Participants consist of 15 classroom teachers working in primary schools in Batman Central districts in the 2021-2022 academic year. Research data were analyzed through content analysis. According to the findings, the teachers listed the values that are thought to exist in the social studies curriculum as being fair, benevolence, patriotism, responsibility, respect, peace, honesty, scientific, sensitivity and hard work, and in this process, in order to transfer the values to the students, mainly biography examination, research, suggestion. It was determined that they used methods such as modeling and modeling, and while transferring the values they thought to exist to the students, they experienced problems such as the inadequacy of the family, the inadequacy of the program, the lack of physical and infrastructure of the school, and the indifference of the students.

Keywords: Social Studies Classroom teacher, Value, Values Education

1. GİRİŞ

Son dönemde tüm dünyada ve ülkemizde şiddet, güvensizlik, kötü alışkanlıklar, sevgi ve saygı eksikliği, hoşgörüsüzlük ciddi bir artış göstermektedir. Toplumsal yapı içerisinde insani degerlerin azalması, sonraki nesiller açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır; bunun için eğitim sistemlerinin etkin ve sorumlu vatandaşlar yetiştirme hedeflerine ulaşması için gereken önlemlerin bir an önce alınması gerekmektedir (Deveci ve Ay, 2009). Hoşgörü, sevgi, saygı, merhamet, çalışkanlık ve dürüstlük gibi değerleri olmayan kişilerin daha çok olumsuz ve yıkıcı davranışlar sergileyeceklerini ve topluma zarar veren eylemlere daha kolay dahil olacaklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle, bir eğitim sisteminde öğrencilerin yüksek akademik başarı elde etmekten ziyade değerleri kazanmaları daha önemli görünmektedir. Bu doğrultuda bireylerin çeşitli değerleri kazandığı bir toplum oluşturabilmek için değerler eğitimi ayrıntılı planlar ile sistemli bir şekilde uygulanmalıdır (Deveci, 2015).

Gelişmesi ve olgunlaşması için eğitime ihtiyaç duyan önemli bir alan olan (Doğanay, 2009) değerler, farklı kavramsal tanımlara sahiptir. Türk Dil Kurumu (2009) değer kavramını "bir şeyin önemini, ne kadar değerli olduğunu ve değerliliğini değerlendirmek için soyut bir ölçüt" olarak tanımlamaktadır. Değer, somut veya soyut kavramları değerlendirmek için soyut bir ölçüttür. Başk abir ifadeyle canlı ve cansız varlıkların, olay ve olguların önemini ve durumunu ifade eden bir kavramdır (Köknel, 2007). Değerler, bireysel ya da toplumsal bir grup tarafından kabul edilen standartlar, inançlar ve ahlaki ilkelerdir. Kısaca değer, kişinin yaşamı nasıl algıladığını ve amaçlarının neler olduğunu belirleyen, kararları etkileyen, ilkeleri şekillendiren ve inançları yansıtan bir seçimdir

(Baloğlu ve Balgamış, 2005). Değer eğitimi ise, değerlerin öğretmen veya diğer yetişkinler tarafından öğrencilere öğretilmesi, buna uygun çeşitli etkinliklerin uygulanması ve temel değerlerin anlamlarının öğrencilerin zihnine empoze edilmesi için araştırmalar yapılması olarak açıklanabilir (Deveci, 2015). Öğrencilerin değerleri ve ahlakı öğrendikleri veya geliştirdikleri okullardaki her türlü etkinlik genellikle değerler eğitimi olarak adlandırılır (Halstead, 1996). Antik dünyada Konfüçyüs ve Aristoteles'e ve ortaçağ dünyasında Thomas More, Thomas Aquinas ve Abu al-Ghazali'ye kadar uzanan değerler eğitimi, John Dewey, Laurence Kohlberg ve Richard S. Peters gibi eğitim uygulayıcılarının bilişsel, davranışsal, sosyal ve pedagojik teorileri sayesinde son zamanlarda, eğitimin tüm ihtiyaçlarını kapsamlı ve etkili bir şekilde ele almanın tamamlayıcı bir yolu olarak görülmektedir (Lovat, 2011). Değerler eğitiminin modern kaynağı olarak değerlendirilen Whitehead ve Dewey 20. yüzyıl başlarında eğitimin "bütün bir insan" olarak yetişmesinin beklendiğini ve faydalı/işlevsel olabilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Shea, 2003). Kirschenbaum (1995) ise değerler eğitiminin doğasının insanlara ve diğer varlıklara yardım etmeyi gerektirdiğinin altını çizmiştir.

Değer eğitimi evde, okulda, diğer birçok kurumda ve hayatın her yerinde bir süreç olarak doğrudan elde edilir. Değer eğitiminin tema olarak içerdiği konular karakter ve ahlaki gelişim, dini eğitim, manevi gelişim, vatandaşlık eğitimi, kişisel, sosyal ve kültürel gelişimdir (Deveci vd., 2009). Uygulama açısından genellikle açık ve örtülü şekilde gerçekleştirilmektedir. Açık değerler eğitimi, öğretmenlerin değerler eğitimi konusundaki açık niyetleri ve uygulamaları da dahil olmak üzere, değerlerin ve ahlakın ne ve nasıl öğretileceğine ilişkin okulların resmi müfredatına atıfta bulunurken, örtük değerler eğitimi okul ve sınıf uygulamalarına gömülü bir örtük müfredat ve örtük değerlerle ilişkilidir (Thornberg, 2008). Sosyal bilgiler dersi de değerler eğitiminin en etkili verilebildiği derslerden birisidir. Hem içerdiği konuların tarihsel bir niteliğe sahip olması hem de farklı kültür ve yaşam öykülerini anlatması ve disiplinler arası yapıya sahip olması nedeniyle değerler eğitimi açısından sosyal bilgiler oldukça önemli bir derstir (Kan, 2010). Nitekim Milli Eğitim Şurasında değerler eğitiminin örgün ve yaygın eğitimin her kademesinde aktif olarak yer alması ve kitle iletişim araçlarının etkin bir şekilde kullanılması ve değerler eğitimi konusunda kamuoyunun bilinçlendirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 2010). Bu doğrultuda 2004 yılında dördüncü ve beşinci sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yapılan değişiklikle daha önceki programlarda örtük olarak yer bulan değer eğitimine doğrudan yer verilmiştir (Yiğittir ve Keleş, 2011). Sosyal bilgiler dersi müfredatı, toplumun önemli gördüğü değerleri değerlerin öğretimi yoluyla kazandırmayı amaçlamaktadır (Aran ve Demirel, 2008). Bununla ilişkili bir çalışmada Çelikkaya ve Filoğlu (2014) sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer ve değerler eğitimini nasıl tanımladıkları ve bu kapsamda yaptıkları faaliyetleri belirlemek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında öğretmenlerin sosyal bilgiler ders programında var olduğu düşünülen değerleri adil olmak, yardımseverlik, vatanseverlik, sorumluluk, saygı, barış, dürüstlük, bilimsellik, duyarlılık ve çalışkanlık olarak sıraladıklarını belirlemiştir. Daha geniş kapsamlı bir çalışmada ise Whitney (1986) 75 farklı okulun sosyal bilgiler öğretmeninin değer eğitimi etkinliklerine yönelik bakış açılarını incelediği çalışmasında öğretmenler tarafından en sık öğretilen değerlerin dürüstlük, sorumluluk ve saygı olduğunu tespit etmiştir. Başka bir araştırmada ise Aydın (2003) temizlik, özgürlük, saygı, bağımsızlık, insan hakları, geniş görüşlü olma, refah içinde yaşama, akıllı olma gibi değerlerin önemli değerler olduğunu tespit etmiştir. Yiğittir ve Öcal (2011) ise liselerde görevli tarih öğretmenlerinin değer ve değerler eğitimi konusundaki görüşlerini inceledikleri çalışmalarında öğretmenlerin tarih dersi kapsamında en sık öğrettikleri değerlerin vatan ve millet sevgisi, milli ve manevi değerlere sahip olma, bağımsızlık, birliktelik, tarih şuuruna sahip olma ve çalışkanlık gibi değerler olduğunu ortaya koymuştur. Diğer taraftan öğretmenler değerlerin kazandırılmasında telkin, değer aydınlatması, değer analizi, ahlaki muhakeme, bilişsel süreçleri harekete geçirme gibi farklı teknikler kullanmaktadır. Çelikkaya ve Filoğlu (2014) sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin öğrencilere kazandırılması için öğretmenlerin model olma, performans ödevi verme, örnek kişilerin hayatını inceletme, birebir konuşma ve soru cevap gibi teknikleri kullandıklarını belirlemiştir. Yiğittir ve Öcal (2011) ise öğretmenlerin sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin öğrencilere kazandırılabilmesi için telkinde bulunma, kitap ve örnek olay inceletme, biyografi inceletme, araştırma yapma ve model olma gibi teknikleri kullandıklarını belirlemiştir. ancak öğretmenler değerler eğitimi sürecinde bir takım sorunlarla karşılaşa bilmektedirler. Öğretmenlerin bu kapsamda en sık karşılaştıkları sorunlar ailelerin yetersizliği, programın yetersizliği, öğrencilerin isteksizliğin ilgisizliği, ders saati yetersizliği gibi yetersizliklerdir (Çelikkaya ve Filoğlu, 2014). Değerler eğitiminin başarısı bu konudaki en büyük sorumluluğu alan öğretmenlerin güçlü kültürel içeriğine ve yönetim liderliğine bağlıdır. Bu doğrultuda öğretmenlerin değerler eğitimine ilişkin görüşlerinin alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Öğretmenler bu sorumlulukları yerine getirdiklerinde değerli eğitim öğretimi olumlu yönde gelişebilir ve bu sorumlulukları bilmemeleri veya ihmal etmeleri olumsuz sonuçlara yol açabilir. Bu nedenle değerler eğitiminin niteliğinin artırılması için öğretmenlerin değerler eğitimi ile ilgili ihtiyaçlarının, fikirlerinin ve karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşlerinin alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda bu çalışma ise sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerler eğitimi ile ilişkin görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışmada şu sorulara yanıt aranmaktadır:

- ✓ Sınıf öğretmenlerine göre sosyal bilgiler eğitim programında var olan değerler hangileridir?
- ✓ Sınıf öğretmenleri sosyal bilgiler eğitim programında var olan değerleri öğrencilere kazandırmak için ne tür etkinlikler yapmaktadırlar?
- ✓ Sınıf öğretmenleri sosyal bilgiler eğitim programında var olan değerleri öğrencilere aktarırken karşılaştıkları zorluklar nelerdir?

Araştırma kapsamında sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin tecrübelerine, gözlemleme ve değerlendirmelerine başvurulmuştur. Bu doğrultuda elde edilecek verilerin sosyal bilgiler öğretim programında değerlerle ilgili daha sonraki yapılacak araştırmalara ışık tutması beklenmektedir.

2. YÖNTEM

Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin görüşlerini incelemeyi amaçlayan bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı kapsamıda yürütülmüştür. Nitel araştırma, doğal ortamdaki algıları ve olayları bütüncül ve gerçekçi bir şekilde tanımlamak için nitel bir sürecin yanı sıra görüşme, gözlem ve belgeleme gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanan araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek 2016). Bu araştırmada nitel yaklaşımın benimsenmesinin nedeni ise sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin görüşlerinin incelenecek olmasıdır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan fenomenolojik model çerçevesindedir. Fenomenolojik model, amacı bireylerin bir olay, olgu ve olguya ilişkin algılarını, deneyimlerini ve anlamlarını ortaya çıkarmak olan bir araştırma modelidir (Johnson ve Christensen, 2004). Bu doğrultuda bu çalışmada sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin görüşlerinin incelenecek olması çalışmayı fenomenolojik modele yönlendirmektedir.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışma 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Batman Merkez ilçelerdeki ilköğretim okullarındaki sınıf öğretmenleri ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya sosyal bilgiler dersi veren toplam 15 öğretmen katılmıştır. Değerler eğitiminin farkında olmak ve bu konuda bilimsel bilgiye sahip olmak önemli görüldüğünden, temel seçim kriterleri sosyal bilgiler dersi veriyor olma olarak belirlenmiştir. Çalışma grubuna ait demografik özelliker Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Dağılımları

Demografik Değişken	Kategori	f
Cinsiyet	Kadın	10
	Erkek	5
Yaş	20-30	7
	31-40	6
	41-50	2
Eğitim	Lisans	11
	Yüksek Lisans	3
	Doktora	1

Tablo 1'e incelendiğinde katılımcı öğretmenlerin 10'u kadın beşi erkektir. Ayrıca katılımcı öğretmenlerin yedisi 20-30, altısı 31-40 ve ikisi 41-50 yaş aralığındadır. Katılımcıları öğretmenlerin 11'i lisans, üçü yüksek lisans ve biri doktora düzeyinde eğitim görmüştür.

2.3. Veri Toplama Aracı ve Analizi

Çalışmada sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersindeki değerler eğitimine yönelik görüşleri ve deneyimlerini belirleyebilmek için iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Birinci bölümde katılımcılardan demografik bilgiler istenirken ikinci bölümde ise sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersindeki değerler eğitimine ilişkin görüşlerini belirleyebilmek amacıyla 5 açık uçlu soru kullanılmıştır. Görüşme formunun kapsam geçerliliğini sağlamak için alan uzmanlarının tavsiyeleri doğrultusunda iki öğretmen ile pilot görüşmeler yapılmıştır. Bu sayede görüşme formundaki soruların anlaşılırlığını engelleyen olası zor noktalar tespit edilerek gerekli uyarlama ve düzeltmeler yapılmıştır. Verilerin incelenmesinde veri analizi yaklaşımlarından biri olan içerik analizi kullanılmıştır. Veri analizinde içerik analizinin de belirttiği gibi aşağıdaki adımlar izlenmiştir; veri kodalama, temaların etiketlenmesi, verilerin kod ve temaya göre sınıflandırılması ve ulaşılan bulguların yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu anlamda görüşme sorularına verilen cevaplar betimsel olarak tanımlanmış, ardından kodlamalar yapılmış, ilgili kodlar bir başlık altında toplanmış, temalar oluşturulmuş ve bulgular ilgili kategoriler altında toplanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde içerik analizi ile elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş ve gerektiğinde katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

3.1. Sınıf Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Var Olan Değerler

Araştırma kapsamında ilk olarak katılımcı öğretmenlerin sosyal bilgiler eğitim programında var olan değerler hakkındaki görüşleri ele alınmaktadır. Öğretmenlerin sosyal bilgiler öğretim programında var olduğunu düşündükleri değerlere yönelik görüşleri tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Var Olan Değerler Hakkında Görüşleri

Tema	Kod	f
Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Var Olan Değerler	Vatanseverlik	15
	Adil olma	13
	Yardımseverlik	11
	Dürüstlük	10
	Sorumluluk	8
	Saygılı olma	6
	Barış	4

Tablo 2 incelendiğinde sınıf öğretmenleri sosyal bilgiler öğretim programında vatanseverlik (f=15), adil olma (f=13), yardımseverlik (f=11), dürüstlük (f=10), sorumluluk (f=8), saygılı olma (f=6) ve barış (f=4) gibi değerlerin yer aldığı yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin aşağıdaki görüşleri ile de ortaya konulmaktadır.

- ✓ *"Derslerde ağırlıklı olarak vatanseverlik konusu işlenmektedir." (Ö3)*
- ✓ *"Aslında bu durum dersin içeriği ile de ilişkili olarak değişmektedir. Fakat adil olma, dürüstlük, sorumluluk ve yardımseverlik öğretim programında ön plana çıkan değerlerdir." (Ö6).*
- ✓ *"Atatürk'ün de belirttiği gibi yurtta barış ve dünyada barış ilkesi doğrultusunda derslerde barış duygusunu ön plana çıkaracak içerikler yer almakta ayrıca dürüstlük, saygılı olma ve sorumluluk gibi değerlere vurgu yapılmaktadır." (Ö11)*
- ✓ *"Bana göre derslerde öğrencilere aktarılmak istenen değerler adalet, dürüstlük, saygı, barış, yardımseverlik ve vatanseverliktir." (Ö15)*

3.2. Öğretmenlerin Var Olan Değerleri Öğrencilere Aktarmak İçin Uyguladıkları Yöntemler

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri öğrencilere kazandırmak için uyguladıkları etkinlikler hakkındaki görüşleri ele alınmaktadır. Öğretmenlerin sosyal bilgiler öğretim programında var olduğunu düşündükleri değerleri aktarırken uyguladıkları yöntemlere ilişkin görüşleri tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3. Var Olan Değerlerin Öğrencilere Aktarılması İçin Öğretmenler Tarafından Uygulanan Yöntemler

Tema	Kod	f
Var Olan Değerleri Öğrencilere Aktarmak İçin Öğretmenlerin Uyguladıkları Yöntemler	Biyografi inceletme	13
	Araştırma yaptırma	12
	Telkin	10
	Model olma	9

Sınıf öğretmenleri sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerleri öğrencilere aktarmak için ağırlıklı olarak biyografi inceletme (f=13), araştırma yaptırma (f=12), telkin (f=10) ve model olma (f=9) gibi yöntemler kullandıklarını vurgulamaktadırlar. Bu durum öğretmenlerin aşağıdaki görüşleriyle de ortaya konulmaktadır.

- ✓ *"Örnek şahsiyetlerin hayatlarını inceletiyorum bu sayede bu şahsiyetlerin ön plana çıkan değerlerini benimsemelerini ve bunu model almalarını sağlıyorum." (Ö1)*
- ✓ *"Aslında daha çok araştırma yaptırmayı tercih ediyorum. Yaptıkları araştırmayı sınıfta arkadaşlarıyla paylaşmalarını sağlıyorum. Tabi en etkili olanı model olma. Bir değeri çocuklara benimsetmek istediğimde o değeri gerektiren davranışları sergilemeye azami dikkat ediyorum." (Ö9)*
- ✓ *"Öğrencilere yardımseverlik, vatanseverlik, saygılı, çalışkan olma, dürüstlük ve sorumluluk gibi değerlerin hayatta kendilerine neler kazandıracağını anlatıyorum." (Ö13)*

3.3. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Var Olan Değerleri Öğrencilere Aktarırken Karşılaştıkları Engeller

Araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri öğrencilere aktarırken karşılaştıkları engeller hakkındaki görüşleri ele alınmaktadır. Öğretmenlerin sosyal bilgiler öğretim programında var olduğunu düşündükleri değerleri öğrencilere aktarırken karşılaştıkları engeller hakkındaki görüşleri tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Değerler Eğitiminde Karşılaştıkları Sorun Kaynakları

Tema	Kod	f
Değer Eğitiminde Karşılaşılan Sorun Kaynakları	Ailenin yetersizliği	13
	Programın yetersizliği	10
	Okulun fiziksel ve alt yapı eksikliği	8
	Öğrencilerin ilgisizliği	7

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenler sosyal bilgiler öğretim programında var olduğunu düşündükleri değerleri öğrencilere aktarırken ailenin yetersizliği (f=13), programın yetersizliği (f=10), okulun fiziksel ve altyapı eksikliği (f=8) ve öğrencilerin ilgisizliği (f=7) gibi konularda sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin aşağıdaki görüşleriyle de açığa çıkmaktadır.

- ✓ *"Özellikle ev için verdiğimiz ödevleri ailelerin de katılmasını istiyoruz ancak aileler bu tür etkinliklere katılma konusunda yetersiz kalıyor." (Ö2)*
- ✓ *"Her ne kadar yeni öğretim programında değerler eğitimlere yer verilmiş olsa da bence yoğunluğun biraz daha artırılması gerekiyor programın bu anlamda tam olarak yeterli olduğunu söyleyemem." (Ö9)*
- ✓ *"Bazı etkinlikleri düzenlerken okulun fiziksel ve altyapı olanakları yetersiz kalabiliyor. Bu nedenle istediğimiz etkinlikleri düzenle yemiyoruz." (Ö11)*
- ✓ *"Öğrencileri telkinde bulunduğumuz da bizi dikkatle dinliyorlar ancak iş uygulamaya geldiğinde maalesef yeteri kadar ilgi göstermiyorlar." (Ö14)*

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma ise sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersindeki değerler eğitimine ilişkin görüşlerini incelemektedir. Çalışmanın bu bölümünde elde edilen sonuçlar mevcut literatür bulgularıyla karşılaştırılmaktadır.

Çalışmanın birinci alt problemi kapsamında katılımcı öğretmenlerin sosyal bilgiler eğitim programında var olan değerler hakkındaki görüşleri incelenmiş ve öğretmenlerin sosyal bilgiler öğretim programında vatanseverlik, adil olma, yardımseverlik, dürüstlük, sorumluluk, saygılı olma ve barış gibi değerlerin yer aldığı yönünde görüş bildirdikleri belirlenmiştir. Bu sonuç mevcut literatür bulgularıyla da tutarlıdır. Sosyal bilgiler dersi müfredatı, değerlerin öğretimi yoluyla toplumun önemli gördüğü değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır (Aran ve Demirel, 2008). Bu anlamda Çelikkaya ve Filoğlu'na (2014) göre öğretmenler sosyal bilgiler ders programında adil olmak, yardımseverlik, vatanseverlik, sorumluluk, saygı, barış, dürüstlük, bilimsellik, duyarlılık ve çalışkanlık gibi değerlerin var olduğu düşünmektedir. Aydın (2003) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise öğretmenler temizlik, özgürlük, saygı, bağımsızlık, insan hakları, geniş görüşlü olma, refah içinde yaşama, akıllı olma gibi değerlerin önemli değerler olduğunu belirtmişlerdir. Liselerde görev yapan tarih öğretmenlerinin değer ve değerler eğitimi konusundaki görüşlerini inceledikleri çalışmalarında Yiğittir ve Öcal (2011) ise öğretmenlerin tarih dersi kapsamında en sık öğrettikleri değerlerin vatan ve millet sevgisi, milli ve manevi değerlere sahip olma, bağımsızlık, birliktelik, tarih şuruna sahip olma ve çalışkanlık gibi değerler olduğunu ortaya koymuşlardır. Tokdemir (2007) tarafından Trabzon örnekleminde yapılan bir çalışmada tarih öğretmenlerinin vatanseverlik ve milli birlik ve beraberlik değerlerinin bir toplumda öğrencilere kazandırılması gerekli en temel değerler olduğunun belirlenmesi araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Çalışmanın ikinci alt problemi kapsamında sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersindeki değerleri öğrencilere kazandırmak için uyguladıkları etkinlikler hakkındaki görüşleri incelenmiş ve öğretmenlerin sosyal bilgiler öğretim programındaki değerleri öğrencilere aktarmak için ağırlıklı olarak model olma, araştırma yaptırma, telkin ve biyografi inceletme gibi yöntemler kullandıkları belirlenmiştir. Bu sonuç literatür bulgularıyla da desteklenmektedir. Akbaş (2004) tarafından sınıf öğretmenleri ile yapılan bir çalışmada, öğretmenlerin değerler eğitimi kapsamında öğrencilere örnek olma, telkinde bulunma, öğrencilerle değerleri teşvik edici güzel sözler paylaşma, öğretici hikâyeler anlatma, öğrencileri kendi değerlerinin farkına varmaları için sorular sorma, değerleri merkeze alma uygulamalarını kullandıklarının tespit etmiş edilmiş olması araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Yiğittir ve Öcal (2011) öğretmenlerin sosyal bilgiler müfredatında yer alan değerleri öğrencilere aktarırken örnek olay inceleme, telkinde bulunma, biyografi inceleme, model olma ve araştırma yapmak gibi tekniklere

başvurduklarını belirlemiştir. Başka bir çalışmada ise Çelikkaya ve Filoğlu (2014), öğretmenlerin sosyal bilimlerde değerleri anlatmak için model olma, ödev yapma, örnek insanların hayatlarını inceleme, bire bir konuşma ve soru-cevap gibi yöntemleri kullandıklarını belirlemiştir. Bu sonuçlar öğretmenlerin değerler eğitimini önemsediklerini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın üçüncü ve son alt problemi kapsamında sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersindeki değerleri öğrencilere aktarırken karşılaştıkları engeller hakkındaki görüşleri incelenmiş ve öğretmenlerin sosyal bilgiler öğretim programında var olduğunu düşündükleri değerleri öğrencilere aktarırken ailenin yetersizliği, programın yetersizliği, okulun fiziksel ve altyapı eksikliği ve öğrencilerin ilgisizliği gibi konularda sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Bu sonuç da mevcut literatür bulgularıyla tutarlıdır. Tokdemir'in (2007) çalışmasında tarih öğretmenlerinin değerler eğitimiyle ilgili hem kavramsal boyutta hem de uygulama boyutunda sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Çelikkaya ve Filoğlu'na (2014) göre ise öğretmenlerin değerler eğitiminde en sık karşılaştıkları sorunlar ailelerin yetersizliği, programın yetersizliği, öğrencilerin isteksizliğin ilgisizliği, ders saati yetersizliğidir. Başka bir çalışmada ise Balcı ve Yelken (2013) ilköğretim sosyal bilgiler müfredatında yer alan değerler eğitim uygulamaları ile ilgili öğretmen görüşlerini inceledikleri çalışmalarında öğretmenlerin değerler eğitimi konusundaki en temel sorun kaynaklarının ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri olduğu, bunun yanında okulun fiziksel alt yapısı ve materyal eksikliği ile öğrenci ilgisizliğini de sorun kaynakları olarak sıraladıkları belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle öğretmenlere değerler eğitimi konusunda uygulamalı hizmet içi eğitimlerin verilmesi ayrıca okulun fiziksel altyapısının ve materyal kapasitesinin geliştirilmesi, ailelere yönelik bilinçlendirici eğitim faaliyetlerine yer verilmesi önerilmektedir. Öğretim programında yer alan değerlerin öğrenciler açısından hangi düzeyde içselleştirildiğini incelemeye yönelik yeni araştırmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Aran, Ö. C., & Demirel, Ö. (2008). Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(46), 151-168.

Aydın, M. (2003). Gençliğin Değer Algısı: Konya örneği. Değerler Eğitimi Dergisi, 1(3), 121-144.

Balcı, A., & Yelken, T. (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler Ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *14*(1), 195-213.

Baloğlu, M., & Balgalmış, E. (2005). İlköğretim ve ortaöğretim yöneticilerinin öz-değerlerinin betimlenmesi: Tokat ili örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *3*(10), 21-33.

Çelikkaya, T., & Filoğlu, S. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değere ve Değer Eğitimine İlişkin Görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,* 14(4), 1541-1556.

Deveci, H. (2015). Value education through distance learning: opinions of students who already completed value education. *Turkish Online Journal of Distance Education*, *16*(1), 112-126.

Deveci, H., & Ay, T. (2009). Values in daily life according to diaries of primary school students. *Journal of International Social Research*, *2*(6), 167-181.

Deveci, H., Gultekin, M., & Gurdogan, O. (2009). Çocuktan çocuğa öğretim yaklaşımı ile değer eğitimi [From child to child approach to teaching the value of education]. IV. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi.

Doganay, A. (2009). Değerler eğitimi C. Öztürk (Ed.)Sosyal bilgiler öğretimi [Social Studies Teaching]. (225-256). Ankara: PegemA Yayıncılık, Ankara.

Halstead, J. M. (1996). Values and values education in schools. *Values in education and education in values*, *3*, 14.

Johnson, B., & L. Christensen. (2014). *Eğitim araştırmaları. Nicel, nitel ve karma yaklaşımları*. (Çev. Ed. S. B. Demir). (4. Baskı). Ankara: Eğiten Kitap.

Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi, 187*, 138-145.

Kirschenbaum, H. (1995). *100 Ways To Enhance Values and Morality in Schools and Youth Settings*. Allyn & Bacon/Simon & Schuster Educational Group, 160 Gould Street, Needham Heights, MA 02194-2310.

Köknel, O. (2007). *Çatışan değerlerimiz* İstanbul: Altın Kitaplar.

Lovat, T. (2011). Values education and holistic learning: Updated research perspectives. *International Journal of Educational Research*, *50*(3), 148-152.

Shea, K. (2003). Making the case for values/character education: A brief review of the literature. *Living Values Education*, *8*, 2008.

Thornberg, R. (2008). The lack of professional knowledge in values education. *Teaching and Teacher Education*, *24*(7), 1791-1798.

Tokdemir, M.A. (2007). *Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değer Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Whitney, I. B. (1986). *The status of values education in the middle and junior high schools of Tennessee*. Tennessee State University.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yiğittir, S., & Keleş, H. (2011). Sosyal bilgiler dersinde değer eğitimine ilişkin sınıf öğretmenlerin görüşleri. *Milli Eğitim*, *40*(189), 144-155.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Business

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2914-2921

Arrival
26 June 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64294
Article Serial Number
10

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64294

How to Cite This Article
Dokur, D. & Ceylan, H. H. (2022). "Ürün Ülke İmajının Tüketici Güvenine Etkisi: Hizmet Sektöründe Bir Uygulama" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2914-2921

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ürün Ülke İmajının Tüketici Güvenine Etkisi: Hizmet Sektöründe Bir Uygulama

The Effect of Product Country Image on Consumer Trust: An Application in the Service Sector

Dilara Dokur [1] Hasan Hüseyin Ceylan [2]

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi., Uşak Üniversitesi, SBE, İşletme ABD, Uşak, Türkiye
[2] Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, Uşak, Türkiye

ÖZET

Küreselleşme ile birlikte uluslararası ticaretin önündeki kısıtlar büyük oranda kalkmıştır. İnternet kullanımının da yaygınlaşmasıyla birlikte ulusal pazarlarda yerel ürünlerin yanında çok sayıda yabancı orijinli ürün yerini almakta ve tüketiciler artık daha fazla alternatif arasından seçimlerini yapabilmektedirler. Tüketiciler açısından ürün çeşitliliğinin artmış olması tamamen olumlu bir gelişme gibi görünse de satın alma sürecinde karar vermeyi güçleştirebilmektedir. Tüketicilerin bu tür çok alternatifli seçim koşullarında karar verme sürecini kolaylaştırmak ve kısaltmak üzere kullandıkları dışsal ipuçlarından biri de ürün ülke orijinidir. Ürün ülke orijini genel olarak tüketicilerin zihninde oluşan olumlu veya olumsuz düşüncelerin tamamıdır. Kavram içerisinde ürünlerin üretim, tasarım, montaj gibi birtakım bilgiler içermektedir.

Bu çalışmada hizmet sektöründe ürün ülke imajının tüketicini güvenine, marka bilinirliği ve hizmet türü ile ortak etkisinin araştırılması amaçlanmış ve bu doğrultuda ürün ülke imajının ürüne özel etkisi dikkate alınarak bankacılık ve GSM Operatör olarak iki farklı hizmet türüne çalışmada yer verilmiştir. Araştırmanın ana kütlesi Uşak Üniversitesi öğrencileri olarak belirlenmiştir. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen toplam 400 öğrenci, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmada marka bilinirliği ve ülke grup içi (within-subjects design), hizmet türü ise gruplar arası (between-subjects design) olmak üzere karma faktöriyel tasarım (mixed factorial design) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ülke orijinin hizmete duyulan güven üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiş ve aynı zamanda ülke orijini ve marka bilinirliliğinin hizmete duyulan güvene ortak etkisi anlamlı bulunmuştur. Ancak ürün ülke orijininin, hizmete duyulan güvene olan etkisinin ürün türüne göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ürün Ülke Orijini, Tüketici Güveni, Satın Alma Kararı, Hizmet Pazarlaması

ABSTRACT

With globalization, the restrictions in front of international trade have been removed to a large extent. With the widespread use of the Internet, many products of foreign origin are taking their place in national markets as well as local products, and consumers can now choose from more alternatives. Although the increase in product variety seems to be a completely positive phenomenon for consumers, it can make it difficult to make a decision in the purchasing process. One of the external cues used by consumers to facilitate and shorten the decision-making process in such multi-alternative selection conditions is the country of origin of the product. The product country origin is all of the positive or negative thoughts that occur in the minds of consumers in general. The concept includes some information such as production, design, assembly of the products.

In this study, it is aimed to investigate the common effect of product country image on consumer trust, brand awareness and service type in the service sector, and in this direction, considering the product-specific effect of product country image, two different service types as banking and GSM Operator are included in the study. The main population of the research was determined as Uşak University students. A total of 400 students determined using the convenience sampling method constitute the sample of the research. In the research, mixed factorial design was used as brand awareness and within-group (within-subjects design) and service type (between-subjects design). As a result of the research, it has been determined that the country of origin has a significant effect on the trust in the service and at the same time, the joint effect of country origin and brand awareness on service trust was found to be significant. However, it has been determined that the effect of the origin of the product country on the trust in the service does not differ according to the product type.

Keywords: Product Country of Origin, Consumer Trust, Purchasing Decision, Service Marketing

1. GİRİŞ

Küreselleşme, ulaşım ve iletişim sektörlerinde yaşanan teknolojik ilerlemeler gibi bir dizi gelişme işletmeler arası rekabetin kapsamını, yerel veya ulusaldan ölçekten küresele taşınmıştır (Mihm, 2007: 1). Günümüzde uluslararası rekabetten etkilenmeyen işletme yoktur önermesi ilk bakışta abartılı gelse de günlük hayatta yapılacak gözlemler bile bu gerçeği görmek için yeterli olmaktadır. Hedef pazarı, bulunduğu mahallede yaşayanlar olan mahalle bakkalları bile yerel ve ulusal marketlerin yanında uluslararası firmalarla rekabet etmek zorunda kalmaktadır (Bertoli, 2013: 1).

Bu sürecin hızlanmasında önemli etkenlerden bir diğeri de e-ticarettir. E-ticaret, tüketicilere ulusal pazarlar yanında ülke sınırları dışındaki pazarlara da ulaşım imkânı sağlamaktadır. Dolayısıyla yerel pazarlarda hem ulusal hem de uluslararası rekabet tehdidiyle karşı karşıya kalan işletmeler için uluslararası pazarlama stratejik bir gereklilik haline almıştır (Moriuchi, 2021: 515).

Uluslararasılaşma süreci ile birlikte ulusal pazarlarda yerel ürünler yanında çok sayıda yabancı ürünün yerini alması, ürün sayı ve çeşitliliğinde önemli artışa yol açmıştır. Bu artış tüketicilere bir taraftan ihtiyaç ve beklentilerine daha uygun ürün avantajı sağlarken diğer taraftan daha fazla ürünü değerlendirme zorluğu ve yükü ile karşı karşıya bırakmıştır (Simonson, 1999: 348). Çok sayıda ürünü değerlendirmenin etireceği zihinsel yükten kurtulmak isteyen tüketiciler sıklıkla kısa yollara başvurmaktadırlar (Hoyer, 2017: 233). Daha önce kullanmadıkları ürüne ilişkin doğrudan deneyim sahibi olmayan tüketiciler; firma imajı, kulaktan kulağa iletişim, fiyat ve marka imajı gibi dışsal ipuçları ile ürün kalitesi hakkında çıkarımda bulunmaya çalışırlarken yabancı orijinli ürünlerin değerlendirilmesinde bunların dışında ürün ülke orijini de önemli yer tutmaktadır. Dolayısıyla ülke orijini uluslararası pazarlarda başarılı olmak isteyen işletmeler için dikkate alınması gereken önemli faktörlerden biri haline gelmiştir (Batra ve Kazmi, 2009:123).

İlgili alan yazın incelendiğinde ürün ülke orijini bağlamında yapılan çalışmaların büyük oranda somut ürünlerle ilgi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte pandemi nedeniyle yaşanan düşüşe rağmen küresel gayri safi yurt içi hasılanın yaklaşık % 60'nı ve istihdamın % 50'sini (Worldbank, 2022) sağlayan hizmet sektörü sahip olduğu büyüme hızı ve dinamizmi ile dünya ticaret hacminin % 50'si gibi bir büyüklüğe ulaşmıştır (WTO, 2022). Dolayısıyla önemi artan iki kavram olan hizmetler ve ürünü ülke imajı ilişkinin yeterince araştırıldığını söylemek mümkün değildir. Bu nedenle ürün ülke orijinin, somut mallardan önemli farklılıklara sahip olan hizmetler özelinde incelenmesinin teorik ve uygulama dönük önemli katkılar sağlayacağı açıktır.

Ülke orijini genellikle ürün kalite algısına olan etkisiyle değerlendirilse de tüketiciler üzerindeki etkisi ve anlamı bunun ötesinde çok boyutlu bir kavramdır (Kahle, 2000: 67). Soyutluluk ve heterojenlik gibi kendine özgü özellikleri hizmetlerin, tüketiciler tarafından değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Bu güçlük, hizmetin yabancı işletmeler tarafından sunulması durumunda daha da artmaktadır. Bu koşullarda hizmetlerde zaten önemli olan güven faktörünün önemi ve rolü daha da artmaktadır (Swartz ve Iacobucci, 2000: 357-358).

Ürün ülke imajının etkisi bütün ürün gruplarında aynı olmayıp farklılık göstermektedir. Diğer bir ifadeyle ürüne özel bir etki söz konusudur. Örneğin Japonya'nın elektronik ürünlerde sahip olduğu olumlu kalite algısı gıda ürünleri için geçerli değildir. Aynı şekilde Almanya'nın imajı mühendislik ürünlerinin algısını olumlu etkilerken moda ürünlerini aynı düzeyde etkilememekte hatta olumsuz etkileyebilmektedir (Papadopoulos ve Heslop, 2014: 21). Aynı zamanda risk algısına bağlı olarak ürün ülke orijininin tüketicilerin ürün değerlendirmelerindeki etkisi farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla ürün ülke imajı etkisinin ürün özelinde incelenmesi araştırmanın içsel geçerliliğinin sağlanması açısından önemlidir (Michaelis, 2008: 415).

Bu çalışmanın kavramsal çerçeve bölümünde ürün ülke orijini, hizmet sektörü ve tüketici güveni ile bunların birbirleriyle olan ilişkisine değinilmiş, çalışmanın uygulama kısmında ise tüketicilerin hizmet güven algısı üzerine ürün ülke orijini etkisinin hizmet türlerine ve marka bilinirliğine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Yaygınlık durumları dikkate alınarak hizmet türü olarak bankacılık ve GMS operatörü hizmetleri çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmada marka bilinirliği ve ülke grup içi (within-subjects design), hizmet türü ise gruplar arası (between-subjects design) olmak üzere karma faktöriyel tasarım (mixed factorial design) kullanılmıştır. Araştırmada ülke olarak Almanya, ABD, Güney Kore ve Macaristan seçilmiştir. Seçilen ülkeler, ekonomik gelişmişlik ve sosyo-kültürel farklılıklar gibi faktörler göz önünde tutularak seçilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Hizmet Sektöründe Güven

İnsan hayatının her döneminde ve alanında güven, önemli yer tutmaktadır. Ekonomik boyuttan bakıldığında ise güven, iktisadi karar birimlerinin kurduğu ticari ilişkilerde zarar görmeyeceklerine dönük emin olma duygusu olarak tanımlanabilir (Özsağır, 2007). Bir toplumda ekonomik değerler yalnızca reel faktörlere bağlı değildir. Güven gibi sosyal sermaye faktörleri de ekonomik değerler açısından oldukça önemlidir. 1950'li yıllardan bu yana süregelen araştırmalara göre yönetsel ve organizasyonel etkinliğin bir koşulu olarak güven, ekonomik etkinliği arttırmanın bir yolu olarak görülmektedir. Kişilerarası güvenin birey, toplum, performans, etkinlik, iş tatmini problem çözme, iş birliği gibi birtakım örgütsel çıktılar üzerinde de olumlu bir etkisi olduğu düşünülmektedir (Thomas vd., 2009).

Güven, müşteri sadakatinin temel unsurlarından biridir. Yeni dünya düzeniyle birlikte rekabet hızla artmaya başlamış, değişim olgusu hız kazanmıştır. Böyle bir ortamda işletmeler karı amaçlarken aynı zamanda

sürdürülebilir bir başarı elde etmeyi hedeflemektedir (Büte, 2011). İşletmelerin sürdürülebilirlik ve başarı için de tüketici istek ve ihtiyaçlarını ön plana alan bir yönetim anlayışına sahip olmaları önemlidir. Sürdürebilirlik ve müşteri sadakatini hedefleyen işletmeler için müşteri güveni temel koşullardan biridir (Song vd., 2012).

Hizmet kavramı, insanların bir arada yaşamaların doğal sonucu olarak ortaya çıkan bir kavramdır. Hizmetler; tüketici istek ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere somut bir ürünün destekleyici unsuru veya tek başına soyut fayda ve deneyimler olarak ifade edilebilen ürünlerdir (Bhattacharya, 2009: 5). Özellikle 1970'li yıllardan sonra hizmet sektörünün dünya çapında GSYH içerisindeki payı önemli bir derece artmaya başlamıştır. Günümüzde gelişmiş ülkelere bakıldığında hizmet sektörünün payı %65-%85 aralığında yer almaktadır. Bu oran gelişmekte olan ülkelerde de aratarak devam etmektedir. Hizmet sektörünün diğer sektörlere oranla ekonomiye nispi olarak daha büyük katkı sağlamakta ve ülkenin refahını arttırmaktadır. Hizmet sektörünün ekonomilerde kritik öneme sahip bir konumda olması nedeniyle sektörde yaşan gelişmelerin etkileri de büyük olmaktadır (Eyüboğlu ve Eyüboğlu, 2018).

Hizmetleri mallardan ayıran soyutluluk ve hetorejenlik gibi karakteristik özellikler satın alma öncesi hizmetlerin değerlendirilmesinde güçlüğe yol açmaktadır. Tüketiciler malları; renk, tasarım ve ebat gibi somut özellikler üzerinden görece daha kolay değerlendirebilirken hizmetleri sadece satın alma öncesi değil, satın alma sonrası değerlendirmeleri bile zor olabilmektedir. Tüketicilerin hizmet satın alma sürecinde değerlendirme zorluğu yaşamalarını risk algılarını artırmaktadır. Bu nedenle hizmet özellikleri üzerinden tercih için yeterli bir değerlendirme yapamayan tüketiciler açısından güven faktörü çok daha kritik öneme sahip olmaktadır (Swartz ve Iacobucci, 2000: 357-358).

Tüketicilerin bir olaya dönük beklenti ve gerçekleşme olasılığını ifade eden güvenin varlığı risk ve karşılıklı bağımlılık gibi koşullara bağlıdır. Risk koşulları altında güven, tüketicinin hizmet işletmesinin uygun şekilde hareket edip etmeme davranış ve niyetine ilişkin kırılganlığı ve belirsizliği değerlendirmesi anlamına gelir. Bu değerlendirme karşı tarafın vaadini yerine getirebilme yeterliliği ve niyetine üzerinden gerçekleştirilmektedir. Tüketicilerin güven duygusu için karşı tarafın sadece yapabilme yeteneği veya iyi niyeti yeterli olmamakta, her ikisinin birlikte belirli düzeyde var olması gerekmektedir (Chen ve Dhillon, 2003: 304-305). Hizmetlerde soyutluluk ve heterojenliğe bağlı belirsizlik, tüketicilerin güven ihtiyacını artırmaktadır. Genişletilmiş ürün yaklaşımında vurgulandığı üzere ürünlerin dışsal özelliklerinden biri olan ürün ülke orijini önemli tüketici güven unsurlarından biri olarak kabul edilebilir (Czinkota ve Ronkainen, 2013: 304).

2.2. Ürün Ülke Orijini

Ülke orijini kavramı, ürünlerin üretildiği, tasarlandığı veya ait olduğu ülkelere ilişkin imajın tüketicilerde oluşturduğu duygu ve düşünceler bütünü olarak tanımlanabilir (Şentürk, 2018). Ürün ülke orijinin tüketicilerin kalite algısı ve satın alma niyeti üzerinde etkili olduğunu gösteren pek çok çalışma söz konusudur (Mort ve Duncan, 2003: 50). Tüketiciler ürün değerlendirmelerinde; lezzet, tasarım ve performans gibi içsel bilgiler yanında firma imajı, fiyat ve garanti gibi dışsal bilgiler olabilmektedir. Ürün ülke imajı da önemli dışsal bilgilerden biri olarak kabul edilmektedir. İçsel bilgilerin yetersiz olduğu satın alma koşullarında dışsal bilgilerin satın alma kararındaki ağırlığı ve önemi artmaktadır. Tüketicilerin yabancı ürünlere ilişkin içsel bilgi düzeylerinin yerel ürünlere göre çoğu zaman daha düşük olması dışsal bilgilerden biri olan ürün ülke imajının önemini artırmaktadır (Han ve Terpstra, 1989: 236). Ürünlerin üretim, tasarım, montaj bilgilerini içeren ülke orijini, tüketicilere ürünlerin kalite ve performansları hakkında çıkarımda bulunma imkanı sağlamaktadır (Hamin ve Elliott 2006).

Küreselleşme ile birlikte tüketiciler pazarda daha fazla ürün ve hizmet çeşidiyle karşı karşıyadır. Özellikle satın alacağı ürünle ilgili eksik bilgiye sahip tüketiciler, bazı ürün özellikleri üzerinden yaptıkları çıkarımlarla en uygun ürünü seçmeye çalışmaktadır. Ülke orijini etkisinin satın alma kararları üzerinde etkisinin araştırıldığı birçok araştırmada gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerin ürettiği ürünleri daha kaliteli, daha güzel ve daha güvenilir olduğuna dair bir çıkarım olduğu saptanmıştır (Elliot ve Cameron 1994:49- 62). Örneğin gelişmiş ülkeler daha çok sanayi, teknoloji gibi alanlarda kendilerini öne çıkarak tüketicilere sağlamlık, dayanıklılık, gelişmiş bilgi düzeyi, yenilikçilik gibi çağrışımlarda bulunmaya çalışır. Bu örnekten yola çıkarak teknolojik bir ürün satın almak isteyen bir tüketici karşılaştığı ürünler hakkında az bir bilgiye sahip olsa dahi seçenekler arasında Almanya, ABD veya Japonya gibi gelişmiş ülkelerin ürünleri yer alıyorsa bu ülkelerin yaratmış olduğu yenilikçi, dayanıklı, kaliteli algısı sayesinde bu ürünlere doğru eğilim göstermektedirler. Bu etki kimi zaman olumlu olabileceği gibi kimi zaman da ürün imajını olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Ülke orijini pazarlama çevresine göre değişebilen dinamik bir yapıya sahiptir. İşletmelerin uluslararası pazarlarda başarılı olması işletmelerin bireysel doğruları yanında ülke imajına da bağlıdır. Doğru yönetilen güçlü bir imaja sahip olan ülkeler, uluslararası pazarlarda markalarının rekabet gücüne önemli katkı sağlayabilmektedir (Fetscherin, 2010).

3. YÖNTEM

3.1. Örneklem

Ürünlerin ülke orijinleri konusunda ilgi ve bilgi düzeylerinin daha yüksek oldukları düşünülerek araştırmanın ana kütlesi Uşak Üniversitesi öğrencileri olarak belirlenmiştir. Tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen toplam 400 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırma örneklemi 177 kadın, 223 erkek üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Öğrencilere araştırmanın amacına ilişkin gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra anketler yüz yüze uygulanarak araştırma verileri toplanmıştır. Yapılan kontroller sonucunda eksik ve hatalı olduğu tespit edilen anketler değerlendirme dışı bırakılarak 400 anketten elde edilen veriler kullanılarak istatiksel analizler gerçekleştirilmiştir.

3.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada tüketicilerin hizmet güven algısı üzerine ürün ülke orijini etkisinin hizmet türlerine ve marka bilinirliğine göre farklılaşıp farklılaşmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla hizmet türleri olarak üniversite öğrencilerinin daha aşina oldukları varsayılan GSM ve bankacılık hizmetleri seçilmiştir. GSM ve bankacılık hizmetleri, aynı zamanda farklı risk düzeylerine sahip oldukları ve bu farklılığın ürün ülke orijini açısından değerlendirilmesi için seçilmiştir. Araştırmada marka bilinirliği ve ülke grup içi (within-subjects design), hizmet türü ise gruplar arası (between-subjects design) olmak üzere karma faktöriyel tasarım (mixed factorial design) kullanılmıştır. Deneysel tasarımda marka bilinirliği düşük ve yüksek olarak, ülke türü de Almanya, ABD, Güney Kore ve Macaristan olarak belirlenmiştir. Ülke seçimleri; ekonomik gelişmişlik, sosyo-kültürel özellikler ve toplumsal yakınlık gibi faktörler dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. İki düzeyli marka bilinirliği ve dört düzeyli ülke türü ile toplam sekiz farklı hipotetik hizmet oluşturmuştur. Deneysel tasarımdaki hipotetik hizmetler sadece marka bilinirliği ve ülke türü ile tanımlanmış, diğer hizmet özelliklerin aynı olduğu varsayılmıştır.

Araştırmada yer alan katılımcılar rassal olarak, GSM ve banka hizmet grubundan sadece birine katılarak değerlendirme yapmışlardır. Tablo 1'de bankacılık hizmetine ilişkin seçim senaryosu verilmiştir. Katılımcılardan, tanınırlık ve ülke orijini çaprazlanarak oluşturulan sekiz farklı hipotetik bankanın yer aldığı senaryoyu güven açısından 10 üzerinde değerlendirmeleri istenmiştir. GSM operatörleri için oluşturulan seçim senaryosu Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1. Bankacılık Hizmeti Seçim Seti

1	Tanınırlığı **Yüksek Alman** Bankası	**5**	Tanınırlığı **Yüksek Güney Kore** Bankası
2	Tanınırlığı **Düşük Alman** Bankası	**6**	Tanınırlığı **Düşük Güney Kore** Bankası
3	Tanınırlığı **Yüksek Amerikan** Bankası	**7**	Tanınırlığı **Yüksek Macaristan** Bankası
4	Tanınırlığı **Düşük Amerikan** Bankası	**8**	Tanınırlığı **Düşük Macaristan** Bankası

Tablo 2. GSM Operatörü Seçim Seti

1	Tanınırlığı **yüksek Alman** GSM Operatörü	**5**	Tanınırlığı **yüksek Güney Kore** GSM Operatörü
2	Tanınırlığı **düşük Alman** GSM Operatörü	**6**	Tanınırlığı **düşük Güney Kore** GSM Operatörü
3	Tanınırlığı **yüksek Amerikan** GSM Operatörü	**7**	Tanınırlığı **yüksek Macaristan** GSM Operatörü
4	Tanınırlığı **düşük Amerikan** GSM Operatörü	**8**	Tanınırlığı **düşük Macaristan** GSM Operatörü

4. ANALİZ VE BULGULAR

Araştırmaya katılanların kendi gelir düzeylerine ilişkin sübjektif değerlendirmeleri tablo 3'de verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılanların gelir düzeylerini büyük oranda alt ve orta olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların sübjektif gelir düzeyleri

	Frekans	Yüzde
Alt	117	29,3
Orta	258	64,5
Yüksek	25	6,3

Katılımcıların ürün ülke orijinini satın alma kararlarında dikkate alınma düzeyleri Tablo 4'te verilmiştir. Konuya ilişkin bulgular katılımcıların % 45,8 gibi yüksek bir oranda ülke orijinini satın alma kararlarında bir değerlendirme kriteri olarak dikkate aldığını göstermektedir. Aynı şekilde katılımcıların %33,5'i sürekli olmasa da zaman zaman ülke orijini dikkate aldıklarını göstermektedir. Katılımcıların sadece %20'si bu soruya olumsuz cevap vermiştir.

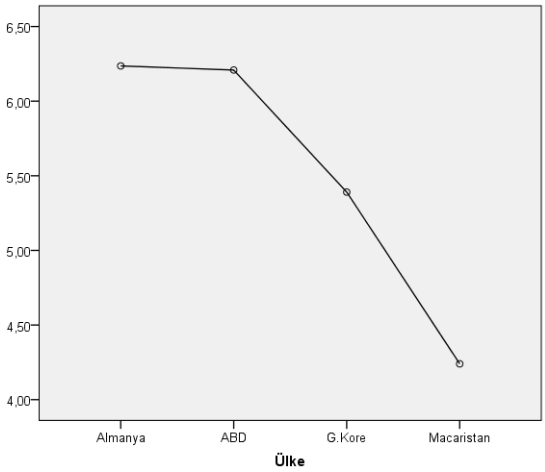
Tablo 4. Katılımcıların satın almada ülke orijinini dikkate alma düzeyleri

	Frekans	Yüzde
Evet	183	45,8
Bazen	134	33,5
Hayır	83	20,8

Araştırmada bankacılık ve GSM hizmetlerinde ürün ülke ve marka bilinirliğinin hizmete duyulan güvene etkisi tekrarlı ölçüm ANOVA ile analiz edilmiştir. Mauchly'nin küresellik testi, tekrarlı ölçüm ANOVA'da küresellik varsayımının karşılanıp karşılanmadığını test etmek üzere kullanılmaktadır. Küresellik, düzeyler veya gruplar arasındaki farkların varyanslarının eşit olduğu durumu ifade eder. Mauchly'nin küresellik testi sonucunun anlamlı olması küresellik varsayımının karşılanmadığını gösterir. Bu durumda SPSS tarafından önerilen düzeltme değerlerinden biri kullanılmalıdır (Field, 2009: 474-475).

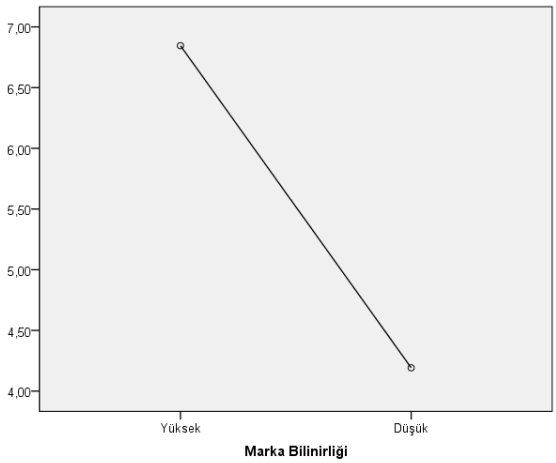
Araştırmada Mauchly'nin küresellik testi sonuçları anlamlı çıktığı için ($p<0,05$) küresellik varsayımı karşılanamamış, bu nedenle değerlendirmeler Greehouse-Geisser düzeltme değerleri dikkate alınarak yapılmıştır. Buna göre ürün ülke orijinin hizmet güven algısı üzerine ana etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür, ($F(2,60;1029,45) = 152,89$, $p < 0,05$). Bu sonuç, araştırmada yer alan dört ülke arasında hizmete güven açısından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir.

İkili karşılaştırmalara bakıldığında hizmetin Almanya ($M=6,24$; $SE= 0,01$) veya ABD ($M=6,21$; $SE=0,11$) orijinli olmasının tüketicilerin hizmete duyduğu güven açısından anlamlı ($p>0,05$) bir farklılığa neden olmadığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile Almanya ve ABD orijinli hizmetlere duyulan güven yakın düzeydedir. Buna karşılık gerek Almanya ve gerekse ABD orijinli hizmetlerin Güney Kore ($M=5,36$; $SE=0,10$) ve Macar ($M=4,24$; $SE=0,10$) orijinli hizmetlerden daha güvenilir ($p<0,05$) algılandığı görülmektedir. Son olarak tüketiciler tarafından Güney Kore orijinli hizmetlerin Macar orijinli hizmetlere göre daha güvenilir ($p<0,05$) değerlendirilmesi söz konusudur. Şekil 1'de Almanya ve ABD orijinli hizmetlere olan güvenin neredeyse eşit olduğu, buna karşılık G. Kore ve Macaristan orijinli hizmetlerin Almanya ve ABD orijinli hizmetlere göre daha düşük değerlere sahip olduğu görülmektedir.

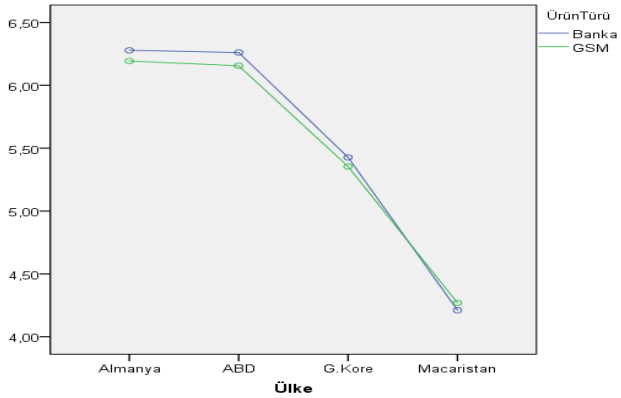
Şekil 1. Ülke Orijininin Hizmet Güven Algısına Etkisi

Marka bilinirliğinin de hizmetlere duyulan güvene olan ana etkisi istatiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F(1;396) = 665,21$, $p < 0,05$). Yüksek Marka bilinirliğinde ($M=6,85$; $SE=0,09$) hizmete duyulan güven düşük marka bilinirliğine ($M=4,19$; $SE=0,10$) göre daha yüksek olmaktadır. Şekil 2'de marka bilinirliğinin hizmet güven algısına etkisi açık bir şekilde görülebilmektedir.

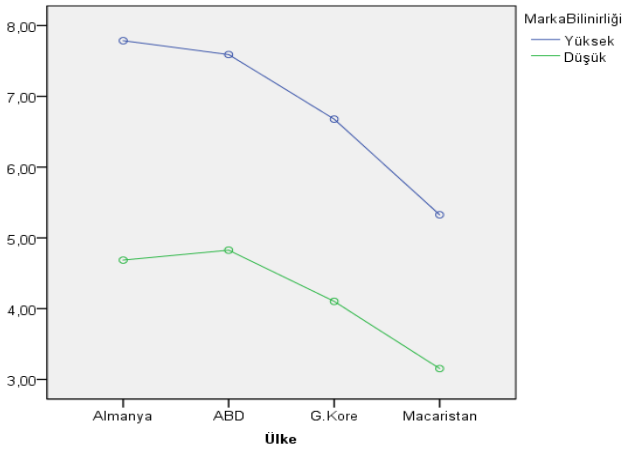
Şekil 2. Marka Bilinirliğinin Hizmete Güvene Etkisi

Araştırmada ülke orijini ile ürün türünün hizmetlere duyulan güvene ortak etkisinin istatiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir (F (2,60;1029,43) = 0,238, p > 0,05). Şekil 1'de ürün türüne göre ülke orijinin hizmete duyulan güvene etkisinin farklılaşmadığı açık olarak görülebilmektedir.

Şekil 3. Ülke Orijini ve Hizmet Türünün Güvene Ortak Etkisi

Araştırmada bir diğer ortak etki olarak ülke orijini ile marka bilinirliği arasındaki etkileşime bakılmış ve istatiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (F (2,78;1101,58) = 17,51, p < 0,05). Buna göre Almanya referans ülke olarak belirlenip yapılan karşılaştırmada Almanya ile ABD, Güney Kore ve Macaristan (p<0,05) arasında marka bilinirliği düzeyleri arasında farklı güven değerleri söz konusudur. Şekil 1'de de görüldüğü gibi Almanya orijinli hizmetlere yüksek ve düşük marka bilinirliklerinde hizmet duyulan güven farkı Macaristan'a göre belirgin şekilde daha yüksektir.

Şekil 4. Marka Bilinirliği ile Ülke Orijini Ortak Etkisi

5. SONUÇ

Gerek tüketici gerekse endüstriyel pazarların vazgeçilmez unsuru haline gelen hizmetlerin soyut özelliği tüketicilerin hizmet tercihinde güven faktörünü önemli bir kriter haline gelmiştir. Uluslararası pazarlama özelinde hizmet işletmesinin yabancı kimliği bu önemi daha da artmaktadır. Bu çalışmada ülke orijini, hizmet türü ve marka bilinirliğinin tüketicilerin hizmetlere duyduğu güvene ana ve ortak etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır.

Araştırmada ülke orijinin hizmete duyulan güven üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, riskli olarak algılanan hizmetlerde ürün ülke orijinin etkili olduğunu tespit eden Michaelis vd., (2008)'nin çalışmalarıyla uyum göstermektedir. Güven karşı tarafın vaadini yerine getirme yeterlilik ve iyi niyetine dönük algı olarak görüldüğü için (Kautonen, 2008: 274) ülkeler arası hizmet güven farkı yeterlilik ve iyi niyete dönük ülke imajlarının farklılığından kaynaklanıyor olabilir. Çalışmada Almanya ve ABD'nin gerek gelişmişlik düzeyi ve gerekse katılımcıların her iki ülkeye ilişkin aşinalık düzeylerinin daha fazla olması her iki ülke orijinli hizmetlerin daha güvenilir algılanmasında önemli bir etken olabilir. Ülkemizde G. Kore'ye duyulan genel sempatinin tüketicilerin hizmet değerlendirmelerine çok önemli bir etkisi olmadığı görülmektedir.

Ürünler içsel ve dışsal pek çok özellikten oluştuğu ve tüketiciler de ürünleri çoğunlukla birden fazla özellik üzerinden değerlendirdiği için tek ürün özelliği üzerinden yapılan çalışmaların içsel geçerlilik problemlerine yol açtığı ifade edilmektedir (Ahmed, 2002; 284). Bu nedenle araştırmada tek özellik olarak ürün ülke orijini etkisini

yerine güven üzerine etkili bir diğer önemli faktör marka bilinirliğine yer verilmiştir. Araştırma bulguları marka bilinirliğinin güven üzerindeki anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu sonuç Michaelis vd., (2008) ve Walsh ve Beatty'in (2007) sonuçları ile uyum göstermektedir. Ancak araştırmanını odağını, marka bilinirliğinin tek başına etkisinden çok ürün ülke orijini ile ortak etkisi oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilen bulgular bu etkinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Almanya ve ABD orijinli hizmetlerde yüksek ve düşük marka bilinirliği arasındaki güven farkı, G. Kore ve Macaristan'a göre daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç marka bilinirliği yüksek olan Almanya ve ABD orijinli hizmetlerin düşük marka bilinirliğe sahip hizmetlere oranla bu etkiden daha fazla faydalandığını göstermektedir. Ayrıca marka bilinirliğinin, Macaristan orijinli olmaktan kaynaklanan güven eksikliğini sınırlı düzeyde telafi edebilmekte olduğu görülmektedir. Bu sonuç marka bilinirliğinin hizmeti daha doğrudan tanımlayan bir özellik olmasıyla açıklanabilir. Çünkü ürün ülke orijini genel bir değerlendirmeyi yansıtmaktadır. Bu değerlendirme aynı ülke orijine sahip bütün ürünlerin aynı kalite düzeyinde olmasını garanti etmeme gerçeğine dayanmaktadır.

Ürün ülke orijini genel seviyede etkiye sahip olsa da asıl güçlü etkisi ürüne özgü olarak gerçekleşmektedir. Japonya'nın iyi arabalar üretiyor olması diğer ürünleri aynı düzeyde iyi üreteceğini garanti etmemektedir (Papadopoulos ve Heslop, 2014: 21). Bu doğrultuda araştırmada ürün ülke orijini etkisinin hizmet türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını görmek üzere bankacılık ve GSM hizmet türleri değerlendirmeye alınmıştır. Ancak iki değişken arasında istatiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuç diğer çalışmalarda olduğu gibi bağımlı değişken olarak kalite veya satın alma niyeti değil hizmete duyulan güvenin belirlenmiş olmasından kaynaklanmış olabilir. Bir diğer neden de araştırmada seçilen hizmet türlerinin tüketici güveni açısından benzer özellik göstermesi olabilir.

Bu çalışmada diğer pek çok ampirik çalışmada olduğu gibi bazı sınırlılıklar taşımaktadır. Araştırma kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenen üniversite öğrencileri ile gerçekleştirildiği için genellenebilirliği sınırlıdır. Bunun yanında çalışmada risk algısı farklı olabileceği düşünülen GSM ve Bankacılık hizmetlerinde ürün ülke orijinin etkisi incelenmiştir. Ancak araştırma bulguları bu iki hizmet türünde ülke orijininin güvene etkisini farklılaşmadığını göstermiştir. Dolayısıyla farklı hizmet türlerinde ülke orijinin güvene etkisi çalışılabilir.

KAYNAKÇA

1. Ahmed, Z. U., Johnson, J. P., Ling, C. P., Fang, T. W., & Hui, A. K. (2002). "Country-Of-Origin and Brand Effects on Consumers' Evaluations of Cruise Lines. International Marketing Review", 19(3), 279-302.
2. Batra, S. K., & Kazmi, S. H. H. (2009). *Consumer Behaviour-2nd*. Excel Books India.
3. Bertoli, G. (2013). *International Marketing and The Country-of-Origin Effect: The Global Impact of Made in Italy*. Edward Elgar Publishing.
4. Bhattacharya, C. (2009). *Services marketing*. Excel Books India.
5. Büte, M. (2011). "Etik iklim, örgütsel güven ve bireysel performans arasındaki ilişki", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), 171–192.
6. Chen, S. C., & Dhillon, G. S. (2003). Interpreting Dimensions of Consumer Trust in E-Commerce. *Information technology and management*, *4*(2), 303-318.
7. Czinkota, M. R., & Ronkainen, I. A. (2013). *International marketing*. Cengage Learning.
8. Elliot, G.R., & Cameron, R.C., 1994. 'Consumer Perception of Product Quality and The Country-of-Origin Effect', Journal of International Marketing, 2, (2), 49-62.
9. Eyüboğlu, S. & Eyüboğlu, K. (2018). "Hizmet Güven Endeksi ile Hizmet Sektör Alt Endeksleri Arasındaki İlişkisinin Test Edilmesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 271-282.
10. Fetscherin, M. (2010). "The Determinants and Measurement of a Country Brand: The Country Brand Strength Index", *Marketing Review*, 27(4), 466-479
11. Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. Sage.
12. Hamin & Elliott, G., (2006), Elliott, G. (2006). "A Less-Developed Country Perspective of Consumer Ethnocentrism And "Country of Origin" Effects: Indonesian Evidence", *Asia pacific journal of marketing and logistics*, *18*(2), 79-92.
13. Han, C. M. (1989), "Country Image: Halo or Summary Construct", *Journal of Marketing Research*, *26*(2), 222-229.

14. Han, C. M., & Terpstra, V. (1988). "Country-Of-Origin Effects for Uni-National and Bi-National Products". *Journal of international business studies*, *19*(2), 235-255.
15. Hoyer, W. D., MacInnis, D. J., Pieters, R., Chan, E., & Northey, G. (2017). *Consumer Behavior*: Asia-Pacific edition. *Cengage AU*.
16. Kahle, L. R. (2000). *Cross-National Consumer Psychographics* (Vol. 8, No. 1-2). Psychology Press.
17. Kautonen, T. (2008). *Trust And New Technologies: Marketing and Management on The Internet and Mobile Media*. Edward Elgar Publishing.
18. Michaelis, M., Woisetschläger, D. M., Backhaus, C., & Ahlert, D. (2008). "The Effects of Country of Origin and Corporate Reputation on Initial Trust: An Experimental Evaluation of The Perception of Polish Consumers". *International Marketing Review*. 25 (4), 404-422.
19. Mihm, G. (2007). *Country Of Origin Effect: Implications for The Marketing of German Beer in the UK*. diplom. de.
20. Moriuchi, E. (2021). "The Impact of Country of Origin on Consumers' Pricing Judgments in Ecommerce Settings", *International Marketing Review*, *38*(3), 514-538.
21. Mort, G. S., & Duncan, M. (2003). "Owned by…": Country of Origin's New Cue. *Journal of International Consumer Marketing*, *15*(3), 49-69.
22. Özsağır, A., (2007). "Ekonomide Güven Faktörü", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 46-62.
23. Papadopoulos, N., & Heslop, L. A. (2014). *Product-Country Images: Impact and Role in International Marketing*. Routledge.
24. Simonson, I. (1999). "The Effect of Product Assortment on Buyer Preferences". *Journal of retailing*, *75*(3), 347-370.
25. Song, Y., Hur, W., & Kim, M. (2012). "Brand Trust and Affect in The Luxury Brand Customer Relationship" *Social Behavior and Personality*, 40(2), 331-338
26. Swartz, T., & Iacobucci, D. (2000). *Handbook Of Services Marketing and Management*. Sage.
27. Şentürk, T., (2018). "Ülke İmajı Araştırmalarında Ölçek Seçimi ve Kullanımı*". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, *21*(1), 78-91.
28. Thomas, G.F. & Zolin, R. & Hartman, J.L. (2009). "The Central Role of Communication in Developing Trust and Its Effect on Employee Involvement", *Journal of Business Communication*. 46(3), 287-310.
29. Walsh, G., & Beatty, S. E. (2007). Customer-Based Corporate Reputation of a Service Firm: Scale Development and Validation. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *35*(1), 127-143.
30. World bank (2022). https://data.worldbank.org/indicator/SL.SRV.EMPL.ZS
31. WTO, World Trade Organization, https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/serv_e.htm. Elde edilme tarihi: 25 Haziran 2022

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
History

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2922-2948

Arrival
26 June 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64297
Article Serial Number
11

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64297

How to Cite This Article
Kaştan, Y. & Alpaslan, S. (2022). "Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Şanlıurfa'da Tarım Faaliyetlerinin Tarihi Gelişimi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2922-2948

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Şanlıurfa'da Tarım Faaliyetlerinin Tarihi Gelişimi

The Historical Development of the Agricultural Activities in Şanliurfa During the Republican Period

Yüksel Kaştan [1] Seda Alpaslan [2]

[1] Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Antalya, Türkiye
[2] Doktora Öğrencisi., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada tarım faaliyetlerinin Şanlıurfa'da Cumhuriyet Dönemi tarihi gelişimi ele alınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Şanlıurfa'daki tarım faaliyetleri belirlenmiştir. Tarım faaliyetleri içinde ziraat ile hayvancılık göstergelerine yer verilmiştir. Ziraat göstergeleri arasında hububat üretimi, ziraat makineleri, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, biçerdöver, traktör sayıları ve Devlet Su İşlerince sulanan araziye yer verilmiştir. Şanlıurfa'da Atatürk, DP ve Planlı Kalkınma Döneminde tarım faaliyetlerinin tarihi gelişimi incelenmiştir Şanlıurfa'da sanayileşme öncesinde gerek ziraat ve gerekse hayvancılık çok önemli yer tutmuştur. Çalışmanın sonunda süreç içerisinde Şanlıurfa'da tarım göstergelerinin Türkiye ortalamasına göre gelişimi ile bu göstergelerin Şanlıurfa'da gelişimine etkisine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Faaliyet, Cumhuriyet, Dönem, Şanlıurfa, Tarih, Gelişme

ABSTRACT

In this study, the historical development of the agricultural activities in Şanlıurfa during the Republican Period was discussed. Agricultural activities in Şanlıurfa were determined in the first years of the Republic. Agriculture and animal husbandry were included in agricultural activities. Agricultural indicators include grain production, agricultural machinery, farming grounding law, combine harvester, number of tractors, and land sucked in the State Hydraulic Works. The historical development of agriculture activities in Atatürk, DP and Planned Development Period in Şanlıurfa has been examined. In Şanlıurfa a, both agriculture and animal husbandry have a very important place before industrialization. At the end of the study, the development of agricultural indicators in Şanlıurfa according to the averages of Turkey and the effects of these indicators in Şanlıurfa were included in the process.

Keywords: Agriculture, Activity, Republic, Period, Şanlıurfa, History, Development

1. GİRİŞ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Şanlıurfa 36° 40' ve 38° ve 02' kuzey enlemleriyle, 37" 50' ve 40° 12' doğu boylamları arasında kalır. Yüzölçümü 18 584 km2 olan il, Türkiye topraklarının % 2,4'ünü kaplar. Büyük bölümü (% 61,7'si) platolarla kaplı olan il topraklarının % 98,3'ü tarıma elverişlidir. Türkiye'de 1927 yılında km2'ye 18 kişi düşerken Şanlıurfa'da 13 kişi düşer. Zaman içinde nüfus yoğunluğu 1950'de ülkede 27, ilde 13, 1980'de ülkede 58, ilde 32, 2000 yılında ülkede 88, ilde 77, 2017 yılında ülkede 104 ilde 102 kişi olur. Buna göre il uzun süre nüfus yoğunluğu bakımından ülkeden düşük kalırken son dönemde ülke değerine yakın nüfus yoğunluğuna sahip olur (Bengisu,1968).

Şanlıurfa'da yeryüzü şekilleri çok karmaşık değildir. İlin alanı genel olarak, ilin kuzey bölümlerini kaplayan Güneydoğu Toroslar'ın orta kesimlerinin güney etekleriyle, güneydeki geniş ovalık alanları arasında kalan geniş bir plato görünümündedir (Ener,1936). İl topraklarının yeryüzü şekillerine göre dağılımında % 6l,71'si platolar, % 22'si dağlık alanlar ve % 16,3'ü ovalar kaplar. Dağlar (Karacadağ, Tektek Dağları, Susuz Dağları, Germuş Dağları, Nemrut Dağları ve Arat Dağı) daha çok ilin kuzey kesiminde yer alır (Uyanık,1947). Dağlar arasında geniş düzlükler olan platolar, güneyde ise çok önemli ovalar yer alır (Oakes,1958).

Şanlıurfa akarsularca zengin bir il değildir. Fırat dışındaki akarsular sürekli akışlı değildir. Yağışların az olması, buharlaşmanın fazlalığı ve kalkerli yapı nedeniyle yüzeyde akarsular oluşamaz. Kaynaklarla beslenen akarsular ancak çıktıkları alanları sulayabilecek boyuttadır. İl alanında iki tür havza yer almaktadır: Suların Fırat'a kadar ulaştırabilen açık havzalar ve ulaştıramayan kapalı havzalar. Fırat Irmağı, Karakoyun Deresi, Cavsak Suyu, Belih Suyu, Habur Suyu, Zengeçur Çayı gibi akarsular ile Halîlürrahman Gölü, Aynızeliha Gölü, Büyük Göl ve Küçük Göl yer alır (İnandık,1965). Cülap Vadisi boyunca söğüt ve kavak ağaçları, çeltik tarlaları vardı (Araçoğlu,1961).

İl toprakları genellikle bitkisel üretime elverişlidir. Kuzey Mezopotamya'nın bir parçasını oluşturan Şanlıurfa toprakları genellikle geniş düzlükler şeklinde uzanır. İlin güneyinde yer alan ve Kuzey Mezopotamya'nın bir

uzantısı olan Harran (2 750 km2), Suruç (700 km2) ve Viranşehir (1 200 km2) ovaları, toprak kalınlığı ve toprakların fiziksel özellikleri açısından ilin tarımsal faaliyetlerinde en verimli ovalarıdır. Harran Ovası'nda ortalama yükselti 375 metredir. Harran Ovası'nın batısında yer alan Suruç Ovası'yla ilin doğusundaki Viranşehir ovası. Harran'dan birer basamak daha yüksek kesimlerdir. Her iki ova da alüvyonludur. Suruç Ovası, eski Mezopotamya ormanlarından kalan bir humus tabakasıyla örtülüdür. Ancak kuraklık nedeniyle bu geniş ve verimli ovalardan yeterli ürün alınamaz. Kimi kuraklık yıllarında ise üretim büyük ölçüde düşer, akarsular ve kuyular kurur (Urfa İl Yıllığı,1967).

İlin kuzeyinde ise Bozova, Hilvan ve Siverek ovaları uzanır. Ova toprakları, yağışlı bölgelerdeki kadar olmamakla birlikte, yıkanmış topraklardır. Toprak kalınlığı ovanın kuzey kesiminde birkaç metre iken, güneye doğru artarak 30 m'yi bulur. Bu özellikler, topraklara son derece verimli ve tarıma elverişli bir yapı kazandırmıştır. İldeki en önemli vadi Fırat Vadisi'dir. Genellikle çok düz olan ovada topraklar kırmızı renktedir. Çok verimli olan ovada akarsu yoktur, yağışlar azdır. İl toprakları verimli, tebeşirli, kırmızı killi oluşumludur. Organik maddece zengindir. İçerdikleri demir- oksit nedeniyle kırmızı bir renk almışlardır. Çok az kalsiyum karbonat içerdiklerinden yıkanmış topraklar sayılırlar. Bu toprakların oluşum alanında yıllık ortalama yağış 250-350 mm arasında değişmektedir. Yıllık sıcaklık ortalaması da 7,8°C ile 13°C arasındadır. Doğal bitki örtüsü, sütleğen, kenter, yabanıl yulaf ve çayır otlarından oluşur (Bengisu,1968).

İlin kuzey ovaları da bitkisel üretime hayli elverişli olmakla birlikte, Siverek-Hilvan ve Ceylanpınar düzlüklerinde taşlılık sorunu vardır (Ferhatoğlu, 1982). Kullanım açısından il topraklarının % 98'3'ü tarıma elverişlidir. Bu değer % 94 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir. Tarıma elverişli alanlarda sürülebilir nitelikteki topraklar, 1 173 700 hektardır ve il topraklarının yaklaşık % 63,2'sini.oluşturur (Türkiye ortalaması % 34). Sürülebilir alanların 451 600 hektarı, bitkisel üretime sınırlama getirmeyen, sorunsuz I. sınıf topraklardır ve il alanının % 24,3'ünü oluşturur (Türkiye Ortalaması % 6,4). Sürülebilir toprakların kalan 722 100 hektarlık bölümünü oluşturan II.-1V. sınıf topraklarda % 31 oranında taşlılık, % 43 oranında su erozyonu sorunu vardır. Şanlıurfa'da tarla bitkileri üretimi ve bağcılık-bahçecilik yapılan alan, 1980 verilerine göre 1 117 000 hektardır. Yani, sürülebilir toprakların doğal sınırlarına oldukça yaklaşılmıştır. Çayır-mera ve orman-fundalık olarak kullanılmaya elverişli olan topraklar 653 600 hektar olup il alanının % 35,1'ini kaplar (ülke ortalaması % 60). İlde fiilen 698 900 hektar alan çayır-mera,11 400 hektar alan da fundalıktır. Bu topraklarda % 86 oranında taşlılık, % 98,5 oranında da su erozyonu sorunları vardır (TUİK,2013).

İklim bitkisel üretime önemli sınırlamalar getirir. Şanlıurfa İli kurak bölgede kalmakta, yıllık yağış miktarı çok düşük olduğu gibi, yılın 6 ayında da mutlak bir kuraklık yaşanmaktadır. Mayısta başlayın kuraklık kasıma değin sürmektedir. Yaz kuraklığının uzun ve şiddetli geçmesi verimi önemli ölçüde düşürmektedir. İlde karasal iklim hâkimdir. Deniz etkisinden uzak olan ilde, gece ile gündüz, yaz ile kış sıcaklık ortalamaları arasında büyük farklılıklar görülür. İlde bağıl nem oranı düşük, karlı ve donlu gün sayısı düşüktür. İlde yazlar kurak ve sıcak soğuk geçer. Yıllık yağış miktarı oldukça düşüktür. Şanlıurfa, ülkenin en sıcak illerinden biridir. Merkez İlçe'de yıllık sıcaklık ortalaması 18,1°C 'dir. Şanlıurfa'da yıllık yağış miktarı oldukça düşüktür. Yağışlar daha çok kış ve ilkbahar aylarında düşer. Örneğin Merkez İlçe'de yıllık yağışın % 55,7'si kış aylarında, % 29,2'si ilkbahar aylarında düşmektedir. Sonbahar yağışlarının yıllık yağışlar içindeki payı % 14,3 iken yıllık yağışın yalnızca % 0,8'i yaz aylarında gerçekleşmektedir. İlde yaz aylarında büyük kuraklıklar olur (TUİK,2013).

Şanlıurfa İli doğal bitki örtüsü bakımından çok yoksuldur. Yaz sıcaklarının uzun sürmesi ve kuraklık nedeniyle hiçbir bitki sürekli değildir. İlde doğal bitki örtüsünü bozkır bitkileri oluşturur. İlin kuzey kesimleri dağlık ve yükseltisi olduğundan bitki örtüsü öteki kesimlere göre daha zengindir (Öztan,1974). Karacadağ ile kuzey ve kuzeybatısındaki dağlarda yer yer meşe, iğde, palamut koruluklarına rastlanmaktadır (İnandık,1965).

Gelincik, papatya, lale, menekşe gibi çiçekler, kuzukulağı, hardal, tukiz, bendik, semizotu, ebegümeci bu yörede yetişen öbür bitkilerdir. Tektek Dağları'nda menengiç denen yabanıl fıstık ormanları vardır. İlin güneyinde, kuzeye göre daha sıcak iklim bitkileri yetişmektedir. Bu bitkiler uzun zaman yeşil kalamaz, yalnızca yağışlı aylarda canlanır. Bu kesimde cılız otlar, yabanıl buğday, çiğdem, kekik, devedikeni, meyankökünden başka bitki örtüsüne rastlanmaz.

Şanlıurfa'da ekonomi büyük ölçüde tarıma dayanır. Tarım kesiminin il ekonomisindeki ağırlıklı yerine karşın Şanlıurfa'da büyük ölçüde doğal koşullara bağlı geri bir tarımsal yapı vardır. İlde, Fırat gibi zengin bir su kaynağı olmasına karşın, kurak iklim koşulları ve sulama tesislerinin yetersizliği, verimin ve üretim miktarlarının düşük düzeyde kalmasına yol açmakta, ürün türlerinde çeşitlenmeyi sınırlamaktadır. Doğal yapıdan kaynaklanan elverişsiz koşulların yanı sıra, üretim tekniklerinin geriliği, pazarla ilişkilerin görece zayıf olması ilde tarımsal potansiyelin tam anlamıyla değerlendirilmesini önler.

Bitkisel üretimin en önemli kolu olan tarla tarımında, sürekli olarak tahıl üretimi egemendir. Tahıl üretiminde hemen hemen tümüyle nadaslı kuru tarım uygulanır. İlde nadas oram % 40'a yakındır. Önemli miktarlara ulaşan tahıl üretimi, asıl ekim alanlarının genişliğinden kaynaklanmaktadır. Verim oldukça düşüktür. Bitkisel üretimde meyvecilik ve sebzecilik de önem taşır. Meyveciliğin en önemli kolu bağcılıktır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en önemli bağ alanları Şanlıurfa'dadır.

Doğal yapının tarım üzerindeki bu kutlayıcı etkilerinin yanında, ildeki büyük toprak sahipliği ve aşiretlere dayanan üretim ilişkileri de tarımsal gelişmeyi olumsuz yönde etkiler. Osmanlı Dönemi'nde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki aşiretlerin özerk bir statüsü vardır. Aşiret reisleri, kendi bölgelerindeki toprakları, yurtluk ve ocaklık biçiminde ellerinde tutar. Büyük mülk sahibi aşiret reislerinin topraklarında ortakçı olarak çalışan köylüler hem soyca hem de ekonomik bakımdan bu toprak sahiplerine sıkı sıkıya bağımlıdır. Cumhuriyet Dönemi'nde bu yapıda kimi değişimler olur. Ama büyük toprak mülkiyeti ve aşiret ilişkilerinin egemenliği uzun süre devam eder (Urfa İl Yıllığı,1973).

2. OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİ'NDE URFA'DA TARIM FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında nüfusun büyük kısmı tarımla geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Bu tarihte ülke nüfusunun yaklaşık % 82'si tarım kesimindedir. 1910'larda Anadolu köylüsü adeta kendi içinde, bağlı olduğu devlete yabancı düşmüş küçük birlikler hâlinde yaşamaktadır. Tarımda uygulanan teknolojinin çok geri olmasıyla birlikte özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde topraklar verimsiz ve yapılan tarım da geridir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ulaşım imkânları diğer bölgelere göre daha elverişsiz olduğundan pazar için üretim ortamından uzakta, içe dönük bir üretim tipi oluşturmuşlardır. Bu kapalı ekonomi şekli, verimin artmasını sağlayan girişimleri de engeller. Sadece ulaşım, toprak zenginliğindeki farklılık veya teknolojik yetersizliklerden kaynaklanmaz, bu bölgelerdeki tarımsal faaliyetlerdeki geri kalmışlığı büyük toprak sahiplerinin olması ve halkın çoğunun bu topraklarda ırgat olarak çalışmaları verimin az olmasının nedenleri arasında yer alır.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında bugünkü Türkiye sınırları içinde tarım arazisinin 5.4 milyon hektar dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu arazinin yaklaşık % 80'ini kapsayan bölümde tahıl, % 7'sinde sebze, % 7'sinde bitkiler, % 4'ünde meyvecilik üretimi yapılmaktadır. Urfa ili de devletin tarım özelliklerine daha da fazla olan illerdendir (Yurt Ansiklopedisi,1981:7358).

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Urfa Sancağı'nda halkın en önemli iki uğraş alanından birini tarım diğerini hayvancılık oluşturur. 1867 yılı Halep Vilayet Salnamesi (bu tarihte Urfa Halep Vilayeti'nin sancağıdır), Urfa'da en çok buğday, arpa, mercimek, nohut, mısır, akdarı, kızıldarı, küşne, susam, kendir, bakla ile üzüm başta olmak üzere çeşitli meyve ve sebzelerin yetiştirildiği yer alır. Salnamede Suruç'ta tahıl, Rumkale'de tahılların yanı sıra pamuk ve zeytin en önemli tarım türüdür (1867 Halep Vilayet Salnamesi). Tablo 1'de yer aldığı gibi 1870 yılı Halep Vilayet Salnamesi'ne göre Urfa'da toplam 3 735 723 dekar arazinin 2 670 315 dekarı tarla niteliğindedir. Daha sonra en fazla bağlık arazi, sonra boş arazi ve ekili arazi gelir. Sancakta ormanlık alan, zeytinlik ve dutluk alanda da olsa yer alır. Merkez kazada 3 038 111 dekarlık arazinin 2 555 691 dekarı tarla, 339 566 dekarı boş ve ancak 116 120 dekarı ekilmektedir. Birecik'te 226 428 dekar arazinin 99 43 dekarı ekilmekte, 90 590 dekarı tarla ve burada boş arazi yoktur. Rumkale'de 445 984 dekarlık arazinin 350 000 dekarı bağlıktır. Suruç'ta 25 200 dekarlık arazinin 20 000 dekarı tarla ve 5 000 dekarı ekilmektedir. Bu verilere göre sancak arazisinin büyük kısmı tarla niteliğinde ve çok az bir kısmı ekilir durumdadır (1870 Halep Vilayet Salnamesi).

Tablo 1: 1870 Yılı Halep Vilayet Salnamesi'nde Urfa Sancağı'nın Çeşitli Nitelikteki Topraklarının Dağılımı (Dekar) (1867 Halep Vilayet Salnamesi).

Toprak Türü	Urfa Merkez Kazası	Birecik	Rumkale	Suruç	Toplam
Tarla	2 555 691	90 590	4 034	20 000	2 670 315
Ekili Arazi	116 120	99 550	72 430	5 000	293 100
Orman	42	26 100	8 190		34 332
Bostan	1 140	1 860	3 606		6 606
Bağ	13 201	5 468	350 000		368 669
Zeytinlik	12 351	2 820	2 714		17 885
Boş Arazi	339 566		5 010	200	344 776
Dutluk		40			40
Toplam	3 038 111	226 428	445 984	25 200	3 735 723

Tablo 2'de 1870 yılında Urfa Merkez Kasasında yetiştirilen tarım ürünleri yer almaktadır. Urfa Merkez Kazasında 348 720 kile (bir yağ tenekesi büyüklüğünde tahıl ölçü birimi) buğday, 200 982 kile arpa, 7000 kile mercimek, 270 740 kıyye üzüm, 50 000 kıyye (yaklaşık 1300 kg'lık eski ağırlık ölçü birimi) pamuk elde edilmektedir. Buna göre merkez kazada tahıllardan en fazla buğday, sonra arpa, burçak ve darı, baklagillerden mercimek, nohut ve bakla,

sanayi bitkilerinden susam, pamuk ve tütün, meyvelerden üzüm, nar, incir, ceviz, buna ilaveten çörekotu ve kırmızı biber de önemli tarım ürünleri arasında yer alır (1867 Halep Vilayet Salnamesi).

Tablo 2: 1870 Halep Vilayet Salnamesi'nde İse Urfa Merkez Kazası'nda Yetiştirilen Tarım Ürünleri

Ürün	Miktar/Kile	Ürün	Miktar/Kile	Ürün	Miktar/Kıyye	Ürün	Miktar/Kıyye
Buğday	348 720	Susam	596	Pamuk Kozası	50 000	Kırmızı Biber	1 050
Arpa	200 982	Bakla	406	Üzüm	270 740	İncir	1 000
Burçak	6 132	Nohut	717	Tütün	4 250	Ceviz	7800
Darı	4 464	Mercimek	7 000	Çöreotu	500	Nar	1 900

Tablo 3'te yer aldığı gibi 1890 yılı Urfa Livası içindeki kazalarda tarım ürünlerin ekim alanlarında merkez kazasında en fazla buğday, arpa, mısır ve darı, Birecik'te buğday ve arpa, Rumkale'de buğday, arpa ve darı, Suruç'ta buğday ve arpa ekilen arazi yer alır. Merkez kazada sadece pirinç ekilmezken, Birecik'te yulaf ve nohut, Rumkale'de yulaf, fiğ, bakla ve fasulye, Suruç'ta yulaf, pirinç, bakla, fasulye, nohut, mercimek ekilmez. Sancak'ta buğday, arpa, darı ve mercimek en fazla ekim alanlarını kaplar (1890 Halep Vilayet Salnamesi).

Vital Cuinet, Fransız coğrafyacı ve oryantalist 1880-1892 yılları arasında 12 yıl süreyle Duyun-u Umumiye Meclisi İdaresi'nde Genel Sekreter olarak Osmanlı Devleti'nde görev yapar. Cuinet Anadolu'yu gezer ve edindiği bilgileri "La Turquie" adlı eserde yayımlar. Cuinet, 1890'da Urfa Sancağı'nın toplam tarım ürünleri içinde tahılların büyük yer tuttuğunu belirtir. Ona göre Urfa Livasının 960 000 kileyi bulan toplam buğday üretiminin 570 000 kilesi Urfa Merkez Kazasında elde edilir. Aynı şekilde livanın 700 000 kileye yaklaşan toplam arpa üretiminin 460 000 kilesi de Urfa Merkez Kazasında yapılır. Urfa Livasında hayvancılık önemli bir gelir kaynağı olduğundan, hayvan yemi olarak kullanılan fiğ ve darı gibi ürünlerin ekimine de önem verilir (Cuinet,1891).

Tablo3: 1890 Yılı Urfa Livası^nda Elde Edilen Tarım Ürünlerinin Dağılımı

Ürün Adı	Urfa Merkez Kazası	Birecik	Rumkale	Suruç	Toplam Dönüm
Buğday	570 000	130 000	70 000	190 000	960 000
Arpa	460 000	86 000	45 000	100 000	691 000
Mısır	6 000	2 000	3 000	7 500	18 500
Yulaf	5 000				5 000
Fiğ	32 000	3 000		4 000	39 000
Darı	85 000	3 500	30 000	3 000	121 500
Susam	7 000	1 800	500	1 500	10 800
Pirinç		500	1 500		2 000
Bakla	1 000	500			1 500
Fasulye	1 200	300			1 500
Nohut	15 000		1 600		16 600
Mercimek	18 000	140	2 200		20 340

Tablo 4'te görüldüğü gibi 1890 yılında Urfa Livasında tahıl ürünlerine ilaveten en fazla 1 400 000 okka üzüm, 463 500 okka zeytin, 453 550 okka karpuz, kavun, 275 000 okka meyan kökü, 185 000 okka kenevir, 151 000 okka badem, 125 000 okka nar üretilir. Bunlara ilaveten yerelması, pamuk, tütün, mahmude, meşe palamudu, incir, ceviz, elma, armut ve kayısı, soğan, sarımsak, susam ve kümyan da üretilir. Merkez kazada üzüm, kavun, karpuz, nar, kenevir, elma, armut, kayısı; Birecik'te en fazla üzüm, zeytin, meyankökü ve kenevir; Rumkale'de üzüm, badem, pamuk, zeytin, nar ve soğan; Suruç'ta ise yerelması, üzüm ve zeytin üretilmektedir.

Tablo 4: 1890 Yılında Urfa Livası'ndan Elde Edilen Tahıl Dışındaki Tarım Ürünlerinin Ekim Alanı (Okka)

Ürün Adı	Urfa Merkez Kazası	Birecik	Rumkale	Suruç	Toplam
Kenevir	55 000	130 000			185 000
Yerelması				50 000	50 000
Pamuk	50 000	3 000	40 000		93 000
Tütün	6 045	4 252	2 475	492	13 264
Meyankökü		275 000			275 000
Mahmude		950			950
Meşe Palamudu			700		700
İncir	2 250	5 000	6 000		13 250
Ceviz	15 000	1 500	9 000		25 500
Badem		1 000	150 000		151 000
Nar	80 000	25 000	20 000		125 000
Kavun Karpuz	300 000	135 000	11 550	7 000	453 550
Elma, armut, kayısı vb.	80 000	2 800	4 000		86 800
Soğan	35 000	25 000	20 000	3 000	83 000
Sarmsak	12 000	1 500	200	200	13 900
Zeytin	7 500	400 000	34 000	22 000	463 500
Üzüm	635 000	450 000	250 000	65 000	1 400 000
Susam		550			550
Kümyan	1 800	5 100			6 900

Cuinet'e göre, Urfa Livasının tahıl dışı tarım ürünleri arasında üzüm 1 400 000 okka (1 283 gr), zeytin 463 500 okka, kavun-karpuz 453 550 okka, meyankökü 275 000 okka, kenevir 185 000 okka, badem 151 000 okka ve pamuk 93 000 okka ilk sıraları alır.

Tablo 5'e yer aldığı gibi 1894 yılında Urfa Livası'nda 2 503 759 TL aşar geliri ve 2 332 942 TL ağnam geliri elde edilir. Buna göre hayvancılıktan elde edilen gelir tarım ürünlerine yakındır. Merkez kazada 1 236 775 TL aşar geliri ve 1 085 028 TL ağnam geliri elde edilirken Birecik'te 395 219 TL aşar geliri ve 141 155 TL, Rumkale'de 463 069 TL aşar geliri ve 210 616 TL, Suruç'ta 408 696 TL aşar geliri ve 703 TL gelir yer alır. Buna göre Birecik'te bitkisel üretim geliri hayvancılığın üç katı, Rumkale'de iki katı, Suruç'ta beş katından fazla gelir sağlanır. 1908 yılında ise merkez kazada, Birecik'te aşar geliri ağnamın üç katı, Rumkale ve Harran'da iki katı, Suruç'ta ise eşit şekildedir. Sancak'ta 1908 yılında aşar geliri ağnamın yaklaşık iki katıdır (1894 Halep Vilayet Salnamesi).

Tablo 5: 1894 ve 1908 Yıllarında Urfa'da Gelirler

	1894 Ağnam Geliri	1894 Aşar Geliri	1908 Koyun, Deve Rüsumu	1908 Aşar Bedeli
Kaza	1 085 028	1 236 775	313 000	1 068 000
Birecik	141 155	395 219	155 000	530 000
Rumkale	210 616	463 069	267 000	595 000
Suruç	703	408 696	497 000	490 000
Harran			253 000	285 000
Toplam	2 332 942	2 503 759	1 485 000	2 968 000

1905 Diyarbekir Vilayet Salnamesi, Siverek'in başlıca tarım ürünlerini buğday, arpa, mercimek gibi tahıllar ile darı, fasulye, susam, keten, mazı, meyankökü, soğan, sarımsak ve pirincin oluşturduğunu kaydetmektedir (1905 Halep Vilayet Salnamesi).

Şemsettin Sami Kamüs-ül Alam'da Urfa'da arpa, buğday, mercimek ile her türlü meyve ve sebze yetiştiğini belirtir. Sami, Biret ül-Fırat'ı (Birecik) şöyle anlatır: "Halep Vilayeti'nin Urfa Sancağı'na bağlı bir kazadır. 129 köye sahip kazanın yerleşik nüfusu 20 000 kadar olup halkının çoğu göçebedir. Oldukça bitek ve verimli toprakları olan kazada, iplikten bez dokuması yaygın bir uğraşıdır.". Sami Halfeti (Rumkale) hakkında "Halep Vilayeti'nin Urfa Sancağı'na bağlı kazalardan biridir. 180 köyünde 2 000'i Süryani, geri kalanı Müslüman, 27 296 nüfus barındıran kazada 1 rüştiye, bir de sıbyan okulu vardır. Dağlık bir yöre olan Rumkale, kırmızı şarabının yanı sıra, kuru üzüm, fıstık, incir ve zeytiniyle ün yapmıştır." demektedir. Sami Suruç'la ilgili olarak "Halep Vilayeti'nin Urfa Livası'na bağlı bir kasabadır. Bitek topraklarında ileri düzeyde tarım yapılır. Kilim, halı ve seccade gibi yünlü dokumalarının yanı sıra, koyunculuğu ve iyi cins atları ile de tanınır." der (Şemsiddin Sami,1888-1889).

Ali Cevad ise Halfeti ile ilgili olarak, "Halep Vilayeti'nin Urfa Sancağı'na bağlı 27 696 nüfuslu bir kazadır. Bir nahiyesi ve 180 köyü olan kazada her türlü tahıl ve meyve yetişir," der. Cevad Siverek'i "Diyarbekir Vilayeti'ne bağlı kazanın 1 Bucak, Hoşin, Burhan, Şehir, Cuma, Arap, Karakeçi, Karacadağ adlı 8 nahiyesi ve 1 36 000 nüfusu vardır. Tarım ürünleri tahıl, I baklagiller, meyve ve sebze olan kazada küçük sanayi olarak bez dokuması yapılır." şeklinde tarif eder. Cevad "Halep Vilayeti'nin Urfa Livası'na bağlı ufak bir kasabadır. 1 nahiye Ve 318 köyünde

20.488 nüfus barındıran kaza verimli topraklara sahiptir. Kazada, halı, kilim, seccade ve kıl çadır gibi yünlü ve kıllı dokumalar yaygın bir geçim kaynağı oluşturur." diyerek Suruç'tan bahseder (Ali Cevad, 1895).

1913 Tarım Sayımında Urfa Livası'na bağlı Birecik, Harran (Akçakale), Halfeti (Rumkale), Suruç ve Viranşehir kazaları ile Siverek'in kapladığı alan, bugünkü Urfa İli sınırlarıyla büyük ölçüde çakışmaktadır. 1913 Tarım Sayımına göre yöre ekim alanlarının yaklaşık % 95'ine tahıl ekilir. Tahıllardan buğday, arpa, darı; baklagillerden mercimek, nohut; sanayi bitkilerinden susam, kenevir en önemlileri arasında yer alır. Meyvecilik önemli olmamakla birlikte incir, elma, armut, erik, dut, fıstık, üzüm gibi meyveler yetiştirilmektedir. Meyvecilik daha çok Siverek'te yoğunlaşır.

1913 yılı tarım verilerine göre Urfa'da 137 896 ton tahıl ve tahıl içinde 89 374 ton buğday ve 39 691 ton arpa, 5 321 ton darı, 2 534 ton susam, 2 130 ton baklagiller üretimi yer alır. Merkez kazada 41 341 ton tahıl içinde 32 129 ton buğday, 9 031 ton arpa ve 633 ton baklagil; Birecik'te 4 634 ton tahıl içinde 2 509 ton buğday ve 2 000 ton arpa; Harran'da sadece 14 063 ton buğday, Halfeti'de 17 222 ton tahıl içinde 13 847 ton arpa ve 2 860 ton buğday; Siverek'te 23 892 ton tahıl içinde 16 250 ton buğday, 4 000 ton arpa, 2 523 ton susam ve 1 242 ton darı; Suruç'ta 21 994 ton tahıl içinde 14 063 ton buğday, 7 813 ton arpa; Viranşehir'de 14 250 ton tahıl içinde 7 500 ton buğday ve 3 000 ton arpa, 3 750 ton darı üretilir. Buna göre sancak içinde en fazla buğday ve arpa, daha sonra darı üretimi gerçekleşir (Ticaret ve Ziraat Nezareti,Memalik-i Osmaniye'nin 1329 Senesine Mahsus Ziraat İstatistiği,1916; Yurt Ansiklopedisi,1981:7395).

Tablo 6: 1913 Yılında Urfa'da Ürün Türlerine Göre Üretim (Ton) ve Ekili Alanların ve Üretimin Osmanlı Devleti İçindeki Payı % (TUİK,2017).

	Merkez Kaza	Birecik	Harran	Halfeti	Siverek	Suruç	Viranşehir	Toplam	Ekili Alan %	Üretim Payı %
Tahıllar	41 341	4 634	14 063	17 722	23 892	21 994	14 250	137 896	1,7	1,4
Buğday	32 129	2 509	14 063	2 860	16 250	14 063	7 500	89 374	2,0	1,6
Arpa	9 031	2 000		13 847	4 000	7 813	3 000	39 691	1,2	1,5
Mısır		125		939	800	38		1 902	0,6	0,4
Darı	181			68	1 242	80	3 750	5 321	3,7	2,2
Baklagiller	633	117	8	175	890	21	286	2 130	1,0	0,4
Bakla	37				7			44	0,1	0,1
Nohut	153				103		156	412	1,0	0,7
Fasulye	47							47	0,1	0,1
Pancar		39		26				65	0,1	0,2
Sarımsak	47	8						55	0,5	0,6
Susam	1			10	2 523			2 534	5,1	5,6

Bu verilere göre Osmanlı Devleti'nin son döneminde Urfa Livası'nın temel geçimi tarım ve hayvancılık oluşturur. Tarım içinde ekili alanın çoğunu tahıl ve tahıl içinde de buğday ve arpa oluşturur. Buna göre daha çok sulu tarıma değil kuru tarıma dayalı üretim yapılır. Bunun yanında sancakta pirinç, susam, baklagil, pamuk, sebze, meyve üretimi de gerçekleşir.

3. CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ŞANLIURFA'DA TARIM FAALİYETLERİ

1950'de tarımda makine kullanılmaya başlanması ve karayolları ağındaki gelişmeyle birlikte, ilin tarımsal yapısında görülen başlıca değişiklik, kullanılmayan alanlarla çayır ve meraların ekim alanlarına katılmasıyla, ekim alanlarının hızla genişletilmesi olmuştur. Verimde büyük bir artış sağlanamasa bile, ekim alanlarındaki genişlemeyle üretim artmış, ulaşım ağının genişlemesiyle ürünlerin pazarlanması kolaylaşmış, iklimin elverdiği ölçüde tarımsal üretim çeşitlenmiştir. Pazar olanaklarının gelişmesiyle, baklagiller üretimi, yüksek gelir getiren antepfıstığı üretimi, sulanabilen alanlarda yoğunlaşan pamuk üretimi belli ölçüde artmıştır (İstatistik Genel Müdürlüğü,1951). Birecik Köprüsü'nün yapımıyla bir bölgesel merkez olan Gaziantep'le ulaşım bağlantısı kurulmuş, bu da tarımın gelişmesine yardımcı olmuştur. Öte yandan traktör kullanımının yaygınlaşmasıyla yeni ekim alanlarının açılması, büyük mülk sahiplerinden bir bölümünün kimi zaman hazine topraklarını, kimi zaman da köyün ortak malı olan çayır ve meraları kullanımları altına alarak, toprakların genişletmelerine olanak vermiştir (Urfa İl Yıllığı,1967).

Tarımda gelişmeler olmakla birlikte bu gelişmenin hızı ülke ortalamasının altında kalmıştır. Geleneksel üretim ilişkilerinin geçerliliği sürmüştür. Mülkiyet dağılımındaki büyük eşitsizlik nedeniyle Şanlıurfa 1945'ten beri hazırlanan çeşitli toprak reformu yasa tasarılarında ilk uygulama bölgesi olarak seçilmiştir. Ancak, bu uygulamalar kimi gelişmelere yol açmakla birlikte, sonuç olarak toprak dağılımında önemli bir değişme sağlayamamıştır. İl 1950'lerde yaşanan görece hızlı topraksızlaşma sürecinin de etkisiyle toprak dağılımı en eşitsiz illerden biri durumundadır. Köy Envanter Etüvlerine göre 1960'Iarda ilde topraksız ailelerin oranı % 55'tir. Bir kişi, aile ya da

sülalenin olan köy sayısı da I23'ü bulur. Şanlıurfa'da en son uygulanan Tarım ve Toprak Reform Yasası 1973'te yürürlüğe girmiştir.

Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği büyük ve modern, bir kuruluştur. Bu kuruluş Türkiye'nin en büyük deneme çiftliğidir ve dünyanın en büyük deneme çiftliklerinden biridir. Bu çiftliğin kuruluş amaçları arasında, çeşitli tarım ürünleri yetiştirmek, üreticilerin tohumluk, fidan, damızlık gereksinimlerini karşılamak, yöre koşullarına en iyi uyum sağlayabilecek bitki ve hayvan türlerini belirlemek, bunların yaygınlaşmasını sağlamak sayılabilir. Çiftlik, Ceylanpınar İlçesi'nde, Viranşehir'e 56 km uzaklıkta, 170 000 hektarlık bir alanda kurulmuştur. Tarım Bakanlığı'na bağlı Zirai Kombinalar İdaresi'nce "Urfa Grup Amirliği" adıyla 1943'te kurulan çifttik, daha sonra tüm benzeri kuruluşların Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'ne bağlanmasıyla, 1950'de Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği adını almıştır. Pınar, Beyazkule ve Gümüşsuyu adlarında üç işletmeden oluşan kuruluşta, tarla tarımı, bahçe kültürleri ve hayvancılık şubeleri vardır (Tekeli, İlkin, 1982).

Tarla Tarımı Şubesi kuru ve sulu tarım konularında çalışmalar yapar. Her yıl, 950 000 dekarlık kuru tarım alanının yarısı nadasa ayrılır, öbür yarısına ise tahıl ekilir. Tahıl ekimiyle, yöre koşullarına en iyi uyum sağlayan türlerin belirlenmesi amaçlanmakta, elde edilen tohumluklar tüm Türkiye'ye dağıtılmaktadır. Yapılan çalışmalarda, bezostaya-I. benjamo ve wanser buğday türlerinden olumlu sonuç alınmıştır.

Çiftlikte, Toprak-Su ve Devlet Su İşleri'nce (DSİ), değişik zamanlarda, çeşitli sulama kanalları ve pompa istasyonları kurulmuştur. Böylece elde edilen 6 700 hektarlık sulu tarım alanından başka göletlerden yararlanılarak da 2 186 hektar alan sulamaya açılmıştır. Sulamada, Habur Çayı'ndan ve Ceylanpınar Ovası'nın yeraltı kaynaklarından yararlanılmaktadır. Çiftlikte, Akrepli Sulama Projesi'yle 34 kuyu açılıp 1 500 hektar, Telhamut Sulama Projesi'yle 68 kuyu açılıp 4 200 hektar ve Beyazkulu Sulama Projesi'yle 48 kuyu açılıp 3 150 hektar olmak üzere, toplam 8 850 hektar alan yağmurlama yöntemiyle sulanmaktadır. Sulu tarım alanlarında pamuk ve yem bitkileri yetiştirilmektedir.

Bahçe Kültürleri Şubesi meyvecilik kolunda antepfıstığı yetiştirilmesine öncelik verilmiş, ayrıca örnek zeytinlikler kurulmuştur. Fidancılık çalışmaları ise, bölgenin yaygın bitkilerinden antepfıstığı fidanı (çöğür) yetiştirmeye yöneliktir. Bu şubede 1962'den beri önemli miktarda çöğür yetiştirilip dağıtılmıştır.

Çiftlikle 2 400'ü sigortalı tarım işçisi, 17'si ziraat yüksek mühendis olmak üzere, öbür görevlilerle birlikte toplam 2 453 kişi çalışıyordu. Çiftlikte ayrıca, 142 traktör ve biçerdöver, 40 kadar çeşitli taşıt, tahıl ambarları, depolar, atölyeler ve bir meteoroloji istasyonu vardır. Çiftlikte elde edilen ürünler satışa çıkarılmaktadır (Yurt Ansiklopedisi,1981:7398).

1968'de ilin kalkınmada öncelikli iller arasına alınmasından önce tarıma dayalı, küçük ölçekli ve geri teknolojili bir sanayi yapısı egemendir. Kurulan önemli kamu tesisleri, tarım alet ve makine fabrikası, et kombinası, şarap fabrikası, süt fabrikası, peynir ve tereyağı fabrikası, yem fabrikası, halı ve yün ipliği fabrikasıdır. Tek önemli özel yatırım ise çok ortaklı bir kuruluş olan Urfa Pamuk İpliği Sanayii'dir (Hacıhasanoğlu,1980; DPT,1982).

Şanlıurfa Türkiye'nin geri kalmış illerinden biridir. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) gerçekleştirilmesiyle, bu durumun değişeceği planlanır. 1978'de Şanlıurfa'nın yurt içi gayri safi hasıladaki payı % 0,9'dur. Bu payıyla (Şanlıurfa, iller arası sıralamada 27. durumdadır. İlde kişi başına düşen gayri safi hasıla Türkiye ortalamasının hayli altındadır. İI bu açıdan ülkede 47. il durumundadır. İI ekonomisinde tarım kesimi egemendir. İl gayri safi hasılası içinde tarım kesiminin payı 1970'lerin ikinci yarısında % 55 dolayındadır. 1980'de nüfusu 603 000 olan ilde, kuraklığın etkisiyle nüfus özellikle akarsuların ve ovaların çevresinde toplanmıştır. 1980'de, ilde ekonomik açıdan faal nüfus 214 000, faal nüfusun toplam nüfus içindeki payı binde 355'tir (DSİ,1980).

Aksiyon Planı, ülkenin diğer bölgelerine göre yeterince gelişememiş Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin ekonomik ve sosyal göstergeler acısından ülke ortalamasına yaklaştırılabilmesi amacıyla hazırlanan planın adıdır. Daha çok GAP bölgesini kapsayan Şanlıurfa, Gaziantep, Adıyaman, Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt, Şırnak illeri ile Doğu Anadolu Bölgesinin birinci ve ikinci alt bölgelerini kapsamaktadır (DPT,1974).

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ülkenin en büyük projesini oluşturmaktadır. Fırat ve Dicle havzaları arasında sekiz ilde 5,2 milyon kişiyi ve 75 bin km2 alanı kapsamaktadır. Proje tarım ve enerji ağırlıklı "Su ve toprak kaynaklarını geliştirme projelerinden" oluşmaktadır. Fırat üzerinde 7, Dicle üzerinde 6 olmak üzere 13 adet hidroelektrik santrali, 22 adet baraj ve çok sayıda sulama şebekesinden meydana gelmektedir. GAP'nin uygulanması ile sulamaya açılacak alanlarda nadas ortadan kalkacak, ikinci ürün devreye girecek, sanayi bitkilerinin oranı toplam ekilecek alanın % 50'sine ulaşacaktır. Buğday üretimi 2 milyon tondan 3 milyon tona, arpa üretimi 1 milyon tondan 1,5 milyon tona, pamuk üretimi 150 bin tondan 850 bin tona çıkacaktır. Kişi başına düşen bölgesel hasılat iki katına çıkacak ve planlanan yatırımların tamamlanması ile bölgede istihdam önemli oranda artacaktır.

3.1. Tarım Alanındaki Faal Nüfus

Düz ovalarla kaplı olan ilde kurak iklim egemendir. 18 584 km2'lik bir alana yayılan Şanlıurfa İlinde yerleşmeler dağınık ve az nüfusludur. Şanlıurfa'da ekonomik etkinliklerin temelini tarım kesimi oluşturmaktadır. Tarımda kullanılan üretim teknikleri ilkel, dolayısıyla verim düşüktür. Verimli Harran Ovası'nda henüz sulama yapılamayışı, İlin kuzeydoğu kesimlerindeki (Siverek, Hilvan) taşlı toprakların ekime elverişli h*â*le getirilmesinde karşılaşılan güçlükler, tarımda ürün çeşitliliğini ve verimi düşürmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bir süre sonra ilk olarak 1927 yılında ülkede tarım sayımı yapılır (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939 Toprak Anketi). 1927 Tarım Sayımı verilerine göre, Şanlıurfa'da il nüfusunun yaklaşık %47"sini oluşturan 95 000 kişi tarım kesiminde çalışır. Burada hayvancılıkla geçinen nüfus tarım nüfusu kapsamına alınmadığı için, tarım kesimindeki nüfus gerçektekinden düşüktür. İlde her biri ortalama 4-5 kişiden oluşan 22 000 çiftçi ailesi vardır. Her çiftçi ailesine 27,4 dönüm ekili alan, 1,8 çift hayvan ve 26 çiftlik hayvanı düşer (DİE,1978).

1950'lerin sonuyla 1960'lann başında il tarımına giren makineleşme, tarım kesimindeki sınırlı iş olanaklarını daha da daraltmıştır. Tarım kesiminin payı, zaman içinde önemli ölçüde gerilemiştir. 1955 yılında Şanlıurfa'nın faal nüfusu 163 000'dir. İzleyen 25 yılda bu nüfus yalnızca 31 000 kişilik (% 19) bir artış göstererek I980'de 193 000'e ulaşır. Aynı dönemde, il genel nüfusundaki artış ise il dışına göç olgusuna karşın % 73 oranındadır. Toplam ve faal nüfusun gelişme hızları arasındaki bu fark nedeniyle "genel katılma oranı" da sürekli geriler (1955'te bu oran binde 467, 1965'te binde 399, 1975'te binde 349 ve 1980'de binde 321'dir), (DİE,1955; DİE,1980).

Tarım ağırlıklı ekonomilerde, bu kesimde yoğunlaşan ve aile reisinin ekonomik etkinliğine bir ücret almaksızın katılan kadın, çocuk ve yaşlılardan oluşan "yardımcı aile bireylerinin" payı önemli boyutlara ulaşır. Şanlıurfa'da ise, ekonomide tarım kesiminin ağırlığı sürmektedir. Ayrıca, tarım dışı kesimlerde, özellikle sanayi ve ticarette henüz önemli bir gelişme olduğu da söylenemez. 1955-1975 arasında, tarımda çalışanların oranı, yapısal bir değişimi belirtecek biçimde Türkiye genelinde % 77,4'ten % 64,1'e düşerken, Şanlıurfa'da bu gerileme çok daha sınırlı % 84,4'ten % 77,7'ye düşer. Dolayısıyla yardımcı aile bireylerinin faal nüfus içindeki payı da zaman içinde çok az değişmiştir. 1955'te ilde faal nüfusu oluşturanların % 58'i bu konumda çalışmaktaydı. 1975'te bu oran ancak % 52'ye düşmüştür. Aynı dönemde, ülke genelinde ise, bu oran % 53'ten % 45'e inmiştir (DİE,1955; DİE,1975).

1955'ten 1975'e faal nüfus içindeki payı % 10'dan % 22'ye çıkan ücretliler kesiminde önemli bir gelişme olmuştur, ama Şanlıurfa'da ücretliler Türkiye genelindekinden farklı olarak tarım kesiminde yoğunlaşmaktadır. 1955 yılında Şanlıurfa'da faal nüfusun % 10,4'ü ücretli, % 57,7'si aile içinde ücretsiz, % 29,1'i kendi hesabına çalışırken 1975 yılında faal nüfusun % 21,7'si ücretli, % 51,6'sı aile içinde ücretsiz ve % 26,3'ü kendi hesabına çalışmaktadır. 1975 yılında Şanlıurfa'da faal nüfusu tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık alanında % 7,3'ü ücretli, % 2'si işveren, % 26,7'si kendi hesabına ve % 65,8'i aile içinde ücretsiz olarak çalışmaktadır. 1975 yılında faal nüfusun mesleklere göre dağılımında tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve avcılıkla çalışanların oranı Türkiye'de % 64,1 iken Şanlıurfa'da bu oran % 77,1'dir (DİE,1955; DİE,1975).

İl faal nüfusunda zaman içinde ortaya çıkan gerileme, ülke genelinde olduğu gibi sanayileşme olgusunun sonucu olmayıp, il dışına göçten kaynaklanmıştır. Şanlıurfa'da yüksek doğurganlık nedeniyle hızla artan nüfus, tarım kesiminde yeterli iş olanakları bulamaz duruma gelmiştir. Gerçi, üretim yöntemlerinin ilkel, üretim ilişkilerinin yer yer feodal nitelikte olması, yakın bir zamana değin topraktan kopmayı engeller. Ancak 1950'lerin sonuyla 1960'ların başında ilde hızlı bir makineleşme (traktörleşme) başlar. Bu gelişme tarımdaki iş olanaklarını büsbütün daraltır(DİE,1975).

İl faal nüfusunun dikkati çeken bir özelliği de, ilde faal kadın sayısının zaman içinde çok yavaş artmasıdır. 1955'te ilde, çok büyük çoğunluğu yardıma aile bireyi olarak çalışan (15+ yaşlardaki) kadınların sayısı 72 000 dolayındadır. 20 yıl sonra (12+ yaşlardaki) faal kadınların sayısı 77 000'dir. Faal kadınların % 93,6'sı yardımcı aile bireyidir, öte yandan, ilde iş olanaklarının çok sınırlı oluşu ve büyük aile olgusunun yaygınlığı, kadınların yanı sıra, çok sayıda erkeğin de yardımcı aile bireyi konumunda, aile reisine bağımlı olarak çalışmasına neden olmaktadır. 1975'te faal erkeklerin % 31'i yardımcı aile bireyi olarak çalışmaktadır. Türkiye genelinde ise bu oran % 20'yi aşmaz (DİE,1975a).

1970'Ierın ikinci yarısında tarım kesiminin il gayri safi hasılası içindeki payı % 55 dolayındadır. Aynı yıllarda Türkiye genelinde tarım kesiminde yaratılan toplam hasılanın % 2'si Şanlırfa'dan karşılanır. İl faal nüfusunun çok büyük bir bölümü tarım kesiminde çalışmaktadır. İl tarımında bitkisel üretim hakimdir. 1978'de il tarımsal üretim değerinin % 61'i bitkisel üretimden sağlanır. Hayvancılığın payı ise % 39'dur (DİE,1970; DİE,1980).

İlde faal nüfusun 1955'te ise % 84' tarım kesimindedir (Ülkede % 77,4), bu oran 1965'te % 81 (ülkede % 71,9), . 1975'de % 78 (ülkede 64,1) ve I980'de % 71'i (Türkiye'de % 55) şeklindedir (Toros,1979). Ülkede tarım alanında

çalışan nüfus oranı 1955'te % 77,4 iken 1980'de % 55'e düşerken ilde bu oran % 84'ten ancak % 71'e düşer. Buna göre 1980 yılında ilde faal iş kolundaki nüfusun büyük kısmı tarımda yer alır. Tarım kesiminde çalışanların faal nüfus içindeki payı görece yavaş düşmüştür. Buna göre Şanlıurfa'da tarım alanında faal nüfus ülke değerinin üzerinde devam eder. 1975 yılında il faal nüfusunun % 52'si aile reisinin ekonomik etkinliğine bir ücret almaksızın katılan yardımcı aile bireyleri konumundadır. Bu oran ülkede % 45'dir. 1975 yılında ilde tarımda ücretli olarak çalışanların oranı % 7,3 iken bu oran ülkede % 3,1'dir (DİE,1955; DİE,1960; DİE,1965; DİE,1970; DİE,1975; DİE,1980).

Şanlıurfa'da çok büyük toprak mülkiyeti ve öte yandan da çok sayıda topraksız köylü vardır. Ama bu kesimde ücretli tarım işçiliğinden pek söz edilemez. Ülkenin en büyük devlet üretme çiftliği olan Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği Şanlıurfa'dadır. Bu çiftlik aynı zamanda, dünyanın en büyük deneme çiftliklerinden biridir ve çalışanlar ücretli konumundadır. Belirli dönemlerde çevre illere ve özellikle Çukurova'ya pamuk toplamak üzere giden tarım işçilerinden sayım sırasında Şanlıurfa'da bulunanların kendilerini ücretli olarak nitelemeleridir. Pamuk toplama dönemi zaman zaman nüfus sayımlarının yapıldığı tarihe rastladığından, o tarihte il dışında olan bir bölüm pamuk işçisi Şanlıurfa nüfusu içinde sayılmamaktadır. Bu da il faal nüfusunu düşüren bir etmen olmaktadır. Ancak, mevsimlik işçilerin çok hareketli olmaları, işçilerin bir bölümünün, tüm toplama süresince çalışmayıp, yeterli buldukları geliri elde edince memleketlerine dönmeleri, bunlardan kimilerinin de sayımlarda ücretli konumunda gözükmesine yol açmaktadır. Tarımdaki ücretli oranının yüksekliği, ildeki ücretlilerin payının genel olarak azalmasına da neden olur, öyle ki, 1975'te faal nüfusun 1/5'i ücretli konumunda görülmektedir.

Görece büyük bir il olmasına karşın, Şanlıurfa'nın, Türkiye genelinde tarım kesiminde yaratılan değerdeki payı % 2'dir. Tarım kesiminin egemenliğine bağlı olarak nüfusun % 53,1'i kırsal kesimde oturur. Kırsal yerleşmeler küçük ve dağınıktır. Köylerin nüfusu az olduğu gibi, çok sayıda da köyaltı yerleşme vardır. Köylerin ulaşım bağlantıları zayıftır, yolsuz köy oranı % 49'dur (DİE,1975a).

1980'de faal nüfus içinde ücretlilerin oranı % 23'tür. Ayrıca, bunlar içinde de tarım kesiminde çalışan ücretlilerin payı oldukça yüksektir. Tarım kesimindeki ücretlilerin bir bölümü, Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliğj'nde çalışır. İlkel yöntemlerle üretim yapılan ve feodal ilişkilerin belirli ölçüde sürdüğü tarım kesimi, hızla artan nüfusa yeterli geçim olanakları yaratamamaktadır. Göçler, ilin ekonomik bakımdan faal nüfusunu önemli ölçüde daraltmakta ve gelişme hızını düşürmektedir. l980'de 603 000 olan il nüfusunun yalnızca 214 000'i ekonomik etkinliklere katılır. Bu oran ilde binde 355, ülkede binde 395'tir.

1991 yılında Şanlıurfa'da toplam hane halkı sayısı 78 290 kişidir. Bunun 72 567'si tarımsal faaliyette yer alır. Tarımsal faaliyet içinde 63 440 kişi bitkisel üretim ve hayvancılıkla uğraşır. 2000 yılında ülkede çalışanların % 43'ü tarım alanındadır. Erkeklerin % 43'ü kadınların % 57'si tarım alanında çalışırken Şanlıurfa'da çalışanların % 72'si tarım alanında çalışmaktadır. İlde erkeklerin % 47'si, kadınların % 53'ü tarım alanındadır. Buna göre ilde erkekler ve kadınlar birbirlerine yakın oranlarda tarım alanında çalışır (DİE,2000).

3.2. Bitkisel Üretim Alanı ve Üretimi

Türkiye'nin büyük illerinden biri olan Şanlıurfa'nın yüzölçümü 1 858 400 hektardır. İl alanı ülkenin % 2,4'ünü kaplar. Şanlıurfa tarımında bitkisel üretimin ağırlıklı bir yeri vardır. İlde sulama olanakları geliştirilemediği için, geçmişte üretimi artırmanın tek yolu, ekim alanlarının genişletilmesi olmuştur. İl ekim alanları 1950'lerde traktör kullanılmaya başlanmasıyla hızla genişlemiştir, özellikle ilin güneyindeki engebesiz ve büyük ovalarda görülen bu artış 1950-1960 arasında çok hızlı olmuştur. 1950'de 177 500 hektar olan toplam ekim alanları 1963'te 508 000 hektara yaklaşmıştır. Ancak ilde zaman zaman görülen kuraklıkların etkisiyle ekim alanlarında yüksek oranda nadas uygulanmasının yıldan yıla önemli değişiklikler olmaktadır. 1972'de 600 000 hektarı aşan il ekim alanları, bir daha bu düzeyin altına düşmemiştir. Ekim 1977'de 672 000 hektara ulaşarak en yüksek düzeyine geldikten sonra biraz daralmış ve 1980'de 627 000 hektar olarak gerçekleşmiştir. 1950'den 1970'lerin sonlarına (1979-1980 ortalaması) değin il ekim alanları % 263 artarken, ülke genelinde bu oran % 93 dolayında olmuştur (Yurt Ansiklopedisi,1981:7399-7400).

1978'de il tarımında yaratılan toplam değerin % 60'ı aşan bölümü bitkisel üretimden sağlanır. Şanlıurfa'da bitkisel üretime bir hayli elverişli, verimli topraklar ve Fırat gibi zengin bir su kaynağı olmasına karşın, iklim koşullarının elverişsizliği üretimi olumsuz yönde etkiler. Genellikle Akdeniz iklim özellikleri taşıyan ilde, yazlar kurak ve sıcak, kışlar ılık ve yağışlı geçer (Toprak-Su Genel Müdürlüğü,1978). Ancak, güneyden ili etkileyen çöl iklimi nedeniyle, İl ve çevresi bölgenin en kurak kesimini oluşturur. Bu nedenle, iklimin bitkisel üretime getirdiği kısıtlamalar, ürün çeşitlenmesini ve verimi sınırlandırır. Bitkisel üretim, ilin güneyinde sıralanan üç verimli ovada yoğunlaşmıştır. Bunlar, Harran, Suruç ve Viranşehir ovalarıdır (DİE,1980).

Toprak-Su 1980 verilerine göre, il topraklarının % 98,3'ünü oluşturan 1 827 300 hektar alan tarıma elverişlidir. 1 117 000 hektar alan bitkisel üretim alanları, il topraklarının % 60.1'ini kaplamaktadır. İl topraklarının % 37.6'smı oluşturan çayır ve meralar 698 900 hektar, yalnızca % 0,6'sını oluşturan fundalık alanlar ise 11 400 hektardır. Buna karşılık tarıma elverişsiz alanlar, su yüzeyleri ve yerleşim bölgeleriyle birlikte 31 100 hektara ulaşmakta ve il alanının % 1,7'sini kaplamaktadır. Şanlıurfa'da bitkisel üretim alanlarının yalnızca % 3'ünde sulu tarım, yaklaşık % 2'sinde bağcılık-bahçecilik yapılır. % 95'e yakın bölümünde ise (1 057 000 hektar) nadaslı kuru tarım uygulanmaktadır. İl kurak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almakla beraber bölgenin en az yağış alan yöresidir. Ayrıca, yaz aylarında düşen yağış miktarı yıllık yağış miktarının yalnızca % 2'si kadardır. Bu durum, ilde mayıstan kasıma değin kuraklığa yol açmakta ve nadası zorunlu kılmaktadır (Toprak-Su Genel Müdürlüğü,1980).

Şanlıurfa'da uygulanan Toprak ve Tarım Reformunun sayısal sonuçları İlde 329 köyde kamulaştırılma yapılmış, 161 600 hektar alan kamulaştırılmış, 75 700 toprak isteyen aileden 10 507 ailenin işlemleri kabul edilmiş, inceleme sonunda 1 218 aileye 47 köyde 23 100 hektar toprak dağıtımı yapılmıştır. İlde sulamanın gerçekleşmesiyle Aşağı Fırat Suruç- Baziki yöresinde tarım ürünlerinde pamukta 831 000 ton, çeltikte 291 000 ton, tahıllarda 1 686 000 ton, yem bitkilerinde 2 146 000 ton, yağlı tohumlarda 204 000 ton, baklagillerde 51 000 ton, sebze ve bostanda 1239 000 ton, yumru bitkilerde 2 824 000 ton, meyvelerde 289 000 ton, üzümde 234 000 ton, yoncada 736 000 ton ve diğer bitkilerde de 234 000 ton artış olacağı öngörülmektedir. Bozova, Akçakale ve Suruç'un il bitkisel üretim değeri içindeki payları %5 ile 7 arasında değişir (TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası,1979; Taraklı,1970).

Tarım ve Orman Bakanlığı'nca 1981'de düzenlenen "Türkiye II. Tarım Kongresi'ne sunulan bildiride 1978'de Şanlıurfa'da nadasa bırakılan toprakların il tarla alanları içindeki payının % 37, Türkiye nadas alanları içindeki payının ise % 4,6'yı bulduğu belirtilmişti. Bu durumuyla İl ülkede yüksek oranda nadas uygulanan başlıca illerden biriydi. Ayrıca, yaz aylarında yağışların durması ve hava ve toprak ısısının hızla yükselmesi, nadastan beklenen sonuç olan toprağın nem biriktirmesini önlemekte ve bu nedenle, nadasla amaçlanan yarar her zaman sağlanamamaktadır. Oysa, toprakların nadasa bırakılması verine, baklagillerden birinin ekilmesi durumunda, iki yılda bir yerine, her yıl ürün alınabilmesi olanağı vardır. Söz konusu bildiriye göre, böyle bir durumda, 1978 verilerine göre İlde 313 000 hektar alan daha üretime katılabilir ve nadasın payı % 6'ya düşürülebilir (Yurt Ansiklopedisi,1981:7402).

Tablo 7: İlde Tarım Alanı Kullanımı (1996-2016 Yılları)(DİE,1996; TUİK,2016)

	1996 Hektar	2013 Hektar	2016 Hektar
Toplam işlenen tarım ve uzun ömürlü bitkilerin alanı	1 150 276	1 126 904	1 155 227
Toplam işlenen tarım alanı	1 047 132	1 019 174	1 014 279
Tahıllar ve Diğer İşlenen tarım alanı / Ekilen	963 274	889 946	840 122
Tahıllar ve Diğer İşlenen tarım alanı / Nadas	67 334	107 930	154 500
İşlenen tarım alanı / Sebze	16 524	21 298	19 655
Süs Bitkileri Alanı			3
Toplam uzun ömürlü bitkilerin alanı	103 144	107 730	140 948
Uzun ömürlü bitkiler / Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	79 702	84 595	123 847
Uzun ömürlü bitkiler / Bağ alanı	23 048	17 797	10 307
Uzun ömürlü bitkiler / Zeytin ağaçlarının kapladığı alanı	394	5 338	6 793
Yem bitkileri 1996 yılında	327	7 702	11 718
Bitkisel üretim değeri TL	62 244	3 832 909	5 568 100
Kişi başına bitkisel üretim değeri TL		2 127	2 804

1991 yılında Şanlıurfa'da toplam 7 673 207 dekar alan ekilir dikilir durumdadır. Bunun 609 064 dekarı sulanır, geri kalanı ise sulanır değildir. 6 640 638 dekar alan tarla durumunda ve tarlaların 491 496 dekarı sulanabilir durumdadır. Tablo 7'de görüldüğü gibi Şanlıurfa'da 1996 yılında tarım alanında işlenen ve uzun ömürlü bitkilerden oluşan alan 1 150 276 hektar iken 2016 yılında 1 155 227 hektar olur. Buna göre bu alanda bariz bir değişiklik olmaz. İlde toplam işlenen tarım alanı 1996 yılında 1 047 137 hektar iken 2016 yılında 1 014 279 hektar olur. Buna göre tarım alanında ekilen alanda çok az da olsa bir gerileme olur. 1996 yılında ilde 67 334 hektar alan nadasa bırakılırken 2016 yılında 154 500 hektar alan nadasa bırakılır olur. Buna göre nadasa bırakılan alan iki katından fazla artar. Bu isr ilde tarım alanlarının işletilmesinin geriye gittiği anlamındadır (TUİK,2016).

Tahıllar

Mezopotamya'nın bir uzantısı olan Harran Ovası Şanlıurfa'nın tahıl ambarı sayılmaktadır. Ancak, kurak iklim koşutlarının etkisi ve sulama olanaklarının henüz çok kısıtlı oluşu nedeniyle, bu büyük ve verimli ovalardan potansiyellerinin çok altında yararlanılabilmektedir. İlin kuzey kesiminde yer alan Siverek, Bozova ve Hilvan ovaları da toprak özellikleri bakımından verimli bitkisel üretim alanlarıdır. İl bitkisel üretimi içinde tahıl üretiminin

ağırlıklı yeri vardır. Kuraklık ve sulama yetersizliği, büyük ölçüde nadaslı kuru tarımın yaygınlaşmasına yol açmış, bitkisel üretimin çeşitlenmesine çok az olanak tanımıştır. Buğday ve arpa, ilde yetiştirilen en önemli tahıl türleridir.

İl tahıl üretimi geniş ölçüde iklim koşullarına bağlıdır. Şanlıurfa'da mayısta başlayan kuraklık Kasıma değin sürer. Yağışların yetersiz olduğu yıllarda ekinler gelişemez. Özellikle toprakları tuzlu olan Harran Ovası'nda gelişme çok geri kalır. Bu yüzden tahıl üretimi daha çok ekim alanlarının genişlemesiyle artmaktadır. Tahıl üretiminde uygulanan hemen hemen tek yöntem nadaslı kuru tarımdır. Bu yöntem çok eski çağlardan beri uygulanmaktadır. Kuzey Mezopotamya'da kurulan eski uygarlıklar Fırat'tan açılan kanallarla Şanlıurfa ovalarını sulamaya çalışmışlarsa da bu ilkel sulama yöntemleriyle geniş alanların sulanması sağlanamamıştır. Dolayısıyla, nadaslı kuru tarım her dönemde egemen olmuştur. İl tahıl üretiminde "tahıl-nadas-tahıl" uygulaması yapılmakta, ekim alanlarının çok küçük bir bölümünde "tahıl-mercimek- tahıl" gibi dönüşümlü ekim uygulanabilmektedir.

Şanlıurfa'da eskiden beri ekim alanlarının büyük bir bolümü tahıllara ayrılmıştır. İl tahıl alanlarının çok büyük bir bölümünde (1970'lerin sonlarında % 90'a yakın) buğday ve arpa ekilmektedir. Eskiden darı, çulbant gibi tahıl türleri de ekilmekleydi. Buğday ve arpa fiyatlarının artması üzerine, üreticiler bu tahıl ürünlerine yönelmiştir. Tahıl üretiminde verim düşüktür. Üretim doğal koşullara bağlı olduğundan düzensizdir. İl tahıl üretiminin yüksek oluşu, tahıl alanlarının genişliğinden kaynaklanır. Tahıl üretiminde, genellikle tahıl-nadas-tahıl uygulaması yapılır. Ender olarak, tahıl-mercimek dönüşümlü ekimi uygulanır. En çok ekilen tahıl buğdaydır, onu arpa izler. 1927 yılında ilde toplam ekili alanın ekili alanın % 97'sinde tahıllar yer alır. 1927'de İlde 38 000 hektar alanda buğday ekilir ve 23 000 ton ürün alınır. Hektar başına buğday verimi 600 kg'ın biraz üzerindedir. Aynı yıl yaklaşık 16 000 hektar alanda ekilen arpadan ise 21 000 ton ürün alınır. Tahıl alanlarının il ekim alanları içindeki payı 1950'de % 88 iken, 1960'ların başında % 92'yi biraz aşmış, izleyen yıllarda da % 90 dolayında gerçekleşmiştir. İlin Türkiye tahıl alanları içindeki payı ise aynı dönemde % 2,2'den % 4,3'e çıkmıştır. 1950'lerde tahıl üretiminin il bitkisel üretimi içinde kesin bir egemenliği vardır. 1950'de il bitkisel üretim değerinin % 86'sı tahıllardan sağlanır (DİE,1978).

İl tarımının geri ve doğal koşullara bağımlı yapısı nedeniyle, bitkisel üretim içinde tahıl üretimi ağır basar. 1978'de il bitkisel üretim değerinin % 38,7'si tahıllardan elde edilir. Türkiye ekim alanları içindeki payı da % 2,1'den % 4'e çıkmıştır. İl ekim alanlarındaki bu genişleme, asıl tahıl alanlarındaki genişlemeden kaynaklanmıştır. 1950'de 156 000 hektar dolayında olan il tahıl alanları, 1970'lerin sonunda (1978-1979-1980 ortalaması) üç kata yaklaşan bir artışla 576 000 hektarı aşmıştır. 1970'lerin sonunda il ekim alanları içinde tahıl alanlarının payı % 89,5'tir (Ziraat Bankası,1952); DİE,1980).

Tahıllardan en çok buğday ekilir. Buğday ilin her yöresinde ekilmekle birlikte, ekim alanları daha geniş olan Viranşehir, Akçakale ve Siverek'te yoğunlaşmıştır. 1980'de il buğday alanlarının % 32'si Viranşehir'de, % 21'i Akçakale'de, % 16'sı da Siverek'tedir (1980'de Ceylanpınar, Viranşehir'den ayrılarak ilçe olmamıştı). 1950'de 98 000 hektar alanda buğday ekilmiştir. Buğday ekim alanları düzenli biçimde artarak 1958-1964 arasında 330 000 hektara, 1965-1970 arasında 375 000 hektara çıkmış, izleyen yıllarda artışın sürmesiyle 1980''de 446 000 hektara yükselmiştir. Bu artışa koşul olarak, buğday alanlarının il toplam ekili alanları içindeki payı 1950 ile 1970'lerin sonları arasında % 55'ten % 70,7'ye, ilin Türkiye buğday alanları içindeki payı da % 2,5'ten % 4,9'a çıkmıştır (Ziraat Bankası,1956; DİE, 1960,DİE,1965; DİE,1970; DİE,1980).

Şanlıurfa'da buğdaydan sonra en çok ekilen tahıl türü arpadır. Ancak, buğday alanları genişledikçe, arpa alanlarının il ekili alanları içindeki payı azalmış, 1950'de % 22'ye yakın olan bu pay, 1970'lerin sonunda % 19 dolayına düşmüştür. 1950'de 38 000 hektarı aşan il arpa alanları 1961'de 120 000 hektara yükselmiştir. İzleyen yıllarda, il arpa ekim alanları 109 000 hektarla 125 000 hektar arasında dalgalanmıştır. İlin Türkiye arpa ekim alanının içindeki payı 1950'de % 2,6 iken 1970'lerin sonunda % 4,4'e yükselmiştir. 1996 yılında ilde ekilen tahıllar ve diğer işlenen tarım alanı 963 274 hektar iken 2016 yılında bu alan gerileyerek 840 122 hektara düşer. Buna göre ilde tahıl ekim alanı giderek azalmaktadır (DİE,1950; DİE,1970; DİE 2000; TUİK,2016).

1991 yılında Şanlıurfa'da toplam ekilen arazi 6 640 648 dekardır: buğday 2 579 166 dekar, arpa 2 428 578 dekar, mısır 295 dekar, çeltik 3 240 dekar, nohut 207 497 dekar, mercimek 944 977 dekar, fiğ 90 dekar, pamuk 351 225 dekar, susam 117 563 dekar, kuru soğan 1 007 dekar, patates 10 dekar, diğer bitki türleri 6 530 dekar şeklindedir (DİE,1995).

1927'de Şanlıurfa'da 23 000 ton buğday ürünü alınır. Hektar başına buğday verimi 600 kg'ın biraz üzerindedir. Aynı yıl yaklaşık arpadan ise 21 000 ton ürün alınır. İl tahıl üretiminde doğal koşullara bağımlılık yüzünden önemli dalgalanmalar görülür. İlde en çok üretilen tahıl türü buğdaydır (DİE,1978). 1940 yılında İlde 136 782 ton buğday, 44 906 ton arpa, 176 ton mısır, 590 ton pirinç ve 1 119 ton darı olmak üzere toplam 182 773 ton tahıl üretimi olurken 1945 yılında 61 271 ton buğday, 33 400 ton arpa, 3 ton çavdar, 299 ton mısır, 600 ton pirinç, 700 ton kuşyemi ve 3 703 ton darı olmak üzere toplam 99 273 ton tahıl üretimi gerçekleşir (DİE,1940; Siler, ,1981). II. Dünya Savaşı sırasında ilde tahıl üretimi yarıya yakın azalır. 1950'de 67 000 ton olan buğday üretimi 1958'de 285

000 tona yükselmiştir (DİE,1950). 1959'da yağışların azlığı buğday üretimini 130 000 tona dek düşmesine yol açmış, üretim izleyen yıllarda da oldukça düzensiz biçimde gelişmiştir. 1963'te 476 000 tona çıkan üretim 1964'te kuraklık yüzünden 144 000 tona inmiş, 1972'ye değin 300 000- 420 000 ton arasında değişmiş, 1972'de 518 000 tona çıkmıştır. 1973 ürün yılında ise, Şanlıurfa'da o güne değin benzeri olmayan bir kuraklık görülmüştür. Söz konusu yılda, normal yağışların ancak 1/3'ü kadar yağmur yağmış, küçük akarsular ve kuyular kurumuş, içecek su bulmak bile sorun olmuş, birçok köy halkı topluca göç ederken, göç edemeyen köylere tankerlerle su gönderilmesi gerekmiştir. l973'teki kuraklık sırasında tahıl üretimi 31 000 tona dek düşmüştür. İl buğday üretimi yalnızca 20 600 ton olmuştur. I976'da il tahıl üretimi 794 000 tona çıkar (Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ziraat Odaları Çalışma Raporu, 1972-1973. 1980-1981).

Üretimdeki bu düzensizlikler daha sonraki yıllarda da sürmüş, 1975-1980 arasında il buğday üretimi 400 000- 617 000 ton arasında dalgalanmıştır. Bu dalgalanmalar, ilin Türkiye buğday üretimi içindeki payına da yansımıştır. 1950'de % 2,3 olan bu pay, 1960'ların başında (1960-1961-1962 ortalaması) % 4,1'e yükselmiş, 1973'te de % 0,2'ye dek düşmüştür. 1970'lerin sonlarında (1978-1979-1980 ortalaması) ise % 2,2 dolayında olmuştur. İlde yazlık buğday ekimine nisan-mayıs, kışlık buğday ekimine ise ekim-kasım aylarında başlanır. Anız üzerine ekim çok azdır (Başbakanlık Toprak ve Tarım Müsteşarlığı Bölge Başkanlığı, Urfa Faaliyet Rapora (1.11.1973-1.2.1978).

Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği'nde tohumluk buğday ekimi yapılmakta ve ilin tohumluk ihtiyacı buradan karşılanır. Yabancı tohumluklar kullanılmasıyla buğday veriminde belli bir artış sağlanabilmiştir. Yapılan araştırmalarda, il koşullarına en iyi uyum sağlayan buğday türlerinin bezostaya-I ile benjatno-62 olduğu saptanmış ve bu türlerin yaygınlaştırılmasına çalışılmaktadır. İlin, Merkez, Akçakale, Ceylanpınar, Hilvan, Siverek, Viranşehir ilçelerinde, Mürşitpınar Bucağı'nda, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin temsilcilikleri ve buğday siloları vardır. Bu birimler 15 Mayıs'tan Ağustos sonuna değin üreticilerden buğday alır.

Ekim alanlarının genişlemesiyle buğday üretimi gibi arpa üretimi de artmıştır. 1950'den 1960'a değin 27 000 tondan 80 000 tona yükselen arpa üretimi, 1963'te 192 000 tonu bulmuştur. Yağışlara yakından bağlı olan üretim miktarları, kurak geçen 1964'te 48 000 tona gerilemiş, daha sonra 120 000- 180 000 ton arasında oynamış, yine çok kurak geçen 1973'te 8 900 tona dek düşmüştür. 1976'da 178 000 tona yükselen arpa üretimi, daha sonra gerileyerek, 1980'de 78 000 ton olmuştur. 1960'ların ve 1970'lerin başında (1970-1971-1972 ortalaması) ilin Türkiye arpa üretimi içindeki payı % 4 dolayındaydı. Bu pay, 1970'lerin sonunda % 1,9 kadar olmuştur (Başbakanlık Toprak ve Tarım Müsteşarlığı Bölge Başkanlığı, Urfa Faaliyet Rapora (1.11.1973-1.2.1978).

Tablo 8: Şanlıurfa'da Ekili Alanın Ana Ürünlere Göre Dağılımı (%)

	1950	1960-61-62 Ortalaması	1970-71-72 Ortalaması	1978-79-80 Ortalaması
Toplam Ekili Alan (ha)	177 532	798 793	594 503	6743 939
Toplam Tahıllar	88,0	92,2	89,6	89,5
Buğday	55,2	66,0	66,7	70,7
Arpa	21,7	23,8	20,8	18,7
Toplam Baklagiller	11,5	7,0	7,5	7,9
Mercimek	5,1	4,7	4,5	6,5
Burçak	3,4	2,0	1,8	0,8
Pamuk		0,2	2,2	2,1
Kenevir	0,1	0,3	0,3	
Susam	0,1	0,1	0,1	0,2
Diğerleri	0,3	0,2	0,3	0,3

İlde 2009 yılında toplam işlenen tarım alanı 1 182 777 hektarken 2013 yılında 1 219 920 hektara çok az bir artışla çıkar. Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı 2009'da 1 078 245 iken 2013 yılında 1 105 111 hektar olur. Artış çok azdır. İlde edilen alan ise 2009 yılında 952 681 hektarken 2013 yılında azalarak 897 361 hektara düşer. Nadas alan 105 274 hektardan 187 570 hektara yükselir. Buna göre ilde ekilen alan azalırken nadasa bırakılan alan giderek artar. İlde 2009 yılında sebze bahçeleri alanı 20 290 hektar iken 2013 yılında 20 179 hektara düşer. İlde süs bitkileri alanı kayda değer değildir. İlde toplam uzun ömürlü bitkilerin alanı 2009 yılında 10 532 hektar iken 2013 yılında 114 810 hektara yükselir. Diğer meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı 2009 yılında 82 112 hektar iken 2013 yılında 97 284 hektara çıkar. İlde bağ alanı 2009 yılında 16 715 hektarken 2013 yılında 11 529 hektara geriler. Buna göre ilde bağcılık alanı daralmaktadır. İlde 2009 yılında zeytin ağaçlarının kapladığı alan 5 705 hektarken 2013 yılında 5 997 hektar olur. Zeytincilik alanında bir artış vardır. 2009 yılında ilde yem bitkileri alanı 11 268 hektarken 2013 yılında 7 922 hektara geriler. Buna göre ilde hayvancılığa dayalı ekilen yem bitkileri alanı daralır. 2013 yılında hububat alanında 1 215 004 ton buğday, 937 760 ton mısır, 613 385 ton arpa üretilir (TUİK,2009; TUİK,2013).

Baklagiller

1927 yılında ilde toplam ekili alanın ekili alanın % 2,5'inde baklagiller yer alır. 1927 yılında baklagillerin ekimi çok önemli değildir; sadece 41 hektarda mercimek ekilir ve 27 ton ürün alınır. 1950'lerde başlayan göreli tarımsal gelişme, sınırlı da olsa belli bir ürün çeşitlenmesini getirmiş, özellikle pamuk ve baklagiller üretiminde ilerlemeler sağlanmıştır (DİE,1978; DİE,1950).

Şanlıurfa'da kuru tarım koşullarında yetiştirilen baklagillerden en önemlisi mercimektir. 1970'lerin sonlarında ilin Türkiye mercimek üretimi içindeki payı % 13'tür. Mercimekten sonra, en önemli baklagil türü burçaktır. İlde eskiden beri önem taşıyan baklagiller ekimi 1950'lerde daha da yaygınlaşmış, ancak baklagillere ayrılan alanın il ekim alanları içindeki payı azalmıştır. 1950'de il ekim alanlarının % 11,5'ini oluşturan 20 000 hektar alanda baklagiller ekilmişken, 1960'ların başında (1960-1961-1962 ortalaması) baklagiller ekili alan 35 000 hektara çıkarken il ekim alanlarındaki payı ise % 7'ye gerilemiştir. 1964-1972 arasında 40 000- 45 000 hektar olan baklagiller ekim alanları 1973-1976 arasında 35 000- 40 000 hektara düşmüş, 1977'de ani bir artışla 80 000 hektara yükselirken 1980'de 43 000 hektara düşer. Türkiye toplam baklagiller ekim alanları içinde ilin payı 1950'de % 4,6 iken 1970'lerin sonunda (1978-1979-1980 ortalaması) % 7,5'e yükselir (DİE, 1950; DİE, 1960; DİE,1965; DİE,1970, DİE,1975; DİE, 1980).

Genellikle tüm Güneydoğu Anadolu illerinde olduğu gibi Şanlıurfa'da da en ekilen baklagil türü mercimektir. Mercimek ekimi il düzeyinde olduğu gibi ülke çapında da önem taşımaktadır. İl 1980'de mercimek ekim alanları bakımından ülkede başta gelen ildir. 1950'de 9 000 hektar olan mercimek ekim alanları 1960'lann başından 1971'e değin 23 000-25 000 hektar arasında oynamıştır. 1972'de 29 000 hektara çıkan mercimek ekim alanları, 1973'teki büyük kuraklık döneminde 19 000 hektara iner. 1977'de ise mercimek ekim alanları önemli bir artışla 68 000 hektara çıkar. Bu dalgalanmalar, ildeki nadas oranının yüksekliği yanında, mercimeğin ekim nöbetine katılmasından kaynaklanır. Mercimek alanları, 1979'da 50 000 hektar, 1980'de 36 000 hektar dolayında olur.

Mercimek ekim alanlarının, il ekili alanları içinde 1970'lerin sonlarında % 6,5 gibi sınırlı bir payı olmasına karşın, ilin Türkiye mercimek ekim alanları içindeki payı bir hayli yüksektir. 1950'de % 15,2 olan bu pay, 1970'lerin başında (1970-1971-1972 ortalaması) % 25,5'e yükselir. İlin Türkiye mercimek alanları içindeki payı 1970'lerin sonunda ise % 23 dolayında olur. İlde en çok Merkez İlçeyle Viranşehir'de mercimek ekilmektedir. 1980'de il mercimek alanlarının 2/3'ünü aşan bölümü bu iki ilçede toplanır.

Baklagillerden bir yem bitkisi olan burçağın ekimi, mercimeğe oranla çok daha az önemlidir. Ancak, il burçak ekim alanlarının Türkiye içindeki payı oldukça yüksektir. 1970'lerin sonunda bu pay % 14,5'tir.

Tablo 9: Şanlıurfa'da Ana Ürünlerin Üretim Miktarları (Ton)

Ortalama	1950	1960-61-62 Ort.	1970-71-72 Ort.	1978-79-80 Ort.
Toplam Tahıllar	119 669	476 013	550 198	462 850
Buğday	67 220	323 333	382 511	365 592
Arpa	27 485	140 333	149 828	96 108
Toplam Baklagiller	14 684	24 581	46 370	31 547
Mercimek	6 548	16 167	27 680	24 738
Burçak	4 479	7 017	10 993	4 347
Pamuk Saf	12	467	6 985	7 556
Pamuk Tahum	12	712	11 176	12 090
Kenevir Tahum	39	151	128	
Kenevir Lif	162	1 939	1 995	484
Susam	97	304	399	477

1978'de il bitkisel üretim değerinin % 10,9'u baklagillerden oluşur. Hemen hemen tüm ürünlerde verim Türkiye ortalamalarının altındadır. Mercimek gibi kimi ürünlerin verimi ise zaman içinde düşmüştür. 1970'lerin sonunda (1978-1979-1980 ortalaması) baklagiller ekili alanlar 20 000 hektardan 51 000 hektara yükselir. 1970'lerin sonunda il ekim alanları içinde baklagillerin payı % 7,9'dur. Şanlıurfa'da eskiden beri önemli bir yeri olan baklagiller üretimindeki gelişme 1960'ların ortalarından başlayarak hızlanmış, 1970'lerin sonlarına doğru ise ekim alanlarının daralmasıyla üretim biraz gerilemiştir. Baklagillerin tahıllarla dönüşümlü olarak ekilmesi görece yaygınlık kazanmış, bunun yanı sıra baklagiller talebinin artması da üretimin gelişmesinde etkili olmuştur. 1950'de 15 000 tona yaklaşan toplam baklagiller üretimi, 1963'te 43 000 tona yaklaşmış, 1964'te 23 000 tona düşmüştür. 1960'ların ikinci yansında 45 000 ton dolayında dalgalanan baklagiller üretimi, 1973'teki kuraklık sırasında 6 500 tona düştükten sonra, 1977'de 86 000 tonu bulmuştur. İzleyen yıllarda baklagiller üretimi düşmüş ve 1980'de 27 000 ton olarak gerçekleşmiştir. 1950'de ilin Türkiye baklagiller üretimi içindeki payı % 4,6'ydı. Bu pay, 1970'lerin başında % 7,5'e ulaştıktan sonra, 1970'lerin sonunda % 4,1'e düşmüştür. İlde üretilen başlıca baklagjl türleri yemeklik baklagillerden mercimek ve yem bitkilerinden burçaktır. Giderek gelişen mercimek üretimi, 1950'de toplam baklagiller üretiminin % 44,5'ini oluştururken, 1970'lerin sonunda bu pay 2/3'ü aşmıştır.

1940 yılında Şanlıurfa'da 30 ton bezelye, 751 ton nohut, 4 444 ton mercimek, 6 230 ton burçak olmak üzere toplam 11 455 ton baklagiller üretilirken 1945 yılında 204 ton bakla, 2 729 ton nohut, 5 ton fasulye, 4 046 ton mercimek, 4 ton börülce ve 5 425 ton burçak olmak üzere toplam 12 404 ton baklagiller üretilir. Buna göre baklagiller üretimi çok az artar. 1950'de, ilde 6 500 ton mercimek üretilmiştir. l958'de 17 000 tona çıkan mercimek üretimi, 1960'lann ortalarından sonra 25 000-30 000 tona yükselmiş; 1970'lerde, 1973'teki 4 000 tonluk en düşük düzey ve 1977'de 74 000 tonluk en yüksek düzey dışında, 22 000-30 000 ton arasında oynamıştır. 1950'de il mercimek üretiminin Türkiye içindeki payı % 18 iken, bu pay 1970'lerin başında % 28'e çıkmış, 1970'lerin sonunda ise % 1,3 dolayına düşmüştür. 2013 yılında ilde baklagillerden 165 009 ton mercimek üretilir.

İl burçak üretimi ise, 1950'de 4 000 tonu aşıyordu. 1970'lerin başında 16 000 tona yükselen üretim, bundan sonraki yıllarda giderek azaldı ve 1980'de 2 500 tona dek düştü. İlin Türkiye burçak üretimi içindeki payı 1970'lerin son yıllarında % 12,3 dolayındadır.

Sanayi Bitkileri

İl bitkisel üretiminin en azgelişmiş kolu sanayi bitkileri tarımıdır. Son yıllarda pamuk üretiminde gelişmeler olmakla birlikte, bu gelişme ilin sulama olanaklarıyla sınırlı kalmıştır. İlde sanayi bitkilerinin önemi azdır. Kurak bir il olan Şanlıurfa'da sanayi bitkileri ekimi, ekim alanlarının genişliği göz önünde tutulursa, çok önemsizdir. Ayrıca, sulama olanakları artmadıkça bu alanda pek bir gelişme de beklenmemektedir. 1927 yılında ilde toplam ekili alanın % 0,5'inde sanayi bitkileri yer alır. Sanayi bitkilerine ayrılan alan 1950'de il ekim alanlarının % 0,5'ini oluştururken, bu oran 1970'lerin sonunda ancak % 2,6'ya yükselebilmiştir. İlin başlıca sanayi bitkisi olan pamuğun ekimi zamanla artar. Pamuk ekimi 1970'lerde yayılır. 1950'de yalnızca 25 hektar alanda pamuk ekilmişken, bu alan 1959'da 1 000 hektara çıkmış, daha sonra dalgalanmalarla yükselmiş, 1966'da 3 000 hektara, 1972'de 22 000 hektara, 1976'da 44 000 hektara ulaşır. Ancak, bu tarihten sonra pamuk ekim alanları daralarak, 1980'de 12 000 hektara dek düşer. 1970'lerin sonunda il pamuk ekim alanlarının Türkiye içindeki payı % 2,1'dir. 1978'de il bitkisel üretim değerinin % 10,3'ü sanayi bitkilerinden oluşur. Pamuk ekimi önce akarsu kıyılarında başlamış, daha sonra yeraltı su kaynakları görece zengin, taban suyu düzeyi daha yüksek olan Suruç İlçesi'nde açılan kuyular çevresinde yayılmıştır. Pamuk ekimi motopompun yayılmasıyla daha sonra Siverek, Merkez İlçe, Birecik ve Hilvan'da da başlamış ve yaygınlaşmıştır. İldeki akarsu ve kuyulardaki su miktarlarının yağışlara bağlı olarak azalıp çoğalması, pamuk ekim alanlarını daraltıp genişletmektedir. 1970'lerin sonunda (1978-1979-1980 ortalaması) sanayi bitkilerine ayrılan alan ise, 1 000 hektardan 16 500 hektara yükselir. 1970'lerin sonunda il ekim alanları içinde sanayi bitkilerinin payı ise % 2,6'dır (Urfa Pamuk İpliği Sanayi,1975; DİE, 1970; DİE,1980).

İlde sanayi bitkilerinden kenevir ve susam da ekilmektedir. Ama bunların ekimi önemsizdir. Kenevir ekim alanları, yerini giderek pamuğa bırakmıştır. 1970'lerin başında ülke kenevir ekim alanlarının % 2l,5'i ildeyken, 1970'lerin sonunda bu pay % 3,7'ye inmiştir.

1940 yılında Şanlıurfa'da 30 ton patates, 29 ton saf pamuk, 35 ton tohum pamuk, 28 ton lif kenevir, 921 ton tohum kenevir, 1 955 ton soğan, 349 ton sarımsak, 424 ton susam olmak üzere toplam 3 742 ton ürün alınırken 1945 yılında 4 ton patates, 4 ton pancar, 35 ton saf pamuk, 10 ton tohum pamuk, 1 108 ton lif kenevir, 26 ton tohum kenevir, 1 655 ton soğan, 3 030 ton sarımsak, 236 ton susam olmak üzere toplam 3 994ton ürün alınır. Bu dönemde ilde pamuk, kenevir, soğan, sarımsak ve susam üretimi yapılır (DİE,1940; DİE,1945; DİE,1955).

İlde yetiştirilen en önemli sanayi bitkisi pamuktur. 1960'lann başlarına değin il tarımında önemli bir yeri olmayan pamuk üretimi, sulama olanaklarının bir miktar artmasıyla gelişmeye başladı. Pamuk üretimindeki asıl artış 1970'lerdedir. 1958'de 290 ton lif pamuk, 567 ton pamuk tohumu üretilmişken, 1968'de bu miktarlar sırasıyla 6 600 ton ve 10 600 tona ulaştı. Bundan sonra artış hızlanarak, 1976'da lif pamuk üretimi 28 000 tona, pamuk tohumu üretimi de 45 000 tona çıksa da sonraki yıllarda üretim yeniden düşmeye başlar. 1970'lerin sonlarında ilin Türkiye pamuk üretimindeki payı % 1,6 dolayındadır. 2013 yılında ilde sanayi bitkilerinde 1 318 153 ton pamuk ve 6 902 ton çeltik üretilir (DİE,1960; DİE,1970; DİE,1980).

1950'de başlayıp 1970'e değin artan ve 2 000 tona yaklaşan kenevir lifi üretimi, izleyen yıllarda gerilemeye başlamış. 1970'lerin sonunda 500 tonun altına düşmüştür. 1970'lerin başında Türkiye kenevir lifi üretiminin 1/4'üne yakın bir bölümü ilden karşılanmışken. 1970'lerin sonunda bu pay % 4,3'e dek inmiştir.

Tablo 10: Ana ürünler Bakımından Şanlıurfa Ekim Alanlarının ve Üretiminin Türkiye Toplamındaki Payı (%)

Ortalaması	1950	1960-61-62 Ort.	1970-71-72 Ort.	1978-79-80 Ort.
	Ekim Alanı/Üretim	Ekim Alanı/Üretim	Ekim Alanı/Üretim	Ekim Alanı/Üretim
Toplam Ekili Alan	2,11/….	3,33/…	3,78/…	3,96/…
Toplam Tahıllar	2,24/2,02	3,56/3,36	4,02/2,98	4,26/1,8
Buğday	2,53/2,25	4,26/4,06	4,57/3,21	4,93/2,14
Arpa	2,64/1,71	4,24/4,15	4,80/4,03	4,40/4,89
Toplam Baklagiller	4,58/4,60	6,14/4,12	8,00/7,53	7,45/4,10
Mercimek	15,21/17,98	22,61/17,14	25,50/27,87	23,15/13,35
Burçak	4,47/5,48	7,51/5,36	15,26/15,86	14/47/12,36
Pamuk Saf	0,01/…	0,18/0,22	2,02/1,43	2,06/1,56
Pamuk Tahum		0,18/0,20	2,02/1,43	2,06/1,56
Kenevir Tahum	3,36/2,16	12,55/2,68	21,48/4,65	3,68/…
Kenevir Lif	3,36/4,39	12,55/18,35	21,48/24,04	3,68/4,3
Susam	0,19/0,34	0,40/0,71	1,07	3,45/1,89

Sebzeler

İklimin kuraklığı ve buna bağlı olarak sulu tarım alanlarının çok az oluşu sebzeciliğin gelişmesini engellemektedir. Sebze alanları. akarsu kıyıları, kuyuların çevreleri gibi ilin az çok su bulunan yerlerinde toplanmıştır. Ancak, bu su kaynaklarından sağlanan suyun da yağışlara bağlı olarak azalıp çoğalması, sebze alanlarının da daralıp genişlemesine yol açmaktadır. 1927 yılında ilde toplam ekili alanın % 97'sinde tahıllar yer alır. Pamuk ve sebze üretimi sulama olanaklarının kısıtlılığı nedeniyle pek gelişememiştir. Sebzecilikte, 1970'lerin ikinci yarısında belirli bir ilerleme sağlanabilmiştir.

İl sebze alanı 1970-1980 arasında 6.000- 12 000 hektar arasında dalgalanmıştır. 1970'te 11 400 hektar olan sebze ekilidir. Alanlar, 1973'te 5 800 hektara inmiş, daha sonra yeniden artmaya başlayarak 1975"te 7 200 hektar, 1980'de ise 11 400 hektar olmuştur. 1978'de il bitkisel üretim değerinin % 14,3'ü sebzecilikten sağlanır. 1996 yılında ilde ekilen sebze alanı 16 524 hektar iken 2016 yılında 19 655 hektara yükselir. Buna göre ilde tarım faaliyetleri önem kazanır ve ekilen alan giderek artar (DİE,1970; DİE,1980; TUİK,2016).

İl sebze üretim değerinin toplam bitkisel üretim değeri içindeki payı ise daha düzgün biçimde artmıştır. 1971'de % 2,7 olan bu pay, 1975'te % 5,1'e, 1978'de % 14,3'e yükselmiştir. Ziraat Bankası'nın "Tarımsal Üretim Değeri" verilerine göre 1978'de il sebze üretim değeri içinde ilçelerin payları şöyle olmuştur: Merkez İlçe % 34,8. Viranşehir % 13,5. Birecik % 13,3, Hilvan % 11,5, Siverek % 11,4, Bozova, Halfeti ve Suruç'un payları ise % 2 ile % 7 arasında değişmektedir. İlde en çok ekilen sebzeler, domates, patlıcan, biber, kırmızıturp, marul, semizotu ve hıyardır. Üretimlerinin Türkiye içindeki payı en yüksek olan sebzeler ise semizotu (% 6,2) ve kırmızı turptur (% 4,9), (DİE,1980).

1980'de Şanlıurfa'da ekilen başlıca sebzelerin üretim miktarları ve bunların Türkiye içindeki payları şöyledir: Domates 8 669 ton (% 0,2), patlıcan 4 608 ton (% 0,7), biber-sivri 2 183 ton (% 1,0), turp- kırmızı 886 ton (% 4,9), sarımsak- taze 367 ton (% 2,1), semizotu 31 ton (% 6,2) şeklindedir. 2013 yılında ilde sebzecilikte 476 936 ton domates, 7 348 ton hıyar, 99 902 ton biber, 29 084 ton patlıcan ve 5 605 ton zeytin üretilir (DİE,1980).

1991 yılında ilde 930 378 dekar alan meyve ve diğer uzun ömürlü bitkiler ve bunun 65 055 dekarı sulanabilirdir. İlde sebze ve çiçek bahçeleri alanı 102 191 dekar ve bunun 62 574 dekarı sulanabilirdir. 1 459 216 dekar alan nadastır, 384 215 dekar alan tarıma elverişli, fakat kullanılmaz, 2 614 192 dekar çayır ve meralık, 246 860 dekarlık alan koruluk ve orman, 3 503 378 dekar alan ise tarıma elverişsiz durumdadır (DİE,1995).

1991 yılında ilde 275 yerleşim yerinde sebze üretilmektedir. Toplam üretilen sebze alanı 102 191 dekar, açıkta üretilen sebze alanı 102 167 dekar, 2 098 dekar kabak, 6 519 dekar hıyar, 15 322 dekar patlıcan, 29 271 dekar domates, 14 951 dekar biber, 375 dekar fasulye, 1 335 dekar soğan, 20 dekar havuç, 29 067 dekar kavun ve karpuz, 3 209 dekar karışık ekim alanı yeridir.

1991 yılında Şanlıurfa'da 561 yerleşim yerinde meyve ve diğer uzun ömürlü bitkiler yetiştirilir. 930 378 dekarda uzun ömürlü bitkiler dikilidir: erik 3 592 dekar, kayısı 3 899 dekar, kiraz 27 dekar, şeftali 310 dekar, Antep fıstığı 588 154 dekar, badem 1 211 dekar, ceviz 2 661 dekar, fındık 550 dekar, armut 71 dekar, elma 1 107 dekar, dut 1 445 dekar, incir 3 084 dekar, üzüm 249 000 dekar, zeytin 16 867 dekar şeklindedir (DİE,1995).

Tablo 11: Niteliklerine Göre Örtü Altı Tarım Alanları ve Organik Bitki Üretimi 1996-2013-2016 (TON-DEKAR)

Üretim (Ton)	1996	2013	2016	Örtüaltı Bitki Üretim Dekar	1996	2013	2016	Organik Bitki Üretimi	1996 Dekar	2013 Dekar	2016 Dekar
Toplam	30	7 494	10 170	Toplam	13	536	758	Çiftçi Sayısı	141	342	337
Hıyar	15	1 142	882	Cam sera		124	103	Üretim Alanı	15981	13 177	11 522
Marul	15	30		Plastik Sera	1	375	648	Üretim (Ton)	54198	58 361	44 766
Biber		304	261	Yüksek tünel	12	12	7				
Domates		5 612	8 395	Alçak Tünel		25					
Patlıcan	18	406	632								

Tablo 11'de yer aldığı gibi Şanlıurfa'da 1996 yılında örtüaltı ekim alanı 13 dekarlık bir alandan 2016 yılında 758 dekarlık bir alana yükselir. Buna göre örtüaltı ekim alanı çok hızlı bir şekilde yükselmektedir. Örtüaltı cam sera 2013 yılında 124 dekarken 2016 yılında 103 dekara geriler. Cam sera maliyeti nedeniyle önce bir artış olurken daha sonra örtü alanı azalmaya başlar. Cam sera yerine 1996 yılında 1 dekar olan plastik sera alanı 2016 yılında 648 dekara ulaşır. Buna göre maliyeti nedeniyle plastik sera daha fazla tercih edilmeye başlanır. Örtüaltı üretimde ise 1996 yılında 30 ton üretim 2016 yılında 10 170 tona yükselir. Buna göre örtü altı üretim ilde oldukça yaygınlaşmaya başlar. Hıyar, marul, biber, domates ve patlıcan üretimi yapılırken hıyar üretimi 1996'da 15 ton iken 2016 yılında 882 ton'a, domates 2013 yılında 5 612 tondan 2016 yılında 8 395 tona yükselir. Temel olarak en fazla domates ve hıyar üretimi görülmektedir (TUİK, 2016).

İlde son dönemde önemli bir tarım türü de organik üretimdir. 1996 yılında ilde organik tarım yapan çiftçi sayısı 141 iken 2016 yılında 337'ye çıkar. Üretim alanı ise 13 177 dekardan 11 522 dekara geriler. Üretim ise 1996 yılında 54 198 ton iken 2016 yılında 44 766 tona geriler. Buradan ilde organik tarım alanında bir gerileme olduğu görülür. Sebzelerden domates, hıyar, marul, biber üretimi 2009 yılından 2013 yılına artar. İlde sebze üretimi çok önemli tarım üretim ve gelirleri arasında yer almaz (TUİK,2016).

Tablo 12: Şanlırfa'da İşlenen Tarım Alanları (Hektar), Üretim (Ton) ve Üretim Değeri (TL)

	1996	2013	2016
Toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkiler (hektar)	1 150 276	1 220 050	1 155 227
Tarımsal üretim değeri: Bitkisel üretim değeri (1000 TL)	62 244	3 832 909	4 557 958
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı (ton) : Toplam	1788 412	3 950 305	3 130 125
Alan kullanımı: Toplam işlenen tarım alanı (hektar)	1 047 132	1 105 240	1 014 279
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin hasat edilen alanı (hektar) : Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular	162 541	120 866	103 524
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı (ton) : Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular	163 555	168 481	99 408
Alan kullanımı : İşlenen tarım alanı / Sebze (hektar)	16 524	20 179	19 655

Meyveler

İlde önemli tarım kollarından biri de meyveciliktir. Özellikle, hayli uzun bir geçmişi olan bağcılık gelişkindir. İlde antepfıstığı üretimi de önem kazanmıştır. İlde yetiştirilen meyvelerden zeytin dışındakiler, ilin hemen hemen her yerinde yetişmektedir. Bunlardan erik, badem, zerdali, susuz alanlarda da yetiştirilebilmektedir. Meyveciliğin en önemli kolu bağcılıktır. Antepfıstığı yetiştiriciliği de ekonomik değer taşır. Meyveciliğin en önemli kolu bağcılıktır. Türkiye'de bağcılığın en yaygın olduğu alanlardan biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde en geniş bağ alanları Şanlıurfa'dadır. Türkiye bağ alanlarının da % 9,5'i bu ildedir. Bağcılığın yanı sıra antepfıstığı üretimi de önemlidir. 1978'de il bitkisel üretim değerinin % 25,8'i meyvecilikten elde edilir, bunun da % 90'ı aşkın bölümü bağcılıktan sağlanmıştır (DİE,1980).

İlin bağ alanlarının Türkiye içindeki payı da I980'de % 9,5'e ulaşır. Ancak bağlar oldukça düşük bir verimle işletilmekle, üzüm üretimi bağ alanlarının genişliğine oranla hayli düşük düzeyde kalmaktadır. İl bağları 1965'te 56 000 hektardan 1980'de 78 000 hektara yükselmiştir. Ancak, bağ alanlarının genişliğine oranla üretim düzeyi düşüktür. Bağlar Türkiye ortalamalarının altında bir verimle işletilmekte, ilaçlama, budama, gübreleme yeterince özenli ve yoğun bir biçimde yapılamamaktadır. Üzüm üretimi 1965'te 112 000 ton iken 1975'te 85 500 ton, 1980'de ise 99 700 ton olmuştur. Bağların verimi de 1965'ten 1980'e değin hektarda 2 034 kg'dan 1 278 kg'a düşmüştür. 1980'de Türkiye ortalaması 3 974 kg/hektardır (DİE, 1965; DİE, 1975; DİE, 1980).

Şanlıurfa'da kavun-karpuz gibi bostan ürünleri de bolca yetiştirilmektedir. İl bostanları, kavun ve karpuzuyla ün yapmış Diyarbakır ve Mardin bostanlarının bir uzantısıdır. İlde, bir hıyar türü olan acur da çok yetiştirilir. İlde 1980'de 27 000 ton kavun ve 32 000 ton karpuz üretilmişti. Bunların Türkiye toplamları içindeki payları sırasıyla % 1,9 ve % 1,1 idi. 2013 yılında ilde meyvecilikten 134 208 ton karpuz, 18 740 ton kavun, 1 687 ton erik, 54 750 ton üzüm, 6 439 ton nar ve 30 574 ton Antep fıstığı üretilir (TUİK,2013).

Tablo 13: Şanlıurfa'da Meyve ve Sebze Üretimi (Ton)

Meyve	2009	2013	Sebze	2009	2013
Toplam	175 077	185 574	Toplam	50 170	7 494
Üzüm	99 072	54 750	Biber	264	304
Muz, incir, avakado ve kivi	456	326	Marul	12	30
Diğer meyveler	7 693	9 751	Domates	1 694	5 612
Zeytin ve diğer sert kabuklular	17 686	38 351	Hıyar	440	1 142
Baharat bitkileri (işlenmemiş)	50 170	82 396	Patlıcan	364	406

1980'de bağ alanlarının Türkiye içindeki payı % 9,5. il üzüm üretiminin Türkiye içindeki payı ise % 2,8 olmuştur. İl bağ alanları daha çok Merkez İlçe, Hilvan ve Birecik'te yoğunlaşmıştır. Şanlıurfa'da bağcılık, Antep fıstığı ve zeytin bahçelerinde ara tarımı biçiminde yapılır. İI bağlarında filoksera hastalığı görülmediğinden Amerikan asma fidanı kullanılmaktadır. İlde genel olarak çekirdekli tatlı üzüm türleri yetiştirilir. Beyaz, kara, sarı ve pembe renkli üzümlerin çok çeşitli türleri vardır. Bunların başlıcaları; tahannebi, azazı, kabarcık, hatunparmağı, telgören ve görgülüdür. Üretilen üzümler, özelliklerine göre, şıralık, kurutmalık, sofralık, şaraplık olarak değerlendirilir. Pekmez, sucuk, pestil gibi yöresel yiyecekler yapılır. Şaraplık üzümlerin önemli bölümü, eskiden Gaziantepli tüccarlarca satın alınmaktayken. 1976'da Şanlıurfa Şarap Fabrikası'nın işletmeye açılmasıyla, il içinde şarap ve sirke yapımında değerlendirilmeye başlanmıştır.

Şanlıurfa'nın Viranşehir ve Harran ovalar arasındaki Tektek Dağları'nda çok sayıda yabanıl fıstık (menengiç) ağaçları vardır. Uzun yıllar köylülerce kesilerek yakacak olarak kullanılan bu ağaçlar, daha sonra devlet kuruluşlarınca aşılanmaya başlanmıştır. Bu kuruluşlardan Toprak-Su aşılama konusunda büyük çaba harcamış, Siirt'ten getirilen aşı kalemleriyle teraslı fıstık bahçeleri kurulmuş ve bunlara "Siirt fıstık bahçeleri" adı verilmiştir (1970). Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği'nin meyvecilik bölümünde de Antep fıstığı yetiştiriciliğine öncelik verilerek 1962'den bu yana üreticilere önemli miktarlarda Antep fıstığı fidanı (çöğür) dağıtılmıştır. Böylece 1970'ten 1980'e değin ilde meyve veren fıstık ağacı sayısında önemli artışlar sağlanmıştır. 1970'te 2 milyon 465 bin olan meyve veren fıstık ağacı sayısı 1980'de 4 milyon 265 bine yükselmiş, bunların Türkiye içindeki payı ise sırasıyla % 22,5 ve % 26,4'ü bulmuştur. Ancak, il fıstık üretiminde aynı gelişme görülmemektedir. Şanlıurfa'da verimin çok düşük olması üretimin Türkiye içindeki payının da düşmesine yol açmaktadır. Bir yıl çok, bir yıl az ürün alınan Antep fıstığında üretim, yıldan yıla çok değişmektedir. Örneğin 1970'te 5 762 ton olan Antep fıstığı üretimi 1971'de 32 ton, 1972'de 11 135 ton olmuştur. 1978-1979-1980 ortalamalarına göre, fıstık üretiminde ülkenin önde gelen illerinden olan Gaziantep'in Türkiye fıstık üretimi içindeki payı yaklaşık % 30, Adıyaman'ın % 22 iken ilin payı % 3,4 olmuştur (Yurt Ansiklopedisi,1981).

Şanlıurfa'da zeytincilik de yapılmaktadır. Zeytinliklerin büyük bölümü, ilin Gaziantep'e yakın yörelerinde özellikle Halfeti ve Birecik ilçelerinde toplanmıştır. 1980'de ildeki toplam 61 000 meyve veren zeytin ağacından % 59'u (36 000'i) Birecik, % 33'ü (20 000'i) Halfeti'de toplanmıştır. Ancak, zeytincilik 1970'lerin başından beri gerilemektedir. 1970'te ilde 287 500 meyve veren zeytin ağacı varken, bu sayı 1980'de 61 000'e düşmüş; 1970'lerin başlarında (1970-1971-1972 ortalaması) 1 656 ton olan il zeytin üretimi ise 1970'lerin sonlarında (1978-1979-1980 ortalaması) 859 tona düşmüştür. Bunda daha iyi gelir getiren fıstıkçılığın giderek zeytinciliğin yerini almasının önemli payı vardır (DİE,1970; DİE,1980).

İlde ekili olan uzun ömürlü bitkilerin alanı 1996 yılında 103 144 hektar iken 2016 yılında 140 948 hektara çıkar. Buna göre uzun ömürlü bitki alanına ilde büyük bir ilgi olup alan giderek artmaktadır. Uzun ömürlü bitkiler arasında meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı 1996 yılında 79 702 hektar iken 2016 yılında 123 847 hektara çıkar. İlde meyvecilik, içecek ve baharat bitki alanı yarım kat artar. Burada bağ alanı 1996 yılında 23 048 hektar iken 2016 yılında 10 307 hektara geriler. Zaman içinde ilde giderek bağ alanları yarıdan fazla gerilemiş ve gerileme devam etmektedir. İlde zeytin ağaçlarının kapladığı alan 1996 yılında 394 hektardan 2016 yılında 6 793 hektara yaklaşık yirmi kattan fazla büyür. İlde son zamanlarda zeytinlik alan çok büyük bir ivme ile artmaktadır. İlde 1996 yılında yem bitkileri alanı 327 hektardan 2016 yılında 11 718 hektara yükselir. İlde son yıllarda hayvancılığa dayalı olarak yem bitkileri alanı otuz beş kattan fazla artar (TUİK,2016).

İlde 1996 yılında bitkisel üretimden elde edilen gelir 62 244 TL iken 2016 yılında 5 568 100 TL olur. Buna göre ilde bitki ekim alanı düşerken üretim değeri yaklaşık on kata yakın artış olur. İlde 2013 yılında tarım alanında kişi başına 2 127 TL gelir elde edilirken 2016 yılında 2 804 TL olur. Buna göre ilde kişi başına tarım geliri yarım kata yakın artış gösterir. İlde tarım 2016 yılında halkın en fazla geçim alanını oluşturmaya devam etmektedir.

İlde 1996 yılında işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkiler alanı 1 150 276 dekarken 2016 yılında 1 155 227 dekara çok az bir artışla çıkar. 1996 yılında tarım alanında bitkisel üretim değeri 1996 yılında 62 244 000 TL iken 2016 yılında 4 557 958 000 TL olur. 1996 yılında tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı 1 788 412 tondan 2016 yılında 3 130 125 tona yaklaşık iki katına çıkar. İlde toplam işlenen tarım alanı 1996 yılında 1 047 132

hektar iken 2016 yılında 1 014 279 hektar ile çok az bir azalma olur. Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular ekim alanı 1996 yılında 162 541 hektarken 2016 yılında 103 524 hektara geriler. Buna göre ilde patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumruların ekim alanı yarıya yakın azalır. Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumruların üretimi de 1996 yılında 163 555 tondan 2016 yılında 99 408 tona geriler. Ekilen alan gibi üretim de azalır (TUİK, 2016).

Ziraat Bankası'nın "Tarımsal Üretim Değeri'' verilerine göre, 1950'de toplam bitkisel üretim değeri içinde tahılların payı % 86 idi. Bu pay, 1972'de % 58,3'e, 1978'de de % 38,7'ye düştü. Buna karşın, 1950'de baklagillerin % 6, sanayi bitkilerinin ve meyveciliğin % 4'er olan payları, 1978'de sırasıyla % 10,9 ve % 25,8'e yükselmiştir. Sebzeciliğin bitkisel üretim değeri içindeki payı da, 1972'de % 2,2 iken, 1978'de %14,3'e çıkmıştır. 1978'de il bitkisel üretim değerinin % 23,5'i Merkez İlçe 'den, % 18,1'i Viranşehir, % 11,3'ü Birecik. % 10,7'si Hilvan, % 9,2'si Siverek. % 8,1'i Halfeti ilçelerinden karşılanır.

Şanlıurfa'da iklimin olumsuz etkisi nedeniyle bitkisel ürün deseni çeşitlenememekte, verim ve üretim miktarları da oldukça düşük kalmakladır. İlde kuru koşullara uyum sağlayabilen tahılların üretimiyle, baklagillerden mercimek üretimi ve bir ölçüde de meyvecilik önem kazanabilmiştir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bitkisel üretim içinde tahıllar, ekim alanları ve üretim miktarları açısından olduğu gibi, üretim değerleri acısından da önde gelmektedir. Ancak, tahılların toplam üretim değeri içindeki payı giderek azalmaktadır.

İlde üzüm, incir, elma, erik, zeytin, baharat, biber, marul, domates, hıyar, patlıcan üretimi diğer meyve sebzelere göre daha fazla üretilmektedir. İlde 2009 yılında 99 072 ton üretilen üzüm 2013 yılında 54 750 tona gerilemiştir. Meyve türlerinde bu sürede fazla bir değişiklik olmazken zeytin üretimi iki katına yakın artar.

Tablo 14: TUİK Verilerine Göre Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları, 1996-2013-2016 (Hektar/Ton)

	1996 Hektar/Ton	2013 Hektar/Ton	2016 Hektar/Ton
Toplam	958 278/1 788 412	1 013 487/3 950 305	909 061/3 130 125
Tekstilde kullanılan ham bitkiler	…/126 951	203 320/369 689	180 285/306 859
Parfümeri, eczacılık vb.ve yem bitkileri tohumları	226/391	507/523	1 374/757
Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular	162 541/163 555	120 866/168 481	103 524/99 408
Saman ve ot (yem bitkileri)	327/8 426	7 921/260 671	11 718/403 187
Tahıllar	653 631/1 287 580	676 528/2 567 416	602 622/1 712 496
Yağlı tohumlar	109 893/201 509	3 760/548 702	8 108/526 316
Şeker pancarı	31 660/….	585/34 823	1 429/81 102
Sebzelerin üretim miktarlar (Toplam) Ton		4 006 109	
Kök ve yumru sebzeler Ton		27077/20 251	
Meyvesi için yetiştirilen sebzeler Ton		3 861 840/770 661	
Diğer sebzeler Ton		117 192/	

Şanlıurfa ilinde toplam tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin hasat edilen alanlarına bakıldığında, 2013 yılında en fazla payı % 66,8 ile tahıllar almıştır. İkinci sırada ise % 20,1 ile tekstilde kullanılan ham bitkiler yer almaktadır. İlde toplam tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarlarında, 2009-2013 yılları arasında % 23,3 artış olduğu görülmektedir. 2013 yılında İlde toplam tahıl ve diğer bitkisel ürünlerin üretimi içinde tahılların üretiminin payı % 65,1 olarak gerçekleşmiştir. Toplam sebze üretim miktarlarında 2009-2013 yılları arasında % 5,6 oranında artış olur. 2013 yılında, Türkiye genelindeki kök ve yumru sebzeler üretim miktarı içinde ilin payı % 0,6 olarak gerçekleşir. Meyve üretiminde ilde 2009-2013 yılları arasında % 6,0 oranında artış olur. İlde bu yıllar arasında en fazla üretilen baharat bitkileri grubu ve üzümde olur. Şanlıurfa'da üretilen baharat bitkileri Türkiye üretiminin % 33,8'ini oluşturmaktadır.

2009 - 2013 yılları arasında ilde örtüaltı sebze ve meyve üretim miktarında % 169,9 oranında artış olur. 2013 yılında İlde örtü altı sebze ve meyve üretiminde en büyük pay % 74,9 ile domatese aittir. İlde organik tarım üretim miktarı 2012 yılına göre azalarak 2013 yılında 58 362 tona düşer. Türkiye organik tarım üretimi içinde ilin payı % 3,6'dır. 2013 yılında Şanlıurfa ilindeki bitkisel üretim değeri, Türkiye'deki bitkisel üretim değeri içindeki payı % 4,1'dir. İlde toplam tarımsal üretim değeri 2009 yılından itibaren artarak 2013 yılında 5,5 milyar TL değerine ulaşmıştır. 2009 yılında ilde bitkisel üretim değeri 3 657 024 000 TL iken 2013 yılında 5 530 440 000 TL'ye ulaşır (TUİK,2013).

1993 yılında ülkede çiftçinin ortalama eline geçen fiyatlar şu şekildedir; arpa Türkiye'de 1 729, Şanlıurfa'da 1 821, buğday Türkiye'de 2 022, ilde 2 037, pirinç Türkiye'de 7 611, ilde 7 734, mercimek Türkiye'de 5 530, ilde 4 172, kütlü pamuk 6 478, şeker pancarı 442, susam 6 720, kuru sarımsak 6 000, armut 4 800, kayısı 5 750, şeftali 5 500, Antep fıstığı 34 774, badem 23 875, ceviz 28 333, kuru incir 12 278, yaş incir 3 500, balkabağı 3 120, bamya 14 621, dolmalık biber 4 318, sivri biber 4 039, domates 3 699, karpuz 2 581, kavun 2 908, patlıcan 3 310, sakız kabağı 2 925, ıspanak 2 431, taze bakla 3 000, taze fasulye 5 500, havuç 2 745 ve turp 2 235 TL'dir (DİE,1995).

Tarım Ürünlerinde Verimlilik

Şanlıurfa'da başta sulama olmak üzere, gübreleme ve modern tarım araçları kullanımı gibi modern yöntemlerin pek yaygın olmayışı, birim alandan alınan verimin düşmesine yol açar. İlde 1970'lerin sonlarında kenevir ve sarımsak dışında, tüm ürünlerde verim ülke ortalamalarının çok altındadır. Ayrıca 1950-1980 arasında mercimek ve susam verimi düşer, öteki ürünlerde verim artmakla birlikte, bu artışlar oldukça düşük oranlardadır.

Hektar başına buğday verimi 1950'de 685 kg iken 1970'lerin başında (1970-1971- 1972 ortalaması) 960 kg'a çıkar, 1970'lerin sonunda (1978-1979-1980 ortalaması) ise 800 kg dolayında gerçekleşir. Böylece ilde buğday verimi 1950-1980 arasında ancak % 17 oranında artar. Aynı dönemde ülke genelindeki artış ise %138'dir. 1970'lerin sonunda hektar başına Muş'ta 1 049 kg'dır. İlde arpa verimi 1950'de hektar başına 714 kg'dır. 1970'lerin başında 1 210 kg'ı biraz aşan arpa verimi, daha sonra azalarak 1970'lerin sonunda yaklaşık 800 kg'a düşer. 1970'lerin sonunda Türkiye genelinde arpa verimi 1 865 kg'dır (Yurt Ansiklopedisi, 1981).

İlde mercimek verimi 1950'den 1970'lerin sonuna değin % 18 oranında azalır. 1950'de hektardan 720 kg mercimek alınırken bu miktar 1970'lerin başında 940 kg/hektar dolayında olan Türkiye ortalamasının üzerine çıkarak 1 030 kg/hektara yükselir. 1970'lerin sonunda ise, Türkiye ortalaması 1 030 kg'ye yaklaşır, ilde ise 590 kg'a dek düşer.

Şanlıurfa'da pamuk verimi de ülke ortalamasının altındadır. 1960'ların başında, hektar başına pamuk verimi lifte 400 kg, tohumda 600 kg dolayındadır. Bu miktar 1970'lerin sonunda lifte 570 kg, tohumda ise 910 kg dolayına yükselir. 1960'la 1970'lerin sonları arasında ilde lif verimi % 43, tohum verimi ise % 50 artarken Türkiye genelinde verim artışı lifte %128, tohumda ise %115 dolayındadır. İlde ülke ortalamalarının üzerinde olan kenevir lifi verimi, 1950'de hektar başına 700 kg dolayında iken 1970'lerin sonunda 1 550 kg'a çıkar. 1970'lerin sonunda hektar başına lif kenevir verimi Türkiye genelinde 1 329 kg'dır.

Tablo 15: Şanlıurfa ve Türkiye'de Ana ürünlerde Verim (kg/ha) ve Artış Oranı (%)

Ürün Türü	1950		1978-79-80 Ortalaması		Artış Oranı (%)	
	Ş.Urfa	Türkiye	Ş.Urfa	Türkiye	Ş.Urfa	Türkiye
Buğday	685	770	803	1 829	17,2	137,5
Arpa	714	1 101	799	1 865	11,9	69,4
Mercimek	721	610	590	1 027	-18,2	68,4
Pamuk Saf	396	328	567	749	43,2	128,4
Pamuk Tohum	604	557	907	1 199	50,2	115,3
Kenevir Tohum	170	265				
Kenevir Lif	707	541	1 551	1 319	119,4	143,8

4. MAKİNELİ TARIM, GÜBRE KULLANIMI VE SULAMA

Makineli Tarım

1927 yılında ülkede ziraat alet ve makineleri miktarı 1 441104 adet olarak yer almaktadır. 1927 Tarım Sayımına göre, ilde 17 000 kadar tarım araç ve gereci vardır. Her 100 dönüm toprağa 0,2 tarım aracı düşer. Modern tarım aracı sayısı ise yalnızca 62'dir. Şanlıurfa İlinde tarım araçlarındaki gelişme 1950'lerde başlar 1970'lerde bir ölçüde hızlanır. Ancak, geniş ekim alanları göz önüne alındığında ildeki tarımsal makineleşmenin oldukça geri bir düzeyde kaldığı söylenebilir (Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940, İstanbul. 1941). Bunun yanında, modern tarım araçlarının dağılımında da önemli dengesizlikler vardır. 1950'de ilde yalnızca 146 traktör vardır. Bu sayı 1961'de 584'e, 1962'de 437, 1965'de 822 traktör, 1970'te 1 059'a yükselmiştir. 1970'ten 1980'e değin % 234 artarak 3 535'e çıkar. İlin Türkiye traktör varlığı içindeki payı giderek azalır. 1950'de % 1,5 olan bu pay 1970'te %1'e, 1980'de % 0,8'e düşer. İlde 1957 yılında 369 biçerdöver yer alır (DİE, 1978; DİE,1935; DİE,1950; DİE,1960; DİE,1965; DİE,1970; DİE,1980).

Şanlıurfa'daki önemli tarım alanları, düz ve geniş ovalardan oluşmakta, bu ise ilde traktör kullanımını bir hayli kolaylaştırmaktadır. Ancak, modern üretim ilişkilerine henüz geçmemiş olan ilde, üretim düzeyinin oldukça düşük, gelir dağılımının dengesiz ve satın alma gücünün düşük olması, küçük mülklerde makineleşmeyi kısıtlamaktadır. Büyük topraklı işletmelerde ise toprak sahiplerine emek gücü kullanımı makine kullanımından daha ekonomik gelmektedir (Türkiye İş Bankası. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin Ekonomik Durumu, Ankara. 1981), Son yıllarda geleneksel üretim ilişkileri bir ölçüde çözülmekle birlikte, ilin tarımsal yapısında hâlâ ağırlığını korumakta ve bu sosyal yapı modern tarım tekniğine geçişte önemli sınırlamalar getirmektedir. İlde traktör başına düşen ekili alan da oldukça fazladır. 1970'te ilde 1 traktöre 559 hektar ekili alan düşerken, bu miktar. 1980'de 177 hektara iner. Türkiye genelinde ise bu değerler 1970'te 146 hektar iken 1980'de 37 hektar olur (DİE, 1970; DİE,1980).

Traktör dışındaki modern tarım araçlarındaki gelişme de yüksek boyutlara erişemez. 1970-1980 arasında harman makinesi sayısı yaklaşık % 172, biçerdöver sayısı % 11 artar, bu oranlar ülke genelinde sırasıyla % 561 ve % 63 dolayındadır. İlde en yüksek artış mibzer ve motopomp sayılarında görülür. 1970'te 824 adet olan mibzer sayısı % 457 artarak 1980'de 4 589'a yükselir. Motopomp sayısı ise % 254 artarak 1 735'ten 6 149'a çıkar. Bu iki oran da ülke ortalamalarının üzerindedir. İlde, modern tarım araçları artarken, birçok ilde görülenin tersine, geleneksel tarım araçlarından yalnızca karasaban sayısı azalır. 1970'ten 1980'e karasaban sayısı % 41 azalır, buna karşılık hayvan pulluğu sayısı % 42,5, döven sayısı ise % 211 oranında artar. Tarımda makine kullanımı, büyük mülklerde ortakçı ve yarıcı olarak çalışan birçok köylünün topraktan koparak göç etmesine yol açmıştır. Daha gelişmiş illerde, mevsimlik tarım işçiliği olanağı bulan topraksızların ise mülk sahiplerine karşı olan kişisel bağımlılıkları bir ölçüde kırılmıştır (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Tarım Alet ve Makineleri Araştırması, 1979, 1981).

Tablo 16: Şanlıurfa'da Tarımda Makineleşme(TUİK,1996,2009, 2013 ve 2016)

	1996	2013	2016
Pulluk	10 794	20 030	20 803
Ekim makinesi	6 509	13 588	14 413
Gübre dağıtma makinesi	2 390	6 372	6 910
Sabit Süt Sağım Tesisi	27	35	35
Seyyar Süt Sağım Makinesi	198	352	450
Su pompası	6 311	12 766	12 427
Biçerdöver	231	167	224
Traktör	9 263	15 740	16 729

Gübreli Tarım

Tarım alanında tarıma yardımcı girdilerin kullanımı da pek yaygınlaşamamıştır. İlde doğal gübre kullanılmaz. Yapay gübre kullanımı ise 1970'lerde belli ölçüde yaygınlaşabilmiştir. 1950'lerde başlayan ve 1970'lerde bir ölçüde hızlanan makineleşme, Türkiye geneline göre oldukça geri düzeydedir. Şanlıurfa'da gübre kullanımı yaygın değildir. Doğal gübre kullanımının yaygın olmayışının nedeni ilde hemen hemen hiç orman olmadığından, hayvan dışkılarının (tezek) yakıt olarak kullanılmasıdır. Tarım alanlarında toprağın hayli kalın olmasına karşın yüksek oranda su erozyonu sorunu vardır. Su erozyonu, besin maddelerim taşıyıp götürmekte, uzun yıllar boyunca yapılan bitkisel üretim de toprağı zayıflattığı için, yapay gübre kullanımı zorunlu olmaktadır. İlde yapay gübre kullanımı 1970'lerin ortalarında yaygınlaşır. 1965'te 500 tonun üzerinde olan il gübre tüketimi, izleyen yıllarda artar ve 1969'da 85 000 tona ulaşırken 1970-1975 arasında bu oran bir hayli azalır. Bunda 1973'teki şiddetli kuraklık yüzünden ekim alanlarının daralmasının ve üreticilerin ekonomik sıkıntı içine düşmelerinin payı olur. 1975'ten başlayarak yapay gübre kullanımı artmaya başlar, 1979'da en yüksek düzeyine ulaşır. 1980'de ise gübre fiyatlarındaki hızlı artış ülke genelinde olduğu gibi İlde de yapay gübre tüketiminin azalmasına yol açar. İl ekim alanlarının genişliği göz önüne alındığında gübre kullanımı çok yetersizdir. Bu dunun toprakların doğal verimliliğinin düşmesine yol açmaktadır (DİE, 1950; DİE, 1960; DİE,1965; DİE,1970; DİE,1975; DİE,1980).

Tablo 17: 1965-1980 Arası Şanlıurfa'da Gübre Kullanımı

Yıllar	Azotlu	Fosforlu	Potaslı	Toplam
1965	336	188		524
1969	36 615	48 224		84 839
1971	20 000	19 000		39 000
1973	14 005	14 087		28 092
1977	54 493	85 640		140 133
1979	68 945	95 001		163 946
1980	45 000	60 250	100	105 350

Sulu Tarım

Şanlıurfa tarımı doğal koşullara bağımlıdır ve tarım daha çok büyük toprak mülkiyetinin egemenliğinde topraklarda gerçekleşir. Bu durum tarımın gelişmesini önlemiştir. İl toprakları, bitkisel üretim için hayli elverişli ise de, kurak iklim koşulları tarımsal üretimi ve verimi düşürmektedir. Kurak geçen yıllarda üretim büyük ölçüde düşmektedir. Bunun tipik örneği 1973 yılıdır. Kuraklığın bu denli etkili olmasının nedeni, üretimin teknik düzeyinin bayii geri oluşudur. Bunun en somut göstergesi sulama yetersizliğidir (Gıda. Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü. Meteoroloji Bülteni, Ankara, 1974).

İl topraklarının büyük ölçüde sulamaya elverişli olmasına ve ilden Fırat gibi zengin bir su kaynağının geçmesine karşın, sulama tesislerinin yetersizliği yüzünden, toprakların çok küçük bir bölümünde sulu tarım yapılabilmektedir. Sulu tarım yapılan alanlar, bitkisel üretim alanlarının yalnızca % 3'ünü oluşturur. Nadaslı kuru tarım ezici biçimde egemendir. İl, ülkede nadasın en yaygın olduğu illerden biridir.

Şanlıurfa'da sulama, bitkisel üretimde verimliliğin artırılması için en önemli koşuldur. Yağışlar yetersiz, buharlaşma da çok olduğundan, yaz aylarında topraklardaki nem oranı hızla düşmekte, sulama zorunlu bir hâle gelmektedir. İlin en önemli akarsuyu Fırat Irmağı'dır. Ayrıca, Culap Çayı, Cem Çayı, Zengeçen Çayı gibi akarsular ve küçük dereler başlıca yerüstü su kaynaklarını oluşturur. Ancak, bu küçük akarsuların çoğu yaz aylarında kurur. Kimi dereler de bir köyün ancak birkaç bahçesini sulamaya yeter. Bunun başlıca nedeni, yağışların azlığı yanında, toprakların kalkerli oluşu ve suda kolayca eriyen kalkerler yüzünden yüzeyde akarsu oluşmamasıdır. Yeraltı kaynaklarıyla beslenen kimi akarsular da kısa ve cılız sulardır.

İlin yeraltı su kaynaklarından yararlanmak üzere çeşitli kuruluşlarca kuyular açılmaktadır. Ama Harran Ovası'nda 100-200 m derinlikte, Suruç'ta 3-40 m derinlikte su çıkmaktadır. Su kıtlığı köyler ve aşiretler arasında çatışmalara neden olmaktadır. Kurak geçen yıllarda (1964 ve 1973'te olduğu gibi) insanlar, il dışına göç etmek zorunda kalmıştır. İl topraklan sulamaya büyük ölçüde elverişlidir ve ilden Fırat gibi büyük bir su kaynağı geçmektedir. Ama sulama tesislerindeki yetersizlik yüzünden toprakların çok küçük bir bölümünde sulu tarım yapılabilmektedir (DSİ,1981).

1956 yılında ülkede DSİ tarafından sulanan arazinin 142 027 m2 olduğu ve bunun bölgelerdeki oranında yaklaşık yüzde elli oranında Güneydoğu'da en fazla oranda sulama sağlanır. Toprak-Su, Devlet Su İşleri (DSİ) gibi kuruluşlar küçük su kaynaklarından yararlanmayı sağlayan sulama tesisleri kurarlar. 1962-1965 arasında 2 186 hektar alan sulamaya açılır. Değişik tarihlerde yapılan çalışmalarla, Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği'nde sulama ve pompalama tesisleri kurularak 6 700 hektar alan sulamaya açılır. Ayrıca, çiftliğin Akrepli, Telhamut, Beyazkule işletmelerinde açılan 150 kuyuyla 8 850 hektarlık bir alan yağmurlama yöntemiyle sulanmaktadır. Bunların dışında, 1956'dan beri Harran Ovası'nda 2 tane sulama amaçlı kuyu açılmıştır. Akçakale'de Toprak ve Tarım Reformu (TTRM) Projeleri adıyla 6 proje sonuçlandırılarak, toplam 15 000 hektar alan sulanmaya başlanmıştır (DSİ,1981).

Önce Karababa Barajı adı verilen tesis Fırat üzerinde kurulan üçüncü büyük baraj (ötekiler Keban ve Karakaya barajları) olacaktır. Baraj üç amaçlıdır: Elektrik üretimi, sulama ve taşkın önleme. Barajın yapımıyla toplam 730 000 hektar toprağın sulanacağı öngörülmektedir. Bu alanın Çukurova'nın 6 katı olduğu hesaplanmıştır. Barajda depolanacak suyu Harran ve Ceylanpınar ovalarına akıtacak olan sulama tünelinin (Urfa Tüneli) yapımına 1977'de başlanmış, 1983'te 14 kilometrelik bölümü tamamlanmıştır. Akçakale-Yukarıçatak, Polatlar, Sevimli kapalı ve açık sistemleri, Siverek Derbi Göleti, Aşağı Fırat ve Akçakale Sulama Tesisleri, toprak iyileştirme projeleri de Aşağı Fırat Projesi kapsamına giren çalışmalardır. Ayrıca Suruç ve Bozova ilçelerindeki Baziki (Yaylak) ovalarında 146 500 hektar alanın sulama suyu gereksiniminin Atatürk Baraj Gölü'nün iki ayrı noktasından pompalanma ve çekimle alınacak suyla karşılanması planlanmıştır. Sulanması amaçlanan bu alanın 101 600 hektarı Suruç Ovası'nda, 44 900 hektarı da Baziki Ovası'ndadır (DİE, 1980; DİE,1985).

Aşağı Fırat Projesi kapsamına giren ve Urfa Tüneli'yle sulanamayan Siverek- Hilvan ve Yukarı Mardin ovalarındaki 400 000 hektarlık alanın sulanması için de Siverek- Hilvan Pompaj Sistemi Projesi hazırlanmıştır. Bu proje uyarınca Fırat'a karışan küçük dereler üzerinde 17 depolama tesisi ve bu depolara aşamalı olarak su basacak 7 tane pompa istasyonu yapılması kararlaştırılır.

Bozova Pompaj Sulaması'yla Siverek- Hilvan ve Urfa-Harran sulamaları arasında kalan 55 300 hektarlık alanın sulanması öngörülmektedir. Atatürk Baraj Gölü'nün Bozova kolundan alınacak su aşamalı pompa istasyonlarıyla tarım alanlarına iletilecektir. Şanlıurfa'da 142 000 ha'lık ekilebilir arazinin 1999'da % 84,2'si sulanabilir hâle gelir. 2004 yılı verilerine göre, Şanlıurfa ilindeki tarım alanlarının % 90,3'ü (1.084.755 ha) ekili, % 9,7'si (117.067 ha) ise dikili alan olarak değerlendirilmektedir. Toplam tarım alanları içerisinde sulanan tarım alanları ekili-dikili alanlar bakımından incelendiğinde, ekili alanların % 25,9'unda (312.517 ha), dikili alanların ise sadece % 0,1'inde (1.249 ha) sulu tarım yapılmaktadır (DİE, 2000; TUİK 2004).

Halk sulamaları sonucunda, neredeyse kamu sulama alanları (171.080 ha) kadar bir alan, sulama (141.437 ha) imkânına kavuşmuştur. Halk sulamalarının en yaygın olduğu alanlar Siverek-Viranşehir platosunda (Siverek, Hilvan ve Viranşehir ilçelerinde), Urfa-Bozova Platosunun batısında Bozova ilçesinin kuzeyinde Atatürk baraj göletinin yakın çevresinde, Suruç Ovası'nda, Fırat vadi tabanındaki Mezra ve Altınova vadi tabanı ovalarındaki tarımsal alanlardır. Şanlıurfa İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'nün bilgilerine göre, yukarıda da belirtildiği gibi, 171.080 hektarlık alan sulamaya açılmış olup, bu da 2004 yılı itibariyle halk sulamaları da dâhil sulamaya açılan alanın yarısından fazlasına (% 54.7), kamu sulamaları çerçevesinde sulamaya açılacak alanın yaklaşık 1/3'üne (% 31,4), çalışma alanımızda sulanabilir alanın da 1/5'ine (% 20.5) tekabül etmektedir. Ayrıca, kamu sulamalarının 2/3'ünden (% 70,1) fazlası Harran Ovası'nda yer almaktadır.

İlin sulama sorunlarının Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamındaki Aşağı Fırat Projesi içinde yer alan Atatürk Barajı ve Urfa Tüneli'nin bitimiyle çözülür. Proje, Dicle ve Fırat ırmaklarının aşağı kesimleriyle, bunlar

arasında uzanan ovaları kapsar. GAP, 12 büyük projeden oluşur. Aşağı Fırat Projesi bu 12 projeden biridir. Projenin kapsamına Karakaya ve Atatürk barajlarıyla Urfa Tüneli girmektedir. Aşağı Fırat Projesi'yle enerji üretimi yanında Ceylanpınar ve Siverek-Hilvan ovalarının sulanması sağlanır. 1983 Kasımı'nda temeli atılan Atatürk Barajı, Fırat üzerinde Bozova ilçesi yakınlarında 1992 yılında faaliyete geçmiştir. Barajın yıllık ortalama su akışı 26 654 milyar metreküptür. Toplam su depolama hacmi 48,7 milyar metreküptür. Şanlıurfa, Harran, Mardin, Ceylanpınar, Siverek-Hilvan ovaları ile beraber 1,43 milyon dönüm arazi sulanır hâle gelir. Tüm alanların sulamaya açılması hâlinde, yıllık getirisi 2,5 milyar dolar olacaktır. Urfa Tüneli'ne 1994'te törenle su verildi. Tünel, Fırat'ın suyunu Harran'a kavuşturdu. 26,4 km uzunluğunda iki paralel tünel inşa edilmiştir. 7,62 m çapında, beton kaplamalı, dairesel kesitli tünellerdir. Bağlantı ve ulaşım tünelleriyle birlikte toplam tünel uzunluğu 57,8 km'dir. İlde 1985 yılında Birecik Baraj inşaatı başlamış ve 1990 yılında açılmıştır. Baraj Şanlıurfa'da 92700 ha alanı sular. İlde 1985 yılında yapımına başlayan Hacıhıcır barajı inşaatı 1989 yılında tamamlanır. Baraj 2080 ha alanı sular (DPT, 1990; DİE, 1990).

Şanlıurfa'da Arazi Büyüklüğü ve İşletmesi

İlde büyük toprak mülkiyetiyle aşiret ilişkileri iç içedir. Hâlâ kimi köyler bir kişi, aile ya da sülalerindir. Büyük mülkler genellikle "azap" adı verilen topraksız köylülerce, ortakçılıkla işlenmektedir. Büyük mülk sahipleri ve aşiret reisleri azapları, ekonomik bakımdan olduğu kadar, sosyal ve siyasal bakımdan da etkileri altında tutabilmekledir. Topraksız köylülerden bir bölümü azapların olanaklarından da yoksundur. Bunlar bir mülk sahibine bağlı değildir. Gösterilen işleri yaparlar. Bunlar, il halkının ekonomik bakımdan en güçsüz kesimidir.

Şanlıurfa'da büyük toprak sahipliğinin kökeni çok eskilere uzanır. Daha Selçuklular Dönemi'nde aşiret ilişkileriyle iç içe geçen büyük mülkler oluşmuştur. Aşiret içindeki sıralanış düzeni nedeniyle, aşiret reisleri, toprakların büyük bölümünde kullanım hakkı elde etmiştir. Osmanlı Dönemi'nde ise, Doğu ve Güneydoğudaki aşiretlere ve beyliklere içişlerinde özerklik tanınmış ve böylece onların merkeze bağlılıkları sağlanmıştır. Devletle yaptıkları anlaşmayla, topraklar üzerindeki hakları yasallaşan beyler giderek güçlenmiştir. Bu dönemin bir özelliği de toprakların ve beyliğin babadan oğula geçmesi, aşiret üyelerinden alınan vergilerde ve belli töreler çerçevesi içinde alınacak kararlarda beylerin tek yetkili durumunda olmalarıdır. Şanlıurfa yöresi Osmanlı Dönemi boyunca devlete karşı askeri yükümlülüklerini yerine getirmek koşuluyla içişlerinde özerk olan beyler ve aşiret reislerince yönetilir.

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde, ildeki toprak yapısına, beylerin büyük mülkiyetinin yaygın olduğu aşiret ilişkileri yanında, şeyhlik gibi dinsel kurumlanın etkileri de karışmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde zaman zaman önlemler alınmak istenmekle birlikte, büyük toprak sahiplerinin etkinlikleri ortadan kaldırılamamıştır. Hatta, tarımda makine kullanımının ve tarımsal ürünlerin değerlenmeye başladığı 1950'lerde büyük toprak sahipleri kimi zaman hazine topraklarını kimi zaman köyün ortak malı olan çayır ve meraları kullanımları altına alarak, etkilerini artırmışlardır. Bu durum Şanlıurfa'da topraksızlaşma sürecinin çok hızlı olmasına yol açmıştır. Ancak 1950'lerde başlayan bu toplumsal değişim çok köklü olmamış, büyük mülkiyetin varlığı korunmuştur (Toprak-Su Genel Müdürlüğü, (1978), Türkiye Arazi Varlığı, Ankara).

Şanlıurfa'da su kaynaklarının kullanımı da toprakların kullanımı kadar önemlidir. Su kaynakları da en verimli toprakları ellerinde bulunduran büyük mülk sahiplerinin denetimi altındadır. İşletmelerin % 60'ını oluşturan 0-100 dekar topraklı küçük işletmeler, kuru tarım koşulları nedeniyle, düşük verimli işletmelerdir. Bunlar ancak, buğday ve arpa gibi tahıl türleri yetiştirebilmektedir. Bu küçük işletmelerin geçimlik bir gelir elde etmeleri hemen hemen olanaksızdır. Yaşama koşulları çoğu köyde birkaç kuyudan sağlanan suya bağlıdır. Özellikle kurak geçen yıllarda bütün bir köyün göç ederek boşalması gibi olaylara rastlanmaktadır.

İlde büyük toprak sahipliği ve aşiret ilişkilerinin yanında, ilin doğal koşullarının sonucu olan yaşama güçlükleri de tarımsal yapıyı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yüzden, 1945'te çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu uygulaması ilk olarak güneydoğu illerinden başlatılmış. 1950'de 5602 sayılı Tapulama Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle ilk uygulama alanı olarak il seçilmiş. Köy Envanter Etüdleri 1961'de Şanlıurfa İli'nden başlatılmıştır. Ülkede 1947-50 yılları arasında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gereğince 1 497 148 m2 arazi 32 688 aileye dağıtılmıştır. Toprak dağıtımı ve çiftçileri topraklandırma çalışmasında Güneydoğu ve Doğu bölgelerindeki feodal yapı ile ailelerin çoğunun toprağı olmaması nedeniyle aile başına düşen oran daha fazla çıkmaktadır (Yurt Ansiklopedisi,1981).

Köy Envanter Etütlerine göre, 1960'larda ilde 644 köyün 51'i bir kişinin, 40'ı bir ailenin. 32'si de bir sülalenin özel mülkü durumundadır. Bu durumda olan köy sayısı toplam 123'e ulaşır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) 1961'de yaptığı 1 000 dekarlık ve daha büyük işletmelerin illere göre dağılımını gösteren bir ankete göre il 1 000 dekardan büyük işletmelerin en yaygın olduğu ildir. Şanlıurfa'da 444 tane 1 000 dekardan büyük işletme vardır. Yine söz konusu ankete göre il 5 000 dekarlık ve daha büyük işletme sayısı açısından sondan ikinci il durumundadır. 1961 anketi, 1962-1968 Köy Envanter Etütleri ve 1970 Tarım Sayımı verileri ilde toprak dağılımındaki

dengesizliği açıkça gösterir. Bu eşitsiz dağılım henüz kadastrosu yapılmamış, tapulanmamış, özel kişilerin kullanımı altında olan hazine toprakları da dikkate alınırsa daha da belirginleşir. Ayrıca, toprak dağılımının saptanmasında, mülkiyet durumu değil, işletme durumu göz önüne alınmaktadır. Oysa, bir kişinin birkaç büyük işletmesi olabilmektedir. Bu ve buna benzer etkenler göz önüne alınırsa dağılımdaki dengesizlik daha da artabilir (TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 1979).

Şanlıurfa, aynı zamanda, topraksız aile oranı en yüksek ildir. 1950 Tarım Sayımına göre Türkiye genelinde bu oran % 5,9 iken İlde % 36,7'dir. 1962-1968 Köy Envanter Etütlerine göre ise topraksız aile oranı Türkiye genelinde % 30,7'ye, ilde % 55'e ulaşır. Bu duruma göre ildeki çiftçi ailelerin yarısından çoğunun toprağı yoktur. İldeki topraksız aileler, genellikle büyük işletmelerde ortakçı olarak çalışır. Ortakçılığın en yaygın olduğu illerin başında Şanlıurfa gelmektedir.

Şanlıurfa, Türkiye'de toprak dağılımının en eşitsiz olduğu illerin başında gelir. İlde, topraklar önemli ölçüde büyük toprak sahiplerinin elinde yoğunlaşır, topraksız ailelerin oranı büyük boyutlardadır. 1970'te ildeki tarımsal işletmelerin % 4,3'ünü 500 dekardan büyük işletmeler oluşturur. Bu işletmeler toprakların % 42,8'ini işler. İşletmelerin % 0,3'ünü oluşturan 5 000 dekardan büyük işletmeler ise toprakların % 17,5'ini elde tutar.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) tarımsal bölge ayırımına göre, Türkiye'deki 2 500-5 000 dekarlık işletmelerin % 44'ü Şanlıurfa'yı da içeren Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndedir. Bölgedeki bu tür işletmelerin de % 33,3'ü ildedir. Aynı biçimde, ülkedeki 5 000 dekardan büyük işletmelerin % 63,4'ü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, bu bölgedeki 5 000 dekardan çok topraklı işletmelerin de % 39,4'ü ilde yer alır.

İlde 0-100 dekar toprağı olan ve il koşullarında geçimlik düzeyin altında kalan cüce işletmeler olarak nitelendirilebilecek işletmeler, tüm işletmelerin % 60'ını oluşturur. Bu işletmeler toprakların yalnızca %16.5'ini işler. Geçimlik düzeydeki işletmeler sayılabilecek olan 100-200 dekar topraklı işletmeler tüm işletmelerin % 23'ünü oluşturur ve toprakların ise yalnızca % 19'unu işler. Türkiye genelinden farklı olarak Şanlıurfa'da geçimlik küçük işletmeler egemen işletme biçimi değildir.

Genellikle kuru tarım yapılan ilde 200-500 dekarlık işletmelerin orta büyüklükte işletmeler olduğu düşünülebilir. Bu işletmelerin tüm işletmeler içindeki payı % 12-7 iken işlenen topraklardaki paylan % 21,9'dur. Büyük işletmelerin alt sınırı 500 dekardan başlar. Şanlıurfa'da 500-1 000 dekarlık işletmeler ildeki tüm işletmelerin % 3,4'ünü, işledikleri topraklar ise ekili toprakların % 16,2'sini oluşturur. Türkiye genelinde ise, bu büyüklükteki işletmeler, tüm işletmelerin ancak % 0,5'ini oluşturmakta, toprakların % 6,5'ini işlemektedir.

1970 Tarım Sayımı verileri incelendiğinde ilde toprak dağılımının son derece eşitsiz olduğu saptanabilmektedir. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda. İli de içeren Doğu ve Güneydoğu illerine öncelik tanınmıştır (Köy İşleri Bakanlığı. Köysel Alan Envanteri, Ankara, 1971). 1973'te çıkartılan ve 1978'de yürürlükten kaldırılan 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Yasası uygulaması da, yalnızca İlde sınırlı ölçüde uygulanmıştır. 1970 Tarım Sayımına göre, ilde 1 000 dekardan büyük işletmelerin oranı % 0,9 kadardır. Ama bu işletmeler, ekili toprakların 1/4'ten çoğunu, (% 26,6'sını) işler. Ülke genelinde ise aynı büyüklükteki işletmeler, tüm işletmelerin % 0,14'ünü oluşturur, toprakların % 5,4'ünü elinde tutar. İlde 5 000 dekarı aşkın topraklı çok büyük işletmeler ise, toprakların % 17,5'ini işler. Ülke genelinde ise 5 000 dekardan büyük işletmelerin topraktaki payı % 2,7'dir. İlde bu tür işletmelere ortalama 8 800 dekar toprak düşer. Birkaç ailenin elindeki toprağın ise 50 000- 100 000 dekar arasında değişir. 1970 Tarım Sayımına göre, Türkiye genelindeki ortakçılık yapan 77 543 ailenin 10 766'sı ildedir. Ancak, büyük toprak sahiplerinin makine kullanmaya başlamaları ortakçı ailelerden bir bölümünü topraklardan koparmış ve Çukurova, Gaziantep, Hatay, İçel gibi illerde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmak zorunda bırakmıştır. Topraksız ve az topraklı ailelerin çokluğu ilin büyük kentlere de önemli ölçüde göç vermesine yol açmıştır. İlde toprak dağılımının aşırı dengesiz olması ve üretim ilişkilerinin gelenekselliği nedeniyle, ülke genelinde toprak dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi yönünde yapılan her girişim ilk olarak Güneydoğu Bölgesi'nden ve çoğu kez de Şanlıurfa İli'nden başlatılmıştır (Silier,1979).

1945'te çıkartılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun (ÇTK) Şanlıurfa'daki uygulaması sonucunda 1 190 hektar vakıflardan, 370 hektarı ise kişilerden olmak üzere, toplam 1 560 hektar alan kamulaştırılmıştır. Bu yasa uyarınca, toprak dağıtımı işlemleri Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü'nün oluşturduğu komisyonlarca yapılmış, hazine topraklarının belirlenmesinde kadastro yöntemi uygulanamadığı için, bu toprakları işleyen ailelerden toprak alınamamıştı. İzleyen yıllarda, topraksız ailelere verilen işletme büyüklüğü giderek küçülmüştür. Toprak reformu konusundaki tartışmalar, 1961 Anayasası'nın hazırlanışı ve kabulü döneminde hızlanmıştır. 26 Temmuz 1972'de Ön Tedbirler Yasası ve Haziran 1973'te 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Yasası çıkarıldı. Yasanın l. Maddesinde: "Bu kanun açısından toprak ve tarım reformu, toprak mülkiyet dağılımının, tasarruf ve işletme şeklinin ve işletmelerle ilgili yapının verimlilik ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak düzenlenmesidir." deniliyordu. Bu yasa uyarınca, bölgesel uygulama öngörülüyor ve ilk olarak 1 Kasım 1973'te Toprak ve Tarım

Müsteşarlığı'nın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla Şanlıurfa İli toprak ve tarım reformu bölgesi olarak ilan ediliyordu. Yasanın 14. Maddesine göre, bir bölgenin TTR bölgesi ilan edilmesini izleyen 3 ay içinde, "tarım arazilerinin sahipleri veya malik sıfatıyla zilyedleri" sahip oldukları toprak miktarı ve niteliği konusunda bildirim vermekle yükümlü tutulur. Bu 3 ayın bitiminde, bölgede toprak reformu uygulaması sona erinceye değin, satış ve devir işlemi yapılamayacak, bu süre ise 3 yılı geçemeyecektir. Oysa 1961'den beri süregelen reform tartışmaları, büyük toprak sahiplerinin topraklarını, aile üyeleri ya da mirasçılar arasında dağıtmasına ya da biçimsel olarak satmasına yol açmıştır. Yasanın getirdiği 3 aylık süre, bu satış ve dağıtım işlemini hızlandırdı. 3 ayın bitiminde büyük topraklar oldukça parçalanmıştı. Ayrıca "devir ve temlik yasağı" konan 3 yıl içinde uygulama bitirilememiş, devir satış hakları yeniden doğmuştur. Kamulaştırmalarda, aile bir bütün olarak kabul edilmişti; aile reisleri, kadınlar ve reşit olmayan çocukların toprakları birlikte ele alınır. Bu durum birçok kişinin eşinden boşanarak bağımsız aile başkanı olmasına ya da küçük çocukların yaşlarının büyütülmesiyle, toprakların aile içinde dağıtılmasına yol açmıştır. Dinsel kurallarla evlenmelerin çok yaygın olduğu ilde, yasalara göre boşanmış olma pek önemli olmaz (Yurt Ansiklopedisi, 1982).

Yasanın 6. maddesinde, verimli olarak işletilmeyen ya da doğrudan doğruya işletilmeyerek kiraya ve ortakçıya verilen toprakların kamulaştırılacağı belirtilir. Uygulamada ise, kullanım durumu, yörede oturan kişilerin beyanlarıyla saptanmıştır. Bu uygulama çeşitli sorunlara yol açmaktaydı. Topraklandırmada dört ölçüt getirilmişti. Birinci ölçüt, ilin iklimi, toprak özellikleri ve var olan sulama koşullarında bir ailenin geçinebilmesi için gerekli toprak miktarını saptar. Buna göre, geçimlik işletme olarak, kurak bölge için kuru tarım koşullarında ortalama 287 dekar, sulu tarım koşullarında ortalama 60 dekar kabul edilir. Dağıtılacak toprak miktarı, toprak isteyen ailelerin tümüne yetmediği takdirde ikinci ölçütün uygulanması söz konusudur. Buna göre, her aileye birinci ölçütte saptanan toprak miktarının 3/4'ünün verilebileceği belirtilir. Üçüncü ölçüte göre, bölgedeki su potansiyelinin kullanılmasıyla, ileride sulu tarımın yaygınlaştırılacağı göz önüne alınarak, ortalama 151 dekarlık (kuruda 115 dekar, suluda 36 dekar) toprak dağıtılması öngörülür. Dördüncü ölçütte ise, dağıtılacak toprak miktarının yine de yetersiz kalması durumunda, üçüncü ölçütteki toprak miktarının 3/4'ünün dağıtımı önerilir.

Ancak uygulamada yalnızca ilk ölçüt dikkate alınmıştır. Ayrıca yasada Devlet Su İşleri'nin kanal geçirdiği toprakların sulanabilir toprak kabul edilmesi ve sahibine daha az bir pay bırakılması öngörülmüşken, çoğu kez bu durum da dikkate alınmamıştır. Dağıtımdan yararlanacak hak sahibi ailelerin saptanmasında (madde 52), toprak isteyen ailelerin bildirge vermeleri istenir. Bu aileler arasında yapılacak toprak dağıtımında şu sıra gözetilmiştir: Reform bölgesi içinde ve dışında yeterli toprağı olmaması, reformdan önce o il çevresinde en az 3 yıl oturmuş olmak, yasa hükümlerine aykırı olarak toprağı elinden çıkarmamış olmak, bedensel ve ruhsal açıdan çiftçilik yapacak nitelikte olmak, 21-60 yaşında olmak, Türkçe okuma-yazma bilmek, tarıma ilişkin dallarda en az 6 ay eğitim görmüş olmak, evli ve çocuklu olmak, yeterince üretim aracına sahip olmak vb. Aranan bu özelliklerden çoğunun hayli özel koşullar olması, Şanlıurfa'da okuryazarlık ve okullaşma oranlarının düşük oluşu, toprak dağıtımında önemli sorunlar çıkartabilecek niteliktedir.

1 Kasım 1973'te başlayıp, 10 Mayıs 1978'de sona eren uygulamanın başlangıcından bitimine değin, ilde 1 613 aileden 1 616 000 dekar alan kamulaştırılmış, bunun yalnızca 231 000 dekarı 13 118 aileye dağıtılmıştır. Oysa, 75 700 aile toprak istemiyle bildirge vermişti. Bu bildirgelerin yalnızca 10 507'si incelenebilmiş, incelenenlerden 5 404'ü kabul edilmiştir. Sonuç olarak 75 700 aileden sadece 1 218'ine aile başına ortalama 190 dekar dolayında toprak dağıtılmıştır. Bu arada, bedeli ödenerek kamulaştırılan toprakların dağıtılan bölümünden geriye kalan toprakların büyük bölümü eski sahiplerince düşük fiyatlarla kiralanarak işletilmiştir.

Yasanın TTR kooperatifleri kurulmasını öngören 70. Maddesi gereğince ilde 12 kooperatif kurulmuştur. Bunlar genel olarak TTR Müsteşarlığınca seçilmiş 7 kişilik bir yönetim kuruluyla sınırlı kalmıştır. Bu kooperatiflere, 1 027'si zorunlu, 14'ü de isteğe bağlı olarak 1 041 çiftçi girmiş, etkinlikleri çok sınırlı olmuştur. Yasanın öngördüğü uygulamalar henüz tamamlanmamışken, 19 Ekim 1976'da bir siyasi partinin Anayasa Mahkemesi'ne başvurusu üzerine, yasa, biçim yönünden tümüyle iptal edilmiştir. İptal kararı, yeni bir yasa hazırlanmaması durumunda, 1 yıl sonra yürürlüğe girme koşuluyla 10 Mayıs 1977'de Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu süre de 10 Mayıs 1978'de dolmuştur. Bu süre içinde yeni bir yasa çıkartılamamış, TTR Müsteşarlığı'nın ve ona bağlı olarak çalışan Şanlıurfa Bölge Müdürlüğü'nün çalışmaları, asıl yasaya hazırlık olmak üzere 1972'de çıkartılan Ön Tedbirler Yasası'na bağlanmıştır. Bu durumda çalışmalar için gereken destek sağlanamamakta, varlık nedenleri dayanaksız kalan müsteşarlık ve bölge müdürlüğü, fiilen işlerliğini yitirmiş bulunmaktadır. Reform uygulaması süresince ilde yapılan sulama tesisleri ve modern girdi kullanımını artırmaya yönelik kredilerden, geniş ölçüde büyük toprak sahipleri yararlanmıştır. Böylece, Şanlıurfa'da toprakların eşitsiz dağılımını gidermek amacıyla yapılan reform uygulaması bir deney olmaktan ileri gidememiş, ilin tarımsal yapısında önemli bir değişim sağlayamamıştır (Köy İşleri Bakanlığı,1970; Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği,1978).

Tablo 18:1970 Yılında İşletme Büyüklüklerine Göre Toprak Dağılımı (%)

İşletme Büyüklüğü	0-100 dekar		101-200 dekar		201-500 dekar		501-1 000 dekar		1 000+ dekar	
Ş.Urfa /Türkiye	Ş.Urfa	Türkiye	Ş.Urfa	Türkiye	Ş.Urfa	Türkiye	Ş.Urfa	Türkiye	Ş.Urfa	Türkiye
İşletmelerin Tüm İşletmelere Oranı	60,0	88,5	23,0	7,9	12,7	3,0	3,4	0,5	0,9	0,1
İşletmelerin Ekilen Toprağın Ekili Toplam Toprağa Oranı	16,5	48,5	18,8	21,6	21,9	17,6	16,2	6,5	26,6	5,4

Şanlıurfa tarımının geriliğinin öbür belirleyicisi, aşiret ilişkileriyle iç içe geçmiş olan büyük toprak mülkiyetinin egemenliğidir. İl, toprak dağılımı en eşitsiz illerdendir. 500 dekardan büyük işletmeler, işletmelerin % 4,3'ünü oluşturmakta, toprakların % 42,8'ini işlemektedir. 5.000 dekardan büyük işletmeler için ise bu oranlar sırasıyla % 0,3 ve % 17,5'tir. 1970 Tarım Sayımına göre, ülkedeki 5.000 dekardan büyük işletmelerin 1/4'ü ildedir. 1960'larda 123 köy, kişi, aile ve sülalelerindir. Topraksız aile oranı çok yüksektir. Köy envanter etütlerine göre bu oran, 1960'larda % 55'tir. Türkiye genelinde belirgin bir biçimde egemen işletme türü olan küçük işletmeler ilde pek önemsizdir. Bunlar, toplam işletmelerin % 60'ını oluşturur, ama toprakların % 16,5'ini işler. 1950'lerde tarımda makine kullanımının yaygınlaşmasının da etkisiyle, büyük toprak sahipleri, topraklanın hazine toprakları ve ortak mal topraklar zararına genişleterek toprak dağılımındaki eşitsizliği daha da artırmıştır. Yine makineleşme sonucunda, büyük mülklerde çalışan ortakçıların bir bölümü topraktan kopmuş ve göç etmiştir. İldeki aşırı dengesiz mülkiyet yapısı, tarım ve toprak reformu uygulamasının Şanlıurfa'dan başlatılmasına yol açmış, ama bu uygulama, söz konusu yapıyı pek değiştirememiştir.

Devletin il tarımına bir başka önemli müdahalesi de, Türkiye'deki en büyük devlet üretme çiftliği olan Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği'nin kurulmasıdır. Bu çiftlikte geniş çapta bitkisel üretim ve hayvancılık yapılır.

5. SONUÇ

Şanlıurfa, sadece doğal ve tarihi zenginlikleri ile değil, çok çeşitli tarımsal ürünleri ile de ün salmıştır. Doğanın çok cömert davrandığı bu topraklarda, pamuktan susama, elmadan Antep fıstığına, erikten kavuna kadar birçok değerli meyve ve sebze yetişir. Ancak ilin iklim yapısı ve bitki örtüsü nedeniyle Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet Dönemi'nde GAP'nin devreye girmesine kadar ilin en önemli ekonomik faaliyeti tarım ve hayvancılık olmuştur. Tarım faaliyetleri içinde ekilen arazinin tamamına yakınını ise tahıl ürünleri kapsamıştır. Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği'nin kurulması, makineli ve sulu tarım faaliyetlerinin giderek artması, tarımda gübre kullanımı ile hem hububat alanında verim artmış hem de diğer alanlarda ekim başlamıştır. İlde pamuk ekimi ve mercimek ekimi giderek artmıştır. Daha sonra sulu tarımla beraber sebzecilik ve meyvecilik de tarım faaliyetleri içinde önemli bir yere gelmiştir. Son zamanlarda ilde örtü altı sebze yetiştiriciliği ile organik tarım giderek artmaktadır.

İlin en büyük problemi, büyük toprak sahipleri nedeniyle il dışına göç olmuştur. İlde yüksek doğurganlık oranına rağmen il dışına çalışmak için göçün bir türlü durdurulamaması nedeniyle nüfus yoğunluğunu ülke ortalamasının bir hayli altında tutmuştur. Bir ilde kalkınmayı sağlayacak olan çalışma çağındaki nüfusun aktif olarak katkı sağlaması beklenir. Burada göç olgusu ve nüfus yoğunluğunun az oluşu, ilde sanayinin gelişmemesi, iş imkânlarının kısıtlı olması doğal olarak insanları başka yerlerde rızık aramaya itmiştir.

Nüfusun büyük bir bölümünün tarımla uğraşmasının yanı sıra, sanayi ve ticaret de tarımsal üretimle yakından ilgilidir. Çünkü var olan sanayi ve ticaret, büyük ölçüde tarım ürünlerinin işlenmesine ve alım-satımına dayanmaktadır. Yağ, un, dokuma, ve başka besin maddelerinin üretimi, il sanayiinin en geniş koludur. Ülke pazarlarıyla son derece bütünleşmiş olan tarım ürünleri ticareti de, alım-satımın odak noktasını oluşturur. İlde çiftçinin daha bilimsel yöntemlerle çalışıp daha fazla ürün almasını ve gelir elde etmesini sağlamak amacıyla, çok sayıda tarımsal kuruluş faaliyet göstermektedir. Bu çalışmalar Şanlıurfa'da tarımın gelişmesinde bir hayli etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

1. ALİ CEVAD, (1895), Memnlik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati, İstanbul.
2. ARAÇOĞLU Hüseyin, ,(1961), Bitki Örtüsü, Akarsular ve Göller, M.E.B. Yayınevi, İstanbul.
3. BAŞBAKANLIK TOPRAK VE TANM MÜSTEŞARLIĞI BÖLGE BAŞKANLIĞI, Urfa Faaliyet Rapora (1.11.1973-1.2.1978).
4. BAŞVEKÂLET İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ. Ziraat Alât ve Makineleri İstatistiği 1940, İstanbul. 1941.
5. BAŞVEKÂLET İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ, (1939), Toprak Anketi.
6. BENGİSU, Mustafa, (1968), Urfa İli'nin Coğrafyası, Garanti Matbaası, İstanbul.

7. CUINET, Vital, (1891), La Torijuie d'Asic, II. Paris.
8. DİE,(1927), Genel Nüfus Sayımı Verileri.
9. ……,(1940), Genel Nüfus Sayımı Verileri.
10. ……,(1945), Genel Nüfus Sayımı Verileri.
11. ……,(1950), Genel Nüfus Sayımı Verileri.
12. -----, (1950). Ziraat Sayımı Neticeleri.
13. -----, (1960-62). Zirai Bünye ve Üretimi.
14. -----, Tarımsal Yapı ve Üretim- İlgili Yıllar.
15. ……,(1955), Genel Nüfus Sayımı Verileri.
16. ……,(1960), Genel Nüfus Sayımı Verileri.
17. ……,(1965), Genel Nüfus Sayımı Verileri.
18. …….(1975),Türkiye Nüfus Araştırması 1974-1975.
19. …..., (1975a), Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.
20. ……,(1970), Genel Nüfus Sayımı Verileri.
21. -----, (1973), Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik I Gelişmenin 50 Yılı. Ankara.
22. -----, (1975), Genel Nüfus Sayımı Verileri.
23. -----, (1978), 1927 Tarım Sayımı, Ankara.
24. ……,(1980), Genel Nüfus Sayımı Verileri.
25. -----, (1981), 1976 Köy Genel Bilgi Anketi, Ankara.
26. ……,(1990), Genel Nüfus Sayımı Verileri.
27. DPT, (1974), Doğu ve Güneydoğu Anadolu İlleri Sosyal Yapı Araştırması. Ankara.
28. ……, (1982), Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kalkınmada Öncelikli İller (25 il), (1980-1981 dönemi), Ankara.
29. ……., (1996). Afyon İli Raporu, Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
30. DSİ, (1980),Güneydoğu Anadolu Projesi. Ankara.
31. …… ,(1981), Haritalı İstatistik Bülteni, Ankara.
32. ENER, Suat, (1936), Türkiye'nin Sıradağları, Akşam Matbaası, İstanbul.
33. FERHATOGLU, Hüseyin, (1982), Urfa Yöresinde Taşlı Arazilerin Taşlardan Temizlenme Maliyetleri, Şanlıurfa Bölge Topraksu Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayını, Şanlıurfa.
34. GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI, DEVLET METEOROLOJİ İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (1974), Meteoroloji Bülteni, Ankara.
35. HACIHASANOĞLU, Bilge, (1980), İller İç in Bir Gelişmişlik Göstergesi ve Sıralama, Ankara.
36. İNANDIK, Hamil,(1965), Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
37. ……., (1965), Türkiye Gölleri, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
38. İSTATİSTİK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ,(1951), 1934-1950 Zirai Bünye ve İstihsal, Ankara.
39. KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI, (1970), Kooperatifçilik Dairesi Çalışmaları 1966-1970, Ankara.
40. KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI. KÖYSEL ALAN ENVANTERİ, (1971),Ankara.
41. OAKES, Harvcy, (1958), Türkiye Topraklan, Türk Yüksek Ziraat Mühendisliği Birliği, İzmir.
42. ÖZTAN, Güler, (1974), Urfa İklimi , DM İGM-Ankara , İstatistikler-Bültenler-Yıllıklar , B-6 011.
43. SALNAME-İ VİLAYET-İ HALEP, (1867), Halep Matbaa-i Vilayet.
44. …… (1870), Halep Matbaa-i Vilayet.
45. ……..., (1890), Halep Matbaa-i Vilayet.

46. ……., (1894), Halep Matbaa-i Vilayet.
47. ……..……, (1905), Halep Matbaa-i Vilayet.
48. SİLİER, Oya, ÇINAR, Mine, (1979), Türkiye Tarımında İşletmeler Arası Farklılaşma, İstanbul.
49. SİLİER, Oya., (1981),Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938). İstanbul.
50. ŞEMŞEDDİN SAMİ, Kamus ül-AJam, I-VI. İstanbul. 1889-1899.
51. TARAKLI, Duran, (1970), "Toprak Reformu". Türkiye Ziraat Mühendisliği II. Teknik Kongresi. Tebliğ No:3. S.3-55. Ankara.
52. TEKELİ, İlhan. İLKİN,Selim, (1982), Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu, Ankara.
53. TİCARET VE ZİRAAT NEZARETİ,MEMALİK-İ OSMANİYE'NİN 1329 SENESİNE MAHSUS ZİRAAT İSTA-TİSTİĞİ, İstanbul, 1916.
54. TOPRAK-SU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (1978), Türkiye Arazi Varlığı, Ankara.
55. ……., (1980), Toprak-Su İstatistik Bülteni, Ankara.
56. TOROS, Aykut, (1979), Türkiye'nin Demografik Yapısı 1965-1970, Ankara.
57. TMMOB HARİTA VE KADASTRO MÜHENDİSLERİ ODASI, (1979), Toprak Reformu Özel Sayısı, Ankara.
58. TÜİK, (2014). Afyonkarahisar'ın Sosyo-Ekonomik Göstergeleri.
59. ------, (1995). Bölgesel İstatistikler.
60. ------, (2005). Bölgesel İstatistikler.
61. ------, (2009). Bölgesel İstatistikler.
62. ------, (2011). Bölgesel İstatistikler.
63. ------, (2013). Bölgesel İstatistikler.
64. ------, (2013). Seçilmiş Göstergelerle Afyonkarahisar. Ankara.
65. ……, (2016), Şanlıurfa Verileri.
66. ……. ,(2017), Şanlıurfa Verileri.
67. ……..,(2017), Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914; Tarihi İstatistikler Dizisi, Cilt 3.
68. TÜRKİYE İŞ BANKASI, (1981), Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin Ekonomik Durumu, Ankara.
69. TÜRKİYE SINAİ KALKINMA BANKASI, Tarım Alet ve Makineleri Araştırması, 1979, 1981.
70. TÜRKİYE TARIM KREDİ KOOPARATİFLERİ MERKEZ BİRLİĞİ, (1978), Tarım Kredi Kooperatiflerinin illere Dağılışı, Ankara.
71. TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ, Ziraat Odaları Çalışma Raporu, 1972-1973. 1980-1981.
72. URFA İL YILLIĞI,1967.
73. URFA İL YILLIĞI,1973.
74. URFA PAMUK İPLİĞİ SANAYİ AŞ, UPİSAŞ 1975 ,Faaliyet Raporu.
75. UYANIK, Muvaffak, (1947), Dağlarımız, Süraeyya Bükey Basımevi, İstanbul.
76. YURT ANSİKLOPEDİSİ, (1981), Anadolu Yayıncılık, İstanbul.
77. ZİRAAT BANKASI, (1952), Türkiye Zirai İstihsal Kıymeti, Ankara.
78. ……..…, (1956), 1952-1956 Türkiye Tarımsal Üretim Değerleri Ortalaması, Ankara
79. ……, Türkiye Tarımsal Üretim Değeri, 1972, 1973, 1974. 1975, 1976, 1977.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Picture

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2949-2960

Arrival
31 June 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64365
Article Serial Number
12

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64365

How to Cite This Article
Taşçılar, H. (2022). "Temsilden Sonra Duyumsama Olarak Resim ve Deleuze'un Bacon Okuması" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2949-2960

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Temsilden Sonra Duyumsama Olarak Resim ve Deleuze'un Bacon Okuması

Painting as Sensation after Representation, and Deleuze's Bacon Reading

Haydar Taşçılar [1]

[1] Dr. Öğr. Üyesi., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Kütahya, Türkiye

ÖZET

Sanat üretimi en temel anlamıyla düşünsel ve alanına göre bu düşüncenin varoluşa geçtiği bir uygulama olarak iki edim şeklinde gerçekleşmektedir. İlkinde beyin, ikincisinde ise el ve göz üretime hâkimdir. Bu süreç, eserin üretim aşamalarında sürekli devinir durur. Bazen düşünsel bir kıvılcım uygulamayı tetiklerken bazen de bir uygulama yeni bir düşünsel tavrı doğurur. Bu çalışmada, genel olarak sanat üretimini bu bağlamda tanımladıktan sonra Deleuze'un Bacon resimleri üzerinden kurduğu duyumsamaya dayanan el ve beynin resim üretimindeki etkisi üzerine odaklanılmıştır. "Bir ressam hangi dürtülerle tuvalin başına geçer ve üretir?" Bu sorudan hareketle Deleuze soyut, soyut dışavurumculuk ve nihayetinde Bacon'un duyumsamaya dayanan figür resmi üzerinden karşılaştırmalarla resmin üretimini yeniden kurguladığı, diyagramlara dayanan sanat tanımına odaklanılmıştır. Bu tanım bir şablon olmanın aksine, şablonları parçalayan bir üretim mantığı ortaya koymaktadır. Bu açıdan "resmin öldüğü" tezlerinin hâkim olduğu güncel sanat dünyasında, resmin insanın sinir sistemi ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmış ve resmin imkânlarının sorgulanması amaçlanmıştır. Sanatın düşünsel bir dil ürünü olmaktan öte, insanın belki de ilkel denilebilecek dürtüleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmış ve bu dürtülere bağlı bir üst dil olması düşüncesi ortaya atılmıştır. Elin bir makine gibi kusursuz hale geldiği sayısız pratiklerden sonra beynin yani düşüncenin -hatta süreç ilerledikçe belki sorgulama da diyebiliriz buna-, üretim sürecine dâhil olmasıyla zanaattan evrilen sanat üretiminin Rönesans'tan başlayarak günümüze kadar gelişindeki dönüşümlerini bu tartışmanın sınırları olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Duyumsama, Sinir Sistemi, Figür, Analoji, Diyagram

ABSTRACT

Art production takes place in the form of two acts, intellectual in its most basic sense and as an application in which this thought comes into existence according to its field. In the first, the brain, in the second, the hand and eye dominate the production. This process is constantly moving during the production stages of the work. Sometimes an intellectual spark triggers the application, and sometimes an application creates a new intellectual attitude. In this study, after defining the production of art in this context in general, it is focused on the effect of the hand and brain on the production of painting, which is based on the sensation that Deleuze built on Bacon's paintings. "With what impulses does a painter go to the canvas and produce?" Based on this question, Deleuze focused on abstract, abstract expressionism, and finally Bacon's definition of art based on diagrams, in which he reconstructed the production of painting with comparisons over sensuous figure painting. Rather than being a template, this definition reveals a production logic that breaks the templates. In this respect, in the contemporary art world dominated by the theses of "painting is dead", the relationship between painting and human nervous system has been tried to be revealed and it is aimed to question the possibilities of painting. Beyond being a product of intellectual language, the relationship between art and human instincts, which can be called primitive, has been tried to be revealed, and the idea of a metalanguage based on these impulses has been put forward. The boundaries of this discussion are the transformations of art production, which evolved from craftsmanship, starting from the Renaissance to the present, with the involvement of the brain, that is, thought, perhaps even questioning as the process progresses, and its involvement in the production process, after countless practices in which the hand becomes perfect like a machine.

Keywords: Sensation, Nervous System, Figure, Analogy, Diagram

1. GİRİŞ

R. Sennett'in kitabında (2009: 199) el becerisinin aslında sinir sisteminin belki de ilkel denilebilecek dürtüleri ile eli denetlemesi sonucunda gerçekleştiğini belirtmektedir. Gerçekliğin sürekli uyaranları ile iletişime geçen duyuların zihne gönderdiği verileri işlemesiyle sinir sisteminin temel mantığını ortaya konulmuştur. Bu yolla insanı, gerçekliğin anlık değişimlerine karşı tetikte tutup, onu sürekli yaşanılan ana yerleştirmektedir. Böylece sinir sistemi bizi, siyasetin kendine göre oluşturduğu ve içlerine de bizleri yerleştirdiği büyük anlatılardan alıp kendi gerçeklilerimizin içine bırakmaktadır. Duyumsama tam bu noktada, temsil sonrası resmin diyagramlar ile oluşturulması anlamında belirmekte ve yeni bir resim üretim dinamiğini ortaya koymaktadır. Varoluş dinamiğini merkeze alarak yapılanan bu resim üretiminde eser, gerçekliğin kendi maddi görüntüsünde yansıtılmasından ötede, onu mümkün kılan güçlerin ele geçirilmesiyle şekillenmektedir.

2. EL VE BEYNİN DENETİMİNDE ZANAAT VE SANAT ÜRETİMLERİ

Platon (2005: 338) sanatı üç farklı edim olarak ayrı başlıklar altında toplamıştır. Bunlar; kullanma sanatı, yapma sanatı, benzetme sanatıdır. Bunlardan ilk ikisini devletine kabul ederken üçüncüsünü, benzetme sanatını yani mimesisi devletine almamıştır. Platon'a göre, kullanma ve yapma olarak sanatlar işe yarar ürünler ortaya koyarken benzetme sanatı, içi boş taklitler üretmekte ve idealları anlamsızlaştırmaktadır. Bu bakış açısıyla kullanma ve yapma olarak sanatlar, zanaat temelinde kabul edilip hayata dair pratik katkısı ölçüsünde onaylanmışlardır. Oysa

benzetme yani mimesis hayata dair doğrudan bir katkısı olmadığı gibi bir de ideaların içi boş sahte görüntülerini üretmesinden dolayı reddedilmiştir. Estetik, güzel veya sanata dair bugün bildiğimiz sanat tanımlarını, Shiner'in (2010: 20) sadece iki yüz yıl önceye dayandırmaktadır. İlkçağ, Ortaçağ ve Yeniçağ' da sanat çok farklı anlamlarda tanımlanmıştır. Bu farklı tanımlardan hareketle, Platon'un itirazı sanat ve zanaat ayrımı doğrultusunda okunursa, kullanma ve yapma olarak sanat aslında zanaata karşılık gelmektedir. Benzetme ise tamamen kendi başına bir edim olarak bugünkü sanat tanımına karşılık gelmektedir. Platon'un devletine almadığı sanatçı, Rönesans döneminde zanaattan koparak onun üstüne bir konuma yerleşmiştir. Ancak Rönesans dönemi sanatçısı da bugünkü anlamında sanatçı olmaktan uzak, zanaat zemininde tanımlanmıştır. Platon'un hayata dair işe yarar ürünler ortaya koyan zanaatkârdan ayırdığı salt görsel benzetmeler üreten zanaatkârı Rönesans döneminde ayrıcalıklı bir konuma yükselmiştir.

Bugün bildiğimiz estetik, ilk kez Baumgarten (1750) tarafından kendi başına bir disiplin olarak tanımlanmıştır. Baumgarten estetiği; hoş, iyi ve güzel kavramlarını birbirinden ayrı zeminlerde tanımlayarak yapmıştır. Kant (2006) bunu daha da ileriye taşıyarak yararsızlık ve çıkarsızlık ilkesi ile iyi ve doğrudan ayırdığı modern anlamdaki estetik-sanat tanımını yapmıştır. Kant estetik tanımı ile zanaat ve sanat arasına da kesin bir ayrım getirmiştir. Zanaatı ücretli sanat olarak, sanatı da kendi başına ereksel bir amaç olarak tanımlamıştır (Kant, 2006: 173). Bu açıdan Kant'ın sanat tanımı, Platon'un sanat tanımının tam karşısında konumlanmıştır. Buraya kadar yapılan tanımlar bir polemik yaratmaktan öte, sanat ve zanaatın geçmişten günümüze değişen tanımlarının, belirginleşen ve silikleşen sınırlarının ortaya konulmasından hareketle, sanatın beceri ve düşünce ürünü olarak ayrımına odaklanmak ve bu kavramların sanat eseri üretiminde birbirleri ile ilişkilerini ortaya koymak adınadır. Bir eser, düşünsellikten uzak, salt beceriye dayalı bir el işi olarak tanımlanabilir mi? Ortaya herhangi maddi bir ürün koymamış salt düşünce bir eser olarak kabul edilebilir mi? Ortaya konan ürün ne derece el becerisi ya da ne derece düşünceye dairdir? Bu sorular genel anlamda sanata dair sorulduğunda, güncel sanatın disiplinlerarası yapısından hareketle zanaat ve sanat ayrımını yapmak biraz daha kolay olabilirken, özelde resim üretimine yönelttiğimizde zanaatın ve sanatın nerede başlayıp nerede bittiği biraz daha belirsizleşmektedir. Buna ilişkin yaklaşımlardan birisi, zanaat ve sanata ilişkin ayrımın, el ve beynin iki organ olarak üretim sürecine katkılarına göre değerlendirmektir. Örneğin Sennett (2009: 33) zanaatkâr olabilmek için yapılan işin başında yaklaşık on bin saatlik bir pratik ve bunun sonucunda edinilen deneyim gerektirdiğini ifade etmektedir. Bu hiç durup dinlenmeksizin dört yüz günün üzerinde bir çalışma olarak da okunabilir. Salt uygulamaya dayanan hiç durmadan bir yıldan fazla sürecek bir edim. Ancak bu süreçten sonra kişi bir zanaatkâr olarak tanımlanabilmektedir. Sennett (2009: 106) atölyeyi de zanaatkârın işini icra ederken geçirdiği binlerce saatlik pratik sonucunda elde edilen deneyim ve bu işi yaparken biriktirdiği bilgi hazinesinin toplamı olarak tanımlamaktadır. Ne bu bilgi birikimi ne de binlerce saatlik deneyim kelimelerle bir diğeri olmaksızın tanımlanamaz. Atölye de, deneyim süreci ve teorik bilgi yığını olarak bu iki temel üzerinde tanımlanmaktadır. Atölyede yapılan çalışmalarda uzun süren uğraş ile malzemenin bütün kaotik yapısı çözülmekte ve işlenmektedir. Bu pratik sonucunda malzemeye dayanan bir deneyim ve bilgi yığını oluşmaktadır. Sayısız bilgi ve deneyim parçası beyin ve el ile bir araya getirilip ve işlenmektedir. Sonucunda da anlamlı bir bütün yani eser ortaya çıkarılmaktadır. Sennett (2009: 90), uygulamaya dayanan bütün edimlerde ustalığın zanaat zemininde yükseldiğinin altını çizmektedir. Buna göre zanaatın olmadığı hiçbir uygulama zemini var olamaz. Uygulamalı sanatlar da buna dâhildir. Hatta bir adım daha ileri gidilerek, en soyut olanlar dâhil, sahip olduğumuz tüm becerilerimizi de bedensel pratiklerimize dayandırmaktadır. Resim yapmak da bütün düşünsel sürecine rağmen salt düşünce olarak kaldığında var olamayacaktır.

Bir zanaatkâr için işin teorik bilgisi, o işin yapım aşamaları ile ilgili süreci tanımlarken sanatçı için bu durum yapım aşamalarının yanında, sanatçının varoluşsal olarak da birtakım düşünceler çerçevesinde sorgulamasını gerektirmektedir. Zanaatkâr kendi düşünsel sürecinde işin amacına uygun ve standart sonuçlar alırken; sanatçı, düşünsel süreci ile bu standardı kırıp özgünleşebildiği ölçüde başarılı olabilmektedir. İşin sanata dönüştüğü bir nokta vardır ki, o da yapılan iş hakkında işi yapandan iş ile ilgili salt düşünmesi istenmesidir. Bu salt düşünme ile birlikte bir anlığına beyin ve el birliği kırılmakta, ağırlık beyne teslim edilmektedir. Zanaatkâr o andan itibaren bu düşünceyi içselleştirdiği ölçüde yanlış yapmaya, yanlış tuşa basmaya başlamaktadır. İşte bu anda zanaatkâr bir makine olmaktan çıkarılıp ve insan olarak tanımlanacaktır. Yaptığı işte işin yapılması gerekenden öte işin kendiyle ilgili bir düşünce kıvılcımı onu bir dönüşüme sürükleyecektir. Sennett (2009: 152), bahsi geçen bütün bu süreçten sonra sanatçıyı düşüncenin ya da sorgulamanın çizdiği yolda özgünleşmesiyle zanaatkârdan ayırmaktadır. Yılmaz'a (2001: 233) göre de sanatçı, bir anlığına elini beyni karşısında bir adım geri plana ittiğinde aslında düşünsel olanı işinin önüne çıkararak felsefeyi de işine dâhil etmektedir. Felsefe gibi sanat da insanın gerçekliği üzerine hayatla, çevreyle, dünyayla ve evrenle ilgili sorular ve sorgulamalar üzerinde yükselmektedir. İnsan ancak bu hesaplaşmalar ile kendi trajiğini özümseyebilecek ve kendini keşfedebilecektir. Ancak bu yolla kendine yabancılaşmaktan kurtulup, kendi varoluşunu inşa edebilecektir.

Sanat eseri üretiminde genel kanı, düşüncenin duyular karşısında bir adım öne yerleştirilmesi yönünde olduğu yönündedir. Ancak Arnheim (2012: 11) insanı tanımlarken, duyular ile düşünce arasında yapılan ayrımların, nihayetinde insanın eksik ve kusurlu tanımlanmasına hatta bunun yanında hayatın içerisinde de aksaklıklara yok açabileceğinin altını çizmektedir. Modern insan çağın temel karakteri olan salt bilgi, bilinç ve düşünce ile tanımlandığında aslında insanı tanımlayan, modern öncesi temel karakterleri eksik bırakılmaktadır. Buna göre insan ancak bu iki yapısı ile anlamlı bir bütün oluşturabilecektir. Arnheim (2012: 34), insanın duyusal ve düşünsel bu iki yapısının birbirleriyle ilişkisi, birbirlerine etkileri üzerine yapılan araştırmalarda, duyuların zihin üzerindeki etkileri olduğunun ortaya konulduğunu ifade etmektedir. Bu araştırmalara göre bir duyunun verilerinin zihnin sağlıklı çalışabilmesi için zorunlu olduğu ortaya konulmuştur. Zihnin duyusal veriler olmaksızın aslında daha dingin olacağı iddiası, insan algısına ters bir durum oluşturmuştur. Çünkü zihin binlerce yıldır insan ile oluşmuş belli örüntüler ile işlemektedir. Yapılan deneylerde, bu anlamlı örüntüler olmaksızın denekler kendi kafalarında ürettikleri imgeler ile hayallere dalıp bir süre sonra bunların kendi yarattıkları imgeler olduğunu ayırt edememişlerdir. Bunlar zamanla sanrılara dönüşerek kişinin akli dengesini kaybetmesine kadar gidebilmektedir. Zihnin salt düşünsel olarak varlığını sürdürmesi imkânsızdır. Duyuların zihnin sağlıklı işleyişi için temel verilerin sağlayıcıları olduğu ortaya koyulmuştur (Arnheim, 2012).

3. BİR EDİM OLARAK SANATIN DİL İLE İLİŞKİSİ

Deleuze ve Guattari (2020: 33) felsefe, sanat ve bilimi modern çağın üç temel direği olarak birbirleriyle girdiği ilişkiyi dil çerçevesinden okumaktadır. Buna göre, basit bir şekilde ifade edilecek olunursa, felsefenin kavramları, bilimin tanımları, sanatın da duygulanımları ürettiği söylenebilir. "Felsefe hayatın diferansiyel veya dinamik gücü kavramlarını üreterek oluş güçlerini düşünmemizi olanaklı kılar; bilim algımızı edimsel olarak verili olanın ötesine yaymamızı mümkün kılan işlevler yaratarak maddeyi düzenlememizi sağlar; edebiyat da deneyim olarak kabul ettiğimiz şeyi dönüştüren duygular yaratarak olmamızı olanaklı kılar" (Colebrook, 2013: 88).

Sanat ve felsefenin birbiri arasındaki tanımlarının silikleştiği günümüzde bu ikisinin tanımını Colebrook (2013: 20) şöyle yapar: "Eğer felsefe dili basit tanımlardan ve kanıların değişmezliğinden kurtarıp kavramlara ve sorunlara taşıyorsa, sanat da duygular ve algılar (duyu verileri) yaratıyordur. Duygulanım bize olan şeydir algılar aldığımız şeylerdir". De Bolla (2012: 16), sanat üretimi söz konusu olduğunda, duygulanım deneyimlerini dilin bir adım önüne yerleştirmektedir. Buna göre; duygulanım deneyimleri ilkel sinir sistemlerimizin ilk temasları ile oluştuklarından, yani düşünsel işlemden henüz geçmediklerinden, başka bir ifadeyle biliş düzeyinde gerçekleşmediklerinden dilin yapısı gereği söyleyecek ünlemler dışında bir şeyi yoktur. Sanat tam burada dilden ayrılmaktadır. De Bolla, modern insanlar olarak bugün hala sanata ihtiyaç duyuyor olmamızı da dilin bu yetersizliğiyle ilişkilendirmekte, sanatın ilk üretildiği zamanlardan beri bütün değişimlerine rağmen insanın fiziksel varlığı ile var olduğu sürece de değişmeyecek bir özelliği olduğunun altını çizmektedir.

Sennett (2009: 129) "içinde bulunduğumuz gerçeklik boyutunda, dil bizi tanımlamada yetersiz ve sınırlı bir araç olabilir mi?" sorusunu ortaya atmıştır. Bizi insan yapan unsuların önemli bir kısmının dilin dünyamıza hâkim olmasından önce oluştuğu göz önüne alındığında, acaba dilin, yani kelimelerle ifade ettiklerimizin bizi ne kadar doğru ve yeterli tanımladığı sorusu haklı bir soru olarak çıkar karşımıza. Çevremizdeki eşyalarla etkileşimlerimiz her biri birer edim olarak bizi en az dil kadar iyi tanımlamaz mı? Eğer salt zihinsel varlıklar olarak hiçbir maddeselliğe dayanmayan bir gerçeklik boyutunda var olsaydık, dil bizleri kusursuz tanılayabilirdi belki.

Colebrook (2013: 6-7) Deleuze'un felsefesi üzerinden dili deneyim ile birleştirirken bu ikisinin bilgi için bir temel ortaya koyamadığının altını çizmektedir. Deleuze'un bu tanımlamasına göre deneyim ile ilgili olan standardın dışında bir deneyimi tecrübe edemeyişimiz sorunu dil içinde geçerlidir. Nasıl ki sıra dışı bir deneyimi tecrübe etmek imkânsız ise dilin kendi yapısını yine kendi ile açıklamaya kalkması da imkânsızdır. Sanat dil ile ifade edemediklerimizden dolayı var ise dilden öte farklı bir deneyime dayandığı söylenilebilir. De Bolla (2012: 27), sanatın insandaki karşılıklarından birini tepkiye dayalı bir deneyim olarak tanımlamaktadır. Buna göre izleyicide bir tepki uyandırmayan çalışma, eser niteliği kazanamayacaktır. İzleyicide uyandırdığı tepki ile maddesellik kazanan eser, temel sanat bileşenini gerçekleştirmiştir demektir. Eser karşısında oluşacak tepki, ancak gerçeklik ile temasa dayalı olursa mümkündür. Bu nedenle sanat eserinin biçimselliği -buna estetik konumu da diyebiliriz-, eserin kendi içine kapalı olduğu sürece aynen duyuların sağladığı gerçeklik verilerine sahip olmayan düşünce gibi kendi üzerine çökecektir. Hayatla bağları kopmuş eser karşısında kapalı devre tepkisiz bir eser, salt biçimsel bir düzenlemeden öteye geçemeyecektir. Nihayetinde bu biçimsellik bir amaç haline gelecek, yapıtın izleyende tepki uyandırmasını sağlayacak deneyimi devreden çıkarmış olacaktır. Çünkü bu yolla sanatın konumu karıştırılmakta, nesnenin bir özelliği olarak görülmesi yanılgısını getirmektedir. Oysa sanatın özgün karakteri, nesne aracılığıyla yani eser aracılığıyla izleyicide oluşan estetik deneyimin kendisidir. Estetik deneyim, izleyicinin duygulanım tepkisinin bir sonucu olarak belirmektedir. Sanat nesnesinin yani eserin, estetik anlamdaki biçimsel özellikleri

estetik deneyimin bir aracı olarak düzenlenmiştir ve izleyici bunlar aracılığıyla gösterdiği tepkisellik ile duygulanım deneyimini gerçekleştirmektedir.

Dilin yetersizliğinden dolayı var olan sanatsal üretim, kendi gerçekliğini nasıl ve nerede kurgulayacaktır? Genelde sanat özelde resim ne gösterir, ne anlatır? Ya da sorular şöyle de sorulabilir: Resim bir şey anlatmalı ya da bir şey göstermeli mi? Tabi buradaki kilit nokta sorulardaki "şey" ve "ne" kelimelerin bağlamları, bunların dayandıkları yüzeyin karakteridir. Rönesans'ın mantığı ile bakılırsa burada mimesise dayanan bir gerçeklik zemini görürken, minimalizme bakılırsa burada saf biçimi görürüz. Bu gerçeklik figürasyondan, temsilden yani gerçekliğin kendi dilini resme dayatmasından bilinçli bir şekilde kaçmasını gerektirmektedir. Gerçeklikten bilinçli bir şekilde kaçarak ona ait bir şey göstermeyi reddederken, resim kendi gerçekliliğini ortaya koyma derdindedir ve bunu da ancak klasik anlamda görmeyi imkânsız hale getirdiğinde yapabilecektir (Lyotard, 1994: 52).

Watzlawick, Bavelas, Jackson (2011: 54) dili, dijital ve analojik olmak üzere iki türde tanımlamaktadır. Dijital dil son derece karmaşık ve güçlü bir mantıksal sözdizimine sahipken ilişki alanında yeterli semantikten yoksundur. Analojik dil ise zengin semantiğe sahiptir, ancak bunu aktarmak için yeterli sözdizimine sahip değildir. Dijital dil ile analojik dil arasındaki fark da beynin farklı tarafları tarafından üretilmiş olmalarına bağlanmaktadır. Dijital dili yarattığı düşünülen beynin sol tarafı bir bilgisayar gibi işleyerek, duyularıyla edindiklerini yazı, ses, sembol gibi kodlara dönüştürmektedir. Bu kodlar, içinde üretildikleri toplumların kültürlerini inşa etmektedir. Kültür dediğimiz olgu tamamen bu kodlar üzerinde temellenmektedir. Böylece aynı toplum içinde yaşayan bireylerin biraradalıklarını garanti altına alacak ortak, kolaylıkla değişmeyen ve tek anlamlı gelenekleri oluşturulmaktadır. Toplum içinde doğduktan sonra öğrenilen bütün kavramlar birer kod olarak çalışarak dijital dili oluşturmaktadır. Her kavramın ortak kabul görmüş ortak bir karşılığı vardır. Bu kod, işaret ettiği her ne ise onun temsil etmektedir. Analojik dil ise duygulanımların etkin olduğu tarafa bu tarafta olmasından dolayı beynin sağ tarafınca üretildiği düşünülmektedir. Analojik dilin temel karakteri sonradan öğrenilmez, istemsiz olması ve doğuştan gelmesidir. Kaçınılmaz olarak üzerinde anlaşılmış ortak bir dil değildir, bu nedenle de çokanlamlıdır. Dijital dil, kavramlar yaratırken analojik dil imgeler yaratmaktadır. Yarattığı bir imgeler evrenidir. Bateson (1980: 118) analojik dili tepkisel yapısı gereği geçmiş ve gelecek ile ilgilenmeden 'an'a odaklanmış olarak tanımlamaktadır. Buna göre analojik dil, sadece içinde bulunulan anın gerçekliği için tepkisellikler geliştirmektedir. Neden kod üretmiyor ya da bir zorunluluk haliyle üretemiyor oluşu da buradan kaynaklanmaktadır. Kod geçmişten öğrenerek geleceğe mesajlar göndermek için üretilirken, duygulanımlara dayanan tepkisellik yapısı gereği sadece o an içinde var olabilmektedir. Aksi halde kaçınılmaz olarak koda dönüşeceklerdir. An içindeki tepkisellikleri bu dili çokanlamlı üretmekte, üzerinde ortak bir anlaşmaya varacak düzgüler oluşturamamaktadır (Erdinç, 2015: 55).

4. SİNİR SİSTEMİNDEN HAREKETLE BELİREN RESMİN YENİ TANIMI

"İsa'ya, insana ya da yaşama dayanarak katedraller yapmak yerine, [onları] kendimize, duygularımıza dayanarak yapıyoruz. Yarattığımız imge açık bir vahiy; tarihin nostalji gözlüklerini takmadan bakan herkes tarafından anlaşılabilecek derecede gerçek ve somuttur" (Newman, 1990 akt. De Bolla, 2012: 51) Duyular ve düşüncelerin birliği ile tanımlanan modern insan için sanatın tanımı da De Bolla (2012: 50-51) tarafından sinir sisteminin oluşturduğu duyusal ve düşünsel birlik ile yaşanılan ana vurgu yapılarak kendi özgünlüğünü çerçevesinde yapılmaktadır. Buna göre sanat yapıtının izleyende yaratacağı duygulanım tepkisi ile eserin malzemesi arasındaki analoji eserin maddeselliği üzerinden izleyiciyi şimdiki ana yerleştirecektir. Tam bu anda eser tamamlanmış olacaktır. Eser; eserin malzemesi, izleyici ve izleyicide oluşan duygulanım tepkisi eserin maddeselliğinde hepsi o anda bütünleşecektir. Sanat eserinin karakterinin onun salt biçimselliğinde estetik yapısında olduğu iddiası da bu aşamada anlamını yitirmektedir. Çünkü kendi içinde bir amaç haline gelen eser izleyiciyi aradan çıkaran kapalı devre bir sisteme dönüşecektir. Bu sorun ancak eserin estetik yapısı ve onun malzemesi arasında kurulacak analojik bağ ile ulaşılan maddesellik zemininde çözülebilecektir. Böylece estetik biçimde soyutlanan malzeme tekrar şimdiki anda maddeselliğe kavuşarak izleyicinin duygulanım tepkisi ile gerçek amaca ulaşılacaktır. Burada sanatın Kant (2006) tarafından tanımlanan "yüce" kavramı ile ilişkisine bir itiraz söz konusudur. Estetik duygulanıma dayanan bu sanat anlayışının Avrupa'nın dışında Amerika'da ortaya çıkmasının temel nedeni de, Amerika'nın Avrupa kültüründen bağımsızlığı dolayısıyla yüce olandan azade olmasına bağlanmaktadır (De Bolla, 2012). Yüzlerce yıllık bir geleneğe sahip Avrupa sanatı geçmişin ağırlığı altında oluşmuş bir yüce kavramı ile yüklüdür. Sanatın içeriği bu yüce kavramının ağırlığı altında geçmişin tarihe ve dine dayalı anlatısal dili ile belirlenmektedir. Oysa Amerikan modernizmi yeni bir sanat dili önermektedir. Geçmişin bütün yüklerinden kurtulmuş, ne sorusundan çok nasıl sorusunun peşine düşmüş bir sanat tavrıdır bu. Geçmiş sanatın bütün malzemesini oluşturan tüm yüce içerik reddedilmiş, onun yerine şimdiki zamanın yücesi gündeme getirilmiştir. Geçmişten bütün yükleriyle birlikte kurtulmak, şu anda olmak, anı tüm varlığımızla hissetmek talebi ve isteği ile biçimlenmiş tepkiye dayalı yeni bir estetik anlayıştır bu *(Görsel 1)*.

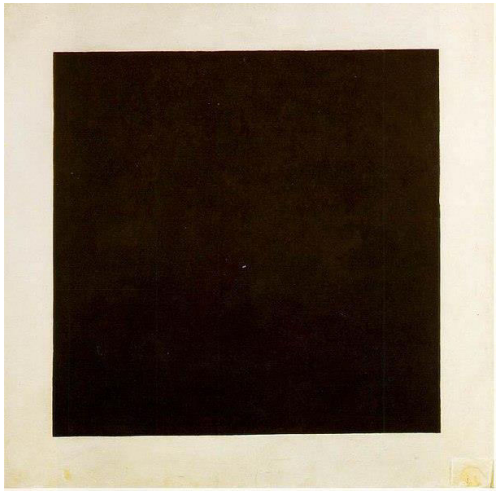

Görsel 1: Mark Rothko, No.3_No.13 - Turuncu Üstüne Macenta, Siyah, Yeşil, 216.5 cm × 164.8 cm. 1949.

> "Modası geçmiş ve çağdışı bir efsanenin kullanılmayan desteklerine ihtiyacımız yok. Gerçeklikleri besbelli, modası geçmiş imgeleri çağrıştıran destek ve koltuk değneklerinden arınmış, hem yüce hem de güzel imgeler yaratıyoruz. Kendimizi Batı Avrupa resminin araçları olagelen bellek, çağrışım, nostalji, efsane, mit ya da her ne derseniz deyin, o engellerden kurtarıyoruz" (Newman, 1990 akt. De Bolla, 2012: 50).

Yüzlerce yıldır gerçekliğin çizdiği yolda gözün ve elin hâkimiyetinde olan, bütün yapılanmaları bu kurgu ile şekillenen resim üretim mantığı nasıl olurda bu gerçekliği terk edebilir? Yaşadığımız dünya içinde ait olduğumuz bir gerçeklik çerçevesinde varken, hayatlarımız pratiklerimiz ile şekilleniyorken bu gerçekliklerden kaçabilmek mümkün mü? Gerçekliğin bu katı baskısı altında görmeyi imkânsız hale nasıl getirebiliriz? Platon taklitler üreten sanatçıyı ideal devletinden kovarken bunu kendi dünya tasavvuru için yapmıştır. Bugün Platon'un bu dünya tasavvurunun Nietzsche'nin (2016) tanrının öldüğü tezi üzerinden hareketle aşıldığını söylersek temsil sorununu başka bir boyutta yeniden tartışmanın da önünü açmış oluruz.

Resim sanatının en eski gelenekten günümüze kadar gelen yapılanma sürecinin çok büyük bir bölümü gerçekliğin hükmü altında olduğu, bu gerçeklik tarafından kurulduğu bir dönemdir. Modern süreçteki biçimsel bozulmalarda ve dönüşümlerde dahi bu gerçeklik her zaman resmin yapısında genel belirleyici etken olarak kalmaya devam etmiştir. Birbiri ardına gelişen akımlar, döneminde kendinden önceki akımlara bir itiraz ile belirlenen manifestoların her biri bu gerçekliğe bağlı kalarak kendi formalist inşalarını kurgulamışlardır. Minimalizm ile gerçekliğin, temsilin baskısıyla şekillenen formalist yapısına kökten itiraz edilmiş ve Malevich ile bütün anlamlardan soyutlanan resim renklerin zorunluluğunu terk etmiş *(Görsel 2)* ve bu tahakkümden kurtulmuştur. (Lyotard, 1991: 101-103).

Görsel 2: Kazimir Malevich, Siyah Kare, 80 cm x 80 cm. Tuval üzerine yağlıboya. 1924.

5. TEMSİLDEN KURTULAN RESMİN YENİ ÜRETİM MANTIĞI OLARAK DİYAGRAM

Deleuze, Platon'un ideal olanın içi boş yanılsamalarını yaratan sanatçıyı reddetmesini, temsil problemi ile ilişkilendirmektedir. Giriştiği proje ile Platon'un aşılmasını yine Platon'un reddettiğinin onaylanması ile kurgulamıştır. Buna göre; ideal olarak tanımlanan, duyulur olanın bir simülasyonu olarak onaylanmaktadır. Burada simülasyon oluş olarak tanımlanmaktadır. Oluş hali ise gerçekliğe herhangi bir tanımla sabitlenmemiş, bir akış hali, devinim halinde olmak anlamındadır. Platon'un idealar ile sabitlediği gerçeklik, yalnızca onu tanımlayan özne, yani dil ile mümkün olmaktadır. Deleuze buradan hareketle gerçekliğin kurucusu olarak, insan fikrine onun bir düşünce olduğu iddiası ile karşı çıkmaktadır. Bunu yaparak insanı Platon'un sabit bir düşünce oluşundan alarak onu serbest düşünceye, modellerin üzerinde düşünmeye bırakmaktadır (Colebrook, 2013: 88).

Deleuze, edebiyat, sinema ve ardından dönemsel bir özgünlük arayışıyla Barok ile ilgili kuramsal eserler ortaya koymuş, devamında da geleneksel temsil örneklerinin ötesinde duyumsamaya dayanan resim kuramını Bacon resimleri üzerinden 'Duyumsamanın Mantığı' adı altında 1981'de kurgulamıştır. Deleuze sanat alanına dair giriştiği kuramsal tartışmalarında sanatın dil düzeyine indirgenemeyeceğinden hareketle, onun yani eserin ardına bakarak onu oluşturan güçlere odaklanmıştır. Çünkü ona göre resim ve malzemesi dilin yapısına göre biçimlenmemiştir. Resim bedenin, renklerin ve çizgilerin kendi gerçeklikleri ile bedeni oluşturan dinamiğin keşfedilmesi olarak belirmiş ve bu tanım Deleuze'un sanatsal kuramını oluşturmuştur. Böylece imge göstergenin dile ait olmayan, dilbilime dayanmayan, felsefesi olarak tanınmıştır (Sauvagnargues, 2010: 29-30).

Modern sanat, temel dayanağını gerçekliğin temsiline ilk itiraz ile tanımlanmakla birlikte bu itirazı bir boyutta sağlamıştır, çünkü gerçekliği tamamen reddetmiş değildir. Temsili olanı, figüratif ve narratif olanı resmin konusu olarak almaya devam etmiştir. Ancak eskinin aksine bunların kendi nesnel gerçeklikleri hedefinde değil, resmin kendi gerçekliği üzerinde almıştır. Bu nedenle modern resim; figüratif, narratif ve temsili olanı modern öncesi dönemin bunları resme aldığı şekilde almamıştır. Aralarındaki ilişki eskiden olan ilişkiden farklı boyuttadır. Eskinin resminde temsili olanın iki boyutu; belgeleyici özelliği ve dini boyutu şeklindeydi. Bunlardan ilki, fotoğraf makinasının resmin üzerindeki belgeleyici özelliği almasıyla resim bu yükten kurtulmuştur. İkinci yükünden de modern resmin dinin, büyük anlatıların değil de kendi yücesinin peşine düşmesiyle kurtulmuştur. Bu aşamadan itibaren temsil duyumsamaya dayanan tepkisel esere ulaşmada aşılması gereken bir engel olarak alınacaktır. Yeni paradigma, ilk olarak eskiyi terk etmeyi gerektirmektedir. Çünkü ancak resim kendi temsil geleneğinden koptuğunda artık bu dile ait karakterini de terk etmiş olacaktır. Eski geleneksel dilin temel direkleri olarak perspektif, biçim, sınır çizgileri ve figüratif artık kabul edilemezdir (Deleuze, 2009: 19-20). Deleuze'a (2009: 89) göre bu aslında, sadece resmin değil genel olarak sanatın da amacı olmalıdır. Çünkü, ona göre sanat yapıtı; deneyim, aşkınsal amprizm veya duyumsalın bilimi haline gelmek üzere, temsil alanını terk etmelidir. Cezanne bu nedenle dikkatini nesnenin çok ötesine, nesneyi oluşturan kuvvetleri görünür kılmaya odaklamıştır **(Görsel 3).** Bu bazen yer çekimi bazen dağları oluşturan dinamik bazen de bir tohumun filizlenme kuvveti olmuştur. Bu kuvvetlerin peşine düşen ressam, ister istemez dönemin genel geçer üretimlerinden ayrılmış bu da beraberinde yeni biçimleri getirmiştir. Yeni biçimler de ilk önce bir ayrışma ile eskiden özgürleşerek ve yeni bir kompozisyon mantığı oluşturmaktadır. Sanat tarihinde biçimlerle ilgili her problem, kendince yeni bir ayrışma ve kompozisyon doğurmuştur. Cezanne, zaman ve mekâna yaydığı hareket problemi ile gerçekliğin kurgusunu onu oluşturan kuvvetler altında ilk önce ayrıştırmış ve sonra yeni bir kompozisyon oluşturmuştur (Deleuze, 2009: 59).

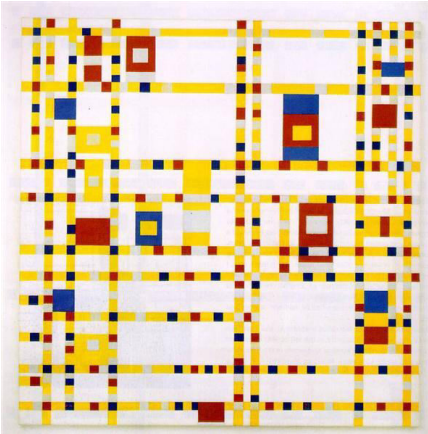
Gerçekliğin kurgusunu aşmada saf biçim ve figür, illüstratif ve narratif olanı aşmanın iki farklı yolu olarak belirmektedir. Figür, figürasyonun tam zıttı olarak duyumsama olarak vardır. Figür, duyumsamanın biçim almış halidir. Bir başka deyişle duyumsama, figürü biçimlendiren güçtür ve en yalın haliyle tene yani sinir sistemine etki etmektedir. Saf ya da soyut biçim ise bir kod olarak beynin işleminden geçerek etki eder. Duyumsama sinir sistemi ile ilişkisi gereği sansasyonal olanın ve klişe olanın tam karşısında konumlanmıştır. Özne ile nesne arasında kurduğu ilişki, öznenin; sinir sistemi, yaşamsal hareket, içgüdü ve nesnenin; olgu, yer, olay gibi karakterleri üzerine şekillenmiştir. Özneye ve nesneye dair bütün bu karakterler, duyumsama ile tek bir yapı olarak var olup eseri oluşturmaktadırlar (Deleuze, 2009: 40). Deleuze (2009: 96) bu durumu şöyle ifade etmektedir:

> "Cezanne'ın "uçurumu veya felaketi ve bu uçurumun ritme yer açma ihtimali; Paul Klee 'nin kaosu, kayıp "gri-noktası" ve bu gri-noktanın "kendi üzerinden atlama ve duyulur boyutlar açma ihtimali... Tüm sanatlar içinde resmin zorunlu olarak, "histerik olarak" kendi felaketiyle bütünleşen ve o andan itibaren kendini ileri doğru bir kaçış olarak kuran tek sanattır".

Görsel 3: Paul Cezanne, Bibemus Ocağı, 65 x 81 cm. Tuval üzerine yağlı boya, 1900

Hayatın doğallığı içinde ilk önce figüratif, illüstratif, narratif olan vardır, hatta hayatı oluşturanlar bunlardır denilebilir. Bugün etrafımızın bu gerçeklikler ile kuşatılmış olduğunu görülür. Bu nesnel, kendiliğinden var olan gerçeklikler yetmezmiş gibi bir de üretilmiş kurgusal klişeler, algılar, anılar ve fantazmalar da vardır. İçinde yaşadığımız hayatta etrafımız bütün bunlarla kuşatılmış olmasının getirisi olarak, ressam tuvalinin başına ilk geçtiğinde de bütün tuval yüzeyi de bunlar tarafında zapt edilmiştir. Deleuze, (2009) ressamın ilk işini tuval yüzeyindeki klişe olanı ayıklamak olarak göstermektedir. Ressamın klişeden kurtulmasının, resimde figürasyonu yok edip figürü oluşturması için resme rastlantılara dayanan birtakım serbest imler yerleştirmesi gerekmektedir. Burada geçen rastlantısallık ve serbest imler ressamın nesnesine dair bir ilineksellik içindedirler. Rastlantı gerçek hayattaki anlamının tabi olasılıklar dâhilindeki anlamından tamamen sıyrılarak resimde olasılıksız olanın mümkün olması olarak okunmalıdır. Bu rastlantısallık da nihayetinde olasılıksız olması yönünden nesneye dair izleri tamamen ondan uzaklaştırarak temsili imkânsız kılmaktadır. Bu imler, nesneye dair bu izler yerine nesne tekrar tekrar kullanılsaydı klişeye saplanılacakken, ressamın eli tarafından mümkün olmayan rastlantısallığa dayalı imler olarak yeniden üretildiği için klişeden kaçılmış olacaktır. Kendi başlarına hiçbir anlamı olmayan bu rastlantısal ve ilineksel imler yalnızca ressamın eli ile ilgilidir ve bu nedenle resim klişe olmaktan ressam da illüstratif ve narratif olmaktan kaçınmış olacaktır. Ressamın problemi tuvale girmek değildir. Çünkü o zaten oradadır, ressamın problemi buradan çıkmak ve dolayısıyla klişeden çıkmak, olasılıktan akmaktır. Ona bu fırsatı verecek olan şey, rastlantısal manuel imlerdir. Bunlar resmin kendi unsurları olarak resim yüzeyinde çizgiler, renk alanları ve lekeler olarak vardırlar. Bu çizgiler ve lekeler kendi kendilerine birbirlerinden bağımsız olarak resimsel bir olgu oluşturamazlar, düzenlenmeleri gerekmektedir. Başlangıçta nesnellikten parçalanarak özgürleşen bu unsurlar belli bir resimsel olgu kümesi altında tekrar kurgulanmalıdırlar. İşte tam burada bir sanatçının ya da bir resmin diyagramından söz eder Deleuze (2009). Resim ancak bu diyagramlar yoluyla figüre evrilebilir. Nihayetinde diyagram bir ressamın hatta bir ressamın belli bir döneminin klişeden, figürasyondan kurtulmuş resimsel olgu diyagramı ile inşa ettiği resimsel dilini ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında diyagram resim yapma sürecinde ilk önce figüratif olanın bir kaosu olarak belirirken, sonrasında duyumsamaya dayanan ritmin bir tohumu olarak okunabilir. İlk önce nesneye dair bütün koordinatlar çöker ve kaos oluşur. Diyagram ile birlikte gerçek anlamda resmetme edimi başlar. Resmin histerisinden bahsettiğimizde işte tam bu çöküş ve yeniden kuruluştan bahsedilmektedir. Bu histeri ressamın psikolojik boyutta değil ama resimsel alanda yaşadığı bir deneyimdir (Deleuze, 2009: 88-95).

Görsel 4: Piet Mondrian, Broadway Boogie Woogie, 127 x 127 cm. Tuval üzerine yağlı boya, 1943.

Görsel 5: Jackson Pollock, No: 5, 243.8 x 121.9 cm. Tuval üzerine yağlı boya, 1948.

Deleuze diyagramlar kuramını biraz daha açmak adına, ressamları üç temel itkiye dair gruplamaktadır. Bu gruplama modern çağda resmin öldüğü tezlerine de bir yanıt niteliği taşımaktadır. Çünkü bugünün dünyası, modern çağda resme modern bir araçsallık yükleme ve modern insan için ne anlama geldiği sorunlarına kafa yormaktadır. Soyut sanatçılar, üç grup ressamdan ilki olarak belirir. Soyut kaosu aşmak için yoğun bir çaba sonucu figüratifi parçalayarak yola çıkmaktadır. Ancak burada kaosu içinden geçilmesi gereken bir süreç/alan olarak görmekten öte, onun üzerinden atlama çalışır. Amacı, bir an önce soyuta varmaktır. Dağıttığı figüratifin parçalarını figüre ermek için değil, soyutu oluşturmak için kullanmaktadır. Bu da soyut biçimlerin ele dair manuel olanın dokunsal, duyuşsal olanından kaçarak kendini salt optik bir alana gözün kendi özel alanına hapsetmektedir. Nihayetinde soyut biçimler bir diyagram oluşturmaktan uzakta birer sembolik kodlar oluşturmuşlardır. Bu kodlar, birbirine karşıt resimsel kompozisyona dair unsurları gruplayan, düzenleyen dijital bir karakter kazanarak eli sinir sistemine dair bir organ olmaktan çıkarıp onu optik sonuçlar üretecek bir makineye dönüştürmüştür. Soyut resmin ürettiği kod, elden uzak olduğu için karşıtların bir düzenlemesi olarak kaçınılmaz şekilde beyin ile varlık bulmaktadır. Bu da onu, sinir sisteminin bir edimi olmaktan uzak kılar. Nihayetinde de soyut figüratif olandan kaçmak için girdiği yolda figüratif olanı yeniden düzenleyen beyinsel bir koda dönüşmüştür. Bu koddan duyumsamanın çıkması imkânsızdır (Görsel 4). Soyut dışavurumculuk ikinci yol olarak soyut olanın tam karşısında bir yerde konumlanmıştır. Soyutun üzerinden atladığı kaosa soyut dışavurumculuk tam manasıyla sarılmıştır. Rastlantısallık resmin temel karakteri haline gelmiş ve resim bu aşamadan sonra uçurumun kenarında dolaşan bir kaos haline gelmiştir. Soyutta figürü oluşturacak ilkelerden kaos es geçilirken bu kez kaos ve diyagram resmin bütün yüzeyini kaplamıştır. Figürü oluşturacak nesneye dair bütün imler bu kaos arasında görünmez olmuştur. Resmi, figürü üretecek el, manuel yapı resmin kendisi olarak belirmiştir. Kaosun, diyagramın kendine dönüşen soyut dışavurumculuk duyumsamayı oluşturmuştur ancak kendi kaosu içinde onu okunamaz da kılmıştır. Soyut dışavurumcu resmin gelenek dışı bütün üretim araçları resmin kendisini ele geçirmiş ve bu kontrolsüz şiddetin ürettiği kargaşa resmi yok etmiştir. Oysa diyagram olan, manuel olana dair olan resmin belli yerlerinde sınırlı kalarak kontrollü bir şekilde figürü oluşturmalı ve etkisini güçlü kılmak için çabalamalıdır. Soyut dışavurumculuk nihayetinde bir kısa devre üreterek asıl enerjinin tuval yüzeyinde akmasının önüne geçmiştir. Çünkü duyumsamanın figür aracılığıyla algılanma imkânı yok edilmiştir *(Görsel 5)*. Üçüncü yol ise ne soyut sanat gibi tamamen optik ne de soyut dışavurumculuk gibi tamamen

manueldir. Bu ikisinin bir daha kendileri olamayacak şekilde bir araya getirilmesiyle oluşacak bir diyagramdır (Deleuze, 2009: 96-105).

Geldiğimiz noktada resmi analojik bir dil ve bir diyagram olarak iki temel karakterde tanımlamış oluyoruz. Resimde analojik dilinin oluşması da plan, renk ve beden olmak üzere üç boyutta gerçekleşmektedir. İlkinde dağılan perspektifin yerini alan resmin planlarının bağlantısı sağlanır. Arkasından gelen rengin modülasyonu ile değer, açık koyu dağılımı ve ışık gölge kontrastlığını ortadan kaldırılır. Ve nihayet beden ile organizmanın sınırları zorlanarak parçalanacak ve beden mekân ilişkisini yok eden, bedenin kütlesini kaybetmeden taşması sağlanır. Bu üç temel kendi dayanağından, gelenekselmiş bütün bağlamlarından özgürleşerek figüratifin ok edilip figürün oluşturulması için çalışmaktadır. Temsile dair bütün ilkeler terk edilerek, temsili değil diyagrama varılacaktır. Bu nedenle bütün klasik plan, renk ve beden ilişkilerine itiraz edilir. Bu edim resmin dilini bir kod olmaktan çıkarıp bir modülatör olarak işletir. Modülasyon ile figüratifin bütün tanınır sınırları dağılır. Çizgiler ve renkler ancak ilk önce özgürleşerek yeni olguyu yani figürü yaratabilecektir. Olgu çığlık atan biri değil çığlığın gerçekliğidir, onun iç dinamiğinin resimlenmesi olarak kendini ortaya çıkarmaktadır (Deleuze, 2009: 109-112). "… daha derin bir benzerlik yaratmak adına benzerliği yıkar, ortaya çıkan herhangi bir şeyin temsili değil, devinim halindeki imgenin koşulsuz mevcudiyeti anlamına gelen figürdür, ikondur, görünür kılınan güçtür" (Deleuze, 2009: 104-105).

Sauvagnargues (2010: 163) Bacon'dan hareketle resmin figür ile ilişkisini biçimlerin değil de bedenin bozulması üzerine kurgulamıştır. Ona göre Bacon'ın özgünlüğü de bu yüzden geçmiş biçimlerin tekrarı ya da yeni biçimlerin keşfi değildir. Bacon biçimlerden öte bir şey peşindedir. Bu şey bedenin kendisidir yani bedeni temsil eden biçimler değil onu oluşturan güçlerin karşılığı olan çizgiler ve renklerdir. Deleuze (2009: 14) Bacon'un resimlerinden hareketle figüral olan ve figür arasında kesin bir ayrım yapar. Bu tanımlamaya göre figüral temsile dayalı olandır. Figüral olan imgeyi illüstre ettiği nesneyle sıkı bir ilişki içerisine sokmaktadır. Bunun yanında bu imge resimdeki diğer imgelere de kendi nesnesini, hikâyesini dayatmaktadır. Böylece resimdeki imgeler bu hikâye ağı ile kenetlenmekte ve resim bir anlatıya yaslanmaktadır. Tam bu sebeple saf biçimi değil de figürü tercih etmiş olan sanatçı, ilk iş olarak resimde figürü tecrit etmek zorundadır. Figürü özgürleştirmenin, onu modelin hikâyesinden kurtarmanın ve olguya bağlı kalarak resmi bu olgu ile inşa etmenin en basit yollarından biri bu tecrit olarak kabul edilmiştir.

Duyumsamaya dayanan bu tepkisel sanat üretim mantığı nihayetinde bizi temsilin sınırlarını aşmaya davet etmektedir. Sınırların aşılması bizi yeni bir dünyaya, imgeler dünyasına götürecektir. Ortak kabul görmüş kavramların kodlar halinde standartlaştığı, tekdüzeleştiği bir dünya değildir bu. Her duygulanım içinde var olduğu anın bütün dinamiklerine bir tepkisellik içinde koşulsuz bir şekilde çok anlamlı imgeler üretecektir. Deleuze'un sinir sistemine dayandırdığı duygulanımlar yoluyla var olan eser üretim mantığı tam da bu çok anlamlı imgeler dünyasını işaret etmektedir ve Bacon'un resimleri de bu üretim mantığına iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Deleuze (2009: 82) geleneğin dilini oluşturan perspektif, biçim ve sınır çizgilerinden yani temsilden sonra resmin temel dinamiği olacak olan duyumsamayı özne ve nesne arasındaki muğlak alanda ve ilişkide konumlandırmaktadır. Bu ilişki sonucu bir frekans oluşacak, özneden ve nesneden bağımsız yeni bir dinamiğe dayalı bir ürün ortaya çıkacaktır. Duyumun hareket noktası beyin değil de bedenin dolaysız iç dinamikleri olarak hücreleri, organları ve sinir sisteminin kendisi gösterilmektedir. Benin bir aracı olarak işlevi yoktur, çünkü artık amaç modele varmak değildir. Model bir ilk tepki olarak etki etmiş ve amacını tamamlamıştır. Resim artık modelinden ötede bir yere onu oluşturan kuvvete, enerjiye ve ritme yönelmiştir.

Modeli terk etmenin temelinde modelin kendi biçimi, formu ve sınır çizgileri yani salt görüntüsü ile onu oluşturan güçleri gizleme amacı vardır. Resmin duyumsamaya dayanabilmesi bu görüntünün ardına bakabilmesini ve görünmez olan güçlerini görünür kılmasına bağlanmıştır. O yüzden iyi bir resim, modelinin nesnesini ele geçirmek ile uğraşmaz. Onun ardına bakar ve kuvveti ele geçirip onu görünür kılar. Deleuze bu nedenle Bacon'un resimlerinde kullandığı yaşanmışlığa dair şiddet içeren nesnelere odaklanır *(Görsel 6)*. Nesnelerin şiddetini ele geçirmek için de temsili terk etmenin kaçınılmaz olduğunun altını çizmektedir (Deleuze, 2009: 58-59). Betimlemeden, tasvirden, temsilden güçlerin ele geçirilmesi ile özgürleşen resmi Sauvagnargues (2010: 163) tasvirin duyarlı belirişi olarak tanımlamaktadır. Tasvirin bu duyarlı belirişi, klişeler üreten bilinçli algılamada olduğu gibi biçimlerin değişimi ile değil bedenin, yani klasik anlamdaki tasvirin bozulması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Görsel 6: Francis Bacon, Çarmıha Germe İçin Üç Çalışma, 198.1 x 144.8 cm. Tuval üzerine yağlı boya 1962.

> "Temsil, kendinde farkı kabul edemeyen ve sabit normlara göre çalışan sınırlı bir düşünme ve hareket etme biçimini oluşturur. Aynı zamanda, temsil farkın dünyasını elinden kaçırır. Temsilin tek bir merkezi, kaybolmakta olan ve tek bir perspektifi ve dolayısıyla sahte bir derinliği vardır; her şeyi dolayımlar ama hiçbir şeyi ne seferber eder ne harekete geçirir" (Deleuze, 2017: 88).

Deleuze bütün bu sebeplerden dolayı duyumsamayı nesnenin resim üzerindeki tahakkümünü kırmanın anayollarından biri olarak tanımlamaktadır. Çünkü bu yoldan geçmeden sinir sistemine etki edilemez. Örneğin şiddet kavramını ele alalım: Şiddetin bir kavram olarak nesneye bağlı gerçekliği ile resmin içindeki varlığı arasında hiçbir ilişki yoktur; tabi eğer bu resim temsile dayalı bir resim değilse. Temsili bir resim karakterini temsil ettiği nesnenin temel karakterine borçludur. Çünkü varlığını tamamen oraya dayandırır orada var olur. Dolayısıyla nesnenin kontrolü altındadır. Oysa figür, modelinin karakteriyle hiçbir ilişkisi yoktur varoluş düzeyinde. Model sadece bir itkidir. Duyumsamanın bir anlığına üzerinden akıp geçtiği bir araçtır. Oysa figürasyonda, temsili olanda, klişe olanda model her şeydir. Çünkü her şey modelde hapsolmuştur (Deleuze, 2009: 44).

> "Sanat temsile, kavramlara ve yargıya ilişkin değildir; sanat bilişsel ve düşünsel terimlerden çok, duy(g)usal (duyumlarla ve duyumsanabilir deneyimle ilgili) terimlerle düşünme gücüdür. Bir yapıtı dünyayı temsil ettiği veya kuramlar sunduğu için okuyorsak onu sanatsal veya edebi bir yapıt olarak okumuyoruz demektir" (Colebrook, 2001: 12).

Görsel 7: Francis Bacon, Baş Çalışması, 50 x 40.5 cm. Tuval üzerine yağlı boya, 1952.

Deleuze, dehşeti değil çığlığı resmetmek derken, bu ikisi arasındaki ayrımı da modeli üzerinde konumlandırmıştır. Dehşetin resmi yapıldığında kaçınılmaz şekilde yine modelin görüntüsüne saplanılacaktır. Çünkü dehşet uyandıran her ne ise onun temsili olmak zorundadır, figüre edilmek zorundadır. Buradan kaçmanın imkânı ancak çığlığın *(Görsel 7)* resmedilmesi ile yani dehşeti yaratan kuvvetin resmedilmesi ile yakalanacaktır. Çığlık yakalanarak görünmez kuvvet ele geçirilmiş olur (Deleuze, 2009: 61). Goodchild da modeli terk eden bir edim olarak duyumsamayı yersiz yurtsuzlaşma kuvveti olarak tanımlamaktadır. Bu kuvvet zihinde hâlihazırda bulunan anlaşmalı anlamlar üzerinden değil doğrudan bedene etki etmektedir. Bacon'ın resimlerimdeki çiğ et parçaları bozulmuş bedenler *(Görsel 6),* dehşet yaratmaktan öte bedene yönelik farkındalık sağlamak adına sinir sistemine

etki etmeye odaklanmıştır (Goodchild (2005: 297). "Duygular düzenleyici temsil sistemlerinden özgürleşmiş, tekilliklerinde duyusal deneyimlerdir. Bir şiir bir korku nesnesi, bir neden veya korkan bir kişi olmadan da korku duygusu yaratabilir" (Colebrook, 2013: 22).

Duyumsama ile model onu oluşturan içsel dinamiklerin görüntüsüne dönüşmek zorundadır. Modeli oluşturan kuvvetlerin aracılığıyla sanat üretim süreci ve nihayetinde sanat eseri temsilin dili olan renklendirme, sınır çizme ve form vermeyi terk etmiş onların yerine bunların kuvvetlerini öne çıkarmıştır. Sınırlandıran form veren çizgi değildir mesele artık, çizginin kuvvetidir. Böylece modelin bir anı, modelin ve temsil dolayısıyla eserin karakteri olmaktan kurtulmuştur. Zamanın kendisi model üzerindeki kuvvet aracılığıyla bir anlık yakalanmış ve böylece de modelden ötede olan modeli oluşturan dinamiğin resmi yaratılmıştır (Grosz, 2009: 94).

Eğer figür modele varmak anlamında olsaydı, figürün, anlatılan hikâyeyle, temsil edilen şeylerle ilişkili olarak yaşayacağı hisler olacaktı. Oysa Bacon'da hislere yer yoktur; duygulanımlardan, yani natüralizmin formülü uyarınca duyumsamadan ve içgüdüden başka bir şey yoktur. Duyumsama o andaki içgüdüyü belirleyen şeydir, tıpkı içgüdü gibi, bir duyumsamadan diğerine geçiş, en iyi duyumsamanın en hoşa gidenin değil, o anda teni en iyi dolduranın aranmasıdır. Ressamın görevi olan figürün ortaya çıkarılmasını sağlayacak olan duyumsama ancak yaşamsal bir kaynaktan çıktığında mümkün olacak ve figürü yaratacaktır. Bu yaşamsal güç sıradan olanın klişenin karşısında konumlanarak ressamın anlık içgüdülerinden doğmakta ve bütün sahiciliği ve özgünlüğü ile resme yerleşip ve onu oluşturmaktadır. Bu görmenin ötesinde, yani sıradan olanın ötesinde hayata dair bir ritimdir. İçgüdüye dayanan, hayatın bir ritmi olarak resim oluşmuştur (Deleuze, 2009: 45-47). Deleuze ve Guattari sanat eserini algıların ve etkileyenlerin bir bileşimi olarak anıt ya da duyumlar bloğu olarak tanımlamaktadırlar. Kuvvetin anıt olarak oluşturduğu sanat eseri duyumsamayı gerçekleştirerek kendini tamamlamaktadır (Deleuze, Guattari, 2020: 150).

6. SONUÇ

Sanatın zanaata dayalı mimesis kuramıyla tanımlandığı Rönesans döneminden, biçimler ve manifestolarla tanımlandığı modern sanat dönemine kadar, ilk önce el becerisine dayanan yetkinlik, sonrasında da gözün hâkimiyeti dönemin resim üretim mantığının belirlenmesinde etkili olmuştur. Modern sonrası dönemle birlikte düşünce daha önce hiç olmadığı kadar sanatta belirleyici duruma gelmiştir. Bu aşamadan sonra klasik eser düşüncesi iptal olmuş ve sanat ile hayat arasındaki sınır belirsizleşmiştir. Neyin sanat neyin sıradan olduğunun muğlaklaştığı, her şeyin bir göstergeye dönüştüğü böyle bir dönemde, her gösterge bir kod olarak toplumdan topluma, kültürden kültüre yayılarak küresel bir nitelik kazanmıştır. Küreselleşen dünyada sanat d kaçınılmaz olarak belli tanımlar çerçevesinde kurgulanmaktadır. Bu koşullar altında genelde sanat ve özelde de resim üretiminin dayanağı ne olmalıdır? Bu sorudan hareketle kurgulanan bu araştırmada, Deleuze'un Bacon resimlerinden hareketle ortaya koyduğu sanat tanımı ve resim üretim mantığının, insanın fizyolojik yapısına dayandırılarak, resmin öldüğü tezlerine güçlü bir itiraz olarak belirdiği söylenebilir. Sinir sisteminin ürettiği analojik dile dayanan ve diyagramlar ortaya koyan resim, salt bir gösterge olmaktan öte hayata dair ve onu yaratan güçlerin ele geçirilmesiyle tanımlanmış, var olunan 'an'a odaklanılmış güçlü bir resim üretim mantığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Arnheim, R. (2012). Görsel Düşünme, Çev: R. Öğdül, Metin Yayınevi, İstanbul.

De Bolla, P. (2012). Sanat ve Estetik, Çev: K. Koş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Colebrook, C. (2001). Gilles Deleuze, Routledge, London.

Deleuze, G. (1981). L'image-mouvement, Minuit, Paris.

Deleuze, G. (2009). Francis Bacon Duyumsamanın Mantığı, Çev: C. Batukan, E. Erbay, Norgunk Yayıncılık, İstanbul.

Deleuze, G. (2017). Fark ve Tekrar, Çev. B. Yalım & E. Koyuncu, Norgunk Yayıncılık, İstanbul.

Deleuze, G., Guattari, F. (2020). Felsefe Nedir? Çev. T. Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Erdinç, Z. (2015). "Madde Kökenli Sanat İmgesi", Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları, 0(33): 269-287.

Er, S. E., Çelik, F., Saldıray, Ö., Dündar, S., (2020). "Temsili Yıkmak: Deleuze'ün Resim Ontolojisine Bir Giriş", Beytulhikme Int J Phil, 10(4): 1513-1536.

Goodchild, P. (2005). Deleuze & Guattari Arzu Politikasına Giriş, Çev. R. D. Öğdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Grosz, E. (2009). Sensation: The Earth, a People, Art. Ed. E. W. Holland & D. W. Smith & C. J. Stivale, Gilles Deleuze: Image and Text, ss. 81–103, Continuum, London.

Lyotard, J., F. (1994). Postmodern Nedir Sorusuna Cevap, Ed. Necmi Zeka. Postmodernizm, ss. 45-58, Kıyı Yayınları, İstanbul.

Lyotard, J. F. (1991). The Inhuman: Reflections on Time. (Çev. G. Bennington ve R. Bowlby). California: Stanford University Press.

Nietzsche, F. (2016). Böyle Söyledi Zerdüşt, Çev. M. Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Platon, (2005). Devlet, Çev. S. Eyüboğlu, M.A. Cimcoz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Sauvagnargues, A. (2010). Deleuze ve Sanat, Çev. N. Sarıca, De Ki Yayınları, Ankara.

Sennett, R. (2009). Zanaatkar, Çev. M. Pekdemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Shiner, L. (2010). Sanatın İcadı, Çev. İ. Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, M. (2001). Sanatçıları Okumak ya da Hayali Söyleşiler, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Watzlawick, P., Bavelas, J., B., Jackson, D., D., (2011). Pragmatics Of Human Communication : A Study Of İnteractional Patterns, Pathologies, And Paradoxes. Norton & Company, Inc., New York.

Görseller Kaynakça

Görsel 1. https://en.wikipedia.org/wiki/No._3/No._13_(Magenta,_Black,_Green_on_Orange) Erişim Tarihi: 08.06.2022

Görsel 2. https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Malevich.black-square Erişim Tarihi: 10.06.2022

Görsel 3. https://www.wikiart.org/en/paul-cezanne/bibemus-quarry Erişim Tarihi: 12.06.2022

Görsel 4. https://www.wikiart.org/en/piet-mondrian/broadway-boogie-woogie-1943 Erişim Tarihi: 19.06.2022

Görsel 5. https://www.wikiart.org/en/jackson-pollock/number-5-1948-1 Erişim Tarihi: 23.06.2022

Görsel 6. https://www.francis-bacon.com/artworks/paintings/three-studies-crucifixion Erişim Tarihi: 23.06.2022

Görsel 7. https://www.francis-bacon.com/artworks/paintings/study-head Erişim Tarihi: 23.06.2022

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
International Trade and Logistics

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2961-2970

Arrival
31 June 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64368
Article Serial Number
13

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64368

How to Cite This Article
Tümenbatur, A. (2022). "Tarım-Gıda Tedarik Zincirinin Sürdürülebilir Scor Performans Değerlendirmesi: Tarım İşletmesi Örneği" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2961-2970

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Tarım-Gıda Tedarik Zincirinin Sürdürülebilir Scor Performans Değerlendirmesi: Tarım İşletmesi Örneği

Sustainable Scor Performance Assessment of Agri-Food Supply Chain: Case of Agricultural Business

Atiye Tümenbatur [1]

[1] Dr. Öğr. Üyesi., Maltepe Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Gıda sistemleri doğası gereği doğrusal olmayıp son derece dinamik bir yapıya sahip karmaşık sistemlerdir. Bu çerçevede bir gıda sistemi, gıdanın üretim öncesi, üretimi, işlenmesi, dağıtımı, hazırlanması ve tüketimi ile ilgili tüm unsurları ve ilgili faaliyetleri içermektedir. İklim değişikliği mevcut durumda tarım-gıda tedarik zincirinde gıda güvencesini olumsuz etkilemektedir. Bundan dolayı gıda sisteminin sürdürülebilirliği için tarım sektörünün performansının değerlendirilmesi ve çevresel etkileri iyileştirmeye yönelik kaynak kullanımında daha verimli süreçlerin tasarlanması önemlidir. Tedarik zinciri konseyi tarafından geliştirilen SCOR modeli ile problemlerin kök analizi gerçekleştirilebilmektedir. Bu kapsamda çalışmada Sürdürülebilir SCOR metrikleri ile bir tarım işletmesinin sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde tedarik zinciri performansının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada uzman görüşleri alınarak belirlenen SCOR metriklerinin AHP yöntemi ile ağırlıkları belirlenmiştir. İkinci aşamada ise bir tarım işletmesinin mevcut performans ölçütlerinin normalizasyonu Snorm De Beer yöntemi ile yapılarak tarım iletmesinin performans düzeyi trafik ışığı yöntemi ile değerlendirilmiştir. Sürdürülebilir SCOR metriklerinin tarım-gıda tedarik zincirine uygulamasının ilk örneğini oluşturan bu çalışma Türkiye'deki tarım-gıda tedarik zincirlerinin performans ölçümünde bir kaynak olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarım-Gıda Değer Zinciri, Sürdürülebilirlik, SCOR, Trafik Işığı Sistemi

ABSTRACT

Food systems are not linear in nature, they are complex systems with an extremely dynamic structure. In this framework, a food system includes all elements and related activities related to pre-production, production, processing, distribution, preparation and consumption of food. Climate change currently negatively affects food security in the agri-food supply chain. Therefore, for the sustainability of the food system, it is important to evaluate the performance of the agricultural sector and to design more efficient processes in resource use to improve environmental impacts. Root analysis of problems can be performed with the SCOR model developed by the supply chain council.For this reason, the aim of this study is to evaluate the supply chain performance of an agricultural enterprise within the framework of sustainable development with SustainableSCOR metrics. In this study, the weights of the SCOR metrics determined by taking expert opinions were determined by the AHP method. In the second stage, the normalization of the current performance criteria of an agricultural enterprise was made with the Snorm De Beer method and the performance level of the agricultural enterprise was evaluated by the traffic light method. This study, which constitutes the first example of the application of sustainableSCOR metrics to the agri-food supply chain, is aimed to be a resource in the performance measurement of the agri-food supply chains in Turkey.

Keywords: Agri-Food Value Chain, Sustainability, SCOR, Traffic Light System

1. GİRİŞ

Sanayiden gıdaya, hayvancılıktan kimya sektörüne kadar çok farklı sektörlerle bağlantılı olan tarım sektörü, dünya nüfusundaki artışla birlikte çok daha önemli ve stratejik bir konuma yükselmiştir. Küresel boyutta gıda arzı ve beslenme konuları, mevcut su kullanımının daha fazla paydaya bölünmesi ve doğal kaynaklardaki sorun nedeniyle genel olarak tüm bölgelerde daha önce görülmeyen bir düzeye ulaşmıştır. Dünya nüfusu arttıkça üretilen atıklar da artmakta olup çevresel anlamda ise gıda atıkları küresel iklim krizini önemli ölçüde etkilemektedir. Dünya Gıda Örgütü üretilen gıdanın üçte birinin ziyan edildiğini ifade etmektedir. Bu durum karbon emiliminin artmasına, tarım alanlarının verimsizce kullanılmasına, tarımda kullanılan suyun boşa harcanmasına ve kullanılan kimyasalların mavi gezegene zarar vermesine neden olmaktadır.

Çoğunlukla enerji kullanımı ve arazi kullanımındaki değişikliklerden kaynaklanan iklim değişikliği karşısında gıda güvencesinin sağlanması günümüzde karşı karşıya kaldığımız en büyük zorluklar arasında yer almaktadır. Ekosistem üzerinde önemli etkileri olan iklim değişikliği kurak alanların hızlanması, daha sık ve aşırı hava olayları, güvenilir su kaynaklarının azalması ve tarımsal üretkenlik gibi konularda olumsuz etkilere sahiptir. Dünya çapında, gıda sektörü tek başına, enerji kullanımı, arazi kullanımı değişikliğinin yanı sıra gübrelenmiş topraklardan kaynaklanan azot oksit emisyonları yoluyla küresel sera gazı emisyonlarının yaklaşık üçte birine oluşturmaktadır (FAO,2013).

Şekil 1'de görüldüğü gibi karmaşık ve birbirine bağlı bir sistem olarak tarım-gıda sistemi, sosyoekonomik ve çevresel koşullar tarafından şekillendirilmekte olup üretim, işleme, dağıtım, hazırlama ve tüketim gibi birçok süreci

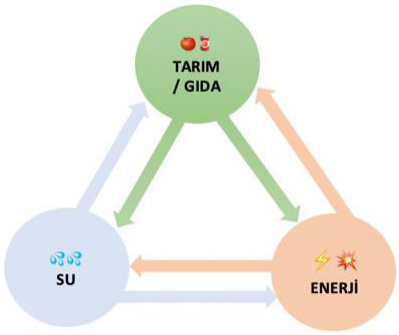
içermektedir. Bununla birlikte ekosistemde mevcut durum ve olumsuz çevre koşulları tarımsal üretimdeki verimliliği doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla, tarım-gıda tedarik zincirinde yer alan tüm paydaşların zinciri daha sürdürülebilir kılmak için mevcut çalışma yöntemlerinde iyileştirmeye yönelik çalışmalar yapması gerekmektedir.

Şekil 1. Üretimden Tüketime Ürün Hareketi

2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçevesinde oluşturulan hedef ve göstergelerin çoğunlukla doğrudan ve dolaylı arazi kullanımı, gıda üretimi ve dağıtımının yanı sıra sağlık ve beslenme ile ilgili olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım komisyonu sürdürülebilir gıda sistemini, gelecek nesiller için gıda güvencesini ve beslenmeyi sağlayarak ekonomik, sosyal ve çevresel temeller çerçevesinde güvenilir gıdaya erişimi ve beslenmeyi sağlayan bir gıda sistemi olarak tanımlamaktadır (URL-1). İklim değişikliği mevcut durumda tarım-gıda güvenliğini olumsuz etkilemektedir. Bundan dolayı gıda sisteminin sürdürülebilirliği için tarım sektörünün çevresel performansının değerlendirilmesi ve çevresel etkileri iyileştirmeye yönelik kaynak kullanımında daha verimli süreçlerin tasarlanması önemlidir.

Sıcaklık seviyelerindeki artış, tarım ürünlerinin ve doğal bitki örtüsünün su talebini artırmakta olduğu için toprak neminin daha hızlı tükenmesine yol açmaktadır (FAO, 2013). Bu nedenle, gıda sektöründe enerji, su ve ekonomik kalkınma gibi diğer sektörlerle bir bütün olarak çeşitli bağlantıları ele alınması önemlidir. FAO'nun açlığı ortadan kaldırma, yoksulluğu azaltma, doğal kaynakları ve ekosistemleri sürdürülebilir bir şekilde yönetme görevinin bir parçası olarak ortaya çıkan su-enerji-gıda bağlantısı yaklaşımı bütünleşik bir sürdürülebilirlik vizyonunu ortaya koymaktadır ((FAO 2013). Şekil 2'de görüldüğü gibi tarım için su ve enerjiye, enerji için suya ve tarım ürünlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Şekil 2. Tarım-Gıda, Enerji ve Su Bağlantısı

Tedarik zinciri yönetimi, mal ve hizmetlerin hammaddeden müşteriye akışı ve dönüşümü ile ilgili tüm tesisleri, işlevleri ve faaliyetleri ve bununla ilgili bilgi akışlarını içeren ve sürekli gelişen bir alandır. Tarım-gıda tedarik zinciri yönetimi ise hızla gelişen bir alan olup iklim değişikliği, ürünlerin bozulabilirliği, tüketici davranışlarındaki değişimler, paydaşların çokluğu ve çevresel kaygılar zincirlerin geliştirilmesinde ve performans ölçümünde önemli zorluklar oluşturmaktadır.

1996 yılında Tedarik Zinciri Konseyi (APICS) tarafından tedarik zinciri yönetimini uygulayan şirketlere rehberlik etmek için Tedarik Zinciri Operasyonları Referansı (Supply Chain Operation Reference- SCOR) modeli geliştirilmiştir. İç içe süreçler içeren SCOR yöntemi ile problemlerin kök analizi gerçekleştirilebilmektedir. Söz konusu modelde günümüze kadar birçok güncelleme yapılmış olup 2012 yılında yayınlanan on birinci versiyonda tedarik zincirlerinin çevresel etkilerini yönetmelerine olanak sağlamak amacıyla Green SCOR modeli geliştirilmiştir. Tedarik zincirlerini optimize edebilmek için çevresel ölçümler sağlayan modelde ürünün yaşam döngüsündeki her aşamasında tedarik zinciri yönetiminin etkilerine odaklanılmıştır. 2017 yılında yayınlanan on

ikinci versiyonda ise Green SCOR modeli daha kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve Sürdürülebilir SCOR modeli geliştirilmiştir.

Bu çalışma kapsamında sürdürülebilir kalkınma bakış açısıyla mevcut tarım-gıda tedarik zinciri performansının değerlendirilmesi için Sürdürülebilir SCOR yönteminin uygulanması amaçlanmıştır. Çalışmanın içerdiği başlıklar şu şekildedir. İkinci bölümde sürdürülebilir tarım-gıda tedarik zinciri performans yönetimi, SCOR model, Trafik Işığı Yönteminin literatür taraması yapılmıştır. Üçüncü kısımda ise çalışmanın metodolojisi ve uygulanan yöntemler hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü kısımda ise öncelikle Sürdürülebilir SCOR metrikleri belirlenmiş ve 1.seviye SCOR süreçleri ile ilişkili 3. Seviye performans göstergeleri belirlenmiştir. Sonrasında ise sorunun kök analizi kapsamında 1.seviye SCOR süreçleri AHS yöntemi ile ağırlıklandırılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise yapılan çalışmanın literatüre katkısı ve gelecek çalışmalara ilişkin görüşlere yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

İşletme organizasyonu içindeki üretim, depolama, dağıtım gibi lojistik fonksiyonlar tedarik zincirinin odak noktası olup tüm bu süreçlerin optimal bir düzeyde yönetilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede yapılan literatür araştırmasında tedarik zinciri kavramı, en yaygın olarak rekabet ortamında işletmelerin süreçlerinin güçlendirilmesi için kullanılan bir girişim olarak tanımlanmaktadır (Tan, vd., 2002). Küreselleşmeyle birlikte rekabetin işletme boyutundan tedarik zinciri boyutuna geçilmesi ile birlikte itme yapılı sistemlerden çekme yapılı sistemlere geçiş yaşanmıştır (Childerhouse ve Towill, 2000). Bu durum işletmelerin tedarikçileriyle birlikte işbirlikçi bir yaklaşımla süreci yönetmelerini sağlamıştır. Süreç içerisindeki bilgi, ürün ve fonların yarattığı maliyet zincirin toplam maliyetini oluşturmaktadır. Dolayısıyla zincir boyunca sürecin verimli yönetimi aynı zamanda yaratılan toplam değeri artırmakta da etkili olmaktadır.

İşletmelerin küresel rekabet ortamında tedarik zinciri süreçlerini yönetebilmeleri ve kapasitelerini koşullara uygun hale getirebilmeleri için kurumsal performans yönetimine önem vermeleri gerekmektedir. İşletmelerin kurumsal yapılarına bağlı olarak performans ölçüm sisteminin sınırları belirlenebilmektedir. Bununla birlikte, performans ölçüm yöntemlerinden bazıları; tedarik zincirine bütünsel yaklaşım eksikliği, organizasyon bazlı değerlendirmeye odaklanmak, maliyetten bağımsız kriterler için mali değerlerin ölçeklendirmesi, müşterilere ve stratejik hedeflere yönelik değerlendirmenin yeterince yapılamaması gibi sebeplerle eleştirilere maruz kalmıştır (Neely vd., 1995). Tedarik Zinciri Operasyonları Referans (SCOR) modeli, bir şirketin toplam tedarik zinciri performansını ölçmek ve iyileştirmek için kullanılan Tedarik Zinciri Konseyi (SCC) tarafından geliştirilen bir modeldir. SCOR modeli, tedarik zinciri performansının belirlenmesi, değerlendirilmesi ve izlenmesi için sistematik ve bütünleşik bir yaklaşım olarak tasarlanmıştır (Stephens, 2001). Bu model, teslimat ve talep karşılama performansı, envanter ve varlık yönetimi, üretim esnekliği, garantiler, süreç maliyetleri ve bir tedarik zincirinin genel performans değerlendirmesini etkileyen diğer faktörlerin bir arada değerlendirmesini içermektedir (Handayani ve Setyatama, 2020).

Tedarik zinciri yönetimi, ilk tedarikçilerden nihai müşterilere kadar malzemelerin, kaynakların ve malların hareketinden sorumludur (Chopra ve Meindl, 2007). Bununla birlikte, uzun vadede örgütsel tedarik zinciri için ekonomik-ekolojik avantajlar yaratmak için bir gereklilik olarak 'yeşil' fikri ortaya çıkmıştır (Zhu vd., 2012). Yeşil tedarik zinciri yönetimi, ekolojik bileşenin tedarik zinciri yönetimine dahil edilmesi olarak ifade edilmektedir (Srivastava, 2007). Yeşil tedarik zinciri yönetimi, bütünsel bir bakış açısıyla bir tedarik zincirinin ekolojik önlemlerini ele almayı amaçlayan stratejik yaklaşımdır (Parmigiani vd., 2011). Bununla birlikte, örgütsel bakış açısından, yeşil tedarik zinciri yönetimi, tüm yönetim seviyelerinde ekolojik performansları iyileştirmeyi amaçlayan iş faaliyetlerinde ve süreçlerinde tüm yol boyunca gösterilen uyumlu bir çaba olarak görülmektedir (Mangla vd. 2014). Zhu vd. (2005), yeşil tedarik zinciri yönetimini, iş organizasyonlarının ekolojik verimliliklerini artırarak rekabet gücü ve pazar payı hedeflerine ulaşmaları için çok önemli yeni bir model olarak tanımlamışlardır. Buna ek olarak Luthra vd. (2013), yeşil tedarik zincirinin endüstriyel açıdan sürdürülebilir kalkınmada önemli bir rol oynadığı da ifade etmişlerdir.

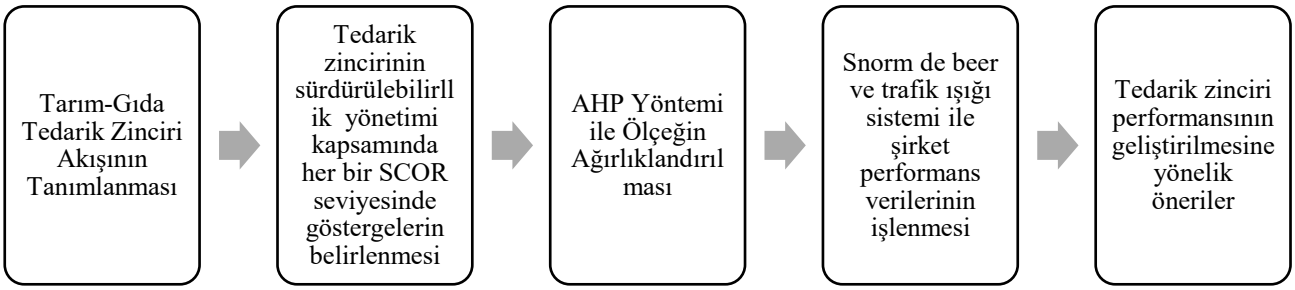
Sürdürülebilir kalkınma kavramı ile kez ortak Brundtland Raporu olarakda bilinen Ortak Geleceğimiz adlı yayında, mevcut toplumun gereksinimleri karşılanırken gelecek nesillerinde gereksinimlerinden taviz verilmeden oluşturulan bir büyüme modeli olarak ifade edilmiştir (Espinosa, 2011). Sürdürülebilirlik kavramının üretim ve tüketim süreçlerinde temel alınması ve özellikle tüketimin azaltılarak etkin ve verimli süreçlerin oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevede tüketim aşamasında oluşan atıkların çevreye zarar vermesinin önüne geçilirken üretim aşamasında da geri dönüştürülebilir hammadde kullanımı önemli olmaktadır (Peattie K., 1999). Ancak tarım-gıda tedarik zincirlerindeki toplam maliyetlerin düşürülmesine yönelik çalışmalar süreçlerden kaynaklı çevresel boyutta oluşan hasarlar göz ardı edilebilmektedir (Gallo vd, 2017).

Bu araştırmanın avantajı Sürdürülebilir SCOR 12 performans ölçüm yönteminin kullanılmasıdır. SCOR 12 yöntemi, önceki SCOR 11 sürümünden birkaç metrik üzerinde güncellemeye sahip en son sürümdür, bu nedenle hiyerarşi daha ayrıntılı olup daha uygun bir analiz üretilebilecektir.

3. METODOLOJİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada tarım-gıda tedarik zincirinin performans ölçümünde sürdürülebilirlik bakış açısıyla SCOR yöntemi ile kök analiz yapılması amaçlanmış olup oluşturulan metodoloji Şekil 3'de görülmektedir.

Bir tarım işletmesinin sürdürülebilirlik performansının değerlendirilmesi amaçlanan çalışmada ilk olarak bir literatür araştırması ve şirket yetkilileri ile yapılan görüşmeler çerçevesinde tarım-gıda tedarik zincirinin akışı oluşturulmuş ve SCOR metrikleri çerçevesinde anahtar performans göstergeleri belirlenmiştir. İkinci aşamada oluşturulan hiyerarşik yapının AHP yöntemi ile ağırlıklandırılması yapılmıştır. Bir sonraki aşamada şirket yetkililerinden alınan veriler çerçevesinde anahtar performans göstergelerine ait parametreleri eşitlemek için Snorm De Beer kullanılarak normalizasyon yapılmıştır. Son aşamada ise işletmenin performans ağırlıkları ve Snorm değerlerinin çarpımından oluşan toplam tedarik zinciri performansı değerlendirilmiş ve trafik ışığı sistemi ile öncelikler belirlenmiştir.

Şekil 3. Metodoloji

3.1. SCOR Modeli

SCOR modeli, farklı endüstrilerdeki tedarik zincirlerinin yönetiminde süreçlerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla 1996 yılında Tedarik Zinciri Konseyi tarafından geliştirilen bir yönetim aracıdır. Tedarik zincirlerindeki tüm operasyonel faaliyetler için ortak bir dil oluşturan model birçok farklı sektörde uygulanmaktadır. Planlama, tedarik, üretim, teslimat, iade ve etkinleştirme süreçlerinden oluşan model ile süreçlerin verimliliği, işletmelerin teslimat performansı ve tedarik zincirinin toplam maliyeti gibi konularda iyileştirme olanağı bulunmaktadır. Tedarik zincirlerinin performanslarının değerlendirilmesi ve izlenmesinde bütünleşik bir yaklaşım sağlayan model ile finansal, süreçsel ve ve hizmet gibi alanlarda zincir değerlendirilerek kapsamlı bir ölçüm yapılabilmektedir (Stephens, 2001). Bir işletmenin tedarik zincirinin performansını ölçmesine ve değerlendirmesine odaklanan SCOR modeli, dört hiyerarşik seviyeden oluşmaktadır (APICS, 2017). Seviye-1'de bir işletmenin tedarik zincirinin performansının geliştirilmesi amacıyla oluşturulan temel süreçlerin genel bilgisi yer almaktadır. Seviye-2'de, tedarik zincirinin basitleştirilmesi ve esnekliğinin sağlanması amacıyla 1.seviyedeki her süreç için alt katergoriler tanımlanmıştır. Seviye-3'de planlama, tedarik, ürün imalatı, nakliye ve iadeler gibi tedarik zincirindeki süreçlerin ayrıntılarına odaklanılmaktadır. Seviye-4'te ise işletmelere ilişkin oluşturulan alt hiyerarşik süreçler bulunmaktadır. Bununla birlikte SCOR metriklerinin tümü performans özelliklerinden birinde gruplandırılmış olup APICS'ye (2017) göre SCOR' da yer alan performans özellikleri şunlardır:

- ✓ Güvenilirlik-G (Reliability): Bir sürecin sonuçlarının tahmin edilebilirliğine odaklanan ve ürünün doğru zamanda, doğru yerde, doğru kalitede ulaştırılması gibi görevleri gerçekleştirme yeteneğidir.
- ✓ Esneklik-E (Responsiveness): tedarik zincirindeki ürünlerin veya hizmetlerin gerçekleştirilme hızıdır.
- ✓ Çeviklik-Ç (Agility): Rekabet avantajı sağlamak ve sürdürebilmek için değişen pazarlara ve dış etkilere cevap verebilme yeteneğidir.
- ✓ Varlık Yönetimi-VY (Asset Management): İşletme sermayesi, sabit varlıklar gibi tedarik zincirinde yer alan varlıkların organizasyon içinde verimli kullanılması yeteneğidir.
- ✓ Maliyet-M (Cost): Tedarik zincirindeki işçilik, malzeme, yönetim ve nakliye gibi süreçlerdeki operasyonel maliyeleri ifade etmektedir.

3.2. AHP Yöntemi

Probleme ait kriterler arasındaki yatay ve dikey etkileşimleri hiyerarşik olarak modelleme imkanı sağlayan Analitik Hiyerarşi Süreci, Saaty, T.L. tarafından geliştirilen bir karar destek modelidir.

Bu karar destek modeli, her bir değişkenin göreceli önemi hakkında sübjektif değerler vererek ve hangi değişkenlerin en yüksek önceliğe sahip olduğunun belirlenmesi mümkün olmaktadır (Chaiyaphan ve Ransikarbum, 2020). Bu kapsamda öncelikle problemin tanımının yapılması gerekmektedir. İkinci aşamada ise problemin yapısına bağlı olarak karar vericiyi sonuca götürecek olan kriterler, alt kriterler ve alternatifler belirlenmektedir. Bu aşamada uzman kişilerin görüşleri veya anket çalışmaları yapılabilmektedir. Üçüncü aşamada oluşturulan kriterlerin matrisi oluşturularak yine karar vericilerin görüşleri neticesinde ağırlıklandırma yapılmaktadır.

3.3. Trafik Işığı Yöntemi

Trafik Işığı Yöntemi, analiz yapmak için kırmızı, sarı ve yeşil renk göstergelerini kullanan bir kalite kontrol aracıdır. Bu renk kategorisi, işletmenin hedefe uygun veya hedefe ulaşamayan performansını değerlendirmesini kolaylaştırabilmektedir (Pulansari ve Putri, 2020); (Zachariah vd., 2017). İşletmenin performans başarısının anlaşılmasını kolaylaştırmak için kullanılan trafik ışığı sisteminde kullanılan renk göstergesi şu şekildedir.

- ✓ Snorm <%60: Kırmızı Işık
- ✓ %60 <Snorm <%80: Sarı Işık
- ✓ %80 <Snorm: Yeşil Işık

Kırmızı gösterge, %60'ın altında bir snorm değeri ile performansın yetersiz olduğunu, sarı ise %60 ile %80 arasında bir eşik değeri ile işletmenin performansının elde edilemediği anlamına gelmektedir. İşletmenin bu değer konusunda dikkatli olması gerekmektedir. Aynı zamanda, yeşil göstergenin Snorm değeri %80'in üzerindedir, bu da şirketin performansının iyi kategoride olduğu anlamına gelmektedir.

4. BULGULAR

4.1. Sürdürülebilirlik Kriterlerinin Seçimi

Çalışmanın amacı bir tarım işletmesine yönelik tarım-gıda tedarik zincirinin çevresel performansının toplam bir görünümünü oluşturmaktır. Bu çerçevede mevcut tarım-gıda değer zincirinin uçtan uca çevresel performansının kök neden analizinin yapılması önemlidir. Bununla birlikte mevcut durumun iyi bilinmesi ve SCOR modeline uyarlanarak süreçlerin doğru tespiti önem kazanmaktadır. SCOR Modeli hiyerarşik yapısıyla işletmelere çevresel ayak izi hedeflerinin belirli faaliyetlerdeki hedeflere dönüştürülmesine olanak tanımaktadır. Bu aşamada tarım-gıda tedarik zincirinde bir tarım işletmesine yönelik SCOR 12'de ortaya koyulmuş olan Sürdürülebilir SCOR metrikleri belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Tarım-Gıda Tedarik Zinciri Sürdürülebilir SCOR Metrikleri

SS.1.004	Tedarik zinciri boyunca kullanılan yenilenebilir malzemeler
SS.1.006	Tedarik zinciri boyunca geri kazanılan ürünlerin ve ambalaj malzemelerinin yüzdesi
SS.1.007	Tedarik zinciri boyunca tüketilen toplam enerji
SS.1.008	Tedarik zinciri boyunca tüketilen toplam yenilenemez enerji
SS.1.009	Tedarik zinciri boyunca tüketilen toplam yenilenebilir enerji
SS.1.013	Tedarik zincirinde yeniden kullanılan veya geri dönüştürülen su toplamı
SS.1.016	Tedarik zincirinde doğrudan (Kapsam 1) sera gazı emisyonlarının toplamı
SS.1.026	Tedarik zinciri boyunca toplam tehlikeli madde

Kaynak: APICS,2017

Tablo 1'de görülen metriklerin tamamı 2. seviye SCOR süreçleriyle ilişkili tüm tedarik zincirinin planlama, kaynak sağlama, yapma, teslim etme ve iade etme toplamını ifade etmektedir.

4.2. Sürdürülebilirlik Kriterlerinin Seviye-1 Performans Göstergeleri

SCOR yönteminin 12. versiyonunda sürdürülebilir SCOR metriklerinin, SCOR seviye-3 süreçlerinin her biri için ölçülebileceği ve daha sonra seviye-2 ve seviye-1 metriği oluşturmak için toplanabileceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda 1. Seviye SCOR süreçlerine ilişkin performans göstergeleri uzman ve akademisyen görüşleri alınarak Tablo 2'de oluşturulmuştur. Performans göstergeleri belirlenirken Tablo 1'de belirlenmiş olan Sürdürülebilir SCOR metrikleri ile ilişkisi göz önüne alınmıştır. Örneğin üretim sürecinde yer alan verimlilik performans göstergesi, tedarik zinciri boyunca tüketilen enerji ve su kullanımının toplam verimliliğini ifade etmektedir.

Tablo 2. Tarım-Gıda Tedarik Zinciri Yönetimi Performansında Her Düzey için Göstergeler

Temel Süreç (1.Seviye)	Performans Boyutu (2.Seviye)	Anahtar Performans Göstergesi (3.Seviye)
Planlama	Esneklik	**E.3.12.** Ürün Kaynaklarını Ürün Gereksinimleriyle Dengelenmesi (süre)
		E.3.37. Teslimat Kaynaklarının Tanımlanması, Değerlendirilmesi ve Birleştirilmesi (Süre)
		E.3.42. Üretim Gereksinimlerini Belirleme, Önceliklendirme ve Toplama (Süre)
Tedarik	Güvenilirlik	**G.3.17.** EMS veya ISO14001 sertifikasına sahip tedarikçilerin yüzdesi (%)
		G.3.22. Doğru paketleme ile alınan siparişlerin/hatların yüzdesi (%)
	Varlık Yönetimi	**VY.3.2.** Geri dönüşüm veya yeniden kullanım için bir tedarikçi geri alma programına sahip ürün içeriğinin yüzdesi (%)
		VY.3.3. Geri dönüştürülebilir/tekrar kullanılabilir malzemelerin yüzdesi (%)
Üretim	Güvenilirlik	**G.3.14.** Belirtilen çevresel performans gerekliliklerini karşılayan ürünlerin yüzdesi (%)
		G.3.15. Uygun çevre etiketine sahip ürünlerin yüzdesi (%)
		G.3.58- Verimlilik (%)
	Varlık Yönetimi	**VY.3.4.** Dahili olarak yeniden kullanılan paketleme/nakliye malzemelerinin yüzdesi (%)
		VY.3.14. Üretim sürecinde kullanılan tehlikeli maddelerin tüm malzemelere oranı (%)
		VY.3.15. Tehlikeli atıkların toplam atığa oranı (%)
Teslimat	Güvenilirlik	**G.3.16.** Çevresel ölçütleri/kriterleri karşılayan tedarikçilerin yüzdesi (%)
		G.3.41. Hasarsız teslim edilen siparişler (%)
İade	Varlık Yönetimi	**VY.3.22.** Toplam atığın yüzdesi olarak geri dönüştürülebilir atık (%)
Etkinleştirme	Maliyet	**M.3.12.** Üretimle İlgili Dolaylı Maliyet (TL/kg)
		M.3.20. Üretimde risk azaltma maliyetleri (TL/kg)
		M.3.21. Teslimatta Risk Azaltma Maliyetleri (TL/kg)

Kaynak: APICS ,2017

Performans gerçekleştirme düzeyi, bu performans göstergelerinin normalleştirilmesiyle tanımlanmaktadır (Moreira vd., 2021). Ancak Tablo 2'de görüldüğü gibi her gösterge farklı ölçek boyutlarında bir ağırlığa sahip olduğundan parametrelerin eşitlenmesi için bir normalizasyon yapılması gerekmektedir. Normalizasyon işlemi performans ölçümünün nihai değerine ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır (Prasetyaningsih vd., 2020). Bu çalışmada Snorm De Boer normalizasyon formülü kullanılmış olup formül aşağıda Eşitlik 1'de görüldüğü gibidir. Si, Gerçek gösterge değerini, Smin, performans göstergelerinden en kötü performansı elde etme değerini, Smax, performans göstergelerinden en iyi performansı elde etme değerini ifade etmektedir.

$$S_{norm}(skor) = \frac{Si - Smin}{Smax - Smin} X\ 100$$

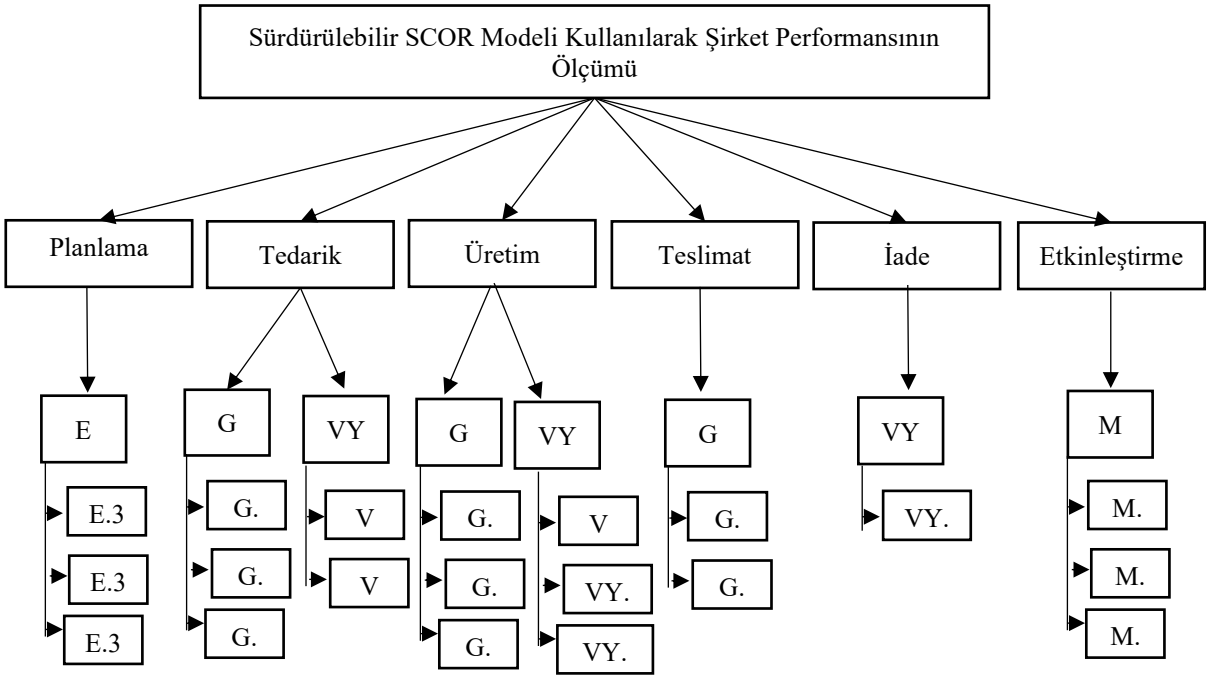
Snorm de Boer kullanarak normalleştirme, her bir KPI göstergesinin gerçek puanını belirlemek için parametreleri eşitlemek için kullanılmaktadır. Bu ölçümde her bir gösterge ağırlığı belirli bir değer aralığına yani 0'dan 100'e dönüştürülür. Sıfır (0) en kötüsü ve yüz (100) en iyisidir. Böylece her göstergenin parametreleri aynı olduğundan bundan sonra bir analiz yapılabilmektedir. Bu aşamada tarım işletmesine ait veriler Eşitlik 1'deki formülle hesaplanmış olup Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Anahtar Performans Göstergelerinin Normalize Değeri

Temel Süreçler (1.Seviye)	Performans Boyutu	Anahtar performans göstergesi (KPI)	SNORM Değeri
Planlama	Esneklik	E.3.12	1,00
		E.3.37.	1,00
		E.3.42.	1,00
Tedarik	Güvenilirlik	G.3.17.	0,67
		G.3.22.	0,88
	Varlık Yönetimi	VY.3.2.	0,64
		VY.3.3.	0,45
Üretim	Güvenilirlik	G.3.14.	0,72
		G.3.15.	0,89
		G.3.58.	0,83
	Varlık Yönetimi	VY.3.4.	0,47
		VY.3.14.	0,58
		VY.3.15.	0,60
Teslimat	Güvenilirlik	G.3.16.	0,63
		G.3.41.	0,52
İade	Varlık Yönetimi	VY.3.22	0,87
Etkinleştirme	Maliyet	M.3.12	0,50
		M.3.20	0,50
		M.3.21	0,50

4.3. Performans Göstergelerinin AHP ile Ağırlıklandırılması

Çalışmanın bu aşamasında AHP yöntemi kullanılarak performans göstergelerinin ağırlıkları hesaplanacaktır. Şekil 4'de performans ölçümü için oluşturulan hiyerarşik yapı görülmektedir.

Şekil 4. Anahtar Performans Göstergelerinin Hiyerarşik Yapısı

Şekil 4'de yer alan hiyerarşik yapı çerçevesinde oluşturulan AHP matrisi tarım işletmesindeki uzmanlar ve akademisyen görüşleri alınarak ağırlıklar değerlendirilmiştir. Hesaplama işlemi tamamlandıktan sonra, aşağıdaki Tablo 4'deki gibi seviye 1'den seviye 3'e ağırlıklandırma sonuçları elde edilmiştir. Hesaplanan tutarlılık değerleri sırasıyla 0,05, 0,08 ve 0 olup ikili karşılaştırma matrisi değerinin istenen tutarlılık oranı gereksinimlerini karşıladığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 4. SCOR Seviyelerinin Ağırlık Değerleri

Temel Süreç (1.Seviye)	Ağırlık	Performans Boyutu (2.Seviye)	Ağırlık	Anahtar Performans Göstergesi (3.Seviye)	Anahtar Performans Göstergesinin Ağırlığı
Planlama	0,34	Esneklik	1	**E.3.12.**	0,30
				E.3.37.	0,35
				E.3.42.	0,35
Tedarik	0,22	Güvenilirlik	0,70	**G.3.17.**	0,75
				G.3.22.	0,25
		Varlık Yönetimi	0,30	**VY.3.2.**	0,50
				VY.3.3.	0,50
Üretim	0,23	Güvenilirlik	0,60	**G.3.14.**	0,33
				G.3.15.	0,33
				G.3.58.	0,33
		Varlık Yönetimi	0,40	**VY.3.4.**	0,50
				VY.3.14.	0,25
				VY.3.15.	0,25
Teslimat	0,13	Güvenilirlik	1	**G.3.16.**	0,75
				G.3.41.	0,25
İade	0,05	Varlık Yönetimi	1	**VY.3.22.**	1,00
Etkinleştirme	0,03	Maliyet	1	**M.3.12.**	0,45
				M.3.20.	0,30
				M.3.21.	0,30

4.4. Performans Göstergelerinin Trafik Işığı Sistemi Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu aşamasında tarım işletmesine ait Tablo 3'te belirlenen SNORM değerleri ile anahtar performans göstergelerinin ağırlığının çarpımından oluşan işletmeye ait performans düzeyi belirlenmiştir. Tablo 5 'te görüldüğü gibi işletmenin tedarik ve üretim süreçlerindeki varlık yönetimine ilişkin performans düzeyi ve

etkinleştirme sürecindeki maliyet göstergesi %60'ın altında olup trafik ışığı yöntemi sisteminin kırmızı ışık kategorisindedir. Geri dönüştürülebilir ürün kullanımı ve tedarikçi seçiminde önlemler alması gerekmektedir. Ayrıca işletme gerek tedarik gerekse üretim süreçlerinde kullandığı geri dönüştürülebilir malzemelerin artırılması ve üretimde kullandığı tehlikeli madde kategorisindeki malzemelerin azaltılmasına yönelik çalışmalara önem vermelidir. Bununla birlikte işletmenin tedarik ve teslimat süreçlerin %80 seviyesinin altında yani sarı ışık kategorisinde olduğu görülmektedir. Bu çerçevede işletmenin özellikle çalıştığı tedarikçilerin çevresel ölçütleri karşılama oranının düşük olmasından kaynaklı bu durum işletme için iyileştirilmesi gereken bir faktör olduğu söylenebilir. Ayrıca Tablo 5'te işletmenin hasarsız teslimat konusunda da mevcut durumda %52 seviyelerinde olduğu görülmektedir. Bu durumda işletmenin sürdürülebilirlik konusunda hasarlı teslimatı azaltıcı yeni önlemler alması gerekmektedir. Bununla birlikte işletmenin mevcut durumda özellikle planlama konusunda performansı iyi durumdadır. Ürün planlamada %100 seviyede olup yeşil kategorisindedir. İşletmenin ayrıca iade süreçlerinde geri dönüştürülebilir atık yönetimi konusundaki performansı %87 seviyesinde olup üretimde güvenilir ürün üretimi gerçekleştirme düzeyi %80'in üzerinde olup yeşil kategoride yer almaktadır.

Tablo 5. Anahtar Performans Göstergelerinin Trafik Işığı Sistemi ile Değerlendirmesi

Temel Süreç (1.Seviye)	Ağırlık	Performans Boyutu (2.Seviye)	Ağırlık	Anahtar Performans Göstergesi (3.Seviye)	Anahtar Performans Göstergesinin Ağırlığı	SNORM Değeri	KPI * SNORM Değeri	Toplam Değer
Planlama	0,34	Esneklik	1	**E.3.12.**	0,30	1,00	0,30	100,00%
				E.3.37.	0,35	1,00	0,35	
				E.3.42.	0,35	1,00	0,35	
Tedarik	0,22	Güvenilirlik	0,70	**G.3.17.**	0,75	0,67	0,50	72,25%
				G.3.22.	0,25	0,88	0,22	
		Varlık Yönetimi	0,30	**VY.3.2.**	0,50	0,64	0,32	54,50%
				VY.3.3.	0,50	0,45	0,23	
Üretim	0,23	Güvenilirlik	0,60	**G.3.14.**	0,33	0,72	0,24	80,52%
				G.3.15.	0,33	0,89	0,29	
				G.3.58.	0,33	0,83	0,27	
		Varlık Yönetimi	0,40	**VY.3.4.**	0,50	0,47	0,24	53,00%
				VY.3.14.	0,25	0,58	0,15	
				VY.3.15.	0,25	0,60	0,15	
Teslimat	0,13	Güvenilirlik	1	**G.3.16.**	0,75	0,64	0,48	61,00%
				G.3.41.	0,25	0,52	0,13	
İade	0,05	Varlık Yönetimi	1	**VY.3.22.**	1,00	0,87	0,87	87,00%
Etkinleştirme	0,03	Maliyet	1	**M.3.12.**	0,45	0,50	0,23	52,50%
				M.3.20.	0,30	0,50	0,15	
				M.3.21.	0,30	0,50	0,15	

Çalışmanın son aşamasında işletmeye ait toplam tedarik zinciri hesaplaması yapılmıştır. Tablo 6'da görüldüğü gibi işletmenin ana süreçlerdeki performans düzeyi orta seviyede olup toplam tedarik zinciri performansı %78'dir. Ancak bir önceki tabloda da görüldüğü gibi işletmenin özellikle maliyet konusundaki gerek dışsal maliyetler gerekse risk azaltma maliyetleri konusunda çalışmalara öncelik vermesi gerekmektedir.

Tablo 6. Toplam Tedarik Zinciri Performans Değeri

Temel Süreçler	Ağırlık	SNORM Değeri Ortalaması	Toplam Tedarik Zinciri Değeri
Planlama	0,34	1	0,3400
Tedarik	0,22	0,66	0,1452
Üretim	0,23	0,68	0,1564
Teslimat	0,13	0,58	0,0754
İade	0,05	0,87	0,0435
Etkinleştirme	0,04	0,5	0,0200
Toplam TZ Değeri			**0,7805**

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir çiftçilik uygulaması olarak tarım veya ziraat; ekinlerin yetiştirilmesi için toprağın işlenmesi, yiyecek, yün ve diğer ürünler sağlamak için hayvanların yetiştirilmesi dahil olmak üzere bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, bu ürünlerin uygun koşullarda muhafazası, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanmasını ele alan bilim dalıdır. Tarım veya çiftçiliği bir sistem olarak ele aldığımızda tohum, gübre, makine ve işçilik gibi girdilerin ekim, sulama, ayıklama ve hasat işlemleri sonrası sistemin çıktısı mahsuldür. Buna ek olarak Tohumdan gıdaya dönüşüm birincil, ikincil ve üçüncül düzeyde üç temel ekonomik faaliyet içermektedir. Birincil düzeyde doğal kaynakların çıkarılması ve üretimi ile bağlantılı ekinlerin, meyvelerin, sebzelerin, çiçeklerin ve çiftlik hayvanlarının yetiştirilmesini içeren tarım bu kapsama girmektedir. İkincil faaliyet bu kaynakların işlenmesiyle ilgili olup örneğin buğdaydan un yapımı, undan ekmek üretimi gibi süreçleri ifade etmektedir. Üçüncül düzey ise taşıma, depolama,

ticaret, bankacılık, sigorta ve reklamcılık gibi hizmetler aracılığıyla birincil ve ikincil sektörlere destek sağlayan faaliyetlerdir.

Tarım-gıda gıda tedarik zinciri ise bir çiftlikten gelen gıdanın sofralarımıza nasıl geldiğini açıklayan süreci ifade etmektedir. Tarım-gıda tedarik zincirinde üreticiler küçük çiftçi, büyük çiftçi veya tarım işletmesi olabilmektedir. Buna ek olarak ürünlerin mevsimselliği, kısa sürede tüketilmesinin gerekliliği ve tedarik süresinin uzunluğundan dolayı diğer tedarik zinciri modellerinden daha fazla belirsizliklerin olduğu bir zincirdir. Mevcut tarım-gıda tedarik zincirinin ilk halkasında hammadde teminini sağlayan birincil üreticiler yani zirai veya hayvansal üreticiler bulunmaktadır. İlk kademeden çıkan ürünler gıda sanayisine gelerek burada katma değerli hizmetlere tabii tutularak işlenip ambalajlanarak tüketime hazır hale getirilmektedir.

Tarım-gıda tedarik zinciri yönetimi hızla gelişen bir alandır. İklim değişikliği, ürünlerin bozulabilirliği, tüketici davranışlarındaki değişimler, paydaşların çokluğu ve çevresel kaygılar zincirlerin geliştirilmesinde ve performans ölçümünde önemli zorluklar oluşturmaktadır. Günümüzde tarım-gıda tedarik zincirindeki operasyonların optimize edilmesi ve sürdürülebilirlikle ilgili performanslarının iyileştirilmesine yönelik birçok çalışma yapılmaktadır. Ancak verimsiz değer zincirlerinin uzun vadede rekabeti olumsuz etkilemesi söz konusudur. Bu çerçevede mevcut zincirlerin performans ölçümü ve değerlendirmesi her işletme için esas olup iyileştirme kararlarının alınması ve hedeflere ulaşılması konusunda yol gösterici olmaktadır. SCOR Model'in hiyerarşik yapısı, stratejik çevresel ayak izi hedeflerinin belirli faaliyetlerdeki hedeflere kolayca dönüştürülmesine olanak tanımaktadır.

Bu çalışmada bir tarım işletmesinin mevcutta uygulanan SCOR modeline Sürdürülebilir SCOR metrikleri eklenerek işletmenin çevresel performansına yönelik bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan hesaplamalarda işletmenin toplam tedarik zinciri performansı yüksek olmasına rağmen ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik çerçevesinde işletmenin tedarikçi seçimi, teslimat ve maliyet yönetimi konusunda düşük seviyede olduğu hesaplanmıştır. İşletmenin gerek üretimde gerekse teslimat aşamasında tedarikçi seçimi konusunda yeni yaklaşımlar getirmesi işletmenin çevresel sürdürülebilirlik performansını artırmasının yanı sıra işletmenin dolaylı maliyetlerini de düşürücü etkisi olacaktır.

Bundan sonraki çalışmalarda tarım-gıda tedarik zincirini oluşturan diğer sanayi işletmeleri ve zincir market düzeyinde performans ölçümü SCOR 12'de belirlenmiş olan GRI standartları çerçevesinde ölçülerek emisyon değerlerini izleme, enerjinin ve su tüketimi gibi konularda daha detaylı hesaplamalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Chaiyaphan, C., ve Ransikarbum, K. (2020). Criteria Analysis of Food Safety Using the Analytic Hierarchy Process (AHP)-A Case study of Thailand's Fresh Markets. E3S Web of Conferences, 141, 1–7. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202014102001
2. APICS. (2017). Supply Chain Operations Reference Model: SCOR Version 12.0. Chicago: APICS.
3. Chaiyaphan, C., ve Ransikarbum, K. (2020). Criteria Analysis of Food Safety using the Analytic Hierarchy Process (AHP)-A Case study of Thailand's Fresh Markets. E3S Web of Conferences, 141, 1–7. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202014102001
4. Childerhouse, P., ve Towill, D. (2000). Engineering Supply Chains To Match Customer Requirements. Logistic Information Management, 337-346.
5. Chopra, S., Meindl, P. (2007). Supply Chain Management. Strategy, Planning & Operation. In: Boersch C., Elschen R. (eds) Das Summa Summarum des Management. Gabler.
6. Espinosa, A. (2011). Complexity Approach to Sustainability: Theory and Application. River Edge-NJ: World Scientific Publishing Co.
7. FAO. 2013. Report of the First Meeting of the Plenary Assembly of the Global Soil Partnership (Rome, 11-12 June 2013). Hundred and Forty-eighth session, Rome, 2-6 December 2013, CL 148/13, Rome.
8. Gallo, A., Accorsi, R., Baruffaldi, G., & Manzini, R. (2017). Designing Sustainable Cold Chains for Long-Range Food Distribution: Energy-Effective Corridors on the Silk Road Belt. Sustainability, 1-20.
9. Handayani, A., & Setyatama, C. Y. (2020). Analysis of Supply Chain Management Performance using SCOR and AHP Methods In Green Avenue Apartments of East Bekasi. Journal of Applied Science, Engineering, Technology, and Education, 1(2), 141–148. https://doi.org/10.35877/454ri.asci1241

10. Luthra S., Garg D., Haleem A. (2014). Critical Success Factors of Green Supply Chain Management for Achieving Sustainability in Indian Automobile Industry. Product Plan Control. http://dx.doi.org/10.1080/09537287.2014.904532

11. Mangla S., Madaan J., Sarma P.R.S., Gupta M.P. (2014). Multi-Objective Decision Modelling Usinginterpretive Structural Modelling For Green Supply Chains. International Journal of Logistics System Management 125–142.

12. Moreira, L. L., de Brito, M. M., & Kobiyama, M. (2021). Effects of Different Normalization, Aggregation and Classification Methods on The Construction of Flood Vulnerability Indexes. Water (Switzerland), 13(1). https://doi.org/10.3390/w13010098

13. Neely, A., Gregory, M., ve Platts, K. (1995). Performance Measurement Systems Design: A Literature Review and Research Agenda. International Journal of Operations and Production Management, 80-116.

14. Parmigiani A., Klassen R.D., Russo M.V. (2011). Efficiency Meets Accountability: Performance Implications of Supply Chain Configuration, Control and Capabilities. Journal of Operation Management. 212–223.

15. Peattie, K. (1999). Trapping Versus Sunstance in the Greening of Marketing Plan. Journal of Strategic Marketing, Vol:7, 131-148.

16. Prasetyaningsih, E., Muhamad, C. R., & Amolina, S. (2020). Assessing of Supply Chain Performance by Adopting Supply Chain Operation Reference (SCOR) model. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 830(3). https://doi.org/10.1088/1757-899X/830/3/032083

17. Pulansari, F., & Putri, A. (2020). Green Supply Chain Operation Reference (Green SCOR) Performance Evaluation (Case Study: Steel Company). Journal of Physics: Conference Series, 1569(3). https://doi.org/10.1088/1742-6596/1569/3/032006

18. Srivastava S.K. (2007) Green Supply-Chain Management: A State of the Art Literature Review. International Journal of Management. 53–80.

19. Stephens, S. (2001). Supply Chain Operations Reference Model Version 5.0: A New Tool to İmprove Supply Chain Efficiency and Achieve Best Practice. Information Systems Frontiers, 471- 476.

20. Tan, K. C., Lyman, S. B., & Wisner, J. D. (2002). Supply Chain Management: A Strategic Perspective. International Journal Of Operations & Production Management.

21. Zachariah, B., Ayuba, P., & Damuut, L. P. (2017). Optimization of Traffic Light Control System of an Intersection Using Fuzzy Inference System. Science World Journal, 12(4), 27–33.

22. Zhu Q., Sarkis J., Geng Y. (2005) Green Supply Chain Management in China: Pressures, Practices and Performance. International Journal of Operations and Production Management. 449–68.

23. Zhu Q, Tian Y, Sarkis J. (2012). Diffusion of Selected Green Supply Chain Management Practices: An Assessment of Chinese Enterprises. Production Plannig and Control: The Management of Operations. 837–850. https://doi.org/10.1080/09537287.2011.642188

24. URL-1, https://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_Development_Goals Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2022.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Marketing

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2971-2981

Arrival
31 June 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64376
Article Serial Number
14

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64376

How to Cite This Article
Gürsoy, İ. & Hatunoğlu, Z. (2022). "PONZİ Sistemlerinde Tüketicilerin Mağdur Olma Riskinin Azaltılmasına Yönelik Bir Yaklaşım Olarak Sosyal Normlar Pazarlama" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2971-2981

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

PONZİ Sistemlerinde Tüketicilerin Mağdur Olma Riskinin Azaltılmasına Yönelik Bir Yaklaşım Olarak Sosyal Normlar Pazarlama

Social Norms Marketing as an Approach to Reduce the Risk of Victimization of Consumers in PONZI Systems

İpek Gürsoy [1] Zeynep Hatunoğlu [2]

[1] Arş. Öğr. Üyesi., Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Gümrük İşletme Bölümü, Mersin, Türkiye
[2] Prof. Dr., Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Gümrük İşletme Bölümü, Mersin, Türkiye

ÖZET

Günümüzde Ponzi şemaları ya da Piramit yapıları olarak ifade edilen sistemler tarafından birçok insanın mağdur edildiği görülmektedir. Charles Ponzi tarafından kurulan Ponzi şemaları önceki yatırımcılara sonraki yatırımcılar tarafından verilen fonlarla ödemenin yapıldığı bir sistemdir. Geçmişten günümüze kadar çok sayıda insanın mağdur edildiği Ponzi şemalarının birçok ortak karakteristik özelliğe sahip oldukları gözlenmektedir. Bu ortak özelliklerin tanımlanması ve çeşitli faktörlerle analiz edilmesi ile ilgili yabancı literatürde çok sayıda çalışmanın mevcut olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda yatırımcıların, dolandırıcıların asimetrik bilgisinden kaynaklı olarak Ponzi şemalarına sürü psikolojisiyle dahil oldukları, sürü davranışı sergileme sebeplerinin de dolandırıcılar tarafından sistemin pazarlanmasında yatırımcıların yakın çevreleri ile birlikte tanınmış ünlü kişileri kullanmalarının diğer bir ifadeyle referans grupların etkisi olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, Ponzi sistemlerinde tüketicilerin mağdur olma risklerinin azaltılmasına yönelik bir strateji olarak sosyal normlar pazarlama yaklaşımı teorik çerçevede ele alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ponzi Şemaları, Yakınlık Sahtekarlığı, Asimetrik Bilgi, Sürü Davranışı, Sosyal Normlar Pazarlama

ABSTRACT

It is seen that many people are victimized by systems expressed as Ponzi schemes or Pyramid structures at the present day. Ponzi schemes are a system in which previous investors are paid with funds given by subsequent investors, which was established by Charles Ponzi. It is observed that Ponzi schemes have many common characteristics, in which many people have been victimized from the past to the present. It has been determined that there are many studies in the foreign literature on the definition of these common features and their analysis with various factors. As a result of the researches, it is seen that the investors are taken part the Ponzi schemes with herd psychology due to the asymmetric knowledge of the fraudsters, and the reasons for exhibiting herd behavior are the use of well-known famous people together with the immediate surroundings of the investors in the marketing of the system by the fraudsters, in other words, the effect of reference groups. Social norms marketing approach as a strategy to reduce the risk of consumers being victimized in Ponzi systems has been researched in a theoretical framework in this study.

Keywords: Ponzi Schemes, Affinity Fraud, Asymmetric Information, Herd Behavior, Social Norms Marketing

1. GİRİŞ

Charles Ponzi tarafından kurulan ve onun adını taşıyan Ponzi Şemaları, önceki yatırımcılara sonraki yatırımcılar tarafından verilen fonlarla ödemenin yapıldığı bir sistem olarak 1920 yılında ortaya çıkmıştır (Amoah, 2018, s. 1117). Ponzi şeması, hayali bir girişimin başarısına olan inancın, sonraki yatırımcılar tarafından yatırılan paralardan ilk yatırımcılarına hızlı getiriler ödenmesiyle beslendiği bir dolandırıcılık biçimidir (Fei vd. 2021, s. 1596). 1920 yılında, Charles Ponzi 45 günlük mevduat kullanımı için %50 faiz ödeme vaadiyle 10.550 kişiyi 8 aylık bir süre içerisinde 9.8 milyon dolar dolandırmıştır (Lewis, 2012, s. 294-295). Çoğu zaman Ponzi şemaları, Piramit şemaları ile benzetilmekte veya karıştırılmaktadır. Titan Saadet Zinciri, Tanker Bank, Kairos Planet, MMM Rus Titan, SAS Enerji ve Çiftlik Bank ülkemizde faaliyet göstermiş saadet zinciri ve piramit sistemi örneklerinden bazılarıdır (Verdi, 2022). Ponzi ve Piramit yapılarının karıştırılması doğaldır çünkü her ikisi de yeni yatırımcılardan alınan sermayenin mevcut yatırımcılara geri ödeme yapmak için kullanıldığı ve yüksek karlılık yanılsaması yaratan çoklu yatırımcı yapılarıdır (Graham, 2014, s. 4). Aralarındaki fark ise bir Ponzi şemasının ömrü, yeni fon toplama yeteneğine bağlıdır (Amoah, 2018, s. 1117).

Ponzi şeması kurucuları, bireylerin otorite figürüne ya da uzman olduğu varsayılan birisini takip etme eğilimine sahip olduklarını bildikleri için birkaç kişi yatırım yapmaya karar verdiğinde sürü etkisiyle diğerlerinin de katılım göstereceklerinin farkındadır. Bu sebeple, kalabalığa ve sosyal kanıtlara dayanarak sisteme katılımcı çekmeye çalışırlar. Erken gelen yatırımcılara yüksek getiri sağlayarak, yatırımcıların bu girişimi arkadaşlarına, meslektaşlarına, akrabalarına, özetle yakın çevrelerine tavsiye etmelerini sağlarlar (Baucus ve Mittenes, 2016, s. 6).

Kendilerini normlara yakınlaştırmak amacıyla sosyal-kültürel çevrelerinin davranışlarından etkilenen bireylerin (Altun, 2018, s. 98), Ponzi sistemlerine katılımlarında da sürü davranışı gösterdikleri gözlenmektedir.

Bireysel davranışı etkilemenin bir yolu sosyal normlardır (Huber vd. 2018, s. 232). Sosyal normlar, sosyal bir gruptaki bireylerin uymaya çalıştıkları standart, geleneksel veya ideal bir davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır (Burke ve Young, 2011, s. 313). İnsanların çoğunluğa uyumlu davranmaya ikna edilme çabaları olarak ifade edilen Sosyal Normlar Pazarlaması da bu teknikle işlemektedir. Aşırı içmeyi azaltmaktan daha sağlıklı beslenmeye yönlendirmeye, çöp atmaktan kaçınarak geri dönüşüm, enerji tasarrufu, su tasarrufu gibi kritik çevre dostu davranışları teşvik etmeye yardımcı olması için akademisyenler ve uygulayıcılar tarafından sosyal normlardan yaygın olarak yararlanıldığı görülmektedir (Mortensen vd., 2019, s. 201). Bu çalışmada, yabancı literatürde mevcut olan çeşitli sosyal normlar pazarlama uygulamalarından örneklere yer verilerek, tüketicilerin Ponzi sistemlerinde yatırım mağduru olma risklerinin azaltılmasına yönelik geliştirilebilecek bir strateji önerisi olarak sosyal normlar pazarlama yaklaşımından bahsedilmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Ponzi Şemalarının Ortak Karakteristik Özellikleri

Ponzi şemaları, mevcut yatırımcılara yeni yatırımcıların katkıda bulunduğu sözde getirilerin ödenmesini kapsayan bir yatırım sahtekarlığıdır. Meşru kazançları çok az olan veya hiç olmayan Ponzi şemalarının devamlılığının sağlanabilmesi için yeni yatırımcılardan sürekli olarak para akışı sağlanması gerekmektedir (Bartoletti vd. 2020, s. 259). Ponzi şemalarının en belirgin ve hepsinde görülen ortak özelliklerinden birisi düşük risk ve yüksek getiri vaadir (Carey ve Webb, 2017, s. 499). Bu sistemlerin kurucuları, gerçekçi olmayan yüksek getiri vaadinde bulunmak, yakınlık grubunun liderlerini kullanarak üye çekmek, yeni yatırımcıları işe almak için para ödülleri sunmak, kendi kendilerine gizli tutulduğu iddia edilen başarılı iş stratejileri olduğunu ileri sürmek ve ait oldukları topluluklar veya gruplar için zenginlik yaratma vizyonları beyan etmek gibi çeşitli karakteristik özelliklere sahiptir (Amoah, 2018, s. 1116). Ayrıca, finansal danışmanın karakteri ve sahip olduğu yetenekler de sisteme katılımda büyük rol oynamaktadır. Finansal danışmanın yani dolandırıcının eğitimi, deneyimi, sahip olduğu sertifikaları ve geçmiş meslek deneyimleri, sahip olduğu yetenekler olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, finansal danışmanın yardımsever ve dürüst görünümü de yatırımcının güvenini etkileyen faktörlerdendir. Bu tür insanlar beyaz yakalı bir suçludur. Beyaz yakalı suçlular başkalarının haklarına saygısızlık, hak ihlali ve sosyal vicdan eksikliği gibi yaygın bir antisosyal kişilik eğilimi sergileyebilirler. Bu tarz suçluların patolojik yalancı oldukları ve bir konuda hiç rahatsızlık duymaksızın yalan söylemeye yatkın oldukları dile getirilmektedir. Sahtekar suçlular, dolandırıcılık yoluyla para veya güç gibi kişisel kazanç elde etmek amacıyla başkalarını aldatabilir, sömürebilir ve manipüle edebilirler (Carey ve Webb, 2017, s. 594). Ponzi kurucusu, düşük riskli ve yüksek getirili faiz vaadiyle yeni yatırımcıları cezbederek işe alır ve yeni yatırımcılardan aldıkları paraları daha önceki yatırımcılara faiz ödeme aşamasında kullanmaktadır. Anormal derecede yüksek bir faiz oranı yatırımcılar tarafından her zaman risk olarak görülebileceğinden, dolandırıcı makul düzeyde yatırım projeleri üretmekte, sonrasında bu projeleri potansiyel yatırımcılara ikna edici bir yöntemle tanıtmakta ve başarılı olduğu takdirde de satmaktadır (Zhu vd. 2017, s. 128-129). Yeni yatırımcıları işe almak zorlaştığında ya da çok sayıda yatırımcının fonlarının iadelerini talep ettiklerinde bu sistemlerin çökmeleri kaçınılmaz olmaktadır (Bartoletti vd., 2020, s. 259).

Literatür incelendiğinde, araştırmacılar tarafından Ponzi şemalarında mağdur olan yatırımcıların demografik, psikografik ve davranışsal özelliklerini incelemeye yönelik olarak çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Demografik değişken olarak yaş faktörü dolandırıcılıkla ilişkili en sık kullanılan değişkenlerden biridir. Yaşlı insanların finansal sahtekarlık mağduru olma olasılıklarının daha yüksek olduğuna dair yaygın bir inanç vardır ancak mağdurlarla ilgili klişeler yapılan araştırmalarla tam anlamıyla desteklenmemektedir. Çünkü bazı araştırmacılar, yaş arttıkça sahtekarlık mağduriyetinin azaldığı görüşüne sahiptirler (Kieffer ve Mottola, 2016, s. 277-278). Bilişsel yaşlanma teorileri, genel yavaşlama hipotezi ve engelleyici eksiklik hipotezi gibi biyolojik temelli bilişsel işlevlerde düşüşe işaret etmektedir. Yapılan araştırmalar, yaşlanma sürecinde bellek, işlem hızı, problem çözme yeteneği, matematiksel beceriler, dil ve yönetsel işleyiş gibi kısımlarda sürekli sistematik düşüşler yaşandığını göstermektedir. Bu bilişsel gerilemeler, kötü finansal karar verme ve finansal okuryazarlık becerileri ile ilişkilendirilmektedir (Judges vd. 2017, s. 2). Graham (2014, s. 17-18), yatırım sahtekarlığı kurbanı olanların daha yaşlı ve daha zengin yatırımcılar ve genellikle erkek olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, finansal bilgisi daha yüksek bireylerin yatırım sahtekarı kurbanı olma olasılıklarının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Yani, kendisini son derece geliştirmiş olan dolandırıcılardan, yalnızca finansal konularda eğitim alarak yatırım sahtekarlığına karşı korunmak mümkün değildir. Bir kişinin yaşadığı yer de yatırım sahtekarlığının önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. İngiltere'nin güney ve doğusundaki banliyö kuşağı en yüksek gelir düzeyine sahip kesimdir. Buradaki bireylerin yatırım yapma olasılıkları daha yüksek olduğu için yatırım sahtekarlığı kurbanı olma olasılıkları çok yüksektir. Yatırım suçlarından şikayet etme olasılığı en yüksek olan nüfus segmentleri ise olgun,

bilgili, emekli, zengin ve hırslı bireylerden oluşmaktadır. Özetlemek gerekirse hiçbir yatırımcı, yatırım dolandırıcılığı konusunda güvende olamamaktadır. Bir yatırım sahtekarlığını yasal bir yatırım fırsatından ayırt etmek basit bir süreç değildir. Bununla birlikte psikografik değişkenler olarak risk toleransı, borç algısı, düşünmeden hareket etmek ve finansal okuryazarlık gibi faktörler de sahtekarlık mağduriyeti ile ilişkilendirilmektedir. Özellikle, risk toleransı ve riskli davranışlara daha yüksek düzeyde katılımın, yüksek sahtekarlık mağduriyeti olasılığı ile bir ilişkisi bulunmaktadır (Kieffer ve Mottola, 2016, s. 279).

Ponzi ve piramit şemalarına katılan yatırımcı profilleri saf yatırımcıdan zeki yatırımcıya kadar çeşitlilik göstermektedir (Amoah, 2018, s. 1118). Ponzi şemalarının kurbanlarının genellikle çok açgözlü veya çok saf oldukları için hatalı oldukları söylenmektedir (Lewis, 2012, s. 307). Greenspan (2009), saflığı alt bir aptallık türü olarak ifade etmektedir. Bu sebeple, Ponzi şemalarının başarısını açıklamak için çok boyutlu bir saflık teorisi önermektedir. Saflık, net düşünme eksikliğini içine alan bir kavramdır. Bireyler yüksek IQ'ya sahip olabilirler ancak yine de oldukça saf varlıklardır. Duygu tarafından yönlendirilen dürtü ve sezgi çoğu zaman en zeki olanlar arasında bile mantıksız kararlara yol açabilmektedir. Eğer bir toplumda sosyal ve diğer durumsal baskılar güçlü ise bireyin saf davranışlar sergileme olasılığı daha yüksektir, aksi durumda ise daha düşüktür. Örneğin, Madoff dolandırıcılığında güçlü sosyal destek baskısı bulunduğu ifade edilmiştir. Madoff'un tanınmış bir hayırsever olması ve itibarı potansiyel kurbanların kararlarını etkilemiştir. Bu durum, Madoff sahtekarlığında bireyleri Ponzi şemalarına çeken bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Jacobs ve Schain, 2011, s. 40-41). Bireyin finansal eğitim seviyesi ve zeka düzeyi ne kadar yüksek olursa, yüksek getiri ve düşük risk iddialarına inanmakta daha şüpheci ve daha tereddütlü davrandıkları gözlenmektedir. Yine de birçok yüksek eğitimli profesyoneller de dolandırılabilmektedir. Helliwell ve Putnam (2007) ve Algan ve Cahuc (2013) daha eğitimli bireylerin önemli ölçüde daha yüksek güvene sahip olduklarını iddia etmektedir. Bununla birlikte Alesina ve Farrara (2002) düşük eğitim ve düşük gelir düzeyine sahip bireylerin güven seviyelerinin daha düşük olduğunu ifade etmektedir (Carey ve Webb, 2017, s. 591-592). Ayrıca yapılan araştırmalar dürüst bireylerin, başkalarının dürüstlüğüne dair iyimser beklenti içerisinde olmaları sebebiyle mağdur olma olasılıklarının daha yüksek olabileceğini göstermektedir (Judges vd., 2017, s. 2).

Finansal piyasalar karmaşık bir yapıya sahip oldukları için bu piyasalarda yer alan ürünler bazen yatırımcılar tarafından tam olarak anlaşılamamaktadır. Bu sebeple, bu piyasalarda yatırımcıların güveni sıklıkla istismar edilmektedir (Amoah, 2018, s. 1115). Birçok Ponzi şemasında kurucuların, ailelerini ve yakın arkadaşlarını dolandırarak ve bir güven ilişkisi kurarak işe başladıkları görülmektedir. İşe alım maliyetlerini azaltmak için ise bir kilise veya derneğe katılarak yatırımcılar ile bir yakınlık kurulmakta ve Ponzi oyunu başladıktan sonra sürdürülebilirlik aşamasına geçilmektedir (Carey ve Webb, 2017, s. 595-596). Ponzi şemaları finans literatürüne 1990'lı yıllarda giren bir konu olmakla birlikte bu sistemler Rusya, Romanya, Bulgaristan, Slovakya, Sırbistan, Çek Cumhuriyeti ve Arnavutluk gibi Avrupa ülkelerini, Doğu Avrupa'nın çalkantılı ekonomik dönemlerinde çok olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Amoah, 2018, s. 1116). Benzer olarak Türkiye'de de Ponzi oyunu, piramit şeması veya saadet zinciri ismi ile anılan birçok dolandırıcılık vakası yaşanmıştır. 2016 yaz aylarında ortaya çıkan ve 2018 yılının ilk aylarında tanınır hale gelen Çiftlik Bank ile Ponzi şemaları tekrardan ülke genelinde gündeme gelmiştir (Keskin, 2018, s. 54). Ülkemizde ortaya çıkan Ponzi şeması örnekleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Türkiye'den Saadet Zinciri ve Piramit Sistemi Örnekleri

1998	Titan Saadet Zinciri
2011	Flexkom (WeeComi)
2012	Nilfa Kobi A.Ş.
2012	Turcoin Sanal Para
2014	Kairos Planet
2014	Tanker Bank
2015	MMM Rus Titan
2015	Coinspace
2016	Çiftlik Bank
2017	Anadolu Farm
2017	Epitelyum
2017	Detay MaxiNet
2017	SAS Enerji
2017	AVA İşyerim
2018	Miksone Bilişim A.Ş. (Solucan Bank)
2019	İranlı Saadet Zinciri Çetesi
2019	Kazandıran Paketler

Kaynak: Verdi, 2022.

Davranışsal finans teorisi "inanç" olgusunu kabul eder. Yani, insanlarda bir kez bir fikir oluştuktan sonra ona çok sıkı bağlanırlar ve çok uzun süre inanma davranışı gösterirler. İnsanlar, inançlarıyla çelişen kanıtları aramama ve göz ardı etme eğilimi göstererek, o duruma şüpheci yaklaşırlar (Amoah, 2018, s. 1119). Duygu, her safkan eylemin bir parçasıdır. Ponzi şemasına yatırım yapan insanlar, servetlerini artırmak için güçlü bir arzu duyarlar. Bu arzu o kadar güçlüdür ki, mantıksal akıl yürütmeye müdahale eder ve bireyin saf davranışlar sergilemesine sebep olur (Jacobs ve Schain, 2011, s. 42). Dolayısıyla Ponzi şemaları kurbanları, insan unsurunun doğasında var olan güvenlik açıkları sebebiyle bu sistemlerde mağdur olmaktadır. Bu tarz sistemlerin ve bu sistemlerin kurucularının davranışsal özelliklerinin tespit edilmesinin yatırımcılara ve potansiyel yatırımcılara büyük katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

2.2. Yakınlık Sahtekarlığı

Yakınlık genellikle belirli bir grupta ortak özelliklere dayanan bir "akrabalık" veya benzerlik hissine karşılık gelir. Yakınlık sahtekarlığı, ırksal, dini ve etnik topluluklar, yaşlılar, meslek grupları veya diğer tanımlanabilir grupların üyelerini avlayan yatırım dolandırıcılıklarını ifade etmektedir. Bireyler genellikle bu tür dolandırıcılığın kurbanı olmaktadır, çünkü "onlar gibi" birisinin sistemde var oluşu gruba karşı güven duymalarını sağlamaktadır (Perri ve Brody, 2011, s. 34). Yakınlık sahtekarlığı durumunda dolandırıcılar, kurbanların kendi gruplarına üye olan birisine güvenmesinin insan doğasından kaynaklı olduğunu bilirler (Amoah, 2018, s. 1118). ABD genelinde kurbanlarıyla aynı dini inançları paylaştıklarını iddia eden dolandırıcılar tarafından kurulan şemalarda masum kilise üyeleri milyonlarca dolar dolandırılmıştır. Yakınlık sahtekarlığı bireylere önemli bir zarar vermektedir ve yetkililer için büyük bir endişe kaynağı olmaktadır, çünkü yakınlık sahtekarlığı içeren davaların sayısı artmaya devam etmektedir - bazı tahminler tüm mali dolandırıcılık planlarının yüzde yirmi beşinin aslında yakınlık sahtekarlığı içeren davalar olduğunu belirtmektedir. Genellikle yakınlık sahtekarlığı, belirli bir dini, etnik, kültürel veya profesyonel gruba mensup bireylere odaklanan bir dolandırıcı tarafından yapılan yatırım dolandırıcılığını ifade etmektedir (Gunn, 2015, s. 1-2). Bu perspektiften bakıldığında, Madoff dolandırıcılığının da bir yakınlık sahtekarlığı ile başladığı görülmektedir (Manning, 2018, s. 321). Madoff davasında, Yahudi toplumunu sömürme biçimi de bir yakınlık sahtekarlığı olarak adlandırılmıştır. Ponzi kurucuları, kurmuş oldukları sisteme yasal bir görünüm sergilemek için dini ve hayır kurumlarına bağışta bulunarak yatırımcı güvenini kazanmayı amaçlamışlardır. Ayrıca, dolandırıcılar grup üyelerini taklit ederek, yatırımcılara karşı onlardan biriymiş gibi davranarak ikna girişiminde bulunmuşlardır. Yine aynı şekilde, dolandırıcılar dernek aracılığıyla grup liderinin güvenini kazanarak, gruptaki diğer tüm üyelerin güvenini de kazanmışlardır. FINRA (Financial Industry Regulatory Authority-Finansal Endüstri Düzenleme Kurumu) tarafından yapılan ulusal bir ankette, ankete katılan mağdurların %70'inin bir akraba veya arkadaştan gelen tavsiyeler üzerine yatırım kararı aldıkları ortaya konulmuştur. Sonrasında ise dolandırıcıların, yatırımcılara bir daha yatırım yapmamaları için bir neden verene kadar güvenmeye devam ettikleri ifade edilmiştir (Carey ve Webb, 2017, s. 596).

2.3. Asimetrik Bilgi Ve Sürü Davranışı

Dolandırıcılara göre, yatırımcılar doğal bir bilgi dezavantajına sahiptir (Ji, 2019, s. 747). Asimetrik bilgi olarak ifade edilebilen bu durum, bir işlemle ilgili olarak taraflardan birinin belli bir bilgiye sahipken, diğer tarafın bu bilgiye sahip olmamasıdır (Erdoğan, 2008, s. 1). Taraflar arasındaki iletişim eksikliği nedeniyle oluşan asimetrik bilgi (Lee ve Kim, 2020, s. 81), aile, akranlar ve arkadaşlar arasında bilginin yayılması sürecinde birbirleri üzerinde bir etkiye sahiptir ve bu etki asimetriktir (Fenzl ve Pelzmann, 2012, s. 62). Belirsiz koşullar altında insanlar, bilgi asimetrisini azaltmak için sosyal ağlar yoluyla bilgi toplamaya çalışırlar. Yatırım kararları verebilmek için sosyal ilişkilere güvenen yatırımcıların durum tespiti olasılığı çok daha düşüktür. Belirsizlik ne kadar büyük olursa, bilgi asimetrisini dengelemek için sosyal ilişkilere güvenme riski de o kadar fazla olmaktadır. Dolayısıyla sosyal ilişkiler, sürü davranışını etkileyen bir faktör olarak ifade edilmektedir (Ji, 2019, s. 747). Sürü davranışı, gerçekleştirilen eylemin rasyonel olup olmadığına bakılmaksızın bireylerin daha büyük bir gruptaki diğerlerinin davranışlarını taklit etme eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Liu, 2019, s. 12).

Finansal piyasalarda insan davranışının en önemli yönlerinden biri "sürü" dür (Al-Shboul, 2012, s. 121). Sürü davranışı, özel bilgileri olan bireylerin planlı bir eylem olmaksızın yanlışlıkla grup halinde hareket etmeleri olarak ifade edilmektedir. Bireyin eylemlerinin yalnızca kişinin sahip olduğu özel bilgilere değil, aynı zamanda başkalarının eylemlerine ve başkalarından türetilen bilgilere de bağlı olduğu fikrini kapsamaktadır (Spicer, 2011, s. 9-10). Ponzi şeması kurucusu öncelikle işe alım süreci yoluyla güven yaratması gerekmektedir ki burada da yatırımcı ya da kurban aramaktadır. Eğer kurucu bir Ponzi kurmayı planlıyorsa, bu planına kimleri dahil edeceği konusunda çok seçici davranır. Muhtemelen düşük maliyetli işe alımlar yapmakta, bireyler arası yakınlıktan yararlanmakta ve finansal bilgisi düşük iken güvenme eğilimi yüksek kişileri takip etmektedir. Yeni işe alınan yatırımcılar tarafından yapılan ödemelerden erken katılım gösteren yatırımcılara geri ödeme yapmaya devam etmekte ve bu şekilde oyunun sürekliliğini sağlamayı amaçlamaktadır (Carey ve Webb, 2017, s. 595-596).

Yatırımcıların yakın çevrelerinde hızlı para kazanan insanlar olduğunu görmeleri, kendilerini sisteme katılmaya ikna etmek için en güçlü kanıtlardan birini oluşturmaktadır. Bu tür kanıtlar, dolandırıcılığın gerçek yargısını bile aşmaktadır. Ponzi kurucuları yatırımcı çekmek için kullandıkları ünlü yıldızlar sayesinde kurbanları sisteme katılıma teşvik etmektedirler. Diğer bir ifadeyle, sürü etkisi liderler tarafından tetiklenmektedir (Ji, 2019, s. 747-748). Aynı zamanda Durkheim'ın anomi teorisi, hızlı ekonomik büyüme veya geleneksel bir toplumdan modern bir topluma geçiş gibi hızlı sosyal değişimlere sahip toplumların Ponzi şemalarının yuvası olma eğiliminde olduğunu ileri sürmektedir. Anomi teorisi suçun, hızlı sosyal değişime dahil olan toplumların doğal bir özelliği olduğunu ve sosyal normların ve kuralların çöküşünden kaynaklı olduğunu ifade etmektedir (Fei vd., 2021, s. 1598).

2.4. Sosyal Normlar Pazarlama Yaklaşımı

Normlar; sosyoloji, davranışsal ekonomi, felsefe ve sosyal psikoloji de dahil olmak üzere çok çeşitli akademik disiplinler tarafından kullanılan (Heise ve Manji, 2016, s. 1), bireysel grup üyelerinin belirli bir durumda nasıl davranması gerektiğine dair yaygın olarak paylaşılan inançlara dayanan davranış standartları olarak ifade edilmektedir. Sosyal normların hakim olduğu grup bir aile, bir akran grubu, bir organizasyon ve hatta bütün bir toplum bile olabilir (Fehr ve Fischbacher, 2004, s. 185). Gayrı resmi ve sosyal olarak uygulandıklarından dolayı davranış için güçlü rehberler olarak nitelendirilen sosyal normlar, sosyal bir grubun üyelerine, grubun onlardan beklediği ve istediği davranışları bildirerek bireysel davranışı etkilemektedir (Paluck ve Ball, 2010, s. 1).

Sosyal psikoloji, sosyal normların önemli bir sosyal etki kaynağı olduğunu ifade etmektedir (Demarque, Charalambides, Hilton ve Waroquier, 2015, s. 167). Bireyler, normlar tarafından teşvik edilen davranışlarla özel olarak aynı fikirde olmasalar bile, genellikle sosyal normlara uyarlar (Paluck ve Ball, 2010, s. 1). Normatif davranışın odağı teorisine göre herhangi bir durumda davranışı yönlendiren iki farklı ve bağımız normun varlığından bahsedilmektedir. Bunlar; doğru davranışı belirten buyruksal (injunctive) normlar ve bireyler tarafından gerçekte gösterilen davranışı belirten tanımlayıcı (descriptive) normlardır (Karagonlar ve Emirza, 2021, s. 1006). Tanımlayıcı normlar, belirli bir durumda yaygın olarak nelerin yapılması gerektiğine ilişkin algılara atıfta bulunurken buyruksal normlar; kültür içinde yaygın olarak onaylanan veya onaylanmayan şeylerin algılarına atıfta bulunur. Odaklanma teorisi, bir bireyin bilincinde iki tür normdan yalnızca birinin öne çıkması durumunda, davranış üzerinde daha güçlü bir etki yaratacağını vurgular. Bu nedenle, tanımlayıcı normatif bilgilerin normalde istenmeyen bir bumerang etkisi yaratabileceği durumlarda, istenen davranışın onaylandığını belirten bir buyruksal mesajın eklenmesi bu etkiyi önleyebilir (Schultz vd., 2007). İnsanlara gerçek davranış normları hakkında daha gerçekçi bir fikir vererek yanlış algılamaları düzeltmeye çalışan sosyal normlar teorisinin (World Health Organization, 2009) varsayımları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Sosyal Normlar Teorisinin Varsayımları

1.	Eylemler genellikle başkalarının tutumları ve/veya davranışları hakkındaki yanlış bilgilere veya yanlış algılamalara dayanır.
2.	Yanlış algılamalar gerçek olarak tanımlandığında veya algılandığında, gerçek sonuçları olur.
3.	Bireyler, yanlış algılamaları değiştirmek için aktif olarak müdahale etmek yerine pasif olarak kabul ederler ve gerçek algılarını, duygularını veya inançlarını başkalarından gizlerler.
4.	Gerçek norm hakkında gerekli bilgi bireyleri daha sağlıklı normla tutarlı olan inançları ifade etmeye teşvik eder ve onunla tutarsız olan sorunlu davranışları engeller.
5.	Sorunlu davranışa kişisel olarak katılmayan bireyler, davranış hakkında konuşma biçimleriyle soruna katkıda bulunabilirler. Böylece yanlış algılamalar, "yanlış algıyı taşıyanların" kendilerinin sahip olmadığı inanç ve değerleri güçlendirme işlevi görür ve sorunlu davranışı teşvik eden ortama katkıda bulunur.

Kaynak: Berkowitz, 2010, s. 34.

Sosyal normlar, bireysel davranışı etkilemenin bir yolu olarak (Huber, Anderson ve Bernauer, 2018, s. 232), sosyal gruptaki bireylerin uymaya çalıştıkları standart davranış biçimleri olarak ifade edilmektedir (Burke ve Young, 2011, s. 313). İnsanları çoğunluğa uyum sağlama davranışına ikna etme çabası olarak tanımlanan Sosyal Normalar Pazarlaması da bu teknikle faaliyet göstermektedir. İnsanlar da, hayvanlar gibi çevrelerindeki insanların hareket ve davranışlarından etkilenerek sürü davranışı göstermektedir. Sosyoloji profesörü H. Wesley Perkins araştırmalarında, gençlerin kendi arkadaşlarının alkol tüketim miktarları konusunda sürekli gerçeğin üstü düzeylerde tahminlerde bulunduklarını saptamıştır. Dolayısıyla, bu yanlış algılama sonucu, kendilerini normlara yaklaştırmak amacıyla daha fazla alkol tükettiklerini gözlemlemiştir. İlk sosyal normlar kampanyası, Kuzey Illinois Üniversitesi'nde 1990 yılında başlatılmıştır. Gazeteler, posterler ve el ilanlarıyla, sanıldığının aksine gençlerin partilerde beşten az içki tükettikleri duyurulmuştur. Bu kampanya sonrasında 1999 yılında, üniversitedeki aşırı içki tüketiminin %44 oranında azaldığı görülmüştür (Kaya, 2010, s. 322).

Sosyal normlar, kabul edilebilir davranışlarla ilgili toplumsal beklentilerdir. Toplumsal normların algılanması, bireylerin nasıl davranacağını etkiler. Bir yandan, bir sonuç odaklı mantığının ardından, bireyler sosyal normları ihlal etmeleri durumunda sosyal çevrelerinden gelebilecek olası yaptırımlardan korkarlar. Öte yandan, bireyler kendi bakış açılarına göre yapılması "doğru" olduğu için sosyal normları takip edebilirler (Huber vd., 2018, s. 232).

Sosyal normlar yaklaşımı, özellikle üniversite öğrencileri arasında alkol, tütün ve uyuşturucu tüketimini ve öğrencilerin akranları arasında hüküm süren sosyal normlara ilişkin yanlış anlamalarını vurgulayan Perkins ve Berkowitz'in "yanlış algılama hipotezi"ni ele almaktadır. Bu bağlamda sosyal normlar yaklaşımının, norm yanlış algılamalarını düzelten gerçek tanımlayıcı ve buyruksal sosyal normlar hakkındaki bilgilerin iletilmesi yoluyla sosyal olarak arzu edilen davranış ve tutumları teşvik ettiği düşünülmektedir (Burchell vd., 2013, s. 7).

Sosyal norm müdahalelerinin, toplum yanlısı davranışları teşvik etme konusunda uzun bir geçmişi olduğu ve davranışları güçlü bir şekilde etkilediği yaygın olarak kabul edilmektedir. Aşırı içmeyi azaltmaktan daha sağlıklı beslenmeye yönlendirmeye, çöp atmaktan kaçınarak geri dönüşüm, enerji tasarrufu, su tasarrufu gibi kritik çevre dostu davranışları teşvik etmeye yardımcı olması için akademisyenler ve uygulayıcılar tarafından sosyal normlardan yaygın olarak yararlanıldığı görülmektedir (Mortensen vd., 2019, s. 201). Sosyal normlar konulu bilimsel çalışma başlıklarına ve çalışma sonucunda elde edilen bulgulara yönelik bilgiler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Sosyal Normlar Konulu Bilimsel Çalışmalar

Çalışma Yılı	Yazar Adı	Çalışmanın Konusu	Bulgular
2021	Dur, Fleming, van Garderen ve van Lent	Daha fazla tasarruf etmek için bir sosyal norm dürtüsü: Perakende bankada bir saha deneyi	Bu çalışmada, bir sosyal norm dürtüsünün haneleri daha fazla tasarruf etmeye teşvik edip edemeyeceği incelenmiştir. Hollanda'daki bir perakende bankasında büyük ölçekli bir saha deneyi yapılarak gerçekleştirilen bu araştırmada, sosyal norm dürtüsüne maruz kalan hanelerin, otomatik bir tasarruf planı başlatabilecekleri kişisel bir web sayfasına giden bir bağlantıya daha sık tıkladıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, tüketicilerin sosyal norm dürtüsünü fark ettikleri ve bunun tasarruf niyetleri üzerinde bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
2021	Nolan	İklim değişikliği yanlısı bir araç olarak sosyal norm müdahaleleri	Sosyal norm müdahaleleri, normatif yanlış algılamaları düzeltmek, iklim politikasına desteği artırmak, evde enerji tasarrufu sağlama davranışını teşvik etmek ve sera gazı emisyonlarını azaltmak gibi konularla iklim değişikliğini ele almada yaygın olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda, iklim kriziyle ilgili sosyal belirsizliği azaltma konusunda çözümler sunarak bireylere iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik çabalarında yalnız olmadıklarına dair bir güvence vermektedir.
2019	Bergquist ve Nilsson	Sosyal normlarda Yapılacaklar ve Yapılmayacaklar: Tanımlayıcı bir yapmama normu, uyumu artırır	Bireylerin olumlu bilgiden çok olumsuz bilgiyle daha yakından ilgilendiklerine yönelik evrimsel yatkınlığa dayanarak üç farklı deney ile yürütülen bu çalışmada, katılımcıların diğer katılımcıların yaptıklarından (norm) çok, onların kaçındıkları seçimlerden daha güçlü bir şekilde etkilendikleri tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, normların hem enerji verimliliği hem de sürdürülebilir gıda tüketimi ile ilgili çevre yanlısı seçimler üzerinde etkisi olduğu gözlenmiştir. Tanımlayıcı "-yap ve –yapma" normlarının kavramsal olarak farklı olduğu ve "yapma" normlarının daha güçlü bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hayatta kalmak, iyi olanlardan ziyade olası kötü sonuçlara daha hızlı bir şekilde uyum sağlamayı gerektirdiğinden, diğer insanların kaçındığı şeylerden kaçınmak, diğer insanların yaklaştıklarına yaklaşmaktan evrimsel olarak daha faydalı olabileceği dile getirilmiştir.
2019	Mortensen, Neel, Cialdini, Jaeger, Jacobson, ve Ringel	Trend Olan Normlar: Azınlık Tarafından Gerçekleştirilen Davranışları Teşvik Eden Bir Kaldıraç	Bu çalışmada, sayısal bir azınlık davranışta bulunduğunda, normatif mesajların etkisiz olabileceği ve hatta geri tepebileceği ifade edilmiştir. Araştırma sonucunda, bir davranışı artan popülarite olarak göstermenin azınlık normlarına bile uyumu teşvik edebileceği tespit edilmiştir. Bu nedenle, trend olan normların su tasarrufu, çevre yönetimi ve diğer istenen davranışları teşvik etmenin daha etkili bir yolu olabileceği dile getirilmiştir.
2019	Leoniak ve Cwalina	Işık değiştirme davranışını teşvik etmede normatif istemlerin ve norm destek ipuçlarının rolü: Bir saha çalışması	İki saha deneyi yapılarak gerçekleştirilen bu çalışmada, üç deneysel uyarının ışık değiştirme davranışının davranışsal ölçümleri üzerindeki etkinliği karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular, olumlu tanımlayıcı norm ve buyruksal norm mesajlarının insanları, kullanılmayan odalarda ışıkları kapatma davranışına teşvik ettiğini göstermiştir.
2016	Bergquist ve Nilsson	İşareti gördüm: Normatif uyarılar yoluyla enerji tasarrufunun teşvik edilmesi	Yarı deneysel bir saha çalışmasında, umumi lavabolarda enerji tasarrufu davranışını teşvik etme yetenekleri açısından dört normatif mesaj karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda, tanımlayıcı normların tüketicilerin enerji tasarrufu davranışlarını artırabileceği tespit edilmiştir.
2015	Dwyer, Maki ve Rothman	Kamusal ortamlarda enerji tasarrufu davranışının teşvik edilmesi: Sosyal normların ve kişisel sorumluluğun	İki farklı deneysel çalışma yapılarak, umumi tuvaletlerde enerji tasarrufu davranışını teşvik etmeyi amaçlayan müdahalelerin, tanımlayıcı normların ve kişisel sorumluluğun etkileri incelenmiştir. Katılımcıların içeri girdiklerinde ışıklar kapalıysa çıkarken de ışıkları kapatma olasılıklarının önemli ölçüde daha yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte kişisel sorumluluğun, sosyal normların davranış üzerindeki etkisini yönettiği ve katılımcıların ışığı açmaktan sorumlu olmadıklarında, normun etkisinin

		etkisi	azaldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, tanımlayıcı normların ve kişisel sorumluluğun çevresel müdahalelerin etkinliğini düzenleyebileceğini ortaya koymuştur.
2014	Alló ve Loureiro	İklim değişikliği politikalarına yönelik tercihlerde sosyal normların rolü: Bir meta-analiz	Bir meta-analiz yoluyla dünya çapında iklim değişikliğini azaltma ve uyum politikalarına yönelik mevcut görünümü sunan bu çalışmada, 58 uluslararası araştırmadan oluşan bir örneklem seçilmiştir. Araştırma sonucunda, uyum eylemleri yerine azaltma eylemlerinin tercih edildiği ve iklim değişikliği politikalarına yönelik tercihlerin zamana ve sosyal normlara yönelik tutumdan etkilendiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu sonuçlar, iklim değişikliği politikalarının dünya çapında kabul edilebilirliğini anlamak için sosyal faktörlerin çok önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur.
2013	Burchell, Rettie ve Patel	Pazarlama sosyal normları: Sosyal pazarlama ve "sosyal norm yaklaşımı"	Sosyal normlar yaklaşımının nasıl çalıştığına ilişkin "yanlış algılama hipotezini"nin bağlama, kültüre ve kişiye göre nasıl değişebileceğine dair incelemede bulunulmuştur. Nicel araştırma metodolojisine ek olarak derinlemesine görüşmeler ve odak gruplar gibi nitel araştırma metodolojilerinden yararlanılarak gerçekleştirilen bu araştırmada, sosyal normlar yaklaşımının insanların diğer insanların yaptıklarına uyma eğiliminde olduğu ve çoğunluğun davranışı hakkında bilgi vererek davranışı şekillendirmeyi amaçladığı belirtilmiştir.
2010	Killos, Hancock, Wattenmaker McGann ve Keller	"Tıklayıcı" Eğitim Oturumları, Sosyal Normlar Pazarlama Kampanyasının Etkinliğini Artırır mı?	Normatif alkol kullanımı ve koruyucu davranışlar hakkında doğru bilgiler sunarak sağlıklı davranışları güçlendirmek amacıyla üniversite öğrencilerine yönelik sosyal normlar pazarlama kampanyası düzenlenmiştir. "Öğrencilerimiz düşündüğümüzden daha sağlıklı...Son bir ayda günde beş veya daha az alkol tüketilmiştir" mesajının verildiği afişler, üniversite yurtlarında, sınıflarda, ana geçitlerde ve kampüs genelinde sergilenmiştir. Araştırma sonucunda, sosyal normlar pazarlama kampanyasının öğrencilerin akranları tarafından tüketilen alkol miktarına ilişkin yanlış algılamalarını azaltmada etkili bir yol olduğu tespit edilmiştir.
2006	Campo ve Cameron	Sosyal Normlar Kampanyalarına Maruz Kalmanın Farklı Etkileri: Bir Endişe Nedeni	Bu çalışmada, iki farklı üniversitede normatif mesajların yargılar ve tutumlar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Örneklem alınan bir üniversitede alkol ile ilgili sosyal normlar kampanyası yapılırken diğerinde böyle bir uygulama olmamasına rağmen sonuçlar arasında bir farklılık tespit edilememiştir. Farkın olmayışı, sonuçların genellenebilir olduğunu ve mesajların bilişsel olarak işlenmesinin benzer olduğunu göstermiştir.
2006	DeJong, Schneider, Towwim, Murphy, Doerr, Simonsen ve Scribner	Üniversite Öğrencilerinin İçki İçmesini Azaltmaya Yönelik Sosyal Normlar Pazarlama Kampanyalarının Çok Bölgeli Rastgele Bir Denemesi	Bu çalışmada, sosyal normlar pazarlama kampanyası uygulayan kurumlardaki öğrencilerin, diğer kurumlardaki öğrencilere göre göreceli olarak daha düşük alkol tüketimi riskine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.
2005	Russell, Clapp ve DeJong	Başarısız Bir Sosyal Normlar Pazarlama Kampanyasının Analizi	Bu çalışmada, büyük bir şehir üniversitesinde kapsamlı bir önleme denemesinin parçası olarak yürütülen başarısız bir sosyal normlar kampanyası olan "Done 4" eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Bu kapsamda, pazarlama lisans öğrencilerine kampanyada kullanılan basılı reklamlar gösterilerek bir reklam analizi anketi doldurmaları istenmiştir. Çalışma sonucunda, reklamın zayıf bir etki yarattığı ve sosyal normlar mesajı hakkında kafa karışıklığına yol açtığı tespit edilmiştir.
2004	Mattern ve Neighbors	Sosyal Normlar Kampanyaları: Algılanan Normlardaki Değişiklikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi ve İçme Seviyelerindeki Değişiklikler	Sosyal normlar pazarlama kampanyaları sonrası öğrencilerin algıladıkları alkol tüketim sıklıklarının düştüğü gözlenmiştir.
2003	Clapp, Lange, Russell, Shillington ve Voas	Başarısızlıkla Sonuçlanan Sosyal Normlar Pazarlama Kampanyası	Bu çalışmada, sosyal normlar pazarlama kampanyasına maruz kalan öğrencilerin içme normlarına yönelik yanlış algılarının azaldığı ancak öğrencilerin içki içme sıklıkları üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
2001	Gomberg, Schneider ve DeJong	Mississippi Üniversitesi'nde Yüksek Riskli İçki İçmeyi Azaltmaya Yönelik Bir Sosyal Normlar Pazarlama Kampanyasının Değerlendirilmesi	"Sadece Gerçekler" isimli sosyal normlar pazarlama kampanyası ile üniversite öğrencilerinin yüksek riskli içme norm algılarında düzelme ve alkol tüketimlerinde düşüşler olduğu gözlenmiştir.

Tablo 3'te yer verilen bulgulardan da anlaşılacağı üzere, öğrencilerin akranlarının çok fazla içki ve sigara tükettiği algısına kapılarak aynı davranışı kendilerinin de sergileme eğiliminde oldukları gözlenmektedir. Sosyal normlar pazarlama kampanyaları ile bu yanlış algıların düzeltilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bu

tanımlamadan hareketle, sosyal normlar pazarlamayı yanlış bir algıyı doğruya çevirme stratejisi olarak ifade etmek mümkündür. Bu sebeple, sosyal normlar pazarlama yaklaşımının algı yönetiminde kullanılabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, yakın-uzak çevresinin önerisi üzerine Ponzi şemaları ya da Piramit sistemlerine katılım gösteren tüketicilerin katıldıkları sistemi aldıkları referanslar sebebiyle iyi bir sistem olarak algılamaları, diğer bir ifadeyle yanlış bir algıya kapılarak sürü davranışı göstermeleri ve bunun neticesinde yatırım mağduru olmaları önlenmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, sosyal normlar pazarlama kampanyaları düzenlenerek tüketicilerin Ponzi sistemlerinde yatırım mağduriyetinin azaltılabileceği iddia edilmektedir.

3. SONUÇ

Ponzi şemaları ya da Ponzi oyunu, sonraki yatırımcılardan gelen paralarla önceki yatırımcılara ödemenin yapıldığı bir dolandırıcılık yöntemidir. Bu konuda yapılan araştırmalar Ponzi şemalarının birçok ortak karakteristik özelliğe sahip olduklarını göstermektedir. En çok bilinen özelliklerinden birisi de dolandırıcılar tarafından yatırımcıların arkadaş, akraba, meslektaş, dini topluluklar, dernekler vb. topluluklar aracılığı ile sisteme katılımcı çekmesidir. Bireylerin tutum ve davranışlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen insan toplulukları, referans grupları olarak adlandırılmaktadır. Ponzi şemalarına katılım gösteren yatırımcılar asimetrik bilgi nedeniyle ve sürü psikolojisiyle referans gruplarından etkilenerek sisteme dahil olmaktadırlar. İnsan unsurunun doğasında var olan güvenlik açıklarından yararlanmaya çalışan dolandırıcılar, etkili pazarlama teknikleri kullanarak bireyleri mağdur etmektedirler. Bu mağduriyetin giderilebilmesi için sosyal normlar pazarlama faaliyetlerinin başlatılması önerilmektedir. Sosyal normları değiştirmek için yapılan müdahalelerin, bireyin referans grubu içinde yeni inançlar oluşturması ve böylece onlar için önemli olan kişilerin beklentilerinin yeni davranışların ortaya çıkmasına yol açacağı düşünülmektedir (Heise ve Manji, 2016, s. 2). Hangi tutum ve davranışların arzu edilir olduğuna dair değişen algılar, gerçek davranışları ve hatta gerçek tanımlayıcı normu etkileyebilmektedir. Sosyal normlar pazarlaması mesajlarının iletilebilmesi için birçok farklı medya kullanılabilmektedir. Bu kampanyaların ortak bir özelliği, yazılı basınlar (gazeteler, reklam panoları, el ilanları), radyo ve televizyon duyuruları, müzik ve diziler, internet kampanyaları (e-posta, Facebook) ve cep telefonu mesajlaşma kampanyaları dahil olmak üzere kitle iletişim araçlarını kullanarak normlar hakkında mesajların tanıtılmasıdır. Bununla birlikte, birçok başarılı sosyal norm pazarlama kampanyası, normları hedeflemek için stratejik olarak eğlenceli unsurlardan yararlanmaktadır (Paluck ve Ball, 2010, s. 2).

Normların davranışı öngörme rolü üzerine onlarca yıl süren tartışmalardan sonra yapılan araştırmalar, sosyal normların yalnızca teşvik etmekle kalmayıp aynı zamanda eylemi doğrudan ve anlamlı yollarla yönlendirdiğini açıkça ortaya koymuştur. Sosyal normların bu iddia edilen gücü göz önüne alındığında, son on yılda alkol tüketimi, uyuşturucu kullanımı, düzensiz beslenme, kumar, yere çöp atma ve geri dönüşüm gibi sosyal açıdan önemli davranışları değiştirmenin birincil aracı olarak normatif bilgiler sunan programlarda bir artış olmuştur. Bu tür sosyal normlar pazarlama kampanyaları, istenmeyen davranışları azaltmak için tasarlanmış daha geleneksel yaklaşımlara (örneğin, bilgi kampanyaları, ahlaki öğütler, korku uyandıran mesajlar) bir alternatif olarak ortaya çıkmış ve tüketicilerin yaygın davranışlara ilişkin yanlış algılamalarını düzelterek zararlı davranışların oluşumunu azaltmaya çalışmıştır (Schultz vd., 2007, s. 429). Bu çalışmada, literatür taraması yapılarak Ponzi şemalarının ortak karateristik özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu özelliklere sahip yapılanmalara ilişkin tüketicilerin son derece dikkatli olmaları ve katılım göstermeyi planladıkları yatırım sistemlerini titizlikle araştırmaları önerilmektedir. Ponzi şemaları veya Piramit sistemleri olduğunun farkında olmadan bu yapılara dahil olarak "çok para kazanacakları" gibi yanlış bir algıya sahip olan tüketicilerin, katılım göstermeden önce sistemin yasal olup olmadığını kontrol etmeleri tavsiye edilmektedir. Bu amaçla, sosyal normlar pazarlama yaklaşımı perspektifi ile çeşitli afişler, sloganlar, reklamlar, sosyal medya vb. tanıtım araçları kullanılarak düzenlenebilecek çeşitli içerikler sayesinde tüketicilerin Ponzi şemalarında mağdur olma riskinin azaltılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Alló, M. ve Loureiro, M. L. (2014). The role of social norms on preferences towards climate change policies: A meta-analysis. *Energy Policy*, *73*, 563-574.
2. Al-Shboul, M. (2012). "Asymmetric effects and the herd behavior in the Australian equity market". *International Journal of Business and Management, 7*(7), 121.
3. Alesina, A. ve Farrara, E. L. (2002). "Who trusts others?", *Journal of Public Economics. 85*, 207-234.
4. Algan, Y. ve Cahuc, P. (2013). "Trust, growth and well-being: new evidence and policy implications". IZA Discussion Paper No. 7464, available at: http://ssrn.com/abstract=2290462.

5. Altun, T. (2018). Hanelerde Enerji Verimliliği: Davranışsal Müdahaleler ve Kamu Politikaları İçin Anahtar İlkeler. *Electronic Turkish Studies*, *13*(22).
6. Amoah, B. (2018). "Mr Ponzi with Fraud Scheme Is Knocking: Investors Who May Open", *Global Business Review. 19*(5), 1115-1128.
7. Bartoletti, M., Carta, S., Cimoli, T. ve Saia, R. (2020). Dissecting Ponzi schemes on Ethereum: identification, analysis, and impact. *Future Generation Computer Systems*, *102*, 259-277.
8. Baucus, M. S. ve Mitteness, C. R. (2016). "Crowdfrauding: Avoiding Ponzi entrepreneurs when investing in new ventures". *Business horizons, 59*(1), 37-50.
9. Bergquist, M. ve Nilsson, A. (2016). I saw the sign: Promoting energy conservation via normative prompts. *Journal of Environmental Psychology*, *46*, 23-31.
10. Bergquist, M. ve Nilsson, A. (2019). The DOs and DON'Ts in social norms: A descriptive don't-norm increases conformity. *Journal of Theoretical Social Psychology*, *3*(3), 158-166.
11. Berkowitz, A. D. (2010). Fostering healthy norms to prevent violence and abuse: The social norms approach. *The prevention of sexual violence: A practitioner's sourcebook*, 147-171.
12. Burchell, K., Rettie, R. ve Patel, K. (2013). Marketing social norms: social marketing and the 'social norm approach'. *Journal of Consumer behaviour*, *12*(1), 1-9.
13. Burke, M. A. ve Young, H. P. (2011). Social norms. In *Handbook of social economics* (Vol. 1, pp. 311-338). North-Holland.
14. Campo, S. ve Cameron, K. A. (2006). Differential effects of exposure to social norms campaigns: A cause for concern. *Health communication*, *19*(3), 209-219.
15. Carey, C. ve Webb, J. K. (2017). "Ponzi schemes and the roles of trust creation and maintenance". *Journal of Financial Crime.*
16. Clapp, J. D., Lange, J. E., Russell, C., Shillington, A. ve Voas, R. B. (2003). A failed norms social marketing campaign. *Journal of studies on alcohol*, *64*(3), 409-414.
17. DeJong, W., Schneider, S. K., Towvim, L. G., Murphy, M. J., Doerr, E. E., Simonsen, N. R., ... ve Scribner, R. A. (2006). A multisite randomized trial of social norms marketing campaigns to reduce college student drinking. *Journal of studies on alcohol*, *67*(6), 868-879.
18. Demarque, C., Charalambides, L., Hilton, D. J. ve Waroquier, L. (2015). Nudging sustainable consumption: The use of descriptive norms to promote a minority behavior in a realistic online shopping environment. *Journal of Environmental Psychology*, *43*, 166-174.
19. Dur, R., Fleming, D., van Garderen, M. ve van Lent, M. (2021). A social norm nudge to save more: A field experiment at a retail bank. *Journal of Public Economics*, *200*, 104443.
20. Dwyer, P. C., Maki, A. ve Rothman, A. J. (2015). Promoting energy conservation behavior in public settings: The influence of social norms and personal responsibility. *Journal of Environmental Psychology*, *41*, 30-34.
21. Erdoğan, M. (2008). "Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 20, 1-20.
22. Fehr, E. ve Fischbacher, U. (2004). Social norms and human cooperation. *Trends in cognitive sciences*, *8*(4), 185-190.
23. Fei, L., Shi, H., Sun, X., Liu, J., Shi, H. ve Zhu, Y. (2021). The profile of Ponzi scheme victims in China and the characteristics of their decision-making process. *Deviant Behavior*, *42*(12), 1596-1609.
24. Fenzl, T. ve Pelzmann, L. (2012). "Psychological and social forces behind aggregate financial market behavior". *Journal of Behavioral Finance, 13*(1), 56-65.
25. Gomberg, L., Schneider, S. K. ve DeJong, W. (2001). Evaluation of a social norms marketing campaign to reduce high-risk drinking at the University of Mississippi. *The American journal of drug and alcohol abuse*, *27*(2), 375-389.
26. Graham, W. (2014). "A quantitative analysis of victims of investment crime". *London: Financial Conduct Authority.*

27. Greenspan, S. (2009). "How Bernard Madoff made off with my money or why even an expert on gullibility can get gulled". *Skeptic, 14*(2), 20-25.
28. Gunn, G. H. (2015). "Broken People, Deep Scars, Fractured Communities, Fear and Distrust: Affinity Fraud and the Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints". *Deep Scars, Fractured Communities, Fear and Distrust: Affinity Fraud and the Church of Jesus Christ of Latter-Day,* Saints (February 9, 2015).
29. Heise, L. ve Manji, K. (2016). Social norms. *GSDRC Professional Development Reading Pack*, *31*.
30. Helliwell, J. F. ve Putnam, R. D. (2007). "Education and social capital", *Eastern Economic Journal.* 33(1), 1-19.
31. Huber, R. A., Anderson, B. ve Bernauer, T. (2018). Can social norm interventions promote voluntary pro environmental action?. *Environmental science & policy*, *89*, 231-246.
32. Jacobs, P. ve Schain, L. (2011). "The Never Ending Attraction of the Ponzi Scheme", *Journal of Comprehensive Research.* 40-46.
33. Ji, Z. (2019). "The Role of Information: Analysis of Organizers' and Investors' Behavior in Ponzi Scheme", *2019 9th International Conference on Education and Social Science (ICESS 2019).* 745-749.
34. Judges, R. A., Gallant, S. N., Yang, L. ve Lee, K. (2017). The role of cognition, personality, and trust in fraud victimization in older adults. *Frontiers in psychology*, *8*, 588.
35. Karagonlar, G. ve Emirza, S. (2021). Sosyal Değer Yönelimi ve Sosyal İkilemlerde İş Birliği: Düzenleyici Odağın ve Tanımlayıcı Normların Etkisi. *Psikoloji Çalışmaları*, *41*(3), 991-1035.
36. Kaya, İ. (2010). *Pazarlama Bi'Tanedir ! Bir Pazarlamalar Ansiklopedisi* (1.Baskı). Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
37. Keskin, S. (2018). İnsanların Dolandırıcılara Kanma Nedenlerinin Analizi: Çiftlik Bank Örneği. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *2*(2), 53-62.
38. Kieffer, C. N. ve Mottola, G. R. (2016). "Understanding and Combating Investment Fraud". *Pension Research Council Working Paper.*
39. Killos, L. F., Hancock, L. C., Wattenmaker McGann, A. ve Keller, A. E. (2010). Do "clicker" educational sessions enhance the effectiveness of a social norms marketing campaign?. *Journal of American College Health*, *59*(3), 228-230.
40. Lee, S. M. ve Kim, H-H. (2020). "A Problem of Crime Control Policy in South Korea: A Challenge of Asymmetric Information". *Journal of Scientific Research and Reports,* 80-85.
41. Leoniak, K. J. ve Cwalina, W. (2019). The role of normative prompts and norm support cues in promoting light-switching behavior: A field study. *Journal of Environmental Psychology*, *64*, 1-11.
42. Lewis, M. K. (2012). "New dogs, old tricks. Why do Ponzi schemes succeed?", *Accounting forum. 36*(4), 294-309.
43. Liu, H. M. (2019). "Why do People Invest in Initial Coin Offerings (ICOs)?". Joseph Wharton Scholars.
44. Manning, P. (2018). "Madoff's Ponzi investment fraud: a social capital analysis", *Journal of Financial Crim.* 320-336.
45. Mattern, J. L. ve Neighbors, C. (2004). Social norms campaigns: examining the relationship between changes in perceived norms and changes in drinking levels. *Journal of studies on alcohol*, *65*(4), 489-493.
46. Mortensen, C. R., Neel, R., Cialdini, R. B., Jaeger, C. M., Jacobson, R. P. ve Ringel, M. M. (2019). Trending norms: A lever for encouraging behaviors performed by the minority. *Social Psychological and Personality Science*, *10*(2), 201-210.
47. Nolan, J. M. (2021). Social norm interventions as a tool for pro-climate change. *Current Opinion in Psychology*, *42*, 120-125.
48. Paluck, E. L. ve Ball, L. (2010). Social Norms Marketing to Reduce Gender Based Violence. *IRC Policy Briefcase*.
49. Perri, F. S. ve Brody, R. G. (2011). "Birds of the same feather: the dangers of affinity fraud", *Journal of Forensic Studies in Accounting and Business. 3*(1), 33-46.

50. Russell, C. A., Clapp, J. D. ve DeJong, W. (2005). Done 4: analysis of a failed social norms marketing campaign. *Health Communication*, *17*(1), 57-65.

51. Schultz, P. W., Nolan, J. M., Cialdini, R. B., Goldstein, N. J. ve Griskevicius, V. (2007). The constructive, destructive, and reconstructive power of social norms. *Psychological science*, *18*(5), 429-434.

52. Spicer, M. P. (2011). Following the Herd: An Economic Analysis of the Effects of Herd Mentality on the US Housing Bubble. Union College.

53. Verdi, Volkan (2022). 9 Ocak 2022 tarihinde https://www.volkanverdi.com/turkiyeden-saadet-zinciri-ve-piramit-sistemi-ornekleri/ adresinden erişildi.

54. World Health Organization. (2009). Changing cultural and social norms that support violence.

55. Zhu, A., Fu, P., Zhang, Q. ve Chen, Z. (2017). Ponzi scheme diffusion in complex networks. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, *479*, 128-136.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Labor Economics and Industrial Relations

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2982-2991

Arrival
31 June 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64404
Article Serial Number
15

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64404

How to Cite This Article
Nazlı, E. (2022). "John Steınbeck'in "Gazap Üzümleri" Adlı Eserinde Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2982-2991

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

John Steınbeck'in "Gazap Üzümleri" Adlı Eserinde Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç

Immigration as a Social Policy Issue in John Steinbeck's "Grapes of Wrath"

Emine Nazlı [1]

[1] Doktora Öğrencisi., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Göç, bireylerin siyasal, ekonomik, kültürel vb. sebeplerden ötürü yaşadıkları yerden başka bir yere taşınma durumudur. Sosyal politika ise devletin ülke insanının refahına yönelik aldığı kararlar ve uyguladığı politikalar bütünüdür. Göçe neden olan unsurlar, sosyal politika alanını etkilemektedir. Aynı şekilde göçün sonuçları da sosyal politika anlayışını ve uygulamalarını şekillendirmektedir. Bu çalışmada, John Steinbeck'in Gazap Üzümleri adlı eserinde göçün nedenleri ve sonuçları sosyal politika açısından ele alınacaktır. Göç ile sosyal politika kavramları izah edildikten sonra göç ve sosyal politika ilişkisine yer verilecektir. Göçün nedenleri 1929 Ekonomik Buhranı, (Dust Bowl) Kum Fırtınaları ve tarımda makineleşme başlıkları altında incelenecektir. Göçün sonuçları ise sosyal dışlanma, yedek işgücü ordusu, işsizlik, yoksulluk konuları ekseninde ortaya konulacaktır. Bu çalışmada göçün, ev sahibi ülkenin sosyal politika uygulamalarını göçmenleri dikkate alarak oluşturması gerektiği sonucuna varılmıştır. Kuşkusuz, bir toplumda farklı kesimlere sunulan hizmetlerin dengeli olması, sosyal adaletin ve barışın oluşmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: John Steinbeck, Gazap Üzümleri, Göç, Sosyal Politika, Yedek İşgücü Ordusu

ABSTRACT

Migration is the movement of people from one location to another for a variety of reasons such as political, economic, cultural, etc. Social policy is taken all of decisions and implemented policies by the state for the welfare of people of the country. The factors that cause migration affect on the field of social policy. Similarly, migration's consequences also shape social policy understanding and practices. In this study, the causes and consequences of migration will be discussed in connection with social policy in John Steinbeck's Grapes of Wrath. The relationship between migration and social policy will be discussed after explained the concepts of migration and social policy. The causes of migration will be investigated under the title of the 1929 Economic Depression, Dust Bowl and mechanized agricultural. The consequences of migration will be revealed on the basis of social exclusion, reserved army of labour, unemployment and poverty. In this study, it was concluded that immigration should create the social policy practices of the host country by considering the immigrants. Undoubtedly, providing balanced services to different segments of a society will ensure social justice and peace.

Keywords: John Steinbeck, The Grapes of Wrath, Immigration, Social Policy, Reserved Army of Labour

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, John Steinbeck'in Gazap Üzümleri adlı romanında, göç ile sosyal politika arasındaki ilişki incelenecektir. Nitekim göç, neden ve sonuçları bakımından sosyal politika sorunudur. Yoksulluk, sosyal dışlanma, gelir adaletsizliği, işsizlik vb. Bu romandaki olay örgüsü de sosyal politika çerçevesinde ortaya konulacaktır. Ancak belirtmelidir ki, bu çalışma edebiyat eleştirisi niteliği taşımamaktadır; söz konusu eser, sosyal politika bağlamında ele alınacaktır.

Bu romandaki konular, Oklahoma'daki çiftliklerini bankaya olan borçları yüzünden kaybeden Joad ailesi ekseninde anlatılır. Roman, Joad ailesinin Büyük Buhran'ın zirvesinde Oklahoma'dan Kaliforniya'ya giderken yolda yaşadığı travmaları, haksızlıkları, kayıpları (emeğin sömürüsü, açlık, ölüm) gibi konu alır. Steinbeck, kapitalistin açgözlülüğünü, para kazanmak hırsıyla sergilediği zalimliği en ince ayrıntısıyla ortaya koyar. Yaşanan sosyal olayların birçoğu, Oklahoma'dan Kaliforniya'ya giden 66 numaralı karayolunda yaşanmıştır. Bu yol, 1930'ların Amerika'sında Amerika'nın ana yoludur ve iş için kuzeye giden bütün mağdurların transit göç güzergâhıdır. 1930'larda topraklarını terk ederek bu yol güzergâhından geçenlerin sayısı 3,5 milyondur. Bu göç, ABD tarihinde kısa sürede gerçekleşen en büyük kitlesel göç hareketidir (Webb, 2019:70).

Bu roman, 1929-1939 yılları arası dönemi konu almaktadır. Bu dönemde iki önemli olay Amerika'yı etkisi altına almıştır. Bunlardan ilki, Büyük Buhran Dönemi (Great Depression), ikincisi (Dust Bowl) şiddetli kum fırtınaları ve kuraklıktır. Bu çalışmada bu iki dönem, göçün nedenleri arasında yer almaktadır. Bir diğer göç nedeni ise tarımda makineleşmedir. Yine bu çalışmada tarımda makineleşmeyle kol gücüne duyulan gereksinimin azalmasından da etraflıca bahsedilmiştir.

Romanda göçün sonuçları sosyal politika açısından sosyal dışlanma, yedek işgücü ordusu, yoksulluk, ve işsizlik şeklinde tezahür etmiştir. Öyle ki, romanda Kaliforniya halkı ve hükümet yetkilileri, Oklahoma'dan gelen göçmenleri tehlike ve tehdit unsuru olarak algılamaktadırlar. Bu nedenle, baskı, rencide etme, birtakım kaba kuvvet kullanma ve mahrum etme gibi davranışlar ile Oklahoma halkı sindirilmeye çalışılmaktadır. Göçmenlerin çalıştıkları bahçelerde topladıkları meyveler ırmaklara dökülmekte, bu meyveleri yemelerine asla müsaade edilmemektedir. Sarı ilanlarla normal koşullar altında çalışması gerekenden daha fazla sayıda işçi çağırılmakta, iş için başvuran işçilere çok düşük ücret teklif edilmektedir. Oluşturulan yedek işgücü ordusu nedeniyle ücretler genel düzeyindeki düşüş, göçmenleri sefalete sürüklemektedir.

Bu çalışmada John Steinbeck'in Gazap Üzümleri romanının incelenmesinin nedeni, ele aldığı konuların romandaki karakterlerle sınırlı kalmaması, göç ile ilgili evrensel olay ve olgulara yer vermesidir. Romanın yazılmasının üzerinden seksen yıl geçmesine rağmen, hâlâ dünyanın farklı bölgelerinde romandaki sorunları yaşayan birçok göçmen bulunmaktadır. Nitekim yaşanan bu sorunlar, sosyal politikaların kapsam ve içeriğini değiştirmektedir. Göç, göç edilen ülke için konut, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi sosyal politika alanlarında maliyet artışına neden olmaktadır. Bu nedenle göç salt bir yer değişikliği değil, sosyal politika sorunudur.

2. GÖÇ

Göç, insanların ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel nedenlerden ötürü bir yerden başka bir yere hareket etmelerini ifade etmektedir. Göç olgusu, insanlık tarihi kadar eskidir ve geçmişte olduğu gibi gelecekte de dünyanın her yerinde görülmesi muhtemel bir durumdur (Koçak ve Terzi, 2012:64). Birleşmiş Milletler (BM), göç etme eyleminin gerçekleşmesi için, coğrafi hareketliliğin bir yıl ve üzeri süreyi kapsamasını, uzun bir mesafe kat etmeyi, ülke sınırlarını aşıp uluslararası bir nüfus hareketliliğinin olmasını koşul olarak görmektedir. Yine de aynı şehir için de dahi olsa, Kuzey-Güney İtalya, Doğu-Batı Berlin gibi siyasal sınır aşıldığında da göç olayı gerçekleştiği kabul edilmektedir (Adıgüzel, 2016:18).

Göç, kendi içinde mesafesine göre göç, karar verme açısından göç, kalınacak süreye göre göç olarak sınıflandırılmaktadır. Mesafesine göre göçler; iç ve dış göç olarak ikiye ayrılmaktadır. İç göç, ülke sınırları içinde bir yerden başka bir yere olan göçtür. Kırdan kente, kentten kente, kentten kıra şeklindedir. Kırsal göçle ilgili veri eksikliği bu tür göçün değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Ancak, kırsal ve kentsel nüfus artışı arasındaki ilişki iç göçün boyutunu belirlemede yardımcı olabilmektedir (Borkowska, 2018:5). Dış göç ise, bir ülkeden başka bir ülkeye hareket etme şeklindedir. Dış göç genelde az gelişmiş ülkelerden, daha gelişmiş, zengin ülkelere taşınma şeklindedir (Koczan vd., 2012:2). Karar verme açısından göç türleri ikiye ayrılır. İlki; bireylerin refah seviyelerini yükseltmek için gerçekleştirdikleri göç etme durumu olan, gönüllü göçtür. Gönüllü göç için mücbir bir sebep yoktur, bireylerin hür iradeleri söz konusudur. (Sayın vd., 2016: 3) İkincisi; savaş, doğal afetler, insan hakları ihlalleri veya terör olayları gibi nedenlerle ortaya çıkan, bireyin hür iradesi dışında yapılan, zorunlu göçtür. (Martin, 2010:39) Kalınacak süreye göre göçler: geçici ve kalıcı göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Geçici göç, er ya da geç geri dönüşe yol açabilir. Kalıcı göç, kalıcı bir istihdam fırsatı ve bununla birlikte kalıcı bir ikamet değişikliği anlamına gelmektedir. Bu tür göçlerde uzun mesafeli bir uzaklık söz konusudur (Chen,& Mueller, 2019:3).

Göçe ilişkin diğer kavramlar "göçmen", "sığınmacı" ve "mülteci" kavramlarıdır. Göçmen, yaşam standartlarını yükseltmek için vatandaşı olduğu ülkeden ayrılıp, başka bir ülkeye göç eden kişiye denir. Sığınmacı ise ülkesinden zulüm ve insan hakları ihlalleri nedeniyle ayrılan, gittiği ülkede mülteci statüsünde bulunmak için başvuruda bulunan ve başvurusunun sonucunu bekleyen kişidir. Sığınmacılar, başvurularının olumsuz değerlendirilmesi sonucunda bulundukları ülkeyi terk etmek zorundadırlar. Aksi takdirde sınır dışı edilebilirler. Mültecilik ise, kendi ülkesinde zulüm ve insan hakları ihlallerine maruz kalan ve bu nedenle ülkesinden ayrılan kişidir. Ancak sığınmacıdan farklı olarak gittiği yerde kalma hakkına sahiptir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi veya 1967 Protokolü uyarınca ev sahibi ülkenin kabul edip etmemesine bağlı olmaksızın Milletler korumasından yararlanarak ikamet eden kişilere mülteci denir. (Orhon, 2019:4).

Göç etme durumu, belirsizlik ve risklerle dolu bir yolculuğa çıkmak anlamına da gelmektedir. Hangi tür göç olursa olsun, bir insanın doğup büyüdüğü topraklardan ayrılması ve yabancısı olduğu yerlere yeni bir hayat kurmak üzere gitmesi, zorlu bir süreçtir. Bu süreci göze almak, bireyi harekete geçirecek itici ve çekici faktörlere bağlıdır (Adıgüzel, 2016:18). Bu faktörler arasında ülkedeki kötü yönetim, işsizlik, savaş, doğa olayları (deprem, sel vb.) gibi itici faktörler olduğu gibi, göç edilen yerin ekonomisinin, sosyal güvenlik ve eğitim olanaklarının daha iyi olması gibi çekici faktörler de yer almaktadır (Kanayo vd., 2019:223).

3. SOSYAL POLİTİKA

Sosyal politika, sosyal nitelikli politikaları konu alır. Devletin ülke insanının refahına yönelik aldığı kararlar ve bu kararlara istinaden sürdürdüğü uygulamalar sosyal politikanın konusunu oluşturmaktadır. Sosyal politika sınırları

çok geniş bir çalışma alanına sahiptir (Tezgel, 2013:1). Bundan dolayı "dar anlamda sosyal politika" ve "geniş anlamda sosyal politika" olarak iki farklı sosyal politika tanımlaması yapılmıştır. "Dar anlamda sosyal politika", Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan ağır çalışma koşullarını ve iş ilişkilerini düzenlemeye yönelik ortaya çıkmıştır (Tuna ve Yalçıntaş, 2011:33-34). Sanayi Devrimiyle birlikte gelir dağılımındaki adaletsizlik had safhaya ulaşmış; sermaye sahipleri büyük bir servete sahip olurken, işçi sınıfının ücretleri giderek düşmüştür. Bu dönemde özellikle kadın ve çocukların maruz kaldığı insan onuruna yakışmayan çalışma koşulları, devletin bir düzenleme yapmasını zorunlu kılmıştır (Bozkır Serdar, 2017:3-5). Kısacası; dar anlamda sosyal politika, işçi işveren arasında ortaya çıkan çıkar çatışmalarını ortadan kaldırmak için düzenlenmektedir. Bu düzenlemelerde esas unsur işçinin korunmasıdır. Dar anlamda sosyal politikanın amacı, adil bir gelir dağılımı sağlamak ve ekonominin işleyişindeki aksaklıkları düzeltici rol oynamaktır. Nitekim, işçi ve işveren arasındaki sınıf mücadelesini azaltıcı önlemler sayesinde toplumsal denge ve barış sağlanmış olacaktır. Geniş anlamda sosyal politika ise; sadece işçi ve işveren sınıfları ile kalmayıp, farklı toplumsal kesimlerle ilgili de politikalar üretmektedir. Bireylerin eğitim, konut, sağlık, sosyal güvenlik, gibi ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik faaliyetler geniş anlamda sosyal politikanın konusunu oluşturur. (Hatipler, 2018:30) Geniş anlamda sosyal politika, sosyal adaleti ve sosyal eşitliği sağlayıcı işleve sahiptir. Tüm vatandaşlara asgari bir hayat düzeyi sağlamayı amaçlar (Bozkır Serdar, 2017:6). Aslında burada esas hedef, sosyal yapı içindeki bütün kesimlerin uyum ve uzlaşı içinde olması ve zıtlık ve çatışmaların bertaraf edilmesidir (Şenkal, 2017:21).

4. GÖÇ VE SOSYAL POLİTİKA İLİŞKİSİ

Göç hareketi, eski çağlardan günümüze kadar her dönemde yaşanmış, ancak göçün nedenlerinde zaman içinde farklılıklar görülmüştür. Geçmiş dönemlerde göç; savaş, açlık, iklim koşulları gibi nedenlerle meydana gelirken, günümüzde sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. nedenlerden ötürü meydana gelmektedir. Bunun yanı sıra göç hareketi, uluslararası düzeyde gerçekleştiğinden, birçok ulusta temel bir konu haline gelmiştir. Göç kavramının toplumların hayatını bu denli etkilemesi neticesinde göçün; coğrafya, ekonomi, hukuk, sosyal politika gibi disiplinlerde de yakından ilişkisi ortaya çıkmıştır (Taş vd., 2017:1371). Özellikle, eşitsizlik, ayrımcılık, işsizlik, yoksulluk gibi sorunlarla karşı karşıya kalan göçmenler, geniş anlamda sosyal politikanın öznesini oluşturmaktadırlar. Günümüzde, gelişmekte olan ve gelişmiş birçok ülke göç hareketine cevap vermek durumunda kalmaktadırlar. Günden güne artan ve çeşitlenen göç hareketine maruz kalan ülkeler, göçü başarıyla yönetmeye, göç edenlerden maksimum düzeyde fayda sağlamaya çalışmaktadırlar (Uludağ Güler, 2021:88).

Göçün ev sahibi ülkeye ekonomik açıdan katkıları olduğu gibi, finansal külfeti de bulunmaktadır. Ev sahibi ülkenin göçmen/mültecilere barınma, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve destek alanlarında çeşitli hak ve olanak sağlaması sosyal politika maliyetlerini artırmaktadır. Özellikle son dönemlerde küresel düzeyde yaşanan göç hareketi, ev sahibi ülkenin sosyal koruma sistemi üzerinde önemli bir yük oluşturmakta, sistemin göçmenler dikkate alınarak yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır (Aysan, 2020:94).

Göçmenlerin işgücüne dahil olması, ev sahibi ülke vatandaşlarının göçmenleri kendileri için bir tehdit olarak görmelerine sebep olabilmektedir. Bu nedenle ülke genelinde artan etnik sorunlar ve yabancı düşmanlığı toplumsal huzursuzluğun ve gerginliğin artmasına zemin hazırlamaktadır. Göçün tetiklediği, yoksulluk, işsizlik, güvenlik kaygıları gibi riskler, sosyal politikaların gözden geçirilmesini mecbur kılmaktadır. Nitekim, zor şartlar altında çalışan bu insanların suç örgütlerinin ağına düşmeleri kolaylaşmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin sosyal içermelerini sağlamak, sosyal politika uygulamalarından yararlandırmak toplumun huzuru ve güvenliği için önem teşkil etmektedir. Öte yandan, göçmenlerin kayıt dışı çalışması, sosyal güvenlik imkanlarından yararlanamaması sosyal adalet anlayışıyla da bağdaşmamaktadır. Bu nedenle, göçün neden olduğu konut yetersizliği, ulaşım, iletişim, eğitim ve sağlık sorunlarına çözüm üretebilmek için sosyal politika uygulamaları yeniden yapılandırılmalıdır (Aysan, 2020:94-95).

5. THE GRAPES OF WRATH (GAZAP ÜZÜMLERİ) ADLI ESERİN YAZARI JOHN STEINBECK'İN HAYATI

John Steinbeck, 27 Şubat 1902'de Kaliforniya, Salinas'ta doğmuştur. Steinbeck, ailesiyle birlikte mutlu bir çocukluk geçirmiştir. Eserlerindeki mekan tasvirlerini de, çocukluğunu refah ve huzur içinde geçirdiği Salinas Vadisi'nin verimli topraklarından, çiftliklerinden esinlenerek yapmıştır (Şencan, 2018:38). Steinbeck, 14 yaşında yazar olmaya karar vermiş ve zamanını kendi yarattığı dünyasında öyküler ve şiirler yazarak geçirmiştir. Çiftçilerin sıkıntılarına onlarla iç içe yaşayarak şahit olmuş; onların kaygılarını, mizah anlayışlarını, konuşma tarzlarını ileriki yıllarda eserlerinde kullanmak üzere belleğine kaydetmiştir (Ayaz, 2008:15). Steinbeck, 1919'da Stanford Üniversitesi'ne kaydolmuş ancak, eğitimini yarıda bırakarak yazarlık serüvenine devam etmiştir. (https://www.biography.com/writer/john-steinbeck, Erişim Tarihi: 21.09.2021) Yazarlığın yanı sıra, mağaza tezgahtarlığı, çiftlik uşaklığı gibi işler de yapmıştır. Çiftliklerde çalıştığı esnada karşılaştığı göçmenlerin ezilmişliği

ve çaresizliği, Steinbeck'in eserlerinde haksızlıklara karşı farkındalık oluşturmasını sağlamıştır (Ayaz, 2008:15). Eserlerinde de genelde yabancıların, yenilmişlerin ve ezilen işçi sınıfının kötü durumunu tasvir etme konusunda oldukça başarılı bir üslup kullanmıştır (Puri & Bhat, 2019:336).

Bütün eserlerin içinde ise The Grapes Of Wrath (Gazap Üzümleri) (1939) adlı roman, bu zamana kadar yazılmış en prestijli Amerikan romanı olarak kabul edilmektedir. 1939 yılında Ulusal Kitap Ödülü, 1940'ta ise Pulitzer Ödülünü kazanan bu roman, bir ailenin Oklahoma'dan Kaliforniya'ya göçünü anlatır ve o dönemin Amerika'sını yansıtır (Webb, 2019:70). Bu eserde açgözlülüğü, kârı, sömürüyü teşvik eden kapitalist doktrine büyük eleştiriler getirmiş, ezilen işçi sınıfının çaresizliğini aktarmıştır. John Steinbeck'in Gazap Üzümleri romanı, okuyucunun empati duygusunu geliştirmesi bakımından önemli bir baş yapıttır. Roman, iktisat tarihi ve sosyoloji alanına ilgi duyanların beğeniyle okuyacağı bir eserdir. Özellikle I. Dünya Savaşından sonraki süreci anlamak, işçi hareketi ve Marx'ın yedek işgücü ordusu kavramının pratikteki karşılığının ne olduğunu bilmek isteyenler açısından önemli bir kaynaktır (https://t24.com.tr/k24/yazi/gazap-uzumleri-bir-buyuk-donusumun-hikayesi, 2803, Erişim Tarihi: 11.10.2021). Roman, Şubat 1940'da on birinci baskı ile 430.000 adet satmıştır. Amerikan edebiyatının öncü ismi haline gelen yazara 1964 yılında, ABD Başkanı tarafından Başkanlık Özgürlük Madalyası verilmiştir. 1967'de Vietnam'a savaş muhabiri olarak gitmiş ve bu olaydan üç yıl sonra, 20 Aralık 1968'de New York'taki evinde kalp yetmezliğinden vefat etmiştir. Ölümünün üzerinden elli yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen, onun bazı öykülerinde ismi geçen Salinas, Monterey, San Joaquin Vadisi günümüzde "Steinbeck Ülkesi" olarak anılmaktadır (https://tr.wikipedia.org/wiki/John_Steinbeck, Erişim Tarihi: 21.10.2021).

6. THE GRAPES OF WRATH (GAZAP ÜZÜMLERİ) ADLI ESERDE OLAY ÖRGÜSÜ KARAKTERLER TEMA

Bu eser, Oklahoma'daki çiftliklerini bankaya olan borçları yüzünden kaybeden Joad ailesinin daha iyi bir yaşam sürmek için Kaliforniya'ya göç etmesini konu alır. Joad ailesi ve onlar gibi diğer kapitalizm mağdurları "zorunlu göç" eder. Bu göç Joad ailesi ve diğerlerinin "hür iradeleri" dışında, mecburiyetten gelişir (Martin, 2010). Joad ailesi çiftlikteki eşyalarını satmak zorunda kalır ve büyük bir umutla Kaliforniya'ya doğru yola çıkar. O esnada Joad ailesinin hapishanedeki oğlu Tom, hapishaneden şartlı salıverilir ve yolda tanıştığı Papaz Casy'i de yanına alarak ailesine yolda eşlik eder. Joad ailesi yolculuk esnasında, aile üyelerinin birer birer aralarından ayrılışına tanık olurlar. Sırasıyla büyükbabayı ve büyükanneyi kaybederler. Noah ise Kaliforniya'ya varmadan aileden ayrılır ve kendi yolunu çizmek ister. Ailenin büyük kızının eşi Connie de eşini terk eder ve kayıplara karışır. Joad ailesi yolda polisin olmadığı, yardımlaşma ve dayanışmanın olduğu "Weedpatch" isimli kampta kalır. Bu kampta gıda, barınma, temiz ve sıcak suyla yıkanma olanağına kavuşurlar. Kendileri gibi göç eden diğer göçmen gruplarıyla hoş vakit geçirirler. Yolculuk esnasında Tom bir grupla kavga eder ve tekrar hapse girmesin diye Papaz Casy suçu üstlenir ve aralarından ayrılır. Geçici süre kalınan bu kamplardan iş bulabilmek için ayrılan Joad ailesi, şeftali bahçelerinde çalışmaya başlar. Çalıştıkları süre boyunca işverenler tarafından hakları yenir, ücretler sürekli düşer ve topladıkları ürünlerin tartıldığı tartılar bozuktur, eksik tartar. İşçi ücretlerinin düşmesi protestolara neden olur. Protesto edenlerin arasına Tom da katılır ve bu esnada Papaz Casy ile karşılaşır. O gece Papaz Casy öldürülür ve Tom, Casy'i öldüren adamı öldürünce Joad ailesi tekrar göç etmek zorunda kalır. Bu esnada Tom polislerden saklanmak amacıyla aileden ayrılır. Joad ailesi göç ettikleri yeni yerde pamuk toplar. Sonbahar geldiğinde ise şiddetli yağmur nedeniyle su taşkını başlar ve kamptaki diğer göçmenler ve Joad ailesi suyun ortasında zor zamanlar geçirirler. O esnada Rose of Sharon'un doğum yaparken bebeği ölür. Doğum sonrası ise Joad ailesi güvenli, kuru bir yer ararlar ve tepede bir samanlık bulurlar. Rose of Sharon, burada açlıktan ölmek üzere olan yaşlı bir adamı emzirerek hayatını kurtarır.

7. JOHN STEİNBECK'İN "GAZAP ÜZÜMLERİ" ADLI ESERİNDE GÖÇÜN NEDENLERİ İLE SOSYAL POLİTİKA İLİŞKİSİ

Gazap Üzümleri adlı romanda göçe neden olan unsurlar ve göçün sonuçları sosyal politika açısından önem arz etmektedir. Nitekim göçün tarımda dönüşüm ve makineleşme, işsizlik, gelir dağılımı adaletsizliği, yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi alanlarda sosyal politika ile ilişkisi bulunmaktadır (Taşçı, 2009:179). Romanda göç, o dönemde tüm dünyayı etkileyen 1929 Büyük Buhranı ve Dust Bowl (kum fırtınaları) döneminde gerçekleşmiştir. Bu nedenle romanda göçe neden olan unsurlar 1929 Büyük Buhranı, tarımda makineleşme, iklim koşulları (kuraklık ve kum fırtınaları) olarak ele alınacaktır.

7.1. 1929 Büyük Buhranı

Amerika ve Avrupa ülkelerinde, Birinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik refah ve büyüme dönemi yaşanmıştır. Özellikle 1920-1929 döneminde bu ülkeler, kalkınma ve refah dönemine girmiştir. Örneğin, Amerika'da sınai üretim yüzde 80 artmıştır. Ancak, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımıyla birlikte tüm dünyada üretim azalmış, uluslararası ticaret hacminde daralma görülmüş, Amerika'da ve diğer batı ülkelerinde bankalar iflasın eşiğine

gelmiştir (Tuna ve Yalçıntaş, 2011:3-8). 24 Ekim 1929 tarihinde 12,9 milyon hissenin satılması ve buna ilaveten 16 milyon hissenin de elden çıkarılması ile borsa çökmüştür. Bunun üzerine bankada hesabı olan müşteriler, bütün yatırımlarını almak için hamlede bulunmuşlardır. Belirsizliğin hakim olduğu bu ortamda üretim yavaşlamış, birçok çalışan işten çıkarılmış ve ücretler genel düzeyinde düşüş yaşanmıştır (Şencan, 2018:15). Yine o dönemde kişi başına düşen reel GSYİH büyük buhran yaşanmadan önce 5800 dolar seviyelerine ulaşmışken, büyük buhran döneminde ani bir düşüşle 5200 dolar seviyelerine kadar gerilemiştir (https://eh.net/encyclopedia/the-u-s-economy-in-the-1920s/ Erişim Tarihi: 11.10.2021). 1933 yılına gelindiğinde Amerikan bankalarının yarısına yakınının iflas etmesi nedeniyle işsiz sayısı 15 milyona ulaşmıştır. Borsanın çökmesiyle bankalar borcu olanlardan bu borcu ödemelerini istemiştir. İpotek karşılığı borç alan çiftçi ve sanayici, borçlarını ödeyemez duruma gelmiştir ve bankalar borçları karşılığında çiftçinin toprağına ve sanayicinin fabrikasına el koymuştur. Fabrikaların kapanması fabrika çalışanlarını, toprakların kaybedilmesi ise yoksul çiftçileri işsiz bırakmıştır. Ülkeyi kasıp kavuran işsizlik neticesinde yoksul çiftçiler ve işten çıkarılan fabrika çalışanları göç etmek zorunda kalır (Şencan, 2018:16). Yoksullaşan ve yersiz yurtsuz kalan insanlar kamplarda yaşamaya başlamıştır. Bu kamplara "Hoovervilles" denilmekteydi, çünkü ekonomik krizin sebebi olarak dönemin Başkanı Hoover görülmekteydi. O dönemlerde Hooverville'lerin yanı sıra bazı insanlar kutularda, arabalarda veya çadırlarda yaşıyordu (Manikumar, 2016:370). Amerikan toplumunun o dönemde yaşadığı buhran, John Steinbeck'in Gazap Üzümleri adlı romanında da konu edilmiştir. Bu roman, işsiz kalan yoksul insanların mücadelesini ayrıntılı şekilde gözler önüne sermektedir. Gazap üzümlerinde bahsi geçen çiftçiler de, 1929 Ekonomik Bunalımından ciddi şekilde etkilenir. Çiftçiler bu dönemde, banka kredisiyle aldıkları toprakların ödemelerini yapamayacak duruma gelir. Mal sahipleri onları topraklarından atmak için türlü ikna girişimlerinde bulunur, Kaliforniya'nın ikliminin çok iyi, iş imkanlarının fazla olduğunu söylerler ve çiftçilere bankaların işleyişinden de bahsederler; "Görüyorsunuz ya, bankalar ve şirketler hava almazlar, yemek yemezler. Onlar kâr solurlar, paranın faizini yerler. Siz nasıl hava almadığınız, yemek yemediğiniz zaman ölürseniz, onlar da bunları bulamadıkları gün ölürler" (Steinbeck, 2021:41). Sonra söze şöyle devam ederler; "Siz yerlerinizden çıkıp gideceksiniz. Bahçelerinizden traktörler geçecek" (Steinbeck, 2021:43). Bu gerçeği kabullenemeyen çiftçiler; Kızılderelileri büyükbabalarımız, yılanları babalarımız bu toprak için öldürdüler. Belki biz de bankaları öldürebiliriz! Çünkü bankalar Kızılderelilerden, yılanlardan daha kötü" (Steinbeck, 2021:43). sözleriyle bankalara duydukları öfkeyi dile getirirler.

7.2. İklim Koşulları (Kuraklık ve Kum Fırtınaları)

ABD'de 1931'de başlayıp 1939'a kadar devam eden sürekli bir kuraklık, erozyon ve kum fırtınası tarım arazilerini verimsiz hale getirmiş ve her sene yaklaşık 20 milyon hektarlık bir alana zarar verecek şekilde büyümüştür (Baumhardt, R. L., 2003:187). Bu dönemde Oklahoma, Kansas, Nebraska, Güney Dakota ve Kuzey Dakota'nın nüfusu göç nedeniyle, %3 - %18 arasında azalmıştır. (Şencan, 2018:20) Kum fırtınası ekonomiyi, tarımı derinden etkilemiştir. Ayrıca, bu bölgede yaşayan insanlar için çok ciddi sağlık sorunlarına sebep olmuştur (https://study.com/learn/lesson/what-caused-the-dust-bowl.html, Erişim Tarihi:21.12.2021). Şiddetli rüzgârlar, güçlü kum fırtınaları ve şiddetli yağan yağmurun etkisiyle toprağın üst kısmında oyuklar oluşmuştur. 1940'ların başında erozyon neticesinde, toprağın veriminde % 75'ten fazla kayıp yaşanmıştır (Türkmenoğlu, 2021:144).

Kuraklık ve kum fırtınası (Dust Bowl) gerçekleştiğinde, Büyük Buhran nedeniyle zaten bankaların iflası, işyerlerinin kapanması ve işsizlik büyük bir sorundu. Şiddetli kuraklık nedeniyle çiftçiler mahsul üretemeyecek duruma gelince, tek çıkar yol göç etmekti. Mağdur olan bu insanların birçoğu batıya Kaliforniya'ya gitmiştir. Kaliforniya'ya yeni gelenler, işgücü piyasasındaki talep yetersizliği nedeniyle piyasayı iyice kızıştırmıştır. Açlık, sefalet ve yüksek orandaki işsizlik, ABD Hükümetinin yardımını zorunlu kılmış, bu da ekonomik darboğazı derinleştirmiştir (https://study.com/learn/lesson/what-caused-the-dust-bowl.html, Erişim Tarihi:21.12.2021). Gazap Üzümleri adlı romanda bahsi geçen Oklahoma eyaleti de kuraklık ve kum fırtınasından nasibini almıştır. Oklahoma'daki kuraklık ve toz fırtınası tarlaların üstünü kaplamıştır. Eserde gökten toz yağdığı ve bunun günlerce devam ettiğinden bahsedilmiştir.

7.3. Tarımda Makineleşme

1929 Büyük Buhranı ABD ekonomisini derinden etkilemiştir. Buhran döneminde ABD milli geliri 80 milyar doların üzerinden 40 milyar dolar civarına kadar gerilemiştir. Orta sınıfın toprak işleyerek yapmış olduğu üretimde de düşüş yaşanmıştır. Ayrıca, üretimin şekli de değişmiştir (Türkmenoğlu, 2021:146). Amerika'da toprak sahipleri büyük ölçüde tarımda makineleşmeye yönelmiştir. 1930'larda tarımda makineleşme düzeyinin artması ile insan gücüne duyulan ihtiyaç azalmıştır. Bu durumda işgücünün değeri de azalmıştır. Bu nedenler bir araya geldiğinde göç bir zorunluluk haline gelmiştir. Geniş toprak arazilerinde makinelerin kullanımıyla birlikte tarım sektöründeki nüfusun çözülmesi Gazap Üzümleri'nde detaylı şekilde ele alınır. Romanda yazar traktörleri şu sözlerle anlatır. "Traktörler yollardan doğru gelerek tarlalara girdiler; böcekler gibi sürünen kocaman yaratıklar… Böceklerin inanılmaz gücü onlarda da vardı…". Yazar, o dönem traktörün tarımsal faaliyetlerde kullanılmaya başlanması ile

birlikte yaşanılan dönüşümü en ince ayrıntısına kadar anlatır. Ayrıca eserde traktörün insanla toprak arasındaki bağı kopardığından da bahseder. Traktörü kullanan insan için, "…toprağı eskisi gibi göremez, onun kokusunu alamaz, ayakları toprağın tümseğine çarpmaz, toprağın sıcaklığını ve gücünü duymazdı. O, demir bir koltukta oturur ve demir pedallara basardı. Sevinerek bağırmaz, kamçı vurmaz, küfretmez ya da dayanmaya çalışmaz ve ne de kendi kendini zorlardı… Eğer ekilen bir tohum yeşermezse ona neydi? Toprağı delen taze bir bitkinin kuraktan mahvolması ya da selin altında boğulması traktörü ilgilendirmediği gibi, traktörün şoförünü de ilgilendirmezdi" (Steinbeck, 2021:46).

8. JOHN STEİNBECK'İN "GAZAP ÜZÜMLERİ" ADLI ESERİNDE GÖÇÜN SONUÇLARI İLE SOSYAL POLİTİKA İLİŞKİSİ

Bu eserde göçün sonuçları sosyal dışlanma, yedek işgücü ordusu, işsizlik ve yoksulluk başlıkları altında ele alınacaktır.

8.1. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma, belirli grupların ırkları, dinleri, cinsiyetleri, engellilikleri, göçmen statüleri veya yaşadıkları yer nedeniyle bulundukları topluma entegre olamamalarını, ayrımcılığa maruz kalmalarını ifade etmektedir (DfID, 2005:3). Gazap Üzümleri'nde de Joad Ailesi başta olmak üzere göç eden Oklahoma halkı, göç sürecinde sosyal dışlanmayı en ağır şekilde yaşamıştır. Açlığın ve sefaletin göçe sürüklediği yoksul insan kitleleri türlü umutlarla Kaliforniya'ya göç etmiş ancak, aşağılanma, hor görülmeyle karşı karşıya kalmıştır.

Romanda Kaliforniya, daha önce görülmemiş güzellikte bir yer olarak tasvir edilmektedir. "Her yanda bağlar, bahçeler, dünyanın en güzel memleketi. Toprak dümdüz. Nerede istersen on metre kaz, oradan su çıkar" (Steinbeck, 2021:250). Ne var ki iş toprağı işlemeye gelince buna izin verilmediği ifade edilir. "... Bir boş toprağa girip de bir parça mısır ekmek istersen kodesi boyluyorsun" (Steinbeck, 2021:250).

Kaliforniya halkı, göç eden insanları istememektedir. Kaliforniyalıların Oklahoma'dan gelenlere duyduğu nefret, bakışlarına ve davranışlarına yansımaktadır. Halkın göç edenlere duyduğu nefretin asıl nedeni, bir gün topraklarını ellerinden alacakları korkusudur. Bu nefret Oklahoma'dan gelenlere yakışıksız sıfat takmaya kadar varmıştır ki onlara, "Okie" denilmektedir. "Okie demek, sen aşağılıksın demektir. Kelimenin bir anlamı yok, ama onlar bu anlamda kullanırlar" (Steinbeck, 2021:250). Esasında Kaliforniyalılar, kendi toplumsal yapılarını korumak ve güçlerini sürdürmek için bir "ben" (Kaliforniyalılar) ve bir "öteki" (Okie) yaratmışlardır. Bu sıfat, insanların farklı sosyal gruplara bölünmesi, ötekileştirilmesi şeklinde de düşünülebilmektedir (Johansson, T., 2010:9). Öyle ki Gazap Üzümleri'nde birçok acı olayın ötekileştirici söylem, tutum ve davranışlar nedeniyle yaşandığı sonucuna ulaşılabilir. Bilhassa iş bulmak ümidiyle gidilen Kaliforniya'daki verimli tarım yerleşimlerinde kadınlar ve çocuklar üzerindeki ötekileştirme, daha yakıcı şekilde cereyan etmiştir. Steinbeck, romanında Joad ailesi ekseninde ele aldığı sosyal dışlanmanın etkilerini evrenselleştirmiştir (Şeker ve Özcan, 2021:79-91).

8.2. Yedek İşgücü Ordusu

Bu kavram, Marx tarafından ortaya atılmıştır. Yedek işgücü ordusu kapitalistin, işgücü üzerinde baskı oluşturarak, emek arz ve talebi arasındaki dengeyi kendi menfaati doğrultusunda şekillendirmesidir. Bu sistemde kapitalistler, işçilere işlerini kaybetme korkusu yaşatarak ücretleri diledikleri gibi belirleme olanağına kavuşurlar. Böylelikle ücretler genel düzeyi düşer ve bu sayede kapitalistin ücret gideri azalır. Marx yedek işgücü ordusunu Gezgin, Gizli ve Durgun şeklinde üç tipe ayırır. Marx'ın Gezgin Yedek İşgücü mevsimlik işçileri, inşaat, demiryolu gibi geçici işlerde iş bulduklarında çalışanları ifade etmektedir. Gizli Yedek İşgücü Ordusu bir defaya mahsus kullanılan, iş bittiğinde kullanımından vazgeçilen işgücüdür. Durgun Yedek İşgücü Ordusu ise uzun süre iş arayıp bulamamış, vasıfsızlaşmış işsizleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Omay, 2011:139-140). Gazap Üzümleri romanında Joad Ailesinin de içinde yer aldığı göçmenler, Gizli ve Gezgin Yedek İşgücü Ordusunu oluşturur. Romanda göçmenlerin emeğinden mevsimlik işlerde kısa süreli, çoğu kez bir defaya mahsus yararlanılmakta, işleri bittiğinde işsiz kalmaktadırlar. Romanda şeftali bahçesinde çalışan bir göçmen bu uygulamanın nasıl işlediğini şu şekilde anlatır: "Kocaman şeftali bahçesinde çalışıyordum. Çiftlikte bütün yıl sürekli olarak yalnız dokuz kişi çalışıyor…" Sözünün daha da etkileyici olması için de şöyle devam eder.(…) "Oysa şeftaliler olur olmaz iki hafta içinde bahçede üç bin kişinin çalışması gerek. Şeftaliler hemen toplanmalı. Yoksa çürür. Her yana şu bilinen ilanları dağıtıyorlar. Üç bin kişi gerektiği halde altı bin kişi toplanıyor. Çünkü, istedikleri ücreti vermek istiyorlar. Sen verdikleri ücreti kabul etmezsen yolun açık olsun. Senin yerine çalışacak binlerce adam var. Böylece şeftali toplarsın ve iş de biter. Memleketin her yanı şeftali ağacıyla dolu. Hepsi birden olurlar. Sen, bulunduğun bahçenin işini bitirdin mi, bütün bahçelerde de toplama işlemi bitmiştir. Bu namussuz memlekette yapılacak başka bir iş de yoktur. Artık mal sahipleri de senin buralarda bulunmanı istemezler. Anladın mı? Üç bin kişi. İş de bitmiş. Artık ya çalacaksın ya içeceksin ya da kavga çıkaracaksın.." (Steinbeck, 2021:298).

Romanda kapitalistler adama ihtiyaçları olmadığı halde, ürünleri toplamak için birçok insan gerektiğinin yazılı olduğu sarı ilanlar dağıtırlar. Bu durum Tom'un kafasını karıştırır ve nedenini anlamaya çalışır, bunun üzerine John Amca yedek işgücü ordusunun işleyişini şu ifadelerle anlatır: "Bak! Genç adam. Bir iş için sana adam gerekse ve bir de iş isteyen tek adam bulunsa. O zaman sen bu adama istediğini vermek zorunda kalmaz mısın? Ya, bir de yüz adam olursa, bir düşün... Düşün ki çocukları da var, bu çocuklar da aç. Düşün ki pis on sentle çocuklara ancak bir kutu konserve alınabilir; düşün ki beş sentle bile çocuklara hiç olmazsa bir şeyler alınabilir. Karşında yüz adam var. Sen de onlara beş sent verebilirsin. Zavallılar bu beş senti almak için bile birbirlerini öldürürler" (Steinbeck, 2021:297).

8.3. İşsizlik

İşsizliğin birçok farklı tasnifi bulunmaktadır. Öncelikli olarak işsizlik, açık işsizlik ve gizli işsizlik olarak sınıflandırılmaktadır. Çalışma çağı içinde (15-65 yaş arasında) ve çalışma arzu ve gücünde olduğu halde işi olmayıp, cari ücret haddinde iş arayan, işe başlama durumunda olanların "açık işsiz" olduğu kabul edilmektedir. Çalışanlar işten ayrıldığında da toplam çıktı miktarında bir değişim olmuyorsa, yani işgücünün marjinal ürünü sıfıra eşitse bu durumda çalışanların "gizli işsiz" olduğu kabul edilmektedir (Yılmaz ve Göktürk, 2019:93-94). Gizli işsizlikte çalışanlar çalışıyor görünmesine rağmen, elde olan veya olmayan sebeplerden ötürü düşük bir verimle istihdam ederler (Şahin, 2019:55).

1929-1939 yılları arasında Amerika'nın bazı bölgelerinde, üretim durma noktasına gelmiştir. Amerikan halkı için zorlu bir dönem olan bu süreçte, açlık ve kıtlık geniş bir insan kitlesini etkilemiştir. Tarım sektöründe "gizli işsiz" olarak yer alan ve çalışma istatistikleri içinde görülmeyen bir kitle, Kaliforniya'ya göç ettiğinde "açık işsiz" konumuna düşmüştür (Taşçı, 2009:191).

Üretimde makinelerin emeğin yerine ikame edilmesiyle işsizlik katlanarak artmıştır. Çalışanlar ise, düşük ücretle çalışmak zorunda kalmıştır. Topladıkları ürünler ise bozuk tartılarda eksik tartılmıştır. Buna rağmen Tom umutluydu ve babasına, "Bir insan iş bulup da para artırsa, biraz toprak alamaz mı dersin?" Bunun üzerine Tom'un babası güldü ve "Sürekli bir iş bulamazsınız ki" dedi. "Her gün ekmeğini çıkarmak için iş aramak zorundasın. İşi de seni hayvan gibi gören adamlardan alacaksın. Pamuk toplarsın, garanti tartı yanlıştır. Doğru tartılar da yok değil, ama insan her tartının bile bile bozulduğunu düşünür, hangisinin doğru olduğunu anlamaz. Elinden de birşey gelmez" (Steinbeck, 2021:250-251).

Joad ailesi için işsizliğin sefalete dönüşmesi Kaliforniya'ya gelindikten sonra hissedilmeye başlamıştır. Büyük Buhranının yaşandığı dönemleri kapsayan bu süreçte Amerika'da işsizlik oranı %15'i aşmış ve 1933 yılına gelindiğinde %25'e ulaşmıştır. "Karıncalar gibi tedirginler; bir iş bulmak, bir iş yapmak.. Herhangi bir şeyi, herhangi bir yükü kaldırmak, çekmek, itmek, toplamak, kesmek için, bir lokma ekmek için didinip duruyorlardı" (Steinbeck, 2021:282).

Göçmenler, iklim koşullarının iyi olduğu, üretim ve iş fırsatlarının çok olduğu Kaliforniya'da hiçbir iş bulamıyorlardı. Çaresizlik içinde baharın gelmesini bekliyorlardı. "Bahara kadar iş yok. Ve iş yoksa, para da yok, yiyecek de yok. Bir insanın, bir çift atı olsa, bu atları toprağı sürmek, ekmek ve biçmek için kullanır; iş olmadığı zaman atları aç bırakıp öldürmez. Onlar at, biz insanız." (Steinbeck, 2021:518).

Eserde işsizlik, özellikle erkekler için utanç duygusu yaratmaya başlamıştır. Ana, yiyeceklerinin bittiğini, artık iş bulup çalışmaları gerektiğini belirttiğinde ailedeki erkekler, "Yere bakıyorlardı. Baba, kalın tırnakların çakısıyla temizliyordu. John amca üzerine oturduğu sandıktan kıymık koparıyordu. Tom alt dudağını ısırdı… Arıyoruz ana" dedi. "Bir şey çıkmayacağını bile bile aramak, ne kötü şey!" (Steinbeck, 2021:419).

8.4. Yoksulluk

Yoksulluk bireylerin asgari yaşam düzeyine erişememesi durumudur. Farklı yazarlar tarafından çeşitli sınıflara ayrılmakla birlikte en çok kabul gören tanımlar, mutlak, göreli ve subjektif yoksulluk tanımlarıdır. Mutlak yoksulluk, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. Dünya Bankası mutlak yoksulluk sınırını 2018 yılında yayınladığı raporda, alt-orta gelirli ülkeler için günlük asgari 3,20 dolar ve üst-orta gelirli ülkeler için günlük asgari 5,50 dolar olarak belirlemiştir (Karayazı, 2020:25). Göreli yoksulluk, referans alınan nüfusun ortalama gelirinin % 60 altında gelir elde edenlerin içinde bulunduğu yoksulluk durumudur (ILO 2019:1). Az gelişmiş ülkelerde mutlak yoksulluk yaygın iken, gelişmiş ülkelerde göreli yoksulluktan söz edilmektedir. Subjektif yoksulluk, bireyin kendini yoksul olarak algılaması durumudur. Yani yoksulluk, kişinin kendini yoksul hissedip hissetmemesine bağlıdır. Bu yoksulluğu ölçmek için bireylerin refah algılarını ölçen geniş çaplı anketler yapılır ve anket sonuçlarına göre yoksulluk sınırı belirlenir. (Yüksel Arabacı, 2017:185-186).

Gazap Üzümleri adlı romanda, göçün sosyal politika açısından en dikkat çeken sosyal sonucu yoksulluktur. Romanda bahsedilen göçmenler belirli bir gelir seviyesi ve besin miktarı altında yaşamlarını sürdürmektedirler. Öte yandan, göçmenler, sadece gittikleri yerde yoksul kalmamakta, ayrıca göç ettikleri yerdeki varlıklarını da kaybetmektedirler. Göç edenler ilk başta göç edecekleri yerde gıda ve barınma için ellerindeki varlıklarını harcamaktadırlar. Romanda da, eşyalarını dışardan gelen hırdavatçılar yok pahasına alıp götürmektedirler. Bu duruma itiraz eden olunca da adamlar almamakla tehdit etmekte, göçmenleri bu şekilde korkutmaktadırlar.

Romanda Joad Ailesi açlığın pençesi arasında sıkışmaktadır. Topraklarını kaybedip parasız kalan bu insanlar yarı aç, perişan bir halde yaşamaktalar ve karınlarını doyururken oldukça tasarruflu davranmak zorundadırlar. Ancak, kendileri gibi göç eden diğer kapitalizm mağdurlarının açlıkları karşısında yardım etmekten kendilerini alıkoyamamaktadırlar. Diğer yoksul ailelerin aç çocuklarına karşı duyarlı davranmakta, yetersiz yiyeceklerini onlarla paylaşmaktadırlar. Joad Ailesi birgün yemek yerken, diğer göç mağdurlarının çocuklarının kendilerini izlemesinden rahatsızlık duyar. "Ana, çaresiz, "Ne yapacağımı şaşırdım," dedi. "Bizimkileri doyurmak gerekiyor. Bu çocuklarla başım belada. Ne yapacağımı bilmem ki?" ailenin diğer üyeleri başlangıçta çocukları göndermeye çalışsa da, ananın vicdanı başka çocukların aç kalmasına el vermemektedir. "Yeterince yok. Tencereyi burada bırakacağım, hepiniz bir parça tadına bakarsınız. Ama ne olacak sanki. "Biraz durakladı. "Ne yapayım, size verememezlik edemem" (Steinbeck, 2021:312). sözleriye çaresizliğini dile getirmektedir.

Romanda yoksulluğun sefalete dönüştüğü ve bu durumun insanların yüzlerine yansıdığı anlatılmıştır. "İnsanlar. Sert yüzlü, açlıktan ve açlığa karşı koymaktan sıskalaşmış, dalgın bakışlı, sert çeneli insanlar, çömelmişlerdi" (Steinbeck, 2021:289). Sefalet, birtakım hastalıkları da beraberinde getirmiş, bilhassa çocuklar açlık nedeniyle ölüme terk edilmiştir. "Çocuk uykusunda bağırıp çağırıyor, debeleniyormuş. Anası babası, çocukta solucan var sanmışlar. Müshil vermişler. Çocuk öldü. Oysa kara dil denen hastalığa yakalanmış dediler. Bu hastalık açlıktan olurmuş" (Steinbeck, 2021:289).

Yoksulluk girdabı sel felaketiyle birlikte içinden çıkılamaz bir hal almıştır. Çadırlarda yaşayan göçmen halkın eşyaları sel sularına kapılarak kullanılamaz hale gelmiştir. Yataklar ve battaniyeler ıslanmış, halk ıslak elbiselerle oturmuştur. Çadırların yanındaki eski arabaların kablo ve karbüratörleri bozulmuş, çadırlar göllerin ortasında kalmıştır. "Halk, kollarının altına ıslak battaniyelerini alarak çamurun içine daldı. Çocuklarını, ihtiyarlarını kucaklarına alarak çamurlara bata çıka yürüdüler. Ve nerede yüksek bir yer, ambar ya da samanlık varsa orası halkla, titreyen ve umudunu yitiren insanlarla doldu" (Steinbeck, 2021:516). Göçmen halk, samanlıklarda yaşamaya başlamıştır. Onlardan bazıları, yardım bürolarına başvursa da, yardım için bir yıl orda bulunma şartı arandığından talepleri olumsuz karşılanmıştır. Üç ay hiçbir iş yoktur, bütün göçmenleri derin bir korku kaplamıştır. Sonra zatürre, gözlere ve kulaklara kadar yürüyen kızamık görülmeye başlamıştır (Steinbeck, 2021:516).

Romanda yoksulluk olgusu, birlik ve dayanışmayı da beraberinde getirmiştir. Sel felaketi şiddetini arttırınca Joad Ailesi sel felaketinin etkilemeyeceğini düşündükleri yüksek tepelerde bir samanlık bulurlar. Samanlıkta yaşlı adam ve çocukla karşılaşırlar. Çocuk adamın önce çok hasta olduğunu ama artık açlıktan ölmek üzere olduğunu söyler. Bunun üzerine yeni doğum yapan Rose of Sharon açlıktan ölmek üzere olan adamı emzirerek hayatta kalmasını sağlamaya çalışır.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

1929 Büyük Buhranı, Dust Bowl (Kum Fırtınası) ve tarımda makineleşmenin Amerikan toplumu üzerindeki etkisi yıkıcı olmuştur. Bu krizin etkileri, geniş insan kitlelerini göçe sürüklemiştir. John Steinbeck Gazap Üzümleri adlı eserinde göç eden insanların dramına ve yaşam mücadelesine yer verilmiştir. Romanda işsizliğin çemberinde sıkışan bu insanlar, gittikleri her yerde yerli halk tarafından baskı, zulüm ve dışlanmalara maruz kalmıştır. Özellikle kadın ve çocuklar ağır koşullar altında çalışmıştır. Eserde göç ile birlikte toplumsal sınıflar arasındaki uçurumun giderek arttığından bahsedilmiştir. Kapitalistler, emek gücünü daha fazla sömürme imkanı yakalamıştır. Oklahoma'dan göç eden halk gittikleri yerde aşağılık anlamına gelen "Okie" adıyla olarak anılmış, bulundukları ortamlarda uzun süre barınmalarına müsaade edilmemiştir. İş bulduklarında ise kısa süreli ve düşük ücretle çalışmışlardır. Bununla birlikte, bahçelerden topladıkları ürünler bozuk tartılarda eksik tartılmış, bu yol ile emekleri daha da sömürülmüştür. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, göçün salt yer değişikliği olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yaşanan sosyal sorunlar sadece 1930'lu yılların Amerikan halkına özgü değildir. Gazap Üzümlerindeki yaşananlar, eserin yayınlanmasından seksen yıl sonra bile güncelliğini korumaktadır. Günümüzde bazı toplumlarında yaşananlar, eserdekiyle benzer özellik taşımaktadır. Nitekim hâlâ kapitalistin açgözlülüğü, bencillik, sömürü yeryüzünde hüküm sürmektedir, göçler de aynı şekilde dünyanın farklı yerlerinde acı tecrübelerle devam etmektedir. Joad'ların aile hikayesi, günümüzde zorunlu göçten muzdarip, sürgün edilmiş marjinal grupları akla getirmektedir. Gerek eserde, gerekse şimdilerde göçe neden olan unsurlar ve göçün sonuçları değerlendirildiğinde sosyal politika ile ilişkilerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Geçmişten günümüze süregelen göçlerin nedeni ne olursa olsun, hem göç edenler hem de ev sahibi ülkedekiler için birçok külfeti de beraberinde getirmektedir. Daha iyi hayat koşulları için göç edenler, çoğu kez eski yaşantılarından daha olumsuz hayat koşullarında yaşamaya mecbur kalmaktadır. Gidilen yerde göçmenlerin entegrasyonunun sağlanamaması, yeterli alt yapı imkanlarının olmayışı gerek göçmenler için, gerekse yerli halk için yaşamsal ihtiyaçların giderilmesi açısından sıkıntı oluşturmaktadır. Bu noktada ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri konut yetersizliğidir. Göçmenlerin ev sahibi ülkede konut ihtiyacının karşılanması elzemdir. Gidilen yerde göçmenlere daha yüksek ücretlerle ev kiralanması, kiralık ev oranının düşmesi önemli bir problemdir. Devletin dar gelirlilerin konut ihtiyacını gidermek için fon ayırması gerekmektedir. Söz konusu ihtiyaç, kiralama yolu ile de karşılanabilmelidir. Göçmenlere ait bir başka sorun ise, sağlık hizmetlerine erişimlerinin kısıtlı olmasıdır. Sağlık politikasının eğitim ve sosyo-ekonomik yardımlar çerçevesinde geliştirilmesi sağlanmalıdır. Göçmenlere yönelik sürdürülebilir bir sağlık politikası için tıbbi teçhizatın artırılmasına ve fiziki altyapının güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte göçmenlerin aşılama faaliyetlerinin artırılması, madde bağımlılığı ve psiko-sosyal destek gibi hizmetlerden de yararlandırılmaları gerekmektedir. Göçmenlerin ev sahibi ülkede yaşadığı bir diğer sorun, sosyal dışlanmaya maruz kalmalarıdır. Göçmenler yoksulluk, ırk, dil, din farklılığı gibi nedenlerle ayrımcılığı deneyimleyebilmektedir. Göçmenlerin yaşam tarzlarının ve değerlerinin ev sahibi ülkeyle uyuşmaması toplumsal anlamda ciddi sıkıntılara ve çatışmalara neden olabilmektedir. Tüm bu sorunların çözümü için göç edilen ülke tarafından sosyal adalet ve eşitliği sağlamaya yönelik birtakım yapısal reformlar hayata geçirilmelidir. Kuşkusuz, devletin göçmenlere yönelik sosyal politika uygulamaları göçmen sorununu büyük ölçüde rehabilite edecektir.

KAYNAKÇA

1. Adıgüzel, Y. (2016). Göç Sosyolojisi, (Vol. 1). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
2. Ayaz, E. (2008). "John Steinbeck'in The Grapes Of Wrath, Of Mice And Men, The Pearl, Tortilla Flat Ve Cannery Row Adlı Yapıtlarında Yoksulluk", Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
3. Aysan, M. F. (2020). "Geleceğin Türkiye'sinde Sosyal Politikalar, Geleceğin Türkiyesi Raporları – 6", İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, İstanbul.
4. Baumhardt, R. L. (2003). "Dust Bowl Era", Encyclopedia Of Water Science, 491.
5. Borkowska, K. vd., (2018). "Migration and Its Impact on Developing Countries. Strengthening Urban Engagement of Universities in Africa and Asia", Thematıc Paper Series.
6. Bozkur Serdar, A. (2017). "Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'de Sosyal Politika", (Ed. Aysen Tokol ve Yusuf Alper), Sosyal Politika, ss. 1-6, Dora Yayıncılık, Bursa.
7. Chen, J., & Mueller, V. (2019). "Climate-İnduced Cross-Border Migration And Changein Demographic Structure", Content Courtesy Of Springer Nature.
8. DfID. (2005). "Reducing Poverty By Tackling Social Exclusion", The Department for International Development.
9. Hatipler, M. (2018). "Cumhuriyet Dönemi Balkan Göçlerinin Sosyal Politika Açısından Etkileri", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(2), 423-445.
10. ILO (2019). "The Working Poor or How A Job is No Guarantee of Decent Living Conditions", Spotlight On Work Statistics.
11. Johansson, T. (2010). "The Broken Dream: The Failure of the American Dream in The Grapes of Wrath from a Caste and Class perspective", Master Thesis, Linneaus University,
12. Kanayo, O., Anjofui, P., & Stiegler, N. (2019). Push and pull factors of international migration: evidence from migrants in South Africa. Journal of African Union Studies, 8(2), 219.
13. Karayazı, M. (2020). "Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk", (Ed. Mehmet Yılmaz ve Enver Günay), Farklı Boyutlarıyla Sosyal Problemler Sosyal Politikalar Ekseninde Multidisipliner Yaklaşımlar, ss. 11-49, İKSAD Yayınevi, Ankara.
14. Koczan, Z., Peri, G., Pinat, M., & Rozhkov, D. L. (2021). "The İmpact Of İnternational Migration On İnclusive Growth: A Review", IMF Working Papers, 2021(088).
15. Koçak, Y., ve Terzi, E. (2012). "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri", Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(3), 163-184.
16. Laporta Pinilla, M., Nadal Blasco, M. B. (2019). "John Steinbeck's The Grapes Of Wrath: Sociopolitical Perspectives", Universidad de Zaragoza, FFYL.

17. Manikumar, Y. (2016). “American Dream A Mirage In John Steınbeck’s" The Grapes Of Wrath”, Research Journal of English Language and Literature (RJELAL), 4(3).
18. Martin, S. (2010). “Forced Migration, The Refugee Regime And The Responsibility To Protect”, Global Responsibility to Protect 2, 38-59.
19. Omay, O. (2011). “Yedek İşgücü Ordusu Olarak Kadınlar”, Çalışma ve Toplum Dergisi. S, 3, 137-166.
20. Orhon, N. (2019). “Mültecileri Anlamak, Mültecileri Anlatmak”, ILO.
21. Puri, N. & Bhat, A. (2019). “Socialistic Vision of John Steinbeck and Dos Passos: Foucauldian Analysis of the Grapes of Wrath and Manhattan Transfer”, International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE), 7(6S5).
22. Sayın, Y., Usanmaz, A., & Aslangiri, F. (2016). “Uluslararası Göç Olgusu Ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”, Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18(31), 1.
23. Steinbeck, J. (2021), Gazap Üzümleri (Çev.: Rasih Güran), İletişim Yayınları, İstanbul.
24. Şahin, M. (2019). “İşsizlik Ve Açık İş Paradoksunun Yeni Söylemi:“İş Beğenmeme” İşsizler Ne Tür İş Arıyorlar?”, Journal Of Management And Economics Research, 17(3), 52-72.
25. Şeker, A. ve Özcan, E. (2021). “Ekonomi-Politik Yönleriyle Karşılaştırmalı Roman Analizi: Gazap Üzümleri, Demirciler Çarşısı Cinayeti Ve Yusufçuk Yusuf”, Söylem Filoloji Dergisi, 6(1), 79-91.
26. Şencan, A. (2018). “John Steinbeck’in “Gazap Üzümleri” İle Orhan Kemal’in “Bereketli Topraklar Üzerinde” Eserlerinde Göç Ve İnsan Olgusu”, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
27. Şenkal, A. (2017). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
28. Taş, İ. E., Koçar, H., ve Çiçek, Y. (2017). “Mülteci Sorununun Çözümüne İlişkin Yeni Bir Yapılanma: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(Göç Özel Sayısı), 1369-1383.
29. Taşçı, F. (2009). “Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç” Kamu-İş Dergisi, 10(4), 177-204.
30. Tezgel, O. (2013). Sosyal Politika, Sendikacılık Akademisi Ders Notları, 2, 1-32.
31. Tuna, O., ve Yalçıntaş, N. (2011). Sosyal Siyaset, Filiz Kitabevi, İstanbul.
32. Türkmenoğlu, M. (2021). “Gazap Üzümleri Romanına Büyük Buhran Odaklı Bir Yaklaşım”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (53), 137-154.
33. Uludağ Güler, Ç. (2021). “Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Sosyal Politika”, (Ed. M. Enes Kayagil ve Murat Kalkan), Sosyal Politikada Kurum Ve Kuruluşlar, Filiz Kitabevi, İstanbul.
34. Webb, A. (2019). “Opening The Conversation About Climate Refugees With The Grapes Of Wrath”, English Journal, 109(2), 69-75.
35. Yılmaz, M. ve Göktürk, İ. (2019). “Sosyal Problemler Ve Sosyal Risk Analizi Kahramanmaraş Kentsel Alanı Araştırması”, İKSAD Yayınevi, Ankara.
36. “Bir Büyük Dönüşümün Hikayesi”, https://t24.com.tr/k24/yazi/gazap-uzumleri-bir-buyuk-donusumun hikayesi, 2803, Erişim Tarihi: 21.12.2021.
37. “Gazap Üzümleri: Bir Büyük Dönüşümün Hikâyesi”, https://t24.com.tr/k24/yazi/gazap-uzumleri-bir-buyuk-donusumun-hikayesi, 2803, Erişim Tarihi: 11.10.2021.
38. “John Steinbeck”, https://tr.wikipedia.org/wiki/John_Steinbeck, Erişim Tarihi:21.10.2021.
39. “John Steinbeck”, https://www.biography.com/writer/john-steinbeck Erişim Tarihi: 21.12.2021.
40. “The U.S. Economy in the 1920s”, https://eh.net/encyclopedia/the-u-s-economy-in-the-1920s/ Erişim Tarihi: 11.10.2021.
41. “What Caused the Dust Bowl?”, https://study.com/academy/lesson/what-was-the-dust-bowl-definition-facts-causes.html, Erişim Tarihi: 21.12.2021.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Education Management

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 2992-3006

Arrival
02 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64407
Article Serial Number
16

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64407

How to Cite This Article
Doğan, R. (2022). "Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin Öğretmen Devamsızlığının Nedenleri ve Çözüm Önerilerine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:2992-3006

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin Öğretmen Devamsızlığının Nedenleri ve Çözüm Önerilerine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi

The Reasons of Teacher Absenteeism and the Possible Way of Solution, According to the School Administrators and Teachers Opinions

Ramazan Doğan [1]

[1] Öğretmen., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu araştırma, okul yöneticisi ve öğretmenlerin öğretmen devamsızlığının nedenleri ve çözüm önerileri getirmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada veri analizi yapılırken içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Balıkesir ili Karesi ilçe merkezinde bulunan okullarda görevli yönetici ve öğretmenlere uygulanmıştır. Görüşme yapılan kişi sayısı 20 kişidir.

Araştırma, nitel bütüncül çok durum desenli betimsel tarama yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında görüşme tekniğinden yararlanılmış araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış Balıkesir ili Karesi ilçe merkezinde devlet okullarında görev yapmakta olan 10 görevli yönetici ve 10 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırma verileri tema analizi, vaka analizi ve betimsel analizle çözümlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre; öğretmen devamsızlık yapma sebeplerinin "Hastalık nedeniyle, akraba ölümü, eğitim nedeniyle ve diğer nedenlerle "olduğu, öğretmenlerin yaptığı devamsızlıkların eğitimin kalitesini olumsuz etkilediği, öğrencilerin derslerden soğuduğu ve uyum sorunu yaşandığı, devamsızlık yapan kişinin dışlandığı, öğretmenler arasında dostluk oluşmasına engel olduğuveiletişim sorununa neden olduğu, devamsızlıkların okul yöneticisi ile öğretmenler arasındaki ilişkiyi bozduğu, güven kaybına neden olduğu ve hoşnutsuzluk yarattığı, öğretmen devamsızlığının iyileştirilmesi ve önlenmesi için öğretmenlerin mazeret izinlerinde yeniden düzenlenmeye gidilmesi gerektiği, öğretmenlerin maaşlarında iyileştirme yapılması gerektiği, öğretmenler ve okul yöneticileri arasında iletişim kurulması gerektiği, öğretmenlerin ulaşım sorununun giderilmesi gerektiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devamsızlık, Yönetici, Öğretmen, Eğitim

ABSTRACT

In this research, the test of teacher absenteeism of school administrators and teachers and solution suggestions were made. Qualitative research methods were used in the research. Content analysis was used while analyzing data in the research. The study group of the research was applied to the administrators and teachers working in the schools in Karesi district center of Balıkesir. The number of interviewers is 20 people.

The research was carried out by qualitative holistic multi-case pattern descriptive survey method. The semi-structured Balıkesir province Karesi district center consists of 10 administrators and 10 teachers who work in public schools. The research data were analyzed by theme analysis, case analysis and descriptive analysis.

According to the research results; The reasons for teacher absenteeism are "due to illness, death of relatives, due to education, and other reasons", teachers' absenteeism negatively affect the quality of education, students are dismissed from lessons and adaptation problems, the absentee is excluded, friendship between teachers is prevented and communication problems are caused. absenteeism disrupts the relationship between school administrators and teachers, causes loss of trust and creates discontent, teachers 'excuse leave should be reorganized in order to improve and prevent teacher absenteeism, teachers' salaries should be improved, communication between teachers and school administrators should be established. It seems that the problem should be resolved.

Keywords: Absenteeism, Manager, Teacher, Education

1. GİRİŞ

1.1. Problem durumu

Devamsızlık, geçmişten günümüze kadar birçok okulda sorun olmaktadır.Öğretmen devamsızlığı eğitim öğretim sürecini kesintiye uğratması bakımından oldukça önemli bir sorun alanıdır. Öğretmenlerin kasıtlı ya da kasıtsız olarak işe belirli bir süre gelememelerini ifade eden devamsızlık, okul içinde birçok dinamiği sekteye uğratabilir.

Devamsızlık olgusu öğretmen tutumları açısından değerlendirildiğinde yaralanma, bireysel ihtiyaç, rahatsızlık nihayetinde işyerinden uzaklaşan günleri ifade eder. Bu olgu herhangi bir vakitte izinsiz ve izinli sürdürülmektedir (Hovey, 1999). Alan yazına bakıldığında devamsızlık çeşitlerinde öğretmenlerin farklı tutumlar sergiledikleri belirtilmektedir. Örnek verilirse, devamsızlık türleri öğretmenler için sıklıkla mazeretsiz ve mazeretli olarak iki şekilde incelenmektedir. Resmi ya da tanıdık neden sunulmadan gerçekleştirilen devamsızlık türü mazeretsiz devamsızlık türüdür. Bireysel ve hastalık benzeri nedenlerle yapılan devamsızlık mazeretli devamsızlık türüdür (Abeles, 2009).

Büyüköztürk, Akbaba-Altun ve Yıldırım'ın (2010) hazırladığı "Uluslararası Öğretme ve Öğrenme Araştırması Türkiye Ulusal Raporu"na göre okullarda öğretmenlerin devamsızlığının ve okula zamanında gelmemelerinin öğrencilerin öğrenmeleri konusunda olumsuz etkilediğini anlaşılmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Balıkesir ili Karesi ilçesindeki okul müdürleri ve öğretmenlerin görüşlerine göre öğretmen devamsızlık nedenlerini araştırarak çözüm önerilerini belirlemektedir. Bu araştırma amacı doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularını cevap aranmıştır:

- ✓ Öğretmen devamsızlığına ilişkin okul yöneticisi ve öğretmenlerin görüşleri nelerdir?
- ✓ Öğretmen devamsızlığının nedenlerine ilişkin okul yöneticisi ve öğretmenlerin görüşleri nelerdir?
- ✓ Öğretmen devamsızlığının önlenmesine ilişkin okul yöneticisi ve öğretmenlerin görüşleri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma öğretmen devamsızlıklarının nedenlerini ortaya çıkarıp, çözüm yollarıyla ilgili öneriler geliştirmek için, devamsızlıkların eğitim kalitesine yaptığı etkiyi en aza indirmek için yeni tedbirler almak amacıyla alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir Okullarda kaliteli eğitimin verilmesi, yani öğrencilerin başarılı olmaları okuldaki öğretimin niteliğinin arttırılmasıyla bağlantılı olup, kaliteli eğitimin gerçekleştirebilmesi okulda nitelikli öğretmenlerin varlığı ile mümkündür (Seferoğlu, 2003). Öğrenme-öğretme sürecinde anahtar rol oynayan öğretmenlerin (Akhtar, 2013) devamsızlık davranışı eğitimin niteliğini etkileyen bir faktördür. (Hovey, 1999, s. 5). Bunun sebebi ise, öğretmenlerin okulun belkemiği olması ve okulun başarısının işbirliği içinde çalışan ve okula devam eden öğretmen kadrosuyla önemli ölçüde ilişkili olmasıdır (Hovey, 1999, s. 5).

1.4.Sınırlılıklar

Bu araştırma,

- ✓ Bu araştırma 2021-2022 eğitim ve öğretim yılı içerisinde Balıkesir ili Karesi ilçesinde bulunan ilk ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan yönetici ve öğretmenler ile sınırlıdır.
- ✓ Veri toplamada kullanılan görüşme maddeleri ile sınırlıdır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Devamsızlık

Psikologların, ekonomistlerin ve sosyologların uzun süredir araştırdıkları devamsızlık olgusu, birçok iş yerinde, örgütte ve kurumda ortaya çıkan sorunlardan birisidir (Albrecht, 2011). Devamsızlık problemi özel şirketler, devlet daireleri, işletmeler, kurumlar, sanayi işletmeleri gibi birçok alanda devam etmektedir. Bazı örgütler işleyişlerini insan gücü odaklı olarak kurdukları için devamsızlık problemi örgütün verimliliğini ve etkinliğini azaltmaktadır (Şahin, 2011).

Okullar da yukarıda belirtildiği üzere insan gücü odaklı örgütlerdir ve bu örgütlerin toplumsal, ekonomik, bireysel ve siyasal birtakım işlevleri bulunmaktadır (Gül, 2010). Okullar bu sayılan işlevlerini yerine getirmek için insan gücünü kullanır, öğretmenler bu insan gücünün en önemli kaynağıdır. Okulların öğretmenlerden kaynaklanan birtakım problemleri olması gayet normaldir, bu problemlerin en önemlilerinden birisi de öğretmen devamsızlığıdır (Norton, 1998). Eğitimin niteliğini ve kalitesini öğretmenlerin niteliği ve kalitesi belirler dersek yanılmış olmayız, bu kadar önemli bir rol oynayan öğretmen olgusunun, devamsızlık durumunda eğitim niteliğini etkileyecek olması kaçınılmaz bir sonuçtur (Porres, 2016).

Eğitimde yenilik ve reformlar yapılması daha iyi öğrenciler yetiştirme çabasının bir sonucudur, bu yenilik ve reformların en önemlilerinden birisi nitelikli öğretmen kadrolarının kurulabilmesidir ki günümüzde bütün milletler bu konuda çetin bir mücadele içindedirler (Rogers ve Vegas, 2009).

Araştırmacılar iki önemli problemin eğitimin etkinliğini ve verimliliğini düşürdüğünü açıklamaktadır bu kavramlardan birisi öğretmen devamsızlığı diğeri ise öğretmenlerin çok sık olarak yer değişikliği ile karşı karşıya kalmalarıdır (Chapman 1994). Çalışmanın konusunu da teşkil etmekte olan öğretmen devamsızlığının örgüt verimliliğini olumsuz etkilemesinin yanında öğretmenlerin sağlık ve moral sistemlerini de olumsuz etkilediği bir gerçektir.

Chapman (1994) hedeflediği amaçlara ve yapılış biçimlerine göre kasıtlı ve kasıtsız olarak ikiye ayırdığı devamsızlık kavramını eğitim sisteminin önemli olumsuz olguları olarak tasvir etmiştir. Bu türleri incelersek kasıtlı devamsızlık işe geç gelmeden ya da gelmemeden dolayı öğretmenin sorumlu olarak görülebileceği türdür. Kasıtsız devamsızlık ise öğretmenin elinde olmadan istemsizce yapılan devamsızlık türüdür.

Eğitimden sorumlu kurumların yürütmekte olduğu yanlış politikalar, sistemin yeterince etkin bir şekilde denetlenememesi, toplumun öğretmen davranışlarına etkisi, düşük maaş ve yetersiz fiziki koşullar gibi unsurlar öğretmenlerin devamsızlığını etkiyen başlıca faktörlerdendir (Chapman, 1994).

Obeng-Denteh vd. (2011), öğretmenlerin devamsızlıklarının en aza indirgenmesi için aşağıda sayılı eylemlerin harekete geçirilmese gerekmektedir;

- ✓ Öğretmenlerin çocuklarına bakım hizmetleri ve kreş gibi alanlarda destek olunması,
- ✓ Eğitim liderlerinin tutarlı bir davranış yapısına sahip olmaları,
- ✓ Öğretmenlerin ve diğer eğitim paydaşlarının motive edilmesi,
- ✓ Eğitim paydaşlarının problemlerine çözüm odaklı yaklaşımlar sergilenmesi,
- ✓ Öğretmen davranışlarını denetleyen denetçilerin ve yöneticilerin bu konu hakkında bilgi sahibi olmaları ve eğitim almaları,
- ✓ Okulun örgüt kültürünün öğretmenlerin işbirliği yapabilecekleri şekilde dizayn edilmesi.

Öğretmen devamsızlığının eğitim sistemine ve okul örgütüne olumsuz etkileri olduğu kadar bir takım olumlu etkileri de bulunmaktadır. Devamsızlık yapan bir öğretmenin motivasyonu ve iş doyumu düşmüştür, devamsızlık dönüşü işe başlayan işgören kendisini daha rahatlamış hissetmekte ve üretkenliği artmaktadır. Ayrıca bu davranış kalıbının işgöreni stresten koruyucu bir yanı bulunmaktadır (Goodman ve Atkin 1984).

Konu hakkında birçok araştırmacı tarafından çalışmalar yapılmıştır, araştırmalar kadın öğretmenlerin yaşlandıkça erkeklere göre daha çok devamsızlığa başvurdukları görülmüştür, ayrıca erkekler arasında en çok devamsızlık yapılan yaşın 30 yaş olduğu görülmüştür. Branş anlamında incelendiğinde ise ilkokul öğretmenlerinin ortaokul öğretmenlerine göre daha çok devamsızlık yaptıkları görülmüştür (Jacobs ve Kritsonis, 2007).

Devamsızlığın eğitim kalitesini düşürdüğünü söylemiştik, konu hakkında Brown ve Arnell (2012), öğrenci kalitesinin öğretmen devamsızlığından doğrudan etkilendiğini, bir okulda öğretmenlerin devamsızlık oranı %7,5' tan fazla çıktığında okulun başarısının gözle görülür bir şekilde düştüğü kanaatindedir. Bu konu hakkında Türkiye'de yapılmış pek fazla çalışma bulunmamaktadır; bunun sebebi konunun araştırılmaya ihtiyaç duyulmamasıdır.

2.2. Devamsızlık Türleri

Uluslararası boyutta devamsızlık eylemi, ortaya konuş şekli ve amacına göre çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır (Erdemli ve Güner-Demir, 2015). Kasıtlı-kasıtsız, kusurlu-kusursuz, mazeretli-mazeretsiz diye isimlendirilen devamsızlık kavramını, James ve Brian (1999) sık sık yapılan ve uzun vadede yapılmaya devam edilen olarak ayırırken, Robinson (2008,) ise kişisel ve mesleği ile ilgili devamsızlık şeklinde sınıflara ayırmıştır.

2.2.1. Mazeretli-Mazeretsiz Devamsızlık

Uluslararası alanda yapılan araştırmaların bütünü incelendiğinde devamsızlık konusunda mazeretli ve mazeretsiz devamsızlık olarak ayrılması gerektiği konusu hemen hemen tüm araştırmacıların ortak kararıdır (Farrel & Stamm, 1988) devamsızlığın mazeretsiz şeklini genelde öğretmenlerin kişisel işleri için kullandığı, mazeretli olan şeklini ise öğretmenlerin kontörlü dışında gerçekleşen istemsiz devamsızlık olduğu tanımlanmıştır. İş görenin işinden memnun olmayıp, yeni bir iş seçeneğini araştırmak için kasıtlı olarak işe gitmemesidir. Mazeretli olan tarzı ise kişisel hususlar, hastalık, ailevi problemler vb. durumlardan ötürü işe gitmemektir (Rosenblatt, 2009).

2.2.2. Sık Sık Yapılan ve Uzun Vadeli Devamsızlık

En fazla yani sık sık yapılan ve uzun dönemli yani uzun vadeli devamsızlık olmak üzere sınıflandırılan devamsızlık çeşitleridir. Sık sık yapılan devamsızlık, dürtü tatmininin bir sonucu olarak ortaya konulmuştur. Uzun süreli devamsızlık ise, iş dışında yaralanma neticesinde, iş planından ayrı ve işgörenlerin tutumu, kabiliyetleri ve değer istemleriyle ilişkisiz devamsızlık çeşididir. Bu tür devamsızlık işletme için tazminat primleri açısından daha maliyetlidir (James ve Brian; akt. Şenel, 2012).

2.2.3. Kişisel ve Mesleği İle İlgili Devamsızlık

Araştırmacı öğretmenler devamsızlığı üzerine yapmış olduğu çalışmalarda bu konuyu öğretmenlerin meslekleri ile ilgili olan ve kişisel olan devamsızlık olmak üzere iki kısma ayırmıştır (Robinson, 2008). İsminden de anlaşılacağı üzere kişisel devamsızlıkta öğretmen kendi kişisel problemlerinden ötürü okula devam etmemektedir. Kişisel davranışlar hastalık, ailevi problemler, karakter özellikleri ve toplumun kişi üzerindeki etkileri sebebiyle ortaya çıkabilir. Mesleğinden kaynaklanan devamsızlık türünde ise bu davranış kalıbının altında yatan neden resmi

makamlar ya da okul tarafından öğretmene verilen görev ve sorumluluklardır. Bu görev ve sorumluluklar sebebiyle okulda bulunmaması öğretmenin mesleği ile ilgili devamsızlığıdır.

2.3. Öğretmen Devamsızlığı

Öğretmenlerin herhangi bir zaman diliminde ister izinli,ister izinsiz olsun, genel anlamda ailevi problemler, hastalık, kaza veya kişisel bir takım ihtiyaçlardan ötürü işten uzak kalınan, gidilmeyen mesai günlerine öğretmenlerin devamsızlığı denir (Hovey, 1999).

2.4. Öğretmen Devamsızlığı Nedenleri

Alan yazın incelendiğinde öğretmen devamsızlığına zemin hazırlayan nedenlerin başında demografik değişkenler gelmektedir, ayrıca yine hastalıklar, çocuk büyütme konusunda alının sorumluluklar, aile kaynaklı sorunlar, aile bireylerinden birisinin hasta olması, fiziki koşullardaki yetersizlikler, ulaşım ve haberleşme sorunları, okulun eve olan uzaklığının fazla olması gibi bir takım unsurların öğretmen devamsızlığına neden olduğu anlaşılmaktadır (Bakay, 2014, Scott & McClellan, 1990, Mampane, 2013, Miller, vd., 2008).

2.4.1 Demografik Değişkenler

Demografik unsurlar öğretmen devamsızlığının altında yatan nedenlerdendir, bu değişkenlerin devamsızlık araştırmalarına dahil edilmesindeki en önemli faktör bu değişkinlerin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesidir (Harrison & Martocchio, 1998).

2.4.2. Cinsiyet

Bazı araştırmacılar cinsiyet ile öğretmen devamsızlığı arasında bir bağlantı bulunup bulunmadığını araştırmışlardır, yapılan araştırmalar erkek öğretmenlere oranla kadın öğretmenlerin daha fazla devamsızlık davranışı sergiledikleri görülmüştür (Scott & McClellan, 1990). Farrel ve Stamm (1988) kadın işgörenlerin erkeklere oranla daha fazla devamsızlık yaptıklarını fakat bu devamsızlık sürelerinin erkeklere göre daha kısa olduğunu açıklamışlardır. Kadınların erkeklere oranla daha fazla devamsızlık göstermesinin ana nedeni kadının ev işleri, çocukların bakım ve sorumluluğu konularında erkeklere oranla daha fazla yük taşımalarıdır (Erdemli ve Güner-Demir, 2015).

2.4.3. Yaş

Öğretmen devamsızlığı ile yaş bağlantısı konusunda yapılan birçok araştırma bize göstermiştir ki, işgörenlerden yaşlı olanlar, genç olanlara oranla daha az devamsızlık davranışı sergilemektedir (Bakay, 2014). Borg ve Riding (1991) yaptıkları araştırmada, 31 yaşın altındaki öğretmenlerin daha yüksek devamsızlık sıklığına sahip olduğu sonucuna, Ehrenberg vd. (1991) ise yaşça diğer takım arkadaşlarından büyük olan öğretmenlerin daha az oranda devamsızlık yaptıkları sonucuna ulaşmıştır.

2.4.4. Kıdem

Kıdem ile devamsızlık arasında herhangi bir bağlantı olup olmadığını araştıran bir takım çalışmalar olmuştur, yapılan çalışmalarda kıdem ve devamsızlık ile ilgili bulguların tutarlı olmadıkları görülmüştür. Ancak yapılan araştırmalar en az deneyimi olanlar ile en fazla deneyime sahip olanların diğer meslektaşlarına göre daha az öğretmen devamsızlığı sergiledikleri görülmüştür (Rosenblatt & Shirom, 2005). Bir araştırmada ise kıdemi düşük öğretmenlerin kıdemli öğretmenlere göre daha az hastalık ve diğer türlü kişisel izin aldıkları sonucu ortaya çıkmıştır (Clotfelter vd. 2007).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde, kıdem ve işe devamsızlık arasında hiçbir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşan araştırmaların da bulunduğu görülmektedir.

2.4.5. Öğretim Kademesi

Öğretim kademesi ile öğretmen devamsızlığı arasındaki bağlantıyı açıklayan bir takım çalışmalar mevcuttur .Bu araştırmalar lise öğretmenlerinin diğer kademedekilere göre en az devamsızlık yapan grup olduğunu, ilkokul öğretmenlerinin ise en fazla devamsızlık yapan grup olduklarını göstermiştir. Bakay (2014) ise yaptığı araştırmada durumun tam tersi olduğu ortaöğretim öğretmenlerinin ilk öğretimdekilere göre daha fazla devamsızlık yaptığı sonucuna ulaşmıştır.

2.4.6. Medeni Durum

Devamsızlık ile medeni durum arasındaki ilişkiyi bulmaya çalışan araştırmalar yapılmıştır (Calvert, 2001; Rosenblatt & Shirom, 2005). Rosenblatt ve Shirom (2005) yaptıkları araştırmada devamsızlık ile medeni durum arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı neticesine kavuşmuşlardır. Yine, bunlara benzer Compton'un (2001, s.75) araştırmasının neticesi de devamsızlığın medeni durum ile herhangi bir ilişkisini olmadığı sonucunu kabul

etmiştir. Türkiye'de de durum aynıdır bir araştırma medeni durum ile devamsızlık arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Bakay, 2014). Alan yazında tam tersi sonuçlara ulaşmış araştırmalar da bulunmaktadır, araştırma ailelerinin ekonomik anlamda yükünü taşıyan ve bekar kadınların devamsızlık oranları evlilere göre daha azdır,

2.4.7. Hastalıklar

Hastalık izni öğretmenlerin aldıkları en yaygın izin şeklidir, hastalık sebebiyle devamsızlığın da en fazla görülen devamsızlık türü olduğu söylenebilir (Akhtar, 2013). Abeles (2009) öğretmen devamsızlığının yüzde yetmişe yakınının hastalıklardan kaynaklı devamsızlıklar olduğunu belirtmiştir.

2.4.8. Ailevi Etkenler

Yapılan araştırmalar incelendiğinde öğretmen devamsızlığına neden olan ailevi etkenler de çocuk büyütme sorumluluğu ve çocuk hastalığı, ailevi problemler, aile üyelerinden birinin hasta olması ve ailede ölüm gibi durumların vurgulandığı görülmektedir (Scott & McClellan, 1990). Aile bağlılığı üzerine yapılan bu araştırmalar çocukların varlığı ve yaşları gibi faktörlerin devamsızlıkla ilişkili olduğunu göstermektedir, cinsiyete bakılmaksızın evli anne ve babaların devamsızlık yapmaya eğilimli olduklarını görülmüştür. Öğretmen devamsızlığının aile problemlerinden ve aile bireylerinin daima artan sorumluluklarından dolayı strese girmesinden kaynaklandığı sonucu ortaya çıkmıştır.

2.4.9. Evin Okula Uzaklığı ve Ulaşım

Öğretmenin evi ile okulun bulunduğu yer arasındaki uzaklık artıkça devamsızlık oranı da artar. Çünkü seyahat süresinin öğretmene verdiği sıkıntı dikkate alınacak olursa okuldan uzakta ikamet eden öğretmen için devamsızlık yaptığı günün maliyeti daha azdır.

Okulun yerleşim yeri uzak ve ücra bir yerde ise bu okullardaki devamsızlığın başlıca nedeni zor ulaşım koşullarıdır. Çalıştığı okuldan uzakta yaşayan birçok öğretmen vardır. Örneğin, köylerde görev yapan öğretmenler. Bu öğretmenlerin okula gitmesini sağlayacak toplu taşıma olanakları olmayabilir ve kışın yol koşulları kötü olabilir. Üstelik köy okullarında görev yapan öğretmenler özel bir maaş almazlar, merkezde görev yapan öğretmenlerle aynı maaşı alırlar (Usman vd., 2004, s. 21). Kırsal kesimdeki okullardaki öğretmenlerin en önemli devamsızlık nedeni yetersiz ulaşım ve öğretmenin evi ile okulu arasındaki mesafenin uzak olmasıdır (Mampane, 2013, s. 117).

2.4.10. İş Doyumu

İş doyumu, iş tatmini, olarak adlandırılan durum işgörenlerin işleri ile ilgili olarak aldıkları haz, mutluluk ve zevk hissini tanımlamaktadır (Bruno, 2002). Mazeretsiz işe devamsızlık konusu motivasyon ve iş doyumu gibi psikolojik konularla ilişkilidir, son zamanlarda ortaya konan çalışmalar, öğretmenlerde iş doyumunun sebeplerinin başında iş yükünün fazlalaşması gelmektedir (Crossman & Harris, 2011). Öğretmenlerde iş tatmini öğrenciler ile güzel ilişkiler kurma, pozitif iletişim içinde olma durumu ile de alakalıdır, yetersiz disiplin, kötü liderlerin varlığı, yetersiz fiziki koşullar ve kalabalık eğitim ortamı gibi durumlar iş doyumunu etkileyen olgulardır.

Araştırmalar incelendiğinde devamsızlık ile iş doyumu arasındaki ilişki ağını inceleyen çalışmalar görülmüştür. Bu araştırmalarda genel olarak iş doyumu ile devamsızlık arasında bağlantı olduğu görülmüştür. İş doyumu arttıkça devamsızlığın azaldığı görülmüştür (Hackett (1989). Öğretmen devamsızlığının iş doyumu ile negatif ilişkili olduğu iddialarının yer aldığı araştırmalar da vardır bu araştırmaların en başında Davis (1997)'nin araştırması gelir.

2.4.11. Liderlik

Lider örgütsel düzene kurallar doğrultusunda uyum göstermenin dışında işgörenleri etkileme gücü bulunan, örgütü yöneten bireylere lider denir. Liderlik ise bir örgütün belirlediği hedeflere ulaşması ve bu amaçları değiştirmek için elinde bulunanimkan ve yapıları veya süreçleri başlatma işidir (Erdoğan, 2008).

Eğitim liderleri destekleyici tarzda bir liderlik yaparsa öğretmenin devamsızlık yapma olasılığının çok daha az olduğu gözlemlenmiştir (Sims, 2016, s. 16). Liderlerin yol gösterici bir tarz geliştirmeleri öğretmenlerin okul içinde strese girmelerini engeller, daha rahat çalışmalarını sağlar ve eğitimin kalitesini arttırır, bu durum direkt olarak devamsızlık davranışının azalmasına yol açacaktır (Imants & Van Zoelen, 1995).

Liderlerin etkileşimsel ve dönüşümsel liderlik stillerine sahip olmaları durumunda ne olacağı sorusu araştırıldığında etkileşimsel liderlik stilinin öğretmen devamsızlığını arttırdığı, dönüşümsel liderlik stilinin öğretmen devamsızlığını azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır (Lucas, 2012).

2.4.12. Okul iklimi:

Öğretmenler, öğrenciler ve diğer tüm eğitim paydaşlarının deneyimsel ve kişisel özelliklerine bağlı bir şekilde okulda kendilerini nasıl hissettikleri ile ilgili olup, okul örgütünün tamamını etkisi altına alan duygular bütünü okul iklimini oluşturur (Dağlı, 2017).

Birbirine bağlı bir takım çeşitli faktörleri içine alan okul iklimi kavramına başarı, öğretmen öğrenci arasında kurulan ilişkiler ağı, yöneticilerin liderlik durumları, öğretmenlerin iş tatmini, disiplin, fiziki koşullar gibi faktörleri barındırır (National School Climate Council, 2007).

Okul ikliminin olması gerektiği gibi olduğu kurumlarda örgüt üyeleri birbirleri ile samimi ilişkiler kurmaktadırlar, görevle ilişkili hususların dışında özel hususlarda da birbirleri ile konuşabilirler (Imants & Van Zoelen, 1995).

2.4.13. Psikolojik Sorunlar (Stres ve Depresyon)

Günümüz modern dünyasında en fazla kullanılan ve kabul gören tanımlamaya göre stres, bireylerin kişisel farkları, psikolojik birtakım süreçleri ile sergilenen uyuma ilişkin bir davranış olup, kişilerde birden çok psikolojik ve kişisel baskı unsuru oluşturan bir olgudur (Artan, 1986). Öğretmenlerde iki çeşit stres bulunmaktadır. İş yükünün getirdiği stres ile öğrencilerin hal ve tavırlarından kaynaklanan stres (Collie, Shapka & Perry, 2012). Öğretmenlik mesleğinde motive olmayan öğrenciler, gürültü ve kalabalık sınıflar gibi stres etkenleri öğretmenin iş doyumunu, motivasyonunu ve psikolojik durumunu etkilemektedir (Schonfeld, 1990).

2.5. Devamsızlık Sonuçları

Çeşitli faktörlerden dolayı devamsızlık davranışının organizasyon için birçok olumsuz sonucu olabilir. İlk olarak, bu davranışın kuruluşlar için önemli ekonomik kayıplara neden olduğu söylenebilir. Örgütlerdeki devamsızlığın maliyetini, bu davranışın üretimde veya hizmet kalitesinde neden olabileceği azalmayı hesaplayarak sağlamaya çalıştı. Bu hesaplamaya göre, işgücündeki% 1'lik bir kayıp üretim noktasında% 2.5'lik bir düşüşe neden olabilmektedir (Westhuizen, 2006, 45; Akt. Şahin, 2011)

Devamsızlık sadece organizasyon için olumsuz ekonomik sonuçlara yol açmaz. Ayrıca, devamsızlık organizasyondaki iş akışını kesintiye uğratır ve önemli kararlar almayı geciktirir. Başka bir deyişle, çalışanlar bulunmadığında, bir kuruluşun sorunsuz çalışması ve hedeflerine ulaşması çok zordur. Kuruluştaki aksamalara ek olarak, bu davranışı sergilemek üretim kalitesini düşürebilir ve hatta kuruluşun kapanmasına neden olabilir (Robbins ve Judge, 2012, 25). Devamsızlık davranışı örgüt ve çalışanlar arasındaki ilişkilerde de olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Şahin, 2011).

2.6. İlgili Araştırmalar

Büyüköztürk, Akbaba-Altun ve Yıldırım'ın (2010) hazırladığı "Uluslararası Öğretme ve Öğrenme Araştırması Türkiye Ulusal Raporunda" öğretmenlerin okula geç gelmelerinin ve devamsızlık yapmalarının öğrenciler üzerindeki olumsuz etkileri konusuna dikkat çekilmiştir. Bunun yanı sıra yapılan birçok araştırmanın odak noktasında öğretmenlerin yapmış olduğu devamsızlıklarının öğrenciler üzerindeki olumsuz etkileri yer almıştır. Mesela, yapılan birtakım araştırmaların öğretmenlerin devamsızlıkları ile okul yöneticilerinin buna kaşı tutumları ve liderlik rolleri (Ayala, 2016; Davis, 1997; Gaziel, 2004; Kight, 2007; Reddy vd., 2010; Sims, 2016), okul iklimi (Davis, 1997; Imants ve Van Zoelen, 1995; Seibert, 2013; Sezgin, Koşar, Kılınç ve Öğdem, 2014), iş doyumu (Davis, 1997; Winters, 2014), stres ve depresyon (Brown ve Uehara, 1999; Green, 2014; Mampane, 2013; Van Tonder ve Williams, 2009) arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Alan yazında, öğretmenlerin devamsızlık nedenleri incelendiğinde, öncelikle hastalıkların devamsızlık nedenlerinin başında olduğu sonucuna varılmıştır.Bunun yanı sıra öğretmen devamsızlıklarının nedenleri arasında, ebeveyn durumundaki anne/babaların çocuk büyütme sorumluluklarından dolayı çocuklarının hastalanması, ev ile okul arasındaki mesafenin fazla olması ve bu durumun ulaşım problemini beraberinde getirmesi (Mampane, 2013; Reddy vd., 2010; Usman, Akhmadi ve Suryadarma, 2004; Winkler, 1980) gibi nedenlerin öğretmen devamsızlığına yol açtığı belirtilmiştir. Ülkemizde öğretmen devamsızlıkları konusunda yapılan araştırmaların sınırlı düzeyde olması (Bakay, 2014; Erdemli ve Güner-Demir, 2015; Sezgin vd., 2014) bu konunun ülkemizde gerekli ilgiyi görmediğinin bir işareti olarak görülmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel desende oluşturulmuştur. Nitel araştırma, görüşme, gözlemve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olayların ve algıların doğal ortamdagerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir.

Araştırmada bir durumu var olan şekliyle olabildiğince ideal bir şekilde betimlemeyi amaçlayan tarama modeli kullanılmıştır.Karasar'a (2013) göre tarama modeli geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu nedenle araştırma modeli olarak tarama modeli seçilmiştir. Ayrıca araştırma nitel veri toplama araçlarından, yarı yapılandırılmış görüşme formu kapsamında da gerçekleştirilmiştir.

3.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Balıkesir ili Karesi ilçesinde bulunan okul yöneticileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise basit seçkisiz yöntem ile oluşturulmuş olup, 10 öğretmen ve 10 okul müdürü ile görüşme yapılmıştır.

Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcı Profili

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Kıdem
K1	Erkek	30	10
K2	Erkek	56	31
K3	Kadın	31	13
K4	Erkek	33	19
K5	Erkek	52	23
K6	Erkek	53	26
K7	Kadın	49	26
K8	Erkek	37	14
K9	Erkek	46	25
K10	Erkek	45	22
K11	Erkek	38	10
K12	Erkek	50	31
K13	Kadın	34	13
K14	Erkek	36	19
K15	Erkek	54	23
K16	Erkek	51	26
K17	Kadın	47	26
K18	Erkek	37	14
K19	Erkek	46	25
K20	Erkek	45	22

3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama aracını tarama modellerinde kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme şekli oluşturmaktadır. Araştırmacı tarafından hazırlanan 5 tane soru, belirlenen 10 öğretmen ve 10 okul müdürlerine sorulmuştur.

3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Çalışma grubunun mülakat sorularına verdikleri cevaplar, aslını bozmadan orijinal görüşler korunarak araştırmacı tarafından kısaltılması sağlanmıştır. Gizliliği sağlamak amacıyla katılımcı öğretmenler "Ö", katılımcı müdürlere de "M" kısaltmaları yapılarak belirtilmiştir.

Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda tasarlanan bu araştırmada "içerik analizi" yapılmıştır. Analiz sürecinde öncelikle, yazılı formlar ve görüşme kayıtları deşifre edilip çözümlemeler yapılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1 Araştırma Bulguları

Araştırmada "Öğretmenler neden devamsızlık yapar ?" sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenler neden devamsızlık yapar ? sorusuna dayalı bulgular

Temalar	*Kodlar*	*f*
Sağlıksal Sebepler	Hastalık nedeniyle	13
Eğitimsel Sebepler	Eğitim nedeniyle	2
Ailevi Sebepler	Akraba ölümü	4

Tablo 2'de Öğretmenlerin neden devamsızlık yaptığının üç tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalar; Sağlıksal Sebepler, Eğitimsel Sebepler ve Ailevi Sebeplerdir. Sağlıksal Sebepler, temasında "Hastalık nedeniyle", şeklinde belirtilmektedir. Eğitimsel Sebepler temasında "Eğitim nedeniyle" şeklinde belirtilmektedir. Ailevi Sebepler temasında "Akraba ölümü" şeklinde belirtilmektedir. Buna göre öğretmenlerin neden devamsızlık yaptıklarına verilen cevaplar incelendiğinde, Öğretmenlerin çoğunlukla hastalık nedeniyle devamsızlık yaptıkları görülmektedir. Bu konuda görüş ifade eden öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

"Hastalanabilirler ya da çocukları hasta olabilir. Bu durumda devamsızlık yapmak elbette ki öğretmenin de hakkıdır. Bunun dışında büyük bir sorun olmadıktan sonra hiçbir öğretmenin bile isteye devamsızlık yapacağını düşünmüyorum. Öğretmenlik ayrıcalıklı bir meslektir. Gerçekten bir mevzu yoksa hiçbir öğretmen öğrencilerinden ayrı kalmak istemez."Ö1, Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö8, Y1,Y2,Y3,Y6,Y8,Y10.

Verilen diğer cevaplardan bazıları;

"Çok acil hastalık durumunda veya herhangi özel bir sebeple okula devam konusunda sıkıntılar olabilir. Bunların haricinde yol, uzaklık gibi sebeplerden ve araca mecburiyet durumlarında elinde olmayan sebeplerden yaşadığı sıkıntılar sonucu devamsızlık durumları oluşabilir. "Ö9

"Herhangi bir şeyi bahane göstererek çok da reel olmayan sebeplerden, çocuklarının rahatsızlığını öne sürerek, bazen monotonluktan.. ama en ilginci altın günü yapmak için rapor alanını duymuştum. Ben iki çocuğumda da aşı günleri dahil hiç bir şekilde izin rapor kullanmadım, kendime şunu düstur edindim; eğer yataktan kalkacak gücüm varsa, okula da gidebilirim."Ö7

"Kendisi veya yakınının rahatsızlanması durumunda, 1.derece yakınlarının vefatı ,1.dereceden yakınlarının düğünü vb. durumlarda devamsızlık yapar."Ö7,Ö8,Y10

"Resmi işlerini halledebilmek ya da sağlık problemleri ile ilgilenebilmek için ; ayrıca küçük bebek sahibi olanlar bebeklerinin sağlık problemleri nedeniyle de devamsızlık yapmak durumunda kalıyorlar."Y7

Tablo 3. "Öğretmenlerin yaptığı devamsızlıklar eğitim kalitesini nasıl etkiler ?" sorusuna dayalı bulgular

Temalar	*Kodlar*	*f*
Olumlu	Devamsızlık sık yapılmazsa sorun olmaz	4
Olumsuz	Olumsuz etkiler	5
	Öğrenci dersten soğur	6
	Uyum sorunu olur	2
	Müfredat yetişmez	3

Tablo 3'de Öğretmenlerin yaptığı devamsızlıkların eğitim kalitesini nasıl etkilediğinin iki tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalar; olumlu ve olumsuz temalardır. Olumlu temalarda "Devamsızlık sık yapılmazsa sorun olmaz", şeklinde belirtilmektedir. Olumsuz temalarda "Olumsuz etkiler, Öğrenci dersten soğur, Uyum sorunu olur ve Müfredat yetişmez" şeklinde belirtilmektedir. Buna göre Öğretmenlerin yaptığı devamsızlıkların eğitim kalitesini nasıl etkilediği ile ilgili verilen cevaplar incelendiğinde, Öğrencileri derslerden soğuduğu, öğrencilerin bu durumdan olumsuz olarak etkilendiği, sık devamsızlık yapılmazsa sorun olmayacağı, müfredatın yetişmeyeceği ve uyum sorunu yaşanabileceği görülmektedir.

Bu konuda görüş ifade eden okul müdürleri ve öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

"Çok uzun süreli devamsızlık olursa bu eğitim kalitesini olumsuz yönde etkiler tabi ama devamsızlık kısa süreli ise öğretmen zaten devamsızlığı sırasındaki eksiklikleri telafi edecektir.

Ders konusu müfredat yetişmez, uzun-süreli olursa öğrenciler de okuldan soğuyabilir veli güveni sarsılır. Diğer öğretmenlere yöneliş başlar. Uzun süren devamsızlık sonrası derse, sınıfa adapte ve koordinasyon olumsuz etkilenir. Örneğin bu yıl görevlendirme gelen bir zümrem var doğum izni, ücretsiz derken araya da Pandemi girince çoğu şeyi nasıl yapacağımı bize soruyor yani adapte sorunu yaşıyor. (Ö2,Ö3,Ö8,Ö10,Y1,Y5,Y6)

"Şüphesiz olumsuz etkiler. Çünkü Öğrencinin motivasyonu düşer, ödev kontrolü aksar, müfredat gecikir ya da hiç işlenemez. Öğrenci konsantrasyonu ve devamlılık zarar görür. Öğretmenin kendi işine saygısı azalır. Öğretmenlerin yaptığı devamsızlıklar eğitim kalitesini olumsuz etkiler. Eğitim öğretim süresinin azalması öğrencilerin öğrenmesini olumsuz etkiler. Öğretmenlerin devamsızlıkları öğrencilerin başarısını azaltır. Öğretmenlerin devamsızlıkları öğrencilerin öğretmene olan güvenini azalttığından öğretimi olumsuz etkiler"(Ö7,Ö9,Y2,Y3,Y9)

"Devamsızlıktan kaynaklı olarak, öğrencilerin müfredatın gerisinde kalmalarına sebebiyet verir. Öğrencinin, devamsızlık yapan öğretmenin dersinden soğuma ve ilgisiz kalma belirtileri yoğun olarak oluşur."(Ö4,Ö5,Y4,Y7)

Verilen diğer cevaplardan bazıları;

"Gereksizce ve sık yapılmadığı sürece sorun olmaması gerekir çünkü sonuçta hepimiz insanız ve mutlaka hangi meslekten olursa olsun acil bir durum ya da sağlıkla ilgili ya da zaruri bir durum yaşayabiliriz herkes yaşayabilir." Ö6

"Sık sık okula gelmeme durumları öğrencilerin konu bütünlüğünü sağlayamamasına neden olabilir. Her öğretmenin kendine göre sınıf düzeni, ders işleme yöntemleri bulunur. Sınıfın kendi öğretmeni olmadığı durumlarda yerine gelen veya ilgilenen öğretmen aynı düzeni devam ettiremeyebilir. Bu da öğrencinin dersten kopmasına neden olabilir." Y8

"Öğretmenleri yaptığı devamsızlık eğitim kalitesini olumsuz etkiler. Özellikle okulöncesi ve sınıf öğretmenlerinin yaptığı devamsızlık öğrencilerin okuldan kopmasına sebep olur. Uzun süreli devamsızlıklarda öğretmen müfredatın gerisinde kalır. Bu da özellikle sınava girecek öğrencilerin konularda akranlarının gerisinde kalmasına ve konuları yetiştirmek için daha çok çaba göstermelerine ve stres seviyelerinin artmasına sebep olur."Ö1

Tablo 4 Devamsızlıkların öğretmenler arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediğine dayalı bulgular

Temalar	*Kodlar*	*f*
Nötr	Etkilemez	3
Olumsuz	Devamsızlık yapan kişi dışlanır	9
	Öğretmenler arasında dostluk oluşmaz	6
	İletişim sorunu	2

Tablo 4 'de Öğretmenlerin yaptığı devamsızlıkların eğitim kalitesini nasıl etkilediğinin iki tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalar; nötr ve olumsuz temalardır. Nötr temalarda "Etkilemez", şeklinde belirtilmektedir. Olumsuz temalarda "Devamsızlık yapan kişi dışlanır, Öğretmenler arasında dostluk oluşmaz ve İletişim sorunu", şeklinde belirtilmektedir. Buna göre devamsızlık yapan kişinin dışlandığı, öretmenler arasında dostluk oluşmadığını, devamsızlıkların öğretmenler arasındaki ilişkiyi olumsuz olarak etkilediğini ve öğretmenler arasında iletişim sorunlarına yol açacağı görülmektedir.

Bu konuda görüş ifade eden okul müdürleri ve öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

"Geçerli bir mazereti olmadan devamsızlık yapan öğretmenlerle diğer öğretmenler arasında hoşgörülü bir tutum sergilenmez. Devamsızlığın okul ortamından uzak kalma isteğinin hissedilmesi, diğer öğretmenler tarafından dışlanma ve saygı duyulmama durumu ortaya çıkartır. Devamsızlık öğretmenler arası ilişkiyi olumsuz etkiler. Devamsızlık süresi uzadığı durumlarda diğer öğretmenler arasında söylentiler başlar ve bu söylentiler de duruma karşı öğretmenler arasında düşünce farklılıkları oluşturacağı için aralarındaki ilişkiyi etkiler."(Ö 4,Ö5,Ö7,Y1,Y3,Y10)

"Uzun süreli dostluk-arkadaşlık oluşmaz haliyle güven kaybı, acaba ne oldu diye tedirginlik, iletişimsizlik, soğukluk vb. oluşur. Öğretmenin derslerine herhangi bir müdahale olmazsa (öğrenci sayısının artması, boş gününe ders konulması vs.) olumsuz etkisi olmaz ama grup performansı düşe bilir. Sosyal ilişkiler zayıf olur." (Ö2,Ö3,Ö10,Y2,Y6)

"Devamsızlık yapan öğretmen ile diğer öğretmenler arasında anlaşmazlık ve uyuşmazlıklar olabilir. Okula devam eden öğretmenlerin iş yükünü, sorumluluklarını arttırabilir. Gereksiz yere çok fazla devamsızlık yapan öğretmenlere çok iyi gözle bakılmaz. Öğretmenlik vasıflarına uygun davranmadığı, sahip olmadığı düşünülür. Mecburi nedenler dışında devamsızlık yapan öğretmenler çok ciddiye alınmazlar. İdareciler de bu öğretmenlerin işlerini kolaylaştırmazlar."(Ö6,Ö8,Y4,Y9)

"Devamsızlıklar öğretmenler arasındaki ilişkiyi etkilemez.1." (Ö9,Y5,Y8)

Verilen diğer cevaplardan bazıları;

"Açıkçası ben sürekli devamsızlık yapan meslektaşıma çok sıcak bakamam. Mazereti olan biri gereği ne ise onu yapmalı. Sürekli devamsızlık yapmak bir öğretmene yakışmaz diye

düşünüyorum."

"Okulda acil veya özel durumlar haricinde devamsızlık yapan öğretmen diğer meslektaşları tarafından bazı durumlarda hoş karşılanmayabilir. Herkes görevinin başında olmalı düşüncesi ön plana çıkabilir."

"Yine devamsızlık süresi ve sıklığına bağlı olarak ve ayriyeten haftalık ders saatine bağlı olarak değişir. Özellikle haftada bir iki gün gelsen branş öğretmenleri ile olan ilişkileri anlamlı düzeyde olumsuz etkileyebilir. Ancak sürekli bir arada olan sınıf öğretmenlerini çok etkileyeceğini düşünmüyorum."

"Doğrudan etkilediğini düşünmüyorum. Ancak sürekli olan devamsızlıklarda nöbetçi öğretmen iş yükü artabilir."

"Memurun bile sürekli mesaiden erken çıkıp kendi bahçesinin işine gidiyor olması okulun işleyişini etkileyen bir durum iken, öğretmenin devamsızlığı da itici gelmeye başlar. Öğretmen yokken öğrencileri ile idare, nöbetçi öğretmen, zümreleri ilgilenmek zorunda kalır."

"Öğretmen devamsızlıkların da uzun süreli bir devamsızlık söz konusu ise zümreler arası sıkıntı cıkabilmektedir. Bunu alışkanlık haline getiren öğretmenler varsa okulda güvenlik problemleri de oluşur. Derse geç kalma ya da idarenin haberi olmadan derse girmeme gibi."

Tablo 5. Devamsızlıkların okul yöneticisi ile öğretmenler arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediğine ilişkin bulgular

Temalar	*Kodlar*	*f*
Olumsuz	İlişkiler bozulur	7
	Güven kaybı oluşur	5
	Hoşnutsuzluk oluşur	2

Tablo 5'de Devamsızlıkların okul yöneticisi ile öğretmenler arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediğinin bir tema altında toplandığı görülmektedir. Bu tema; olumsuz temadır. Olumsuz temalarda "İlişkiler bozulur, Güven kaybı oluşur ve Hoşnutsuzluk oluşur" şeklinde belirtilmektedir. Bu konuda görüş ifade eden okul müdürleri ve öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

"İdareciler devamsız öğretmenlerin hangi nedenle devamsız olduklarına göre davranış geliştirirler. Haklı ve mücbir nedenlerle yapılan devamsızlıklar tepki çekmez. Hatta desteklenebilir. Öğretmenin yokluğunda öğrencinin eğitiminin zarar görmemesi için idarecilerin ders tamamladıklarını bile görebilirsiniz. Öte yandan keyfi nedenlere dayanan devamsızlıklara çok hoş bakılmaz. Öğretmenin de saygınlığını düşürür. . Devamsızlığının meslek ahlakına uygun olup olmadığını sorgular. Sorgulanan öğretmenin de yöneticine karşı güveni azalır. Aralarındaki iletişim zayıflar. (Ö2,Ö4,Ö5,Ö10,Y1,Y5,Y7)

"Rahatsızlık haricinde sürekli oluyorsa güven kaybı oluşur. İletişim kurmakta zorluklar yaşanabilir. Okul yöneticisi anlık çözümler üretmek zorunda kalacaktır, bu da onu gereksiz yoracaktır. Belki öğretmen de onu yormak için devamsızlık yapıyor olabilir." (Ö1,Ö3,Ö6,Y,4,Y8)

" Bir okul yöneticisi de sürekli devamsızlık yapan bir öğretmeni sevmez. Herhangi olumsuz bir durumda o öğretmenin arkasında durmaz.. Okul yönetimi ile öğretmen arasında sorunlara (Güven, maddi, öğretimsel, yönetimsel) neden olur. Öğretmenin sınıfı ya da derse girdiği sınıflardan öğrenci veya velilerinin şikayetleri artabilir. Okul idaresi tekrarlanan devamsızlıklardan hoşnut olmayacaktır. Gerçi bu durum idareci kişilerin kişilik özelliğine göre değişebilir.(Ö7,Ö8,Y9)

Verilen diğer cevaplardan bazıları;

"Okul yöneticileri gemi yürüsün isterler öğretmenlerin devamsızlık yapmasını hoş karşılamazlar bu yüzden. Fakat öğretmen bir sağlık sorunundan dolayı ya da önemli bir mevzudan dolayı devamsızlık yapmak zorunda kalıyorsa bu yönetici tarafından hoşgörü ile karşılanmalıdır fakat devamsızlıklar haddinden fazla olmaya başlamışsa bununla alakalı tedbirler mutlaka alınmalıdır"

"Mazeretsiz olarak yapılan devamsızlıklar ile ilgili olarak okul idaresinin gerekli işlemler (inceleme, soruşturma vb.) yapmaması durumunda diğer öğretmenler tarafından güvensizlik durumu oluşur. Okulda oluşturulan okul kültüründe ve ikliminde olumsuz durumlar ortaya çıkabilir."

"Eğer bu devamsızlık durumu keyfi ve çok gerekmediği sürece yapılıyorsa ve de en küçük şeylerde bile gerekli-gereksiz kullanılıyorsa iyi niyetler suiistimal ediliyorsa bu sorundur tabi ki… Ve ister istemez idareye de öğretmenler arası ilişkiye de yansır, haksızlık söz konusu sonuçta…"

"Devamsızlık önlenebilir bir durum değildir. Çünkü devamsızlık gerektiren durumlar ya zorlayıcı nedenlerle ilgilidir ki bunlar zaten kanunla güvence altına alınmıştır; ya da doktor raporu vb yöntemler ile yasal kılıfa uydurulmaktadır."

"Devamsızlık okul yöneticisi ve öğretmen arasındaki ilişkiyi etkilemez ama yapılan devamsızlık keyfi bir devamsızlık ve suresi uzun bir devamsızlık ise bu durum idareyi sıkıntıya sokabilir bu durum da okul yöneticisinin öğretmene karşı bir tavır almasına sebep olabilir."

"Okul yönetimi, okul ve sınıf düzeni açısından öğretmenin ne olursa olsun okulda bulunmasını ister. Önemsiz ve keyfi devamsızlık durumları hoş karşılanmaz. Öğretmene olan bakış açısını değiştirir ve ön yargıya neden olur. Kişiler arasında oluşan iyi niyet duygusu zedelenebilir."

"Okul yönetimi bazı hocalara tolerans tanırken bazıları hemen uyarır , işine göre davranır."

"Uzun süren ya da sürekli olan devamsızlıklar olumsuz etkiler, Boş geçen dersler için okul yönetimi zorlaşabilir."

"Tabiki gerekli durumlarda devamsızlık olur ama öğretmen bunun son çaresi olduğunu bilmeli Sadece başka çözümü olmadığında devamsızlık yapmasının etik olduğunu bilmeli. Sene başında yapılan kurul toplantılarında yada zümre toplantılarında bu konuya vurgu yapılabilir."

"Oku idaresi için bir öğretmenin hangi sebeple olursa olsun devamsızlık yapması her zaman problem teşkil etmiştir. İdarecilerin öğretmenin olmadığı dersleri telafi etmesi gerektiğinden (her ne kadar bunu yapmasalar da) bu durum öğretmene tepkili davranmalarına sebep olmaktadır. Öğretmenler ise velileri ve öğrencileriyle bu durumu telafi edebilseler de idarecileri ile uzlaşmakta sorun yaşamaktadırlar."

Tablo 6. Öğretmen devamsızlığının iyileştirilmesi ve önlenmesi için neler yapılabileceğine dayalı bulgular

Temalar	*Kodlar*	*f*
Sosyal sebepler	Mazeret izni verilmelidir.	6
	İletişim kurulmalıdır.	3
	Ders programında kolaylık sağlanmalıdır	3
Maddi Sebepler	Maaşta iyileştirme yapılmalıdır.	9
	Ulaşım sorunu	6
		2

Tablo 6'da *Öğretmen devamsızlığının iyileştirilmesi ve önlenmesi için neler yapılabileceğinin* iki tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalar; Sosyal sebepler ve Maddi Sebepler temalarıdır. Sosyal sebepler temasında "Mazeret izni verilmelidir. İletişim kurulmalıdır ve Ders programında kolaylık sağlanmalıdır." şeklinde belirtilmektedir. Maddi Sebepler temasında "Maaşta iyileştirme yapılmalıdır ve ulaşım sorunu" şeklinde İfade edilmiştir. Buna göre Öğretmen devamsızlığının iyileştirilmesi ve önlenmesi için neler yapılabileceğiyle ilgili olarak, öğretmenlere mazeret izni verilmesi, maaşlarında iyileştirme yapılması, öğretmenlerle iletişim kurulması, öğretmenlerin ulaşım sorununun giderilmesi ve öğretmenlerin ders programında kolaylık sağlanması istenmektedir.

Bu konuda görüş ifade eden okul yöneticileri öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

"Öğretmenlerin mazeret izinleri konusunda düzenleme yapılmalıdır. Öğretmeninde işi çıkabileceği unutulmamalıdır. Öğretmeni rapor almaya zorlamamalıdır idare, gerçekten mazereti olduğunda izin verilmelidir. (Ö2,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7.Ö10)

"Öğretmen maaşlarında iyileştirme yapılmalı. Kimse karşılığını tam olarak alamadığı bir işe dört elle bağlanmaz. Öğretmenler için farklı bir durum var aslında. Bizler mesleğimizi iş olarak görmeyiz. Bizler öğrencilerimizi çocuklarımızdan ayırmayız fakat hak ettiğimiz itibarı da görmek isteriz. Son zamanlarda öğretmenin itibarsızlaştırılması mesleği olan ilginin ve sevginin azalmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda öğretmenin itibarının geri iade edilmesi çok önemlidir ve şarttır." (Ö1,Ö3,Ö8,Y1,Y3)

"Öncelikle sebebin iyi tanımlanması lazım. Hastalıktan ise doktor kontrolü dışında yapacak bir şey yok. Ama iletişim bozukluğundan yani okul idaresiyle geçimsizlik den ise karşılıklı konuşup halletmek gerekebilir. Öğretmen neyden rahatsız , okul idaresi ve öğretmen üzerine düşeni yapıyor mu? vb. Örneğin kendi okul İdaremi düşünüyorum...müdür yrd ve bir müdürümüz var ama müdür bey her ne kadar bize "sizden sorumlu yrd. arkadaşla görüşün" dese de ve biz dediğini yapsak o arkadaşı kendisi yrd. Olarak yani idareci gözüyle görmediği için sorunlar daha çok büyüyor. Yani karşılıklı saygı da göstermek lazım öğretmen kurul toplantısında övülmek herkesin hoşuma gider ama okul idaresi takdir etmek yerine sürekli aşağılıyorsa artık okula mutlu gelmek yerine ayaklar geri geri gidecektir yani takdir edilmek de lazım gerekirse yanlışı bilip düzeltmek de ayrıca okul idaresi hep haklı veliyi mi görüyor yoksa öğretmeni de dinliyor mu? Bu da önemli. Gerçi hepsi aynı şeye bağlanıyor: öğretmen ve idare arasındaki iletişim ne kadar iyi olur ne kadar saygı görülürse devamsızlık da azalır diye düşünüyorum." (Ö8,Ö9,Y7)

Verilen diğer cevaplardan bazıları;

"Öğretmenin okul ortamına daha iyi adapte edilebilmesi için okul kültürünün güçlü olması gerekmektedir. Özellikle okul çalışanları olarak sürekli iletişim ve motive edici faaliyetler yapılmalıdır."

"Devamsızlık nedenlerinin iyi şekilde gözlemlenmesi ve çözüm odaklı davranış sergilenmelidir."

"Hastalık durumlarında rapor getirmeleri, Performansa göre ödül, İzin konularında esneklik, Öğretmenlerin okul dışında ortak paylaşımlar yapılması, Bütün okul çalışanlarına karşı tutarlı yönetim, Öğretmenlerin ulaşım problemlerinin giderilmesi, Eğitim ortamlarının iyileştirilmesi, Öğretmen çocukları için kreş ve bakım hizmetlerinin olması, Öğretmen maaşlarının iyileştirilmesi"

"Çok gerekmediği sürece, zaruri bir durum (sağlık, acil yaşanan olumsuz olaylar… gibi) olmadığı sürece devamsızlıklar gerekli gereksiz kullanılmamalıdır. Devamsızlık hakkı mutlaka olmalı öğretmenlerde ama bunun kullanılması konusunda bir çerçeve çizilmelidir yani gereksiz kullanımlar karşı… sonuçta her birimiz insanız herkesin ihtiyacı olabilir…."

"Devamsızlık önlenebilir bir durum değildir. Çünkü devamsızlık gerektiren durumlar ya zorlayıcı nedenlerle ilgilidir ki bunlar zaten kanunla güvence altına alınmıştır; ya da doktor raporu vb yöntemler ile yasal kılıfa uydurulmaktadır."

"Devamsızlığın mecburi olmadıkça yapılmaması ve öğretmenin devamsızlık yaptığı dersin telafisini yapması öğrencileri ve yöneticiyi zor durumda bırakmamalı."

"Öğretmen mutlu olduğu yerde verimli olur. Bu yüzden ilk olarak ulaşım kolaylığı, okul ortamında anlayışın olması, yardımlaşma, rahatça duygularını ifade ettiği yerde daha verimli çalışır ve çalışma ortamına bağlılığı artar."

"İlk adım olarak ara tatiller kondu bence çok da iyi oldu nefes alıyoruz. Ama 2 güne 5 gün ek ders kesilmesi benzeri ceza gibi uygulamaların kalkması gerekir diye düşünüyorum."

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın yapıldığı okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin verdikleri cevaplara göre elde edilen bulgular şu şekildedir;

Araştırmanın yapıldığı öğretmenlerin verdikleri cevaplara göre elde edilen bulgular şu şekildedir;

Araştırmada "Öğretmenler neden devamsızlık yapar?" sorusu sorulduğunda "Hastalık nedeniyle, akraba ölümü, eğitim nedeniyle ve diğer nedenlerle" cevaplarında yoğunlaşma görülmektedir. Buna göre öğretmenlerin devamsızlık yapmalarında genellikle okul dışı değişkenler belirleyici olmaktadır. Başka bir anlatımla okul içi dinamikler öğretmenlerin devamsızlık davranışları üzerinde sınırlı bir etkiye sahiptir. Bu durumun aksine okul içi dinamiklerinden öğrencinin akademik başarısının öğretmen devamsızlığından negatif yönde etkilediğine dair araştırmalar da yapılmıştır, Pitkoff'un (1989) hazırlamış olduğu araştırma bulgularına göre okullarda devamsızlık yapana eğitim paydaşlarının (yönetici, öğretmen, sekreter, danışman vb.) okula devamsızlık oranları ile okuma becerisi düşük seyreden öğrencilerin yüzdesi arasında yüksek seviyede negatif bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Finlayson (2009) tarafından yapılan çalışmada da öğretmenlerin okula devamsızlıkları ile öğrencilerin matematikten aldıkları puanlar arasında düşük de olsa istatistiksel bağlamda bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada "Öğretmenlerin yaptığı devamsızlıkların eğitim kalitesini nasıl etkiler?" sorusuna dair görüşler ise şu şekilde ifade edilmiştir. "Öğrenci dersten soğur, olumsuz etkiler, devamsızlık sık yapılmazsa sorun olmaz, müfredat yetişmez ve uyum sorunu olur" cevaplarında yoğunlaşma görülmektedir. Buna göre öğretmenlerin yaptığı devamsızlıklar, eğitimi olumsuz etkileyerek ve eğitim öğretimde aksamalara neden olmaktadır. Bu durumun aksine yapılan bazı çalışmalarda öğretmen devamsızlığının ortaya çıkardığı etkilerin incelenmesi bağlamında bu olgunun büyük önem arz etmediği sonucuna varılmıştır, Rogers ve Vegas (2009) bu durumun iki temel kaynağı olduğunu belirtmişlerdir, birinci durum öğretmen devamsızlığının sisteme büyük maliyetler yüklemediği tezidir. Bu teze göre öğretmen devamsızlığından evvel sistemin fiziki koşullarla ilgili, malzeme ve materyal eksiklikleri, öğretmen kadrolarının yetersizliği ve yapısal bir takım problemlerinin bulunduğu, bu problemler çözüme kavuşturulmadan, öğretmen devamsızlığının sisteme verdiği zararların tam ve net olarak ölçülemeyeceği yönündeki tezdir.

Araştırmada "Devamsızlıklar öğretmenler arasındaki ilişkiyi nasıl etkiler? Sorusuna dair görüşler aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir. "Devamsızlık yapan kişi dışlanır, öğretmenler arasında dostluk oluşmaz, olumsuz etkiler), etkilemez veiletişim sorunu." cevaplarında yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Buna göre devamsızlıklar öğretmenler arasındaki ilişkiyi olumsuz olarak etkileyerek öğretmenler arasında iletişimin kopmasına neden olur.

Araştırmada "Devamsızlıklar okul yöneticisi ile öğretmenler arasındaki ilişkiyi nasıl etkiler ?" sorusu sorulduğunda; "İlişkiler bozulur, güven kaybı oluşur ve hoşnutsuzluk oluşur " "cevaplarında " yoğunlaşıldığı görülmüştür. Buna göre devamsızlıklar okul yöneticisi ile öğretmenler arasındaki ilişkinin bozulmasına neden olur ve okulda gergin bir ortam oluşur.

Araştırmada "Öğretmen devamsızlığının iyileştirilmesi ve önlenmesi için neler yapılabilir?" sorusuna verilen cevaplarda; "Mazeret izni verilmelidir, maaşta iyileştirme yapılmalıdır, iletişim kurulmalıdır, ulaşım sorunu giderilmelidir ve ders programında kolaylık sağlanmalıdır." cevaplarında yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Buna göre öğretmen devamsızlığının iyileştirilmesi ve önlenmesi için öğretmenlerin özlük haklarında yeniden düzenlenme yapılarak, ulaşım konusunda destek verilmelidir. Rogers ve Vegas'ın (2009) yaptıkları çalışmada da bizim çalışmamızla uyuşmaktadır. Bu çalışmaya göre ülkeyi yönetenler öğretmenlerin ve eğitim paydaşlarının gelir seviyesini yükseltmedikleri müddetçe öğretmenler okuldaki görevlerini bırakarak devamsızlık yapacaklar ve dışarıda ek gelir sağlayacakları işlerde çalışmaya gayret göstereceklerdir. Okul dışında ikinci bir gelir yaratma düşüncesi öğretmeni okul dışına iterek devamsızlık yapmaya mecbur bırakacaktır.

5.2. Öneriler

Araştırma bulgularına göre getirilebilecek öneriler;

Öğretmenlerin mazeret izinlerinde yeniden düzenlenmeye gidilmelidir. Öğretmenlerin maaşlarında ve ek derslerinde iyileştirme yapılmalıdır. Öğretmenler ve okul yöneticileri arasında iletişim kurulmalıdır. Öğretmenlerin ulaşım sorunu giderilmelidir. Öğretmenlere ders programında kolaylık sağlanmalıdır.

Öğretmenler devamsızlık yapmayı alışkanlık haline getirmemelidir. Küçük çocuğu olan öğretmenlere kreş yardımı yapılarak, günlük çalışma saatleri yeniden düzenlenmelidir. Öğretmen devamsızlığının önüne geçmek için, okul yöneticileri adaletli davranarak nöbet vb. konularda şeffaf olmalıdır. Okula çeşitli nedenlerden ötürü geç gelen öğretmenlere yasal yaptırım uygulamak yerine, öğretmenler bu durumu alışkanlık haline getirmemişlerse okul yöneticileri anlayışla karşılamalıdır.

KAYNAKÇA

1. Akhtar, M. (2013). *A comparative study of government and private school teachers to explore the causes of absenteeism at secondary level in district* Bahawalnagar, Punjab, Pakistan. *Journal of Education and Vocational Research*
2. Albrecht, G. W. (2011). *A study of the relationship between teacher absenteeism and organizational health in a large South Texas school district* (Doctoral dissertation). Retrieved from http://search.proquest.com/pqdtglobal/index
3. Ayala, L. (2016). Leadership and the influences of teacher absenteeism (Doctoral Dissertation). Retrieved from http://search.proquest.com/pqdtglobal/index.
4. Bakay, M. E. (2014). Öğretmen devamsızlığının incelenmesi: Menderes ilçesi örneği. *Ege Eğitim Dergisi*,
5. Borg, M. G. & Riding, R. J. (1991). Occupational stress and satisfaction in teaching. *British Educational Research Journal*,
6. Brown, S.L. ve Arnell, A.T. (2012). *Measuring the effect teacher absenteeism has on student achievement at a "urban but not too urban:* Title 1 elementary school, International Journal of Humanities and Social Science,
7. Büyüköztürk, Ş., Akbaba-Altun, S. ve Yıldırım, K. (2010). TALIS: Uluslararası öğretme ve öğrenme araştırması. Ankara: MEB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü.
8. Chapman, D. (1994) . *Reducing teacher absenteeism and attrition: Causes, consequences and responses.* Paris: UNESCO.
9. Chaudhury, N., Hammer, J., Kremer, M., Muralidharan, K. & Rogers, F. H. (2006). Missing in action: Teacher and health worker absence in developing countries. *Journal of Economic Perspectives*
10. Clotfelter, C. T, Ladd, H. F. & Vigdor, J. L. (2007). *Are teacher absences worth worrying about in the U.S.?* (NBER Working Paper No. 13648). Retrieved from www.nber.org/papers/w13648.pdf
11. Collie, RJ, Shapka, JD ve Perry, NE (2012). Okul İklimi ve Sosyal-Duygusal Öğrenme: Öğretmen Stresini Yordama, İş Tatmini ve Öğretme Yeterliliği. *Eğitim Psikolojisi Dergisi, 104, 1189-1204*. http://dx.doi.org/10.1037/a0029356
12. Compton, P. (2001*). Teacher absenteeism in a Mississippi city school district 1998- 1999 (Unpublished Doctoral Dissertation)*. Mississippi State University, Mississippi.
13. Davis. C. (1997). An analysis of selected variables regarding teacher absenteeism in selected urban elementary schools (Doctoral dissertation). Retrieved from http://search.proquest.com/pqdtglobal/index.

14. Ehrenberg, R. G., Ehrenberg, R. A., Rees, D. I. & Ehrenberg, E. L. (1991). School district leave policies, teacher absenteeism and student achievement. *The Journal of Human Resources,*
15. Erdemli, Ö. ve Güner-Demir, T. (2015). *Eğitim kalitesinde önemli bir engel: Öğretmen devamsızlığı.*
16. Farrell, D. & Stamm, C.L. (1988). *Meta-analysis of the correlates of employee absence.* Human Relations.
17. Finlayson, M. (2009*). The impact of teacher absenteeism on student performance:The case of the Cobb county school district*. *MasterThesis*. Kennesaw State University.
18. Goodman, P.S. and Atkin, R.S. (1984). *Effects of Absenteeism on Individuals and Organizations*. San Francisco: Jossey-Bass, Inc.
19. Gül, İ. (2010). *Eğitimin toplumsal temelleri.* Z. Cafoğlu (Ed.), Eğitim bilimine giriş: Temel kavramlar el kitabı.
20. Hovey, M. R. (1999). *Analysis and management of teacher absenteeism in selected school districts of varying sizes in San Bernardino county* (Doctoral dissertation). Retrieved from http://search.proquest.com/pqdtglobal/index.
21. Imants, J. & Van Zoelen, A. (1995). *Teachers' sickness absence in primary schools, school climate and teachers' sense of efficacy.* School Organization
22. İ. Aydın ve Ş. Çınkır (Eds.), *Prof. Dr. Ethem Başaran'a armağan, eğitimde 52 yıl*.
23. Jacobs, K.D., ve Kritsonis, W.A (2007). An analysis of teacher and student absenteeism in urban schools: what the research says and recommendations for educational leaders. *The Lamar University Electronic Journal of Student Research, fall 2007.*
24. Karasar, N, (2013). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel yayıncılık
25. Mampane, K. B. (2013). *Educators' experiences and perceptions of teacher absenteeism (Master's thesis).* Retrieved from http://search.proquest.com/pqdtglobal/index
26. Miller, R. (2008). Tales of teacher absence: New research yields patterns that speak to policy makers. Retrieved from *www.Amerıcanprogress.org.*
27. National School Climate Council (2007*). The school climate challenge: The narrowing gap between school climate research and school climate policy, practice guideleness and teacher education policy. National Center for Learning and Citizenship at Education Commision of the States. Retrieved from* http://www.ecs.org/school-climate.
28. Norton, M. S. (1998). T*eacher absenteeism: A growing dilemma in education. Contemporary Education.*
29. Obeng-Denteh, W., Asiamah Yeboah, E., Sam, C. ve Esi Monkah, J. (2011). The impact of student and teacher absenteeism on student performance at the junior high school: The case of the kumasi-metro school district. *Continental Journal of Education Research,*
30. Pitkoff, E. 1989. "*Absenteeism among Urban High School Employees: Organizational Variables*." New York: Columbia University Teachers College.
31. Porres, A. (2016). *The impact of teacher absenteeism on student achievement: A study on U.S. Public schools, using results of the 2011-2012 civil rights data collection (Master's thesis). Retrieved from*http://search.proquest.com/pqdtglobal/index
32. Robinson, C. M. (2008). *Teacher absenteeism: Its relationship to student performance on state assessments in english/language arts in grades three, five, and seven* (Doctoral dissertation).
33. Rogers, F. H. & Vegas, E. (2009). *No more cutting class? Reducing teacher absence and providing incentives for performance. Policy Research Working Paper* (Research Report No. 4847). Washington D.C
34. Rogers, F. H. ve Vegas, E. (2009). *No more cutting class? Reducing teacher absenceand providing incentives for performance.* Reducing Teacher Absence andProviding Incentives for Performance.
35. Rosenblatt, Z., Shapira-Lishchinsky, O. & Shirom, A. (2010). *Absenteeism in Israeli schoolteachers: An organizational ethics perspective.* Human Resource Management Review,
36. Schonfeld, D. J. ve Kappelman, M. (1990). *The impact of school-based education on the young child's understanding of death*. Developmental and Behavioral Pediatrics.

37. Scott, K. & Mc Clellan, E. (1990). *Gender differences in absenteeism. Public Personnel Management,*

38. Sims, T. Y. (2016). *Teachers' perspectives of teacher voluntary absences (Doctoral dissertation).*

39. Sezgin F., Koşar S., Kılınç, A. Ç. ve Öğdem, Z. (2014). Teacher absenteeism in Turkish Primary schools: A qualitative perspective from school principals. International Online Journal of Educational Sciences, 6(3), 612-625.

40. Şahin, F. (2011). İşe devamsızlığın nedenleri, sonuçları ve örgütler için önemi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi.*

41. Şenel, B. (2012). Devamsızlık Nedenleri ve maliyetinin araştırılması. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi.*

42. Usman, S., Akhmadi & Suryadarma, D. (2004). *When teachers are absent: Where do they go and what is the impact on student?*

43. Winkler, D. R. (1980). *The effects of sick leave policy on teacher absenteeism*. ILR Review,

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
General Turkish History

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3007-3015

Arrival
03 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64419
Article Serial Number
17

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64419

How to Cite This Article
Hüseynov, G. (2022). "V.V. Barthold'un Orta Asya Türk Tarihi Hakkındaki Eserleri ve Tarih Metodolojisi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3007-3015

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

V.V. Barthold'un Orta Asya Türk Tarihi Hakkındaki Eserleri ve Tarih Metodolojisi[1]

V.V. Barthold's Works on Central Asian Turkish History and History Methodology

Gurban Hüseynov [1]

[1] Dr., Konya, Türkiye

ÖZET

Orta Asya Türk tarihi ile ilgili önemli çalışmalar yapan birçok yabancı araştırmacı vardır. Bunların önde gelenlerinden biri ünlü Rus oryantalist Vasiliy Vladimiroviç Barthold'dur. Barthold, Petersburg'da Ruslaşmış Alman bir ailenin çocuğu olarak 1869 yılında dünyaya gelmiştir. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nin Arap, Fars, Tatar, Türk Dilleri Bölümü'nde eğitim almıştır. Halle Üniversitesi'nde August Müller, Eduard Mayer ve Strasburg Üniversitesi'nde Teodor Nöldeke gibi önemli bilim adamlarının derslerine katılmıştır. Barthold özellikle Orta Asya Türk Tarihi ile ilgili çok önemli ve orijinal çalışmalara imza atarak Türk tarihinin bilinmeyen birçok yönünü ortaya koymuştur. O aynı zamanda Orta Asya Türk Tarihi ile ilgili araştırmalar yapan tarihçileri ve onların tarihe bakış açılarını da etkilemiştir. Onun Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında akademik üslup arayışı içindeki üniversite yapılanmasının şekillenmesinde de rolü olmuştur. Aslında o Türk Tarihi ve İslam Tarihi'ne olan tarafsız yaklaşım tarzından dolayı Komünist rejim tarafından dışlanmış ve eserlerinin baskısı yasaklanmasına rağmen, o bu bakış açısından ödün vermeyerek çalışmalarını sürdürmüştür. Çok üretken bir tarihçi olan Barthold'un, bu kadar çalışmayı nasıl yaptığı sorusunun cevabı onun genelde tarihe özelde ise Türk tarihine bakış açısı ile kullandığı tarih metodolojisinde saklıdır. İşte bu çalışmada Barthold'un hayatı kısaca anlatıldıktan sonra Orta Asya Türk tarihi ile ilgili yaptığı çalışmalarına değinilerek Türk Tarihine sağladığı katkılar bütün yönleriyle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Wilhelm Barthold, Orta Asya, Türk Tarihi, Metodoloji

ABSTRACT

There are many foreign researchers who have done many significant studies about the Turkish history. An important one of these researchers is the Russian orientalist Vasili Vladimirovic BARTHOLD. Barthold was born in Petersburg in 1869 as the child of a German family who became Russian later. He received education at the University of Saint Petersburg, the Faculty of the Oriental Languages, Arabian, Persian, Tatar and Turkish Languages Department. He contributed to the lectures of some significant scientists as August Muller and Eduard Mayer in Halle University and Theodor Noldeke in Strasburg University. Barthold revealed many unknown sides of the Turkish history by doing very significant and original studies especially about the Central Anatolian Turkish History. He also influenced the historians doing researches about the Central Anatolian Turkish History and also their historical perspective. He also had a role in the forming of the university structure which was in a search for academic standards during the foundation years of Turkish Republic. In fact, he was marginalized by the Communist regime because of his objective approach to the Turkish history and Islam history; and despite the printing of his works was prohibited, he continued his studies without compromising his point of view. The answer of the question how Barthold, a very productive historian, made all these studies is hidden in his historical methodology which he used with his perspective to the history in general and the Turkish history in specific. The way to evaluate him appropriately is to understand his methodology well. And in this work, the historical methodology of Barthold is supposed to be revealed by touching upon his studies about the Turkish history.

Keywords: Wilhelm Barthold, Central Asia, Turkish History, Methodology

1. GİRİŞ

Vasiliy Vladimiroviç Barthold[2] 15 Kasım 1869 tarihinde Petersburg'da Ruslaşmış bir Alman ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi (Smirnov, 1966: 39–40). Vaftiz ismi Wilhelm, Alman olduğuna işaret eder (Bregel, 1980: 385). O, Batı Avrupa dillerinde yayınlanan çalışmalarında Wilhelm ismini kullanmayı tercih etmiştir. Ataları Baltık'ta doğmuşlardır. Çocukluk ve gençlik yıllarında ailesinin maddi durumunun iyi olmasından dolayıdır ki Barthold çok yönlü sosyal bilimler eğitimi almış, Batı Avrupa'nın eski, klasik ve temel dillerini öğrenmiş ve çocukluktan beri dikkatini çeken tarih mesleğine yönelmiştir (Barthold, 2010: 7).

Barthold kendisinin de ifade ettiği gibi Rusya'da doğmuş ve bölge şartları içinde büyüdüğü için Batı Avrupalı tarihçilerden kendisini ayırmış ve bu yanını bir nevi üstünlük olarak nitelendirmiştir. Hazır materyale sahip olduğu ve Asyatik şartları bünyesinde bulundurduğu için, ona göre bir Rus Şarkiyatçısı ve tarihçisi, Rus ve Asya tarihinde diğer tarihçilerden daha öndedir. O gelenek tarihçiliği yapmamış, Orta Asya Tarihi ile ilgili araştırmalara, kendi milletinin istek ve eğilimleri ile girmiştir (Barthold, 2006: VIII). Barthold çalışmalarını Sovyet gücü için değil, Sovyet gücüne rağmen kullanmıştır (Barthold, 2004: 19).

[1] Bu çalışma, Prof. Dr. Hacı Ahmet ÖZDEMİR danışmanlığında 2013 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde "V.V. Barthold'un Hayatı ve Eserleri" başlıklı Yükseklisans Tezinden üretilmiştir.
[2] Rus kaynaklarında ismi Василий Владимирович Бартольд olarak geçmektedir.

Barthold 1887 yılında sekizinci St. Petersburg Kolejini altın madalya ile bitirdi. Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin antik tarihini tercih ederek 1887 yılının sonbaharında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nin Arap, Fars, Tatar, Türk Dilleri Bölümü'nü kazandı (Barthold, 1977: 14). 1889 yılında *О христианстве в Средней Азии*[3] adlı makalesinden dolayı fakülte tarafından gümüş madalya ile ödüllendirildi[4]. Barthold'un çalışmalarının dokuzu Batı dillerinde on sekizi Şark dillerinde yayımlanmıştır. 19 çalışması ise bizzat kendisi tarafından Batı dillerinde özellikle Almanca yayımlanmıştır. Ölümünden sonra diğer dillere çevrilen çalışmaları daha çoktur.

Barthold'un bütün eserlerini içeren 283 çalışmadan 43'ü[5] orijinal olarak Batı dillerinde yayımlanmış veya bu dillere çevrilmiştir, fakat onun en önemli kitaplarından altısı sadece Rusça yayımlanmıştır.

Barthold'un hayatının son yıllarında (Mayıs 1928) sevgili eşi Mariya Aleksiyevna vefat etti (Barthold, 2004: 20). Şahsi hayatı eşi ile sıkı sıkıya bağlıydı. Eşinin vefatından sonra fazla yaşamadı ve Leningrad (Petersburg) yakınlarındaki sanatoryumda 19 Ağustos 1930'da 61 yaşında böbrek yetmezliğinden öldü (Inayatullah, 1961: 82). Böribay Ahmedov'un kaydına göre gençliğinden beri böbrek hastası idi (Barthold, 2010: 9). Leningrad'daki Smolensk kabristanlığına eşinin yanına defnedildi.

2. TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARI

Rus araştırmacıların Türk dilinde ilk çalışmaları XVIII. yüzyılda I. Petro zamanında başlamıştır (Türkkaya, 2010: 29). XIX. yüzyıla gelindiği zaman ise V.V. Radlof, I.N. Berezin, P.M.Melioranski, V.D. Smirnov bu alanda çalışmalar yapmıştır.

SSCB döneminde de Türk dili Slav dilinden sonra en önemli dil olmuştur. Azerbaycan, Kazak, Kırgız, Türkmen ve Özbek Cumhuriyetlerinin yanı sıra Başkurt, Karakalpak, Tatar, Tuva, Çuvaş ve Yakut Özerk Cumhuriyetlerinde de Türk dilinde konuşulduğu için Sovyetler Birliğinde Türk Filolojisinin öğrenilmesi önemli olmuştur. Bu sebeple Taşkent ve Kiev'de Şarkiyat Enstitüleri açıldı. 1920 yılında ise Petrograd'da "*Yaşayan Doğu Dilleri Enstitüsü*" kuruldu (Türkkaya, 2010: 27). O yıllarda Azerbaycan Devlet Üniversitesi bünyesinde de Doğu Çalışmaları Bölümü kurulmuştur.

Azerbaycanlı bilgin ve yazar Mirza Fatali Ahundov (1812-1878) daha Çarlık Rusya'sı zamanında Türk Cumhuriyetlerinin bir birleri ile olan bağlantısının daha da güçlenmesi bakımından aynı alfabe kullanılmasını önermişti. Onun bu önerisi 1924 yılında Türk Cumhuriyetlerini kontrolü altına alan Sovyetler Birliği tarafından kabul edilerek Latin alfabesi kullanılmaya başlanıldı. Dil sorunu yüzünden daha sonra başkent Moskova ile olan bağlantıların kopabileceği düşünüldüğünden ve o yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin de Latin alfabesi kullanmaya başlamasından dolayı Sovyetler Birliği'nde yeni bir karar alarak Kril alfabesi uygulamasına başladı.

Rusların Türkoloji çalışmaları 1917 yılına kadar filoloji alanında olmuşsa da daha sonra Rus diplomatı P. A. Levaşev, Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya topraklarında üç buçuk yıl yaşamış M.P. Vrançenko, Türkiye ve İran'da bulunmuş Rus Türkolog İ.N. Berezin ve Orta Asya seyahatlerinde bulunan Barthold'un kitapları tarih ve siyasi bilgiler içermektedir (Berezin, 1856: 29).

Türk folklor, etnograf ve edebiyat tarihi alanının öncü isimlerinden biri V.A. Gordlevski olduğu gibi Türk Tarihi alanında da en önemli çalışmaları olan Barthold'dur (Flıqin, 2005: 67). XX. yüzyılın başlarında yapılan bu tarih çalışmalarına rağmen filoloji alanındaki çalışmalar daha fazlaydı.

Çarlık Rusya'sı zamanında Türk tarihi ile ilgili herhangi bir dergi ya da gazete olmasa da daha sonra V.V. Barthold'un *Mir İslama*[6] ve *Musulmanski Mir*[7] adlı dergileri ve Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de bulunan Bilimler Akademisinin 1969 yılından beri yayınladığı *Sovetskaya Turkologiya*[8] adlı dergi Türk Tarihi'yle ilgili bilgiler sunmaktaydı. Günümüzde ise Rusya'da *Novıy Vostok*[9], "*Revalutsionnı Vostok*[10]", *Mejdunarodnaya Jizn*[11], *Mirovoy Xozaystvo i Mirovoy Politika*[12], *Mirovoy Ekonomika i Mejdunarodnaya Atnoşeniya*[13], *Sovetskaya Vostokovideniya*[14] ve *Norodi Azii i Afriki*[15] dergilerinde Türkiye ve Türk Tarihi'yle ilgili makaleler yayınlanmaktadır.

[3] Orta Asya'da Hıristiyanlık
[4] Bu makalesi Zeki Velidi Togan tarafından eleştirildi ve bu eleştiriye Barthold cevap veremedi.
[5] İslam Ansiklopedisi'nde bulunan makaleleri hariç.
[6] İslam Dünyası.
[7] Müslüman Dünyası.
[8] Sovyet Türkolojisi.
[9] Yeni Doğu.
[10] Devrimci Doğu.
[11] Uluslararası Hayat.
[12] Dünya Ekonomisi ve Dünya Politikası.
[13] Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler.
[14] Sovyet Doğu Çalışmaları.
[15] Asya ve Afrika Halkları.

3. BARTHOLD'UN ORTA ASYA TÜRK TARİHİ ÇALIŞMALARI

Barthold'un Orta Asya Türk Tarihi hakkında görüşleri derli toplu olarak İstanbul Üniversitesinde 1926 yılında öğretim üyeliği yaptığı zaman anlatmış olduğu 12 dersten oluşan *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler* adlı kitabında bulunmaktadır. Onun Türk Tarihine sağladığı katkıları yalnız bu kitabından değil yazmış olduğu diğer eserlerinden de öğreniyoruz.

3.1. İlk Müslüman Türkler

Barthold'un *İlk Müslüman Türkler* (Barthold, 2008) adlı eseri Örgün Yayınevinin katkılarıyla 2008 yılı Mayıs ayında basılmıştır. Eser Türk-Arap ilişkileri ile başlamış ve daha sonra Türk-İslam devletleri anlatılarak kitaba giriş yapıldıktan sonra üç bölümden oluşmuştur.

Barthold eserinde ilk önce Türk-Arap ilişkilerine değinmiş ve daha sonra İlk Müslüman Türk devletleri olan Samanoğulları, Karahanlılar, Gazneliler, Oğuzlar, Büyük Selçuklu Devleti, Harzemşahlar ve Karahıtaylar hakkında bilgi verilmiştir. Bu devletlerin tarihine uzun uzadıya yer ayırmayan yazar sadece devletlerin önemli hükümdarları, hüküm sürdükleri topraklar ve kurulup yıkılma dönemini ele almıştır.

Eserin adı ile içeriğinin bir birine tam olarak uymadığı dikkatli bir okuyucunun gözünden kaçmamaktadır. Çünkü eserin adı *İlk Müslüman Türkler* olsa da büyük bir ölçüde Moğol dönemini anlatmaktadır.

Giriş kısmında yazar Moğollardan önceki dönemi kapsayan ve hatta Araplardan önceki döneme inerekten tarih yazıcılığı ve tarihsel olaylar çerçevesinde her dönemin kendisine has tarih yazıcıları hakkında ve onların yazdıkları eserlerle ilgili bilgi vermiştir. Birinci bölümde yazar İslam fetihlerinin yapılmasından başlayaraktan XII. yüzyıla kadar olan dönemi kapsayan Orta Asya Türklerinin tarihi ve kültürüyle bağlı bilgiler vermiştir. Karahıtaylar ve Harzemşahlar başlığını taşıyan ikinci bölümde ise yazar Karahıtayların Maveraünnehre gelmeleri ve Harzemşahlar devletinin kurulmasıyla başlayan bir dönemi ele almıştır. Coğrafi bilgiler de içeren üçüncü bölümde yazar Maveraünnehir ve çevresinin coğrafi özelliklerinden bahsetmiştir.

3.2. Kırgızlar

Orhun Yazıtlarında haklarında bahsedilen Kırgızlar Orta Asya'nın alan olarak en küçük ülkelerinden biri olan Kırgızistan'da yaşamaktadırlar. Kırgız Türkleri M.Ö. II yüzyıla kadar uzanan tarihi bir geçmişe sahiptir. Geçmişten günümüze kadar gelen bu köklü Türk boyunun da dili yine Türkçenin kuzey-batı Kıpçak[16] grubuna giren Kırgız Lehçesidir.

Eser *Kırgızlar* (Barthold, 2002) adı ile 1991 yılında Bişkek'te basılmıştır. Eseri Rusça orijinalinden Dardail Sulaymankulov tercüme etmiştir. Eser ülkemizde 2002 yılında Ufuk Deniz Aşçı tarafından Kırgızcadan Türkçeye tercüme edilerek basılmıştır.

Çevirenin önsözüyle başlayan eserde daha sonra eserin yazarı hakkında bilgi verilmiştir. Eser altı bölümden oluşmaktadır. "*Orta Asya'da şu an yaşayan halklar arasında, çok erken zamanlardan itibaren tarihte adları anılan halklardan en eskisi de Kırgızlardır.*" diyerek başlayan "*En Eski Bilgiler*" adını taşıyan birinci bölümde yazar Kırgızların tarihinin M.Ö. 201 yılına ait olduğunu bildirmiş ve Çin kaynaklarından Kırgız tarihiyle bağlı kaynakları araştırmıştır.

Eserin ikinci bölümünde yazar Kırgız tarihinin VI. yüzyıldan IX. yüzyıla kadar olan dönemini ele almıştır. Yazar bu bölümü anlatırken VI-IX. yüzyıl arasında Kırgız tarihiyle bağlı Çin kaynaklarından daha çok 618–907 yılları arasında hüküm süren Tan (Tanşu) sülalesinin tarihinden faydalandığını bildirmiştir. Kırgızların yaşadıkları bölge, onların Tan ülkesiyle olan ilişkileri ve ülkenin coğrafi konumuyla bağlı bilgileri yazar, Tan sülalesinin tarihinden elde etmiştir.

"*Kırgızların Büyük Birliği*" adını taşıyan üçüncü bölüm Kırgız tarihinin IX. ve X. yüzyıllarını kapsamaktadır. Bu bölümde yazar Kırgızların Moğolistan'ı ele geçirmelerini ve yapılan savaşta Kırgızlarla Uygurların birliğini ve sonraki gelişmeleri anlatmıştır.

"*Yenisey Kırgızları*" adını taşıyan dördüncü bölümde yazar Kırgız tarihinin X. yüzyıldan sonrasını ele almıştır. Kısa bir süreliğine güçlü devlet olan Kırgızlar bu gücü kaybedince beş yüz yıl süren bir dönem boyunca Yenisey'de adlarını duyurabilmiş, hatta Uygur hâkimiyeti altına girmiştir.

"*Tyan-Şanlı Kırgızlar*"[17] adını taşıyan beşinci bölümde XVI. ve XVII. yüzyıl arası Kırgız tarihi anlatılmıştır. Bu dönemi anlatırken yazar Mirza Haydar'ın "*Tarihi Reşid*" ve Mahmut Çuras'ın eserlerinden faydalandığını

[16] Tölü

[17] Eserdeki "Tyan Şan" kelimesini Tanrı Dağı olarak vermiştir.

belirtmiştir. 1898 yılında yayımlanan "*Yedi Su Tarihinin Oçerki*" adlı makalesi de Kırgızların XVI. ve XVII. yüzyıl arasındaki tarihini anlatmaktadır.

Yazarın "*Yenisey Kırgızları*" adını verdiği altıncı bölüm Kırgız tarihini XVII. yüzyıldan itibaren ele almıştır. Rusların bölgeyi ele geçirmeleri ve Oyrat birlikleriyle sürekli savaş halinde olmaları hasebiyle bu dönemle bağlı Rus kaynaklarında yeteri kadar bilgi olduğunu ve buradan faydalandığını belirtmiştir. Kırgızların dünyanın birçok yerine dağıldığını ve önceki dönemlerde yaşayan kahraman halkının yok olmasına dair yazılan bir dörtlükle kitap bitiyor.

3.3. Moğol İstilasına Kadar Türkistan

Giriş ve beş bölümden oluşan *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan* (Barthold, 1981) kitabının kaynaklar bölümünde dönemin edebiyat, coğrafya ve tarih yazarlarının kitapları hakkında geniş bilgi vermiştir.

Giriş bölümü kendi içinde üçe ayrılarak okuyuculara sunulmuştur. Kaynaklar bölümünün birinci kısmı olan "*Moğollardan önceki devir*" başlığında yazar Moğol dönemine kadar olan tarih, coğrafya ve edebiyat yazarlarının eserlerini anlatmıştır. Bu kısımda Araplardan önce Orta Asya'da tarihi edebiyatın varlığını anlattıktan sonra Arapça tarihi eserler hakkında bilgi verilmiş ve daha sonra bibliyografik eserler hakkında bilgi vererek Taberî'nin kaynaklarını sunmuştur. Dönemin ilk coğrafyacılarını anlattıktan sonra Büveyri devri tarihçileri anlatılmış ve Samaniler dönemi edebiyatçılarına değinilmiştir. On üçüncü yüzyıl coğrafyacıları ve bu dönemde çeşitli şehirlerde yaşayan tarihçiler ve onların yazdıkları eserler hakkında bilgiler de bu bölümde yer almaktadır. Moğollardan önceki devir anlatılırken seyyah ve coğrafyacılar da unutulmamış ve onlar hakkında da bilgi verilmiştir.

Kaynaklar bölümünün ikinci kısmı olan "*Moğol istilası devri*" anlatılırken çağdaş Çinliler ve Müslümanlar anlatılarak Moğol Çağatay edebiyatıyla ilgili geniş malumat yer almıştır. Bu bölümde yazar Cüveynî, Yuan-şi, Reşîdudin, Vassaf ve Mirhand'ın eserlerinden bahsederek yazarların biyografilerini de zikretmiştir.

Kaynaklar bölümünün üçüncü kısmında yazar Avrupa'da yayınlanmış başvurma kitaplarını sıralamıştır. Bu kısımda yazar Degvignes, Baron d'ohsson, Sir Henry Howart, Wolff, Erdmann, Roverty ve L. Cahun gibi yazarların eserleri hakkında bilgi verdikten sonra Rus yazar Prof. V.A. Shukovsky ve onun eserinden bahsetmiştir.

Barthold kaynaklar bölümünde sadece tarih, coğrafya ve edebiyat yazarları hakkında bilgi vermekle yetinmemiş bu yazarların yazdıkları kitapları da okurların dikkatine sunduktan sonra bu kitapların eksik kalan kısımları hakkında eleştiriler yapmıştır.

Moğol istilasına kadar Türkistan kitabının birinci bölümünde yazar diğer tarihçilerin yazdıkları tarih kitabından farklı olarak ilk önce coğrafi bilgiler sunmuştur. Maveraünnehrin coğrafi özelliklerini anlatan yazar daha sonra Belh, Zarefşan, Semerkant, Buhara, Kiş, Nesef, Harizm, Kas, Gurganc, Fergana, Hocendi, Uşrusana, İlak, Şaş ve İsficab şehirlerini detaylı olarak ele almıştır. Tarihçi Barthold bu kısmı anlatırken tarihçi kişiliğinden sıyrılarak bir coğrafyacı ve seyyah gibi bu şehirlerin coğrafi özelliklerini sıralamış, bir şehirden başka bir şehre giden en kısa yollar hakkında bir seyyah gibi bilgiler aktarmıştır. Barthold bu şehirleri anlatırken şehrin tarihi geçmişi, şehirde olan yapılar, şehrin nüfusu, komşu şehirlerle ilişkilerine de değinerek elde edilmesi zor olan çok değerli bilgiler sunmuştur.

Barthold'un *"on ikinci yüzyıla kadar Orta Asya*" adını verdiği ikinci bölümde XII. yüzyıla kadar Orta Asya'da hüküm süren devletler, bu devletlerin komşularıyla ilişkileri, devlet içindeki siyasi ve sosyal gelişmeleri ele almıştır. Bu dönem Araplarla başlayıp Selçuklu döneminde sultan Sencere kadar olan devri kapsamaktadır. Emevi ve Abbasileri anlatan Barthold, Arap hâkimiyeti döneminde halkın sosyal ve kültürel yapısı, yerli halkla Araplar arasındaki ilişkiler, halkın Araplara karşı mücadelesi ve dönemin önemli valileri hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra yazar Tahiri, Samani ve Saffârîler hakkında bilgi vererek yerel yönetimin halkla olan ilişkilerini anlatmıştır. Mahalli hanedanlar, ticaret ve sanayi, vergi ve gümrükler hakkında görüşleri anlatan yazar Karahanlıların ortaya çıkışını, Samanilerle olan ilişkilerini Karahanlılar içinde meydana gelen iç kavgaları, Gaznelilerle Karahanlıların mücadelesini ve önemli Karahanlı hükümdarlarını anlatmıştır. Daha sonra yazar Selçukluların savaş zaferlerini anlatarak onların Maveraünnehri nasıl hâkimiyetleri altına aldığını okurlara sunmuştur.

Barthold'un "*Kara-Hitaylar ve Harizmşahlar*" adını verdiği üçüncü bölümde Kara-Hitaylar'ın Maveraünnehre gelmelerinden başlayarak İslam siyasi teşkilatının çöküşüne kadar olan dönemde *Harizm*şahlar devletinin kurulması, Kara-Hitay Harizmşah mücadeleleri, Gurlular'ın ortaya çıkışı, Harizmşahların Gurlularla olan mücadelesi, Kıpçak ve Moğollara karşı verilen mücadele ve bunu takiben Halife ile mücadeleler anlatılarak Moğol tarihine giriş verilmiştir.

Cengiz Han ve Moğollar'ın anlatıldığı dördüncü bölümde yazar Moğol tarihi, Uygur kültürü hakkında geniş bilgiler vererek Cengiz Han'ın hayatı, şahsiyeti, dünyaya bakışı, diğer devletlerle teması, Harizmşahlarla Moğollar

arasındaki mücadeleyi anlatmıştır. Kitabın başından beri anlatılan Maveraünnehrin önemi Moğol istilası döneminde de anlatılmış ve bu bölgeye sahip olmak için verilen mücadeleler ele alınmıştır. Harizmşahlarla Moğollar uzun süre bu topraklar için savaşmışlar ve bu savaşlar sonunda Cengiz Han Maveraünnehri zapt etmiştir.

Kitabın son bölümünde, "*Moğol hâkimiyeti altındaki Türkistan*" 1227–1269 yılları arasında cereyan eden olaylar anlatılmıştır. Bu dönemde Türkistan'a sahip olan Moğolların izledikleri siyaset, halkla olan ilişkileri, devlet yönetimi, devlet organlarının teşkilatlanması, meydana gelen çeşitli isyanlar, Moğol-Hıristiyan anlaşması üzerine Maveraünnehir bölgesinde Hıristiyanlığın durumu ve son olarak da Moğol şehzadeleri arasında meydana gelen taht kavgaları anlatılmıştır.

3.4. Orta Asya Tarih ve Uygarlık

Orta Asya Tarih ve Uygarlık (Barthold, 2010) adlı eser 2010 yılında basılan Barthold'un en son eseridir. Bu eserin diğerlerinden farkı kitabın makalelerden oluşmuş olmasıdır. Barthold'un yazdığı makaleler ölümünden sonra bir araya getirilmiş ve bu makaleler daha sonra tercüme edilmiştir.

Eser dört bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümde farklı konular hakkında yazılmış makaleler yer almaktadır. Birinci bölümde yazarın Türkistan'la bağlı üç makalesi *Geçmişte Türkistan*, *Türkistan ve Türkler*, *Moğol İstilasından Önce Türkistan'da Hıristiyanlık* yer almaktadır. İkinci bölümde *Usunlar*, *Karluklar*, *Türkler*, *Karahanlılar*, *Kara-Hitaylar*, *Moğolistan ve Kalmıklar* adlı makaleleri yer almaktadır. Orta Asya Tarihinden Yansımalar başlığı taşıyan üçüncü bölümde ise *Timuriler*, *Şeybaniler ve Orta Asya; Tacikler; Kırgızlar; Türkmenler; Zeynül Ahbar*; *Sartlar* adlı makaleleri yer almıştır. Uygarlık tarihinden yansımalar adlı beşinci bölümde ise *Amu Derya*, *Sır Derya* ve *Horasan* makaleleri bulunmaktadır.

3.5. Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler

Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler (Barthold, 2006) adlı kitap Barthold'un en son eserlerinden biridir. Fakat bu kitabın özelliği içinde bulunan konuları yazarın İstanbul'da öğretim üyeliği yaptığı 1926 yılında ders olarak anlatmış olmasıdır. Kitap ilk defa 1927 yılında yayınlansa da daha sonra anlatım dili sadeleştirilerek ve gözden geçirilerek defalarca basılmıştır. Barthold daha hayattayken bu kitabın Almanca tercümesini tekrar gözden geçirme fırsatı bulmuştur. Kitabın Almanca tercümesi aslıyla kıyaslanmış ve mevcut olan ufak tefek hatalar daha sonraki baskılarda düzeltilmiştir. Sadeleştirme işinde, Ragıp Hulusi Özdem tarafından Türkçeye çevrilen ve Türkiyat Enstitüsü yayınları arasında çıkan baskı esas olarak alınmıştır.

1975 yılında ikinci kez basılan eser kısa bir sürede tükenmiştir. Prof. Dr. Hasan Eren yayın ile ilgili olarak Kültür Bakanlığı tarafından çıkarılan *Dünya Edebiyatından Seçmeler* dergisinde bir yazı yazarak bazı konulara dikkat çekmiş ve yeni baskı yapılacağı zaman üzerinde durduğu eksikliklerin giderilmesini temenni etmiştir. Bu sebeptendir ki, 2006 yılında tekrar basılan bu kitabın dili sadeleştirilmiş ve aynı zamanda hataları da düzeltilmiştir.

Eser Barthold'un son çalışması olması bakımından geniş araştırmalarının birçok sonuçlarını, özetlenmiş olarak kapsamaktadır. Ayrıca yazar dersleri Türkiye'de verdiği için Türk Tarihi hakkında daha tarafsız bir şekilde konuşmuştur. Orta Asya tarihi üzerine ihtisas yapan Barthold elbette ki Türk Tarihi'nin gelişmesini bir bütün olarak ele aldığı zaman bir takım kabul edilmez düşünceleri olmuştur.

Eser ön söz, XII ders, dizin ve harita bölümlerinden oluşmaktadır. Ön söz kısmı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Tarihi Profesörü Bahaeddin Ögel tarafından yazılmıştır. Burada eser hakkında kısa bilgi verilmiştir. Eserin ön söz kısmından sonra geleneğe sadık kalınarak Barthold'un anlattığı konular dersler halinde başlıklandırılmıştır.

3.6. Tarihte Türk Dünyası

Barthold'un *Tarihte Türk Dünyası* (Barthold, 2008) isimli eseri Örgün yayınevinin katkılarıyla Temmuz 2008 yılında basılmıştır. Eser M. A. Yalman, T. Andaç ve N. Uğurlu'nun katkılarıyla okurlara sunulmuştur.

Barthold'un kısa özgeçmişi ve hayatı boyunca yazdığı eserler hakkında bilgi verilerek kitaba bir giriş yapılmıştır. Eser dört bölümden ve kitabın içine alınan Türkistan kitabından oluşmaktadır. Türkistan eseri ise ön söz, giriş, kaynaklar ve iki bölümden oluşuyor. Kitabın sonunda ise 681 yılından 1269 yılına kadar olan dönemi kapsayan kronolojik cetvel ve kaynakça bulunmaktadır.

Barthold Tarihte Türk Dünyası başlığı altında Türk-Çin, Türk-İran, Türk-Arap ve Türk-Moğol ilişkilerinden bahsetmiştir. Daha sonra yazar Moğol yayılması dönemini ele alarak bu konuda Cengiz dönemini, Altın Orda Devleti'ni, İlhanlılar, Çağataylar ve Kubilay Hanlığı hakkında kısa bilgiler sunmuştur. Daha sonra ise Timurlar ve bu başlık altında Yıldırım Bayezid hakkında bilgi verdikten sonra Timurlular sonrası meydana gelen siyasi olayları anlatmış ve burada da okuyuculara Türk hanlıkları hakkında bilgiler vermiştir. Hanlıklar hakkında bilgiden sonra

kültür ve medeniyet konusuna değinen Barthold, devlet yönetimi, hukuk, ordu, dil ve edebiyat üzerinde durmuştur. Türk Dünyasını anlattığı bu bölümün sonunda ise faydalandığı kaynakları da sıralamayı unutmamıştır.

Bölümlere ayırdığı eserin birinci bölümünde Sibirya, Altay ve Abakan Türklerinden bahseden yazar yine diğer eserlerinden farklı olarak bu bölümün sonunda da faydalandığı kaynakları okurlar için sıralamıştır. İkinci bölümde yazar Türkistan'ı doğu ve batı diye ikiye ayırmış ve Doğu Türkistan ile Batı Türkistan Türkleri üzerinde durarak bu halkların tarihi ve kültürü hakkında okurlara bilgi vermiştir. Eserin üçüncü bölümü ise Kafkasya Türklerine ayrılmıştır. Bu bölümde yazar Kafkasya, Azerbaycan ve İran bölgelerinde yaşayan Türk boyları hakkında tarihsel bilgiler sunmuştur. Dördüncü ve son bölümde ise yazar Avrupa'ya göç eden Türk boylarını ele alarak İdil-Ural, Kırım, Gagavuz, Karaim ve Polonya-Lehistan Türklerinin tarihi kültürü üzerinde çalışma yapmıştır.

Türkistan başlığı taşıyan kitabın ikinci kısmı ise yine iki bölümden oluşmaktadır. Tarihte Türk Dünyası başlığını taşıyan kitabın birinci bölümü tercümelerden oluşsa da Türkistan ismini taşıyan ikinci kısım yalnız çeviri değildir. İngilizce tercümelerden faydalanan yazar bu konuyu tekrar gözden geçirmiş ve genişletmiştir.

Türkistan adı taşıyan bu kısım ilk baskıda ayrı bir kitap olarak basılmış ve yazar orda ön söz kısmını kendisi yazmıştır. Eserin ilk baskısında Moğol dönemine fazla yer vermeden eseri yazan Barthold daha sonra eseri genişleterek Moğol egemenliğinin sürdüğü yıllara yer ayırmıştır. Böylelikle eser Moğolların Türkistan'da ortaya çıkışlarının ve ülkeyi nasıl ele geçirdiklerinin bir araştırması haline gelmiştir. Eserin İngilizce yayını ve İndeks kısmı Mr. H.A.R. Gibb tarafından hazırlanmıştır. Eser İngilizceye tercüme edilse de yazarın yazdığı bilgilerin dışına fazla çıkılmamış ve hiçbir eklenti yapılmamıştır.

Kaynaklar başlığı taşıyan bölümde yazar Moğol yayılması dönemi tarih yazarları hakkında biyografi sunmuş ve bu yazarların yazdıkları eserleri tanıtmıştır. Daha sonra Avrupa'da yayınlanmış başvuru eserleri hakkında bilgi vermiştir.

Eserin birinci bölümü tamamen Cengiz Han ve Moğollar dönemine ayrılmış ve bu bölümde yazar Moğol tarihini derinlemesine olarak ele almıştır. Eserin ikinci bölümünde yazar Türkistan'ın Moğol egemenliği altına girdiği 1227 yılından başlayarak 1269 yılına kadar olan tarihi olaylardan bahsetmiştir. Moğol istilası döneminin anlatıldığı bölüm 1269 yılına kadar devam etmiştir ve yazar eserin sonunda 618-1269 yılları arasını kapsayan geniş bir kronolojik cetvel ve daha sonra faydalandığı eserlerin kaynakçasını vererek eserini tamamlamıştır.

3.7. Türk Moğol Ulusları Tarihi

Orta Asya Türk tarihinin uzmanı olarak ün yapmış olan Barthold, Türkiyat Enstitüsünün çağrısı üzerine 1926'da İstanbul'da Orta Asya tarihi hakkında bir dizi ders vermiştir. Onun verdiği bu dersler 1927'de *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler* adlı kitapta toplanmıştır. İstanbul'da verdiği derslerden sonra Barthold, 1926-1927 yılında Taşkent'e çağrılmıştı. Taşkent'te de Türk ve Moğol uluslarının tarihi hakkında altı ders vermiştir. Onun bu dersleri 1928'de *Türk Moğol Ulusları Tarihi* (Barthold, 2006) adı altında küçük bir kitap olarak basılmıştır.

Bu derslerde Barthold, İstanbul'da verdiği konferansları birçok bakımdan bütünlediği gibi, Orta Asya'da yaşayan göçebe kavimlerin tarihinde daha önceden temas etmediği birtakım yönler üzerinde de durmuştur. Bundan başka, Taşkent derslerinde Kazak ve Kırgızların tarihine de daha geniş yer vermiş, Ruslarla steplerde yaşayan komşuları arasındaki bağları gözden geçirmiş, göçebe kavimlerin tarihine ilişkin çalışmalarda Rus gezginlerinin rolü üzerine birtakım bilgiler ortaya koymuştur. Buna karşılık Taşkent'te verdiği derslerde, yerleşik hayata geçen Türk kavimlerinin tarihine hemen hemen hiç temas etmemiştir.

İlk derste Barthold Türk Moğol göçebeleri hakkında bilgi vermiştir. Bu halkların göçebeliğini anlatırken atın evcilleştirilmesini ele almış ve M.V. Farmakovskiy'nin yazısına dayanarak Skit vazosunda tasvir edilen at resmi ile doğuda yaşayan ve "Przewalski atı" adını alan yabani at cinsi arasındaki benzerlik üzerinde durmuştur. Göçebe kavimlerin tarihlerini incelemede etnografi ve linguistik bilimlerinin öneminden bahsetmiştir.

İkinci derste Barthold bir kez daha dil bilimine değinerek Orhun yazıtlarının öneminden bahsetmiştir. Türkler tarafından kullanılan alfabeler ve onların kökenine vurgu yapmıştır. Oğuzlar ve onların kullandığı alfabe hakkında bilgi veren yazar daha sonra Uygurlar ve Uygurları mağlup ederek Moğolistan ve Orta Asya'da üstün hale gelen göçebe bir kavim olan Kırgızlardan bahsetmiştir.

Üçüncü derste yazar göçebe Türk halklarının dillerini daha kapsamlı bir şekilde ele almış ve bu bölümde Karahanlı devletinin önemli şahsiyetlerinden Kaşgarlı Mahmud ve onun eseri hakkında bilgi vermiştir. Kaşgarlı Mahmud'un Türkmen kelimesini etimolojik olarak "Türk manend" yani Türk'e benzer olarak nitelendirdiğini ve bu konunun Fars kaynaklarında da geçtiğini vurgulamıştır.

Dördüncü derste Barthold Moğol devletinin kurulmasından ve Moğol fetihlerinden bahsetmiştir. İran'a saldıran Moğolların burada Türkleşmesi ve İslam dinini kabulüyle alakalı bilgiler vermiştir.

Beşinci derste Kırgızların dünya tarih sahnesinde önemlerini kaybetmesini ve bu kayıp sonunda Moğolların etkin konuma yükseldiğini vurgulamıştır. 1218 yılında Cengiz Hanın büyük oğlu Cuçi'ye kesin olarak boyun eğen Kırgızlar, Çinlilerin Kalmık Devleti'ni yok etmesiyle yeniden Yedisu bölgesine Kırgız ve Kazaklar hâkim olmuşlardır.

Altıncı bölümde Barthold XVII. yüzyılda Hazar denizinden Çin sınırına kadar olan topraklarda hüküm süren Türk boylarının kendi aralarındaki çekişmelerini dile getirmiş, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Türk yaşamına değinen Barthold, Rusların bu bölgeyi işgal etmelerinden ve kendi kültürlerini Türklere aktarmalarından bahsetmiştir.

Barthold'un Orta Asya Türk Tarihi ile ilgili eserleri sadece bunlardan ibaret değil. *Soçineniya* adlı külliyesinde yer alan *Merv Tarihine İlişkin (*Barthold, 2016. s. 207-230*)* adlı makalesi ile üniversite yıllarında gümüş madalya kazandığı *Orta Asya'da Hristiyanlık* (Togan, 1926. s. 527-529) isimli makalesi Orta Asya Türk Tarihi açısından önemlidir. Özellikle Orta Asya'da Hristiyanlık adlı makalesi yaptığı bazı hatalardan dolayı Zeki Velidi Togan tarafından kendisi daha hayattayken eleştirilmiş ve onun bu eleştirilerine Barthold cevap verememiştir.

4. BARTHOLD'UN TARİH METODOLOJİSİ

Barthold kendisinin de ifade ettiği gibi Rusya'da doğmuş ve bölge şartları içerisinde büyüdüğü için Batı Avrupalı tarihçilerden kendisini ayırmış ve bu yanını bir nevi üstünlük olarak nitelendirmiştir. Hazır materyale sahip olduğu ve Asyatik şartları bünyesinde bulundurduğu için, ona göre bir Rus Şarkıyatçısı ve tarihçisi, Rus ve Asya tarihinde diğer tarihçilerden daha öndedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi St. Petesburg Üniversitesi mezunu olan Barthold eğitim hayatını tamamladıktan sonra Almanya'daki Halle Üniversitesi'nde E. Mayer'in Roma Tarihi dersine katılmıştır. Bu dersi Orta Asya Tarihi için kendisine bir çalışma modeli olabilecek örnek bir ders olarak kabul etmiştir (Barthold, 2004: 3).

Barthold'a göre, Batı Avrupa İslamiyat araştırmalarının ilerlemesi esas olarak Alman tarihçilerinin ve bilginlerinin çalışması sayesinde gerçekleşmiştir. Bundan dolayı o insanlık tarihinde kültürel etkilerin önemine dair düşüncelerini XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki Alman tarihçilerin etkisi ile geliştirmiştir. Bu tarihçilerin düşünceleri Barthold'un düşünce tarzı ve yazı üslubuna işlemiş ve onu Avrupa'daki diğer tarihçilerden daha ziyade Alman bilginlerine yaklaştırmıştır (Barthold, 2004: 3).

Nitekim Barthold'un metoduna yüzeysel bakıldığında en belirgin özellik olarak onun yeni kaynaklara önem verdiği görülmektedir. Bunun sonucunda kaynaklar onun elinde daha gerçekçi bir anlam kazanarak değerlenmiştir. Öncelikle yeni kaynakları toplayıp, sonra eski yeni demeden bütün kaynakların yayınlanması için büyük bir çaba harcadığı bilinmektedir. Arşivci bir eğilime sahip olan Barthold, bütün kaynakları toplayarak tanıtma ve yayınlamayı, hayatı boyunca kendisi için bir görev saymıştır. Öyle ki onun ele alıp tanıttığı kaynaklara henüz yenileri katılamamıştır. Bundan dolayı kaynak bilgileri geniş; fakat tarihçilik formasyonu eksik olan Marquart gibi bilginler onun karşısında daima başarısız kalmıştır (Barthold, 2006: VIII).

Barthold yurt dışında incelemeler yaptığı sürede Orta Asya Tarihi'ne ilişkin en önemli Arapça, Farsça ve Türkçe kaynakları incelemiştir (Barthold, 2004: 3). Onun bu kaynaklardan edindiği materyal uzun yıllar boyunca çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Buna rağmen o, son günlerine kadar yeni kaynaklar aramaya da devam etmiştir. Minorsky'nin dediği gibi, "*Barthold her yıl zenginleştirdiği kaynakları vasıtasıyla olgunlaşmıştır*" (Barthold, 2004: 4). Barthold'un Orta Asya halkları tarihi araştırmalarıyla ilgili olarak akademisyen İ. Y. Kraçkovskiy'in,: "*Avâmî olarak hazırlanmış olan bu çalışmalar bu alanda çalışanlar için çok şeyler veriyordu, çünkü sadece ilmin ulaştığı genel sonuçları toparlamıyor, kendi araştırmalarında ulaştığı önemli sonuçları da ortaya koyuyordu*" (Petruşevskiy, 2004:1-6) şeklindeki ifadeleri onun çalışmalarının değerini ortaya koymaktadır.

O genel olarak eserlerinde tarihi tekâmülü göz önünde bulundurmuştur. Bundan dolayı çalışırken sürekli bir şekilde en yeni tarih eğilimlerine uygun bir şekilde hareket etmiştir. Orta Asya Tarihi Barthold'a göre özel bir ilgiyi gerektirmektedir. Çünkü ona göre burada yaşayan halkların tarihsel sürecini bilimsel olarak ortaya koymak, dünya tarihinin seyrini anlamamız açısından son derece önemlidir. Özellikle İslam Dini'nin burada yayılması için batıya oranla diğer askeri, siyasi ve kültürel unsurlara karşı daha çok mücadele etmek zorunda kalınmıştır.

Barthold tarihsel sentezden ziyade tarihsel analiz üstadıydı. Çalışmalarını kaynaklardan çıkardığı yeni olgulardan oluşturmaktaydı. Kendisinden önce kullanılan kaynaklardan kimsenin dikkat etmediği küçük ayrıntıları büyük ustalıkla almış bunları bir araya getirerek yeni bir yorum katmıştır (Barthold, 2004: 12).

Barthold genelde dikkate değer bir eleştirel mizaca sahipti, özellikle gençlik yıllarında giriştiği ve bazen hayli sert geçen kalem kavgaları nadir değildir.[18] Başkalarının fikirlerini değerlendirirken taviz vermez ve herhangi biriyle girdiği kalem kavgasında, eleştirilerdeki ve kısa yaşam öykülerindeki hataları, özellikle dikkatsizlik ve üstü kapalı anlatılan konuları unutmazdı. Minorsky, onun *"çevresine faydalı bir dehşet yaydığını*[19]*"* söylemektedir (Barthold, 2004: 13).

Ona göre her bilgi alanının bir bilim olarak kabul edilmesi için aşağıdaki şartlara cevap vermesi gerekir:

- ✓ Nedensellik kanununun kabulü ve farklı olaylar arasındaki nedensel bağı oluşturmak.
- ✓ Olayların, kendi aralarında oluşturulmuş nedensel bağa göre sistematik olarak yerleştirilmesi.
- ✓ Bu sistemin içine dâhil edilmiş olayların doğruluğu hususunda nesnel kanıtların ortaya konulması (Barthold, 2004: 19-21).

Barthold bu konuda uyguladığı metodu açıkça ortaya koymuştur. Disiplinli çalışması ve kaynak zenginliği onu diğerlerinden ayırmış ve bir ekol olmasına yol açmıştır.

Bir antropolog, tarihçi, kültür ve din araştırmacısı olan Barthold, Asya'daki dinler hususunda da çok temkinli ve isabetli yaklaşımlarla uygulamalar yapmıştır. Çalışmalarında Orta Asya ve İran'da yayılan Zerdüştlük, Budizm, Hıristiyanlık ve özellikle de İslam gibi muhtelif dinlerin tarihine oldukça dikkat etmiştir. Fakat o, Dinler Tarihiyle bunların manevi hareketler olmaları hatırına ilgilenmemiştir. Bu dinlere esas olarak etkileşimleri tarihi süreci şekillendiren kültürel unsurlardan biri olarak ele almıştır. Dolayısıyla çeşitli dinlerin yayılımı sorununun incelenmesi ile özellikle dinsel propaganda temsilcileri tarafından kullanılan ve kültürel iç seyri belirleyen uluslar arası ticaret yollarının incelenmesine özel bir önem vermiştir. C. Becker'in *Der İslam* Ansiklopedisinin ilk cildi için yazılan giriş makalesinde: *"Dinlerin kendilerini gerçek yaşam koşullarına uyarlamak zorunda oldukları, aksinin düşünülemez"* şeklinde ifade ettiği tezini kendisi mütemadiyen vurgulamıştır (Barthold, 2004: 8).

Barthold, Orta Çağ Müslüman Doğu tarihi alanında karşı konulmaz bir otorite idi. Bu durum, o hayatta iken tasdik edildiği gibi, ölümünden sonra da tekrar tekrar belirtilmiştir. Onun çalışmalarının Orta Çağ Doğu -özellikle Orta Asya- tarihi incelemelerinin sonraki gelişimi üzerindeki etkisi çok büyüktür. Bu etki, özellikle ölümünden sonra, farklı sebeplerle de olsa, hem Batı'da hem de SSCB'de hissedilmeye başlanmıştır. Barthold'un himayesinde çalışanlardan bazıları sonradan meşhur şarkiyatçılar olmuştur. Fakat o, metodolojisini benimseyen ve çalışmalarını sürdüren bir grup öğrencinin onun etrafında birleşmesi anlamına gelen *"kendi okulu"*nu kurmamıştır (Barthold, 2004: 11-13).

5. SONUÇ

Alman asıllı Ruslaşmış bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Barthold kendisinin de ifade ettiği gibi Orta Asya Tarihi ile ilgili araştırmalara kendi milletinin istek ve eğilimleri ile girmiştir. Bu alanda yazdığı kitap ve makalelerle "Türkistan'ın Gibbon'u" olarak nitelendirilen yazar kendi okulunu oluşturmasa da onu birçok tarihçi takip etmiş ve fikirlerinden faydalanmıştır.

Orta Asya Türk Tarihi alanında uzman olan Bathold'un eserlerine baktığımızda konuyla ilgili onun fikirlerinin toplu olarak bulunduğu iki eseri söyleyebiliriz ki, bunlardan birincisi *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler* diğeri ise *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*'dır. Bu iki eserde yazar görüşlerini ayrıntılı olarak ve kendisinden önce bu konuda fikir bildiren yazarların görüşleriyle kıyaslama yaparak anlatmıştır. Zaten onun en önemli özelliği tarihsel sentez ustası olmasıdır. Bu açıdan çalıştığı her konuyu ayrıntılı olarak incelemiş ve zaman zaman bir dipnot halinde olan fikirden bile bir makale ortaya koymuştur.

Barthold çalışmalarını Sovyet gücü için değil Sovyet gücüne rağmen yapmıştır. Çalışmalarından dolayı *Mir İslama* dergisinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Fakat Türk tarihiyle bağlı çalışmalarından da vazgeçmemiştir. Vefatından sonra uzun bir süre eserleri komünist rejimin hedefinde olmuştur. En acısı ise Sovyetler birliğine dâhil olan Türk Cumhuriyetlerinin bilim adamları tarafından haksız yere eleştirilmek olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Vasili Vladimiroviç, B. (1977). Soçineniya, İzdatelstvo Nauka Glavnaya Redaksiya Vostoçnaya Literaturı, Moskova.

[18] Özellikle Rus coğrafyacı ve seyyah G.E. Grum-Grzimailo ile aralarında geçen kalem kavgası "Soçineniya" adlı eserinde de makaleler halinde yer almıştır.
[19] Barthold'un anısına yapılan bir toplantıda N. Marr onunla ilgili şöyle ifade eder: *"İyi huylu Vasiliy Vladimiroviçten ölüm gibi korkulurdu. Samimiyeti muhalifinde bile olsa çok fazla söz sarf etmeksizin tutar, sahteliği kardeşi bile olsa hiç kimsede affetmezdi".*

2. Vasili Vladimiroviç, B. (2004). Asya'nın Keşfi Rusya ve Avrupa'da Oryantalizm, (Ter. Kaya Bayraktar – Ayşe Meral), Küre Yayınları, İstanbul.
3. Vasili Vladimiroviç, B. (2006). Halife ve Sultan: İslam'da İktidarın Serüveni, (Çev. İlyas Kemaloğlu), Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
4. Vasili Vladimiroviç, B. (2008). İlk Müslüman Türkler, (Çev. M. A. Yalman-T. Andaç- N. Uğurlu), Örgün Yayınları, İstanbul.
5. Vasili Vladimiroviç, B. (2002). Kırgızlar, (Çev. Ufuk Deniz Aşçı), Kömen Yayınları, Konya.
6. Vasili Vladimiroviç, B. (2016). "Merv Tarihine İlişkin", (Çev. Gurban Huseynov), Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(15): 207-230.
7. Vasili Vladimiroviç, B. (1990). Moğol İstilasına Kadar Türkistan, (Çev. Hakkı Dursun Yıldız), TTK Yayınları, İstanbul.
8. Vasili Vladimiroviç, B. (2010). Orta Asya Tarih ve Uygarlık, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul.
9. Vasili Vladimiroviç, B. (2006). Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, (Yay. Haz. Kazım Yaşar Kopraman-İsmail Aka), TTK Yayınları, Ankara.
10. Vasili Vladimiroviç, B. (2008). Tarihte Türk Dünyası, (Çev. M. A. Yalman-T. Andaç- N. Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul.
11. Vasili Vladimiroviç, B. (2006). Türk Moğol Ulusları Tarihi, (Çev, Hasan Eren), TTK Yayınları, İstanbul.
12. Yuri, B. (1980). "Barthold and Modern Oriental Studies", IJMES, XII(4): 385-403.
13. Fligin, Y. (2005). "Mejdu Çitadelyu i Moqilov Daniyara". Vostok Svışe, X: 65-89.
14. Inayatullah. (1961). "V.V. Barthold: His Life and Works". Journal of the Pakistan Historical Society, IX: 81-86.
15. Petruşevskiy, İ. (2004). "Akademisyen V.V. Bartold", (Çev. Cengiz Buyar), *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(I): 1-6.
16. Smirnov, N. A. (1966). "Barthold". Büyük Sovyet Ansiklopedisi, (III): 39-40, Moskova.
17. Togan, A. Z. V. (1926). "Oğuzların Hıristiyanlığı Meselesine Ait". Türkiyat Mecmuası, 2: 527-539.
18. Türkkaya, A. (2010). "Sovyetler Birliğinde Türkoloji Çalışmaları". Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 27(1): 25-52.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Tourism

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3016-3024

Arrival
04 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64432
Article Serial Number
18

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64432

How to Cite This Article
Bozyiğit, R. & Özkaral, T. C. (2022). "Saklıkent Kanyonu'nun (Seydikemer-Muğla) Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3016-3024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Saklıkent Kanyonu'nun (Seydikemer-Muğla) Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on the Tourism Potential of Saklikent Canyon (Seydikemer-Mugla)

Recep Bozyiğit [1] Tuğba Cevriye Özkaral [2]

[1] Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Konya, Türkiye
[2] Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Konya, Türkiye

ÖZET

Saklıkent Kanyonu'nun (Seydikemer-Muğla) Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme, adlı çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Yerli ve yabancı turistlerin Saklıkent Kanyonu'nu nasıl algıladıkları ve betimlediklerine odaklanılarak Saklıkent Kanyonu'nun turizm potansiyelinin kullanımına yönelik çıkarımlarda bulunmak amaçlanmıştır. Saklıkent Kanyonu, Güneybatı Anadolu'da Muğla ili sınırları içerisinde yer almaktadır. Kanyon, 29° 24'20"-29° 32' 10" doğu meridyenleri ile 36° 24' 35"-36° 28' 25" kuzey paralelleri arasında bulunmaktadır. Kanyonun kuzeyinde, Akdağ ve onun batıya uzantısı olan yamaçları; doğusunda, Elmalı Polyesi; güneyinde, Dumanlı Dağı; batısında Eşen Ovası yer almaktadır. Saklıkent Kanyonu'na gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin doğal güzellikleri görmek, tavsiye, merak, turistik gezi, vakit geçirmek amacı ile geldikleri; kanyonun yakın çevresinde bulunan Gizlikent Şelalesi, Tlos Antik Kenti, Yakapark, Dalyan, Letoon-Xanthos, Ölüdeniz, Patara Antik Kenti, Kelebekler Vadisi, Girmeler Kaplıcası, Seydikemer ve çevresi, Göcek, Karadere Plajı, Girdev Yaylası, Faralya ve Kabak Koyu'nun ilgilerini çektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yöre halkının samimi, sıcakkanlı, güler yüzlü, nazik, yardımsever ve çalışkan olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Saklıkent Kanyonu ile ilgili olarak çevre kirliliği, pahalılık, çok kalabalık olması, ulaşım/yol, güvenlik, otopark gibi sorunların olduğu görüşleri ortaya çıkmıştır. Söz konusu sorunların çözümü ve Saklıkent Kanyonu'nun potansiyelinin daha etkili kullanılabilmesi için tanıtım ve reklam, yol ve çevre düzenlemesi, otopark alanlarının oluşturulması, aktivite, yakın çevrenin doğal ve kültürel değerleri ile entegrasyon, kanyon turizmi ile ilgilenenlerin eğitimi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Saklıkent Kanyonu, Turizm, Potansiyel

ABSTRACT

In the study titled An Evaluation on the Tourism Potential of Saklikent Canyon (Seydikemer-Mugla), phenomenology, a qualitative research design, was used. The study aimed to make inferences about the use of the tourism potential of Saklikent Canyon by focusing on how the local and foreign tourists perceive and describe Saklikent Canyon. Saklikent Canyon is located in the Southwestern Anatolia within the borders of Mugla province. The canyon is between 29° 24'20"-29° 32' 10" eastern latitudes and 36° 24' 35"-36° 28' 25" northern longitudes. There is Akdag to the north of the canyon and its slopes extending to the west, Elmali Polje to the east, Dumanli Mountain to the south, and Esen Plain to the west. It was concluded that the local and foreign visitors of Saklikent Canyon came to see the natural beauties as a result of an advice, due to curiosity, for touristic trip, and to spend time, and that Gizlikent Waterfall, Tlos Ancient City, Yakapark, Dalyan, Letoon-Xanthos, Oludeniz, Patara Ancient City, Butterfly Valley, Girmeler Spa, Seydikemer and its surroundings, Gocek, Karadere Beach, Girdev Plateau, Faralya and Kabak Bay, located in the immediate vicinity of the canyon, attracted their attention. In addition, they expressed that the local people were sincere, friendly, polite, kind, helpful and hardworking. It has been revealed that there are problems regarding Saklikent Canyon such as environmental pollution, high prices, being too crowded, transportation/road, security, and parking. In order to solve these problems and to use the potential of Saklikent Canyon more effectively, promotion and advertising, road and landscaping, creation of parking areas, organizing activities, integration with the natural and cultural values of the immediate environment, training of those interested in canyon tourism are proposed.

Keywords: Saklikent Canyon, Tourism, Potential

1. GİRİŞ

Turizm, günümüzde birçok sektörü ilgilendiren bir faaliyet türüdür. Bu açıdan bakıldığında turizmin farklı tanımlarına rastlamaktayız. Özgüç'e göre (2003), turizm, insanların yaşadıkları, çalıştıkları yerlerin dışında başka yerlere, gezmek, eğlenmek, spor, dinlenmek, sağlık, inanç amacı ile gittikleri yerde en az bir gece konaklama şartı ile ve o yerden alışveriş yapmak kaydıyla yaptıkları gezilerdir (Özgüç, 2003:15). Ülke ekonomisine, ulusal ve uluslararası düzeyde katkı sağlayan turizm, sosyal ve kültürel kalkınma süreçlerinin gelişmesine de yardımcı olmaktadır (Kuter ve Ünal, 2009). Ancak sektörün olumlu katkısının devamlılığı, turizm ile çekicilikler arasındaki hassas dengenin korunmasıyla doğru orantılıdır (Güngör, 2018: 501).

Dünyadaki hızlı, ekonomik, sosyal, siyasal ve teknolojik gelişmelerle beraber, turizm tüketim kalıplarında da son zamanlarda büyük bir değişim gözlenmektedir. Gün geçtikçe hızlı bir şekilde artış gösteren turizm faaliyetleri, son dönemlerde alışılmış turizm olgusundan uzaklaşmıştır. Farklı turizm türlerine eğilimin artmasıyla birlikte, tabiatla iç içe abartılı olmayan tesislerde, tahrip olmamış ve temiz bir çevrede aktif tatil yapma isteğinde artış meydana gelmiştir (Tuna, 2007: 47).

Geçmiş yıllarda turizm sektöründe yer alan kişilerin, turizmi sadece ekonomik fayda olarak görmesi üzerine bölgede ortaya çıkan çevresel, sosyal ve kültürel zararlardan kaçınılamamıştır. Günümüzde ise ekonomik faktörlerden ziyade sürdürülebilir kalkınma açısından yarar sağlayacak, çevre dostu turizm olgusu üzerinde durulmaktadır (Tolungüç, 1999). Weaver'a (1999) göre, alternatif turizm olumlu etkileri arttıran ve olumsuz etkileri en aza indirgeyen, doğa temelli bir turizm formunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde sık sık gündeme gelen sürdürülebilirlik; bugünün ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda doğal kaynakları korumak ve gelecek nesillere iyi bir çevre bırakmak için yapılan faaliyetlerdir (Collin, 2004). Doğal, çevresel, biyolojik ve sosyokültürel kaynakların korunmasında ve kayıpların en aza indirilmesinde, turizm alanındaki faaliyetlerin ve getirilerinin gelecekte de arttırılarak, devamını mümkün kılacak tek yol sürdürülebilir turizm ve bunun bir uzantısı olan ekoturizim olgusudur (Akşit, 2007).

Dünya üzerinde 1980'lerde hızla artan turizm faaliyetleri, turizmin doğal ve kültürel kaynaklar üzerinde olumsuz etkilere yol açtığı fikrini de beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda var olan kaynaklarımızın daha uzun sürede kullanılmasına ve korunmasına dayanan; sürdürülebilir turizm, yeşil turizm, doğa turizmi, alternatif turizm, özel ilgi turizmleri ve ekoturizim gibi, odak noktaları neredeyse aynı olan ama farklı şekillerde isimlendirilen turizm türlerinin önemi anlaşılmaya başlanmıştır (Erdoğan, 2003). Ülkemizde daha çok deniz, güneş ve kum turizminin tercih edilmesi doğal, tarihi ve kültürel varlıkların değerlendirilmemesine yol açmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu turizm potansiyelinin açığa çıkarılabilmesi, turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesiyle mümkün olacaktır. Turizmde ürün çeşitlendirmenin yapılması, turizmin tüm yıla yayılması, tarihi, kültürel ve doğal kaynakların bir bütün olarak değerlendirilmesi ülke turizmine katkı sağlayacaktır (Ulusan-Batman, 2010: 245). Ayrıca doğal (fiziki) ve beşerî çevrenin iyi tanımlanmış ve değerlendirilmiş olması, sürdürülebilirlik çerçevesinde düzenlemeler yapılmasına imkan tanımaktadır (Güngör ve Vural, 2021).

Bu bağlamda turizm sektörü turist sayısını artırmak, kıyılarda yoğunlaşan çevresel baskıyı azaltmak, turizm etkinliklerini bütün yılı kapsayacak şekilde uzatmak ve turizmin ekonomik katkısını daha geniş alanlara yayarak sürdürülebilir bir kalkınma modeli oluşturmak için ekoturizm ve rekreasyonel faaliyet yaklaşımı ön plâna çıkmıştır (Godfrey, 1996; Aydınözü, İbret ve İmat, 2012).

Ekoturizm; doğal ve kültürel miras konulu, ziyaretçi ve yerel halkın menfaatlerini gözeten, korumacı ve eğitsel sürdürülebilir turizm faaliyetleridir (Turoğlu ve Özdemir, 2005: 100). Sürdürülebilir turizm tiplerinden biri olan ekoturizm, doğal çevrenin kitle turizminin etkilerinden korunması noktasında farkındalık yaratan ve koruma önlemleri geliştiren bir türdür (Buckley, 2003: 77-78). Sürdürülebilir kalkınma modeli içerisinde son yıllarda yeni bir turizm şekli olarak ortaya çıkan jeoturizm, doğada ender bulunan, görsel güzelliği olan yer şekli ve yapılarına dayalı bir turizm aktivitesidir (Özdemir ve Şenkul, 2008). Jeoturizm bölgenin coğrafi karakterini, çevresini, kültürünü ve kültürel mirasını koruyan, diğer yandan yerel halkı göz ardı etmeyen bir turizm tipidir (Heggie, 2009: 257). Bir bölgenin jeolojik mirası aynı zamanda o bölgenin kültürel mirası konumundadır (Diker, O-Taşkın Deniz, T.- Çetinkaya, A. 2016:335). Bu açıdan Seydikemer ilçesi, jeolojik çeşitliliğin beraberinde getirdiği jeoturizm potansiyeli yüksek alanlara sahiptir. Bu alanlardan birisi de Saklıkent Kanyonu'dur.

Günümüzde yeryüzü şekilleri arasında en dikkat çekici olanlardan birisi de kanyonlardır. Kanyonlar gerek oluşumları gerekse de sahip oldukları morfometrik, flora, fauna ve doğal güzellikleri ile hep insanların ilgisini çekmişlerdir. Türkiye, farklı yörelerinde kanyonları olan ender ülkelerden birisidir. Söz konusu vadilerin oluşum ve gelişim özelliklerine yönelik çalışmalar bulunmaktadır (Soykan, 1996; Bozyiğit, 1997; Tandoğan, 1998; Öztürk, 2005; Aylar-Çoban, 2006; Nazik, 2010; Şengün, 2011; İbret-Cansız, 2016; Doğan-Koçyiğit, 2018). Saklıkent Kanyonu potansiyel özellikleri ile dikkat çeken kanyonlardan birisidir.

Saklıkent Kanyonu, Güneybatı Anadolu'da Muğla ili sınırları içerisinde yer almaktadır. Kanyon, 29° 24'20"-29° 32' 10" doğu meridyenleri ile 36° 24' 35"-36° 28' 25" kuzey paralelleri arasında bulunmaktadır. Kanyonun kuzeyinde, Akdağ ve onun batıya uzantısı olan yamaçları; doğusunda, Elmalı Polyesi; güneyinde, Dumanlı Dağı; batısında Eşen Ovası yer almaktadır.

Saklıkent Kanyonu'nun oluşum ve gelişiminde tektonik, karstlaşma ve flüvyal süreçlerin etkili olduğu görülmektedir. Kanyonun oluşumunda etkili olan Karaçay önce üstteki Miosen'e ait kalkerler üzerinde gelişmeye başlamış daha sonra da alttaki Jura-Kretase kalkerlerinden oluşan Beydağları otoktonu içine sürempoze olarak gömülmüştür. Bunda epirojenik-kratojenik hareketlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Batıda, Eşen Çayı Grabeni; doğuda, Lengüme Ovası çökerken; ortada, Beydağları'nın bir uzantısı olan Akdağ kütlesi yükselmiştir. Muhtemelen Akdağ antiklinaline dik olarak uzanan Karaçay, Pliosen'de ortaya çıkmış ve epirojenik-kratojenik hareketlerle zayıf durumda bulunan antiklinal eksenini yararak kanyonun bu günkü görünümünü almasına neden olmuştur (Bozyiğit, 1997).

Saklıkent Kanyonu oluşum özellikleri kadar sahip olduğu özellikler ile de dikkati çeker. Kanyonun uzunluğu, şelaleleri, iklimi, su kaynakları, flora ve fauna özellikleri başlıca karakteristik özellikleridir.

2. YÖNTEM

Araştırmanın Modeli: Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Fenomenolojik yaklaşımlar, insanların bazı fenomenleri nasıl tecrübe ettiklerini metodolojik, özenli ve derinlemesine bir şekilde resmedilmesini ve betimlenmesini gerektirir (Patton, 2014). Bu araştırmada; yerli ve yabancı turistlerin Saklıkent Kanyonu'nu nasıl algıladıkları ve betimlediklerine odaklanılmıştır. Ayrıca Saklıkent Kanyonu'nun turizm potansiyelinin kullanımına yönelik çıkarımlarda bulunmak amaçlanmıştır.

Katılımcılar: Araştırmanın katılımcılarını; Saklıkent Kanyonu'na gelen yerli ve yabancı turistler oluşturmaktadır. Katılımcılara ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcılara ilişkin betimsel veriler

Betimsel Veriler	
Cinsiyet	**f**
Erkek	*16*
Kadın	17
Toplam	**33**
Uyruğu	**f**
T.C.	*31*
Yabancı	2
Toplam	**33**
Kaçıncı kez geldikleri	
Birinci	14
İkinci	6
Üçüncü	1
Dört ve daha fazlası	12
Toplam	**33**

Verilerin Toplanması ve Analizi: Araştırmada yerli ve yabancı turistlerin görüşlerini almak amacıyla, araştırmacılar tarafından geliştirilen açık uçlu sorulardan oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Verilerin analizine başlamadan önce her katılımcının anket formu incelenmiş ve formlar kodlanmıştır. Formlar kodlanarak bir sıraya konulmuştur (Ör: K1/Katılımcı 1, K2/Katılımcı 2). Açık uçlu sorulardan oluşan anket formu ile toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz dört aşamada gerçekleştirilmiştir: Verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi ile bulguların tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

3. BULGULAR

İçerik analizi sonucunda "Yerli ve Yabancı Turistlerin Gözünden Saklıkent Kanyonu" teması altında; Saklıkent Kanyonu'nu tercih etme nedenleri, Saklıkent Kanyonu çevresinde görülmesi gereken yerler, Saklıkent Kanyonu'ndaki olumsuzluklar, Kanyon ve çevresindeki yöre halkının özellikleri, Kanyonun potansiyelini daha etkili kullanmak için öneriler kategorilerine ulaşılmıştır.

Tablo 2. Katılımcıların Saklıkent Kanyonu ve çevresine ilişkin görüşleri

Kategori	Kod	Açıklama	f
Saklıkent Kanyonu'nu tercih etme nedenleri	Doğal güzellikler	Doğal güzellikleri gözlemlemeyi ifade eder.	10
	Tavsiye	Katılımcıların arkadaş, komşu vb. kişilerden kanyon ve çevresinin güzel olduğunu duyduklarını ifade eder.	10
	Merak	Katılımcıların kanyon ve çevresini merak duygusuyla görmek istediklerini belirtir.	5
	Turistik gezi	Turistik gezi amaçlı ziyaretlerin olduğunu belirtir.	3
	Vakit geçirmek	Kanyonda güzel vakit geçirmeyi ve eğlenmeyi ifade eder.	2
Saklıkent Kanyonu çevresinde görülmesi gereken yerler	Gizlikent Şelalesi	Katılımcıların kanyon ve çevresinde görmek istedikleri yerleri belirtir.	7
	Tlos Antik Kenti		5
	Yakapark		4
	Dalyan		2
	Letoon-Xanthos		2
	Ölüdeniz		2
	Patara Antik Kenti		1
	Kelebekler Vadisi		1
	Girmeler Kaplıcası		1
	Kemer ve çevresi		1
	Göcek		1
	Karadere Plajı		1
	Girdev Yaylası		1
	Faralya		1
	Kabak Koyu		1
Saklıkent Kanyonu'ndaki olumsuzluklar	Çevre Kirliliği	Kanyonda çöp kutularının yetersiz olması ve doğal taşların üzerlerine yazıların yazılması vurgulanır.	13
	Pahalılık	Genel olarak ücretlerin fazla olduğunu özellikle Kanyona giriş ücretinin fazla olmasını ve lokantalardaki yüksek fiyatları ifade eder.	8
	Çok Kalabalık	Kanyondaki yoğunluğu ve kişi sayısının fazla olmasını belirtir.	4
	Yol	Özellikle yaya yolunun dar olmasını belirtir.	5
	Güvenlik	Kanyondaki güvensiz ortam vurgulanır.	3
	Otopark	Otopark sorununu ve yetersizliğini açıklar.	2
Kanyon ve çevresindeki yöre halkının özellikleri	Samimi	Yöre halkının turistlere karşı samimi ve içten tavırlar sergilediğini ifade eder.	5
	Sıcakkanlı	Kanyona gelen kişilere karşı sıcak bir yöre halkının olduğunu ifade eder.	5
	Güleryüzlü	Yöre halkının güleryüzlü bir yapıda olduğunu belirtir.	4
	Nazik	Yöre halkının nazik olduğu vurgulanır.	3
	Yardımsever	İnsanlara yardım etmeye çalışan bir yöre halkının varlığı vurgulanır.	2
	Çalışkan	Yöre halkının çalışmayı seven yönü vurgulanır.	2
	Soğuk	Yöre halkına ilişkin tek olumsuz kod olup, yabancılara karşı yöre halkının soğuk olduğunu belirtir.	1
Kanyonun potansiyelini daha etkili kullanmak için öneriler	Aktivite	Etkinliklerin arttırılmasını ifade eder.	7
	Tanıtım	Kanyon ve çevresi hakkında daha çok reklamın yapılması gerektiğini belirtir.	4
	Doğal yapı	Kanyondaki doğal yapının bozulmaması gerektiği vurgulanır.	4
	Yeme İçme Sektörü	Lokanta, restoran ve kafeler hakkında düzenlemeleri belirtir.	4
	Çöp kutusu	Kanyondaki çöp kutularının arttırılması gerektiği vurgulanır.	3
	Yol	Ulaşımın daha iyi olması adına yolların iyileştirilmesini ifade eder.	3
	Çevre düzenlemesi	Bölgede çevre düzenlemesinin gerekli olduğuna vurgu yapar.	3
	Güvenlik	Güvensiz bir ortam olduğundan güvenliğin arttırılması gerektiği vurgulanır.	2
	Tabela	Yönlendirmelerin yetersiz olduğunu belirtir.	2
	Park	Kanyon çevresindeki park sorununu ifade eder.	2

Kanyonu gezip görmeyi neden tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Saklıkent Kanyonu'nu tercih etme nedenleri kategorisinde *doğal güzellikleri görmek, tavsiye, merak, turistik gezi, vakit geçirmek* kodları ortaya çıkmıştır.

Katılımcılardan on kişi kanyonun *doğal güzelliklerine* değinmiştir. Bazılarının görüşleri şöyledir:

"Doğal güzelliklerini gözlemlemek için geldim." (K3)

"Muhteşem bir doğa harikası. Buz gibi suyu, mini şelaleleri, yüksek dağ arası kanyonu, içeride kocaman incir ağaçlarının olması, doğal güzellikleri." (K22)

Tavsiye koduna ilişkin katılımcılardan on kişi görüş beyan etmiştir. Bu duruma ilişkin bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir:

"Arkadaşım tavsiye ettiği için geldim." (K9)

"Komşum tavsiye etmişti." (K10)

"Herkesin tavsiyesi üzerine gelip görmek istedim." (K14)

"Yakınlarımızdan duymuştuk güzel olduğunu." (K19)

"Çok methini duyduğum için geldim." (K20)

"We came to Fethiye. It so people told us to visit canyon./Fethiye'ye geldik, insanlar bize kanyonu ziyaret etmemizi söyledi" (K26)

Merak kodu ele alındığında katılımcılardan beşi görüş beyan etmiştir. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

"Çok güzel olduğunu duymuştum. Merak ettim. Doğal yerleri gezmeyi seviyorum." (K13)

"Merak ettiğim için kanyon ve çevresini gezip görmeyi tercih ettim." (K29)

Katılımcılardan üçü *turistik gezi* amaçlı kanyon ve çevresini ziyaret ettiğini belirtmiştir. Bu duruma ilişkin alıntıya aşağıda yer verilmiştir:

"Turistik gezi amaçlı kanyonu tercih ettim." (K16)

Vakit geçirmek koduna baktığımızda katılımcılardan ikisinin görüş beyan ettiğini görmekteyiz. Bu duruma ilişkin bazı görüşler şöyledir:

"Vakit geçirmek eğlenebilmek için Saklıkent kanyonunu tercih ettim." (K6)

Katılımcılar, Kanyon ve çevresinde görmek istedikleri yerlere ilişkin görüş beyan etmiştir. Tablo 2'de, Saklıkent Kanyonu çevresinde görülmesi gereken yerler kategorisinde *Gizlikent Şelalesi, Tlos Antik Kenti, Yakapark, Dalyan, Letoon-Xanthos, Ölüdeniz, Patara Antik Kenti, Kelebekler Vadisi, Girmeler Kaplıcası, Kemer ve çevresi, Göcek, Karadere Plajı, Girdev Yaylası, Faralya, Kabak Koyu* kodları ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların Saklıkent Kanyonu'ndaki olumsuzluklar konusunda görüşleri ise *çevre kirliliği, pahalılık, çok kalabalık, ulaşım/yol, güvenlik, otopark* kodları altında ele alınmıştır (Tablo 2).

Katılımcılardan on üçü ifadelerinde Saklıkent Kanyonu'ndaki olumsuzluklara ilişkin *çevre kirliliği* üzerinde durmuştur. Bu duruma ilişkin alıntılara aşağıda yer verilmiştir:

"Çevre kirliliği ciddi bir sorun. Çevre temizliğinin yapılamamasından ziyade ziyaretçilerin bilinçlendirilmemesi ve yeterli, caydırıcı cezaların olmamasından dolayı birçok atık madde kanyonun içerisinde birikmiş. Doğal taşların üzerlerine de çamur ya da yapay boyalarla birçok yazı yazılmış." (K3)

"Çöp kovaları yok ve poşetler kötü." (K4)

"Çöpler sadece siyah torbalardan ziyade estetik çöp kutuları olsa daha güzel görünürdü. Etrafta da çöpler vardı." (K5)

*"Olumsuzluklar Kanyon içerisindeki kayalara insanların bilinçsizce yazdıkları yazılar veya resim yapmaları" (*K24)

Katılımcılardan yedisi *pahalılığa* özellikle giriş ücretinin fazla olmasına ve lokantalardaki yüksek fiyatlara değinmişlerdir. Bazılarının görüşleri şöyledir:

"Lokantalar pahalı." (K2)

"Fiyatlandırma aşırı yüksek ve çok değişken." (K4)

"Oldukça pahalı." (K8)

"Giriş ücretini, müşteriler pahalı buluyor." (K15)

"Giriş ücreti çok yüksek müze kart girişte geçerli değil." (K32)

Katılımcılardan on kişi kanyonun *çok kalabalık* olduğuna değinmiştir. Bazılarının görüşleri şöyledir:

"Çok kalabalık." (K10)

"Aşırı kalabalık olması dışında bir olumsuzluk yok." (K21)

"Yoğunluğu olumsuz bir durum." (K29)

Yol koduna baktığımızda katılımcılardan beşinin dar ve kötü yaya yolu ifadelerini içeren görüşler beyan ettiğini görmekteyiz. Bu duruma ilişkin alıntılara aşağıda yer verilmiştir:

"Yollar dar ve kötü." (K11)

"Yaya yolu çok yoğun ve dar, geliş ve gidiş olarak iki ayrı yol daha iyi seçenek olabilir." (K16)

"Kanyon girişinde yaya yolu dar. Genişletilirse iyi olur." (K17)

"Kanyon geçiş kısmı çok dar." (K18)

Katılımcılardan üçü *güvenlik* sorununa kanyondaki güvensiz ortama değinmişlerdir. Bazılarının görüşleri şöyledir:

"Geçiş alanları çok güvensiz." (K29)

"İçeride pek denetim, görevli yoktu bu yüzden biraz güvenlik açığı vardı." (K5)

"Güvenlik sıfır." (K12)

Otopark koduna ilişkin katılımcılardan ikisi görüş beyan etmiştir. Bu duruma ilişkin bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir:

"Kanyon ve çevresinde otopark sorunu var." (K22)

"Otopark yetersizliği kanyon ve çevresindeki olumsuzluklardan biri." (K24)

Katılımcıların yöre halkının özellikleri konusunda görüşleri *samimi, sıcakkanlı, güler yüzlü, nazik, yardımsever, çalışkan, soğuk* kodları altında ele alınmıştır (Tablo 2). Daha çok olumlu özelliklerin öne çıktığı görülmektedir.

Samimi kodu ele alındığında katılımcılardan beşi görüş beyan etmiştir. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

"Samimi sıcak yapıya sahip yöre halkının varlığı." (K1)

"Gayet samimi ve içten insanlar." (K14)

Katılımcılardan beş kişi yöre halkının *sıcakkanlı* olduğuna değinmiştir. Bu duruma ilişkin alıntıya aşağıda yer verilmiştir:

"Yöre halkı sıcakkanlı." (K23)

Katılımcıların dördü yöre halkının *güler yüzlü* olduğuna değinmişlerdir. Bazılarının görüşleri şöyledir:

"Kanyon ve çevresinde keyifli kişiler. Güler yüzlüler". (K16)

"Kanyonun büyüleyici bir güzelliği var. Halk güler yüzlü". (K32)

Nazik koduna ilişkin katılımcılardan üç kişi görüş beyan etmiştir. Bu duruma ilişkin bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir:

"Yöre halkı gayet nazik insanlar." (K4)

"Gayet nazikler." (K30)

Yardımsever kodu ele alındığında katılımcılardan ikisi görüş beyan etmiştir. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

"Yardımsever insanlar." (K21)

Çalışkan koduna baktığımızda katılımcılardan ikisinin görüş beyan ettiğini görmekteyiz. Bu duruma ilişkin bazı görüşler şöyledir:

"Çalışkan emek vererek gelir elde etmeye çalışan insanlar." (K3)

Katılımcılardan bir kişi yöre halkının *soğuk* olduğunu belirtmiştir. Bu duruma ilişkin alıntıya aşağıda yer verilmiştir:

"Yabancılara karşı soğuklar." (K11)

Katılımcılar kanyonun potansiyelinin daha etkili kullanılabilmesi için bazı önerilerde bulunmuşlardır. Kanyona ilişkin belirttikleri olumsuzluklarla ilişkili, bağlantılı önerilerin sunulduğunu görmekteyiz. Kanyonun potansiyelini daha etkili kullanmak için öneriler kategorisinde *aktivite, tanıtım, doğal yapı, yeme içme sektörü, çöp kutusu, yol, çevre düzenlemesi, güvenlik, tabela, park* kodları ortaya çıkmıştır (Tablo 2).

Aktivite koduna ilişkin katılımcılardan yedi kişi görüş beyan etmiştir. Bu duruma ilişkin bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir:

"Daha fazla doğa sporu aktivitesi (zipline vb.) yapılabilir." (K3)

"Etkinlikler safariler daha çok ve uygun fiyatlı olmalı." (K4)

"Aktiviteler biraz daha fazla olmalı." (K6)

Katılımcıların dördü *tanıtım* konusuna dikkat çekmiştir ve kanyon hakkında reklam çalışmalarının yetersiz olduğuna değinmişlerdir. Bu duruma ilişkin bazı görüşler şöyledir:

*"Tanıtım çalışmaları yeterli olmalı." (*K1)

"Daha çok reklam yapılmalı." (K23)

"Tanıtım ve reklam yapılmalı." (K24)

"Daha çok reklamı yapılmalı." (K25)

Doğal yapı koduna baktığımızda katılımcılardan dördünün doğal yapının, dokunun bozulmaması gerektiğini içeren görüşler beyan ettiğini görmekteyiz. Bu duruma ilişkin alıntılara aşağıda yer verilmiştir:

"Doğallığının bozulmamasını öneriyorum." (K13)

"Doğal yapısı bozulmadan bu şekilde kalması en doğru diye düşünüyorum." (K14)

"Ticari olmayan fakat doğal güzelliklerin daha öne çıkarılmasına yönelik yatırımlar yapılabilir." (K24)

Katılımcılardan dördü *yeme içme sektörüne* yani lokanta, restoran, kafe gibi mekânlara dikkat çekmiştir.

"*Lokanta, restoran, kafeler çeşitlendirilmeli fiyat denetimi sağlanmalı. Kanyondaki kafe, oturma alanı düzenlenmeli."* (K4)

"Restoran sayısı artırılabilir ve fiyatlar düşebilir." (K28)

Çöp kutusu koduna ilişkin katılımcılardan üç kişi görüş beyan etmiştir. Bu duruma ilişkin bazı alıntılara aşağıda yer verilmiştir:

"Kanyonun içerisine çevreye uyumlu çöp kutuları yapılabilir." (K3)

"Çöp kovaları yapılmalı, kanyona yerleştirilmeli." (K4)

Yol koduna baktığımızda katılımcılardan üçünün görüş beyan ettiğini görmekteyiz. Bu duruma ilişkin bazı görüşler şöyledir:

"Yollar iyileştirilmeli." (K2)

"Nehir içinde ve yollarda düzenlemeler hoş olur." (K11)

Katılımcılardan üç kişi *çevre düzenlemesi* konusuna dikkat çekmiştir. Bu duruma ilişkin alıntıya aşağıda yer verilmiştir:

"Çevre düzenlemesi yapılmalı." (K24)

Güvenlik kodu ele alındığında katılımcılardan ikisi görüş beyan etmiştir. Bu duruma ilişkin alıntıya aşağıda yer verilmiştir:

"Kanyon çevresinde güvenlik arttırılabilir." (K5)

Tabela koduna ilişkin katılımcılardan iki kişi görüş beyan etmiştir. Bu duruma ilişkin alıntıya aşağıda yer verilmiştir:

"Tabela ve yönlendirmeler yeterli olmalıdır." (K1)

Katılımcılardan ikisi *park* konusuna ve yetersizliğine değinmişlerdir. Bazılarının görüşleri şöyledir:

"Park sorunu ve giriş çıkışlar. Çok sorun var." (K15)

"Otopark kapasitesi arttırılmalı." (K24)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Saklıkent Kanyonu'nun (Seydikemer-Muğla) Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme, adlı çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Yerli ve yabancı turistlerin Saklıkent Kanyonu'nu

nasıl algıladıkları ve betimlediklerine odaklanılarak Saklıkent Kanyonu'nun turizm potansiyelinin kullanımına yönelik çıkarımlarda bulunmak amaçlanmıştır.

Saklıkent Kanyonu, Güneybatı Anadolu'da Muğla ili sınırları içerisinde yer almaktadır. Kanyon, 29° 24'20"-29° 32' 10" doğu meridyenleri ile 36° 24' 35"-36° 28' 25" kuzey paralelleri arasında bulunmaktadır. Kanyonun kuzeyinde, Akdağ ve onun batıya uzantısı olan yamaçları; doğusunda, Elmalı Polyesi; güneyinde, Dumanlı Dağı; batısında Eşen Ovası yer almaktadır.

Uygulanan anket sonuçlarına göre katılımcılar;

Kanyonu gezip görmeyi neden tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Saklıkent Kanyonu'nu tercih etme nedenleri kategorisinde *doğal güzellikleri görmek, tavsiye, merak, turistik gezi, vakit geçirmek* kodları ortaya çıkmıştır.

Kanyon ve çevresinde görmek istedikleri yerlere ilişkin görüş beyan etmişlerdir. Saklıkent Kanyonu çevresinde görülmesi gereken yerler kategorisinde *Gizlikent Şelalesi, Tlos Antik Kenti, Yakapark, Dalyan, Letoon-Xanthos, Ölüdeniz, Patara Antik Kenti, Kelebekler Vadisi, Girmeler Kaplıcası, Kemer ve çevresi, Göcek, Karadere Plajı, Girdev Yaylası, Faralya, Kabak Koyu* kodları ortaya çıkmıştır.

Saklıkent Kanyonu'na ait olumsuzlukları ise *çevre kirliliği, pahalılık, çok kalabalık olması, ulaşım/yol, güvenlik, otopark* olarak belirtmişlerdir. Bu sorunlar içerisinde *çevre kirliliği* ön plana çıkmaktadır.

Yöre halkının çoğunlukla *samimi, sıcakkanlı, güler yüzlü, nazik, yardımsever, çalışkan* olduklarını belirtmişlerdir. Daha çok olumlu özelliklerin öne çıktığı görülmektedir.

Kanyonun potansiyelinin daha etkili kullanılabilmesi için de bazı önerilerde bulunmuşlardır. Kanyon ve çevresine ilişkin belirttikleri olumsuzluklarla ilişkili, bağlantılı önerilerin sunulduğunu görmekteyiz. Kanyonun potansiyelini daha etkili kullanmak için öneriler kategorisinde *aktivite, tanıtım, doğal yapı, yeme içme sektörü, çöp kutusu, yol, çevre düzenlemesi, güvenlik, tabela, park* kodları ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak kanyonu ziyaret eden yerli ve yabancı katılımcıların Saklıkent Kanyonu'nun doğal güzelliklerini görmek için yöreye geldikleri, yakın çevrede yer alan doğal, antik ve kültürel yerleri de ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Ortalama her yıl 600.000 kişinin ziyaret ettiği kanyonun potansiyelinin tam kullanılması ve sürdürülebilirliği için;

-Kanyon ve çevresini kapsayan çevre düzenlemesinin yapılması. Bu konuda kanyon içerisi ve dışındaki çöp kutularının uygun yerlere konuşlandırılması ve sık sık çöplerinin alınması, kanyon içi ve dışındaki alanlarda bilgilendirici tabelaların yerleştirilmesi, Seydikemer ilçesi kesiminde kalan otopark alanının genişletilerek düzenlenmesi.

-Kanyon ve kanyona ulaşım güzergahında yer alan işletme sahiplerine, yöre halkına ve çalışanlara sürdürülebilir bir turizm için yapılması gerekenleri içeren periyodik eğitimlerin verilmesi.

-Saklıkent Kanyonu, yakın çevresindeki Tlos Antik Kenti, Yakapark, Gizlikent Şelalesi, Girmeler Kaplıcası ile entegre edilerek değerlendirme yoluna gidilmelidir.

-Saklıkent Kanyonu'na gelen yerli ve yabancı turistlerin yörede kalıcılığını arttırmak için doğa ile iç içe konaklama ve destinasyon merkezleri oluşturulmalı.

-Kanyonun ulusal ve uluslararası arenada tanıtım ve reklam çalışmalarına öncelik verilmesi. Bu konuda yörenin kültürel dokusu, doğal güzellikleri, ucuz ve kaliteli hizmet sektörü ön plana çıkarılmalı ve tanıtılmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Akşit S. (2007). Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 23, 441-460.
2. Aydınözü, D., İbret, B. Ü. & İmat, F. (2012). Jeolojik Miras Açısından Değerlendirilmesi Gereken Bir Yöremiz: Boyabat Sultansuyu Bazalt Sütunları. I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı içinde (s. 137- 146). Erzurum.
3. Aylar, F.-Çoban, A. (2006). "İncesu Yarma Vadisi (Ortaköy-ÇORUM)", *Marmara Coğrafya Dergisi,* 14,121-136, İstanbul.
4. Bozyiğit, R. (1997). *Eşen Çayı Havzasının Jeomorfolojisi,* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitütüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.
5. Buckley, R. (2010). 'Environmental Inputs and Outputs in Ecotourism: Geotourism with a Positive Triple

Bottom Line? ', Journal of Ecotourism, Vol.2, No. 1, pp. 76-82.

6. Collin P.H. (2004). *Dictionary of environment&ecology.* 265, Bloomsburypublishingplc, London.
7. Diker, O-Taşkın Deniz, T.- Çetinkaya, A. 2016, Jeoturizm Kapsamında Safranbolu'da Coğrafi Kaynakların Değerlendirilmesi ve Safranbolu Jeoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi, *Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6(2), 334-348
8. Doğan, U.-Koçyiğit, A. (2018). Morphotectonic Evolution of Maviboğaz Canyon and Suğla Polje. SW Central Anatolia, Turkey. Geomorphology 306, 13-27.
9. Erdoğan, N. (2003). *Ekoturizm ve Yaban Hayatı,* İstanbul: Erk Yayıncılık.
10. Godfrey, K. B. (1996). Towards Sustainability? Practicing Responsible Tourism. U.S.A, WB: Lynn Harrison.
11. Güngör, Ş. (2018). İç Anadolu Bölgesi'nin Turizm Coğrafyası. Ö. Sertkaya Doğan ve E. Duran (Editörler), Türkiye Turizm Coğrafyası içinde (s 501-541). Çanakkale: Paradigma Akademi.
12. Güngör, Ş. ve Vural, E. (2021). Sürdürülebilir Turizm ve Planlaması. M. Doğan, M. Köse ve F. Ayhan (Editörler), Coğrafi Planlama içinde (s 131-148). Ankara: Pegem Akademi.
13. Heggie, W. T. (2009). *Geotourism and Volcanoes: Heath HazardsFacing Tourists at Volcanic and Geothermal Destinastions, Travel Medicine and Infectious Disease*, 7, pp. 257-261
14. İbret, B.Ü.-Cansız, E. (2016). Kanyon Turizmi ve Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi Gereken Bir Yöre: Küre Ersizlerdere- Karacehennem Kanyonu, *Maramara Coğrafya Dergisi,* 34, 107-117, İstanbul.
15. Kuter, N. & Ünal, H. E. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri, *Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi,* 9 (2): 146-156.
16. Nazik, L., (2010). Türkiye Morfolojisinde Kanyonlara Yeni Bir Yaklaşım: Mağara Kanyonlar. *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu,* 11-13 Ekim, Afyonkarahisar.
17. Özdemir, M. A., Şenkul, Ç. (2008). İscehisar-Afyon Çevresinde Jeomorfolojik Anıt Şekillerin Turizm Potansiyeli. *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu,* (Prof. Dr. Mehmet Ardos anısına), (s. 154-166). Çanakkale.
18. Özgüç, N. (2003). *Turizm Coğrafyası Özellikler-Bölgeler*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
19. Öztürk, B. (2005). Çarşamba Çayı Boğazı'nın (Suğla ve Konya Ovası) Oluşum ve Gelişim Özellikleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* Sayı 45, s.1-15, İstanbul.
20. Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri.* Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir (Ed). Ankara: Pegem Akademi.
21. Soykan, A. (1996). Kepsut-Susurluk Kuzeyi Arasında Susurluk Çayı Vadisinin Jeomorfolojisi, *Türk Coğrafya Dergisi*, 31, 115-138, İstanbul.
22. Şengün, M.T. (2011). Saklikent Canyon (Fethiye- Turkey), *Procedia Social and Behavioral Sciences, 19,* 571-579.
23. Tandoğan, A. (1988). İncesu Vadisinde (Çayeli) Coğrafya Gözlemleri, A.Ü. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 11, 91-110, Ankara.
24. Tolungüç, A. (1990). *Turizm'de Tanıtım ve Reklam,* İstanbul: Mediacat Yayınları.
25. Tuna, M. (2007). *Turizm, Çevre ve Toplum (Marmaris Örneği), Ankara:* Detay Yayıncılık.
26. Turoğlu, H., Özdemir, H. (2005). "Bartın İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi" *Doğu Coğrafya Dergisi,* 13, 97-116.
27. Ulusan, Y.&Bathan, O. (2010). Alternatif Turizm Çeşitlerinin Konya Turizmine Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 23, 243-260.
28. Weaver, D. (1999). Magnitude of Ecotourism in Costa Rica and Kenya. *Annals of Tourism Research,* 792-816.
29. Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Human Resources Management

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3025-3031

Arrival
05 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64458
Article Serial Number
19

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64458

How to Cite This Article
Tengilimoğlu, E. S. & Aydoğan, A. H. (2022). "Depremde Kurtarılacak Bir Yaralı İken, Arama Kurtarmacı Olmaya Uzanan Bir Başarı Hikâyesi: Cihad Karagöz" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3025-3031

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Depremde Kurtarılacak Bir Yaralı İken, Arama Kurtarmacı Olmaya Uzanan Bir Başarı Hikâyesi: Cihad Karagöz

While a Victim to be Recovered in the Earthquake, Reliable to be a Search and Rescue a Success Story: Cihad Karagöz

Emre Safa Tengilimoğlu [1] Ayşe Hicret Aydoğan [2]

[1] Öğr. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Kütahya, Türkiye
[2] Öykü Yazarı ve İnsan Kaynakları Uzmanı., Türk Telekom, Türkiye

ÖZET

Hayat mucizelerle dolu girift bir olgudur. Bazen hayatın akışı içinde yaşadığınız küçük veya büyük olaylar sizi bazı tercihler yapmaya iter. İnsan, doğası gereği edindiği tecrübelerle daha sonra karşılaşacağı irili ufaklı mücadeleler için bilinçaltına yerleşen sistematik bir bilgi akışıyla birlikte edinimler ve hayatla baş edebilme kabiliyeti elde eder. Hayatımızda sürekli tercihler yaparak ilerleriz ve yaşamımıza devam ederiz.

Hayatımızda yaptığımız en önemli tercihlerden biri de şüphesiz meslek seçimidir. Aslında henüz küçük bir çocukken, büyüdüğümüz zaman hangi mesleği yapmak istediğimiz sorusu herkesin karşılaştığı kaçınılmaz sorudur. Günümüzde hâlâ revaçta olan bir sorudur bu. Ama soruya verilen cevaplar, içinde bulunduğumuz çağın getirmiş olduğu popüler kültüre göre değişiklik gösterebilmektedir. Şu an hâlâ birçok çocuk eskiden olduğu gibi, doktor, öğretmen, mühendis veya polis olmak isterken, birçoğu da youtuber, e-sporcu veya influencer olmak istiyor. Ben de küçük bir çocukken her zaman profesyonel bir futbolcu olmak istiyordum. Aslında tam da hayallerimi gerçekleştirmişken hiç aklıma gelmeyen bir sakatlık nedeniyle hayallerime son verip yeni bir hayalin peşinden gittim. Benim meslek seçimimde izlediğim bir film çok etkili olmuştu. Hatta o filmin hayatımı değiştirdiğini söyleyebilirim.

Eminim hayatımızda birçoğumuzun meslek seçiminde farklı hikâyeler yatıyordur. Bizim bu çalışmadaki kahramanımız Cihad Karagöz'ün meslek seçiminde harika bir hikâye yatıyor. Cihad Karagöz üzerinden hem itfaiyecilik mesleği hakkında bilgi edineceğiz hem de onun hikâyesiyle güzel bir macera yaşayacağız.Bu çalışma ilerde itfaiyeci olmak isteyen bütün genç cesur yüreklere bir ilham ırmağı olabilecektir.

Bu çalışmaya sunduğu katkı ve gelecek nesil itfaiyecilere verdiği ilhamdan dolayı sevgili arkadaşım Cihad Karagöz'e en içten duygularımla teşekkür ederim.

Anahtar Kelime: İtfaiyecilik, Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programı, Arama-Kurtarma

ABSTRACT

Life is truly an intricate phenomenon full of miracles. Sometimes the small or big nuances you experience in the normal flow of life push you to make some choices. It is gained through the experiences of human nature, the big and small struggles that it will encounter later, a systematic flow of information placed in the subconscious and the ability to cope with gains. We move forward by constantly making choices in our lives and continue our lives.

Perhaps one of the most important choices we make in our lives is undoubtedly the choice of profession. Actually, when we were just a kid, The question of what profession we want to do in the future when we grow up is an inevitable question that everyone faces. This question is still very popular today. But the answers given to the question may vary according to the popular culture brought by the time and the age. . While many children still want to be doctors, teachers, engineers or police as they used to be, many of them want to be youtubers, e-athletes or influencers. When I was a little kid, I always wanted to be a professional football player. In fact, just when I had realized my dreams, due to an injury that I had never thought of, I gave up my dreams and followed a new dream. A movie I watched was very influential in my career choice. In fact, that movie changed my life.

I'm sure many of us have different stories in our career choices. There is a great story in the choice of profession of our hero, Cihad Karagöz, in this work. Through Cihat Karagöz, we will both learn about the firefighting profession and have a good adventure with her story. This work will be a river of inspiration for all young brave hearts who want to be firefighters in the future.

I would like to express my sincere gratitude to my dear friend Cihat Karagöz for her contribution to this work and for the inspiration she has given to the next generation of firefighters.

Keywords: Firefighting, Civil Defense and Firefighting Program, Search and Rescue

1. GİRİŞ

İtfaiyecilik mesleğini seçmeyi düşünen genç kardeşlerimiz, mesleğin ne anlama geldiğini yüreğiyle anlayıp, bedeniyle ve ruhuyla nelere hazır olması gerektiğini iyi kavramalıdır. İtfaiyecilik mesleği uluslararası bir meslektir. Bu yüzden aslında bütün itfaiyeciler kardeştir. Çünkü dünyanın neresinde olursa olsun, bir itfaiyeci yangınlara, trafik kazalarına, depremlere, sellere, göçüklere; özetle tüm afetlere ve acil durumlara müdahale eder. Bu olaylara müdahale ederken hayatın çoğu zaman dramatik ve zor zamanlarını hiç tanımadığı insanlarla yaşarlar. Tabii ki hayatın bu dramatik anlarında inanılmaz mucizelere de tanıklık ederler. İtfaiyeciler dünyanın her yerinde, zor duruma düşmüş insanların hayatları, tam da gözlerinin önünden geçerken, onları hayata döndürmek için kendi hayatlarını hiçe sayan pelerin giymeyen gerçek kahramanlardır.

Bilmediğimiz çok şey var. İtfaiye teşkilatı daha iyisini hak ediyor! Bu alanlarda daha fazla bilgiye ihtiyacımız var. (Lampert,2018)

İtfaiyecilik uluslararası bir meslek olmasına karşın yapısal anlamda, dünyanın farklı ülkelerinde bazı farklılıklar göstermektedir. Mesela Almanya'da itfaiye teşkilatları belediyelere bağlı iken Çin'de merkezi yönetime bağlı askeriye içinde yer almaktadır. Birleşik Devletler'de belediyelere bağlı iken çatı kuruluş olarak Fema göze çarpmaktadır. Güney Amerika ülkelerinin çoğunda tamamen gönüllülük esaslı yürütülmektedir.(Kılıç,2010)

Türk itfaiye teşkilatları dünyanın en eski itfaiye teşkilatları arasındadır. 18. Yüzyıl başlarında Askeri bir teşkilat olarak merkezi yönetime bağlı olan itfaiyeciler 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte belediyelere bağlanmıştır. İtfaiye teşkilatları yerelde belediye, havaalanlarında DHMİ (Devlet Hava Meydanları İşletmesi),orman yangınlarında Orman Bakanlığı, deniz yangınlarında denizcilik müsteşarlığı ve sahil güvenlik olarak dağınık bir yapı gösterse de, 2009 yılında Afad'ın (Afet ve Acil Durum Başkanlığı) kurulması ve Türkiye Afet Müdahale Planı'nın (TAMP) kabul edilmesiyle belirli bir plan dâhilinde hareket ettiği görülmektedir.

Ülkemizde itfaiyecilik mesleğine baktığımız zaman gelişmiş dünya ülkelerine nazaran değer anlamında hak ettiği değere henüz ulaşamamıştır. Ülkemizde itfaiyecilere hem toplum hem de yönetimsel olarak maalesef yeterli önem gösterilmemiştir. Aslında kuruluşundan itibaren Türk itfaiyecisi cesur bir asker olarak görülmüş ve bunun neticesinde askerî bir birlik içerisinde yer almıştır. Bizim gözümüze çarpan popüler bir örnek şu olabilir; Sadık Şendil tarafından ilk kez 1963 yılında bir film senaryosu olarak kaleme alınan Yedi Kocalı Hürmüz eseri. Hürmüz'ün kocalarından biri tulumbacı Bıçkın Ali'dir. Yani Bıçkın Ali aslında bir itfaiyecidir. O günlerin İstanbul'unda hemen hemen her gece yangın çıkmakta ve Ali arkadaşlarıyla birlikte naralar atarak yangınlara müdahale etmektedir. Bu eserden de anlaşılacağı üzere aslında itfaiyecilik mesleğini icra etmek için kişide olması gereken önemli özelliklerden biri cesarettir. Bıçkın Ali eserde güçlü, kuvvetli ve aynı zamanda cesur bir karakteri oynamaktadır.

Bu çalışmada ki kahramanımız Cihad Karagöz' de tıpkı bıçkın Ali gibi cesur ve aynı zamanda güçlü, kuvvetli ve sporcu bir meslektaşımızdır.

2. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Ülkemizde hali hazırda 39 üniversitemizde Sivil Savunma ve İtfaiyecilik programı bulunmaktadır. Aynı zamanda bu sayı her geçen yıl artmaktadır. Bunun nedeni ülkemizde yetişmiş, eğitimli ve nitelikli itfaiyeci açığı bulunmaktadır. Bu programdan mezun olan öğrencilerin iş bulma olasılığı diğer programlara göre daha fazla şansı olduğu görülmektedir.

Ülkemizde sadece 30 büyükşehir belediyesi için norm kadro cetvelinde belirtilen yani olması gereken itfaiyeci sayısı 24.216'dır. Bu sayı tüm Türkiye'de şuanda aktif bulunan itfaiyeci sayısından fazladır.

Norm Kadro Cetvelinde A1 belediyeler için olması gereken itfaiyeci sayısı 426'dır. Bu belediyeler tablo 1 de gösterilmiştir.

Tablo 1. A1 Büyükşehir Belediyeleri ve Olması Gereken itfaiyeci Sayıları

A1 Belediyeler	Erzurum	Eskişehir	Malatya	Mardin	Ordu	Trabzon
Toplam Nüfus	756.893	898.369	808.692	862.757	760.872	816.684
Olması Gereken İtfaiyeci Sayısı	426	426	426	426	426	426

Kaynak: Belediye Ve Bağlı Kuruluşları İle Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke Ve Standartlarına Dair Yönetmelik

Tablo 1 incelendiğinde A1 büyükşehir belediyeleri için olması gereken toplam itfaiyeci sayısının 2556 olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2. A2 Büyükşehir Belediyeleri ve Olması Gereken itfaiyeci Sayıları

A2 Belediyeler	Aydın	Balıkesir	Denizli	Diyarbakır	Hatay	K.maraş	Kayseri
Toplam Nüfus	1.134.031	1.250.610	1.051.056	1.791.373	1.670.712	1.171.298	1.434.357
Olması Gereken İtfaiyeci Sayısı	511	511	511	511	511	511	511

A2 Belediyeler	Manisa	Mersin	Muğla	Sakarya	Samsun	Tekirdağ	Van
Toplam Nüfus	1.456.626	1.891.145	1.021.141	1.060.876	1.371.274	1.113.400	1.141.015
Olması Gereken İtfaiyeci Sayısı	511	511	511	511	511	511	511

Kaynak: Belediye Ve Bağlı Kuruluşları İle Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke Ve Standartlarına Dair Yönetmelik

Tablo 1 incelendiğinde A2 büyükşehir belediyeleri için olması gereken toplam itfaiyeci sayısının 7154 olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sadece Türkiye'nin nüfus bakımından en büyük üç ili olan İstanbul,Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediyelerinin toplam olması gereken itfaiyeci sayısı 9390'dır. Şuan çalışan toplam itfaiyeci sayısı bu üç il için 6745'tir.

Bu istatistiksel bilgiler bize üniversitelerin sivil savunma ve itfaiyecilik programı mezunlarının iş bulabilme imkanlarının yüksek olduğunun kanıtıdır.

Aynı zamanda havaalanlarında itfaiyeci olarak çalışan Arff memurlarının atanabilme şartları içerisinde yine sivil savunma ve itfaiyecilik programı mezunu olma şartı aranmaktadır.

Yine birçok fabrikanın ve organize sanayi bölgelerinin kendilerine ait itfaiye birimleri bulunmaktadır.Orman yangın söndürme ve denizde meydana gelebilecek yangınlara müdahale ekipleri farklı teşkilatlardır.

Üniversitelerin sivil savunma ve itfaiyecilik programlarından mezun olan öğrenciler kendi istek ve hayallerine göre bir kariyer planı çizebilirler. Bu programlardan mezun olanlar isterlerse yurt dışında da itfaiyecilik yapabilirler. Çünkü itfaiyecilik dünyanın her yerinde aynı şekilde yapılan uluslararası bir meslektir.

Tablo 3. Türkiye'de İtfaiye Eğitimi Veren Alanların İtfaiyecilik Meslek Dersi İçerikleri

İtfaiyecilik ve YangınGüvenliği (DERS ADI)	**Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Transkript(DERS ADI)**	**Acil Yardım ve Afet YönetimiTranskript (DERS ADI)**
Temel İtfaiyecilik	İtfaiye Araç Malzeme Bilgisi	İtfaiye Araç Malzeme Bilgisi
İtfaiyecilikte İş Organizasyonu	İtfaiyecilik ve Yangın Güvenliği	İtfaiyecilik ve Yangın Güvenliğine Giriş
Doğal Afetlere Hazırlık	Afet Psikolojisi	Psikoloji
Arama-Kurtarma	Arama ve Kurtarma Teknikleri	Arama ve Kurtarma Becerileri
Yangın Önleme Tedbirleri	Tehlikeli ve Yanıcı Maddeler	Afetlerden Korunma, ÖnlemeTeknikleri ve Hareket Tarzı
Yangına Müdahale	Yangına Müdahale Esasları	Yangına Müdahale Teknikleri
Uçak Kaza-Kırım ve Yangınları	Yanma ve Yangın Bilgisi	Yangın Güvenliği ve Kimyası
Meslek Hesapları (İtfaiyecilik ve Yangın Güvenliği)	İtfaiye Mevzuatı ve Standartları	Afet ve Acil Durum Mevzuatı
Mesleki Gelişim	Temel İlk Yardım	Acil Hasta Bakımı
	Yangın Güvenlik Sistemleri	Kurtarma Araçları Eğitimi
	Acil Durum Yönetimi	Afet ve Acil Durum Yönetimi
		Temel Afet Bilgisi
		Acil Servis Araçları Eğitimi
İtfaiye Stajı	İtfaiye Stajı	İtfaiye Stajı

Tablo 3 incelendiği zaman sivil savunma ve itfaiyecilik programı okuyan öğrenciler her türlü acil durum ve afetler için gerekli eğitimleri aldıkları görülmektedir.

Kahramanımız Cihad Karagöz Kocaeli Üniversitesi İtfaiyecilik ve Yangın Güvenliği mezunudur. Şimdi onun itfaiyeci olma serüvenine ve sonrasında oluşturduğu kariyer planlamasına bir göz atalım.

2.1. Cihad Karagöz

Hayatımızda yaptığımız en önemli tercihlerden biri de şüphesiz meslek seçimidir. Aslında henüz küçük bir çocukken, büyüdüğümüz zaman hangi mesleği yapmak istediğimiz sorusu herkesin karşılaştığı kaçınılmaz sorudur. Günümüzde hâlâ revaçta olan bir sorudur bu.Şimdi gelin kahramanımızın meslek seçimini nasıl yaptığına dair hikayesine bir bakalım.

Cihad KARAGÖZ'ün kendi kaleminden kendi hikayesi:

En Uzun Geceden Yeni bir Hayata

Sıcak bir ağustos günüydü. Günlük işlerimizle ilgilenirken, gecenin uzun ve sıkıntılı bir sürece gebe olduğu aklımın ucundan bile geçmiyordu. Üniversite sınavına girmiş, geleceğimle ilgili tercihleri düşünerek hayalini kurduğum okulu kazanmayı bekliyordum. İlgi duyduğum, ihtisas yapmak istediğim tarih bölümünü hedefliyordum. İyi bir tarihçi olmak istiyordum.

Oturduğum binada yirmi beş yıllık komşularımız vardı. Ailelerimizin komşuluğu biz doğmadan önce başlamıştı. O gün kardeş gibi gördüğüm üç arkadaşımla son saatlerimizi geçirdiğimizden habersiz sohbet ediyorduk. Akşam olmuştu. Annelerimizin memlekette olması sebebiyle her akşam, yemeği başka bir evde yiyorduk. Gece saat on bir sularında ayrıldık. Kardeşim ve annem memleketteydi. Babamla bir başımıza kalmıştık. Babam itfaiyeciydi o

zamanlar. Havanın bunaltmasından mı yoksa gerginlikten mi, bir türlü uyku tutmadı. Televizyon izliyordum odamda. Saat 01.00 gibi babamın bağırma sesini duydum. Yanına gittiğimde bir şey olmadığını, kâbus gördüğünü söyledi. Saat 02.45 oldu ve yine bağırarak babamın uyandığını fark ettim. Mutfakta su içerken gördüm onu son kez. Hâlâ uyku tutmamıştı, televizyon izliyordum.

Saatlerin 03.02'yi gösterdiği, o tarihî anda kuvvetli bir uğultu sesi oldu. Akabinde sarsıntıyı hissedip pencereye döndüğümde bir kızıllık gördüm. Yattığım yerden kalkmış bilinçsiz bir vaziyette odamda savruluyordum. Binanın çöktüğünü anladım ve yatağımın yanına kapandım. Her şeyi canlı canlı yaşamıştım. Bina çöküp durulduğunda etrafımın karardığını, sol bacak ve kolumun beton yığınında olduğunu hissettim. Fazla bir acı hissetmiyordum. Kafamı yukarı kaldırdığımda üç-dört metre yukarıda, küçük bir aralıktan gökyüzünün olduğunu gördüm. Durumumun çok kötü olmadığını anlamıştım. Sol yanımı kurtarmaya çalışıyordum ama kımıldayamıyordum. Hemen akabinde gaz kokusu gelmeye başlamıştı. Babama bağırmaya başlamıştım fakat cevap alamıyordum. Dışarıdan yardım istemek için bağırmaya başladım. "Kimse yok mu, bana yardım edin." O günleri yaşayan birçok insanın duyduğu seslenişti bu. Dışarıdaki felaketin seviyesinden haberim yoktu. Çok geçmedi, dışarıda konuşan insanların

sesini duymaya başladım. Muhtemelen binamızın yanındaki siteden sağlam çıkan komşularımızdı. Yardım çağrılarımı duyduklarından emindim ama cevap alamıyordum. Bağırmaktan sesim kısılmıştı. Sadece belli belirsiz "Geleceğiz, buradayız." dediklerini duydum. Ama bana mı söylediler başkasına bilemiyordum. Enkazda üçüncü saatim olduğunu tahmin ediyordum. Gün ışığı belli belirsizdi. Bana doğru birileri sesleniyordu: "İyi misin? Şu an birisini çıkartıyoruz ondan sonra sana geleceğiz." dediler. İyi olduğumu çok ağrım olmadığını söyledim. Üstümdeki seslerin artmaya başladığını hissettim. Babamın sesini bile duydum. "Ben Cihad, babam orada mı?" diye kısık sesimle bağırdım. Babam dışarıda olduğunu, beni çıkartacağını söylüyordu. Korku, yerini bir nebzede olsa umuda bırakmıştı. Çünkü babam sağdı ve bana yardım edebilecek konumdadır diye düşünüyordum. Demek ki önemli bir sorunu yoktu. İtfaiyeci olduğundan güvenim artmıştı. Beni ne yapıp edip kurtaracağını düşünüyordum. Üzerimdeki beton blok kalkıp güneşi tam olarak gördüğümde önümde beliren ilk yüz babamındı. Sarıldık ve ağladık.

Etrafıma baktığımda birçok binanın yerle bir olduğunu fark etmiştim. Asla unutulmayacak bir an yaşıyordum. Mahşer yeri gibiydi; ağlayanlar, enkazın üstünde çabalayanlar, çıkartılan yaralılar, cesetler, toz, gürültü…

Genel sağlık durumum iyiydi. Vücudumun sol tarafında kol, karın ve bacaklarımda derin kesikler vardı. Muhtemelen odamın kapısındaki camın yarattığı kesiklerdi. Babam ise çizik bile almadan kurtulmuştu. Allah, onu ne şekilde muhafaza etti, akıl sır erdiremiyordum. Enkazdan çıktıktan on beş dakika kadar geçmişti. Babamla, evimizin yakınındaki hastaneye yürümeye başladık. Üstümde sadece yırtık bir şort vardı, ayaklarım çıplaktı. Babam da ise bir eşofman. Yoldan geçen birisi bizi hastaneye kadar götürdü.

Hastanede şartlar o kadar zor ve vahim bir haldeydi ki benimle kimsenin ilgilenecek durumu ve zamanı yoktu. Hastanenin yarısı içerde, yarısı dışarıda çimenlerin üstünde. Her yer yaralı, ölü, uzuvları kopmuş insanlar… Yapılan triyaj sonucunda, güvenli bir yere veya imkânın olduğu bir yerde yaralarıma dikiş atılmasını söylediler. Bir müddet bekledikten sonra görevlinin yaramı dikmesi ile hastaneden ayrıldık. Babamın görev yaptığı itfaiye istasyonu yakındı. Orda üzerimize bir şeyler giydik. Anneme telefon ile ulaşarak sağlık durumumuzun iyi olduğunu bildirdim.

Yıkılan binamıza geri döndük. Arkadaşlarım, komşularım enkazdaydı. Ben ise çok çaresizdim. Hiçbir şey yapamıyordum. Elimde sadece bir balyoz vardı. Bilinçsizce her betonu kırmaya çalışıyorum. Otuzuncu saatin sonunda arkadaşlarımın birine ulaştık. Ölmüştü. İnanamıyordum. Binamızdan on iki kişi hayatını kaybetmişti.

Depremin üzerinden üç gün geçmişti. Babamın sürekli görevde olması sebebiyle memlekete gitmemin doğru olacağı düşüncesi ile hayatımda yaşadığım en büyük travmanın merkezinden ayrıldım. Acı, tatlı geçmiş bütün anılarım aklımda,memleketime dönmüştüm. O gün benim için bir milat olmuştu. Oturduğum semtte hâlâ birçok arkadaşım ve tanıdığım enkaz altındaydı. Ben ise çaresizce memleketime dönüyordum. Babamın da görev yaptığı itfaiyecilik mesleğinin bu kadar kıymetli, kutsal ve değerli olduğu gerçeğini yeni fark ediyordum. Çaresizliği, tükenmişliği sonuna kadar yaşayan birisi olarak, insanlara uzanan yardım elinin ne kadar mukaddes olduğunu anlamıştım. Felaketimin ve yaşadığım dramın beni bu mesleğe yönlendirmesi ile Kocaeli üniversitesinin itfaiyecilik ve yangın güvenliği bölümüne kayıt yaptırmam neticesinde serüvenim başladı. Ve tabii ki babamın gözümdeki kahramanlığı beni bu seçime yönlendiren en büyük etken oldu.

Yıllar sonra 23 Ekim 2011 yılında Van Erciş depreminde bir itfaiyeci olarak görev yapmaya gittiğimde anılarım gözümün önüne geldi. Artık mesleğin verdiği donanım ve manevi güç ile daha rahattım. İcra ettiğim mesleğin niteliğinin yanında manevi havasının kıymetini idrak ediyordum.

Sebepsiz yardım için uzanan eldir itfaiyecilik. Yeri geldiğinde kurtarılacak kişinin canını kendinden fazla önemsemektir itfaiyecilik. Her göreve başladığımızda yapılan itfaiyecilik duasının gereği için çırpınan yürektir itfaiyecilik. Beni bu kutsal mesleğe iten serüven, yaşadığım bir felaket ve dram ile başladı. Benim için en büyük mutluluk her canlının imdadına koşabilmekti. Kimse yok mu diyenlerin beklediği kimse olabilmekti. Millet olarak bu özelliğimizin en kuvvetli yanımız olduğunu düşünüyorum. Nerede bir muhtaç, mazlum varsa hemen yanında oluveririz.

Bu mesleğe gönül veren, hizmet ederken yaralı ve şehit düşen meslektaşlarımı, isimsiz kahramanlarımızı rahmet ve saygıyla anıyorum. İsimsiz kahramanlarımıza ithaf olunur…

1999 yılında 17 Ağustos sabaha karşı 03.02 meydana gelen merkez üssü kahramanımızın yaşadığı Kocaeli olan ve şiddeti 7.6 olan depremde 18.373 vatandaşımız hayatını kaybetmiş,48.901 kişi yaralanmıştır.

Bu deprem ülkemiz tarihinin yaşadığı en büyük deprem olarak tarihe geçmiş ve depremde 285.211 ev,42.902 iş yeri hasar görmüştür. Deprem geride hiçbir zaman unutulmayacak izler ve dramlar bırakmıştır. Deprem aynı zamanda hem itfaiye teşkilatları için hem de deprem sonrası yapılacak binalar için milat olmuştur.

İtfaiye teşkilatları depremden sonra özellikle malzeme,araç ve gereçler konusunda modernize edilmiştir. Ülkemizde yetişmiş itfaiyeci açığı fark edilerek,üniversitelerde ki sivil savunma ve itfaiyecilik programlarının sayısı arttırılmış ve mezun öğrenciler itfaiye teşkilatlarında görev almaya başlamıştır.

İtfaiyecilik; bilgi, tecrübe, cesaret ve özveri isteyen bir disiplindir. Binaların projelerini incelemeyip yeterli bilgi edinemeyen, yerleşim aşamasında gerekli kontrolleri yapmayan itfaiye teşkilatının ve itfaiyecilerin yangınlarda başarılı olması beklenmemelidir. Yangın esnasında binalarda alınacak tedbirleri belirlemek ve halkı yangınlara karşı alınacak önlemler konusunda eğitmek itfaiyenin temel görevlerindendir (Uygun ve İnal, 2019).

Kahramanımız Cihad Karagöz'ün öz geçmişine baktığımız zaman bir itfaiyecilik programı mezununun nerelerde çalışabileceğine de bir göz atalım.

2.2. Cihad Karagöz Öz Geçmiş

ADRES: Gündoğdu Mah.Uygun Sok. No17/3C

İzmit/KOCAELİ

TELEFON: 0 533 614 99 38

E-POSTA: Cihatkaragoz4161@gmail.com

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı Soyadı: CihadKARAGÖZ *Doğum Yeri/ Tarihi:*İzmit 04/05/1981 *Medeni Durumu:* Evli

EĞİTİM BİLGİLERİ:

2000-2002 Kocaeli Üniversitesi İzmit M.Y.O İtfaiyecilik ve Yangın Güvenliği Bölümü

2013-2016 Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü

İŞ TECRÜBESİ :

2002-2003 Vestel Elektronik A.Ş. - Yangın Güvenlik Uzmanı ve İş Güvenliği Personeli

2003-2005 Ford Otosan Otomotiv Sanayi A.Ş – Yangın Güvenlik Uzmanı ve İtfaiye Personeli

2005-2006 Antalya B.Şehir Belediyesi İtfaiye Dairesi Başkanlığı- İtfaiye Eri

2006-2010 Kocaeli B.Şehir Bld. İtfaiye Daire Başkanlığı -İtfaiye Eri

2010-2016 Kocaeli B.Şehir Bld. İtfaiye Daire Başkanlığı İtfaiye Çavuşu ,İtf. Teknikeri (Vrd. Amiri)

2016 ... Kocaeli B.Şehir Bld. İtfaiye Dairesi Başkanlığı İtfaiye Bölge Gruplar Amiri

SEMİNER -KURS-MESLEKİ EĞİTİMLER :

Antalya B.ŞehirBld.İtfaiye Dairesi Başkanlığı İtfaiye Akademisi İtfaiyecilik Eğitimi 2006 Antalya

Deniz Yıldızları Dalış Kulubü Su Altı Dalış Eğitimi 2010 Kocaeli

Academi Network Olay Yeri İnceleme Kursu 2013 Kocaeli

Brandweer Opleiding (BOCAS) Eğitmen İtfaiyeci Eğitimi 2014 Amsterdam / Hollanda

Dünya ve Türkiye Ekonomisindeki Son Gelişmeler 2017 Kocaeli B.Şehir Belediyesi

Stratejik Liderlik 2018 Kocaeli B.Şehir Belediyesi

TBB Belediye Akademisi Yangın Sonrası Olay Yeri İnceleme Eğitimi 2018 Antalya

TBB-Üsküdar Üniversitesi İtfaiyecilik Mesleğinde Psikososyal Risk Etkenleri Semineri 2018 İstanbul

SERTİFİKA VE ÖDÜLLER :

İpragaz A.Ş. Teknik Emniyet Sertifikası

Türkiye Su Sporları Federasyonu 2 yıldız Dalıcı Sertifikası

Kocaeli Üniversitesi Atex Toz Patlamaları Eğitim Sertifikası

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Başkanı 2009 ve 2011 tarihlerinde Teşekkür Belgesi, Takdirname

AFAD adına İç İşleri Bakanı 2021 Teşekkür Belgesi

DERNEK ÜYELİĞİ VE YETKİNLİKLER :

Belediye ve Özel İdare Çalışanları Birliği Sendikası Kocaeli Şubesi Yönetim Kurulu Üyesi

Kahramanımız Cihad Karagöz Kocaeli Üniversitesi itfaiyecilik ve Yangın Güvenliği bölümünü bitirdikten hemen sonra Vestel gibi ülkemizin en önemli beyaz eşya fabrikasında yangın güvenlik uzmanı ve endüstriyel itfaiyeci olarak göreve başlıyor. Belirli bir iş tecrübesi edindikten sonra ülkemizin ve dünyanın önde gelen otomotiv fabrikası olan Ford Otosan'da yine yangın güvenlik uzmanı aynı zamanda endüstriyel itfaiyeci olarak görev yapıyor.Aynı zamanda 2004 yılında yapılan Kamu Personeli Seçme Sınavına girerek 2005 yılında merkezi yerleştirme sonucu kendi tercihi olan Antalya itfaiyesinde memur itfaiyeci olarak göreve başlıyor.

2006 yılında Belediye İtfaiye Yönetmeliği değişikliğe uğradı. Yani artık üniversitelerin sivil savunma ve itfaiyecilik bölümü mezunları Kamu Personeli Seçme Sınavına girdikleri zaman merkezi yerleştirme ile belediyelerin itfaiye teşkilatlarına başlamıyorlar. Bunun yerine açılan kadro sayısının 5 katına kadar kpss puanı yüksek olandan düşük olana doğru bir sıralama yapılıyor. Sonrasında liste açıklanıyor ve listedeki itfaiyeci adayları spor sınavı ile brilikte sözlü veya yazılı sınava alınıyor. Puan ortalamalarına göre adaylar başarılı veya başarısız ilan ediliyor.

Fakat Havaalanlarında arff(itfaiyeci) olarak göreve başlamak isteyen adaylar yine merkezi yerleştirme ile ösym tarafından atanabiliyorlar.

Kahramanımız Cihad Karagöz sevdiği ve başarılı olduğu itfaiyecilik mesleğinde çavuş,amir ve son olarak bölge amiri olarak görev yapıyor. Kendini geliştirmeye devam ediyor. Özellikle 2011 Van depremin de ve 2021 yılında ki tarihimizdeki yaşadığımız en büyük orman yangınlarından olan Antalya ve Muğla yangınlarında çok başarılı çalışmalara tabiî ki ekip arkadaşları ile birlikte imza atıyor. Çünkü itfaiyecilik kesinlikle bir ekip işidir.Başarı varsa bu ekibin başarısıdır.

3. SONUÇ

Birey, bir meslek seçerken, kendini en iyi şekilde ifade etmesine olanak sağlayacak, yeteneklerine, kişilik özelliklerine uygun, kendi benlik yapılarını ortaya koyabilecekleri ve kendilerini gerçekleştirme fırsatını sağlayacak bir seçim yapmaları gerekmektedir.

Meslek seçimi, bireyin yaşamı boyunca verdiği en önemli kararlardan biridir. İnsan hayatının üçte biri mesleki etkinlikleri içermektedir. Meslek, sadece bir para kazanma, geçim sağlama yolu değil, bunların daha da ilerisinde bir anlam taşıyan kendini gerçekleştirme sürecinin ve iddiasının da en önemli aracıdır.(Eryetiş,2016)

Konfiçyüs'ün yıllar önce söylediği gibi:eğer sevdiğiniz işi yaparsanız,bir gün bile çalışmış sayılmazsınız. Bu yüzden meslek seçimi yaparken önce kendimizi tanımalı ve yeteneklerimizi keşfetmeliyiz.

İtfaiyecilik mesleği, cesaret ve büyük fedakârlıklar gerektiren, stresli ve riskli meslek gruplarından bir tanesidir. En kutsal görevlerden biri olan, halkın yangınlara karşı can ve mal güvenliğini koruma görevini üstlenen itfaiyecinin, her şartta hiçbir menfaat gözetmeden düşündüğü tek şey yangını söndürmek ve can kurtarmaktır. Doğada bulunan her canlının hayatı bir itfaiyeci için oldukça önemlidir (Kılıç, 2010)

Üniversitelerin Sivil Savunma ve İtfaiyecilik programlarından mezunlarımız,belediye itfaiye teşkilatları,havaalanı arff teşkilatları.orman yangın ekipleri veya özel sektör itfaiye ekipleri içerisinde yer alarak ülkemize en iyi şekle hizmet etmeye çalışmaktadırlar.

Ülkemizde yetişmiş eğitimli itfaiyeci açığı üniversitelerin sivil savunma ve itfaiyecilik programı mezunlarının teşkilatlarda daha fazla yer almasıyla birlikte kaliteli bir kamu hizmetinin verilmesinin verimliliği de artmış olacaktır.

İtfaiyecilik mesleğinin temelinde yatan insan,hayvan ve doğa sevgisi mesleğin olmazsa olmazı durumundadır. İtfaiyeciler dünyanın her yerinde yangın,deprem,trafik kazası,sel gibi acil durum ve afetler karşısında bütün insanlığın yanında her zaman yardıma koşmaya hazır vaziyette beklemektedirler. 300 yıllık Türk itfaiye teşkilatları da her zaman her zor durumda vatandaşlarımızın yanında olmak için özveriyle ve kararlılıkla çalışmaya devam etmektedirler.

İtfaiyecilik alanına duyulan gereksinimlere bağlı olarak da itfaiye teşkilatının önemi daha da artmış ve tercih edilen meslekler arasında yerini almıştır. Dolayısıyla itfaiye teşkilatlarında çalışacak personellerin yaşanan kayıpların azalması için bu zorlu mesleği yapabilecek yeterliliğe sahip olacak şekilde mesleki eğitimini almış olması gerekmektedir (Yentürk vd., 2002).

İtfaiye teşkilatlarına verilen önem insan,hayvan ve doğaya verilen önem ile parelellik göstermektedir.Gelişmiş ülkelerin itfaiye teşkilatları incelenerek Türk İtfaiye Teşkilatlarının da gelişim düzeyi ileri seviyelere çıkarılmaya devam edilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Belediye İtfaiye Yönetmeliği
2. Türkiye Afet Müdahale planı
3. Binaların Yangından Korunması Hakkındaki Yönetmelik
4. Gökkaya,E. Kaya,A.(2021). Türkiye'de İtfaiyecilik Eğitimi İle Hava Kurtarma Ve Yangınla Mücadele Biriminin Yapısal Değerlendirmesi. Hastane Öncesi Dergisi (HOD). 6(1):143-158
5. Eryetiş,M.(2016). "Meslek Seçimi ve Mesleki Rehberlik". Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi.44
6. Kılıç,A.(2010).Ateşi Tutan Eller Ateş Kahramanları, Teknik Yayıncılık Tanıtım A.Ş.,İstanbul
7. Özmen,B.(2018). "Afet Yönetimi ve Temel Kavramlar". (Ed. Bülent Özmen). Afet Yönetimi I,ss.3-20,T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:3530,Eskişehir
8. Özgür, H., Azaklı, S. (2001). Osmanlı'da Yangınlar ve İtfaiye Hizmetleri. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 3(1):153-172.
9. Söylemez, A. (2012). Bir Yerel Hizmet Olarak İtfaiyenin Tarihi. Selçuk Üniversitesi Sosyal BilimlerMeslek Yüksek Okulu Dergisi, 15(2):29-47.
10. Türker, S. (2009). Temel İtfaiyecilik ve Yangından Korunma 1. Altınkoza Yayınları. Adana.
11. Yavuz, Ö. ve Bozatay, Ş.A. (2015). Türkiye'de İtfaiye Hizmetlerinin Örgütlenmesi ve Etkinliği Sorunu**.** Çankırı Karatekin Universitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Fakultesi Dergisi. 5(2):1-12.
12. Yentürk, N., Ünlü, A., Tarı, E. ve İlki, A. (2002). Türk İtfaiye Teşkilatının Yeniden Yapılandırılması için Bir Model Önerisi. İçişleri Bakanlığı Strateji Merkezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Afet YönetimMerkezi ve Tüm İtfaiye Teşkilleri Birliği, İTÜ Press, İstanbul.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Education Management

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3032-3038

Arrival
08 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64491
Article Serial Number
20

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64491

How to Cite This Article
Durmaz, A., Özçelik, A. & Tek, M. (2022). "Öğretmenlerin Görüşleri Doğrultusunda Destekleme ve Yetiştirme Kursları" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3032-3038

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öğretmenlerin Görüşleri Doğrultusunda Destekleme ve Yetiştirme Kursları

Support and Training Courses According to Teachers' Opinions

Abdurrahim Durmaz [1] Atilla Özçelik [2] Mehmet Tek [3]

[1] Müdür Yardımcısı., MEB, Batman, Türkiye
[2] Okul Müdür., MEB, Batman, Türkiye
[3] Müdür Yardımcısı, MEB, Batman, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma, destekleme kurslarının paydaşlara katkılarını, farklı paydaşların kurs sürecinde yaşadıkları sorunları ve çözüm önerilerini öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma metodolojisi kullanılmış ve araştırma deseni olarak fenomenoloji olarak belirlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılında Batman ili Merkez ilçesinde destekleme kurslarında görev yapan ve ölçüt örnekleme yoluyla belirlenen 15 öğretmen oluşturmuştur. Araştırma verilerinin derinlemesine analizi için içerik analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgularda öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarının öğrencilerin okul başarısını artırma, soru çözme becerisini arttırma, fırsat eşitliği sağlama ve sosyal gelişim arttırma açısından öğrencilere katkı sağladığını belirttikleri ve bu süreçte devamsızlık, kursa önemsememe, materyal eksikliği ve ulaşım gibi sorunlarla karşılaştıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurs, Destekleme Kursu, Öğretmen

ABSTRACT

This study aims to reveal the contributions of the support courses to the stakeholders, the problems experienced by the different stakeholders during the course and the solution proposals based on the opinions of the teachers. Qualitative research methodology was used in the research and phenomenology was determined as the research design. The study group of the research consisted of 15 teachers working in support courses in the central district of Batman province in the 2021-2022 academic year and determined by criterion sampling. Content analysis was performed for in-depth analysis of the research data. In the findings, it was determined that the teachers stated that the support and training courses contributed to the students in terms of increasing the school success of the students, increasing the problem solving skills, providing equal opportunities and increasing the social development, and they encountered problems such as absenteeism, neglecting the course, lack of materials and transportation in this process.

Keywords: Course, Support Course, Teacher

1. GİRİŞ

Yaşam boyu süregelen bir süreç olarak eğitim toplumun gelişmesi için gereken ihtiyaçlara göre şekillenmek de ve sistemli bir biçimde sürmektedir. Eğitimin sistemli bir şekilde sürmesinde okullar önemli rol oynamaktadırlar. Okullar öğrencileri hayata hazırlayan bir kurum olarak öğrencilerin gelişimini sağlamaktadır (Göksu ve Gülcü, 2016). Akademik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde öğrencilerin okuldaki eğitim ve öğrenme etkinlikleri aracılığıyla okuma, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi süreçleri kazanmaları beklenir (Berberoğlu, 2005). Öğretimin odaklandığı organize edildiği ölçüde verimli olabilen bir sınıf ve okul ortamında öğrenciler öğrenmeye motive olurlar ise daha çok çalışarak daha iyi öğrenirler (Krajcik ve Blumenfeld, 2006). Bu çerçevede okulların birincil görevi, öğrencilere uygun davranışları kazandırmak ve toplumun tüm kesimlerine fırsat eşitliğine dayalı kaliteli bir eğitim sunmaktır. Ancak, okullar bazı nedenlerden dolayı beklenen hedeflere ulaşamayabilir (Kara ve Bozbayındır, 2020). Okulların öngörülen hedeflere ulaşamamasının temelinde öğretmenin kalitesi, sınıf donanımlarının yetersizliği, yetersiz zaman, kalabalık sınıflar, programların ihtiyaçları ve beklentileri karşılayamaması, motivasyonun eksikliği, kişisel farklılıklar ve aile ile ilgili sorunlar yer almaktadır (Özabacı ve Acat, 2005; Sarıbaş ve Pınar, 2018). Öğrencilerin hedeflenen kazanımlara çevresel veya bireysel faktörlerden dolayı yeterli düzeyde ulaşamaması nedeniyle ek öğrenme etkinliklerine başvurulmaktadır. Bu etkinliklerden birisi Destekleme ve Yetiştirme Kurslarıdır (Aküzüm ve Saraçoğlu, 2018). Destekleme ve Yetiştirme Kursları öğrencilere eğitim kurumlarında ücretsiz olarak sağlanan ek eğitim ve öğretim hizmetleridir (MEB, 2016). Destekleme ve Yetiştirme Kursları, Milli Eğitim Bakanlığı'nın yaygın eğitimi destekleme yönergesi kapsamında 2014-2015 eğitim öğretim yılında Türkiye'de bulunan ortaokul ve liselerde uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu yönergede bu kursların temel amacı, kapsamı, kursun açılması ve kapatılması esasları ile süresi, asgari sınıf mevcudu, kurs merkezi, kursların öğretim faaliyetleri ve denetiminin nasıl yapılacağı belirtilmektedir (MEB, 2016). Böylece Destekleme ve Yetiştirme Kursları başlangıçta 2017-2018 eğitim-öğretim yılı 2. çeyreğinde belirlenen 12 pilot il ve ilçede ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerine yönelik sadece Türkçe ve matematik dersleri için açılmıştır. Bu kurslar öğrencilerin/kursiyerlerin ve velilerin talebi üzerine tüm örgün müfredat dersleri için de açılabilir. Dersler,

iki yarıyıl devam eden eğitim sürecinde ve bir yarıyıl yaz tatilinde olmak üzere üç yarıyıl olarak planlanmıştır. Dersler hafta içi ve hafta sonu derslerden sonra yapılabilir (Aküzüm ve Saraçoğlu, 2018). Öğrencilerin hem derslerden hem de kurslardan faydalanması için yararlanabilmeleri için Eğitim Bilişim Ağı (EBA) Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hayata geçirilmiştir. EBA, tüm öğretmen ve öğrencilere ücretsiz olarak sunulan çevrimiçi bir sosyal eğitim platformudur. Öğrenciler, Eğitim Bilgi Ağı (EBA) modülü üzerinden istedikleri dersleri ve katılmak istedikleri öğretmenleri seçerek kurslara başvururlar. Kurslarda yer almayı isteyen öğretmenler de EBA üzerinden başvuruda bulunmaktadırlar. Okullar ise öğrenci ve öğretmenlerden gelen başvurular dikkate alınarak ders grupları oluşturmaktadırlar. Bir okulda bulunan öğretmenlerin ihtiyacı karşılayamaması halinde başka okullarda görevli öğretmenlere ders verilebilmektedir (MEB, 2017).

Literatürde destekleme yetiştirme kurslarının farklı yönlerinin ele alındığı çeşitli araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmalarda kursların kapsamı, amacı, kazanımları, kullanılan öğretim yöntemi, ölçme ve değerlendirme süreci ve kurs sürecinde yaşanan sorunlar (Akkaya, 2017; Demir Başaran ve Narinalp Yıldız, 2017) karşılaşılan sorunların çözümüne dönük öneriler (Canpolat, 2017; Dönmez vd., 2016), kursların paydaşlara katkıları (Bozbayındır ve Kara, 2017) gibi konuların ele alındığı görülmektedir. Destekleme ve yetiştirme kurslarının verildiği kurumlardan beklenen amacın gerçekleştirilmesinde öğretmenlerin rolü büyüktür. Bu anlamda bu çalışma, destek kurslarının paydaşlara katkısını, çeşitli paydaşların kurs süresince karşılaştıkları sorunları ve bunlara yönelik çözüm önerilerini öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada aşağıdaki soruların yanıtları aranmaktadır:

- ✓ Öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarının öğrencilere katkılarına ilişkin görüşleri nelerdir?
- ✓ Öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarında karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri nelerdir?
- ✓ Öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarının daha verimli yürütülmesine ilişkin önerileri nelerdir?

2014 yılından bu yana Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda verilen destek ve eğitim kurslarının etkililiği hakkında öğretmen görüşlerinin ortaya konulması, kursların iyileştirilmesine yönelik aksiyon alınması için önemli bir veri seti sağlaması açısından önemlidir. Bunun yanında kurslarda ortaya çıkan sorunlara dönük çözüm önerilerinin getirilmesi kursların bireysel ve akademik katkısının ve toplumsal etkinliğinin araştırılması, kursların verimliliğinin arttırılmasına yardımcı olması açısından önemlidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada, esnek ve veri odaklı bir araştırma deseni benimseme eğiliminde olan sosyal araştırma türlerinden nitel araştırma metodolojisi kullanılmıştır (Hammersley, 2013). Bireylerin belirli bir olguya ilişkin olarak ne deneyimlediklerini tanımlama süreci olan fenomenolojik yöntem (Creswell, 2016), araştırma deseni olarak kurulmuştur. Çalışmada destek ve eğitim kurslarının paydaşlara katkısını, kurs sürecinde yaşanan sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak incelediğinden fenomenolojik desen tercih edilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılında Batman ili merkez ilçede destekleme ve yetiştirme kurslarında farklı branşlarda görev yapan 15 öğretmen oluşturmuştur. Çalışma grubuna dahil edilecek öğretmenler belirlenirken ölçüt örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Bu örnekleme tekniğinde katılımcıların belirli kriterleri karşılamaları beklenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu bağlamda ana kriter öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarında görev yapmaları olarak belirlenmiştir. Katılımcılara ait demografik bilgiler tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Demografik Değişken	Kategori	f
Cinsiyet	Kadın	9
	Erkek	6
Yaş	20-30	7
	31-40	5
	41-50	3
Eğitim	Lisans	13
	Yüksek Lisans	2
Branş	Matematik	6
	Türkçe	4
	Fen Bilgisi	3
	Yabancı Dil	2

Katılımcı öğretmenlerin dokuzu kadın ve altısı erkektir. Bunun yanında yedi katılımcı 20-30, 5 katılımcı 31-40, 3 katılımcı 41-50 yaş aralığındadır. Katılımcıların 13'ü lisans ve ikisi yüksek lisans düzeyinde eğitim görmüştür. Ayrıca altı katılımcı matematik, dört katılımcı Türkçe, üç katılımcı fen bilgisi ve iki katılımcı ise yabancı dil öğretmenidir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından literatür bulgularına ve alan uzmanların görüşlerine dayalı olarak hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu üç temel dört alt sorudan oluşmaktadır. Görüşme formunun hazırlanması sürecinde öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasından sonra biri nitel metodoloji biri eğitim yönetimi alanında iki uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlar tarafından yapılan geri bildirimler doğrultusunda görüşme formuna son şekli verilmiştir. Verilerin sağlıklı bir şekilde elde edilmesi için görüşmelerden önce öğretmenlerden randevu alınarak en uygun zamanda ve ortamda görüşmeler yapılmıştır. Görüşme öncesinde öğretmenlere çalışma hakkında önceden bilgi verilmiş katılımcıların izin vermesi halinde görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Her bir görüşme yaklaşık 25 dakika sürmüştür. Ses kaydı yapılan görüşme içerikleri metin belgesine dönüştürülmüş ve içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir içerik analizinde araştırma verileri taranarak kodlar oluşturulmuş, benzer kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Her bir temel soru ana tema olarak belirlenmiştir. Belirlenen tema ve kodlar tablolar halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Ayrıca öğretmen görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Doğrudan alıntılarda katılımcı sayısı kadar Ö1 ve Ö2 gibi kodlar kullanılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölüm, çalışmanın alt problemlerine ilişkin sonuçları ve bu sonuçlara göre oluşturulan tabloların analizini içermektedir.

3.1. Destekleme ve Yetiştirme Kurslarının Öğrencilere Katkıları

Çalışmanın birinci alt problemi kapsamında öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarının öğrencilere katkılarına ilişkin görüşler incelenmektedir. Öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarının öğrencilere katkısına ilişkin görüşleri Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2. Destekleme ve Yetiştirme Kurslarının Öğrencilere Katkısı Hakkında Öğretmen Görüşleri

Tema	Kod	f
Destekleme ve yetiştirme kurslarının öğrencilere katkısı	Okul başarısını artırma	15
	Soru çözme becerisini artırma	13
	Fırsat eşitliği sağlama	10
	Sosyal gelişimi artırma	8

Tablo 2' de de görüldüğü üzere öğretmenler destekleme ve yetiştirme kurslarının okul başarısını arttırma (f=15), soru çözme becerisini arttırma (f=13), fırsat eşitliği sağlama (f=10) ve sosyal gelişimi arttırma (f=8) açısından öğrencilere katkı sağladığı görüşündedirler. Bununla ilişkili katılımcı öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

- ✓ *Ö2: "Bu kursların gerçekten öğrencilerin akademik başarısına ciddi katkısı olduğunu düşünüyorum. Çünkü öğrenciler bu kurslarda kendilerini daha rahat hissediyorlar ve bu durum da onların öğrenme sürecini hızlandırıyor. Ayrıca kurslarda bol bol soru çözdükleri için yeni soru örnekleri görüyorlar ve böylece sınavlarda daha başarılı oluyorlar."*
- ✓ *Ö7: "Kurslarda ağırlıklı olarak soru çözümü yapıyoruz. Öğrenciler bu sayede soru çözerken nelere dikkat edilmesi gerektiğini öğreniyor ve bu durum öğrencilerin doğru yaptıkları soru sayısını artırıyor."*
- ✓ *Ö9: "Kursların en önemli katkısı fırsat eşitliğini sağlamasıdır. Çünkü günümüzün ekonomik koşulları da göstermektedir ki her öğrenci ücret karşılığı özel ders veya ek ders alamıyor. Devletin sağladığı bu imkân sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan öğrencilere ek ders imkânı sağlıyor ve bu durum fırsat eşitliğine olumlu katkı sunuyor."*
- ✓ *Ö14: "Kurslar tabii ki öğrencilerin okul başarısını olumlu yönde etkiliyor. Ama bu kursların bir başka katkısı da öğrencilere sosyalleşme fırsatı sunması. Öğrenciler özellikle hafta sonu kurslarına bu şekilde görüyor ve bu durum sosyal becerilerini olumlu etkiliyor."*

3.2. Destekleme ve Yetiştirme Kurslarında Karşılaşılan Sorunlar

Çalışmanın ikinci alt problemi kapsamında öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarında karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri incelenmektedir. Bu doğrultuda öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarında karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3. Öğretmenlerin Destekleme ve Yetiştirme Kurslarında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Görüşleri

Tema	Kod	f
Destekleme ve yetiştirme kurslarında karşılaşılan sorunlar	Devamsızlık	13
	Kursu önemsememe	12
	Materyal eksikliği	9
	Ulaşım	6
	Velilerin ilgisizliği	5
	Öğretmenlerin yorgunluğu	4

Tablo 3'te de görüldüğü gibi öğretmenler destekleme ve yetiştirme kursları kapsamında devamsızlık (f=13), kursu önemsememe (f=12), materyal eksikliği (f=9), ulaşım (f=6), velilerin ilgisizliği (f=5) ve öğretmenlerin yorgunluğu (f=4) gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bununla ilişkili katılımcı öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

- ✓ *Ö1: "...Bu konuda yaşadığımız en önemli sorun öğrencilerin devamsızlığı. Hem öğrencilerin kursu fazla önemsememesi hem de velilerin ilgisizliği nedeniyle öğrenciler çok sık devamsızlık yapıyorlar."*
- ✓ *Ö5: "Daha önce de ifade ettiğim gibi öğrenciler bunu bir tür eğlence olarak görebiliyor. Bu nedenle kursu fazla önemsemiyorlar... Aslında bu sorun biraz da velilerin bu konuya yeteri kadar ilgi göstermemesinden kaynaklanıyor."*
- ✓ *Ö9: "Öğrencilerin bazıları köylerden geliyor. Hafta sonu ulaşım sorunu olduğu için derslere ya geç kalıyorlar ya da gelemiyorlar."*
- ✓ *Ö13: "Hafta içi ders sonrası yaptığımız kurslarda hem öğretmen hem öğrenci ciddi anlamda yorgun oluyor. İki tarafın yorgun olduğu bir eğitim etkinliğinin yeteri kadar başarılı olacağını söylemek mümkün değil... Buna materyal eksikliği de eklendiğinde ciddi bir sorunla karşı karşıya kalıyoruz."*

3.3. Destekleme ve Yetiştirme Kurslarının Daha Verimli Yürütülmesine İlişkin Öneriler

Çalışmanın üçüncü ve son alt problemi kapsamında öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarının daha verimli yürütülmesine ilişkin önerileri incelenmektedir. Bununla ilişkili öğretmen görüşlerinden elde edilen tema ve kodlar tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4. Öğretmenlerin Destekleme ve Yetiştirme Kurslarının Daha Verimli Yürütülmesine İlişkin Önerileri

Tema	Kod	f
Destekleme ve yetiştirme kurslarının daha verimli yürütülmesine ilişkin öneriler	Devamsızlığı azaltma	15
	Materyal eksikliklerini giderme	10
	Ders saatlerini düzenleme	9
	Veli iletişimini artırma	6
	Ulaşım imkânlarını geliştirme	5
	Öğretmenlere ödenen ücretleri artırma	3

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarının daha verimli yürütülmesine ilişkin olarak devamsızlığı azaltma (f=15), materyal eksikliklerini giderme (f=10), ders saatlerini düzenleme (f=9), veli iletişimini arttırma (f=6), ulaşım imkânlarını geliştirme (f=5) ve öğretmenlere ödenen ücretleri arttırma (f=3) gibi öneriler getirdikleri görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin görüşleri ile de ortaya konulmaktadır:

- ✓ *Ö3: "Bu konudaki en önemli sorunumuz olan devamsızlığın azaltılmasına ilişkin hem yasal hem de yönetimsel düzenlemelerin yapılması gerekiyor. Bunun için de denetimlerin artması şart."*
- ✓ *Ö6: "Materyal eksikliğin giderilmesi gerekiyor. Bu konu hem bizi hem öğrencileri yoruyor."*
- ✓ *Ö9: "Veli ve okul iletişiminin arttırılması gerekiyor. Bu sayede veliler kursu daha ciddiye alabilir ve öğrencilerin takibini yapabilir."*
- ✓ *Ö11: "Köylerden gelen öğrencilere yönelik ulaşım imkânlarının geliştirilmesi devamsızlığın azalmasına katkıda bulunabilir. Ayrıca ücretlendirmenin güncellenmesi öğretmenlerin motivasyonunu arttırabilir."*

Görüldüğü gibi destekleme ve yetiştirme kursları öğrencilere farklı açılardan katkı sağlasa da bu süreçte öğretmenler çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmakta ve bu durum kursların başarısı üzerinde etkili olmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma destekleme kurslarının paydaşlara katkıları, farklı paydaşların kurs sürecinde yaşadıkları sorunları ve bu sorunların çözümüne ilişkin önerileri öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak ortaya koymaktadır. Çalışmanın birinci alt problemi kapsamında destekleme ve yetiştirme kurslarının öğrencilerin okul başarısını artırma, soru çözme becerisini artırma, fırsat eşitliği sağlama ve sosyal gelişimi arttırma açısından öğrencilere katkı sağladığı belirlenmiştir. Destekleme ve yetiştirme kursları sosyal ve akademik ve fiziksel açıdan bir zorunluluk olarak değerlendirilse de (Kugler, 2001) bu kursların en önemli faydasının derslerin akademik başarıya olumlu etkisi olduğu söylenebilir (Göksü ve Gülcü, 2016). Bu kapsamda yapılan araştırmalarda da kursların akademik başarı üzerindeki etkisi tespit edilmiştir (Niehaus vd., 2012; Shernoff, 2010). Davis ve Sorrel (1995) de bir öğrencinin yeterli başarıyı elde edemediğinde ek eğitim alması gerektiğini savunmaktadır. Ünsal ve Korkmaz (2016) tarafından destekleme ve yetiştirme kurslarının işlevlerinin öğretmen görüşlerine dayalı olarak incelendiği çalışmada da bu kursların öğrencilerin sınav ve ders başarısını arttırdığı, soru çözme becerisini geliştirdiği belirlenmiştir. Benzer şekilde Canlı (2019) da öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin destekleme ve yetiştirme kurslarına yönelik görüşlerini incelediği çalışmasında da kursların fırsat eşitliği sağlama, akademik başarıyı arttırma ve sosyal becerileri geliştirme açısından öğrencilere olumlu katkı sağladığını tespit etmiştir. Demir Başaran ve Yıldız Narinalp (2017) tarafından görüşlerine başvurulan öğretmenler de destekleme ve yetiştirme kurslarının öğrencilerin eksik konularını tamamlama, derste öğrendiklerini pekiştirme, konu tekrarı yapma ve soru çözme açısından bir fırsat oluşturduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuçlardan hareketle destekleme ve yetiştirme kurslarının sosyal ve ekonomik seviyesi düşük öğrencilere fırsat eşitliği sağlama, öğrencilerin akademik başarısını artırma işlevini yerine getirdiği söylenebilir.

Çalışmanın ikinci alt problemi kapsamında öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarında devamsızlık, kursu önemsememe, materyal eksikliği, ulaşım, velilerin ilgisizliği ve öğretmenlerin yorgunluğu gibi sorunlarla karşılaştıkları belirlenmiştir. Araştırmada öğretmenlerin karşılaştıkları en önemli sorunun devamsızlık sorunu olduğu görülmüştür. Literatür incelendiğinde de bu sonuca paralel sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Bu araştırmalarda öğrencilerin devamsızlığını destekleme ve yetiştirme kurslarının en önemli sorun olduğu ortaya konulmuştur (Akkaya, 2017; Kürkçü, 2018). Kara ve Bozbayındır (2020) öğretmenlerin yetiştirme ve destekleme kurslarında devamsızlık, öğrencilerin kursu önemsememesi, yorgunluk, bıkkınlık ve veli ilgisizliği gibi sorunlarla karşılaştıklarını tespit etmiştir. Canpolat ve Köçer (2017) de velilerin destekleme kurslarına yönelik olumsuz tutum içerisinde olduklarını belirtmektedir.

Çalışmanın üçüncü ve son alt problemi kapsamında öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarının daha verimli yürütülmesine ilişkin olarak devamsızlığı azaltma, materyal eksikliklerini giderme, ders saatlerini düzenleme, veli iletişimi arttırma, ulaşım imkanlarını geliştirme ve öğretmenlere ödenen ücretleri artırma gibi öneriler getirdikleri belirlenmiştir. Mevcut literatür bulguları da bu sonuçları desteklemektedir. Bu araştırmalardan birinde Canpolat ve Köçer (2017) öğretmen görüşlerine dayalı olarak destekleme ve yetiştirme kurslarının TEOG başarısı üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında öğretmenler kursların geliştirilmesine yönelik olarak tüm kaynakların bakanlık tarafından karşılanması, kursların etkinliğinin ve öneminin velilere anlatılması, ders ücretlerinin artırılması, ulaşım sorunlarının çözülmesi, ders programının öğretmenlere göre belirlenmesi ve kursların özendirici hale getirilmesi gibi öneriler getirmişlerdir. Canlı (2019) tarafından yürütülen çalışmada da öğretmenler destekleme ve yetiştirme kurslarının verimliliğini artırmaya yönelik olarak öğrenci devamını sağlama, kaynak eksikliğini giderme, veli öğretmen işbirliğini arttırma ve kurs işlemlerini ciddi bir şekilde yapma gibi öneriler getirmişlerdir.

Elde edilen sonuçlar destekleme ve yetiştirme kurslarının paydaşlara ciddi katkılarının olmasının yanı sıra çeşitli sorunların da beraberinde getirdiğini göstermektedir. Bu sonuçlardan hareketle hem öğrenciler hem öğretmenler açısından yorgunluk problemini azaltmak amacıyla kursların hafta sonlarında veya bir gün yapılması, öğrencilerin derslerde sıkılmasını engelleyecek etkinliklere ağırlık verilmesi, ders takibi ve devam durumunun düzenli bir biçimde takip edilmesi ve böylece devamsızlık yapan öğrencilerin velilerine bilgilendirme yapılması, kursun önemi konusunda velilerin bilgilendirilmesi önerilmektedir. Elde edilen sonuçların genellenebilir olması açısından daha geniş örneklem grubunun dahil edildiği yeni araştırmalar yapılması bu araştırmalarda okul yöneticisi, veli ve öğrenci görüşlerine başvurulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Akkaya, A. (2017). *Destekleme ve yetiştirme kurslarının öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
2. Aküzüm, C., & Saraçoğlu, M. (2018). Ortaokul öğretmenlerinin destekleme ve yetiştirme kurslarına yönelik tutumlarının incelenmesi. *Turkish Journal of Educational Studies*, *5*(2), 97-121.

3. Berberoğlu, G. (2005). Öğrenci başarısının yıllara, okul türlerine, bölgelere göre incelenmesi: ÖSS ve PISA analizi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 4*(7), 21-35.
4. Bozbayındır, F., & Kara, M. (2017). Destekleme ve yetiştirme kurslarında (DYK) karşılaşılan sorunlar ve öğretmen görüşleri temelinde çözüm önerileri. *Sakarya University Journal of Education,* 7(2), 324-349.
5. Canlı, S. (2019). Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin destekleme ve yetiştirme kurslarına yönelik görüşleri. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, *8*(2), 479-501.
6. Canpolat, U. (2017). *Destekleme ve yetiştirme kursları bağlamında sosyal bilgiler öğretmenleri, kurs merkezi yöneticileri ve öğrenci görüşleri: Eskişehir ili örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). 19 Mayıs Üniversitesi, Samsun.
7. Canpolat, U., & Köçer, M. (2017). Destekleme ve yetiştirme kurslarının TEOG bağlamında sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak incelenmesi. *AJESI - Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 7(1), 123-154.
8. Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage publications.
9. Davis, D. & Sorrell, J. (1995). Mastery learning in public schools. Educational Psychology Interactive. Valdosta, GA: Valdosta State University. http://teach.valdosta.edu/whuitt/files/mastlear.html, (Erişim Tarihi: 31.08.2022).
10. Demir-Başaran, S., & Narinalp Yıldız, N. (2017). Türkiye'de ortaokullarda uygulanan destekleme ve yetiştirme kurslarına ilişkin öğretmen görüşleri. *International Journal Of Eurasia Social Sciences,* 8(29), 1152-1173.
11. Dönmez, İ., Pekcan, N., & Tekçe, M. (2016). *Destekleme ve Yetiştirme Kurslarının yönetici, öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi*. 25. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Antalya.
12. Göksu, İ., & Gülcü, A. (2016). Ortaokul ve liselerde uygulanan destekleme kurslarıyla ilgili öğretmen görüşleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 153-171.
13. Göksu, İ., & Gülcü, A. (2016). Ortaokul ve liselerde uygulanan destekleme kurslarıyla ilgili öğretmen görüşleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 153-171.
14. Hammersley, M. (2013).*What is qualitative research?.* Bloomsbury.
15. Kara, M., & Bozbayındır, F. (2020). Support and Training Courses According to the Opinions of School Administrators: Contributions, Problems and Solution Offers. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, *5*(12), 1074-1132.
16. Krajcik, J. S. & Blumenfeld, P. C. (2006). Project-based learning. In K.R., Sawyer.(Ed), *The Cambridge handbook of the learning sciences*. Cambridge University Press: New York.
17. Kugler, M. R. (2001). After-school programs are making a difference. *NASSP Bulletin*, *85*(626), 3-11.
18. Kürkçü, E. (2018). *MEB örgün eğitimi destekleme ve yetiştirme kurslarının matematik dersi bağlamında incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
19. MEB. (2016). Millî Eğitim Bakanlığı Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi. Erişim adresi: https://www.meb.gov.tr/meb_iys_do syalar/2014_10/01060217. (Erişim Tarihi: 31.06.2022).
20. MEB. (2017) Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Tanıtım Kitapçığı. Erişim adresi: http://odsgm.meb.gov.tr/kurslar/dyk_kit.pdf. (Erişim Tarihi: 31.06.2022).
21. Niehaus, K., Rudasill, K. M., & Adelson, J. L. (2012). Self-efficacy, intrinsic motivation, and academic outcomes among Latino middle school students participating in an after-school program. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, *34*(1), 118-136.
22. Özabacı, N., & Acat, M. B. (2005). Sosyo-ekonomik çevreye göre ilköğretim öğrencilerinin başarısızlık nedenleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(1).145-169.
23. Sarıbaş, M. & Pınar A. (2018). *Ortaöğretim son sınıf öğrencilerinin coğrafya dersinin sınav sistemindeki yerini bilmelerinin destekleme ve yetiştirme kurslarında coğrafya dersini seçmelerine etkisi üzerine bir araştırma* [Özet bildiri]. *International Geography Education Symposium,* Nevşehir, Türkiye.

24. Shernoff, D. J. (2010). Engagement in after-school programs as a predictor of social competence and academic performance.. *American journal of community psychology*, *45*(3-4), 325-337.

25. Ünsal, S., & Korkmaz, F. (2016). Destekleme ve yetiştirme kurslarının işlevlerine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*(2), 87-118.

26. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. baskı). Seçkin Yayıncılık.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Education Management

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3039-3051

Arrival
08 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64500
Article Serial Number
21

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/ssj.64500

How to Cite This Article
Yelboğa, S., Erol, Ş. & Batmanlı, E. (2022). "Pandemi Sürecinde Okul Müdürlerinin Yaşadıkları Sorunların İncelenmesi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3039-3051

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Pandemi Sürecinde Okul Müdürlerinin Yaşadıkları Sorunların İncelenmesi

Investigation of the Problems Experienced by School Principals during the Pandemic Process

Selahattin Yelboğa [1] Şehmus Erol [2] Emrullah Batmanlı [3]

[1] Öğretmen., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bölümü, Ankara, Türkiye
[2] Öğretmen., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bölümü, Ankara, Türkiye
[3] Öğretmen., Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Bölümü, Erzurum, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, pandemi sürecinde okul müdürlerinin yaşadıkları sorunların incelenmesidir. Nitel araştırma yöntemi ve durum çalışması desenin kurgulanan bu çalışmaya kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle belirlenen toplam 10 okul müdürü katılmıştır. Araştırma verileri araştırmacı tarafından ilgili alan yazına ve uzman görüşlerine göre hazırlanan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu ile toplanmıştır. Veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Okul Müdürü, Nitel Çalışma, Durum Çalışması

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the problems faced by school principals during the pandemic process. A total of 10 school principals, determined by the easily accessible sampling method, participated in this study, which was designed with the qualitative research method and case study design. Research data were collected by the researcher with a semi-structured interview form prepared according to the relevant literature and expert opinions. The data were evaluated by content analysis method.

Keywords: Pandemic, School Principal, Qualitative Study, Case Study

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Afetler dünyanın oluşumunda bu güne kadar sürekli olarak yaşanan olaylardır, insanoğlunun dünya sahnesine çıkmasından önce de sonra da bu olaylar ortaya çıkmıştır. Afetlerin etkisiyle birçok ülke ve insanlık derin acılar yaşamıştır (Güngör, 2014). Bu afetler doğa kökenli, biyolojik faaliyetler sonucu ortaya çıkan, savaşlar, nükleer çalışmalar sonucu ortaya çıkan afetler şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Çin'in Wuhan şehrinde 2019 yılı Aralık ayında ortaya çıkan koronavirüs salgını da, kısa sürede küresel çapta bir pandemiye dönüşmüş bir afettir (Wikipedia, 2020a). Bir epidemik hastalığın kıta ölçeğinde ya da küresel çapta yayılması ve tüm insanlığı tehdit etmesi pandemi felaketi şeklinde adlandırılmaktadır (Güngör, 2014).

Covid-19 pandemisi sağlık ve eğitim gibi bir çok sektörü etkilemiştir, bu salgının etkileri sebebiyle ortaya küresel çapta büyük krizler çıkmıştır. Sağlık açısından yaşanan krizlerin yanında geniş düzeyli krizlerle karşılaşılmıştır. Salgının ekonomiye etkisi araştırıldığında meta-geçişle karşılaşılmıştır. Pandeminin aynı anda birden fazla rejime nüfus etmesinden dolayı bir meta-geçiş olarak belirtilmiştir (Bakioğlu ve Çevik, 2020).

Dünya 2020 yılı itibariyle koronavirüs salgını ile mücadele edebilmek için, başta toplum sağlığı olmak üzere, iktisadi, toplumsal, psikolojik ve sosyolojik bir savaşa girişmiştir. İlk kez Aralık ayı sonunda Çin, Hubei Eyaleti, Wuhan'da görülen COVID-19 kısa zamanda hızlı bir yayılım göstererek birkaç aylık sürede birçok ülkeyi, dahası kıtaları etkisi altına almıştır. Toplumların hayatını derinden etkileyen bu virüsün yol açtığı hastalık, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 itibarıyla pandemi olarak ilan edilmiştir.

Eğitim sektörü pandemiden en fazla ve olumsuz etkilenen sektörlerin başında yer almaktadır, küresel düzeyde tüm eğitim sistemleri bu sorundan etkilenmiş, okullar ve yükseköğretim kurumları eğitim hayatlarına ara vermek zorunda kalmıştır (Wikipedia, 2020b). Eğitim kademelerinin hemen hemen tümünde son elli yıl içerisinde yakalanan büyüme ve gelişim sürecine rağmen pandemi şartları eğitim sistemini büyük oranda zorlamıştır (Daniel, 2020). Pandemi sebebiyle dünya çapında öğrenci nüfusunun yaklaşık yüzde doksan beşi salgın şartları nedeniyle mağdur olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmaya göre üçüncü ve sekizinci sınıflar arası öğrenim gören bireylerin matematik dersine yönelik becerilerinde kayda değer bir oranda gerileme görülmüştür

(Kuhfeld vd., 2020). Ortaya çıkan bu sorunların giderilmesine yönelik olarak UNESCO, dezavantajlı grupları korumaya dönük küresel çapta geçerli önlemler alınmasını istemiş, eğitim hizmetlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla kurgulanacak uzaktan eğitim faaliyetleri için ülkelere destek sunacağını bildirmiştir (Can, 2020). Bu gelişmelerden sonra aralarında Türkiye'nin de bulunduğu yüz yirmi dört ülke yüz yüze eğitim uygulamalarına ara verdiğini duyurmuştur. Bu açıklamayla eğitim adına yapılacak tüm çalışmalar uzaktan eğitime aktarılmış, MEB yaptığı açıklamayla "öğrencileri dezavantajlı duruma düşürmemek" olarak açıkladığı uzaktan eğitim sürecinin merkezinin televizyon ve internet kanalıyla yürüyeceğini belirtmiştir. Ayrıca ülkendeki tüm öğrencileri yönelik ücretsiz internet hizmeti sunulacağı da ifade edilmiştir (MEB, 2020a).

1.2. Araştırmanın Amacı

Hazırlanan bu çalışma ile pandemi sürecinde okul müdürlerinin yaşadıkları sorunların incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Dünyadaki tüm ülkeleri derinden sarsan, etkisini ciddi manada hissettiğimiz pandemi sürecinin ne şekilde sonlanacağı, güncelliğini koruyan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu sorunlu durum sebebiyle bireysel ve kurumsal bağlamda bir çok değişimin yaşandığı, eski alışkanlıkların değiştirildiği bir süreç yaşanmıştır. Tüm dünyayı zorlayan bu süreçte pandeminin ortaya çıkardığı olumsuz ortamı yönetebilmek, eski normal yaşantımıza dönebilmemiz için büyük önem arz etmektedir.

Pandemi sürecinde okula dönüş devam etmekte, ara ara kesintilere uğrasa da eğitim hizmeti ilgililerine sunulmaktadır. Okula dönüş süreci bünyesinde birçok belirsizliği barındırmaktadır, seyreltilmiş yüz yüze eğitim ile ilgili tartışmalar halen devam etmekte, eğitim kurumlarında da normalleşme sürecine kademeli geçişle ilgili bir takım çalışmalar yapılmaktadır. Okula geri dönüş sürecinde okul müdürlerinin, yaşanabilecek sorunları ön görme ve önlem alma konusunda sağlayacağı yararlar açısından bu çalışma önem arz etmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma,

- ✓ 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılında Batman ili Hasankeyf ilçesinde bulunan okul müdürleriyle sınırlıdır.
- ✓ 2.Veri toplama aracı olarak kullanılan görüşme formu ile sınırlıdır.

Bu nedenden dolayı, araştırma bulgularının yorumunda ve sonuçların genellemesinde bu sınırların göz önünde tutulması gereklidir.

1.5. Tanımlar

Eğitim: Eğitim, bireyin doğumundan ölümüne kadar devam eden bir olgu olduğundan ve politik, sosyal, kültürel ve bireysel boyutları aynı anda içinde bulundurduğundan, tanımının yapılması zor bir kavramdır.

Pandemi: Hastalıkların büyük kitlelere bulaşması durumu bir grup hayvan, bitki, insan ya da belli bir alanda hemen hemen kitlenin tümünde görülmekte olan hastalıklar ve salgınlar (Cambridge Dictionary, t.y.).

Uzaktan Eğitim: Zamandan ve mekandan bağımsız olarak, birbirinden farklı yerlerde bulunsalar bile öğretim elemanları ve öğrencilerin, öğrenme ve eğitim etkinliklerini, posta, telefon, tablet, televizyon ya da bilgisayar gibi interaktif teknolojiler kullanmak suretiyle yapabildikleri eğitim sistemi modelidir (İşman, 1998).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Pandemi Nedir ?

Pandemi, dünyada birden fazla ülkede, çok geniş bir alanda yayılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklara verilen genel isimdir. Pandemi durumu virüslerde karşılaşılabilir. Virüsün yayılması pandemik olarak yorumlanır.Çocuk yaştaki bireylerin grip gibi virüsler yoluyla bulaşan hastalıkların toplumdaki yayılımı konusunda azımsanmayacak önemde rolleri bulunmaktadır (Worby, Chaves, Wallinga 2015). Dünya genelini etkileyen büyük salgınlara yönelik yapılan araştırmalar, bu gibi dönemlerde okulların kapatılmasının salgınları önemli ölçüde engellediğini ortaya koymuştur (Hatchett, Mecher, and Lipsitch, 2017). Koronavirüs salgınına yönelik pandemi ilanından sonra da bu bilgiler ve deneyimler ışığında insanlar arası temas kaynaklı olarak hastalığın süratle yayılması sebebiyle, pandemiden etkilenen ülkelerin tümünde eğitim kurumlarının kapatılması ve yüz yüze eğitim faaliyetlerine ara verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararlar ile küresel düzeyde 1,4 milyar öğrenci olumsuz etkilenmiştir. Diğer

salgınlarda olduğu gibi pandemi döneminde okulların kapatılmasının pandeminin hızını azaltmada etkili olduğu görülmüştür.

Ülkemizde salgın kaynaklı vakaların bildirilmeye başlanmasından sonra 16 Mart 2020 tarihinde yüz yüze eğitim faaliyetleri durdurulmuş, sonrasında tüm eğitim kademelerinde uzaktan eğitim tekniklerinin kullanılmaya başlanacağı karara bağlanmıştır (MEB, 2020c). Mayıs ayından sonra Çin, Tayvan, Danimarka, Norveç ve Japonya gibi ülkeler riskin azalmasına bağlı olarak okulları tekrar açmaya başlamışlardır. Bunu başka ülkeler de takip etmiştir (UNESCO, 2020a). Avrupa ülkeleri de bir çok ülke gibi önce ilkokul kademesinden başlayarak tüm eğitim kademelerini yavaş yavaş açmaya başlasa da hali hazırda yükseköğretim kurumları ile ilgili belli başlı bir uygulamaya ne ulusal ne de uluslararası politikalarda geçilememiştir. Salgın sonrası yükseköğretim kurumlarının tekrar faaliyete başlaması ile ilgili olarak ilk haberler ABD'den gelmeye başlamıştır.

Salgın süreci günümüzde de vaka artışları devam etmek suretiyle güncelliğini korumaktadır ve yakın zamanda sona ereceğine dair elde veri bulunmamaktadır. Böylesi bir dönemde öğrencilerin gerekli önemler alınarak okullarına başlamaları için bir ulusal ve uluslararası çalışma gerçekleştirmektedir. Okulların yüz yüze eğitime tekrar başlamalarına yönelik alınacak kararlar birçok riski de beraberinde getirecektir, bütün boyutları ile üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olarak halen önemini korumaktadır. Bu yönde alınabilecek kararların delillere dayalı düzgün bir planlama stratejisi ile, toplumsal ve çalışma hayatını ilgilendiren tüm sektörlerin ortak işbirliği ve etkileşimi sonucu alınması büyük bir gerekliliktir. Eğitim sisteminde de aynı şekilde özenle kurgulanması gereken bir strateji izlenmelidir. Okulların tekrar faaliyete geçirilmesinin, okul yaşamında salgın şartlarına uygun önlemlerin alınmasının belli bir maliyeti olacağı aşikârdır. Yüz yüze eğitime tekrardan başlamanın gerekliliği temel olarak şu üç sorunun cevap bulması ile yakından alakalıdır. Bu sorular Ne zaman yeniden açılmalı? Kim için açılmalı? Hangi sağlık ve güvenlik önlemleri uygulanmalı? Eğitim kurumlarını tekrar yüz yüze eğitime açmaya yönelik karar sürecinde, sistemde ortaya çıkan kronikleşmiş eşitsizlik problemleri de dikkate alınmak suretiyle yukarıdaki sorulara gerekli cevapları bulmak oldukça güçleşmektedir. Okullarda sunulan eğitim faaliyetlerinin toplumsal ve bireysel anlamda ve tüm boyutlarıyla getirdiği faydalar ortada olmasına rağmen, öğrenci, öğretmen ve toplumun geneli için ortaya çıkarma potansiyeli bulunan riskler konusunda yeterli bilgi ve veri bulunmamaktadır (Rasmussen, Jamieson, (2020). Çocukların hastalıkları daha hafif geçirdikleri, yetişkinlere oranla daha az hastalandıkları bilinmekte ise de koronavirüsü akranlarına ve başkalarına bulaştırmadaki rolleri hakkında elde net veriler bulunmamaktadır.

2.2. Covid 19 Pandemisi Ve Eğitime Etkileri

Covid-19 pandemisinin yayıldığı ülkelerde eğitim alan bireylerin, dünya genelindeki öğrenci sayısının yüzde %87'sini oluşturduğu, bu sayının 1,5 milyardan fazla olduğu yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur (MEB, 2020). Türkiye bu salgın sebebiyle milyonlarca öğrenciye uzaktan eğitim hizmeti sağlamış ve bu alanda Çin'den sonra ikinci ülke konumuna yükselmiştir (MEB, 2020). Türkiye'de pandeminin başlamasıyla birlikte öncelik olarak küresel düzeyde hazırlanan tedbirler, eğitim alanında atılan adımlar ve konu ile alakalı bilgilendirme süreçleri yakın takibe alınmıştır. Buna ek olarak okul öncesi eğitim kademesinden, lisansüstü eğitim kademesine kadar tüm seviyelerde uzaktan eğitime geçiş hayata geçirilmiştir. 16 Mart 2020 tarihinden sonra öğrencilerin eğitim imkânlarından mahkum kalmamaları amacıyla uzaktan eğitim sistemine geçişin hazırlıkları yapılmıştır. Birbirinden çeşitli seviyelerde ve türlerde eğitim alan öğrenciler için uzaktan eğitim teknikleri kullanılarak ders içerikleri belirlinmiş, bu içerikler çevrimiçi eğitim platformlarına yüklenmiştir. MEB 23 Mart 2020 tarihi itibariyle on sekiz milyondan fazla öğrenci için uzaktan eğitim programları bünyesinde oluşturulan dersleri ve bu dersleri sunacak olan öğretmenler ile hazırlanan EBA TV, EBA Canlı Ders ve EBA Akademik Destek uygulamalarını hayata geçirmiştir. Bu dersler ilk başlarda hafta içi sınıf seviyesine uyacak şekilde organize edilmiş, daha sonra ise hafta sonlarına da süreç yaydırılmıştır. Hafta sonları EBA dersleri üniversiteye (YKS) ve liseye geçiş sınavlarına (LGS) hazırlık maksadıyla sınavlara katılacak olan öğrencilere destek sunmak için yayına alınmış ve yazın da bu yazınlar devam ettirilmiştir. Ülke genelinde EBA, üç milyardan fazla tıklanma seviyesi ile en fazla ziyaretçi alan web sitesi haline gelirken, küresel çapta ise en çok ziyaret edilen üçüncü web sitesi olmuştur (MEB, 2020).

EBA mobil uygulaması android tabanlı cihazlar bakımından on altı milyon yedi yüz bin indirilme sayısına erişirken, İOS cihazlar bağlamında bir milyon sekiz yüz bin indirme sayısı yakalanmıştır. Salgın zamanında TRT EBA'da 2516 saat yayın yapılarak, 7.383.213 öğrenci ile 1.300.516 öğretmen EBA'yı aktif olarak kullanmıştır (MEB, 2020). Üniversiteye hazırlık kapsamında EBA Akademik Destek Modülünü 1.170.168 öğrenci ve 189.477 öğretmenin aktif olarak kullandığı tespit edilmiştir. TRT EBA kanallarında LGS ve YKS sınavlarına hazırlanan öğrencilere destek sunulması amacıyla soru çözüm bölümleri konularak uygulamaya konulmuştur. 29 Haziran 2020'de yayına başlayan "EBA Yaz Kuşağı" ile yabancı dil eğitimi, okuma yazma öğretimi ve tasarım beceri atölyeleriyle alakalı destek eğitim paketlerine yer verilmiştir. Son olarak kamu okulları 31 Ağustos 2020 tarihinden

başlamak üzere yüz yüze eğitimden kaynaklı eksikliklerin giderilmesi için telafi, uyum ve tamamlamaya yönelik öğretim faaliyetleri yirmi bir gün boyunca sürdürülmüştür. Ayrıca yeni dönemde açılması amaçlanan destekleme ve yetiştirme kurslarının (DYK) faaliyetleri yıl boyunca devam etmiştir.

Özel ve kamu eğitim kurumlarının eğitime başlamasıyla yüz yüze eğitime ek olarak EBA, TRT EBA kanallarıyla eğitim faaliyetleri birlikte sürdürülecektir. Salgın sürecinde meslek liselerinin maske, tek kullanımlık tulum, maske makinesi, dezenfektan, video laringoskap cihazı, siperlik, solunum cihazı ve önlük gibi üretmesi ülke çapında salgınla mücadelede etkin rol oynamıştır. Rehberlik hizmetleri ve özel eğitimde de birbirinden farklı düzeylerde eğitim kapasitesine sahip öğrencilerin, ailelerin ve öğretmenlerin desteklenmesine yönelik bir takım uygulamalar geliştirilmiştir. Buna ek olarak okullarda yüz yüze eğitime ek olarak EBA kullanılmak suretiyle çevrim içi dersler de uygulanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tüm bu sayılan uygulamalar ek olarak dijital eğitim dönemini içine alan ders içeriklerinin mümkün olduğunca çevrimiçi uygulamalar ile ilgililerine sunulmasını karara bağlamıştır. Ayrıca yüz yüze eğitim faaliyetlerine ara verilmesi ve öğrencilerin eğitim kurumlarından uzak kalmamaları amacıyla bir takım bilgilendirme ve yönlendirme çalışmaları hazırlanmıştır. Ülkemizde 23 Mart 2020 tarihinden başlamak üzere devreye giren uzaktan eğitim faaliyetleri 19 Haziran 2020 tarihinden itibaren yerini yüz yüze eğitime bırakmıştır. Uzaktan eğitim bünyesinde hazırlanan yayınlar için İstanbul ve Ankara'da işlerine devam eden on ayrı yayın stüdyosunda seri halde çekimler yapılmıştır. TRT EBA bünyesindeki kanallarda iki bin beş yüz on altı saat yayın sunulmuştur. Doksan üç branştan altı yüz yetmiş dört öğretmen bu çekimler için görev almıştır. Bu çekimler için binlerce içerik ve video üretilmiştir. Bunlara ek olarak rehberlik etkinlikleri, sanat, veli kuşağı, spor ve bilim dallarında uzaktan eğitime yönelik yayınlar gerçekleştirilmiştir. Salgın sürecinde öğretim etkinliklerinin en iyi biçimde devam edebilmesi için Sağlık Bakanlığı ve Bilim Kurulu ile koordineli bir şekilde çalışılmıştır (MEB, 2020).

Türkiye'de faaliyet gösteren hemen hemen tüm sektörleri etkisi altına alan pandemi sürecinde yeniden düzenlenen eğitim-öğretim tekniklerinin ulaşılabilmesi bağlamında ortaya çıkan fırsat eşitsizliklerinin giderilmesi maksadıyla oldukça büyük gayretleri olan MEB, okullar arasında ortaya çıkan akademik başarı farklılıklarını göz önüne alarak, telafiye yönelik etkinliklerin daha kaliteli hale getirilmesi amacıyla tüm birimleri ile organize bir şekilde çalışarak çalışmaya devam etmekte olduğunu bildirmiştir. Telafiye yönelik eğitimlerin en öncelik verdiği saha ve ana odağı olarak belirlenen Destekleme ve Yetiştirme Kurslarıyla, toplumsal ve iktisadi anlamda dezavantajlı gruplara yönelik, bu grupların yaşadığı yerlerdeki okullarda, imkânları kısıtlı olan ailelerin çocuklarına bilgisayar, tablet gibi materyallere erişimini sağlamaya yönelik çalışmalar yapmıştır. Türkiye genelinde on sekiz milyondan fazla öğrenciye yönelik olarak EBA her an kullanılmaya hazır bir platform haline getirilmiştir. Yapılan bu çalışmalar neticesinde ülke genelinde yedi milyon üç yüz seksen üç bin iki yüz on üç öğrencinin bu uzaktan eğitimde EBA'yı kullandığı belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenler ile öğrencileri arasında iletişimin ve etkileşimin en üst düzeye çıktığı canlı sınıf teknikleri uygulamaya başlanmıştır. YKS ve LGS hazırlıkları bünyesinde sekizinci ve on ikinci sınıfta öğretim gören bireylere yönelik, sınavda sorumlu oldukları konuları bünyesinde barındıran programlar geliştirilmiş ve yayına alınmıştır (MEB, 2020). MEB, internet erişimi imkanına sahip olmayan öğrencilere yönelik her mahallede EBA destek noktaları açılması için harekete geçmiş, salgın sürecinde öğrencilerin mesleki gelişimlerine yönelik olarak çevrimiçi eğitimler hayata geçirilmiştir. Toplumun bu konu hakkındaki duyarlılık seviyesini arttırmak için sosyal yardım kampanyaları devreye sokulmuştur. Bilgisayar, tablet, telefon ya da televizyon erişimi bulunmayan öğrencilere, mağduriyetlerini gidermek için tablet dağıtımı yapılmıştır. 31 Ağustos 2020 tarihinde uzaktan eğitim modelinin devreye alınmasından sonra 21 Eylül 2020 tarihinden itibaren yüz yüze eğitim modeli ile faaliyetler devam etmiştir.

Okulların faaliyetlerine devam etmesi kademeli bir şekilde başlatılmış, önce okul öncesi ve birinci sınıf kademesinde eğitim haftanın iki günü olacak şekilde başlatılmıştır. Yüz yüze eğitime seyreltilmiş eğitim tekniği ile başlanmış, birinci sınıflar uyumlama sürecinde haftada bir gün, kalan haftalarda ise iki gün okula devam etmişlerdir. Fakat bu zaman diliminde okula devam mecburiyeti kaldırılmıştır. Arzu eden ailelerin gerekli mazeretleri alınarak öğrencilerin okula gelmelerine gerek kalmadan uzaktan eğitim modeli ile eğitim etkinliklerine katılımları sağlanmıştır. Yukarıda bahsedilen uyumlama eğitimlerinin haftanın hangi günü gerçekleştirileceği okul yönetimlerinin inisiyatifine bırakılmıştır. Okul öncesi eğitim kademesinde uyum eğitimlerine yönelik dersler otuz dakika ve bir günde beş ders yapılacak biçimde planlama yapılmıştır. İlkokul kademesindeki eğitime uyum sürecinin haftada bir gün olacak şekilde, sonrasında ise haftada iki gün olacak biçimde gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Yine okul öncesinde olduğu gibi uyum haftasında dersler otuz dakika ve beş ders olacak şekilde kurgulanmıştır. Bu haftanın sonunda ise öğrencilerin haftada iki gün okula gidecekleri plana bağlanmıştır. 5 Ekim 2020 tarihinden itibaren uygulamalı meslek liseleri de öğrenimlerine başlamışlardır. MEB 12 Ekim 2020 tarihinde ilkokul kademesindeki ikinci, üçüncü, dördüncü ve ortaokul sekizinci sınıf, ayrıca lise on ikinci sınıf öğrencilerinin de yüz yüze eğitime başlayacaklarını, 2 Kasım 2020 tarihinden itibaren de ortaokul beşinci sınıflar ile lise dokuzuncu sınıfların eğitim faaliyetlerine kaldıkları yerden devam edecekleri bildirilmiştir.

Salgın döneminde birbirinden farklı tüm eğitim kademelerinde olmak üzere tüm eğitim kurumlarında uzaktan eğitim modeline geçilmiştir. YÖK 18 Mart 2020 tarihli açıklamasında uzaktan eğitime geçilmesi ile ilgili bildirimlerde bulunmuştur. Türkiye genelinde 123 yükseköğretim kurumunda uzaktan eğitim ile ilgili süreci yönetmekle görevli uzaktan eğitim birimleri çalışmaya başlamıştır. Bu birimin kurulduğu tüm yükseköğretim kurumları salgın sürecinde hali hazırdaki altyapılarını kullanmak suretiyle eğitim planlamalarını yapmış ve uygulama başlatılmıştır. Bu birimlerin bulunmadığı yükseköğretim kurumlarında YÖK organizasyonu ile uzaktan eğitim altyapısı bulunmakta olan yükseköğretim kurumlarından konu ile ilgili destek alınmış ve işbirliği yapılmıştır. Yeterlilikleri konusunda sıkında yaşayan kurumlar başta olmak üzere yükseköğretim kurumlarının tümüne TRT aracılığıyla televizyondan uzaktan eğitim derslerinin sunulabileceği bildirilmiştir (YÖK, 2020). 23 Mart 2020 tarihinde yükseköğretim kurumlarının yüzde altmış dördü başta olmak üzere, zaman geçtikçe daha geniş bir sahaya yayılmak suretiyle uzaktan eğitim modeline geçiş yapılmıştır. 2019-2020 öğretim yılının bahar döneminde yüz yüze olarak açılması planlanan toplam ders 736.341 adet olarak planlanmıştır. Fakat uzaktan eğitim modelinin devreye alınması ile birlikte 663.808 adet ders açılabilmiştir. Bu durum bize derslerin yüzde doksanının uzaktan eğitim teknikleri kullanılarak sunulduğunu göstermektedir. Sunuma açılan dersleri alanlarına göre mercek altına aldığımızda sağlık bilimlerinde %54, mühendislik bilimlerinde %77, fen bilimlerinde %78 ve sosyal bilimlerde %91 olduğu ortaya konulmuştur. Bu zaman diliminde öğrenci değerlendirmesine yönelik olarak hazırlanan tekniklerde de farklılaşma ortaya konulmuştur. Bu tekniklerin %83'ü proje, %91'i ödev, %66'sı çevrimiçi sınavlar ve %58'i ise kısa sınavlar biçiminde meydana getirilmiştir. Uygulanan bu değerlendirme teknikleri mercek altına alındığında herhangi bir derse yönelik birden fazla değerlendirme tekniğinin devreye alındığı gözlemlenmiştir (YÖK Değerlendirme Raporu, 2020).

2.3. Pandemi sürecinde okul müdürlerinin yaşadıkları sorunlar

Eğitim öğretim sürecinde Covid 19 salgınının bir takım sorunlara neden olduğu konusunda okul müdürleri ortak görüş sunmaktadırlar. Okul müdürlerine göre salgın sürecinde yaşanan sorunlar, eğitim öğretim sürecinin sekteye uğraması, uzaktan eğitim süreci ile birlikte eğitimde imkân ve fırsat eşitliğinin sağlanamadığı, öğrencilerin derse katılımlarının düşmesi bu nedenle de öğrencilerde ki öğrenme kayıp düzeyinin artması, öğrencilerin uzaktan eğitime adaptasyonlarında sorunlar yaşanması, teknolojik alt yapının eksikliğinden kaynaklı olarak yeterli düzeyde eğitime erişilememesi, yüz yüze, birlikte ve temas olmadan uzaktan eğitimin verilmesi sonucu öğrencilerde sosyal ve duygusal gelişimin zayıflaması, çocuklarda okula karşı aidiyet duygusunun körelmeye başlaması, uzaktan eğitimden dolayı ölçme değerlendirmenin yapılmasında zorlanılması, yetersiz kalınması, uygulamalı olarak işlenen derslerde uzaktan eğitimin verilmesi, teorik açıdan verimi düşürdüğü şeklindedir.

Harris ve Jones (2020), COVID-19 salgını ile birlikte toplumun refah seviyesinin düştüğünü ve bu durumun özellikle de gelir seviyesi düşük kişilerde daha fazla kendini gösterdiğini ifade etmektedirler. Harris (2020), COVID-19 sürecinde öğrencilerin aynı ölçüde eşit imkânlara sahip olmadıklarını, öğrencilerin bir kısmında internet, tablet vs gibi eğitim öğretim araçları mevcut iken bazılarında bulunmadığını vurgulamıştır. Saran (2020), covid 19 sürecinde gelişmekte olan ülkelerin, uzaktan verilen eğitimlerde yeterli düzeyde olmamaları nedeniyle eğitime erişimde fırsat eşitsizliğinin önemli bir sorun olarak karşılarına çıktığını vurgulamaktadır. Kavrayıcı ve Kesim (2021)

Mehmet ÖZDOĞRU (2021), öğrencilerin gelir düzeylerinin çok düşük olmasının, pandemi sürecinde bilgisayara, internete ve hatta televizyon gibi dijital iletişim araçlarına erişimlerinde engel teşkil ettiğinin ve bu durumun eğitim öğretim sürecini olumsuz yönde tetiklediğini ifade etmektedir. Saavedra (2020) , Covid19 salgını sürecinde öğrencilerdeki öğrenme kaybının artışına dikkat çekmektedir. Sarı ve Nayır, (2020) pandemi döneminde eğitim-öğretim süreçlerinde yaşanılan sorunların uluslararası raporlarda vurgulandığının altını çizmektedir.

Okul müdürlerinin Covid 19 salgını sürecinde karşılaşmış oldukları problemler ve bu problemler ile baş edebilme stratejilerinin ortaya çıkarıldığı bu çalışmada karşılaşılan sorunların, yönetimsel sorunlar olduğu, uzaktan eğitim sürecinde finansman sorunlarının ortaya çıktığı, iletişim sorunları, planlama ve personel yetersizliği ile ilgili sorunlar, okul ortamında karşılaşılan sorunlar ve eğitim öğretim sürecinde karşılaşılan diğer birçok sorunlar ile karşı karşıya kalınması şeklinde olduğudur. Karşılaşılan bu sorunlar karşısında okul müdürlerinin sorunlarını çözümü noktasında yönetimsel ve bireysel stratejiler kullandıkları görülmektedir (Özdoğru,2021) .

2.4. İlgili araştırmalar

Covid-19 salgını sürecinde okul yönetimlerinde de bir takım önemli gelişimler ve değişimlerin görüldüğü söylenebilir. Okul yönetiminin başarısı, okul merkezli yönetilen eğitim öğretim faaliyetlerinin başarıya ulaşmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Eğitim yönetimi ile okul yönetimi karşılaştırıldığında, eğitim yönetiminin sistem ile ilgilendiğini, okul yönetiminin ise okul bağlamında artış gösteren sorunlar ile ilgilendiği

görülmektedir. Eğitim yönetiminin eğitime bakış açısı makro düzeyde iken, okul yönetiminin eğitime bakış açısı mikro düzeydedir (Erdoğan, 2000).

Çalışmalarında pandemi döneminde uluslararası raporları inceleyen Sarı ve Nayır (2020), Kriz karşısında hazırlıksız olan ülkelerin, eğitim süreçlerinde de bu olumsuzluğun önemli bir sorun olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedirler. Raporlarda açıklanan bu bulgunun, araştırmalar sonucu elde edilen COVID-19 salgını sürecinde okul yönetimlerinin krize hazırlıksız yakalanmalarının karşılaşılan sorunlardan birisi olduğu bulgusuyla örtüşmektedir. Yönetimsel sorunlar alt kategorisinde değerlendirildiğinde okul müdürlerinin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi de karar süreçlerinde yaşamış oldukları sorunlardır. Covid-19 salgını sürecinde okul müdürlerinin, okul yönetimi ile almış oldukları kararlar konusunda, Bakanlık tarafından alınan kararlardaki boşluklar ve net olmayışı nedeniyle alınan kararlarda sürekli olarak değişikliğe gidildiğini, alınan kararlarda mevzuat ile uyarlılık olmadığını, kararların uygulanması aşamasında birlikteliğin sağlanamadığını, merkezi alınan kararların gecikmeli olarak alındığını ve bu kararlarda uygulayıcıların görüşlerinin değerlendirilmediği belirtilmektedir.

Külekçi Akyavuz ve Çakın (2020) da yapmış oldukları çalışmalarında, eğitimin yüz yüze gerçekleşmemesi nedeniyle, okul yöneticilerinin büyük çoğunluğunun öğrenciler, öğretmenler ve veliler ile iletişim kurmalarında zorlanmalarına neden olduğunu ve buna bağlı olarak da bir takım sorunlar yaşandığını dile getirmektedirler.

Memduhoğlu ve Meriç (2014), Covid-19 sürecinde okul müdürlerinin okulda karşılaşmış oldukları temel sorunun en çok finansman ve bütçe kaynaklı olduğunu ifade etmektedirler. Bu konuda Sarıce (2006) da okulun sağlıklı bir şekilde işleyişinin gerçekleşebilmesinin okulun finansmanı ve bütçesine bağlı olduğunu ifade etmekte okulun etkililiğinde finansman ve bütçenin önemine dikkati çekmektedir

Başaran ve Çınkır (2011), eğitim planlamasını okulun eğitimsel, örgütsel ve yönetimsel amaçlarına ulaşmasını sağlamak için gereken girdilerin sağlanması ve kullanılması yollarının kararlaştırılması süreci olarak belirtmiştir.

Semerci ve Çelik (2002), okullarda personel kaynaklı sıkıntıların da öğrenci kaynaklı sıkıntılar kadar önemli olduğunu ifade etmektedir. Külekçi Akyavuz ve Çakın da (2020) pandemi döneminde uzaktan eğitim nedeniyle öğretmenlerde ilgisizlik yaşandığını belirtmektedir. Sarı ve Nayır (2020), Covid-19 sürecinin öğretmenlerde strese neden olduğunu ve kendilerini kötü hissetmelerine neden olduğunu ifade etmektedir. Akmansoy (2012), okullarda karşılaşılan olumsuz olayların, öğrencilerin etkilenme düzeylerine bağlı olarak uzun süreli olabileceğini ve bu durumun da bireylerde motivasyon düşüklüğü, güvensizlik duygusu ve özgüven eksikliği vs gibi bir takım olumsuz davranışlara neden olabileceğini belirtmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemi ve durum çalışması kurgulanmıştır. Durum çalışması deseni, araştırmacı kontrolünün değişkenler üzerinde olmadığı, ele alınan sınırlandırılmış etkenler (bireyler, ortam, olay, süreç, zaman) ile durumun derinlemesine incelenmesi, nedensel bağlantıların keşfedilmesidir (Subaşı ve Okumuş, 2017; Leymun, Odabaşı ve Yurdakul, 2017). Araştırma, nitel veri toplama araçlarından, yarı yapılandırılmış görüşme formu kapsamında gerçekleştirilmiştir. Yarı-yapılandırılmış formlar, kişinin kendisini ifade etmesine olanak sağlayan bir formdur (Büyüköztürk vd., 2012). Yarı-yapılandırılmış görüşme soruları Google Form aracılığıyla katılımcılara ulaştırılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Batman ili Hasankeyf ilçesinde görev yapan 8 erkek, 2 kadın toplam 10 okul müdürü oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklemeye göre seçilmiştir. Ölçüt örneklem araştırmacı tarafından belirlenen bazı özelliklere göre katılımcıların seçilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

3.2.1. Katılımcıların Profili

Araştırmaya katılanların demografik değişkenlerine ilişkin bilgiler aşağıda verilen Tablo 3. 1'de gösterilmiştir.

Tablo 3. 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Değişkenleri

	Cinsiyet	*Mesleki Kıdem*	*Bulunduğu Okuldaki Görev Süresi*
Ö1	Erkek	16-20 yıl	6-7 yıl
Ö2	Erkek	16-20 yıl	6-7 yıl
Ö3	Kadın	6-10 yıl	3-5 yıl
Ö4	Erkek	11-15 yıl	8 yıl ve üzeri
Ö5	Erkek	6-10 yıl	0-2 yıl

Ö6	Erkek	11-15 yıl	0-2 yıl
Ö7	Erkek	16-20 yıl	6-7 yıl
Ö8	Erkek	6-10 yıl	3-5 yıl
Ö9	Erkek	11-15 yıl	6-7 yıl
Ö10	Kadın	11-15 yıl	3-5 yıl

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri toplamasında, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanması sürecinde literatür de taranarak görüşme soruları hazırlanmıştır. Araştırma sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu 10 okul müdürüne uygulanmıştır.

Görüşme, nitel araştırmada en sık kullanılan veri toplama aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım &Simsek, 2006: 119). Araştırma sürecinde edebiyat incelenmiş, araştırmanın doğasına uygun ve ilgili verilere ulaşmada en uygun tekniğin görümse tekniği olduğuna karar verilmiştir.

Görüşme soruları

- ✓ Pandemi sürecinde okul müdürlerinin yaşadıkları sorunlar nelerdir?
- ✓ Bu sorunların eğitim öğretim sürecine yansımaları nasıl olmuştur?
- ✓ Bu sorunlara nasıl çözüm üretmişlerdir?
- ✓ Sürece ilişkin genel değerlendirmeleri nedir?

3.4. Verilerin Toplanması

Verilere, katılımcılar ile yüz yüze yapılan görüşmeler ile ulaşılmıştır. Çalışma grubunun sorulara verdikleri cevaplar, aslını bozmadan orijinal görüşler korunarak araştırmacı tarafından kısaltılması sağlanacaktır. Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Bu form, uzman görüşlerine dayalı olarak oluşturulmuştur. Formun geçerliğini sağlamak için alan yazın taranmış daha önce gerçekleştirilmiş çalışmalar incelenmiştir. Bu bağlamda görüşme soruları hazırlanmıştır. Güvenirliği sağlamak için katılımcıların kendilerini rahat hissetmesi sağlanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizini gerçekleştirmek amacıyla betimsel analiz yönteminden yararlanılacaktır. Betimsel analiz yöntemi, bireylerin görüşlerinin irdelenmesi ve bu kapsamda yapılan çalışmalar ile kıyaslanması, gerekli karşılaştırmaların yorumlar ile belirtilmesi durumunu ifade etmektedir. Diğer yandan, elde edilen sonuçların neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde yorumlandığı bir analiz tekniği olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Betimsel analiz tekniğinde, verilerin azaltılması, verilerin sunumu, sonuç çıkarma ve doğrulama olmak üzere etkinlik basamakları oluşturulmaktadır (Türnüklü, 2000)

4. BULGULAR VE YORUM

4.1.-Araştırmada *"Pandemi sürecinde okul müdürlerinin yaşadıkları sorunlar nelerdir?"* sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Tablo 4.1. Pandemi sürecinde okul müdürlerinin yaşadıkları sorunlar nelerdir? Sorusuna dayalı görüşler

Temalar	*Kodlar*	*f*
Teknik Sorunlar	İnternet Alt yapı eksikliği	10
	Telefon, tablet, Bilgisayar donanımı	10
	Maddi imkânsızlık	5
	Temizlik/Hijyen Malzemeleri yetersizliği	4
	Temizlik personeli ihtiyacı	2
Kişisel Sorunlar	Velilerin umursamazlığı	5
	Öğretmenlerin isteksizliği	4
	Bakanlığın zamansız ve plansız kararları	4
	Üst makamların baskısı	2

Tablo 4.1'de Pandemi sürecinde okul müdürlerinin yaşadıkları sorunlar nelerdir**?** Sorusuna ilişkin olarak katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Görüşler Teknik Sorunlar ve Kişisel Sorunlar olmak üzere iki tema altında toplanmıştır. Teknik Sorunlarda en başta gelen sorunlar " *İnternet Alt yapı eksikliği"* ve *"Telefon, tablet, Bilgisayar donanımı"*'dır. Bu sorunları *"Maddi imkansızlık, Temizlik/Hijyen Malzemeleri yetersizliği, Temizlik personeli ihtiyacı"*takip etmiştir.

Katılımcıların bu soruya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

Salgın ile beraber daha önce hiç tecrübe edilmeyen yeni bir döneme geçilmiştir. Kırsal alanda eğitim öğretim hizmeti, sunan okulumuzun ve öğrencilerimizin bu sisteme uygun alt yapısı ve yeterli teknik donanımı yoktuAlt yapı olarak buna hazır değildik. Okulların hijyenik olarak hazır hale getirilmesinden, uzaktan eğitim çalışmalarının sağlıklı yürütülmesine kadar baş etmemiz gereken onlarca problem ile karşı karşıyaydık. Teknoloji alt yapı eksikliği fazlası ile belliydi.

Okulun temizliği ve dezenfekte edilmesi konusuna ağırlık vermek istedik. Fakat bu aşamada temizlik maddelerini temin konusunda büyük sıkıntılar yaşadık. Çünkü pandemi ile birlikte temizlik ürünlerinde çok fahiş fiyat artışları yaşanmakta idi. Zaten maddi imkânları kısıtlı olan bir okul olduğumuz için bu sıkıntıyı daha fazla yaşadık. Birinci önceliğimiz okulların çok daha temiz ve hijyenik ortamlara dönüştürmekti. Ancak bu çok kolay olmayacaktı. Bu konudaki en temel sıkıntımız personel ihtiyacıydı. Okulumuzda sadece 2 temizlik personelimiz vardı ve bu süreç için oldukça yetersizdi.

Kişisel Nedenler Temasında ise 4 ana sorun tespit edilmiştir. Bu sorunların başında "Velilerin umursamazlığı" gelmiştir. Bu sorunu "Öğretmenlerin isteksizliği, Bakanlığın zamansız ve plansız kararları, Üst makamların baskısı" takip etmiştir.

Katılımcıların bu soruya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

Uzaktan eğitim sürecinin uzaması Okul ve Veli işbirliğinde aksamalar yaşandı . Öğrencilerin okula gelmemesinden ötürü evde yaşadığı sıkıntılardan ötürü veli serzenişini bize yapıp bir yerde hesap soruyordu. Pandemi sürecinde bakanlığımızın Uzaktan eğitimle ilgili eylem planının olmaması, Eğitim-öğretimin sürekliliğinin kesintiye uğraması, aldığı kararlarının net ve anlaşılır olmaması bizi sürekli sorunlarla karşı karşıya bırakıyordu.

Uzaktan Eğitim için bulunduğumuz bölgenin fiziki yetersizliği, ailelerin sahip olduğu sosyo ekonomik durumdan kaynakları tablet/internet eksikliği ve buna bağlı olarak derse katılımın sağlanamaması en fazla bizi meşgul eden durumdu. Uzaktan eğitimle ilgili eylem planının olmaması ve Eğitim-öğretimin sürekliliğinin kesintiye uğraması, ve Bakanlığın aldığı kararların kararlarının net ve anlaşılır olmaması süreci sağlıklı yürütmemize engel oldu.

Pandemi sürecinde Bakanlığımız tarafından farklı zamanlarda farklı uygulamalar yürütüldü. Kimi zaman yarı yarıya öğrenci ile yüz yüze eğitim, kimi zaman tamamen uzaktan eğitim, kimi zaman da tamamen yüz yüze eğitim gibi farklı yöntemler kullanıldı. Bu değişim o kadar çok zamansız ve plansız yapılıyordu ki bizim bunu takip edip buna göre planlar yapmak, organize etmek, kararlar almamız güçleşiyordu.

4.2.- Araştırmada "*Bu sorunların eğitim-öğretim sürecine yansımaları nasıl olmuştur?"* sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Tablo 4.2 . Bu sorunların eğitim-öğretim sürecine yansımaları nasıl olmuştur? Sorusuna dayalı görüşler

Temalar	*Kodlar*	*f*
Öğretimsel Eksiklikler	Öğrenme Kayıpları	10
	Dersleri düzenli takip edememe	8
	Okuma yazma öğrenmede yaşanan aksaklıklar	8
Davranışsal Problemler	Sosyalleşememe	5
	Okul Kültürüne uyumda yaşan aksaklık	4
	Disiplinsiz hareketler	4
	Sosyal mesafe-maske- hijyen kurallarına uymama	2

Tablo 2'de Bu sorunların eğitim-öğretim sürecine yansımaları nasıl olmuştur? Sorusuna ilişkin olarak katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Tespit edilen etkiler "Öğretimsel Eksiklikler" ve Davranışşsal Problemler" olarak iki temada toplanmıştır.

Öğretimsel Eksiklikler temasında 3 kod belirlenmiştir. Bu temada belirtilen yansımaların başında öğrencilerin yaşadığı "Öğrenme Kayıpları" gelmiştir. Bunu"Dersleri düzenli takip edememe, Okuma yazma öğrenmede yaşanan aksaklıklar" takip etmiştir.

Katılımcıların bu soruya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

Sınıf mevcutlarımız ortalama 20-25 iken canlı derslere katılan öğrenci sayımız 5'i bulmadı çoğu defa. Bunun sonucu olarak öğretmenler ders kazanımlarını işleme ve yetiştirme konusunda büyük sıkıntılar yaşadılar. Canlı derslerin gerek süresi, canlı derslerde etkinliklerin kısıtlı olmasından dolayı öğrencilerimiz kazanımları kavrama ve öğrenme konusunda çok sıkıntı yaşadılar. Özellikle 1. Sınıflarımız okuma yazma sürecinde büyük problemler yaşadılar. Diğer sınıflarımız da kazanımları yeterince öğrenemediler. Ders eksiklerinin yanında öğlencilerimiz en fazla sosyal açıdan problem yaşadılar.

Özellikle okula yeni başlayan 1.sınıf öğrencilerinin öğrenmeleri hedeflenen amaçlara ulaşılamadı.Öğrenciler,okullar ve bölgeler arasında büyük farklar oluşmasına neden oldu.İmkanı olan öğrenciler ders başarılarında ilerlediği kadar imkanı olmayan öğrencilerde bir o kadar geriledi ve daha sonra telafisi güç olan öğrenme kayıpları meydana getirdi.

Derslerin uzaktan eğitim yoluyla verildiği andan itibaren gerek alt yapı eksikliği, gerekse öğrencilerin internete ulaşım imkanlarının kısıtlı olmasından dolayı öğrencilerimiz ders kazanımlarını öğrenme konusunda büyük zorluklar yaşadı. Öğrencilerin yaklaşık yüzde 5'lik kesimi hariç diğer öğrencilerimiz düzenli olarak canlı derslere katılamadı. Bu da canlı derslere nispeten daha düzenli girebilen öğrencilerle arasındaki makasın açılmasına sebep oldu.

Bu ve bunun gibi engellerden ötürü öğrencilerimizin en fazla yüzde 8-9'u canlı derslere düzenli girebiliyordu. Bunun sonucu olarak öğretmenler ders kazanımlarını işleme ve yetiştirme konusunda büyük sıkıntılar yaşadılar. Canlı derslerin hem süresi kısaydı hem de öğretmen ile bire bir etkileşim olmadığı için konun kavranması çok daha zaman alıyordu.

Davranışsal Problemler temasında 4 kod belirlenmiştir. Bu temada belirtilen yasımaların başında öğrencilerin yaşadığı " Sosyalleşememe" gelmiştir. Bu etkiyi "Okul Kültürüne uyumda yaşanan aksaklık, Disiplinsiz hareketler, Sosyal mesafe-maske- hijyen kurallarına uymama" takip etmiştir.

Katılımcıların bu soruya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

Okulların tamamen kapalı olduğu dönemlerde öğrencilerimiz okula gelmediğinden okuldaki arkadaşları ve öğretmeleri ile yaşadıkları sosyal ilişkiden uzak kaldılar. Okulda öğrendikleri düzen , disiplin ve okul kurallarından uzak kaldılar. Velilerimizden aldığımız bilgilerde de öğrenciler okula gelmedikleri için sosyallikten uzak kaldıkları için aile içinde de huzursuzluk yaşadılar.

Kişisel hijyen,toplumsal hijyen,korunma,mesafeli yaşam kriterlerine uyum sağlama maalesef çok zor alışkanlığa dönüştürülmeye uğraşılmıştır. Öğrencilerimiz gerek akademik olarak, gerekse sosyalleşme açısından büyük problemler ile karşı karşıya kalmışlardır.

Okulların tamamen kapalı olduğu dönemlerde öğrencilerimiz sosyal açlığa mahkum kaldılar. Okulda öğretmen ve arkadaşları ile geçirecekleri güzel zamandan mahrum kaldılar. Bu durumun sonucu olarak öğrencilerimizin ev ortamında da alışkanlıkları olumsuz anlamda değişti.

Yüz yüze eğitimin olduğu süreçlerde okulda maske kullanımı, fiziki olarak sosyal mesafe kurallarına uyulması konusunda büyük problemler yaşanmıştır.

Eğitim öğretim faaliyetlerinin maske mesafe ve hijyen kuralları çerçevesinde yapılması, ders saatlerinin azaltılması, pandeminin olumsuz psikolojisinin çocuklara etkisi eğitim faaliyetlerini düşey yönde etkilemiştir.

4.3.- Araştırmada *"Bu sorunlara nasıl çözüm ürettiniz?"* sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Tablo 4.3. Bu sorunlara nasıl çözüm üretmişlerdir? Sorusuna dayalı görüşler

Temalar	Kodlar	f
Eğitim Öğretim Faaliyetleri	Rehberlik Çalışmaları	10
	Moral Motivasyon çalışmaları	8
	Ödevlerin öğrencilere ulaştırılması	7
Teknik Çalışmalar	Tablet/Bilgisayar İnternet temini	10
	Okul hijyen ve dezenfektan çalışmaları	8
	Ders/teneffüs programı ve saatleri planlama	5

Tablo 4.3'de Bu sorunlara nasıl çözüm ürettiniz? Sorusuna ilişkin olarak katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Tespit edilen çözümler "Eğitim Öğretim Faaliyetleri" ve Teknik Çalışmalar" olarak iki temada toplanmıştır.

Eğitim Öğretim Faaliyetleri temasında 3 kod tespit edilmiştir. Eğitim Öğretim Faaliyetlerinde başta gelen faaliyet olarak "Rehberlik Çalışmaları" cevabı verilmiştir. Bunu "Moral Motivasyon çalışmaları, Ödevlerin öğrencilere ulaştırılması," çalışmaları takip etmiştir.

Katılımcıların bu soruya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

Salgın başlangıcından itibaren öğretmen ve öğrencilerimizin bu süreci en az hasarla atlatması için yoğun bir çaba içine girdik. Sürecinden başından sonuna kadar öğretmen ve öğrenci ve velilerimize gerekli rehberlik faaliyetlerini yürüttük. Öncelikle sene başında öğretmenlerimiz ile toplantı yaparak uzaktan eğitim sürecindeki yol haritamızı belirledik. Canlı derslere girme imkanı olamayan taşımalı öğrencilerimize öğretmenlerimizin hazırladığı haftalık ödevler göndererek derslerden geri kalmalarını önlemeye çalıştık.

Salgın başında uzaktan eğitim nasıl olacak nasıl bir yol izlenecek yönündeki açıklamalar takip edilip sistemi tanımaya çalıştık. Öğretmenlere gerekli moral ve motivasyon çalışmalarını yaptık. Daha sonra her veliye ulaşıp süreç hakkında gerekli bilgilendirme çalışmalarını yaptık. Teknik olarak ulaşamadığımız öğrenciler için ödevler, çalışma kağıtları oluşturduk ve bu çalışmaları evlerine götürerek ulaştırmaya çalıştık.

Okul idaresi olarak öğretmen ve öğrenci ve velilerimize gerekli rehberlik faaliyetlerini yürüttük. Derse girme imkanı bulunmayan taşımalı öğrencilerimize belli aralıklarla öğretmenlerinin hazırladıkları çalışma kağıtlarını ve kütüphaneden okumaları için hikayeler gönderdik.

Canlı derslere girme imkanı olamayan öğrencilere ders öğretmenlerinin hazırladıkları çalışma kağıtlarını göndererek derslerden geri kalmalarının önüne geçmeye çalıştık. Başta Okul Rehber Öğretmenimiz ve Sınıf Rehber Öğretmenleri ile öğrencilere gerekli psikolojik destek verdik. Özellikle yüz yüze eğitime geçildiği dönemde öğrencilerin adaptasyon surecini sorunsuz aşmasını sağlamaya çalıştık. Pandemiden dolayı çocuklarda oluşan korku ve kaygıların aşılmasını sağlayacak çalışmalar yürüttük. Velilerle sürekli iletişim halinde kalarak öğrenci başarısı için koordine halinde kaldık.

Teknik Çalışmalar temasında 3 kod tespit edilmiştir. Teknik Çalışmalar kapsamında başta gelen çalışma olarak "Tablet/Bilgisayar İnternet temini" cevabı verilmiştir. Bunu "Okul hijyen ve dezenfektan çalışmaları, Ders/teneffüs programı ve saatleri planlama" çalışmaları takip etmiştir.

Katılımcıların bu soruya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

Tablet-telefon ve internet ihtiyacı olan öğrencilerin listesini belirleyerek İlçe Milli Eğitim Müdürlüğümüz üzerinden Kaymakamlığa ulaştırdık. Bu öğrencilerimizin bir kısmına Kaymakamlık , Belediye ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığı ile internet ve tablet temin ettik.

Okulun hijyenik kalması için her okul çıkışında rutin temizlikten sonra yüzeyleri ve öğrencilerin temas ettiği yüzeyleri antibakteriyel temizleyicilerle temizlettik. Yüz yüze eğitimin olmadığı Çarşamba günleri ve hafta sonu okulun tamamını ilaçladık.

Uzaktan Eğitim için kullanılacak zoom.google meet,eba gibi platformları tanıttık

Canlı derslerin et etkin şekilde yürütülmesi için okulumuzun imkanlarını sonuna kadar sunduk. Evde canlı derslere girme imkanı olmayan öğrencilerimizi okula getirterek okuldaki bilgisayarlardan derse girmesini sağladık. Sınıflar bazında detaylı ders programları yaparak çakışma olmayacak şekilde daha fazla öğrencinin derse girmesine olanak verdik.

4.4- Araştırmada *"Sürece ilişkin genel değerlendirmeleriniz nelerdir?"* sorusuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir.

Tablo 4.4. Sürece ilişkin genel değerlendirmeleriniz nelerdir? Sorusuna dayalı görüşler

Temalar	Kodlar	f
Olumlu Yansımalar	Kişisel hijyene gösterilen özenin artması	8
	Teknolojik araçları kullanma becerisinin gelişmesi	6
	Uzaktan Eğitimde alt yapıdaki ilerlemeler	5
Olumsuz Yansımalar	Öğrenme kayıplarına sebep olma	10
	Öğrencilerin teknoloji bağımlılığının artması	10
	Öğretmen-veli ilişksinin olumsuz etkilenmesi	8
	Öğrencilerin okulun sosyal ortamından uzak kalması	5

Tablo 4.4'de Sürece ilişkin genel değerlendirmeleriniz nelerdir? Sorusuna ilişkin olarak katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Tespit edilen değerlendirmeler "Olumlu yansımalar" ve Olumsuz Yansımalar" olarak iki temada toplanmıştır.

Olumlu Yansımalar temasında 3 kod tespit edilmiştir. Bu temada başta gelen değerlendirme olarak "Kişisel hijyene gösterilen özenin artması" cevabı verilmiştir. Bunu "Teknolojik araçları kullanma, Uzaktan Eğitimde alt yapıdaki ilerlemeler," çalışmaları takip etmiştir.

Katılımcıların bu soruya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

Pandemi bize ve öğrencilere online eğitimin kapılarını açmış, bilim çağında öğrencilerin teknolojik araçları kullanma kabiliyetini arttırıştır. Online eğitimde öğrenciye faydanın ve öğrenci motivasyonun artırılması için farklı platform (metaverse) fikirlerinin oluşmasına sebep olmuştur.

Online eğitim yetersiz kalsa da büyük bir proje idi ve az da olsa öğrencilerin okul ile bağlarının kopmaması yönünde verimli bir çalışma olarak sürdürülmüştür.

Uzaktan eğitim süreci birlikte öğrencilerin teknolojik araçları ve interneti kullanımı becerisi ilerlemiştir. Böylece öğrenciler, bilgisayar ve internet ortamlarının sadece bir eğlence, bir oyun aracı olmanın ötesinde bir öğretim işlevinin olduğunu da görmüşlerdir.

Daha önce kurulan Eğitim Bilişim Ağı (EBA) salgın sürecinde sistem daha da güçlendirildi ve yeni uygulamalar hayata geçirildi. Bu sayede eğtiimde alternatif çözüm yolları üretildi.

Pandemi ile birlikte öğrenciler el yıkama, kişisel temizliğine ve düzenine daha fazla önem vermeye başladı.

Olumsuz Yansımalar temasında 4 kod tespit edilmiştir. Bu temada başta gelen değerlendirme olarak "Öğrenme kayıplarına sebep olma" ve Öğrencilerin teknoloji bağımlılığının artması" cevapları verilmiştir. Bu cevapları " Öğretmen-veli ilişksinin olumsuz etkilenmesi, Öğrencilerin okulun sosyal ortamından uzak kalması" takip etmiştir.

Katılımcıların bu soruya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

Sınıfı okuyan öğrencilerin okuma ve yazması istenen seviye ve yeterliliğe ulaşmadı. Salgının başlangıcında velilerin öğrencilerin eksiklerini giderme ve eğitimlerini takip etme eğilimi zaman geçtikçe umursamaz bir hal almaya başladı. Bu bağlamda öğretmen-veli bağı ciddi bir hasar aldı ve bunun sonucu öğrenciye yansıdı. Öğrencilerin ders takibi ve öğretmenin evde yapılması için verdiği çalışmalar veli tarafından gereğince kontrol edilmediği için öğrenci başarısında olumsuz bir etki yarattı. Canlı dersler için öğrenciler tablet ve bilgisayar ile çok fazla vakit geçirdi. Amacının dışına çıkarak tam bir bağımlı oldular.

Öğretmen-veli ve öğrenci arasını olumsuz olarak etkilemiştir. Bu süreçte öğretmen tarafından verilen görevler veliler ve öğrenciler tarafından yerine getirilmemiş ve iki tarafın kayıtsız davranmasına kadar gidebilmiştir. Bu durum öğretmeni hem üzmüş hem de yıpratmıştır. Özellikle 1.5.ve 9. sınıf öğrencilerinde öğrenme eksikliklerini meydana getirmiştir. Ara sınıftaki öğrencilerde ise öğrenme kayıpları meydana getirmiştir.

Eğitime erişimde yaşanan teknik sorunlar, öğrenci öğretmen arasında sanal bir ilişkinin bulunması, öğrencilerin sosyal açıdan birbirleri ile iletişim kuramamaları bu sorunların başında gelmektedir. Öğrenciler teknoloji ile fazla içli dışlı olduğundan ciddi mabada bağımlı olmuşlardır. İnternete erişim imkanı aynı olmadığından öğrenciler arasında sosyal ve akademik açsından büyük farklılıklar meydana geldi.

Pandemi toplumda olduğu gibi okulda derin olumsuz etkiler bırakan bir dönem oldu. Pandemi süresince öğrenci sürekli evde olduğu için ve bu süreçte veliye çok daha fazla bir yük bindiği için bir yerden sonra velilerimizde umursamamazlık başladı. Öğrencilerin ders takibi ve sağlıklı bir ölçme değerlendirme yapılamadığı için ciddi öğrenme eksiklikleri oluştu.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın yapıldığı katılımcıların verdikleri cevaplara göre elde edilen bulgular şu şekildedir;

Araştırmada "Pandemi sürecinde okul müdürlerinin yaşadıkları sorunlar nelerdir?" Sorusu sorulduğunda "İnternet Alt yapı eksikliği" ve "Telefon, tablet, Bilgisayar donanımı" cevabının yoğun olarak verildiği görülmektedir. Bu sorunların ardından "Maddi imkansızlık, Temizlik/Hijyen Malzemeleri yetersizliği, Temizlik personeli ihtiyacı, Velilerin umursamazlığı, Öğretmenlerin isteksizliği, Bakanlığın zamansız ve plansız kararları, Üst makamların baskısı"gibi sorunlar gelmektedir. Buna göre pandemi sürecinde okul müdürlerinin yaşadıkları en büyük sorun internet alt yapı ve donanımı ve teknolojik donanım olmuştur.

Araştırmada "Bu sorunların eğitim-öğretim sürecine yansımaları nasıl olmuştur? Sorusu sorulduğunda katılımcıların en yoğun olarak ifade ettiği yansımanın "Öğrenme Kayıpları"olduğu görülmüştür. Bu etkinin ardından "Dersleri düzenli takip edememe, Okuma yazma öğrenmede yaşanan aksaklıklar, Sosyalleşememe, Okul Kültürüne uyumda yaşanan aksaklık, Disiplinsiz hareketler, Sosyal mesafe-maske- hijyen kurallarına uymama" gibi problemler ard arda gelmiştir. Buna göre bu süreçte yaşanan sorunlar eğitim sürecini olumsuz olarak etkilemiş ve öğrenciler tam olarak kazanım sağlayamadıkları gibi sosyal açıdan da problemler yaşamışlardır.

Araştırmada "Bu sorunlara nasıl çözüm ürettiniz? Sorusu sorulduğunda katılımcılar çözüm yolu olarak en çok "Rehberlik Çalışmaları" ve "Tablet/Bilgisayar İnternet temini" çalışmalarına ağırlık vermiştir. Bu çalışmaları "Moral Motivasyon çalışmaları, Ödevlerin öğrencilere ulaştırılması, Okul hijyen ve dezenfektan çalışmaları, Ders/teneffüs programı ve saatleri planlama" çalışmaları takip etmiştir. Buna göre okul müdürleri bu sorunları çözebilmek için en çok rehberlik faaliyetleri yürütmüş teknolojik alt yapıdaki eksiği tamamlamak için çözüm yolları üretmeye çalışmıştır.

Araştırmada "Sürece ilişkin genel değerlendirmeleriniz nelerdir? Sorusu sorulduğunda katılımcıların çoğunluğu "Öğrenme kayıplarına sebep olma" ve "Öğrencilerin teknoloji bağımlılığının artması" gibi değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmeleri "Öğretmen-veli ilişkisinin olumsuz etkilenmesi, Öğrencilerin okulun sosyal ortamından uzak kalması" gibi olumsuz sonuçlar ve "Kişisel hijyene gösterilen özen, Teknolojik araçları kullanma becerisinin gelişmesi ve Uzaktan Eğitimde alt yapıdaki ilerlemeler" olumlu yansımalar takip etmiştir. Buna göre sürecin eğitime olumsuz etkilerinin yanında olumlu yansımalarının da olduğu tespit edilmiştir. Süreç özellikle materyal ve teknolojik alt yapı eksikliği nedeni ile eğitimde fırsat eşitliği ilkesinin sağlanamamasına ve nedenle ciddi öğrenme kayıplarına sebep olmuştur. Sürecin olumlu etkileri olarak öğrencilerin teknolojik bilgi ve becerisi artmıştır.

5.2. Öneriler

Yapılan araştırma sonucuna göre şu öneriler belirtilebilir. MEB ilerki yıllarda ortaya çıkabilecek ve eğitim sistemimizi olumsuz etki altına alabilecek salgın v.b. durumlar için eğitimin işlevini yürütebilmesi için eylem planları hazırlamalıdır. Eylem planları hazırlarken başta öğretmenler ve okul müdürleri olmak üzere sahadaki tüm paydaşların görüş ve önerilerini dikkate almalıdır. Salgın gibi olağanüstü dönemlerde çalışanların yapması gerekenler ile ilgili olarak hizmet içi eğitim faaliyetleri yapılmalıdır. Okullar kriz dönemlerinde uzaktan eğitim faaliyetlerini sorunsuz yürütmek için teknolojik olarak yeterli donatıma sahip olarak hazır hale getirilmelidir. Covid-19 salgınıyla meydana gelen öğrenme kayıpları tespit edilip, telafi eğitimleri düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

1. Akmansoy, V. (2012), Kaos teorisi ve eğitime yansımaları: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur
2. Bakioğlu, B. ve Çevik, M. (2020). COVID-19 Pandemisi sürecinde fen bilimleri öğretmenlerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. Electronic Turkish Studies, https://www.researchgate.net/publication/343987702 adresinden erişildi.
3. Başaran, İ. E. & Çınkır, S. (2011). Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi. Ankara: Ekinoks Yayınları.
4. Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi,https://dergipark.org.tr/tr/pub/auad/issue/55662/761354 adresinden erişildi.
5. Erdoğan, İ. (2000). Okul yönetimi ve öğretim liderliği. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
6. Güngör, H. (2014). http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/acilyardimveafetyo-netimi_ao/deavad.pdf alınmıştır.
7. Hatchett, R.J.,C.E. Mecher, and M. Lipsitch, (2007). Public health interventions and epidemic intensity during the 1918 Influenza pandemic. Proceedings of the National Academy of Sciences. human-rights/index.html adresinden erişilmiştir.
8. İşman, A. (1998). Uzaktan eğitim. Sakarya: Değişim Yayınları.
9. Külekçi Akyavuz, E. & Çakın, M. (2020). Covid-19 salgınının eğitime etkisi konusunda okul yöneticilerinin görüşleri. Turkish Studies, 15(4), 723-737.
10. Kuhfeld, M., Tarasawa, B., Johnson, A., Ruzek, E. and Lewis, K. (2020). Learning during COVID-19: Initial findings on students' reading and math achievement and growth. NWEA, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1590553 adresinden erişildi.
11. MEB (2020a). http://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-23-Martta-baslayacak-uzaktan-egitime-iliskin-detaylari-anlatti/haber/20554/tr web adresinden alınmıştır.
12. MEB. (2020). Bakan Selçuk, Koronavirüs'e Karşı Eğitim Alanında Alınan Tedbirleri Açıkladı.https://www.meb.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.
13. MEB. (2020c). EBA ve Canlı Sınıf Kullanım Saatlerinde Artış. https://yegitek.meb.gov.tr/www/eba-ve-canli-sinif-kullanim-saatlerinde-artis/ icerik/3041
14. Memduhoğlu, H. B. & Meriç, E. (2014). Okul müdürlerinin eğitim yönetiminin işlevleri bağlamında yönetim sürecinde karşılaştıkları temel sorunlar. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(33), 653-666
15. Rasmussen SA, Jamieson DJ. (2020). Public Health Decision Making during COVID- 19 — Fulfilling the CDC Pledge to the American People. The New England Journal of Medicine.

16. ÖZDOĞRU M. (2021). COVID-19 Salgınında Okul Müdürlerinin Yönetiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu sorunlarla Başa Çıkma Stratejileri Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1663073 adresinden erişildi.
17. Sarı, T. & Nayır, F. (2020). Pandemi dönemi eğitim: sorunlar ve fırsatlar. Turkish Studies, 15(4), 959-975.
18. Semerci, Y. & Çelik, P. (2002). İlköğretimde problemler ve çözüm yolları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetim, 30(30) , 205-218.
19. UNESCO. (2020a). School closures caused by Coronavirus (Covid-19). UNESCO. https://en.unesco. org/covid19/educationresponse adresinden erişilmiştir.
20. Wikipedia. (2020a). 2019-20 koronavirüs pandemisi. https://tr.wikipedia.org/-wiki/2019-20_koronavir%C3%BCs_pandemisi, web adresinden alınmıştır.
21. Wikipedia. (2020b). Impact of the 2019–20 coronavirus pandemic on education. https://en.wikipedia.org/wiki/Impact_of_the_2019%E2%80%9320_coronavirus_pandemic_on_education, web adresinden alınmıştır.
22. Worby CJ, Chaves SS, Wallinga J, (2015). On the relative role of different age groups in influenza epidemics. Epidemics.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Sports Sciences

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3052-3060

Arrival
09 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64508
Article Serial Number
22

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64508

How to Cite This Article
Akıncı, A. Y. (2022). "Beden Eğitimi ve Spor Aday Öğretmenlerinin Yirmi Birinci Yüzyıl Beceri ve Kariyer Stresleri Arasındaki İlişki" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3052-3060

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Beden Eğitimi ve Spor Aday Öğretmenlerinin Yirmi Birinci Yüzyıl Beceri ve Kariyer Stresleri Arasındaki İlişki

The Relationship Between Physical Education and Sports Teacher Canditates' Twenty-First Century Skills and Career Stresses

Abdullah Yavuz Akıncı [1]

[1] Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Isparta, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının yirmi birinci yüzyıl beceri ve kariyer stresleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Araştırmaya 2021-2022 eğitim öğretim yılı Süleyman Demirel Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği bölümünde eğitim alan basit tesadüfü yöntem ile seçilmiş gönüllü 102 öğrenci katılmıştır. Araştırmada kişisel bilgi formu, Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerileri Ölçeği ve Kariyer Stresi ölçekleri veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Verilerin analizinde; tanımlayıcı istatistiksel yöntemler olarak sayılar, yüzdeler, ortalama değerler ve standart değerler kullanılmış, sürekli değişkenler için ise Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır.

Sonuç olarak beden eğitimi aday öğretmenlerinin 21. YY becerileri alt başlıklarından BTOB ile KBBİ ve Kariyer stresi toplam arasında orta; DÇ ve İBB arasında düşük düzeyde pozitif yönde;

GİB ile KBBİ ve Kariyer Stresi Toplam arasında orta düzeyde ve DÇ ile İBB arasında düşük düzeyde pozitif yönde;

SSLB ile KBBİ arasında orta düzeyde ve DÇ ile Kariyer stresi toplamı arasında düşük düzeyde pozitif yönde;

KB ile KBBİ ve Kariyer Stresi Toplamı arasında orta düzeyde ve DÇ arasında düşük düzeyde pozitif yönde;

21. YY Becerileri toplam puanı ile KBBİ ve Kariyer Stresi Toplamı arasında orta düzeyde ve DÇ ile İBB arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir.

Bu durumun da 21. Yy becerileri düşük olan öğrencilerin, Kariyer Belirsizliğinden kaynaklanan stres ile başa çıkamamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi ve Spor, Öğretmen Adayı, 21. YY Becerileri, Kariyer Stresi

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between physical education and sports teacher candidates' twenty-first century skills and career stress.

102 students voluntarily selected by random method, studying in the Department of Physical Education and Sports Teaching at Süleyman Demirel University Faculty of Sports Sciences in the 2021-2022 academic year, participated in the research.

Personal information form, Multidimensional 21st Century Skills Scale and Career Stress Scales were used as data collection tools in the study. In the analysis of data, numbers, percentages, mean values and standard values were used as descriptive statistical methods, and Pearson correlation analysis was applied for continuous variables.

As a result, between the sub-headings of 21st century skills of physical education novice teachers, ITLS and CULK and Career stress are moderate; Low level positive between EC and JFP; Moderately positive between EIS and CULK and Career Stress Total and low positive between EC and JFP; Moderately positive between SRLS and CULK, and low positive between EC and Career stress sum; Moderately positive between CA and CULK and Career Stress Sum, and between EC low level of positive; A moderate positive correlation was found between 21st Century Skills total score and CULK and Career Stress Total, and a low level positive correlation between EC and JFP. It is thought that this situation is due to the inability of students with low 21st century skills to cope with the stress caused by career uncertainty.

Keywords: Physical Education and Sports, Teacher Candidate, 21st Century Skills, Career Stress

1. GİRİŞ

Tarım Çağından Sanayi Çağına ve günümüz Bilgi Çağına kadar yaşanan endüstriyel değişimle, işler giderek azalmakta ve otomatik hale gelmektedir (Trilling ve Fadel, 2009). Bilgi tabanlı ve teknoloji destekli yeni dünyada istihdam edilebilir olmak için, öğrencilerin aranan becerilerde kendilerini kanıtlamaları gerekmektedir. 21. yüzyıl becerileri olarak adlandırılan kavram bilgi ve iletişim teknolojisi okuryazarlığı ve yaşam becerileri (Çimen ve Akıncı, 2021; Çelenk, 2021) konularında öğrenme ve düşünmeyi içerir (Trilling ve Fadel, 2009). Öğrenme ve yenilikçilik becerileri, 21. yüzyılda giderek daha karmaşık bir yaşam ve çalışma ortamına hazırlanan öğrencileri ayıran beceriler olarak giderek daha fazla kabul görmektedir. Bu beceri grubuna iletişim ve iş birliği, eleştirel düşünme ve problem çözme ile yaratıcılık ve yenilik, konuları da eklenmektedir.

Mevcut bilgi bolluğuna erişmek için yeni araçlarla giderek daha fazla bağlantılı olan iş dünyasına farklı bir alan olarak bilgi, medya ve teknoloji becerileri de eklenmektedir. 21. yüzyılda başarılı olabilmek için bireylerin bilgi, medya ve teknoloji ile ilgili bir dizi eleştirel ve işlevsel düşünme becerilerini sergileyebilmeleri gerekmektedir. Bilgi okuryazarlığı kapsamında bireylerden bilgiye erişmeleri, bunları değerlendirmeleri, kullanmaları ve yönetmeleri beklenir. Medya okuryazarlığında öğrenciler medyayı analiz edecek ve medya ürünleri yaratacak, bilgi, iletişim ve teknoloji okuryazarlığında yetkinlik göstermek için, teknolojiyi etkili ve etik bir şekilde

uygulayacaklardır. Günümüz hayat ve iş ortamı düşünme becerilerinden ve alan bilgisinden çok daha fazlasını gerektirmektedir. Rekabetin öne çıktığı bilgi çağında karmaşık yaşam ve çalışma ortamlarında başarılı olmaları, yeterli yaşam ve kariyer becerilerini geliştirmelerine bağlıdır.

Gardner (2010) 21. Yüzyıl için gerekli olan beş tür zihin olduğunu, bunlardan üçünün doğası gereği öncelikle bilişsel olan disiplinli zihin, sentezleyen zihin ve yaratan zihin olduğunu belirtmiştir. Diğer ikisinin ise saygı ve etik olduğunu söylemiştir. Bu özelliklere sahip öğrencilerin sorunlara farklı yorumlayabilen ve işbirlikçi kararlara alabilen bireyler olacağını belirtmiştir. Günümüz öğrencileri, dijital dünyaya doğan bir nesil olmaları nedeniyle, dijital nesil olarak adlandırılırlar. Bu neslin evlerinde bilgisayar ve internet erişimi, kendilerinin veya ebeveynlerinin cep telefonları bulunmakta ve cep telefonuyla mesajlaşabilen ilk nesil olarak karşımıza çıkmakta, televizyonlarında yüzlerce kanal bulunmakta, dolayısıyla hayatlarını dijital bir dünyada geçiren ilk çocuklar olmaktadırlar. Herkesten daha hızlı bir şekilde bilgiye ulaşabilen bu nesil, odaklanma ve konsantrasyon sorunları yaşamaktadır (Houle ve Cobb, 2011).

Öğrencilerin memnuniyetsizliğinin ve ilgisizliğinin yaygın doğasına ilişkin kapsayıcı hipotez "Gençlerin yüzleşmeleri gereken gerçekler hızla değişirken, eğitimleri konusundaki fikirlerimizin hâlâ geleneksel beklentilere göre şekillendirilmesidir" (Csikszentmihalyi ve Schneider, 2000). Shernoff vd., (2003) yaptıkları çalışmada bu hipotezi doğrulayarak, öğrencilerin okuldaki zamanlarının %81'inin ders dinleyerek, oturarak, sınavda veya sosyal medyada geçtiğini ortaya koymuş, Fisher (2009) ise ders saatinin %63'ü dinleme, not tutma gibi etkinliklere harcandığını ve %17'sinin ise öğretmeni bekleyerek geçtiğini belirtmiştir. Son yıllarda yapılan araştırmalar ise, öğretimde öğrenci merkezli yaklaşımlara doğru bir kayma olmasına rağmen, klasik yaklaşımların hala daha kavramsal yaklaşımlara göre üstün olduğunu göstermektedir (Kim, 2019). Bu etkinliklerin pasif doğası, öğrencilerin okulda öğrendiklerini 21. yüzyıl yaşamının karmaşıklığına uyumlarını zorlaştırmakta, bu durum eğitim deneyimlerinin temel yaşamlarıyla alakasız olmasına neden olmaktadır (Shernoff vd., 2003).

Günümüz gençleri, ebeveynlerinin yaşamadığı birçok zorlukla karşı karşıyadır. Ergenler 21. yüzyılın baskılarıyla başa çıkmakta zorlanmakta ve bu tür stresörlerle başa çıkabilmek için eğitim programları talep etmektedirler (Frydenberg vd., 2004). Dijital nesil için sosyal medyanın iletişimde artan bir rolü bulunmaktadır. Her an bağlantı kurabilme imkânı, bir kısıtlaması olmaksızın 24 saat iletişim talebini ortaya çıkarmıştır (Houle ve Cobb, 2011). Bu durum eğitimcilerin ve öğrenme ortamlarının dönüştürülmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bunun için eğitim kurumlarının vizyon, misyon gibi değerlerinin uyumlu hale getirilmesi gereklidir. Teknoloji kullanımı bağlantılı mesleki gelişimle ilgili, sadece kaynağın veya aracın nasıl kullanılacağının değil, aynı zamanda öğrencinin gelişimi ve başarısı için standartlara dayalı bir derse, araç veya teknolojinin nasıl uyarlanacağı konusu da önemlidir. Bu doğrultuda amaç sunulan standart, içerik, beceri veya yönerge ile bağlantıyı güçlendirmek için teknolojinin bir araç olarak kullanması olmalıdır. Bu amaca ulaşmak için profesyonel gelişim, paydaşların desteklendiği uzun vadeli, sürekli bir yaklaşım benimsenmelidir.

Eğitim sisteminde lise dengi okullar ile üniversitelerde eğitim gören öğrenciler ergen olarak sınıflandırılmaktadır. Bu dönemde yaşadıkları hızlı fiziksel değişimler ve zihinsel gelişim nedeniyle kendi iç dünyalarında ya da sosyal çevreleriyle uyum sorunları yaşayabilmekte, yaşadıkları sorunlar psikolojik sıkıntılara neden olabilmektedir. Günümüzde stres hayatın vazgeçilemez bir parçası olmuştur. Stres kavramı Pinel (2003) tarafından algılanan tehdide fizyolojik olarak verilen tepki şeklinde ifade edilmekte olup, baskı ve olumsuz etkileri ortaya çıkarmakta (Benson ve Stuart, 1992) ve uyum sağlama işlevi gören nörolojik ve fizyolojik tepkiler olarak ifade edilmektedir (Franken, 1994). Dolayısıyla rutin yaşamda yeniden düzenleme gerektiren herhangi bir değişiklik stresli olarak değerlendirilebilir.

Birçok öğrenci okul, iş, aile ve sosyal çevrelerinde yaşadıkları yoğunluk nedeniyle stresle karşı karşıya kalmaktadır. Ne acıdır ki, stres bazı öğrenciler için neredeyse bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Ağır stresin olumsuz etkilerinin başarısızlığa sebep olabilmesi nedeniyle, stresin üniversite öğrencisinin yaşam biçimi haline gelmesine izin vermek gerçekten tehlikelidir.

Beynin strese aşinalığı, fiziksel bir reaksiyonu tetikleyerek, hafızaya kolaylıkla zarar verebilir, dolayısıyla daha fazla zihinsel reaksiyona veya hataya yol açabilir. Öğrencilerde başarma zorunluluğu, okul baskısı, gelecek belirsizliği ve üniversite ortamına uyum zorlukları, farklı türde stresörlere sebep olur. Bu durumdaki öğrenciler, akademik performanslarını etkileyebilecek fiziksel, sosyal, duygusal ve ailevi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Fish ve Nies, 1996; Chew-Graham vd., 2003). David (2009) çalışmasında, üniversite öğrencilerinin stres seviyelerinin, herhangi bir insandan daha yüksek olduğunu, öğrencilerinin üniversite hayatlarında depresyon yaşamaya daha yatkın olduklarını ortaya koymuştur.

Sağlıklı bir yaşam için, stres en önemli düşmandır. Bir baskı veya başa çıkabilme yeteneği zayıfladığında stres ortaya çıkar. Dolayısıyla stres fiziksel, zihinsel veya duygusal bir uyum veya tepki gerektiren bir değişikliğe verilen

tepkidir. Günümüzde sınırlı bir zamanda ortaya çıkan akademik baskı ve ebeveyn beklentisi, öğrencilerin stres seviyelerini tehlikeli bir şekilde yükseltmektedir. Yüksek stresin öğrencilerin sağlığını etkilemesi muhtemeldir (Elizabeth, 2003).

Başa çıkma stratejilerinin bireyde stres düzeyini etkilediği bilinmektedir. Çoğu öğrenci için üniversite ortamında stresi yönetmek zor olabilir. Ancak stresi nasıl yönetebileceklerini öğrenmeleri, öğrencilerin sosyal ve akademik baskılarla başa çıkabilmelerine ve sağlıklı bir üniversite deneyimine sahip olmasına yardımcı olabilir. Etkili zaman yönetimi stratejileri, akademik performansı arttırması (Campbell ve Svenson, 1992) nedeniyle sıklıkla önerilir. Etkili zaman yönetim programları, önemli işleri son tarihten önce başlatmayı, küçük parçalara ayırmayı ve daha az önemli olanları programlı bir şekilde yapmayı önerse de öğrenciler bu durumu görmezden gelir ve sınav öncesi kaçınılmaz bir şekilde bu sıkıntıyı yaşarlar (Brown, 1991).

Öğrenciler, stres yaşamalarına neden olan çeşitli faktörlerin baskısı altındadır (Strong vd., 2008). Ortaöğretimden üniversite düzeyine kadar tüm eğitim sistemlerinde öğrenciler çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Üniversite öğrencileri, dar zamanda tamamlamaları gereken ödevler ve ortamın zorlu şartları nedeniyle strese maruz kalabileceklerini anlamalıdır. Üniversite ortamında ödev, sınav, proje gibi görevlerin tamamlanmasını sağlamak için zaman doğru yönetilemezse, stres yaşanması kaçınılmazdır. Üniversite dönemi öğrencilerin önemli kararlar almak zorunda kaldıkları, yetişkinliğe girecekleri kritik bir dönemdedir, çünkü sonrasında hem kendi geçimlerini sağlamak hem de ailelerini desteklemek için bir işe ihtiyaçları vardır. Dolayısıyla öğrencilik dönemlerinde olduğu gibi, meslek hayatlarında da sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri için stres yönetimi becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir (David, 2009).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada, mevcut durumu ortaya koymaya yarayan tarama yöntemi ile iki ve daha fazla değişken arasında, birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan ilişkisel yöntem kullanılmıştır (Karasar, 2007).

2.2. Araştırma Grubu

Araştırmada Süleyman Demirel Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği bölümünde 2021-2022 öğretim yılında öğrenim gören basit tesadüfü yöntem (Çıngı, 1994) ile seçilmiş 102 gönüllü öğrenci yer almıştır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Bilgileri

	Değişkenler	N	%
Cinsiyet	Erkek	66	64,7
	Kadın	36	35,3
	Toplam	102	100
Yaş	20 yaş ve altı	33	32,4
	21-23 yaş	55	53,9
	24 yaş ve üstü	14	13,7
	Toplam	102	100,0
Sınıf	2	36	35,3
	3	35	34,3
	4	31	30,4
	Toplam	102	100,0
Genel Akademik Not Ortalaması	2,00-2,99	54	52,9
	3,00-4,00	48	47,1
	Toplam	102	100,0

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre %64,7'sinin erkek, %35,3'ünün kadın olduğu, yaş guruplarına göre ise %32,4'ünün 20 yaş ve altı, %53,9'unun 21-23 yaş arası, %13,7'sinin 24 yaş ve üstü olduğu anlaşılmıştır. Öğrenim görülen sınıf düzeyine göre %35,3'ünün 2. Sınıf, %34,3'ünün 3. Sınıf, %30,4'ünün 4. Sınıfta olduğu, Genel Akademik Not Ortalamasına göre ise %52,9'unun 2,00-2,99 arasında, %47,1'inin ise 3,00-4,00 arasında olduğu anlaşılmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları ve Yöntemi

Kişisel Bilgi Formu: Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, yaş, üniversite, bölüm, sınıf ve genel akademik not ortalaması bilgilerini elde etmeyi amaçlayan 6 soru içermektedir.

Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerileri Ölçeği: Çevik ve Şentürk (2019) tarafından geliştirilen, 5 alt boyut ve 41 sorudan oluşan ölçeğin birinci ve ikinci uygulamalardaki ortalama ölçek puanları ve standart sapma değerleri sırasıyla 3.89, 18.21 ve 3.58 ve 22.19 olarak bulunmuştur. Tutarlılık katsayısı ise (Cronbach Alfa) 0,86'dır (Çevik ve Şentürk,

2019). Alt Boyutlar (BTOB) Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı Becerileri, (EDPÇB) Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme Becerileri, (GİB) Girişimcilik ve İnovasyon Becerileri, (SSLB) Sosyal Sorumluluk ve Liderlik Becerileri, (KB) Kariyer Bilinci isimleriyle oluşmuştur.

Kariyer Stresi Ölçeği: Özden ve Sertel-Berk (2017) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan, 3 alt boyut ve 20 sorudan oluşan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .94, test-tekrar test güvenirlik katsayısı ise .81 olarak hesaplanmıştır. Alt Boyutlar (KBBİ) Kariyer Belirsizliği ve Bilgi Eksikliği, (DÇ) Dışsal Çatışma, (İBB) İş Bulma Baskısı isimleriyle oluşmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Kolmogorov-Smirnov testi, istatistiksel verilerin normalliğini incelemek için kullanılan yöntemlerden bir tanesidir. Bu çalışmadan elde edilen istatistiksel verilere göre çarpıklık ve basıklık dağılımları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Ölçek Puanlarının Çarpıklık-Basıklık Düzeyi

	n	Çarpıklık	Basıklık	Kolmogorov-Smirnov
BTOB	102	-,406	-1,290	,000
EDPÇB	102	,076	-1,441	,000
GİB	102	,263	-,742	,000
SSLB	102	-,211	-,865	,000
KB	102	-,433	-1,179	,000
21. yy Becerileri Toplam	102	-,330	-1,334	,000
KBBİ	102	-,451	-,192	,000
DÇ	102	,281	-,604	,003
İBB	102	-,540	-,418	,002
Kariyer Stresi Toplam	102	-,679	,430	,000

Kolmogorov-Smirov Testi sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların 21. YY Becerileri ile Kariyer Stresi ölçeklerinden aldıkları puanların normallikten sapmaların anlamlı düzeylerde olduğu görülmektedir (Tablo 2). Normal dağılım eğrilerine bakıldığında normallikten aşırı sapmalar olmadığı görülmüştür. Literatürde Demir, Saatçioğlu ve İmrol (2016), çarpıklık ve basıklık indekslerinin ±2 sınırları içinde olması normal dağılımın varlığına kanıt olarak değerlendirmektedir. Katılımcıların kişisel bilgiler ve ölçekten elde ettikleri puanları ve faktör puanları frekans(f) ve yüzde (%) değerleri tespit edilerek verilmiştir. Beden Eğitimi Öğretmenliği öğrencilerinin 21.YY Becerileri ve Kariyer Stresi Ölçeklerinden elde ettikleri puanların ilişkisi Pearson Korelasyon testi ile ölçülmüştür.

3. BULGULAR

Tablo 3. Öğrencilerin Ankete Verdiği Cevapların Betimsel İstatistiği

	n	Minimum	Maximum	X+Ss
BTOB	102	23,00	75,00	51,745±17,205
EDPÇB	102	6,00	30,00	16,892±7,548
GİB	102	17,00	50,00	33,020±9,288
SSLB	102	6,00	19,00	12,677±3,453
KB	102	6,00	30,00	20,480±8,457
21. yy Becerileri Toplam	102	66,00	197,00	134,814±37,986
KBBİ	102	10,00	50,00	30,147±9,437
DÇ	102	4,00	20,00	11,265±4,516
İBB	102	7,00	30,00	22,128±5,981
Kariyer Stresi Toplam	102	22,00	100,00	63,539±17,226

Katılımcıların 21. YY Becerileri ölçeğinin alt boyutlarından, BTOB 51,745±17,205, EDPÇB 6,892±7,548, GİB 33,020±9,288, SSLB 12,677±3,453, KB 20,480±8,457 ve ölçek toplam puanının 134,814±37,986 skorlarına sahip olduğu, Kariyer Stresi ölçeği alt boyutlarından KBBİ 30,147±9,437, DÇ 11,265±4,516, İBB 22,128±5,981 ve ölçek toplam puanının 63,539±17,226 skorlarına sahip olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 4. Öğrencilerin Ankete Verdiği Cevapların İlişki Tablosu

		KBBİ	DÇ	İBB	Kariyer Stresi Toplam
BTOB	**r**	,608**	,348**	,283**	,523**
	p	,000	,000	,004	,000
	n	102	102	102	102
EDPÇB	**r**	,093	-,053	-,005	,035
	p	,353	,596	,959	,726
	n	102	102	102	102
GİB	**r**	,490**	,205*	,213*	,396**
	p	,000	,039	,032	,000
	n	102	102	102	102
SSLB	**r**	,364**	,211*	,100	,290**
	p	,000	,033	,318	,003
	n	102	102	102	102
KB	**r**	,571**	,225*	,185	,436**
	p	,000	,023	,063	,000
	n	102	102	102	102
21. yy Becerileri Toplam	**r**	,574**	,267**	,229*	,464**
	p	,000	,007	,020	,000
	n	102	102	102	102

Tablo 4 incelendiğinde, beden eğitimi öğretmenliği bölümü öğrencilerinin 21. YY becerileri alt başlıklarından;

BTOB ile KBBİ (r=,608, p=,000), Kariyer stresi toplam (r=,523, p=,000) arasında orta ve DÇ (r=,348, p=,000) ve İBB (r=,283, p=,004) arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

GİB ile KBBİ (r=,490, p=,000) ve Kariyer Stresi Toplam (r=,396, p=,000) arasında orta düzeyde ve DÇ (r=,205, p=,039) ile İBB (r=,213, p=,032) arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

SSLB ile KBBİ (r=,364, p=,000) arasında orta düzeyde ve DÇ (r=,211, p=,033) ile Kariyer stresi toplamı (r=,290, p=,003) arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

KB ile KBBİ (r=,571, p=,000) ve Kariyer Stresi Toplamı (r=,436, p=,000) arasında orta düzeyde ve DÇ (r=,225, p=,023) arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

21. YY Becerileri toplam puanı ile KBBİ (r=,574, p=,000) ve Kariyer Stresi Toplamı (r=,464, p=,000) arasında orta düzeyde ve DÇ (r=,267, p=,007) ile İBB (r=,229, p=,020) arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzde üniversite eğitimi, bireylerin akademik başarıları ve başarılarını hayatlarının sonraki aşamalarına aktarmaları açısından yaşamlarını etkileyen çok kritik bir aşamadır.

Öğrencilerin temel bir vatandaşlık bilgisine ihtiyaçları olmasına rağmen, ezberci öğrenme yeterli bir yol olmayıp, eleştirel düşünen vatandaşlarla nasıl ve neden etkileşime gireceklerini de öğrenmeleri gerekir; böylece, hayatı doğru analiz ederek problem çözme becerilerini geliştirebilir. Görüşlerini aleni olarak paylaşabilmeleri, haklarını savunabilmeleri, yeni politika önerebilmeleri için sözlü ve yazılı olarak etkili bir şekilde iletişim kurabilmeleri gerekir (Saavedra, 2012). Bu doğrultuda 21. yüzyıl becerileri olmadan vatandaşlar sağlıklı bir topluma katkıda bulunan hak ve sorumlulukları yerine getiremezler. Dolayısıyla 21. yüzyıl becerileri günlük yaşamda uygulanabilir olursa, becerilerin gelişimi sağlanmış olur. Böylece problem çözme becerisine sahip öğrenciler hem üniversite dönemlerinde hem iş hayatında hem de sosyal yaşantılarında daha başarılı olacaklardır.

Dijital çağ olarak adlandırılan günümüzde bilgiye ulaşımın kolaylaşması, iletişim kanallarının çeşitliliği, teknoloji kullanımın artışı, yüzleşilen problemlerin daha karmaşık bir yapıda olmasına yol açmaktadır (Sayın ve Seferoğlu, 2016). Bu karmaşık durum ile mücadele edebilmek ve uyum sağlamak için 21. yüzyıl becerilerine ihtiyaç duyulmaktadır. 21. yüzyıl becerileri, bilgi iletişim teknolojilerini kullanma, sosyal yaşam, düşünme-problem çözme ve öğrenme becerileri gibi çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmaktadır (Viinikka vd., 2019). Problem çözme becerisi, düşünme becerileri ve öğrenme becerileri gibi yetkinlikleri de barındırabildiği için, çok boyutlu bir yapıya sahiptir (Üzümcü ve Bay, 2018). Problemlerini çözeme konusunda yetersiz bireylerin, problem çözme becerisi yüksek bireylere nazaran, daha güvensiz ve kaygılı oldukları, diğerlerinin beklentilerini anlama noktasında yetersiz kaldıkları ve duygusal problemlerinin daha fazla olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra, etkisiz problem çözmenin, stres verici durumlara, psikolojik uyumsuzluklara ve umutsuzluğa neden olacağı da belirtilmektedir (Oğuztürk vd., 2011). Ayrıca Johnson (2009), 21. yüzyıl becerilerinin sadece teknolojik okuryazarlıktan daha fazlası olmadığını, aynı zamanda işte ve hayatta başarılı olmak için gerekli olan problem çözme ve stresle mücadeleyi de içerdiğini vurgulamıştır.

Günümüz problemlerinin karmaşık yapıları göz önüne alındığında stres ile mücadele edebilmek için söz konusu karmaşık yapıya uyum sağlaması gerekmektedir.

Ekonomik, sosyal ve toplumsal koşulların hızla değişmesi çeşitli örneklem gruplarındaki bireylerin kaygı (Kumartaşlı vd. 2020; Arıkan ve Çimen, 2020; Arısoy vd. 2020) veya stres (Koçyiğit ve Özdinç, 2021; Savcı & Aysan; 2014; Odacı ve Çıkrıkçı, 2017) düzeylerini artırmaktadır. Üniversite öğrencilerinin özellikle mesleki kariyerlerinin başındaki gelecek kaygısı, stres düzeyinin daha da artmasına neden olmaktadır. Çevresel faktörler ve kişilik özellikleri de stres üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkilere sahiptir.

Stres yaşayan bireylerde baş ve karın ağrıları, uyku bozuklukları, avuç içi terlemeleri, bağışıklık sisteminin zayıflaması, yüksek tansiyon, kalp krizi, kötü ruh hali, sinirlilik ve öfke gibi durumlar ortaya çıkabilir (Alpertonga vd., 2016). Demirci vd. (2013)'e göre öğrencilerde strese neden olan faktörlerin öğrencilerin öğrenme başarılarını olumsuz etkilediği düşünüldüğünde, endişe ve kaygı kaynakları etkisiz hale getirilmeli, stres ve strese neden olan faktörler ortadan kaldırılmalıdır.

Öte yandan üniversite öğrencilerinin ülkemizdeki kariyerleri ile ilgili yaşadıkları en önemli sorunlar; kendilerini belirli kararlar almada yeterli görmemeleri, kendilerini yeterince tanımamaları ve uygun hedefler belirlemekte zorlanmaları olarak sıralanabilir (Işık, 2010). Bunun bir yansıması olarak, kendini olumlu değerlendiren ve girişimci niyetlere sahip öğrencilerin kariyer stresi ile daha iyi baş edebilecekleri, kendi içlerinde daha fazla direnme ve dayanma gücünü bulabilecekleri düşünülmektedir. Ayrıca kişisel gelişime odaklanılarak girişimciliğe vurgu yapılmasının nedeninin insanları bir bütün olarak algılamaları ve farklı becerilere ihtiyaç duyulabileceğini algılamaları olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmelerinin stresle baş etmelerini sağlayarak psikolojik belirtilerin ortaya çıkmasını engelleyebileceğini söylemek mümkündür (Durak Batıgün ve Atay Kayış, 2014).

Araştırmamızda beden eğitimi öğretmenliği bölümü öğrencilerinin 21. YY becerileri alt başlıklarından Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı Becerileri ile Kariyer Belirsizliği ve Bilgi Eksikliği, Kariyer stresi toplam arasında orta düzeyde ve Dışsal Çatışma ve İş Bulma Baskısı arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki bulunurken; Girişimcilik ve İnovasyon Becerileri ile Kariyer Belirsizliği ve Bilgi Eksikliği ve Kariyer Stresi Toplam arasında orta düzeyde ve Dışsal Çatışma ile İş Bulma Baskısı arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Bu durumun 21. Yy becerileri ile girişimcilik ve inovasyon becerileri düşük olan öğrencilerin, artan Kariyer Belirsizliği ve İş Bulma baskısını ile baş edememelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sosyal Sorumluluk ve Liderlik Becerileri ile Kariyer Belirsizliği ve Bilgi Eksikliği arasında orta düzeyde ve Dışsal Çatışma ile Kariyer stresi toplamı arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki bulunurken; Kariyer Bilinci ile Kariyer Belirsizliği ve Bilgi Eksikliği ve Kariyer Stresi Toplamı arasında orta düzeyde ve Dışsal Çatışma arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Ortaya çıkan durumun Sosyal Sorumluluk ve Liderlik Becerileri yeterli olmayan öğrencilerin kariyer beklentisi ve dış kaynaklı stres ile baş edememelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Alan yazında mevcut çalışmayı destekler nitelikte 21. YY becerileri (Chu vd., 2021; Rios vd., 2020; Rahman, 2019; Stehle & Peters-Burton 2019; Wrahatnolo, 2018) ve Kariyer Stresi (Chowdhury vd., 2022; Lee, 2021; Iodice vd., 2021; Yaşar ve Turgut 2019) konularında çalışmalar yer almaktadır.

Bunların yanında 21. YY Becerileri toplam puanı ile Kariyer Belirsizliği ve Bilgi Eksikliği ve Kariyer Stresi Toplamı arasında orta düzeyde ve Dışsal Çatışma ile İş Bulma Baskısı arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Bu durumun da 21. Yy becerileri düşük olan öğrencilerin, Kariyer Belirsizliğinden kaynaklanan stres ile başa çıkamamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

4.1. Öneriler

Öğrencilerin demografik özellikleri ile kariyer stresine neden olan faktörler arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve üniversitelerin kariyer merkezleri, kariyer danışmanlığı ve kariyer rehberliği gibi uygulamalarda kullanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Öğrencilerin kariyer stresini etkileyen faktörlerin belirlenmesinin yanı sıra kariyer stresine neden olan bu faktörlerin ortadan kaldırılmasına veya en aza indirilmesine yönelik çözüm önerilerine yönelik nitel araştırmalar, konuyla ilgili araştırmaları ve ilgili değişkenleri literatürde daha net ortaya koyacak bilgiler sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Alpertonga, H, Ünsar, A, & Koldere Akın, Y. (2016). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin kaygı ve stres düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir alan araştırması. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16, 71-83.
2. Arıkan, G. & Çimen, E. (2020). Üniversite Adaylarının Spor Yaralanma Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi, Eurasian Research in Sport Science, 5 (2), 118-127.
3. Arısoy, A., Pepe, O., & Karaoğlu, B. (2020). Covid 19 sürecinde futbola dönüş öncesi futbolcuların durumluk kaygı düzeyleri ile psikolojik performansları arasındaki ilişki belirlenmesi: Isparta örneği. Yalvaç Akademi Dergisi, 5(1), 55-63.
4. Benson H., Stuart E.L. (1992). The Wellness Book: The comprehensive guide to maintaining health and treating stress-related illness. New York: Carol Publishing Group.
5. Brown R.T. (1991). Helping students confront and deal with stress and procrastination. J. Coll. Student Psychother. 6(2):87-102.
6. Campbell, R.L., Svenson, L.W. (1992). Perceived level of stress among university undergraduate students in Edmonton, Canada. Percept. Mot. Skills 75:552-554.
7. Çevik, M. & Şentürk C. (2019). Multidimensional 21th century skills scale: Validity and reliability study. Cypriot Journal of Educational Sciences. 14(1), 011–028.
8. Chew-Graham, C.A., Rogers, A., Yassin, N. (2003). 'I wouldn't want it on my CV or their records': medical students' experiences of help-seeking for mental health problems. Med. Educ. 37:873-880.
9. Chowdhury, U., Suvro, M.A.H., Farhan, S.M., & Uddin, M.J. (2022). Depression and stress regarding future career among university students during COVID-19 pandemic. Plos one, 17(4), e0266686.
10. Chu, S.K.W., Reynolds, R.B., Tavares, N.J., Notari, M., & Lee, C.W.Y. (2021). 21st century skills development through inquiry-based learning from theory to practice. Springer International Publishing.
11. Csikszentmihalyi, M., & Schneider, B. (2000). Becoming adult: How teenagers prepare for the world of work. New York, NY: Basic Books.
12. Çelenk, Ç. (2021). Motivation Affects Sports and Life Skills in Physical Disabled People.Propósitos y Representaciones, 9(SPE3), 1161.
13. Çıngı, H. (1994). Örnekleme Kuramı. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
14. Çimen, E & Akıncı A.Y. (2021). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Yaşam Beceri Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Akdeniz Bölgesi Örneği). Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 4(3), 359-370. DOI:10.38021/asbid.1014641
15. David, M. (2009). Student life independent newspaper in Washington University in St Louis. 30 October.
16. Demir, E., Saatçioğlu, Ö. ve İmrol, F. (2016). Uluslararası dergilerde yayımlanan eğitim araştırmalarının normallik varsayımları açısından incelenmesi. Current Research in Education, 2 (3), 130-148.
17. Demirci, N., Engin, A.O., Bakay, İ., & Yakut, Ö. (2013). Stres ve Stresi Ortaya Çıkaran Durumların Öğrenci Üzerindeki Etkisi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2 (3), 288-296.
18. Durak Batıgün, A. ve Atay Kayış, A. (2014). Üniversite öğrencilerinde stres faktörleri: Kişilerarası ilişki tarzları ve problem çözme becerileri açısından bir değerlendirme. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29(2), 69-80.
19. Elizabeth, V. (2003). The Hindu, "Concern over high stress levels among students.
20. Fish, C., Nies, M.A. (1996). Health promotion needs of students in a college environment. Public Health Nurs. 13:104-111.
21. Fisher, D. (2009). The use of instructional time in the typical high school classroom. The Educational Forum, 73, 168– 176. https://doi.org/10.1080/00131720902739650
22. Franken, R.E. (1994). Human Motivation. 3rd ed. Belmont, CA: Brooks/Cole Publishing Company.

23. Frydenberg, E., Lewis, R., Bugalski, K., Cotta, A., McCarthy, C., Luscombe-Smith, N. (2004). Prevention is better than cure: Coping skills training for adolescents at school. Educ. Psychol. Pract. 20:117-134.
24. Gardner, H. (2010). Five minds of the future. In J. Bellanca & R. Brandt (Eds.), 21st century skills: Rethinking how students learn (pp. 9-21). Bloomington, IN: Solution Tree Press.
25. Houle, D., & Cobb, J. (2011). Shift ED: A call to action for transforming k-12 education. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
26. Iodice, D.E.A., Iannario, M., & Romano, R. (2021). Distance learning, stress and career-related anxiety during the Covid-19 pandemic: a students perspective analysis. Preface XIX 1 Plenary Sessions, 177.
27. Işık, E. (2010). Sosyal Bilişsel Kariyer Teorisi temelli bir grup müdahalesinin üniversite öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik ve mesleki sonuç beklenti düzeylerine etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
28. Johnson, P. (2009). The 21st century skills movement. Educational Leadership, 67(1), 11.
29. Karasar, N. (2007). Bilimsel Araştırma Yöntemi (17 b.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
30. Kim, Y. (2019). Global convergence or national variation? Examining national patterns of classroom instructional practices. Globalisation, Societies and Education, 17, 1–25. https://doi.org/10.1080/14767724.2019.1584033
31. Koçyiğit, B. & Özdinç, M. (2021). Pandemi Sürecinde Ders Zorunluluğu olan Öğrencilerin Covid-19 Korku ve Stres Düzeylerinin İncelenmesi, Bilimsel Spor 4 (Ed.; Mehmet Özdemir, Gökmen Kılınçarslan), Serüven Yayınevi, İzmir.
32. Kumartaşlı, M., Erbaş, İ., Yılmaz., E., ve Koçyiğit, B. (2020). Elit Atletlerin Anksiyete Düzeylerinin Başarı Motivasyonu Üzerine Etkisinin İncelenmesi. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5(4), 456-467.
33. Lee, H. (2021). The influences of college life adaptation and career decision self-efficacy on career achievement stress: Focus on students majoring in piano performance in South Korea. International Journal of Music Education, 02557614211050991.
34. Odacı, H., & Çıkrıkçı, Ö. (2017). Problemli internet kullanımında depresyon, kaygı ve stres düzeyine dayalı farklılıklar. Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 4(1), 41-61.
35. Oğuztürk, Ö., Akça, F., & Şahin, G. (2011). Üniversite öğrencilerinde umutsuzluk düzeyi ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin bazı değişkenler üzerinden incelenmesi, Klinik Psikiyatri, 14; 173-184.
36. Özden, K., & Sertel-Berk, O. (2017). Reliability and validity study of Turkish version of the Korean career stress inventory (KCSI). Studies In Psychology-Psikoloji Çalışmaları Dergisi, 37(1), 35-51.
37. Pinel, J.P.T. (2003). Biopsychology (5th ed). United States of America: Allyn and Bacon.
38. Rahman, M. (2019). 21st century skill'problem solving': Defining the concept. Rahman, MM (2019). 21st Century Skill "Problem Solving": Defining the Concept. Asian Journal of Interdisciplinary Research, 2(1), 64-74.
39. Rios, J.A., Ling, G., Pugh, R., Becker, D., & Bacall, A. (2020). Identifying critical 21st-century skills for workplace success: A content analysis of job advertisements. Educational Researcher, 49(2), 80-89.
40. Saavedra, A.R. (2012). Dry to dynamic civic education curricula. Making civics count: Citizenship education for a new generation, 135-160.
41. Savcı, M., & Aysan, F. (2014). Üniversite öğrencilerinde algılanan stres düzeyi ile stresle başa çıkma stratejileri arasındaki ilişki. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2014(3), 44-56.
42. Sayın, Z. & Seferoğlu, S.S. (2016). Yeni bir 21. yüzyıl becerisi olarak kodlama eğitimi ve kodlamanın eğitim politikalarına etkisi. Akademik Bilişim Konferansı, 3-5 Şubat, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
43. Shernoff, D. J., Csikszentmihalyi, M., Shneider, B., & Shernoff, E. S. (2003). Student engagement in high school classrooms from the perspective of flow theory. School Psychology Quarterly, 18, 158–176. https://doi.org/10.1521/scpq.18.2.158.21860
44. Stehle, S.M., & Peters-Burton, E.E. (2019). Developing student 21 st Century skills in selected exemplary inclusive STEM high schools. International Journal of STEM education, 6(1), 1-15.

45. Strong, B., Devault, C., Cohen, T.F. (2008). The marriage and family experience: Intimate relationships in a changing society (loth ed.). Belmont, CA: Thomson Learning, Inc.

46. Trilling, B., & Fadel, C. (2009). 21st century skills: Learning for life in our times. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

47. Üzümcü, Ö., & Bay, E. (2018). Eğitimde yeni 21. yüzyıl becerisi: Bilgi işlemsel düşünme. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 1-16.

48. Viinikka, K.K., Ubani, M., Lipiäinen, T., & Kallioniemi, A. (2019). 21st century skills and Finnish student teachers' perceptions about the ideal RE teacher today and in the future. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research, 18(8), 75-97.

49. Wrahatnolo, T. (2018). 21st centuries skill implication on educational system. In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 296(1); 012036, IOP Publishing.

50. Yasar, O.M., & Turgut, M. (2019). Sport science college students and career stress. Cypriot Journal of Educational Sciences, 14(4), 580-589.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Textile and Fashion Design

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3061-3074

Arrival
11 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64540
Article Serial Number
23

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64540

How to Cite This Article
Kırkıncıoğlu, Z. & Turan Aslan, E. (2022). "Kültürel İletişim ve Etkileşim Açısından Kars İli ve Çevresinde Yaşayan Etnik Grupların Geleneksel Başlıklarının İncelenmesi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3061-3074

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Kültürel İletişim ve Etkileşim Açısından Kars İli ve Çevresinde Yaşayan Etnik Grupların Geleneksel Başlıklarının İncelenmesi

Examination of Traditional Appearance of Ethnic Groups Living in Kars Province and Its Surroundings in Terms of Cultural Communication and Interaction

Zeynep Kırkıncıoğlu [1] Elif Turan Aslan [2]

[1] Dr. Öğr. Üyesi., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, Erzurum, Türkiye
[2] Öğr. Gör., Kafkas Üniversitesi, Güzel Sanatlar Meslek Yüksekokulu, Tasarım Bölümü, Kars, Türkiye

ÖZET

Tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar, devletlerin veya toplumların birbiriyle kurduğu ekonomik ve siyasal ilişkiler, savaşlar, coğrafi konum, sınır komşulukları, göç, ticaret, evlilik vb. etkenlerle kültürlerin birbirlerini etkileme ve birbirlerinden etkilenme alanları gün geçtikçe artmıştır. Bu alanların en başında somut kültürel mirası içinde taşıyarak, aktaran geleneksel başlık ve onları tamamlayan donatılar gelmektedir. Başlıklar kültürün çeşitliliğini, iletişim ve etkileşimini yansıtan en önemli göstergelerden biridir. Birbirleri ile coğrafi yakınlıkları veya sosyal ilişkileri olan toplumlarda benzer başlık biçimlerinin görülmesi, benzer anlam taşıması kültürel iletişim ve etkileşimin giyim kuşam üzerindeki etkisine örnek oluşturmaktadır.

Günümüzde birçok farklı etnik grubun birlikte yaşadığı, bu nedenle kültürel iletişim ve etkileşimin en fazla görüldüğü illerden biri Kars yöresidir. Bu yörede yaşayan Türkmenler, Kürtler, Terekemeler olmak üzere üç farklı etnik grubun başlık, baş donatıları ve kullanım biçimlerinin kültürel iletişim ve etkileşim açısından incelendiği saha çalışmasında; betimsel yöntem kullanılmış, verilere ulaşabilmek için doküman analizi yapılmış, tarama ile ulaşılabilen yerli- yabancı bilimsel kaynaklar incelenmiştir. Uzman kişilerin görüşlerine başvurulmuş, araştırma kapsamına alınan etnik gruplardan başlık ile baş donatılarına sahip veya yakınlarında gören, yöre ile bağlantılı, yörede ikamet eden kaynak kişilerle karşılıklı görüşme (form) yapılmıştır. Ulaşılan, görsellerin fotoğrafı çekilmiş, benzerlik ve farklılıkları biçim, renk, süsleme, kullanım özellikleri, giyiniş sıralaması, sembolik ifade, anlam, mesaj vb. özellikler açısından yorumlanarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma, kültürel çalışmalara katkı sağlaması, görsel bir bellek oluşturulması, öz kültürümüzün ve ulusal kimliğimizin kültür öğelerini kullanarak her alanda tanıtılması bakımından belgelenmesi ile gelecek kuşaklara aktarılması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kars, Kültür, Etkileşim, İletişim, Başlık

ABSTRACT

From past to present, the influence of cultures on each other has increased due to the economic and political relations, wars, geographical location, border neighborhoods, migration, trade, marriage, etc. At the forefront of these areas are traditional clothes, headdresses, and accessories that complement them, conveying cultural values. Accessories are one of the most important indicators that reflect the diversity and interaction of culture. Seeing similar clothing or headdress styles in regions that have geographical proximity or social relations with each other is an example of the effect of cultural interaction on clothing.

Today, the Kars region is one of the provinces where many different ethnic groups live together and therefore cultural interaction is seen the most. In the study, headdresses, head accessories, and the usage styles of these accessories of three different ethnic groups, namely Turkmens, Kurds, and Terekemes living in this region and its surroundings, were examined in terms of form, meaning, and communication in cultural interaction. The etymological method was used, document analysis was made to reach the data, and all domestic and foreign scientific sources were examined by scanning. Opinions of experts were consulted, and a face-to-face interview (form) was made with people from the ethnic groups included in the research who have headdreses and head accessories or see them nearby, who are related to the region, and who reside in the region. Photographs were taken of the obtained images, and the similarities and differences were tried to be explained by interpreting them in terms of features such as form, color, ornament, usage, dressing order, symbolic expression, meaning, message, and cultural communication.

The study is important in terms of contributing to cultural studies, creating a visual memory, documenting our own culture and national identity by using cultural elements in every field and transferring them to future generations.

Keywords: Kars, Culture, İnteraction, Communication, Headdress

1. GİRİŞ

Kültür, farklı ulusların, grupların veya zamanların yaşam tarzıdır (Malcom, 1996:34). Kültür, toplumun tarihsel gelişim sürecinden beri oluşturduğu ortak hedeflerin, arzuların, değerlerin, inançların, duygu ve düşüncelerin, kısaca ortak davranış şekillerinin saklandığı, soyut bir kavram olup, toplumsal hafıza olarak da kabul edilebilmektedir (Evrim, 2012:5). Bu yüzden tüm toplumlar belli bir kültür çerçevesinde varlığını devam ettirmekte ve birçok kimseyi ya da nesneyi içine alarak ortaya koydukları kültürel öğelerin sürdürülmesi eğilimini göstermektedir. Kültürel öğelerin sürdürülmesini sağlayan çeşitli öğeler bulunmaktadır (Murat, 2019: 233-249). Bu öğelerden en önemlileri kültürel iletişim ve etkileşimdir.

Kültürel iletişim, farklı ya da aynı kültürden bireyler arasındaki iletişimdir (Asker, 2001: 38). Bu iletişim bireylerin birbirlerine mesaj göndermeleri, mesajı almaları veya etkileşimde bulunmaları vb. yollarla gerçekleşmektedir.

Kültürel etkileşim ise, bir kültürün başka bir kültürü tamamen ortadan kaldırması ya da bir kültürün başka bir kültür içinde varlığını yitirmesi değil, kültürler arasında karşılıklı kaynaşmayı oluşturmasıdır. Ayrıca farklı kültürlere ait insanlar arasındaki bağların oluşmasını da zorunlu kılarak, çok kültürlü ve kimlikli olmayı da beraberinde getirmektedir (Ertuğrul, 2010:18). Bu durum, Evecen ve Acar'ın (2020:88-89) çalışmalarında şöyle açıklanır: "kültürlerarası etkileşimle bir kültürel izin başka bir kültürel izde belirmesi, özellikle geleneksel anlayışla yoğrulmuş toplumlarda tercih edilen, etkilenilen bir durumdur. Böylece bir başka kültürün izlerini üzerinde taşıyarak oluşan bu etkiler, başka kültürün potasında erimeyerek (olduğu gibi) veya harmanlanarak kendi biçimsel kimliğini yaratmaktadır".

Kültürel iletişim veya etkileşim, endüstri, bilim, teknoloji, ticaret, turizm, politik ilişkiler, savaş, evlenme, sınır komşuluğu, göç, vb. etkenlerle görülmektedir. Bu etkenlerin en çok yaşandığı yörelerden birisi Kars ilidir. Kars, ülkemizin kuzeydoğusunda, önemli bir coğrafyada yer almaktadır. İpek yolu üzerinde bulunması, sınır il olması ve coğrafi konumundan dolayı yüzyıllardır birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, çeşitli istilalara (Rus vb. işgali), göçlere maruz kalmıştır. Geçmişte tarihçiler sınır bölgelerini bir engel alanı olarak görürken günümüz şartlarında sınırlar milletlerin buluşma ve kaynaşma yerleri, ilişkide bulundukları bölgeler olarak görülmektedir. Bu sınır bölgeleri çoğunlukla kendilerine has, diğer bölgelerden farklı melez nüfus ve kültüre sahip olan yerlerdir (Peter, 2008: 166). Bu nedenle Kars ili ve çevresi nüfus, etnografik kültür vb. açısından çeşitlilik göstermektedir.

Yörede geçmişten günümüze birçok etnik grup uzun yıllar bir arada yaşamışlardır. Doğan (2018:75) yapmış olduğu çalışmasında bu durumu şöyle ifade etmektedir: "Kars nüfus bakımından çeşitlilik göstermekte ve özellikle Rus işgali dönemlerinde Türklerin yanında Rusların yerleştirdiği; Ermeni, Malakan, Duhobor, Alman, Eston, Sırp, Ukrayna, Yahudi, Yezidi, Suryani, Rum vb. gibi dini ve etnik gruplar bulunuyordu. Bu durum sonucunda kültürel çeşitlilik arttırmıştı". Benzer bir şekilde yörede yapılan görüşmelerde (KK1, KK2) yöre ile ilgili, Ardahan ve Iğdır illerinin, 1992 öncesine kadar Kars ilinin ilçeleriyken sonrasında sınır komşusu olması, halk arasında "kaçhakaç" olarak adlandırılan zorunlu göçler, sürgünler ve Kafkasya'dan gelen halklarla birçok kültürün iletişim ve etkileşim alanı olduğu birlikte yaşadığı" ifadeleri bu durum ile örtüşmektedir.

Günümüzde ilin nüfusunu Terekemeler, Kürtler, Azerbaycan Türkleri, Türkmenler ve Yerliler olmak üzere beş etnik grup oluşturmaktadır. Kars'ta yaşayan etnik gruplar içerisinde Kürtler dışındakilerin, Türk olmalarına karşın kendilerini diğerlerine göre ifade edebilmek ve farklı yönlerini gösterebilmek için çeşitli etnik kimliklerle adlandırılmışlardır (Özyakışır, 2017: 1131). Bunlardan biri farklı coğrafyalarda varlığını sürdüren Azerbaycan Türkleridir. Tarih boyunca birçok göç hareketi gerçekleştirerek Türkiye'nin çeşitli illerine yerleşmişlerdir. Kars'a göç eden ve günümüzde kentte yaşayan Azerbaycan Türklerinin hepsi İran ve Azerbaycan'da olduğu gibi Caferî (Şiî) mezhebi inanç esaslarına sahiptir (Aydın, 2012: 26). Diğer yandan Kars'ta genel nüfusa oranla sayıları az olan, Türkmenler olarak adlandırılan etnik grubun aynı zamanda alevi inancına mensup oldukları belirlenmiştir (KK, KK2, KK4). Erdoğan ve Demir çalışmasında burada yaşayan Türkmenlerle ilgili şunları söylemektedir: "Anadolu'da yalnızca Kars ve Ardahan bölgesinde 'Aleviler', 'Türkmen' olarak adlandırılmaktadır. Kars ve Ardahan Türkmenleri ifadesinin ilgili etnik kimliğin dışında, inanç olarak da adlandırılması bu bölgeye has bir durumdur" (Erdoğan vd., 2011: 192).

Kürtler, şehirdeki genel nüfusa oranla çoğunluğu oluşturmaktadır. Daha çok kırsal kesimde yaşayan Kürtler, son yıllarda şehre göç ederek burada yaşamaya başlamışlardır. Köylerdeki kısıtlı imkânlar ve ekonomik etkenler nedeniyle bunu tercih etmişlerdir (Özyakışır, 2017:1131). Bu grup bulunduğu yere göre giyim ve başlık biçimini oluşturmaktadır (KK7, KK8). Başka bir etnik grup ise genellikle Terekeme ismiyle de anılmakta olan Karapapak'lardır. Karapapaklar, Kafkasya'nın tamamına az-çok yayılmış, bugün Kafkasya (Azerbaycan, Gürcistan, Dağıstan vb. gibi), Türkiye ve İran'da varlıkları devam eden eski bir kuzey Kafkas kökenli Türk boyu olup (Çiftçi, 2015: 28), Oğuz boyunun izlerini taşımaktadırlar (Dündar vd., 2002:20). Terekemeler dilleri, müzikleri ve gelenekleriyle Azerbaycan Türklerine benzemekte fakat mezhep olarak ayrışmaktadır (KK1).

Şekil 1. Kars'ta Yaşayan Etnik Grupların Geleneksel Giysi ve Başlıklarına Örnekler (20.yy) a) Ermeni, b) Yerli (Posof) c) Malakan d) Azerbaycan Türkü.
Kaynak: a) Adıgüzel Albümü, 1920 b) Ş.K. Gündoğdu ve T. Kural, "Bir Zamanlar Ardahan", 96 c) Akçaöz Albümü, 1920 d) Askeran Albümü, 1945-1950.

Yerliler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde bölgede yaşayan, yerleşik oldukları için göçle gelen halklar tarafından Yerli olarak tanımlanmıştır. Sünni Müslüman olan Yerliler Anadolu'da 'Manav', Erzurum'da 'Dadaş', Artvin'de 'Pallık', Elazığ'da 'Gakkoş' olarak, Kars'ta ise Yerli olarak adlandırılmaktadır. Bu tanımlama Kars'ta yaşayan diğer etnik gruplara karşı kendini ifade etme ihtiyacından kaynaklanmaktadır (Aydın, 2012:11).

Yukarıda bahsedildiği gibi yörede, çeşitli etnik grupların bir arada yaşaması ile oluşan çok kültürlü bir yapı söz konusudur. Bunun sonucunda kültürel iletişim, etkileşim ve çeşitlilik ortaya çıkmıştır. Bu kültürel öğeler en fazla giysilerimiz ile onları tamamlayan donatılarımız ve başlıklarımızda kendini göstermektedir. Giysi ve giysi donatıları yukarıdan aşağıya incelendiğinde, önce başlıklar, baş donatıları ve baş bağlama biçimleri dikkat çekmektedir. Biçimsel, görsel ve anlamsal açıdan farklılık gösteren başlıkların, baş bağlama ve süsleme biçimlerinin kadının yaş, kimlik, sosyo-ekonomik durum, medeni durum, mesaj, vb. hakkında bilgi vermesi veya sözsüz iletişim sağlaması kültürümüzde önemli bir yere sahiptir. Özbağı (1993:50) bu önemi ifade ederken "Anadolu'nun birçok yöresinde kadınların süslenmeye önce başından başladığını ve Anadolu'da atın dişine, ırgatın işine güzelin başına bakılır" sözünün kullanıldığını belirtmiştir.

Başlık, geçmişten günümüze kadar varlığını koruyarak gelmiş, kültür hazinlerimizden biri olan ve giyim kuşamı tamamlayan somut miras örneklerimizdendir. Anadolu'da hala ulaşımın zorluklarla gerçekleştiği yörelerde başlık, her gün kadınlar tarafından giyilerek günlük hayatlarında kullanılmaktadır. Başlık kullanımı bebeğin doğumu ile başlayıp kadının ölümüne kadar devam etmektedir. Farklı malzemelerden yapılan başlıklar, kültür ile gelenek ve görenekler çerçevesinde hazırlanarak süslenmektedir. Yöreden yöreye değişiklik gösteren başlıklar, etnografik zenginliği göstermektedir (Tansuğ, 1976:2).

Anadolu'da yer alan Kars ili ve çevresinde de kadınlar, başını donatılarla süslemeyi önemli görmüş, başlıklarla kendini ifade etmiş, onları mesaj, kültürel kimlik, sembolik ve sözsüz iletişim olarak kullanmışlardır. Koca ve Kırkıncıoğlu'nun (2017: 271-281) "başa takılan başlıkların kültürel anlamı ve iletişimsel olarak verdiği mesaj bulunmaktadır. Baş bağlama şekilleri Anadolu'nun her bölgesinde ortak bir kültürün ve geleneğin ürünüdür. Konuşulan dilin dışındaki sözsüz iletişimi gerçekleştiren simgesel ve kültürel bir kod olma özelliği taşımaktadır. Sosyal ve toplumsal varlık olmanın gereği olan sözel iletişimin yetersiz kaldığı durumlarda Anadolu Kadını baş bağlama şekilleri ile veya bu başlıklarda kullanılan örtüler, aksesuarlar, süslemeler, renkler ve oyalarla duygularını ifade ettiğinden" bahsetmesi bu durumu desteklemektedir.

Araştırmada, Kars yöresinde yaşayan etnik grupların başlık, baş donatıları ve baş bağlama biçimleri kültürel iletişim ve etkileşim bağlamında incelenmiş, biçimsel ve anlamsal özellikler açısından analiz edilmiştir. Ayrıca, Türk kültürüne faydalı olması ve katkı sağlaması, Kars yöresinin ulusal/uluslararası kültürümüz açısından önemli olan konumunun belirlenmesi, ilin kültürel çeşitlilik ve zenginliğinin gün yüzüne çıkartılarak yaşatılması, görsel bir bellek oluşturulması, öz kültürümüzün ve ulusal kimliğimizin her alanda tanıtılması amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırmada, Kars yöresi kadın giysi ve giysi donatıları incelenmiş, yörede çok katmanlı ve çok kültürlü bir giyim olduğu için başlıklar, baş donatıları ve baş bağlama biçimleri ile sınırlandırılmıştır.

Yörenin çok katmanlı ve kültürlü bir yapıya sahip olması çeşitli etnik grupların bir arada yaşamasını sağlamıştır. Bu grupların sayısının fazla olması nedeniyle yörede yaşayan etnik gruplar incelenirken; Özyakışır (2017: 1131) ve Doğan'ın (2018: 75) gruplandırmaları dikkate alınmış, Yerliler, Kürtler, Terekemeler, Azerbaycan Türkleri ve Türkmenler olmak üzere beş farklı etnik grup üzerinde çalışılmıştır. Ancak saha araştırmasında Azerbaycan

Türklerinin başlık ve baş donatıları Terekemeli kadınlar (genç) ile benzerlik gösterdiği (KK1, KK17) ve Yerlilerinkilere de ulaşılamadığı için çalışmaya eklenmemiştir.

Araştırmada saha çalışması yapılarak betimsel yöntem kullanılmış, verilere ulaşabilmek için doküman analizi yapılmış, belgesel tarama ile ulaşılabilen yerli- yabancı bilimsel kaynaklar incelenmiştir. Uzman kişilerin görüşlerine başvurulmuş, araştırma kapsamına alınan etnik gruplardan başlık ile baş donatılarına sahip veya yakınlarında gören, yöre ile bağlantılı, yörede ikamet eden kaynak kişilerle karşılıklı görüşme (form) yapılmıştır. Ulaşılan, görsellerin fotoğrafı çekilmiş, benzerlik ve farklılıkları biçim, renk, süsleme, kullanım özellikleri, giyiniş sıralaması, sembolik ifade, anlam, mesaj, vb. özellikler açısından kültürel iletişim ve etkileşim altında analiz edilmiştir. Her etnik grup için çok sayıda ulaşılan başlık örneklerinden aynı olanlardan bir tanesi çalışmaya eklenerek, kaynak kişilerden ve bilimsel yayınlardan elde edilen bilgiler doğrultusunda yorumlanmıştır. Ayrıca çok sayıda fotoğraf analiz edilmiş, yörenin başlık ve baş donatılarının neler olduğunu ve nasıl kullanıldığını gösteren 20. ve 21.yüzyıla ait fotoğraflar eklenmiştir. Özel koleksiyon ve albüme sahip kişilerden veri kullanım izin belgesi alınmıştır.

3. BULGULAR

Kars ili ve çevresinde yapılan saha araştırmasında, başlıkların özellikle orta yaşlı ve yaşlı kadınlar tarafından, günlük veya özel gün giyiminde kullanımının az da olsa devam ettiği belirlenmiştir. Aynı zamanda modernize edilmiş biçimlerinin yörenin halk oyunlarında kullanıldığı görülmüştür.

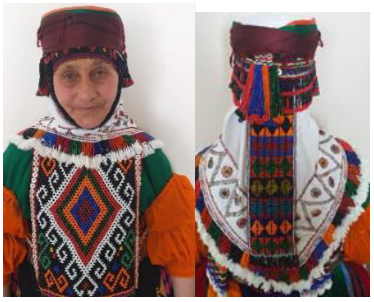
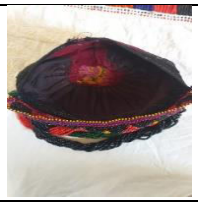
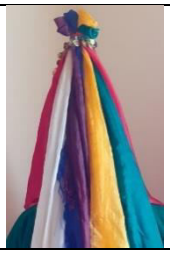
Şekil 2. Karsta Yaşayan Etnik Grupların Geleneksel Giysi ve Başlıklarına Örnekler (20.yy) a)Türkmen b) Kürt c) Terekeme.
Kaynak: a) http 2 https://www.damalder.com, b) Baştımar Albümü, 1945 c) Görken Albümü, 1969.

Kars ili ve çevresi, çok kimlikli yapısı ile çeşitli etnik grupların bir arada yaşadığı nadir yörelerden biri olduğu için geleneksel başlıkları, baş donatıları ile kullanım biçimlerinde iletişim ve etkileşim bağlamında benzerlikler veya farklılıklar söz konusudur. Bu nedenle tek bir çatı altında değil her grup kendi özellikleri içinde ayrı ayrı incelenmiş, sonrasında karşılaştırma tablosu ile yorumlanmıştır.

Şekil 3. Karsta Yaşayan Etnik Grupların Geleneksel Giysileri (Günümüz) a)Türkmen(Gelin-Evli Kadın) b) Kürt c)Terekeme.
Kaynak: a) Kılıç Albümünden, 2021 b) Demirel Albümünden, 2021 c) Sarıkaya Albümünden, 2021.

Tablo 1: Türkmen Grup Geleneksel Başlıkları

Etnik Grup	Evli Kadın Baş Bağlama Biçimleri (Foto:4)	Başlık ve Baş Donatıları		
		Kofik Ön	Kofik Arka	Terlik
Türkmenler	 			
		Yağlık	Keten/Vala	Sakındırak
				
				Siğil
				
		Top/Dulluk ipi	Saçlık	Tahta
				
				Enselik
				
	Gelin Baş Bağlama Biçimleri (Foto:5)	Baş Donatıları		
		Yağlık		Çalgeçir
				
		Fes Ön-Arka		Ayna
				

Kaynak: Fidan Atmaca, Seyran Sirbudak ve Fadime Kılıç Arşivine/Albümüne Aittir.

Tablo 1'de Türkmen Alevi kadınları ve gelinleri tarafından günlük ve özel gün giyiminde kullanılan başlık, baş donatıları ve baş bağlama biçimleri görülmektedir. Giysilerinde çoğunlukla Orta Asya'dan göç eden Türk boylarından olan Oğuz Türklerinin giyim tarzı etkendir. Bu giyim biçimi giyildiği dönemde 1992 yılına kadar Kars il sınırları arasında bulunan Ardahan ili Damal ilçesi Seyitören köyünde yoğunlaşmaktadır (Erdoğan, 2021: 56). Geçmişte yaylada, tarlada, evde günlük hayatlarının her anında kullanılan giysi, başlık ve donatıların, günümüzde orta yaşlı kadınlar tarafından özel günlerde (bayram, düğün, etkinlik vb.) ve halk oyunları gösterilerinde kullanımı devam etmektedir.

Yörede yaşayan kadınların giysileri incelendiğinde, çocuk, genç kız, gelin, evli kadın, yaşlı kadın vb. olsa da, kofik, üçetek entari, arkalık, iç göynek, gurduşka (yelek, fermene, libade), mintane (cepken, salta), puşu, peştamal, döşlük (tor, göğüslük), kolçak, kalagey-vala (başörtüsü), dayra (daire, don), önlük, kemer, kuşak, kundura,

çapuladan (ayakkabı, yemeni) oluşan giysi parçaları ve donatılar kullanılmaktadır (Erdoğan, 2021: 56). Bu giysiler her kadında aynı olmasına rağmen yaşa, medeni duruma, sosyal ve ekonomik duruma göre kumaş, renk ve süslemede farklılık göstermektedir. Şöyle ki yörede göğüslük denilen giysi parçasının koyu renkli dokumadan üretilenini yaşlı ve dul kadınlar, tamamen boncuktan yapılanını ise genç kadınlar veya kızlar giymektedir.

Başlıklar, baş donatıları ve baş bağlama biçimleri incelendiğinde ise biçim olarak birbirine benzeseler bile üzerindeki süsleme detayları veya renkleri farklılaşarak, kadının yaş, sosyo-ekonomik durum vb. iletişimsel anlamları belirlenmektedir. Evecen çalışmasında (2015:79) bu durumla ilgili "geleneksel giysiler toplumların yaşam koşullarıyla şekillenir, din, cinsiyet, medeni durum, sosyal statü vb. unsurlarla giysilerin veya başlıkların kumaş özelliğinden süsleme özelliklerine kadar kendini belli eder" ifadesiyle görüşü desteklemektedir. Yöre halkı ile yapılan görüşmelerde ise (KK4, KK6), "genç kız, gelin, evli kadın, çocuklu kadın, eşi ölmüş kadın, oğlu askere gitmiş olan kadın başı olarak farklı biçim ve süsleme özellikleri olduğu" ifade edilmiştir. Ayrıca Tansuğ'da (1976:4), bu durum nedeniyle Türk kadın başlıkları isimli çalışmasında kadın başlıklarını; bebe başlığı, genç kız başlığı, gelin başlığı, yeni evli kadın başlığı, çocuklu kadın başlığı, dul kadın başlığı, kırk yaşına basmış kadın başlığı, oğlu askere gitmiş ana başlığı, nene başlığı vb. olarak gruplandırmıştır.

Evli ve yaşlı kadınlar ölene kadar başlıklarını bütün donatılarıyla birlikte kullanmaktadır. Yörede "kofik" olarak adlandırılan başlık, birçok parça ve süslemeden oluşmaktadır (Foto:3). Kofiğin ilk donatısı, en alta yerleştirilen, bordo renkli kadife dokumadan, elde dikiş tekniği ile hazırlanan festir. Fesin tepesinde "terlik[1], arakçın veya takye" olarak adlandırılan boncuk süslemeli donatı bulunmaktadır. Terliğin iskeleti, balya demirinin başa uygun şekilde kesilerek çember haline getirilmesiyle oluşturulmaktadır. Donatıya başa örtülen örtülerin çok miktarda kullanılması, bağlanış biçimleri vb. gibi çeşitli yöntemlerle yükseklik verilmekte ve donatı boncuk örme tekniğiyle süslenmektedir. Üzerinde akrep, göz, baklava dilimi vb. gibi geometrik motifler yer almaktadır. Erberk (2002:155) çalışmasında, "akrep motifinin korunma amacıyla kullanılan bir motif" olduğunu belirtmiştir. Donatıda kullanılan renkler, genellikle lacivert zemin üzerine turuncu, kahverengi, yeşil ve sarıdır.

Fes ve terlikle oluşan başlığın üzeri siyah ya da yeşil kadife dokuma ile kaplanmakta, alın kısmına gelen yere boncuk süslemeli "kirpik veya siğil" olarak adlandırılan donatı eklenmektedir. Siğil, başta iki şakak arası uzunluğunda, genellikle siyah ve bordo renkli boncuklardan, geometrik desenlerle süslü, 4-5 santim eninde bir şerittir. Alın bölümüne el dikiş tekniği ile dikilmektedir. Evli kadınlarda ekonomik duruma göre siğilin üst kısmına, altın, gümüş para veya penez sıralanmaktadır. Siğilin sağ tarafından sol tarafına, yanak çevresinden dolanan boncuklu çene bağı yer almaktadır. Bu donatı, yörede bütün kadınlar tarafından kullanılmakta, "sakanduruk, sahandırık, sakındırık, sakandırık" gibi isimlerle adlandırılmaktadır. Hem başlığın sabitlenmesi ve kaymaması, hem de estetik bir görünüm ile işlevsel kullanım özelliğine sahiptir. Sakanduruk her biri parmak kalınlığında (yaklaşık on dizi), renkli, bükümlü iki veya üç boncuk kelepinden[2] oluşmaktadır. Sakanduruğu takan kadınlar, karşıdaki kişiye medeni durum, inanç vb. öğeleri anlatan mesajlar iletmektedir. Tansuğ (1977:90-98) yapmış olduğu çalışmasında, "bu takıyı takan Türkmen kadını evli olduğunu simgeler" ifadesi bu durumu destekler niteliktedir.

Siğil (siyil, kirpik) ve sakanduruk terliğe sabitlendikten sonra, terliğin üzerine yarısını örtecek şekilde, "keten" denilen beyaz dokuma örtü örtülmektedir. Keskin (2010: 42), "*kare şeklindeki kumaş ikiye katlanarak üçgen forma getirilir. Beyaz orlona boncuk dizilerek boncuk oyası örülür. Boncuk oyasının kenarına boncuktan yapılma saçaklar yapılır. Boncuk saçakların uçlarına beyaz iplikle yapılan küçük püsküller yerleştirilir. Örtünün oya dikilen iki kenarına geometrik bezemelerle boncuklar işlenir, üçgenin sivri yerine de serbest bir çiçek motifi işlenir. Örtü fesin üzerine takılır, uçları ensede bağlanır*" ifadesiyle örtünün süsleme ve kullanım biçimini anlatmaktadır. Bu baş donatısı, kadının evli olduğu mesajını iletmektedir. Ketenin üzerine arka ortasında yer alacak biçimde, sırasıyla "dulluk ipi" (en altta), "enselik" (ortada), "top" (en üstte) olarak adlandırılan donatılar yer almaktadır. Bu donatılar, birçok renkli boncuk dizisinden sıralanıp geometrik biçimlerle süslenmektedir. Saha araştırmasında boncuk dizisinin yanında düğme süslemeli olanlara da rastlanmıştır. Düğmenin fonksiyonel işlevinin yanında birçok kullanım anlamı vardır. Yöre halkı (KK4, KK6) ile yapılan görüşmelerde, "düğme dikişlerinde iplik yönlerine özen gösterildiği, düğmelerde genellikle beyaz renk kullanıldığı ancak boncuk dizimi ile uyum sağlaması için farklı renklerde de tercih edildiği" belirtilmiştir. Tansuğ (1992:71) çalışmasında, "Anadolu'da düğmenin fonksiyonel görevi dışında süs, uğur olarak ve bazı diğer inançlara uyarak da kullanıldığını" ifade etmiştir. Bu ifade ve Türkmen giysi parçalarının süslemeleri incelendiğinde düğmenin farklı mesajlar ilettiği söylenebilir.

Dulluk ipi, ortalama 30-35 santim uzunluğunda, 10-12 santim genişliğinde dikdörtgen biçimli, renkli boncuklarla işlemeli donatıdır. Boncukların oluşturduğu desenlere "göl" denilmektedir. Uç kısımlarından tekli veya üçlü boncuk dizili saçaklar sarkıtılmaktadır. Başa uçlarına takılan kalın lastik ile sabitlenmektedir. Saha araştırmasında

[1] Ter emici anlamında kullanılmaktadır (Akyol, 2017:144).
[2] Dizi, demet vb. (tdk)

T biçiminde olan dulluk ipine de rastlanılmıştır. Böyle donatılar, T üst kısmı başlığın alın kısmına bağlanarak, başın üst ortasına gelecek biçimde yerleştirilmektedir. T üst kısmı sıralı sedef düğmelerle süslenmektedir.

Yörede "saçaklık veya baş yiğri" olarak adlandırılan (Keskin, 2010:42) enselik ise başın ense kısmını kaplayan, 2-3 santim genişliğinde, lastik üzerine yapılan bir donatıdır. Lastiğin etrafı boncuklarla çevrelenmekte ortasında düğmeler yer almaktadır. Alt uç kısımlarından boncuklardan saçaklar sarkıtılmaktadır. Arkadan öne doğru bağlanmaktadır. Bu donatının üstüne, ensenin tam ortasına gelen yere "top" denilen boncuktan oluşturulan püsküller takılmaktadır. Top, 15-20 santim uzunluğunda, 7-8 adet aynı renk boncuk dizinin tek bir noktada birleştirilerek oluşturduğu dizilerin 3-4 farklı renk ile bir şerit üzerine dikilmesiyle oluşturulmaktadır.

Ketenin üzerine baş kısmına, üç-dört tane farklı renkte "yağlık" olarak adlandırılan, eskiden "vala" da denilen (Kırzıoğlu, 1991: 282) ipek veya krep dokuma örtü dolanmaktadır. Her başa dolanışta, başın ön tarafına farklı bir renk gelmektedir. Yaşa göre değişen renklerin gözükmesi için örtüler, bir santimetre kaydırılarak üst üste yerleştirilmektedir. En dışta bordo (koyu kırmızı) renkli örtü gözükmektedir. Genç kadınlar açık yeşil, kırmızı, mavi ve sarı gibi canlı renkleri, yaşlı kadınlar ise siyah, bordo, koyu yeşil gibi daha mat ve koyu renkleri kullanmaktadır. Yöre kadınları bu renkler hakkında genellikle "doğanın ve gökkuşağının" renklerinin tercih edildiğini belirtmiştir. Bu renkler mutluluk, canlılık, huzur, bereket, uğur, nazardan korunma vb. gibi anlamları ifade etmektedir. Ayrıca kullanılan desenlerin, motiflerin, renklerin Alevilik inancına göre Hz Fatma anamızdan geldiği düşünülerek kutsallaştırıldığı ve yörede çok değer gördüğü de vurgulanmıştır (KK4).

Yöre halkı (KK4, KK6) ile yapılan görüşmelerde, evli kadınların saçlık kullanmadığı ifade edilmiş, saçlık yerine saç süslemesi için "tahta" adı verilen boncuklu süsleme kullanıldığı görülmüştür. Keskin (2010:42) çalışmasında, "tahta, iki dikdörtgen boncuk bloğundan oluşur, bu boncuk bloklarının birbirlerine cam boncuklarla birleştirilir, tahtaların iplikle çekilen zincirle fese tutturulur ve keten örtünün altından sarkarak görünür" ifadesi ile donatının biçimini ve nasıl kullanıldığını anlatmıştır.

Tablo 1'de Türkmen Alevi gelinin başlık, baş donatıları ve baş bağlama biçimi görülmektedir (Foto:5). Şenol çalışmasında, "gelin başı ve süslemesi, bulunduğu kültürün kurallarına göre gerçekleştirildiği için, kullanılan malzemeler, renkler, motifler ve süslemelerin hepsinin ayrı ayrı veya bir bütün olarak taşıdığı bir sembolik değeri ve kültürel açıdan önem taşıyan bir anlamı vardır. Bu kültürel ve sembolik değerler bölgelere göre hatta aynı ilin farklı ilçe, köy ve beldelerinde bile birbirinden farklılık ve benzerlik göstermektedir. Bu durum görsel zenginliğin yanında kültürel çeşitliliği de yansıttığından" bahsetmiştir (Şenol, 2014: 4). Yöre kadınları Türkmen Alevi kültürünü yaşatması nedeniyle bu durumu doğrulamaktadır.

Gelinin başlık, baş donatıları ve baş bağlama biçimi incelendiğinde, yörede "çalgeçir" olarak adlandırılan başlık kullanılmakta, birçok donatı ile süslemelerden oluşmaktadır (KK4, KK6). El dikiş teknikleri kullanılan çalgeçirin ilk parçası üçgen form verilerek oluşturulan huni görünümünde bir kartondur. Kartonun üzeri kırmızı saten dokuma ile kaplanmaktadır. Yanlara lastik sabitlenerek başlığın baş üzerinde dengede durması sağlanmaktadır. Başlığın alın çevresine yeşil renk yağlık örtü dolanmaktadır. Baş donatısının arka tarafından yukardan aşağı gökkuşağının renklerinde (sarı, mavi, kırmızı, beyaz, mor, yeşil) yağlık örtüler tutturularak sarkıtılmaktadır. Başlığın ön tarafına kırmızı duvak örtü örtülmektedir. Başlığın en tepesinde bir ayna yer almaktadır. Aydınlık sembolü olan aynanın, "gelinin aydın olması" için takıldığı belirtilmiştir (KK4). Aynanın altında başlığa ve kırmızı duvağa gümüş veya altın sıralı zincir dolanmaktadır.

Yörede günümüzde özel günlerde kullanılan genç kız başlığı ise, beş yaşından evleninceye kadar tüm donatılarıyla kullanılan bir başlıktır. Evli kadın başlığındaki donatıların birçoğu kullanılmasına rağmen farklı renk, desen ve süsleme özellikleri görülmektedir. Genç kızlarda bordo renkli kadife dokumadan oluşturulan fes, demir çember üzerine elde dikiş tekniğinde kaplanarak hazırlanmaktadır. Yörede buna "koh" denilmektedir. Kadife dokumanın alt kısmına süslemeleri yerleştirmek ve fesi sabitlemek için bordo dokuma ve alına gelen kısmına da siyah renk pamuklu dokuma geçirilmektedir. Alın kısmına siğil takılmaktadır. Siğilin üzerinde "bayrak" denilen boncuklu geometrik süsleme yer almaktadır. Siğilin her iki başına (şakaklara) ekonomik duruma göre, iki adet beşibiyerde, altına ise altın veya gümüş sıralı zincir dizisi takılmaktadır (KK4, KK6). Alnın her iki ucunu dolanan çene altından geçen sakanduruk takılmaktadır.

Arkadan sarkan saçlar örük yapılarak örüklerin üzerine boncuktan yapılma "saç ipi, saç bağı, saçlık veya kütük" olarak adlandırılan donatı yer almaktadır. Kırzıoğlu, "Saç ipini, yatık dikdörtgen şeklinde olup, alt kısmı, içi pamukla doldurulup, yuvarlak örülmüş, parmak kalınlığında saçaklı bir süs" olarak tanımlamaktadır (Kırzıoğlu, 1991: 282). Donatı, saç ipinin üst tarafında bulunan kalın ipe dizilerin sıralanması ile oluşturulmaktadır. Donatının, kalın ip kısmı başa geçirilmektedir. İpli ve saçaklı kısmı ise baştan aşağıya, arkaya doğru sarkıtılarak kullanılmaktadır. Saçlık Kars'ta kullanıldığı gibi Anadolu'nun birçok yöresinde (Erzurum, Muğla vb.) de görülmüş, sembolik bir anlatım dili, mesaj iletme görevi üstlenmiştir. Erberk'in (2002: 66) çalışmasında,

"Anadolu'da kadınların saç kesme şekilleri ve saçlarına taktıkları süsler (saç bağları) toplumdaki sosyal konumlarını anlatan sözsüz bir dilin unsurlarıdır. Örneğin Kars da yaşayan Türkmenlerde görülen farklı biçimlerdeki boncuklu saç bağları, kadının medeni durumunun (dul, genç kız, evli) ve estetik bir üstünlüğün göstergesi olduğundan" bahsetmesi bu durumu destekler niteliktedir. Yörede yapılan görüşmelerde (KK4, KK5, KK6, KK11) saç ipinin genellikle genç kızlar tarafından kullanıldığı ancak Kırzıoğlu'nun (1991: 283) çalışmasında genç kız başlığı anlatılırken saç ipinin yer alması ve yine aynı özellikteki saç ipinin "ergenliğe erişmemiş kızlar tarafından da kullanıldığı ifadesi ve Keskin'in (2010:55) Damal merkezde yapmış olduğu çalışmasında, "çocuk başlığında 'saç ipi' adı verilen saçlık kullanıldığı ifade edilmiştir. Saç ipi, orlon ipten saç örgüsü şeklince örülerek fesin ensesinde bulunan siğilin altına dikilmektedir. Saç örgüleri 40 cm. uzunluğunda ve 26 adet yapılmaktadır. Saç örgülerinin 18 cm. altına boncuklu süsleme takılmaktadır" ifadesi saç ipinin sadece genç kızlarda değil aynı zamanda çocuk başlıklarında da kullanılan bir donatı olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır.

Yöre halkı ile yapılan görüşmelerde (KK4, KK5, KK6) "keten denilen üçgen formdaki örtünün, genç kızlarda örtülmediği, bunun yerine isteğe bağlı olarak arkadan kırmızı, sarı, mavi, yeşil, beyaz, turuncu, mor vb. renklerde yağlık veya saç ipi sarkıtıldığı ifade edilmiştir. Bu durum kadının medeni durum göstergesidir.

Türkmen Alevi kadınları hangi yaş veya hangi medeni durumda olursa olsun başlık, baş donatıları ve baş bağlama biçimleri incelendiğinde, kat kat giyinme geleneğinin en güzel örneklerini yansıttığı görülmektedir. Kırzıoğlu'nun (1991:282) saha araştırmasından sonra, "Kars yöresi Türkmen köyünde bir gelinin üzerinde başından ayağına 32 adet giysi, giysi donatıları ve süs parçası adını tespit ettiğini" belirtmesi bu durumu destekler niteliktedir Ayrıca kat kat giyinme geleneğinin nedenlerini, Koç ve Koca'da (2016:239) çalışmalarında, "Türklerin yaşam koşulları gereği, üşüdükleri zaman kalın giysiler giymek yerine kat kat giysiler giyerek bu ihtiyaçlarını gidermiş olabileceklerini düşündüklerini, önceleri ihtiyaç olarak gelişim gösteren katlı giyinmenin, daha sonraki dönemlerde süslenme unsuru olduğunu" belirtmişlerdir.

Tablo 2: Kürt Grup Geleneksel Başlık

Etnik Grup	Baş bağlama Biçimleri Foto:6	Başlık ve Baş Donatıları		
		Kofi Ön	Kofi Arka	Kofi Yan
Kürt Grup				
		Şımaki	Çenelik/Çenealtı	Güllük
				
		Leçek/Cine	Pellik	
				

Kaynak: Yeter Demirel, Fincan Demirel ve Yurdagül Demirel Arşivine Aittir.

Tablo 2'de Kars Yöresi Küçükboğaz köyünde, geçmişte gelinler ve evli kadınlar tarafından günümüzde ise az da olsa yaşlı kadınlar tarafından kullanılan geleneksel başlık, baş donatıları ve baş bağlama biçimi görülmektedir. Yörede Kürt kadınlar tarafından kullanılan, "kofi veya kofik" olarak adlandırılan başlık, yuvarlak biçimde olup, kasnak, çenealtı, pellik, güllük gibi donatılarından oluşmakta, üzerine leçek, cine ve şimaki örtünün dolanması ile tamamlanmaktadır.

Kofi geometrik biçimli, kırmızı çuha dokumadan yapılan baş donatısıdır. Donatının iç ve yan yüzeyi kırmızı renk kadife ve siyah renk pamuklu dokuma ile kaplanmaktadır. Bunun içine başın sert ve düzgün görünmesi için sert bir kasnak yerleştirilmektedir. Kasnağın başa zarar vermemesi, rahatsız etmemesi için etrafına kumaş sarılmaktadır. Üst (tepe) bölümünün yarısında "güllük" denilen baklava dilimi biçiminde oluşturulan siyah boncuklar yer alırken diğer yarısında gümüş yuvarlak penezler yer almaktadır. Alın bölümünde zincir üstüne gümüş pellikler sıralanmaktadır. Pellikler kadının ekonomik durumuna göre altın sıralıda kullanılmaktadır. Kofinin son parçası ise aynı boyutlarda 6-7 adet boncuk dizisinin oluşturduğu, sağ taraftan sola tarafa doğru yanak çevresinden ve çene

altından geçirilerek kullanılan, yörede "çenealtı veya çenelik" olarak adlandırılan donatıdır. Bu donatı ekonomik durumu iyi olmayan kadınlar tarafından basit dokumalarla da yapılarak kullanılabilmektedir (KK7, KK9, KK10).

Kofi başa takıldıktan sonra onun üzerine dikdörtgen biçiminde yörede "leçek ve şimaki" olarak adlandırılan örtüler dolanmaktadır. Şimaki koyu (siyah) renkli, leçek ise açık (beyaz) renklidir. Leçeğin etrafı renkli boncuk oyası ile çevrelenmektedir. Örtü kofinin yarısını kapladıktan sonra çene altından dolanarak başın üstünde bağlanmaktadır. Yörede bazı kadınlar leçek yerine etrafı boncuksuz olan, "cine" örtü de tercih etmektedir. Şimaki bu örtünün üzerine, alnı önden arkaya saracak biçimde bağlanmaktadır.

Tablo 3: Terekeme (Karapapak) Grup Geleneksel Başlık

Etnik Grup	Baş Bağlama Biçimleri Foto:6	Başlık ve Baş Donatıları		
		Dinge Ön	Dinge Arka	Çembere
Terekeme				
		Gıldıra	Yamşak/yaşmak	Kalagey (vala)
				
			Çalma	
				

Kaynak: Sinezar Sarıkaya, Ömür Sarıkaya Arşivine Aittir.

Karapapak adı ile de bilinen Terekeme Türkleri, Kuzey Kafkas kökenli bir Türk boyudur (Çitfçi, 2015: 1-106). Terekeme kadınları Orta Asya ve Doğu Türkistan'da giyilen giysilere benzer şekilde giyinmektedir. Bu grubun geleneksel kadın giyimi iç göynek (gömlek), kaftan, kopçalı etek, yelek (mintane), döşlük (göğüslük), peştamal, kolçak, diz donu (tuman), başta dinge, yaşmak biçiminde leçek veya vala denen başörtüsünden oluşmaktadır (Çetinkaya vd., 2002:143-146).

Tablo 3'te Kars yöresi, Doğruyol köyü, Terekeme etnik grubuna ait, geçmişte genç kızlar, gelinler ve evli kadınlar tarafından günümüzde ise orta yaşlı kadınlar tarafından az da olsa kullanılan geleneksel başlık, baş donatıları ve baş bağlama biçimi görülmektedir.

Yörede kültürünü devam ettiren evli kadınların başlıklarını bütün donatılarıyla birlikte kullandığı belirlenmiştir. Yörede "dinge" olarak adlandırılan başlık birçok donatı ve süslemeden oluşmaktadır (tablo 3). Evlilik göstergesi olan başlık, gelin ve genç evli kadınlar tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca yörede yapılan görüşmelerde (KK14) dingenin yaş durumunu gösterdiği belirlenmiştir. Dündar ve Çetinkaya bu durumu, "Yaşlı kadınlar dinge kullanmazlar. Onlar da fes, keçeden yapılmış külah veya elde yapılmış içi yünlü beslenmiş çift katlı takke, takke'nin üstüne çengelli iğne ile tutturulmuş uzun beyaz leçek, onun üzerine de kalın yünlü "Tevşal", tavşal üzerine alnı sıkı şekilde bağlayan "Çargat" ve çatma bağlanır" ifadeleriyle desteklemektedir (Çetinkaya vd., 2002: 146).

Dingenin ilk donatısı, en alta yerleştirilen fes veya keçe külahtır. Başa ilk önce "fes" denilen geometrik biçimli, koyu yeşil kadife dokumadan yapılan baş donatısı takılmaktadır. Daha sonra alın kısmını saracak şekilde dar kasnak yerleştirilmektedir. Kasnağın başı incitmemesi ve yumuşak olması için etrafı dokuma ile sarılmaktadır. Dar kasnağın iki ucuna uzun ip sabitlenerek çene altına doğru dolanmakta dinge görüntüsü sağlanmaktadır. Bunun üzerine "kalagey ya da kıygaç" denilen siyah örtü arka taraftan bele kadar sarkıtılarak örtülmektedir. Kasnağın üzerinden başın tepe kısmını kapatacak biçimde kırmızı renk "çalma veya çatma" denilen örtü örtülmekte ve arka tarafa üçgen biçimde sarkıtılmaktadır. Çalma genellikle evli kadın ile genç kızı birbirinden ayıran medeni durum göstergesidir. Yeni gelinler ya da evli kadınlar yukarıda bahsedilen örtüler dışında baştan uzun ve bele kadar, hatta topuğa kadar inen "puşi" denilen örtü, bunun üzerine de sade bir çalma örtü örtmektedir[3]. Bu örtülerden sonra

[3] Erişim Tarihi 15 Mayıs 2021. http1 https://karsboyuntas.tr.gg/TEREKEME-GIYIM-VE-KU%26%23350%3BAM-K-Ue-LT-Ue-R-Ue-.htm

"gıldıra" olarak adlandırılan çene bağı görüntüsündeki süslemeli şerit başın üst kısmından aşağıya çene altını da kaplayacak biçimde düğme ve birit ile tutturulmaktadır.

Yörede çoğunlukla başörtüsünün çene altına gelen kısmını, ağız ve burunlarını kapatacak biçimde "Yaşmak veya yamşak yapma" olarak bilinen baş bağlama biçimi görülmektedir. Bu bağlama biçiminin, yörede yapılan görüşmelerde (KK14) "yabancıların yanında edep ve hayâ unsuru ile kayınpeder ve aile büyüklerine karşı yapılan saygı olarak anlam taşıdığı" ifade edilmiştir. Yaşmak yapmak için kullanılan örtü çene altına doğru sarkıtılarak kulak hizasına doğru gıldıra arasından tutturulmaktadır. Ağzını kapatması gerektiğinde yukarı doğru kaldırılarak yaşmak yapılmaktadır.

4. SONUÇ

Araştırmada, Kars yöresinde yaşayan etnik grupların başlıkları, baş donatıları ve baş bağlama biçimleri kültürel iletişim ve etkileşim bağlamında incelenmiştir. Bu bağlamda anlamsal ve biçimsel özellikleri ile oluşturulan kültürel ifadeler ve iletilen mesajlar belirlenmiştir. Buna göre;

Tablo 4: Etnik Grupların Geleneksel Başlıklarını Kültürel İletişim ve Etkileşim Açısından İnceleme

		Etnik Gruplar		
	Baş Donatıları	**Türkmen**	**Kürt**	**Terekeme**
Başlık	Kofik/Kofi/Dinge	**X**	**X**	**X**
	Fes	**X**	**X**	**X**
	Terlik	**X**		
	Çember/Kasnak	**X**	**X**	**X**
Baş Örtüleri	Keten	**X**		
	Yağlık	**X**		
	Leçek		**X**	**X**
	Şimaki		**X**	**X**
	Kalagey/Vala		**X**	**X**
	Çalma/çatma			**X**
Baş Süsleme Donatıları	Çene Bağı/Sakındırık/Gıldıra	**X**	**X**	**X**
	Siğil	**X**		
	Enselik	**X**		
	Saçlık	**X**		
	Dulluk İpi	**X**		
	Top	**X**		
	Tahta	**X**		
	Ayna	**X**		
	Pellik		**X**	
	Güllük		**X**	

Tablo 4 incelendiğinde, etnik grupların başlıklarında birçok donatının bir arada kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu başlıklar Türkmenlerde "kofik", Kürtlerde "kofi", Terekemelerde "dinge" olarak adlandırılsa da benzer biçimsel ve bağlama özellikleri göstermekte, farklı süsleme özellikleri ile detaylandırılarak anlamlandırılmaktadır. Başlıkların altında mutlaka fes veya çember/kasnak kullanılarak sert geometrik bir yüzey oluşturulmakta ve başlıklar renkli başörtüleri ile tamamlanmaktadır. Başa örtülen örtülerin çok miktarda kullanılması, bağlanış biçimleri veya terliğin/fesin yüksek olması gibi yöntemlerle başlıkların yükseltildiği belirlenmiştir.

Etnik grupların hepsinde başlık, baş donatıları ve baş bağlama biçimleri, iletişim ve etkileşim bağlamında kadının yaş, ekonomik, sosyal ve medeni durum, inanç ve geleneklerine göre süslenmektedir. Ayrıca yansıtmak istedikleri kendi kültürlerine özgü duygularını da bu yolla ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Bütün etnik gruplarda farklı isim ve malzemelerden oluşan fakat aynı işlevsel özelliklere sahip çene bağı kullanıldığı görülmüştür. Bu donatıyı Türkmenler "sakanduruk", Terekemeler "gıldıra", Kürtler "çenelik" olarak adlandırmaktadır.

Başlıklarda, Kürtler iki, Terekemeler üç başörtüsü kullanırken Türkmenler daha fazla başörtüsü kullanmaktadır. Kürtler ve Terekemeler aynı renk ve biçimsel özellikte başörtüsü kullanmakta ancak kültürel farklılıkları doğrultusunda farklı isimle adlandırmaktadır. Ayrıca bu iki etnik grup koyu renkli başörtüsü tercih ederken Türkmenler inançları gereği renkli başörtüsü tercih etmektedir. Etnik grupların hepsinde başörtüsünün rengi veya bağlama biçimi medeni durum ve yaş göstergesi olduğu belirlenmiştir.

Başlıklarda kullanılan donatıların çeşitliliği en fazla sırasıyla Türkmenler, Kürtler ve Terekemeler de olduğu görülmüştür. Donatıların süslemesinde ise en fazla boncuk, sonrasında gümüş ve altın para, penezler ile düğmelerin kullanıldığı belirlenmiştir. Altın para kullanılması ekonomik durumun iyi olduğunun göstergesidir.

Başlıklarda üçgen, kare, baklava dilimi vb. geometrik ve akrep vb. hayvansal motifler yoğun olarak görülmüştür. Bu motiflerin koruma, nazar, bereket vb. mesajlar ifade ettiği belirlenmiştir.

Sonuç olarak, Kars'ta yaşayan etnik grupların başlık, baş donatıları ve baş bağlama biçimlerinde, kültürel iletişim ve etkileşim açısından benzer sanatsal bir anlatım dilinden söz edilebilmek mümkündür. Bu yüzden gelecek kuşaklara kültür mirasımızı yansıtan, günümüzde kullanımı az da olsa devam eden bu başlıkların belgelenmesi ve korunması bilinci oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Aydın, S. (2012). Türkiye'nin Etnik Yapısı, 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim. (Ed: Faruk Alpkaya & Bülent Duru), s. 149, Phoenix Yayınevi, Ankara.
2. Barnand, M. (1996). Fashıon As Communıcatıon, London and New York, Routledge.
3. Burke P. (2008). Kültür Tarihi (Çev. Mete Tunçay), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
4. Çiftçi, Ö. (2015). "Karapapak Türklerinin Tarihi, Gelenek ve Görenekleri", Yüksek Lisans Tezi, Edirne, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
5. Demir, E. (2012). "Giyimde Kültürlerarası Etkileşim Olgusu", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
6. Doğan, H. (2018). Caferilik, Kars Caferilerinde Dini İnanç ve Sosyal Hayat, Emin Yayınları, Bursa.
7. Dündar, S & Çetinkaya H. (2002). Terekemeler (Karapapaklar), Dündar Yayınları, Ankara.
8. Erberk, M. (2002). Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri, Dumat Baskı, Ankara.
9. Erdoğan, E. (2021). "Kars Geleneksel Giysilerinin Güncel Kadın Giysi Tasarımları İçerisinde Yorumlanması", Sanatta Yeterlilik Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta.
10. Erdoğan, K. & Tazegül D. (2011). "Kars ve Ardahan Türkmenlerinin Dünü ve Bugünü (Milli Mücadeledeki Yerleri)", Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2013 (58): 191-212.
11. Evecen, A. & Acar, M. (2002). Kültürle Giydirilmiş Bedenler, İksad Yayınları, Ankara.
12. Evecen, A. (2015). "Ankara İli Kazan İlçesi Geleneksel Kadın Giysileri", III. Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu Cilt 1.77-86, Ankara.
13. Gündoğdu, K. Ş. & Kural, T. (2019). Bir zamanlar Ardahan, Zafer Ofset Yayın Evi, Erzurum.
14. İşler, E. (2010). "Mitler ve Kültürlerarası İletişim", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (5): 17-22.
15. Keskin, H. (2010). "Anadolu'da Geleneksel Boncuk Süslemeli Kadın Baş Aksesuarları", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Konya.
16. Kırzıoğlu, G. N. (1991). "Hanak'ta "Maraş-Altı'ndan Gelme Türkmenler'in Geleneksel Kadın Giyimleri'nin Milli Kültürdeki Yeri", Yakın Tarihimizde Kars ve Doğu Anadolu Sempozyumu, 17-21 Haziran 1991, Kars Valiliği ve Atatürk Üniversitesi Yayını, 277-288, Kars.
17. Koca, E. & Kırkıncıoğlu, Z. (2017). "Kültürel Bir Kodlama Örneği: Afyonkarahisar Baş Bağlama Biçimleri", 2. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi, 71-281, Adıyaman.
18. Koç F. & Koca E. (2016). "Türk Halk Giyiminde Kullanılan Süslemelere Tipolojik Bir Yaklaşım", İdil Dergisi, 5 (19): 237-262.
19. Özbağı, T. (1993). "Baş Süslemelerinde Kullanılan Anadolu Kadın Takıları", Kültür ve Sanat Dergisi, (2): 50.
20. Özyakışır, D. (2017). "Göç Olgusuna Etnik Kimlik Açısından Bir Yaklaşım: Kars Örneği", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10 (52): 1131.
21. Şahin, M. (2019). "Kültür Aktarımında Toplumsal Cinsiyetin Rolü". Akademik Hassasiyetler, 6(11): 233-249.
22. Şenol, K. N. (2014). "Giresun İli Gelin Giysilerinin Değişim Süreci Üzerine Bir Araştırma". Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ensititüsü, Ankara.
23. Tansuğ, S. (1976). "Türk kadın başlıkları", Sanat Dünyamız Dergisi, (7) : 2
24. Tansuğ, S. (1977). "Gelin başlıkları ve giyimleri", Sanat Dergisi, (6): 90-98.

25. Tansuğ, S. (1992). "Anadolu'da Düğmenin Serüveni", Kültür ve Sanat Dergisi, (14): 70-74.

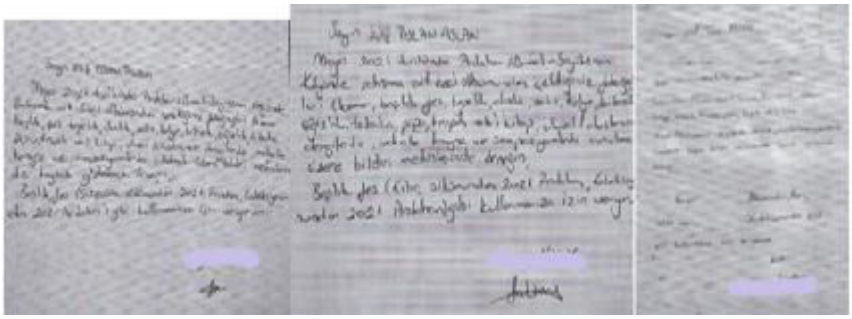
İnternet Kaynakları

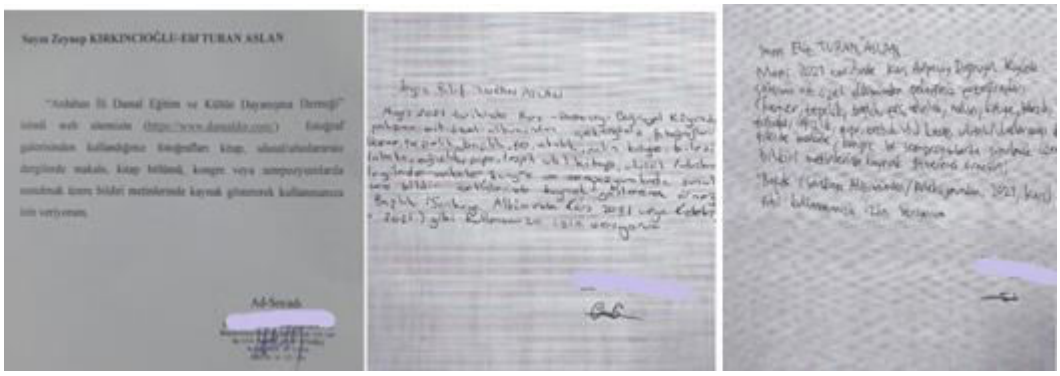
1. http1 https://karsboyuntas.tr.gg/TEREKEME-GIYIM-VE-KU%26%23350%3BAM-K-Ue-LT-Ue-R-Ue-.htm (Erişim Tarihi 15 Mayıs 2021)
2. http 2 https://www.damalder.com (Erişim Tarihi 20 Haziran 2021)

Görüşülen Kişiler

1. KK1 Çetin ADIGÜZEL, 1950, Mahalli Sanatçı, Emekli, Kars-Merkez (04.05.2021)
2. KK2 Vedat AKÇAÖZ, 1955, Araştırmacı Yazar, Kars-Merkez (04.05.2021)
3. KK3 Ayhan MERT, 1958, Kafkas Üniversitesi Bilgi İşlem Daire Başkanı, Kars-Merkez (11.05.2021)
4. KK4 Fidan ATMACA, 1945, Emekli, Ardahan-Damal-Seyitören Köyü (13.04.2021)
5. KK5 Seyran SİRBUDAK, 1949, Ardahan- Damal, Seyitören Köyü (13.04.2021)
6. KK6 Fadime KILIÇ, 1983, Ev Hanımı, Ardahan -Damal-Seyitören Köyü (13.04.2021)
7. KK7 Yeter DEMİREL, 1940, Ev Hanımı, Kars-Arpaçay- Küçükboğaz Köyü (18.03.2021)
8. KK8 Davut DEMİREL, 1980, Çiftçi, Kars-Arpaçay- Küçükboğaz Köyü (18.03.2021)
9. KK9 Fincan DEMİREL, 1984, Ev Hanımı, Kars-Arpaçay-Küçükboğaz Köyü (18.03.2021)
10. KK10 Yurdagül DEMİREL, 1971, Ev Hanımı Kars-Arpaçay-Küçükboğaz Köyü (18.03.2021)
11. KK11 Emine ERDOĞAN, Kafkas Üniversitesi Tekstil ve Moda Tasarımı Öğretim Üyesi, Kars-Merkez (12.02.2021) (04.05.2021)
12. KK12 Türkan Aktaş, 1978, Ev Hanımı, Kars-Arpaçay-Küçükboğaz Köyü (08.03.2021)
13. KK13 Yusuf BAŞTIMAR, 1936, Kars-Arpaçay Muhtarlar Dernek Başkanı, Emekli, Arpaçay- Gediksatılmış Köyü (08.03.2021)
14. KK14 Sinezar SARIKAYA, 1946,Ev Hanımı, Kars-Arpaçay- Doğruyol Köyü (17.04.2021)
15. KK15 Ömür SARIKAYA, 1998, Üniversite Öğrencisi, Kars-Arpaçay- Doğruyol Köyü (17.04.2021)
16. KK16 Aynur BAŞTIMAR, 1973, Kars İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Sanat Tarihçi, Kars-Merkez (015.05.2021)
17. KK17 Kasım ERDEM, 1953, Ehlibeyt Derneği Başkanı, Kars- Merkez (01.07.2021)
18. KK18 Burhan GÖRKEN, 1960, Göldalı Köyü Web Sitesi Yöneticisi ve Editörü (02.07.2021)

EKLER (İZİN BELGELERİ)

Sayın Elif TURAN ASLAN

Mart 2021 tarihinde Kars ... adresinden/köyünden/kasabasından ait özel albümümden/koleksiyonumdan çektiğiniz fotoğrafları (kemer, tepelik, başlık, fes, alemlik, nalın, kolye, bilezik, tabaka, ağızlık, pipo, tesbih vb.) kitap, ulusal/uluslararası dergilerde makale, kongre/sempozyumlarda sunulmak üzere bildiri metinlerinde kaynak göstererek örneğin;

"Kemer (... DENİZLİ ...) Albümünden, Kars, 2021 veya ... DENİZLİ ... Koleksiyonundan, 2021)

gibi kullanmanıza izin veriyorum.

Ad-Soyadı

[redacted]

Sayın Elif TURAN ASLAN

Mayıs 2021 tarihinde Kars Yusuf Bağlıtaş ... adresinden/köyünden/kasabasından ait özel albümümden/koleksiyonumdan çektiğiniz fotoğrafları (kemer, tepelik, başlık, fes, alemlik, nalın, kolye, bilezik, tabaka, ağızlık, pipo, tesbih vb.) kitap, ulusal/uluslararası dergilerde makale, kongre/sempozyumlarda sunulmak üzere bildiri metinlerinde kaynak göstererek örneğin;

"Kemer (... Yusuf Bağlıtaş ... Albümünden, Kars, 2021 veya ... Yusuf Bağlıtaş ... Koleksiyonundan, 2021)

gibi kullanmanıza izin veriyorum.

[redacted] 21

Ad-Soyadı

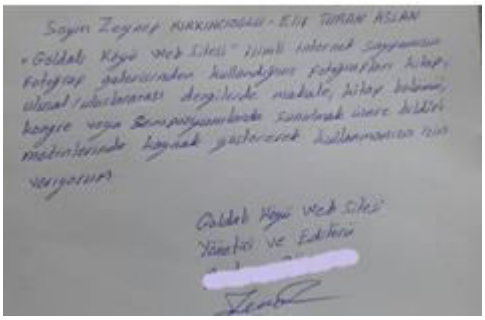
Sayın Elif TURAN ASLAN

... adresinden/köyünden/kasabasından ait özel albümümden/koleksiyonumdan çektiğiniz fotoğrafları (kemer, tepelik, başlık, fes, alemlik, nalın, kolye, bilezik, tabaka, ağızlık, pipo, tesbih vb.) kitap, ulusal/uluslararası dergilerde makale, kongre/sempozyumlarda sunulmak üzere bildiri metinlerinde kaynak göstererek örneğin;

"Kemer (... Albümünden, Kars, 2021 veya ... Koleksiyonundan, 2021)

gibi kullanmanıza izin veriyorum.

[redacted]

Sayın Zeynep KIRKINCIOĞLU - Elif TURAN ASLAN

"Göldağı Köyü Web Sitesi" ünü internet sayfamızın fotoğraf galerisinden kullandığınız fotoğrafların kitap, ulusal/uluslararası dergilerde makale, kitap bölümü, kongre veya sempozyumlarda sunulmak üzere bildiri metinlerinde kaynak göstererek kullanmanıza izin veriyorum.

Göldağı Köyü Web Sitesi Yönetici ve Editörü

[redacted]

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Education

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3075-3087

Arrival
11 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64545
Article Serial Number
24

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64545

How to Cite This Article
Kösehan, H. (2022). "Okul Öncesi Eğitim Kurumu Yöneticilerinin Okul Öncesi Öğretmenleriyle Yaşadıkları Sorunlar" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3075-3087

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Okul Öncesi Eğitim Kurumu Yöneticilerinin Okul Öncesi Öğretmenleriyle Yaşadıkları Sorunlar

Problems of Pre-School Education Managers with Pre-School Teachers

Hüseyin Kösehan [1]

[1] Öğretmen., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul yöneticilerinin öğretmenlerle yaşadıkları yönetsel sorunları incelemek amacıyla yapılmıştır. Yönetim süreçlerinden karar alma, planlama, eşgüdüm, örgütleme, iletişim, etkileme, değerlendirme süreçlerinde öğretmenlerle hangi problemlerin yaşandığı detaylı olarak ele alınmıştır. Her bir yönetim süreci araştırmanın alt problemlerini oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemi Hatay ili Erzin ilçesinde çalışan bağımsız anaokulu ve bünyesinde anasınıfı bulunan 9 okul yöneticisidir. Araştırmada kullanılan veriler yarı yapılandırılmış görüşme formuyla yüz yüze yapılmıştır. Görüşmelerde ses kaydı yapılmış yapılan ses kayıtları bilgisayar ortamında yazıya geçirilmiş ve içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Bulgulardan yola çıkılarak ulaşılan yönetim süreçlerinde öğretmenlerle yaşanan sorunlar incelendiğinde öğretmenlerin motivasyon eksikliği, gönüllülük, hizmet içi eğitimlere katılmak istememe, sosyal medya kullanımı, öğretmenlerin öğretim programları konusunda kendilerini yenilemek istememeleri temel sorunlar olarak saptanmıştır. Bu sorunlara çözüm olarak da öğretmenlerin motivasyonlarını artıracak bakanlık düzeyinde teşviklerin işe yarayacağı düşünülerek çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi, Yönetici, Eğitim Kurumu

ABSTRACT

This study was conducted to examine the administrative problems experienced by school administrators working in pre-school education institutions with teachers. The problems are experienced with teachers in the processes of decision-making, planning, coordination, organization, communication, influencing and evaluation, which are among the management processes, are discussed in detail. Each management process formed the sub-problems of the study. The sample of the study is an independent kindergarten working in Erzin district of Hatay province and 9 school administrators with a nursery class. The data used in the research were made face to face with a semi-structured interview form. Audio recordings were made during the interviews, the audio recordings were transcribed in the computer environment and analyzed with the content analysis method. When the problems experienced with the teachers in the management processes reached based on the findings were examined, the main problems were determined as the lack of motivation, volunteerism, unwillingness to participate in in-service trainings, use of social media, and teachers' unwillingness to renew themselves in the curriculum.

As a solution to these problems, it has been presented as a solution proposal, considering that the incentives at the ministry level that will increase the motivation of teachers will work.

Keywords: Preschool, Administrator, EducationalInstitution

1. GİRİŞ

Bu bölüm araştırmanın problemini ortaya koymak, problem cümlesini tanımlamak yapılan araştırmanın amacını ve önemini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada bulunan varsayımlar ve sınırlılıklar sunularak ve araştırmada bulunan kavramların tanımları yapılmıştır.

1.1. Problem

Eğitim yönetimi; bir ulusta bulunan tüm eğitim kurumlarını kapsayacak şekilde eğitim sistemini bir bütün olarak inceleyen, bu sistemin temel yapı taşlarını, değerlerini, amacını, politikasını, yapı ve vazifelerini sentez ve analiz etmeyi amaç edinerek eğitim yöneticisinin davranışlarına ışık tutmaya çalışan disiplinler arası bir bilim dalıdır (Balcı, 2010). Eğitim yönetiminin bazı süreçleri vardır ve eğitim yönetiminin süreçleri şu şekildedir. Karar verme, Planlama, Örgütleme, İletişim, etkileme, koordinasyon, değerlendirme. Bu süreçlerde okul yöneticileri bazı sorunlar yaşayabilirler. Bu sorunlar eğitimin her kademesinde farklılaşır.

Okul öncesi yaş gruplarına hitap eden eğitim kurumları, şekilleri dolayısıyla diğer eğitim kademelerindeki okullardan farklılaşırlar. Farklılaşmasının sebebi bu kurumların amacının farklı olması, çalışan yapısının değişik olması okula giden çocukların yaş gruplarının diğer okullardan farklı olmasıdır. Büte ve Balcı, 2010). Okul öncesi eğitim kurumları, diğer eğitim basamaklarındaki okullarla benzer yönetim süreçleriyle yönetilseler de, resmi bağımsız anaokullarının örgüt yapısı bakımından diğer eğitim kurumlarından farklı olduğu düşünülmektedir. Bu kurumların diğer eğitim basamaklarındaki okullardan farklı bir çalışan yapısı ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin

olması, yönetim ile ilgili süreçlerinin de ayrı bir şekilde analizini gerektirmektedir. Bu açıdan, farklılıkları da dikkate alarak bu okulların yönetsel süreçlerinin işleyişinin incelenmesi ile, bu kurumlarda yöneticilik yapan okul müdürlerine, eğitim yönetimi ve denetimi uzman ve akademisyenlerine ve okul öncesi öğretmenlerine katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

Araştırmada, "okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin okul öncesi öğretmenleri ile yaşadıkları yönetsel sorunlar" araştırmanın problemidir.

- ✓ Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin Karar Verme Sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları problemler nelerdir?
- ✓ Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin Planlama Sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları problemler nelerdir?
- ✓ Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin Örgütleme Sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları problemler nelerdir?
- ✓ Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin İletişim Sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları problemler nelerdir?
- ✓ Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin Etkileme Sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları problemler nelerdir?
- ✓ Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin Koordinasyon Sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları problemler nelerdir?
- ✓ Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin Değerlendirme Sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları problemler nelerdir?

soruları da araştırmanın alt problemlerini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı bünyesinde anasınıfı bulunan okullarda ve bağımsız anaokullarında çalışan okul yöneticilerinin okul öncesi öğretmenleriyle yaşadıkları yönetsel sorunları tespit etmektedir. Yönetsel sorunlar planlama, karar verme, örgütleme, iletişim, etkileme, koordinasyon, değerlendirme süreçlerinde öğretmenlerle nasıl problemler yaşadıklarını ortaya koymaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Literatürde okul öncesi eğitim kurumları ile ilgili araştırmaları, yönetimle ilgili karşılaşılan sorunlar ve okul öncesi eğitiminin genel sorunları olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Okul öncesi eğitim veren kurumların sorunlarıyla ilgili araştırmalarda, ders programı, öğretmen ve yardımcı personeller, öğretimin denetlenmesi, yönetimin nasıl olduğu ve yöneticiler, okul binası ve bahçesi, finansal durumlar gibi konularda yoğunlaştıklarını görmekteyiz (Gündoğan 2002; Kalemci, 1998; Kerem ve Cömert, 2005; Maden, 1986; Tok, 2002; Turla, Şahin ve Avcı, 2000, akt; Büte,2007).

Yönetim sorunlarını belirlemek için yapılan çalışmalar incelendiğinde ise, okul öncesi eğitim kurumlarında yönetim süreçlerinden olan iletişim ve değerlendirme süreçleri ile ilgili araştırmalar yapıldığı görülmüştür (Büte, 2007). Literatürde daha çok okul öncesi öğretmenlerinin yönetimle yaşadıkları sıkıntıları ele alan tez ve makaleler bulunmaktadır. Yöneticilerin öğretmenlerle yaşadığı sorunları inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma bu açıdan önemlidir.

Araştırmanın alanda yapılan çalışmalardan önemli bir farkı da yöntemidir. Araştırmaların birçoğunda yöneticilerin görüşleri anket aracılığıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada ise, okul müdürlerinin ve müdür yardımcılarının kendi bakış açılarından öğretmenlerle yaşadıkları sorunlar kendi ifadeleri ile belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece okul müdürlerinin doğrudan deneyimlerine ulaşıldığı düşünülmektedir. Okul öncesi eğitiminin amaçlarını gerçekleştirmekten birinci derecede sorumlu olan okul müdürlerinin gerek okul içi gerekse kurumlar arası tüm işlerin ve işleyişlerin başarıyla gerçekleştirilmesinden de sorumlu oldukları görülmektedir. Bu nedenle, çalışma açısından okul müdürlerinin yaşadıkları sorunların belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması ve düzenlemelerin yapılması okul öncesi eğitimin kalitesinin arttırılması bakımından da önemlidir. Okul öncesi eğitim kurumları, diğer eğitim basamaklarındaki okullarla benzer yönetim süreçleriyle yönetilseler de, resmi bağımsız anaokullarının örgüt yapısı bakımından diğer eğitim kurumlarından farklı olduğu düşünülmektedir. Bu kurumların diğer eğitim basamaklarındaki okullardan farklı bir çalışan yapısı ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin olması, yönetim ile ilgili süreçlerinin de ayrı bir şekilde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu açıdan, farklılıkları da dikkate alarak bu okulların yönetsel süreçlerinin işleyişinin incelenmesi ile, bu kurumlarda yöneticilik yapan okul müdürlerine, eğitim yönetimi ve denetimi uzman ve akademisyenlerine ve okul öncesi öğretmenlerine katkıda bulunulacağı düşünülmektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarında, çocuğa karşılaştığı bu ilk ortamda aile ortamının sıcaklığının sunulması okulda çalışan tüm çalışanların öncelikli işi olmalıdır. Ancak, bu havanın oluşturulmasında

da gerek okul müdüründen gerekse okul öncesi öğretmenlerinden ve diğer çalışanlardan kaynaklanan birtakım sorunlar yaşanabilmektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarına özgü yönetsel yapıların anlaşılması, sorunlarının ortaya çıkarılması, nedenlerinin belirlenmesiyle, çocukların daha olumlu ve sıcak ilişkilerin yaşandığı bir okul ortamında çok daha iyi bir eğitim almaları sağlanabilir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma Hatay ilinde çalışan okul öncesi eğitim kurumu yöneticileri ve bünyesinde anasınıfı bulunan ilkokul yöneticileriyle yapılmıştır. Başka illerden katılımcılarla yapılmamış olması araştırmayı sınırlamaktadır. Araştırmada 9 tane kurum yöneticisiyle yüz yüze görüşme yapılarak verilere ulaşılmıştır yöneticilerin öğretmenleriyle yaşadığı sorunları inceleyen bu araştırmada yöneticilerin yaşadıkları sorunları ne kadar yansıttıkları öznel kalmaktadır. Bazı kişilik özellikleri dikkate alındığında yöneticiler yaşadıkları sorunları anlatmayı kendilerinden kaynaklı bir eksiklik gibi görüp detaylı cevap vermemektedir bu da araştırmayı sınırlamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Eğitim Yönetimi

Eğitim yönetiminin birden fazla tanımı yapılmakla birlikte tanımlardan bazıları şöyledir: Eğitim yönetimi; eğitim örgütlerini kabul edilen siyasetler ve alınacak ve alınmış olan kararlar ışığında hedeflerine ulaştırabilmek için, tüm kaynakların bulundurulması ve bulunan bu kaynaklardan en üst düzeyde verim elde edilebilecek bir şekilde kullanılması olarak tanımlanabilir (Ağaoğlu, 2002). Eğitim yönetimi; bir vatanda mevcut olan eğitim kurumlarının tamamını içine alacak şekilde ele alan, bu sistemin temel amaçlarını, felsefesini, değerlerini, siyasetini, yapısını ve vazifelerini sentez ve analiz ederek kurum yöneticisinin davranışlarını aydınlatmaya çalışarak sistemli bir bilim dalı olmuştur (Balcı, 2010,). Farklı bir söylemle eğitim yönetimi; insan davranışlarının istendik şekilde oluşması için, elde varolan maddi manevi kaynakların ve insan gücünün en üst şekilde kullanılmasıdır. (Ertan Kantos ve diğ., 2009). İlgar (2005) ise eğitim yönetimini; bir grupta eğitimin şekline yön vermek için oluşturulan öğretilerin ve kapsamına bu sistemde bulunan bütün yapıları içine alan, mevcut yönetimin seviyesini artırabilmek ve eğitim programlarının okullarda uygulanabilmesi için kaynakların en üst düzeyde kullanılabilme potansiyelini ortaya koymak olarak tanımlanabilir. Eğitim yönetimi tanımlanırken genel olarak kaynaklar ve verimlilik üzerinde durulmuştur. Eğitim yönetiminde insan kaynağı ön plana çıkarken madde kaynağını da ön plana çıkarmak esastır. Çelik (2000) ise bu kaynakların sırasıyla yönetici, öğretmen ve öğrencinin önemsendiği insan gücü kaynaklarıdır. Öğrenci, eğitim yönetiminde işlenen istenen davranışları kazanması beklenenken, Öğretmen değeri ölçülemez bir kaynak olur. Eğitim yönetici ise elde var olan mevcut kaynakları yöneterek süreci tamamlayandır. Eğitim öğretim idarecileri hem işlenen hem de işleyen kaynaklar üzerindeki olmazsa olmaz etkisinden dolayı önemlidir.

2.2. Eğitim Yönetimi Süreçleri

Eğitim yönetiminde genellikle işlenen kabul gören sınıflandırmayı ise Gregg yaparak yönetim süreçlerini; ‘karar verme, planlama, örgütleme, iletişim kurma, etkileme, koordinasyon, değerlendirme’ şeklinde sınıflandırmıştır (Toprakçı ve Arslan, 2016). Bu sınıflandırmayı yapan Gregg (1957) yönetim süreçlerinin temel ögelerinin şu şekilde ele alınması gerektiğni söylemiştir. (Akt. Kahramanoğlu, 1990):

- ✓ Hedeflerinin saptanması,
- ✓ Eğitim örgütünün planlanarak oluşturulması,
- ✓ Yönetimdeki kadronun örgütlenerek oluşturulması,
- ✓ Yetkilerin ve görev alanlarının bölüştürülerek ve devredilmesi,
- ✓ Yetki ve görevlerin denetlenmesi,
- ✓ Performansa bağlı niteliklerin ve niceliklerin güvenceye alınması
- ✓ Eş güdümlü şekilde komiteler kurulması,
- ✓ Çalışa personelin çalışma isteklerinin artırılması çalışanların aktifleştirilmesi,
- ✓ Eğitim öğretim çıktılarının değerlendirilmesi,
- ✓ Örgütün amaçlarını gerçekleştirebilme tahminlnerinde bulunulması.

2.3. Okul Öncesi Eğitim

Okul öncesi eğitimin literatürde birçok tanımı yer almaktadır. İlkokul çağından önce çocuğun yeterli uyarıcılarla desteklenerek gelişimine uygun çeşitli alanlarda eğitim almasına okul öncesi eğitim denir (Turaşlı, 2007). Poyraz ve Dere'ye (2006) göre okul öncesi eğitim çocuğun doğduktan okula başlayana kadar olan süreçte çocukların bireysel özelliklerine ve gelişim özelliklerine göre çeşitli uyarıcılar sağlayarak onların gelişimlerini yaşadıkları çevreye kültüre uygun olarak yönlendirme sürecidir.

2.3.1. Okul öncesi eğitimin tarihsel gelişim

Erken yaştaki çocukların eğitimi doğu ve batı kültürlerinde çok eskiye dayanmaktadır. Birçok felsefeci ve eğitimcinin çocuk eğitimi üzerine önemle durdukları ve bu konularda görüüşlerini öne sürdükleri bilinmektedir. Anaokullarının kurucusu 1816'da küçük çocuklar için açtığı okulla FredrichWilhelinFroebeldir. Ondan sonra da Maria Montessori kabul edilmektedir (Kay, 2015).

Eğitimin çok fazla tanımı bulunmakla birlikte alan yazında yaygın olarak bireyin davranışlarında istendik değişim oluşturma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu değişim sürecinde ülkeler, kültürlerine ve gereksinimlerine göre okulöncesi eğitimde farklı yöntemler ve programlar uygulamıştır. Okulöncesinin tarihteki gelişimine bakıldığında, İslam Dünyasında bugünkü anlamda olmamakla birlikte çocukların Küttab denilen kurumlarda dini bilgiler öğrendiği görülmektedir. Yine Osmanlı Devleti döneminde 2-7 yaş arası çocukların Sıbyan mektepleri, Darüleytam, Islahhane gibi kurumlarda din temelli eğitime önem verilmiştir (Akyüz, 1996). 1905 yılından itibaren İstanbul başta olmak üzere özel okulöncesi eğitim kurumlarının, 1912-1913 Balkan Savaşları'ndan sonra ise resmi okulöncesi eğitim kurumlarının açılıp yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir (Çelik ve Gündoğdu, 2007). Cumhuriyet Dönemi'ne bakıldığında, 1923 yılında 38 ilde bulunan 80 okulöncesi eğitim kurumunda 5880 öğrencinin eğitim gördüğü, 136 öğretmenin çalıştığı görülmektedir (Oktay, 1990).

1950'lerden günümüze kadar yapılan kalkınma planlarında okulöncesi eğitim ile alakalı kararlı bir planlama yapılmadığı görülmektedir. Bazı planlarda okulöncesi eğitimin yaygınlaştırılması hedeflenirken bazı planlarda uygulanması hedeflenen program ve uygulamalara yer verilmiştir. Ayrıca Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı dışındaki planlarda okulöncesi eğitim için bütçe ayrılmamıştır. Genel olarak bazı kalkınma planlarında okulöncesi eğitim dahil edilmemiş, dahil edilen planlar da uygulamaya geçirilememiş veya başarısız olmuştur (Adem, 1995; Kurtkan, 1997).

2.4. Okul Öncesi Eğitimin Yasal Dayanakları

2.4.1. Uluslararası Belgeler

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Madde 26-Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş milletlerin çocuk hakları sözleşmesinde İlke 7- Her çocuğun ilköğretim çağına kadar ücretsiz eğitim hakkı vardır denir. Çocuğun, toplumun genel kültürünü öğrenmesini sağlayacak ve bütün çocuklara eşit davranmak koşuluyla, adalet duygusunu, manevi değerlerini ve toplumsal hislerini geliştirmesine yarayacak ve faydalı bir toplum üyesi olmasına olanak sağlayabilecek bir eğitim verilir. Çocukların bakımından ve eğitiminden sorumlu olanlar için temel felsefe, çocuğun çıkarlarıdır. Çocuklar bu amaçlara hizmet edecek oyunlarla eğitimlerle donatılmalıdır, kamu makamları ve halkın amacı çocukların bu amaçlardan faydalanmalarını sağlamaktır. Çocuklar, etnik ve ruhani ya da herhangi bir ayrımcılığı destekleyen her şeyden korunur. Anlayış dostluk barış evrensel kardeşlik ve bilgisini gücünü insanlığın hizmetine sunması gerektiği bilinciyle yetiştirilir denir.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim, Kültür Örgütü (UNESCO)

Madde 13 [Eğitim hakkı] 1. Bu Sözleşmeye göre Taraf Devletler, eğitim hakkını herkese tanımalıdır. Sözleşmeci Devletler, eğitimle insan gururunun ve karakterinin bütün olarak gelişmesine ve temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesine yönelik olarak verilmesi konusunda birleşirler. Devletler bütün bireylerin topluma özgür bir şekilde katılmasını sağlamalı, tüm milletler ile tüm dinsel gruplar, ırksal gruplar, etnik topluluklar arasında dostluğu, hoşgörüyü, birlik beraberliği geliştirecek ve Birleşmiş Milletlerin barışın korunması için yapılan etkinlikleri geliştiren bir eğitim verilmesi konusunda anlaşırlar. 2. Bu Sözleşmeye Taraf olan Devletler vatandaşlarına verilen eğitim hakkının tam olarak gerçekleştirilmesini gerçekleştirmek amacıyla, şu sorumlulukları yerine getirir: a) Bütün çocuklara ilköğretim zorunludur ve bu parasız olarak sağlanmalıdır; b) Hiç eğitim almamış ya da eğitimini yarım bırakmış kişilerin olabildiğince temel eğitim alması sağlanır.dönemini tamamlayamamış veya bu eğitimi hiç

alamamış olan kişiler, mümkün olduğu kadar temel eğitim almaya teşvik edilir ya da mecbur bırakılır.veya. (…) Madde 14 [Zorunlu ilköğretimi sağlama yükümlülüğü] Bu Sözleşmeye Taraf Devletlerden, Sözleşmeye Taraf olduğu esnada kendi yurdunda ya da egemenlik alanındaki başka ülkelerde parasız ve zorunlu ilköğretimi sağlayamamış olan Devletlerin, iki yıl içerisinde bütün vatandaşlar için ücretsiz ve mecburi eğitimin prensiplerini ortaya koyan bir plan hazırlaması ve bu planın makul bir süreyi aşmayacak şekilde kaç yıl içinde uygulanacağını gösteren ayrıntılı bir uygulama planı hazırlaması ve kabul etmesi istenir.

2.4.2. T.C Anayasası, Yönetmelikler Kapsamında Okul Öncesi Eğitim

T.C Anayasası

Madde 42- Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. (…) İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.

430 Sayılı Öğretim Birliği Kanunu

Madde 1- "Türkiye dahilinde bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaletine merbuttur" (1340).

Madde 2- "Şer'i ve Evkaf Vekaleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekaletine devir ve raptedilmiştir" (1340).

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu

Madde 8 – "Eğitimde tüm yurttaşlara eşit imkan sağlanır. Maddi imkânları kısıtlı başarılı öğrencilerin eğitim görebildikleri en yüksek kademelere kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla kredi parasız yatılı burslu ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır" (1973).

Madde 9 – "Kişilerin genel ve mesleki eğitimlerini sürekli yani hayat boyu devam ettirmeleri esastır. Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir" (1973).

Madde 20: Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre Okulöncesi eğitiminin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak: Çocukların beden, zihin ve duygu olarak gelişebilmesini ve olumlu davranışlar kazanmasını sağlamak; onları okula hazırlamak; şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratmak; çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır (1973).

222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu

Madde 1 – "İlköğretim, ülkemizde yaşayan bütün kadın ve erkeklerin milli amaçlarına uygun olarak ahlak olarak beden olarak ve zihinsel olarak gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir" (1961).

Madde 2 – "İlköğretim, ilköğrenim eğitimi veren kurumlar bünyesinde verilir; öğrenim çağına gelmiş bütün çocuklar için mecburidir bu eğitimi Devlet okullarında almak isteyenler için parasızdır" (1961).

Madde 13:

Anaokullarında okul çağına gelmemiş olan çocuklar eğitilir. Kişinin isteğine bağlı olarak kurslarda ve tamamlayıcı sınıflarda, öğrenim çağının dışına çıkan ve üst dereceli öğrenim kurumlarına gidememiş olan yurttaşların genel bilgilerini artırmak için ve bireyleri kaliteli bir iş ve üretim unsuru olarak yetiştirmek amacıyla öğretim yapılır. Eğitim verecek olan kurumlar belediyeler ya da çeşitli özel ve tüzel kişiler tarafından açılabilir (1961).

Eğitimde İşbirliği Protokolü

Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan Eğitimde İşbirliği Protokolüne göre Diyanet'e ait yazılı ve görsel yayınlar, bilgi teknolojileri araçlarını kullanarak etkili materyal kullanımını ve teknolojinin eğitime entegrasyonunu sağlamak amacıyla kurulan 'Eğitim Bilişim Ağı (EBA) platformunda paylaşılmaya başlanmıştır (2016).

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu

Madde 191'de yer alan (Yeniden düzenlenen Madde: 29/11/1984 - KHK 243/29 md.) "Devlet Memurları için gerekli görülen yerlerde çocuk bakımevleri ve sosyal tesisleri kurulabilir. Bu kurumların kuruluş ve işletme esas ve usulleri Devlet Personel Başkanlığı ile Maliye ve Gümrük Bakanlığınca beraber hazırlanmış olan genel yönetmelikle belirlenir" (1984). Bu maddeye dayanılarak toplum temelli okulların açılmasına yasal dayanak

oluşturularak dernek, vakıf, belediye, cemaat ve tarikat gibi kurumların kurslar açabilmesi için var olan engeller kaldırılmıştır.

2.5. Okul Öncesi Eğitim Yönetimi

Okul öncesi eğitim kurumlarında diğer kurumlara göre yönetimin farklı olduğu söylenebilir. Bu eğitim ortamlarının çocukların aile ortamından çıkıp girdikleri ilk ortam olduğu için aile sıcaklığını hissettirmeleri gerekir (Tok, 2002). Okul öncesi kurumlarındaki bu farklılık yaş grubundan çalışanlardan ve amaçlarından dolayı böyledir denebilir. Yapılan çalışmalarda okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerde bulunması gereken özellikler "sorumluluk bilinci, hoşgörüyle bakma, liderlik özelliği, güven verme, iletişim, ikna kabiliyeti, karar verme becerisi, özgüven, doğruluk, olgunluk" olarak belirlenmiştir (Zembat, 1994).

Büte ve Balcı (2010) okul öncesi kurumlarda alt üst ilişkisinin daha az olduğunu düşünürsek, diğer okullara göre yöneticiye daha çabuk ulaşılabildiğinden personel ve öğrenci sayısı açısından küçük kurumlar olduğundan dolayı veli iletişiminin başka kurumlara nazaran daha yoğun olduğunu söylerler. Okul öncesi eğitim kurumlarındaki çocukların yaş gruplarının küçük olduğu, ebeveynlerinin yöneticileriyle sürekli diyalog halinde olduğu, okulda çalışanlarının birçoğunun kadınlardan oluştuğu, teneffüs saatlerinin, fiziki özelliklerin, ders saatlerinin, kullanılan materyallerin vb. diğer durumlar açısından diğer kurumlardan farklılaştığı okul öncesi eğitim kurumlarının yönetimi de farklılaşmakta ve önem kazanmaktadır. Okul öncesi eğitim veren kurumlarda verimli bir eğitim yönetimi oluşturulabilmesi için çocukların eğitim ortamına uyum sağlayabilmesi, eğitimin kalitesinin artırılması ve yönetim süreçlerinin uygulanabilir olması için yöneticilerin, öğretmenlerin, yardımcı personelin ve anne babaların okul öncesi eğitimin planlaması ve yürütülmesi konusunda iş birliği içerisinde olması ve tüm bu süreçlerin birbirleriyle bağlantılı olması gerekmektedir (Demircan Aydın, 2017). Ayrıca okul öncesi eğitim kurumlarında çalışacak olan tüm personellerin okul öncesi eğitimin ilke ve amaçlarını bilen, kabul edip kolaylıkla uygulayabilen kişilerden seçilmesi yönetimin etkililiğinin sağlanması ve devamı için önemlidir (Savaş Ülküer, 1989).

2.6. Okul Öncesi Eğitimin Önemi

Çocuğun sağlıklı bir şekilde kişiliğinin özelliklerinin geliştirebilmesi için bilinçli bilişsel uyarıcıların, zengin dil etkileşimlerinin, olumlu sosyal duygusal deneyimlerin çocuğa sunulduğu ve çocuğun bağımsızlığının ve yaratıcılığının desteklendiği bir çevre yaratılması gerekmektedir. Bu ise ancak sağlıklı bir aile ortamı ve aile ortamını aratmayan kaliteli bir okulöncesi eğitimle mümkündür. Yapılan çalışmalar, okulöncesi eğitimin çocuğun gelişimi üzerinde uzun vadeli etkileri olduğunu ve bu dönemde verilen eğitimin kalitesinin önemli olduğunu göstermektedir (Yavuzer, 2003). Okulöncesi dönemin birçok araştırmacı tarafından zeka, kişilik ve sosyal gelişim açılarından önemli bulunduğu bilinmektedir (Bloom, 1964; Piaget, 1951; akt., Yavuzer, 2003). Örneğin, Bloom'un yaptığı araştırmaya göre zihinsel gelişme 17 yaşına kadar tamamlanmaktadır. Bu gelişmenin yüzde ellisi 4 yaşına kadar oluşurken yüzde otuzu 8 yaşına kadar oluşur geriye kalan yüzde yirmisi de 17 yaşına kadar tamamlanır der. Bununla beraber çocukların okullarda gösterdikleri başarının 0 yaş dönemindeki başarısıyla aynı paralelde olduğunu söyler(Fidan ve Erden 2002). Gelişimi bir bütün olarak ele alıp sosyal duygusal gelişim açısıdan değerlendirilen bireylerin erken çocukluk yaşantılarının yetişkinlikteki davranışların büyük bir kısmını biçimlendirdiği ortaya çıkmaktadır (Oktay, 2003). Kişilik gelişiminde erken yılların kritik öneme sahip olduğunu ve çocuğun bu dönemlerde gelişimsel olarak doğru ve sağlıklı biçimde desteklenmesinin uzun dönemlerde pozitif etkileri olduğu görülmektedir.

3. YÖNTEM

Bu bölüm araştırmanın modeli, evren ve çalışma grubu, verilerin elde edilmesi, veri toplama aracı, verilerin analizi ile araştırmanın güvenirlik ve geçerliliğiyle ilgili açıklamalardan oluşmaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın problemi okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan idarecilerin öğretmenlerle yaşadıkları yönetsel sorunların incelenmesidir.

Araştırmada okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticiler öğretmenlerle planlama sürecinde hangi sorunları yaşamaktadır.

Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin Örgütleme Sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları problemler nelerdir?

Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin İletişim Sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları problemler nelerdir?

Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin Etkileme Sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları problemler nelerdir?

Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin Koordinasyon Sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları problemler nelerdir?

Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin Değerlendirme Sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları problemler nelerdir?

Sorularına cevap bulmak için Hatay ili Erzin ilçesinde 5 bağımsız anaokulu yöneticisi 4 tane de bünyesinde anasınıfı bulanan ilkokul yöneticisiyle EK'te yer alan soruları sorarak bireysel görüşmeler yapıldı. Görüşme yapılan okul yöneticileri seçilirken okulun bulunduğu sosyoekonomik çevrenin üst-orta-iyi ekonomik çevrelerden oluşmasına dikkat edildi. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanıldı. Nitel araştırma yöntemlerinde bir konuda bireylerin görüşleri derinlemesine incelenir sorulara verilen cevaplar karşılaştırılır. Ortak cevaplar ve farklılaşan cevaplardan yola çıkılarak genellemelere ulaşılır. Yapılan genellemelerin doğruluğu kesin değildir araştırmaya katılan katılımcıların verdikleri cevaplar doğru kabul edilir fakat verilen cevaplar katılımcının öznel fikridir iş tecrübeleridir.

Bu çalışmada okul öncesi eğitim kurumu yöneten yöneticilerin okul öncesi öğretmenleriyle yaşadıkları sorunlar derinlemesine incelenmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırma anaokulu yöneten yöneticiler üzerinde yapılmıştır. Araştırmaya Hatay İlinde bağımsız anaokullarında yöneticilik yapan 5 yönetici ve bünyesinde anasınıfı bulunan okullarda çalışan 4 yönetici olmak üzere toplam 9 okul yöneticisi katılmıştır. Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin tamamı lisans mezunudur. Mezun oldukları bölüm ve anasınıfında yöneticilik yapma süreleri, okulun bulunduğu sosyoekonomik çevre şu şekildedir.

Tablo 1. Katılımcı Bilgileri

	Yöneticinin mezun olduğu bölüm	**Yöneticilik tecrübesi**	**Okulun bulunduğu sosyoekonomik çevre**	**Bağımsız Anaokulu/ Bünyesinde anasınıfı bulunan okul**
M1	Türkçe Öğretmenliği	25	Düşük	Bünyesinde anasınıfı bulunan
M2	Çocuk Gelişimi	10	Orta	Bağımsız Anaokulu
M3	Çocuk Gelişimi	9	Düşük	Bağımsız Anaokulu
M4	Çocuk Gelişimi	7	Orta	Bağımsız Anaokulu
M5	Çocuk Gelişimi	13	İyi	Bağımsız Anaokulu
M6	Sınıf Öğretmenliği	20	İyi	Bünyesinde anasınıfı bulunan
M7	Anasınıfı Öğretmenliği	14	İyi	Bağımsız anaokulu
M8	Biyoloji Öğretmenliği	2	Düşük	Bünyesinde anasınıfı bulunan
M9	Sınıf Öğretmenliği	11	Orta	Bünyesinde anasınıfı bulunan

Araştırmanın örneklemi araştırmaya katılan 9 okul yöneticisidir. Araştırmanın evreni ise ülkemizdeki bağımsız anaokulları ve bünyesinde anasınıfı bulunan okulların tamamıdır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerini toplayabilmek için araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Görüşme formu hazırlanırken daha önce yapılmış çalışmalarla ilgili literatür taraması yapılmış. Okul öncesi eğitim kurumunda çalışan iki yöneticiyle de telefonla ön görüşme yapılmıştır. Sorular hazırlandıktan sonra iki tane yöneticiyle pilot uygulama yapılmıştır. Yapılan pilot uygulamadan sonra bazı soruların yerleri değiştirilmiştir. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu EK-1'te sunulmuştur.

3.4. Verilerin Toplanması

Görüşmelerin yapılabilmesi ve verilerin toplanması için Erzin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Alınan izin belgesi örneği EK-2'te yer almaktadır.

Verilerin tamamı 2021-2022 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde anaokullarında ve bünyesinde anasınıfı bulunan okullarda çalışan müdür ve müdür yardımcıları ile yapılan toplamda 80 dakikalık görüşmelerle elde edilmiştir. Her görüşmeden önce ilgili okul yöneticisi telefonla aranarak randevu alınmıştır. Görüşme saatinde gidilerek öncelikle çalışmayla ilgili bilgi verilmiş demografik bilgilerin yer aldığı ilk 4 soruyu katılımcının elinde doldurması istenmiş daha sonraki soruda ses kaydı açılarak katılımcıyla sohbet havasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Yöneticilerle yapılan görüşmelerde yapılan ses kaydı araştırmacı tarafından tekrar dinlenmiş ve yazıya geçirilmiştir. Veriler çözümlenirken içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yapılırken toplanan veriler arasındaki kavram ve ilişkilere ulaşılmıştır. Kod listesi oluşturulmuştur. Oluşturulan kod listesine göre, görüşmelerde tutulan notlar önce kâğıt üzerinde elle kodlanarak tablo haline getirilmiştir. Veriler alt problemlere

göre karar verme, planlama, örgütleme, iletişim, etkileme, koordinasyon ve değerlendirme boyutları altında kodlanmış, daha sonra her boyut kendi içinde içerik analizine tabi tutularak kategorilere ve temalara ayrılmıştır.

M1: Görüşme yapılan okul müdürleri sırasıyla numaralandırılmıştır. Müdürlerin görüşme sırasına numaraları M harfinin yanına eklenerek analizde kullanılacaktır.

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın problem sorusuna verilen cevaplar incelenerek karar verme, planlama, örgütleme, iletişim, etkileme, koordinasyon, değerlendirme alt başlıklarına ayrılarak incelenmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular yazılarak daha sonra yorumlanmıştır.

Müdürlerle yapılan görüşmeler sonrasında elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sürecinde yapılan kodlama çalışması sonrasında, veriler önce süreçler altında toplanarak bir araya getirilmiş, benzer ifadeler birlikte ele alınarak kategoriler oluşturulmuştur.

4.1. Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin karar verme sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları sorunlara yönelik bulgular

Karar verme: Karar alma süreci okul yönetiminin tüm süreçleri içerisinde yer almaktadır. Bu süreç ile ilgili birçok tanımla karşılaşmak mümkündür. Aydın (2000: 126) karar alma sürecinde "seçim yapma" olgusuna değinerek, karar almayı, "bir sorunun çözümüne ilişkin olası yollardan en uygun olanının seçilmesidir" şeklinde tanımlamıştır (Büte, 2007).

Karar alma sürecinde öğretmenlerle yaşanan sorunlar şu şekilde kategorize edilerek kodlanmıştır.

Kayıt zamanı öğretmen seçiminde yaşanan sorunlar

Toplanacak aidatlarla ilgili sorunlar

Anasınıflarının malzeme temininde yaşanan sorunlar şeklindedir.

Okul yöneticilerin bu konularda karar vermeleri ve verdikleri kararları öğretmenlerle birlikte uygulayabildiklerinde başarılı olduklarını söylemişlerdir.

M7 "Velilerin buraya belli bir miktar para vermesi beklentiyi yükseltmektedir mesela bizim okul için konuşuyorum velilerde çocuklarını özel okula vermiş gibi bir algı oluyor ve şu öğretmeni istiyorum diyor. Öğretmen yaptığı çalışmaları sosyal medyada paylaşıyorsa popülerse çok tercih edilirken kendi halinde ha yine öğretmenliğine laf edemeyeceğim kadar iyi öğretmenlerimiz tercih edilmiyor veli ben o öğretmeni istemiyorum diyor burada bizim bir karar vermemiz gerekiyor ve genellikle kura çekiyoruz bunun önüne geçmek için üst yönetimlere gidenler oluyor oralardan da bize baskılar olabiliyor üst yönetimlere biz bu konuda kura kararı aldık değiştirmemiz mümkün değil dediğimiz zaman bazen etkili olabiliyor." Dedi görüldüğü gibi kayıt dönemlerinde birtakım sorunlar yaşandığı gözlemlenmiştir. Öğretmenler yaptıkları çalışmaları velilere anlatamadığında veliler tarafından tercih edilmeyip okul yönetimine baskı yapılmaktadır.

M6 " okulumuzda anasınıflarından bir miktar aidat alınır bu aidatları da öğretmenlere toplatırız bazı öğretmenler bunu toplamakta isteksiz olabiliyor veliyle muhatap olmak istemiyor bu da bize sorun olarak yansıyor." Dedi. Toplanan aidatlar konusunda öğretmenler karar verme sürecine katılmadığı için toplama konusunda isteksiz olabilirler ya da toplanan aidatların kendilerine harcanmadığını düşünebilirler.

Anasınıflarıyla ilgili kararlar alınırken öğretmenler konusunda okula kayıt zamanlarında kura çekimlerine karar verilmesi

M1 ise "Velilerden aidat toplama konusunda sıkıntı yaşıyoruz anasınıflarında bir yardımcı abla bulunması öğretmenin işini kolaylaştırıyor fakat bu yardımcı ablanın masrafları yani sigortası maaşı devlet tarafından karşılanmıyor bizim tarafımızdan karşılanması gerekiyor bizim de bunu karşılamamız imkânsız olduğu için öğretmenler bize tepki gösterebiliyor." Dedi.

Genel olarak anaokullarında çalışan yöneticiler karar verme sürecinde öğretmenlerle çok fazla sorun yaşamadıklarını okullarda çalışan personel sayısının az olması bir karar verme sürecinde öğretmenlerin fikrini almayı kolaylaştırdığı gözlemlenmiştir.

4.2. Okul Öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin planlama sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları sorunlara yönelik bulgular

Planlama süreci, örgütü amaçlarına kavuşturacak eylemlerin, zaman, mekân, kaynak ve çalışanlar boyutları göz önüne alınarak ne zaman, nasıl, kimler tarafından gerçekleştirileceğinin önceden kararlaştırılmasıdır. En geniş

anlamıyla "Planlar, bulunduğumuz nokta ile ulaşmak istediğimiz nokta arasındaki boşluğu birleştiren bir köprüdür" (Taş, 2002: 539).

Planlama sürecinde öğretmenlerle yaşanan sorunlar şu şekilde kategorize edilmiştir.

Personel sayısı yetersizliği

Teneffüs saatleri

Programların anlık değişebilmesi

Şeklindedir müdürler bu konuda yaşadıkları sorunları şu şekilde anlatmıştır.

M7 "Öğretmenlerimizin çalışma saatleri konusunda şöyle bir sıkıntı yaşıyoruz anaokullarında teneffüs saati yok öğretmenlerin lavaboya gitmesi bile yeri geliyor sorun oluyor. Lavaboya gittiğinde çocuğun sorumluluğu öğretmende olduğu için o an çocuğun başına bir şey gelse sorumluluk öğretmende oluyor ama baktığınızda bu insan haklarına aykırı bir durum öğretmen ne yapsın ihtiyaçlarını gidermek zorunda. Bu durumda sorun yaşıyoruz ama bakanlık bunu nasıl çözer bilmiyorum bizim yapacağımız pek bir şey yok" dedi.

M3 "Öğretmenler değişime açık değiller sınıfta plan program konusunda sıkıntımız yok getiriyorlar ama yıllardır hazır olan programları kullanıyorlar. Bu programları değiştirip güncelleme konusunda pek istekli değiller özellikle 3 yıl anaokuluna giden çok her yıl hemen hemen aynı programa maruz kalınca haliyle okuldan sıkılabiliyor biz öğretmenlerimizin bu konuda kendilerini geliştirmelerini bekliyoruz" dedi.

M2 " Anaokulu öğretmenliği daha çok kadınlar tarafından tercih edilen bir bölüm olduğu için süt izni doğum izni gibi durumlar çok oluyor onların yerine personel bulamıyoruz kısa süreli ücretli öğretmen çalıştırmak da olmuyor öğretmen adapte olana kadar dönem bitiyor."

M6 " Anaokullarında yardımcı abla kadroları olması gerekiyor öğretmenler ihtiyaç molası dahi veremiyor fakat bu yardımcı abla giderlerini bakanlık tarafından karşılanmıyor bizim karşılamamız gerekiyor bununla ilgili de sorun yaşayabiliyoruz" dedi. Anaokullarında gerek personelin doğum izni süt izni konularında gerekse yardımcı abla konusunda okul yöneticilerinin sorun yaşadıkları görülmüştür.

4.3. Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin örgütleme sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları sorunlara yönelik bulgular

Yürütülen çalışmalar esnasında yöneticilerin örgütleme sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları sorunlar şu şekilde kategorize edilmiştir.

Gönüllülük

Değişime kapalı olma

Müdürlerin örgütleme sürecinde öğretmenlerle gönüllü olma konusunda sıkıntı yaşadıkları gözlemlenmiştir.

M2 "Öğretmen arkadaşlarımız bu tarz değiştirme kendini yenileme milli eğitimin yeniliklerini takip etme konusunda istekli olmuyorlar. Hizmetiçi eğitim programlarına katılmak istemiyorlar."

M4 "Öğretmenlerimiz etwinning gibi projeleri yapmaya istekli olmuyorlar okula geleyim gideyim bana yeter diyorlar ama dünya değişiyor nesil değişiyor öğrenciler zaten bir çok şeyi bilerek geliyorlar kesme boyama renkler zaten çocuklar biliyor biz kendimizi geliştirmezsek öğrenciye verecek bir şey kalmıyor ve öğrenci sıkılıyor. Okula gelmek istemiyor bu sefer onunla uğraşıyoruz."

M5 " Anaokuluna iki yıl üç yıl devam eden öğrencilere yetme konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Öğrenciye dil eğitimi versek bilmiyor öğretmen okuma yazma öğretelim desek alanımız değil içeriği zenginleştirip değişik farklı etkinlikler yapma konusunda öğretmenlerimiz sıkıntı yaşamaktadır." dedi. Özellikle bağımsız anaokulunda çalışan yöneticilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin kendilerini yenileme konusunda sıkıntı yaşadıkları hizmet içi eğitimlere katılmakta isteksiz oldukları okuldan sonraki zamanlarda kendini geliştirmeye zaman ayırmayı vakit kaybı olarak gördükleri söylendi.

4.4. Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin iletişim sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları sorunlara yönelik bulgular

Sosyal medya kullanımının az olması

Öğretmenlerin iletişime kapalı olması

İsteksizlik şeklinde kategorilere ayrılmıştır.

M9 "Özellikle değişen dünya şartlarına uyum sağlayamayan bazı öğretmenlerimiz var mesela bazıları sosyal medyayı aktif kullanıyor yaptığı çalışmaları paylaşıyor bir nevi reklamını yapıyor kayıt zamanlarında da veliler tarafından talep ediliyor sosyal medya kullanmayan öğretmenlerimiz tercih edilmeyebiliyor bu da bize sıkıntı oluşturuyor."

M1 " Öğretmenin hayattan bezmiş gibi okula gelmesi mesleki motivasyonunun olmaması bizim de velinin de iletişim kurmasını zorlaştırıyor aynı zamanda öğrenciyle öğretmenin de iletişimi olmuyor bu da öğrenci problemlerine de neden olabiliyor" dedi.

M3 " Sanki bazı arkadaşları okula zorla getiriyoruz gibi oluyor tabiki kişisel sorunları olabilir ama bazen bizim işimizi zorlaştırıyor bu durum iletişim kuramıyoruz" dedi.

Okul yöneticilerinin öğretmenlerin veliyle iletişim konusunda sıkıntı yaşadıkları görülmüştür velilerle iletişimi olmayan öğretmen veli tarafından istenmemektedir bu da okul yönetimine sorun oluşturmaktadır. Öğretmenlerin bazı etkinliklere katılmakta isteksiz olmalarının kaynağının da yöneticilerle iletişim eksikliğinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

4.5. Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin etkileme sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları sorunlara yönelik bulgular

İkna etme süreçleri

Herkesi memnun etmenin zorluğu şeklinde ayrılmıştır.

M7 " Bizim çalışma saatlerimizde boş ders teneffüs gibi kavramlar olmadığı için bir konuda öğretmenle görüşebilmemiz için ya girişte erken gelmesi ya da çıkarken yakalamamız ya da toplantı koymamız gerekiyor toplantılarda grup içerisinde karşı çıkılmayan bir konuya daha sonra isteksiz olabiliyor öğretmen arkadaşımız bunun için ikna etmemiz gerekiyor. İkna ederken de en önemli şey personelin okulu sevmesi bağlı ve ait hissetmesi önemli oluyor" dedi.

M5 "Ya bilirsiniz toplulukların olduğu her yerde memnun olmayanlar oluyor öğretmen arkadaşlarımız da bazen alınan kararlardan memnun olmayabiliyor toplu etkinliklere katılmıyor" dedi.

Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin öğretmenleri bir çalışmaya katılma konusunda ikna etmeye çalıştıkları bu durumun da okul yöneticisinin ikna kabiliyetine göre değiştiği gözlemlenmiştir. Bağımsız anaokullarında çalışan personel sayısı en fazla 10 olduğu için personele ulaşmak belli konularda ikna etmek diğer okullara kıyasla daha kolay olacağı düşünülmektedir.

4.6. Okul Öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin koordinasyon sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları sorunlara yönelik bulgular

İletişim Sağlayamama

Personel isteksizliği

Yöneticilerin koordinasyon sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları sorunlar şeklinde ikiye ayrılmıştır.

Bir etkinlik organizasyon zamanlarında tüm personelin uyum ve işbirliği içerisinde çalışmasını sağlamak için yöneticinin bazı düzenlemeler yapması gerekmektedir. Bu düzenlemeleri yaparken M8 "Öğretmenlerle iletişim kurmakta zorlanıyoruz" dedi. M4 "Anaokullarında özel günler özellikle 23 Nisan daha coşkuyla kutlanır her öğretmenin gösteri çıkarması beklenir bunu dönem başında koordine ettiğimiz halde zamanı geldiğinde gösteri çıkarmaya isteksiz arkadaşımız olabiliyor bu sefer diğer arkadaşların da motivasyonu düşüyor." Dedi. Okul yöneticileri öğretmenlerin isteksiz olmasından dolayı sorun yaşadıkları gözlemlenmiştir.

4.7. Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin değerlendirme sürecinde öğretmenlerle yaşadıkları sorunlara yönelik bulgular

Yönetim süreçlerinin ne oranda gerçekleştiğini belirlemeye yönelik çalışmalar ve denetimler değerlendirme aşamasıyla ilgili bir durumdur.

Değerlendirme sürecinde yöneticilerin öğretmenlerle yaşadıkları sorunlar şu şekilde kategorize edilmiştir.

Ölçme değerlendirme süreçlerinin objektif olmaması

Eleştiriye ve öneriye açık olmama yöneticilerin öğretmenlerin performanslarını değerlendirdikleri not verme sistemi var. Bu ders denetimleri şeklinde yapılmaktadır. M9"Yani öğretmenin dersine bir kere girip her detayı gözlemlememiz mümkün olmuyor bence objektif bir değerlendirme olmuyor diye düşünüyorum."

Dedi. M3 " Öğretmen arkadaşımıza bir konuda şöyle yapsan daha mı iyi olur acaba dediğimizde küsüyorlar değerlendirirken bir şey diyemiyoruz o yüzden" dedi.

Değerlendirme sürecinde okul yöneticileri öğretmenlere verdikleri geribildirimin yanlış anlaşılabildiğini bu değerlendirmenin dışarından biri tarafından yapılmasının daha uygun olduğunu söylediler.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu çalışmada okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin okul öncesi öğretmenleriyle yaşadıkları yönetsel süreçler incelenmiştir. Okul öncesi eğitim kurumları diğer eğitim kurumlarından daha küçük yaş gruplarına hizmet ettiği için ve akademik kaygıları olmadığı için ayrılmaktadır. Yönetim süreçlerinde de diğer okullar gibi yönetilseler de yöneticilerin yaşadıkları sorunların farklılaşabildiği görülmüştür. Anaokulu programlarında üç yıl anaokuluna devam eden çocukların tekrara düştüğü için okula gelmek istememelerinin öğretmenlerden beklentiyi yükselttiği gözlemlenmiştir. Anaokullarında yöneticilerin öğretmenlerle yaşadıkları yönetsel sorunların geneli de öğretmenlerin değişime kapalı olması sürekli kendilerini güncellemeleri gerektiği şeklindedir.

Yönetimsel süreçlerde öğretmenlerle yaşanan sorunlar alt problemlere ayrılarak incelenmiştir. Her bir süreçte yaşanan problemlerin aslında birbirinden bağımsız olmadığı gözlemlenmiştir. Yönetimsel süreçler karar alma, planlama, örgütleme, eşgüdüm diğer adıyla koordinasyon iletişim etkileme, değerlendirme şeklinde kategorize edilmiştir. Her bir yönetim sürecinde yaşanan ortak sorunlar da bu çalışmanın temalarıdır. Her bir süreçte yaşanan problem ayrı ayrı incelenmiştir.

Karar alma sürecinde yaşanan sorunların **"**Kayıt zamanı öğretmen seçiminde yaşanan sorunlar", "Toplanacak aidatlarla ilgili sorunlar", "Anasınıflarının malzeme temininde yaşanan sorunlar" şeklinde üç konuda yoğunlaştığı görülmüştür. Kayıt zamanı öğretmen beğenmeme illa şu öğretmeni istiyorum gibi dayatmaların okul yöneticilerini zora soktuğu gözlemlenmiştir. Bu sorunların okul yöneticileri öğretmenlerin kendilerini velilere tanıtamamalarından kaynaklı olduğunu düşünmektedir. Ayrıca anaokulları boya kesme oyuncak vs gibi malzemelerin fazla kullanıldığı bir yer olduğu için bu konuda malzeme temininde sıkıntı yaşadıkları gözlemlenmiştir. Okul yöneticileri bazı öğretmenlerin malzemeleri veliyle iletişim yoluyla ya da çeşitli sponsorlar yoluyla kendilerinin karşıladığını bazılarının ise her şeyi okul yönetiminden beklediği için sorunlar yaşanabildiği gözlemlenmiştir.

Planlama sürecinde yöneticilerin öğretmenlerle yaşadıkları sorunlar "Personel sayısı yetersizliği", "Teneffüs saatleri", "Programların anlık değişebilmesi" şeklinde temalara ayrılmıştır. Anaokullarında teneffüs saatlerinin olmaması öğretmenlerin ihtiyaçlarını gidermek için bile olsa boş vakitlerinin olmadığı gözlemlenmiştir. Okullara yardımcı ablaların görevlendirilmesi öğretmenlerin işini kolaylaştırırken yardımcı abla giderlerinin okul yönetimince karşılanıyor olması da okul yöneticilerini sıkıntıya düşürdüğü gözlemlenmiştir.

Uygulanan eğitim öğretim programlarının değişmesi ve bu değişime öğretmenlerin uyum sağlamakta zorlanması kendilerini geliştirmek için hizmet içi eğitim faaliyetlerine katılmak istememeleri de okul yöneticilerin planlama sürecince öğretmenlerle yaşadıkları sorunlardan olduğu gözlemlenmiştir.

Örgütleme sürecinde okul yöneticileri öğretmenlerle planlama sürecine benzer sorunlarla karşılaştığı gözlemlenmiştir. Yaşanan sorunlar "Gönüllülük", "Değişime kapalı olma" şeklinde ikiye ayrılmıştır. Törenlerde anasınıflarından gösteri beklenmesi bu gösterileri hazırlarken bazı öğretmenlerin istekle bunu yapması bazılarının ise yapmak istememeleri okul yöneticilerinin öğretmenlerle yaşadıkları sorunlar arasındadır.

Koordinasyon sürecindeokul yöneticilerinin öğretmenlerle yaşadıkları sorunlar **"**İletişim Sağlayamama" "Personel isteksizliği" şeklinde temalara ayrılmıştır. Planlama ve örgütleme süreçleriyle benzer sorunlar yaşandığı gözlemlenmiştir.

İletişim sürecindeokul yöneticilerinin öğretmenlerle yaşadıkları sorunlar **"**Sosyal medya kullanımının az olması", "Öğretmenlerin iletişime kapalı olması" "İsteksizlik" şeklinde temalara ayrılmıştır. Sosyal medyayı aktif kullanan öğretmenlerle sosyal medya kullanımından uzak duran öğretmenlerin veliler tarafından tercih edilme düzeylerinin farklı olması okul yöneticilerin yaşadıkları sorunları etkilemektedir.

Etkileme sürecinde okul yöneticilerinin öğretmenlerle yaşadıkları sorunlar "İkna etme süreçleri", "Herkesi memnun etmenin zorluğu" şeklinde ayrılmıştır. Okul yöneticileri ara ara yapılan toplantılarda alınan kararlara toplantılarda karşı çıkılmazken daha sonrasında bireysel itirazlarla uğraşmak zorunda kalmakta oldukları gözlemlendi.

Değerlendirme sürecinde Ölçme değerlendirmenin objektif olmaması", " Eleştiriye ve öneriye açık olmama" şeklinde ikiye ayrılmıştır. Müdürlerin öğretmenlere ders denetimi yaparken yaptıkları eleştirileri öğretmenler kabul etmeyip tavır sergileyebildikleri bundan dolayı eleştiri yaparken çekindikleri gözlemlendi. Okul yöneticileri değerlendirmenin okul yöneticileri tarafından değil de başkaları tarafından yapılması gerektiğini düşünmektedirler.

5.2. Tartışma

Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin öğretmenlerle yaşadıkları yönetsel sorunların incelendiği bu araştırmada yönetim süreçlerinin ayrı ayrı ele alınamayacağı birbirinden ayrılmaz bütün olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan bazı çalışmalarda yönetim süreçlerinden bazıları ele alınırken bazılarının incelenmediği gözlemlenmiştir mesela Müge Büte'nin 2007 yılında yaptığı "Bağımsız anaokulu yöneticilerinin gözünden yönetim süreçlerinin işleyişi yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri" tez çalışmasında yönetim süreçlerinden karar verme, planlama, eşgüdüm, iletişim, değerlendirme süreçlerini incelediği örgütleme ve etkileme süreçlerinin incelenmediği gözlemlenmiştir. Araştırma yapılırken yönetim süreçlerinin birbirlerinden ayrılmaz olduğu gözlemlenmiştir.

Literatür incelendiğinde okul yöneticilerinin yaşadıkları yönetsel sorunlarla ilgili çalışmalara rastlanırken okul yöneticilerinin öğretmenlerle yaşadıkları yönetsel sorunlarla ilgili araştırmaya rastlanmamaktadır. Anaokullarının küçük olmaları personel sayısının az olması bakımından daha samimi bir okul iklimine sahip olduğu gözlemlenmiştir. Diğer eğitim kurumlarına göre daha az sorun yaşandığı gözlemlenmiştir.

Anaokullarında teneffüs saatlerinin olmaması yaş grubu küçük olan öğrencileri bırakıp öğretmenin ihtiyaç molası veremiyor olması anaokullarının genel problemi olduğu gözlemlenmiştir. Anaokulu yöneticileri yaşadıkları sorunların öğretmenlerle ilgili kısmının diğer sorunlara göre küçük bir kısmı olduğunu belirtmişlerdir.

5.3. Öneriler

Bu bölümde araştırma sonuçlarında çıkan sonuçlarla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Karar verme sürecinde yaşanan sorunlarla ilgili tüm öğretmenlerin sürece dâhil edilmesi öğrenci seçimiyle ilgili ortak bir kura anlayışının benimsenmesi yapılan kura çalışmasına üst yönetimlerin müdahale etmesinin engellenmesi gerekir.

Planlama sürecinde yaşanan sorunlarla ilgili anaokullarına malzeme temininin bakanlık aracılığıyla yapılması sorunları çözebilir. Teneffüs saatleri ve yardımcı abla temini konusunda bakanlık çalışmaları yapılabilir. Etkileme sürecinde yaşanan sorunlarla ilgili öğretmenlerin motivasyonlarını artıracak haftalık aylık etkinlikler planlanabilir. İletişim sürecinde yaşanan sorunlarla ilgili öğretmenlere sosyal medyayı aktif ve bilinçli kullanmayla ilgili eğitimler verilebilir. Değerlendirme sürecinde yaşanan sorunlarla ilgili denetimin okul müdürleri tarafından değil de objektif gözlemciler tarafından yapılması sorunu çözecektir.

KAYNAKÇA

1. Ağaoğlu, E. (2002). Sınıf yönetimi ile ilgili genel olgular. Z. Kaya, (Ed), *Sınıf yönetimi* (s. 1-42) içinde. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
2. Akyüz, Y. (1996). Anaokullarının Türkiye'de kuruluş ve gelişim tarihçesi. *Milli Eğitim Dergisi, 132,* 7-13.
3. Balcı, A. (2010). *Açıklamalı eğitim yönetimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Pegem Akademi.
4. Başar, H. (2005). Okulda denetim. Y. Özden (Ed.). *Eğitim ve okul yöneticiliği el kitabı* (s. 147-159) içinde (2. bs). Ankara: PEGEMA Yayıncılık.
5. Büte, M. (2007). Bağımsız anaokulu yöneticilerinin bakış açısında okul yönetimi süreçlerinin işleyişi, sorunlarla başa çıkma yolları (Mersin ili merkezi örneği). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
6. Büte, M. & Balcı, F. A. (2010). Bağımsız anaokulu yöneticilerinin bakış açısından okul yönetimi süreçlerinin işleyişi ve sorunlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *4* (4) , 485-511
7. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989). Resmi Gazete.Sayı: 22184. Erişim adresi: https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme
8. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim, Kültür Örgütü (UNESCO) (1945). Resmi Gazete.Sayı: 6316. Erişim adresi: https://www.unesco.org.tr/Pages/97/150/UNESCO-Kurulu%C5%9F-S%C3%B6zle%C5%9Fmesi
9. Çelik, V. (2000). *Okul kültürü ve yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

10. Çelik, M. & Gündoğdu, K. (2007). Türkiye'de okul öncesi eğitimin tarihsel gelişimi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 16,* 172-190.
11. Demircan Aydın, Z. (2017). Öğretmen ve yöneticilerin okul öncesi eğitimi değerlendirmeleri ve bu alanda yaşanılan yönetimsel sorunlar. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
12. Ertan Kantos, Z., Oğuz Çuhadaroğlu, E. &Taşdan, M. (2009). İlköğretim okulları yöneticilerinin yönetim biçimlerine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri (nitel bir araştırma). *Kastamonu Eğitim Dergisi, 17* (2), 393-402.
13. Fidan, N. & Erden, M. (2002). *Eğitime giriş*. Alkım Yayıncılık.
14. İlgar, L. (2005). *Eğitim yönetimi, okul yönetimi, sınıf yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
15. Kahramanoğlu, E. (1990). Genel liselerdeki yönetim uygulamalarının çağdaş yönetim anlayışı açısından değerlendirilmesi. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
16. Kay, M. A. (2015). 2013 okul öncesi eğitim programlarındaki kazanımların uygulamadaki etkililiğine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
17. Kurtkan, A. (1977). *Sosyolojik açıdan eğitim yolu ile kalkınmanın esasları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2262.
18. Milli Eğitim Temel Kanunu (1973). Resmi Gazete. Sayı: 14574. Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf
19. Milli Eğitim Bakanlığı (2014). *Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği*.
20. Milli Eğitim Bakanlığı (2004). *Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği*. 08/06/2004 tarihli Resmi Gazete.
21. Milli Eğitim Bakanlığı. (1993). *XIV. Milli eğitim şurası okulöncesi eğitim komisyon raporu.* İstanbul: M.E.B Yayınları.
22. Oktay, A. (1990). Türkiye'de okulöncesi eğitim. *Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 2,* 151-160.
23. Oktay, A. (2003). *Okulöncesinde temel kavramlar, okulöncesi eğitimin amaçları ve temel ilkeleri. Özel öğretim yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
24. Öğretim Birliği Kanunu (1340). Resmi Gazete. Sayı: 63. Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.430.pdf
25. Poyraz, H. & Dere, H. (2006). *Okul öncesi eğitimin ilke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
26. Savaş Ülküer, N. (1989). Anasınıflarında kalite ve bölgelerarası farklılıklar. *Eğitim ve Bilim, 13* (71).
27. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). Resmi Gazete. Sayı: 10859. Erişim adresi: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=42
28. Turaşlı, N. K. (2007). Okul öncesi eğitimin tanımı, kapsamı ve önemi. G. Haktanır (Ed.). *Okul öncesi eğitime giriş* (s. 1-24) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
29. Toprakçı, E. & Arslan, M. (2016). Yönetim süreci bağlamında sendikalardaki eğitsel faaliyetlerin yönetimi (yasal belgeler temelinde bir analiz). *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi, 2* (2), 1-13.
30. Yavuzer, H. (2003). *Çocuğu tanımak ve anlamak*. Ankara: Remzi Kitapevi.
31. Zembat, R. (1994). Okul öncesi eğitim kurumlarında yönetici özellikleri. *M.Ü Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6,* 313-323.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Landscape Architecture

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3088-3099

Arrival
13 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64573
Article Serial Number
25

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64573

How to Cite This Article
Poyraz, N. & Tarakci Eren, E. (2022). "Kent Merkezindeki Caddelerde Yaya Problemleri: Artvin, Arhavi İnönü Bulvarı Örneği" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3088-3099

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Kent Merkezindeki Caddelerde Yaya Problemleri: Artvin, Arhavi İnönü Bulvarı Örneği

Pedestrian Problems on the Streets in the City Center: Artvin, Example of Arhavi Inönü Boulevard

Nergiz Poyraz [1] Emine Tarakci Eren [2]

[1] Peyzaj Mimarı., Artvin Çoruh Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Artvin, Türkiye
[2] Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Artvin, Türkiye

ÖZET

Artan kent nüfusu, büyüyen kentler ve bununla birlikte doğrudan artan motorlu taşıt sayıları, kentlerde otopark problemi gibi araçların sebep olduğu birçok problemleri devamında getirmektedir. Yayaların sınırlarına dâhil olan motorlu taşıtlar, dış mekân donatıları, yanlış bitkilendirme tasarımları vb. birçok etken ile birlikte; kentlerde yaya hareketlerine önemli ölçüde etki etmektedir. Bu çalışma ile birlikte; Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Artvin'in Arhavi ilçesinde önemli bir konuma sahip İnönü Bulvarı'nın 210 metrelik bir bölümü incelenerek; bu alan sınırları içerisindeki yaya mekânları ve işlevselliği araştırılmıştır. Yapılan literatür araştırması ile birlikte, Arhavi ilçesi için geçmişten günümüze büyük kültürel değer taşıyan İnönü Bulvarı için herhangi bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu çalışma ile İnönü Bulvarı incelenerek, bu alan üzerindeki yaya problemleri tespit edilmiş ve bu konuda öneriler getirilerek, mevcut alanın gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılması amaçlanmıştır. Bu konuyla ilgili, benzer kentlerin çalışmalarına rehber olacak nitelikte bir çalışma yapılması hedeflenmiş ve bu doğrultuda bulgular ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yaya, Cadde Peyzajı, İnönü Bulvarı, Arhavi, Artvin

ABSTRACT

Increasing urban population, growing cities and directly increasing number of motor vehicles bring many problems caused by vehicles such as parking problem in cities. Motor vehicles, outdoor equipment, wrong planting designs, etc., which are included in the boundaries of pedestrians. along with many factors; It has a significant impact on pedestrian movements in cities. Along with this study; By examining a 210-meter section of İnönü Boulevard, which has an important location in the Arhavi district of Artvin in the Eastern Black Sea Region; Pedestrian spaces and functionality within the boundaries of this area were investigated. With the literature research, no study could be found for the İnönü Boulevard, which has a great cultural value for the Arhavi district from past to present. In this study, İnönü Boulevard was examined, pedestrian problems on this area were determined, and it was aimed to transfer the existing area to future generations in a healthy way by making suggestions on this subject. It is aimed to carry out a study on this subject that will guide the studies of similar cities and the findings in this direction have been revealed

Keywords: Pedestrian, Street Landscape, İnönü Boulevard, Arhavi, Artvin

1. GİRİŞ

Kentsel mekânlar; içerisinde bulunan kullanıcıların farklı ihtiyaçlarını karşılayan, deneyimlerine ortak olan alanlar olmakla birlikte, kullanıcıları tarafından sadece sahip olduğu fiziksel nitelikleriyle ele alınmaktadır. Bireyler içerisinde bulundukları mekânları sadece yaşadıkları mekânlar olarak ele almakta fakat bu durum mekânların yaşanabilir niteliklere sahip olma özelliklerini sınırlı hale getirmektedir. Geçmiş dönem kentleri incelendiğinde kentlerimiz; sokak, cadde ve meydanları içerisinde bulunduran, toplumsal ve kültürel aktivitelerin gerçekleştiği mekânlar olma özelliği taşımaktadır (Surat, Yaman, 2015). Günümüzde ise bu durum çeşitli etkenlerden dolayı yerini farklı anlayışlara bırakmıştır. Hızlı ve kontrolsüz şehirleşmenin günümüzde yer edindiği kentlerde, şehir yaşamı giderek hızlanmakta ve bu döngü içerisinde şehirsel yapı birçok anlamda zarar görmektedir. Değişen bu şehirleşme ile birlikte, yönetim birimleri ve planlamacılar, insan yaşamını kolaylaştırma yönünde arayışlara girmişlerdir (Özer, 2006).

Bir kentin karakterini tanımlayan sokaklar, meydanlar ve yaya alanları; kent yaşamının odak noktasını oluşturmaktadır (Gültekin, 2007). Kent insanı sosyal, kültürel, rekreasyonel, ticari vb. birçok gereksinimlerini bu mekânlarda karşılamaktadır. Fakat günümüz kentlerindeki hızlı gelişim süreci ve bu durumun getirdiği olumsuz çevre sorunları halk üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Çevrenin halka yaratmış olduğu bu baskı sebebiyle, kentlerde rahat ve güvenle kullanılabilecek yaya mekânı olanakları azalmıştır (Gültekin, Altunkasa, 2008). Motorlu araçlar, insanlara hareket özgürlüğü sağlamakla beraber yanlış kullanımıyla birlikte kentsel çevrelerde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Yalçınkaya, 2007). Değişen çevre koşulları ile kırsaldan kente göç artmakla bu durum kentlerdeki nüfusun yoğunlaşmasına sebebiyet vermektedir. Artan nüfusa karşılık vermeye çalışan kentler

büyümekle, gelişmekte ve birçok açık alan yerini yapılaşmaya bırakmaktadır. Kentlerin bu durumlardan etkilenerek büyümesi ile birlikte taşıt sayıları giderek artmıştır (Surat, Yaman, 2015). Taşıt sayılarının giderek artması kentlerde park sorununu beraberinde getirmiş, taşıt izinin yaya kaldırımları aleyhine genişletilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bu durumla birlikte kentlerde yaya erişiminin konforu, güvenliği ve devamlılığı tehlike altına girmiştir (Hepcan ve ark., 2006). Taşıtların park durumu yaya kaldırımlarını sıkıştırılan bir hale getirmiş hatta yapılan parkların kaldırımlara taşması gibi görüntüler ortaya çıkmıştır (Surat, Yaman, 2015).

Kentlerde, motorlu taşıtların yaya kaldırımlarını işgal etmesi durumu gibi yayaların hareket özgürlüğünü kısıtlayan canlı-cansız birçok faktör bulunmaktadır. Altyapı ve tesisat elemanlarının yanlış konumlandırılması, büfeler ve seyyar satıcıların, dükkân sahiplerinin yol boyunca yaya için kullanılan alanları işgal etmesi, kent içi bitkilendirmelerinin doğru uygulanmaması vb. birçok faktör yayalar için olumsuz durumlar oluşturmaktadır. Hatta bazı kentlerde, kentlerin büyük bir bölümünü kaplayan imarsız konut alanlarında yayalar için kaldırım hiç bulunmamaktadır. Kendilerine ait bir yaya kaldırımı bulunmayan kullanıcılar, motorlu araçlarla aynı yol yüzeyini paylaşmak durumunda kalmaktadırlar (Mert, 2006). Yaya yolcularının etkin bir şekilde desteklenmemesi ve korunmaması durumunda, zaten gittikçe artan otomobilleşmeye paralel olarak yaya hareketlerinin de taşıt trafiğine dönüşeceği öngörülmektedir. Bu durum birçok kent sorununu beraberinde getirecektir. Artan taşıtlar artık kentlere sığmayacak, yoğun trafik daha sağlıksız ve güvensiz ortamlar oluşturacaktır. Ulaşım planlamalarında yayaların öncelikli olarak ele alınması önemli bir ölçüt olmaktadır (Mert, 2006).

Yayaların günümüzde yaşamış olduğu tüm bu problemlerin ışığında asıl amaç; yaya kullanımının bir ulaşım türü olduğunu bilerek yaya yolculukları için mekan açmak ve bu durumla birlikte trafik karmaşasından, araç işgalinden arındırılan zenginleşmiş mekanlar oluşturmak olmalıdır (Eren ve ark., 2018). Kentsel mekân tasarımındaki asıl amaç ise; insanların mekân kullanımı içerisinde hareket ederken sürekli ve aralıksız etkiler oluşturacak şekilde ilerlemesidir. Geçmiş medeniyetlerden günümüze tasarım ölçülerine bakıldığında, tasarımın değişmeyen ölçülerinden birinin insan hareketinin göstergesi olan ayak sesleri olduğu görülecektir. Kentsel tasarımdaki dolaşım sistemi değerlendirilmesinde ulaşım bağlantıları, toplu taşıma ve altyapı sistemleri, taşıt ve yaya hareketleri oldukça önem kazanmaktadır (Özer, 2006).

Yaya kaldırımları; cadde ve sokakların kenarında, taşıt izinin bittiği bordürden itibaren özel mülkiyet sınırına kadar olan bölüm olarak geçmektedir. Yaya kaldırımları canlı ve cansız donatı şeridi, yayalara yönelik kent mobilyaları, rampa ve yol bitkileri olmak üzere 3 temel şeritten oluşmaktadır (Hepcan ve ark., 2006). Kentler insanlar için, taşıtlar ise ulaşımı sağlayan araçlardır. Konforlu ve güvenli bir yaya erişimi, kentlerde yaya kaldırımları ile mümkün olmaktadır. Project for Public Spaces (PPS) verilerine göre yaya kaldırımlarındaki yürüme şeridi en az 2.50 m yani 4 kişinin yan yana rahatlıkla geçebileceği ölçüde olması gerekmektedir (Eren ve ark., 2018). Bahsedilen tüm bu kapsamlarda kentlerin yürünebilir kentler olması önem arz etmektedir. Yürünebilir kentler için; yürümeye teşvik eden bir tasarım, geniş yaya yolları, yeterli sayıda sokak donatıları, iyi aydınlatmalar, rahat hareket imkânı, yürüme mesafesinde dükkânlar, kafeler, rekreatif faaliyetler vb. aktif kullanımlar, yoğunluk, trafik gürültüsü vb. etkenlerin olumsuz etkisini hafifletecek doğal bir çevre, sosyal ve çeşitli yerel kültür olması gerekmektedir (Özer, 2006).

Elde edilen tüm veriler kapsamında; geçmişten günümüze kentlerin durumu incelendiğinde özellikle sanayi devriminden sonra kırsaldan kente göçün getirmiş olduğu bazı olumsuz etkiler gözlemlenmektedir. Kentlerdeki nüfus yoğunluğunun artması, kentlerin büyümesine sebebiyet vermiştir bu durum da motorlu taşıtların artmasına yol açmıştır. Motorlu taşıtların artmasıyla birlikte park sorunu büyük bir problem haline gelmiş ve sürücüler kentin ana unsurlarından biri olan yaya kaldırımlarına taşmaya başlamışlardır. Park sorunu, yanlış bitkilendirme, canlı-cansız donatılar vb. birçok etken ile birlikte yayalar kentin onlara sunmuş olduğu avantajları güvenli ve sürdürülebilir bir şekilde yerine getirememeye başlamışlardır. Bu durumda kentlerin planlamasında ve tasarımında yayalar öncelikli olmalı ve düzenlemeler bu duruma göre yapılmalıdır. Kent planlamalarında yayalaştırma çalışmalarına öncelik verilmeli, bu durum sonucunda oluşacak yeni planlamaların kente sağlayacağı yararlar göz ardı edilmemelidir.

Kentlerde yapılacak olan yayalaştırma çalışmaları ile yaya yollarını kullanan insan sayısı artacak ve taşıt trafiği önemli ölçüde azalacaktır (Eren ve ark., 2018). Taşıt trafiğinin azalması, kentin sağlığı için olumlu etkiler oluşturacak, yaya yollarını tercih edecek insanlarda fizyolojik ve psikolojik birçok olumlu etki gözlemlenecektir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı; Artvin-Arhavi ilçesi İnönü Bulvarı'nın fiziki durumunu inceleyerek mevcut durumunu ortaya koymak, çalışma yöntemi olarak anket ve gözlem tekniği yardımıyla kullanıcıların bu bulvara yönelik istek, ihtiyaç ve kullanım amaçlarını belirleyerek alan üzerindeki eksikliklerin giderilmesine yönelik öneriler geliştirmektir. Çalışma bağlamında İnönü Bulvarı'nın mekânsal bileşenleri olan bitkisel ve yapısal peyzaj

elemanları, bina kat yükseklikleri, bina işlevleri, yaya kaldırım genişliği ve yol genişliği incelenerek, öneriler kapsamında bu alana ilişkin yapılacak olan çalışmalara bir rehber niteliğinde çalışma olması amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE METOD

2.1. Çalışma Alanı

Araştırmanın materyalini Artvin'in Arhavi ilçesinde bulunan İnönü Bulvarı'nın 210 metrelik kısmı oluşturmaktadır (Şekil 1). Alanı kullanıcısı olan kent halkı, cadde üzerindeki binalar ve diğer peyzaj elemanları oluşturmaktadır. Araştırma alanı, Doğu Karadeniz Bölgesi, Artvin ili Arhavi ilçesinde bulunmaktadır. Çalışma alanı olarak; Arhavi ilçesi İnönü Bulvarı'nın Balıkhane ve Halk bankası aralığı belirlenmiştir (Şekil 1). 210 metre uzunluk, 15 metre genişliğe sahip olan alanda trafik çift yönlü sağlanmaktadır.

Şekil 1. Arhavi, İnönü Bulvarı (Çalışma Alanı)

2.2. Uygulama

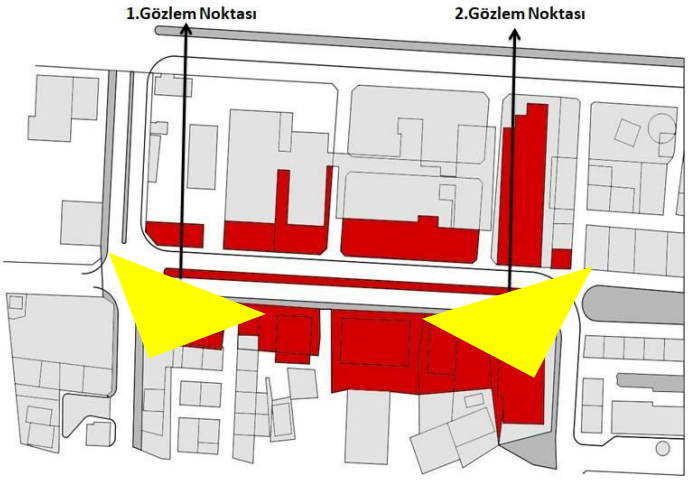
Araştırma kapsamında peyzaj araştırma yöntemlerinden etüd, veri toplama, analiz ve sentez ve anket yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma toplamda 3 aşamadan oluşmaktadır.

2.3. I. Aşama- Mevcut Durum Tespiti

Çalışmanın I. Aşaması olan mevcut durum tespitinde, İnönü bulvarı üzerindeki mevcut fiziki durum tespit edilmiştir. Bina kat sayıları, bina işlevleri, bina ve yol kotları arasındaki farklar, yol genişlikleri, yol merkezi üzerindeki bitki türleri ve yapısal peyzaj elemanları tespit edilerek mevcut duruma yönelik tablolar oluşturulmuştur.

2.4. II. Aşama- Davranış Gözlemi

İnönü Bulvarı üzerindeki yaya kullanım ve yoğunluk düzeylerini belirleyebilmek amacıyla gözlem tekniği tercih edilmiştir. Çalışma kapsamında, mevcut alan kullanıcılarının alana ilişkin hareketlerini gözlemlemede, ihtiyaç ve eksikleri belirlemede gözlem tekniği tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında halk pazarının mevcut alana kurulmasından kaynaklı cumartesi günü ayrıca gözlemlenmiştir. Çünkü alanın mevcut durumunu belirlemede, cumartesi günleri yaşanan farklı bir durumun doğru sonuçlar almayı engelleyeceği düşünülmüştür. Kalan günler dâhilinde gözlemler; gün içerisinde sabah, öğle ve akşam saatlerinde belirli zaman dilimlerinde bulvarı en net görebilecek üstten görünüşlü 2 bölgeden gerçeklemiştir. Belirlenen zaman dilimleri hafta içi ve hafta sonu olmak üzere 09:30, 12:30, 14:30 ve 17:30 olarak belirlenmiştir. Belirlenen saatlerde belirtilen 2 bölgeden fotoğraflar çekilerek; yaya ve taşıtların, hareket ve yoğunluk durumları izlenmiştir (Şekil 2). Yapılan gözlemler ve çekilen fotoğraflar dâhilinde, belirlenen saatlerde çekilen fotoğraflar Autocad 2021 programı aracılığıyla düzenlenerek yoğunluk ve kullanım durumu tespit edilmiştir. Günün farklı saatlerinde 2 ayrı bölgeden çekilen (Şekil 2) fotoğraflardaki yaya ve taşıt yoğunlukları Autocad programı dâhilinde çakıştırılarak, hangi bölgenin daha yoğun olarak kullanıldığı belirlenmiştir.

Şekil 2. İnönü Bulvarı Gözlem Noktaları

2.5. III. Aşama- Anket

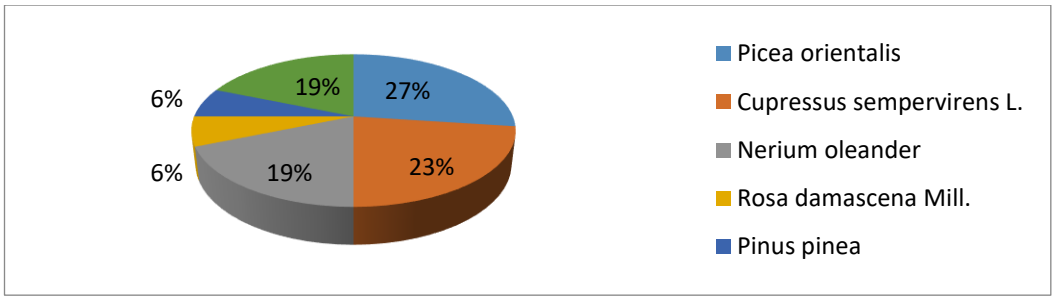
İnönü Bulvarı kentin en çok tercih edilen bulvarı olmakla birlikte, bu bulvarın kullanıcıların alandan memnuniyeti de oldukça önemlidir. Bu noktaya değinmek amacıyla bu aşamada anket yöntemi kullanılarak bulvar kullanıcıların görüşleri belirlenmiştir. Farklı yaş grubundan toplamda 302 adet kullanıcıyla anket yapılmıştır. Anket başlangıcı olarak kullanıcıların demografik özellikleri tespit edilerek devamında alana yönelik memnuniyet durumunu sorgulayıcı sorular yöneltilmiştir. Ankette yer alan ifadeler şu şekildedir (tablo). Yapılan memnuniyet anketin de kullanıcılarına açık uçlu 3 adet soru yöneltilerek; Kullanıcıların İnönü Bulvarı'nda geçirdikleri zaman sıklıkları sorularak devamında, yapılacak olan bir kentsel yenileme çalışmasında değişmesini istedikleri durumlar sorularak, bir diğer soru olarak kullanıcılardan ek olarak belirtmek istedikleri arzu ve isteklerini belirtmeleri istenmiştir.

3. BULGULAR

3.1. I. Aşamaya Ait Bulgular

3.1.1. Bitkisel Peyzaj Elemanlarına İlişkin Bulgular

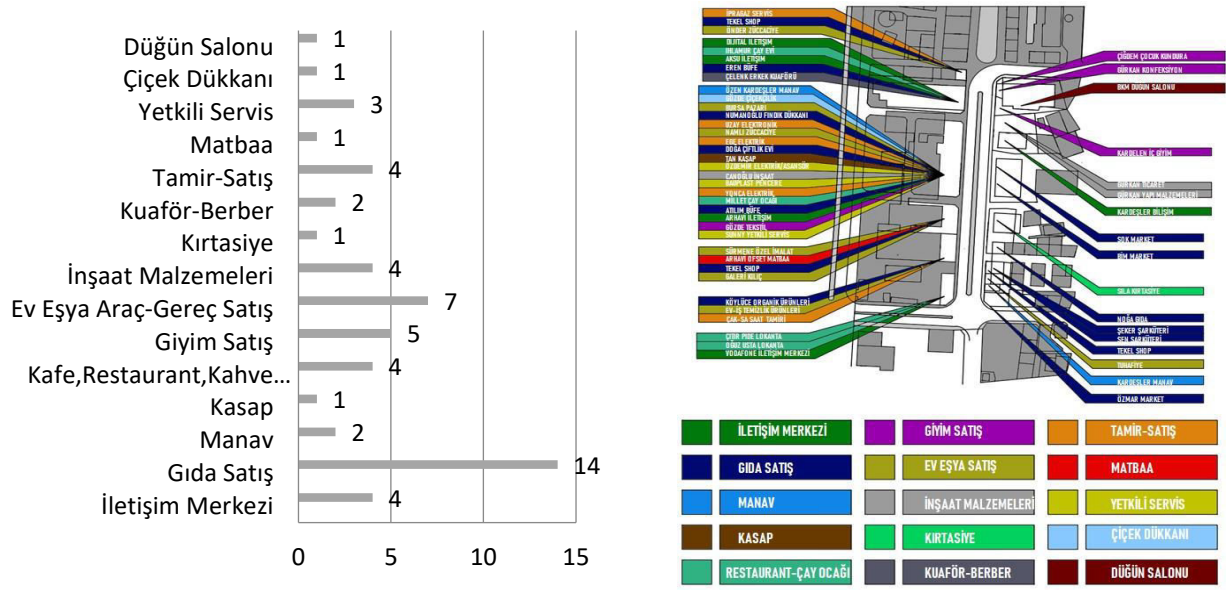
Cadde boyunca yaya kaldırımları 2.5-19.5 m arasında değişiklik göstermektedir. Kaldırım yükseklikleri ise 0.19-3 m arasında değişiklik göstermektedir. Bulvar üzerindeki peyzaj elemanları incelendiğinde; yapısal ve bitkisel peyzaj elemanlarının olduğu tespit edilmiştir. Yapısal peyzaj elemanları; rampa, aydınlatma, çöp kutuları, duvarlar, oturma birimleri, örtü elemanlarıdır. Zemin malzemesi tüm bulvar boyunca küp taş olarak tercih edilmiştir. Bitkisel peyzaj elemanları incelendiğinde, Arhavi kenti için köklü bir geçmişe sahip olan bulvar üzerinde yeterli bir bitkilendirme tasarımı olmadığı görülmektedir. Genellikle ağaç, çalı ve yer örtücü bitkiler tercih edilmiştir. Bulvar boyunca bitki türleri incelendiğinde; Cupressus sempervirens L., Picea orientalis, Nerium oleander, Robinia pseudoacacia L., Styphnolobium japonicum, Albizia julibrissin, Rosa damascena Mill., Photinia serratifolia, Pinus pinea, Magnolia grandiflora, Cornus mas, Cupressus macrocarpa 'Goldcrest', Chamaecyparis lawsonia, Althaea officinalis türleri olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3). Alanda kullanılan bitki türlerinin yoğunluğu incelendiğinde; en çok kullanılan bitki türünün Picea orientalis olduğu görülmektedir.

Şekil 3. İnönü Bulvarı Bitki Tür Yoğunluk Dağılımı

3.1.2. Bina İşlevlerine Ait Bulgular

İnönü Bulvarı boyunca kuzey ve güney kısımlarını kapsayan çalışma ve tespit neticesinde özel konutlar hariç toplam 54 farklı kapalı mekân tespit edilmiştir. Tespit edilen mekânlar işlevlerine göre sınıflandırılmıştır (Şekil 4).

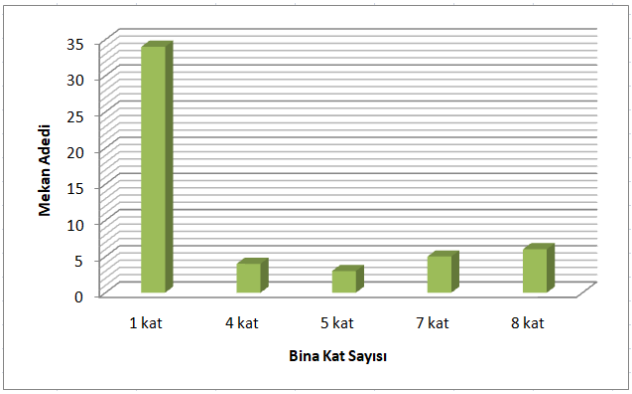

Şekil 4. Arhavi, İnönü Bulvarı Üzerindeki Binaların İşlev Dağılımları

Bu sınıflandırmaya göre; iletişim merkezi, gıda satış, manav, kasap, kafe-restaurant-kahvehane, giyim satış, ev eşya araç-gereç satış, inşaat, kırtasiye, kuaför-berber, elektrik tamir-satış, saat dükkânı, matbaa, yetkili servis, çiçek dükkânı ve düğün salonu olmak üzere 15 farklı işlev tespit edilmiştir.

3.1.3. Bina Kat Yüksekliklerine Ait Bulgular

İnönü Bulvarı üzerinde ele alınan mekânlar özel konutlar harici mekânlar olarak belirlenmiştir. Fakat bu mekânların belirli bir bölümü özel konutların ve sitelerin zemin katları olarak konumlandırılmıştır. Bulvar boyunca bina kat yükseklikleri 1-8 kat arasında değişiklik göstermektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Bina Kat Yükseklikleri Dağılımı

3.1.4. Kaldırım ve Yol İlişkisine Ait Bulgular

İnönü Bulvarı çalışma alanı boyunca kaldırım ve yol ilişkisi incelendiğinde, deforme olmuş birçok kaldırım ve bordür olduğu görülmektedir (Şekil 6). Türk Standartları Enstitüsü (TSE)'nin yapmış olduğu standartlar gereği; iş bölgelerinde yaya kaldırımı genişliğinin en az 5 metre, bordür taşının ise 0.70-1 metre boyunda ve 0.15-0.20 metre genişliğinde olması öngörülmüştür. Aynı zamanda belirlenen yeni standartlara göre, kaldırım yüzeyinde ayakların takılacağı çıkıntılar ve topukların girebileceği delikli yüzeyler bulunmaması şart koşulmaktadır (URL-2). Belirlenen bu standartlar kapsamında, İnönü Bulvarı kaldırım ve yol genişlik durumları incelenmiştir. Belirlenen çalışma alanı boyunca kaldırım genişliklerinin özensiz bir düzenle deforme olduğu görülmektedir. 2.5 m-19 m arasında değişen kaldırım genişlikleri, 0.19-0.50 m bordür taşı ile devam etmektedir. Alanda en belirgin olan gözlemlenen sorunun, bordür taşlarının ve kaldırımların deforme olduğu ve bu durumun yaya-taşıt çizgisini ayırma noktasında yayalara engel teşkil ettiği görülmektedir.

Şekil 6. İnönü Bulvarı Deforme Kaldırım ve Bordür Görüntüleri

İnönü Bulvarı, Artvin-Arhavi ilçesi kent halkının birçok temel ihtiyaçlarını giderme kapsamında önemli bir konumdadır. Fakat alanın mevcut durum tespitinde yapılan gözlemler sonucunda, alanın yayalara aktif kullanım kapsamında engel teşkil eden durumları olduğu görülmektedir. Mevcut durum tespiti noktasında yapılan incelemeler doğrultusunda, alanın aktif kullanımındaki en büyük probleminin yaya-taşıt sınırının ayırt edilememesi olmaktadır. İnönü Bulvarı çalışma alanında yapılan mevcut durum incelemeleri dâhilinde çekilen fotoğraflar ile birlikte belirlenen problemler sırayla ekte gösterilmiştir (tablo1):

Tablo 1. Fotoğraflar ile birlikte belirlenen problemler

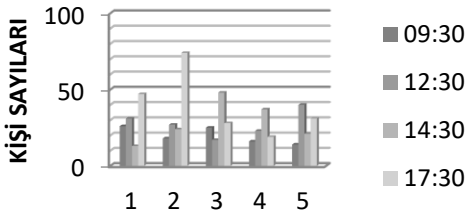
Foto1	Foto2
Sorun tespiti: Kaldırım işgali	Sorun tespiti: Yola ve kaldırma araç Park etme
	
Foto3	Foto4
Sorun tespiti: yol işgali	Sorun tespiti: Kaldırım işgali
	
Foto5	Foto6
Sorun tespiti: Yola ve kaldırma araç Park etme	Yaya geçidi eksikliği
	

3.2. II. Aşamaya Ait Bulgular

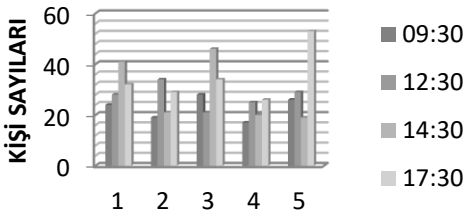
İnönü Bulvarı II. aşama olan gözlem tekniği aşamasında, hafta içi ve hafta sonu 2 ayrı gözlem noktasından 09:30, 12:30, 14:30, 17:30 saatleri için oluşturulan haritalarda kişi yoğunlukları sayılarak grafik oluşturulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Birinci ve ikinci Gözlem Noktaları hafta içi Kullanıcı Yoğunluğu

1. Gözlem Noktası Kullanıcı Yoğunluğu

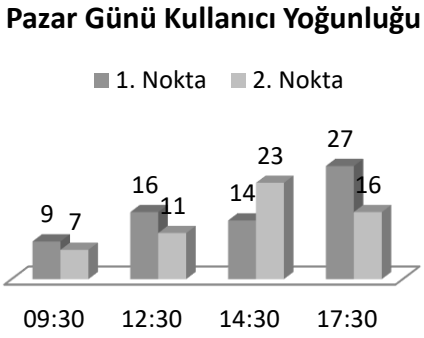

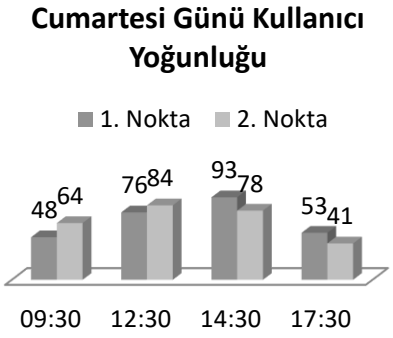
2. Gözlem Noktası Kullanıcı Yoğunluğu

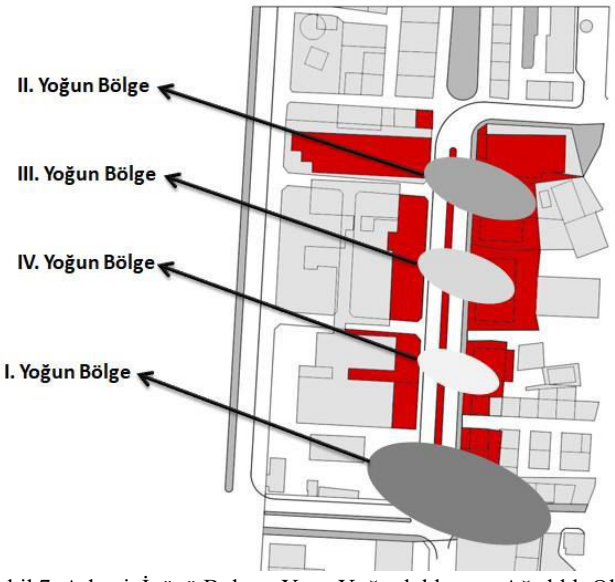
Arhavi ilçesi İnönü Bulvarı'nda cumartesi günleri kurulan halk pazarı, kullanıcı yoğunluğu bağlamında ekstrem durum oluşturulduğundan dolayı, cumartesi günü ayrıca gözlem yapılarak grafik oluşturulmuştur (tablo 3).

Tablo 3. Birinci ve ikinci Gözlem Noktaları hafta sonu Kullanıcı Yoğunluğu

Ayrıca yapılan gözlemler sonucunda elde edilen yaya yoğunluk noktaları Autocad 2021 programı ile üst üste çakıştırılmıştır (Şekil 7). Arhavi, İnönü Bulvarı yaya yoğunluk gözlemine göre en yoğun olarak belirlenen 1. Bölge, alanın girişi olarak belirlenen bölgedir. Bu bölge; Arhavi otogarı, balıkhane ve merkez cami noktasının birleşme noktası olmasından kaynaklı yoğun olarak kullanılan bir bölgedir. Bu sebepten dolayı bu bölgenin yoğunluğu diğer bölgelere göre daha fazla çıkmıştır. 2. Bölge ise alanın diğer bir girişi olan bölge olmaktadır. İnönü Bulvarı'nın devamı bu cadde üzerinden devam etmekte; bankalar, şehrin kalanının devamı ve okullar gibi alanlara bu alandan güzergâh oluştuğundan dolayı en yoğun 2. Bölge olarak belirlenmiştir. 3. yoğun olarak belirlenen bölge, çalışma alanının göbeği olmakla birlikte; şehir kullanıcılarının günlük ihtiyaçlarını giderdikleri birçok mekân bu alanda bulunmaktadır. Bu sebeple en yoğun 3. bölge olarak belirlenmiştir. En yoğun son bölge olarak belirlenen 4. bölge, diğer bölgelere kıyasla daha az yoğun kullanılan bir bölgedir. Temel ihtiyaçları karşılamaya odaklı mekânların bulunmadığı alan, bu sebepten dolayı daha az yoğunluğun yaşandığı bir bölge olma özelliği taşımaktadır.

Şekil 7. Arhavi, İnönü Bulvarı Yaya Yoğunluklarının Ağırlıklı Olduğu Bölgeler

3.3. III. Aşamaya Ait Bulgular

Çalışma kapsamında III. Aşama olan anket aşamasında toplam 302 kişiye alan yeterlilik ve mevcut durumlara yönelik açık uçlu ve çoktan seçmeli sorular yöneltilmiştir. Oluşan kullanıcı profili (Tablo 4) devamında alan mevcut durumu hakkında bilgi edinmeye yönelik sorular sorulmuştur.

Tablo 4. Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Total	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	175	%57.95
Erkek	127	%42.05
Yaş		
18-28 yaş	89	%29.47
29-39 yaş	105	%34.76
40-50 yaş	46	%15.23
51-61 yaş	39	%12.92
62+ yaş	23	%7.62
Kullanıcı Tipi		
Öğrenci	95	%31.45
Memur	46	%15.23
Esnaf	52	%17.22
Çalışmıyor	19	%6.29
Diğer	90	%29.81
Eğitim Durumu		
İlkokul	13	%4.31
Ortaokul	25	%8.28
Lise	127	%42.05
Lisans	135	%44.70
Yok	2	%0.66

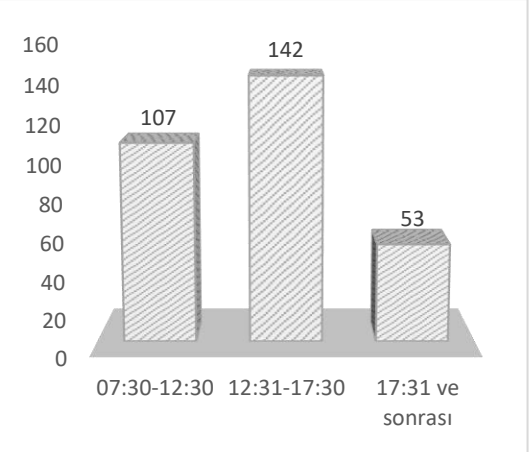
Anketin demografik özelliklerinin tanımlandığı bölüm devamında kullanıcılara, mevcut alan üzerinde "kullanıcı mı, işletme sahibi mi" oldukları sorulmuştur. Anket uygulanan 302 kişinin 118 adet işletme sahibi, 184 adet sadece kullanıcı olduğu tespit edilmiştir. Kullanıcı profilleri tanımlandıktan sonra kullanıcılara; Alan kullanım sıklıkları, Alanı genel olarak tercih ettikleri zaman dilimleri, Alana ulaşım türleri, Alana ulaşım süreleri soruları yöneltilerek cevaplar ekte veriler halinde işlenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Anket Sonuçlarına İlişkin Bulgular

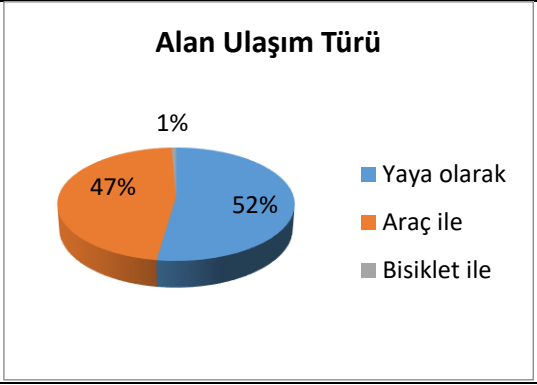
Kullanım sıklığı

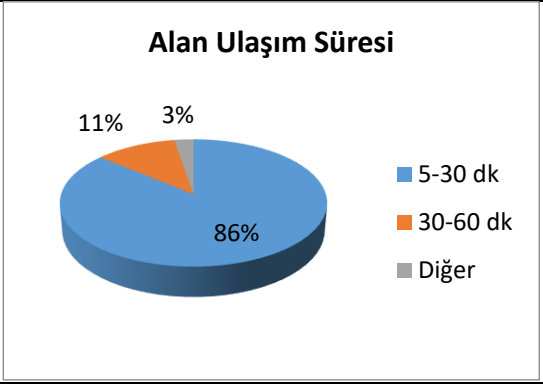
Tercih Ettikleri Zaman Dilimleri

Ulaşım Türleri

Ulaşım Süreleri

Ankette yer alan açık uçlu sorulardan bir diğeri ise " İnönü Bulvarı'nda yapılabilecek bir kentsel yenileme çalışmasında neyin değişmesini isterdiniz ?" sorusu, cevabı zorunlu olmayan bir soru olarak belirlenmiştir. İsteğe bağlı olarak alınan cevaplar neticesinde, kullanıcıların vermiş olduğu cevaplar şu şekilde derlenmiştir:

- ✓ Bitki çeşitliliğinin arttırılması, zeminin düzenlenmesi, kaldırım taşlarının deforme olma sorunu, mevcut alandaki dükkânların kaldırımlara koydukları ürünlerin yayalara teşkil etmesi kullanıcılar için sorun teşkil etmektedir
- ✓ Park yeri anlamında mevcut bir alan olmaması, bulvar kullanımına engel teşkil etmektedir
- ✓ Refüj bitkilendirmesinin değişmesi ve bakımının düzenli olarak yapılması kapsamında, alanın ilgi çekiciliğinin artacağı düşünülmektedir.
- ✓ Alan içerisinde konumlandırılan yapılandırmanın yanında, yeşil alan eksikliği vurgulanmakta ve bu anlamda yeşil alan artırımı önerilmektedir.
- ✓ İnönü Bulvarı'nın şehrin önemli bir noktası olduğunu vurgulayan kullanıcı; mevcut alan içerisindeki yapıların restore edilmesi ve belki de tek tip olmasını önermektedir.
- ✓ Işıklandırmanın yetersiz olduğunu ve yaya kaldırımlarının yeterli olmamasının kullanıcı anlamında olumsuz sonuçlar oluşturduğunu ve tehdit unsuru olduğunu belirten birçok anket kullanıcı bulunmaktadır.
- ✓ Alınan cevaplar neticesinde, birçok kullanıcının yaya yollarının ve araç yollarının düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.
- ✓ İnönü Bulvarı'nın Arhavi kenti için önemli bir alan olduğunu belirten anket kullanıcısı, bu alan içerisinde birçok temel ihtiyaçlarını karşılayabildiğini fakat rekreasyonel anlamda bir hizmet vermediğini belirterek, rekreasyon alanları yaratılmasını istediğini belirtmiştir.
- ✓ Yayalar, taşıtlar ve ve harici kullanımlar için olan alanların, daha işlevsel ve fonksiyonel olması gerektiği konusunda istek belirtilmiştir.
- ✓ Yaya kullanımının arttırılmasına yönelik çalışmalar olması gerektiğini belirten kullanıcı sayısı azımsanamayacak kadar fazla olmakla birlikte, kaldırımların ve taşıt sınırının büyük engel teşkil ettiğini

belirtmektedirler. Bu anlamda park yasağı, sınır çizgisi veya otopark alanları gibi alanlar oluşturulması önerilmiştir.

- ✓ Alanda yapılabilecek olan değişimlerin, kentin doğal dokusunu yansıtması gerektiğini düşünen belirli bir kullanıcı kitlesi; İnönü Bulvarı'nın Arhavi'nin çok eski bir değer olduğunu ve bu değeri yansıtacak bir düzenleme yapılması gerektiğini belirtmiştir.
- ✓ Arhavi kenti "Mavi ile Yeşilin Buluştuğu Nokta" sloganı anılmaktadır; fakat anket kullanıcılarının bu anlamda yeşil alanların bu kadar az olması ve günden güne azalması noktasındaki tedirginliklerini belirtmişlerdir.
- ✓ Arhavi İnönü Bulvarı'nın seçilen çalışma alanı, haftanın cumartesi gününde halk pazarı olarak kullanılmaktadır. Arhavi ilçesinde böyle bir alan kullanılabilmesi için birçok nokta olduğunu belirten kullanıcı, halk pazarının bu alan üzerinde konumlandırılmasının alanın kullanım işlevini düşürdüğünü belirtmiştir.
- ✓ İnönü Bulvarı'nın birçok ihtiyacı karşılama noktasında temel bir bulvar olduğunu belirten kullanıcı, bu alandaki ihtiyaçlarını giderme noktasında uzun zaman geçirdiğini özellikle belirterek dinlenme alanlarının yaratılmasının önemli bir ihtiyaç olduğunu ve bu nokta çalışmalar olması gerektiğini söylemektedir.
- ✓ Bir başka kullanıcı, bu alanı haftanın birçok gününde ve önemli bir zaman diliminde kullandığını, fakat çocuklar için herhangi bir alan olmadığını söylerek; güvenli bir alan oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.
- ✓ Arhavi ilçesi, Karadeniz Bölgesi'nin önemli ölçüde yağış alan bir ilçesi olmakla birlikte, böyle bir durumda kullanıcıların kullanabileceği bir alan olmadığını belirten anket kullanıcısı; gerek örtü elemanları, pergolalar veya farklı tasarımlarla yağmur vb. doğa olaylarında alanı aktif kullanmak istediğini belirtmiştir.
- ✓ Anket kullanıcılarının büyük bir kısmı, alan içerisinin yaya trafiğine kapatılmasını önermiştir. İlçenin farklı bölgelerine ulaşımın bu alanda taşıt yolu olmasa da rahatlıkla ulaşılabilir olduğunu belirterek, sadece yayalar için kullanılan bir bölge olması önerilmiştir.
- ✓ Alanın belirli vakitlerde kullanıcılar için tehlike arz ettiğini düşünen anket kullanıcısı; her yaş grubunun daha güvenli ve rahat kullanabilmesi için tedbirler alınması gerektiğini belirtmiştir.
- ✓ Son olarak, doğallığıyla bilinen Arhavi ilçesini yansıtacak doğal bir alan olmasının kent tanıtımı ve halkı için önemli olduğunu belirten cevaplar alınmıştır.

Anket aşamasının ve çalışmasının son aşaması olan kısımda; anket kullanıcılarına isteğe bağlı olarak İnönü Bulvarı'nda isteklerine yönelik ek olarak belirtmek istedikleri durum veya durumlar olup olmadığı sorulmuştur. Bu kapsamda alınan cevaplar şu şekilde derlenmiştir:

- ✓ Alanın özellikle halk pazarının kurulduğu cumartesi günleri ve kalan diğer günlerde çevre temizliği bakımından eksik olduğunu ve çevre temizliğine daha özen gösterilmesi gerektiğini belirtilmiştir
- ✓ Alan içerisindeki aydınlatmaların arttırılması, farklı tasarımlar yapılarak alanın kullanılabilirliğinin arttırılması önerilmiştir.
- ✓ İnönü Bulvarı'ndaki yapıların dış mantolama yapılarak, düzenin ve görüntünün iyileştirilmesine yönelik isteklerde bulunulmuştur.
- ✓ Başka bir cadde (Samsun Çiftlik Caddesi'ni) örnek olarak göstererek, yayalar için dinlenme alanları oluşturularak, araç trafiğine kapalı bir alan olması gerektiğini önermiştir.
- ✓ Zincir marketlerin yaratmış olduğu atık problemleri ve çevre kirliliğinin önüne geçilmesi gerektiğini, alan içerisinde bulunan zincir marketlerin haftanın belirli günlerinde malzeme boşaltma durumlarında alanın hem araç hem yaya için trafiği kapattığını ve bunun önemli bir sorun olduğunu, çevre esnafın yayaların alanlarına engel teşkil ettiğini, yeterli sayıda çöp konteynerleri ve geri dönüşüm kutularının olmadığını, düzensiz ışıklandırma ve bilinçsiz ulaşım, hatalı zemin uygulamaları ve bilinçsiz yapılmış peyzaj çalışmaları vb. durumların alanın değerini azalttığını belirtmiştir.
- ✓ Arhavi ilçesinde son birkaç yılda artan, tedbirsiz sokak hayvanlarının aşılandırılmadan artması kullanıcılara tehdit unsuru olmaya başladığını belirten kullanıcı, özellikle Arhavi'nin çalışma alanı olan bölgesinde bu durumun daha fazla olduğunu söyleyerek bu konuda bir düzenleme yapılması talep edilmiştir.
- ✓ Sosyal dinamizm açısından, alanın değerini arttıracak zenginleştirici kentsel donatıların arttırılması talep edilmiştir.

- ✓ Şehir çay fabrikasının şehrin göbeği denilecek bir noktada olması ve bu noktanın İnönü Bulvarı'na çok yakın olmasının, hem çevre kirliliği hem de gürültü kirliliği anlamında önemli bir sorun teşkil ettiğini belirterek bu noktada şikâyetini dillendirmiştir.
- ✓ Mesleğinden kaynaklı birçok seyahat yaptığını belirten kullanıcı, Arhavi gibi güzel bir ilçenin bu kadar çarpık yerleşmeye müsaade etmesinden rahatsız olduğunu ve bu noktada yenileşmeler yapılması gerektiğini belirtmiştir.
- ✓ Son olarak; alanın yaya bölgesine dönüştürülmesi mümkün değilse, çevre esnafın yaya kaldırımlarında yayalara engel teşkil edecek donatılar yerleştirmesinin önüne geçilmesi için önlemler alınması istenmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Değişen ve gelişen dünya düzeni ile birlikte, kentlerin büyümesi ve bu büyümenin çarpık ve düzensiz olması, kent kullanıcıları için problem teşkil etmektedir. Kentin insanlara sunmuş olduğu imkânlar neticesinde kırsaldan kente olan göç sebebiyle, kentlerde nüfus yoğunluğu gün geçtikçe artmaktadır. Artan nüfus yoğunluğu ile birlikte, kullanıcıların seyahat ve günlük işlerini görebilmek amacıyla motorlu taşıtların sayısı da aynı oranda yükselmektedir. Artan motorlu taşıt sayısı, kentlerdeki otopark problemi sebebiyle yaya sınırlarına taşmaktadır. Yayalar için özel olan alanlar, günümüzde birçok kentte yayalara ait gibi görünse de farklı birçok işlev için kullanılır hale gelmektedir.

Kentlerde ise; kent kullanıcılarının hem fiziksel hem de psikolojik ihtiyaçlarını karşılayacak alan ihtiyaçları doğmuştur. Bu ihtiyaçları karşılayabilecek bölgeler ise, şüphesiz ki yaya bölgeleridir. Bu bölgelerde; gezinti, dinlenme, buluşma noktası, alışveriş vb. imkânlar topluma sunulmaktadır (Kalafat, Yeşil, 2021). Yaya bölgeleri; her yaş grubuna, cinsiyete, farklı toplumsal sınıflardan, farklı fiziksel özelliklere sahip insanları bir araya getirerek, insanların bilgi ve kültür alışverişinde bulunarak sosyalleşmesini sağlar. Bahsedilen bu katkı ile birlikte, toplum ve toplumsal ilişkiler sürekli ve düzenli olarak gelişir (Kuntay, 2008).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Arhavi ilçesi, sürekli olarak gelişmekte olan bir ilçedir. Çalışma olanı olan İnönü Bulvarı'nın 210 metrelik bölümü, Arhavi ilçesinin geçmişten günümüze önemli bir bulvarı olarak konumlanmaktadır. Kent kullanıcılarının günlük birçok ve önemli ihtiyaçlarını karşılayabildikleri bulvar, bu sebepten kaynaklı oldukça kalabalık olmaktadır. Aynı zamanda ilçenin halk pazarının kurulduğu alan olan İnönü Bulvarı, bu yoğunluğu ile birlikte birçok dezavantajı da beraberinde getirmektedir. Bu problemlerden en önemlisi ise yayalar için oluşan engeller olmaktadır. Çalışma alanındaki hareketlilik ve motorlu taşıtlar için planlanmayan otopark, yayalar için en önemli tehlikeyi oluşturmaktadır. Bunun dışında alan üzerinde konumlandırılan mekânlardaki donatıların yaya yollarına taşması, kent donatılarının yayaların alanını işgal etmesi, düzensiz ve plansız bitkilendirme, yayalar için herhangi bir geçit olmaması vb. birçok etmen ile birlikte, bulvar kullanışsız hale gelmektedir. Bulvarın yoğun kullanımı ve zincir marketlerin birçoğunun bu alan üzerinde olması da haftanın belirli günlerinde, yük boşaltımı sebebiyle trafiğin kapanmasına sebebiyet vermekte ve bundan kaynaklı taşıtların yaya yollarına engel olacak şekilde hareket etmesi ortaya çıkmaktadır. Edinilen tüm bilgiler, arazi çalışması, gözlem ve anket neticesinde alan için sunulan öneriler şu şekildedir:

- ✓ İnönü Bulvarı, Arhavi ilçesi için oldukça köklü bir geçmişe dayalı önemli bir alandır. Fakat alanın bu değerinin korunması adına herhangi bir çalışma olmadığı görülmektedir. Alan üzerindeki mekânların uyumsuzluğu ve tarihi dokuların zamanla deforme olması, İnönü Bulvarı'nın tarihi geçmişini zedelemektedir. Alanın tarihi dokusunu yansıtacak, geçmişe atıfta bulunacak kullanımlar ve kentsel yenileme çalışmalarına yer vermek, İnönü Bulvarı adına bir kimlik kazandıracaktır. Alanın girişinde alanın tarihinin anlatıldığı bilgi panoları konumlandırılabilir.
- ✓ Alanda yayalara en büyük problem teşkil eden durumun, motorlu taşıt ve yaya sınırının korunmaması olduğu görülmektedir. Yaya bölgelerine paralel olarak oluşturulacak otopark çözümlemeleriyle, araç kullanıcılarının yürüme mesafesi kısaltılarak bu problemin ortadan kalkması önerilmektedir.
- ✓ İnönü Bulvarı zemin kaplamaları incelendiğinde, deforme olmuş ve yaya-taşıt sınırı ortadan kalkmış bir görüntü gözlemlenmektedir. Alanda yapılacak olan kentsel yenileme çalışmalarında uygun ve düzenli zemin kaplamalarının tercih edilmesi önerilmektedir.
- ✓ İnönü Bulvarı, kent kullanıcısının yoğun olarak kullandığı bir alan olmakla birlikte, yapılan anket çalışması neticesinde kullanıcıların alan içi görsel değerin de yüksek olması talebi olduğu fark edilmiştir. Orta refüjlerde kullanılan bitkilendirmenin doğru olmadığı görülmekle birlikte, doğru ve planlı bitkilendirme tasarımı önerilmektedir. Ve yapılacak olan bitkilendirmenin bakımının sürekliliğinin sağlanması ayrıca önerilmektedir.

- ✓ Zincir marketlerin alan sınırları içerisinde konumlandırılması sebebi ile, haftanın belirli günlerinde, marketlerin malzeme boşaltımı sebebiyle yüklü araçların alanı kullanması hem yaya hem taşıtlar için olumsuz problemler oluşturmaktadır. Bu bağlamda, yüksek ve yüklü araçların alana girişinin yasaklanması önerilmekte, malzeme boşaltımı için küçük tonajlı araçların alanı kullanması önerilmektedir. Zincir marketlerin yakınlarında oluşturulabilecek alanlar da bu problemi çözmede fayda sağlayacaktır.
- ✓ İnönü Bulvarı yoğun olarak kullanılan bir alan olmasına rağmen, bulvar boyunca oturma-dinlenme alanlarının olmadığı belirlenmiştir. Uygun bir planlama ve tasarım ile kullanıcılar için rekreasyon alanlarının oluşturulması önerilmektedir.
- ✓ İnönü Bulvarı'nda engelli kullanıcılar için çözümlemeler olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum alanın sürdürülebilirliğini zedelemektedir. Alanda yapılacak olan düzenlemelerde engelli kullanıcılar için çözümlemeler yapılması önerilmektedir.
- ✓ Alanda geri dönüşüm, altyapı ve tesisat sisteminin yetersiz olduğu görülmektedir. Gelecek nesillere aktarılacak olan iyi bir dünya düzeni için, atık döngüsünün sağlanması önerilmektedir. Elektrik ve su altyapısı ile kanalizasyon altyapısının doğru bir şekilde uygulanması alanın sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir.
- ✓ Yapılan araştırmalar neticesinde, Arhavi ilçesinin Karadeniz sahil yolu boyunca en yüksek yağış alan ilçe olduğu görülmektedir. Halkın bu denli sık kullandığı bir alanda, olumsuz hava koşullarına karşın herhangi bir örtü elemanının bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda düzenlemeler önerilmektedir.

Arhavi ilçesi için önemli bir konumda olan İnönü Bulvarı'nda yapılacak olan kentsel yenileme çalışmalarında kent kullanıcısının görüşleriyle birlikte hareket etmek ve yapılan işin uzman kişiler tarafından takip edilmesini sağlamak, alanın gelecek nesillere aktarımı ve sürdürülebilirliği anlamında büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

1. Gültekin, B. (2007). Kent İçi Yolların, Yaya Kullanımına Yönelik Değerlendirilmesinde Çözümlemeli Bir Yaklaşım: Adana Örneği. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana.
2. Gültekin, B., Altunkasa, M.F. (2008). Kent İçi Yolların Yaya Kullanımına Yönelik Değerlendirilmesinde Çözümlemeli Bir Yaklaşım: Adana Örneği.
3. Hepcan, Ş., Özkan, M.B., Kaplan, A., Küçükerbaş, E.V., Barış, K.A.R.A., Deniz, B., Altuğ, I. (2006). Yaya Erişiminde Süreklilik Sorunu ve Çözüm Olanaklarının Bornova Kent Merkezi Örneğinde Araştırılması. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 43(2), 121-132.
4. Kalafat, E., Yeşil, P. (2021). Giresun Kenti Yaya Bölgelerinin Kullanıcı Tercihleri Doğrultusunda İncelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 25(3), 658-664.
5. Kuntay, O. (2008). Yaya Mekânı, İlke Yayınevi, S. 102, Ankara.
6. Mert, Z.G. (2006). Ulaşım Sorunları Çözümlerinde Unutulan Yaya ve Kaybolan Kentler. KYUSS Kocaeli Özelinde Büyükşehirlerin Kentsel Yapılaşma ve Ulaşım Sorunları Sempozyumu.
7. Özer, Ö. (2006). Yaya Hareketleri ve Mekân İlişkisi: İstanbul Galata Bölgesi Örneği. Doctoral Dissertation, Fen Bilimleri Ensititüsü.
8. Surat, H., Yaman, Y.K. (2015). Kent İçi Yolların Yaya Kullanımına Yönelik Değerlendirilmesinde Kamu Tercihi. Kastamonu University, Journal of Forestry Faculty, 15(1), 58-72.
9. Tarakçı Eren, E., Düzenli, T., Akyol, D. (2018). Kent Merkezinde Caddelerin Yayalaştırılması: Trabzon Kahramanmaraş Caddesi Örneği. Megaron, 13(3).
10. Yalçınkaya, F. (2007). Ankara-Bahçelievler Aşkabat Caddesi'nin (7.Cadde) Yayalaştırılmasının Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
11. URL-1: https://arhavizyon.com/laz-tarihi Erişim Tarihi: 12.06.2022

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
International Relations

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3100-3112

Arrival
14 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64610
Article Serial Number
26

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64610

How to Cite This Article
Güven, F., Kanat, S. & Aktel, M. (2022). "Terörizm ve Siber Uzay" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3100-3112

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Terörizm ve Siber Uzay[1]

Terrorism and Cyber Space

Ferit Güven [1] Selim Kanat [2] Mehmet Aktel [3]

[1] Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Isparta, Türkiye
[2] Dr. Öğr. Üyesi., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Isparta, Türkiye
[3] Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, Isparta, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma terörizmin siber uzayda ne amaçla ne oranda ve nasıl faaliyet gösterdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla yapılan araştırmadaki motivasyon, terörizm ile internet ve siber uzay arasındaki ilişkinin güncel mevcut durumunun tespitiyle hem kavramsal hem de politik çalışmalara bir alt yapı oluşturma hedefimizdir. Çalışmanın hipotezi, terörizmin her geçen zaman siber uzayda varlığını ve etkinliğini artırdığıdır. Hipotez testinde kullanılan yöntem olarak literatür taraması ve örnek olayların analizi yoluyla bilimsel verilerden faydalanılmıştır. Bu konuda alanda kaleme alınmış yerli literatürün ötesinde yabancı literatür de incelenmiştir. Zira bu konudaki güncel literatür ağırlıklı olarak İngilizcedir. Hipotez testinde aynı zamanda sayısal ve oransal veriler de kullanılarak veri çeşitliliğinin ve objektifliğinin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Araştırma neticesinde terörizmin siber uzayı her geçen gün daha fazla oranda ve yoğunlukta kullanıldığı anlaşılmıştır. Terörizmin günümüzde siber uzayı, haklı gördükleri davalarının propagandasını yapmak, örgüt içi iletişim kurmak, örgüte yeni üye kazanmak, eylemler gerçekleştirmek için bilgi ve istihbarat toplamak ve paylaşmak, örgüt içi eğitim vermek hem eylemsel hem de örgütsel planlama yapmak ve örgüt içi koordinasyonu sağlamak, eylemlerin ve örgütün finansmanını sağlamak amaçları ile kullandığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siber Uzay, Terörizm, İnternet ve Terörizm, Yeni Terörizm, Siber Terörizm

ABSTRACT

This study aims to reveal how and for what purpose terrorism operates in cyberspace. The motivation in the research conducted for this purpose is to establish an infrastructure for both conceptual and political studies by determining the current state of the relationship between terrorism and internet and cyberspace. The hypothesis of the study is that terrorism increases its presence and effectiveness in cyberspace with each passing day. As the method used in hypothesis testing, scientific data was used through literature review and analysis of case studies. In addition to the domestic literature on this subject, foreign literature has also been examined. Because the current literature on this subject is mainly in English. In the hypothesis test, numerical and proportional data were also used to reveal the diversity and objectivity of the data. As a result of the research, it has been understood that terrorism uses cyberspace more and more every day. Today, cyberspace of terrorism is used to propagate the cases they deem justified, to communicate within the organization, to recruit new members to the organization, to gather and share information and intelligence to carry out actions, to provide in-organization training, to make both operational and organizational planning and to ensure intra-organizational coordination. It has been reached the results that the organization uses it for the purpose of financing.

Keywords: Cyberspace, Terrorism, Internet and Terrorism, New Terrorism, Cyber Terrorism

1. GİRİŞ

Terörizm ve siber uzay veya internet konusu üzerinde oldukça fazla bilimsel, akademik çalışma yapılmış bir alan olarak kabul edilebilir. Bunun en önde gelen nedeni olarak internetin terörizm üzerinde oldukça fark edilebilir, hatta devrim niteliğinde etkiler yapmış olması kabul edilebilir. Hatta internet ile terörizm eskisine nazaran çok daha küresel ciddi bir tehdit haline gelmiştir denilebilir. Terörizm bakış açısıyla internet ve terörizmin ilişkisini "gaz ile alevin buluşması" şeklinde tarif eden değerlendirmeler de yapılmıştır (Mantel, 2010: 130). Hatta bazı yorumlara göre internet, terörizme "terrorism 2.0" dönemini getirmiştir (Virkar, 2016: 1, 14). İnternet, terör örgütlerinin tehdit çeşitlerini, eylemlerini, etkilerini ve faaliyetlerini birçok alanda değiştirmiştir (Freiburger ve Crane, 2011: 127).

Siber uzay terimi ise interneti ve sunduğu imkanları kullanan insanların oluşturdukları varsayılan sanal bir aleme işaret etmektedir. Araştırmada bu terimin tercih edilmesinin nedeni internetin günümüzde gelmiş olduğu noktada siber alem ile gerçek yaşantı arasında etkileşim ve bağın bir yandan güçlenirken bir diğer yandan da somut gerçeklik karşısında giderek yaygınlaşan bir sanal gerçekliğin ortaya çıkmasıdır. Bu durum pek çok beşeri, toplumsal olguyu etkilediği gibi terörizmi de etkilemektedir ve ilerleyen zamanlarda da muhtemelen daha çok etkileyecektir. Artık teröristlerin siber uzaydaki eylemleri ile gerçek hayattaki teröristlerin fiziksel saldırıları arasındaki sınır giderek silikleşmektedir (Prince, 2016: 39-41).

[1] Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Doktora Programında yazılan "Siber Saldırılar ve Türk Kamu Yönetiminin Çözümleri" isimli tezden türetilmiştir.

Artık siber uzayda gerçekleştirilen terörist eylemler, teröristlerin silahlı saldırılarıyla benzer bir etki yaratmaktır (Yannakogeorgos, 2014: 43). Terör örgütleri, kendi ideolojileri, saldırıları ve eylemlerine yönelik propaganda, iletişim, para bulma, üye temini (Jarmon ve Yannakogeorgos, 2018: 156), eğitim, bilgi toplama ve silahlı ya da bombalı saldırıları planlama gibi faaliyetlerini çok büyük bir oranla siber uzayda gerçekleştirmektedirler. Örneğin yeni nesil teröristler artık siber uzayda yetişmektedir (Silke, 2010: 27-28). İnsanlık nasıl ki gerçek dünyada terör ile iç içe yaşamak durumundaysa bir bakıma internet üzerindeki insan topluluğu olarak niteleyebileceğimiz siber uzaya da terör ile birlikte yaşamak durumunda kalacaktır. (PoKempner, 2017: 42). Dolayısıyla en az gerçek hayatta terörizme karşı alınan önlemler kadar ciddi ve yaygın önlemlerin de siber uzayda da alınması gereklidir. Diğer türlü terörizmle mücadelenin önemli bir kanadı ihmal edilmiş olmaktadır.

Araştırmacıların değerlendirmelerinin de ötesinde siber uzay ve terörizm arasında her geçen gün yaygınlaşan derinleşen bir ilişki vardır. Gerçekleşen eylemlerin niteliği ve sayısal veriler incelendiğinde bu ilişki görülebilir. Bu çalışma da bu ilişkinin hangi başlıklar üzerinde yoğunlaştığını tespit ederek tem teorik hem de pratik çalışmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu faydanın ötesinde siber uzayda terörle nasıl mücadele edilmesi gerektiği konusunda bilgi ve veriye ihtiyacı olan uygulayıcılara da katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Bu motivasyon ile yapılan bu çalışmanın cevap aradığı soru "terörizm siber uzaydan nasıl yararlanmaktadır?" sorusudur. Bu araştırma sorusuna dair hipotezimiz ise terörizmin siber uzaydan propaganda, iletişim, yeni üye kazanmak, bilgi toplamak ve paylaşmak, eğitim, eylem planlama ve gerçekleştirme, finans sağlamak hususlarında faydalandığıdır. Bu araştırma sorusu beraberinde "terörizm siber uzayda ne oranda varlık göstermektedir?", "terörizmin dijitalleşme eğilimi nedir?", "terörizmin başarısı siber uzayda gösterdiği faaliyetlere ne oranda bağlıdır?" gibi alt araştırma sorularını da çalışmada cevaplanmaya çalışılmıştır. Bu alt sorulara ilişkin araştırma hipotezlerimiz ise terörizmin her geçen gün giderek artan oranda siber uzayda ekinliğini artırdığı, Soğuk Savaşın bitişinden bu yana ve bilhassa son on yıldır hızlıca dijitalleştiği, siber uzaydan faydalanmanın terör örgütlerine ve eylemlerin başarısına katkı sağladığı, siber uzayın terörizmin cenneti haline geldiğidir.

Bu hipotezlerin testinde kullanılan temel yöntem ise literatür taraması yoluyla monografik tekniklerin kullanılmasıdır. Bu kapsamda yabancı literatür başta olmak üzere kapsamlı bir belgesel kaynak incelemesi yapılmış elde edilen veriler süreç değişim monografisi yöntemleriyle günümüze nasıl geldiği ortaya konuşmaya çalışılmıştır. Bunun yanında hipotezlerin testinde sayısal verilerden de faydalanılmış iddialar görüşler değerlendirmeler ve somut sayılar ve oranlar ile test edilmiş, desteklenmiştir.

Bu kapsamda yapılan bu araştırma raporunda önce terörizm ile siber uzay arasındaki güncel ilişki ilk başlıkta ortaya konuşmaya çalışılmıştır. Akabinde terörizmin siber uzayı nasıl hem bir propaganda ortamı ve aracı olarak kullandığına değinilmiştir. Sonrasında terörizmin siber uzayı iletişim için nasıl kullandığı ele alınmıştır. Bunlardan sonra terörizmin siber uzaydan yeni üye kazanmak, bilgi toplamak ve eğitim için nasıl faydalandığı açıklanmıştır. Ayrıca terörizmin siber uzaydan eylemlerin planlanması ve gerçekleştirilmesinde nasıl faydalandığı ortaya konuşmaya çalışılmıştır. Son olarak ise terörizmin siber uzaydan finansman elde etmek için nasıl faydalandığı değerlendirilmiştir.

2. TERÖRÜN SİBER UZAYI KULLANMA AMAÇLARI

İnternetin yaygınlaşmasıyla terör örgütleri giderek artan oranda doğrudan terör eylemleri gerçekleştirmenin yanında dolaylı yollardan internetten faydalanmaktadırlar. Siber uzayda, 1998 yılına kadar ABD'nin belirlediği 30 terör örgütünün ancak 12 tanesinin web sitesi vardı, oysa 2000 yılına gelindiğinde ise İsrail'in belirlediği 18 terör örgütünün 29 web sitesi tespit edilmiştir (Denning, 2010: 196). 2001 yılında internetteki 1.600 web sitesi, terör örgütleri ile ilişkiliydi. Terör örgütlerinin 2005 yılında 4.650 web sitesi varken, 2009 yılında bu rakam 6.800 adete çıkmıştır. Günümüzde küçük ya da büyük terör örgütlerinin hepsinin neredeyse tamamının web sitesi/siteleri bulunmaktadır (Weimann ve Kaplan, 2011: 95-96). Ocak 2008 tarihinde internet ortamında sadece El-Kaide'ye ait 5.600 web sitesi olduğu tahmin edilmekte ve her yıl bu sayıya 900'den fazla web sitesi eklenmektedir (Denning, 2010: 196).

Terör örgütleri internet ortamında, kendi ideolojilerinin yayılması ve örgütlerinin devamlılığının sağlanmasına yönelik çeşitli siber terör faaliyetlerini gerçekleştirirler (Baldi ve Gelbstein, 2003: 34). ABD Dışişleri Bakanlığı verilerine göre; 1997-2017 yılları arasında kurulmuş 70 farklı terör örgütü bulunmaktadır (USDSBCCVE, 2019). Bu terör örgütleri siber uzayı, ideolojilerini yayma, yeni üye kazanma, maddi kazanç elde etme, propaganda, iletişim, bilgi toplama ve paylaşımı, terör eğitimi, eylem planlama ve koordinasyon, örgüt yönetimi ve kontrolü maksatları doğrultusunda kullanmaktadırlar. Bu amaçlara yönelik terör örgütlerine ait web siteleri, sosyal medya hesapları, oyun siteleri, medya siteleri, videolar, e-mail hesapları, sohbet odaları (chat rooms), e-grups, forum sayfaları sayısı gün geçtikçe artmaktadır (Weimann, 2006: 27-30).

Artık terör örgütleri varlıklarını bir başka şekilde siber uzaya taşımışlardır (Radziwill, 2015: 88, 241). El-Kaide, 11 Eylül'den itibaren küresel düzeyde "siber cihad (cyber jihad)" başlatmış (Denning, 2016), özellikle 2003 ABD'nin Irak işgalinden sonra "cihadi (jihadi)" web sitelerinin sayısı artmıştır. El-Kaide, interneti planlama, yeni üye bulma ve para bulma açısından "güvenli cennet- safe haven" olarak tanımlamıştır (Ramsay, 2013: 1). 2002 yılında Arapça, İspanyolca ve İngilizce olmak üzere 1.000 ayrı web sitesi aktif halde terörist amaçlarla oluşturulduğu tahmin edilirken, 2010 yılına gelindiğinde ise 15 farklı dilde 100.000 web sitesi, forum, blog, sosyal medya hesabı teröristler tarafından kullanılır hale geldiği tahmin edilmektedir (Chen, 2012: 3).

Siber uzayı üye bulma, finans sağlama, propaganda yapma, taktik operasyon organizasyonu ve planlama maksatları ile kullanan ve siber uzayı iyi kullanan örgütlerden biri de IŞİD'dir. Dönemin IŞİD lideri Abu Bakar al-Baghdadi'nin 20 dakikalık ses kaydı ile kendisini "İslam Devleti (Islamic State- IS) Halifesi (Caliphate)" ilan ettiği 4 Temmuz 2014 tarihindeki Irak, Musul Ulu Cami'deki konuşması tüm sosyal medya ve aşırı radikal internet sitelerinde yayınlamış ve yayılmıştır (Kello, 2017: 128). IŞİD terör örgütü de, tıpkı EL-Kaide gibi siber uzayı etkin kullanmış ve uluslararası topluma "siber cihad" ilan etmiştir. Cyber Caliphate Army (CCA), Sons of Caliphate Army (SCA), Kalachnikov.TN(KTN) ve The United Cyber Caliphate (UCC) IŞİD'e ait hacking grupları içlerindeki en etkin olanlarıdır (Al-Bayati, 2017: 201). Cyber Caliphate, siber cihad (cyber jihad) ilan ederek ilk önce 12 Ocak 2015 tarihinde ABD'nin Merkez Kuvvetler Komutanlığı (U.S. Central Command)'na ait resmi Twitter ve YouTube sayfalarını tam da Başkan Obama'nın konuşması esnasında hacklemişlerdir (Anderson, 2020: 28). Nisan 2014'te ise IŞİD hackerları, Fransız TV5 kanalını kontrolünü ele geçirmişlerdir. IŞİD, TV5 kanalı üzerinden "Fransız askerleri IŞİD'den uzak durun, ailelerinizi kurtarma şansınız var. Bu fırsatı kaçırmayın. Cyber Caliphate İslam Devletinin düşmanlarına karşı siber cihada devam edecektir" şeklinde yayın yapmıştır (Goodman, 2015: 579-580). Şubat 2015'te Charlie Hebdo saldırısına ait görüntülerin yayınlanması üzerine Fransız İçişleri Bakanı Bernard Cazeneuve, ülkenin IŞİD'e ait 87 ayrı hacker grup tarafından 25.000 siber saldırıya maruz kaldığını açıklamıştır. Fransa Siber Savunma Şefi Amiral Arnaud Coustilliere basın açıklamasında; "ülkenin ilk kez bu kadar büyük çapta bir siber saldırı dalgasına maruz kaldığını" duyurmuştur (Atwan, 2015: 18, 27-28).

Weimann, teröristlerin interneti; psikolojik savaş, propaganda, veri sızıntısı, maddi gelir elde etme, üye temini, iletişim, eylemleri planlama, yönetme ve koordinasyon gibi konularda kullandıklarını belirtmiştir (2004: 1, 3, 5-10). 2012'de Fedotov tarafından BM için hazırlanan rapora göre de; terör örgütleri interneti, özellikle propaganda, üye toplama, iletişim, eylemlere yönelik üyelerini tahrik ve ikna çalışması, para bulma, eylem hazırlığı, saldırılarda kullandıkları malzemelerin temini, patlayıcı madde yapmak için kullanılan malzeme ve teknik bilgilere ulaşma gibi konularda etkin bir şekilde kullanmaktadır (2019).

2.1. Propaganda Yapmak

Terörizmde eylemler her zaman sembolik yani bir mesaj verme amacı taşıdığından propaganda, terörizmin adeta temelidir denilebilir. Propagandanın amacı; terör örgütlerinin ve eylemlerinin ideolojik mesajını aktarmaktır. İnternetin yaygınlaşmasından önceki dönemde propaganda yazılı-basılı materyaller, yüz yüze görüşmeler-toplantılar, radyo televizyon gibi geleneksel medya araçları ile yapılmaya çalışılırdı. Devletin istediğinde kontrol edebildiği, kısıtlı sayıca az kişilerin erişebildiği yazılı ve görsel medya, kitaplar, dergiler ve broşürlerin aksine düzensiz, devletin çok da kolay kontrol edemediği ve neredeyse herkesin erişebildiği internet, teröristler için bulunmaz bir propaganda aracı ve ortamı haline gelmiştir (Charvat, 2009: 79-80; Conway, 2004: 79). Bu açıdan siber uzay adeta, "terörizmin oksijeni" konumundadır (Carruthers, 1996: 102).

Terörizm, siber uzayı her şeyden önce davalarının sözde haklı gerekçelerinin propagandasını yapmak için kullanmaktadırlar. Örgütler, ikinci olarak da siber uzayda propagandayı, kendi üyelerine yönelik ikna ve motivasyon aracı olarak kullanmaktadırlar. Üçüncü olarak ise teröristler siber uzayda propagandayı hedef ülkedeki toplumda korku, endişe, panik ve kriz duygusu oluşturmak, kamu kurumlarına ve idarecilerine olan güveni sarsmak için kullanmaktadırlar (Barrett, 2012: 3).

Siber uzay terörizme, her çeşit propaganda için web sitelerinden, siber sosyal topluluklara kadar geniş bir yelpazede birçok olanaklar sunmaktadır (Bowman-Grieve, 2011: 76). Terör örgütlerinin propaganda maksadı ile internette halen en çok tercih ettiği yöntemlerden birisi, kendi ideolojilerini yaydıkları, liderlerini yücelttikleri ve eylemlerini duyurdukları web siteleridir. Terör örgütlerinin web siteleri, kendileri ile ilgili bilgileri aktardıkları, saldırılar sonrası olayı üstlendikleri, örgütün diğer üyelerine güç gösterisi yaptığı, örgüte bağlılık ve devamlılık ikna ve motivasyonu sağladığı, aynı zamanda da diğer örgütlerede ideolojik mesaj aktardıkları bir propaganda platformudur (Lachow, 2019).

Örneği Túpac Amaru terör örgütü 1996'da gerçekleştirdiği eylem ile Peru Japon elçiliğini işgal etmiştir. Rehin aldıkları kişiler karşılığında Peru hapishanelerindeki 400 mahkumunun serbest bırakılmasıdır. 5 aydan fazla süren işgal esnasında Peru Hükümeti ile pazarlık sürdürülmüştür. Görüşmeler sona erdiğinde, Peru Özel Kuvvetleri 22

Nisan 1997 tarihinde elçilik binasına girmişler, rehineleri kurtarmışlar, teröristlerin hepsini öldürmüşlerdir. Ancak operasyon esnasında rehinelerden biri ile 2 asker hayatını kaybetmiştir (Atkins, 2004: 321-323). Bu eylemin önemi ise teröristlerin bir uydu telefonu ve bir dizüstü bilgisayar ile Almanya merkezli bir web sitesi kurmuş olmalarıdır. Başta New York Times olmak üzere dünya medyası terör örgütünün kurduğu bu web sitesinden elde ettiği bilgilerle haber yayınları gerçekleştirmiştir. Terör örgütü bu web sitesi üzerinden asıl amaçlarına ulaşmış, dünya kamuoyuna eylemlerine ve ideolojilerine yönelik propagandalarını yapmışlardır. Dünya bu terör eylemi ile ilgili bilgileri Peru Devleti'nin resmi makamlarından değil, bu web sitesinden almıştır ve örgütün propaganda yapmasına dolaylı şekilde hizmet etmiştir (Denning, 2010: 195).

Web siteleri haricinde terör örgütleri, sosyal medya (dijital medya)'yı da giderek artan oranda bir propaganda platformu olarak kullanmaktadırlar. Hatta günümüzde teröristlerin temel propaganda aracı sosyal medya olmuştur (Cottee, 2019: 4). Günümüzde sosyal medya devletler ile terör örgütleri arasındaki geçmişten günümüze kadar uzanan mücadelenin yeni sahası olarak düşünülmektedir (Weimann, 2014: 15). Çünkü terör örgütleri, gerçekleştirdikleri saldırılarla, medyada ve sosyal medyada görünür ve duyulur olmak istemektedir (Anderson, 2004: 156). Artık terör örgütlerinin propaganda faaliyetlerinin %90'ı sosyal medya platformlarının kullanılması ile gerçekleştirdiği tahmin edilmektedir (Weimann, 2010: 19).

Siber uzayı ve bilhassa dijital medyayı propaganda maksadıyla ileri seviyede kullanan örgütlerin ilki El-Kaide'dir denilebilir. Sonrasında ise IŞİD sosyal medyayı bu amaç için en etkin kullanan örgüt olarak söylenebilir. Ladin'in ve Baghdadi'nin "siber cihad" ilan etmesi ile El-Kaide ve IŞİD, siber uzayın sunduğu tüm imkanları propaganda aracına dönüştürmüştür (Boletsi, 2013: 40). Her iki terör örgütü de özellikle "düşman" diye tanımladıkları devletlerin vatandaşlarının teröristlerce kafalarının acımasızca kesilerek öldürüldüğü videoları sosyal medyada yayınlayarak propaganda yapmışlardır (Darling, 2016: 147). Bilhassa IŞİD, soysal medyayı özel iletişim yöntemleri ve propaganda maksatlı kullanan bugüne kadarki en etkin terör örgütüdür (Edwards, 2019: 13). IŞİD ilk İngilizce propaganda videosunu 2014'te "cihaddan başka bir hayat yok - there is no life without Jihad" adı ile yayınlamıştır (Cottee, 2019: 11). Örgüt kendine ait propaganda maksatlı yüzlerce video, ses kaydı, film gibi yayınlar yapan aylık internet dergisi "Dabiq"i yayınlamıştır. IŞİD, aynı zamanda şifreli video ve sesli mesajlaşmayı sağlayan "Zello" adlı akıllı telefon uygulaması ve cep telefonlarını volki-tolkiye çeviren "Ansar al-Dawla al-Islamiya" adlı özel bir uygulamayı da hayata geçirmiştir (Weiss ve Hassan, 2016: 173, 176).

Benzer şekilde Eş-Şebab terör örgütü, 21 Eylül 2013'de Kenya'da gerçekleştirdiği Westgate Mall alışveriş merkezindeki saldırısını canlı olarak Twitter'dan yayınlamış ve anlık propaganda yapmıştır. 21-24 Eylül 2013 tarihleri arasında 4 gün süren eylem boyunca Eş-Şebab 556 tweet atmıştır (Mair, 2016: 65-67). Twitter, terör örgütünün hesabını kapatmış, Eş-Şebab sürekli yeni hesap açmayı denemiş ancak her seferinde Twitter kapatmıştır (Royce, 2015: 2). Saldırı sırasında adeta güvenlik güçleri ile teröristler arasında silahlı çatışma sürerken, siber uzayda da Twitter ile Eş-Şebab terör örgütü arasında adeta ayrı bir siber çatışma yaşanmıştır. Örneklerden hareketle denilebilir ki giderek yaygınlaşan dijital medya, terör örgütlerinin ideolojik amaçları doğrultusunda etkin rol oynamaya devam etmesi kuvvetle muhtemeldir (Hoffman, 2006: 225, 232; Weimann, 2004: 6)

Örgütlerin haricinde bir örgüte bağlı olmaksızın terör eylemi gerçekleştirenler için de siber uzay, neredeyse tek reklam ve propaganda mecrası haline gelmiştir. Örneğin 2011 de Norveç'in başkenti Oslo da bireysel terör eylemleri gerçekleştiren Breivik, "Eurabia" ve çok kültürlülük diye tanımladığı Avrupa'daki artan Arap nüfusu öldürmeyi hedefleyen ideolojisini yaymak ve destek kazanmak için kendi propagandasını internet vasıtasıyla yapmıştır (Miller ve Stivachtis, 2020: 445). Breivik, bireysel ve lidersiz bir aktör olarak internette çevrim içi (online) terör propagandası yapanların öncülerinden olmuştur (Wiederer, 2013: 50). Breivik, Şubat 2007 ile Kasım 2009 tarihleri arasında yazdığı ve ideolojisini yansıttığı 1.517 sayfalık manifestosunu saldırısından önce internette yayınlamıştır Spaaij, 2012: 1-2). Bu radikal ideolojisini yaymak maksadıyla da söz konusu manifestoyu 8.000 kişiye de e-maille göndermiştir. Breivik, bu adresleri Facebook'tan Ekim 2009 ile Mart 2010 tarihleri arasında topladığını eyleminden sonra polise verdiği ifadesinde belirtmiştir. Breivik sorgusunda, manifestosunun siber uzay yoluyla kendisi gibi 350.000 aşırı milliyetçiye ulaştığını iddia etmiştir (Gill, 2015: 78-83).

Benzer bir şekilde 2019'da Yeni Zelanda'da "Al Noor" camisi ve "Linwood Islamic Center" terör saldırılarında, saldırgan Brenton Tarrant saldırısını Facebook'ta 16 dakika boyunca canlı yayınlamıştır. Kullandığı 5 adet silahı da internet üzerinden online sipariş vererek satın aldığı anlaşılan Tarrant'ın Facebook'ta yayınlanan ilk videosu kaldırılmadan 4.000 kez izlenmiştir. Videonun yayılmasıyla ilk 24 saatte 1.5 milyon kişi bu katliam videosunu seyretmiştir (Macklin, 2019).

2.2. İletişim Kurmak

Terörizmin kalbi iletişimdir (Smith, 2015: 62). Yaklaşık 38 yıl önce Schmid ve Graaf; "İletişim olmadan terörizm de olmayabilirdi" diyerek iletişimin terör örgütleri için önemine dikkat çekmişlerdir (1982: 15). Çünkü terörizm

şiddetin planlı, uzun vadeli bir şekilde siyasi bir amacı hayata geçirmek üzere tercih edilen bir taktiktir. Siber uzay ise artık günümüzce web sitelerinden sanal iletişim platformlarına kadar geniş bir yelpazede teröristlere iletişim ve mesaj aktarma imkanı sunmaktadır (Bowman-Grieve, 2011: 76). Dünya iletişim anlamında 30-40 yıl öncesi ile kıyaslanamayacak bir seviyedir ve terörizm siber uzayı masrafsız, kolay bir iletişim aracı olarak da kullanmaktadır.

Örneğin 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren teröristler e-posta ile haberleşmişleridir. E-posta göndermeden saldırıyı şifreli olarak ortak e-posta hesaplarına notlar bırakarak iletişim kurarak gerçekleştirmişlerdir (Rustad ve Daftary, 2002: 828). Saldırının yöneticilerinden Abu Zubaydah'ın ele geçirilen bilgisayarında Mayıs 2001 tarihinden 2 Eylül 2001 tarihine kadar şifre ile korunmuş bir web sitesinde saldırı ile ilgili binlerce kriptolu mesaj tespit edilmiştir (Combs, 2006: 143). Siber uzay teröristlere bu imkanı ve hızı sunmaktadır (Singer ve Friedman, 2014: 101). Başka bir örnek olarak Taliban ise ABD merkezli bir web sunucusundan alan kiralamış ve iletişiminin bir kısmını burası üzerinden yapmıştır (Singer ve Friedman, 2014: 101)

Bu şekilde siber uzay sunduğu sosyal medya gibi çoklu iletişim imkanları ile terör örgütlerine aynı anda birden fazla eylem planlama ve gerçekleştirme ile bu eylemleri şifreli iletişimle alt liderlerle birlikte çoklu yönetme olanağı da sunmaktadır. Bu durum teröristlerin gizlenmesini kolaylaştırmakta, güvenlik ve istihbarat birimlerince izlenmelerini, takip edilmelerini ve ele geçirilmelerini zorlaştırmaktadır (Conway, 2006: 285-292). Terör örgütlerinin siber uzaydaki iletişimlerinin ve bilgi paylaşımlarının %90'ı çoğunlukla sosyal medya uygulamaları üzerinden gerçekleşmektedir (Stacey, 2017: 53). Facebook, Twitter, MySpace gibi sosyal medya platformları terör örgütlerince yoğun olarak kullanılmaktadır (Hesterman, 2013: 243). Teröristler, internet üzerinden siber uzayda özellikle sosyal medya uygulamalarının da artmasıyla stratejik iletişim tercihlerini internete taşımaya, interneti güvenli, sürdürülebilir, asimetrik bir ortam olarak (Bockstette, 2008: 20) hem diğer insanlar gibi açık hem de gizli iletişim maksatlı kullanmaya devam edeceklerdir (Reilly, 2006: 106).

2.3. Yeni Üye Kazanmak

Terör örgütleri her zaman yeni üyeler kazanmak için potansiyel aday havuzlarını geniş tutmak isterler. Artık günümüzde yeni üye kazanmanın en pratik ve etkili yöntemi internet üzerinden hareket etmektir. Özel çevrim içi yöntemler, videolar ve sosyal medya üzerinden kurulan temaslarla yeni üyeler tespit edilip, izole edilip, etkileme süresince terör örgütüne uygunluğu test edilip yeni üyeler terör örgütlerine kazandırılmaktadır (Don, 2007: 12-13). Bunun için yeni üyenin görüşüne uygun sohbet odaları kurmaktadırlar (Weimann, 2004: 8-9). Web sitesileri, oyun platformları ve sosyal medya üzerinden özellikle bilhassa gençlere yönelik videolar ve paylaşımlarla onları etkilemeye, güvenlerini kazanmaya çalışmaktadırlar (Weimann, 2006: 9-10, 15).

Terör örgütleri siber uzayda gençleri ırkçı ve dini sömürülerle birlikte (Gendron, 2016: 30-31), yaşadıkları ülkedeki politik ve yaşamsal ötekileştirme neticesinde gördükleri ayrımcılık ve baskıları da kullanarak kendi saflarına çekmeye çalışırlar (Sageman, 2004: 180). İnternette "brain drain" denilen beyin yıkama yöntemleri ile ABD, Avrupa ve dünyanın çeşitli ülkelerinden birçok genç Afganistan, Irak, Suriye ve Yemen'deki kriz bölgelerine El-Kaide ve IŞİD gibi terör örgütlerine savaşçı, canlı bomba, hacker, teknik üye olarak katılmışlardır (Cruickshank, 2014: 257-258).

Terör örgütlerinin potansiyel yeni üyeler için kurmuş olduğu birçok web sitesi ile (Kramer ve Wentz, 2008: 109) Irak'ın işgalinin başladığı 2002 yılından beri en az 200 canlı bomba intihar saldırısıcısı internet üzerinden örgütlere dahil edilmiştir. 1998 yılında sadece 12 adet terör örgütü web sitesinin bulunduğu bir siber uzay ortamının 2005 yılında 4.400 terör örgütü web sitesine çıkmasının bir nedeni de bu tür videolarla yeni üye kazanmak içindir (Johnson, 2008: 71).

Tarihte interneti yeni üye kazanımında etkin kullanan ilk terör örgütlerinden biri Zapatistalar'dır. Zapatistalar, 1994 yılında, dijital medyanın olmadığı internet imkanları ile sempatizanlarına ulaşmış ve binlerce insanı ideolojileri etrafında dünya çapında toplamışlardır (Hardcastle, 2011: 395). Zapatistalar, Temmuz 1994'ten itibaren ateş kes ilan edip "sivil seferberlik barışı" ile interneti etkin kullanmaya, destekçilerine ulaşmaya ve örgüte yeni üye bulmaya internet üzerinden başlamıştır (Nail, 2012: 104-105). Zapatistalar, Meksika'da bir anda 200-300 bin kişiyi Zocalo meydanında toplayabilirken, 40 farklı ülkede 100 farklı şehirde de internet üzerinden eriştiği benzer kalabalıkları aynı şekilde toplayabilir hale gelmiştir (Ronfeldt, 1998: 32). Zapatistalar, internet üzerinden iletişim sayesinde Meksika'daki Chiapas ormanlarından uluslararası arenada tüm dünyaca tanınan bir harekete dönüşmüştür (Belausteguigoitia, 2016: 97). Zapatistalar, halkın çoğunluğunun elektriği ve telefon hattı olmadığı bir ortamda 1994 yılında Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu (Ejercito Zapatista de Liberacion Nacional - EZLN) adı verilen bir iletişim topluluğu kurmuşlardır. Zapatistalar, bu topluluğa ait olan websitesi "www.ezln.org" ile ulusal ve uluslararası düzeyde birçok destekçi ve yeni üye edinmiştir (Krovel, 2016: 351). Web siteleri ve e-maillerle devlet karşıtı olan 12.000 kişilik bir network olan "social netwar" ağını kurmuşlar ve örgütü genişletmişlerdir (Pitman, 2013: 96).

Örgüte yeni üye kazandırmada siber uzayın kullanılması günümüzde artık en yaygın yöntemdir. Uluslararası Radikalleşme Araştırma Merkezi (International Centre for the Study of Radicalisation - ICSR) çalışmasına göre; Nisan 2013 ile Haziran 2018 tarihleri arasında 80 farklı ülkeden 41.490 kişi IŞİD'e'a katılmak için Suriye ve Irak'a akmıştır. Bunların 7.366'sı geri dönmüştür. Son beş yılda katılımın en çok olduğu bölgeler; %92'lik bir oranla Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Middle East and North Africa – MENA) Bölgesi, Rusya ve Eurasia Bölgesi ve Avrupa'dır. IŞİD'e 48 ülkeden en az 100 kişi katılırken (toplamda en az 4.800), 33 ülkeden de en az bir kişi katılım sağlamıştır (START, 2020).

IŞİD, özellikle Batı dünyasında doğmuş gençleri ve kadınları, online iletişim ve sosyal medya ağları üzerinden, Batı toplumunun onları nasıl ötekileştirdiği üzerine kurulu propaganda ile saflarına katmak noktasında başarılı olmuştur. Europol, 2017 yılında Avrupa'ya yönelik bu maksatla propaganda yapan 150 sosyal medya platformu tespit etmiştir (Smith ve Alarid, 2020: 186-187, 240). Tıpkı Londra'dan Shamima Begum (15), Kadiza Sultana (16) ve yaşı 15 olan adı bilinmeyen bir kızın da dahil olduğu 3 genç kızın Türk Havayolları ile İstanbul'a gelip buradan da sınırı geçerek Suriye'ye gidip IŞİD'e katılması düşündürücü bir şekilde bu tarz bir çabanın sonucudur. Batı devletlerinden özellikle internette yapılan propaganda ile 550'den fazla kadın IŞİD'in saflarına katılmıştır (Hill ve Marion, 2016: 158). West Point's Combating Terrorism Centre raporuna göre; yeni üye kazanımı maksadıyla IŞİD'e ait Ağustos 2015'de 700 web sitesi, 2017 yılında ise 200 web sitesi bulunmaktaydı. IŞİD'in yabancı savaşçı bulma ortalaması da 2015 yılında 2.000 iken, 2017 yılında ise örgütün etkinliğinin azalması ile 200'e düşmüştür (Gunaratna, 2017: 9). Ancak bu düşüş terör örgütlerinin yeni üye kazanmada en etkin ve örgüt için en verimli yöntemin siber uzay yoluyla üye kazanmak olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

2.4. Bilgi Toplamak ve Paylaşmak

Siber uzay, her bir birey ve organizasyon için olduğu kadar terör örgütleri için de bir bilgi toplama ve paylaşma kaynağıdır. Siber uzayın dünya toplumuna ışık hızında sunduğu en önemli hizmetlerinden biri de bilgidir (Amidror, 2008: 5). Bilgi herkes ve her organizasyon için başarı ile başarısızlık, doğru ile yanlış, yaşam ile ölüm arasında fark yaratan en hayati kaynaktır. Dolayısıyla terör örgütleri için de her türden bilgi en önemli kaynaktır (Forest, 2009: 273, 277).

Bu açıdan bakıldığında siber uzay terör örgütlerince açık kaynak istihbaratı gibi kullanılmaktadır. Limitsiz bir bilgi kaynağı, internette herkesin kullanımına açıktır. Böylelikle siber uzay aynı zamanda teröristlerce çok büyük bir bilgi aktarma ve paylaşım amaçlı kullanılan bir araçtır (Bockstette, 2008: 18-19). Terör örgütleri, silahlı ya da bombalı eylem gerçekleştirecekleri ülkelerdeki hedeflere yönelik istedikleri birçok bilgiye çok hızlı bir şekilde internet üzerinden ulaşabilmektedirler. Siber terörist hackerler kullanarak hedef sistemlere siber saldırı yöntemleri ile sızıp, erişim gerçekleştirip önemli ve gizli verilere ulaşabilmektedirler. Ayrıca terör örgütleri interneti bir kütüphane ve okul gibi kullanarak istedikleri her türlü silah kullanma ve patlayıcı hazırlama bilgisine erişebilmektedirler. Aynı zamanda bu edindikleri bilgileri ve verileri de yine internet üzerinden örgüt üyeleri ile paylaşmaktadırlar (Conway, 2006: 285-292).

2.5. Eğitim Vermek

Birçok terör uzmanı interneti, "terörist üniversitesi" olarak değerlendirmektedir. Teröristler saldırıları için gerekli olan birçok tekniği ve bilgiyi internetten öğrenebilmektedirler. El Kaide, ideolojik ve taktik eğitimlerini yazılı ve görsel olarak siber uzaya taşıyan ve etkin olarak kullanan terör örgütlerinin öncüsü konumundadır. Onu sosyal medyanın da yaygınlaşması ile diğerleri de takip etmiştir (Weimann, 2006). Nisan 2013'de ABD'deki Boston Maratonu bombalı saldırısında yakalanan Dzhokhar Tsarnaev ve kardeşi, El-Kaide'ye ait olan online dergi "Inspire"daki bir makaleden, adım adım nasıl "basınç ve parça tesirli bomba" yapılacağını öğrendiklerini sorgularında itiraf etmişlerdir. Eylemi de öğrendikleri gibi bu tarz bir bomba hazırlayarak gerçekleştirmişlerdir (Goodman, 2015: 50). Yani bir bomba yapmak için gerekli olanlar ya da çeşitli silah kullanma kılavuzları terör örgütlerince internet vasıtasıyla örgüt üyelerine öğretilmektedir (Barrett, 2012: 8-9). 2004 yılında İspanya'daki Madrid tren istasyonuna bombalı saldırıyı gerçekleştiren teröristlerden ele geçirilen bilgisayarda yapılan inceleme neticesinde, saldırı için ihtiyaç duydukları tüm bilgileri ve yöntemleri web sitelerinden öğrendikleri tespit edilmiştir (Mantel, 2009: 130).

Bunun haricinde teröristler siber uzay sayesinde yeni teknolojik silahlar hakkında teknik bilgiye ve saldırı taktiklerine ulaştıkları gibi onları nasıl elde edeceklerini de öğrenmektedirler (Dyson, 2015: 8). Tamil Kaplanları terör örgütü, intihar saldırılarında kullandıkları sürat botları için basit radar gizleme teknolojilerini, Kolombiya eylemler düzenleyen FARC örgütü ise uzaktan komutalı otomobillerle canlı bomba saldırıları için kullandıkları teknolojik bilgiyi ve hazırlama yöntemlerini internet üzerinden öğrenmişlerdir (Bennett, 2007: 3).

Yıllar içinde internetin yaygınlaşması ile canlı bomba saldırıları arasında bir ilişki olduğuna dair iddialar da vardır. Örneğin Afganistan'da 2001 ve 2002 yıllarında birer tane canlı bomba saldırısı olmuşken, 2003 yılında 2 adet, 2004 yılında 6 adet, 2005 yılında 21 adet, 2006 yılında 139 adet, 2007 yılında 140 adet, 2008 yılında 150 adet, 2011 yılında 461 adet, 2012 yılında ise 328 adet canlı bomba saldırısı olmuştur. Bomba yapımı ile ilgili bilgilerin siber uzay üzerinden aktarılarak öğretilmesi Afganistan'daki canlı bomba saldırılarının sayısının yıllara göre artmasında bir etken olarak değerlendirilmektedir (Jones, 2014: 390-391). Geleneksel terör eylemlerine dair eğitimlerin verilmesinin yanında siber uzayda, siber terörizme dair eğitimler de verilmektedir. İnternette sızma, uzaktan erişim sağlama, şifre çalma, güvenlik gibi hacking metotları eğitimleri verilmekte bu metotları öğreten yayınlar bile bulunabilmektedir (Denning, 2010: 199-200).

2.6. Planlama Yapmak ve Koordinasyon Sağlamak

Terör örgütleri ve bireysel eylemler gerçekleştirenler, siber uzayı eylemlerinin planlama ve koordinasyon aracı olarak da kullanmaktadırlar (Al-Bayati, 2017: 90-94). Yani teröristler interneti sadece nasıl bomba yapılacağını öğrenmek için değil aynı zamanda özellikli saldırıların planlaması ve koordinasyonu için de kullanırlar. 11 Eylül saldırılarının planlayıcılarından ve Mart 2002'de Pakistan'da tutuklanan El-Kaide'nin operasyon şefi Abu Zubaydah'ın (Fawdah, Fouda, Fielding, 2003: 102) bilgisayarında, Mayıs 2001 ile Eylül 2001 tarihleri arasında saldırının planlanmasına yönelik uçakları kaçıran teröristlerle binlerce şifreli mesajı bulunmuştur (Weimann, 2004: 10).

El-Kaide, 7 Ağustos 1998'de ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki elçiliklerinin yakınlarına bomba yüklü kamyonlarla eş zamanlı intihar saldırıları gerçekleştirmiştir. Teröristlerce intihar saldırılarının planlama ve koordinasyonu yerel internet ağları ile (Mogire, 2011: 133) SMS üzerinden gerçekleştirilmiştir. El-Kaide eş zamanlı saldırıların yönetimini de icraatını da (Moghadam, 2008: 86-87) internet üzerinden gizli ve şifreli iletişim sayesinde bir orkestra yönetir gibi planlamış ve koordine etmiştir (Atwan, 2015: 16).

El-Kaide ve IŞİD gibi (Almagor, 2017: 62) Eş-Şebab örgütü de interneti, 2007 yılından itibaren uluslararası küresel seviyede görünürlüğünü artıracak (Hansen, 2013: 59-60) seviyede, web siteleri, sohbet odaları ve sosyal medya imkanları ile saldırılarını planlama ve koordinasyon için kullanmıştır (Ploch, 2010: 9-10). Örgüt, Eylül 2013'te, Kenya Nairobi'de Westgate Mall adlı alışveriş merkezine yönelik 72 kişinin öldüğü silahlı ve bombalı bir saldırı gerçekleştirmiştir. Eylemi planlayan ve yöneten Al-Shabaab üyesi teröristler, saldırıyı Tweeter üzerinden koordine ederek anlık olarak emir komuta etmiştir. Bu terör saldırısı siber uzayda bir sosyal medya uygulaması üzerinden gerçek zamanlı yönetilen tarihteki ilk terör saldırısı olarak kayda geçmiştir (Weimann, 2014: 8). Terör saldırısını planlayan ve komuta eden 8 terörist, 21-24 Eylül 2013 tarihleri arasında saldırının koordinesi ve icraatına yönelik 556 tweet atmıştır. Saldırı esnasında 175 kişi de yaralanmıştır (Mair, 2016: 65-67). Günümüzde siber uzay teröristlerin lider kadrosunun saldırıları planladığı ve yönettiği, gizli bir karargâh gibi toplandıkları bir alan, mağara ya da hücre evi olmuştur.

2.7. Finans Sağlamak

Günümüzde teröristler için paranın olduğu yer artık bankalar, finans kurumları vb yerlerden ziyade, internettir (Smith, 2014: 9). Ekim 2002'de Endonezya Denpasar'daki ABD diplomatik temsilciliğine düzenlenen saldırıların planlayıcılarından Imam Samudra hapishanede kaleme aldığı otobiyografisinde; "iyi bir hackleme ile birkaç saat içinde bir polisin 6 aylık gelirini internette kazanabilirsin" diyerek internetin teröristler için kolay para bulma merkezi olduğunu belirtmiştir (Mantel, 2009: 144; Goodman, 2015: 51).

Eylemleri gerçekleştirmek için paraya ihtiyacı olan teröristler bu parayı artık daha çok internet ortamında bulmakta, toplamakta, saklamakta, transfer etmekte ve amaçları doğrultusunda kullanmaktadırlar (OECD, 2019: 23-24 ; Statista, 2019). İnternet bu terör örgütlerine ve teröristlere birçok farklı para bulma yöntemi sunmaktadır (Bocij, 2006: 16). Terör örgütleri internet sayesinde birkaç tuşa basarak bireysel kredi kartlarından para çekerek büyük bir operasyonun mali kaynağını da sağlayabilmektedirler (Lewis, 2002: 8). Terör örgütleri yüksek maliyetli saldırılarının parasal kaynağını genellikle internet üzerinden elde etmiş ve teröristlerine saldırılarını finanse etmek için aktarmışlardır (Freeman, 2016: 9-11; Williams, 2007: 78 ; Ryder, 2015: 20-24). Bu anlamda teröristler siber uzaydan bağışlar, çalma, hacking, siber dolandırıcılık gibi yöntemlerle para toplarlar (Barrett, 2012: 8-9 ; Goodman, 2015: 50). Para toplamanın yanında teröristler kanun dışı şekilllerde elde ettikleri kara paraları aklamak için de siber uzayı kullanmaktadır (United Nations Office on Drugs and Crime, 2019 ; Wilson, 2008: 16). İzi sürülemeyen kripto paraların da terörizm açısından bir kolaylık sağladığı da bu konuda söylenebilir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Siyasal bir şiddet türü olarak terörizm neredeyse insanlık tarihi ile eş geçmişiyle binyıllardır varlığı sürdürmektedir. Toplumsal hayatın devam ettiği sürece de sürdürmeye devam edecektir. Çünkü toplumsal yaşam devleti, devlet

siyaseti, siyaset de farklı siyasi amaçları doğurmaktadır. Birbiri ile çıkar çatışması olan siyasi amaçları savunanlardan nispeten güçsüz olanın tercih edeceği gayri insani siyasi şiddet türü olarak terörizm var olacaktır. Ancak gayri insani şiddetin eylemlerini gerçekleştirmek, toplumda korku yaratmak araçları zaman içerisinde değişmektedir. Örneğin ilk çağlarda korku yaratmak için kılıçlar kullanılırken sonraki zamanlarda silahlar kullanılmıştır. Günümüzde ise internet ve internet vasıtasıyla oluşan siber uzay, terörizmin hızla hem faaliyet yeni alanı hem de yeni aracı haline gelmektedir.

Denilebilir ki terörizm siber uzayda her geçen gün, üstelik büyük bir hızla varlığını artırmaktadır. 2000'li yılların başında sayıları onlarla ölçülen ve terörizm propagandası yapan internet sitelerinin sayısı günümüzde artık on binlerle ifade edilir hale gelmiştir. İnternet ağı büyüdükçe terörizmin de bu büyümeyle paralel bir şekilde ve olağanüstü bir hızla bu alanda faaliyetlerini artırdığını söylemek mümkündür. Bunu hayatın akışına toplumun değişimine terörizmin ayak uydurması olarak görmek mümkündür. Terörizmin en önemli unsurlarından birisinin propaganda yaparak hem taraftar toplamak hem de toplumun geneline korku salmak olduğu düşünülecek olursa, toplum en çok hangi haber kaynaklarını takip ediyorsa terörizmin de o mecrada varlığını artırması amacına ulaşması için yapması gereken şeydir.

Diğer bir değişle toplumun yaşamı dijitalleştikçe terörizm de dijitalleşmektedir. Bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile insanların bu imkanlara ulaşmalarının kolaylaşmasına paralel bir şekilde kamu hizmetlerinin de, finans işlemlerinin de, iletişimin de, sosyal hayatın da kısaca hayatın dijitalleşmesi terörizmin de dijitalleşmesini beraberinde getirmektedir. Artık terörizmde iletişim, bilgi toplama ve istihbarat faaliyetlerinin neredeyse tamamı internet üzerinden gerçekleştirilmektedir. Özellikle dijital medyanın sunduğu anonim, isimsiz ve zamana mekana bağlı olmaksızın hareket edebilme imkanı, ucuzluğu, hızı, yaygınlığı dijitalleşmeyen terörist yapılarının varlıklarını daha fazla sürdürememeleri neticesini doğurmaktadır. Dijitalleşme dünyayı, sosyal yapıyı dönüştürürken bu yapının içinde olan terörizm de dönüşmektedir.

Bu durum aslında dijitalleşmeyen, siber uzayda varlık gösteremeyen ve kendisine bir yer edinemeyen terörizmin de etkinliğini kaybedeceği anlamına gelmektedir. Gerçek hayatta başarılı eylemler gerçekleştirmek için kriter adeta finans toplamak, örgüt üyelerini eğitmek, eylemleri planlamak ve koordinasyonu sağlamak için ne kadar siber uzaydan ne kadar yararlandığı haline gelmiştir. Diğer bir değişle siber uzaydan çağın gerektirdiği kadar yararlanamayan örgütlerin kendileri için başarılı sayılacak eylemler gerçekleştirmeleri çok güçtür. Artık çoğu terör uzmanının internet ortamını ve siber uzayı bir terörist üniversitesine benzetmelerinin altında bu gerçek yatmaktadır.

Dolayısıyla terörizmin dijitalleşmesi, siber uzaydan yararlanması ve siber uzayda eylemler gerçekleştirmesi terörizmin etkinliği için bir gerekliliktir. Terörizm hem gerçek hayattaki hem de siber uzayda gerçekleştireceği eylemlerin etkinliği için internetten mümkün olabildiğince faydalanmaktadır. Terörizmin siber uzaydaki faaliyetlerine bakacak olursak, bu faaliyetleri yedi başlık altında toplamak mümkündür. Bu tabi ki terörizm siber uzayda sadece bu başlıklar altında faaliyet gösterir anlamına gelmemektedir. Bu başlıklar siber uzayda terörizmin en yoğun faaliyet gösterdiği konular olarak tespit edilmiştir.

Her şeyden önce terörizm interneti propaganda yapmak için kullanmaktadır. Terörizmin özü propagandadır ve teröristlerin herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan en geniş kitlelere en kolay ve maliyetsiz şekilde ulaşmasının yolu siber uzaydır. Bir diğer konu ise iletişimdir. Terörizm bilhassa örgüt içinde iletişim kurmak için internetten faydalanmaktadır. Zira iletişimin en ucuz, en kolay, en etkili ve güvenlik güçlerince takip edilmesi en zor aracı dijital medya yoluyla yapılan çeşididir. İletişim konusundaki bu durum terörizmin yeni üye kazanma faaliyetlerini neredeyse tamamen siber uzaya taşıması neticesini doğurmuştur. Terörizm ayrıca her türlü bilgi ve istihbarat toplamak ve paylaşmak için de doğal olarak siber uzayı kullanmaktadır. İnternet ve siber uzay çağımızın en büyük bilgi kaynağıdır. Bir tıklama ile dünyanın her yerinden her türlü bilgi cihazımızın ekranında karşımıza gelmektedir. Terörizmin siber uzayda faaliyet gösterdiği alanlardan birisi de eğitim faaliyetleridir. Bu aslında siber uzayın dünyanın bilgi kaynağı olmasının da etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Elde edilen bilginin zaman ve mekandan bağımsız bir şekilde insanlara aktarılmasının en pratik yolu siber uzay olmaktadır. Dünyanın en büyük bilgi kaynağı olarak siber uzay başarılı eylemler gerçekleştirmek için etkin planlar yapmak, bu eylemleri etkin bir koordinasyon içinde gerçekleştirmek için de en etkin ve elverişli ortamı sunmaktadır. Tüm bunların yapılabilmesi için ise finansal kaynak gereklidir. Finans sektörü ise neredeyse tamamen siber uzaya taşınmıştır. Bankaların internet şubelerinin yanında, pek çok menkul kıymete internet üzerinden erişim mümkündür. Finansın siber uzaya taşınmasının belki de en son halkası tamamen dijital kripto paralar söylenebilir. Böylesi bir ortamda terörizmin de finansal faaliyetleri büyük oranda siber uzayda cereyan etmektedir.

İlerleyen zamanlarda ise terörizmin bu yedi alanda siber uzaydaki faaliyetlerini yoğunlaştırması ve hatta eylemlerini daha çok siber uzayda gerçekleştirmeyi tercih etmesi muhtemeldir. Bu dünyanın topyekûn

dijitalleşmesinin getirdiği bir sonuç olarak düşünülebilir. Toplumlar, insanlar dijitalleştikçe dijital varlıklar yaygınlaştıkça bunlara karşı gerçekleştirilen eylemler terörizmin de tipolojisini dijitalleştirecektir.

KAYNAKÇA

1. Al-Bayati, T. H., (2017), A New Counterterrorism Strategy: A New Counterterrorism Strategy: Why the World Failed to Stop Al Qaeda and ISIS/ISIL, and How to Defeat Terrorists, CA, USA, ABC-CLIO.
2. Amidror, Y., (2008), The Internet and Terrorism, Gal, C. S. - Kantor, P. B. - Shapira, B., (eds.), Security Informatics and Terrorism: Patrolling the Web, Amsterdam, The Netherlands, IOS Press.
3. Anderson, A., (2004), Risk, Terrorism, and the Internet, Clarke, D., (ed.), Technology and Terrorism, USA, Transaction Publishers.
4. Anderson, R. A., (2020), Online Utilization for Terrorist Self-Radcalization Purposes, Vacca, J. R., (ed.), Online Terrorist Propaganda, Recruitment, and Radicalization, NY, USA, CRC Press.
5. Atkins, S. E., (2004), Encyclopedia of Modern Worldwide Extremists and Extremist Groups, Westport, USA, Greenwood Publishing.
6. Atwan, A. B., (2015), Islamic State: The Digital Caliphate, CA, USA, Univercity of California Press.
7. Baldi, S. - Gelbstein, E. - Kurbalija, J., (2003), Hacktivism, Cyber-terrorism and Cyberwar: The Activities of the Uncivil Society in Cyberspace, Switzerland, Diplo Foundation.
8. Barrett, R., (2012), The Use of the Internet for Terrorist Purposes, NY, USA, United Nations Office on Drugs and Crime in Collaboration with the United Nations Counter-Terrorism Implementation Task Force Publishing and Library Section.
9. Belausteguigoitia, M., (2016), On Line, Off Line and In Line: The Zapatista Rebellion and the Uses of Technology by Indian Women, Landzelius, K., (ed.), Native on the Net: Indigenous and Diasporic Peoples in the Virtual Age, London, UK, Routledge.
10. Bennett, B. T., (2007), Understanding, Assessing, and Responding to Terrorism: Protecting Critical Infrastructure and Personnel, New Jersey, USA, John Wiley & Sons.
11. Bocij, P., (2006), The Dark Side of the Internet, Westport, CT, USA, Praeger Publishers.
12. Bockstette, C., (2008), Jihadist Terrorist Use of Strategic Communication Management Techniques, Germany, DIANE Publishing.
13. Boletsi, M., (2013), Barbarism and Its Discontents, CA, USA, Stanford University Press.
14. Bowman-Grieve, L., (2011), The Internet and Terrorism: Pathways towards Terrorism and Counter-Terrorism, Silke, A., (ed.), The Psychology of Counter-Terrorism, London, UK, Routledge.
15. Carruthers, S. L., (1996), Reporting Terrorism: The British State and the Media, 1919-94, Stewart, I. - Carruthers, S. L., (eds.), War, Culture, and the Media: Representations of the Military in 20th Century Britian, England, Fairleigh Dickinson University Press.
16. Charvat, J.P.I.A.G., Cyber Terrorism: A New Dimension in Battlespace, Czosseck, C. - Geers, K., (eds.), The Virtual Battlefield: Perspectives on Cyber Warfare, Amsterdam, The Netherlands, IOS Press.
17. Chen, H., (2012), Dark Web: Exploring and Data Mining the Dark Side of the Web, NY, USA, Springer Science & Business Media.
18. Cohen-Almagor, R., (2017), Jihad Online: How do Terrorists Use the Internet?, Freire, F. C., et al., (eds.), Media and Metamedia Management, Switzerland, Springer.
19. Combs, C. C., (2006), The Media as a Showcase for Terrorism, Forest, J. J. F., (ed.), Teaching Terror: Strategic and Tactical Learning in the Terrorist World, NY, USA, Rowman & Littlefield Publishers.
20. Conway, M., (2004), Cyberterrorism: Media Myth or Clear and Present Danger?, Irwin, J., (ed.), War and Virtual War: The Challenges to Communities, Amsterdam, The Netherlands, Rodopi.
21. Conway, M., (2006), "Terrorism and the Internet: New Media—New Threat?", Parliamentary Affairs, Volume 59, Issue 2, April 2006, ss. 283–298.
22. Cottee, S., (2019), ISIS and the Pornography of Violence, London, UK, Anthem Press.

23. Cruickshank, P., (2014), The 2006 Airline Plot, Hoffman, B. - Reinares, F., (eds.), The Evolution of the Global Terrorist Threat: From 9/11 to Osama bin Laden's Death, NY, USA, Columbia University Press.
24. Darling, D., (2016), Perspectives on the Insurgency, Steed, B. L., (ed.), Voices of the Iraq War: Contemporary Accounts of Daily Life: Contemporary Accounts od Daily Life, CA, USA, ABC-CLIO.
25. Denning, D. E., (2010), Terror's Web: How the Internet is Transforming Terrorism, Jewkes, Y. - Yar, M., (eds.), Handbook of Internet Crime, NY, USA, Routledge.
26. Denning, D. E., "Whither Cyber Terror?", http://essays.ssrc.org/10yearsafter911/whither-cyber-terror/, (24.01.2016).
27. Don, B. W., et al., (2007), Network Technologies for Networked Terrorists, CA, USA, Rand Corporation.
28. Dyson, W. E., (2015), Terrorism: An Investigator's Handbook, Fourth Edition, London, UK, Routledge.
29. Edwards, J. A., (2019), The Myth of the Caliph: Suffering and Redemption in the Rhetoric os ISIS, Krona, M. - Pennington, R., (eds.), The Media World of ISIS, Indiana, USA, Indiana University Press.
30. Fawdah, Y. - Fouda, Y. - Fielding, N., (2003), Masterminds of Terror: The Truth Behind the Most Devastating Terrorist Attack The World has ever Seen, NY, USA, Arcade Publishing.
31. Fedotov, Y., "The Use of the Internet for Terrorist Purposes", United Nations, September 2012, https://www.unodc.org/documents/frontpage/Use_of_Internet_for_Terrorist_Purposes.pdf, (28.01.2019).
32. Forest, J. J. F., (2009), Knowledge Transfer and Shared Learning among Armed Groups, Norwitz, J. H., (ed.), Pirates, Terrorists, and Warlords: The History, Influence, and Future ofArmed Groups Around the World, NY, USA, Skyhorse Publishing Inc.
33. Freeman, M., (2016), Sources of Terrorist Financing: Theory and Typology, Freeman, M., (ed.), Financing Terrorism: Case Studies, NY, USA, Routledge.
34. Freiburger, T. - Crane, J. S., (2011), The Internet as a Terrorist's Tool: A Social Learning Perspective, Jaishankar, K., (ed.), Cyber Criminology: Exploring Internet Crimes and Criminal Behavior, NY, USA, CRC Press.
35. Gendron, A., (2016), The Call to Jihad:Charismatic Preachers adn the Internet, Aly, A., et al., (eds.), Violent Extremism Online: New Perspectives on Terrorism and the Internet, London, UK, Routledge.
36. Gill, P., (2015), Lone-Actor Terrorists: A Behavioural Analysis, London, UK, Routledge.
37. Goodman, M., (2015), Future Crimes, London, Great Britain, Penguin Random House.
38. Gunaratna, R. (2017), "Global Threat Forecast", Counter Terrorist Trends and Analyses, January 2017, Volume 9, Issue 1, ss. 1-79.
39. Hansen, S. J., (2013), Al-Shabaab in Somalia: The History and Ideology of a Militant Islamist Group, 2005-2012, NY, USA, Oxford University Press.
40. Hardcastle, D. A., (2011), Community Practice: Theories and Skills for Social Workers, Third Editon, Oxford, UK, Oxford University Press.
41. Hesterman, J. L., (2013), The Terrorist-Criminal Nexus: An Alliance of International Drug Cartels Organized Crime, and Terror Groups, USA, CRC Press.
42. Hill, J. B. - Marion, N. E., (2016), Introduction to Cybercrime: Computer Crimes, Laws, and Policing in the 21st Century, CA, USA, ABC-CLIO.
43. Hoffman, B., (2006), "The Use of the Interent by Islamic Extremists", ss. 1-23, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/2006/RAND_CT262-1.pdf, (23.07.2019).
44. Hoffman, B., (2006), Inside Terrorism, NY, USA, Columbia University Press.
45. Jarmon, J. A. - Yannakogeorgos, P., (2018), The Cyber Threat and Globalization: The Impact on U.S. National and International Security, Maryland, USA, Rowman & Littlefield.
46. Johnson, T. A., (2008), The War on Terrorism: A Collision of Values, Strategies, and Societies, NY, USA, CRC Press.

47. Jones, S. G., (2014), Al-Qaeda Terrorism in Afghanistan, Bruce Hoffman - Fernando Reinares, (eds.), The Evolution of the Global Terrorist Threat: From 9/11 to Osama bin Laden's Death, NY, USA, Columbia University Press.
48. Kello, L., (2017), The Virtual Weapon and International Order, USA, Yale University Press.
49. Kramer, F. D. - Wentz, L. K., (2008), Cyber Influence and International Security, Washington D.C., USA, DIANE Publishing.
50. Krovel, R., (2016), Insurgency in the Age of the Internet: The Case of the Zapatistas, Fahlenbrach, K. - Sivertsen, E. - Werenskjold, R., (eds.), Media and Revolt: Strategies and Performances from the 1960s to the Present, Oxford, UK, Berghahn Books.
51. Lachow, I., "Cyber Terrorism: Menace or Myth?", http://ctnsp.dodlive.mil/files/2014/03/Cyberpower-I-Chap-19.pdf, (26.02.2019).
52. Lewis, J. A., (2002), "Assessing the Risks of Cyber Terrorism, Cyber War and Other Cyber Threats", Center for Strategic and International Studies, December 2002, pp. 1-12.
53. Macklin, G., "The Christchurch Attacks: Livestream Terror in the Viral Video Age", July 2019, https://ctc.usma.edu/christchurch-attacks-livestream-terror-viral-video-age/, (14.10.2019).
54. Mair, D., (2016), #Westgate: A Case Study – How al- Shabaab used Twitter During an ongoing Attack, Aly, A., et al., (eds.), Violent Extremism Online: New Perspectives on Terrorism and the Internet, NY, USA, Routledge.
55. Mantel, B. (2010), Terrorism and the Internet: Should Web Sites That Promote Terrorism Be Shut Down?, Jost, K., et al., (eds.), Issues in Terrorism and Homeland Security: Selections From CQ Researcher, Second Edition, California, USA, SAGE.
56. Mantel, B., (2009), "Terrorism and the Internet", CQ Resarcher, November 2009, Volume 3, Issue 11, ss. 129-153.
57. Miller, A. - Stivachtis, Y. A., (2020), Public-Private Partnerships and the Private Sector's Role in Countering the Use of the Internet for Terrorist Purposes, Vacca, J. R., (ed.), Online Terrorist Propaganda, Recruitment, and Radicalization, USA, CRC Press.
58. Moghadam, A., (2008), The Globalization of Martyrdom: Al Qaeda, Salafi Jihad, and the Diffusion of Suicide Attacks, Baltimore, USA, Johns Hopkins University Press.
59. Mogire, E., (2011), Victims as Security Threats: Refugee Impact on Host State Security in Africa, Farnham, UK, Ashgate Publishing.
60. Nail, T., (2012), Returning to Revolution, Edinburg, UK, Edinburg University Press.
61. OECD, "Money Laundering and Terrorist Financing Awareness Handbook for Tax Examiners and Tax Auditors", https://www.oecd.org/tax/crime/money-laundering-and-terroristfinancing-awareness-handbook-for-tax-examiners-and-tax-auditors.pdf, (18.12.2019).
62. Pitman, T., (2013), Latin American Cyberprotest: Before and After the Zapatistas, Taylor, C. - Pitman, T., (eds.), Latin American Cyberculture and Cyberliterature, Liverpol, UK, Liverpool University Press.
63. Ploch, L., (2010), Countering Terrorism in East Africa: The U. S. Response, Wshington, D.C., USA, DIANE Publishing.
64. PoKempner, D., (2017), The Internet is Not the Enemy, Human Rights Watch, World Report 2017: Events of 2016, USA, Seven Stories Press.
65. Prince, J., (2016), Psychological Aspects of Cyber Hate and Cyber Terrorism, Awan, I. - Blakemore, B., (eds.), Policing Cyber Hate, Cyber Threats and Cyber Terrorism, NY, USA, Routledge.
66. Ramsay, G., (2013), Jihadi Culture on the World Wide Web, USA, Bloomsbury Publishing.
67. Reilly, P., (2006), Civil Society, the Internet and Terrorism, Oates, S. - Owen, D. - Gibson, R. K., (eds.), The Internet and Politics: Citizens, Voters and Activists, NY, USA, Routledge.
68. Ronfeldt, D., et al., (1998), The Zapatista 'Social Netwar' in Mexico, CA, USA, RAND.

69. Royce, E. R., (2015), The Evolution of Terrorist Propaganda: The Paris Attack and Social Media, Washington, USA, U.S. Government Publishing Office.
70. Rustad, M. - Daftary, C., (2002), E-business Legal Handbook, USA, Aspen Law & Business.
71. Ryder, N., (2015), The Financial War on Terrorism: A Review of Counter-Terrorist Financing Strategies since 2001, NY, USA, Routledge.
72. Sageman, M., (2004), Understanding Terror Networks, USA, University of Pennsylvania Press.
73. Schmid, A. P. - Graaf, J., (1982), Violance as Communication: Insurgent Terrorism and the Western News Media, Beverly Hills, CA, USA, SAGE.
74. Silke, A., (2010), The Internet&Terrorist Radicalisation: The Psychological Dimension, Dienel, H. L., (ed.), Terrorism and the Internet: Threats, Target Groups, Deradicalisation Strategies, Amsterdam, Netherlands, IOS Press.
75. Singer, P. W. - Friedman, A., (2014), Cybersecurity: What Everyone Needs to Know, NY, USA, Oxford University Press.
76. Smith, J. M. - Alarid, M., (2020), Terrorism Recruitment and Radicalization into 21st Century, Vacca, J. R., (ed.), Online Terrorist Propaganda, Recruitment, and Radicalization, NY, USA, CRC Press.
77. Smith, P. J., (2015), The Terrorism Ahead: Confronting Transnational Violence in the Twenty-First, NY, USA, Routledge.
78. Smith, R., (2014), CyberCrime - A Clear and Present Danger The CEO's Guide to Cyber Security, USA, Lulu.
79. Spaaij, R., (2012), Understanding Lone Wolf Terrorism: Global Patterns, Motivations and Prevention, London, UK, Springer Science & Business Media.
80. Stacey, E., (2017), Combating Internet-Enabled Terrorism: Emerging Research and Opportunities, PA, USA, IGI Global.
81. Statista, "Richest terrorist organizations worldwide in 2017 (in million U.S. dollars)", https://www.statista.com/statistics/950492/richest-terrorist-organizations-worldwide/, (28. 06 .2019).
82. The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START), "Global Terrorism Index 2018: Measuring the Impact of Terrorism", http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/12/Global-Terrorism-Index-2018-1.pdf, (03.11.2019).
83. United Nations Office on Drugs and Crime, "The Use Of The Internet For Terrorıst Purposes", https://www.unodc.org/documents/frontpage/Use_of_Internet_for_Terrorist_Purposes.pdf, (17.02.2019).
84. Virkar, S., (2016), The Miror Has Two Faces: The terroist use of the Internet and Challenges of Governing Cyberspace, Silva, E., (ed.), National Security and Counterintelligence in the Era of Cyber Espionage, USA, IGI Global.
85. Weimann, G., (2004), Www.terror.net: How Modern Terrorism Uses the Internet, Washington, USA, DIANE Publishing.
86. Weimann, G., (2006), Terror on the Internet: The New Arena, the New Challenges, Washington, D.C., USA, US Institute of Peace Press.
87. Weimann, G., (2010), Terrorist Facebook: Terrorists and Online Social Networking, Last, M. - Kandel, A., (eds.), Web Intelligence and Security, Amsterdam, Netherlands, IOS Press.
88. Weimann, G., (2014), "New Terrorism and New Media", Commons Lab of the Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2014, Volume 2, ss. 1-20.
89. Weimann, G., "Terror on the Internet – The New Arena, the New Challenges", The Washington Times, May 22, 2006, http://www.washingtontimes.com/news/2006/may/22/20060522-101437-1668r/, (08.02.2019).
90. Weiss, M. - Hassan, H., (2016), ISIS: Inside the Army of Terror, Updated Edition, NY, USA, Regan Arts.
91. Wiederer, R., (2013), Maping the Right-Wing Extremist Movement on the Internet – Strustual Patterns 2006-2011, Deland, M. - Minkenberg, M. - Mays, C., (eds.), In the Tracks of Breivik: Far Right Networks in Northern and Eastern Europe, Berlin, Germany, LIT Verlag Münster.

92. Williams, H. J. - Chandler, N. - Robinson, E., (2018), Trends in the Draw of Americans to Foreign Terrorist Organizations from 9/11 to Today, CA, USA, Rand Corporation.

93. Williams, P., (2007), Warning Indicators and Terrorist Finances, Giraldo, J. K. - Trinkunas, H. A., (eds.), Terrorism Financing and State Responses: A Comparative Perspective, CA, USA, Stanford University Press.

94. Wilson, C., (2008), "Botnets, Cybercrime, and Cyberterrorism: Vulnerabilities and Policy Issues for Congress", Congressional Research Service (CRS) Report for Congress, January 29, 2008, ss. 1-43.

95. Yannakogeorgos, P .A., (2014), Rethinking the Threat of Cyberterrorism, Chen, T. M. - Jarvis, L. - Macdonald, S., (eds.), Cyberterrorism: Understanding, Assessment, and Response, NY, USA, Springer.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Educational Sciences

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3113-3120

Arrival
15 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64621
Article Serial Number
27

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64621

How to Cite This Article
Kazak, A., Akgül, S. A., Güney, S., Gül, S., Öner, R. Köse, İ. R. (2022). "Covid – 19 Pandemisi Sürecinde Türkiye'de ve Dünya'da Eğitim Uygulamaları" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3113-3120

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Covid – 19 Pandemisi Sürecinde Türkiye'de ve Dünya'da Eğitim Uygulamaları

Education Administration in Turkey and the World during the Covid – 19 Pandemic Process

Ali Kazak [1] Seydi Ahmet Akgül [2] Semra Güney [3] Selami Gül [3] Recep Öner [4] İsmail Rahman Köse [5]

[1-4] Öğretmen., MEB, Samsun, Türkiye
[5] İlçe Milli Eğitim Müdürü., MEB - Terme İlçe Milli Eğitim Müdürü, Samsun, Türkiye

ÖZET

Eğitim uygulamaları ve ilgili süreçlerde yaşanabilecek kriz ve sorun durumları Covid – 19 pandemisinde daha somut hâle gelmiştir. Bu çalışma ile Covid – 19 pandemisi sürecinde eğitim uygulamaları alanında meydana gelen değişimleri Türkiye ve Dünya özelinde değerlendirme amaçlanmıştır. Bilindiği üzere Covid – 19 pandemisi Aralık 2019 döneminde ilk kez görülmesinin ardından çok kısa bir sürede tüm dünya üzerinde yaşamın her alanında etkisini göstermiştir. Belki de sağlık alanından sonra en çok etkilenen alan ise eğitimalanı olmuştur. Çalışmada bu doğrultuda ilk bölümden itibaren ana hatları ile Covid – 19 virüsü ve Covid – 19 pandemisinin dünya üzerinde izlediği seyir anlatılmıştır. İkinci bölümde eğitim ve eğitim uygulamaları konusu değerlendirilmiş olup son bölümde ise Covid – 19 pandemisinin Türkiye ve Dünya üzerindeki eğitim uygulamaları süreçlerine etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid – 19, Pandemi, Eğitim, Eğitim Uygulamaları

ABSTRACT

The crisis and problematicsituationsthat can be experienced in educationadministration and relatedprocesses have becomemoreconcreteduring the Covid-19 pandemic. Withthisstudy, it is aimed to evaluate the changes in the field of educationaladministrationduring the Covid-19 pandemic in Turkey and the world. As it is known, the Covid-19 pandemic, afterbeingdetectedfor the first time in December 2019, has shownitsimpact in allareas of life over the wholeworld in a veryshort time. Perhaps the mostaffectedareaafter the field of health has been the field of education and educationaladministration. In thisdirection, the course of the Covid-19 virus and the Covid-19 pandemic in the world has beenexplainedwith the general linesfrom the firstchapter in thisstudy. In the secondchapter, the subject of education and educationaladministrationwasevaluated, and in the lastchapter, the effects of the Covid-19 pandemic on the educationadministrationprocesses in Turkey and the worldwereexamined

Keywords: Covid-19, Pandemic, Education, Educational Apps

1. GİRİŞ

Geçmişten bu yana tarihi süreç içinde insanlar birçok olağanüstü durum ile karşılaşmışlardır. Afetler ve salgınlar bunlar içinde en önemlileri olarak sayılabilmektedirler. Özellikle salgınlar kısa süreler içinde milyonlarca insanın yaşamını yitirmesine neden olabilmişlerdir. Günümüzde içinden geçilen dönem incelendiğinde ise Covid – 19 salgını geçmiş tüm salgınlardan çok daha önemli bir konuma yerleşmiştir. Günümüz teknolojik gelişmeleri ve yaşam biçimleri dikkate alındığında tüm dünyanın çok da kısa bir süre içinde evlerinden çıkamaz duruma gelmesi, yaşamın neredeyse durması tarifi güç bir deneyim olarak karşımıza çıkmıştır. Covid – 19 pandemisi ile sağlıktan ekonomiye, doğa yaşamından insan alışkanlıklarına kadar sosyal, ekonomik ve toplumsal birçok alanda büyük değişimler yaşanmıştır. Sağlık alanından sonra en çok etkilendiği düşünülen eğitim ve uygulamaları alanı da bunlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Covid – 19 pandemisinin etkisini tüm dünya üzerinde hızla göstermesi ile hükümetler tarafından hemen hemen her alanda birçok tedbir alınmıştır. Seyahat kısıtlamasından sokağa çıkma kısıtlamasına, eğitime ara verilmesinden uzaktan eğitime geçişe kadar birçok yeni düzenleme yaşamımızda yer bulmuştur. Çalışmada bu kapsamda Covid – 19 pandemisine karşı alınan tedbirlerin eğitim uygulamaları alanındaki etkileri ana hatları ile incelenecektir.

Covid – 19 pandemisinin eğitim uygulamaları alanındaki etkileri incelendiğinde eğitim uzun süre kesintiye uğramaması için uzaktan eğitim sistemine geçilerek, eğitim çevrimiçi olarak sürdürülmüştür. Covid – 19 pandemisi öncesi düzende uzaktan eğitimi sürdüren Kanada ve ABD gibi ülkelerde geçiş daha az sancılı olurken özellikle Afrika gibi dezavantajlı sayılan bölgelerdeki ülkelerde birçok sorun ile karşılaşılmıştır. Bunların en önemlileri ise altyapı ve donanım eksikliği ile öğrenci ve öğretmenlerin dijital okuryazarlık eksiklikleridir. Pandeminin başlangıçta düşünüldüğünden farklı olarak eski yaşam düzenine geçiş zamanı ile ilgili bir süre tahmin edilememesinden kaynaklı, uzaktan eğitim uygulamalarının bir süre daha yaşamda yer bulacağından ve beraberinde

getirdiği olumlu yönleri de düşünüldüğünde yeni eğitim uygulamaları düzeninde kendisine yer bulacağı açıktır. Bu kapsamda çevrimiçi eğitim uygulamaları ile ilgili yeni yasal düzenlemelerin yapılmasına, altyapı eksikliklerinin giderilmesine, donanım eksikliklerinin tamamlanmasına ve tüm paydaşlara yeni sistem ile ilgili eğitim planlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Tüm bunların yanı sıra çeşitli nedenlerle ortaya çıkmış olan fırsat eşitsizliklerinin de önüne geçmek gerekmektedir.

2. COVİD – 19 PANDEMİSİ

Covid – 19 adı ile nitelendirilen hastalık ilk kez Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hubei eyaletinin Wuhan kentinde görülmüş olup, damlacık yolu ile bulaştığı anlaşılan bir üst solunum yolu hastalığıdır. Koronavirüs ailesine mensup olan Covid – 19, tüm Dünya üzerinde göstermiş olduğu yayılma hızı ve etkileri nedeniyle 10 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir.

2.1. Pandemi Nedir?

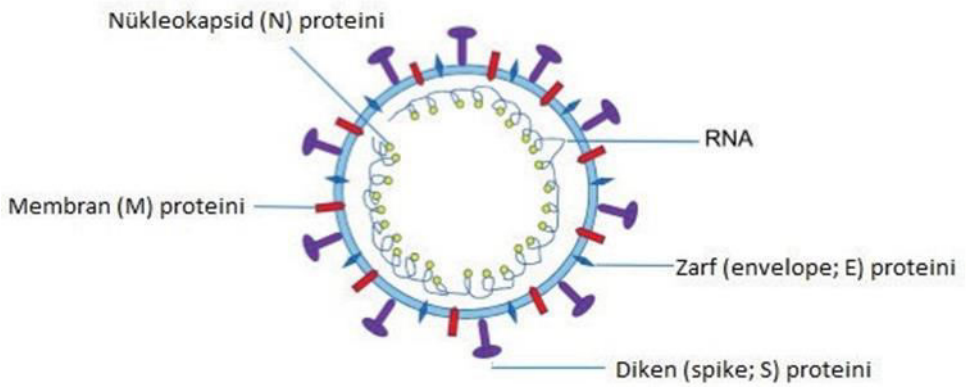
Pandemi birden fazla ülkede veya bölgede çok geniş alanda ve belirli bir süre içerisinde yayılma eğilimi gösteren salgın hastalıklara verilen isim olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda Dünya Sağlık Örgütü, bir salgının pandemi olarak ilan edilmesini üç önemli kritere bağlamıştır. Bunlar; yeni bir virüs veya mutasyona uğramış bir virüs olması, insanlara kolaylıkla geçebilmesi ve insandan insana hızlı bir şekilde bulaşabilesidir (TÜBA, 2020).

Pandemi kavramı, tarihi süreç incelendiğinde eski Yunancada "pan" ve "demi" yani "tüm" ve "insan" kelimelerinin birleşmesi ile türetilmiştir. Bu kapsamda kavramsal olarak ve kelime anlamı içinde incelendiğinde ilan edilme gerekçesi ile de doğru orantılı olarak "tüm insanları" etkileme gücüne atıf yapıldığı görülebilmektedir.

Tarih boyunca oldukça geniş bölgelere yayılım göstermiş olan toplu ölümlere ve önemli sağlık sorunlarına sebebiyet vermiş çok sayıda pandemi meydana gelmiştir. Bunlar arasında özellikle yakın tarihimize etki etmiş en önemlileri ise 639 yılında ortaya çıkan ve Urfa, Ürdün, Filistin, Şam bölgelerinde etkili olan Amvas Vebası, Çin ve Asya'dan başlayarak etkileri Avrupa'ya kadar uzanarak yaklaşık 200 milyon kişinin ölümüne neden olan Kara Veba, çeşitli bölgelerde farklı tarihlerde ortaya çıkmış olan Kolera, 1918 ve 1920 yılları arasında görülen ve yaklaşık 100 milyon kişinin ölümüne neden olan İspanyol Gribi, İlk kez Hong Kong'da görülen ve yaklaşık bir yıl içinde 1 milyon kişinin ölümüne neden olan Hong Kong Gribi, 20 milyon insanın yaşamını yitirmesine neden olan ve genellikle çocuklarda görülmüş olan Çiçek Hastalığı, 2009 yılında ortaya çıkan ve Meksika'dan başlayarak 191 ülkede yaklaşık 800 bin kişiye bulaşan ve buna bağlı olarak 8238 kişinin yaşamını yitirmesine neden olan Domuz Gribi, 2005 ve 2008 yıllarında görülen ve üst solunum yolları ile akciğerleri oldukça olumsuz etkileyen Kuş Gribi örnekleri ile çeşitlendirilebilmektedir (Aslan, 2020).

2.2. Covid – 19 Virüsü ve Türkiye'deki Seyri

Covid – 19 virüsü Koronavirüs ailesine mensup olup, enfeksiyon zinciri kaynak, bulaşma yolu ve duyarlı bireylerden meydana gelmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a). Bilindiği üzere Koronavirüsler tek zincirli, pozitif polariteli, zarflı RNA virüsleridir.

Şekil 1. Koronavirüsün Şematik Yapısı (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a).

Covid – 19 virüsü damlacık yolu ile bulaş göstermektedir. En hızlı bulaşma yönteminin ise virüslü kişilerin konuşma, öksürme ve hapşırma yolu ile etrafa saçtıkları damlacıklar ile oluştuğu bilinmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a). Covid – 19 virüsü ilk kez Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hubei eyaletinin Wuhan kentinde görülmüştür. Yayılma hızı oldukça hızlı olan Covid – 19 hastalığa kısa süre içerisinde tüm dünyayı etkisi altına alan bir pandemiye dönüşmüştür. Günümüzde söz konusu bu virüsten kaynaklı vakalar Eylül 2021 tarihi itibariyle

219 milyon seviyesine ulaşmış olup 4,55 milyon kişinin ise ölümüne neden olmuştur. Türkiye'de son dönemde birkaç kez vaka ve ölüm sayılarında dalgalı seyir artarak devam etmektedir.

2020 yılının başlarından itibaren Covid – 19 virüsünün Türkiye'nin komşuları İran, Irak, Bulgaristan ve Yunanistan'da görülmeye başlaması ile hızlıca tedbirler alınmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda Ocak 2020 tarihinde çoğunluğu alanlarında uzman 26 kişilik tıp doktorundan oluşan bir Bilim Kurulu oluşturulmuştur. İlk vakaların Mart 2021 döneminde Türkiye'de de görülmesi üzerine Covid – 19 rehberi oluşturulmuştur. Söz konusu rehberde koronavirüs ile ilgili genel bilgiler verilerek epidemiyolojisi ve bulaşma yollarından bahsedilmektedir (Erdem, 2020).

Covid – 19 virüsünün dünyada ilk kez Aralık 2019'da görülmesinden sonra Türkiye'de ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde açıklanmıştır. 17 Mart 2020 tarihinde ise Covid – 19 virüsüne bağlı ilk vefat gerçekleşmiştir. İlk Covid – 19 vakasının ülkemizde görülmesi ile birçok tedbirde yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede eğitime bir süre ara verilmiş olup, oldukça yoğun kalabalıkların buluştuğu spor müsabakalarının seyircisiz gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. 16 Mart 2020 tarihine gelindiğinde ülkedeki vaka sayısı 47'ye ulaşmıştır. Bu doğrultuda umuma açık eğlence yerlerinin faaliyetleri geçici olarak durdurulmuştur. Buna ek olarak tüm cami ve mescitlerde ibadete ara verilmiştir. Covid – 19 hızlı seyrini devam ettirmiş olup, Türkiye'de ilk kez görülmesinden üç hafta sonra vaka sayısı 5698'e yükselmiştir. Covid – 19'a bağlı vefat sayısı ise 92 olarak açıklanmıştır. Netice olarak virüsün ülkede hızlı ilerleyişi göz önünde bulundurularak yukarıda ifade edilen tedbirlerin yanı sıra seyahat kısıtlaması, sokağa çıkma kısıtlamaları gibi tedbirler de yürürlüğe girmiştir (İnce ve Evcil, 2020). Geldiğimiz noktada Eylül 2021 tarihi itibariyle ülkede görülen toplam vaka sayısı yaklaşık 7 milyon, Covid – 19 virüsüne bağlı vefat sayısı ise 63 bin 166'ya ulaşmıştır.

Türkiye'de Covid – 19 salgınının ilk görüldüğü tarihten bu yana yaklaşık 18 ay geçmiştir. Bu süre neticesinde açıkça görülmüştür ki; Türkiye pandemi koşullarında söz konusu bu salgın ile ilgili hem etkili bir mücadele yürütmüş hem de ülkenin dinamikleri göz önünde bulundurularak sağlık sistemini de etkili bir biçimde yürütme çabası içinde olmuştur. Bilindiği üzere Covid – 19 pandemisinin insanlar üzerinde birçok etkisi olmuştur. Tarihsel süreçte günümüze değin yaşanmış salgınların aksine günümüz teknoloji ve hızlı iletişim koşullarında neredeyse Dünya'nın tamamı çok kısa sürede olumsuz olarak etkilenmiştir. Covid – 19 pandemisinin etkileri incelendiğinde en çok etkilenen alanlardan birisi de eğitim ve eğitim uygulamaları olmuştur.

3. COVİD – 19 PANDEMİSİNDE EĞİTİM UYGULAMALARI

Çalışmanın bu bölümünde ise Türkiye ve Dünya genelinde Covid – 19 pandemisinin eğitim uygulamalarına etkileri üzerinde durulmuştur.

Eğitim, pratikte uygulamalı bir yönetim alanı olmakla birlikte buna ek olarak önceden tespit edilmiş olan hedeflere ulaşmak amacıyla kaynak ve tahsis süreci olarak ifade edilmektedir. Eğitim uygulamalarının iki çeşit amacı bulunmaktadır. Bunlar eğitimi yaymak ve eğitimin nicelik ile niteliğini yükseltmek olarak ifade edilmektedir. Özellikle 1739 sayılı Milli Eğitim Kanunu'nda yer aldığı üzere her okul kendi çevresinde, eğitmek il sorumlu bulunduğu öğrenim çağındaki insanların tamamını okul faaliyetine dahil etmesi gerekmektedir. Buna ek olarak eğitimin nicelik ve niteliğinin yükseltilmesi ile ilgili de Milli Eğitimin genel amaçlarına uygun olarak eğitimi geliştirerek daha da nitelikli duruma getirebilecek öğrencilerin yetiştirilmesi sağlamak olarak ifade edilebilmektedir (Sarıce, 2006).

Nitelikli bir eğitim sistemine sahip olan eğitim kurumlarının ise etkili ve verimli çalışabilmesi için aşağıda detayı ifade edilen hedeflere bulaşabilmesi gerekmektedir. Buna göre ilgili hedefler şu şekilde sıralanabilmektedir (Sarıce, 2006):

- ✓ Öğrenci başına harcanmak durumunda olan girdiyi azaltırken eğitim ile ilgili niteliği yükseltmek
- ✓ Her iş görene okul ile ilgili sarf ettiği emeğin karşılığını ödeyerek işten doyuma ulaşmasını sağlamak
- ✓ Okulun tüm paydaşları arasında birlik ve beraberliği sağlayarak okulun hedeflerine ulaşmayı sağlamak
- ✓ Eğitim ile ilgili günün gereklerini sağlayarak değişimleri ve gelişimleri izlemek ve uygulamak
- ✓ Çevre ile ilgili doğal zenginliklerin korunmasına katkıda bulunmak, sağlık ile ilgili koşulların gelişimini sağlamak, toplumun ihtiyaç duyduğu eğitim hizmetini vermek

Eğitim özellikle ana hatları ile incelendiğinde beş temel unsurdan oluşmaktadır. Bu unsurlar eğitim programının yönetimi, öğrenci hizmetlerinin yönetimi, iş gören hizmetlerinin yönetimi, genel hizmetlerin yönetimi, eğitim bütçesinin yönetimi şeklinde sıralanmaktadır. Söz konusu bu unsurları detaylarıyla incelemek gerekirse (Sarı ve Sarı, 2020);

- ✓ *Eğitim Programının Yönetimi;* eğitim kurumu ile ilgili olan tüm bileşenlerin eğitim programının uygulanmasını sağlamak ve söz konusu bu uygulamamanın başarılı bir şekilde neticelendirilmesine katkı sunmak için bir araya gelmelerini ve bununla ilgili çalışmalarını ifade etmektedir. Bu kapsamda eğitimin zamanlaması, ders ve sınıfların dağılımlarının yapılması, günlük ve yıllık planların oluşturulması işlemleri yer almaktadır. Eğitim programı malum olduğu üzere sadece derslerin planlanmasını kapsamamaktadır. Örnek vermek gerekirse; eğitim kurumu içinde gerçekleştirilen anma ve kutlama törenleri, kulüp faaliyetleri, kurslar, ders dışı çalışmalar ve benzeri uygulamalarda eğitim programı kapsamında ifade edilmektedir.
- ✓ *Öğrenci Hizmetlerinin Yönetimi* iki kısım ile nitelendirilebilmektedir. Bunlardan birincisi; kayıt, yerleştirme, nakil, devamsızlık, sınıf geçme ve benzeri işlemler olarak ifade edilirken ikincisi ise sağlık, disiplin, rehberlik, ulaşım ve yurt gibi öğrenci sorunlarının çözümüne ilişkin kısımlar olarak ifade edilmektedir.
- ✓ *İş Gören Hizmetlerinin Yönetimi*'nde kadro ihtiyacının belirlenmesi ve kadro talebinin gerçekleştirilmesi, göreve başlatma, yer değişimi, maaş ve ek ders ile ilgili konular, izinler ve benzeri işlemler yer almaktadır. Eğitim kurumlarında eğitim sistemi hedeflerinin başarıya ulaşılabilmesi için söz konusu bu hizmetlerin zamanında ve yerinde gerçekleştirilmesinde fayda bulunmaktadır.
- ✓ *Genel Hizmetlerin Yönetimi;* eğitim ve öğretim, öğrenci ve personel hizmetlerinin kapsamı dışında yer alan ve eğitim kurumunun tamamını ilgilendiren diğer tüm hizmetler olarak ifade edilmektedir.Bu hizmetler literatür incelendiğinde görülmektedir ki; fiziki işler ve büro işleri şeklinde iki grupta incelenmektedir. Fiziki işler ile eğitim kurumlarının temizlik, iklimlendirme, aydınlatma, bakım ve onarımı gibi işler kastedilirken; büro işleri ile ilgili de defter tutma, dosyalama, demirbaş kayıtları ve arşiv işleri kastedilmektedir.
- ✓ *Eğitim Bütçesinin Yönetimi;* eğitim sisteminde birçok işin yerine getirilmesine olanak sağlayan bütçeleme konusu etkili ve verimli bir eğitim sistemi için de olmazsa olmaz niteliğindedir (Sarıce, 2006). Bütçe olanaklarının yeterli olması ile eğitim sisteminde sorunlar daha kolay çözüme erişecek ve belirlenen hedeflere ulaşma yönünde yol kat edilebilecektir.

Başarılı bir eğitim sisteminin uygulanmasında yukarıda ifade edilen unsurların önemi oldukça büyüktür. Eğitim kurumlarında bu ve benzeri eğitim uygulamaları unsurlarının yerine getirilmesi bazı durumlarda sekteye uğrayabilmektedir. Genellikle doğal afet, salgın hastalıklar gibi nedenlerle sekteye uğrayan eğitim sistemi, günümüzde Covid – 19 pandemisinin etkisi ile Türkiye'de ve Dünya'da sekteye uğramış olduğu ifade edilebilmektedir.

3.1. Covid – 19 Pandemisinin Türkiye'de Eğitim Uygulamaları Üzerine Etkileri

Covid – 19 pandemisi hem dünyada hem de Türkiye'de hemen hemen her alanda olduğu gibi eğitim alanında da çeşitli tedbirlerin alınmasına neden olmuştur. Covid – 19'un yayılma hızını yavaşlatmak için alınan tedbirler arasında seyahat sınırlamaları, sokağa çıkma kısıtlamaları gibi tedbirlerin yanı sıra eğitim uygulamaları ile ilgili de eğitime ara verilmesi ve uzaktan eğitim seçenekleri gibi tedbirler yürürlüğe sokulmuştur. Nisan 2020 tarihi itibariyle virüsün yayılma hızının oldukça yüksek olduğu bir dönemde okullardan uzakta kalan öğrenci sayısı 1.6 milyarı aşmıştır (Özer ve Suna, 2020).

Türkiye'de eğitim sistemi ile ilgili tedbirler ilk olarak üniversiteler hariç tüm eğitim kurumlarının 16 Mart 2020 tarihinde iki hafta tatil edilmesi kararı ile başlamıştır. 23 Mart 2020 tarihinden itibaren ise öğrencilerin evden internet ve televizyon üzerinden eğitime devam etmelerine karar verilmiştir. Türkiye'de uzaktan eğitim süreci aşamalı olarak ilk önce 30 Nisan 2020 tarihine ve takiben 31 Mayıs 2020 tarihine kadar uzatılmıştır. Üniversiteler ise 16 Mart 2020 tarihi itibariyle 3 hafta tatil edilmiş olup, 23 Mart 2020 tarihinden sonra ise Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından uzaktan eğitime geçiş kararı alınmıştır. Bu tarihten itibaren üniversitelerde eğitim ve öğretim faaliyetleri dijital olarak uzaktan gerçekleşmiştir (Sarı ve Sarı, 2020). Buna ek olarak YÖK almış olduğu kararla Covid – 19 pandemisi nedeniyle ön lisans, lisans ve lisansüstü öğrencilerinin taleplerinin oluşması durumunda 2019 – 2020 eğitim ve öğretim döneminde kayıtlarını dondurabilmelerine, tez savunma ve yeterlilik sınavlarının video konferans benzeri sistemler aracılığı ile yapabilmelerine olanak sağlamıştır. Ayrıca üniversitelerin tamamına yakını derslerin ve sınavların çevrimiçi olarak yapılması yönünde hazırlıklarını hızlıca tamamlayarak bu yeni düzene teknik anlamda sorunsuz olarak geçmişlerdir (Can, 2020).

Ülke özelinde bir değerlendirme yapılacak olur ise Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bünyesinde yer alan tüm eğitim ve öğretim kurumlarının ara tatilleri öne alınmış olup, sonrasında yüz yüze eğitim faaliyetleri 31 Mayıs 2020 tarihine kadar durdurulmuştur. Bu tarihten itibaren MEB'e bağlı tüm kurumlarda eğitim ve öğretim faaliyetlerinin tamamı Eğitim Bilişim Ağı (EBA) ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun (TRT) kanalları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Yükseköğretimde ise 2019 – 2020 bahar dönemi için yüz yüze eğitim faaliyetleri durdurularak

bu tarihten itibaren eğitim ve öğretim faaliyetleri çevrimiçi olarak devam ettirilmiştir. Bu duruma ek olarak ülke genelinde merkezi olarak yapılan sınavlarda ertelenmiştir (Can, 2020).

Ülkede eğitim sistemi ile ilgili alınan bu tedbirlerin ve kararların yürürlüğe girmesi ile birçok sorun da gün yüzüne çıkmış bulunmaktadır. Özellikle uzaktan eğitim sunduğu olanakların yanı sıra öğrencilerin okula fiziki olarak gelerek elde ettikleri sosyal çevreden mahrum kalmalarına neden olmaktadır. Eğitim sisteminde sosyal çevrenin sınırlandırılması ile öğrencilerin birbirleri ile etkileşimde bulunarak özellikle akran eğitimi aracılığıyla öğrenmelerinin önüne geçilmesine neden olmuştur. Bu durum özünde öğrencilerin birbirlerinden öğrenmelerine ve aralarındaki rekabetin bitmesine ve buna bağlı olarak motivasyonun düşmesi neticelerini doğurmuştur (Özer ve Suna, 2020). Ülkede eğitim ve öğretim kurumlarında uzaktan eğitime geçilmesi ile özellikle işlenilen derslerin genellikle temel eğitim derslerinden oluştuğu; resim, müzik ve güzel sanatlar gibi diğer derslerin ise işlenmediği görülmüştür. Bunun yanı sıra özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler için de yeterli sayıda ve nitelikte derslerin yer almadığı görülmüştür. EBA ve TV üzerinden gerçekleştirilen derslerin genel bir değerlendirmesi yapılacak olur ise; gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinin tek taraflı ve TV odaklı olduğu görülmüştür. Bunun neticesinde ise doğal gelişim gösteren çocuklar üzerinde yoğunlaştığı, erişimde eşitsizliğin meydana geldiği, erişim sağlansa dahi etkin kullanım alanında eksiklikler yaşandığı, uzaktan eğitim sürecinde evlerde mevcut olan olanakların kısıtlı olduğunun daha görünür hale geldiği ifade edilmektedir. Uzaktan eğitiminin önceki bölümlerde ifade edilen eksiklikleri ve beraberinde meydana gelen sorunların yanı sıra bu uygulamada geri bildirim, değerlendirme, denetleme ve başarıyı sağlıklı ölçebilme gibi faaliyetlerinde yeterli derecede yerine getirilemediği de ifade edilmektedir (Can, 2020).

Sonuç olarak Türkiye'de MEB ile YÖK'ün eğitim ve öğretimin kesintiye uğramaması için eğitim uygulamaları anlamında hızlı kararlar alarak yürürlüğe koydukları ifade edilebilmektedir; ancak tecrübe edildiği üzere bu tedbirlerin bir takım sorunlara da neden olduğu görülmektedir. Bundan sonraki süreçte Covid – 19 pandemisinin seyrine göre ülkede yüz yüze eğitime dönülmesi gerekliliği açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim 2020 – 2021 eğitim ve öğretim döneminde ülkede yüz yüze eğitime geçilmiş olup, bakanlık da bu konuda oldukça ısrarcıdır. Pandemi öncesi dönem ile ilgili olarak Eğitim Reformu Girişimi (ERG)'nin 2019 yılında hazırladığı Eğitim İzleme Raporu'na göre her gelişmekte olan ülke gibi Türkiye'de de eğitimde eşitsizlik ile ilgili tespitler bulunmaktadır; ancak kesin olarak görülmüştür ki, ülke birçok gelişmiş ülkenin aksine oldukça hızlı ve çevik kararlar alabilmiş ve uygulayabilmiştir.

3.2. Covid – 19 Pandemisinin Dünya'da Eğitim Uygulamaları Üzerine Etkileri

Eğitim uygulamaları açısından Covid – 19 pandemisi öncesi dönem incelendiğinde dünya genelinde 258 milyon ilkokul ve ortaokul çağındaki öğrenci, çeşitli nedenlere bağlı olarak eğitim ve öğretimden mahrum durumda bulunmaktaydılar. Covid – 19 pandemisine bağlı olarak dünya genelinde 200'den fazla ülkede özellikle pandeminin başı olarak ifade edilen Mart ve Nisan 2020 dönemlerinde yaklaşık 1,6 milyar öğrenci okulların kapanmasından etkilenmiştir (Telli ve Altun, 2020). Bu istatistiki bilgiler göstermektedir ki; dünya genelinde oldukça fazla sayıda çocuk veya genç çeşitli nedenlerle eğitim ve öğretime erişemez durumdayken, Covid – 19 pandemisi nedeniyle ülkelerin aldıkları tedbirlere bağlı olarak yüz yüze eğitime ara verilmesi veya çevrimiçi eğitime geçilmesi ile dünya genelindeki öğrencilerin yaklaşık %94'ü bu yeni durumdan olumsuz anlamda etkilenmişlerdir. Bu dönemde çeşitli yöntemlerle eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesine gayret gösterilmiştir. Bu durum bölgeden bölgeye veya ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Çalışmanın bu bölümünde bu doğrultuda Covid – 19 virüsünün yoğun olarak etkilediği ve pandeminin oldukça ağır etkilerinin görüldüğüülkelerdeki uygulamaları değerlendirmek yararlı olacaktır.

3.2.1. Çin

Malum olduğu üzere dünya üzerinde ilk vakalar 2019 Aralık ayında Çin Halk Cumhuriyetinden görülmüştür. Vakaların özellikle yoğunlaştığı Şubat 2020 döneminde yaklaşık 200 milyon Çin'li öğrenci, yeni eğitim öğretim dönemine çevrimiçi eğitim yöntemi ile başlamışlardır. Özellikle çevrimiçi eğitimde yaşanabilecek eşitsizliğin ve kısıtlı olanakların önüne geçebilmek adına Çin'in eğitimden sorumlu bakanlığı ve bilgi teknolojilerinden sorumlu bakanlığının ortak bir girişimi ile bir seferberlik süreci başlatılmıştır. Bu doğrultuda özellikle teknoloji anlamında yetersiz olan bölgelere internet bağlantı hizmeti ve bant genişliğinin artırılmasına yönelik çalışmaların başlatılması sağlanmıştır. Ayrıca "Eğitim Kaynakları ve Kamu Hizmeti İçin Ulusal Ağ Bulut Platformu"nun kapasitesi genişletilerek aynı anda daha fazla kişinin erişebileceği seviyeye getirilmiştir. Bunun yanı sıra "Çin Eğitim Ağı Televizyonu"da teknik altyapı anlamında geliştirilmiştir (Telli ve Altun, 2020).

Covid – 19 pandemisi ile geçici olarak başlatıldığı ifade edilen uzaktan eğitim programları günümüzde neticelenmiş, eğitim ve öğretim kurumları tamamen açık duruma getirilmiştir; ancak ifade etmek gerekir ki, Nisan 2021 dönemi sonuna kadar bu uzaktan eğitim programları devam etmiş olup çevrim içi olarak sürdürülmüştür.

Özellikle bu dönemde kırsal kesimde yaşayan ve eğitime erişimleri önceki dönemlerde de sınırlı olan öğrenciler ile gelir seviyeleri yüksek olmayan ailelere mensup öğrencilere gerekli olan cep telefonu, tablet, bilgisayar ve internet altyapısı görece sağlanmış olup, gereksinimler karşılanmaya çalışılmıştır (Can, 2020). Bu dönemde eğitimde fırsat eşitliği öngörülenden daha fazla şekilde artış göstermiştir (Çelik, 2020).

3.2.2. İtalya

Ülke Covid – 19 pandemisini en ağır şekilde yaşamış ve İngiltere'den sonra en çok ölümlerin yaşandığı ülkelerden birisi olmuştur. Pandeminin başında ülkede gerektiği şekilde ciddi tedbirler alınmadığı için hem virüsün yayılma hızı açısından hem de etkileri açısından netice oldukça sıkıntılı bir hâl almıştır. Eğitim uygulamaları bakımından ise 2021 yılının başlarına kadar okullar bölgesel olarak değişkenlik göstererek genellikle yüz yüze eğitime ara vermişlerdir. Şubat 2021 döneminde ise özellikle günlük vaka sayılarının yaklaşık %54'ünün "İngiliz Varyantı" olması nedeniyle yüksek riskli olarak nitelendirilen bölgelerde yüz yüze eğitime tekrar son verilmiştir (Demirci, 2021).

Ülkede Covid – 19 pandemisinin başında henüz yeterli altyapı olmadığı için yüz yüze eğitimin sonlandırılıp uzaktan eğitime geçiş sürecinde bazı aksaklıklar yaşanmıştır. Öğrencilerin uzaktan eğitimlerini sorunsuz olarak sürdürebilmeleri için bir takım kolaylıklar sağlanmış olup, bunlara örnek vermek gerekirse; okul yönetimlerine faizsiz kredi ile tablet ve bilgisayar teminine olanak veren mali kaynaklar sağlanmış olup, derslerin ve sınavların yüz yüze yapılma zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. İtalya'da yaşayan insanlar her ne kadar kısıtlamalardan ve eğitim sisteminde şikayetçi olsalar da 15 Mart 2021 tarihinde dahi İtalya'nın yarısının kırmızı bölge olmasından kaynaklı tedbirlerin ve kısıtlamaların bir süre daha sürmesi olağan görünmektedir.Ülkede eğitim uygulamalarının Covid – 19 pandemisi öncesi dönem incelendiğinde ise eğitim faaliyetlerinde dijitalleşmenin 2000'li yıllardan başladığı görülmektedir. "Okul Dijitalleştirme Ulusal Planı" adıyla 2015 yılında oluşturulan sistemde Covid – 19 pandemisi öncesi dönemde okulların %18'i günlük faaliyetlerde dijital teknolojiden faydalanmakta oldukları görülmektedir (Telli ve Altun, 2020).

3.2.3. Amerika Birleşik Devletleri

Sıklıkla güncellenen UNESCO verilerine göre Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Covid – 19 pandemisi nedeniyle günümüzde okullar "kısmen açık" seviyesinde bulunmaktadır. Eğitim uygulamaları anlamında ileri seviyede bir deneyimi bulunan ABD, genel olarak Covid – 19 pandemisi şartlarına da kısa sürede uyum gösterebilmiştir. 2000'li yılların başlarından bu yana uzaktan eğitim ile ilgili seçenekleri öğrencilerine sunan ülkede, yeni koşullara uyum oldukça kolay sağlanmış bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse; Covid – 19 pandemisinden önce ABD'de bulunan okulların %96'sı mutlaka öğrencilere çevrimiçi dersler olanağı sunmaktaydı. Dolayısıyla eğitim uygulamaları anlamında ABD'nin pandemi koşullarına uyumu oldukça kolay gerçekleşmiştir (Telli ve Altun, 2020).

Dünya üzerinde birçok ülkede olduğu gibi ABD'de de ekonomik durum, altyapı ve eğitim seviyesi nedenleriyle eğitime erişimleri kısıtlı olan öğrencilerin Covid – 19 pandemisi eğitim ve öğretim koşullarına uyum sağlamaları ise kolay olmamıştır. Eğitime erişimdeeşitliksizlik anlamında pandemi öncesi dönemde de oldukça büyük sorunları bulunan ABD eğitim sisteminde Covid – 19 pandemisi döneminde de eğitime erişim anlamında özellikle diğer kategorisindeki bölgelerdeki öğrenciler ile ilgili sorunlar günümüzde de yaşanmaktadır.

3.2.4. İngiltere

Bilindiği üzere Covid – 19 pandemisinin başında İngiltere hükümeti, Covid – 19 ile mücadele yöntemi olarak sosyal bağışıklık politikası uygulamaya başlamıştır. Ancak çok kısa süre içinde vaka sayılarındaki artış ve buna bağlı olarak sağlık sisteminde görülmeye başlanan kapasite sorunları nedeniyle çok katı tedbirler uygulamaya başlamak durumunda kalmıştır. "Lockdown" tabir edilen ve ulusal düzeyde üç kez büyük kapanışa gitmek durumunda da kalan İngiltere'de, eğitim uygulamaları anlamında sürecin başında pek de katı tedbirler alınamamıştır. Örnek vermek gerekirse her büyük kapanış sonrası okullar yeniden açılmış ve bu durum vaka sayılarındaki artışa büyük etki etmiştir. Buna rağmen İngiltere hükümeti okula gidişlerin azalması nedeniyle öğrencileri okula dönmelerinde ısrarcı olmuş, teşvik edebilmek için ise okula dönen öğrencilere birçok kolaylık sağlanmasının da önünü açmıştır. İstenilen sayıda öğrencinin eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılmaması üzerine ise sınıf tekrarı ve para cezası gibi yaptırımlar uygulamaya başlamıştır (Telli ve Altun, 2020).

3.3. Covid – 19 Pandemisi ile Gelişen Eğitim Uygulamaları Sorunları

Covid – 19 pandemisi ile tüm dünyada zorunlu bir geçiş olarak görülen yeni eğitim modeli olan uzaktan eğitimin sunduğu fırsatlara ve neden olduğu sınırlılıklara rağmen en iyi eğitim yönetim modeli olduğunu ifade etmek gerekecektir. Covid – 19 pandemisi ile gelişen eğitim uygulamaları modelinde ülkelerin birçoğunda eğitim ve fırsat

eşitsizliği sorununu ortaya çıkardığı görülmüştür. Covid – 19 pandemisi öncesinde de birçok ülkede egemen olan eğitim ve fırsat eşitsizliği konularının pandemi ile daha da belirginleştiği görülmüştür.

Covid – 19 pandemisi sürecinde tüm eğitim sistemi faaliyetlerinin uzaktan eğitim modeli üzerine yoğunlaşması üzerine söz konusu sorunların kaynakları şu şekilde sıralanabilmektedir (Özer ve Suna, 2020):

- ✓ *Öğrencilerin Bireysel Olarak Sahip Oldukları Olanaklar ve Ailelerin Eğitim Seviyesine Bağlı Sorunlar:*Öğrencilerinuzaktan eğitime dahil olabilmeleri için sağlıklı bir internet altyapısına ve gerekli donanımlara sahip olmalıdırlar.2020 yılında Birleşmiş Miletlerin gerçekleştirdiği bir araştırmanın neticesine göre dünya üzerinde öğrenim gören yaklaşık 830 milyon öğrencinin okul dışında kullanabildiği bir bilgisayara sahip olmadığı tespit edilmiştir. Dünya üzerinde en dezavantajlı görülen Afrika ülkelerinin yanı sıra gelir seviyelerinin yüksek olduğu Avrupa ve ABD'de de fırsat eşitsizlikleri görülmektedir. Söz konusu bu durumun öğrencilerin Covid – 19 pandemisi ile gündeme gelen uzaktan eğitim sistemi içinde gerekli olanaklara sahip olamadıkları gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bilindiği üzere uzaktan eğitim sürecini evlerde yönetebilmek için mobil telefon veya bilgisayar gibi gerekli donanımlar bulunmaktadır. Gelir seviyeleri yüksek olan ve entelektüel ailelerin çocukları bu olanaklara sahip olmaları vesilesiyle akademik anlamda çok daha başarılı olmaktadırlar. Bu eşitsizliği doğuran bir diğer etken ise ailelerin eğitim seviyeleridir. Eğitim seviyeleri yüksek olan ailelere mensup öğrencilerin çok daha fazla akademik destek alabildikleri için diğer ailelerin çocuklarına göre avantajlı durumda bulunmaktadırlar. Sonuç olarak farklı sosyoekonomik seviyede bulunan öğrencilerin uzaktan eğitim olanaklarına ulaşmalarında önemli farklılıklar bulunmaktadır (Özer ve Suna, 2020).
- ✓ *Ülkeler Arasındaki Altyapı Olanaklarına Bağlı Sorunlar:*Covid – 19 pandemi sürecinde virüs ile mücadele kapsamında dünyadaki bir çok ülkede tedbir olarak eğitimin uzaktan çevrimiçi sürdürülmesi kararı alınmıştır.Bu bağlamdauzaktan eğitime erişimle ilgili diğer bir sorun da öğrencilerin ulaşabildikleri olanakların ülkeden ülkeye farklılık göstermesidir. Bilindiği üzere Danimarka, Kanada, ABD gibi bazı ülkelerde uzaktan eğitim Covid – 19 pandemisi öncesinde de yerleşik ve köklü bir biçimde yürütülmekteydi. Dolayısıyla söz konusu bu ülkelerde gerekli olan altyapı halihazırda bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra özellikle Afrika kıtası ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkede altyapı sorunları devam etmektedir. Bu durum bu ülkelerde eğitim gören öğrencilerin arasında fırsat eşitsizliğine neden olmaktadır.

4. SONUÇ

Günümüzde Dünyanın birçok ülkesinde ve Türkiye'de de Covid – 19 pandemisi ile ilgili endişe sürmektedir. Aralık 2019 döneminde ilk kez Çin'de ortaya çıkan ve çok kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid – 19 pandemisi ile yaşamın hemen hemen her alanında zorunlu değişimler gerçekleşmiştir. Bu kapsamda belki de sağlık sektöründen sonra en çok etkilenen alan eğitim ve eğitim uygulamalarıalanı olmuştur.

Eğitim alanında Covid – 19 pandemisi ile geleneksel eğitim uygulamaları bırakılarak dijital eğitim yöntemlerine geçilmiştir. Bu kapsamda yüz yüze eğitime ara verilerek uzaktan eğitim modeline geçiş sağlanmıştır. Bu durumda tüm dünyada bir süredir eğitim sisteminde artan dijitalleşme sürecine katkı sağlamış bulunmaktadır. Covid – 19 sonrası dönemde ise eğitimde tam anlamıyla dijitalleşmeye geçilebilmesi için öğrenci ve öğretmenlerin dijital okuryazarlık seviyelerinin geliştirilmesinin gerektiği oldukça açıktır. Bu kapsamda verimli ve etkili uzaktan eğitim modeline geçiş için altyapı ve donanım yetersizliklerinin de giderilmesi gerekmektedir.Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere uzaktan ve dijital eğitim sistemini tüm süreçleri ile verimli bir şekilde yönetebilmek için öncelikle dezavantajlı bölgelerdeki altyapı sorununun giderilmesi ve örneğin mobil telefon, bilgisayar gibi gerekli donanımları olamayan öğrencilere bunların temini noktasında çalışmaların tamamlanması gerekmektedir.

Sonuç olarak Covid – 19 pandemisinin eğitim uygulamaları üzerindeki etkisini incelediğimizde dünya genelinde tedbirlerin alındığını ifade etmek gerekmektedir. Özellikle Türkiye açısından bir değerlendirme yapmak gerekirse; sürecin başından bu yana hem Milli Eğitim Bakanlığının hem de Yüksek Öğretim Kurulu'nun hızlı tedbirler aldığı görülmektedir. Her iki kurum da mevcut açık ve uzaktan eğitim olanaklarını hızlı bir şekilde yürürlüğe koyarak uygulamaya başlamışlardır. Genel olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse ise tüm dünya için eğitim uygulamaları anlamında altyapı, içerik, kolay erişim, güvenlik ve mevzuat açısından sistemin güçlendirilmesi gerekmektedir. Buna ek olarak dezavantajlı bölgelerde öğrenim gören öğrencilerin ise eksikliklerinin giderilmesi, öğrenci ve öğretmenlerin ise dijital okuryazarlığının artırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aslan, R. (2020). Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve covid – 19. *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi.* 8(85), 35-41.

2. Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açıkve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
3. Çelik, Z. (2020). Covid-19 salgınının gölgesinde eğitim: Riskler ve öneriler. *Odak Analiz, 5*,2-52.
4. Demirci, S. (2021). *Covid-19 ve dünyada okulların durumu*. İnterneti erişimi: https://tedmem.org/covid-19/covid-19-ve-dunyada-okullarin-durumu. Erişim tarihi: 08.10.2021.
5. Erdem, İ. (2020). Koronavirüse (Covid-19) karşı Türkiye'nin karantina ve tedbir politikaları. TurkishStudies, 15(4), 377-388.
6. İnce, F. ve Evcil, F. Y. (2020). Covid-19'un Türkiye'deki ilk üç haftası. *Sdü Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 11(2), 236-241.
7. Özer, M. ve Suna, H. E. (2020). Covid-19 salgını ve eğitim. *Türkiye Bilimler Akademisi*, 171-192.
8. Sarı, E. ve Sarı, B. (2020). Kriz zamanlarında eğitim yönetimi: covid-19 örneği. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi,* 3(2), 49-63.
9. Sarıce, S. (2006). İlköğretim okulu müdürlerinin okul yönetiminde karşılaştıkları sorunlar (Esenler ilçesi örneği). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez No: 190273).
10. Telli, S. G. ve Altun, D. (2020). Coronavirus (covid-19) pandemisi döneminde çevrimiçi öğrenme. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 90-107.
11. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA). (2020). Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu, Ank

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Physical Geography

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3121-3144

Arrival
15 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64624
Article Serial Number
28

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64624

How to Cite This Article
Eroğlu, İ. (2022). "Trakya Yarımadası'nda Ortalama Hava Sıcaklıklarının Trend Analizi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3121-3144

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Trakya Yarımadası'nda Ortalama Hava Sıcaklıklarının Trend Analizi

Trend Analysis of Average Temperatures in the Thrace Peninsula

İlker Eroğlu [1]

[1] Dr. Öğr. Üyesi., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Tekirdağ, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada, Trakya Yarımadası'nın mevsimlik, altı aylık (ekim-mart, nisan-eylül) ve yıllık ortalama sıcaklıkları ile ortalama minimum ve maksimum sıcaklıklarının trend analizleri yapılmıştır. Bunun için 40 yıldan daha fazla gözlem verisine sahip 13 meteoroloji istasyonunun verilerinden yararlanılmıştır. Çalışmada yöntem olarak Mann-Kendall Testi, Kendall'ın Tau ve Sen'in Trend Eğim Testi esas alınmıştır. Böylece dünya genelinde yaşanan küresel iklim değişikliğinin ve küresel ısınmanın Trakya Yarımadası'ndaki ortalama sıcaklıklar üzerinde görülen etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Analiz sonuçlarına göre çalışmada kullanılan meteoroloji istasyonlarının tamamında artış yönünde (anlamlı/anlamsız) bir trend gözlenmektedir. Yine bütün meteoroloji istasyonlarının ilkbahar ve yaz mevsimlerinin ortalama sıcaklıklarında, nisan-eylül ayları arasındaki altı aylık dönemin ortalama sıcaklıklarında, ortalama maksimum ve yıllık ortalama sıcaklıklarda istatistiksel olarak pozitif yönlü anlamlı bir trend bulunmaktadır. Özellikle yaz mevsimi ile nisan- eylül dönemi ve ortalama maksimum sıcaklıklarda pozitif eğilimin daha kuvvetli olduğu söylenebilir. Ekim-mart dönemi ortalama sıcaklıklarında sadece Lüleburgaz'da ve ortalama minimum sıcaklıklarda sadece Uzunköprü'de pozitif yönlü fakat anlamsız bir trend bulunmaktadır. Kış ve sonbahar mevsimlerinde de bir artış eğiliminin görüldüğü fakat bu artış eğiliminin diğer mevsimlere göre zayıf kaldığı görülmektedir. Çalışmada kullanılan meteoroloji istasyonlarının uzun yıllık rasat dönemi ortalama hava sıcaklıkları göz önünde bulundurulduğunda, küresel ısınmanın etkilerine koşut Trakya Yarımadası'nda ortalama hava sıcaklıklarında dikkati çeken bir artış eğiliminin olduğu anlaşılmaktadır. Hava sıcaklıklarındaki artış eğiliminin Trakya Yarımadası'ndaki doğal sistemler, sosyo-ekonomik faaliyetler ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileriyle ilgili sorunların en aza indirilebilmesi için gerekli planlamaların hiç vakit geçirmeden yapılması uygun olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Trakya Yarımadası, Küresel Isınma, Sıcaklık, Trend, Analiz

ABSTRACT

In this study, trend analyses of seasonal, six-month (october-march, april-september), and annual average temperatures as well as average minimum and maximum temperatures of the Thrace Peninsula were performed. In conducting the analyses, data from 13 meteorology stations with more than 40 years of observational data were used. Mann-Kendall Test, Kendall's Tau and Sen's Slope Test were used as methods in the study. Therefore, the study aimed to evaluate the effects of global climate change and global warming faced in the world on the average temperatures in the Thrace Peninsula. According to the results of the analyses, an increasing (significant/not significant) trend is observed in all the meteorology stations included in the study. Additionally, a positive and statistically significant trend is seen in the spring and summer average temperatures, six-month period between April and September average temperatures, and average maximum and annual average temperatures in all meteorology stations. The positive trend particularly in summer, the period between April and September, and average maximum temperatures is stronger. A positive but not significant trend is seen only in Luleburgaz in the October-March period average temperatures, and in Uzunkopru in average minimum temperatures. Although an increasing trend is seen in the winter and the fall, this increasing trend is weak compared to other seasons. Given the long-year observation period average temperatures obtained in the meteorology stations included in the study, there is a remarkable increasing trend in the average temperatures in the Thrace Peninsula in parallel to the effects of global warming. Necessary planning should be implemented without delay to minimize the issues related to the effects of the increasing trend in temperatures in the Thrace Peninsula on natural systems, socio-economic activities, and human health.

Keywords: Thrace Peninsula, Global Warming, Temperature, Trend, Analysis

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında insanlığı ilgilendiren en önemli ve çok tartışılan sorunların başında küresel ısınma ve küresel iklim değişikliği gelmektedir. İklim değişikliği, iklimin ortalama durumunda veya onun değişkenliğinde onlarca ya da daha uzun yıllar boyunca süren istatistiksel olarak anlamlı değişimler olarak tanımlanmaktadır (Türkeş, 2008). Küresel iklim sisteminde önceki dönemlerde doğal nedenlerle meydana gelen iklim değişikliği, Sanayi Devrimi'nin gerçekleştiği ve insanların yoğun bir şekilde fosil yakıtları tüketmeye başladığı 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren insan etkisinden kaynaklanmaktadır (Erlat, 2016). Nitekim küresel yüzey sıcaklıklarında 1850 yılından beri ölçülen rekor sıcaklıklar 1995-2006 yılları arasında kaydedilmiştir (IPCC, 2008). Meteoroloji Genel Müdürlüğü tarafından yapılan iklim gözlemlerinde Türkiye'de yaz aylarında yağışlar azalırken sıcaklıkların arttığı, 1994'ten bu yana (1997 ve 2011 hariç) Türkiye'nin ortalama sıcaklıklarında pozitif sıcaklık anomalileri görüldüğü ve elde edilen bulguların Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) değerlendirme raporlarının sonuçlarıyla uyumlu olduğu vurgulanmıştır (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2018). IPCC 2021 yılı Altıncı Değerlendirme Raporu'nda 2011-2020 yılları arasında küresel yüzey sıcaklığının 1850-1900 dönemine göre 1,09 °C (0,95 °C ila 1,20 °C) daha yüksek olduğu açıklanmıştır (IPCC, 2021). Çağımızda insan faaliyetlerinin doğal sistemler üzerinde neden olduğu bozulmalar küresel boyutlara ulaştığından hava olayları ve doğal çevre ile ilgili pek çok sorun ortaya çıkmış veya çıkmaya devam etmektedir.

Küresel ısınma etkisi ile meydana gelen iklim değişikliğinin etkileri, başta sıcaklık ve yağış olmak üzere çeşitli iklim elemanlarını dünyanın her yerinde farklı etkilemektedir. Bununla birlikte trend analizi çalışmalarında özellikle sıcaklık ve yağış değerlerinin trendleri çeşitli disiplinlerdeki bilimsel çalışmalarda tercih edilmektedir (Kale, 2017; Coşkun, 2020; Yılmaz, 2021; Kocaoğlu ve Çağlıyan, 2022).

Trend (eğilim), bir iklim elemanının zamana bağlı elde edilen gözlem değerlerinin, uzun zaman aralığında azalış ya da artış gibi aynı doğrultuda gösterdiği düzenli değişim şeklinde ifade edilmektedir (Erlat, 2016; Beşel ve Kayıkçı, 2016). Bu çalışmada da Trakya Yarımadası'nın Türkiye sınırları içerisinde kalan kesiminin mevsimlik, altı aylık (ekim-mart, nisan-eylül) ve yıllık ortalama sıcaklıkları ile minimum ve maksimum sıcaklık ortalamalarının trendlerine göre sıcaklık değerlerindeki değişim ve eğilimin belirlenmesi amaçlanmıştır. Zira iklim değişikliğinin en önemli göstergelerinden biri olarak ortalama sıcaklıklarda meydana gelen artışlar kabul edilmektedir (Aykır, 2017; Kale, 2017).

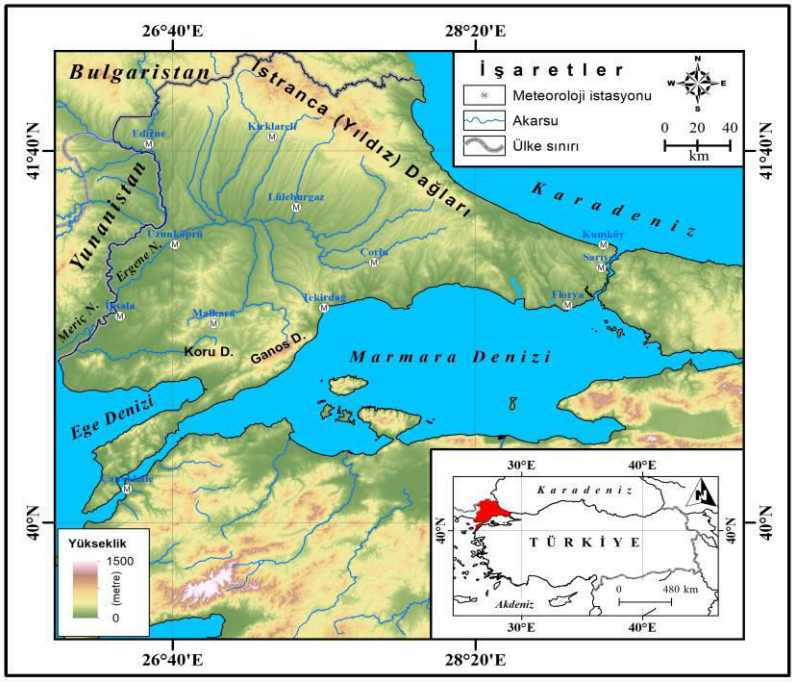
Bu araştırmada çalışma alanı Türkiye'nin kuzeybatısında yer alan Trakya Yarımadası'dır. Trakya Yarımadası, Türkiye'nin ve Marmara Bölgesi'nin Avrupa kıtasında kalan topraklarını aynı zamanda Balkan Yarımadası'nın doğu kesimini oluşturmaktadır. Kuzeyinden Bulgaristan ve Karadeniz, doğusundan İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi, güneyinden Marmara Denizi, Çanakkale Boğazı, Ege Denizi ve batısından Yunanistan ve Bulgaristan ile çevrilidir (Şekil 1). Yüzölçümü 23.854 km²'dir (Özşahin ve Eroğlu, 2018). Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ il arazilerinin tamamı, İstanbul ile Çanakkale il arazilerinin bir bölümü Trakya Yarımadası sınırları içinde kalmaktadır. Subtropikal kuşakta Akdeniz makroklima alanının etkisi altında bulunan Trakya Yarımadası (Gönençgil, 2012), Türkiye'de küresel ısınmanın ve iklim değişikliğinin etkilerinin görülebileceği alanlardan birini oluşturmaktadır.

Araştırmada kullanılan meteoroloji istasyonlarında yıllık ortalama sıcaklıklar Kırklareli'de 13,2 °C, Edirne'de 13,7 °C, Lüleburgaz'da 13,3 °C, Uzunköprü'de 13,7 °C, Kumköy'de 14,1 °C, Çorlu'da 13 °C, Sarıyer'de 14 °C, Florya'da 14,3 °C, Tekirdağ'da 14,1 °C, İpsala'da 14,1 °C, Malkara'da 13,6 °C, Gökçeada'da 15,2 °C, Çanakkale'de 15,1 °C dir.

Thornthwaite iklim tasnifi esas alındığında (Ardel vd., 1965), Kırklareli, Edirne ve Çorlu (C_1 B'_2 s b'_3) kurak-az nemli, ikinci dereceden mezotermal, kış mevsiminde orta derecede su fazlası olan ve denizel şartlara yakın iklim, Lüleburgaz (C_1 B'_1 s_2 b'_3) kurak-az nemli, birinci dereceden mezotermal, kış mevsiminde çok kuvvetli su fazlası olan ve denizel şartlara yakın iklim, Kumköy (C_2 B'_2 s b'_4) yarı nemli, ikinci dereceden mezotermal, su noksanı yaz mevsiminde ve orta derecede olan ve denizel şartlara yakın iklim, Sarıyer (B_1 B'_2 s b'_4) nemli, ikinci dereceden mezotermal, su noksanı yaz mevsiminde ve orta derecede olan ve denizel şartlara yakın iklim, Florya (C_2 B'_2 s_2 b'_4) yarı nemli, ikinci dereceden mezotermal, yaz mevsiminde çok kuvvetli su noksanı olan ve denizel şartlara yakın iklim, Tekirdağ ve Çanakkale (C_1 B'_2 s_2 b'_3) kurak-az nemli, ikinci dereceden mezotermal, kış mevsiminde çok kuvvetli su fazlası olan ve denizel şartlara yakın iklim, İpsala ve Malkara (C_2 B'_2 s_2 b'_3) yarı nemli, ikinci dereceden mezotermal, yaz mevsiminde çok kuvvetli su noksanı olan ve denizel şartlara yakın iklim, Gökçeada (C_2 B'_2 s_2 b'_4) yarı nemli, ikinci dereceden mezotermal, yaz mevsiminde çok kuvvetli su noksanı olan ve denizel şartlara yakın bir iklim özelliği göstermektedir.

Türkeş (1995) ve Kadıoğlu, (1997) Türkiye'de hava sıcaklıklarının 1930 yıllardan 1990'lı yıllara kadar bazı dönemlerde soğuma bazı dönemlerde ısınma eğilimine girdiğini, hatta Türkeş vd. (2002) bu durumun bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiği belirlemişlerdir. Alexander vd. (2006), 1951- 2003 döneminde dünya ortalama sıcaklık endekslerinde önemli değişiklikler gösterdiğini ifade etmişlerdir. Aydınözü (2009), Trakya'nın iç kısımlarına güneyden kurakçıl maki elemanlarının, kuzeyden de hem Karadeniz iklimine özgü nemcil türlerin hem de bazı maki elemanlarının sokulma olanağını bulmalarında Trakya'nın karasallık derecesinin önemli etkisi olduğunu vurgulamıştır. Önol ve Semazzi (2009), Doğu Akdeniz'de öngörülen ısınma aralığının A2 simülasyonuna (2071-2100) göre kışın 2-5 °C, ilkbaharda 2-4 °C, yazın 2-8 °C ve sonbaharda 3-5 °C olduğunu ve Türkiye'nin batısında ekstrem sıcaklıklardaki artışın 6 °C'ye erişeceğini belirtmişlerdir. Türkeş ve Deniz (2011), Güney Marmara Bölümü'nde bölge su kaynakları için en büyük tehditler olarak ilkbahar, yaz ve sonbahar mevsimlerinde artan evapotranspirasyon, yağışlardaki mevsimsellik/değişkenlik ve hava sıcaklıklarındaki anlamlı artış eğilimlerini vurgulamışlardır. Türkeş (2012), Türkiye'de yıllık ortalama, yıllık ortalama maksimum ve yıllık ortalama minimum hava sıcaklıklarında ve yaz ve sonbahar mevsimlerinin hava sıcaklıklarında da giderek daha da kuvvetlenen sıcaklık eğilimleri saptamıştır. Gönençgil (2012), Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Kireçburnu, Kumköy ve Çorlu'da 1975-2011 yılları arasında temmuz ayı, yıllık ortalama ve minimum sıcaklıklarda istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü trend, ocak ayı ortalama sıcaklıklarında anlamsız bir trend, yıllık maksimum sıcaklıklarda anlamlı bir artış ve temmuz ayında bütün istasyonlarda sıcaklık artışı yönünde trend olduğunu ortaya koymuştur. Bogdanovic vd. (2012), Batı Balkan (Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Makedonya, Sırbistan) ülkelerinin bulunduğu bölgede sıcaklıkların son 50 yılda arttığını ve bu artışın son yıllarda hızlandığını

açıklamışlardır. Vuković ve Mandić (2018), yine bu bölgede sıcaklık artışının ortalama 1,2 °C olduğunu ve mevsimlik sıcaklık ortalamalarında en yüksek sıcaklık artışının yaz mevsiminde görüldüğünü saptamışlardır. Demircan vd. (2014), HadGEM2-ES Küresel İklim Modelinin RCP4.5 senaryosuna göre 2013-2040 döneminde sıcaklıklarda 1.5-2 °C arasında bir artış olacağını ve yaz sıcaklıklarında özellikle Marmara Bölgesinde ve Karadeniz Bölgesi'nin batısında bu artışın 2-3 °C'ye ulaşabileceğini öngörmüşlerdir. Altunay (2016), Mann-Kendall-Sen Trend Yöntemi ile 1970-2014 yılları arasında yıllık ortalama ve yaz mevsimi ortalama sıcaklıklarında, kış ve yaz mevsimlerinin maksimum sıcaklıklarında ülke genelinde pozitif anlamlı artışların görüldüğünü belirlemişlerdir. Kale (2017), Çanakkale'de 1970-2012 yılları arasında mevsimlik ve yıllık ortalama sıcaklıklarda artış yönünde bir trend gözlemiştir. Koç ve İkiel (2017), küresel iklim değişikliğine bağlı olarak sıcaklıkların artmasıyla Trakya'da vejetasyon sürelerinin başlangıç ve bitiş tarihleri arasındaki farkın giderek arttığını yani vejetasyon süresinin giderek uzadığını trend analiziyle tespit etmişlerdir. Deniz ve Uslan (2018), Ocak 2017'de Marmara ve Ege Bölgelerini etkisi altına alan ekstrem soğuk hava dalgasının bu bölgelerde hava sıcaklığında ekstrem düşük değerlerin görülmesine neden olduğunu ve sıcak hava dalgaları gibi soğuk hava dalgalarının da klimatologlar tarafından insan kaynaklı iklim değişikliğinin bir göstergesi atmosferik olaylar olarak kabul edildiğini ifade etmişlerdir. Yılmaz (2019), Antalya, Kıyı Ege, Güney Marmara, Çatalca ve Kocaeli, Ergene ve Yıldız Dağları bölümlerinde tüm aylarda sıcaklıkların yükseldiğini ve sıcaklık değerlerinin yüksek olduğu nisan-eylül döneminde sıcaklık artışlarının en yüksek değere ağustos ayında ulaştığını belirtmiştir. Hanedar vd. (2019), TR21 Bölgesi'nde MPI-ESM-MR modeli RCP4.5 senaryosuna göre 85 yıllık (2015-2099) projeksiyon süresince yıllık ortalama sıcaklık değerlerindeki artışın 2050 yılına kadar en fazla 1,2 °C civarında olacağını, yine MPI-ESM-MR modeli RCP8.5 senaryosuna göre yıllık ortalama sıcaklıkların 3,9 °C'ye kadar artacağını öngörmüştür. Eroğlu (2021), Meriç Nehri Havzası'nın yıllık ortalama sıcaklıklarında 1965-1990 döneminde azalma, 1991-2015 döneminde artış ve 1965-2015 döneminde de artış trendi belirlemiştir. Oruç (2021), Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ istasyonlarının günlük ortalama maksimum sıcaklıklarında anlamlı artış trendi kaydetmiştir.

Şekil 1: Trakya Yarımadası'nın Lokasyon Haritası

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Trakya Yarımadası'nda Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün halihazırda gözlem yapan pek çok meteoroloji istasyonu bulunmasına rağmen birçoğunun kayıt uzunluğu Trakya Yarımadası'ndaki ortalama sıcaklıkların trend analizini yapabilmek ve iklim değişikliği açısından değerlendirebilmek için yeterli zaman aralığına sahip değildir. Dolayısıyla Trakya Yarımadası'nın sıcaklık trendleri ile ilgili daha doğru analizler yapabilmek için Çanakkale (17112) ve Gökçeada (17110) meteoroloji istasyonlarının uzun yıllık ölçüm verilerinden de yararlanılmıştır (Tablo 1).

Bu çalışmada Kırklareli (63 yıl), Edirne (70 yıl), Lüleburgaz (67 yıl), Uzunköprü (57 yıl), Kumköy (70 yıl), Çorlu (64 yıl), Sarıyer (67 yıl), Florya (84 yıl), Tekirdağ (82 yıl), İpsala (58 yıl), Malkara (42 yıl), Gökçeada (56 yıl) ve Çanakkale (84 yıl) meteoroloji istasyonlarının gözlem verilerinden yararlanılması uygun görülmüştür. Bu 13 meteoroloji istasyonunun sıcaklık gözlem verilerinin aylık, mevsimlik, altı aylık (ekim-mart, nisan- eylül) ve yıllık

ortalama dizilerini içeren veri setleri ile ortalama minimum ve ortalama maksimum hava sıcaklıkları dizilerini içeren veri setleri Microsoft Excel programında düzenlenmiştir.

Çalışmada her bir veri setinin homojenlik sınaması XLSTAT (2022) paket programında bulunan Pettitt's Testi (Pettitt, 1979), SNHT (Standart Normal Homojenlik Testi), Buishand's Testi ve Von Neumann's Testi sonuçlarına göre %99 güven aralığında uygulanmıştır. Veri setlerine uygulanan homojenlik testleri verilerin güvenilirliği açısından anlamlılık düzeyini ve değişim yıllarını gösteren testlerdir (Alexander vd., 2006; Kocaoğlu ve Çağlıyan, 2022). Dolayısıyla verilerin homojen olması uygulanan meteorolojik bir modelin doğruluğu ve güvenilirliğini artırmaktadır (Katipoğlu ve Acar, 2020).

Sıcaklık zaman serilerinin trend analizini yapmak için Mann-Kendall Testi (Mann,1945), Kendall'ın Tau ve Sen'in Trend Eğim Testi (Sen,1968) kullanılmıştır. Kendall'ın Tau olarak bilinen testin özel bir uygulaması olan Mann-Kendall Testi (Kalaycı ve Kahya, 1998; Partal, 2002) ve Sen (1968), tarafından geliştirilen Sen'in Trend Eğim Testi parametrik olmayan bir testlerdir (Ülke ve Özkoca, 2018; Trbića, Popova ve Gnjatoa, 2017). Trend analizi çalışmalarında en uygun testin Mann-Kendall Testi olduğu ifade edilmektedir (Partal, 2002). Mann-Kendall Testi'nde istatistiki olarak α=0,05 önem seviyesinde ve %95 güven aralığında trend olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Meteoroloji İstasyonları ve Özellikleri.

İstasyon Adı	İstasyon No	Enlem	Boylam	Yükselti (m)	Rasat Yılları	Rasat Süresi
Kırklareli	17052	41.7382 K	27.2178 D	232	1959-2021	63
Edirne	17050	41.6767 K	26.5508 D	51	1952-2021	70
Lüleburgaz	17631	41.3513 K	27.3108 D	46	1955-2021	67
Uzunköprü	17608	41.2726 K	26.7056 D	45	1965-2021	57
Kumköy	17059	41.2505 K	29.0384 D	38	1951-2020	70
Çorlu	17054	41.1798 K	27.8160 D	145	1958-2021	64
Sarıyer	17061	41.1464 K	29.0502 D	59	1954-2020	67
Florya	17636	40.9758 K	28.7865 D	37	1937-2020	84
Tekirdağ	17056	40.9585 K	27.4965 D	4	1940-2021	82
İpsala	17632	40.8900 K	26.3900 D	81	1964-2021	58
Malkara	17634	40.8873 K	26.9080 D	207	1980-2021	42
Gökçeada	17110	40.1910 K	25.9075 D	79	1965-2020	56
Çanakkale	17112	40.1410 K	26.3993 D	6.0	1937-2020	84

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü

3. BULGULAR

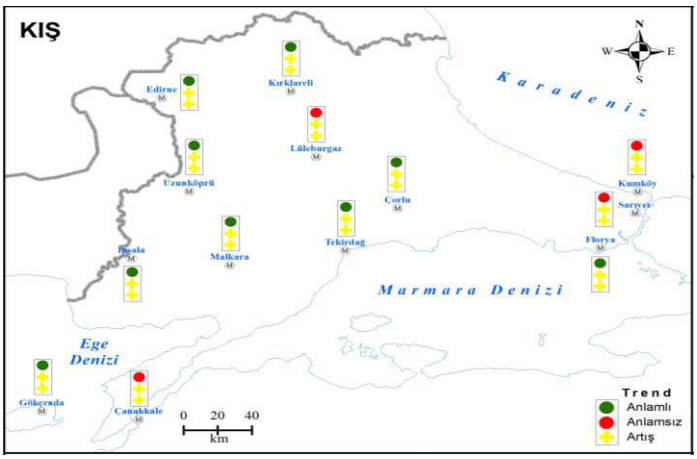
3.1. Kış Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Analizi

Trakya Yarımadası'nda aralık, ocak ve şubat aylarını içine alan kış mevsimi ortalama sıcaklıklarının trenleri incelendiğinde Kendall'ın Tau ve Sen Trend Eğimi testlerine göre çalışmaya konu olan bütün meteoroloji istasyonlarında sıcaklık artışı görülmektedir (Tablo 2, Şekil 2, Şekil 3). Mann-Kendal testine göre kış mevsimi ortalama sıcaklıklarında Kırklareli, Edirne, Uzunköprü, Çorlu, Florya, Tekirdağ, İpsala, Malkara ve Gökçeada meteoroloji istasyonlarında istatistiki açıdan anlamlı bir artış trendi, Lüleburgaz, Kumköy ve Sarıyer istasyonlarında anlamsız bir trend bulunmuştur. Türkiye'deki kış mevsimi ortalama sıcaklıkları üzerinde Artik Salınımı'nın (NAO) hem pozitif hem de negatif endeks yıllarının etkisinin olduğu (Türkeş ve Erlat, 2008) ve zaman zaman sokulan ekstrem soğuk hava dalgalarının (Deniz ve Uslan, 2018) etkileri göz önünde bulundurulduğunda Trakya Yarımadası'nın bu durumdan etkilendiği söylenebilir.

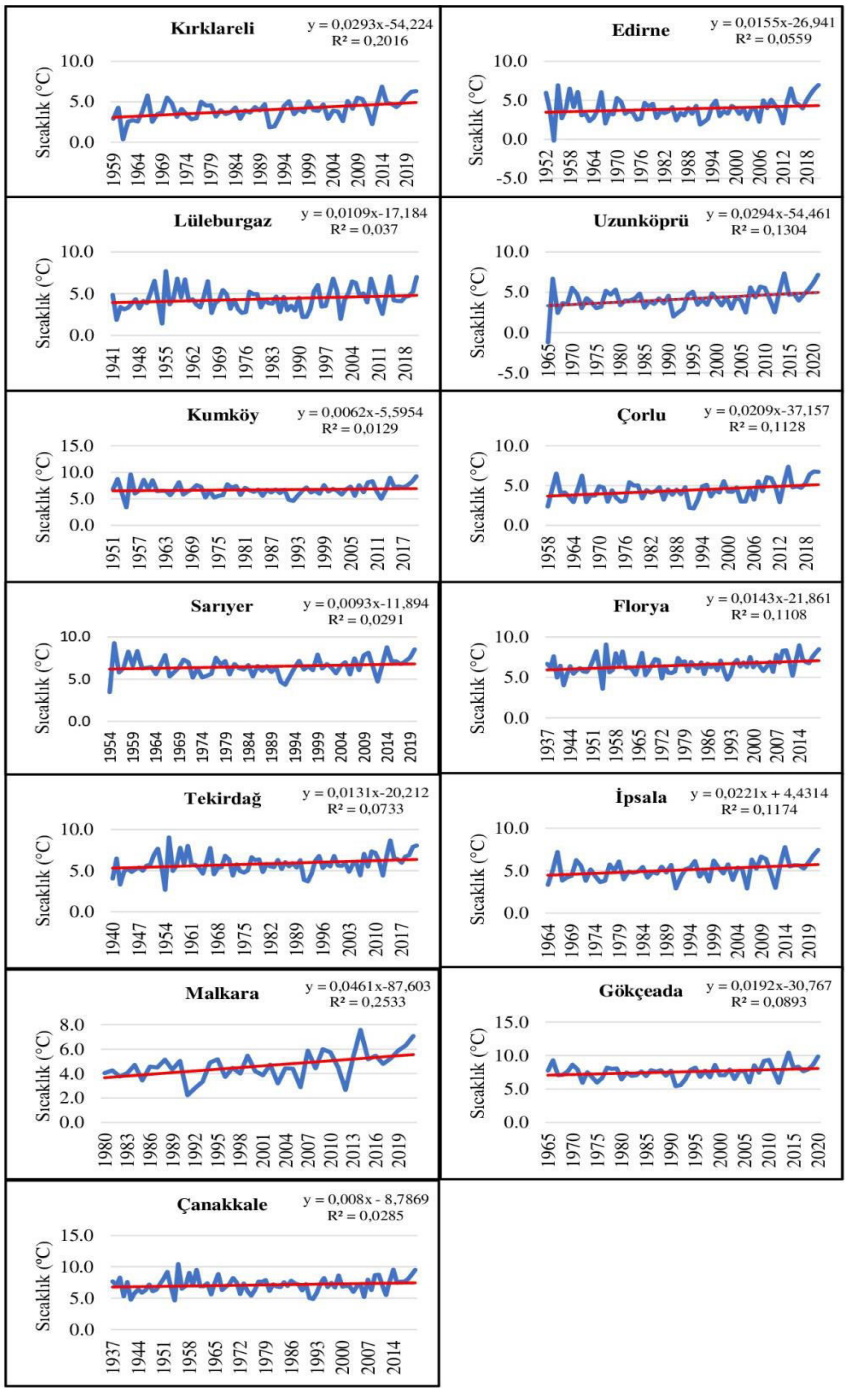
Tablo 2: Trakya Yarımadası'nda Kış Ortalama Mevsimi Sıcaklıklarının Trend Değerleri.

İstasyon Adı	Mann-Kendall P (Value) (α=0,05)		Kendall'ın Tau		Sen'in Trend Eğimi	
Kırklareli	**0,000**	●	0,328	✚	0,032	✚
Edirne	**0,023**	●	0,189	✚	0,018	✚
Lüleburgaz	0,355	●	0,078	✚	0,008	✚
Uzunköprü	**0,012**	●	0,231	✚	0,025	✚
Kumköy	0,330	●	0,080	✚	0,007	✚
Çorlu	**0,006**	●	0,237	✚	0,023	✚
Sarıyer	0,080	●	0,147	✚	0,010	✚
Florya	**0,001**	●	0,244	✚	0,015	✚
Tekirdağ	**0,003**	●	0,226	✚	0,015	✚
İpsala	**0,006**	●	0,249	✚	0,024	✚
Malkara	**0,001**	●	0,362	✚	0,044	✚
Gökçeada	**0,031**	●	0,202	✚	0,019	✚
Çanakkale	0,061	●	0,140	✚	0,010	✚

● Anlamlı ● Anlamsız ✚ Artış

Şekil 2: Trakya Yarımadası'nda Kış Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Haritası

Şekil 3: Trakya Yarımadası'nda Kış Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Eğilim Grafikleri.

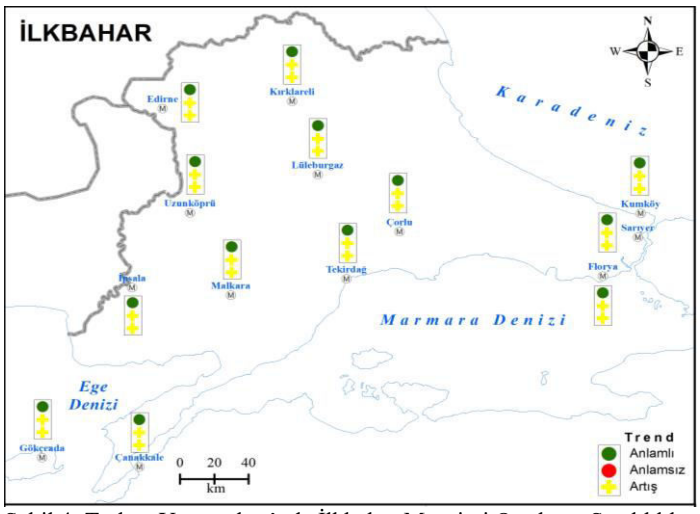
3.2. İlkbahar Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Analizi

Trakya Yarımadası'ndaki bütün istasyonların ilkbahar mevsimi ortalama sıcaklıklarında istatistiki olarak anlamlı pozitif yönlü bir trend tespit edilmektedir (Tablo 3, Şekil 4, Şekil 5). Özellikle Kırklareli, Edirne ve Florya'da sıcaklık artışlarındaki eğilimin daha kuvvetli olduğu görülmektedir.

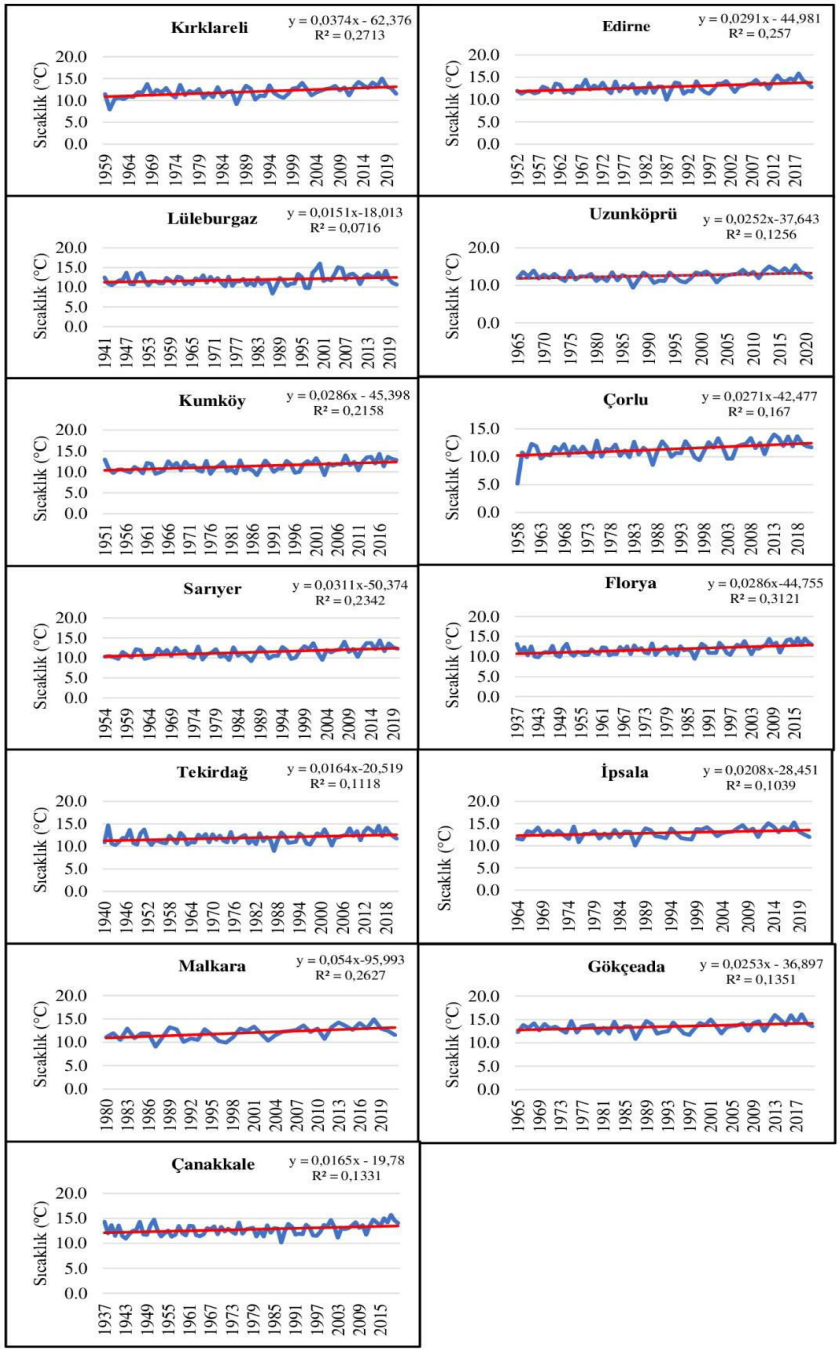
Tablo 3: Trakya Yarımadası'nda İlkbahar Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Değerleri.

İstasyon Adı	Mann-Kendall P (Value) (α=0,05)		Kendall'ın Tau		Sen'in Trend Eğimi	
Kırklareli	**<0,0001**	●	0,369	✚	0,038	✚
Edirne	**<0,0001**	●	0,357	✚	0,030	✚
Lüleburgaz	**0,023**	●	0,191	✚	0,019	✚
Uzunköprü	**0,014**	●	0,225	✚	0,025	✚
Kumköy	**0,000**	●	0,309	✚	0,030	✚
Çorlu	**0,0002**	●	0,266	✚	0,029	✚
Sarıyer	**0,000**	●	0,319	✚	0,031	✚
Florya	**<0,0001**	●	0,399	✚	0,030	✚
Tekirdağ	**0,001**	●	0,247	✚	0,020	✚
İpsala	**0,028**	●	0,201	✚	0,020	✚
Malkara	**0,002**	●	0,333	✚	0,057	✚
Gökçeada	**0,013**	●	0,231	✚	0,022	✚
Çanakkale	**0,001**	●	0,254	✚	0,018	✚

● Anlamlı ✚ Artış

Şekil 4: Trakya Yarımadası'nda İlkbahar Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Haritası

Şekil 5: Trakya Yarımadası'nda İlkbahar Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Eğilim Grafikleri.

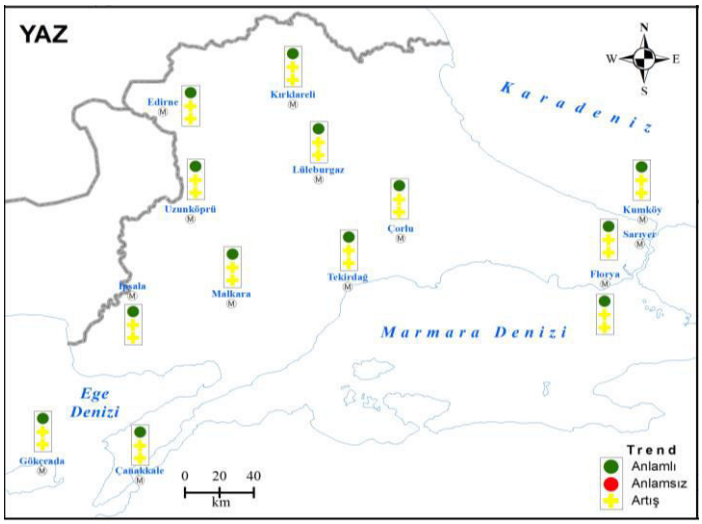
3.3. Yaz Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Analizi

Yaz mevsiminde Trakya Yarımadası'ndaki bütün istasyonların ortalama sıcaklıklarında pozitif yönlü anlamlı artışlar tespit edilmektedir (Tablo 4, Şekil 6, Şekil 7). Tekirdağ (p=0,000) dışındaki diğer bütün istasyonların p değeri <0,0001 dir. Bu değerlerden yaz mevsimi ortalama sıcaklıklarında kuvvetli bir pozitif yönlü trend olduğu saptanmaktadır. Aslında yaz sıcaklıklarında görülen bu belirgin pozitif yönlü anlamlı trend Türkiye genelini veya Türkiye'nin çeşitli yerlerini konu alan çalışmalarda (Cosun ve Karabulut, 2009; Altın ve Barak, 2012; Demircan vd., 2014; Altunay, 2016; Yılmaz, 2019; Coşkun, 2020; Yılmaz, 2021) hatta Balkan ülkelerini konu alan çalışmalarda da (Vuković ve Mandić, 2018) tespit edilmiştir.

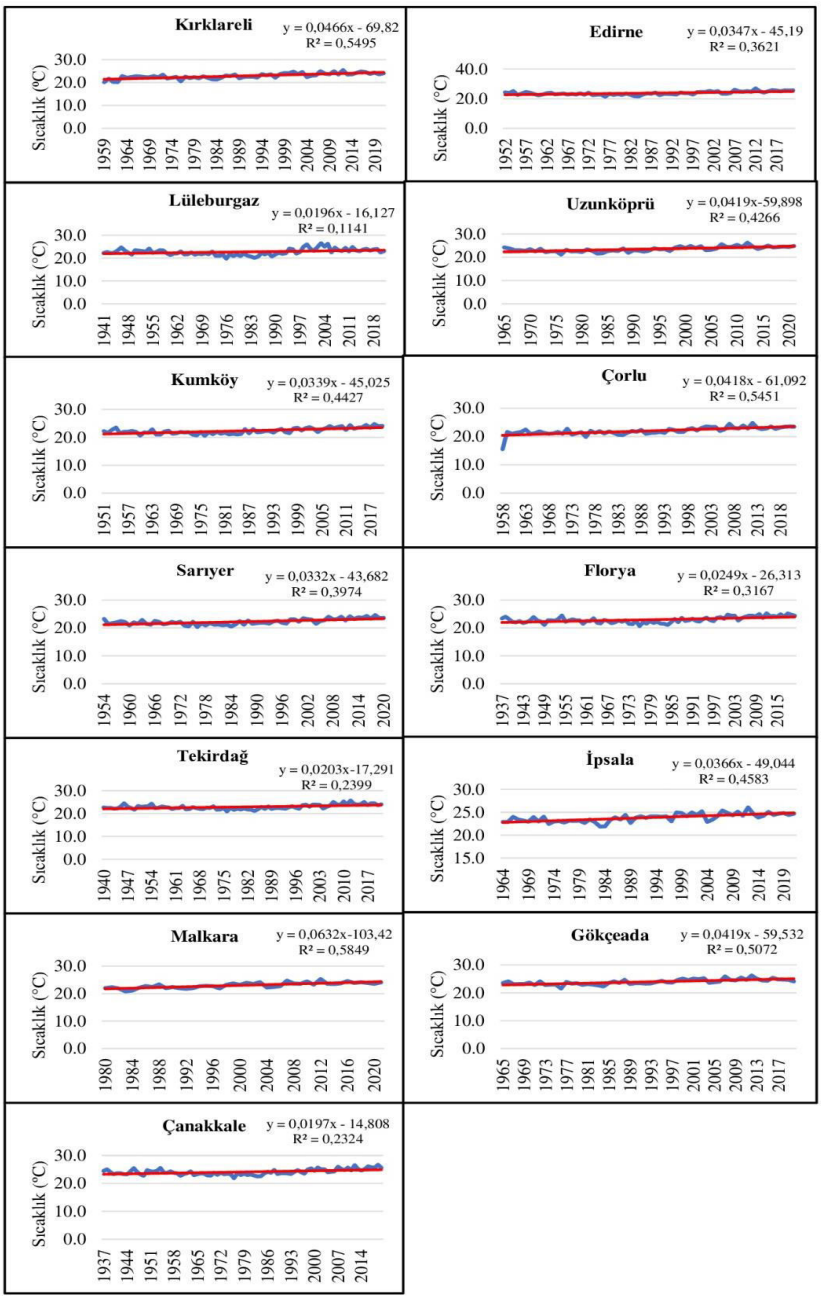
Tablo 4: Trakya Yarımadası'nda Yaz Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Değerleri.

İstasyon Adı	Mann-Kendall P (Value) (α=0,05)		Kendall'ın Tau		Sen'in Trend Eğimi	
Kırklareli	**<0,0001**	●	0,534	✚	0,045	✚
Edirne	**<0,0001**	●	0,419	✚	0,037	✚
Lüleburgaz	**<0,0001**	●	0,336	✚	0,034	✚
Uzunköprü	**<0,0001**	●	0,473	✚	0,042	✚
Kumköy	**<0,0001**	●	0,454	✚	0,035	✚
Çorlu	**<0,0001**	●	0,537	✚	0,041	✚
Sarıyer	**<0,0001**	●	0,439	✚	0,035	✚
Florya	**<0,0001**	●	0,367	✚	0,026	✚
Tekirdağ	**0,000**	●	0,287	✚	0,019	✚
İpsala	**<0,0001**	●	0,501	✚	0,035	✚
Malkara	**<0,0001**	●	0,573	✚	0,062	✚
Gökçeada	**<0,0001**	●	0,529	✚	0,040	✚
Çanakkale	**<0,0001**	●	0,303	✚	0,019	✚

● Anlamlı ✚ Artış

Şekil 6: Trakya Yarımadası'nda Yaz Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Haritası

Şekil 7: Trakya Yarımadası'nda Yaz Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Eğilim Grafikleri.

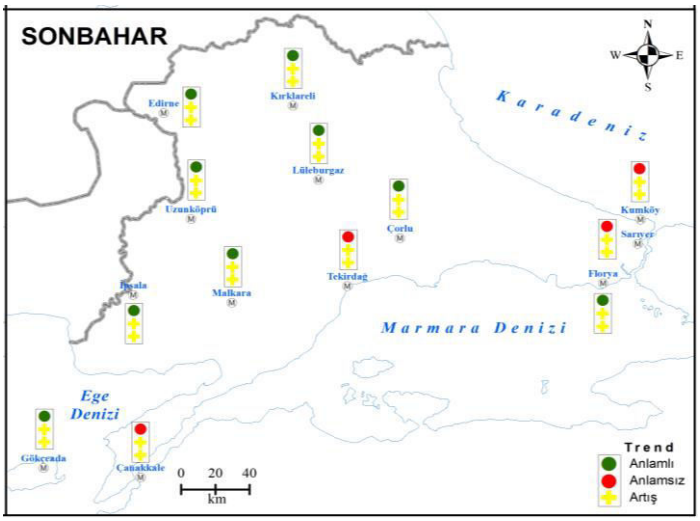
3.4. Sonbahar Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Analizi

Sonbahar mevsiminde ortalama sıcaklıklar bütün istasyonlarda artış eğilimindedir (Tablo 5, Şekil 8, Şekil 9). Ancak bu artış trendi Kırklareli, Edirne, Lüleburgaz, Uzunköprü, Çorlu, Florya, İpsala, Malkara ve Gökçeada'da anlamlı bulunmuş, Kumköy, Sarıyer, Tekirdağ ve Çanakkale istasyonlarında anlamsız olarak bulunmuştur.

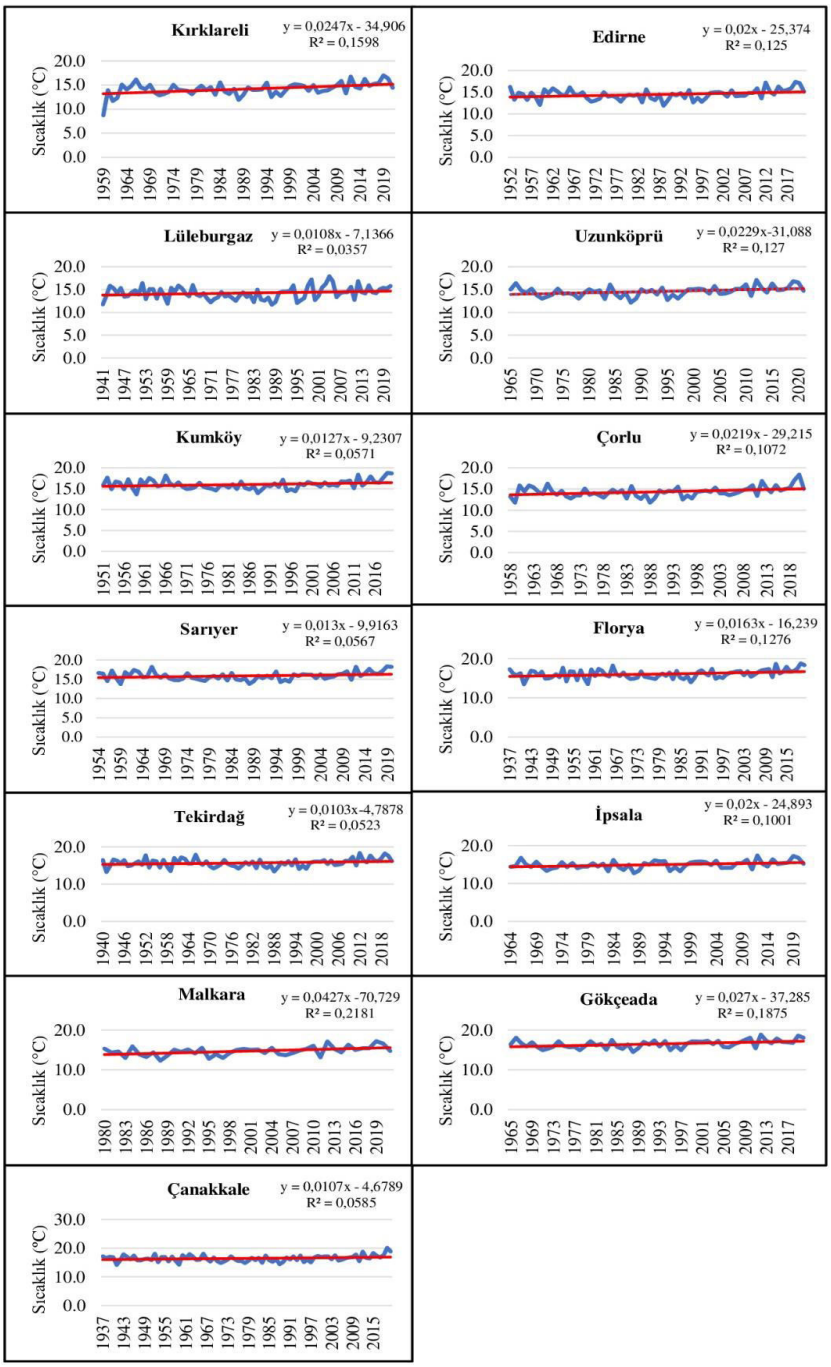
Tablo 5: Trakya Yarımadası'nda Sonbahar Sıcaklıklarının Trend Değerleri.

İstasyon Adı	Mann-Kendall P (Value) (α=0,05)		Kendall'ın Tau		Sen'in Trend Eğimi	
Kırklareli	**0,006**	●	0,240	✚	0,024	✚
Edirne	**0,008**	●	0,218	✚	0,020	✚
Lüleburgaz	**0,038**	●	0,174	✚	0,020	✚
Uzunköprü	**0,007**	●	0,246	✚	0,022	✚
Kumköy	0,086	●	0,141	✚	0,013	✚
Çorlu	**0,020**	●	0,202	✚	0,021	✚
Sarıyer	0,059	●	0,159	✚	0,014	✚
Florya	**0,002**	●	0,231	✚	0,016	✚
Tekirdağ	0,064	●	0,140	✚	0,010	✚
İpsala	**0,031**	●	0,197	✚	0,020	✚
Malkara	**0,005**	●	0,306	✚	0,042	✚
Gökçeada	**0,002**	●	0,288	✚	0,029	✚
Çanakkale	0,080	●	0,130	✚	0,009	✚

● Anlamlı ● Anlamsız ✚ Artış

Şekil 8: Trakya Yarımadası'nda Sonbahar Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Haritası

Şekil 9: Trakya Yarımadası'nda Sonbahar Mevsimi Ortalama Sıcaklıklarının Eğilim Grafikleri.

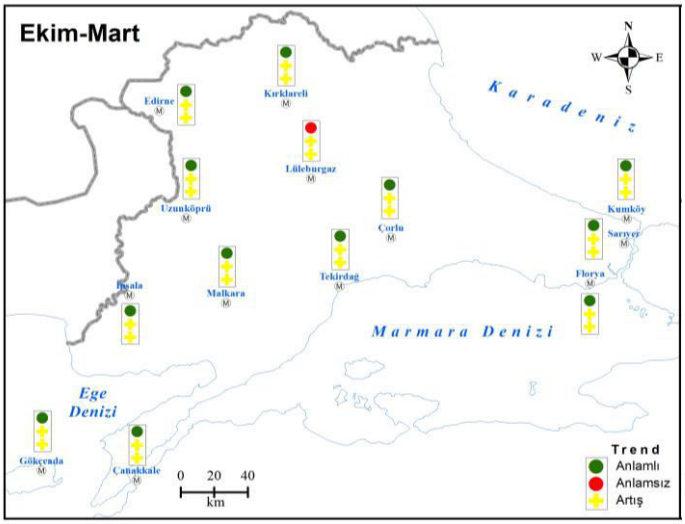
3.5. Ekim-Mart Dönemi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Analizi

Trakya Yarımadası'nda ekim-mart dönemi sıcaklıklarında Lüleburgaz haricinde bütün istasyonların ortalama sıcaklıklarında pozitif yönlü anlamlı bir trend görülmektedir (Tablo 6, Şekil 10, Şekil 11). Lüleburgaz'da ekim-mart dönemi ortalama sıcaklıklarında Kendall'ın Tau ve Sen'in Trend Eğimi testlerine göre bir artış bulunmaktadır. Ancak bu pozitif yönlü trend anlamsızdır.

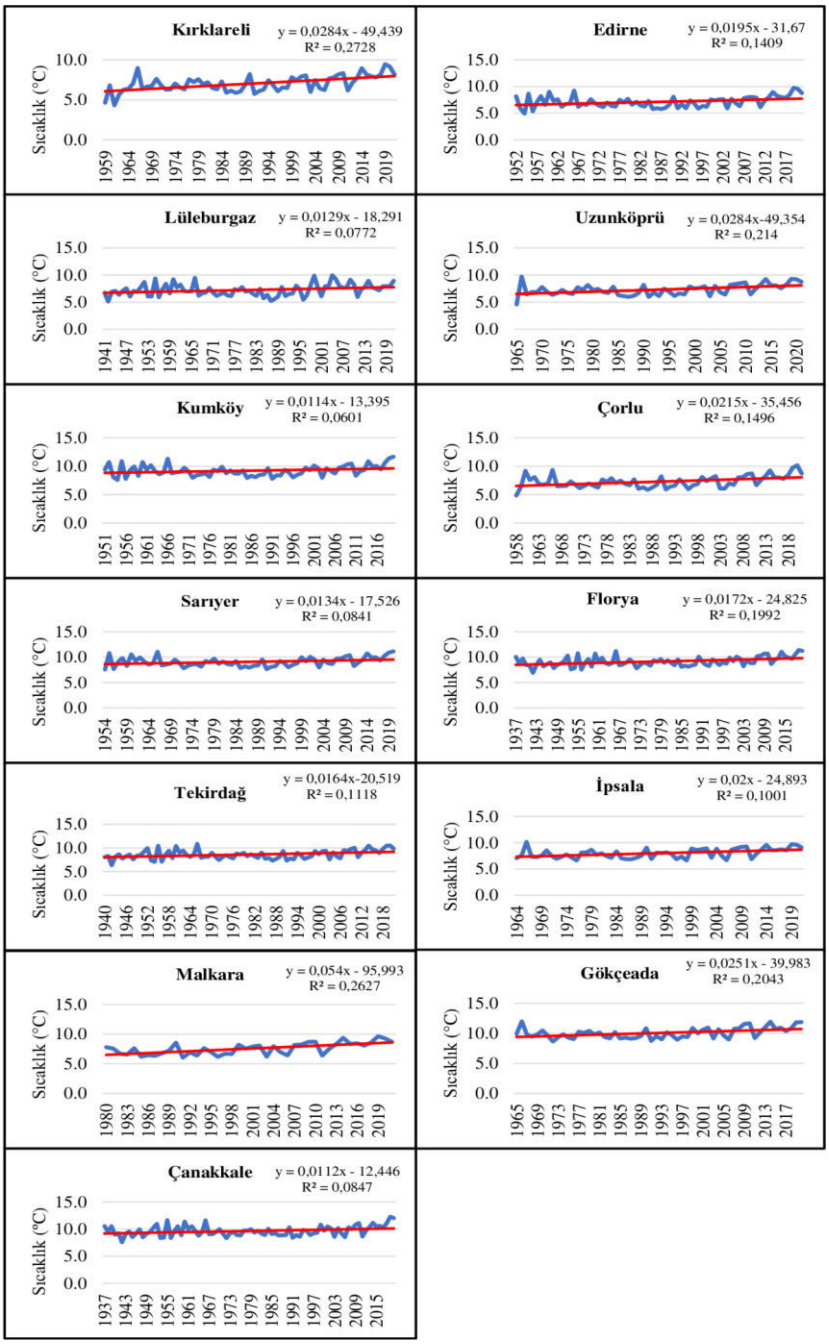
Tablo 6: Trakya Yarımadası'nda Ekim-Mart Dönemi Sıcaklıklarının Trend Değerleri.

İstasyon Adı	Mann-Kendall P (Value) (α=0,05)		Kendall'ın Tau		Sen'in Trend Eğimi	
Kırklareli	**<0,0001**	●	0,342	+	0,028	+
Edirne	**0,002**	●	0,262	+	0,024	+
Lüleburgaz	0,080	●	0,147	+	0,014	+
Uzunköprü	**0,000**	●	0,324	+	0,031	+
Kumköy	**0,041**	●	0,168	+	0,014	+
Çorlu	**0,002**	●	0,262	+	0,023	+
Sarıyer	**0,013**	●	0,209	+	0,016	+
Florya	**<0,0001**	●	0,300	+	0,017	+
Tekirdağ	**0,001**	●	0,247	+	0,020	+
İpsala	**0,002**	●	0,288	+	0,027	+
Malkara	**0,002**	●	0,333	+	0,057	+
Gökçeada	**0,002**	●	0,285	+	0,026	+
Çanakkale	**0,012**	●	0,186	+	0,012	+

● Anlamlı ● Anlamsız + Artış

Şekil 10: Trakya Yarımadası'nda Ekim-Mart Dönemi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Haritası

Şekil 11: Trakya Yarımadası'nda Ekim-Mart Dönemi Ortalama Sıcaklıklarının Eğilim Grafikleri.

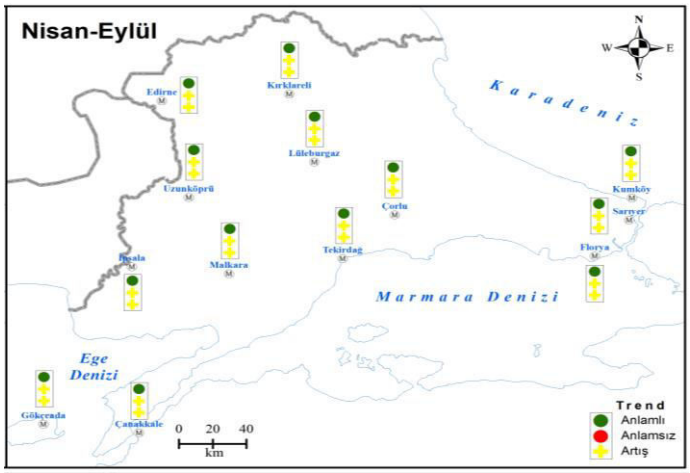
3.6. Nisan-Eylül Dönemi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Analizi

Trakya Yarımadası'nda nisan-eylül dönemi ortalama sıcaklıklarının artış yönünde olan trendi bütün istasyonlarda anlamlıdır (Tablo 7, Şekil 12, Şekil 13). Meteoroloji istasyonlarının Mann-Kendall Testine göre p değerinin Lüleburgaz'da p=0,001, Tekirdağ'da p=0,000 ve diğer on bir istasyonda p<0,0001 olarak bulunması, yaz mevsiminde olduğu gibi bu dönemde de kuvvetli bir artış trendinin olduğunu göstermektedir.

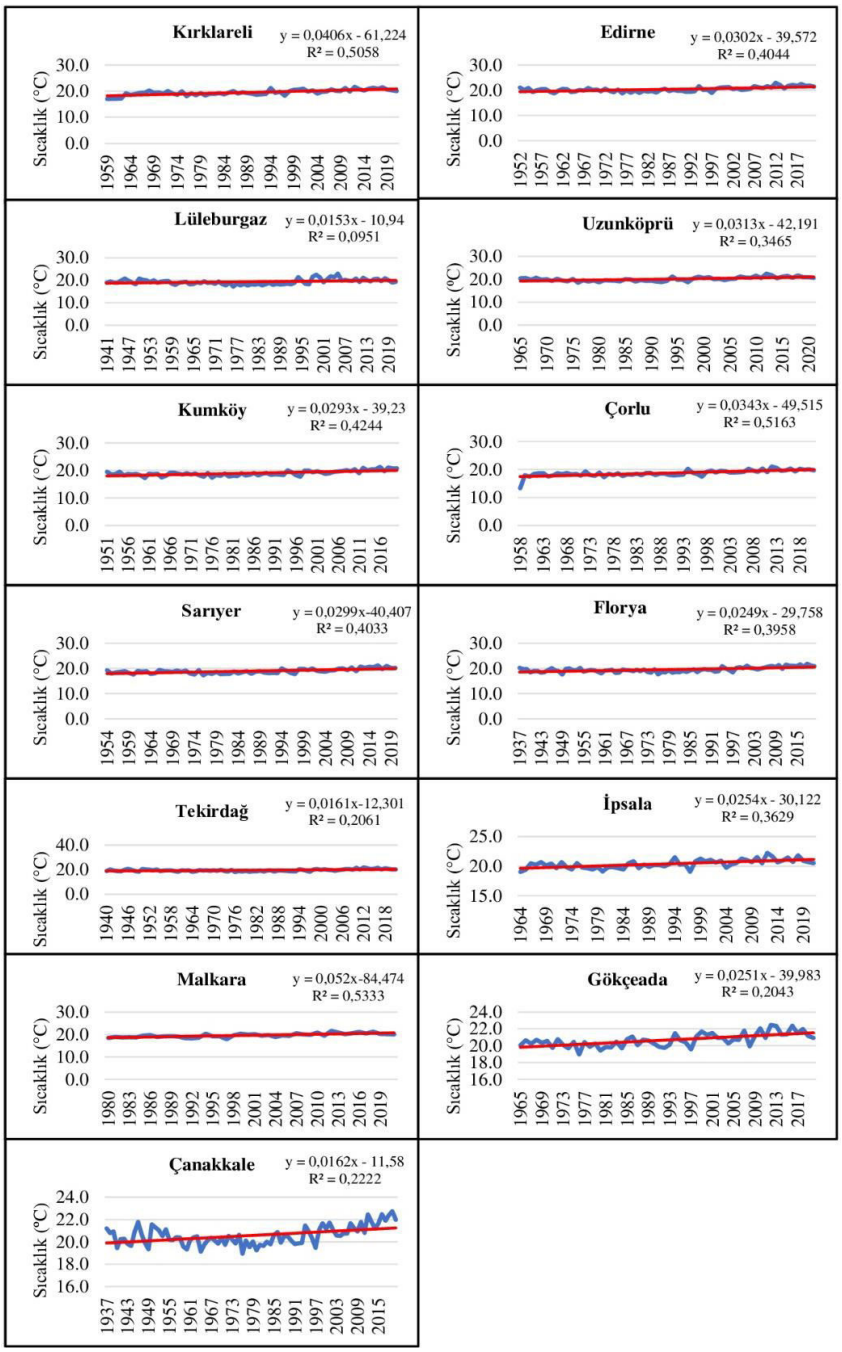
Tablo 7: Trakya Yarımadası'nda Nisan-Eylül Dönemi Sıcaklıklarının Trend Değerleri.

İstasyon Adı	Mann-Kendall P (Value) (α=0,05)		Kendall'ın Tau		Sen'in Trend Eğimi	
Kırklareli	**<0,0001**	●	0,497	✚	0,039	✚
Edirne	**<0,0001**	●	0,420	✚	0,031	✚
Lüleburgaz	**0,001**	●	0,285	✚	0,027	✚
Uzunköprü	**<0,0001**	●	0,388	✚	0,031	✚
Kumköy	**<0,0001**	●	0,437	✚	0,029	✚
Çorlu	**<0,0001**	●	0,517	✚	0,033	✚
Sarıyer	**<0,0001**	●	0,419	✚	0,031	✚
Florya	**<0,0001**	●	0,413	✚	0,025	✚
Tekirdağ	**0,000**	●	0,280	✚	0,015	✚
İpsala	**<0,0001**	●	0,437	✚	0,025	✚
Malkara	**<0,0001**	●	0,532	✚	0,049	✚
Gökçeada	**<0,0001**	●	0,436	✚	0,030	✚
Çanakkale	**<0,0001**	●	0,295	✚	0,016	✚

● Anlamlı ✚ Artış

Şekil 12: Trakya Yarımadası'nda Nisan-Eylül Dönemi Ortalama Sıcaklıklarının Trend Haritası

Şekil 13: Trakya Yarımadası'nda Nisan-Eylül Dönemi Ortalama Sıcaklıklarının Eğilim Grafikleri.

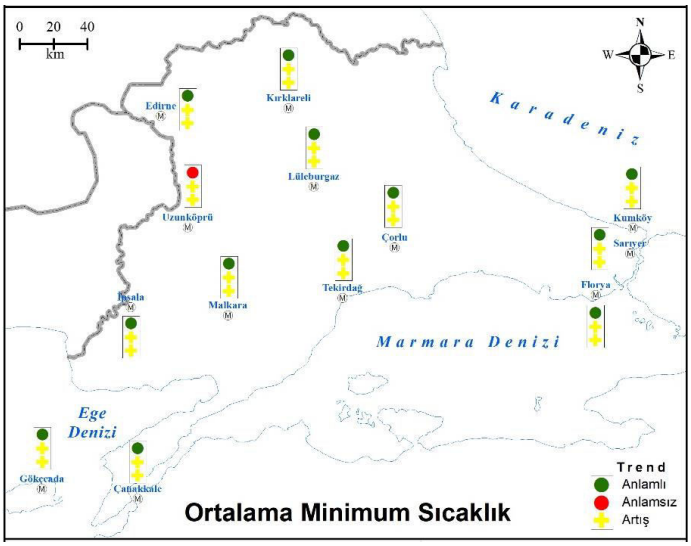
3.7. Ortalama Minimum Sıcaklıkların Trend Analizi

Trakya Yarımadası'nda ortalama minimum sıcaklıklar Uzunköprü haricindeki bütün istasyonlarda artış yönünde anlamlı bir trend sergilemektedir (Tablo 8, Şekil 14, Şekil 15). Uzunköprü'de ortalama minimum sıcaklıklardaki artış trendi anlamsız olarak tespit edilmektedir. Öte yandan Kırklareli, Edirne, Çorlu, Sarıyer, Florya, Tekirdağ, İpsala, Malkara ve Çanakkale'de pozitif yönlü trendin daha belirgin olduğu ortaya çıkmaktadır.

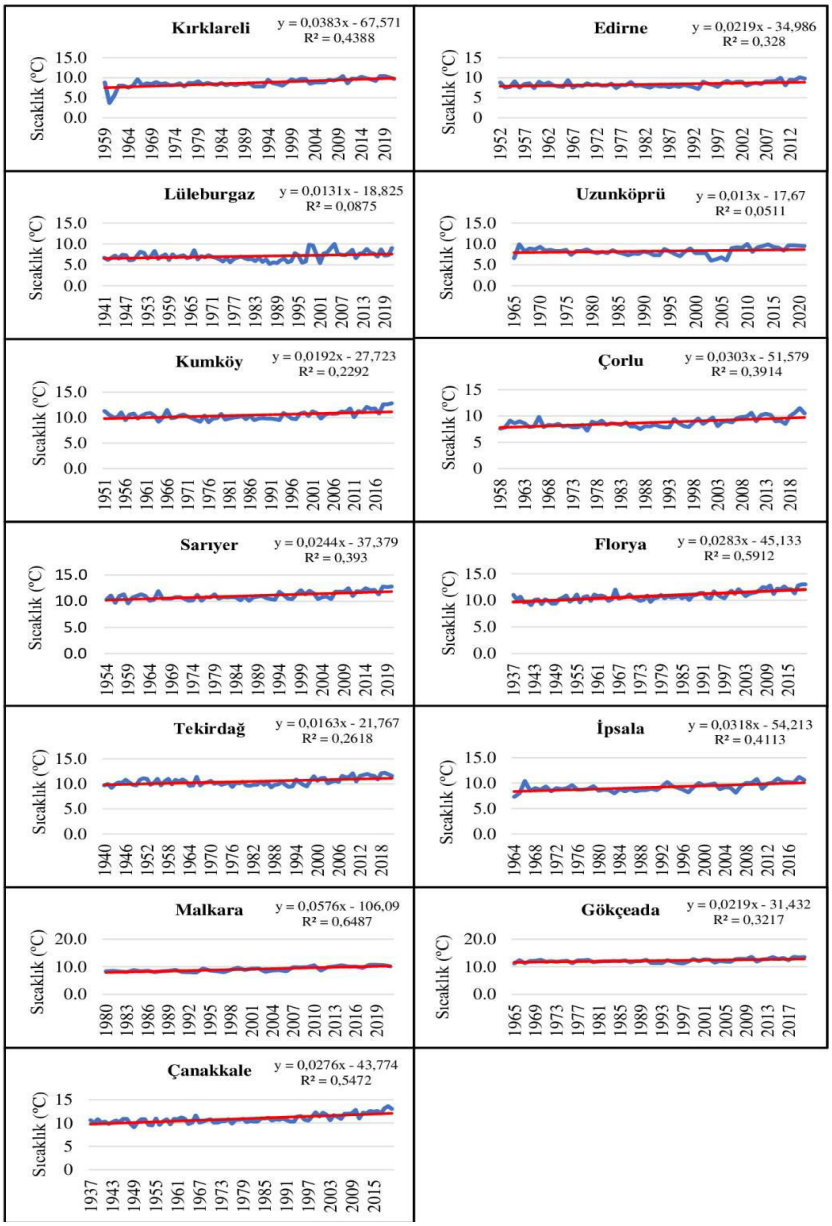
Tablo 8: Trakya Yarımadası'nda Ortalama Minimum Sıcaklıkların Trend Değerleri.

İstasyon Adı	Mann-Kendall P (Value) (α=0,05)		Kendall'ın Tau		Sen'in Trend Eğimi	
Kırklareli	**<0,0001**	●	0,517	+	0,033	+
Edirne	**<0,0001**	●	0,375	+	0,022	+
Lüleburgaz	**0,040**	●	0,174	+	0,014	+
Uzunköprü	0,230	●	0,111	+	0,013	+
Kumköy	**0,001**	●	0,276	+	0,018	+
Çorlu	**<0,0001**	●	0,428	+	0,029	+
Sarıyer	**<0,0001**	●	0,406	+	0,025	+
Florya	**<0,0001**	●	0,582	+	0,029	+
Tekirdağ	**<0,0001**	●	0,313	+	0,015	+
İpsala	**<0,0001**	●	0,454	+	0,033	+
Malkara	**<0,0001**	●	0,584	+	0,057	+
Gökçeada	**0,000**	●	0,347	+	0,021	+
Çanakkale	**<0,0001**	●	0,532	+	0,027	+

● Anlamlı ● Anlamsız + Artış

Şekil 14: Trakya Yarımadası'nda Ortalama Minimum Sıcaklıkların Trend Haritası

Şekil 15: Trakya Yarımadası'nda Minimum Ortalama Sıcaklıkların Eğilim Grafikleri.

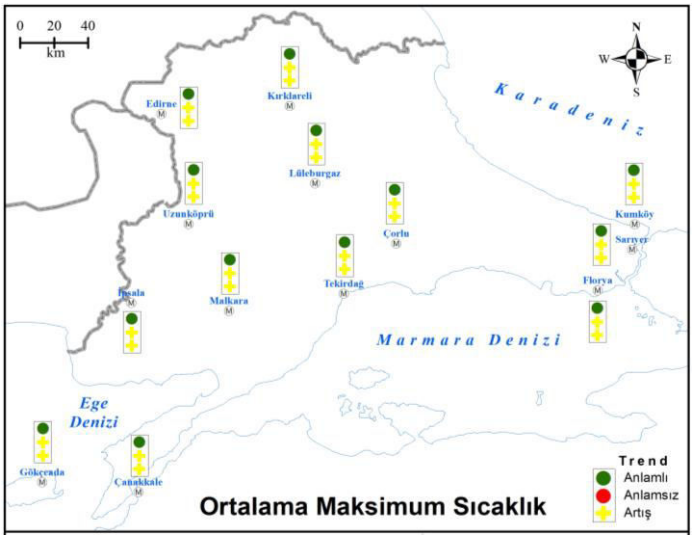
3.8. Ortalama Maksimum Sıcaklıkların Trend Analizi

Trakya Yarımadası'nda ortalama maksimum sıcaklıklarda kuvvetli bir artış trendi görülmektedir (Tablo 9, Şekil 16, Şekil 17). Bütün istasyonlarda pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir trend vardır. Mann-Kendall Testine göre p değeri Edirne, Lüleburgaz, Uzunköprü, Kumköy, Çorlu, Sarıyer, Florya, Tekirdağ, İpsala, Malkara ve Gökçeada'da p<0,0001, Kırklareli'de p<0,000 ve Çanakkale'de p=0,007 olarak bulunmuştur.

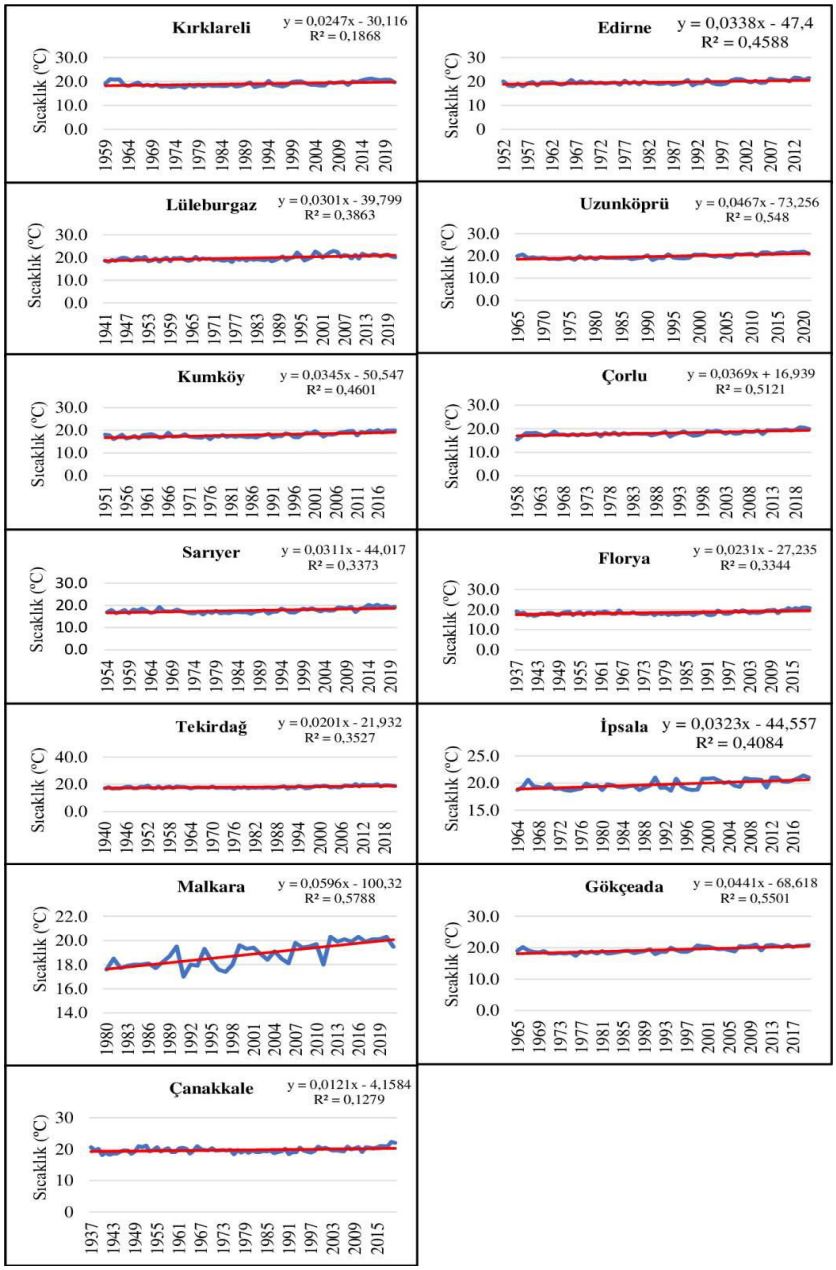
Tablo 9: Trakya Yarımadası'nda Ortalama Maksimum Sıcaklıkların Trend Değerleri.

İstasyon Adı	Mann-Kendall P (Value) (α=0,050)		Kendall'ın Tau		Sen'in Trend Eğimi	
Kırklareli	**0,000**	●	0,321	✚	0,029	✚
Edirne	**<0,0001**	●	0,457	✚	0,033	✚
Lüleburgaz	**<0,0001**	●	0,417	✚	0,034	✚
Uzunköprü	**<0,0001**	●	0,532	✚	0,049	✚
Kumköy	**<0,0001**	●	0,462	✚	0,036	✚
Çorlu	**<0,0001**	●	0,517	✚	0,039	✚
Sarıyer	**<0,0001**	●	0,380	✚	0,032	✚
Florya	**<0,0001**	●	0,355	✚	0,021	✚
Tekirdağ	**<0,0001**	●	0,385	✚	0,019	✚
İpsala	**<0,0001**	●	0,413	✚	0,032	✚
Malkara	**<0,0001**	●	0,583	✚	0,062	✚
Gökçeada	**<0,0001**	●	0,538	✚	0,046	✚
Çanakkale	**0,007**	●	0,202	✚	0,011	✚

● Anlamlı ✚ Artış

Şekil 16: Trakya Yarımadası'nda Ortalama Maksimum Sıcaklıkların Trend Haritası

Şekil 17: Trakya Yarımadası'nda Maksimum Ortalama Sıcaklıkların Eğilim Grafikleri.

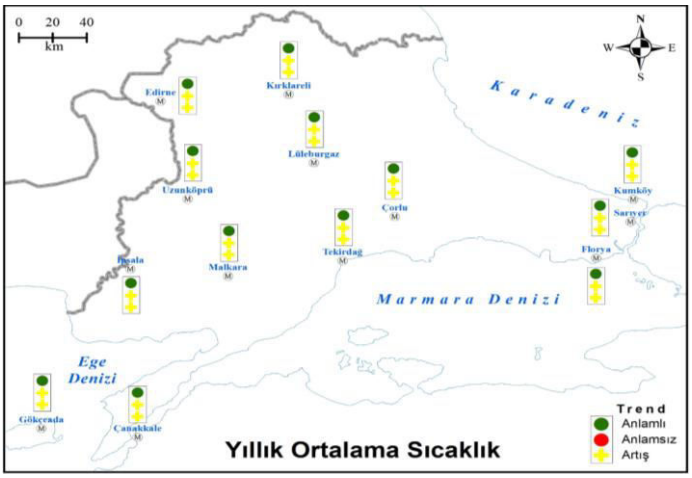
3.9. Yıllık Ortalama Sıcaklıkların Trend Analizi

Trakya Yarımadası'ndaki bütün istasyonların yıllık ortalama sıcaklık değerlerinde p=0,05 anlamlılık seviyesine göre pozitif yönlü ve anlamlı bir eğilim görülmektedir (Tablo 10, Şekil 18, Şekil 19). Kırklareli, Edirne, Uzunköprü, Çorlu, Florya, İpsala, Malkara ve Gökçeada'da yıllık ortalama sıcaklıklardaki p<0,0001 düzeyindeki istatistiki anlamlılık seviyesi, sıcaklık artış eğiliminin daha güçlü olduğunu göstermektedir. Yıllık ortalama sıcaklıklardaki en zayıf artış trendi Lüleburgaz (p=0,019) meteoroloji istasyonuna aittir.

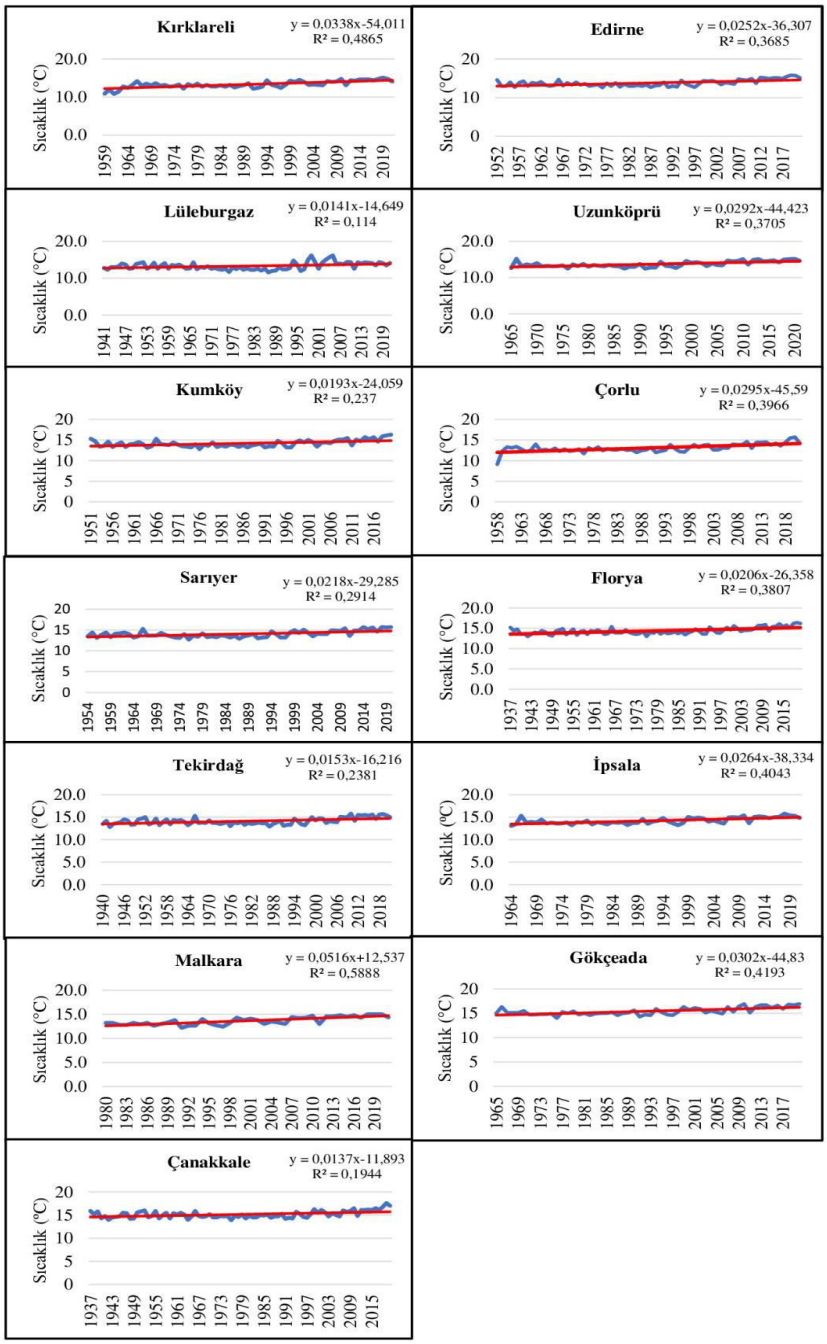
Tablo 10: Trakya Yarımadası'nda Yıllık Ortalama Sıcaklıklarının Trend Değerleri.

İstasyon Adı	Mann-Kendall P (Value) (α=0,05)		Kendall'ın Tau		Sen'in Trend Eğimi	
Kırklareli	**<0,0001**	●	0,476	✚	0,033	✚
Edirne	**<0,0001**	●	0,387	✚	0,026	✚
Lüleburgaz	**0,019**	●	0,200	✚	0,017	✚
Uzunköprü	**<0,0001**	●	0,410	✚	0,032	✚
Kumköy	**0,000**	●	0,295	✚	0,020	✚
Çorlu	**<0,0001**	●	0,405	✚	0,027	✚
Sarıyer	**0,000**	●	0,323	✚	0,022	✚
Florya	**<0,0001**	●	0,409	✚	0,020	✚
Tekirdağ	**0,000**	●	0,289	✚	0,014	✚
İpsala	**<0,0001**	●	0,437	✚	0,028	✚
Malkara	**<0,0001**	●	0,557	✚	0,051	✚
Gökçeada	**<0,0001**	●	0,439	✚	0,031	✚
Çanakkale	**0,000**	●	0,276	✚	0,013	✚

● Anlamlı ✚ Artış

Şekil 18: Trakya Yarımadası'nda Yıllık Ortalama Sıcaklıkların Trend Haritası

Şekil 19: Trakya Yarımadası'nda Yıllık Ortalama Sıcaklıkların Eğilim Grafiği.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Trakya Yarımadası'nın mevsimlik, altı aylık (ekim-mart, nisan-eylül) ve yıllık ortalama sıcaklıkları ile ortalama minimum ve maksimum sıcaklıklarının trend analizlerinin değerlendirildiği bu çalışmada, meteoroloji istasyonlarının tamamında artış yönünde (anlamlı/anlamsız) bir trend olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yine bütün meteoroloji istasyonlarının ilkbahar ve yaz mevsimlerinin ortalama sıcaklıklarında, nisan-eylül ayları arasındaki altı aylık dönemin ortalama sıcaklıklarında, ortalama maksimum ve yıllık ortalama sıcaklıklarında istatistiksel olarak pozitif yönlü anlamlı bir trend bulunmaktadır. Özellikle yaz mevsimi ile nisan- eylül dönemi ve yıllık ortalama maksimum sıcaklıklarında pozitif eğilimin daha kuvvetli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ekim-mart dönemi ortalama sıcaklıklarında sadece Lüleburgaz'da ve ortalama minimum sıcaklıklarında sadece Uzunköprü'de pozitif yönlü fakat anlamsız bir trend bulunmaktadır. Diğer istasyonlardan farklı olarak Lüleburgaz ve Uzunköprü'de pozitif yönlü anlamsız bir trendin ortaya çıkmasında yerel coğrafi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Kış (Lüleburgaz, Kumköy, Sarıyer, Çanakkale anlamsız) ve sonbahar (Kumköy, Sarıyer, Tekirdağ, Çanakkale anlamsız) mevsimlerinin ortalama sıcaklıklarında da bir artış eğiliminin görüldüğü fakat bu artış eğiliminin diğer mevsimlere göre zayıf kaldığı tespit edilmektedir. Bununla birlikte sonbahar ve kış sıcaklık ortalamalarındaki artış

eğiliminin daha az olmasında, ekim ayından itibaren bölgeyi etki altına almaya başlayan soğuk hava kütlelerinin (cP ve mP), Artik Salınımı'nın (NAO) ve zaman zaman sokulan ekstrem soğuk hava dalgalarının iklim şartları üzerindeki etkileri olarak değerlendirilebilir.

Diğer taraftan çalışmada 13 meteoroloji istasyonu için toplam 117 analiz yapılmıştır. Bu analizlerden 107 tanesinin (%91,5) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir eğilime sahip olduğu, 10 (%8,5) tanesinin yine pozitif yönlü fakat istatistiksel olarak anlamsız olduğu gözlenmiştir.

Trakya Yarımadası'nda ortalama hava sıcaklıklarının trend analizi ile ilgili bulgular önceki çalışmalar ile karşılaştırıldığında Gönençgil (2012), Türkeş (2012), Altunay (2016), Kale (2017), Yılmaz, (2019), Eroğlu (2021) ve Oruç'un (2021) bulgularıyla örtüşmektedir.

Meteoroloji istasyonlarında 1937- 2021 yılları arasında kalan ortalama hava sıcaklıkları eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda, küresel ısınmanın etkilerine koşut olarak Trakya Yarımadası'nda ortalama hava sıcaklıklarında dikkati çeken bir artış eğiliminin olduğu açıkça anlaşılan bir olgudur.

İklim parametrelerindeki eğilimler kuvvetlendikçe, ortaya çıkan olumsuz etkilerin boyutları da giderek artmaktadır. Bu nedenle Trakya Yarımadası'nda küresel ısınmanın etkisiyle sıcaklık ortalamalarında görülen anlamlı artış eğilimi ekolojik bozulmalar, vejetasyon sürelerinde değişiklik, kuraklık, çölleşme, orman yangınları, su kıtlığı, tarım ürünlerinde verim düşüklüğü, toprak erozyonu ve daha fazla elektrik enerjisi ihtiyacı gibi pek çok soruna da neden olacaktır. Söz konusu sorunlardan kaynaklanabilecek olumsuzlukların etkisini ortadan kaldırabilmek veya en aza indirebilmek için insan- doğal ortam ilişkisinin göz önünde bulundurulduğu bilimsel plan ve programlar çerçevesinde ilgili tedbirlerin hiç vakit kaybetmeden hayata geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Alexander, L.V., Zhang, X., Peterson, T.C., Caesar, J., Gleason, B., Klein Tank, A.M.G., Haylock, M., Collins, D., Trewin, B., Rahimzadeh, F., Tagipour, A., Rupa Kumar, K., Revadekar, J., Griffiths, G., Vincent, L., Stephenson, D.B., Burn, J., Aguilar, E., Brunet, M., Taylor, M., New, M., Zhai, P., Rusticucci, M. & Vazquez-Aguirre, J. L. (2006). "Global Observed Changes in Daily Climate Extremes of Temperature and Precipitation". Journal of Geophysical Research, 111: 1-22. http://dx.doi.org/10.1029/2005JD006290.
2. Altın, T. B. & Barak B. (2012). "Seyhan Havzası'nda 1970- 2009 Yılları Arasında Yağış ve Sıcaklık Değerlerindeki Değişmeler ve Eğilimler", Türk Coğrafya Dergisi, 58: 21-34.
3. Altunay, A. (2016). "Mann-Kendall-Sen Trend Yöntemi ile Türkiye'deki Klimatolojik Verilerin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
4. Ardel, A., Kurter, A. & Dönmez, Y. (1965). Klimatoloji Tatbikatı. İstanbul Üniversitesi Yayın No:1123, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 40, İstanbul.
5. Aydınözü, D. (2009). "Barındırdığı Bitki Varlığı Açısından Trakya'nın Karasallık Derecesi" Kastamonu Eğitim Dergisi 17 (1): 203-212.
6. Aykır, D. (2017). "Türkiye'de Ekstrem Sıcaklık İndislerinin Eğilimlerinde Şehirleşmenin Etkisi", Türk Coğrafya Dergisi, 69: 47-57.
7. Beşel, C. & Kayıkçı, E. T. (2016). "Meteorolojik Verilerin Zaman Serisi ve Tanımlayıcı İstatistikler ile Yorumlanması; Karadeniz Bölgesi Örneği", TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 13-14 Ekim 2016, Ankara, Türkiye.
8. Bogdanovic, J., Nikolayeva, L., Novikov, V., Siljic, A., Simonett, O., Egerer, H. & Sandei, P. C. (2012) Climate Change in the West Balkans, ENVSEC, Zoï Environment Network, ISBN: 978-2-940490-06-6. http://archive.zoinet.org/web/sites/default/files/publications/Climate-change-west-balkans.pdf, (Erişim tarihi:09.07.2022).
9. Cosun, F. & Karabulut, M. (2009). "Kahramanmaraş'ta Ortalama, Minimum ve Maksimum Sıcaklıkların Trend Analizi", Türk Coğrafya Dergisi, 53: 41-50.
10. Coşkun, S. (2020c). Akarçay Kapalı Havzası'nın Ortalama Sıcaklık ve Yağış Verilerinin Eğilim Analizi (Afyonkarahisar-Türkiye). Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies, 81: 533-547. http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.44156
11. Demircan, M., Demir, Ö., Atay, H., Eskioğlu, O., Yazıcı, B., Gürkan, H., Tuvan, A. & Akçakaya, A. (2014). "Türkiye'de Yeni Senaryolara Göre İklim Değişikliği Projeksiyonları", TÜCAUM VIII. Coğrafya

Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, 23-24 Ekim 2014, 109-118, Ankara, Türkiye.

12. Deniz, Z. A. & Uslan, E. (2018). "Ekstrem Soğuk Hava Dalgası: Ocak 2017", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(3): 761-773.
13. Erlat, E. (2016). İklim Sistemi ve İklim Değişmeleri (6. Baskı), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No 155, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
14. Eroğlu, İ. (2021). "Meriç Nehri Havzasında Sıcaklık ve Yağış Değerlerinin Dönemsel Trend Analizi". Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 23: 750-760.
15. Gönençgil, B. (2012). "Climate Characteristics of Thrace and Observed Temperature - Precipitation Trends". The Balkans at a Crossroads: Evaluating Past, Reading Present, Imagining Future (11-14 October 2012), Tirana. Bekir Çınar (Ed). Conference Proceeding Book. Vol.2 içinde (ss. 80-95). 24.01.2021 tarihinde http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=ibac-2012- albania-volume-ii-1. pdf adresinden erişildi.
16. Hanedar, A., Çağlar, F., Görgün, E., Konukçu, F., Altürk, B. & Albut, S. (2019). TR21 Bölgesi İklim Değerlendirmesi: Mevcut Durum ve Projeksiyonlar. (Ed: Fatih Konukçu, Selçuk Albut, Bahadır Altürk), TR 21 Trakya Bölgesinde İklim Değişikliğinin Etkileri ve Uyum Stratejileri, ss.1-22, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Toprak Ofset, Tekirdağ.
17. IPCC (2008). Climate Change 2007 Synthesis Report, The Intergovernmental Panel On Climate Change, ISBN 92-9169-122-4, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4_syr_full_report.pdf, (Erişim tarihi: 01.08.2022).
18. IPCC (2021). IPCC Sixth Assessment Report, Summary for Policymakers, The Intergovernmental Panel On Climate Change, https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM.pdf, (Erişim tarihi: 01.07.2022).
19. Kadıoğlu, M. (1997). "Trends in Surface Air Temperature Data Over Turkey", International Journal Of Climatology, 17: 511–520.
20. Kalaycı, S. & Kahya, E. (1998). "Susurluk Havzası Nehirlerinde Su Kalitesi Trendlerinin Belirlenmesi". Selçuk Üniversitesi, Turkish Journal of Engineering and Environmental Sciences, 22(6): 503-514.
21. Kale, S. (2017). "Climatic Trends in the Temperature of Çanakkale City, Turkey", Natural and Engineering Sciences, 2(3): 14-27.
22. Katipoğlu, O. M. & Acar, R. (2020). "İstatistiksel Homojenlik Testleri ile Akım Verilerindeki Değişim Noktasının İncelenmesi", (Ed. Bashar Ibrahım), Munzur 2. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı, 31 Mayıs 2020, UBAK Uluslararası Bilimler Akademisi, 97-109, Tunceli.
23. Kocaoğlu, E. & Çağlıyan, A. (2022). "Çanakkale Yağış Gözlem İstasyonlarının Homojenlik Durumu ve Yıllık Yağışların Trend Analizi". Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 32(2):391-408. http://dx.doi.org/10.18069/firatsbed.1050556.
24. Koç, D. E. & İkiel, C. (2017). "Trakya'da Vejetasyon Süreleri ve Değişimleri (1965-2011)". Journal of Human Sciences, 14(3): 2326-2344. doi:10.14687/jhs.v14i3.4726.
25. Mann, H. B. (1945). "Non-Parametric Tests Against Trend", Econometrica, 13(3): 245- 259.
26. Oruç, S. (2021). "Climate Extreme Indices Derived from Observed Daily Temperature Data Over Three Cities of Thrace Region, Turkey", 4 th International Conference of Contemporary Affairs in Architecture and Urbanism (ICCAUA-2021) 20-21 May 2021, 711-720, Alanya-Turkey. http://dx.doi.org/10.38027/ICCAUA2021107N1.
27. Önol, B., & Semazzi, F. H. M. (2009). Regionalization of Climate Change Simulations over the Eastern Mediterranean. Journal of Climate, 22:1944–1961. http://dx.doi.org/10.1175/2008jcli1807.
28. Özşahin, E. & Eroğlu, İ. (2018). "Trakya Yarımadası'nın Jeomorfometrik Özellikleri", Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi,1: 87-98.
29. Partal, T. (2002). "Türkiye Yağış Verilerinin Trend Analizi", Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

30. Pettitt, A. N. (1979). "A Non-Parametric Approach to the Change-Point Problem", Applied Statistics, 28(2):126-135. http://dx.doi.org/10.2307/2346729.

31. Sen, P. K. (1968). "Estimates of the Regression Coefficient Based on Kendall's Tao", Journal of the American Statistical Association, 63 (324):1379-1389.

32. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2018). Türkiye'nin Yedinci Ulusal Bildirimi, https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/yed-nc--ulusal-b-ld-r-m-20190909092640.pdf, (Erişim tarihi:09.07.2022).

33. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2022). Meteoroloji Genel Müdürlüğü Rasat Verileri, Ankara.

34. Trbića, G., Popova, T. & Gnjatoa, S. (2017). "Analysis of Air Temperature Trends in Bosnia and Herzegovina", Geographica Pannonica, 21(2): 68-84, http://dx.doi.org/10.18421/GP21.02-01.

35. Türkeş, M. (1995). "Türkiye'de Yıllık Ortalama Hava Sıcaklıklarındaki Değişimlerin ve Eğilimlerin İklim Değişikliği Açısından Analizi", Çevre ve Mühendis, 9: 9-15.

36. Türkeş, M. (2008). "Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler". İklim Değişikliği ve Çevre, 1: 26-37.

37. Türkeş, M. (2012). "Türkiye'de Gözlenen ve Öngörülen İklim Değişikliği, Kuraklık ve Çölleşme", Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 4(2): 1-32.

38. Türkeş, M., Sümer, U. M.& Demir, İ. (2002). "Re-Evaluation of Trends and Changes in Mean, Maximum and Minimum Temperatures of Turkey for the Period 1929-1999", International Journal of Climatology, 22: 947-977. http://dx.doi.org/10.1002/joc.777.

39. Türkeş, M. & Erlat, E. (2008). "Influence of the Arctic Oscillation on the Variability of Winter Mean Temperatures in Turkey" Theoritical and Applied Climatology, 92: 75-85. http://dx.doi.org/10.1007/s00704-007-0310-8.

40. Türkeş, M. & Deniz, Z. A. (2011). "Güney Marmara Bölümü'nün (Kuzey Batı Anadolu) Klimatolojisi ile Yağış ve Akım Dizelerinde Gözlenen Değişimler ve Eğilimler", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8 (1): 1579-1600.

41. URL 1: https://www.xlstat.com/en/download, (Erişim tarihi:09.07.2022).

42. Ülke, A. & Özkoca, T. (2018). "Sinop, Ordu ve Samsun İllerinin Sıcaklık Verilerinde Trend Analizi", Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 8(2): 455-463. http://dx.doi.org/10.17714/gumusfenbil.351294.

43. Vuković, A.& Mandić, M. V. (2018). Study on Climate Change in the Western Balkans Region. Printline D.O.O., Sarajevo, ISBN: 978-9926-402-09-9. https://docslib.org/doc/4931511/study-on-climate-change-in-the-western-balkans-region, (Erişim tarihi:09.07.2022).

44. Yılmaz, E. (2019). "Türkiye'de Aylık Sıcaklık ve Aylık Sıcaklık Farklarındaki Eğilimler ve Sıcaklık Eğilim Grupları", Journal of Human Sciences, 16(2): 392-427. http://dx.doi.org/10.14687/jhs.v16i2.5561.

45. Yılmaz, A. (2021). "Muğla'da Sıcaklık Verilerinin Trend Analizi" Turkish Studies-Social, 16(5): 1871-1896. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.49295.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
OPEN ACCESS
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Humanities and Social Sciences

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3145-3159

Arrival
15 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64625
Article Serial Number
29

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64625

How to Cite This Article
Kızılok, F. (2022). "Uzaktan Eğitimin Öğrenci Başarısı Üzerine Etkileri ve Uzaktan Eğitimin Etkililiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3145-3159

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Uzaktan Eğitimin Öğrenci Başarısı Üzerine Etkileri ve Uzaktan Eğitimin Etkililiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Effects of Distance Education on Student on Success and Teacher's Opinions on the Effectiveness of Distance Education

Fulya Kızılok [1]

[1] Öğretmen., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi, Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın amacı öğretmen görüşleri doğrultusunda uzaktan eğitim süreçlerinin etkililiğini belirlemektir.Nitel araştırma yöntemi ve durum çalışması deseninde yürütülen bu çalışmaya ilkokul ve ortaokullarda görev yapan toplam 20 öğretmen katılmıştır. Araştırmanın katılımcılarının belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme kullanılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacı tarafından ilgili alan yazına ve araştırmanın amaçlarına uygun olarak hazırlanmış yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre; uzaktan eğitimin uygulanması sürecinin öğrenci başarısını olumsuz olarak etkilediği, uzaktan eğitim sürecinde kaynakların etkili olarak kullanılmadığı, Uzaktan eğitimin etkililiğinin amaç ve içerik boyutlarının geliştirilmesi gerektiği, uzaktan eğitimdeki verimi artırabilmek için bütün öğrencilerin internete erişimlerinin sağlanması gerektiği, uzaktan eğitimdeki etkililiğin artırılması için belirlenen hedef kazanımlara ulaşılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiği, eğitimde her öğrencinin gerekli teknolojiye sahip olmasının sağlanması ile gerektiği, eğitimde teknolojinin amaç doğrultusunda kullanıldığı, mevcut eğitim sistemi olan (EBA)'nın etkin bir uygulama olarak görüldüğü, MEB'in uzaktan eğitim sistemini bütün öğrencilerin aktif olarak katılımlarını ve ulaşmalarını sağlayabilecek şekilde tasarlaması gerektiği, uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin öğrencilerine hem iyi bir rehber olmaları hem de liderlik etmeleri gerektiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Uzaktan Eğitim,Etkili Öğrenme, Durum Çalışması

ABSTRACT

The aim of this research is to determine the effectiveness of distance education processes in line with the opinions of teachers. A total of 20 teachers working in primary and secondary schools participated in this study, which was carried out in a qualitative research method and case study design. Easily accessible sampling, one of the purposive sampling methods, was used to determine the participants of the study. In the collection of research data, a semi-structured interview form prepared by the researcher in accordance with the relevant literature and the aims of the research was used. Descriptive analysis was used in the analysis of the data.

According to the results of the research; The implementation of distance education negatively affects student achievement, the resources are not used effectively in the distance education process, the purpose and content dimensions of the effectiveness of distance education should be improved, all students should be provided with internet access in order to increase the efficiency in distance education. Necessary arrangements should be made, it is necessary to ensure that every student has the necessary technology in education, technology is used for the purpose in education, the current education system (EBA) is seen as an effective application, the distance education system of the Ministry of Education should be actively participated and reached by all students. It is seen that teachers should be a good guide and lead their students in the distance education process.

Keywords: Teacher, Distance Education, Effective Learning, Case Study

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Toplumların farklılaşmasında gelişen ve değişen teknolojinin etkileri görülmektedir ve toplumların teknolojiden kopuk olması düşünülemez. Toplumun teknolojiden etkilenmesi sürecinden eğitimde nasibini almaktadır. Çünkü toplumun, bireyin ve eğitimin bir bütünlük içinde gelişimini sürdürdüğü ve değişimi gerçekleştirdiği görülmektedir. Uzaktan eğitim için eğitimde bir devrim süreci denilebilir.

Uzaktan eğitim ile birlikte geleneksel yüz yüze yapılan eğitim farklı bir zenginlik kazanmış ve eğitim daha bireysel, geçerli, ulaşılabilir ve ekonomik hale gelmiştir. Küresel eğitimin kazandırdığı sınırların kaldırıldığı bir eğitim sisteminin gelmesi olmuştur. Bilgi ve bilgiye erişim sınırlandırılmamalıdır. Bu durumda uzaktan eğitimin, küresel eğitim için vazgeçilmezliği söz konusu olmaktadır (Kaya,1996).

Çağımızda teknolojinin hızlı gelişiminin beraberin bilgi teknolojilerinde, bilgiye erişimde, bilgi birikiminde de baş döndürücü hızlı gelişmeleri getirmiştir. Bunun sonucu olarak insanların bilgiyi daha hızlı ve kolay bir şekilde edinebilmeleri sağlamış, insanlar bireysel ve hayat boyu öğrenme becerileri konusunda aktif kullanıcılar ve bağımsız öğrenebilen bireyler haline gelmişlerdir. Hızla gelişen teknoloji sayesinde bireylerin edinmek istedikleri

bilgiye kolay ve hızlı bir şekilde ulaşabilmekte ve bireyler sürekli devinimsel ve kendisini güncelleyen bilgi karşısında, kendisini ve bilgilerini revize edebilmekte ve sahip olduğu bilgiyi yenilenen bilgiler ile değiştirerek kendisini geliştirip, değişimler karşısında kendisini canlı tutabilmektedir. Uzaktan eğitim sürecinin hızlanmasında en önemli rolü teknolojinin gelişmesi üstlenmiştir. İletişim konusu mektupla başlayan bir süreç olarak kabul edildiğinde günümüzde intereaktif bir hal almıştır. Tüm bu anlatılanlar dikkate alındığında, gelecekte eğitim anlayışının uzaktan eğitim olacağı konusunun irdelenmesi ve değerlendirilmesi için bu araştırmanın gerekliliği ve önemi vurgulanmaktadır. Teknolojinin gelişimi ile doğru orantılı olan uzaktan eğitim programlarının değerlendirilmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. Teknolojinin hızlı gelişimi ve beraberinde getirdiği gelişimler, eğitimcilerin; eğitime yeni bir yüz kazandırmaların ve yapısının yeniden şekillenmesini, yeni eğitim öğretim programlarının teknolojik destekli olarak eğitim anlayışının geliştirilmesini ve teknolojik destekli öğrenme-öğretme modellerini geliştirmeleri konusunda, eğitimcileri zorunlu bırakmıştır (İşman, 2011). Bunların yanı sıra teknolojik gelişmeler, bilgiye ulaşılması noktasında da eğitim anlayışını etkilemiş ve eğitimin yapısında bir takım köklü değişikliklerin yapılmasına neden olmuştur. Bunların sonucunda ise, teknolojinin getirilerinden olan bilgisayarlar, tabletler, internet, akıllı tahta… gibi bir çok iletişimde kullanılan medya materyalleri, eğitim kurumlarının ve öğrenme-öğretme ortamlarını ile eğitim örgütlerinin eğitim süreçlerine dahil olmuştur.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte teknolojik araçlar, eğitim sürecinde bilgi ve bilgiye erişim konusunda birçok fayda ve kolaylıklar sağlamaktadır. Böylece günümüzde her geçen gün artarak devam eden eğitim talebinin karşılanabilmesi, daha büyük kitlelerin eğitime erişimlerinin sağlanabilmesi, farklı nedenlerden dolayı eğitim kurumlarına gidemeyen öğrencilerin eğitim hizmetlerinden faydalanabilmelerini sağlayabilmek gibi çok çeşitli nedenlerden dolayı bir arayış içine girilmiş ve bunun sonucunda ise internet tabanlı öğrenme, e-öğrenme gibi değişik eğitim modelleri ortaya çıkıp gelişmeye başlamıştır (Yalın, 2005).

Uzaktan eğitim anlayışının kabullenilmesi için birçok neden söz konusudur. Asıl neden olarak; nüfusun hızlı artışı ile doğru orantılı olarak eğitim talebinin de artış göstermesidir. Ellen ve Segman (2008) tarafından yapılan çalışmalar, online (çevrimiçi) uzaktan eğitim sisteminin hızla geliştiğini göstermiştir. 2007 yılından 2008 yılına kadar en az bir online eğitim kursu alan öğrencilerin oranında %12'lik bir artış olduğu söylenmiştir. 2014-2015 yılında ise online eğitim alan öğrenci sayısının 18.5 milyonun üzerinde olması beklenmekte ve ilerleyen yıllarda ise büyümenin hızla devam edeceği vurgulanmıştır (Nelley ve Tucker, 2010).

Son yıllara bakıldığında, teknolojik ve dijitalleşme çağının bir getirisi olarak ve eğitim-öğretim sürecinin en önemli konusu olan ve çok fazla araştırmanın ve projenin konusu olacak şekilde karşımıza çıkan ve incelenen uzaktan eğitim konusudur ve bu konunun önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Teknolojik gelişmeler insanın hayatını kolaylaştırdığı kadar zorlaştırabilmektedir. Bu pencereden bakıldığı zaman, teknolojik kökenli uzaktan eğitim sistemlerinde de bir takım eksik yönler görülmektedir. Bu nedenle uzaktan eğitim sistemleri konulu ile ilgili olarak ülkemizde eğitim örgütlerinin ve eğitim sürecindeki bireyleri görüşleri de alınarak değerlendirmeler yapılması gerekmektedir.

Araştırmada problem cümlemiz uzaktan eğitim sürecinin etkililiğine ilişkin öğretmenlerin görüşleri nelerdir? sorusuna yanıt aramaktır.

1.2. Amaç

Araştırmanın amacı, öğretmen görüşleri doğrultusunda uzaktan eğitim süreçlerinin etkililiğini belirlemektir.Bu araştırmada alt problemler olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Öğretmenlerin;

- ✓ Uzaktan eğitimin uygulama sürecinde öğrenci başarısına etkisi nasıldır?
- ✓ Uzaktan eğitimde verilen eğitimin verimliliği ve kaynakların etkili kullanımı nasıl değerlendirilmektedir?
- ✓ Uzaktan eğitimin etkililiğinin amaç ve içerik boyutları nasıl geliştirilir?
- ✓ Uzaktan eğitimin etkililiğinin öğrenme-öğretme süreci boyutları nasıl geliştirilir?
- ✓ Uzaktan eğitimin etkililiğinin değerlendirme boyutları nasıl geliştirilir?
- ✓ Eğitimde teknolojik destek nasıl olmalıdır? Eğitimde teknoloji nasıl kullanılmalıdır?
- ✓ Mevcut uzaktan eğitim sistemi (EBA) nasıl değerlendiriyorsunuz?
- ✓ Sizce uzaktan eğitim sistemi (EBA) nin eksiklikleri ve iyi yönleri nelerdir?
- ✓ Sizce MEB uzaktan eğitim sistemini nasıl tasarlamalıdır?

1.3 Araştırmanın Önemi

Pandemi dönemine girilmesi nedeniyle uzaktan eğitimin önemi bir kat daha artmıştır. Öğretmenlerin teknolojik yetkinliklerini artırarak kendilerini uzaktan eğitime hazırlamaları ve öğrencilere daha verimli ders anlatmaları elzem bir durum haline gelmiştir. Araştırmadan sağlıklı sonuçlar alabilmek için, öğretmenlerden görüşler alınmıştır. Bu değerlendirme sonucunda elde edilen bulgularla sistemin artı ve eksi yönlerinin tespitinin sağlanması amaçlanmıştır.

Toplumsal ihtiyaçlar ve bireylerin ihtiyaçlarındaki farklılaşmalar da teknolojinin ve bilişimin hızla gelişmesinde etkili olmuştur. Gelişen teknolojinin birçok alanı etkilediği gibi eğitim alanında da büyük bir etkiye sahiptir. İnsanlar zamana ve mekana vermiş oldukları önemin artması sonucu, insanların bu ihtiyaçlarının giderilmesi nedeniyle eğitim anlayışında da uzaktan eğitimin gelişimi hız kazanmaya başlamıştır. Tüm bu hızlı gelişim ve değişim süreci göz önünde bulundurulduğunda, geleceğin eğitim anlayışının uzaktan eğitim olacağından, uzaktan eğitimin öneminin ve gerekliliğinin ortaya çıkarılması, bu araştırmanın önemini ortaya çıkarmaktadır. Uzaktan eğitim sisteminin hızla gelişen ve yaygınlaşan bir eğitim sistemi olarak değerlendirilmesinden sağlıklı sonuçlar alınabilmesi için, eğitim sisteminin içinde yer alan bireylerden (öğretim elemanları, öğretmenler ve öğrenciler gibi) görüşler alınmıştır. Söz konusu değerlendirme sonucu elde edilen bulgular ile uzaktan eğitim sisteminin artı ve eksi yönlerinin neler olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır.

1.4. Varsayımlar

Araştırmamızın planlanıp yürütülmesinde aşağıdaki sayıltılardan hareket edilecektir. Bunlar;

- ✓ Seçilen örneklemler evreni temsil etmektedir.
- ✓ Araştırmaya katılan öğretmenlerin bilgileri, birikimleri ve tecrübeleri yeterlidir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma,

- ✓ Bu araştırma, 2021-2022 Eğitim ve Öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı okullarında görevli öğretmenler ile sınırlıdır.
- ✓ Veri toplamada kullanılan ölçek maddeleri ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Eğitim: Ertürk'e (1972) göre eğitim; bireyin kendi yaşantısında istendik yönde davranış değişikliği meydana getirme veya yeni davranışlar kazandırma sürecidir.

Öğretmen: Resmi ya da özel bir eğitim kurumunda çocukların, gençlerin ya da yetişkinlerin istenilen öğrenme yaşantıları kazanmalarına rehberlik eden ve yön veren kişi(Fidan ve Erden, 1994, s.75).

Uzaktan Eğitim: Bireylere kendi kendilerine öğrenme imkânının sağlandığı, geleneksel eğitime göre daha esnek ve birey koşullarına uyarlanabilir bir eğitimdir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Eğitim, Teknoloji ve Eğitim Teknolojisi

Alanyazında eğitim konusunda birçok tanım yapılmaktadır. Ertürk (1994)'e göre eğitim; bireyin davranış biçimlerinde, kendi yaşamı gereği istendik yönde oluşan, kalıcı iz bırakabilen tutum değişiklikleri iken Sönmez (2011)' e göre ise eğitim en kapsamlı tanımı ile bir kültürlenme sürecidir. Eğitimin tanımı içinde yer alan yaşantı kelimesinin anlamı ise, bireyin, diğer bireyler ile veya çevresindekiler ile birlikte gerçekleştirmiş olduğu etkileşimin sonucunda elde ettiği farklı davranış biçimleri ve kazanımlarıdır (Ertürk, 1975).

Eğitimin tanımı içerisinde yer alan başka bir kavram olan davranış ise bireylerin çevresinden gelen uyarıcılara karşı gösterdiği tepkilerdir (Sönmez, 2004).

Bütün bu tanımlardan yola çıkarak eğitimi farklı kuramcıların, felsefi akımların, uzmanların ve kişilerin farklı yönleriyle ele aldıkları ve farklı açılardan yorumladıkları görülmektedir. Yani eğitim bir süreci kapsar ve bu sürecin en önemli unsuru insandır. Bir toplumda bireyler ne kadar iyi eğitim alırlarsa toplum o denli sağlıklı olur ve geleceğe yönelik daha sağlam temeller atarak güvenle bakabilirler.

Öğretim mefhumu, öğrencinin gelişimini hedefleyen ve öğrencide öğrenme sürecinin başlatılarak sürdürülebilmesi ve öğrenmenin gerçekleştirilebilmesi amacıyla tasarlanmış planlı faaliyetler bütününden oluşan bir süreçtir (Açıkgöz, 2000). Eğitim mefhumu kelimesi genellikle eğitim kavramı ile karıştırılmakta ve eğitim kelimesinin

yerine kullanılmaktadır. Fakat farklı şeylerdir. Yani öğretim; eğitim sürecindeki bir takım etkinliklerin ve faaliyetlerin bütününden oluşmaktadır. Bir diğer deyişle öğretim; "Öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyin gerçekleşmesi yönündeki istendik davranış değişikliklerini kazanıp, geliştirmesi amacıyla uygulanabilen tüm etkinliklerin ve faaliyetlerin kapsandığı bir süreçtir (Varış, 1991).

2.2. İnternet Tabanlı Öğrenme

Bilginin ve kitlesel iletişimin sıklıkla kullanıldığı çağımızda, bilgi ve kitlesel iletişim teknolojilerinin hızla artması sonucu bilgi biriminden faydalanılması konusu daha fazla önem arz etmeye başlamıştır. Küreselleşen günümüz dünyasında bilgiye ulaşma teknolojilerinin getirdiği yenilikler içinden en önemlisi kuşkusuz ki internettir.

İnternet için her ne kadar bir iletişim, tanıtım, halkla ilişkiler, ticaret, kültür ve sanat ortamı gibi bir yaklaşım söz konusu olsa da, bütün bunların yanı sıra internet eğitimde ve öğrenmede sürekliliğin olduğu, bireysel veya ortak çalışmalarda uzaktan çalışma imkanının sunulduğu bir ortamdır (Akgül, 2000).

İnternet, bilgisayarların birbirlerine bağlanması sonucunda oluşan dünyanın en büyük bilgi kütüphanesidir. İnternet aracılığıyla bireyler oldukça çabuk ve hızlı bir şekilde ihtiyaç duydukları bilgiye ulaşmaktadır.

Bireylerin bilgiye erişebilme, bilgiyi paylaşma, üretme ve saklama gereksinimleri sonucunda meydana çıkan ve git gide büyüyerek devasa bir iletişim ağı haline gelen internet, sunduğu bilgiye erişim ve iletişim imkânları sağlayan hizmetler ile eğitim başta olmak üzere sağlık, savunma, sanayi ve çeşitli kamu sektörleri gibi birçok alanda kullanılabilir hale gelmiştir. İnternet vasıtasıyla, ardımızda bıraktığımız her saniye ve her gün, hızla değişen ve güncellenen bilgiye herkesin her zaman ve istedikleri yerde erişme fırsatı sağlanmaktadır (Kesim, 2002).

2.3. Uzaktan Eğitim

Okullarda alınan eğitimin, insanlarda beklentiyi tam manasıyla karşılayamadığı görülmektedir. Mesela, Harvard'dan mezun olmak asla yetmemekte, iş hayatında daha güçlü olmak için farklı bilgi ve eğitim yatırımlarının da olmasına ihtiyaç vardır. Bu açığı ancak uzaktan eğitimle kapatabilmesi söz konusudur.

Uzaktan eğitime olan talep, teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte artış göstermektedir. Fakat bireyler elektronik ortamları ile ilgili bir takım sıkıntılar yaşamakta ve bu sıkıntılarda bireylerde uzaktan eğitim konusundaki görüşleri olumsuz yönde etkilemektedir. Yapılan çalışmalar, uzaktan eğitim konusunda bazı öğrencilerin olumlu yönde görüş bildirdiklerini bazı öğrencilerin ise olumsuz yönde görüş bildirdiklerini göstermektedir. Örneğin doktora öğrencileri, uzaktan eğitimin öğrencileri doğrudan yada dolaylı bir şekilde etkilemesi konusunda olumlu düşüncelerinin ve izlenimlerinin olmadığını ifade etmişlerdir (Ural, 2007). Bir başka çalışmada ise devlet okullarında veya özel okullarda çalışan öğretmenlerin, uzaktan eğitime bakış açıları veya e-öğrenmeye yönelik düşüncelerinin daha ılımlı olduğu yönünde bir tespit yapılmıştır (Ağır, Gür ve Okçu, 2008)

Uzaktan Eğitim Tarihçesine bakılırsa; ilk olarak 1830'larda mektupla öğrenme şeklinde başlamıştır. Mektupla uzaktan eğitim, okul tarafından posta yoluyla yürütülen bir öğretim yöntemidir. Eve bağlı olarak yaşayanlar çoğunlukla fiziksel engellerden dolayı mektupla eğitim sisteminden önemli ölçüde yararlanmıştır. Bu yıllarda dernekler, aktif çalışanlar ve silahlı kuvvetler eğitim sisteminden mektupla yararlanmıştır (Kaya,1996:5).

Ülkemizde ise, zaman zaman, biriken eğitim sorunlarının çözümü için önemli reform hamleleri yapılmıştır. Eğitimde temel inovasyon çizgilerinin tanımlandığı durumlarda taraflı öneriler, tarafsız kriterler ile değiştirilir. Bu kriterlerin geliştirilmesinde olumlu durumlarla ilgili çalışmalar günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır. Türk eğitim sistemi hızla büyüyen nüfusun eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken, nüfusun en etkili eğitimi konusunda titizlik göstermelidir (Varış, 1991:175, 179; Hakan ve Diğerleri, 1997:3).

Ülkemizde uzaktan eğitim ilk kez 1956 yılında, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü'nde başlamıştır. Çalışanları eğitmeyi ve sertifika almalarını hedefleyen bu projenin başarısını takiben, Milli Eğitim Bakanlığı bir Mektupla Eğitim Merkezi kurmuştur. Eğitimlerini mektupla verilen kurslar ile tamamlamalarına destek olunmuştur.

Ülkemizde uzaktan eğitim adına yaşanan büyük gelişmelerden biri 1974 yılında mektupla yükseköğretim merkezinin kurulmasıyla yaşanmıştır. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi 1981 yılında Yükseköğretim Kanunu kapsamında kurulmuştur.

2.4. Uzaktan Eğitimin Avantajları

Yurdakul (2015) teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan uzaktan eğitim modelinin avantajlarını şu şekilde sıralamıştır. Bunlar eğitimin demokratikleşmesini sağlaması, öğrencilere öğrenme ve öğretme bağlamında zengin bir platformun sunulduğunu, örgün eğitime destek olarak eğitim olanaklarının ortaya çıkmasını, eğitim-öğretim

sürecinin daha esnek bir hale getirilmesini, öğretmenlerde öğrenme düzeylerinde ve öğretme hızlarında çeşitli imkanları sunabilmesi, öğrencilerde bireysel, özgür, bağımsız düşünebilme yeteneğinin geliştirilip desteklenmesi, eğitim hizmetlerinden çok daha fazla geniş kitlelerin faydalanabilmesinin sağlanarak eğitimde fırsat ve imkan eşitliğini sağlaması, öğrencilerin, öğrenme süreçlerinde aktif bir şekilde yer almaları,,, şeklinde sıralanmaktadır. Alanyazında uzaktan eğitimi avantajları konusunda bir takım çıkarımlar bulunmaktadır. Uzaktan eğitim sisteminde, zaman ve mekan sınırlamasının olmayışı, eğitimin çok daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır.

Uzaktan eğitim modeli ile, örgün eğitime erişim konusunda problem yaşayan bireylere eğitime katılma fırsatı sunulmaktadır (Özer, 1998). Eğitime erişimde karşılaşılan problemler coğrafi nedenler, fiziksel engellerden kaynaklanabilmektedir. Söz konusu problemler nedeniyle örgün eğitime devam edemeyen öğrenciler için eğitimde fırsat ve imkan eşitliği sağlanmaktadır. Uzaktan eğitim ile bireyler, kendi istekleri doğrultusunda istedikleri zaman diliminde öğrenme fırsatı elde etmiş olurlar. Bu da eğitimin bireyselleşmesini sağlar. Uzaktan eğitim, örgün eğitime göre maliyet ve zaman bakımından değerlendirildiğinde daha ekonomiktir. Bireylere, herhangi bir zaman dilimi, cinsiyet, yaş sınırlaması getirmeden, istedikleri ortamda ve zaman diliminde öğrenme imkanı sunduğundan, hayat boyu öğrenme faaliyetlerini destekleyici niteliktedir. Uzaktan eğitimin bir diğer faydası da farklı ortamlarda bulunan öğretmenlerin veya öğrencilerin birbirleri ile iletişime ve etkileşime geçerek, ellerindeki kaynaklardan yararlanma imkanı sunmasıdır. Uzaktan eğitim yaşın, cinsiyetin, zamanın, mekanın veya coğrafi ve fiziki bağlamda herhangi bir engelin olmadan, bireye özgü öğrenme fırsatı sunabilen ve oldukça esnek bir eğitim modelidir. Bireylerde bağımsız öğrenme modelini destekleyen uzaktan eğitim modeli, kendi öğrenmelerinden sorumlu olan bireylerin öğrenme sorumluluğunu kazanmalarını da desteklemektedir. Bunun yanı sıra alternatif ve çok fazla düzeyde yazılı ve basılı, görsel ve işitsel olmak üzere çok ortamlı (multimedya) ve etkileşimli öğrenme ve öğretme imkanlarını sunmaktadır (İşman,2006).

2.5. Uzaktan Eğitim Özellikleri

Uzaktan eğitimin, disiplin olmanın ölçütlerine uyduğunu ve akademik bir disiplin olarak betimlenmesi gerektiği söylenebilmektedir (Kaya, 2002:17).

Bireysel bir etkinlik olarak görülen uzaktan eğitim, bu özelliğinin yanı sıra öğrenme ve güdülenme üzerine kuruludur. Öğrenmeye rehberlik etmektedir ve öğrencilerin etkinleşmelerini için sürekli destekleyici niteliktedir. Öğrencilere sürekli bir şekilde destek verilmesi, uzaktan eğitime, öğretme bileşenini oluşturmaktadır.

2.6. Uzaktan Eğitim Fırsatları

Araştırmacıların ve eğitimcilerin, uzaktan eğitimin yüz yüze eğitime oranla verimliliği ve etkinliği konusunda bir takım sorgulamaları bulunmaktadır. Araştırmacıların bu yönde yapmış oldukları çalışmalarda, uzaktan eğitim sürecinde kullanılan teknolojinin doğruluğu ve doğru tekniklerin kullanılması halinde, öğrencilerde karşılıklı etkileşime geçilmesi konusunda doğru ortamın hazırlandığını ve öğretmenden öğrenciye yönelik olunduğu zaman zarfında, uzaktan eğitimde de en az yüz yüze eğitim kadar etkinliğin sağlanacağı ve verimliliğin artacağı belirtilmektedir (Aldım, 2013).

Bütün bu anlatılanlar ışığında, uzaktan eğitimin doğru sunulması halinde ortaya çıkacak faydaları; Öğrenme ihtiyacı duyan her bireyin, aynı imkan doğrultusunda eğitim hizmetinden faydalanabilmesi, eğitim kurumlarında geçirilen zamanın azaltılıp, mesleklerinde uygulamaya yönelik deneyim kazanmaya olanak tanıması, örgün eğitimin gereği yerleşik düzende sunulan eğitimin, maliyet sorununun ortadan kaldırılması ve fiziksel eksikliklerin giderilmesini sağlaması, ihtiyaç duyulduğu anda, her ortamda ve zaman diliminde eğitimi verilmesi böylece eğitim öğretim faaliyetlerinin mali bir yük olmaktan çıkarılması, eğitime erişim konusunda kolaylıklar sağlaması, ihtiyaçlara göre şekillendirilmiş eğitimin görev doğrultusunda hazırlanması, gerçek hayatta karşılaşılan uygulamalar ile eğitim öğretim sürecindeki zaman farklarının yok sayılacak katdarminimilize edilmesi, esnekliğin sağlanması, beklenmedik durumlarda ihtiyaca uygun eğitim ortamının oluşturulması, öğrenciden geri dönütün kolayca alınması, eğitimin tüm paydaşlarının ve eğitimden yararlananların bir çok iletişim yöntemlerinin ve etkileşimlerinin sağlanarak tüm bireylere eğitim eşitliğinin sağlanması, şeklinde sıralanmıştır (MEB, 2020).

Uzaktan eğitim ile ilgili olarak ortaya konulan tanımlamalar bize bu eğitim metodunun bir takım imkanlar ve fırsatlar doğurduğunu göstermektedir. Bu imkan ve fırsatları, öğrencilere farklı özgürlük alanları açmak, ilk kaynaktan bilgi aktarımı, kitlelere eğitim hizmetinin sunulması, ortaya çıkan imkan eşitsizliklerinin giderilmesi, bireysel ve bağımsız öğrenmenin önünün açılması, eğitim maliyetlerinin en aza indirilmesi ve kalitenin arttırılması, bireylere karşı sorumluluğun ortaya çıkarılması, eğitim seçenekleri farklılık arz eden bireylere hizmet sunulabilmesi, zenginleştirilmiş öğretim ortamlarının oluşturulabilmesi, eğitim programlarının standart hale getirilmesi, zaman ve mekandan bağımsız eğitim etkinlikleri yapılması suretiyle sınıfta ders çalışma zorunluluğundan kurtulunması ve eğitimin kişiselleştirilmesi şeklinde sıralamak mümkündür (Kaya, 1996).

Uzaktan eğitimin sunmuş olduğu fırsat ve imkanlarının yanında bir takım engeller ve sınırlılıkları da bulunmaktadır, bu sınırlılıkları ise; herhangi bir sebeple çalışmak zorunda olan öğrencilerin dinlenememesi, yüz yüze eğitim faaliyetlerinde ortaya çıkan iletişimin ve etkileşimin sağlanamaması, kendi kendine yetemeyen öğrencileri destek olunamaması ve uygulama gerektiren derslerden yeterince faydalanamama şeklinde sayabilmek mümkündür (Kaya, 1996).

Kullanılmaya başlandığı ilk günden günümüze kadar olan süreçte devamlı olarak bir dönüşüm ve gelişim süreci geçirmekte olan uzaktan eğitim pek çok aşama katetmiştir. Bu anlamıyla 5 kuşak uzaktan eğitimin varlığından söz edilmektedir. Bu aşamalar; yazışma eğitimi, tek yönlü medya, yayın veya kaydedilmiş medya, örneğin video kasetlerle yazdırma, iki yönlü, sesli veya görüntülü konferans aracılığıyla senkronize tele-öğrenme, esnek öğrenme gibi çoklu ortamların kullanımı, çevrimiçi ile birleştirilen eşzamansız çevrimiçi öğrenmeye dayanmaktadır. Eğitim teknolojilerinde ortaya çıkan değişmeler ve eğitim yaklaşımı sayesinde uzaktan eğitim süreçleri belli aşamalar geçirmek suretiyle gelişmeye devam etmiştir (Taylor, 1999). Bu eğitim metodu bir takım şartlar sebebiyle direkt olarak okula gelemeyen bireylerin eğitim gereksinimlerini gidermek amacıyla kullanılmakta olan ve bireylerin kendilerine ait beceri, ilgi alanı ve süratlerine göre şekillenen öğrenme imkanları sağlayan bir eğitim metodudur. Çeşitli şekillerde ortaya çıkan eğitim sınırlılıklarına ve problemlerine alternatif olarak geliştirilmiştir (Şen, Atasoy ve Aydın, 2010).

2.7. Sınıf Yönetiminde Uzaktan Eğitim ve Uzaktan Eğitime Dair Olumsuz Görüşler

Uzaktan eğitimdeki öğrenme ortamı, belirli yazılımlar kullanılarak oluşturulan bir Öğrenme Yönetim Sistemi ile sağlanır. ÖYS, eğitim ortamının ağ bağlantısı üzerinden yönetilmesini sağlayan öğrenme öğretimi için belirli bir bileşen sistemidir (Nichols, 2003).

Başka bir deyişle, kullanıcılara derslerin ağ üzerinden aynı anda veya eşzamansız olarak uygulandığı öğrenme-öğretme ortamında (olasılık, animasyon, video, sunum, etkileşimli sanal sınıflar, tartışma gibi materyaller ekleme, düzenleme, paylaşma) uzaktan eğitim yazılımı olarak birçok imkanı vardır. Ayrıca, bu sistem sadece öğrenmenin gerçekleştirilmesi için bir altyapı oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda sanal bir ortamda belirli bir zamanda öğretmenlerin ve öğrencilerin farklı mesafelerden öğrenmelerini sağlar. Yüz yüze eğitimden farklı olarak, mesafe kavramı öğrenme etkinliklerinin pasif bir şekilde gerçekleştirildiği anlamına gelmemelidir. Aksine, uzaktan eğitimde öğrenci, öğretmen ve içerik kavramları arasında dinamik bir etkileşim vardır (Moore, 1989).

Sanal ortamlardaki etkileşim, duygusal özelliklerin oluşumunda ve öğrenmenin etkinliğinde önemli bir rol oynar(Parkinson, Fischer ve Manstead, 2005).

Doğrudan öğrenci başarısı ve diğer duygusal özellikler ile ilgili olan bu kavram uzaktan eğitimde öğrenmenin etkinliğinde dikkate değer bir değişkendir(Tan, 2006),

Falowo'ya (2007) göre, genel bir önyargı olarak, uzaktan eğitim konusunda olumsuz bir görüş vardır.

Schommer (1990) tutum ve davranışların temelinde, epistemolojik inançların etkisinin olduğunu ifade etmiştir.

Eğitimdeki inançlara vurgu, bireyin davranışını değiştirebilecek bir etkiden kaynaklanabilir. Bu bağlamda, epistemolojik inançlar içsel bir süreç olarak kabul edilir; bilginin anlamını ve bireyin tutum, davranış ve yargılarının oluşumunu etkiler (Deryakulu, 2004).

2.8. İlgili Araştırmalar

Eğitimde ortaya çıkmakta olan fırsat ve erişim eşitsizliklerinin giderilmesine dönük, hayat boyu öğrenme ve eğitim metodunu destekleyen, kişisel ve toplumsal hedef ve amaçların hayata geçirilmesine yarar sağlayan ve de eğitimde teknolojik imkanların kullanımını en üst düzeye çıkararak kişisel öğrenme süreçlerini desteklemekte olan uzaktan eğitim (Kaya, 2002), on dokuzuncu yüzyıldan günümüze kadar yoğun bir şekilde gelişim göstermeye başlamıştır. Uzaktan eğitim gelişim sürecinde pratik ve teorinin birleştirildiği üzerinde araştırmalar ve akademik çalışmalar yapılan popüler bir ilgi alanına dönüşmüştür (Kaya, 2002).

Alanyazında uzaktan eğitim ile ilgili araştırma ve çalışmalar mercek altına alındığında 80'li yıllardan günümüze kadar, bir takım sınıflandırma paradigmaları ortaya konulması amacıyla bu sahada yapılmış olan araştırmalara dönük çeşitli değerlendirmelerin yapıldığı gözlemlenmektedir. Yapılan bu değerlendirme sonuçları bize eğitim teknolojileri, eğitimde öğrencinin desteklenmesi ve öğretim tasarımı konularının temel araştırma konuları olarak seçildiğini göstermektedir (Zawacki-Richter, 2009).

Uzaktan eğitime yönelik araştırmalardan birisi olan "Uzaktan Eğitimin Durumu ve Trendleri" isimli kitapta; bu konunun teorisinin, felsefesinin ve eğitim disiplinin tanımlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca öğrenciler ile diğer öğrenciler, öğretmenler, okul müdürleri, danışmanlar gibi destekleyici yapılar arasındaki iletişim unsurları,

öğrenci ortamları, yönetim ve organizasyon, uzaktan eğitim öğrencileri, gerekli olan sistemler, gerekli koşullar ve motivasyon, ana fikir ve ekonomi ya da uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi gibi konular üzerinde durulmuştur (Holmberg, 1985). Uzaktan eğitim ile ilgili literatür taramasına göre öğrenci memnuniyeti (Koper, 2015), klasik eğitim yöntemleri ile uzaktan eğitim metodunun karşılaştırılması (Hwang, Vu ve Chen, 2012) ve uzaktan eğitim sisteminin önündeki sınırlılıklar ve engeller (Chung ve Khor, 2015) şeklindeki konuların araştırma odağına alındığını göstermektedir. Bu araştırma ve çalışmaların tümü önem arz etse de genelinin deneysel çalışmaların mercek altına alındığı araştırmalar gibi zayıf olduğu da bir gerçektir (Hauser, 2013).

Uzaktan eğitim ile ilgili araştırmalarda ortaya çıkan bulgularda dikkat çeken hususlardan birisi de diğer bölümlerde eğitim alan öğrencilere göre uzaktan eğitim öğrencilerinin tutum puanlarının düşük seviyede seyretmesidir. Bu durum, uzaktan eğitim metoduna tabi derslere katılan öğrencilerin uzaktan eğitim teknolojilerini kabul düzeylerinin ve bu teknolojileri kullanabilme becerilerinin düşük olması ile açıklanmaktadır (Croop, 2000; Çavuş ve Gökdaş, 2006; Korkmaz ve Altun, 2013; Şahin ve Schreglmann, 2012)

Yapılan bir araştırmada Bernard ve diğ. (2004), uzaktan eğitim ile alakalı 1985-2002 seneleri arasında hazırlanan 232 çalışmayı inceledikleri bir meta-analiz çalışması ortaya koymuşlardır. Araştırma neticesinde, katılımcıların rastgele seçimi ve uygun koşulları altında değerlendirilmesi, yapılan bu değerlendirmelerin güvenirliği ve geçerliliği sağlanmış, deneysel kontrol ve öğrenci-öğretmen tutumlarına yer verildiği görülmüştür ancak, uzaktan eğitim alanında kullanılan nicel yöntemlerin düşük kalitede oluşmuş olduğu görülmektedir (AnglinAnglin ve Morrison, 2000; Perraton, 2000).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin mesleki öğrenmesini etkileyen faktörleri incelemektedir Bu araştırma nitel araştırma yöntemi ve fenomenoloji deseninde kurgulanmıştır. Fenomenoloji deseninde araştırma konusu edilen fenomene ilişkin katılımcıların görüşleri deneyimlerine dayalı olarak ortaya çıkarılmaya çalışılır. Sıradanlaşmış olarak görülen bu deneyimler araştırma için büyük öneme sahiptir (Ulaşkın, 2019).

3.2. Katılımcılar

Bu çalışmanın katılımcılarını amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt ve maksimum çeşitlilik örneklemesi kullanılarak seçilmiş toplam 20 öğretmen oluşturmaktadır. Bu çalışmaya katılan öğretmenler yaş, cinsiyet, mesleki kıdem gibi demografik değişkenler açısından katılımcı grup mümkün olduğunca farklı özelliklere sahip olanlardan seçilmiştir. Bu şekilde maksimum çeşitlilik örneklemesi kullanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Bu form, alan yazına ve uzman görüşlerine dayalı olarak oluşturulmuştur. Formun geçerliğini sağlamak için alan yazın taranmış daha önce gerçekleştirilmiş çalışmalar incelenmiştir. Güvenirliği sağlamak için katılımcıların kendilerini rahat hissetmesi sağlanmıştır. Formdan bazı örnek sorular şöyledir:

- ✓ Öğretmenler için mesleki öğrenme gerekliliğinin sınıf yönetimindeki etkisi nedir?
- ✓ Öğretmenlerinin mesleki öğrenmelerinin göreve bağlılıkları açısından etkisi nedir?

3.4. Verilerin Toplanması

Verilere, Google form üzerinden ve mail üzerinden ulaşılacaktır. Çalışma grubunun sorulara verdikleri cevaplar, aslını bozmadan orijinal görüşler korunarak araştırmacı tarafından kısaltılması sağlanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Bu araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların deneyimlerinden direk alıntılarla ve sonuçların açıklanması yoluyla araştırmanın geçerliği arttırılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu sebeple araştırmanın amacının anlaşılırlığını arttırabilmek için araştırmacı tarafından toplanan formlar incelenmiş, çözümlenmiş ve sonuç olarak katılımcıların deneyimlerine direk atıfta bulunulmuştur. Yapılan analiz sonucunda elde edilen veri, benzer çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırılıp sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

Tablo 1. Uzaktan Eğitimin Uygulama Sürecinde Öğrenci Başarısına Etkisi Nasıldır? Sorusuna Dayalı Görüşler

Temalar	Kodlar	f
Eğitimsel	Olumsuz etkileri olmuştur	16
Sosyal ve ekonomik	İnterneti olanlar için iyi olmayanlar için kötü	4

Tablo 1'de "Uzaktan eğitimin uygulama sürecinde öğrenci başarısına etkisi nasıldır?" Sorusuna ilişkin olarak katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların büyük bir bölümü (f=16) "olumsuz etkileri olmuştur "yanıtını vermiştir. Katılımcıların "Uzaktan eğitimin uygulama sürecinde öğrenci başarısına etkisi nasıldır?" Sorusuna dair kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

"Başarısız. Pek başarılı olmamıştır. Öğrenci akademik başarısı düşmüştür. Uzaktan eğitimle çocuklar okul ortamında olduğu kadar desteklenemiyor ve eğitimde aksamalar, tam öğrenememe vb sorunlar oluşturabiliyor. Öğrenci başarısı düşmüştür. Çok verimli olmamıştır." (f=16)

"İnterneti olanlar İçin olumlu olmayanlar İçin olumsuz. Evde aile destekli olduğu sürece başarılı. Her çocuğa ulaşmak mümkün olmadığından ve anlaşmakta sorun yaşadığımızdan başarıyı düşürdüğüne inanıyorum. Uzaktan eğitim sürecinin ,eğer yeterli maddi şartlar ve bunun yanı sıra güdülenme sağlanırsa, öğrencilerin öğrenme süreçleri açısından oldukça verimli olabildiğini düşünüyorum. Ancak yüz yüze eğitimdeki sosyalleşme, okul kültürü kazanma sosyal öğrenme vs. pek çok kazanım açısından yine de uzaktan eğitimin kazanımlarının yüz yüze eğitimle kıyaslanamayacak kadar geride kaldığını da söylemek isterim." (f=4)

Tablo 2. Uzaktan Eğitimde Verilen Eğitimin Verimliliği Ve Kaynakların Etkili Kullanımı Nasıl Değerlendirilmektedir? Sorusuna Dayalı Görüşler

Temalar	*Kodlar*	*f*
Eğitimsel	Verimsiz ve çok kötü	13
	Kaynaklar ve eğitim her koşulda etkin kullanılabilir	4
Sosyal ve ekonomik	Öğrencilerin hepsine ulaşamadığımız için yeterli değildi	2

Tablo 2.'de, Uzaktan eğitimde verilen eğitimin verimliliği ve kaynakların etkili kullanımı nasıl değerlendirilmektedir? Sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların büyük bir bölümü (f = 13) "verimsiz ve çok kötü" olarak ifade etmiştir. Katılımcıların; konuya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

"Verimsiz çok kötü. Yetersiz. Etkin kullanılsa da verim düşük. Uzaktan eğitim pek verimli olmamıştır. Kaynaklar etkin ve verimli kullanılmamaktadır. Gelinen noktada pek verimli bir eğitim gerçekleşmediği görülmüştür. Bence çocuklar için uygun ve verimli değildir. Çok etkili değildir. Yeterli değil. Ekrana yansıtarak genel uygulamalar yapabildim. Bireysel çalışmalar yapmak mümkün olmadı. Hiçbir katkısı olmadı maalesef. Uzaktan eğitim sürecinde verimlilik ve kaynakların etkili kullanımı yüz yüze eğitimde olduğu gibi öğrencilerden alınan dönüşlerle değerlendirilebilir. Bu da sözlü yada yazılı ölçme araçları ile yapılabilir." (f=13)

"Bazı derslerde verimli oldu ama öğrencilerin hepsine ulaşamadığımız İçin yeterli değildi." (f=2)

Tablo 3.Uzaktan eğitimin etkililiğinin amaç ve içerik boyutlarının geliştirilmesi için görüşleriniz nelerdir? Sorusuna dayalı görüşler

Temalar	*Kodlar*	*f*
Eğitimsel	Geliştirilmeli	8
	Ne kadar gelişmiş olsa da yüz yüze eğitimin yerini tutmaz	4
Sosyal	Aile ile birlikte ve herkese ulaştırıldığında etkili olur	6
Yönetimsel	Daha sistematik olmalı	2

Tablo 3.'de, Uzaktan eğitimin etkililiğinin amaç ve içerik boyutlarının geliştirilmesi için görüşleriniz nelerdir ? Sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların büyük bir bölümü (f = 8) "geliştirilmeli" olarak ifade etmiştir. Katılımcıların; konuya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir.

"Geliştirilmelidir. Etkili materyal kullanımı üç boyutlu görseller kullanılabilir. Öğretmenler dijital yetkinlik eğitimi almalı. Eğitici ve öğrencilerin bilişim bilgileri artırılmalıdır. Öğrenciyi kazanıma ulaştıracak daha çok etkinlik üretilebilir. Planladığım amaçlarıma az sayıda öğrenciyle ulaşabildim. Uzaktan eğitimin etkililiğinin artması için çocukları çok boyutlu olarak desteklemek gerekir. Okul ortamında sunulabilen çocuklara verilen kazanımları destekleyici nitelikte etkinlik ortamı oluşturmak. Teknolojik donanımı daha iyi seviyeye taşımak. Uzaktan eğitimin amaç ve içerik açısından geliştirilebilmesi ancak maddi şartların ve güdülenmenin sağlanması ile olabilir. Bunun yanı sıra yüz yüze eğitimde olduğu gibi okul-veli- öğrenci işbirliğinin azami derecede sağlanması, eğitim politikalarının da bu duruma göre revize edilmesi önemli bir unsurdur. Öğretmen yeterliliklerinin ve motivasyonunun artırılması için de çabalanmalıdır." (f=8)

"Uzaktan eğitim gelişime açık bir konu değildir. Okul öncesinde dikkat süresi kısa olduğu için içerik ne kadar iyi olursa olsun çocuğa yeteri düzeyde ulaştırılması mümkün değil. Ne kadar gelişmiş olsa da yüz yüze eğitimi tutmaz." (f=4)

"Her ailenin internete ve teknolojik aletlere kolayca ulaşabilmesi gerekiyor. Öğrenci ve velilerin bilinçlendirilmesi. Görsel ve işitsel çoğunlukta olduğu uygulama ve pratik çalışmaların evde aile ile yapıldığında etkili olacağını düşünüyorum." (f=6)

"Daha sistemli bir şekilde düzenlenmeli ve işlenmesi sağlanmalı" (f=2)

Tablo 4. Uzaktan Eğitimin Etkililiğinin Öğrenme-Öğretme Süreci Boyutlarının Geliştirilmesi İçin Görüşleriniz Nelerdir? Sorusuna Dayalı Görüşler

Temalar	*Kodlar*	*f*
Ekonomik	İnternete herkes ulaşabilmeli ve her evde bilgisayar olmalı	6
Sosyal	Daha çok iletişim kurulmalı	5
Eğitimsel	Eğitimler verilmeli	5
	Uzaktan eğitim yapılmamalı	2
Yönetsel	Zaman ve kaynak ayrılmalı	2

Tablo 4.'de, Uzaktan eğitimin etkililiğinin öğrenme-öğretme süreci boyutlarının geliştirilmesi için görüşleriniz nelerdir? Sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların büyük bir bölümü (f = 6) "internete herkes ulaşabilmeli ve her evde bilgisayar olmalı" olarak ifade etmiştir. Katılımcıların; konuya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir.

"İnternete herkes ulaşabilmeli, her evde bilgisayar olmalıdır. İlk önerim her çocuğa devlet tarafından uygun cihazların sağlanması. Öğrenci ve öğretmenlerin internet altyapılarının sağlam olması gereklidir. Ayrıca teknolojik okur yazarlık yönünden kendilerini geliştirmesi gereklidir. Çocukların teknolojik imkanlarının artırılması ve teknolojinin öğretilmesi." (f=6)

"Daha çok iletişim ve aileler daha yardımcı olmalı. Sosyal medyanın kullanımının yanında küçük grupla eğitim çalışmaları yapılabilir. Aile etkileşimi. Aile ile iş birliği gerekiyor. Öğrenme öğretme sürecinin boyutlarının geliştirilmesi için uzaktan eğitim altyapısının, fırsat eşitliğinin, öğretmen ve öğrenci motivasyonunun ve tüm eğitim paydaşlarının sürece dahil edilmesi gerekir." (f=5)

"Her eve internet her öğrenciye bilgisayar ya da tablet sağlanır öğretmenler dijital içerik geliştirme konusunda eğitilirse verim alınır. Mesleki Beceri Eğitimleri verilebilir. Öğrenme süreci bir çok boyutu içinde barındırır. Bu boyutların tek taraflı kalmaması her yönden desteklenmesi gerekir. Öğrenme ortamının önceden hazır olması için ders sonu gelecek konu hakkında bilgi verilmesi ve materyal hazırlığı. Teknolojik donanımı arttırmak Bu konuda öğretmen, öğrenci, veli eğitimi." (f=5)

"Uzaktan eğitim yapılmamalı. Ekran başında uzaktan eğitim boşa çaba."(f=2)

"Zaman ve kaynak ayrılmalı" (f=2)

Tablo 5. Uzaktan Eğitimin Etkililiğinin Değerlendirme Boyutlarının Geliştirilmesi İçin Görüşleriniz Nelerdir? Sorusuna Dayalı Görüşler

Temalar	*Kodlar*	*f*
Yönetsel	Hedef kazanımlara ulaşılması lazım	7
Çevresel	Aileye büyük görev düşmektedir	5
Eğitimsel	Eğitimin kalitesi yok değerlendirecek bir şey de yok	3
Ekonomik	Her öğrenciye internet ve teknoloji ortamı sağlanırsa daha kolay olur	3

Tablo 5.'de, Uzaktan eğitimin etkililiğinin değerlendirme boyutlarının geliştirilmesi için görüşleriniz nelerdir ? Sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların büyük bir bölümü (f = 7) "*hedef kazanımlara ulaşılması lazım*" olarak ifade etmiştir. Katılımcıların; konuya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir.

"Milli Eğitim'in hedef kazanımlarına ulaşılması lazım. Çocukların dikkat süreleri bi soruyu ne kadar zamanda cevap verdikleri incelenebilir. Geçerli ve güvenilir bir değerlendirme açısından anında dönüt alınabilecek bir değerlendirme aracı olabilir. Uzaktan eğitimde etkililiği yaparak yaşayarak öğrenme şeklinde öğrencilerimizin sadece bilgisayar başında eğitime dahil olmalarından ziyade sürece tam olarak katılmaları. Her ders sonu, değerlendirme soruları ile pekiştirmek. Sınav sistemi geliştirilmeli. Uzaktan eğitimin etkinliğinin değerlendirilmesinde daha iyi bir istatiksel sistem oluşturulmalıdır. Eğitimin tüm paydaşlarının değerlendirilmesi sisteme dahil edilmelidir. Yalnızca öğretmen ve öğrenci değerlendirmesi bu durumda yetersiz kalır." (f=7)

"Aileye çok görev düşüyor. Veli işbirliği. İletişimin artırılması. Okul aile iş birliği ve ciddi bir teknolojik eğitim verilmeli ailelere ve öğretmenlere."(f=5)

"Uzaktan eğitimde değerlendirmeye gerek bir eğitim kalitesi zaten yok neyi değerlendireceğiz. Değerlendirme çok etkili olmamaktadır. Değerlendirilecek bir şey yok." (f=3)

"Uzaktan eğitimde eğer öğrencinin internet imkanı varsa değerlendirme daha kolay olacaktır. Online ölçüm envanterleri ile yapılabilir. Teknolojik donanım." (f=3)

Verilen diğer cevaplar ise;

“ Bir fikrim yoktur” (f=2)

Tablo 6. Eğitimde Teknolojik Destek Nasıl Olmalıdır? Sorusuna Dayalı Görüşler

Temalar	*Kodlar*	*f*
Sosyal ve ekonomik	Her öğrencinin gereken teknolojiye sahip olması sağlanmalı	17
Çevresel	Gönüllü ve diğer kaynaklardan destek alınmalı	3

Tablo 6.’de, Eğitimde teknolojik destek nasıl olmalıdır? Sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların büyük bir bölümü (f = 17) “Her öğrencinin gereken teknolojiye sahip olması sağlanmalı” olarak ifade etmiştir. Katılımcıların; konuya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir.

“İnternet ağının güçlü olması şart. En basiti dağ köyünde yaşayan bir çocuk uzaktan eğitim alıyorsa bunun için evinde bu teknolojiye sahip olması şart. İnternet erişimi ücretsiz olmalı. Öğrencilere internet ve cihaz edindirme. Her öğrencinin eşit şekilde erişim ve cihaz imkanı olmalı. Devlet interneti olmayan ailelere yardımcı olabilir. İmkanları eşitleyerek. Meb’in tüm okullara aynı şekilde imkan sunması ve tüm öğrencilerin eşit fırsatlar altında eğitim görmeleri gerekmektedir. Görsel işitsel destek eğitim çalışmalarının teknolojide kullanılması.” (f=17)

“Gönüllü kaynaklardan destek alınması. Hem gönüllü kaynaklardan hem de diğer kaynaklardan destek sağlanmalı.”(f=3)

Tablo 7. Eğitimde Teknoloji Nasıl Kullanılmalıdır? Sorusuna Dayalı Görüşler

Temalar	*Kodlar*	*f*
Eğitimsel	Amaç doğrultusunda	14
	Destek olarak	3
	Sürekli ve aktif olarak	3

Tablo 7.’de, Eğitimde teknoloji nasıl kullanılmalıdır? Sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların büyük bir bölümü (f = 14) “amaç doğrultusunda” olarak ifade etmiştir. Katılımcıların; konuya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir.

“Öğrenmek için kullanılmalı oyun aracı olmamalı. Süreli, faydalı. Teknoloji bilinçli bir şekilde kullanılmalıdır. Teknolojinin faydalarından yararlanmaya dönük programlar hazırlanıp öğrencilere teknolojiyi ve içerisindeki kaynakları nasıl kullanmaları gerektiğine dair bilgilendirmeler verilmelidir. Teknolojinin kaynakları ile öğrencilere öğrenme ortamlarında daha somut deneyimler yaşatmak önemli bir nokta olabilir. Sınırlı amaçlı dikkatli gözetimli. İhtiyaç durumunda kullanılmalıdır. Gerekli olduğu müddetçe. Amaçları doğrultusunda sıkça. Gerekli zamanlarda kullanılmalı.” (f=14)

“Teknolojik her türlü destek olarak. Dijital okur yazarlık dersleri olmalı. Genel anlamda kazanımlara ulaşmada öğrencinin ilgisini derste tutacak bir etken olmalı teknoloji.” (f=3)

“Aktif olarak kullanılmalı. Etkinlik değerlendirmesi olarak kullanılabilir . Sürekli ve aktif” (f=3)

Tablo 8. Mevcut Uzaktan Eğitim Sistemi (EBA) Nasıl Değerlendiriyorsunuz? Sorusuna Dayalı Görüşler

Temalar	*Kodlar*	*f*
Eğitimsel	Etkin bir uygulama	8
	İçerik zenginleştirilmeli	6
	Donanım olarak yetersiz	6

Tablo 8.’de, Mevcut uzaktan eğitim sistemi (EBA) nasıl değerlendiriyorsunuz? Sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların büyük bir bölümü (f = 8) “etkin bir uygulama” olarak ifade etmiştir. Katılımcıların; konuya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir.

“Etkin bir uygulama. Verimli olduğunu düşünüyorum. Güzel bir uygulama. Başarılı bir uygulama. Faydalı buluyorum. Yerinde ve başarılı bir uygulama. Genel olarak yeterli .” (f=8)

“İçerik zenginleşmeli. Okul öncesine yönelik etkinliklere daha fazla yer verilmeli ve çocukların izlemeye yönelik değil de daha içinde olacakları etkinlikler olmalı. Gayet geniş bir platform. İçerikler geliştirilebilir. Daha bütüncül daha kapsayıcı bir sistem oluşturulabilir. Geliştirilmesi gerekiyor. Şu anda mevcut EBA sistemi daha kullanılabilir hale geldi ancak sürekli güncellenmesi ve daha da geliştirilmesi gerekmektedir.” (f=6)

“Ziya Selçuk sayesinde kısa sürede geliştirildi ama donanım olarak yetersiz. Yetersiz. Çok sık donmalar oluyordu. Yetersizdi. Çok zayıf kalıyor. Katkısı düşük.” (f=6)

Tablo 9. Sizce Uzaktan Eğitim Sistemi (EBA) nin Eksikleri Ve İyi Yönleri Nelerdir? Sorusuna Dayalı Görüşler

Temalar	*Kodlar*	*f*
Eğitimsel	Yeterli değildi	10
	Yeterliydi ve ulaşıma kolay olması iyi yönüydü	6
Teknolojik	Bağlantı sorunları çok yaşandı	4

Tablo 9.'da, Sizce uzaktan eğitim sistemi (EBA) nin eksikleri ve iyi yönleri nelerdir? Sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların büyük bir bölümü (f = 10) "Yeterli değildi " olarak ifade etmiştir. Katılımcıların; konuya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir.

"Eğlenceli ancak her gelişim alanına hitap etmiyor. Ve her yıl yeni şeyler eklenmeli. Çok yetersiz. Donanımlı ama yeterli değil. Eba'nın içeriğinin biraz daha genişletilmesi gerekir. Alınan kurs eğitimleri videolarına kendi hesabımız üzerinden tekrar erişebilme imkanının olmaması eksik yönü. İçerik çok eksik ve sistem oldukça sekteye uğruyor. Uzaktan eğitim sürecinde EBA altyapısının daha da güçlendirilmesi gerektiği görüldü. İçerik açısından da zenginleştirilmesi önemli. Ancak raporlama kısımlarının olması istatistiksel açıdan süreci görmede yarar sağladı." (f=10)

"Bence yeterli eksik değil öğrencinin ulaşıma kolay. Öğretmen ve öğrenciler için geniş bir eğitim ağı. Kazanımlara ulaşma ve değerlendirmede güzel kaynaklar mevcut. Ders içi etkinlikler artırılabilir. İyi yönleri alıştırmalar ulaşılabilirliğin kolay olması. Başarılı. Çocuk istediği zaman kaynaklara ulaşabiliyor. Neredeyse tüm konulara ulaşılıyor. " (f=6)

" Bağlantı sorunları olması biraz zorluyor. Canlı derslere girişte sıkıntı çok yaşandı. Ağır bir program kasma yapıyor. Eba güzel ve yeterliydi ancak teknolojik sorunlar oldu. Yoğunluğu olunca bağlanması sorunu vardı." (f=4)

Tablo 10. Sizce MEB Uzaktan Eğitim Sistemini Nasıl Tasarlamalıdır? Sorusuna Dayalı Görüşler

Temalar	*Kodlar*	*f*
Teknolojik	Çocukların aktif olarak katılımlarını sağlayacak ve ulaşılabilir bir şekilde	12
Eğitimsel	İçerik ekleyerek	8

Tablo 10.'de, Sizce MEB uzaktan eğitim sistemini nasıl tasarlamalıdır ? Sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların büyük bir bölümü (f = 12) "çocukların aktif olarak katılımlarını sağlayacak ve ulaşılabilir şekilde" olarak ifade etmiştir. Katılımcıların; konuya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir.

"Her yaş grubuna uygun çocukların aktif olarak katılacakları şekilde. Tasarım güzeldi ama öğrencilere ulaşılamadı ulaşılabilirliğinde sağlanması gerekir. Kolay erişilebilir, öğrencilerin önceden öğrendikleri konularla ilgili kendini değerlendirdiği sorular olmalı, öğrenciler eksik yönlerini görebilmeliler. Her öğrenciye ulaşabilir ligi ve içeriğin donanımlı olması. Ulaşılabilir, eşit, adil olması gerekir. MEB uzaktan eğitim sürecinde fırsat eşitsizliğini tamamen ortadan kaldırarak ve eksik olduğunu gördüğümüz öğrenci öğrenmelerini gerçek anlamda değerlendirilmesi süreçlerini düzenleyerek tasarlanmalıdır. Eğitim ve öğretimin önemli bir unsuru da değerlendirme ve dönüt aşamasıdır. Değerlendirmenin yapılamadığı, öğrenciyi aktive eden bir unsurun olmadığı eğitim öğretim süreci eksik kalır." (f=12)

"Eğitim bilişim ağına içerik eklenerek. Daha dolu içeriklerle zenginleştirilerek. Daha renkli içerikler eklenerek. Çok boyutlu olarak hazırlanmalı öğrenciler için gerekli destek sağlanmalı." (f=8)

Tablo 11. Sizce Uzaktan Eğitim Sisteminde Öğretmenlere Düşen Görevler Nelerdir? Sorusuna Dayalı Görüşler

Temalar	*Kodlar*	*f*
Eğitimsel	Öğrencilerine iyi bir rehber ve lider olmaları gerekmektedir	20

Tablo 11.'de, Sizce uzaktan eğitim sisteminde öğretmenlere düşen görevler nelerdir ? Sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcıların hepsi (f = 20) "Öğrencilerine iyi bir rehber ve lider olmaları gerekmektedir" olarak ifade etmiştir. Katılımcıların; konuya ilişkin olarak kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir.

"Öğrencilere daha iyi rehberlik. Öğretmen uzaktan eğitimde öğrencisine iyi bir rehber olmalı ve çocuğun derse katılımını sağlamalıdır. Öğretmen branşına ve grubundaki çocukları düşünerek etkinlikler, uygulamalar deneyler tasarlamalı ve bunları çocukla karşılıklı yapabileceği bir düzen olmalıdır. Güdülenmeli onlar da çok daha istekli olmalı. Lider ve rehber olmalıdır. Öğrenciyi eldeki imkanlarla derste aktif tutmak, ve katılımı aksatmamak amacıyla tedbirlerini almak. İyi bir lider ve rehber olmalı ve her öğrencisine ulaşabilmeli" (f=20)

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Araştırmanın yapıldığı katılımcıların verdikleri cevaplara göre elde edilen bulgular şu şekildedir;

Araştırmada "uzaktan eğitimin uygulama sürecinde öğrenci başarısına etkisi nasıldır?" sorusu sorulduğunda "olumsuz etkileri olmuştur " cevabının yoğun olarak verildiği görülmüştür. Buna göre uzaktan eğitimin

uygulanması süreci öğrenci başarısını olumsuz olarak etkilemiş olmakla eksikliklerin tespit edilerek gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Araştırmada "Uzaktan eğitimde verilen eğitimin verimliliği ve kaynakların etkili kullanımı nasıl değerlendirilmektedir? Sorusu sorulduğunda "verimsiz ve çok kötü" cevaplarının yoğun olarak verildiği görülmektedir. Buna göre uzaktan eğitim sürecinde kaynakların etkili olarak kullanılmadığı görülmektedir. Verimliliği artırmak açısından kaynakların etkili kullanımı açısından tedbirler alınmalı ve uygulamaya konulmalıdır.

Araştırmada "Uzaktan eğitimin etkililiğinin amaç ve içerik boyutlarının geliştirilmesi için görüşleriniz nelerdir? Sorusu sorulduğunda "geliştirilmeli" cevaplarının ağırlıklı olarak verildiği görülmekle uzaktan eğitimdeki verimliliği artırmak için içerik boyutları geliştirilmelidir.

Araştırmada "Uzaktan eğitimin etkililiğinin öğrenme-öğretme süreci boyutlarının geliştirilmesi için görüşleriniz nelerdir? Sorusu sorulduğunda "internete herkes ulaşabilmeli ve her evde bilgisayar olmalı" cevaplarının yoğun olarak verildiği görülmüştür. Buna göre Uzaktan eğitimdeki verimi artırabilmek için bütün öğrencilerin internete erişimlerinin sağlanması gerekmektedir.

Araştırmada "Uzaktan eğitimin etkililiğinin değerlendirme boyutlarının geliştirilmesi için görüşleriniz nelerdir? Sorusu sorulduğunda "hedef kazanımlara ulaşılması lazım" cevaplarının yoğun olarak verildiği görülmektedir. Buna göre uzaktan eğitimdeki etkililiğin artırılması için belirlenen hedef kazanımlara ulaşılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Araştırmada "Eğitimde teknolojik destek nasıl olmalıdır? Sorusu sorulduğunda "Her öğrencinin gereken teknolojiye sahip olması sağlanmalı" cevaplarında yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Buna göre eğitimde teknolojik destek her öğrencinin gerekli teknolojiye sahip olmasının sağlanması ile gerçekleştirilecektir.

Araştırmada "Eğitimde teknoloji nasıl kullanılmalıdır? Sorusu sorulduğunda "amaç doğrultusunda" cevaplarında yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Buna göre eğitimde teknoloji amaç doğrultusunda kullanılmalıdır.

Araştırmada" Mevcut uzaktan eğitim sistemi (EBA) nasıl değerlendiriyorsunuz? Sorusu sorulduğunda "etkin bir uygulama" cevaplarının yoğun olarak verildiği görülmektedir. Buna göre mevcut eğitim sistemi olan (EBA) etkin bir uygulama olarak görülmektedir.

Araştırmada "Sizce uzaktan eğitim sistemi (EBA' nın eksikleri ve iyi yönleri nelerdir? Sorusu sorulduğunda "Yeterli değildi " cevaplarının yoğun olarak verildiği görülmektedir. Buna göre mevcut uzaktan eğitim sistemi tam olarak yeterli bulunmamaktadır.

Araştırmada "Sizce MEB uzaktan eğitim sistemini nasıl tasarlamalıdır ? Sorusu sorulduğunda "çocukların aktif olarak katılımlarını sağlayacak ve ulaşılabilir şekilde" cevaplarının yoğun olarak verildiği görülmektedir. Buna göre MEB uzaktan eğitim sistemini bütün öğrencilerin aktif olarak katılımlarını ve ulaşmalarını sağlayabilecek şekilde tasarlamalıdır.

Araştırmada "Sizce uzaktan eğitim sisteminde öğretmenlere düşen görevler nelerdir? Sorusu sorulduğunda katılımcıların tamamının "Öğrencilerine iyi bir rehber ve lider olmaları gerekmektedir" cevabını verdikleri görülmektedir. Buna göre uzaktan eğitim süreci de öğretmenlerin öğrencilerine hem iyi bir rehber olmaları hem de liderlik etmeleri gerekmektedir.

5.2. Tartışma

Araştırmada öğretmenlerin çoğunun kendini uzaktan eğitim konusunda yeterli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Yadigar (2010) uzaktan eğitim programlarının etkililiğin değerlendirmesi üzerine yaptığı yüksek lisans tezinde uzaktan eğitimde görev yapan öğretmenler başarılı olmuştur. Bunun yanında araştırma sonucuna göre fırsat eşitsizliği, alt yapıdaki eksiklikler ve materyal eksikliklerinden dolayı uzaktan eğitim süreci istenen başarıya ulaşmamıştır. İsman'a göre, (2011) eğitimdeki sorunları çözmek için bilişim teknolojilerin kullanılması gerekmektedir. Uzaktan eğitim ile sanal laboratuvarlar kurularak materyal eksikliğinin giderilerek, fiziki alt yapı sorunlarının çözülebileceği ve böylece uzaktan eğitim ile öğrencilere aynı standartta eğitim sunulabileceğini belirtmektedir. Kılınç (2015) "Uzaktan eğitim uygulamalarının etkililiği üzerine bir araştırma"' üzerine yaptığı çalışmada, çalışma grubundaki öğrencilerde başarı durumlarına bakıldığında geleneksel öğretim ile uzaktan öğretim yönteminde eşit bir şekilde başarıya ulaşılmıştır.

Horzum (2003)'un Öğretim Elemanlarının İnternet Destekli Eğitime Yönelik Düşüncelerini incelediği çalışmasında, uzaktan eğitim yönteminde en çok kullanılan öğen internettir (Alakoç 2001).

Uzaktan eğitimde öğrenci ve öğretmenin ayrı mekanlarda olması, öğrencinin kendi öğrenmesinden sorumlu olması, yalnızlık, dikkat dağıtan faktörler, motivasyon sorunu, yüz yüze iletişimdeki sinerjideki eksiklik gibi sorunlar bu temel dil becerilerinin kullanımını olumsuz olarak etkilemektedir (Elcil ve Şahiner, 2014: 31).

5.3. Öneriler

Uzaktan eğitimin uygulanması süreci öğrenci başarısını olumsuz olarak etkilediği için eksikliklerin tespit edilerek gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Uzaktan eğitim sürecinde verimliliği artırmak açısından kaynakların etkili kullanarak gerekli tedbirler alınmalı ve uygulamaya konulmalıdır.

Uzaktan eğitimdeki verimliliği artırmak için içerik boyutları geliştirilmelidir.

Uzaktan eğitimdeki verimi artırabilmek için bütün öğrencilerin internete erişimlerinin sağlanması gerekmektedir.

Uzaktan eğitimdeki etkililiğin artırılması için belirlenen hedef kazanımlara ulaşılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Her öğrencinin gerekli teknolojiye sahip olması için gerekli imkanlar sağlanmalıdır.

Eğitimde teknoloji, amaç doğrultusunda kullanılmalıdır.

MEB uzaktan eğitim sistemini bütün öğrencilerin aktif olarak katılımlarını ve ulaşmalarını sağlayabilecek şekilde tasarlamalıdır.

Uzaktan eğitim süreci de öğretmenlerin öğrencilerine hem iyi bir rehber olmaları hem de liderlik etmeleri gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Açıkgöz, K.Ü. (2000). *Etkili öğrenme ve beslenme.* İzmir: Kanyılmaz Matbaası
2. Ağır, F., Gür, H. Ve Okçu, A. (2008) *Özel okullarda ve devlet okullarında çalışan ilköğretim öğretmenlerinin uzaktan eğitime karşı tutumlarının belirlenmesi*. The 8th International Educational Technology Conference, IETC 2008 Proceedings (370-375), May 6th – 9th 2008, at Anadolu University in Eskisehir.
3. Akgül, M. (2000). *Türkiye İnterneti: 6. yılında bir değerlendirme.* [Online] Avaliable:http://web.bilkent.edu.tr/turkce/Yazilar/cbt/yil6.html
4. Alakoç, Z. (2001*). Uzaktan Öğretim ve Bir Uygulama.* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul.
5. Aldım, Ü. F. (2013). *Uzaktan Eğitim ve Tarihsel Gelişimi. Doktora Semineri*. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Sınıf Öğretmenliği Bölümü. Malatya.
6. Berkant, H. G. (2013). Öğretmen adaylarının bilgisayara yönelik tutumlarının ve öz- yeterlik algılarının ve bilgisayar destekli eğitim yapmaya yönelik tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *TheJournal of Instructional Technologies &TeacherEducation*, 3, 11-22.
7. Bernard, R., İbrahim, P., Lou, Y., veBorokhovski, E (2004). Bir bentodolojikMoras mı? Nasıl yaparız Uzaktan Eğitimde Nicel Araştırmaları Geliştirmek .*Uzaktan Eğitim*, 25 (2), 175-198
8. Chung, SH veKhor, ET(2015). Etkileşimli Mobil Geliştirme-Liçinde uygulama kazanma Dmesafe Eğitim Yoluyla Öğrenme nesneler Yaklaşmak. I*n Yeni Eğilimleriçinde Akıllı Bilgi ve Veri tabanı Sistemler* (s. 373-380). Springer Uluslararası Yayıncılık
9. Croop, F. (2000). *Effects on attitudes toward computer programming of using javaversus C++toteachintroductoryprogramminggtonon- computersciencemajors.*InProceedings of International Conference on Mathematics/ ScienceEducationandTechnology, AACE.
10. Çavuş, H. ve Gökdaş, İ. (2006). Eğitim fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin internetten yararlanma nedenleri ve kazanımları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,*3(2), 56-78.
11. Deryakulu, D. (2004). *Epistemolojik inançlar. Yıldız Kuzgun ve Deniz Deryakulu (Ed.) içinde, Eğitimde bireysel farklılıklar*(ss.259-288). Ankara: Nobel Yayınları.
12. Ertürk, S. (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayın

13. Falowo, R. O. (2007). Factorsimpedingimplementation of web-baseddistancelearning. *AACE Journal,*15(3), 315-338.
14. Fidan, N. ve Münire, E., (1994). *Eğitime Giriş,* Ankara: Meteksan.
15. Hakan, Ayhan, Sözer, Ersan, Kaya, Zeki, Gültekin, Mehmet ve Anıl, Handan (1997), *Açıköğretim Lisesi Uygulamasının Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Araştırma), Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü ve Film Radyo Televizyonla Eğitim Başkanlığı.
16. Hauser, L. (2013). NitelAraştırma Uzaktan EğitimÖn: An Analizi Dergi Edebiyatı 2005 –2012. *Amerikan Uzaktan Eğitim Dergisi* , 27 (3), 155-164.
17. Holmberg, B. (1985). Uzaktan Eğitimin Durumu ve Eğilimleri .Lund: Lector Yayıncılık.
18. Holmberg, B. (1989), "*TheoryandPractice of DistanceEducation*", London/New York: Rodledge.
19. Hwang, G.,Vu, P. veChen, C.(2012). An Çevrimiçi Oyun Yaklaşımı Ben MPROving Öğrenci Learning Web Tabanlı Problem Çözme Faaliyetlerinde Performans. *Bilgisayar ve Eğitim*, 59, 1246- 1256
20. İlhan, M., Demir, S. ve Arslan, S. (2013). Öğretmen adaylarının bilgisayar destekli eğitime yönelik tutumları ile epistemolojik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 3(2), 1-22.
21. İşman, A. (2011). *Uzaktan Eğitim*(Geliştirilmiş 4.baskı). Pegem Yayıncılık.
22. Kaya, Z. (1996), *Uzaktan Eğitimde Ders Kitapları* (Açıköğretim Lisesi Örneği), Ankara: Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Baslı Atölyesi.
23. Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem A Yayıncılık. Mustafa FİDAN
24. Keegan, D. 1986. *Thefoundations of distanceeducation*. London: CroomHelm.
25. Kesim, M. (2002). *Herkes İçin Her Yerde Her Zaman Etkin Öğrenim: E-Öğrenme*. Açık ve uzaktan eğitim sempozyumu 23-25 Mayıs 2002. [Sempozyum CD'si kullanılmıştır].
26. Kışla, T. (2005). *Üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik tutumları.*Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
27. Koohang, A. A. (1989). A study of attitudestowardcomputers: Anxiety, confidence, likingandperception of usefulness. *Journal of Research on Computing in Education*, 22(2), 137-150.
28. Koper, R. (2015). *Öğrenciler NasılÖğrenmek İstiyorum Çevrimiçi Uzaktan Eğitim? profil oluşturmaÖğrenci Ön e-alıntılar*. Uluslararası Açık ve Dağıtılmış Öğrenme Araştırmaları İncelemesi , 16 (1)
29. Korkmaz, Ö. ve Altun, H. (2013). Mühendislik ve BÖTE öğrencilerinin bilgisayar programlama öğrenmeye dönük tutumları. *TheJournal of AcademicSocialScienceStudies*, 6(2), 1169-1185.
30. MEB (2020). *Örgün eğitim istatistikleri 2019-2020*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
31. MEB. Milli Eğitim Bakanlığı (1982), *Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu (YAYKUR),* Ankara: Mesleki ve Teknik Açıköğretim Okulu Matbaası.
32. Moore, M. G. (1989). Editorial: Three types of interaction. *AmericanJournal of DistanceEducation,*3(2), 1-6.
33. Moore, M. G.,&Kearsley, G. (2011). *Distanceeducation: A systemsview of onlinelearning*(3th Editon). Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
34. Newby, T. J.,Stepich, D. A., Lehman, J. D., &Russell, J. D. (2013). *Instructionaltechnology forte achingandlearning:*Designinginstruction, integratingcomputersandusingmedia(Third edition). EnglewoodCliffs, NJ: Prentice-Hall.
35. Nichols, M. (2003). *A theory of eLearning*. EducationalTechnology&Society, 6(2), 1−10.
36. Parkinson, B.,Fischer, A. H., &Manstead, A. S. R. (2005). *Emotion in socialrelations: Cultural, group, andinterpersonalprocesse*s. New York, NY: PsychologyPress.
37. Perraton, H. (2000), "*A TheoryforDistanceEducation*" Prospects XI, 1.Schommer, M. (1990). Effects of beliefsaboutthenature of knowledge on comprehension. *Journal of EducationalPsychology*, 82, 498-504.

38. Sönmez, V. (2004). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş.*Ankara: Anı Yayıncılık.
39. Şahin, M. C. ve Schreglmann, S. (2012). BÖTE bölümü öğretmen adaylarının bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanma düzeyleri: *Çukurova üniversitesi örneği. Abant İzzet Baysal Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 247-258.
40. Şen, B., Atasoy, F. ve Aydın, N. (2010). Düşük maliyetli web tabanlı uzaktan eğitim sistemi uygulaması. *Akademik Bilişim 2010*, Muğla Üniversitesi, Muğla.
41. Tan, Ş. (2006). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*(10. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
42. Ural, O. (2007). Attidues of graduatestudentstowarddistanceeducation, educational Technologies andindependentlearning. *Turkish Online Journal of DistanceEducation8*(4)
43. Varış, F. (1991), *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
44. Yalın, H. İ. (2005). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
45. Zawacki-Richter, Ö. (2009). Araştırma bölgeleri Mesafe Ed'deeğitim: bir Delfi Saplama y.*Bu Uluslararası Ar e-Açık ve Dağıtılmış Öğrenmede Araştırmaya bakış* , 10 (3).

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
OPEN ACCESS
e-ISSN: 2587-1587

Review Article

Subject Area
Public Administration

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3160-3170

Arrival
15 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64628
Article Serial Number
30

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64628

How to Cite This Article
Ergün, G., Keser, D. & Candan, H. (2022). "Karabağ Sorununa İlişkin Tarihsel, Toplumsal ve Siyasal Bir Analiz" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3160-3170

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Karabağ Sorununa İlişkin Tarihsel, Toplumsal ve Siyasal Bir Analiz [1]

A Historical, Social and Political Analysis of the Karabakh Problem

Gülseren Ergün [1] Dürdane Keser [2] Hakan Candan [3]

[1] Doktora Öğrencisi., Süleymen Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD, Isparta, Türkiye
[2] Doktora Öğrencisi., Süleymen Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD, Isparta, Türkiye
[3] Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Karaman, Türkiye

ÖZET

Rus yayılmacılığının Kafkaslara yönelmesiyle bu coğrafyadaki kadim Türk topraklarının egemenlikleri kaybedilmeye başlanmıştır. Bolşevik Devrimi sonrasında da bu yayılmacı anlayış değişmemiş, tersine bölgedeki Türk ve akraba toplulukların çok daha zorlu süreçlere maruz kalmalarına neden olmuştur. En belirgin Rus ve Sovyet politikası, Anadolu Türkleri ile Kafkasya ve Türkistan Türkleri arasındaki sınır bağlantısını koparmak şeklinde olmuştur. Türkiye ve Azerbaycan arasında konuşlandırılan Ermenistan için çizilen suni sınırlar temelde bu amaca hizmet edecek şekilde tasarlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Karabağ da söz konusu suni sınır belirleme çabalarından birisi olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde komünist rejimin katı ve gerekli gördüğünde uygulamaktan kaçınmadığı şiddet politikaları, oluşturulan suni sınırlara yönelik itiraz ya da muhalefet edilmesine imkan tanımamıştır. Sovyetlerin dağılışı ile birlikte bağımsızlığını kazanan eski Sovyet ülkeleri açısından işaret edilen bu suni sınır politikaları, bir anlamda "doğuştan gelen" sorunlar olarak kendisini göstermiştir.

Karabağ da bu sorun alanlarından birisi ve en büyük olanlarındandır. Nitekim Ermenistan ve Azerbaycan'ın bağımsızlıklarını ilan etmelerini müteakip Karabağ sorunu alevlenmiştir. Ermenistan'ın topraklarında varlığını sürdüren eski Sovyetlerden kalma Rus birliklerinin de desteğiyle Karabağ'ı ve Azerbaycan'ın belli bir kısmını işgal etmiştir. O dönem itibariyle henüz düzenli bir ordu kuramamış, devlet örgütlenmesini tam anlmıyla oluşturamamış haldeki Azerbaycan karşısında sahip olduğu Rus desteğiyle istediği bir fiili durum oluşturmuştur. İşgalin haksızlığı ve Ermenistan'ın Azerbaycan'nın topraklarını terk etmesine yönelik çok sayıda BM Kararı olmasına rağmen, Ermenistan gerekli adımları atmamıştır. Ermenistan bir yandan Batı ve Rusya'nın desteğini arkasında hissettiği için bir yandan da Batılı ülkelerdeki Ermeni diasporasının kışkırtmalarının etkisiyle beklenen çözümün ortaya çıkışını engellemiştir.

Karabağ sorununun diplomatik yollardan çözümü için çaba sarfeden Azerbaycan ise bir yandan da yeni kurulan devletin ekonomik, siyasal ve sosyal yönüyle güçlenmesini sağlamıştır. Doğal olarak buna bağlı şekilde ordusunun imkan ve kabiliyetlerini de geliştirmiştir. 27 Eylül 2020 tarihinde başlayan 2. Karabağ Savaşı ile Azerbaycan Ermeni işgalini büyük oranda sonlandırmıştır. Küresel ölçekte oluşan çok kutuplu yeni dünya düzeninin kendisine sunduğu konjonktürel imkanları iyi değerlendiren Azerbaycan artık diplomatik mecralardaki statüsünü Ermenistan'a göre çok üstün bir noktaya taşımıştır. Bu çalışmada kalıcı bir antlaşmaya bağlanarak tam ve kesin bir çözümün sağlanamadığı Karabağ sorununun tarihsel kökenleri, günümüze kadar geçen süreçteki yaşananlar, sorunun aktörlerinin geleneksel ve güncel politikaları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karabağ Sorunu, Tarihsel, Sosyal ve Siyasal Boyutu, İlgili Aktörler

ABSTRACT

With the Russian expansionism turning to the Caucasus, the sovereignty of the ancient Turkish lands in this geography began to be lost. This expansionist understanding did not change after the Bolshevik Revolution, on the contrary, it caused the Turkish and related communities in the region to be exposed to much more difficult processes. The most obvious Russian and Soviet policy was to break the border connection between Anatolian Turks and Caucasian and Turkestan Turks. The artificial borders drawn for Armenia deployed between Turkey and Azerbaijan were basically designed and put into practice to serve this purpose. Karabakh has been one of these artificial border demarcation efforts. During the Soviet Union, the strict and violent policies of the communist regime, which it did not hesitate to implement when deemed necessary, did not allow objection or opposition to the artificial borders created. These artificial border policies, which were pointed out in terms of the former Soviet countries that gained their independence with the collapse of the Soviet Union, in a sense showed themselves as "innate" problems.

Karabakh is one of these problem areas and one of the biggest ones. As a matter of fact, after the declaration of independence of Armenia and Azerbaijan, the Karabakh conflict flared up. It occupied Karabakh and a certain part of Azerbaijan with the support of the Russian troops from the former Soviet Union, which continued its existence on the territory of Armenia. As of that period, it has created a de facto situation with the Russian support it has against Azerbaijan, which has not yet been able to establish a regular army and cannot fully form the state organization. Despite the injustice of the occupation and many UN Resolutions on Armenia's leaving Azerbaijan's territory, Armenia did not take the necessary steps. Armenia, on the one hand, felt the support of the West and Russia behind it, and on the other hand, it prevented the emergence of the expected solution under the influence of the provocations of the Armenian diaspora in Western countries.

Azerbaijan, which made efforts for the solution of the Karabakh problem through diplomatic means, on the other hand, strengthened the newly established state in economic, political and social aspects. Naturally, accordingly, she developed the possibilities and capabilities of her army. With the 2nd Karabakh War, which started on September 27, 2020, Azerbaijan largely ended the Armenian occupation. Making good use of the cyclical opportunities offered by the multipolar new world order that has emerged on a global scale, Azerbaijan has now moved its status in diplomatic channels to a far superior point compared to Armenia. In this study, the historical origins of the Karabakh problem, which could not be resolved by a permanent agreement, the historical origins of the Karabakh problem, the experiences in the process until today, the traditional and current policies of the actors of the problem are discussed.

Keywords: Karabakh Issue, Historical, Social and Political Dimensions, Related

[1] Bu makale, 27-29 Mayıs 2022 tarihlerinde Van'da düzenlenen INTERNATIONAL ASIAN CONGRESS ON CONTEMPORARY SCIENCES-VI'te sunulan ""KARABAKH, THIRTY YEARS HEARTACHE OF TURKS: A HISTORICAL, SOCIAL AND POLITICAL ANALYSIS" başlıklı bildirinin geliştirilmiş ve genişletilmiş halidir.

1. GİRİŞ

Karabağ stratejik konumu ile iki asırdır önem arz eden bir bölge olmuş, krizin patlak vermesi ise Rusya'nın bölgeye Ermeni göçünü yönlendirmesi ile başlamıştır. Rusya'nın çıkarları doğrultusunda 1828 yılında imzalanan Türkmençay Antlaşması ile başlattığı Ermeni göçleri bölgenin etnik yapısını değiştirerek Ermenilerin bölgede hak iddia etmeleri ile sonuçlanmıştır.

Tarihi belgelerden de anlaşıldığı gibi Karabağ toprakları asırlardır Türk hâkimiyeti altında kalmış, Ermenilerin bu topraklara göç etmesi 19. Yüzyıl başlarında gerçekleşmiştir. 1978 yılında Ermenilerin Ağdara bölgesine göç ettirilmelerinin 150. yıldönümü anısına Terter şehri Şıxarax kasabasında diktikleri "Marağa 150" anıtı bu göçün kanıtıdır. Tarihi belgelerin varlığına rağmen Ermenistan'ın bu topraklarda Ermenilerin yüzyıllardır yaşıyor olması tezini savunarak Azerbaycan topraklarını işgali, çok sayıda Birleşmiş Milletler (BM) Kararına rağmen uzlaşmaya yanaşmaması, Minsk Grubu'nun çözüm üretmek yerine süreci sürekli olarak sulandırması ve sıradanlaşan Ermeni sınır taciz ve saldırılarının bir tanesinin daha 27 Eylül 2020 tarihinde gerçekleşmesi Azerbaycan Ordusu'nun 2. Karabağ Savaşı'nı başlatmasına neden olmuştur. 44 gün süren bu savaş sonucunda Azerbaycan Ordusu kesin bir zafer kazanmış, Karabağ Sorunu'nun doğuşunun temel aktörü olan ve sorunun çözümsüz kalmasının da sorumlularından birisi olan Rusya'nın devreye girmesi ile 10 Kasım 2020 tarihinde geçici ateşkes sağlanmıştır.

28 yıllık işgal sürecinde sorunun çözümü için birçok girişim yapılmışsa da kalıcı bir sonuç elde edilememiştir. 1994 yılında Karabağ Savaşını sonlandırmak için Bişkek'te anlaşma imzalanmış ancak Ermenistan anlaşmayı ihlal ederek saldırılarına devam etmiştir. Sorunun çözümü için oluşturulan AGİT Minsk Grubunun çalışmaları da bir sonuca ulaşamamıştır. Aslında Bişkek'te imzalanan ateşkes anlaşması, Minsk Grubunun çözümsüz çalışmaları, ABD'nin konuyu ülkelerin iç meselesi olarak yorumlaması, Rusya'nın Ermenistan iktidarlarının Batı Bloku ile mutlak işbirliği yaptığına kani olduğu kadar pasif de olsa Ermeni lehine politikalar izlemesi ve İran'ın "bekle gör" politikası bu durumu "donmuş mesele" haline getirip Azerbaycan açısından bir tür "öğrenilmiş çaresizlik" içinde kabullenmesini sağlamayı amaçlamıştır.

Yaşanan çeyrek asırlık süreçte topraklarının %20'si işgal edilmiş olan Azerbaycan en başta Türkiye'nin kesin ve kararlı desteğini alarak hem ordusunun teknolojik gelişim ve donanımını artırmış hem de eğitim ve disiplin yönünden ordusunun savaş kabiliyetini yükseltmiştir. Bu gelişimin ilk emareleri Ermenistan'ın 2016 yılında gerçekleştirdiği saldırılara verilen karşılıkta kendini göstermiştir ki bu durum bir anlamda Azerbaycan'ın üçüncü ülkelerin anlaşmazlığa müdahil olmamaları durumunda Karabağ sorununu kendi imkan ve kabiliyetleri ile ortadan kaldırabileceğinin işareti olmuştur. Hem Batı'nın hem de Rusya'nın kimi zaman açık kimi zaman da örtülü desteğini arkasında hisseden, Batılı ülkelerdeki Ermeni diasporasının hayalci kışkırtmalarının şehvetine kapılan "Kafkasların Şımarık Çocuğu" Ermenistan için bardağı taşıran son damla 27 Eylül 2020 tarihinde Azerbaycan'ın Tovuz bölgesine yaptığı saldırılar olmuştur. Nitekim 2. Karabağ Savaşı'nın başlangıcına neden olan bu saldırılar, Karabağ sorunu açısından gerçekçi bir çözümün başlangıcına vesile olmak gibi pozitif bir durum oluşturmuştur.

Öte yandan Karabağ Sorunu Azerbaycan'ın yeni bir devlet olarak ulus kimliği inşa etmesinde önemli rol oynamıştır. Azerbaycan toplumu bir bütün halinde bu konuya odaklanmış, sanat çevrelerinden siyasal aktörlere, askeri yetkililerden sivil topluma kadar her bir birey ve kesimin ortak kaygısı, gönül sızısı olmuştur. Nitekim bu milli birliktelik, yeni bir devletin uluslaşması sürecinde olağan sürecin birkaç kat daha hızla seyretmesi, şekil alması ve olgunlaşması anlamına gelmiştir. Dahası Karabağ Sorunu sadece Azerbaycan Türklerinin milli birlikteliği ve şuurunun yükselmesine neden olmamış, aynı zamanda başta Türkiye olmak üzere diğer Türk Devlet ve toplumlarında da kendisini göstermiştir. Özellikle İran'da kalan Güney Azerbaycan Türkleri'nin 2. Karabağ Savaşı sürecinde İran'ın Ermeni yanlısı geleneksel politikalarının belli ölçüde geriletilmesine katkı sağlamıştır.

Bu makalede bin yılı aşkın süredir Türk toprakları olduğu tarihi belgelerle kanıtlanmış olan Karabağ'ın dünü ve bugünü, tarihsel, sosyal ve siyasal bir perspektifte ele alınmıştır. Gerek Batı gerek Rus ve gerekse İran literatürü ayrıntılı olarak analiz edilerek Karabağ sorununa ilişkin kapsamlı değerlendirmeler yapılmış; Karabağ'ın günümüze kadar geçirmiş olduğu evreler ve Kafkaslardaki önemi, sorunun etkili aktörlerinin bakış açıları bağlamında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. AZERBAYCAN'IN ULUSLARARASI STRATEJİK ÖNEMİ

Bakü, Tiflis ve Erivan merkezli devletler tarih kitaplarında küresel mücadelenin önemli oyuncuları olamamıştır. Ancak bu durum 1. Dünya Savaşından sonra, daha da geriye gidilirse petrolün keşfine kadar devam edebilmiş, sonrasında ise hızla değişmeye başlamıştır. Bölgeye damgasını vuran doğal kaynakların çeşitliliği özelliklede petrolün jeopolitiği küresel çağda tarihinde var olmayan siyasi çekişmelere sahne olmasını sağlamıştır. Çağdaş Uluslararası İlişkiler sisteminin gelişmeye ve şekillenmeye başladığı bu dönemlerde Kafkasya ve üzerinde kurulmuş devletler artık küresel mücadelenin aktif oyuncuları olmaya başlamıştır.

Kafkaslar jeopolitik ve coğrafi olarak bölgeye ismini veren Kafkas dağlarının oluşturduğu iki havzadan meydana gelmektedir. Kuzey Kafkasya, Rusya Federasyonun parçası olan Cumhuriyetlerden, konumuzu oluşturan Karabağ'ın bulunduğu bölgeyi de içine alan Güney Kafkasya yani Transkafkasya ise Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan egemen devletlerinden oluşmaktadır. Güney Kafkasya kuzey-güney, doğu-batı arasında hem bir göç yolu olarak koridor oluşturmuş hem de sığınma yeri olmuştur. Bölgenin dağlık ve engebeli olması, geçit vermeyen vadilerden oluşması, bu bölgeye yerleşen ulusların olası saldırılardan korunmasına ve kültürlerini devam ettirebilmelerine olanak sağlamıştır. Bu nedenle günümüzde Güney Kafkasya Ortadoğu'dan sonra en çok mücadelenin yaşandığı bölgedir.

Transkafkasya içerisinde yer alan Azerbaycan; Avrupa, Ortadoğu ve Asya'nın kesiştiği bir koridorda yer almaktadır. Bu koridor zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahiptir. Hazar Denizi'nin Azerbaycan sınırları içerisinde yer alan 78.800 m2'lik alanında 8 Milyar varil petrol ve 8 Milyar tonluk hidrokarbon rezervi keşfedilmiştir (Kazımlı, 2018: 103). En büyük Avrasya ülkesi olan Azerbaycan doğusunda Hazar Denizi, kuzeyde Rusya, kuzeybatısında Gürcistan, batıda Ermenistan, güneyde İran ile komşudur. Azerbaycan'ın Türkiye ile 11 km'lik sınırı bulunmaktadır (ticaret.gov.tr). Tablo 1'de Azerbaycan'ın bağımsızlığından sonraki ülke kimliği ve genel özellikleri verilmiştir.

Tablo 1: Ülke Kimliği

Devletin Resmi Adı	Azerbaycan Cumhuriyeti
Başkenti	Bakü
Yönetim Şekli	Cumhuriyet
Para Birimi	Manat
Yüzölçümü	86 600 km
Nüfus	10 242 000 (2021)
Dil	Azeri Türkçesi
Din	İslam
Etnik Gruplar	Azeri: %91,6; Lezgi, %2; Rus: %1,3; Ermeni: %1,3; Türk: %0,4; Kürt: %0,1; Yahudi: %0,1; Diğer: %3,2
Bağımsızlık Tarihi	18 Ekim 1991
Devlet Başkanı	İlham ALIYEV

Kaynak: https://ticaret.gov.tr/ E.T:22.04.2022

Azerbaycan'ın böyle bir konumda yer alması ve jeopolitik önemini arttıran enerji kaynakları onu hem bölgesel hem de uluslararası arenada ekonomik ve siyasi bir güç haline getirmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra egemen bir devlet olan Azerbaycan jeopolitik ve coğrafi özelliklerini kullanarak birçok projeyi hayata geçirmiş, tarihi İpek Yolu'nu tekrar canlandıracak olan TRASEKA 1998 yılında imzalanmış ve Türkiye'nin 2002 yılında üye olması ile güçlenmiştir. TRASEKA sadece üye devletler için değil tüm dünyanın enerji bağımlılığını azaltmak, siyasi ve askeri strateji için de önemlidir.

SSCB döneminde petrol ve doğalgaz taşımasında Rusya'nın çıkarları gözetildiği için boru hatları Rusya ekonomisine faydalı olacak şekilde düzenlenmekteydi. Bu nedenle SSCB'nin dağılmasından sonra başka türlü doğalgaz ve petrol satma imkânı bulunmayan egemen Azerbaycan bu sorunu 2005 yılında tamamlanmış Bakü-Tiflis- Ceyhan (BTC) boru hattı ile yıllık 50 milyon ton petrol nakli gerçekleştirerek çözmüştür. Orta Asya ülkelerinin böyle bir enerji ağına sahip olması jeopolitik anlamda önem arz etmektedir. Bir diğer gelişme olan Bakü-Tiflis-Kars demiryolu bağlantısı taşımacılık için hayati öneme sahiptir. Doğu ve Batı koridorunu geliştirmek için üç aşamalı başlatılan Bakü Uluslararası Deniz Ticaret Limanı projesinin birinci aşaması tamamlanmıştır (Abbasov, 2015: 98-107).

Azerbaycan SSCB'nin dağılmasından sonra sosyal, ekonomik ve siyasal anlamda diğer Kafkas ülkelerine göre hızlı bir gelişme göstererek istikrarlı bir şekilde büyümüştür. Hatta 2015-2016 yıllarında Hollanda Hastalığı tehlikesi ile karşılaştığı uzmanlar tarafından belirtilmiştir (Tutar ve Miraliyev, 2019: 131-133). Ancak bu güzel gelişmelerin yaşandığı otuz yıl boyunca işgal altındaki Karabağ'ın milli bir mesele olarak çözüm arayışları ne yazık ki masada sonuçlanmamıştır. SSCB dağılmadan önce Ermenistan'ın Karabağ'ı kendi sınırlarına katma isteğini belirtmesi ve Azerbaycan'ın henüz o yıllarda egemen bir devlet olacak olması, düzenli ordusunun bulunmaması, Rusya'nın bu konuda Ermenistan'ı desteklemesi yaşanacak olan birçok kriz ve katliamlara 2020 yılına kadar neden olacaktır.

3. KARABAĞ'IN COĞRAFYASI, TARİHİ VE BOZULAN DEMOGRAFİK YAPISI

Karabağ Kafkas Dağlarının güneydoğusunda Azerbaycan sınırında bulunan Kür ve Aras Irmakları ile Ermenistan sınırlarında bulunan Gökçe Gölü arasındaki dağlık bölgeye verilen isimdir (Gökçe, 1979: 5). Karabağ ismi ayrıca 17. Yüzyıl ortalarında bahsedilen bu topraklar üzerinde kurulmuş olan Türk devletinin de ismi olmuştur.

Karabağ'ın coğrafi sınırı 18000km2 olmakla birlikte; Mingeçevir, Ağdam, Yevlah, Kubatlı, Şuşa, Lâçin, Akdere, Hadrut, Zengezur, Gorus, Hanlar, Berde, Cebrail, Fuzuli, Terter, Kelbecer, Ağcabedi, Beylegan, Hankendi ve Hocavent rayonlarından yani il ve ilçelerden oluşmaktadır. Rus ve Ermeni siyasetinin bir parçası olarak Karabağ'ın dağlık kısmına "Dağlık Karabağ" ismi verilerek verimsiz ya da önemsiz bir yer izlenimi oluşturulmaya çalışılmış 20 Aralık 1922 tarihinde Kafkas Komitesinin Karabağ temsilcisi Ermeni S. Saduns "Taşnaklar tarafından ortaya çıkarılan yeni terim Dağlık Karabağ" diye belirterek bu durumu onaylamıştır (Şükürov, 2002: 103). Türk halkının bu bölgeden soğuması ve göç etmesi amaçlanmıştır. Nitekim Dağlık Karabağ diye bahsedilen bölge Karabağ'ın sadece 4392 Km2' sini oluşturmaktadır. Bahsedilen bu bölge Hankendi, Şuşa, Askeran, Hocavend, Hadrut ve Akdere illerinden meydana gelmektedir. Ermeni politika yapıcıları ve aşırılarının sonradan icat ettiği bir isim olan Dağlık Karabağ, çalışmada aslına rücu edilerek Karabağ şeklinde kullanılmıştır.

Karasal iklimin hâkim olduğu Karabağ'da doğal zorlukların var olması ulaşımı güçleştirmektedir. Bölge doğal madenler, Tatlısu balıkçılığı ve orman ürünleri açısından Trans-Kafkasya'nın merkezidir. Ancak son dönemlerde ekonomisinin çok iyi olduğu söylenemez. Küçük çapta meyve, tahıl ve hayvancılık bulunmaktadır. Aras Nehri İran ile Azerbaycan arasında doğal bir sınır oluşturmakta, Ermenistan'la ise 500km'lik bir kara sınırı bulunmaktadır. Bu coğrafi konumu ile Karabağ'ı hinterlanttı altına alan bir devlet İran'ı, Ermenistan'ı, Azerbaycan'ı ve Trans-Kafkasya'yı kontrol edebilme özelliğine sahip olabilir. Bu coğrafi konum jeostratejik ve jeopolitik anlamda Karabağ'ı bölgesel anlamda önemli yapmaktadır.

Dünyanın en eski yerleşim merkezlerinden biri olarak bilinen Karabağ'da, Fuzuli ilinin sınırları içerisinde bulunan Azıh ve Tağlar mağaralarında 1,5- 2 milyon yıl öncesinden insanların yaşam alanı oluşturduğuna dair arkeolojik kalıntılar bulunmuştur. Bir diğer eser ise Hocalı yapıtlarıdır. Bu yapıtlar M.Ö. 17 ve 18. yıllara aittir. Hürriler M.Ö. dört bininci yıllarda buraya gelip yerleşmişlerdir (Kengerli, 1999: 7). Miladın başlarından itibaren Türk göçlerinin buraya başlaması ile ilk gelen İskitler/ Sakalar ve sırası ile Varsaklar ve Arsaklar bu bölgeyi yurt edinmişlerdir. Ermeni kaynaklarına göre Karabağ bölgesinde Saklar, Gargarlar, Utiler, Hunlar, Hazarlar ve Basiller Karabağ'da hâkimiyet kurmuşlardır. Son üç uygarlığın Türk olduğu kesin olmakla birlikte Sakalarında Türk olduğuna dair belgeler bulunmaktadır (Kengerli, 1999: 9-10). 11. Yüzyılın ortalarında Oğuzlar gelerek yayılmış ve güçlenerek bölgeye Bizans İmparatorluğunun girmesini engellemişlerdir. Türk akınlarının çoğalması ile birlikte bölge tamamıyla Selçuklu hâkimiyetine girmiş ve Alpaslan Karabağ'ı kışlık başkent yapmıştır (İşyar, 2004:120-121). Selçukluların ardından Azeri atabeylerinin yönetimine geçen Karabağ daha sonra İlhanlı devletinin karargâhı olmuştur.

16. yüzyılın sonlarında Osmanlı hâkimiyetine girene kadar önce Karakoyunlular, Akkoyunlular ve sonra safeviler yönetimi altında kalmıştır. Bu dönemlerde Ermenilerin dağınık ve parça parça yaşadıkları, dönemin eserlerinde yer almaktadır. Tarihçi J. Laurent'in eserlerinde yer alan bilgilere göre bir kale ve birkaç asker ile kendisini prens ilan eden Ermeniler bulunmuştur (Taşkıran, 1995:120). Ancak yaklaşık 3000 yıllık geçmişinin tarihi belgelerinde görünmektedir ki Karabağ toprakları üzerinde hiçbir zaman bir ermeni devleti var olmamıştır.

Yakın tarihe gelindikçe Karabağ'ın tarihinde kırılmalar görülmeye başlanmıştır. 18. Yüzyılda bir diğer Oğuz boyu olan Avşar Hanedanının kurucusu Nadir Şah'ın vefatı üzerine Azerbaycan'da hanlıklar dönemi başlamıştır. Bu Hanlıklardan biri olan Karabağ Hanlığı 1828 yılında imzalanan Türkmençay anlaşması ile son bulmuş, Azerbaycan ikiye bölünmüş kuzeyi Rus kontrolüne bırakılmıştır. Rusların bölgeye göç ettirmeye başladıkları Ermeniler tarafından hak iddiaları, Karabağ sorununun temellerini atmaya başlamıştır.

1593 yılında Karabağ- Gence bölgesinde 7 sancak 36 nahiye bulunmakta olup bunların neredeyse hepsi Azerbaycan halkına aittir. 1727 yılına gelindiğinde ise Karabağ'ın beş bölgesinde bulunan 196 köyden sadece iki tanesinin ismi Ermenicedir. 1822 yılında Karabağ Hanlığı ortadan kaldırılındığında ise Karabağ nüfusu Tablo 2 de verilmiştir. Tabloya göre 1823 yılında Karabağ bölgesindeki 20.095 ailenin %78 Türkler, %22'si ise Ermeni ailelerden oluşmaktadır (Kazımlı, 2018: 107- 108).

Tablo 2: 1823 Yılı Karabağ Ahalinin Sayısı ve Milli Terkibi

Milletler	Ailelerin Sayısı	Şehirde	Köyde
Türkler	15.729	1.111	14.618
Ermeniler	4.366	421	3.945
Toplam	20.095	1.532	18.563

Kaynak: Kazımlı, 2018: 107

1829 Türk Rus Savaşından sonra Rusların Kafkasya, özellikle Azerbaycan'da Müslüman çoğunluğu azaltmak, Hristiyanları çoğaltmak amacı ile Osmanlı'da ve İran'da bulunan Ermenilerin bu bölgeye göç ettirilmesi için anlaşma sağlanmıştır. Ruslar bu yolla parçalanmayı engellemeyi amaçlamıştır. Uygulanan iskân politikası ile bu

bölgeye göç eden Ermenilere kamu arazileri tahsis edilmiş, 20 yıl vergiden muaf tutulmuşlardır. Ayrıca bölgede bulunan Türklerin terk etmesi içinde arazileri satın alınmıştır (Swietochowski, 1988:100; Aslanlı, 2001:394).

Hayata geçirilen göç politikası ile Rusların en sadık millet olarak adlandırdıkları Ermeniler Karabağ nüfusunun dengesini bozmuştur. Bu göçler sonucu Çarlık Rusya'nın Kafkasya uzmanlarından N. N. Şavrova bölgeye Osmanlı Devletinden 90.000, İran'dan ise yaklaşık 34.000 kişinin resmi olarak 124.000 Ermeni kişinin göç ettiğini, ancak resmi olmayan 200.000 kişinin olduğunu ifade etmiştir (Şavrova, 1911: 63; Çapraz, 2012: 236). Ruslar Erivan ve Karabağ'da kısa sürede hedeflerine ulaşmış 1832 yılında Toplam nüfus içerisinde Ermeni nüfusu %31,6 olmuştur. İlerleyen yıllarda Ermenilerin lehine olan bu hızlı demografik değişim devam etmiş, Şavrova 1911 yılında basılan aynı eserinde 20. Yüzyılın başlarında Güney Kafkasya'daki Ermeni nüfusun 1.300.000 olduğunu ve bunların bir milyonun yerli olmadığını üstelik bu kişilerin ekonomik olarak da güçlendiğini ve Rusya'nın artık Güney Kafkasya politikasının da tehlikeye girdiğini ifade etmiştir (Çapraz, 2012: 236-238).

3.1. 21.Yüzyıl'da Karabağ

Rusların bölgeyi asimile etme çalışmaları uluslararası alanda çok ilgi görmemiş nedeni ise uluslararası toplumun bu konuyu Azerbaycan ve Ermenistan'ın iç meselesi olarak yorumlamasıdır (Khalid, 2008: 26). Ancak bu konu Rusya ve Türkiye için her zaman güncel bir konu olarak kalmıştır. Ruslar etnik politikaları ile Karabağ ve Revan bölgesini Ermenileştirmiş bu yolla İran ve Osmanlı sınırında kendi politikaları ile hareket edebilecek bir müttefik oluşturmuşlardır. Osmanlı devamında ise Türkiye tek millet iki devlet olduğu soydaşları Azerbaycan'ı hem siyasi, hem askeri anlamda haklı davalarında yalnız bırakmamıştır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Karabağ Rus işgaline kadarki tarihi dönemde Farsi ve Türk özellikleri taşımaktadır. Egemenliği altına girdiği devletler çok az da olsa Fars ve çoğunlukta Türklerden oluşmuş, Türk hanlıkları kurulmuş, bölge tamamıyla Türklerin yönetimi altında kalmıştır. Ermenilerin bölge ile ilişkisi 19. Yüzyıldan sonraki Rus işgalleri ile gerçekleşmeye başlamıştır.

Bu döneme ait bilinmesi gereken bir konu vardır ki Ruslar Ermenileri Osmanlıya karşı hep kışkırtarak boğazlara inip İstanbul'u ve güneyi fethedip kendisine stratejik bir konum oluşturma hayali içerisinde olmuştur. Bu amaçla Ruslar Ermenileri hep bir araç olarak kullanmış, politikalarına ters düştüğü zamanlarda ise bölgedeki azınlıkları silahlandırmışlardır. 1905 yılına kadar bölgede çeşitli isyanlar gerçekleşmiş olsa da kayda değer bir ayaklanma söz konusu olmamıştır. 1918 yılında Azerbaycan Halkı Rus işgaline son verip kuzey bölgede bağımsız devletini kurmuş, aynı dönemde Ermenistan Ararat Cumhuriyeti 'de kurulmuş ve Karabağ üzerinde hak iddialarını sesli dile getirmişlerdir. Azerbaycan'ın Nevruz bayramı olan 1920 yılı mart ayında Rusların tekrar Azerbaycan'ı işgal etme hazırlıklarının da yaşandığı dönem Ermeniler Şusa da büyük bir kıyım gerçekleştirmişlerdir. Yaşanan bu talihsiz olay Osmanlının da dünya savaşında olması nedeni ile 23 ay yaşayabilen Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin Kızıl Ordu tarafından işgal edilmesi ile sonuçlanmıştır. Böylelikle Karabağ etrafındaki olaylar yeni bir durum kazanmıştır.

Karabağ'a Ermeni göçlerinin gerçekleşmesi ve nüfusun ermenileşmesi ile Ermenilerin talepleri de bu yönde artmaya başlamış, Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanma talepleri Stalin Rusya'sında mevcut düzeni bozmaya yönelik olduğu için tepki ile karşılanmıştır. Bu durum Stalin'in ölümüne kadar böyle devam etmiş, Stalin'in ölümü ile Karabağ meselesi özerklik talebi ile tekrar ortaya atılmış ve 1968 yılında etnik yapısı değiştirilmiş olan bölge artık Stepanakert ismini almış, Türkler ile Ermeniler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmaya başlanmıştır. Bu çatışmalar Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanmasında ciddi bir eğilim olduğunu göstermiştir. 1973 yılında Rusya tarafından statükonun korunması amacı ile 15 yıl boyunca Ermenistan'a bağlanmak isteyenler Taşnak Propagandası yapmakla suçlanmıştır.

Karabağ artık Ermeni nüfusun çoğunlukta olduğu bölge olmuştur. Azerbaycan toprakları içerisinde yer alan ve nüfusu Ermenilerden oluşan Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi Sovyet'i 80'li yılların sonuna doğru tekrar Ermenistan'a bağlanmak için talepte bulunmuş, Azerbaycan'ın bu talebi reddetmesi ile ülkede şiddet olayları tekrar baş göstermiştir (Rasizade, 2011: 306-307). 23 Mart 1988'de SSCB çıkarlarına ters düştüğü için bu talebi reddetmiştir. 1 Aralık 1989 tarihinde Ermenistan Parlamentosu Karabağ'ın Ermenistan ile birleştiğini ilan etmesi ile Türkler ve Ermeniler arasındaki çatışmaları çıkmaza sürüklemiştir. SSCB Azerbaycan'da denetimi kaybetmemek için birliklerini 20 Ocak 1990'da Bakü'ye çıkartarak kendi lehine olacak şekilde 3 Eylül 1991'de Dağlık Karabağ Cumhuriyetinin ilan edilmesi ile çatışmaları sonlandırmıştır (Khalid, 2008: 29).

1992'de, sonlandığı düşünülen çatışmalar bir savaşa dönüşmüş, Rusya'nın desteğini de alan Ermenistan Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal etmiş ve yaklaşık bir milyon Türk göçmen oluşmuştur. 1992 yılı Şubat ayında Ermeniler abluka altına aldıkları Hocalı şehrinde dünyada eşi benzeri olmayan katliama imza atmıştır. Karabağ dışında 7 büyük bölgeyi de kapsayan bu işgal Azerbaycan'ın iç ve dış politikasını her zaman derinden etkilemiştir. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde bu anlaşmazlığa çözüm bulmak amacı ile 11+1 üyeli Minsk Grubu kurulmuştur. Minsk Grubu, Rusya ve Türkiye aracılığı ile 1994 Mayıs ayında sağlanan

ateşkes, çatışmaların büyük çoğunluğunu durdurmuş ancak sınır hatlarında yer yer silahlı çatışmalar olmuştur (Aslanlı, 2001: 419). 90'lı yıllardan itibaren Minsk Gurubunun Ermenistan'ın işgal ettiği toprakları terk etmesi gerekliliğini belirttiği sayısız girişimine rağmen 2020 yılına kadar sorun çözülememiştir.

2007 yılında Minsk grubu Madrid Prensipleri adı altında hem Azerbaycan hem de Ermenistan için olumlu bir yol haritası önermiştir. Ancak geçen süre içerisinde bu yol haritası hayata geçirilememiş 2-5 Nisan 2016'da iki ülke sıcak savaşın eşiğine gelmiş ve yaklaşık 200 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu savaşta Azerbaycan 6 tepenin kontrolünü ele geçirmiş daha da önemlisi cephe hattında Azerbaycan lehine değişiklik olmuştur (Tuncel, 2020: 2). 27 Eylül-10 Kasım 2020 tarihleri arasında Karabağ savaşının ikinci fazı gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu savaşta Azerbaycan ve Ermenistan ile sınırı olan ülkelerin yanı sıra bölgesel çıkarları olan ülkelerinde diplomatik savaşlar verdiği görülmüştür.

3.2. Karabağ Sorununun İlgili Aktörleri ve Soruna İlişkin Tutumları

3.2.1. ABD

ABD, Azerbaycan ve Ermenistan egemen bir devlet olana kadar Karabağ sorununda Ermenistan'ın haklı gerekçeleri olduğunu birçok kez dile getirmiş, siyasi ve maddi desteğini de eksik etmemiştir. SSCB'nin dağılmamış olması, coğrafyada batıya yakın politikaların olması, ABD'de bulunan ermeni lobileri ve diasporası gibi birçok neden ABD'nin haklının değil çıkarlarının Politikasını uyguladığını göstermektedir. Ancak SSCB'nin dağılması ve Azerbaycan'ın egemen bir devlet olması ile durum tersine dönmüş, 1996 yılı itibari ile her iki ülkenin başkanlarının ortak açıklamaları ile Karabağ'ın Azerbaycan'ın bir parçası olduğu ilan edilmiştir.

Azerbaycan dış politikasında Rusya ve ABD arasında denge politikası uygulamış ve bölgede istikrarlı bir sürecin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Uygulamış olduğu politikalarla elindeki gücü olan doğal kaynaklarını ülke çıkarları için en verimli şekilde hayata geçirerek ABD'nin bölgeye yönelmesini sağlamış, Karabağ sorunu öncelikli olmak üzere birçok sorunun uluslararası alanda seslendirilmesine imkân oluşturmuştur. ABD'nin politikası ise Hazar petrollerinin uluslararası piyasaya güvenli bir şekilde taşınması ve bu nedenle Kafkaslarda barış istemesi onu aktif rol oynamaya itmiştir. ABD ve Azerbaycan'ın bu yakınlaşmaları Ermenistan'da yankı bulmuş fakat ABD'nin Azerbaycan'la yakınlığı ve buna bağlı olarak Karabağ sorununa çözüm arayışları çıkarları için kaçınılmaz olmuştur.

AGİT Minsk Grubunun eş başkanı da olan ABD'nin ülke içerisinde Karabağ meselesine öncelik tanımayan politikalar ürettiği nedeni ile eleştirilmekteydi. Oysa Amerikan şirketleri hazar petrollerine yatırım yapmakta ve yeni bir savaş yatırımlarının çöp olmasına neden olabilecektir. Karabağ sorununu ötelemesi ve bu boşluğu Rusya'nın doldurması hiyerarşik yapı içerisinde ABD'yi aşağılara çekmekteydi. Yine aynı şekilde ABD Azerbaycan'ın batı yanlısı eğilimini görmezden gelmekte ABD'nin bu pasifliğinin Rusya'nın sahayı yeniden avucunun içine almasını sağlayacaktı (Blank, 2015: 107-109). Bu gelişmelerin yaşandığı yaklaşık yirmi yıllık süreç içerisinde Ermenistan'ın birçok kez Azerbaycan'ı taciz etmesi, sivilleri katletmesi, sınır ateşleri açması toplanan Minsk Grubunun ilerleme kaydetmesine neden olmamıştır.

Bu gelişmelere karşın 2018 yılında Ermenistan da gerçekleşen iktidar değişimi ile ABD yanlısı Nikol Paşinyan Başbakan olmuş Rus karşıtı söylemleri ile dikkatleri üzerine toplamıştır. Birçok kez Moskova ile iyi ilişkileri olduğunu belirtse de tepkileri üzerine toplamıştır. Uzun süredir ekonomik sorunlar, yoksulluk ve yolsuzlukla mücadele veren Ermenistan halkı arasında kısa süre içerisinde Rusya karşıtı protestolar görünmeye başladı ve Azerbaycan'a karşı daha agresif ve saldırgan tavırlar ortaya çıktı.

Paşinyan'ın ABD tutumu ve 12 Temmuz 2020 tarihinde Tovuz bölgesine gerçekleştirdiği saldırı, savaşı geniş alana yayıp uluslararası güçlerinde dâhil olmasını sağlamaya çalışmaktır. Bu arada bilinmesi gereken Tovuz Karabağ bölgesinde olan bir yerleşim alanı değil Bütün enerji hatlarının geçtiği ve dolayısı ile ABD, AB ve Türkiye'yi de önemli derecede etkileyecek stratejik bir konumdadır. Beklediği ilgiyi dünyada yaşanan COVID-19 salgını, ABD'de seçim süreci, Tramp yönetiminin seçim sonuçlarını riske atacak bir hamlede bulunmak istememesi ve ABD'nin çıkarları için karışmaması nedeni ile göremeyen Paşinyan 4 Ekim'de Gence şehrine savaşta kullanılması yasak olan misket bombaları ile saldırmıştır. ABD'de bulunan Ermeni lobisinin aktif çabalarına rağmen ABD Karabağ'da yaşanan gelişmeleri büyük oranda izlemekle yetinmiş ve böylece Paşinyan'ın bütün ümitlerini boşa çıkarmıştır.

3.2.2. Rusya

Rusya Azerbaycan ve Ermenistan'ın egemen devlet olmasından sonra yaşanan Karabağ sorununu çözüme ulaştırmak yerine çatışmanın devam etmesini sağlayarak çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Bu yaklaşıma göre Rusya çatışmalar sürdükçe Kafkasya bölgesinde asker bulunduracak, NATO'nun bölgede nüfuslanmasını

engelleyecektir. İstikrarlı bir barış ise ABD ve AB'nin bölgede varlığına hizmet edecektir (Gamaghelyan, 2010: 46). Bu nedenle Rusya bölgede istikrar değil sürekli bir çatışma ortamının var olmasına sessiz kalmış, Minsk Grubunun eş başkanı olmasına rağmen bir çözüm arayışı içerisinde olmamıştır.

Geçen süre içerisinde çatışmalar ilerlemiş Rusya politikalarını uygulayacak alana sahip olmuştur. Ermenistan Rusya'nın Kafkaslardaki baş müttefiki olarak askeri destek almış ve Rusya bölgeye iki askeri üssünü kurmuştur. Güçlü askeri varlığının yanında Ermenistan'a enerji sektörü, telekonimükasyon, metal sanayi ve bankacılık gibi birçok alanda alt yapıyı kurmuş ve bu nedenle bölgede oluşabilecek bir barış ortamı Rusya'nın yatırımlarının hezimete uğramasına neden olabilecektir. Ayrıca tekelleri Rusların elinde olan şirketler, Rusların kontrol ettiği ekonomik varlıklar, ulaşım projeleri Ruslar ile Ermenilerin bağımlılık ilişkisini daha da kuvvetlendirmiştir (Ismailzade, 2011: 6-7). 2020 yılında askeri üslerin kiralama süreleri son bulacağı için 2010 yılında imzalanan anlaşma ile 2044 yılına kadar uzatılıp, Rusya Ermenistan ordusuna vereceği destek ile orduyu modernize etmeyi taahhüt etmiştir. Ermenistan'ın Azerbaycan ile yapacağı bir enerji anlaşması Rusya'nın çıkarlarına ters düşeceği için sürekli bir anlaşmazlığın olmasını desteklemiştir. Son 10 yılda Azerbaycan'ın askeri gücünü geliştirmesi de Ermenistan'ın Ruslarla olan güvenlik işini çok daha ilerlere taşımıştır.

Başarılı bir popülist lider olan Nikol Paşinyan kitlesel protestoların ardından iktidara geldikten sonra yukarıda da bahsettiğimiz gibi Ermenistan ve Rusya ilişkileri sekteye uğramış, Putin bu tür iktidar değişikliklerini batı yanlısı darbeler olarak tanımlamıştır. İkinci Karabağ savaşında Rusya fiili olarak son dakikaya kadar müdahil olmamıştır. Bunun nedenlerinden biri Rusya Başkanı Putin ile Ermenistan Başbakanı Paşinyan'ın batıya yakın politikalar izlemesinden dolayı iyi olmamasıdır. Bir diğer neden Rusya'nın Ermenistan ile ortak güvenlik anlaşması olmasına rağmen savaşın uluslararası alanda Azerbaycan toprağı olarak tanınan Karabağ'da gerçekleşmiş olmasıdır. Ermenistan halkının desteğini de almak isteyen Rusya hezimetle sonuçlanacak olan bu durumu batı yanlısı iktidara yüklemek istemiştir.

Rusya son dakikaya kadar müdahil olmamış ancak küresel güçlerin müdahalesini engellemek için savaşın 44. Gününde barış görüşmesi gerçekleştirmiş ve böylelikle Kafkaslarda kendi kontrolü dışında hiçbir gelişmeye izin vermemiştir. Böylelikle askeri gücünü bölgeye yerleştirme ve garantör devlet olma özelliğini ABD ve AB ülkelerini barış görüşmelerine dâhil etmeyerek göstermiştir.

3.2.3. Fransa

Fransa Minsk grubunda eş başkan olarak yer alsa da barış görüşmelerinde herhangi bir aktif projeye sahip olmamıştır. Ülkede etkin bir Ermeni lobisi ve diasporasının bulunması buna karşılık Fransız Petrol şirketi Total'in Bakü-Tiflis- Ceyhan Boru hattının %5'ine sahip olması Fransız diplomasisinin tabiri caiz ise kolunu bağlamıştır. Tarihsel ve dinsel olarak Ermeni yanlısı olsa da belirttiğimiz sebeplerden dolayı çekimser kalmış bir tarafı tercih etmek zorunda kaldığı zaman ya diaspora ile ermeni lobisinin yada iktisadi kaynaklı Total'in tepkisini çekmiştir. Ancak genel itibari ile bu iki devletin uzlaşamamasından da rahatsız olmamıştır (Gamaghelyan, 2010: 46).

Azerbaycan Fransa'nın arabuluculuğuna şüpheyle yaklaşmış hatta Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un savaşta AB çatısı altında askeri destek sağlanmasını talep etmesi ile şüphelerinde de haklı çıkmıştır. Savaşın sonunda ateşkes ilan edildikten sonra Fransa senatosu dağlık Karabağ Bölgesini 305 oy ile tanımıştır. Bu tanıma kararını TBMM de bulunan HDP dışındaki tüm siyasi partiler kınayarak yok saymışlardır.

3.2.4. Türkiye

Türkiye Azerbaycan ilişkileri devlet düzeyinde 1918 yılında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin ilanı ile başlamıştır. Tarihi gerçekliklere bakıldığında Osmanlı yaşamakta olduğu tüm sıkıntılara rağmen Azerbaycan'ın Rus- Ermeni işgaline karşı yardım çağrısına kayıtsız kalmayarak Kafkas İslam Ordusunu bölgeye yollamıştır. Daha sonra Azerbaycan'ın tekrar Sovyet kontrolüne geçmesi ilişkilerin yetmiş yıl boyunca diplomatik olarak durmasına neden olacaktır. Genel mahiyette tarihi gerçekler göstermektedir ki Türkiye- Azerbaycan ilişkileri dostluk ve kardeşlik temaları ile görünmektedir.

Azerbaycan'ın 1991 yılında tekrar egemenliğini kazanması ile onu tanıyan ilk devlet Türkiye olmuş ve "Karabağ sorununda bir numaralı müttefiki, en yakın dost ve kardeş ülke" olarak tanımlamıştır. Türkiye 1992 yılında Ermenistan'ın Nahcivan'a saldırması durumunda Kars Anlaşması uyarınca savaşa dâhil olabileceğini açıklamış, 1993 yılında ise Ermenistan'ın yayılmacı politikalarına karşı diplomatik ilişkilerini keserek sınır kapılarını kapatmıştır (Cafersoy, 2001: 126). Gelişmeleri takiben Karabağ'da ateşkes ilan edilmiş ve Türkiye uluslararası alanda Ermenistan ile diplomatik ilişkilerin gerçekleşmesini ve sınır kapılarının açılmasını Azerbaycan'ın topraklarını terk etmesine bağlamıştır. Yaklaşık 30 yıldır Ermenistan'ın Türkiye ile diplomatik bağlarının kopması ve sınır kapılarının kapalı olması yıllık 320 milyon dolar zarara uğramasına neden olmakta bu durumda Ermenistan'ın ekonomik buhranlar yaşamasına yol açmaktadır (https://www.hurriyet.com.tr). Görüldüğü gibi

Türkiye Azerbaycan'ın ilk egemenliğini aldığı günden itibaren haklı davasında yalnız bırakmayarak uluslararası mecralarda sesli dile getirerek ve gerekirse askeri müdahalede bulunacağını açıklayarak diplomatik adımlar atmıştır.

Türkiye Minsk grubunun ve konuya haiz olan devletlerin çözüm üretememesi ve Türk dünyasının kanayan yarası olan Karabağ meselesinde Azerbaycan ile çözüm arayışları içerisine girmiştir. 2010 yılında "Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" ve devamında "Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi" savunma sanayi konusunda adımlar atılmasını sağlamıştır. Bu anlamda birçok tatbikat düzenlenmiştir. Ancak 2010 yılına gelene kadar 1992 yılında askeri eğitim konusunda, 1996 yılında Azerbaycan askerilerinin silahlı eğitimlerini içeren iş birliği, 1999 yılında ise TSK Azerbaycan ordusuna mali yardım yapmaya başlamıştır . 2000 yılında hücum botları hibe edildi ve 2003- 2008 yılları arasında birçok askeri anlaşma gerçekleştirildi (https://www.bbc.com/).

2020 yılına gelindiğinde Azerbaycan'ın GMH'si iki kat artmış bununla birlikte Askeri harcaması ise beş katına çıkmıştır. İkinci Karabağ Savaşından yaklaşık iki ay önce Milli Savunma Bakanı Hulisi Akar ziyarette bulunmuş ve Aliyev kendisine "Türkiye'nin çok yönlü askeri ve teknik potansiyele sahip olduğu sır değil. Bizde bu potansiyelden faydalanıyoruz. Mutluluğumuzun bir diğer nedeni ise modern silahlar üretiyor olması. Bu olanaklardan gelecekte de yararlanmak istiyoruz. Çok yakın zamanda savunma alanında bir numaralı ortağımız olacağınızdan eminim" demiştir. Akar ise gelecekte askeri ortaklıklarının devam edeceğini Azerbaycan devletinin ve halkının yalnız olmadığını vurgulayarak "Türkiye ve Azerbaycan Bir ananın iki oğludur. Burada vatanımızda hissediyoruz " söylemi ile Türk Birliğine vurgu yapmıştır.

Türk diplomasisi ikinci Karabağ Savaşı başladığı günden itibaren Azerbaycan'ın askeri, iktisadi, milli, basın-medya, toplumsal moral ve gerekli görülen her konuda yanında olduğunu tüm kanalları ile Uluslararası alanda duyurmuştur. Türk kamu kurumları ve sokakları savaş boyunca Azerbaycan bayrakları ile süslenmiş toplumsal destek verilmiştir. Mecliste asker gönderilmesi ile ilgili tasarı 17 Kasım 2020 tarihinde kabul edilmiştir. Türk Savunma Sanayi ürünlerinin cephede etkili bir şekilde kullanılması gözlemcilerin ve yabancı basının öncelikli başlığı haline gelmiş, Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği destek savaşın en belirleyici faktörü olmuştur (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, 2021: 70-75).

Şüphesiz ki Azerbaycan'a verilen desteğin birçok boyutu bulunmakta ancak askeri boyutu hem ulusal hem de uluslararası basında büyük yer kaplamıştır. Türkiye ülke içinde terör ile mücadelede, Suriye'de Barış Pınarı Harekâtı ve Zeytin Dalı Harekâtında, Libya'da meşru hükümetin mücadelesinde olduğu gibi Azerbaycan'ın da haklı davasında tüm askeri kanalları ile yanında olmuş İHA ve SİHA'ların etkin bir şekilde kullanılması kaçınılmaz başarıyı getirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin bölgedeki etkinliği, Azerbaycan ile müttefikliği diğer Türk devletleri için olumlu bir diplomasi yaratılmasına zemin hazırlamıştır.

3.2.5. İran

SSCB'nin dağılmasından sonra İran kuzey sınırında artık sadece bir ülke ile komşu değil Ermenistan, Azerbaycan ve Türkmenistan ile sınırları olan bir ülke olmuştur. İran için bu üç ülkenin hepsinin kendine özgü önemi ve yaratılabilecek ekonomik faaliyetleri bulunmaktadır. Ambargolar ülkesi olan İran için yeni ülkeler yeni fırsatlar ortaya çıkarmış ancak İran, halkının refahından ziyade polemik yaratacak dış politika araçlarına yönelmiştir. Örneğin bu ülkeler içerisinde Azerbaycan'ın İran için ayrı bir önemi olması beklenir çünkü Azerbaycan tarihte bir bölgeye verilen isimdir ve bu bölgenin bir kısmı günümüzde İran sınırları içerinde yer almaktadır. Tebriz kenti tarihte Türk devletlerine başkentlik yapmış ve bölgede Türklerin merkezi olmuş Türk tarihinin önemli kentlerindendir. Günümüzde egemen devlet olan Azerbaycan'ın nüfusu yaklaşık 10 milyon iken İran'ın tüm bölgelerine yayılmış, ağırlıklı olarak ise kuzeyinde 40 milyon Türk yaşamaktadır (Moghanirahimi, 2021: 213). Bu rakamlardan da görülmektedir ki Azerbaycan'ın nüfusunun dört katı Türk, İran'da yaşamaktadır.

Bu gerçekliğe rağmen İran'ın Karabağ tutumu, ilk Karabağ savaşından itibaren "bekle- gör" politikası olmuştur. Hemen kuzeyinde yükselen bir Türk devletinin Tebriz'de ilham vereceği endişesi İran'ı tedirgin etmiş, yine aynı şekilde Kafkaslarda Rusya ile karşı karşıya gelmek istememiştir. Örneğin Karabağ'da Ermenilerin Türklere karşı saldırılarının arttığı 1990'lı dönemlerde İran sınırında toplanmalar gerçekleşmiş ve sınır telleri kesilerek İranlı Türkler destek gösterileri yapmıştır (Shaffer, 2002; 136- 138). İlerleyen dönemlerde bu hadise İran'ın toprak bütünlüğünü tehlikeye sokacak bir gelişme olarak algılanmış ve İran devleti tedbirlerini arttırmıştır. Bu dinamikler ile İran Ermenistan devleti ile hem ticari hem de güvenlik ilişkilerini geliştirmiştir.

Aslında İran resmi kanallar ile tarafsızlığını hep belirtmiş olsa da uyguladığı politikalar Ermenistan'dan yana olmuştur. 28 yıl boyunca yaşanan gelişmeler karşısında Ermenistan ile ticaretini bitirmemiş, sınır kapılarını açık tutmuş ve Azerbaycan halkı karşısında popileritesini kaybetmiştir. Zira bunların tam tersini gerçekleştiren yine

bölgesel bir güç Türkiye bulunmaktadır. İran'ın bu yaklaşımı diğer Avrupa ülkelerinin yaklaşımlarından farksız olarak okunmuş ve İran vatandaşları olan Türkler tarafından da protesto edilmiştir.

2020 yılında gerçekleşen ve Karabağ Savaşının ikinci fazı olarak adlandırılan Karabağ Savaşında İran Dış İşleri Bakanı Zarif Ermenistan ve Azerbaycan mevkidaşları ile görüşerek barış görüşmelerinde arabulucu olmak istediklerini belirtmiş ve müzakere yolunu önermiştir. Ancak İran'ın Norduz Sınır Kapısından Ermenistan'a silah taşındığına dair çıkan haberler üzerine İran'da yaşayan Türkler sokağa dökülmüş, sınır kapısına giden tırları imha etmiş "Karabağ Türklerindir Türk kalacak, nurduz gümrüğü kapatılsın" sloganları atarak İran hükümetine tepki vermişlerdir (https://www.aa.com.tr/). Yaşanan bu gelişme karşısında bir iç karışıklık yaşamak istemeyen ve azımsanmayacak sayıda Türk nüfusu bulunan İran, tırların askeri teçhizat taşımadığını ancak bir yanlış anlaşılmaya mahal vermemek için geçici olarak geçişlerin durdurulduğunu açıklamıştır. Nitekim savaşı kazanacak tarafın kesinleştiği 3 Kasımda İran siyasetinin en üst dini lideri Hamaney'in "yaklaşık 30 yıldır işgal altında olan Azerbaycan topraklarının işgalden kurtulmuş olmasının haklı olduğu" şeklinde açıklama yapması manidardır.

İran'ın Karabağ meselesinde uygulamış olduğu bu politika stratejik konumu, kuzeyinde yükselen bir Türk devletini istememesi, ülkesindeki Türk varlığı, Türkiye'nin bölgede etkinliğinin artmasından kaynaklanan endişeleri gibi nedenlere dayandırılabilir. Ancak İran'ın bu tutumu İran'daki Türk nüfusu ve sosyolojik gerçekler dikkate alındığında sürdürülebilir olması neredeyse imkânsız görünmektedir.

4. SONUÇ

Türkmençay antlaşması ile 19. Yüzyıl'dan itibaren Rusya'nın Osmanlı'nın Kafkaslar ve Türkistan coğrafyası ile bağlarını kesmek için ortaya koyduğu projesi olan Ermenistan devleti, Karabağ meselesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yapay olarak oluşturulan bu devlet tarihi gerçeklerle tezlerinin çürütülmüş olmasına rağmen yaklaşık iki asırdır Rusya, ABD, Avrupa ve bölgesel güçlerden aldığı destek ile bulunduğu coğrafyada saldırgan tavrı ve uyguladığı politikalarla terör estirmiştir. Ermenistan'ın son otuz yılda Türk halkına karşı yapmış olduğu katliamlar uluslararası basının da ilgisini çekmiş ve insanlık suçu olarak kabul görmüştür.

Azerbaycan'ın 1991 yılında egemenliğini kazanmasından sonra bulunduğu coğrafyada en hızlı gelişim gösteren devlet olması, jeopolitik kaynaklarının zenginliği ve siyasi hayatında Türkiye ile yakın ilişkiler kurmasına bağlanabilir. Ermenistan ise kendisinin var olmasına sebep olan Rusya ile yakın ilişkiler kurmuş ancak Rusya kendi çıkarları doğrultusunda sadık dostları olan Ermenileri birçok kez yolda bırakmıştır. Azerbaycan'ın egemenliğini kazandığı dönemlerde askeri gücünün olmaması, SSCB döneminde orduya Türklerin alınmaması ve bu nedenle yetişmiş personelin olmaması, devletin henüz yeni kurulmuş olması; Ermenistan'ın ise Rusya desteğini alması, ordu personelinin SSCB döneminde iyi yetişmiş olması gibi sebepler Azerbaycan'ın topraklarının %20 sini ilhak etmesine neden olmuştur. Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarına fütursuzca yapmış olduğu saldırılar, toprakların ihlali ve sivil halkın katledilmesi hiçbir siyasi argümanla izah edilemez.

1994 yılında sağlanan ateşkese rağmen Ermenistan yaklaşık 28 yıl boyunca birçok kez ateşkesi ihlal etmiştir. 2008 yılında Mardakert çarpışması, 2012, 2014 ve 2016 yıllarında sınır çatışmaları ve son olarak 2020 Temmuz ayında Tovuz iline yapılan saldırılar devamında 27 Eylül sabahı Terter ve Fuzuli Reyonlarında sivil halka karşı yapılan saldırılar bardağı taşıran son damla olmuştur (Bilgin, 2020: 17). Ancak 2008 yılı itibari ile Türkiye ve Azerbaycan'ın yapmış oldukları askeri, siyasi ve ekonomik anlaşmalar ile birlikte yürütmüş oldukları çalışmalar Ermenistan'ın 2020 yılında tekrar saldırgan tavırlarında meyvesini vermiştir. Batılı devletlerin Karabağ sorununda çözüme ulaşılmasını istememe sebepleri zengin ve güvenli enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerde istikrarı sağlayıp Rusya'nın güdümü altına girmesini engellemektir. Türkiye stratejik iş birliği çerçevesinde güvenli enerji teminatının yanında Karabağ sorununun Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü içinde çözümüne odaklanmıştır. Türkiye'nin desteğini alan Azerbaycan 2020 yılında işgal altında bulunan Karabağ ve yedi reyonunu 44 gün süren savaş sonunda ezici üstünlüğü ile almıştır.

Karabağ sorunun çözüm üçlüsü olan Minsk Grubu çatışmaların son bulmasından, oluşacak istikrar sonucu bölgesel bir güç olma yolunda ilerleyen Azerbaycan Devletinden, Kafkasya'da değişecek olan siyasi dengelerden, Azerbaycan'ın sınırları dışında nüfus ve etkinlik kazanarak uluslararası alanda hareket kabiliyetine sahip olmasından rahatsızlık duymalarından dolayı yaklaşık 25 yıldır soruna kalıcı bir çözüm yolu önermemişlerdir. Çünkü Azerbaycan egemenliğini almasının ardından zengin varlıklarını uluslararası alanda hayata geçirmiş, Kafkaslarda en hızlı gelişen ve yükselen ülke olmuştur. ABD'nin Rusya'yı Kafkaslarda kızdıracak bir hamlede bulunmak istememesi, Rusya'nın Güney Kafkaslarda istikrarı sağlayarak askerlerini çekmek zorunda kalması, Fransa'nın güçlü Ermeni lobileri Karabağ sorununun çözülmesinde engel teşkil etmiştir. Bahsi geçen ülkeler Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgal edildiğini kabul etmiş olmalarına rağmen kendi ulusal çıkarları nedeniyle çözüm yolunda hiçbir ilerleme kaydedememişler ve bilinçli olarak çözüm yolunu tıkamayı istemişlerdir.

Azerbaycan sınır komşusu, kendisi gibi Caferi mezhebine mensup ve Safevi devletinin mirasçısı İran ile bütün tarihsel, dinsel, mezhepsel, toplumsal yakınlıklarına rağmen Karabağ meselesinde karşıt cephelerde olmak durumunda kalmıştır. Ancak Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev, İran halkıyla olan bağlarını zedelememek ve İran'da var olan 40 milyon Türk'ün zarar görmesini engellemek için bu durumun siyasi krize dönüşmesine izin vermemiştir. İran Azerbaycan'ın bölgesel bir güç olmasından, Türkiye'nin Kafkaslarda nüfus edinmesinden, Zengezur Koridoru'nun kendisine ekonomik kayıplar vereceğinden, Azerbaycan'ın Pakistan ve İsrail ile olan yakınlığından oldukça rahatsızdır.

Tüm bu zorlu koşullar içerisinde Azerbaycan, bölgede güçlü ittifak kurduğu Türkiye'nin de desteği ile savaştan zaferle çıkarak bölgesel bir güç olma yolunda hızla ilerlemektedir. Türkiye'nin stratejik, askeri, siyasi, diplomatik desteği, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Tüm imkânları ve kalbiyle dost ve kardeş Azerbaycan'ın yanında olmayı sürdüreceğini" belirten sözü ile açıkça ortaya konulmuştur.

Önümüzdeki süreçte kalıcı bir barış antlaşmasının yapılması için en başta Ermenistan'ın var olan reelpolitiğe uygun şekilde davranması gerekmektedir. Ermenistan bu sayede jeopolitik sıkışmışlığı yanı sıra sürdürülemez boyutlara ulaşan ekonomik zorluklarını da aşmak şansına sahip olacaktır. Yapılacak kalıcı barış antlaşması, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normaalleşmesine zemin hazırlayarak Ermenistan'a ekonomik fırsatların kapısını aralarken 2. Karabağ Savaşı sonrasında yapılan ateşkes antlaşmasının 9. maddesi ile öngörülen Zengezur Koridoru'nun açılması ile de asırlardır arzu edilen Türkiye ve Türkistan arasındaki doğrudan bağlantı kurulmasına imkan sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Abbasov, K. (2015). Role of Energy in Azerbaijan's Foreign Policy During İlham Aliyev Era. Unpublished Doctoral Dissertation, Middle East Technical University.
2. Aslanlı, A. (2001). Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu, Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel), 7 (1), 393-430.
3. Bilgin, M. S. (2020). Karabağ Zaferine Giden Süreç ve Jeopolitik Sonuçları. İ. Demir (Ed.). Karabağ Zaferi: Kafkasya'da Yeni Dengelerden Türk ve İslam Dünyasında Yeni İşbirliği Modeline. ULİSA, 12(8). Aralık.
4. Blank, S. (2015). US Policy, Azerbaijan, and the Nagorno-Karabakh Conflict, Mediterranean Quarterly, 26 (2). 99-114.
5. Cafersoy, N. (2001). Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası, Ankara: ASAM Yayınları.
6. Caspersen, N. (2012). Regimes and peace processes: Democratic (non) development in Armenia and Azerbaijan and its impact on the Nagorno-Karabakh conflict. Communist and Post-Communist Studies, 45(1), 131-139.
7. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, (2021). Yukarı Karabağda 44 Günde Gelen Zafer: Türkiye-Azerbaycan Kardeşliğinin Nişanesi, Prestij Grafik. İstanbul.
8. Çapraz, H. (2012). 19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ Politikası. Belgi Dergisi , (3) , 231-240
9. Gamaghelyan, P. (2010). Rethinking the Nagorno-Karabakh Conflict: Identity, Politics, Scholarship, International Negotiation 15 (1): 33-56.
10. Gökçe, C. (1979), Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti, Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul.
11. https://ticaret.gov.tr/data/5eb6749913b8767e5c4b1fcd/Azerbaycan_2022.pdf (E.T: 29.04.2022)
12. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tebrizde-ermenistan-ile-iran-arasindaki-sinir-kapisinin-kapatilmasi-talebiyle-eylem-yapildi/2010887 (22.6.2022).
13. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54379105 (23.6.2022).
14. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/ermenistana-sinir-kapisi-icin-3-sart-8272816 15.6.2022).
15. Ismailzade, F. (2011). The Nagorno-Karabakh Conflict: Current Trends and Future Scenarios, Instituto Affari Internazionali (IAI), 11- 29, November.
16. İşyar, Ö. G. (2004). Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu, Alfa Yayınları, İstanbul.
17. Kazımlı, E. (2018). Azerbaycan'ın Jeopolitik Konumu ve Karabağ Sorunu. O. Orhan(Ed.). Karadeniz ve Kafkaslar: Riskler ve Fırsatlar "Ekonomi, Enerji ve Güvenlik", İstanbul: Tasam Yayınları.

18. Kengerli, M. (1999). Karabağ Azerbaycan Toprağıdır ve Dünya Durdukça da Öyle Olacaktır, Azerbaycan – Türk Kültür Dergisi, 1(330).
19. Khalid, I. (2008). Nagorno-Karabakh Conflict, Journal of Political Studies, 14, 25-44.
20. Moghanırahımı, S. (2021). Tarihten Günümüze İran'daki Türkler ve Türk-İran İlişkileri, Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 213-220.
21. Rasizade, A. (2011). Azerbaijan's prospects in Nagorno-Karabakh with the end of Oil Boom, Iran and the Caucasus. 15(1-2). 299-317.
22. Shaffer, B. (2002). Borders and Brethren: Iran and the Challenge of Azerbaijani Identity, The MIT Press, Massachusetts.
23. Sükürov, K. (2002). Dagliq Qarabağ: Anlayişi ve Erazisi Haqqinda (Tarih ve Müasirlik), Şuşa Yayınevi, Bakü.
24. Taşkıran, C. (1995). Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi, Genelkurmay Basım Evi. Ankara
25. Tuncel, T. K. (2020). Azerbaycan-Ermenistan Hattında Düşmeyen Gerilim: Temmuz 2020 Tovuz Çatışması Sonrasında Gelinen Nokta. AVİM Yorum. Analiz (34). https://avim.org.tr/tr/Analiz/AZERBAYCAN-ERMENISTAN-HATTINDA-DUSMEYEN-GERILIM-TEMMUZ-2020-TOVUZ-CATISMASI-SONRASINDA-GELINEN-NOKTA
26. Turan, R. (2018). Kuzey Azerbaycan'da Modern Ulusal Kimliğin Gelişim Sürecine Genel Bir Bakış, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 61, 429-451.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
OPEN ACCESS
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Social Service

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3171-3180

Arrival
15 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64632
Article Serial Number
31

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64632

How to Cite This Article
Yıldırım, N. & Yıldırım, K. (2022). "Mesleki Uygulama Modelinin Öğrencilere Katkısı Açısından Önemi (Sakarya Üniversitesi Örneği)" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3171-3180

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Mesleki Uygulama Modelinin Öğrencilere Katkısı Açısından Önemi (Sakarya Üniversitesi Örneği)[1]

The Importance of the Professional Practice Model in Terms of its Contribution to Students (Sakarya University Example)

Neşide Yıldırım [1] Kazım Yıldırım [2]

[1] Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Iğdır, Türkiye
[2] Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Iğdır, Türkiye

ÖZET

Ön lisans eğitimi veren Meslek Yüksekokulları, 4 yarıyıllık programlarının bir dönemini uygulamalı olarak yaptırmaktadırlar. Üçüncü veya dördüncü yarıyılda işyeri uygulaması yapan öğrenci, işyeri sorumluluklarını, işçi-işveren ilişkilerini, iş güvenliği sistemlerini ve yeni teknolojileri uygulamalı olarak öğrenecektir. Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksekokulları İşyeri Uygulaması Eğitim Yönergesi'nde belirtildiği gibi öğrenciler, mesleklerini ilgilendiren iş yerlerinde, meslek uzmanlarının gözetiminde pratik uygulamalarını yaparken, mesleki becerilerini geliştirmelerinin yanı sıra ileriye yönelik istihdam imkânını da elde edebileceklerdir.

Uygulamalı derslerin temel amacı, öğrencilerin kapsamlı bir profesyonel yönetimi etkin bir şekilde yerine getirmek için kendi meslek görev ve rollerini öğrenme fırsatına sahip olmalarıdır. İşyerinin amaçları ve verilen hizmetler, öğrencinin işyerinde uygulamasına öncülük eder. Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksekokulları, sanayi, sağlık, hizmet, turizm, gıda ve tarım sektörlerine nitelikli işgücü sağlamak amacıyla programlarını günümüz koşullarına uyarlayarak Türkiye'nin ilk 3+1 eğitim modelini geliştirmiştir. Projenin ana hedefi, 4 dönem üzerinden verilen eğitimlerin, 3 döneminin okulda teorik ve pratik eğitim, bir döneminin ise tamamen işletmelerde uygulamalı eğitim olarak düzenlenmesidir.

Araştırmada anket ve gözlem metodu kullanılmıştır. Çalışma; uygulamanın öğrenci, istihdam, sorumluluklar, organizasyon, üretim ve iş güvenliği, yeni teknolojiler ve işçi -işveren ilişkisi açısından değerlendirilmesine dayalıdır.

Anahtar Kelimeler: Meslek, Uygulama, Model, Öğrenci, Katkı

ABSTRACT

Vocational Schools providing associate degree education have one semester of their 4-semester programs applied. In the third or fourth semester, the student will learn workplace responsibilities, employee-employer relations, occupational safety systems and new technologies practically. As stated in the Sakarya University Vocational Schools Workplace Practice Training Directive, students will be able to develop their professional skills while making their practical applications under the supervision of professional experts in workplaces related to their profession, as well as obtaining employment opportunities for the future.

The main purpose of the applied courses is for students to have the opportunity to learn their professional duties and roles in order to effectively carry out a comprehensive professional management. The aims of the workplace and the needs of the services provided lead the student's practice in the workplace. Sakarya University Vocational Schools developed Turkey's first 3+1 education model by adapting their programs to today's conditions in order to provide qualified workforce to industry, health, service, tourism, food and agriculture sectors. The main goal of the project is to organize the training given over 4 terms, 3 terms as theoretical and practical training at school, and one term as applied training in enterprises.

Questionnaire and observation method were used in the research. Study is based on the evaluation of the application in terms of student, employment, responsibilities, organization, production and job security, new technologies and employee-employer relationship.

Keywords: Profession, Practice, Model, Student, Contribution

1. GİRİŞ

Mesleki uygulama, sanayii üniversite iş birliğinin örneği olarak değerlendirilmelidir. Beceri, davranış ve iş görme alışkanlığı kazandırmak için uygulanmakta olan bir sistemdir. İş dünyasının ihtiyaç duyduğu nitelikli, meslek eğitimi almış ve sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek için Meslek Yüksekokulu programlarında 4 yarıyıllık eğitim öğretimin, yalnızca bir yarı dönemi bu program uygulamalı olarak yürütülmektedir.

Sakarya Üniversitesi Senatosu tarafından hazırlanan "Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksekokulları İşyeri Uygulaması Eğitim Yönergesinin" birinci maddesinde uygulamanın öğrencilere neler kazandırabileceğine ilişkin amaç belirtilmiştir. Buna göre "Öğrencilerin üçüncü ve/veya dördüncü yarıyıllarda alacakları 'İşyeri Uygulaması' dersi kapsamında";

- ✓ Nitelikli meslek elemanı olarak görev yapacakları işyerlerindeki sorumluluklarını,
- ✓ İşçi-işveren ilişkilerini,

[1] 2. Uluslararası Türk Dünyası Mühendislik ve Fen Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir (7-10 Kasım 2019, Antalya).

- ✓ Organizasyon, üretim ve iş güvenliği sistemlerini,
- ✓ Ve yeni teknolojileri tanımalarını sağlayıcı faaliyetler, olarak dört hususa işaret edilmiştir.

Biraz daha sadeleştirirsek, uygulama yapan öğrencinin; iş yeri sorumluluklarını, işçi-işveren ilişkilerini, iş güvenliği sistemlerini ve yeni teknolojileri, bizzat iş yerlerinde, pratik yaparak öğrenebilmesi hedeflenmiştir. Yönergede belirtilmemiş olmakla birlikte ilave olarak öğrencilerin, mesleklerini ilgilendiren iş yerlerinde meslek uzmanlarının gözetiminde pratik uygulamalarını yaparken, mesleki becerilerini geliştirmelerinin yanında ileriye yönelik istihdam imkânını elde edebileceği zeminini de yakalayabileceklerini düşünüyoruz.

Aslında uygulama derslerinin temel hedefi, öğrencilerin mesleki yönetim aracılığı ile kendi mesleğini ilgilendiren rol ve görevlerini etkin bir şekilde yerine getirmeyi öğrenmesine imkân sağlamaktır. Öğrencinin kuruluştaki uygulamalarına, kurumun amaçları ve hizmet verilen müracaatçı sistemlerinin ihtiyaçları yön verir.

Sakarya Üniversitesine bağlı Meslek Yüksekokulları, programlarını günümüz şartlarına uyarlayarak sanayi, sağlık, hizmet, turizm, gıda ve tarım sektörlerine nitelikli iş gücü kazandırmak amacı ile Türkiye'de ilk defa uygulanan 3+1 Eğitim Modelini geliştirmiştir. Projenin ana hedefi, 4 dönem üzerinden verilen eğitimlerin, 3 döneminin okulda teorik ve pratik eğitim, bir döneminin ise tamamen işletmelerde uygulamalı eğitim olarak düzenlenmesidir. Üçüncü dönemdeki bu uygulama, araştırmamızın konusunu teşkil etmiştir. Araştırma, öğrenci görüşlerinin belirlenen kapalı uçlu anketle sorulan soruların cevaplarıyla sınırlıdır ve aşağıda metot, materyal ve analiz bölümünde ayrıntıları ana başlıklar halinde verilmiştir.

Çalışma; giriş, metot ve materyal, bulgular ve yorum, analiz ve sonuç kısmı olmak üzere dört ana başlık ve bu başlıkların ayrıntılarından oluşan ara başlıklardan ibaret olarak uygulamalı olarak sürdürülmüştür. Giriş kısmında belirtilen dört ana özellik, öğrenci açısından değerlendirilerek sonuçlandırılmıştır. Özellikle uygulamanın istihdama olan katkısı, öğrenciler açısından irdelenmiştir. Bilgi toplama aracı olarak konunun içeriğine uygun olarak tarafımızdan geliştirilen anket ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Teorik kısmında kullanabileceğimiz kaynaklar bulunmadığından araştırma, tamamen uygulamalı olarak sürdürülmüştür.

2. METOT VE MATERYAL

Araştırmanın Konusu ve Amaç: Araştırma, Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında Uygulanan 3+1 Mesleki Uygulama Modelinin Öğrenciler Açısından Değerlendirilmesiyle ilgilidir. Amaç uygulama (staj) yapan ikinci sınıf öğrencilerinin bu uygulamayla ilgili değerlendirmelerini tespit etmek ve uygulamanın kazanımlarını tartışmaktır.

Araştırmanın Varsayımları: Araştırma;

- ✓ Uygulamayla öğrencilerin, meslek elemanı olarak görev yapacakları işyerlerinde sorumluluklar yüklenebilecekleri,
- ✓ İşçi-işveren ilişkileri konusunda deneyim kazanacakları,
- ✓ Organizasyon, üretim ve iş güvenliği sistemlerini kavrayacakları,
- ✓ Yeni teknolojileri tanıma imkânı elde edecekleri varsayımına dayanmaktadır.

Araştırmanın Hipotezi: Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksek Okullarının ikinci sınıfına geçtikten sonra, üçüncü yarıyıldan itibaren uygulama yapan öğrencilerin, yaptıkları uygulamaların kazanımlarına ait olarak varsayımda sınırlanan konuların anket yoluyla öğrenci görüşlerine dayalı değerlendirilmesinin tartışılmasıdır.

Araştırmanın Sınırlılıkları: Araştırma; Sakarya Üniversitesi, Sakarya Meslek Yüksekokulu ve Hendek Meslek Yüksekokulunda üçüncü yarıyıldan itibaren, 3+1 Mesleki Uygulama Modeli kapsamında değişik işletmelerde uygulama yapan öğrencilerin, uygulamanın kendilerine kazandırdıkları kazanımların, anket yoluyla kendilerine sunulan kapalı uçlu sorulardan elde edilen verilerin değerlendirilmesiyle sınırlıdır.

Tarafımızdan hazırlanan anket soruları, 2015-2016 öğretim yılında Sakarya ve çevresindeki işletmelerde uygulama yapan öğrencilere, tesadüfi yöntemle belirlenerek toplamda 25 sorudan oluşan anket uygulanmıştır. Anket, iki yüz yedi denek üzerinde gerçekleştirilmiştir (Tablo,1-2).

Metot, Materyal ve Veri Toplama Teknikleri: Araştırmada ölçme aracı olarak anket ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Anket sorularının hazırlanmasında ilk etapta bu konuda uygulama yapmış öğrenci ve uygulamanın içerisinde yer alan öğretim elemanlarının bilgisine müracaat edilmiş ve anket soruları bu kapsamda hazırlanmıştır. Tercihte kolay ulaşım ve hızlılık belirli ölçüt olmuştur. Hazırlanan çoktan seçmeli ve kapalı uçlu anket soruları örneklem olarak belirlenen öğrencilere bizzat uygulanmış ve uygulama sonucunda elde edilen veriler tarafımızdan yüzdelik analizleri yapılarak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Değerlendirme: Sakarya Üniversitesi, Sakarya Meslek Yüksekokullarında okuyan öğrencilerdir. Meslek yüksekokulların tümüne ulaşmak kolay ve mümkün olmadığı için Sakarya ve Hendek Meslek Yüksekokullarının, üçüncü yarıyıldan itibaren, 3+1 Mesleki Uygulama Modeli kapsamında değişik işletmelerde uygulama yapan öğrencilerden oluşan örneklem grubu seçilmiştir. Çalışma, örneklem grubunun ankete verdiği cevapların değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeden elde edilen sonuç ve önerilerden ibarettir. Tablo 1 ve 2 de her iki meslek yüksekokulunda anket sorularını cevaplandıran bölümler ve öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 1: Hendek Meslek Yüksek Okulunda Ankete Katılan Öğrenci Sayıları ve Bölümler

BÖLÜM	ÖĞRENCİ SAYISI	ERKEK	KADIN	TOPLAM	%
Pazarlama	15	11	4	15	27.27
İşletme Yönetimi	24	10	14	24	43.63
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	16	9	7	16	29.09
GENEL TOPLAM	**55**	**30**	**25**	**55**	**99.99=100**

Tablo 2: Sakarya Meslek Yüksek Okulunda Ankete Katılan Öğrenci Sayıları ve Bölümler

BÖLÜMLER	ÖĞRENCİ SAYISI	ERKEK	KADIN	TOPLAM	%
Elektrik	16	16	-	16	**10.52**
Halkla İlişkiler ve Tanıtım	19	9	10	19	**12.50**
İnşaat Teknolojisi	14	14	-	14	**9.21**
Lojistik	18	7	11	18	**11.84**
Basın ve Yayıncılık	11	7	4	11	**7.23**
İşletme Yönetimi	23	11	12	23	**15.13**
Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	8	1	7	8	**5.26**
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	10	2	8	10	**6.57**
Otomotiv Teknolojisi	8	8	-	8	**5.26**
Endüstriyel Kalıpçılık	9	9	-	9	**5.92**
Makine Resim ve Konstrüksiyon	10	5	5	10	**6.57**
Gaz ve Tesisat Teknolojisi	6	6	-	6	**3.94**
GENEL TOPLAM	**152**	**95**	**57**	**152**	**99.95**

Araştırmanın Örneklemi: Sakarya Üniversitesi, Sakarya Meslek Yüksekokulu (152) ve Hendek Meslek Yüksekokulunda (55) üçüncü yarıyıldan itibaren, 3+1 Mesleki Uygulama Modeli kapsamında değişik işletmelerde uygulama yapan, toplamda iki yüz yedi öğrenciden oluşmuştur (Tablo 3).

Tablo 3: Sakarya ve Hendek Meslek Yüksek Okulunda Ankete Katılan Toplam Öğrenci Sayıları

MESLEK YÜKSEKOKULU	TOPLAM SAYI	ERKEK	KADIN	GENEL TOPLAM %
HENDEK	55	30 (%54,54)	25 (%45,45)	**26.57**
SAKARYA	152	95 (%62,50)	57 (%37,50)	**73.42**
GENEL TOPLAM	**207**	**125 (%60,38)**	**82 (%39,61)**	**99.99**

Veri Analizi: Anket uygulaması tamamlandıktan sonra elde edilen veriler istatiksel işleme tabi tutulmak üzere bilgisayara işlenmiştir. Çözümleme ve yorumlar klasik usullerle tarafımızdan yapılmıştır. Grupların çeşitli özellikleri (bölüm, cinsiyet vb.) yüzdeler üzerinden "bulgular ve yorum" bölümünde dört ana başlık şeklinde değerlendirilmiştir.

Ankete katılan bölümler; Sakarya Meslek Yüksekokulu'ndan İşletme Yönetimi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Elektrik, Lojistik, Basın Yayıncılık, İnşaat Teknolojisi, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı, Otomotiv Teknolojisi, Endüstriyel Kalıpçılık, Makine Resim ve Konstrüksiyon, Gaz ve Tesisat Teknolojisi bölümleri (152 kişi) ve Hendek Meslek Yüksek Okulu'ndan Muhasebe ve Vergi Uygulamaları, Pazarlama, İşletme Yönetimi (55 kişi) dir. Bu bölümlerin ikinci sınıf (üçüncü ve dördüncü yarıyıl) 3+1 uygulaması yapmış öğrencileri arasından tesadüfi olarak seçilen, 207 öğrenciye 25 sorudan oluşan kapalı uçlu anket uygulanmıştır. Dört ana başlık altında gruplandırılan anket sorularının sonunda birer açık uçlu soru da yöneltilmiş fakat açık uçlu sorulara cevap veren olmamıştır. Sorular test şeklinde olup, seçenekler tarafımızdan verilmiş ve her seçeneği işaretleyen öğrenci sayısına göre yüzdelik üzerinden incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu açıdan denek seçimi, uygulama yapmış ikinci sınıf öğrencileri arasında bilinçli olarak tercih edilmiştir.

Analizde Takip Edilen Yol ve Yürütülen Mantık: Çalışmada elde edilen veriler bölüm bazında değil, okul bazında değerlendirilmiştir. Okullara ait tablolar farklı düzenlenmiş, fakat yorumlar aynı metin üzerinden; Hendek Meslek Yüksekokulu için *"Hendek",* Sakarya Meslek Yüksekokulu için *"Sakarya"* ifadesi kullanılarak yapılmıştır. Sonuç kısmında zikredildiği gibi, her iki okulun verilerinde ciddi anlamda yakınlaşmalar vardır. Bu da düzenlenen soruların isabetli olduğunun göstergesi olarak yorumlanmıştır (Tablolarda yer alan üst rakam frekansı, alt rakam %'lik oranını göstermektedir).

Tabloların verilerine bakıldığı zaman en yüksek oranları "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" seçenekleri almıştır. Bu iki seçeneğin verileri olumlu olarak görüldüğünden oran verileri birlikte değerlendirmiştir. Aynı

şekilde "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" seçeneklerinin verileri ise, olumsuz olarak düşünülmüş ve bu iki seçeneğin sonuçları çoğunlukla birlikte değerlendirilmiştir. "Fikrim yok" seçeneği ayrı değerlendirmeye tabi tutulmuş, bazen de anlamlı sonuç oluşturmadığı gerekçesiyle "diğerleri" ifadesiyle birlikte yorumlanmıştır. Verilerin analiz ve yorumlamasında takip edilen yol ve yürütülen mantık bu anlayışla sürdürülmüştür.

3. BULGULAR, YORUM VE ANALİZ

Eğitim sistemlerinin temel amacı, ülkenin nitelikli insan gücünü yetiştirmek ve insanlarına gerekli mesleki eğitim sağlamaktır. Bunu gerçekleştirmek bakımından her eğitim kademesi, yetiştireceği insan modelini, sahip olduğu eğitim felsefesi ve insan gücü politikasını belirleyerek, teorik ve pratik eğitim imkânlarını seferber eder. Bütün toplumların çabası bu anlamda daha kaliteli ve daha nitelikli insan yetiştirmenin yolunu bulabilmektir. Bu anlamda Meslek Yüksekokulları ara insan gücü yetiştirmek bakımından önemli modellerden biridir ve uzun yıllar Türkiye'de eğitim faaliyeti yürütmektedirler.

Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında uygulanan 3+1 mesleki uygulama modelinin, okul-işyeri çalışmasında; teori ve pratiğin uygulanması açısından önemli bir proje olarak, birden fazla bileşenli bir sistem şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sistemin sağlıklı işleyişi, süreçte görev alan tüm tarafların (öğrenci, iş yerleri-işletmeler, rehber hoca ve iş yeri uygulayıcı rehberi gibi) işleyişi bilmeleri; görev ve sorumlulukların bilincinde olmaları, karşılıklı beklentilerin farkında olarak uygun davranış, beceri ve uygulama sergilemeleri ve karşılaşılan problemlerin çözümüne ortak bir anlayışla katkıda bulunmalarına bağlıdır. Tüm bu etmenlerin incelenmesi, sistemin verimli işleyişini sağlama açısından önemlidir. Bu ise sistematik ve sürekli bir değerlendirme çalışmasını gerekli kılmaktadır. *Sistemin bileşeni olan öğrenci, işin odak noktasıdır.* Amaç öğrencinin nitelikli eğitimidir; niteliğin ölçülmesi ise diğer uygulama bileşenlerinin değişik yönlerden ele alınarak incelenmesine bağlıdır. Anlaşıldığı üzere kesin sonuçlar ve kesin ölçüler açısından değil, sadece yaklaşım açısından daha belirgin, daha olumlu ve daha pozitif sonuca ulaşılabilir; her inceleme ve incelemelerin ortaya koyduğu sonuç ve öneriler, pratik eğitime yaklaşım olarak bazı fikirler verebilir.

Gerçekten de 3+1 eğitim modeli uygulaması ile öğrenciler üzerinde beklenen amaçlar gerçekleşebiliyor mu? Öğrenciler, sistemin kendisinden bekledikleri kazanımları elde edebiliyorlar mı? Gibi kazanımlarını hangi derecede elde edebileceklerine ilişkin incelemeye dayalı bu çalışmanın -diğer bileşenlerin verileriyle değerlendirmeye esas alınabilirse- pratik eğitim açısından daha olumlu sonuçlara ulaşılabileceğini varsayıyoruz. Çalışmanın katkısının, pratik eğitimin sonuçları ve sonuçlardan elde edilen öneriler olacağını düşünüyoruz.

Çalışma, dört ana başlık altında yorumlanarak sürdürülmüştür. Nitelikli meslek elemanı olarak görev yapacakları işyerlerindeki sorumluluklar açısından, işçi-işveren ilişkileri açısından, organizasyon, üretim ve iş güvenliği sistemleri açısından ve yeni teknolojileri tanımalarını sağlayıcı faaliyetler açısından.

3.1. Sorumluluklar Açısından Kazanımlar

Bu başlık altında toplamda altısı kapalı, biri açık uçlu olmak üzere yedi soru sorulmuştur. Bilindiği gibi okullardaki teorik çalışmalar iş disiplini kazandırma konusunda yeterli olmayabilir. Bu açıdan iş yerlerindeki sorumluluk ve iş disiplinine yönelik tavırlar ve kazanımlar öğrencilerin ileride yapabilecekleri işler konusunda önemli mesleki kazanımlar elde etmesini sağlar. Bu bölümdeki anket soruları sorumluluk kazanımlarına yönelik düzenlenmiş, iş yerinin kazandırdığı sorumluluk disiplini öğrencilerin cevaplarına göre yüzdelik olarak değerlendirilmiştir. Açık uçlu soruya cevap verilmediği için değerlendirme dışında tutulmuştur. Bu konudaki sorular ve sorulardan elde edilen verilerin değerlendirmesi aşağıdadır.

"3+1 mesleki eğitim modeli ile yaptığım stajla mesleki görevlerim konusunda sorumluluklar kazandım" sorusuna Hendek Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %30,90'ı katıldıklarını, %45,45'i ise kesinlikle katıldığını belirtmişlerdir. Her iki seçeneğin toplam oranı Hendek %83,73- Sakarya %88,15 dir. Bu seçenekte fikrinin olmadığını beyan edenlerin oranı Hendek %16.36- Sakarya %11,18 dir.

"3+1 mesleki eğitim modeli bana iş disiplini kazandırdı" sorusuna ankete katılanların %30,90'1 katıldıklarını, % %67,27' si kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Her iki seçeneğin toplamı Hendek %98,71- Sakarya %92,10 gibi oldukça yüksek bir orandır. Bu soruda katılmadığını beyan edenlerin oranı Hendek %1,8- Sakarya %4,60'dir.

"3+1 mesleki eğitim modeli ile işe geliş gidiş saatlerinin önemini kavradım" seçeneğinde katıldığını ve kesinlikle katıldığını beyan edenlerin toplam oranı Hendek %98,17- Sakarya %93,41'dir. Kesinlikle katılmayanların oranı Hendek %1,81- Sakarya %0,65'dir.

"3+1 mesleki eğitim modeli bana iş yerindeki kurallara uygun hareket etme sorumluluğunu kazandırdı" sorusunda katılan ve kesinlikle katılanların oranı Hendek %87,26, Sakarya %89,46'dır. Bu soruda Hendek öğrencileri %10,90

fikrinin olmadığını, Sakarya öğrencileri %6,57 oranla beyan etmiştir. Soruya, Hendek %1,81- Sakarya %3,94'lik oranla katılmadığını ifade etmiştir.

"3+1 mesleki eğitim modeli ile amirlerimin verdikleri görevin önemini ve görev yapmanın sorumluluğunu kazandım" sorusuna Hendek %87,26- Sakarya %83,07'lik oranla olumlu olarak katılmıştır. Hendek %12,72- Sakarya %13,15'lik oranla fikrinin olmadığını ifade etmiştir. Diğerleri anlam ifade etmediği için yorumlanmamıştır.

Bu bölümün son sorusu "3+1 Mesleki eğitim modeli ile işe devamlılığın sorumluluğunu kazandım" şeklindedir. Hendek %83,62- Sakarya %93,41'i tarafından olumlu karşılanırken, Hendek %10,90- Sakarya %6,57 fikri olmadığını, Hendek %5.45'le katılmadığını ifade ettiklerini görüyoruz (Tablo 4, 5).

Tablo 4: 3+1 Mesleki Eğitim Modelinin Öğrencilere Kazandırdığı Sorumluluklar Açısından Kazanımlar (Hendek Meslek Yüksek Okulu)

SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
3+1 mesleki eğitim modeli ile yaptığım stajla mesleki görevlerim konusunda sorumluluklar kazandım.	-	-	9 %16.36	21 %38,28	25 %45,45
3+1 mesleki eğitim modeli bana iş disiplini kazandırdı.	-	1 %1,81	-	17 30.90	37 67.27
3+1 mesleki eğitim modeli ile işe geliş gidiş saatlerinin önemini kavradım.	1 %1,81	-	-	20 %36,36	34 %61,81
3+1 mesleki eğitim modeli bana iş yerindeki kurallara uygun hareket etme sorumluluğunu kazandırdı.	-	1 %1,81	6 %10,90	19 %34,54	29 %52,72
3+1 mesleki eğitim modeli ile amirlerimin verdikleri görevin önemini ve görev yapmanın sorumluluğunu kazandım.	-	-	7 %12,72	18 %32,72	30 %54,54
3+1 Mesleki eğitim modeli ile işe devamlılığın sorumluluğunu kazandım	-	3 %5.45	6 %10,90	23 %41,81	23 %41,81

Tablo 5: 3+1 Mesleki Eğitim Modelinin Öğrencilere Kazandırdığı Sorumluluklar Açısından Kazanımlar (Sakarya Meslek Yüksek Okulu)

SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
3+1 mesleki eğitim modeli ile yaptığım stajla mesleki görevlerim konusunda sorumluluklar kazandım.	-	1 %0,65	17 %11,18	61 %40,13	73 %48,02
3+1 mesleki eğitim modeli bana iş disiplini kazandırdı.	7 %4,60	-	8 %5,26	52 %34,21	85 %55,92
3+1 mesleki eğitim modeli ile işe geliş gidiş saatlerinin önemini kavradım.	-	1 %0,65	9 %5,92	64 %42,10	78 %51,31
3+1 mesleki eğitim modeli bana iş yerindeki kurallara uygun hareket etme sorumluluğunu kazandırdı.	-	6 %3,94	10 %6,57	62 %40,78	74 %48,68
3+1 mesleki eğitim modeli ile amirlerimin verdikleri görevin önemini ve görev yapmanın sorumluluğunu kazandım.	1 %0,65	5 %3,28	20 %13,15	52 %34,21	74 %48,68
3+1 Mesleki eğitim modeli ile işe devamlılığın sorumluluğunu kazandım	-	-	10 %6,57	75 %49,34	67 %44,07

3.2. Organizasyon, Üretim ve İş Güvenliği Açısından Kazanımlar

Bu bölümde toplam olarak yedi ayrı kapalı uçlu ve biri açık uçlu soru sorulmuştur. Açık uçlu soruya cevap alınmadığı için devre dışı bırakılmıştır. Adı geçen her iki Meslek Yüksek Okulunda uygulama yaparak ankete katılan her bir öğrencinin sorulara verdikleri cevapların analizleri aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 6 ve 7'nin verilerine bakıldığı zaman yüksek oranları "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" seçeneklerinin aldığı görülür. Burada da aynı metot takip edilerek iki seçeneğin verileri olumlu değerlendirilmiş ve iki seçeneğin oran verileri birlikte yorumlanmıştır. Aynı şekilde "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" seçeneklerinin verileri ise olumsuz olarak kabul edilmiş ve bu iki seçeneğin verileri de birlikte değerlendirilmiştir.

"Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksek Okullarında bir dönemlik staj uygulaması (3+1 mesleki eğitim modeli) ile işyerinde yaptığım staj sonucunda iş yerinin sosyal güvenlik sistemine dâhil olduğunu öğrendim" diyenlerin oranı

Hendek %58,17- Sakarya %73,68'dir. Fikrinin olmadığını beyan edenler Hendek %32,72-Sakarya %18,42 iken, katılmadığını ve kesinlikle katılmadığını ifade edenlerin oranları Hendek %9.08-Sakarya %7,68'dir.

"Staj yaptığım iş yerinde iş güvenliği uygulamasının varlığını öğrendim" diyenlerin oranı Hendek %83,62 – Sakarya %78,28 iken, fikrim yok seçeneğini işaretleyenlerin oranı, Hendek %9.09- Sakarya %10.52'de kalmıştır. Diğer iki seçeneğin (katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum) oranı, Hendek %7,2- Sakarya %11.18'dir.

"Staj yaptığım iş yeri ile öğrenim gördüğüm meslek yüksekokulu arasındaki organizasyonu anladım" sorusuna Hendek %89.09- Sakarya %78,81 oranla olumlu cevap verirken, diğer oranlar; Hendek %10,91- Sakarya, fikrim yok, %11,84, katılmıyorum %9.14'dür.

"3+1 mesleki staj esnasında çalışanların iş yerinde ve sosyal hayatta dayanışma ve yardımlaşma içerisinde bulunduklarını gördüm" sorusuna toplamda Hendek %63,62 oranla katılıyorum, kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verirken-Sakarya %75.00 oranla cevap vermiştir. Diğer seçeneklere cevap verenlerin oranları sırasıyla, Hendek; katılmıyorum %18,18 ve fikrim yok %18.18-Sakarya, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum %12.46, fikrim yok %12,50'dir.

"3+1 stajı ile yasal organizasyonlar (Sosyal Güvenlik Kurumu- SGK) hakkında bilgi sahibi oldum" sorusunu olumlu cevaplayanların oranı Hendek %94,54- Sakarya %79,86'dır. Diğer seçeneğe cevap verenlerin oranları Hendek için anlamlı bir fark oluşturmamıştır, toplamda %5.44; Sakarya ise fikrim yok %13,81, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum %6.42'dir.

"Staj yaptığım iş yerinde organizasyon içerisinde örgütlenmenin (sendika, vakıf, dernek) önemini kavradım" sorusunu olumlu cevaplandıranların oranı Hendek %50,09, Sakarya ise %80,25 oranla cevap vermiştir. Fikrinin olmadığını beyan edenler; Hendek %30,90, katılmıyorum %14.54, kesinlikle katılmıyorum %3,63; -Sakarya, fikrim yok %14,73, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum %5.15'tir.

"Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksek Okullarında bir dönemlik staj uygulaması (3+1 mesleki eğitim modeli) ile işyerinde yaptığım staj sonucunda iş yerinin sosyal güvenlik sistemine dâhil olduğunu öğrendim" sorusuna olumlu cevap verenlerin oranı Hendek %58,17- Sakarya %73,68'dir. Diğer sorulardaki seçenekler için Hendek fikrim yok %32,72,- Sakarya 18.42; katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum, Hendek %9.08- Sakarya %7,68'dir (Tablo 6, 7).

Tablo 6: Organizasyon, Üretim ve İş Güvenliği Açısından Kazanımlar (Hendek Meslek Yüksek Okulu)

SORULAR	**Kesinlikle Katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Fikrim Yok**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle Katılıyorum**
Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksek Okullarında bir dönemlik staj uygulaması (3+1 mesleki eğitim modeli) ile işyerinde yaptığım staj sonucunda iş yerinin sosyal güvenlik sistemine dâhil olduğunu öğrendim.	2 %3,63	3 %5.45	18 %32,72	19 %34,54	13 %23,63
Staj yaptığım iş yerinde iş güvenliği uygulamasının varlığını öğrendim	1 %1,81	3 %5.45	5 %9.09	18 %32,72	28 %50,90
Staj yaptığım iş yeri ile öğrenim gördüğüm meslek yüksekokulu arasındaki organizasyonu anladım	2 %3,63	1 %1,81	3 %5.45	24 %43,63	25 %45,45
3+1 mesleki staj esnasında çalışanların iş yerinde ve sosyal hayatta dayanışma ve yardımlaşma içerisinde bulunduklarını gördüm.	-	10 %18.18	10 %18.18	18 %32,72	17 %30,90
3+1 stajı ile yasal organizasyonlar (Sosyal Güvenlik Kurumu- SGK) hakkında bilgi sahibi oldum.	-	1 %1,81	2 %3,63	20 %36,36	32 %58,18
Staj yaptığım iş yerinde organizasyon içerisinde örgütlenmenin (sendika vakıf, dernek) önemini kavradım	2 %3,63	8 %14.54	17 %30,90	9 %16.36	19 34.54
Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksek Okullarında bir dönemlik staj uygulaması (3+1 mesleki eğitim modeli) ile işyerinde yaptığım staj sonucunda iş yerinin sosyal güvenlik sistemine dâhil olduğunu öğrendim.	2 %3,63	3 %5.45	18 %32,72	19 %34,54	13 %23,63

Tablo 7: Organizasyon, Üretim ve İş Güvenliği Açısından Kazanımlar (Sakarya Meslek Yüksek Okulu)

SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksek Okullarında bir dönemlik staj uygulaması (3+1 mesleki eğitim modeli) ile işyerinde yaptığım staj sonucunda iş yerinin sosyal güvenlik sistemine dâhil olduğunu öğrendim.	1 %0,65	11 %7,23	28 %18,42	51 %33,55	61 %40,13
Staj yaptığım iş yerinde iş güvenliği uygulamasının varlığını öğrendim	8 %5,26	9 %5,92	16 %10,52	57 %37,50	62 %40,78
Staj yaptığım iş yeri ile öğrenim gördüğüm meslek yüksekokulu arasındaki organizasyonu anladım	-	14 %9,21	18 %11,84	65 %42,63	55 %36,18
3+1 mesleki staj esnasında çalışanların iş yerinde ve sosyal hayatta dayanışma ve yardımlaşma içerisinde bulunduklarını gördüm.	6 %3,94	13 %8,52	19 %12,50	57 %37,50	57 %37,50
3+1 stajı ile yasal organizasyonlar (Sosyal Güvenlik Kurumu- SGK) hakkında bilgi sahibi oldum.	1 %0,65	9 %5,92	21 %13,81	57 %37,50	64 %42,10
Staj yaptığım iş yerinde organizasyon içerisinde örgütlenmenin (sendika vakıf, dernek) önemini kavradım	1 %0,65	7 %4,60	22 %14,73	67 %44,07	55 %36,18
Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksek Okullarında bir dönemlik staj uygulaması (3+1 mesleki eğitim modeli) ile işyerinde yaptığım staj sonucunda iş yerinin sosyal güvenlik sistemine dâhil olduğunu öğrendim.	1 %0,65	11 %7,23	28 %18,42	51 %33,55	61 %40,13

3.3. Yeni Teknolojiler ve İstihdam Açısından Kazanımlar

Bu alanda sekizi kapalı uçlu biri açık uçlu soru sorulmuş, açık uçlu soruya cevap veren olmadığı için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Sekiz sorunun ilk dördü yeni teknolojilerin kazanımları, son dördü ise istihdama katkı açısından kazanımlardan ibarettir. Bu bölümde de yüksek orandaki cevapların olumlu olduğunu görüyoruz.

İlk soru olan "3+1 mesleki eğitim stajı ile işyerinde yeni teknolojilerle tanıştım" seçeneğine Hendek özelinde %100 katılım olmuştur. Sakarya ise aynı soruya %87,17 ile olumlu cevap vermiştir. Sakarya için diğer seçenekler %7.13 fikrim yok ve %5.53 ile katılmıyorum şeklindedir.

"3+1 mesleki eğitim modeli sonucunda işletmede bulunan yeni teknolojileri kullanarak pratik bilgi sahibi oldum" seçeneğini olumlu cevaplandıranların oranı; Hendek %85,55-Sakarya %84,21'dir. Fikri olmadığını beyan edenlerin oranı; Hendek %9.09-Sakarya %5.26'dir. Katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum seçeneğini işaretleyenlerin oranı; Hendek %1,81- Sakarya %10.52'dir.

"3+1 eğitim modeli ile işyerindeki teknolojilerin üretimdeki önemini anladım" seçeneğini, Hendek %94,53-Sakarya %81,57 oranında olumlu bulurken, Hendek için anlamlı fark oluşturmayan %5'lik oran diğer seçenekleri cevaplandırmışlardır (katılmıyorum %3,63, fikrim yok %1,81). Sakarya ise bu seçenekte %12,50 fikri olmadığını beyan ederken %5,92'si katılmadığını ifade etmişlerdir.

Uygulama ile tecrübenin önemini belirten, "3+1 mesleki eğitim modeli esnasında kullandığım yeni teknolojiler ileride yapacağım çalışmalar konusunda bana tecrübe kazandırdı" sorusu Hendek %67,26'lık bir dilim ile olumlu bulmuş, %21,81 oranında fikrinin olmadığını beyan edenlerin yanında, %10,90'lık bir dilim ile bu soruya katılmıyorum seçeneğini cevaplandırmışlardır. Sakarya ise aynı soruya %79.06 ile olumlu, %14,47'si fikrinin olmadığını ve %5,91 ile olumsuz cevap vermiştir.

Tecrübeyi ilgilendirilen diğer soru ise 3+1 mesleki eğitim modeli sayesinde okulu bitirince yapabileceği işler ve iş yerleri konusunda tecrübe sahibi olmakla ilgilidir. Bu soruya Hendek %74,54- Sakarya %89,46 oranında olumlu cevap verirken, Hendek %25,45-Sakarya %10,54 civarındaki oranla diğer seçenekleri işaretlemişlerdir.

Öğrencinin okuldan mezun olmasıyla birlikte yapabileceği işler konusunda çevre kazanması veya iş bağlantıları sağlanmasına yönelik peş peşe üç tane soru sorulmuştur. Bunlar:

"3+1 mesleki eğitim modeli sayesinde ileride çalışabileceğim iş imkânı elde ettim";

"3+1 mesleki eğitim modeli sayesinde iş konusunda bana referans olabilecek iş çevresi kazandım"

Ve "İstihdam konusunda bana imkân sağlayacak çevre kazandım"dır.

Bu sorular yüksek oranlarda olumlu cevap bulmuştur. Birinci soruda Hendek %78,17- Sakarya %86,83; ikinci soruda Hendek %96,36- Sakarya %94,72, üçüncü soruda ise Hendek %76,35-Sakarya %82,23 oranında olumlu

cevap vermiştir. En yüksek oran ikinci soruda, yani ileride yapabileceği iş konusunda elde ettiği referansa yönelik olmuştur (Tablo 8, 9). Her iki okul için diğer seçenekler anlamlı farklar oluşturmadığı için yorumlanmamıştır.

Tablo 8: Yeni Teknolojiler ve İstihdam Açısından Kazanımlar (Hendek Meslek Yüksek Okulu)

SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
3+1 mesleki eğitim stajı ile işyerinde yeni teknolojilerle tanıştım.	-	-	-	22 %40	33 %60
3+1 mesleki eğitim modeli sonucunda işletmede bulunan yeni teknolojileri kullanarak pratik bilgi sahibi oldum.	-	1 %1,81	5 %9.09	26 %47,27	21 %38,28
3+1 eğitim modeli ile işyerindeki teknolojilerin üretimdeki önemini anladım	-	2 3.63	1 %1,81	18 %32,72	34 %62,81
3+1 mesleki eğitim modeli esnasında kullandığım yeni teknolojiler ileride yapacağım çalışmalar konusunda bana tecrübe kazandırdı	-	6 %10,90	12 %21,81	14 %25,45	23 %41,81
3+1 mesleki eğitim modeli sayesinde okulu bitirince yapabileceğim işler ve iş yerleri konusunda tecrübe sahibi oldum	1 %1,81	2 %3,63	11 %20	19 %34,54	22 %40
3+1 mesleki eğitim modeli sayesinde ileride çalışabileceğim iş imkânı elde ettim	2 %3,63	9 %16.36	1 %1,81	20 %36,36	23 %41,81
3+1 mesleki eğitim modeli sayesinde iş konusunda bana referans olabilecek iş çevresi kazandım	1 %1,81	-	1 %1,81	22 %40	31 %56,36
İstihdam konusunda bana imkân sağlayacak çevre kazandım	2 %3,63	3 %5.45	8 %14.54	17 %30,90	25 %45,45

Tablo 9: Yeni Teknolojiler ve İstihdam Açısından Kazanımlar (Sakarya Meslek Yüksek Okulu)

SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
3+1 mesleki eğitim stajı ile işyerinde yeni teknolojilerle tanıştım.	3 %1,97	7 %4,60	11 %7,23	59 %38,81	72 %47,36
3+1 mesleki eğitim modeli sonucunda işletmede bulunan yeni teknolojileri kullanarak pratik bilgi sahibi oldum.	2 %1,31	14 %9,21	8 %5,26	57 %37,5	71 %46,71
3+1 eğitim modeli ile işyerindeki teknolojilerin üretimdeki önemini anladım	-	9 %5,92	19 %12,50	67 %44,07	57 %37,50
3+1 mesleki eğitim modeli esnasında kullandığım yeni teknolojiler ileride yapacağım çalışmalar konusunda bana tecrübe kazandırdı	2 %1,31	7 %4,60	22 %14,47	50 %32,89	71 %46,71
3+1 mesleki eğitim modeli sayesinde okulu bitirince yapabileceğim işler ve iş yerleri konusunda tecrübe sahibi oldum	1 %0,65	2 %1,31	13 %8,55	64 %42,10	72 %47,36
3+1 mesleki eğitim modeli sayesinde ileride çalışabileceğim iş imkânı elde ettim	-	3 %1,97	17 %11,18	58 %38,15	74 %48,68
3+1 mesleki eğitim modeli sayesinde iş konusunda bana referans olabilecek iş çevresi kazandım	1 %0,65	1 %0,65	13 %8,55	51 %33,55	86 %56,57
İstihdam konusunda bana imkân sağlayacak çevre kazandım	-	2 %1,31	25 %16,44	65 %42,76	60 %39,47

3.4. İşçi İşveren İlişkisi Açısından Kazanımlar

Çalışan ile çalıştıran arasında sıkı bir bağımlılık ilişkisi vardır. Bağımlı olarak çalışanların tümü işçi olarak kabul edilir. İşçi farklı tanımları olmakla birlikte iş kanununa göre; "İşverenle yaptığı sözlü ya da yazılı sözleşmeye dayanarak ister bedensel ister zihinsel nitelikte olsun, herhangi bir işte ücret karşılığı çalışan kişiyi" ifade eder. İşveren ise "bir hizmet akdine dayanarak herhangi bir işte ücret karşılığı işçi çalıştıran tüzel veya gerçek kişidir". Bu bölümdeki sorular bu alana yönelik olarak düzenlenmiştir. Meslek Yüksekokulları teknik düzeyde ara eleman yetiştiren kurumlar olması bakımından, mezunları hem belirli kurumlarda çalışan hem de kendi işini kuran girişimci bireyler olacaklardır. Başka bir deyişle bir iş yerinde belirli ücret karşılığı çalışan işçi veya işçi çalıştıran işveren statüsüne sahip olacaklardır.

Bu alana yönelik olarak toplamda beşi kapalı biri açık olmak üzere altı anket sorusu düzenlenmiştir. Açık uçlu soru burada da değerlendirme dışında tutulmuştur zira cevap veren olmamıştır.

Tablo 10: İşçi İşveren İlişkisi Açısından Kazanımlar (Hendek Meslek Yüksek Okulu)

SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
3+1 mesleki eğitim modeli ile işyerinde işçi ve işveren ilişkilerinin pozisyonlarını öğrendim	2 %3,63	5 %9.09	12 %21,81	13 %23,63	23 %41,81
3+1 mesleki eğitim modeli bana mesleki dayanışmanın önemini kazandırdı.	-	4 %7.27	3 %5.45	21 %38,28	27 %49.09
3+1 mesleki eğitim modeli ile uygulama yaptığım işyerinde deneyimli bireylerden mesleğimle ilgili olarak mesleki kazanımlar elde ettim.	3 %5.45	3 %5.45	5 %9.09	20 %36,36	24 %43,63
3+1 mesleki eğitim modeli ile işyerinin mevzuatıyla (Kanun, Yönetmelik, Kural vb.) ilgili bilgiler edindim.	-	5 %9.09	3 %5.45	23 %41,81	24 %43,63
3+1 mesleki eğitim modeli ile çalışanlarla işverenin karşılıklı hak ve görevlere sahip olduğu bilgisini kazandım.	-	-	7 %12,72	22 %40	26 %47,27

Tablo 11: İşçi İşveren İlişkisi Açısından Kazanımlar (Sakarya Meslek Yüksek Okulu)

SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
3+1 mesleki eğitim modeli ile işyerinde işçi ve işveren ilişkilerinin pozisyonlarını öğrendim	-	-	20 %13,15	64 %42,10	68 %44,73
3+1 mesleki eğitim modeli bana mesleki dayanışmanın önemini kazandırdı.	-	6 %3,94	17 %11,18	53 %34,86	76 %50,00
3+1 mesleki eğitim modeli ile uygulama yaptığım işyerinde deneyimli bireylerden mesleğimle ilgili olarak mesleki kazanımlar elde ettim.	8 %5,26	2 %1,31	21 %13,81	57 %37,50	64 %42,10
3+1 mesleki eğitim modeli ile işyerinin mevzuatıyla (Kanun, Yönetmelik, Kural vb.) ilgili bilgiler edindim.	-	5 %3,28	12 %7,89	58 %38,15	77 %50,65
3+1 mesleki eğitim modeli ile çalışanlarla işverenin karşılıklı hak ve görevlere sahip olduğu bilgisini kazandım.	-	1 %0,65	15 %9,86	65 %42,76	71 %46,71

Değerlendirmede yukarıdan beri takip edilen metot burada da sürdürülmüştür. Sorular; işçi- işveren ilişkisi, iş mevzuatı ve mesleki deneyime sahip kişilerin öğrencilere kazandırdıkları deneyimlerle ilgilidir.

İlk soru; "3+1 mesleki eğitim modeli ile işyerinde işçi ve işveren ilişkilerinin pozisyonlarını öğrendim" tarzındadır. Bu soruya olumlu cevap verenlerin oranı Hendek %65,44 – Sakarya %86,83'tür. Katılmadığını beyan ederek olumsuz cevap verenlerin oranı Hendek %12,72'dir. Fikrinin olmadığını beyan edenlerin oranı ise Hendek %21,81 – Sakarya %13.15'dir.

"3+1 mesleki eğitim modeli bana mesleki dayanışmanın önemini kazandırdı" sorusuna Hendek %87,37 – Sakarya %84,86 oranı ile yüksek bir nispeti temsil etmiştir. Bu seçenekteki soruya katılmadığını beyan edenlerin oranı Hendek %7.27- Sakarya %3,94, fikrinin olmadığını beyan edenlerin oranı Hendek %5.45- Sakarya %11.18'dir.

Bu bölümün üçüncü sorusu mesleki deneyimle ilgilidir. "3+1 mesleki eğitim modeli ile uygulama yaptığım işyerinde deneyimli bireylerden mesleğimle ilgili olarak mesleki kazanımlar elde ettim" sorusuna verilen cevapların; Hendek %79,99- Sakarya %79,60'la olumlu olmuştur. Burada Hendek %9.09'luk bir kesim fikri olmadığını beyan ederken, %10,90'lık dilim ise soruya katılmadığını belirtmiştir. Sakarya ise %13,81 ile fikri olmadığını beyan etmiştir.

"3+1 mesleki eğitim modeli ile işyerinin mevzuatıyla (Kanun, Yönetmelik, Kural vb.) ilgili bilgiler edindim" sorusuna verilen cevapların analizine bakılınca burada da soruya olumlu katılanların oranı oldukça yüksek olmuştur. Hendek %85,44 – Sakarya %88,80. Katılmadığını beyan edenlerin oranı Hendek %9.09 – Sakarya %3.28 iken, fikrinin olmadığını beyan edenlerin oranı Hendek %5.45 – Sakarya %7,89'dur.

"3+1 mesleki eğitim modeli ile çalışanlarla işverenin karşılıklı hak ve görevlere sahip olduğu bilgisini kazandım" türündeki bölümün son sorusuna ise Hendek %87,27- Sakarya %89,47'si katılarak olumlu cevaplandırırken, Hendek %12,72- Sakarya %9,86'lık bir oranla fikrinin olmadığını beyan etmiştir (Tablo 10, 11).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuçlar

Bu çalışmada Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında "3+1 eğitim modelinin uygulanmasıyla öğrenciler üzerinde beklenen amaçların ve kazanımların hangi derecede gerçekleştiği incelenmiştir. Toplamda yirmi beş sorudan oluşan ve bilgi edinme aracı olarak kullanılan anketler, dört ana başlık halinde ve farklı iki meslek yüksekokuluna (Hendek ve Sakarya) uygulanmıştır. Amaç, çalışmanın giriş kısmında, varsayım ve hipotez aşamasında belirlenen dört ana unsurun; uygulama sonucunda, hangi oranlarda gerçekleşmiş olduğunun tespitidir. Her iki meslek yüksekokulunda alınan sonuçların analizinde dört ana unsur olumlu olarak gerçekleşmiştir.

Özetle, bu anketin sonucuna göre 3+1 uygulamasıyla öğrenciler:

- ✓ Sorumluluk kazanmıştır: Hendek Meslek Yüksekokulu öğrencileri yüksek (%83,73) oranda olumlu; Sakarya Meslek Yüksekokulu öğrencileri yüksek (%88,15) oranda olumlu (Tablo 4 ve 5).
- ✓ Organizasyon, üretim ve iş güvenliği açısından kazanımlar elde etmiştir: Hendek Meslek Yüksekokulu öğrencileri yüksek (%89.09) oranda olumlu; Sakarya Meslek Yüksekokulu öğrencileri yüksek (%78,81) oranda olumlu (Tablo 6 ve 7).
- ✓ İşçi-işveren ilişkisi açısından kazanımlar sağlamıştır: Hendek Meslek Yüksekokulu öğrencileri yüksek (%65,44) oranda olumlu; Sakarya Meslek Yüksekokulu öğrencileri yüksek (%86,83) oranda olumlu (Tablo 8 ve 9).
- ✓ Yeni teknolojiler ve istihdam açısından kazanımlar elde etmiştir: Hendek Meslek Yüksekokulu öğrencileri yüksek (%100) oranda olumlu; Sakarya Meslek Yüksekokulu öğrencileri yüksek (%87,17) oranda olumlu (Tablo 10 ve 11).

Bu sonuçlara göre araştırmanın hipotezi doğrulanmıştır**.** Pratik, uygulama veya staj; insanın mesleki hayatının devamı için, belirli bir döneminde ihtiyaç duyduğu eğitim faaliyeti olarak tarih boyunca varlığını sürdürmüştür. Türk eğitim tarihinde ve geleneğinde bu durum, "çırak, kalfa ve usta" şeklinde formüle edilmiştir. Böyle bir eğitim aynı zamanda insanın en merkezi ekonomik, sosyal ve psikolojik faaliyet alanlarından biridir. Öğrenme çağında, çocukluk ve gençlik devresinde insanın, öğrenci olarak; teorik ve pratik bilgiyle birlikte, görgü kuralları ve meslek edinmek ihtiyacı vardır. Öğrenme aşamasında edindiği meslek, şahıs olarak kendisine hayat boyu bir uğraşı, toplumuna ise o anlamda bir katkı olacaktır.

Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında uygulanan "3+1 mesleki uygulama modeli"; teori ve pratiğin uygulanması açısından proje olarak denenmektedir. Zaten her eğitim modeli, aynı zamanda birer denemedir. Amaç, öğrencinin nitelikli eğitimidir; niteliğin ölçülmesi ise uygulama bileşenlerinin değişik yönlerden incelenmesine bağlıdır. Kesin sonuçlar ve kesin ölçütler açısından değil, yaklaşım açısından daha belirgin, daha olumlu ve daha pozitif sonuç için gerekli ve önemlidir. Her inceleme ve her incelemenin ortaya koyduğu sonuç ve öneriler, pratik veya teorik eğitime yaklaşım açısından bazı fikir ve katkılar sunacaktır.

4.2. Öneriler

Yukarıda belirtilen sonuçlar dikkate alınırsa; Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksek Okullarında uygulan "3+1 mesleki uygulamanın" öğrenciler açısından olumlu sonuçlar doğurduğunu; bundan dolayı Türkiye geneline yaygınlaştırılmasının önemli bir aşama olabileceğini düşünüyoruz. Öğrencilerin iş yerlerinde yaptıkları uygulamaları, Türkiye'nin geneline yaygınlaştırılmasını öneriyoruz. Ayrıca, uluslararası nitelikte ve ikili eğitim anlaşmalarıyla, özellikle iş yeri stajlarının (uygulamaların) dünyanın gelişmiş ülkelerine doğru yaygınlaştırmanın, öğrencilere; *sorumluluk, istihdam, işçi-işveren ilişkisi ve yeni teknolojilerin öğrenilmesi açısından* çok önemli kazanımlar sağlayacağını ve bunun için uğraşılması gerektiğini belirtmek istiyoruz.

KAYNAKÇA

1. Sakarya Üniversitesi Meslek Yüksekokulları İşyeri Uygulaması Eğitim Yönergesi.
2. 5857 Sayılı İş Kanunu, R. G. 10.6.2003 tarih ve Sayı: 25134.
3. Yıldırım, Neşide ve Yıldırım, Kazım (1997), Eğitim Sosyolojisi, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Masaüstü Yayıncılık, Edirne.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Management and Strategy

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3181-3192

Arrival
15 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64633
Article Serial Number
32

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64633

How to Cite This Article
Erdoğan, F. A. Sağbaş, M. & Sundu, M. (2022). "Yeni Nesil Harp Ortamında Askeri Liderlerde Olması Gereken Özelliklerin Bulanık AHP Yöntemi ile Önceliklendirilmesi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3181-3192

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Yeni Nesil Harp Ortamında Askeri Liderlerde Olması Gereken Özelliklerin Bulanık AHP Yöntemi ile Önceliklendirilmesi

Prioritization of the Characteristics that must have in Military Leaders in the New Generation War Environment with the Fuzzy AHP Method

Fahri Alp Erdoğan [1] Murat Sağbaş [2] Mustafa Sundu [3]

[1] Arş. Gör., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Savunma Yönetimi ABD, Ankara, Türkiye
[2] Dr. Öğr. Üyesi., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Savunma Yönetimi ABD, Ankara, Türkiye
[3] Dr. Öğr. Üyesi., İstinye Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Harp ortamı, teknolojik gelişmelerin etkisiyle değişime uğramıştır. Bu değişim, askeri liderlerin yeni nesil harp ortamı koşullarında başarılı olmaları için sahip olması gereken özelliklerinin yeniden belirlenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışma da yeni nesil harp ortamında askeri liderlerde olması gereken özelliklerin belirlenmesi ve önceliklendirilmesini amaçlamıştır. Araştırma yöntemi olarak Bulanık Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) kullanılmıştır. Alan yazını taraması sonucu, özellikleri belirlemeye yönelik dört ana kriter, on dört alt kriter içeren hiyerarşik bir yapı oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda, yeni nesil harp ortamında askeri liderlerde olması gereken en önemli özelliğin belirsiz ve zor şartlardaki davranış kriteri olduğu ve en önemli alt kriterin ise belirsizliğe karşı yüksek tolerans gösterebilme yeteneği kriteri olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Askeri Lider, Askeri Liderlik, Lider, Yeni Nesil Harp Ortamı, Bulanık AHP

ABSTRACT

The war environment has changed with the effect of technological developments. This change necessitates the redefinition of the characteristics that military leaders should have to be successful in the new war environment. This study aimed to determine and prioritize the characteristics that should be in military leaders in the new generation war environment. Fuzzy AHP was used as the research method. As a result of the literature review, a hierarchical structure including four main criteria and four sub-criteria for determining the features was created. As a result of the research, it has been determined that the most important feature that should be in military leaders in the new generation war environment is the criterion of behavior in uncertain and difficult conditions, and the most important sub-criteria is the ability to show high tolerance against uncertainty.

Keywords: Military Leader, Military Leadership, Leadership, New Generation Warfare, Fuzzy AHP

1. GİRİŞ

Liderlik, askeri ortamda başarı için kritik olan en önemli unsurlardan biridir (Bunin vd., 2021). Örgütsel başarı büyük ölçüde liderlerin hızla değişen ve bazen de kaotik ortamlarda rekabet avantajı sağlayan stratejileri etkin bir şekilde uygulama yeteneğine bağlıdır (Gibson, 2005). Dolayısıyla askeri örgütlerin liderlik becerilerine sahip askerlere ihtiyacı vardır (Johnson & Hill, 2009). Harbin ve çatışmanın meydana geldiği ve belirsizliğin hâkim olduğu, askeri atmosfer, tercihlerin çok çeşitli koşullara bağlı olduğu ortamlardır (Lindeman & Martin, 2003). Bundan dolayı askeri liderler, değişen çevresel koşullara bağlı olarak sevk ve idare ettiği astları ile olan ilişkilerini ve liderlik tarzlarını değiştirmesi gerekir (Yammarino vd., 2010). Belirsizlik ve hızlı değişim askeri personeli çok sayıda stres etkenine maruz bırakmaktadır (Bartone, 2006). Askerlerin motivasyonunu kaybetmemelerini sağlamak, askeri liderlerin görevidir (Mastroianni, 2011). Dolayısıyla da askeri liderlerin büyük bir kısmı, astlarının davranışlarını yönlendirme ve kontrol etme gücüne sahiptir (MacIntyre,2008). Ordu, özünde sonuç odaklı bir mesleki kültürü temsil eder (Hutchison, 2013). Önemli olan görevin başarıyla yerine getirilmesidir. Bu yüzden askeri liderler davranışlarında bir amacı olan, kararlı liderlerdir (Mccormack & Miller, 2002). Bu kararlı tutumlarını tüm tavır ve davranışlarına yansıtabilen yegâne liderlerdir.

Yeni nesil harp ortamı, konvansiyonel silahlar kullanımıyla beraber ülkelerin sahip oldukları siyasi, ekonomik, politik güçlerini araç olarak kullandıkları bir harp ortamıdır. Bu harp ortamında özellikle teknoloji yoğun bir şekilde kullanılır. Alışılmışın dışında gelişmelere sahip olan bu harp ortamı, askeri liderlerin yetiştirilmesiyle ilgili süreçlerin de yeniden tasarlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmanın amacı, yeni nesil harp ortamında askeri liderlerde olması gereken özellikleri ve bunların önemlilik düzeylerini tespit etmektir. Böylelikle yeni nesil harp ortamında askeri liderlerin eğitiminde hangi unsurlara daha önemli olduğu tespit edilmiş olacaktır. Alan yazını incelendiğinde askeri liderlik üzerine yapılan çalışmaların kısıtlı

sayıda olduğu tespit edilmiş olup, Scopus ve Web of Sciences veritabanlarında yeni nesil harp ortamında askeri liderlerde olması gereken özellikleri inceleyen az sayıda çalışmaya rastlanılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Yeni Nesil Harp Ortamı

21. yüzyıl, sosyal, politik, ekonomik ve teknolojik ilerlemenin başlangıcına tanık olmuştur (Nadeem vd., 2021). Savaşın gelişimi, mevcut veya öngörülen küresel gelişmeleri yansıtan ve bunlara uyum sağlamayı gerektiren sürekli bir süreçtir (van der Klaauw, 2021). Dolayısıyla modern dünyadaki değişim, savaşın doğasını da değiştirdi. Bu harp ortamında, asimetrik savaş, medya propaganda savaşı ve hibrit savaş gibi teknikler gelişti ve sonuç olarak savaşçı-savaşçı olmayan ve savaş zamanı-barış zamanı arasındaki çizgileri bulanıklaştırdı.

Yeni nesil harp, siyaseti, ekonomiyi, teknolojiyi bir güç olarak kullanılıp düşmanın liderini ve nüfuzunu etkilemeyi hedef alır (Juchcinski, 2019). Yeni nesil harpte, silahlı çatışmalar ve yerel savaşlar biçimindeki askeri girişimlerin başarısı, askeri faktörlerin yanı sıra siyasi, psikolojik, ideolojik ve bilgisel unsurlar gibi askeri olmayan faktörler arasındaki ilişkiyle birlikte değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme de tüm faktörlerin toplamı tek başına askeri güçten çok daha etkindir (Berzins, 2020). Harp ortamında amaç olabildiğince birliklerin az kayba uğramasını sağlayarak hedef ülkenin istenilen yönde hareket etmesini sağlamaktır. Yeni nesil harp, askeri olmayan önlemlerin silahlara başvurmadan direnişi etkisiz hale getirebileceğini veya en azından azaltabileceğini öne sürmektedir (Chekinov ve Bogdanov, 2013). Bunun için hedef ülkenin algılarına yönelik araçlar kullanılır. Bu araçlar siber-uzay operasyonları, bilgi operasyonları, ekonomik ve siyasi etki, yasadışı şiddet içeren çete eylemleri olabilir. Hatta muhalif ayrılıkçı milisler ve sempatik haraççılar desteklenir ve yaratılır (Berkebile, 2018). Bu harp ortamı, nükleer etkilere yaklaşan, nükleer caydırıcılık çizgisini bulanıklaştıran gelişmiş konvansiyonel sistemlerin kullanımını, insansız hava araçları (İHA) gibi teknolojik ürünler sayesinde temassız savaşların yapılmasını ve hassas vuruşların veya yüksek teknolojili nükleer olmayan silahların kullanılmasını kapsar (Berzins, 2020). Ana operasyonel amaç, konvansiyonel bir savaşta büyük kuvvetlerin toplanmasını geçersiz kılmaktır. Yeni nesil harpte askeri müdahale dönemi, hazırlıkları gizlemek, provokasyonlar yapmak gibi faaliyetleri içerisinde kapsar ve bu faaliyetler genellikle saldırı amaçlı kullanılır (Berkebile, 2018). Genellikle savaşçıların savaşçı statüsü gizlenmeye çalışılır.

Belirsizliğin ve risklerin giderek daha da hâkim olduğu bu harp ortamında, askeri liderler özellikle yerel halk ve sivillerle olan ilişkileri yönetebilmeli, teknolojik ilerlemeleri yakından takip etmeli, algı operasyonlarına karşı birliğini bilgilendirmeli ve motive etmeli, sürekli değişen karmaşıklığı artan durumlara hızlı ve etkin bir şekilde birliklerini adapte edebilmelidir.

2.2. Askeri Liderlik

Ordu için, zorluklarla yıkılmadan veya pes etmeden yüzleşebilecek liderler bulmak önemlidir (Boe, 2016). Bugünün orduları savaşları kazanmaktan çok daha fazlasını yapmalı ve savaşın olmadığı durumlarda istikrarı sağlamak için kendisini eğitilmeli ve donatılmalıdır (Taylor, 2015). Ordunun büyüklüğü, personel sayısı ve bütçesinin büyük ve farklı olması sebebiyle ordunun denetimi ve yönetimi büyük bir zorluk oluşturmakta olup ordunun verimli olarak faaliyetlerini yerine getirmesini sağlamak için en iyi liderlere (komutanlara) ihtiyaç duymaktadır (Hamad,2015). Dolayısıyla, askeri liderler, ulusal güvenlikte kilit oyuncular olarak nitelendirilmektedir (Flynn, 2014). En düşük seviyede, askeri liderlik, birçok insan için ölüm kalım arasındaki fark olabilmektedir (Wong vd., 2003). Askeri liderlik, görevin başarısına katkıda bulunması için birliğin harp kapasitesini geliştirmek, askerlerin görevi profesyonelce ve etik olarak tamamlamaları amacıyla yardım etmek, yönlendirmek, motive etmektir (Canadian Force, 2005). Askeri liderlik, misyonu gerçekleştirmek ve organizasyonu geliştirmek için amaç, yön ve motivasyon sağlayarak insanları etkileme süreci olarak tanımlanmaktadır (U.S. Army Field Manual 6-22, 2006). Askeri liderlik, en zorlu koşullarda galip gelmek için kişiliğin ve amacın insanlara ve durumlara yansıtılmasıyla karakterize edilen liderlik biçimidir (United Kingdom Army, 2014). Tanımlardan yola çıkarak askeri liderlik, emir-komuta zincirinin hâkim olduğu, çok çeşitli koşullara bağlı olan ve sonuç odaklı olmayı gerektiren askeri atmosferde, astlarının görevlerini başarıyla yerine getirebilmesi için gerekli olan yönlendirme, motivasyonu sağlama, astlara amaç aşılama fonksiyonlarını başarıyla yerine getiren liderlik çeşididir.

Başarılı askeri liderler, ekip oluşturmada mükemmellik ve yetkinlik için çaba göstermeye, geniş vizyona, astlarını güçlendirmeye, amacını samimi bir şekilde ifade etmeye, komuta etmek için gereken özen ve ilgiye, genel olarak herkese karşı şefkatli yaklaşıma, özverili ve kendini geri planda tutan kişisel niteliklerine sahip liderlerdir (Bangari, 2014). Askeri liderler, astlarını korumalı, bilgilendirmeli, sorumluluk vermeli, onlara karşı açık ve dürüst olmalıdır (Hedlund, vd., 2003). Askeri liderler, öz farkındalığa sahip olmalı, kendisinin sahip olduğu eksik veya yanlış davranışlarını düzenleyebilmelidir (Firing vd., 2009). Önemli kişisel ve etik değerleri olan bir askeri lider astlarının görevin önemini kavramalarını olumlu yönde etkilemektedir (Trachik, vd., 2021).

Askeri atmosfer, çok çeşitli faktörlere bağlı olan ve herhangi bir faktörün beklenmedik bir şekilde gelişmesiyle, sonuçların farklılaşacağı ortamlardır. Dolayısıyla askeri liderlerin bu tür durumlara psikolojik ve fiziksel olarak hazırlıklı olması gerekmektedir. Askeri liderler, bu faktörlere göre faaliyetlerini ve davranışlarını şekillendirebilme yeteneğine sahip olmalıdır. Askeri liderler, acil bir tehdidi temsil edebilecek veya inisiyatifi kazanmak için olası bir fırsatı temsil edebilecek unsurları göz önünde bulundurabilme yeteneğine sahiptirler (Eid vd., 2004). Askeri liderler, her zaman karmaşık, dinamik ve öngörülemeyen durumlarla karşı karşıya kalmaktadır (Hannah vd., 2010; Laurence, 2011). Karmaşık görev ortamlarında etkin bir şekilde performans göstermek, hızla değişen koşullara yanıt vermek için askeri liderler esnek, uyarlanabilir kararlar verirler, esnek ve uyarlanabilir eylemler gerçekleştirirler (Bartone vd., 2013), durumları çabucak anlamlandırırlar, planlar oluştururlar ve beklenmedik sonuçlara uyum sağlarlar (Morath vd., 2011).

Askeri liderler, astlarına babacan bir yaklaşımda bulunarak, astlarının kendisiyle ortak bir noktada buluşturmasını sağlar. Astlar, görev ve faaliyetlerin etkili ve verimli bir şekilde yürütmesinin askeri lider ve ülke için önemli olduğunu hisseder. Astlar, askeri liderin verdiği görevleri, böylelikle daha istekli bir şekilde yerine getirir. Askeri liderlik, komutanlarla ast konumundaki çalışanların örgüt içinde yer alan sorumluluk, otorite, emir-komuta zinciri gibi etkileşim yöntemlerini içerisinde barındıran süreçtir (Sığrı, 2006). Askeri personelin motivasyonu, vatandaşları korumak ve onlara hizmet etmek olan yüksek bir örgütsel hedefe bağlılıktan gelir (Loughlin & Arnold, 2007). Etkili askeri liderler, grup kimliğini güçlendirir (Jansen & Delahaij, 2020), askerlerine ülkeleri ve birlikleri için savaşmaları ve uğrunda ölmeleri için ilham verir (Reiter & Wagstaff, 2018). Askeri personel, liderin davranışlarında örgütsel hedefe bağlılığını hissetmesi halinde liderin emirlerini daha verimli ve motive bir şekilde yerine getirebilmektedir.

Askeri liderler, astlarına güven uyandırmadığı takdirde, görevlerin yerine getirilmesinde itaatsizlik vb. sorunlarla karşı karşıya kalır. Astların lidere güven duymaması, kimi durumlarda, örgütün çıkarları yerine kendi çıkarlarına yönelik hareket etmeleri sağlayabilmektedir. Bu da kimi durumlarda ülke güvenliğinde çeşitli problemlerin açığa çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Bundan dolayı askeri liderlerin çevresine işini iyi bildiğini, astlarının hiçbir şekilde belirsizliklerin oluşturabileceği tedirginlik halinde olmamasını sağlamalıdır. Askeri liderlerin hedefleri, ordunun temel görevi olan güvenliği sağlaması ve bu amaç doğrultusunda ordunun şekillendirilmesidir (Kark vd., 2016). Askeri liderlik, yetkin ve güvenilir rehberliğe dayanır (Buscha, 2021). Liderin yetkinliğine ilişkin yargılar, askerlerin güven değerlendirmelerini büyük ölçüde etkiler (Campbell vd., 2010). Yüksek düzeyde organizasyon uyumuna sahip askeri birlikler, askeri emsalleriyle bağlantı ve güvenin pekişmesinde rol oynarlar (Trachik, vd., 2020). Dolayısıyla askeri liderler, faaliyetlerini yürütürken çevresine yetkin olduğunu hissettirebilmelidir. Askeri liderler, yaptıkları işin doğası gereği karizmatik liderler olmak zorundadır (Hamad, 2015). Askerlerinin güvenini kazanabilmeleri için (Koh & Higgins, 2018), askeri liderlerin duygusal zekâ seviyesini üst düzeydedir (Endrijaitis & Alonderis, 2015). Askeri liderler, birlik üyeleri sorunlarını kabul ettiklerinde ve yardıma ihtiyaçları olduğunu anladıklarında birlik üyelerine daha saygı ve anlayışla bakmaktadırlar (Adler vd., 2008).

Askeri liderlerin astların görevlerini başarıyla yerine getirmesini sağlaması, ülkenin güvenliği açısından hassasiyet taşıyabilmektedir. Askeri liderler, bundan dolayı olaylara, görevlere sonuç odaklı yaklaşmak zorunda kaldıkları için kimi zaman astlarına karşı zorlayıcı tutum ve davranışlar sergileyebilmektedir. Önemli olan görevin başarıyla yerine getirilmesi olup astların fiziksel ve psikolojik olarak yaşayacağı sıkıntılar böyle durumlarda önemsiz kalmaktadır. Görevin tamamlanması ve personelin gelişimi, askeri liderliğin merkezinde yer alır (Meerits & Kivipold, 2020). Askeri liderlerin görev süreleri genel görev performansına, özellikle de artan savaş kayıplarına karşı hassastır (Lundgren vd., 2022). Askerlik mesleğinin ayırt edici özelliği olarak gerekli olan savaşçı etiği, duruma uygun olmayan lider davranışlarını meşru olmasını sağlayabilmektedir (Ulmer Jr., 1998). Dolayısıyla, askeri eğitim ve operasyonlardaki başarısızlıklarla ilişkili yüksek risk (can kaybı riski de dahil) ve maliyetler, liderlerin etkililiği sağlamak için daha iddialı ve agresif davranışlarda bulunmaya, kimi zaman çizgiyi aşarak yıkıcı liderlik uygulamalarına yöneltebilmektedir (Fosse vd., 2019).

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

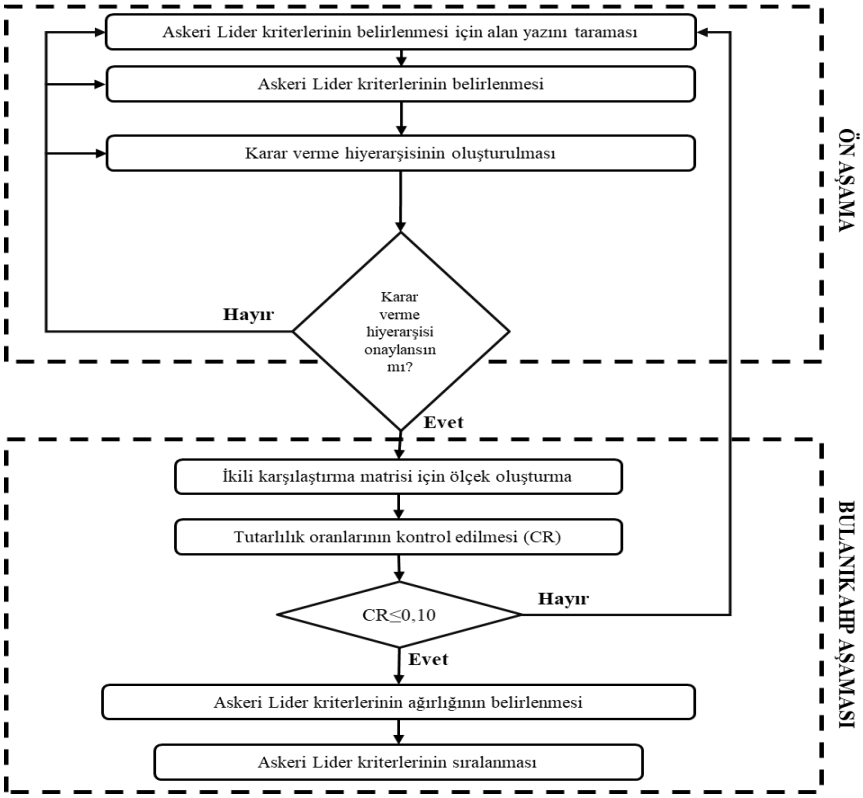
3.1. Bulanık AHP Yöntemi

1980 yılında Saaty tarafından kullanılan Analitik Hiyerarşi Prosesi, karar verenin değerlendirmelerine dayanarak bir oran ölçeğindeki alternatifler için göreceli önceliklendirmeyi sayısal hale dönüştürmeyi sağlar (Saaty and Kearns, 2014). Bunun sayesinde, kriterlerin önemlilikleri tespit edilerek kriterlerin sıralanması sağlanır. Böylelikle ölçülemeyen ancak somut bir kuvvetteki faktörler değerlendirilmiş olur.

Yeni nesil harp ortamında askeri liderlerde olması gereken özelliklerin önemlilikleri nasıldır şeklinde sorun tespit edilmiştir. Sonrasında askeri liderlerde olması gereken özellikler alan yazını taraması sonucu tespit edilmiştir. Bu tarama sonucu askeri lider kriterleri belirlenmiştir. Belirlenen kriterler, ortak yönleri olan kriterler aynı

sınıflandırma altına almış ve bunun sonucunda ana kriterler tespit edilmiştir. Ana kriter tespitiyle karar verme hiyerarşisi oluşturulmuştur. Değerlendirmeler sonucunda, oluşturulan hiyerarşik yapının tutarlı olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Uzmanlardan kıyaslama yapmaları istenmiştir. Uzmanların kıyaslamaları sonucu ikili karşılaştırma matrisleri oluşturulmuştur. Sonuç olarak askeri lider kriterlerinin ağırlıkları hesaplanmış ve sıralamaları gerçekleştirilmiştir. Askeri lider ana kriterlerinin ağırlıkları ile askeri lider alt kriterlerinin ağırlıklarının birbirleriyle çarpılması sonucu alt kriterlerin nihai ağırlıklarına ulaşılmıştır.

Bulanık AHP yöntemi, AHP yöntemi ile aynı işlemlere sahip olmakla beraber sadece matrislerin bulanık hale getirilmesi işlemi ile farklılaşmaktadır. Bulanık AHP'de ikili matrisler, bulanık karşılaştırmalı matrislere dönüşür. Bulanık karşılaştırmalı matrisler dönüştürülürken üçgensel forma getirilir (Örneğin a_{12}= 2,3,4, a_{12}^{-1}= 1/4, 1/3, 1/2). Böylelikle değerler alt ve üst limite sahip olmuş ve güvenilirlikleri artmıştır. Ağırlıkların hesaplanmasında Fuzzymcdm yazılım aracı kullanılmıştır (Holecek and Talašová, 2016).

Şekil 1.Araştırma Tasarımı

4. BULGULAR

4.1. Askeri Lider Kriterlerinin Belirlenmesi

Alan yazını taraması sonucu, 14 alt kriter, 4 ana kriter altında sınıflandırılarak hiyerarşik yapı oluşturulmuştur. Tablo 1.1'de askeri lider kriterleri gösterilmiştir. Askeri liderlerde olması gereken özellikler incelenmiş olup bu özelliklerin birbirlerine yakın olarak değerlendirilenlerin aynı ana kriter çatısı altında toplanmaları gerektiğine kanaat getirilmiştir. Örnek olarak "Görevlere başarıyla ulaşma ihtiyacı ile birimlerin refahı ve güvenliğiyle dengelemek" ile "Çok çeşitli görevlere birimlerini hazırlamak, eğitmek, yönlendirmek" kriterlerinin askeri liderlerde görevlerde sahip olması gereken özellikleri yansıttığı olarak değerlendirilmiş, bundan dolayı "Görev ve Olay Hakimiyeti" ana kriteri altında yer almıştır.

Tablo 1.1. Askeri Liderlik Kriterleri

Ana Kriterler	Alt Kriterler	Yazarlar
(A1)Kişisel Özellikler	(A1.1) Güvenilir olmak (A1.2) İlham vermek (A1.3) Başarı odaklı olmak (A1.4) Açık olmak	Johnson,2009; Buscha, 2021 Reiter ve Wagstaff,2018 Johnson,2009;Lungrenvd.,2022 Hyllengren,2017
(A2) Görev ve Olay Hakimiyeti	(A2.1) Çok çeşitli görevlere birimlerini hazırlamak, eğitmek, yönlendirmek (A2.2) Görevlere başarıyla ulaşma ihtiyacını birimlerin refahı ve güvenliğiyle dengelemek (A2.3) Olayları okuyabilme kabiliyeti	Morath vd.,2011 Morath vd.,2011 Hyllengren,2017
(A3) İletişim	(A3.1) Sivil personellerle uyumlu, işbirlikçi, hoşgörülü olabilme yeteneği (A3.2) Birlik üyelerinin birbirleri ile olan iletişimini ve güvenini pekiştirmek (A3.3) Bulunduğu bölgedeki kültürlerle sosyal etkileşime geçebilme (A3.4) Sivil karar alıcılara yardımcı olmak	Johnson, 2009; Rapp, 2015 Trachik vd.2021 Laurence,2011 Rapp,2015
(A4) Belirsiz ve Zor Şartlardaki Davranış	(A4.1) Zor şartlarda sakin kalabilmek (A4.2) Zorlukların üstesinden gelmek için çok istekli olmak (A4.3) Belirsizliğe karşı yüksek tolerans gösterebilme yeteneği	Hyllengren,2017 Hyllengren,2017 Johnson,2009

(A1) Kişisel Özellikler Kriteri

Askeri örgütlerin liderlik becerilerine sahip askerlere güçlü bir ihtiyacı vardır (Johnson,2009). Kişisel özellikler, bireylerin liderliğe sahip olup olamaması etkilemesi sebebiyle askeri liderlikte değerlendirilmesi gereken bir ana kriter olarak yer almıştır.

(A1.1) Güvenilir olmak

Askeri liderlik, güvenilir rehberliğe dayanır (Buscha, 2021). Astlar liderlerine güvenmedikleri takdirde, görevlerini yerine getirmemeye ve kişisel çıkarlarını ön planda tutmaya başlarlar.

(A1.2) İlham vermek

Etkili askeri liderler, askerlerine ülkeleri ve birlikleri için savaşmaları ve uğrunda ölmeleri için ilham verir (Reiter ve Waggstaf, 2018). Böylelikle astlar görevlerini yerine getirirken daha istekli hale gelirler.

(A1.3) Başarı odaklı olmak

Askeri liderlerin görev süreleri genel görev performansına, özellikle de artan savaş ölümlerine karşı hassastır (Lundgren vd., 2022). Dolayısıyla askeri liderler, kimi zaman etiğin de dışına çıkarak kimi zaman görevin başarıyla yerine getirilmesini sağlayabilirler.

(A1.4) Açık olmak

Yeni ve beklenmedik bir durumla karşı karşıya kalan bir askeri liderin bu gibi durumlarda başarılı olabilmesi için genellikle açık fikirli olmasını gerektirir. Yeni fikirlere açık olma veya bir görevi çözerken esnek ve yaratıcı olmayı ifade eder (Hyllengren, 2017).

(A2) Görev ve Olay Hakimiyeti Kriteri

Karmaşık görev ortamlarında etkin bir şekilde performans göstermek, hızla değişen koşullara yanıt vermek için askeri liderler esnek, uyarlanabilir kararlar verirler, esnek ve uyarlanabilir eylemler gerçekleştirirler (Bartone vd., 2013), durumları çabucak anlamlandırırlar, planlar oluştururlar ve beklenmedik sonuçlara uyum sağlarlar (Morath vd., 2011).

(A2.1) Çok çeşitli görevlere birimlerini hazırlamak, eğitmek, yönlendirmek

Harbin ve çatışmanın meydana geldiği ve belirsizliğin hâkim olduğu, askeri atmosfer, tercihlerin çok çeşitli koşullara bağlı olduğu ortamlardır (Lindeman & Martin, 2003). Dolayısıyla askeri liderler, birimlerini çok çeşitli görevlerle yüzleşmek için hazırlamalı, eğitmeli ve yönlendirmelidir (Morath vd., 2011).

(A2.2) Görevlere başarıyla ulaşma ihtiyacını birimlerin refahı ve güvenliğiyle dengelemek

Askeri liderler, birliklerin görevlerini başarıyla yerine getirmesini isterler. Askeri liderlerin, birliklerinin minimum can ve mal kaybına yaşamasını sağlayacak ve birliklerini ruhen ve fiziken yıpratmayacak şekilde bu isteklerini

düzenlemesi gerekir. Askeri liderler, birimlerinin refahını ve güvenliğini, içsel tehlikeler içeren görevlerde başarıya ulaşma ihtiyacı ile dengelemelidirler (Morath vd.,2011).

(A2.3) Olayları okuyabilme kabiliyeti

Durum tespitini iyi yapabilen askeri liderler, birliklerini tutumlu bir şekilde kullanarak görevlerin başarıyla yerine getirilmesini sağlarlar. Bu yüzden askeri liderler; hazırlıklı, eğitilmiş, yetkin olmalı ve durumu "okuma" kapasitesine sahip olmalıdır. (Hyllengren, 2017).

(A3) İletişim Kriteri

Yeni nesil harpte, askeri liderler operasyonlarında başarılı olmak için sivillerle iletişimi sıkı tutmalı ve yerel halkla olumlu bir etkileşime sahip olması gerekmektedir. Çünkü harp ortamında, sıklıkla dezenformasyon ve propaganda gibi araçların kullanımı aktiftir (Berkebile,2018).

(A3.1) Sivil personellerle uyumlu, işbirlikçi, hoşgörülü olabilme yeteneği

Güvenliği sağlama hem askeri personelin hem de sivillerin hem ayrı ayrı hem de birbirleriyle nasıl daha etkili olunacağını öğrenmelerini gerektirir. Askeri liderler, sivil personellerle kaotik ve geçici bir karar verme sürecinde ilişkiler ve güven inşa etmek için zaman ayırmalı, fikirleri nasıl çoğaltabileceklerini öğrenmelidirler (Rapp,2015).

(A3.2) Birlik üyelerinin birbirleri ile olan iletişimini ve güvenini pekiştirmek

Askeri liderler, yüksek düzeyde birlik uyumu bildiren askeri üyelerin, emsalleriyle bağlantı ve güveni pekiştirirler (Trachik vd.,2021). Böylelikle birliğin maksimum düzeyde uyum içerisinde hareket etmesi ve bunun sonucunda görevlerin zamanında ve etkili bir şekilde gerçekleşme olasılığı artmış olur.

(A3.3) Bulunduğu bölgedeki kültürlerle sosyal etkileşime geçebilme

Askeri liderlerin kendi birliklerine ve yerel nüfusa karşı ikili sorumluluğu, durumun gerektirdiği gibi kişiler arası ilişkileri ve liderlik tarzlarını değiştirmelerini gerektirir. Liderler, güven inşa etmek, ittifaklar oluşturmak, niyetleri okumak ve insanları ve onların motivasyonlarını etkilemek ve anlamak için kültürler arasında sosyal olarak etkileşime geçmeye çağrılır (Laurence, 2011).

(A3.4) Sivil karar alıcılara yardımcı olmak

Üst düzey askeri liderler, sivil karar alıcıları askeri gücün çeşitli yönleri ve hükümetin stratejik yaklaşımının bir parçası olarak savaşmanın çeşitli yönleri hakkında nazik ve saygılı bir şekilde eğiterek yardımcı olabilirler (Rapp, 2015).

(A4) Belirsiz ve Zor Şartlardaki Davranış Kriteri

Yeni nesil harp ortamında, siber-uzay operasyonları, bilgi operasyonları, ekonomik ve siyasi etki, yasadışı, şiddet içeren çete eylemleri kullanılır, muhalif ayrılıkçı milisler ve sempatik haraççılar desteklenir ve yaratılır (Berkebile, 2018). Yeni nesil harpte savaşçılar gizlenmeye çalışılır. Bu tür bir ortamda çok fazla etken vardır ve bu etkenlerin fazlalığı belirsizliği oluşturmaktadır, dolayısıyla askeri liderlerin gösterdikleri davranışlar önem kazanmaktadır.

(A4.1) Zor şartlarda sakin kalabilmek

Askeri liderlerin strese dayanabilmesi ve beklenmedik durumlarda sakin kalması, görevi yerine getirebilmek için önemlidir (Hyllengren, 2017). Aksi taktirde telaşa kapılan askeri liderler, birliklerine huzur ve güven vermezler ve bunun sonucunda birlikler emirleri yerine getirmemeye başlayabilirler.

(A4.2) Zorlukların üstesinden gelmek için çok istekli olmak

Askeri liderin astlarının gözünde görevi çözmek için istek ve/veya enerji gösterip göstermediği önemlidir (Hyllengren, 2017). Astlar, liderlerinde gerekli arzuyu görmediklerini hissettiklerinde görev için gerekli olan çabanın daha azını gösterebilir veya işi savsaklayabilirler.

(A4.3) Belirsizliğe karşı yüksek tolerans gösterebilme yeteneği

Askeri liderler, harp ortamında veya askeri atmosferde belirsizliğin hâkim olduğunu ve bazı kararları bu belirsizliği ortamı içerisinde alması gerektiğini bilirler. Belirsizlik kimi zaman askeri liderlerin almış oldukları kararların yanlış sonuçlanmasına sebebiyet verse de askeri liderler bu durumun bilincinde hareket etmeyi alışkanlık haline getirirler (Johnson, 2009).

4.2. Askeri Liderlik Kriterlerinin Bulanık Karşılaştırmalı Matrislerinin Hazırlanması

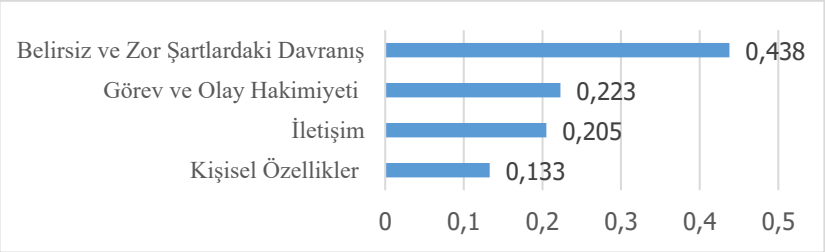
Aşağıdaki şekilde askeri lider kriterlerinin matrisleri hazırlanmış ve askeri lider kriterlerinin ağırlıkları tespit edilmiştir. Ağırlıkların hesaplanmasında yazılım aracı kullanılmıştır (Holecek and Talašová, 2016).

Tablo 2.1'de askeri lider ana kriterlerinin matrisi gösterilmiştir.

Tablo2.1. Askeri Lider Ana Kriter Matrisi

	A1	A2	A3	A4
A1	1 1 1	0,552 0,695 0,907	0,494 0,644 0,881	0,207 0,263 0,364
A2	1,103 1,438 1,813	1 1 1	1,000 1,311 1,692	0,390 0,491 0,660
A3	1,136 1,552 2,024	0,591 0,762 1,000	1 1 1	0,443 0,562 0,728
A4	2,748 3,806 4,842	1,516 2,034 2,564	1,374 1,777 2,259	1 1 1
Tutarlılık Testi: 0,011				

Tablo 2.1'e göre, Belirsiz ve Zor Şartlardaki Davranış kriteri (A4), askeri lider ana kriterleri arasında en büyük ağırlığa (0,438) sahiptir. Savaş ile barışın arasındaki çizginin bulanıklaştığı bu savaş ortamında, askeri liderlerin gösterecekleri davranışların en önemli kriter olarak değerlendirilmesi makul görünmektedir. Askeri liderde ikinci en büyük ağırlığa (0,223), Görev ve Olay Hakimiyeti kriteri (A2) sahiptir. Görev ve olay hakimiyetine sahip olan komutanların kararlar doğru bir şekilde alma olasılıkları artacaktır bundan dolayı ikinci en büyük ağırlık olarak değerlendirilmesi makul görünmektedir. Askeri liderler kriterlerinin arasında üçüncü büyük ağırlığa (0,205) İletişim kriteri (A3) sahiptir. Askeri liderlerin, astlarıyla, sivil karar alıcılarla, yerel halk ile sosyal etkileşimi, propaganda, dezenformasyon gibi unsurların kuvvetini azaltacaktır. Ardından Kişisel Özellikler kriteri (A.1) gelmektedir.

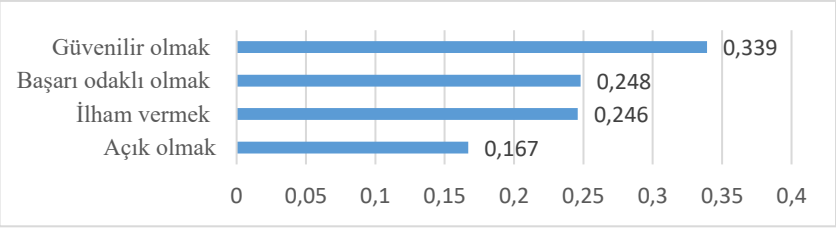
Şekil 3. Askeri Lider Ana Kriterlerinin Sıralanması

Tablo 2.2'de kişisel özellikler kriterinin matrisi gösterilmiştir.

Tablo2.2. Kişisel Özellikler Kriterinin Matrisi

	A1.1	A1.2	A1.3	A1.4
A1.1	1 1 1	1,103 1,452 1,911	0,960 1,311 1,762	1,516 2,018 2,595
A1.2	0,524 0,689 0,907	1 1 1	0,780 1,060 1,414	1,231 1,463 1,692
A1.3	0,568 0,762 1,041	0,707 0,942 1,282	1 1 1	1,231 1,513 1,813
A1.4	0,386 0,495 0,660	0,634 0,763 0,933	0,552 0,661 0,812	1 1 1
Tutarlılık Testi: 0,001				

Tablo 2.2'ye göre, güvenilir olmak kriteri (A1.1), kişisel özellikler kriterleri arasında en büyük ağırlığa (0,339) sahiptir. Askeri liderlerin güvenilir olmadıkları taktirde birlik üyeleri ve astları tarafından sürekli sorgulanır hale gelir, bunun sonucunda yürütülen faaliyetlerin verimliliğini azalır. Dolayısıyla kişisel özellikler kriteri arasında en önemli kriter olması makul görünmektedir. Kişisel özellikler kriterleri arasında ikinci en büyük ağırlığa (0,248), başarı odaklı olmak kriteri (A1.3) sahiptir. Etik kaygılar, kimi zaman askeri operasyonların başarısızlığına sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla askeri liderlerin başarı odaklı olması gerekmektedir. Kişisel özellikler kriterleri arasında üçüncü büyük ağırlığa (0,246), ilham vermek kriteri (A1.2) sahiptir. İlham veremeyen askeri liderler, birlik üyelerinin istekli bir şekilde kendi imkân ve yeteneklerini zorlamasını sağlayamazlar. Ardından açık olmak (A1.4) kriteri gelmektedir.

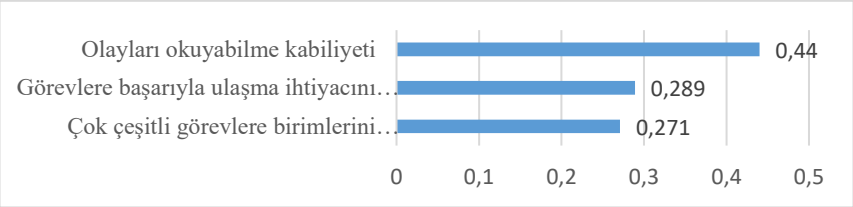
Şekil 4. Kişisel Özellikler Kriterlerinin Sıralanması

Tablo 2.3'te görev ve olay hakimiyeti kriterinin matrisi gösterilmiştir.

Tablo2.3. Görev ve Olay Hakimiyeti Kriterinin Matrisi

	A2.1	A2.2	A2.3
A2.1	1 1 1	0,707 0,919 1,183	0,568 0,628 0,699
A2.2	0,846 1,088 1,414	1 1 1	0,515 0,644 0,846
A2.3	1,431 1,593 1,762	1,182 1,552 1,943	1 1 1
Tutarlılık Testi: 0			

Tablo 2.3'e göre, olayları okuyabilme kriteri (A2.3), görev ve olay hakimiyeti kriterleri arasında en büyük ağırlığa (0,44) sahiptir. Olayları iyi değerlendirebilen komutanlar, durum tespiti en iyi şekilde gerçekleştirerek, daha doğru kararlar alırlar. Görev ve Olay Hakimiyeti kriterinde, ikinci en büyük ağırlığa (0,289), görevlere başarıyla ulaşma ihtiyacını birimlerin refahı ve güvenliğiyle dengelemek kriteri (A2.2) sahiptir. Askeri liderler, birlik üyelerinin görevleri yerine getirirken olabildiğince az riskle gerçekleştirmesini sağlamalıdır. Görev ve Olay Hakimiyeti kriterinde, en düşük ağırlığa (0,271) çok çeşitli görevlere birimlerini hazırlamak, eğitmek yönlendirmek kriteri (A2.1) sahiptir.

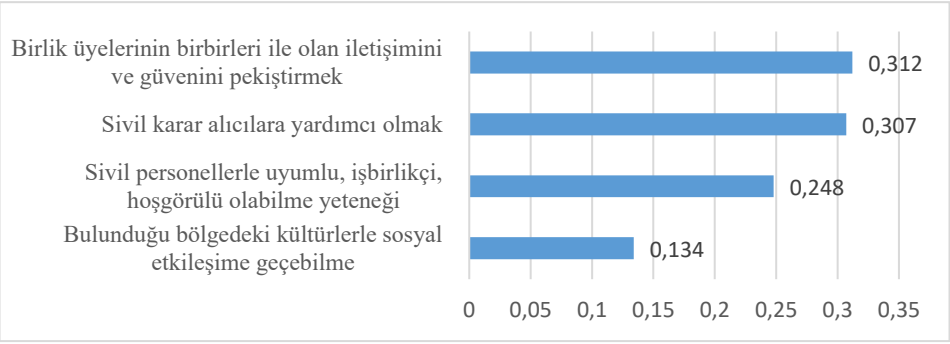
Şekil 5. Görev ve Olay Hakimiyeti Kriterlerinin Sıralanması

Tablo 2.4'te iletişim kriterinin matrisi gösterilmiştir.

Tablo2.4. İletişim Kriterinin Matrisi

	A3.1	A3.2	A3.3	A3.4
A3.1	1 1 1	0,719 0,950 1,231	1,358 1,823 2,325	0,515 0,683 0,933
A3.2	0,812 1,052 1,390	1 1 1	1,943 2,601 3,288	0,896 1,088 1,335
A3.3	0,430 0,548 0,758	0,304 0,384 0,530	1 1 1	0,425 0,483 0,552
A3.4	1,072 1,463 1,943	0,749 0,919 1,149	1,813 2,072 2,352	1 1 1
Tutarlılık Testi: 0,008				

Tablo 2.4'e göre, birlik üyelerinin birbirleri ile olan iletişimi ve güvenini pekiştirmek kriteri (A3.2), iletişim kriterleri arasında en büyük ağırlığa (0,312) sahiptir. Birlik üyelerinin faaliyetleri birbirleri ile uyum ve koordinasyonlu bir şekilde yerine getirebilmesini sağlayabilen askeri liderler, başarılı olurlar. Dolayısıyla bu kriterin en önemli iletişim kriteri olması, makul görünmektedir. İletişim kriterinde, ikinci en büyük ağırlığa (0,307), sivil karar alıcılara yardımcı olmak kriteri (A3.4) sahiptir. Sivil karar alıcıları, askeri ortamlarına hâkim olabilme olasılıkları daha az olması sebebiyle uygulayacakları ve tasarlayacakları askeri politikalarda askeri liderlerin değerlendirmeleri önem kazanır. Yardımcı olabilen askeri liderler, böylelikle sivil karar alıcılar tarafından tasarlanan askeri politikaların tutarlı olmasını sağlarlar. İletişim kriterinde, üçüncü büyük ağırlığa (0,248), sivil personellerle uyumlu, işbirlikçi, hoşgörülü olabilme yeteneği kriteri (A3.1) sahiptir. Yeni nesil harp ortamıyla beraber asimetrik savaşın önemi kazanmıştır. Sivillerle beraber hareket edebilen kolay iletişime geçebilen askeri liderler, daha fazla bilgi edinebilirler. Ardından bulunduğu bölgedeki kültürlerle sosyal etkileşime geçebilme kriteri (A3.3) gelmektedir.

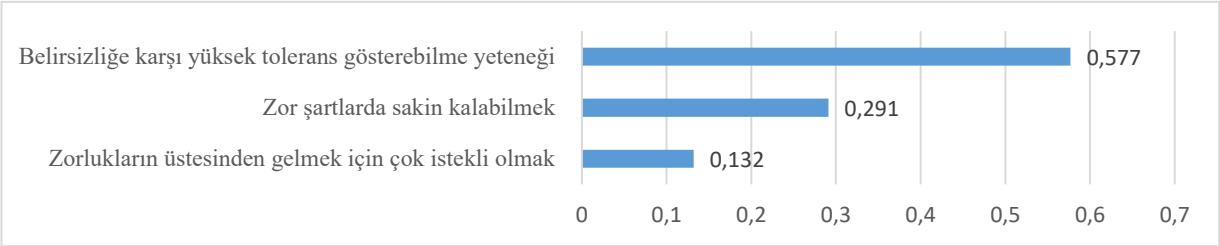
Şekil 6. İletişim Kriterlerinin Sıralanması

Tablo 2.5'te belirsiz ve zor şartlardaki davranış kriterinin matrisi gösterilmiştir.

Tablo2.5. Belirsiz ve Zor Şartlardaki Davranış Kriterinin Matrisi

	A4.1	A4.2	A4.3
A4.1	1 1 1	1,813 2,621 3,482	0,332 0,422 0,558
A4.2	0,287 0,381 0,552	1 1 1	0,231 0,274 0,332
A4.3	1,792 2,371 3,016	3,016 3,650 4,338	1 1 1
Tutarlılık Testi: 0,03			

Tablo 2.5'e göre, belirsizliğe karşı yüksek tolerans gösterebilme yeteneği kriteri (A4.3), zor ve belirsiz şartlardaki davranış kriterleri arasında en büyük ağırlığa (0,577) sahiptir. Belirsizliğe tahammül edebilen askeri liderler, kolay kolay umutsuzluğa kapılmayıp birliklerini en iyi şekilde hareket edecek şekilde değişikliklere ayak uydurmasını sağlarlar. Zor ve Belirsiz Şartlardaki Davranış kriterinde, ikinci en büyük ağırlığa (0,291), zor şartlarda sakin kalabilme kriteri (A4.1) sahiptir. Bu özelliğe sahip olan askeri liderler, zor şartlarda soğukkanlılıklarını kaybetmezler, birlik üyelerine güven verirler. Zor ve Belirsiz Şartlardaki Davranış kriterinde, en düşük ağırlığa (0,132), zorlukların üstesinde gelmek için çok istekli olmak kriteri (A4.2) sahiptir.

Şekil 7. Zor ve Belirsiz Şartlardaki Davranış Kriterlerinin Sıralanması

Tablo 3.1, ana kriterlerin ağırlıkları ile alt kriterlerin ağırlıkların çarpımı sonucu elde edilen nihai ağırlıkları göstermektedir.

Tablo3.1.Askeri Lider Kriterlerinin Nihai Ağırlıkları

Ana Kriterler	Ana Kriterlerin Ağırlıkları	Alt kriterler	Tutarlılık Testi	Oran Ağırlığı	Nihai Ağırlık
(A1) Kişisel Özellikler	0,133	A1.1	0,001	0,339	0,045
		A1.2		0,246	0,0327
		A1.3		0,248	0,0330
		A1.4		0,167	0,022
(A2) Görev ve Olay Hakimiyeti	0,223	A2.1	0	0,271	0,060
		A2.2		0,289	0,0644
		A2.3		0,44	0,098
(A3) İletişim	0,205	A3.1	0,008	0,248	0,051
		A3.2		0,312	0,0640
		A3.3		0,134	0,027
		A3.4		0,307	0,063
(A4) Zor ve Belirsiz Şartlardaki Davranış	0,438	A4.1	0,03	0,291	0,127
		A4.2		0,132	0,058
		A4.3		0,577	0,253

Tablo 3.2, nihai ağırlıkların sıralamasını göstermektedir. Yeni nesil harp ortamında askeri liderlerde olması gereken özellikler arasında en fazla ağırlığa belirsizliğe karşı yüksek tolerans gösterebilme yeteneği kriteri (0,253) sahiptir. İkinci en büyük ağırlığa (0,127) zor şartlarda sakin kalabilmek, üçüncü en büyük ağırlığa (0,098) olayları okuyabilme kabiliyeti, dördüncü büyük ağırlığa (0,0644) görevlere başarıyla ulaşma ihtiyacını birimlerin refahı ve güvenliğiyle dengelemek kriterleri sahiptir. En az ağırlığa (0,0022) açık olmak kriteri sahiptir.

Tablo3.2. Askeri Lider Alt Kriterlerinin Sıralaması

Alt Kriterler	Nihai Ağırlıkların Yüzdeleri
Belirsizliğe karşı yüksek tolerans gösterebilme yeteneği	25,3
Zor şartlarda sakin kalabilmek	12,7
Olayları okuyabilme kabiliyeti	9,8
Görevlere başarıyla ulaşma ihtiyacını birimlerin refahı ve güvenliğiyle dengelemek	6,44
Birlik üyelerinin birbirleri ile olan iletişimini ve güvenini pekiştirmek	6,4
Sivil karar alıcılara yardımcı olmak	6,3
Çok çeşitli görevlere birimlerini hazırlamak, eğitmek, yönlendirmek	6
Zorlukların üstesinden gelmek için çok istekli olmak	5,8
Sivil personellerle uyumlu, işbirlikçi, hoşgörülü olabilme yeteneği	5,1
Güvenilir olmak	4,5
Başarı odaklı olmak	3,3
İlham vermek	3,27
Bulunduğu bölgedeki kültürlerle sosyal etkileşime geçebilme	2,7
Açık olmak	2,2

3. SONUÇ

Bu çalışmada yeni nesil harp ortamında askeri liderlerde olması gereken özellikler sıralanmıştır. Sıralama işlemi için Bulanık AHP yöntemi kullanılmıştır. İlk olarak askeri liderlerde olması gereken özellikler, alan yazını taraması sonucu tespit edilmiştir. 4 ana kriter ve 14 alt kriter belirlenmiştir. Uzmanların değerlendirilmesi sonucu, zor ve belirsiz şartlardaki davranış ana kriterinin yeni nesil harp ortamında askeri liderler için en önemli ana kriter olduğu tespit edilmiştir. Yeni nesil harp ortamı, asimetrik savaş, hibrit savaş gibi kavramların hakim olduğu bir ortam olması sebebiyle çıkan bu sonuç mantıklıdır. Yeni nesil harp ortamında askeri liderlerde olması gereken en önemli özelliğin ise belirsizliğe karşı yüksek tolerans gösterebilme yeteneği olduğu tespit edilmiştir. Beklenmedik olayların sıklıkla yaşanabileceği bu harp ortamında, askeri liderlerin bu olaylar karşısında hazırlık olması, birlik üyelerinin güvenliğini ve refahını kaybetmeyecek şekilde görevlerini yerine getirmesini sağlayacaktır. Yeni nesil harp ortamında askeri liderler için ikinci en önemli özelliğin zor şartlarda sakin kalabilmek olduğu tespit edilmiştir. Zor şartlarda soğukkanlılığı kaybetmeyen askeri liderler, birliklerinin güvensizliğe kapılmasını engelleyecektir. Çıkan bu sonuçlara göre, Askeri eğitim planlayıcı ve programlayıcılarının, belirsiz ve zor şartlardaki davranışlara yönelik eğitim programlarının yoğunlaştırılması gerektiğine ulaşılmıştır. Özellikle senaryoya dayalı eğitimlerin, belirsizliklerin oluşturabileceği şaşırtıcı etkileri azalmada yardımcı olacağı öngörülmektedir. Çalışma bazı kısıtlılıklara sahiptir. Çalışmada 4 ana kriter, 14 alt kriter kullanılmıştır. Kriterlerin sayısı arttırabilir.

KAYNAKÇA

1. Adler, A. B., Cawkill, P., Van den Berg, C., Arvers, P., Puente, J., & Cuvelier, Y. (2008). “International military leaders' survey on operational stress”, Military Medicine, 173(1): 10-16.
2. Bangari, R. S. (2014). “Establishing a framework of transformational grassroots military leadership: Lessons from high-intensity, high-risk operational environments”. Vikalpa, 39(3): 13-34.
3. Bartone, P. T. (2006). “Resilience under military operational stress: can leaders influence hardiness?. Military psychology”, 18(1): 131-148.
4. Bartone, P. T., Kelly, D. R., & Matthews, M. D. (2013). “Psychological hardiness predicts adaptability in military leaders: A prospective study”, International Journal of Selection and Assessment, 21(2): 200-210.
5. Berkebile, R. E. (2018). “New Generation Warfare and Just War Tradition”, InterAgency Journal, 9(3): 17-33.
6. Bērziņš, J. (2020). “The theory and practice of new generation warfare: The case of Ukraine and Syria”, The Journal of Slavic Military Studies, 33(3): 355-380.
7. Boe, O. (2016). “Building resilience: The role of character strengths in the selection and education of military leaders”, International Journal of Emergency Mental Health and Human Resilience, 17(4): 714-716.
8. Bunin, J. L., Chung, K. K., & Mount, C. A. (2021). “Ten Leadership Principles from the Military Applied to Critical Care”, ATS scholar, 2(3): 317-326.
9. Buscha, C. (2021). “Sexual Arenas, Alcohol (Ab) use, and Predatory Leadership: Facilitators of US Military Sexual Violence”, Armed Forces & Society, 1-33.
10. Canadian Armed Forces (2005), Leadership in the Canadian Forces: Doctrine, Canadian Defence Academy, Canadian Forces Leadership Institute, Kingston, Ontario.

11. Chekinov S. G. and Bogdanov S. A. (2013). "The Nature and Content of a New-Generation War", Military Thought, 4:12-23.
12. Eid, J., Johnsen, B. H., Brun, W., Laberg, J. C., Nyhus, J. K., & Larsson, G. (2004). "Situation awareness and transformational leadership in senior military leaders: An exploratory study", Military Psychology, 16(3): 203-209.
13. Endrijaitis, R., & Alonderis, A. (2015). "Security facets: complex dynamic systems and leadership in military", Journal of Security & Sustainability Issues, 4(4): 298-309.
14. Firing, K., Karlsdottir, R., & Laberg, J. C. (2009). "Social influence in military leadership training", Leadership & Organization Development Journal, 30(8): 709-721.
15. Flynn, M. E. (2014). "Military leadership, institutional change, and priorities in military spending", Foreign Policy Analysis, 10(2): 103-126.
16. Fosse, T. H., Skogstad, A., Einarsen, S. V., & Martinussen, M. (2019). "Active and passive forms of destructive leadership in a military context: A systematic review and meta-analysis", European Journal of Work and Organizational Psychology, 28(5): 708-722.
17. Gibson, S. G. (2005). "Perceptions of US military leadership: are all leaders created equally?", Equal Opportunities International, 24(2): 1-18.
18. Hamad, H. (2015). "Transformational leadership theory: Why military leaders are more charismatic and transformational?", International Journal on Leadership, 3(1):1-9.
19. Hannah, S. T., Campbell, D. J., & Matthews, M. D. (2010). "Advancing a research agenda for leadership in dangerous contexts", Military Psychology, 22(1): 157-189.
20. Hedlund, J., Forsythe, G. B., Horvath, J. A., Williams, W. M., Snook, S., & Sternberg, R. J. (2003)." Identifying and assessing tacit knowledge: Understanding the practical intelligence of military leaders", The leadership quarterly, 14(2): 117-140.
21. Holecek, P., & Talašová, J. (2016). "A free software tool implementing the fuzzy AHP method", Proceedings of the 34th International Conference on Mathematical Methods in Economics, 6 Eylül 2016, 266-271, Liberec.
22. Hutchison, P. J. (2013). "Leadership as an ideograph: A rhetorical analysis of military leadership training material", Journal of Leadership Studies, 7(3): 24-37.
23. Jansen, M. M., & Delahaij, R. (2020). "Leadership acceptance through the lens of social identity theory: A case study of military leadership in Afghanistan", Armed Forces & Society, 46(4): 657-676.
24. Johnson, J. L., & Hill, W. R. (2009). "Personality Traits and Military Leadership", Individual Differences Research, 7(1): 1-13.
25. Juchcinski, D. R. (2019). New Generation Warfare for Air Force Special Operations Command. Army Command And General Staff College Fort Leavenworth Ks Fort Leavenworth(Master's Thesis), United States.
26. Kark, R., Karazi-Presler, T., & Tubi, S. (2016). Paradox and challenges in military leadership. In Leadership lessons from compelling contexts (Vol. 8, pp. 157-187). Emerald Group Publishing Limited.
27. Koh, C. B., & O'Higgins, E. (2018). "Relationships between emotional intelligence, perceived and actual leadership effectiveness in the military context", Military Psychology, 30(1): 27-42.
28. Laurence, J. H. (2011). "Military leadership and the complexity of combat and culture", Military Psychology, 23(5): 489-501.
29. Lindemann T., Martin M.L. (2003).The Military and the Use of Force: CorporateInterests and War, in Handbook of the Sociology of the Military, ed. Giuseppe Caforio (New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers).
30. Loughlin, C., & Arnold, K. A. (2007). "Seeking the best: Leadership lessons from the military", Human Resource Management, 46(1): 147-167.
31. Lundgren, M., Oksamytna, K., & Bove, V. (2022). "Politics or performance? Leadership accountability in UN peacekeeping", Journal of Conflict Resolution, 66(1): 32-60.

32. MacIntryre A. (2008). Attidutes. In The Military Leadership Handbook, edited by Bernd Horn, Robert W. Walker(Dundurn Press and Canadian Defence Academy Press, Ontario:Canada).
33. Mastroianni, G. R. (2011). "The person–situation debate: Implications for military leadership and civilian–military relations", Journal of Military Ethics, 10(1): 2-16.
34. McCormack, L., & Mellor, D. (2002). "The role of personality in leadership: An application of the five-factor model in the Australian military", Military psychology, 14(3):179-197.
35. Meerits, A., & Kivipõld, K. (2020). "Leadership competencies of first-level military leaders", Leadership & Organization Development Journal, 41(8): 953-970.
36. Morath, R. A., Leonard, A. L., & Zaccaro, S. J. (2011). "Military leadership: An overview and introduction to the special issue", Military Psychology, 23(5): 453-461.
37. Nadeem, M. A., Mustafa, G., & Kakar, A. (2021). "Fifth Generation Warfare and its Challenges to Pakistan. Pakistan Journal of International Affairs", 4(1): 217-230.
38. Reiter, D., & Wagstaff, W. A. (2018). "Leadership and military effectiveness", Foreign Policy Analysis, 14(4): 490-511.
39. Saaty, T. L., & Kearns, K. P. (2014). Analytical planning: The organization of system (Vol. 7). Elsevier
40. Sığrı, U. (2006). "Geleceğin Askeri Liderliğine Dair Değerlendirmeler", Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2(3): 95-113.
41. Taylor C. (2015). "The achievements and challenges of military leadership" (Eds. Ronald R. Sims, Scott A. Quatro), Leadership: Succeeding in the private, public, and not-for-profit sectors, ss.196-213, Routledge, New York.
42. Trachik, B., Tucker, R. P., Ganulin, M. L., Merrill, J. C., LoPresti, M. L., Cabrera, O. A., & Dretsch, M. N. (2020). "Leader provided purpose: Military leadership behavior and its association with suicidal ideation", Psychiatry research, 285: 112722.
43. Trachik, B., Oakey-Frost, N., Ganulin, M. L., Adler, A. B., Dretsch, M. N., Cabrera, O. A., & Tucker, R. P. (2021). "Military suicide prevention: The importance of leadership behaviors as an upstream suicide prevention target", Suicide and Life-Threatening Behavior, 51(2): 316-324.
44. Ulmer, W. F. (1998). "Military leadership into the 21st century: Another" bridge too far?"", Parameters, 28(1): 4-25.
45. United Kingdom Army (2014), Developing Leaders: A British Army Guide, The Royal Military Academy Sandhurst, Camberley, Surrey.
46. US Department of the Army Headquarters (2006), Army Doctrine Publication No. 6-22, Army Leadership and Profession, Washington, DC.
47. van der Klaauw, C. (2021). "Generations of Warfare: An Outdated Concept", The Three Swords Magazine, 37(17): 71-74.
48. Wong, L., Bliese, P., & McGurk, D. (2003). "Military leadership: A context specific review", The Leadership Quarterly, 14(6): 657-692.
49. Yammarino, F. J., Mumford, M. D., Connelly, M. S., & Dionne, S. D. (2010). "Leadership and team dynamics for dangerous military contexts", Military Psychology, 22(1): 15-41.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Role of Patronage in Anatolian Seljuk Architecture

Pınar Kutluay [1]

[1] Research Assistant., Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, Kütahya, Turkey

Subject Area
Architecture

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3193-3205

Arrival
20 July 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64680
Article Serial Number
33

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/ssj.64680

How to Cite This Article
Kutluay, P. (2022). "Role of Patronage in Anatolian Seljuk Architecture" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3193-3205

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ABSTRACT

Seljuks left a remarkable legacy in Anatolia and contributed to its development in various aspects. Architecture became a means that allowed them to realize their economic and political goals especially with monumental buildings. In this case, building typology and patronage were decisive. During the reign of Anatolian Seljuks, the most common typologies were caravanserais, madrasas, and mosques and their patronages referred to an important issue. By the thirteenth century, architecture had different patrons than sultans in Seljuks, members of the royal class and the military bureaucratic elite also began to patronize buildings from various typologies. This paper tries to analyze how different kinds of patronage in Anatolian Seljuk Architecture shaped the architectural style of the period and the constructions of the buildings with different typologies in the cases of the Sultan, the grand vizier Sahip Ata as a high-degree bureaucrat and the Sultan's wife, Mahperi Huand Hatun, as his family member.

Keywords: Anatolia, Anatolian Seljuk Architecture, Patronage

1. INTRODUCTION

Seljuks achieved to leave an enormous and valuable legacy in Anatolia in every possible way. After the war of Malazgirt in 1071, they had conquered most of the region. As a result, Anatolia began to develop rapidly. When Seljuks conquered Anatolia, in the Byzantine cities, there were Christian craftsmen who worked in weaving, mining and construction and they continued their jobs without problems. However, Turkish people who settled in those cities began to gain power as well (Turan, 1993). In this process, Seljuks did not overwhelm the local people in any way and instead, ended the religion conflicts, providing a peaceful environment. Consequently, political and economic conditions also changed positively and it became possible to see their influence in many aspects (Güçlüay, 2002) as they spread to Anatolia by around the end of the eleventh century (Figure 1).

Figure 1. Map of the Anatolian Seljuk Sultanate around the end of the eleventh century. Extracted from Historical Atlas by William Shepherd (1923-26)
Source: http://www.lib.utexas.edu/maps/historical/shepherd/europe_mediterranean_1097.jpg

Thanks to their trade strategy, Seljuks showed a significant progress regarding the development of roads and cities in Anatolia. With this strategy, they also conquered important parts that were located on the transit roads, made economical treaties in order to draw merchants' interests to Anatolia after providing suitable political conditions and supported economical activities by building the necessary structures (Güçlüay, 2002). In this case, architecture became a fundamental tool for Anatolian Seljuks to realize their economic and political aims, especially in terms of monumental buildings. Building typologies and their patronages were also important. Considering the lifestyle of

Anatolian Seljuks, caravanserais, madrasas and mosques were among the most important and common building typologies; and, patronage had different influences on how they were built. Between the second half of the thirteenth century and the second half of the fourteenth century, centralized administration began to lose power in Anatolia and local land-based aristocracy came into the scene Studies about this change generally refer to the building patronage and its history (Wolper, 1995). It is claimed that the activity of building was a product, or it showed political and economic change. Therefore, patronage is usually considered depending on the political and religious ideology of the patron. Such studies lead to form relationships between the political power and the endowment of the buildings. By the thirteenth century, building donations originated from the different classes in the Seljuk administration (Crane, 1993). The Seljuk Sultan and his family members constituted the royal class. After them, rich statesmen came as the military-bureaucratic elite. The royal class usually ordered the construction of caravanserais and hospitals, which were used by a high number of people, while they did not built many religious and educational buildings (Caner and Kuran, 2006). They also donated money for building fortifications for the military. Still, the Sultan ordered his military-bureaucratic elite to construct fortifications and repair them when it was necessary (Crane, 1993). Furthermore, he wanted them to donate mosques and madrasas for religious and educational purposes (Caner and Kuran, 2006).

In the beginning of the 14th century, architecture in Anatolia began to be patronized by amirs instead of the Sultans. They preferred to support madrasas, tombs, and dervish lodges instead of mosques, fortifications, and caravanserais (Crane, 1992). This suggests that endowment of buildings became a demonstration of political power itself (Wolper, 1995). For instance, caravanserais were mostly ordered to be built by the sultans for economic and political reasons. Also, other examples of monumental architecture such as madrasas were also ordered to be built by other parties, such as the grand vizier as a high-degree bureaucrat or the wife of the sultan as his family member in the following times, mostly for political purpose in a similar way. This paper tries to analyze how different kinds of patronage in Anatolian Seljuk Architecture influenced the architectural style of the period and the constructions of the buildings with different typologies in cases of the Sultan, the grand vizier Sahip Ata as a high-degree bureaucrat and the Sultan's wife, Mahperi Huand Hatun, as his family member.

2. PATRONAGE OF THE SULTANS

Among different building typologies in Anatolian Seljuk Architecture, caravanserais had a significant importance, especially in terms of developing the economy and the trade. The general patrons of Anatolian Seljuk Architecture were the sultans for a period of fifty years between the reign of Kılıç Arslan II (1156-1192) and the invasion of Mongols. Kılıç Arslan is known to be the first Sultan to attempt to build caravanserais, which would become the first priority of the later Sultans (Ögel, 2008). Seljuk sultans also had *hans* (an old type of hotels) built on the suitable sites in order to develop the trade in Anatolia and provide safety for merchants. However, caravanserais became very common as a separate building typology. Seljuk vezier Nizamü'l-Mülk wrote in his Siyasetname that it was a duty for Sultans to have caravanserais built as a part of public improvements in the country (Köprülü, 1942). As a result, many caravanserais were built throughout the Anatolia in time, located on the active trade routes (Figure 2).

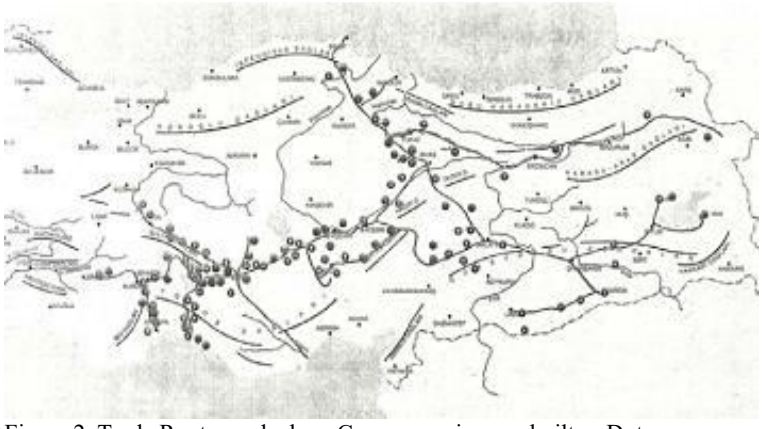

Figure 2. Trade Routes and where Caravanserais were built as Dots
Source: Bektaş, 1999

Figure 2 shows these routes and dots represent the locations of the caravanserais. Ordering them to be built, the Sultans were acting accordingly to a certain economic policy. As they were also aware of the importance of those trade routes, the caravanserais symbolized their power (Ögel, 2008). Caravanserais were function-based buildings and they were used to house travelers and merchants. They had bedrooms, soup kitchens, cellar, storage, stable, masjid, bath, water tank with a fountain, hospital, pharmacy, shoemaker, and blacksmith, depending on particular

needs. Also, they included observation spaces and towers in order to provide safety and defense when it was needed (Tuncer, 2007). Alara Han, which was built in 1231 in Antalya during I. Aladdin Keykubat, is an example of most elaborate caravanserais in Anatolia (Figures 3 and 4).

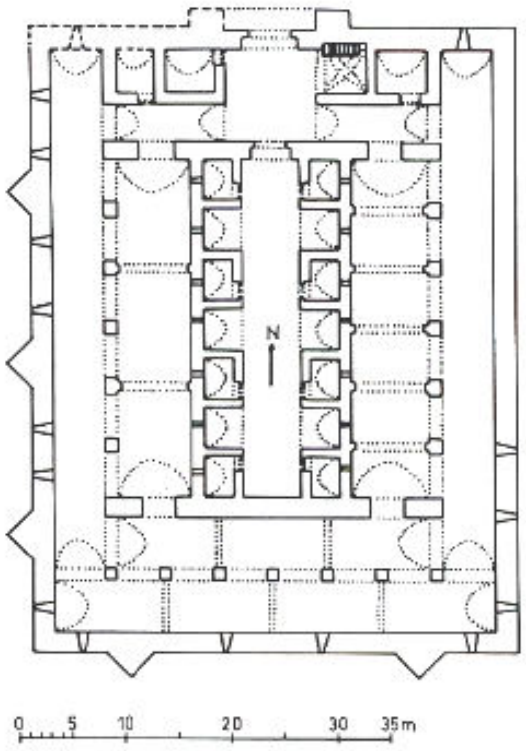

Figure 3. The Plan of the Alara Han
Source: http://www.turkishhan.org/images/alaraplan2.jpg

Figure 4. The Alara Han
Source: https://www.kulturportali.gov.tr/contents/images/20180928102045409_1%20logolu.jpg

Despite their authority and concern about education, the Sultans did not build many schools. Until today, only two schools have survived and they are parts of şifahane (hospital) and medical schools: the one is the complex in Kayseri, which was built between 1204-1205 by Kayhusrav I and his sister and the second one is Sivas hospital and medical school built by Kaykavus I in Sivas in 1217 (Figure 5).

Figure 5. The Crown Gate of Divriği Hospital (Dar-Al Shifa)
Source: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver Nakishanesi Yorumuyla Divriği Ulucami ve Şifahanesi Taş Bezemeleri, VIII.Türk Tıp Tarihi Kongresi 16-18 Haziran 2004 Sivas-Divriği, ed. Nil Sari, G. Mesara, N. Colpan, İstanbul 2004.

3. PATRONAGE OF THE GRAND VIZIER SAHİP ATA FAHREDDİN ALİ AS A HIGH-LEVEL BUREAUCRAT

Following the Sultans, viziers become an important source of patronage in Anatolian Seljuk Architecture. After Mongols defeated Seljuks in Kösedağ War in 1243, building caravanserais and military buildings as symbols of the administrative power began to lose its attraction. Also, Seljuks became dependent to the İlkhanids. The Seljuk Sultan began to lose his political power and as a result, high-level bureaucrats like the viziers became more active in administration maintaining the state until 1308. Sahip Ata Fahreddin Ali was one of these grand viziers who had good relations with the İlkhanids. However, due to the political conditions in Anatolia; they were not able to donate military buildings anymore. Therefore, unlike the Sultans who mostly built caravanserais and sultan khans, they began to donate to mostly educational buildings, which were madrasas (Caner and Kuran, 2006).

The grand vizier Sahip Ata became successful in his activities and unified the society (Ögel, 1987). It is possible to claim that he achieved his aim with the construction of the madrasa buildings. The main aim of madrasas was to unify and organize the community in a similar way to the building activities in the Great Seljuk Period, which was introduced by the grand vizier Nizam-ül Mülk (Kuran, 1969). In this case, Sahip Ata's activities can be considered similar to what Nizam-ül Mülk did. He aimed to keep the society unified and stable by making improvements. He preferred to donate madrasas in Konya, Kayseri, and Sivas in order to maintain the legacy of the Anatolian Seljuks (Caner and Kuran, 2006). He did not only have the longest political career in his period, but he also became the donator whose buildings have survived until today. As a result of his donations, he was called *"Ebu'l-Hayrat"* (Father of the Donations) in his period (Yavaş, 2010). Among the buildings which he donated to, there are İshaklı Han and Complex in 1249, the restoration of Akşehir Taş Madrasa in 1250 and the construction of his Hanikah in 1260-61, Konya Sahip Ata (Larende) Mosque and Complex in 1258-1279, Konya İnce Minareli Madrasa (*Darülhadis*) in 1258-1279, Ilgın Baths in 1267-1268, Kayseri Sahibiye Madrasa in 1267-1268 and Sivas Gök Madrasa in 1271 (Ferit and Mesut, 1934).

3.1. Akşehir Taş Madrasa

Akşehir Taş Madrasa is the earliest building complex which was donated by Sahip Ata. It was built by Emirdad Hasan bin Ali in 1216 and later restored by Sahip Ata in 1250. It consists of a tomb, a masjid, *dar'ül kurra* that added to the building, hanikah, imaret, and fountain. It also has an open courtyard plan including four iwans. The

entrance is located on the facade facing southwest. Additional spaces were integrated to both sides of the entrance facade and it improved the plan organization and together with the building mass. The mescit is on the north and the *dar'ül kurra* is on the south. Masjid's having a late comers' portico in its front and a minaret seems similar to one of his later donated buildings, which is İnce Minareli Madrasa. Arcaded porticos surround the rectangular courtyard on both sides of the axis that lies from the entrance to the main iwan (Figure 6).

Figure 6. Entrance Facade of Akşehir Taş Madrasa
Source: Kuran, 1969

Furthermore, the tomb is close to the entrance iwan as it usually was. It can be accessed from the entrance facade through the iwan. The openings of the entrance facade, the late comers' portico, the iwan in front of the tomb, the portal, and the entrance of *dar'ül kurra* were able to provide different ways of access to the spaces placed in the behind. These entries enriched the composition of the facade that included the minaret, late comers' portico of the masjid, iwan, portal, and the entrance of *dar'ül kurra*, from north to south (Figure 7) (Caner and Kuran, 2006).

Figure 7. The Courtyard of Akşehir Taş Medrese
Source: http://4.bp.blogspot.com/-lGpnghJBdug/UV- nPO7OSwI/AAAAAAAArg8/Ms4F4XODntA/s1600/Ta%C5%9F+Medrese+-+AK%C5%9EEH%C4%B0R.jpg

Akşehir Taş Madrasa also stands out with the fact that it became the first structure to include double *şerefe* regarding its typology (Sözen, 1970). It was used only once again in İnce Minareli Madrasa in Anatolian Seljuk Architecture. The main building material of Akşehir Taş Madrasa was rubble stone. In addition, red and white marbles on the iwan in front of the tomb, white marble on the portal, and main iwan were used. Such usage of marble is considered to date back to the restoration in Sahip Ata period. A similar way of using marble can be seen in one of his later buildings, such as Gök Madrasa (Caner and Kuran, 2006). Therefore, using marble as the building material can be considered a typical feature of Sahip Ata's donorship (Brend, 1975).

3.2. İnce Minareli Madrasa

İnce Minareli Madrasa (Figures 8 and 9) is another donation of Sahip Ata, built from 1258 to 1279 by the architect Kölük bin Abdullah, who was employed by him (Kuran, 1969). The building is composed of a masjid and madrasa, that is enclosed and includes one iwan. The entrance is located on the east facade. Like Akşehir Taş Madrasa, the

plan organization and the building mass was enriched by adding a masjid as a separate mass (Figure 10). Furthermore, the masjid has a later comers' portico in its front with a minaret on the corner. The courtyard in the center is surmounted with a dome at the top. It is also surrounded by rooms near both sides of the main iwan. These rooms face the cross-vaulted entrance and students' cells which are placed in a symmetrical position on the north and south. Entrances to the madrasa through the portal and to the masjid through the late comers' portico enriches the facade composition both functionally and visually (Caner and Kuran, 2006).

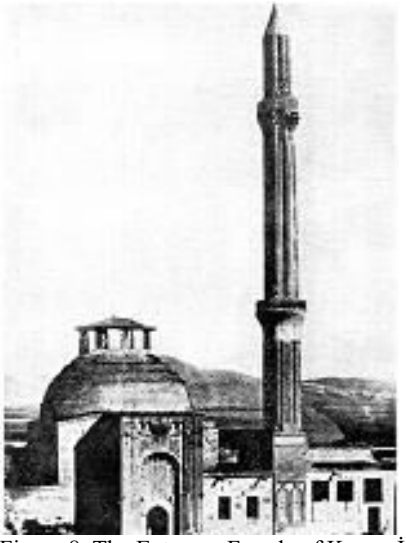

Figure 8. The Entrance Facade of Konya İnce Minareli Madrasa
Source: Kuran, 1969

Figure 9. The Entrance of Konya İnce Minareli Madrasa, a Closer View
Source: http://www.egitimkutuphanesi.com/wp-content/resimler/495ba1f279ad193a77e32df47530e627.jpg

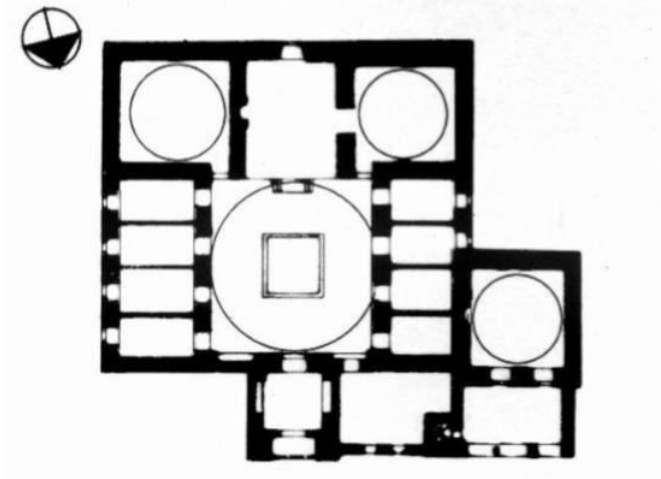

Figure 10. Plan of the Konya İnce Minareli Madrasa
Source: https://i0.wp.com/www.sanatinyolculugu.com/wp-content/uploads/2019/01/1-8.png?w=546&ssl=1

3.3. Konya Sahip Ata Mosque

Figure 11. The Entrance Facade of Konya Sahip Ata Mosque
Source: Karamağaralı, 1982

Konya Sahip Ata Mosque (Figure 11) is also among Sahip Ata's donations. Its construction began in 1258 by the architect Kölük bin Abdullah, whom Sahip Ata employed. It can be considered the earliest example of such a complex of buildings that included a mosque, tomb, shops, fountain, and baths. Unfortunately, the only parts of it which have survived are the portal and one of the minarets that were added to the mass. According to Haluk Karamağaralı, the integrated double minaret in the portal in the facade composition was innovative for its period (Karamağaralı, 1982). This feature can be regarded as Sahip Ata's own contribution to the building, as it can also be found in one of his later donations, Gök Madrasa. Another contribution of Sahip Ata to the complex could be the *sebils* (fountains) on both sides of the portal. By placing them in this way, the portal could also serve water for public usage besides being used for entrance. It is also possible to claim that with this kind of additional functions, the portal as a fundamental element of Anatolian Seljuk Architecture became multifunctional as well, along with its visual features. This kind of attempts can be thought as a result of Sahip Ata's trials in architecture (Caner and Kuran, 2006).

3.4. Sivas Gök Madrasa

Sivas Gök Madrasa, in whose construction Sahip Ata employed Kaluyan el-Konevi as the architect in 1271, (Kuran, 1969), is among the most famous examples of Anatolian Seljuk Architecture (Caner and Kuran, 2006). It consists of a masjid, a *dar'ül kurra* and a fountain that was placed to the entrance facade. It has an open courtyard plan including four iwans. The entrance is located on the west (Figure 12.) In the organization of the plan, spaces are placed in a symmetrical way around the axis from the entrance to the main iwan (Figure 13) Masjid and *dar'ül kurra* are also on both sides of the entrance iwan. Placement of the arcaded porticos on both sides is similar to Akşehir Taş Madrasa; however, these ones are more improved. The entrance facade consists of a portal with the integrated double minaret in the center two windows on both sides. Furthermore, there are two supporting towers on both corners and a çeşme (fountain) in the north of the portal. The portal with the integrated double minaret was also used in Sahip Ata Mosque, therefore it is possible to claim that Sahip Ata introduced the double minaret form

to Anatolia (Caner and Kuran, 2006). He probably encountered it during one of his visits to the land of the İlkhanids (Brend, 1975).

Figure 12. The Entrance Facade of Sivas Gök Madrasa
Source: Kuran, 1969

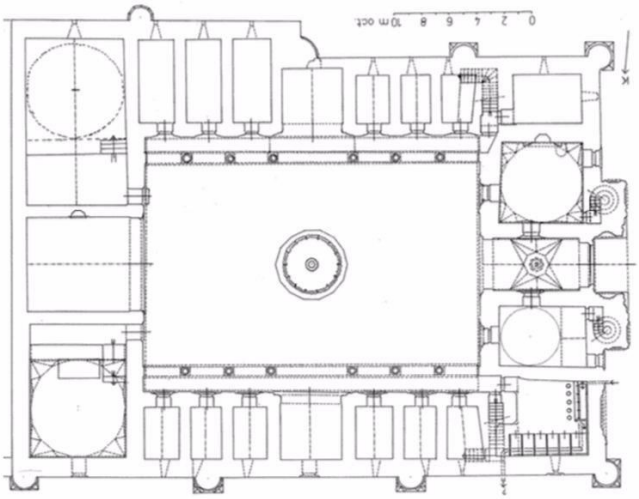

Figure 13. The Plan of Sivas Gök Madrasa
Source: https://anadolutarih.com/wp-content/uploads/2021/01/8E546E27-E93B-4D2E-84D0-A9171B9624A3_900x600.jpg

The entrance facade is also enriched by using other elements both visually and functionally. Two windows on both sides of the portal visually connect the masjid and dar'ül kurra to the outside. Furthermore, the fountain stands out as a separate element unlike the one in Sahip Ata Mosque, which is a part of the portal. In terms of material usage, there are similarities with Akşehir Taş Madrasa. For instance, the portal, the windows, the fountain, and the arcades are made of marble. However, instead of the use of rubble stone in Akşehir Taş Madrasa, in Sivas Gök Madrasa cut stone was used.

Although they do not all belong to the same building typology, these four buildings which were donated by Sahip Ata have some common features. In all of them, it is possible to see similar multifunctional building programs, varieties in plan, enrichment of facades in terms of function, experiments with building elements, and intentional usage of materials (Caner and Kuran, 2006).

4. Patronage of the Sultan's Wife Mahperi Huand Hatun as Sultan's Family Member

Mahperi Huand Hatun stands out among the most important patrons in Anatolian Seljuk Architecture as she was female. She had married Sultan I. Alaaddin Keykubat. Mahperi Huand Hatun Complex in Kayseri (Figures 14 and 15) can be regarded as the most famous project that was donated by her. It wasis completed in 1238 and included a mosque, a madrasa, the tomb of Mahperi Huand Hatun, and a bathhouse (Blessing, 2014).

Figure 14. A View of the Mahperi Huand Hatun Complex
Source: Blessing, 2014

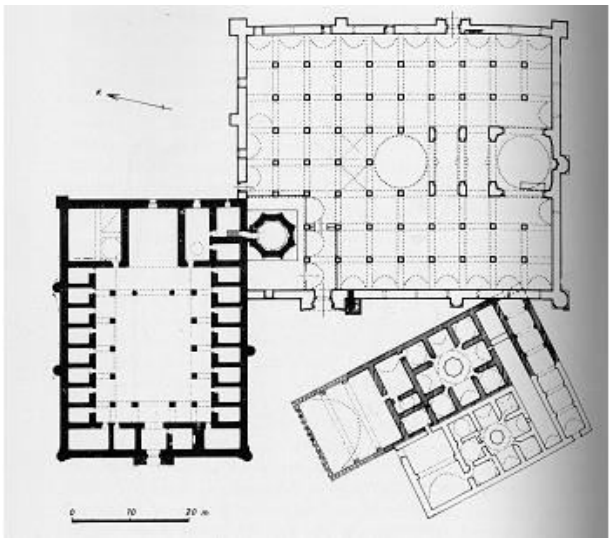

Figure 15. Plan of Mahperi Huand Hatun Complex
Source: Karamağaralı, 1976

The mosque is reached by two portals located on the east and west directions (Figures 16 and 17) The portals also meet with thick stone walls that include small windows in the upper portion of the walls. Half-octagon shaped buttresses on the west facade and rectangular shaped ones on the east facade emphasize the surface texture of the walls and conveys the impression of fortification. The mosque also has a rectangular plan (Karamağaralı, 1976). It consists of bays and aisles that are connected by vaults supported by square shaped masonry pillars. The courtyard has the width of two bays and depth of three bays. It is closed by a wall on the east side towards the prayer hall. On the north side, the wall touches the southern wall of the madrasa. And the mausoleum is located near the center of the courtyard (Blessing, 2014).

Figure 16. The Eastern Portal of the Mosque
Source: Blessing, 2014

Figure 17. The Western Portal of the Mosque
Source: Blessing, 2014

The mausoleum is in the shape of an octagonal tower with a conical roof, like the other mausolea in 13th century Anatolia (Karamağaralı, 1976). It is made of the same type of basalt stone as the mosque and madrasa in the complex. However, in its square base, rows of muqarnas cells carved are made of white marble (Figure 18). There are three stone cenotaphs in the mausoleum that indicated the burials located in the crypt below (Önkal, 1996). Furthermore, a mihrab in the interior wall of the mausoleum shows the direction of the qibla. This one and inscriptions on two of the cenotaphs are the only decorations inside. The upper level of the mausoleum is accessed through a small door in the room in the southeastern corner of the madrasa. It is not accessible from the courtyard. Also, the exterior surfaces of the mausoleum walls include complicated stone carving (Blessing, 2014) (Figure 19)

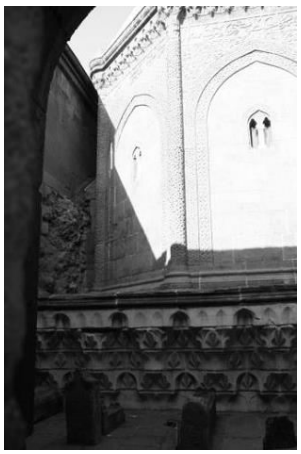

Figure 18. A View of the Mausoleum
Source: Blessing, 2014

Figure 19. Detail of the Inscriptions and Decorations on the Mausoleum
Source: Blessing, 2014

The madrasa in the complex resembles other 13th-century Anatolian Seljuk Architecture madrasas, with the presence of an open courtyard and two iwans located through the longitudinal axis (Sözen, 1970). The entrance iwan is small; however, the other one that faces the eastern part of the building is tall and it opens in a wide arch. The madrasa has a rectangular plan. Furthermore, its longitudinal axis is turned by ninety degrees to the mosque. In this way, the exterior walls of these two buildings touch each other along the mausoleum courtyard. The portal of the madrasa is located on the west of the complex (Figure 20). And in the interior, arcades located on pillars are placed along the long sides of the courtyard (Figure 21). The four arches on each side are located in front of the doors of the eight small cells on each side and were used by the students. Also, there are two other rooms that were used for other purposes (Blessing, 2014). In the northeastern corner, there is a larger square room and in the southeastern corner, a rectangular room is opened to doors of two separate small chambers. One of these chambers include stairs that reach to the mausoleum (Önkal, 1970).

Figure 20. The Portal of the Madrasa
Source: Blessing, 2014

Figure 21. The Courtyard of the Madrasa
Source: Blessing, 2014

Apart from the mosque, mausoleum, and madrasa, there is also an independent building in the complex. There are also ruins of a double bathhouse in front of the western entrance of the mosque. It had separate parts for men and women at that time (Blessing, 2014). Although these different types of buildings came together in a complex, it is possible to say that they did not have unique features and material usage in comparison to the other buildings from their period. However, the construction of such a complex is important to understand the position of women in the royal family at that time.

4. CONCLUSION

In conclusion, it is possible to claim that different types of patronage in Anatolian Seljuk Architecture shaped the architectural style of the period and the constructions of the buildings with different typologies. When the Sultans were the patrons, they mostly focused on building caravanserais to support trade. They also built hospitals for public use. When high-degree bureaucrats became the patrons, such as Sahip Ata, they mostly preferred to build madrasas and mosques, getting away from the military buildings due to the political conditions. Madrasas and mosques donated by Sahip Ata contributed to Anatolian Seljuk Architecture. They had similar multifunctional programs, varieties in plan, enrichment of facades in terms of function, experiments with building elements, and intentional usage of materials. The Sultan's wife, as his family member, also became a patron in Anatolian Seljuk Architecture, Mahperi Huand Hatun. It was interesting for her time to build a complex that consisted of a mosque, a mausaleum, a madrasa, and a bathhouse. These buildings do not have peculiar features and material usage; however, their constructions under the patronage of a female from the royal family is important to understand the position of women in the royal family in that period. Considering all these three different kinds of patronages, it is possible to claim that they all shaped the development of Anatolian Seljuk Architecture, mostly in terms of construction features and material usage.

KAYNAKÇA

1. Bektaş, Cengiz. (1999). Selçuklu Kervansarayları Anadolu'nun Doğal Yolları. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
2. Blessing, Patricia. (2014). "Women Patrons in Medieval Anatolia and a Discussion of Māhbarī Khātūn's Mosque Complex in Kayseri.'' BELLETEN, 282: 477-526.
3. Brend, B. (1975). "The Patronage of Fahrad-din Ali ibn al-Husain and the Work of Kaluk ibn Abdallah in the Development of the Decoration of Portals in Thirteenth Century Anatolia.'' Kunst des Orients, 10: 160-186.
4. Caner, Çağla, and Gökçe Şimşek Kuran. (2006). "Searching Traces of a Donor: Sahip Ata in Seljuk Architecture.'' 1st International CIB Endorsed METU Postgraduate Conference Built Environment & Information Technologies, 655-669, Ankara.
5. Crane, Howard. (1992). "Notes on Saldjuq Architectural Patronage in Thirteenth-Century Anatolia.'' Journal of the Economic and Social History of the Orient, 26, 1: 1-57.
6. Crane, Howard. (1993) "Notes on Saljuq Architectural Patronage in Thirteenth Century Anatolia.''Journal of the Economic and Social History of the Orient 36, 1: 1-57.

7. Ferit, M., and M. Mesut. (1934). Selçuk Veziri Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri. Türkiye Matbassı, İstanbul.
8. Güçlüay, Sezgin. (2002). "Anadolu Selçuklu Devleti'nin Ticaret Politikası." In Türkler Ansiklopedisi, C.7 Ankara. 365-374.
9. Karamağaralı, Haluk. (1976). "Kayseri'deki Hunat Camisinin Restitüsyonu ve Hunat Manzumesinin Kronolojisi Hakkında Bazı Mülahazalar." Ankara Universitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21: 199-245.
10. Karamağaralı, Haluk. (1982). "Sahip Ata Cami'nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme.'' Röleve ve Restorasyon Dergisi, 3: 49-77.
11. Köprülü, M. Fuad. (1942) "Vakfa Ait Tarihi İstilahlar: Ribat.'' Vakıflar Dergisi, 2: 268-288.
12. Kuran, Aptullah. (1969). Anadolu Medreseleri. 1-2. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
13. Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Unver Nakishanesi Yorumuyla Divriği Ulucami ve Şifahanesi Taş Bezemeleri, VIII.Turk Tıp Tarihi Kongresi 16-18 Haziran 2004, Sivas-Divriği. Ed. Nil Sari, G. Mesara, N. Colpan, İstanbul.
14. Ögel, Selma. (1987). Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı.Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
15. Ögel, Selma. (2008). "The Seljuk Face of Anatolia: Aspects of the Social and Intellectual History of Seljuk Architecture.'' *Foundation for Science Technology and Civilization*, : 1-15.
16. Önkal, Hakkı. (1996). Anadolu Selçuklu Türbeleri. Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
17. Sözen, Metin. (1970). Anadolu Medreseleri, Selçuklu ve Beylikler Devri, (1-2). İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
18. Tuncer, Orhan Cezmi. (2007). Anadolu Kervan Yolları. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
19. Turan, Osman. (1993). Selçuklular Zamanında Türkiye (1071- 1318. Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
20. Wolper, Ethel Sara. (1995). "The Politics of Patronage: Political Change and the Construction of Dervish Lodges in Sivas.'' Muqarnas, 12: 39-47.
21. Yavaş, Alptekin. (2010). "Anadolu Selçuklu Banilerinin Politik Yaşamlarıyla Mimari Faaliyetleri Arasındaki İlişkiler.'' TÜBAR XXVIII: 409-417.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
OPEN ACCESS
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Human and Economic Geography

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3206-3218

Arrival
02 August 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64412
Article Serial Number
34

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64412

How to Cite This Article
Baydemir, R. & Benek, S. (2022). "Şanlıurfa Şehrinde Yaşayan Suriyelilerin Suriye İç Savaşı (2011) Öncesinde ve Sonrasında Sosyoekonomik Durumları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3206-3218

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Şanlıurfa Şehrinde Yaşayan Suriyelilerin Suriye İç Savaşı (2011) Öncesinde ve Sonrasında Sosyoekonomik Durumları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz[1]

A Comparative Analysis on the Socioeconomic Status of Syrians who Living in Şanlıurfa City Before and After the Syrian Civil War (2011)

Recep Baydemir [1] Sedat Benek [2]

[1] Doktor Adayı., Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya ABD, Şanlıurfa, Türkiye
[2] Prof. Dr., Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma, Şanlıurfa şehrinde yaşayan Suriyelilerin, göç öncesi (2011 öncesinde Suriye'deyken) ve göç sonrası (Şanlıurfa'dayken) sosyoekonomik durumlarına odaklanmaktadır. Zorunlu göçe maruz kalmış insanların, mevcut sosyoekonomik durumlarının daha iyi ortaya konulması için, göç öncesi durumlarının da bilinmesi gerekmektedir. Böyle bir çalışma, bir taraftan Suriyelilerin göç öncesindeki sosyoekonomik durumunu diğer taraftan da göç sonrası sosyoekonomik yapılarında meydana gelen değişikliği daha sağlıklı anlamaya katkı sunabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, Suriyelilerin göç öncesi ve göç sonrası sosyoekonomik durumlarını karşılaştırmalı bir analize tabi tutarak, Suriyelilerin sosyoekonomik durumlarında meydana gelen değişikliğin nasıl olduğunu Şanlıurfa şehrinde yaşayan Suriyeliler üzerinden ortaya koymaktır. Bu araştırmada, veri toplam tekniği olarak saha gözlemleri ve anket tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Eyyübiye'ye bağlı 25 ve Haliliye'ye bağlı 20 olmak üzere toplam 45 şehirsel mahallede 360 gönüllü Suriyeli katılımcıya rastgele örneklem yoluyla ve yüz yüze görüşülerek anket uygulanmıştır. Anketler bir online veri toplama aracı olan KoBotoolbox programı aracılığıyla 2020 yılının eylül ayında uygulanmıştır. Sonuç olarak, zorunlu göç sonrası, Suriyelilerin sosyoekonomik yapılarında ciddi değişikliklerin olduğu görülmüştür. Göç öncesiyle kıyaslandığında, zorunlu göçün, Suriyelilerin sosyoekonomik yapılarını %19'luk düzeyde "iyi" yönde etkilediği, %70'lik düzeyde de "kötü" yönde etkilediği saptanmıştır. Zorunlu göçün sosyoekonomik olarak etkilemediği Suriyelilerin oranı ise, %11 düzeyinde olduğu görülmüştür. Böylece, göç öncesiyle kıyaslandığında, göç sonrası Suriyelilerin sosyoekonomik durumlarının, %19'u "olumlu" ve %70'i "olumsuz" olmak üzere, %89 oranında etkilendiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Zorunlu Göç, Suriyeliler, Sosyoekonomik Durum, Şanlıurfa Şehri

ABSTRACT

This study focuses on the socioeconomic status of Syrians who living in Şanlıurfa city before migration (when in Syria before 2011) and after migration (in Şanlıurfa). In order to better reveal the current socioeconomic status of people who have been subjected to forced migration, their before migration status should also be known. Such a study can contribute to a healthier understanding of the current socioeconomic status of the existing Syrians before the migration, on the one hand, and the change in their socioeconomic structure after the migration, on the other hand. The aim of this study is to analyze the socioeconomic conditions of the Syrians before and after the migration, and to reveal how the socioeconomic status of the Syrians has changed through the Syrians who living in the city of Şanlıurfa. In this study, were used field observations and survey technique as data collection technique. In this context, a survey was applied to 360 volunteer Syrian participants through random sampling and face-to-face interviews in a total of 45 urban neighborhoods, 25 in Eyyübiye and 20 in Haliliye, where Syrians live heavily. The Surveys were administered in September 2020 via the KoBotoolbox application, which is an online data collection tool. As a result, it has been observed that there are serious changes in the socioeconomic structures of the Syrians after the forced migration. Compared to before migration, it was determined that forced migration had a "good" effect on the socioeconomic structure of Syrians at a level of 19%, and a "bad" effect on the socioeconomic structure of 70%. It has been observed that the rate of Syrians who are not socioeconomically affected by forced migration is at the level of 11%. Thus, when compared to before migration, it was determined that the socioeconomic status of Syrians after migration was affected by 89%, including 19% "positive" and 70% "negative".

Keywords: War, Forced Migration, Syrians, Socioeconomic Situation, Şanlıurfa City

1. GİRİŞ

İç savaşların, çatışmaların, buhranların ve bölgesel eşitsizliklerin damgasını vurduğu günümüz "modern çağ", uluslararası düzeyde gerçekleşen kitlesel zorunlu göçlerle birlikte adeta *Göçler Çağı*'na (*The Age of Immigration*) (Castles vd., 2014) dönüşmüş durumdadır. Savaş ve çatışma nedenli zorunlu kitlesel göçler tüm dünyada küresel bir problem iken, bu problemin en fazla yaşandığı başat coğrafyalardan birisi olarak Ortadoğu Coğrafyası gelmektedir. Zira Ortadoğu Coğrafyası'nda hem bölgesel hem de küresel aktörlerin başat rol oynadığı savaş ve şiddet/çatışma ortamı, bu coğrafyayı sadece kaosun olduğu bir coğrafyaya dönüştürmemiş, aynı zamanda, savaş ve şiddet ortamından dolayı dışarıya en çok göç veren coğrafyaların başında gelmesine de sebep olmuştur. Ortadoğu Coğrafyası'nda, özellikle de Arap Baharı ile birlikte, insani trajediler ve buna bağlı dışa göç had safhaya çıkmıştır.

[1] Bu araştırma, Recep Baydemir'in, Prof. Dr. Sedat Benek danışmanlığında, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı'na sunmak üzere hazırlamakta olduğu ve Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Kurulu (HÜBAK) tarafından 20108 proje numarasıyla desteklenen "Suriyelilerin Şanlıurfa Şehrine Mekânsal ve Sosyolojik Açıdan Etkilerinin İncelenmesi" başlıklı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

Etik Beyanı: Bu araştırmada, etik ilkelere uyulmuştur. Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 07.04.2020 tarih ve 2020/31 sayılı kararıyla etik kurul izni alınmıştır.

Arap Baharı'nın bir yansıması olarak gösterebilecek son örneklerden biri de 2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç savaştır. Nitekim 2011 yılında Suriye'de ortaya çıkan iç savaş milyonlarca insanı yerinden etmiştir. Zira iç savaştan dolayı, milyonlarca Suriyeli ülke içinde ve ülke dışında zorunlu göçe maruz kalmış, başta Türkiye ve Irak gibi komşu ülkeler olmak üzere, İran, Ürdün, Suudi Arabistan, Mısır, Libya ve diğer Ortadoğu-Arap ülkeleriyle, yine başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesine gitmişlerdir. Suriye'de çıkan bu yaygın şiddet olayları ve iç savaşın beklenenden çok daha uzun sürmesi, ülkelerinin dışına göç eden Suriyelilerin ülkelerine geri dönememelerine ve gittikleri yerlerde kalıcı olmalarına sebep olmuştur.

2011 yılında yaklaşık 22 milyon insanın yaşadığı Suriye'de, iç savaşın ortaya çıkmasıyla birlikte 9 milyon insan ülke içinde 6 milyondan fazla insan da ülkenin dışına göç etmek zorunda kalmıştır. Ülke dışına göç etmek zorunda kalan Suriyelilerin büyük çoğunluğu yakın, sınır komşusu, "açık kapı" ve "misafirlik" politikası izlemesi nedeniyle Türkiye'ye göç etmeyi tercih etmelerine sebep olmuştur. Bu anlamda, tüm dünyada Suriyelilerin en fazla bulunduğu ülke Türkiye olmuştur. Suriye'deki iç savaş ve sonrasındaki durumlar, Türkiye'yi tarihinin en büyük göç hareketlerinden biriyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur (Baydemir vd., 2019: 36; Benek vd., 2017: 1; Benek vd., 2018a: 1041; Benek vd., 2018b: 1049; Bozkoyun vd., 2021: 139).

İç Savaş sonrasında ülke dışına göç etmek zorunda kalan Suriyelilerin (yaklaşık 6 milyon) çoğunluğu (yaklaşık 3,6 milyondan fazla), Türkiye'ye göç ederken, Türkiye'de de yoğunlukla, coğrafi olarak yakın olması, daha önceden akrabalarının, yakınlarının ve tanıdıklarının olması gibi sebeplerden dolayı, Suriye ile sınır komşusu olan illere göç etmişlerdir. Suriye'de meydana gelen bu iç savaş, sadece Suriye ve Türkiye arasındaki ikili ilişkileri (Benek, 2016) etkilememiş aynı zamanda Suriye'nin dışa verdiği göçten de Türkiye'nin en fazla nasibini alan ülkelerin başında gelmesine sebep olmuştur. Özellikle de Suriye ile sınırı olan Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Hatay gibi iller başta olmak üzere (Benek ve Şahap, 2015) Türkiye'nin birçok ili bu göçten etkilenmiştir.

30 Haziran 2022 tarihi itibariyle, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden alınan verilere göre, Türkiye'de 49.398'i Geçici Barınma Merkezleri'nde (çadır kent ve konteyner kentlerde) 3.599.585'i de Geçici Barınma Merkezleri dışındaki yerleşim yerlerinde barınmak üzere toplam 3.648.983 Suriyeli yaşamaktadır. Suriyelilerin en fazla yaşadıkları şehirlerin başında ise, sırasıyla İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya ve Ankara gelmektedir. 30 Haziran 2022 tarihi itibariyle, Şanlıurfa'da 384.922 Suriyeli yaşamaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638).

Şüphesiz ki, zorunlu göçe maruz kalmış insanların sosyoekonomik durumları olumlu veya olumsuz etkilenebilmektedir. Bu sebeple bu çalışma Şanlıurfa şehrinde yaşayan Suriyeliler üzerinden zorunlu göç ile birlikte insanların sosyoekonomik yapılarında meydana gelen değişiklikleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu anlamda, zorunlu göçe maruz kalmış Suriyelilerin mevcut durumlarının ortaya konulmadan "önceki durumlarının" ortaya konulması gerekmektedir. Böylelikle, böylesi bir kıyaslama yapmanın "yeni durumu" anlamaya katkı sunabileceği düşünülmektedir.

1.1. Literatür İncelemesi

Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin göç öncesi ve göç sonrası sosyoekonomik yapılarına doğrudan odaklanan çalışma bulunmamakla birlikte, yapılan çalışmalar daha çok ya Suriyelilerin mevcut sosyoekonomik yapılarına ya da Suriyelilerin sosyoekonomik olarak etkilerine odaklanmıştır. Örneğin, Benek ve Şahap'ın "Suriye İç Savaşı'nın Türkiye'nin Güneydoğusundaki Sınır ve Sınıra Yakın İllerinin Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkisi" (Benek ve Şahap, 2015) isimli çalışmaları; Doğan ve Karakuyu'nun "Suriyeli Göçmenlerin Sosyoekonomik ve Sosyokültürel Özelliklerinin Analizi: İstanbul Beyoğlu Örneği" (Doğan ve Karakuyu, 2016) isimli çalışması; Kaypak ve Bimay'ın "Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği" (Kaypak ve Bimay, 2016); Kaynak vd. "Göçün Sosyo-Ekonomik Sonuçları: Suriyeli Göçmenler Üzerine Bir Uygulama" (Kaynak vd., 2016); Gümüş'ün, "Suriye'den Türkiye'ye göçün sosyo-ekonomik ve kültürel yansımaları (Gaziantep örneği)" (Gümüş, 2018) başlıklı yüksek lisans tezi; Seyhan'ın "Türkiye'ye 2011 Tarihinden Sonra Gelen Suriyelilerin Durumu: Osmaniye Örneği" (Seyhan, 2019) adlı çalışması; Gençler'in, "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Yaşama Etkileri: Fayda Maliyet Ekseninde Bir Bakış" (Gençler, 2020). Çapar Parsıloğlu'un "Suriyeli Mültecilerin Sosyo-Ekonomik Durumları: Kahramanmaraş Örneği" (Çapar Parsıloğlu, 2020) adlı tezi, Sönmez ve Ayik'in "Sınır İllerindeki (Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa) Suriyeli Sığınmacıların Sosyal, Ekonomik ve Nüfus Yapıları" (Sönmez ve Ayik, 2020) isimli çalışması bu anlamda yapılmış çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.

Bunlarla birlikte bazı çalışmalar ise, Suriyelilerin sosyoekonomik durumlarını, uyum ve entegrasyon bağlamlarında ele almışlardır. Yanık'ın, "Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sosyo Ekonomik Durumları ile Sosyal Uyum İlişkisi: Sultanbeyli Örneği" (Yanık, 2019) isimli yüksek lisans tezi; Bimay'in, "Suriyeli Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Uyum Düzeylerinin Karşılaştırılması: Kilis ve Batman Örneği" (Bimay, 2020), Güldalı ve

Özmen'in "Eğitim Düzeyi Yüksek Suriyelilerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Sorunlarının Toplumsal Kabul ve Uyum Açısından Değerlendirilmesi: Kayseri Örneği" (Güldalı ve Özmen, 2022) isimli çalışması bu anlamda yapılmış çalışmalara örnektir.

Ayrıca, Mahmut Kaya'nın *Türkiye'deki Suriyeliler: İç İçe Geçişler ve Karşılaşmalar* (2017) isimli kitabı ve "Komşuda Misafirlik: Suriyeli Sığınmacılarca Kurulmuş Mülteci Derneklerinin Perspektifinden Türkiye'de Yaşamak" (2015) isimli makalesi, Ahmet Koyuncu'nun *Kentin Yeni Sakinleri: Suriyeliler* (2014) isimli kitabı, Murat Erdoğan'ın 2014 yılında yayımladığı *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması* (Erdoğan, 2014) ile 2019 ve 2020 yıllarını ayrı ayrı kapsayan *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi* (Erdoğan 2020; 2021) isimli çalışmaları, Mehmet Nuri Gültekin ve diğerlerinin yaptığı *Gaziantep'teki Suriyeliler: Uyum, Beklentiler ve Zorluklar* (Gültekin vd., 2019) ile *Gaziantep Monitörü 2020 Suriyeliler* (Gültekin vd., 2021) isimli çalışmaları da Türkiye'de Suriyelilerle ilgili yapılmış kapsamlı ve öne çıkan çalışmalardan olduğu belirtilmelidir.

Şanlıurfa örnekleminde Suriyelilere farklı perspektiflerle odaklanan bazı çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, İnce, "Göçmenliğin Mekânsal Sosyolojisi: Şanlıurfa Şehri Örneği" isimli doktora tezinde, Suriyelilerin genelde Şanlıurfa'ya özelde de Şanlıurfa'nın belirli bölgelerine mekânsal yoğunlaşmasına ve bu yoğunlaşmanın Şanlıurfalılar ve Suriyeliler açısından toplumsal sonuçlarına odaklanmıştır (İnce, 2018). Bununla birlikte, Yardımcı, Şanlıurfa şehrindeki Suriyelilerin uluslararası düzensiz göç bağlamında kentteki çalışma hayatına etkisine (Yardımcı, 2018), Benek ve diğerleri ise, şehirde yaşayan Suriyelilerin esnaf işgücü piyasasına etkisine (Benek vd. 2017; 2018a; 2018b) ve yine sosyal entegrasyon ve kültürel çatışma (Benek ve Baydemir, 2019) bağlamında ele almışlardır. Benzer biçimde Günal da Şanlıurfa şehrinde bulunan Suriyelilere ait işyerlerinin yapısal ve mekânsal dağılışı (Günal, 2019a) ile Suriyelilerin şehirde oluşturdukları yeni kültürel peyzaj olarak Arapça görsellere ve özelliklerine (Günal, 2019b) odaklanmıştır. Karasu ise, Şanlıurfa'daki Suriyelilerin kentle uyum sorunu ve suç konuları bağlamında (Karasu, 2016; 2018) ele almıştır. Şanlıurfa'daki Suriyeliler üzerine çalışma yürütenlerden biri de Kaya'dır. Kaya, boşanmalar, evlilik ve akrabalık ilişkileri (Kaya, 2017) ile Şanlıurfa'da faaliyet gösteren Suriyeli derneklerinin bakış açısıyla Türkiye'de yaşama bağlamında ele almıştır (Kaya, 2015).

Görüldüğü gibi, gerek genel olarak Suriyeliler ile ilgili yapılan çalışmalar gerekse Şanlıurfa özelinde yapılan çalışmalar, daha çok Suriyelilerin göç sonrası mevcut durumlarına odaklanmıştır. Göç sonrası sosyoekonomik durumun bilinmesi önemlidir ancak, göç öncesi sosyoekonomik durum da bilinirse, bu iki durumun karşılaştırılma fırsatı yakalanmış olur. Böylelikle zorunlu göçe maruz kalmış insanların sosyoekonomik yapıları hem daha iyi anlaşılabilir hem de göç öncesiyle kıyaslama yapılabilir. Dolayısıyla, bu çalışmada, Suriyelilerin göç öncesi (Suriye'deyken) ve göç sonrası (Şanlıurfa'daki) sosyoekonomik durumları karşılaştırmalı bir analize tabi tutulmaktadır. Böylelikle göç sonrası Suriyelilerin sosyoekonomik durumlarında meydana gelen değişikliğin nasıl olduğunu yakalamayı amaçlamaktadır.

2. ŞANLIURFA'DAKİ SURİYELİLERE İLİŞKİN VERİLER

30 Haziran 2022 tarihi itibariyle Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden alınan verilere göre Türkiye'de toplam 3.648.983 Suriyeli yaşamaktadır. Suriyelilerin en fazla yaşadıkları şehirlerin başında ise, sırasıyla İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya ve Ankara gelmektedir. 30 Haziran 2022 tarihi itibariyle, Şanlıurfa'da 384.922 Suriyeli yaşamaktadır. Ancak, bu çalışmanın alan araştırmasının yapıldığı Eylül 2020 tarihinde ise Şanlıurfa İl Göç İdaresi'nden alınan verilere göre, Şanlıurfa, İstanbul ve Gaziantep illerinden sonra en fazla Suriyelinin yaşadığı üçüncü şehirdi. Eylül 2020'de Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sayısı toplam 419.803 kişiydi. Bu sebeple çalışmada, alan araştırmasının yapıldığı ve durum tespitinin yapılmaya çalışıldığı dönemki sayısal verilerden faydalanılmıştır.

Şanlıurfa Göç İdaresi İl Müdürlüğü'nden alınan verilere göre, Kasım 2020 tarihinde Şanlıurfa ilinde 216.683'ü erkek ve 203.120'si de kadın olmak üzere toplam 419.803 Suriyeli yaşamaktadır. Bu durumda, Şanlıurfa'daki Suriyelilerin yaklaşık %48'i kadın ve yaklaşık %52'si de erkektir.

Yine, aynı verilere göre, ildeki, 0-5 yaş arası Suriyeli sayısı 91.777; 6-10 yaş arası Suriyeli sayısı 78.797; 11-17 yaş arası Suriyeli sayısı 71.648 olmak üzere toplam 242.222 kişi 18 yaşından küçüktür ve bu, Şanlıurfa'daki Suriyelilerin %58'inin 18 yaşından küçük olduğu anlamına gelmektedir. 18 yaş ve üstü nüfus ise, 177.581 kişidir ve bu Şanlıurfa'daki Suriyeli nüfusunun %42,3'üne tekabül etmektedir.

Aynı verilerden hareketle, Şanlıurfa'daki Suriyelilerin ilçe bazlı dağılımlarına bakıldığında ise, Suriyelilerin merkez ilçelerden Haliliye (132.169 kişi) ve Eyyübiye (91.609 kişi) ile taşra ilçelerinden, Akçakale (60.922 kişi), Suruç (44.853 kişi), Viranşehir (20.923 kişi), Harran (18.479 kişi) ve Ceylanpınar (17.935 kişi) gibi ilçelerde

yoğunluk gösterdikleri görülmektedir. Kasım 2020 tarihi itibariyle, Şanlıurfa ilinde toplam 419.803 Suriyeli ve 2.073.614 Şanlıurfalı bulunmaktadır. Suriyelilerle birlikte ilin toplam nüfusu 2.493.417'dir. Böylelikle Suriyelilerin toplam il nüfusu içindeki oranı yaklaşık %21'dir (Şanlıurfa Göç İdaresi İl Müdürlüğü, 2020).

Bununla birlikte, Şanlıurfa Göç İdaresi İl Müdürlüğü'nün 2020 verilerine göre, Karaköprü'de 4.803, Eyyübiye'de 91.609 ve Haliliye'de 132.169 Suriyeli olmak üzere Şanlıurfa şehrinde kalanların toplam sayısı 228.581'dir. Haliliye 381.877, Eyyübiye, 379.852 ve Karaköprü 219.796 olmak üzere şehrin sadece toplam Şanlıurfalı nüfusu ise, 981.525 kişidir. Böylelikle, Suriyelilerle birlikte şehrin toplam nüfusu 1.210.106 kişi olmaktadır. Suriyelilerin toplam nüfus içindeki oranı ise, yaklaşık %19'dur.

3. ARAŞTIRMA ALANI VE ÖRNEKLEM GRUBU

Bu araştırmanın evrenini Şanlıurfa şehri örneklemini 80 civarı mahalleden oluşan Şanlıurfa şehrindeki, Eyyübiye ve Haliliye merkez ilçelerine bağlı Suriyelilerin en yoğun olduğu mahalleler oluşturmaktadır. Nitekim Eyyubiye'de 36, Haliliye'de 31 ve Karaköprü'de 13 olmak üzere Şanlıurfa şehri toplam 80 mahalleden oluşmaktadır. Bu araştırmanın örneklemi, Eyyübiye ve Haliliye merkez ilçelerine bağlı Suriyelilerin en yoğun olduğu Topçu Meydanı-Bahçelievler ve çevresi, Balıklıgöl ve çevresi, Sigorta semti ve çevresi, Devteşti ve çevresi, Arap Meydanı ve civarındaki mahalleler başta olmak üzere Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı 45 şehirsel mahalledir (Şekil 1).

Şekil 1: Çalışma Alanının Lokasyonu

Şanlıurfa şehrindeki Suriyelilerin merkez ilçelerdeki dağılımında bir dengesizlik söz konusudur. Şehirdeki Suriyeliler alt-orta sınıf kişilerin oturduğu Haliliye ve Eyyübiye ilçelerinde yoğunlaşırken Karaköprü gibi orta ve üst sınıfların bulunduğu ilçede Suriyeliler yok denecek kadar azdır ve bu oran ilçe nüfusunun yaklaşık %2'sini oluşturmaktadır. Buna karşılık, Haliliye ve Eyyübiye'deki toplam Suriyeli sayısı 223.778 kişidir. Haliliye içesinin %25,7'si Eyyübiye ilçesinin de %19,4'ü Suriyelilerden oluşmaktadır. Bununla birlikte, Suriyelilerin %40,9'u Eyyübiye ilçesinde, %59,1'i de Haliliye ilçesinde yaşamaktadır.

Uygulanan anketlerin dağılımında Suriyelilerin yoğun olduğu yerler tercih edilmiştir. Bu sebeple, merkez ilçelerden Karaköprü'de çok az (%2) Suriyeli olduğu için Karaköprü örnekleme dâhil edilmemiştir. Araştırma, şehirdeki Suriyelilerin %98'ini içine alan Haliliye (132.169 kişi-%59,1) ve Eyyübiye (91.609 kişi-%40,9) ilçelerinde alan araştırması yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Temelde alan araştırmasına dayanan bu çalışmada, veri toplam tekniği olarak saha gözlemleri ve anket tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Eyyübiye'ye bağlı 25 ve Haliliye'ye bağlı 20 olmak üzere toplam 45 şehirsel mahallede 360 gönüllü Suriyeli katılımcıya rastgele örneklem yoluyla ve yüz yüze görüşülerek anket uygulanmıştır. Şanlıurfa'daki Suriyelilerin ilçe bazlı dağılımları dikkate alınarak, yapılan anketlerin %60'ı Haliliye ilçesindeki ve %40'ı da Eyyübiye ilçesindeki mahallelere uygulanmıştır. Anketler bir

online veri toplama aracı olan KoBotoolbox[2] veri toplama programı aracılığıyla 2020 yılının eylül ayında uygulanmıştır.

Alan araştırması esnasında araştırmacıya yardım etmek amacıyla 3'ü kadın 3'ü erken olmak üzere 6 anketör ve 1'i kadın 1'i de erkek olmak üzere 2 de tercüman çalışmıştır. Her iki tercüman da Suriyelidir. Anketörlerin 2'si Suriyeli, geri kalan 4'ü ise Türkiyelidir. Anketör ve tercümanlardan 2'si lisans son sınıf öğrencisiyken, 6'sı lisans mezunu olan kişilerdir. Hem anketörlerin hem de tercümanların daha önce anket yapma ve tercümanlık gibi deneyimleri vardır. Buna rağmen, aktif saha çalışması öncesinin olduğu pilot çalışma esnasında, anketörler ve tercümanlar araştırma, araştırma alanı ve sorular hakkında bilgilendirilmiştir. Ayrıca çalışmanın nasıl yürütüleceği hakkında kendileriyle toplantılar da yapılmıştır.

5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE ZORLUKLAR

Şüphesiz ki her alan araştırmasının kimi zorlukları vardır. Bu yüzden, hem alan çalışmasındaki bazı ani gelişmelerin karşısında hemen "donup kalmamak" için hem de araştırma kapsamında karşılaşılan sınırlılık ve zorlukların üstesinden gelebilmek için bazı stratejileri geliştirmek gerekir (Baydemir, 2016: 109). Bunun için de "mesleğin incelikleri"nin (Becker, 2015) iyi bilinmesi gerekmektedir. Her şeyden önce bu araştırmanın sınırlılıklarını ve zorluklarını belirleyen üç temel faktör olmuştur: Bunlardan birincisi Covid-19 salgını, ikincisi resmi kurumlardan alınan verilerin sınırlılığı, üçüncüsü de alan araştırmasında karşılaşılan zorluklardır.

Bilindiği gibi, Aralık 2019'da Çin'in Wuhan eyaletinde ortaya çıkıp kısa sürede, tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere, tüm dünya ülkelerini ekonomik ve sosyal olarak etkilemiş (Benek vd., 2020: 75) ve etkilemeye de devam etmektedir. Bu çalışmanın alan araştırması da böyle bir dönemde yapılmıştır. Alan çalışması, her ne kadar sokağa çıkma yasaklarının olmadığı bir dönemde yapılmış olsa da Covid-19 virüsünün bulaşma riskinin devam ettiği bir dönemde yapılmıştır. Bu sebeple, normal şartlarda katılımcı bulmak ve onları görüşmeye ikna etmenin zorluğu bir tarafa, salgın koşullarının da buna eklemlenmesi saha çalışması esnasındaki anket tekniğinin uygulanmasını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu sebeple alan gözlemleri ve anketlerin uygulanmasında genelde açık alanlarda yapılmasına gayret edilmiştir. Ayrıca, gerek araştırmacı ile araştırmacıya yardımcı olan anketörler ve tercümanlar gerekse de bu araştırmanın asıl nesnesi olan görüşülenler/katılımcıların görüşme esnasında maske takma ve sosyal mesafeye dikkat etme gibi kurallara uyularak görüşmelerin gerçekleştirilmesine önem verilmiştir.

6. ÖRNEKLEM GRUBUNDAKİ KATILIMCILARIN PROFİL ÖZELLİKLERİ

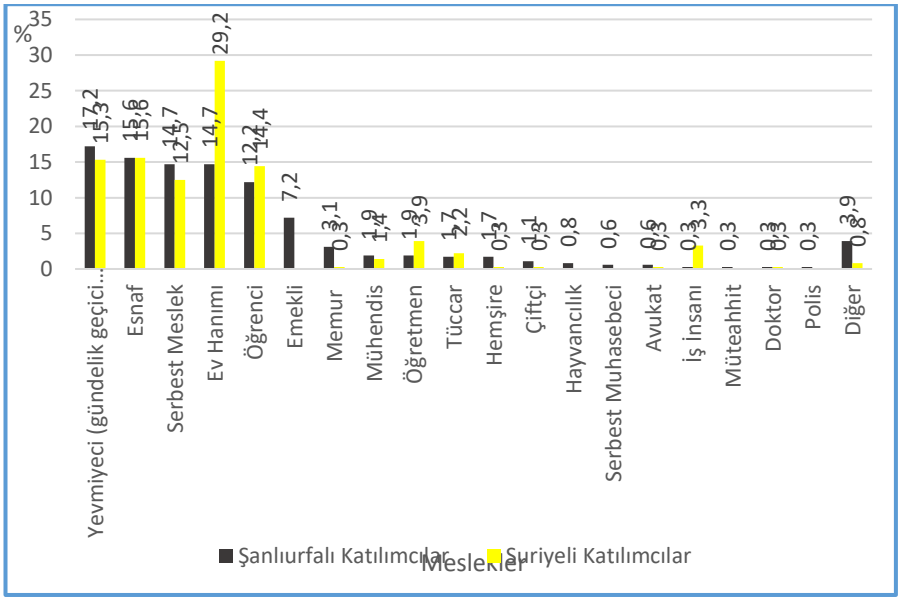
Örneklem kapsamındaki Suriyeli katılımcıların %49,4'ü kadın, %50,6'sı erkektir.

Suriyeli katılımcıların, %28,6'sı 18-25 yaş aralığında, %28,3'ü 26-34 yaş aralığında, %18,9'u 35-44 yaş aralığında, %15,1'i 45-60 yaş aralığında, %6,1'i 61-70 yaş aralığında, %1,4'ü de 71 ve üstü yaş grubunda bulunmaktadır.

Suriyeli katılımcıların %66,1'i "evli", %30,6'sı "bekâr", %1,4'ü "boşanmış" ve %1,9'unun da "eşi hayatını kaybetmiştir."

Katılımcıların meslekleri olarak ise, ev hanımı, esnaf, yevmiyeci (gündelik işler), öğrenci ve emekli gibi mesleklerde bir yığılma vardır. Katılımcıların sahip oldukları meslekleri detaylı biçimde aşağıdaki Şekil 2'de verilmiştir.

[2] Program hakkında detaylı bilgi için bakınız: https://www.kobotoolbox.org/

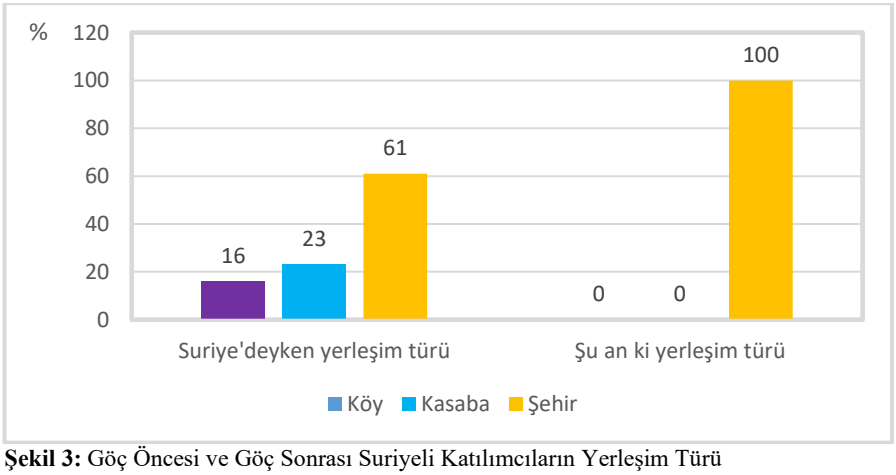
Şekil 2: Katılımcıların Sahip Oldukları Meslekler

Bununla birlikte, "okur-yazar olmayan" Suriyelilerin oranı %6,1'dir. Katılımcıların, %3,3'ü "okur-yazar", %11,1'i "ilkokul", %20,6'sı "ortaokul", %30,3'ü "lise", %3,3'ü "ön lisans", %23,1'i "lisans" ve %2,2'si de "lisansüstü" mezunudur.

7. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

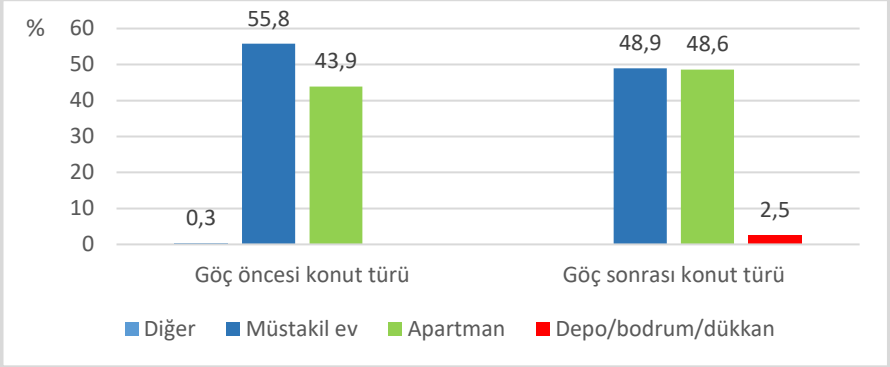
Şüphesiz ki, kitlesel halde yapılan zorunlu göçün, toplumlar üzerinde yarattığı değişimi anlayabilmek için, göç etmek zorunda kalan insanların göç öncesi ve göç sonrası durumlarının karşılaştırılması gerekmektedir. Göç emek zorunda kalan insanların sosyoekonomik durumlarında meydana gelen değişiklikleri anlamak için, yerleşme türü, barınma/konut türü, kalınan evin mülkiyet durumu, evlerini ısıtma yöntemleri, özel araca sahip olup olmama, meslek, çalışma durumu, çalışma alanı, sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi farklı durumları kıyaslanabilir.

Suriyeli katılımcıların Suriye'deyken yerleşim türü ile Şanlıurfa'daki yerleşim türünün karşılaştırılmasına bakıldığında, öncelikle çalışma alanı Şanlıurfa şehri olduğundan ve buradaki Suriyeli katılımcılara anket uygulandığından göç sonrası yerleşim durumları tümüyle "şehir" olmuştur. Suriyeli katılımcıların göç öncesi, Suriye'deyken yaşadıkları yerleşim yerleri ise %61 oranla "şehir"lerdir. Suriyeli katılımcıların %23'ü "kasaba"da, %16'sı ise "köy"de yaşamaktaydı. Demek oluyor ki, Şanlıurfa'daki Suriyeli katılımcıların %39'u "şehir" dışındaki yerleşim alanlarından gelmişlerdir (Şekil 3).

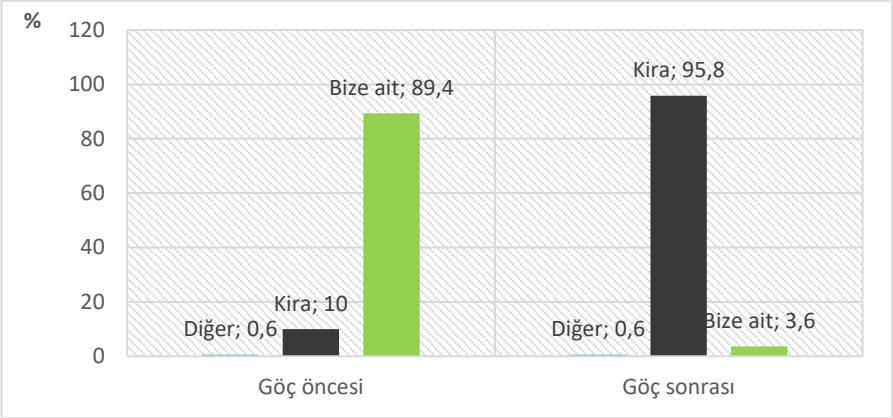
Şekil 3: Göç Öncesi ve Göç Sonrası Suriyeli Katılımcıların Yerleşim Türü

Suriyelilerin göç öncesi ve göç sonrası barınma ve konut türüne bakıldığında ise, katılımcılar, Suriye'deyken, %55,8'i "müstakil ev"de, %43,9'u "apartman"da, %0,3'ü "diğer" yerlerde barınmaktayken, göç sonrası ise katılımcıların, %48,9'u "müstakil ev"de, %48,6'sı "apartman"da ve %2,5'i de "depo/bodrum/dükkan" gibi yerlerde kaldıklarını belirtmişlerdir (Şekil 4).

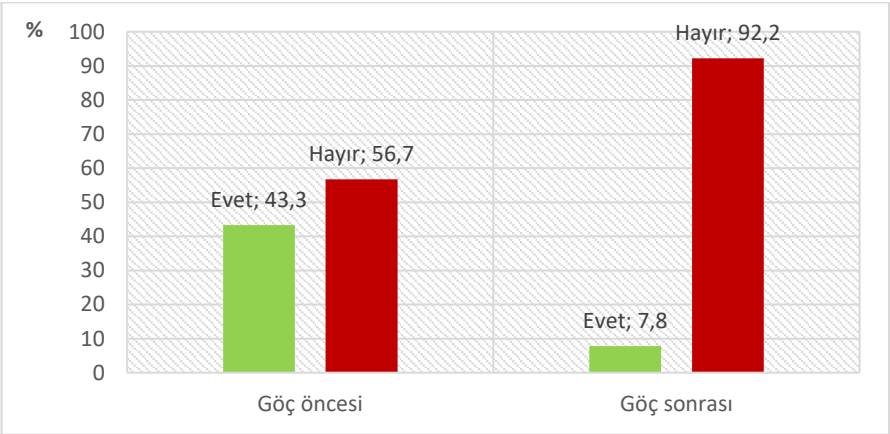
Şekil 4:Göç Öncesi ve Göç Sonrası Suriyeli Katılımcıların Barınma ve Konut Türü

Zorunlu kitlesel göçlerin belki de ilk ve en yaygın sonuçlarından birisi de göç edenlerin gittikleri yerlerde "barınma sorunu" yaşamaları ve "kendilerine ait" bir yerde değil de "başkasına ait" yerlerde "kiracı" olarak yaşamaya başlamalarıdır. Suriyeli katılımcıların göç öncesi ve göç sonrası durumlarındaki en net değişikliklerden biri de kaldıkları yerin mülkiyet durumudur. Nitekim, Suriyeli katılımcıların, %89,4'ü "kendisine ait" bir yerde barınırken, göç sonrası bu oran tersine dönerek %95,8 oranla Suriyeliler "kira" olan yerlerde yaşamaya başlamışlardır. Suriye'deyken kendi mülkünde barınan Suriyelilerin zorunlu bir göç sonrası Şanlıurfa'ya geldikten sonra neredeyse tamamına yakını, "başkasına ait bir yerde", "kiracı" durumuna düşmüştür. Göç öncesi Suriyeli katılımcıların sadece %10'u "kiracı" iken, bu oran göç sonrasında %95,9 olmuştur. Göç sonrası Suriyelileri katılımcıların sadece %3,6'sı "kendine ait bir yerde" barınabilmektedir (Şekil 5).

Şekil 5: Göç Öncesi ve Göç Sonrası Suriyeli Katılımcıların Kaldıkları Evin Mülkiyet Durumu

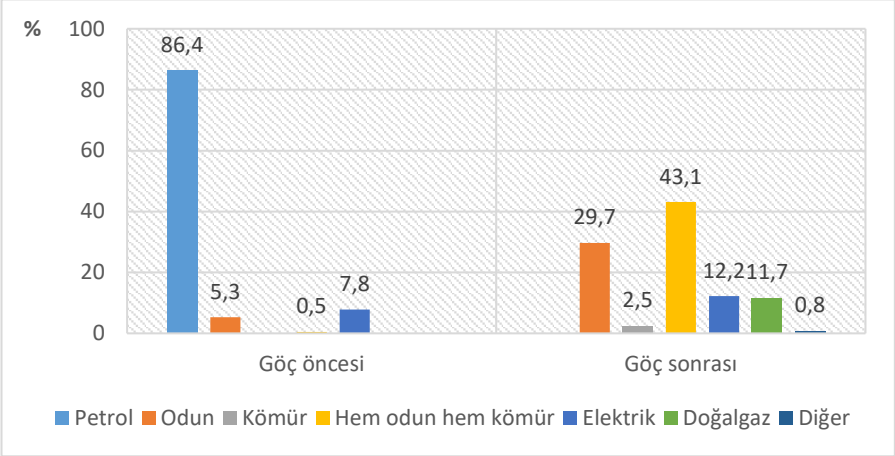
Zorunlu göçe maruz kalan insanların sosyoekonomik yapıları ile sınıf ve statülerinde meydana getirdiği en net sonuçlardan biri de "özel otomobilin" varlığıdır. Nitekim Suriyeli katılımcıların %43,3'nün göç öncesinde "özel otomobili" varken, göç sonrasında bu oran %7,8'e düşmüştür. Göç öncesinde "özel otomobili" olmayan katılımcıların oranı %56,7 iken, bu oran göç sonrasında %92,2 olmuştur (Şekil 6).

Şekil 6: Suriyeli Katılımcıların Göç Öncesi ve Göç Sonrası Özel Otomobilin Varlığı

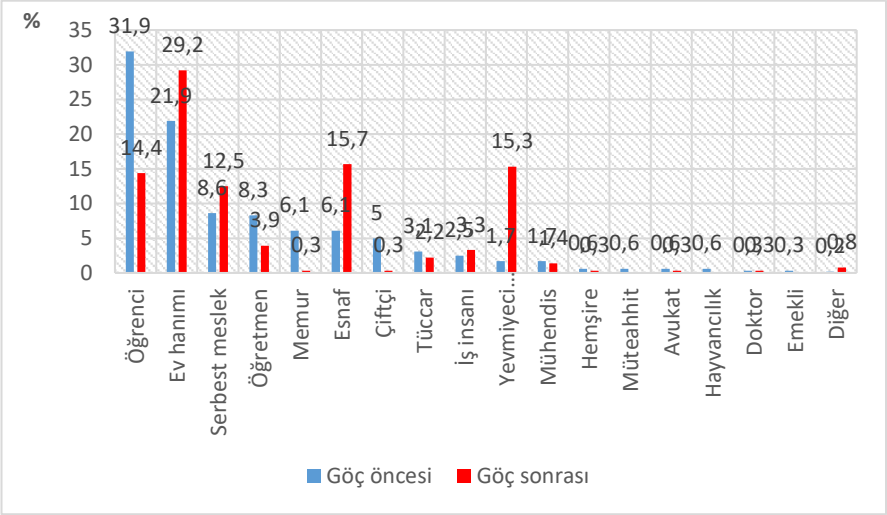
Zorunlu göçün, Suriyeli katılımcıların sosyoekonomik düzeylerinde meydana getirdiği en net değişikliklerden biri de göç öncesi ve göç sonrası evlerini ısıtma yöntemlerinde ortaya çıkmaktadır. Nitekim, Suriyeli katılımcıların %86,4'ü göç öncesinde evlerini "petrol", %5,3'i "odun" %7,8'i "elektrik", %0,5'i "hem odun hem kömür" ile

ısıtırken, göç sonrasında, evini petrol ile ıstan hiçbir katılımcı olmamakla birlikte, %43,1'i, "hem odun hem kömür", %2,5'i "kömür", %29,7'si "odun", %12,2'si "elektrik", %11,7'si "doğalgaz", ve %0,8'i "diğer kaynaklarla" ısınmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7: Suriyeli Katılımcıların Göç Öncesi ve Göç Sonrası Evin Isıtılma Yöntemleri

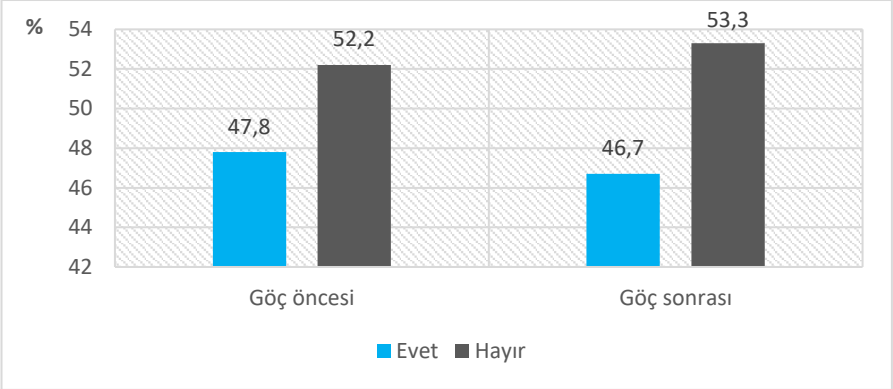
Suriyeli katılımcıların göç öncesi %31,9'u "öğrenci", %21,9'u "ev hanımı", %8,6'i "serbest meslek", %8,3'ü "öğretmen", %6,1'i "memur", %6,1'i "esnaf", %5'i çiftçi, %3,1'i "tüccar", %2,5'i "iş insanı", %1,7'si "mühendis", ve geri kalanlar da "hemşire, "müteahhit, "avukat", "hayvancılık", "emekli" ve "doktor" gibi mesleklere sahiptiler. Göç sonrası ise, %29,2'si "ev hanımı", %15,7'si "esnaf", %15,3'ü "yevmiyelik (gündelik geçici) işler", %14,4'ü "öğrenci", %12,5'i "serbest meslek", %3,9'u "öğretmen", %2,2'si "tüccar", %3,3'ü "iş insanı", %1,4'ü "mühendis" geri kalanlar da diğer mesleklerle uğraşmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8: Suriyeli Katılımcıların Göç Öncesi ve Göç Sonrası Çalışma Durumu Meslek Durumu

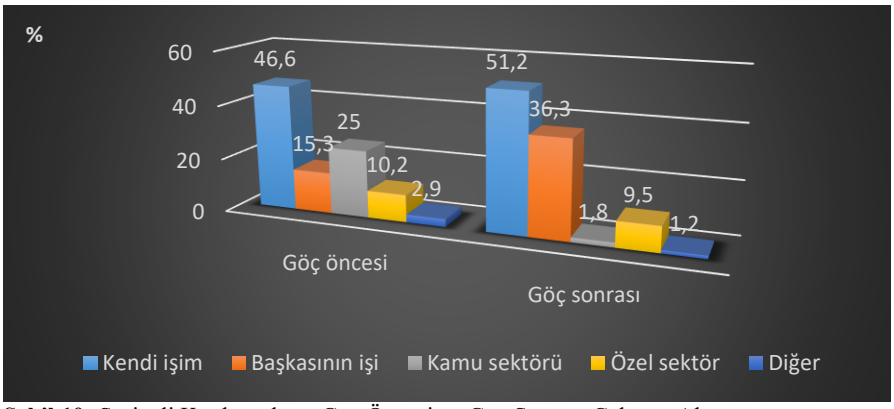
Göç öncesiyle kıyaslandığında katılımcıların meslek durumlarının da değiştiği görülmüştür. Değişikliklerin görüldüğü meslekler ise, "öğrenci", "ev hanımı", "serbest meslek", "öğretmen", "memur", "esnaf", "çiftçi" ve "yevmiyelik işler" olmuştur. Örneğin, göç öncesi Suriyelilerin sadece %1,7'si "yevmiyelik (gündelik geçici) işler"de çalışırken göç sonrasında Suriyelilerin %15,3'ünün yevmiyelik işlerde çalışmaya başladıkları, göç öncesi Suriyelilerin %31,9'u öğrenci iken göç sonrasında bunun %14,4'e indiği, "ev hanımı" olanların oranı göç öncesi %21,4 iken göç sonrası bunun %29,2'ye çıktığı, göç öncesi "öğretmen" olan Suriyelilerin oranı %8,3 iken göç sonrasında bu %3,9'a indiği, göç öncesi "memur" olanların oranı %6,1 iken bu oran göç sonrasında %0,3'e indiği, göç öncesinde "çiftçi" olan Suriyelilerin oranı %5 iken bu oran göç sonrasında %03'e indiği görülmektedir. Özetle, "ev hanımı" "serbest meslek", "esnaf", "yevmiyeci" gibi ilerde artış söz konusu iken, "Öğretmen", "memur", "çiftçi, "öğrenci", "mühendis" gibi mesleklerde ise bir azalış söz konusudur.

Bununla birlikte, Suriyeli katılımcıların göç öncesi ve göç sonrası çalışma durumuna bakıldığında, göç öncesi katılımcıların %47,8'i herhangi bir işte çalışıyorken %52,2'si ise çalışmıyordu. Ancak göç sonrasında da bu durum kısmen benzerlik göstermektedir. Nitekim, katılımcıların %46,7'si çalışıyorken %53,3'ü ise "işsiz"dir, yani herhangi bir işte çalışmamaktadır (Şekil 9).

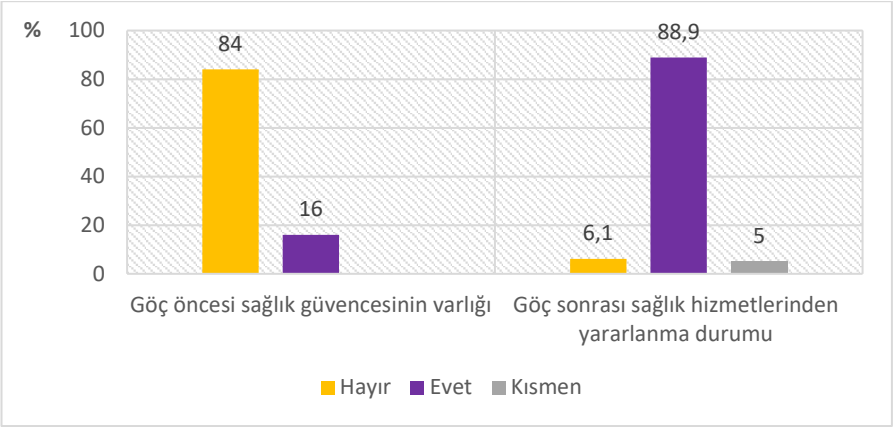
Şekil 9: Suriyeli Katılımcıların Göç Öncesi ve Göç Sonrası Çalışma Durumu

Çalışanların, göç öncesi ve göç sonrası çalışma alanına bakıldığında ise, göç öncesi katılımcıların, %46,9'u "kendi işinde", %25'i "kamu sektöründe", %15,3'ü "başkasının işinde", %10,2'si "özel sektörde", %2,8'ü "diğer" alanlarda çalışmaktaydı. Göç sonrasında (Şanlıurfa'da/şu an ki durum) katılımcıların %51,2'si "kendi işinde", %36,3'ü "başkasının işinde", %9,5'si "özel sektörde", %1,8'i "kamu sektöründe" ve %1,20'si da "diğer" alanlarda çalıştıkları görülmektedir. Genel olarak karşılaştırıldığında, göç öncesine göre göç sonrasında "kendi işinde" çalışanların oranı kısmen artış gösterdiği, "başkasının işinde" çalışanların iki katından daha fazla arttığı, "özel sektörde" çalışanların oranında ciddi bir değişikliğin olmadığı, "kamu sektöründe" çalışanların oranının ise neredeyse yok denecek kadar azaldığı ve adeta "çakıldığı" görülmektedir (Şekil 10).

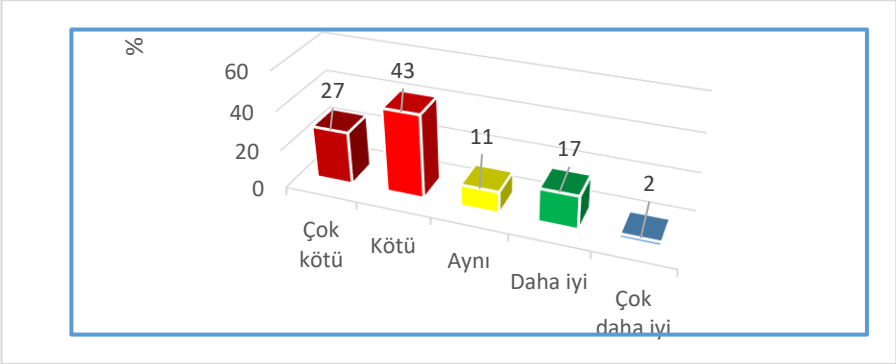
Şekil 10: Suriyeli Katılımcıların Göç Öncesi ve Göç Sonrası Çalışma Alanı

Suriyeli katılımcıların göç öncesi sağlık güvencesinin varlığı ve göç sonrası sağlık hizmetlerinden yararlanma durumları da yine sosyoekonomik durumlarındaki değişiklik hakkında fikir vermektedir. Buna göre, %84'ünün sağlık güvencesi "yok"ken, sadece %16'sının sağlık güvencesi "var"dı. Göç sonrasında sağlık hizmetlerinden faydalanan Suriyelilerin oranı %88,9, "kısmen faydalananların" oranı %5 ve "faydalanmayanların" oranı da %6,1'dir. Bu da göstermektedir ki, göç sonrası Suriyelilerin ezici bir çoğunluğu sağlık hizmetlerinden faydalanmaktadır. Çünkü, göç öncesinde Suriyelilerin sadece %16'sının sağlık güvencesi varken, göç sonrasında bu oran yaklaşık %90 civarına çıkmıştır. Bunun sebebi ise, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere devlet tarafından devlete ait hastanelerde tedavi olmaları ve sağlık hizmetlerinden faydalanmalarının sağlanmasıdır (Şekil 11).

Şekil 11: Suriyeli Katılımcıların Göç Öncesi ve Göç Sonrası Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma Durumları

Zorunlu göç ile birlikte, Suriyeli katılımcıların sosyoekonomik yapısında meydana gelen değişiklikleri anlamak için sorulan genel ve kapsayıcı bir soru olan "Göç öncesi (Suriye'deyken) ekonomik durumunuzu şimdiyle kıyaslarsak, şu an geçmişe göre nasıl?" şeklindeki soruya verilen yanıtlar, bu değişikliği gözler önüne sermektedir. Bu soruya katılımcılar, %11 "değişmedi-aynı", %17 "daha iyi", %2 "çok daha iyi", %43 "kötü" ve %27 "çok kötü" şeklinde yanıtlar vermişlerdir. "Olumlu" olarak (daha iyi ve çok daha iyi diyenler) etkilenenlerin oranı toplam %19'dur. Buna karşılık "olumsuz" yönde (kötü ve çok kötü diyenler) etkilendiğini söyleyenlerin oranı ise toplam %70'tir (Şekil 12).

Şekil 12: Suriyeli Katılımcıların Ekonomik Durumlarının Göç Öncesiyle (Suriye'deyken) Kıyaslandığında Şu Anki Durumun Geçmişe Göre Nasıl Olduğu

Zorunlu göç Suriyelilerin sosyoekonomik yapılarında %19'luk bir düzeyde "iyi" yönde bir etki yaparken, %70'nin de sosyoekonomik yapısını "kötü" yönde etkilemiştir. Zorunlu göçün sosyoekonomik olarak etkilemediği Suriyelilerin oranı ise %11 düzeyindedir. Bu da demek oluyor ki, zorunlu göç öyle veya böyle bir şekilde olumlu veya olumsuz olarak etkisi %89 düzeyindedir.

Kaynak vd. çalışmalarında, bu oranları, "(…) %64,3'ün ekonomik durumlarının kötüleştiği, %28,6 sının ekonomik durumlarının aynı olduğu %3'ünün çok kötü olduğu ve %4,3'ünün ekonomik durumlarının önceki duruma göre iyi olduğu" (Kaynak vd., 2016: 15) şeklinde belirlemiştir.

8. SONUÇ

Şanlıurfa şehrinde yaşayan Suriyelilerin ülkelerindeki iç savaş (2011) öncesi ve sonrasında gerçekleşen zorunlu göç ile birlikte göç sonrası (Şanlıurfa'dayken) sosyoekonomik durumlarını karşılaştırmaya tabi tutan bu araştırmada ulaşılan en kapsamlı sonuç şu olmuştur: Zorunlu göçün, Suriyelilerin sosyoekonomik yapılarını %19 oranında "iyi" yönde etkilediği, %70 oranında da "kötü" yönde etkilediği, böylelikle, göç öncesiyle kıyaslandığında Suriyeli katılımcıların toplam %89'unun sosyoekonomik olarak öyle veya böyle bir şekilde etkilendiği saptanmıştır. Dolayısıyla göç öncesi ile kıyaslandığında göç sonrasında Suriyeli katılımcıların sosyoekonomik yapılarında ciddi değişikliklerin olduğu görülmüştür.

Bununla birlikte, göç öncesi ile kıyaslandığında Suriyeli katılımcıların, yerleşim tipi, barınma türü, sahip oldukları meslekler, çalışma durumları, evlerini ısıtma yöntemleri, sağlık hizmetlerinden faydalanma durumları gibi pek çok alanda değişikliklerin olduğu orta çıkmıştır. Ancak akademik araştırmaların çoğu, zorunlu göçe maruz kalmış insanların ya mevcut (göç sonrası) sosyoekonomik durumları üzerine ya da bulundukları yere çeşitli açılardan etkilerine odaklanmış ve zorunlu göçün göç edenleri nasıl etkilediği çoğu kez göz ardı edilmiştir. Alan

araştırmasında elde edilen verilerden hareketle bu çalışmanın ulaştığı sonuç, zorunlu göçe maruz kalmış insanların gittikleri yeni yerlere, çeşitli açılardan etkilerde bulunurken, kendilerinin de bir şekilde etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Teşekkür: Çalışmamızı okuma nezaketinde bulunup değerli katkılar sunan Prof. Dr. Veysi Günal ve Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Bozkoyun hocalarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca, çalışmamıza proje kapsamındaki desteklerinden dolayı Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Kurulu'na ve araştırmada kullandığımız lokasyon haritasının yapımıyla çalışmamıza katkı sunan meslektaşımız Sayın Abdullah İzzeddin Karabulut'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

1. Baydemir, R. (2016). "Mesleğin İncelikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür?" Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (MÜSBİD), 5(9), 109-112. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tusbd/472606
2. Baydemir, R., Benek, S., & Elmastaş, Necmettin. (2019). "Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Üzerine Bir Değerlendirme". Dünya Göç ve Mülteci Kongresi 14-17 Ekim 2019, Gaziantep, Tam Metinler Kitabı, 35-42.
3. Becker, H. S. (2015). Mesleğin İncelikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür? (L. Ünsaldı, B. Öztürk, H. E. Mescioğlu, Ş. Geniş, & G. Metin, Çev.; 2. bs). Heretik Yayınları, Ankara.
4. Benek, S. (2016). "Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Planı". Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15(1), 171-192. *https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223124*
5. Benek, S., & Baydemir, R. (2019). "Problems Encountered by the Syrians in the Context of Cultural Conflict and Integration: A Case Study of Şanliurfa City". The Copernicus Journal of Political Studies, 2, 89-116. *http://dx.doi.org/10.12775/CJPS.2019.0014*
6. Benek, S., Baydemir, R., & Bozdoğan, S. (2020). "Covid-19 Pandemi Sürecinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği ve Çalışma Koşulları Üzerine Bir İnceleme: Beylikova (Eskişehir)" Örneği. Türk Coğrafya Dergisi, 76, 75-94. *https://doi.org/10.17211/tcd.815947*
7. Benek, S., Baydemir, R., Elmastaş, N., Yetmen, H., Özcanlı, M., & Pınar, A. (2018a). "Suriyeli Esnafların Urfa'nın Esnaf İşgücü Piyasasına Etkileri Üzerine Yapılmış Bir Alan Çalışmasının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme". III. INES Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı, 1040-1047.
8. Benek, S., Baydemir, R., Elmastaş, N., Yetmen, H., Özcanlı, M., & Pınar, A. (2018b). "Urfalı Esnafın Suriyelilere İlişkin Düşüncelerinin Belirlenmesine Yönelik Yapılan Bir Alan Çalışmasının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme". III. INES Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı, 1048-1055.
9. Benek, S., Elmastaş, N., Pınar, A., Özcanlı, M., Baydemir, R., Dağ, Ö. F., & Karabulut, A. İ. (2017). Sosyal Entegrasyon Bakımından Suriyelilerin Küçük Esnaf İşgücü Piyasasına Etkilerinin Araştırılması: Şanlıurfa Şehri Örneği (Bilimsel Araştırma Raporu, Sayı: 16178). Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Komisyonu (HÜBAK).
10. Benek, S., & Şahap, A. (2015). "Suriye İç Savaşı'nın Türkiye'nin Güneydoğusundaki Sınır ve Sınıra Yakın İllerinin Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkisi". International Science and Technology Conference Procedings, 495-504.
11. Bimay, M. (2020). "Suriyeli Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Uyum Düzeylerinin Karşılaştırılması: Kilis ve Batman Örneği". Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(6), 1931-1943. *https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1212136*
12. Bozkoyun, M., Baytar, İ., & Enginyürek. M. (2021). "Türkiye'de Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeliler Üzerine Genel Bir Değerlendirme". ss. 138-151 içinde *International Migration Researches Congress Full Text Booklet*. Ankara: Bidge Publications.
13. Castles, S., Haas, H. de, & Miller, M. J. (2014). The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World (5. bs). Palgrave Macmillan.
14. Çapar Parsıloğlu, Ş. (2020). "Suriyeli Mültecilerin Sosyo-Ekonomik Durumları: Kahramanmaraş Örneği" [Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
15. Doğan, B., & Karakuyu, M. (2016). "Suriyeli Göçmenlerin Sosyoekonomik ve Sosyokültürel Özelliklerinin Analizi: İstanbul Beyoğlu Örneği". Marmara Coğrafya Dergisi, 33, 302-333. *https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/286993*

16. Erdoğan, M. M. 2014. Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.

17. Erdoğan, M. M. 2020. Suriyeliler Barometresi 2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi. Orion Kitabevi.

18. Erdoğan, M. M. 2021. Suriyeliler Barometresi 2020: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi. Eğiten Kitap Yayıncılık.

19. Gençler, A. (2020). "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Yaşama Etkileri: Fayda Maliyet Ekseninde Bir Bakış". Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 78, 111-145. *https://doi.org/10.26650/jspc.2019.78.0036*

20. Güldalı, P. Ş., & Özmen, Z. (2022). "Eğitim Düzeyi Yüksek Suriyelilerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Sorunlarının Toplumsal Kabul ve Uyum Açısından Değerlendirilmesi: Kayseri Örneği". IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 12, 346-373. *https://doi.org/10.21733/ibad.995020*

21. Gültekin, M. N., Giritlioğlu, İ., Karadaş, Y., Soyudoğan, M., Kuzu, Ş.L., Gülhan, S.T., Doğanoğlu, M., Utanır, A., Aslan, A., & İncetahtacı, N. (2019). Gaziantep'teki Suriyeliler: Uyum, Beklentiler ve Zorluklar. 2. bs. Gaziantep Üniversitesi Yayınları.

22. Gültekin, M. N., Yücebaş, M., Soyudoğan, M., Atasü Topçuoğlu, R., Doğanoğlu, M., Kuzu, Ş.L., Gülhan, S.T., Aslan, A., İncetahtacı, N., Utanır Karaduman, A., Aslan, A., Karayakupoğlu, H.C., Kaya, M., Açıkgöz, Ö., & Özhazar, İ. (2021). Gaziantep Monitörü 2020 Suriyeliler. SABEV.

23. Gümüş, A K. (2018). "Suriye'den Türkiye'ye göçün sosyo-ekonomik ve kültürel yansımaları (Gaziantep örneği)". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

24. Günal, V. (2019a). "Şanlıurfa Şehrindeki Göçmenlere Ait İşyerlerinin Yapısal ve Mekânsal Dağılışı". Ss. 227-33 içinde III. Taras Shevchenko Internatıonal Congress on Social Sciences the Full Text Book. Kiev/Ukraine: İksad Publications.

25. Günal, V. (2019b). "Suriyeli Göçmenlerin Oluşturduğu Yeni Kültürel Peyzaj: Şanlıurfa Şehrindeki Arapça Görseller ve Özellikleri". Turkish Studies Social Sciences 14(6), 3083-3107. doi: 10.29228/TurkishStudies.39473.

26. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, *https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638.*

27. İnce, C. (2018). "Göçmenliğin Mekânsal Sosyolojisi: Şanlıurfa Örneği", [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

28. Karasu, M. A. (2016). "Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu". Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(3), 995-1014. *https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/227689*

29. Karasu, M. A. (2018). "Suç Korkusu, Göç ve Suriyeli Sığınmacılar: Şanlıurfa Örneği". Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 1(3), 332-347. *https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/626351*

30. Kaya, M. (2015). "Komşuda misafirlik: Suriyeli sığınmacılarca kurulmuş mülteci derneklerinin perspektifinden Türkiye'de yaşamak". The Journal of Academic Social Science Studies, 39, 263-279. *http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3050*

31. Kaya, M. (2017). Türkiye'deki Suriyeliler: İç içe geçişler ve karşılaşmalar (1. bs). Hiperlink.

32. Kaynak, S., Arslan, İ., Alancıoğlu, E., & Koçakoğlu, M. A. (2016). "Göçün Sosyo-Ekonomik Sonuçları: Suriyeli Göçmenler Üzerine Bir Uygulama". 2. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi: "Göç, Yoksulluk ve İstihdam" 23-25 Eylül 2016 Konya Bildiriler Kitabı, 11-18.

33. Kaypak, Ş., & Bimay, M. (2016). "Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği". Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 6(1), 84-110.

34. KoBotoolbox, https://www.kobotoolbox.org/

35. Koyuncu, A. (2014). Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler. Çizgi Kitabevi.

36. Seyhan, S. (2019). "Türkiye'ye 2011 Tarihinden Sonra Gelen Suriyelilerin Durumu: Osmaniye Örneği", [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

37. Sönmez, M. E., & Ayik, U. (2020). "Sınır İllerindeki (Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa) Suriyeli Sığınmacıların Sosyal, Ekonomik ve Nüfus Yapıları". Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi, 3(2), 64-75. *https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1439333*

38. Şanlıurfa Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2020). Suriyelilere İlişkin Veriler.

39. Yanık, O. (2019). "Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sosyo Ekonomik Durumları ile Sosyal Uyum İlişkisi: Sultanbeyli Örneği" [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

40. Yardımcı, Ş. (2018). "Çalışma Hayatı Uluslararası Düzensiz Göçle Karşılaştığında: Şanlıurfa Şehrindeki Suriyelilerin Durumu" [Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**,** Eskişehir.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
OPEN ACCESS
e-ISSN: 2587-1587

Review Article

Subject Area
Marketing

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3219-3221

Arrival
09 August 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64506
Article Serial Number
35

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64506

How to Cite This Article
Yılmaztürk, Y. (2022). "Dijital Çağda Sosyal Medya ve Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3219-3221

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Dijital Çağda Sosyal Medya ve Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama [1]

Social Media and Medical Promotion and Marketing in the Digital Age

Yasin Yılmaztürk [1]

[1] Öğr. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Teknikler ve Hizmetler Bölümü, Kırklareli, Türkiye

ÖZET

İçinde bulunduğumuz dijital çağda sosyal medyanın bireyler, toplum ve özellikli bazı alanlar üzerine etkisi oldukça büyüktür. Sosyal medya iletilerini doğru yorumlamak eğitim, sanat, kültür gibi alanlarda önem arz ederken özellikle sağlık ve pazarlama alanında temel gerekliliklerden biri haline gelmiştir. Dolayısıyla; tıbbi ilaç ve malzemelerin sağlık profesyonellerine tanıtımı özellikle önem arz etmektedir. Geniş kitlelere ulaşım imkanı sağlayan sosyal medya, dünyanın her yerinde sağlığın korunması, geliştirilmesi, tedavi ve rehabilitasyonu gibi alanlarda bilgiye en hızlı şekilde ulaşım imkanı sağlayan bir platform haline gelmiştir. Dijital çağda bilgiye ulaşmanın kolaylığının yanı sıra doğru bilginin özümsenmesi, bilgi kirliliğinin önüne geçilmesi özellikle sağlık alanında çok önemlidir. Dolayısıyla sağlık alanında doğru bilgilerin doğrudan hekime verilmesi, sağlıkla ilgili her türlü materyalin doğru tanıtımı, bilgiye ulaşımı kolaylaştıran sosyal medyanın dikkatli kullanılmasını önemli kılmaktadır. Sosyal medyada sağlıkla ilgili bilgi veren kişilerin sağlık profesyonelleri olması önemlidir. Aksi taktirde doğru kullanıldığında her an elimizin altında bulunarak işimizi kolaylaştıran, karşılıklı etkileşimlerde mesafe engelini ortadan kaldıran sosyal medya platformu, sağlık açısından topluma zarar vererek, kişileri yanlış yönlendirerek tehlikeli bir hale dönüşecektir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Çağ, Sosyal Medya, Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama

ABSTRACT

In the digital age we live in, the influence of social media on individuals, society and some specific areas is very great. The correct interpretation of social media messages is not only important in areas such as education, art and culture, but is also one of the basic requirements in the fields of health and marketing. Therefore, the promotion of medicines and materials for health professionals is of particular importance. Social media, which provides access to large masses, has become a platform that provides the fastest access to information in areas such as health protection / improvement, treatment and rehabilitation around the world. In addition to easy access to information in the digital age, it is very important to be exposed to the right kind of information and avoid getting lost in a pile of useless information, especially in the field of health. Therefore, it is important to use social media, which facilitates access to information, wisely to provide the physician with the right health information and to properly promote all types of health-related materials. It is important that the people who provide health-related information in social media are health professionals. Otherwise, the social media platform, which otherwise makes our lives easier through its constant availability and removes distances for better mutual interaction, becomes a dangerous place, as it has the potential to harms society by providing misleading information about health.

Keywords: Digital age, Social Media, Medical Promotion and Marketing

1. SOSYAL MEDYA

Günümüzde sanal ortam kullanıcıları için oldukça popülerlik kazanmış olan sosyal medyanın kullanımı, her toplumdan, her kültürden, her kesimden oldukça geniş bir kitleye hitap ederek sosyal taleplere yanıt vermektedir. Yaşamımızı sürdürdüğümüz her gün gelişen ve yenilenen bu dijital çağda, her kesimden bilgi iletişim teknolojilerine olan ilginin artması, sosyal medyanın gücünü arttırmakta, sosyalleşme kavramına da yeni bir boyut kazandırmaktadır (Vural ve Bat, 2010).

Sosyal medya, "kullanıcıların internette aradığı, kullandığı ve içerik ürettiği interaktif iletişim platformudur. Teknoloji, telekomünikasyon, sosyal iletişimin kelimeler, görseller, ses dosyaları yolu ile sağlandığı bir yapıya sahiptir." (Wikipedia, 2022). Dolayısıyla sosyal medya, içeriği kullanıcılar tarafından oluşturan bir platform olarak günümüzde önemli bir yer işgal etmektedir.

Sosyal medya irdelendiğinde; dijitalleşme sürecindeki hızlı ilerlemelerin, yeni iletişim teknolojilerine doğrudan etki ettiği görülmektedir (Souter, 1999). Bir toplumun kalkınması, ilerleme göstermesi, bilgiye ulaşma yolunda doğru adımlar atması teknolojinin bilinçli, etkin ve güvenli bir biçimde kullanılmasına bağlıdır. Bu teknolojileri doğru ve etkin kullanan toplumların başarıları yadsınamaz bir gerçektir (Bayzan, 2013). Bu iletişim teknolojileri içerisinde özellikle internet, iş ve yaşam alanımızda bilgiye erişme özelliği bakımından devrim niteliğindedir (Neuman vd., 2005). Günümüz teknolojisinde bilgiye ulaşmanın en hızlı ve pratik yoludur. İnternet, sosyal medyanın en etkin kullanıldığı, eğitimden ticarete, alışverişten sosyalleşmeye her alanı kapsayan hizmetler sunan bir mecradır (Bayzan, 2013). Ayrıca günümüz gerçeği olan pandemi süreciyle birlikte bu saydığımız alanlara ilave olarak

[1] Bu çalışma Uluslararası VIII. TURKCESS Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresinde Sözel Bildiri olarak sunulmuştur.

iletişimin, alışverişin boyut değiştirdiği dönemde özellikle pazarlama alanında ciddi değişikliklerin yaşandığı bir platform olarak karşımıza çıkmış ve sıklıkla kullanılmıştır.

2. TIBBİ TANITIM VE PAZARLAMA

Gerek ilaç gerekse tıbbi ekipmanların sağlık profesyonellerine tanıtımı ve ülkelere pazarlanması, geçmişten günümüze insan sağlığına doğrudan etkili olduğundan dolayı önemini asla kaybetmeyen konular arasındadır. Ancak bu alanlar kendi başına ele alınamayan, teknolojik gelişmelere bağımlı, diğer sektörlerden de etkilenen güncel gelişmelerin yakından takip edilmesini gerektiren dolayısıyla da sosyal medyanın kullanımının en fazla görüldüğü alanlar içerisinde yer almaktadır.

Dünya nüfusunun sürekli artması, gelişen teknolojiler, taleplerin ve ihtiyaçların değişmesi gibi nedenlerden dolayı insan sağlığı da olumsuz etkilenebilmekte, hastalıkların görülme sıklığı artmaktadır. Bu sebeplerden dolayı artan ihtiyacı karşılayabilmek, yaşam kalitesini arttırabilmek adına çaba gösteren ilaç sektörü, dünyadaki en önemli sanayiler içerisinde yer almaktadır (AİFD, 2012). Sağlığa ayrılan bütçe içerisinde önemli bir yer tutan ilaçların maliyet kontrollerinin yapılması, toplumda bilinçli ilaç kullanımının gerçekleşmesi oldukça önemlidir. Bunun için de gerek ilaç gerekse tıbbi ürünlerin tanıtımlarının, bilgilendirmelerinin doğru yapılması sağlık politikalarının en önemli görevlerinden biridir (Nalbantoğlu, 2009; Turan, 2007).

İlaçların tanıtımı yapılırken amaç sadece satışa odaklanmak değil; bu ürünlerin doğru kullanımı dolayısıyla bilinçli tüketimin sağlanmasıdır. Bu durum hekim ve sağlık personellerinin de bilgilendirilmesi açısından ayrıca önemlidir (Gümüş, 2014).

3. SOSYAL MEDYA VE TIBBİ TANITIM VE PAZARLAMA

Günümüzde sağlık sektöründe önemli bir yer tutan ilaçların hekimlere tanıtımı, kullanımı, endikasyonları, kontrendikasyonları konusunda sosyal medya önemli görevler üstlenmektedir.

Özellikle ilaç sektörü dijital platformu oldukça yoğun kullanmaktadır (Gümüş, 2014). İlaç sektöründe tıbbi tanıtım sağlık profesyonelleri için önemli yer tutmaktadır (Civaner, 2006). Günümüzde tıbbi tanıtım ve pazarlamada en etkili yöntem tanıtım temsilcisi kullanmak iken; ayrıca internet ve mobil hizmetler de kullanılmaktadır.

Türkiye'de tıbbi tanıtımın sınırları geçerliliği devam etmekte olan "Beşeri Tıbbi Ürünlerin Tanıtım Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik" te şöyle çizilmiştir (Resmi Gazete, 2011):

"(…) beşeri tıbbi ürünlerin tıbbi-bilimsel özellikleri hakkında sağlık meslek mensuplarına gerçekleştirilecek bütün bilgi verme faaliyetleri, bu çerçevede ürün tanıtım elemanlarının aktiviteleri, tıbbi ve mesleki kitap ve dergilere verilecek ilanlar, doğrudan postalama, basın veya diğer iletişim araçları yoluyla yapılacak duyurular, bilimsel/eğitsel aktiviteler, toplantılar ve benzeri etkinlikler ile yapılacak faaliyetler," hususunda kısıtlamalar bulunmaktadır.

Tıbbi tanıtım ve pazarlama yöntemleri ülke bazında farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin, ABD' de yasal sınırlamaların dışında bulunan üçüncü taraf tekniği, bilimsel araştırmalara yönelik girişimler, tıbbi yayınların araçlaştırılması, serbest gazeteciler kiralamak, hasta gruplarını kullanmak, mesleki uygulama kılavuzuyla ilişkiler ve kriz yönetimi gibi yöntemler kullanılmaktadır.

4. SONUÇ

Sosyal medyada ilaç şirketlerinin yer alması oldukça önem arz etmektedir. Facebook, Youtube, Instagram, Twitter vb. sosyal medya ortamlarını kullanarak hem eski müşterilere hem de potansiyel oluşturan yeni müşteri kitlelerine ulaşma imkanına sahip olunmaktadır. Aynı zamanda sosyal medya, şirketlerin müşterilerine güven sağlayabileceği ve aklındaki soru işaretlerini giderebileceği en uygun ortam olarak karşımıza çıkmaktadır (Yoluk, 2022).

Dijitalleşme ve teknolojinin sağladığı fırsatlardan yararlanarak, web sayfalarını, sosyal medya hesaplarını etkileşim için kullanan, kurumlarındaki haberleri, gelişmeleri, aldığı ödüller gibi bilgileri paylaşan, müşterilerinin dilek, şikayet ve önerilerini dikkate alan, tıbbi tanıtım ve pazarlama çalışmalarına üst düzey önem veren ilaç şirketleri gelecekte sektör içerisinde ilk sıralarda yer alacaktır.

KAYNAKÇA

1. AİFD - Araştırmacı İlaç Firmaları Derneği, https://www.aifd.org.tr/wp-content/uploads/2017/03/AIFD-VIZYON-2023-RAPORU.pdf Erişim: 01.09.2022
2. Bayzan, Ş., (2013). İnternetin Bilinçli ve Güvenli Kullanımı. M. Kalkan ve C. Kaygusuz, İnternet Bağımlılığı ve Güvenli Kullanımı (s.s.259-278), Ankara: Anı Yayıncılık.

3. Beşeri Tıbbi Ürünlerin Tanıtım Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik. Resmi Gazete Tarih : 26 Ağustos 2011 Sayı: 28037.
4. Civaner, M. (2006). Türkiye'de İlaç Şirketlerinin Kullandıkları Pazarlama Yöntemleri ve Hekimlerin Bu Konudaki Değerlendirmelerinin Etik Açıdan Sorgulanması, (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
5. Gümüş, S. (2014). Sağlıkta İlaç Pazarlaması, İstanbul: Hiperlink Yayınları.
6. Nalbantoğlu, N. (2009). Türkiye'de İlaç Sanayi, İstanbul: Ticaret Odası Yayınları.
7. Neumann, M., O'Murchu, I., Breslin, J., Decker, S., Hogan, D. and MacDonaill, C. (2005). Semantic social network portal for collaborative online communities. *Journal of European Industrial Training*, 29(6), 472-487.
8. Souter, D. (1999). The role of information and communication technologies in democratic government. *Info*, 1(5), 405-417.
9. Turan, N. (2007). Kuruluşundan Günümüze Türkiye İlaç Endüstrisi, İstanbul: Scala Yayınları.
10. Vural, Akıncı, B.Z. ve Bat, M., (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. *Journal of Yasar University*, 20(5), 3348-3382.
11. Wikipedia, (2022). Sosyal Medya. Erişim Linki: https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyal_medya.
12. Yoluk, Ö. (2022). İlaç sektöründe pazarlama nasıl yapılır. Erişim Linki: https://omeryoluk.com/ilac-sektorunde-pazarlama-nasil-yapilir.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
OPEN ACCESS
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Tourism

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3222-3236

Arrival
10 Agust 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64523
Article Serial Number
36

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.645523

How to Cite This Article
Akyurt, H. & Yolasığmazoğlu, N. (2022). "Üniversitelerdeki Gastronomi Eğitiminde Gıda Mühendisliğinin Önemi ve Gastronomi Mühendisliği" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3222-3236

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Üniversitelerdeki Gastronomi Eğitiminde Gıda Mühendisliğinin Önemi ve Gastronomi Mühendisliği

The Importance of Food Engineering in Gastronomy Education in Universities and Gastronomy Engineering

Hakan Akyurt [1] Neslihan Yolasığmazoğlu [2]

[1] Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Bulancak KK Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Giresun, Türkiye
[2] Öğr. Gör., Giresun Üniversitesi, Espiye Meslek Yüksekokulu, Gıda İşleme Bölümü, Giresun, Türkiye

ÖZET

Turizm alanında son yıllarda turistlerin beklenti ve ihtiyaçlarına yönelik olarak yeme-içme konuları ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu kapsamda, turizm sektörünün nitelikli personel ihtiyacı artmış ve yabancı turistlerin beklentilerini karşılayacak gastronomik ürünler sunulmaya başlamıştır. Dolayısıyla, gastronomi ile ilgili eğitimler lise, üniversite ve lisansüstü düzeyde önemli oranda artmıştır. Gastronomi eğitiminin kapsamının genişlemesi ve ülke çapında yayılması ile birlikte nitelikli personel yetiştirmede önemli konuların başında gıda güvenliği konuları gelmektedir. Çalışmanın amacı, gastronomi eğitiminde verilen gıda mühendisliği bilimine dikkat çekmek ve gıda mühendisliğinin neden önemli olduğunu ortaya koymaktır. Çalışma, Türkiye'de gastronomi eğitimi veren önlisans ve lisans eğitim kurumlarında derslerin incelenmesini, gıda mühendisliği bilimine ait derslerin ortaya konmasını hedeflemektedir. Çalışma sonucunda, Türkiye'de gastronomi alanında eğitim veren önlisans program sayısının 534, lisans programı sayısının ise 474 olduğu tespit edilmiştir. Bazı birimlerin öğrenci alımına kapalı olduğu, bazı birimlerin ise akademik kadro yetersizliği nedeni ile öğrenci alamadığı belirlenmiştir. Çalışma sonucunda aktif olarak gastronomi eğitimi veren önlisans ve lisans programlarında gıda mühendisliği ile ilgili ders sayısının çok az olduğu, iki veya üç ders ile gıda mühendisliği bilimi ile gastronomi eğitimlerinin desteklendiği görülmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen bu bulgular, gıda mühendisliğinin gastronomi eğitiminde yetersiz düzeyde temsil edildiğini, nitelikli personel yetiştiren bu birimlerde hijyen ve gıda güvenliği konularının yeteri kadar ele alınmadığını ortaya koymaktadır. Çalışmada, yeni bir kavram olarak yurt dışında uygulanmaya başlayan gastronomi mühendisliği kavramı ele alınmış, örnek uygulamalar ile yeni bir ortak disiplin alanı hakkında literatür taraması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Gastronomi, Gıda Mühendisliği, Gastronomi Eğitimi, Gastronomi Mühendisliği

ABSTRACT

In the field of tourism, food and beverage issues have started to come to the fore in recent years in line with the expectations and needs of tourists. In this context, the tourism sector's need for qualified personnel has increased and gastronomic products have begun to be offered to meet the expectations of foreign tourists. Therefore, gastronomy-related education has increased significantly at high school, university and graduate levels. With the expansion of the scope of gastronomy education and its spread throughout the country, food safety issues are at the forefront of the important issues in training qualified personnel. The aim of the study is to draw attention to the food engineering science given in gastronomy education and to reveal why food engineering is important. The study aims to examine the courses in associate and undergraduate education institutions that provide gastronomy education in Turkey, and to reveal the courses of food engineering science. As a result of the study, it has been determined that the number of associate degree programs providing education in the field of gastronomy in Turkey is 534 and the number of undergraduate programs is 474. It has been determined that some units are closed to student admission, and some units cannot accept students due to lack of academic staff. As a result of the study, it is seen that the number of courses related to food engineering in associate and undergraduate programs that actively provide gastronomy education is very low, and food engineering science and gastronomy education are supported with two or three courses. These findings obtained as a result of the study reveal that food engineering is underrepresented in gastronomy education and that hygiene and food safety issues are not adequately addressed in these units that train qualified personnel. In the study, the concept of gastronomy engineering, which has started to be applied abroad as a new concept, was discussed, and a literature review was made about a new common discipline area with sample applications.

Keywords: Tourism, Gastronomy, Food Engineering, Gastronomy Education, Gastronomy Engineering

1. GİRİŞ

Turizmin ekonomik olarak katkısının dünya ekonomileri açısından değerinin her geçen gün giderek artması nedeni ile ülkelerin turizmi çeşitlendirme ve turistik taleplerini arttırma stratejileri değişim göstermeye başlamıştır. Birçok farklı sektörde istihdama olan katkısının önemi nedeni ile turizmin dört mevsime yayılması ve daha fazla turist çekilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda, turizm çeşitleri içerisinde özellikle son yıllarda önemi her geçen gün artan gastronomi, turistik destinasyonlar açısından en etkin turizm çeşidi olarak gösterilmektedir. Gastronomi ile imaj ve marka konusunda turistik bir bölgenin rakiplerine göre avantaj sağladığı da diğer önemli bir husus olarak belirtilmektedir.

Gastronomik ürünler turistlerin tüm turistik faaliyetleri içerisinde olacağından, bu konuda her ülkenin kendi yiyecek ve içeceklerini ön plana çıkarmaya çalıştığı görülmektedir. Konaklama tesisleri veya diğer turistik işletmeler gastronomik ürünler ile turistleri kendi işletmelerine çekme çabası içine girmektedir. Dolayısıyla, gastronomi bilimi özellikle son on yılla birlikte daha fazla öneme sahip bir yer edinmiş bulunmaktadır. Turistlerin ziyaret ettikleri bir destinasyonda hangi yiyecek ve içecekleri tüketmek istediklerini daha tatilleri başlamadan önce araştırdıkları, araştırma yapmayan turistlerin ise tatilleri sırasında internet ya da konaklama tesislerinde neler

tüketebileceklerini sordukları görülmektedir. Bu durum sonucunda, bir destinasyon ya da ülke açısından gastronomi bilimi önem arz eden bir turizm çeşidi haline gelmiştir. Bundan dolayı lise düzeyinde verilen mutfak sanatları eğitimleri, üniversitelerde gastronomi ve mutfak sanatları olarak genişletilerek, daha kapsamlı eğitimler halinde verilmektedir. Günümüz üniversite eğitimlerinde gastronomi ile ilişkili çok sayıda bölüm bulunmakta, bu bölümlerin birçoğu aktif olarak turizm sektörüne nitelikli personel kazandırmaktadır. Turizm eğitimleri birçok farklı bilim dalı ile ilişkili olduğu için farklı dersleri bünyesinde barındırmaktadır (Akyurt ve Ültay, 2021: 162). Bununla birlikte, covid-19 süreci ile birlikte turizm işletmelerinin yeme-içme ile ilgili sorunlarının başında gelen konular arasınd gıda güvenliği ve hijyen konuları gelmektedir (). Turizm işletmelerinin temelini oluşturan otel işletmeleri bu konuda önemli çalışmalar yapmakta ve gıda mühendisleri ile ortak çalışmalarda bulunmaktadır.

Turizm bilimi içerisinde ele alınan gastronomi alanı ile ilgili akademik çalışmaların sektördeki gelişime bağlı olarak doğru orantılı arttığı bilinmektedir. Turizm eğitimi kapsamında gastronomi bölümlerinde verilen derslerin üniversitelerdeki birimler ile benzerliklerinin çok olduğu, dolayısıyla belirli bir standart yakalandığını ifade etmek mümkündür. Ancak, gıda ile bağlantısının yadsınamayacak kadar çok olduğu gastronomi eğitimlerinde gıda mühendisliği ile bağlantılı derslerin niteliği ve içeriği konusunda farklı anlayışlar olduğu da görülmektedir. Turizmin diğer alanlarında gıda mühendisliği ile ilgili derslerin az olması ya da olmaması doğal bir durumdur. Ancak, gastronomi ve mutfak sanatları ile aşçılık gibi bölümlerde gıda mühendisliği ile ilgili derslerin önemli bir yer edinmesi gerekmektedir. Bunun en önemli nedeni, turistlerin sadece farklı lezzetler tatmak amacı ile bazı destinasyonlara ziyaretlerini gerçekleştirmeleri ve dolayısıyla gıda güvenliği ve de hijyen standartlarının önemli bir husus haline gelmesidir.

Gıda bilimine ait derslerin kapsamının genişletilmesinin gerekliliğinin bir diğer hususu ise günümüz beslenme alışkanlıkları ile ilgilidir. Vegan, vejetaryen ve obezite ile ilgili beslenme arzusu içinde olan insanların yedikleri veya içtikleri her gıdanın kalori hesabını ya da içeriğini bilme arzusu bulunmaktadır. Bu nedenle, turistlere sunulan her yiyecek ve içeceğin içeriğinin ya da özelliğinin hassas şekilde ayarlanma zorunluluğu doğmaktadır. Özellikle, gelir seviyesi yüksek turistlerin bu konudaki beklentileri günümüz turizm sektöründe daha da ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, gastronomi ve mutfak sanatları alanında eğitim alan öğrencilerin gıda mühendisliği alanına giren bu konularda daha iyi eğitim almaları uygun olacaktır. Turizm sektöründe ve eğitiminde günümüzde en çok tercih edilen alanlardan biri olan gastronomi ve mutfak sanatları eğitimlerinde gıda konusunda bilgili ve de nitelikli personel yetiştirilmesi, turistlerin beklentilerinin daha iyi karşılanması ve turistik talebin arttırılması bakımından önem arz etmektedir. Böylelikle, destinasyonların ve diğer turizm çeşitlerinin gastronomi ürünleri ile desteklenerek, sürdürülebilir bir turizm anlayışının yerleştirilmesi mümkün olacaktır.

Çalışmada, Türkiye'deki önlisans ve lisans programlarında uygulanan gıda mühendisliği alanına giren derslerin genel içeriklerine yer verilerek, neden bu derslerin önemli olduğuna olduğuna dair literatürden yararlanılarak gerekli açıklamalar verilmektedir. Ayrıca, gastronomi ve mutfak sanatları, aşçılık ve benzer isimdeki önlisans ve lisans programlarının dersleri incelenerek, gıda bilimi alanında hangi derslerin eğitimlerinin verildiği ortaya konmaktadır. Çalışma, gastronomi eğitimi veren üniversite bölümlerinin akademik ders programlarının taranmasını ve gıda mühendisliği derslerinin durumunu ortaya koymaktadır. Gıda mühendisliği derslerinin gastronomi ve mutfak sanatları alanında önemine vurgu yapılmaktadır. Çalışma, günümüzde önemli bir turistik çekicilik faktörü olan yeme-içme unsurlarına yönelik olarak verilen eğitimlerin gıda mühendisliği ile ilişkisine yer vermektedir. Üniversitelerde yetiştirilen nitelikli gastronomi ve mutfak sanatları ile aşçılık öğrencilerinin gelecekte daha detaylı gıda mühendisliği bilgisi ile donatılmasına yön verilmesine dikkat çekilmesi hedeflenmektedir. Bununla birlikte, çalışmanın bu alanda akademik çalışma yapacak olan akademisyenlere yardımcı olacak bir kaynak niteliği taşıması beklenmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Gastronomi Eğitimi

Gastronomi sadece yemek ve içmek anlamı taşımayan, sadece aşçılık ile yemek yapmayı içermeyen bir anlam taşımaktadır. Bir aşçı yetiştiren bir eğitim kurumu olarak düşünülmesi oldukça yetersiz bir tanımlama olacaktır. Gastronomi eğitimi, yemekleri özelliklerine uygun olarak doğru şekilde yapılmasının kurallarını öğretmesi ile birlikte, sunum, lezzet, görünüm, gelenekleri yaşatma, farklı kültürleri kaynaştırma ve bilinçli olarak yeme ve de içme faaliyetlerini ele alan bir alandır (Scarpato, 2002: 52). Gastronomi alanı sadece turizm bilimi ve eğitimini değil, birçok farklı disiplini içeren bir eğitimi kapsamaktadır. Bu nedenle, gastronomi ile ilişkili bölümlerde okutulan derslerin birçok farklı bilim alanı ile yakından ilişkisi bulunmaktadır. Tarihsel açıdan gastronomi eğitimi süreci ele alındığında, aşçılık adı altında eğitimlerin verildiği görülmektedir. Gastronomi kavramı literatüre çok daha sonraki yıllarda girmiş bir terimdir. Aşçılık konusunda eğitimlerin ilk olarak İngiltere'de 1784 yılında kurslar halinde verildiği bilinmektedir. Bu kursların ardından Amerika ve Fransa gibi ülkelerde 1800'lü yıllar ile birlikte

aşçılık ile ilgili eğitimlerin verildiği, literatürde üniversite ve lisansüstü eğitimlerin 1900'lü yıllardan sonra verilmeye başlandığı belirtilmektedir. İlk doktora programının Amerika'da New York'ta 1996 yılında açıldığı bilinmektedir (Allen, 2003: 17). Gastronomi ve ilişkili alanlarda verilen eğitimlerin yöntemleri ve içerikleri ülkelerin kültürel ve de toplumsal özelliklerine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Ancak, özellikle son yirmi yıl içerisinde giderek artan bir gastronomi eğitiminden bahsetmek mümkündür.

Turistlerin beklenti, ihtiyaç ile bilinç düzeyinin değişmesi ve bilgiye ulaşımının kolaylaşması nedeni ile gastronomi eğitimlerinde değişim süreçleri ortaya çıkmaktadır. Gastronomi ve mutfak ile ilgili eğitimler sadece yemek yapmayı içeren bir yapıdan çıkmış, toplumu ve turistleri sürekli olarak işletmelere ya da turistik bölgelere çekmek amacı ile yapılan bir eğitim anlayışına dönüşmüştür. Özellikle son yıllarda dünya genelinde televizyon aracılığı ile yayılan yemek programları ve yarışmaları, toplumların gastronomiye olan ilgisinin artmasına yol açmıştır. Bu değişimler ile birlikte gastronomi eğitimlerinin de değişim geçirdiği, farklı alanlarda eğitimlerin gastronomi eğitimlerine dahil edildiği görülmektedir. İnsanların sadece yemek ve içmek ile ilgili faaliyetlerini ele almayan, sosyalleşme ve gıda güvenliği gibi turizmi farklılaştıran yönleri ile eğitimler verilmeye başlanmıştır. Turizmde özellikle farklı kültürleri tanımak ve yeni yiyecek-içecekleri tatmak isteyen insanların artması, konaklama tesislerine gelen turist profillerinin farklılığı ve uluslararası bir yapılaşma nedeni ile gastronominin eğitimlerinde değişimler zorunlu hale gelmiştir. Yemeklerin veya içeceklerin özelliklerinin bilinmesi, teknik detayların öğrenilmesi, sunum ve görünüş gibi imaja etki eden faktörlerin öğrencilere öğretilmesi de mecburi bir hale gelmiştir.

Gastronomi eğitimleri sonucunda nitelikli birer personel olarak sektöre atılacak öğrencilerin sadece iyi bir aşçı niteliğinde olması yeterli olmayıp, insanların istek ve beklentilerini karşılayacak yeterliliğe sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle, günümüz gastronomi eğitimleri, sürekli olarak güncel durumları takip eden, eleştirel düşünmeyi ve iletişimi içeren, kişisel yeteneklerini geliştirmeyi amaçlayan yenilikçi bir eğitim sistemine sahip olmalıdır (Hegarty, 2009: 15). Sadece mezun olunan süreye kadar değil, mezun olduktan sonra da öğrenme sürecini devam ettiren öğrencilerin yetiştirilmesi önem arz etmektedir. Teorik bilgiler ile birlikte uygulamalı olarak eğitimlerin yapılması, insan ilişkilerinin öğretilmesi, sadece turizm ile ilgili değil gıda ve hijyen gibi teknik bilgilerin de öğrencilere aktarılması gerekmektedir. Bunun için turizm ile diğer ilgili bilim alanlarının ortak şekilde eğitimlerinin verilmesi, öğrencilerin niteliğinin arttırılması açısından gerekli bir durum olarak görülmektedir (Wilk, 2012: 471).

Turizm eğitimi içerisinde özellikle son on yıl içerisinde önlisans, lisans ve lisansüstü eğitimlerde gastronomi eğitimleri daha da önemli hale gelmiştir. Ülkemizdeki turizm bölümlerindeki doluluk ve tercih oranları incelendiğinde en çok doluluk oranlarına sahip bölümlerin başında gastronomi ile ilişkili bölümlerin geldiği açık şekilde görülmektedir. Bu nedenle, turizm bilimi içerisinde gastronomi alanının önemli ve etkin bir role sahip bir alan olduğunu ifade etmek yanlış bir ifade olmayacaktır. Gastronominin öneminin artması sadece ülkemizde değil tüm dünya genelinde turistik taleplerde ortaya çıkan değişimler ile meydana gelmektedir. Bu nedenle, üniversite düzeyinde gastronomi eğitimlerinin niteliğinin arttırılması hem turistik talebin artmasında hem de sürdürülebilir bir turizm anlayışının yerleştirilmesinde önemli etkenler arasında görülmektedir.

Türkiye'de gastronomi ve benzer alanlarda üniversite eğitimleri incelendiğinde, önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesinde eğitimler verildiği bilinmektedir. Bu durum, önlisans ve lisans alanında tüm ülke genelinde yaygın olarak verilmekte, yüksek lisans ve doktora seviyesindeki eğitimlerde ise daha az sayıda üniversite tarafından eğitimler verilmektedir. Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) verileri incelendiğinde ülkemizde gastronomi alanında eğitim veren önlisans program sayısının 534, lisans programı sayısının ise 474 olduğu belirtilmektedir (YÖK, 2022). Bu bölümlerden bazıları akademik kadro yetersizliği nedeni ile bazıları da yeni açılmış olmaları nedeni ile öğrenci almamaktadır. Bununla birlikte, akademik kadrolarda gastronomi alanında doktora unvanına sahip çok az öğretim elemanı bulunduğu da görülmektedir. YÖK verilerine göre ülkemizde gastronomi alanında vakıf ve devlet üniversitelerinde kadro sahibi olan 587 öğretim elemanı bulunmaktadır. Bu öğretim elemanlarının 35'i profesör, 61'i doçent, 155'i doktor öğretim üyesi, 77 araştırma görevlisi ve 259'u öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır (YÖK Akademik, 2022). Bu öğretim elemanlarının birçoğunun gastronomi ve ilgili alanlarda lisans veya doktora eğitimlerini almadığı görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, 35 profesörün doktora alanları incelendiğinde, turizm işletmeciliği, turizm işletmeciliği eğitimi, işletme, iktisat, yönetim ve organizasyon, coğrafya, aile ekonomisi ve beslenme, gıda mühendisliği alanlarında mezun oldukları tespit edilmiştir. Bu durumun en önemli nedeni, lisans ve lisansüstü gastronomi eğitimlerinin son on yıllık bir dönemde başlamış olmasıdır. Daha önce lisansüstü eğitimler olmaması nedeni ile akademisyenlerin birçoğunun uzmanlık alanı farklıdır. Günümüzde doktora ve yüksek lisans programlarının gastronomi alanında yaygınlaşması ile gelecekte bu alandaki uzman akademisyen sayısının artması beklenmektedir.

Turizm eğitimlerinin sektörün nitelikli personel ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenlenmesi ve kurgulanması gerekmektedir (Pelit ve Demirdağ, 2021: 17). Günümüz eğitim sisteminde, özellikle covid-19 süreci ve sonrasında eğitim sistemlerinde uzaktan eğitim ve de hibrit eğitim sistemi modellerine karşı yönelmeler artmıştır (Akyurt ve Ültay, 2022: 44). Ancak, fen bilimlerinin birçok alanında ve turizm gibi sosyal bir bilim olarak kabul edilmesine rağmen, uygulamalı eğitimlerinin çok fazla olması gereken bir alanda uzaktan eğitim sistemleri ile eğitimlerin yapılması çok uygun olmayacaktır. Günün şartlarına uygun olarak teorik derslerin uzaktan eğitim sistemleri ile verilmesinde sakınca olmamakla birlikte, örgün öğretimin bütünlüğü açısından gastronomi alanında verilecek derslerin yüz yüze ve uygulamalar ile verilmesi en uygun yöntemdir. Bu konuda bazı araştırmacılar tarafından gastronomi eğitimlerinin de dünya genelinde covid-19 ile birlikte uzaktan canlı dersler ile verilebileceğine dair fikirler sunulmaktadır. Ancak, gastronomi eğitiminde verilecek temel teorik derslerin dışında kalacak uygulamalı derslerin yüz yüze ve uygulamalar ile eğitimcilerle iç içe etkileşim şekilden yapılması çok daha faydalı bir eğitim modeli olacaktır.

Bununla birlikte, fen bilimleri eğitimlerinin birçok alanda laboratuvarlar ve yüz yüze eğitim gerektiren etkileşimler ile yapılması uygundur. Fen bilimleri alanında gerek mühendislik gerekse de öğretmenlik alanında yapılacak olan derslerin yüz yüze ve deneysel modellemeler kullanılarak yapılması, eğitimin akılda kalıcılığı ve öğretilebilirliği açısından önemli bir husustur (Ültay vd., 2019: 211). Bu nedenle, gastronomi eğitimi kapsamında ele alınan gıda bilimi ve diğer fen bilimi ile ilgili derslerin teorik olarak verilmesi ile birlikte, teknik özelliklerine uygun olarak yüz yüze ve uygulamalı olarak öğretilmesi, öğrencilerin daha iyi algılamaları ve yetiştirilmeleri açısından önem arz etmektedir. Turizm sektörünün emek yoğun bir sektör olması, eğitimlerin uygulama ağırlıklı olmasını gerektirmektedir. Gastronomi eğitimleri ile ilgili bir diğer endişe, gastronomi ve mutfak sanatları ile ilgili derslerin verileceği alanların durumudur. Yüksek öğretim kurumlarının yeterli şartları taşıyan ve öğrencilerin etkin öğretimlerini sağlayacak gerekli fiziksel alanın bulunması önemli bir husus olarak görülmektedir. Özellikle mimari açıdan yeterli olmayan eğitim alanlarında verilen eğitimlerin yeterlilik düzeyi tartışılan konular arasında gelmektedir. Gastronomi ve benzer alanlarda eğitim veren üniversitelerin, makine, teçhizat, donanım ve malzeme gibi gastronomi eğitimi için hayati önem taşıyan konulardaki yeterlilikleri ciddi bir eğitim sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kapsamda, Tunçok Sarıberberoğlu (2022) yapmış olduğu çalışmasında gastronomi ve mutfak sanatları ile ilgili kampüsleri mimari açıdan değerlendirmiş, fiziki ihtiyaçları karşılayacak sosyal, algısal ve duyusal ortamların hazırlanması gerektiğini, sosyal yaşamın sağlanacağı ve eğitimlerin öğrenciler açısından optimal şekilde faydalı olacak şekilde tasarlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu ve benzeri çalışmalar, gastronomi eğitimlerinin verildiği ortamların ya da kampüslerin sadece yemek pişirme amaçlı ortamlar ile sınırlı olmaması gerektiğini, sosyal yaşamın da içinde olacağı duyusal ve algısal bir ortamın hazırlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Gastronomi eğitimlerini sadece yiyecek ve içecek ile ilgili bir eğitim olarak görmek, en baştan bu eğitimleri algılamada yetersiz kalmak anlamına gelmektedir. Gastronomi ve ilişkili eğitimleri alan öğrencilerin sadece yeme ve içme ile ilgilenmeyeceğini, turistlerin veya müşterilerin beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verme zorunluluğu olan, insanlarla iletişiminin kuvvetli ve kendisini sürekli olarak yenilemesi gereken bireyler olmaları gerektiğini unutmamak gerekmektedir. Gastronomi eğitimleri günümüz meslekleri arasında en popülerleri arasında olmakla birlikte, uluslararası çalışma imkânı sunması bakımından iyi derecede yabancı dil bilgisinin de verilmesi gerekliliği bulunmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, gastronomi eğitimleri alan öğrencilerin sadece yemek yapmaktan öte eğitimler alması gerekmektedir. Bunların başında da yemek hazırlamada malzemelerin güvenliği, fiziksel çalışma durumlarını belirlemek ve hijyen gibi konuların nasıl olması gerektiğini öğreten gıda mühendisliğine ait derslerin etkin bir şekilde verilmesidir.

2.2. Gıda Mühendisliğinin Gastronomi İçin Önemi

Gıda mühendisliği ile gıda malzemeleri biliminin, gastronomi eğitimlerinde kullanılması, pişirme tekniklerine ışık tutabileceği gibi gıda işlemenin bilinmesi gastronomi eğitimi alan öğrenciler açısından oldukça faydalı bir bilgi olacaktır. Gıda biliminin gastronomi eğitimine olan katkılarının gözden geçirilmesi, sadece tencere ve fırınlarda meydana gelen olaylara bilimsel yaklaşılmamasını, geleneksel yemek yapma biçimlerinin ötesinde bilimsel bir hazırlanma imkanını doğuracaktır. Yeni teknolojilerin ve gıdaların genel özelliklerinin öğrenilebileceği yöntemlerin yanı sıra, gıdaları işleme ve turistlerin beklentilerine uygun şekilde sunma eğitimlerinin de sağlanması mümkün olacaktır.

20. yüzyılın sonunda, moleküler gastronomi kavramı, mutfak sanatları için sırları açığa çıkarmak ve yeni olasılıkları keşfetmek için bilimsel ilkelerin uygulanması olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum ile birlikte gıda mühendisliği alanı gastronomi içerisinde daha fazla kullanılır hale gelmiştir (Brenner ve Sorensen, 2015). Özellikle son 30 yılda bilime dayalı mutfak ve gıda sektöründe büyük yenilikçiler haline gelen gastronomi eğitimleri ortaya çıkmıştır. İnsan beslenmesindeki bu büyük değişim, ev dışında tüketilen gıdaların daha kalorili olduğu, daha fazla

tuz, şeker ve yağ içermesini ve de tüketicilere tavsiye edilenden daha sağlıksız olması endişesini beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, gıda mühendisliği bilimi gastronomi ürünleri içerisinde daha fazla kendine yer bulmuştur. İnsanların sağlık ile ilgili endişelerinin fazlalaşması, gıda biliminin yiyecek ve içeceklerde etkin rol oynamasına neden olmuştur (Myhrvold, Young ve Bilet, 2011). Günümüzde mutfaklara daha fazla bilim getirme yönündeki hareket devam etmekte, gastronomi ve mutfak sanatlarında dört yıllık lisans eğitimleri için yeni müfredat, gıda bilimi ile bileşen üretimi ve işlevsellik derslerini içeren yapılar kurulmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte, gastronomi ve gıda mühendisliği bölümleriyle ortaklıklar içeren yeni müfredatlar üzerinde çalışmalar yapılmaktadır (Aguilera, 2018).

Gıda mühendisliğinin gıda üretimi ile ilgili bir disiplin alanı olarak akademide ortaya çıkması 1950'lere dayanmaktadır. Ana odak noktası "biyolojik kökenli hammaddelerin paketleme, depolama ve dağıtımı içeren yenilebilir formlara dönüştürülmesinde verimli endüstriyel işlemenin uygulanmasını ilerletmek" olmuştur (Heldman ve Lund, 2011). Gıda mühendisliği, başlangıcından sonra, verimi artırmaya ve maliyetleri düşürme amaçlı bir imalat endüstrisine hizmet etmek için hızla gelişim göstermiştir (Aguilera, 2018). Günümüzde, akademisyenlerin mühendislik (kimya ve tarım) alanındaki güçlü geçmişi ve hayati bir gıda işleme endüstrisinin yaygınlığı, yeni ilerleme kaydeden yemek hizmeti endüstrisi içinde üretim süreçlerine daha yakın bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu nedenle, gıda mühendislerinin yemek pişirme ve gastronomi dünyası hakkında farkındalıklarını artırmak ve bu alanlarla gelecekteki etkileşim alanlarını önermek önemli bir husus olarak belirtilmektedir. Gıda mühendisliği alanında çalışan bilim adamları, gıda bileşenlerinin doğa tarafından ortaya konan veya işleme sırasında verilen karmaşık mikro yapılar içinde dağıldığını belirleyen gıda matrisi kavramını ortaya koymaktadır. Bu gıda matrisinin parçalanması, çiğneme sırasında doku ve lezzet salınımı gibi gıdaların çeşitli özelliklerini ve ayrıca sindirim sırasında besinlerin serbest bırakılması gibi teknik bilgileri içermektedir. Gastronomi ile gıda mühendisliğinin bu yakın ilişkisinden ötürü bazı bilim insanları günümüz koşullarında mutfak ve bilimsel gıda süreçlerini birleştirerek, gastronomi mühendisliği kavramını ortaya atmışlardır (Aguilera ve Park, 2016: 161).

Bu durum göstermektedir ki, gastronomi ve mutfak sanatları ile gıda mühendisliği kavramlarını birbirinden ayırmak imkansızdır. Gıda mühendisliğini içeren konuların mutfak içinde olmama ihtimali bulunmadığı gibi, bu alandaki bilgilerin turistlerin beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verebilme açısından kullanımı gerekmektedir. Gıda mühendisliğine ait kavramların ve uygulamaların gastronomi alanında çalışacak olan insanlar tarafından sadece bilgi amaçlı öğrenmek ile yetinmeyip, kendilerini geliştirmeleri açısından da gerekli bir durum olduğu görülmektedir. Günümüzdeki hızlı yaşam koşulları nedeni ile restoran yapılarının değişmesi, tatiller dışında insanların yemek için fazla vakit ayırmamaları nedeni ile tüketim hızı artmıştır. Bu nedenle, gıdaların insanlara sunumunda ve hazırlanmasındaki güvenlik ile hijyen sorunları daha fazla ortaya çıkmıştır. Gastronomi kapsamında üniversiteler, devlet kurumları ve özel işletmelerin yemek şirketleri ile anlaşması neticesinde, yeni bir sektör ortaya çıkmıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda, gastronomi ile gıda mühendisliği arasındaki ilişkinin son derece kuvvetli olarak yapılandırılması gerekmektedir. Her iki bilim alanının da akademik ve sektörel çalışmalar ile sürekli olarak yenilenme durumu söz konusu olduğundan, insanların güvenliği için önemli olan bu durumun geliştirilmesi açısından ortak bir şekilde çalışmaları mecburidir. Gıda mühendisliği ile gastronomi ve benzeri işletmeler arasındaki bağın bugün olduğu gibi gelecekte daha önemli olarak gelişeceği de beklenen bir durumdur.

Daha önce de belirtilen, gıda mühendisliği ile gastronomi ilişkisini pekiştirmek amacı ile ortaya atılan gastronomi mühendisliğine ilişkin mühendislik kavramları ile mutfaktaki uygulama örnekleri aşağıdaki Tablo- 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Gastronomi de Mühendislik Uygulama Örnekleri

Mühendislik kavramları	Uygulama örnekleri
Fiziksel özellikler	Pişirme performansı, kalite değerlendirmesi (örnek; renk, doku ve tazelik) ve mevsimsel/bölgesel farklılıklar için hammaddelerin fiziksel karakterizasyonu.
Isı transferi	Isıtma mekanizmalarının mutfak teknolojileri ve iç ürünler üzerindeki etkisini anlamak ve modellemek (örneğin, çikolatanın temperlenmesi, fırınlanması ve kızartması)
Difüzyon ve kütle transferi	Pişirme ve çiğneme sırasında kütle transfer mekanizmalarını anlama (örneğin, hamurların genişlemesi ve lezzet salınımı)
Kinetik modelleme	Pişirme, dondurma ve depolama sırasında kalite değişikliklerinin (doku, renk, besin içeriği, bileşik oluşumu vb.) matematiksel model tahmini.
Malzeme bilimi	Sıcaklık ve nem içeriğinin bir fonksiyonu olarak gastronomik yapıların mutfak işlemlerini, stabilitesini ve özelliklerini açıklayan durum diyagramları. Ürün tasarımı ve yapılandırması.
Mikroyapı-ürün mülkiyet ilişkileri	Gastronomik ürünlerin belirli özelliklerini (doku, lezzet salımı, besinlerin biyoaktivitesi, sindirim, vb.) açıklamak için çeşitli mikroskopi ve görüntüleme tekniklerini kullanan çok ölçekli analiz.
	Ohmik ısıtma, yüksek basınçlı işleme, püskürtmeli kurutma, kriyojenik işlemler vb. kullanılarak pişirme ve içerik hazırlama.
	İçerik ve besin koruması ve hassas ürün özelleştirmesi için şu anda laboratuvar ölçeğinde teknolojilerin

Yeni teknolojiler	kullanılması (örneğin, 3 boyutlu baskı, mikroakışkanlar ve mikro kapsülleme). Mutfakta dijital görme, elektronik burunlar ve diller, sensörler ve otomasyonun tanıtılması.
Gelişmekte olan mikro ve nanoteknolojiler	Pişirme yeniliklerini endüstriyel süreçlere dönüştürmek için mühendislik ölçeklendirme parametrelerinin geliştirilmesi. Sürdürülebilir mutfak operasyonlarının (örneğin su, enerji, emisyon ve atık akışları) mühendislik analizine katkı.
Sensörler ve kontrol aletleri	
Mutfak süreçlerinin büyütülmesi	
Sürdürülebilirlik analizi	

Kaynak: Aguilera, J. M. (2017). "The emergence of gastronomic engineering", s. 280.

Gastronomi ve ilişkili alanlarda geleneksel metotlar geçmişten günümüze kadar devam etmektedir. Bu yöntemler ile elde edilen ürünlerin sürekli olarak kullanılması gerekliliğinin yanı sıra, yeni üretilen yiyecek ve içecekler ile birlikte, hazır gıdalar, dondurulmuş gıdalar, insanların hızlı çalışma ortamlarına uygun olarak üretilen yiyecek ve içecekler için gıda mühendisliği biliminin kullanılması zorunlu hale gelmiştir. Özellikle insan sağlığı için tehdit oluşturacak pişirme teknikleri ile sakıncalı ürün kullanımları gibi hususlar, gastronomi içerisinde gıda mühendisliğini gerekli bir alan olarak ortaya çıkarmaktadır. Bilimsel açıdan insanların sağlıklarına etki edecek yemek hazırlama ve pişirme yöntemlerinin denetlenmesi ve yasaklanması için gıda mühendislerinin gastronomi alanına dahil edilmesi gerekmektedir. Ürünlerin insanlar için etkisinin neler olacağı ve mutfak ortamlarının uygunluğu ancak bilimsel yöntemler kullanılarak ve de ciddiyetle yapılmalıdır.

2.2.1. Gıda Süreçleri

Endüstrideki çoğu gıda mühendisliği süreci, ısı, kütle ve momentum transferinin temellerine dayanmaktadır. Bu mühendislik kavramları mutfak süreçleri ile bunların özel terminolojisiyle ilişkilendirmeyi ve mutfaktaki gıda işlemlerine ilişkin örnekleri sunmayı amaçlamaktadır. Buradaki önemli husus, gıda mühendisliğindeki bilgi birikiminin yemek yapımı ve servisi operasyonlarında uygulanabileceğini, gıdaların içindeki bazı mühendislik ilişkilerinin açıklamalarını ve nihayetinde operasyonları mutfak seviyesinde nasıl kullanılacağını göstermek için belirtilmektedir (Trystam, 2013).

✓ Isı Transferi

Gıda endüstrisi, gıdaları pastörize etmek, ticari olarak sterilize etmek, soğutmak, kurutmak ve dondurmak için ısıtma ve de soğutma işlemlerini yoğun bir şekilde kullandığından, ısı transferi gıda mühendisliğinin önemli bir konusu olarak ifade edilmektedir. Isı transferi ağırlıklı olarak iletim, taşınım ve radyasyon olmak üzere 3 ana mekanizma ile gerçekleşmektedir (Singh ve Heldman, 2013). Bununla birlikte, mutfakta ısıtmayı içeren pişirme yöntemleri, ısı transfer ortamına ve sıcaklığına bağlı olarak hava (kavurma, fırınlama), sıcak su (kaynatma, kaynatma, haşlama), kızgın sıvı yağ (sote, kızartma, confiting), doğrudan ateş (ızgara, barbekü) ve buhar (buharda pişirme) olarak adlandırılmaktadır (Crosby, 2012). Çoğu zaman, baskın bir harici ısıtma modunda ikincil bir mekanizma eşlik etmektedir. Örneğin, ızgarada (gıdaları açık ateşte veya yanan kömürde ızgarada pişirme), ısı transferi öncelikle termal radyasyon yoluyla olmakta, ancak ızgaradaki teller veya çubuklar arasında bir miktar iletim ısıtması meydana gelmektedir. Katı gıda parçalarında yüzeye verilen ısı iletim yoluyla içeriye aktarılırken, buharlamanın faydalarını konveksiyonla ısıtmanın avantajlarıyla birleştiren kombi fırınlar gibi yemek ve yemek servisinde birçok uygulama bulmaktadır. Gıda işleme sırasında ısı transferi üzerine mühendislik çalışmaları çoktur, ancak sadece birkaçı özel olarak pişirme ile ilgilidir. Kaynar suda pişirme sırasında farklı boyutlardaki patateslerin pişme derecesi (yani nişasta jelatinleşmesini tamamlamak için) tahminleri, Fourier'in iletim ısı transferi denklemine dayanmaktadır. Isı transferi için temel kavramlar ve basit denklemler ile bunların pişirme ilişkisi mühendislik açısından gıda bilimi içinde yer almaktadır. Temel mühendislik ilkelerini ve denklemlerini gerçek pişirme durumlarıyla ilişkilendirmeye yönelik sentetik bir çaba, makarna ve patateslerin suda pişirilmesini, patateslerin buharda pişirilmesini ve pandispanyanın pişirilmesini analiz eden gıda mühendisliğine ait çalışmalar bulunmaktadır. Mutfaktaki soğutma ve dondurma gibi işlemler de ısı transferi alanında yer almaktadır. Dondurma yönteminin ve dondurucu saklama sıcaklığının et, balık, meyve ve sebze gibi hücresel gıdaların kalitesini etkilediği bilinmektedir. Çözülme kaybının doku ve renk, yavaş donma hızlarından ve büyük buz kristallerinin oluşumundan kaynaklanan yapısal hasardan etkilendiği ortaya konmuştur. (Xu vd., 2015: 55).

✓ Kütle Transferi

Moleküllerin bir konsantrasyon gradyanı veya moleküler difüzyon altında akışı, dehidrasyon, ekstraksiyon, emdirme ve aroma algılamada önemlidir (Linford & Taylor, 2006). Srikiatden ve Roberts (2007), gıdalarda kütle transferinin altında yatan temel mekanizmalar ve denklemlerin, özellikle nem hareketi ile ilgili olanların tam bir

incelemesini sunmuştur. Aşçılar, tuzlama, salamura, tütsüleme, maserasyon (meyve parçalarını şekere maruz bırakma), marine etme (et veya balığı tecrübeli asidik bir sıvıya batırma) ve benzeri işlemleri başarı ile geçekleştirmelerine rağmen, difüzyon ve kütle transferi kavramlarının pek farkında değildir. Difüzyon, kurutmada bir gıdada nem gradyanlarının olması aslında önemli bir durumdur. Osmoz yoluyla kütle transferi, meyve ve sebzelerin ozmotik dehidrasyonunda, şekerlenmiş meyvelerde, tuzlu balık ve etlerde olduğu gibi çözünen emdirmede dikkat edilmesi gereken bir husustur. Gıda mühendisleri, gıda matrislerinden lezzet salınımında yer alan kütle transferini, tatlandırıcıların ve aromaların ağız ve burundaki reseptörlere gidişini açıklamaya katkıda bulunmaktadır (Voilley ve Eti'evant, 2006). Moleküller, vakum emdirme sırasında bir çözelti durumunda ve gözenekli katıların rehidrasyonunda kılcal emme durumunda olduğu gibi basınçla yönlendirilen bir akışla toplu olarak hareket edebilmektedir. Ayrıca, bir jelmatrisin büzülmesinden dolayı (örneğin yoğurtta) sinerez yoluyla sulu bir faz olarak ayrılabilmektedir (Liger-Belair, 2015).

✓ Momentum transferi

Momentum transferi, kuvvetlerin çeşitli şekillerde tepki veren bir malzemeye etki ettiği akma, kırılma, ısınma gibi süreçlerde gerçekleşmektedir. Boyut küçültme, emülsifikasyon ve karıştırma, gıda bileşenlerinin dağınık sistemlerin bir parçası olmasına izin veren momentum transferine dayanmaktadır (Brennan, 2006). Bunların ve diğer karıştırma işlemlerinin çoğu mühendislik analizi, güç gereksinimlerine ve işlemden sonra elde edilen tekdüzelik derecesine odaklanmaktadır. Ancak pişirmede karıştırma, kremalı emülsiyonlar ve fırınlanmış ürünlerdeki viskoelastik hamurlarda olduğu gibi reolojik özelliklere sahip gıdalar sağlanmaktadır (Schiedt vd., 2013). Mutfakta momentum transferini içeren işlemler çırpma, yoğurma, kesme, dilimleme, öğütme, karıştırma, emülsifiye etme, katlama gibi birçok isim ile adlandırılmaktadır (Thomas, Norman ve Katsigris, 2014). Çoğu köpükler, hamurlar, kremler, soslar, meyve suları, jeller olarak bilinen benzersiz özelliklere sahip katı, sıvı veya gazlardan oluşan dağınık sistemler yaratmayı amaçlamaktadır. Gıda mühendisliği uzmanları, boyut küçültme, karmaşık sıvı gıdaların akışı, uzunluk ölçeğinde emülsiyon ve köpüklerin stabilizasyonu mekanizmaları hakkında temel bir anlayış ortaya çıkarmıştır. Bunların özelliklerini ve işlevlerini nicel olarak değerlendirmek için metodolojiler geliştirmiştir (Dickinson, 2015).

Tüm bu bilgi ve beceriler, kendini işine adamış aşçılar ve gastronomi ile ilgilenenler tarafından farklılaşmak ve de gıda bilimi ile birlikte kendini yenilemek için kullanılmaktadır. Bu durumu gerçekleştirirken, günümüz profesyonelleri gıda mühendisleri ile birlikte çalışmaktadır.

2.2.2. Mutfak Ölçümleri

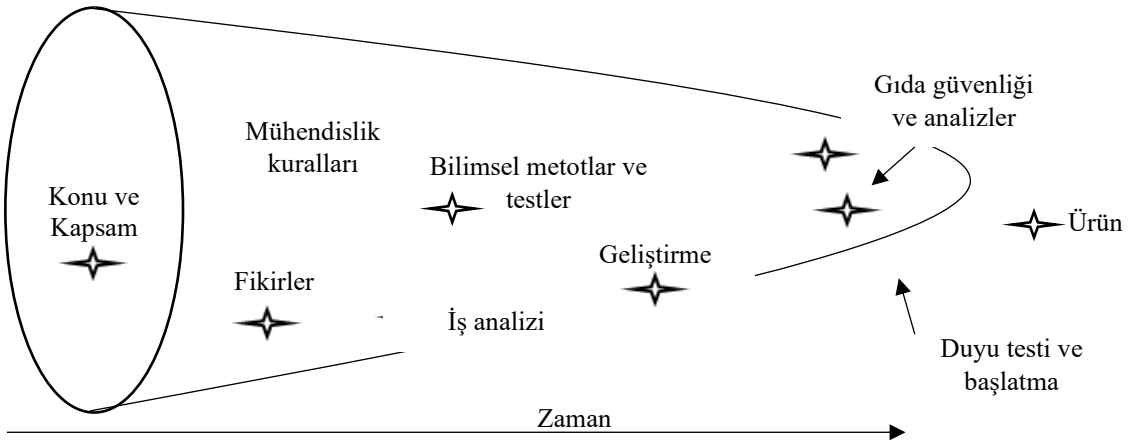
Çoğu mutfak ürünü, hiçbir zaman deneme-yanılma girişimleriyle geliştirdikleri mühendislik anlamında tasarlanmamıştır. Bu nedenle, tarifler malzemeleri ve oranlarını oldukça doğru bir şekilde listelenmekte, ancak mutfak prosedürlerini oldukça belirsiz bir şekilde tanımlanmaktadır. Mutfakta uygulanan tarifler araştırılmaya ve deneylerle daha kesin hale getirilmeye yatkındır. Bununla birlikte, mühendislik ile ilgili tarifler bir gıda bilimcisi için basit olan ölçümler yoluyla elde edilen bilgilerdir. Gıda mühendisleri ve şefler, bilimsel yöntemin rasyonelliğini, bilimsel malzeme ve yöntemlerin titizliği, modern ekipmanlarla ölçüm yetenekleri ve matematiksel modellerin tahmin potansiyelini kullanarak, deneysel mutfaklarda işbirliği yapabilmektedir (Aguilera, 2017: 278). Bazı test mutfaklarına, hassas teraziler, dereceli cam silindirler, büretler, ph metreler, dijital termometreler, kızılötesi termometreler, stereo mikroskop, kolorimetreler, refraktometreler gibi temel laboratuvar ve ölçüm ekipmanlarını halihazırda dahil edilmiştir (Lister ve Blumenthal, 2005). Üniversitelerdeki araştırma merkezleri veya bilim adamları ile şeflerin birlikte çalışmaları, reometreler, doku analizörleri, diferansiyel tarama kalorimetreleri ve görüntüleme ekipmanı gibi malzeme bilimi ekipmanlarına erişimi sağlamaktadır. Bu gelişmiş ekipmanla üretilen veriler, temel bilimsel parametrelere karşılık gelmekte ve bunları şefler tarafından kullanılan duyusal ve kalite terimleriyle ilişkilendirmektir. Görüntü işleme teknikleri, bilim ve teknolojinin birçok dalında artan uygulamalar ile kullanılmaktadır. Gıda işleme, kolorimetri, kızılötesi termografi ve mikroskoplar, X-ışını mikro-CT, MRI, ultrason görüntüleme gibi yapı görüntüleme probları tarafından oluşturulan dijital görüntülerden verilerin elde edilmesini ve işlenmesini sağlamaktadır. Algoritmalar ve yazılımlarla bilgisayarla görme veya görüntü elde etme cihazları ve de görüntü analizi teknolojisi gıda endüstrisinde bulunmaktadır. Pizza, patates cipsi ve mısır ekmeği gibi pişmiş gıdaların kalite değerlendirmesi için bilgisayarlar veriler sunmaktadır. Günümüzde gelişmiş yapay zekâ yöntemleri, bulaşıklardaki malzemelerin estetiği ile 2D modellerinin tasarlanmasına ve hatta bir yemeğin resimlerini en olası tarifiyle ilişkilendirmeye izin vermektedir. Bununla birlikte, uluslararası yemek işletmelerinin pişirme ve sunma tekniklerinde birçok ölçüm cihazı vardır (Reynolds, 2017).

2.2.3. İnovasyon

En iyi şefler, gastronomide yaşanan toplumsal değişimler, insanların beklenti ve istekleri ile kendilerini geliştirmek ya da farklılaştırmak için menülerini yenilemekte ya da hızla güncellemeler yapmaktadır. Yeni yemekler ve

gastronomik deneyimler yaratma arayışında olan bu şeflerden bazıları, tadım menülerinin yemeklerini yapmak için yeni teknikler ve malzemeler benimsemeye başlamıştır. Bu da gastronominin sürekli bir inovasyon içinde olması gerektiğini göstermektedir. Son zamanlarda, mühendislik eğitimi ile bütünleşen gastronomi ürünleri, gıda endüstrisinin inovasyon kapasitesinin ciddi bir artmasına yol açmıştır. Bazı şeflerin yaratıcılıkları ve yetenekleri, "araştırma şefleri" veya "mutfak bilim adamları" olarak Ar-Ge çalışmalarının bir parçası haline getiren büyük gıda şirketlerinin dikkatini çekmekte, dünya genelinde yayılan bu gıda işletmelerinin gastronomi de gıda bilimini kullanmasına neden olmaktadır (Cuadros ve Aguilera, 2015).

Yerel olmayan ve uluslararası pazarlarda marka ya da imaj yaratmaya çalışan gastronomi çalışanlarının, ürün geliştirmede gıda endüstrisi tarafından uygulananlara benzer aşamalarla, az çok resmi ve düzenli bir inovasyon sürecini takip ettiği bilinmektedir (Valdovinos, 2010). Bununla birlikte, gıda bilimi ile yemeklerini birleştirmek arzusu içinde olan bu şefler, normalde iletişim kurmak için yemek pişirme tarzlarına veya söylemlerine bağlı olarak bir mutfak konsepti ortaya koymaktadır. İnovasyon içinde bulunan gıda mühendisleri ve şefler, bir yemeğin dokusunu, yapısındaki ham maddeleri, içeriklerini, mutfak geleneklerini, yeni tekniklere veya bilimsel keşiflere dayanan yüzlerce fikir üzerinde aynı anda çalışmaktadır. Maliyetleri menü fiyatına yansıtabildikleri için ayrıntılı bir iş analizi genellikle gerekli olmasa da geliştirme aşaması genellikle kendi test mutfaklarında gerçekleştirilmekte ve prototiplerin test edilmesi çalışanlar, garsonlar, kursiyerler ve bazı tedarikçiler arasında tadım deneyimi gerektirmektedir. Mutfakta üretim, hizmet sunumunun ihtiyaçlarını karşıladığından, ölçek büyütme genellikle gereksiz olarak görülmektedir (Harrington ve Ottenbacher, 2013). Şekil 1'de mutfaklarda gıda mühendisleri ile çalışılan restoranlar için varsayımsal bir açık inovasyon hunisini gösterilmektedir. Gıda mühendisleri ile birlikte ortaya konan fikirlerin, yöntemlerin ve teknolojilerin inovasyon sürecinin farklı aşamalarına nasıl değer katabileceği ifade edilmektedir. Kaliteli yemek restoranlarında üretilen yenilikler, diğer restoranlara yerel veya dünya genelinde yayılabilmektedir. Bunun sonucunda kurumsal bir ulusal ya da uluslararası gıda işletmesi veya restoranın ortaya çıkma ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca, kurumsal olan bu restoranlardaki bazı yiyecek ve içeceklerin zaman geçtikçe insanlar tarafından benimsenerek, evlerin mutfaklarında da yapılması ihtimali bulunmaktadır (Abend, 2015). Bu durum göstermektedir ki, günümüz restoranlarının teknik açıdan bilimsel gereklilikleri yerine getirerek, farklı müşteri tiplerine hitap etme isteği bulunmaktadır. Farklı ürün ve hizmet ile inovasyon çalışmaları yapan bazı işletmelerin bu pazarda marka edinmesi ve sürekli bir olumlu imaj sağlamaları mümkün olmaktadır.

Şekil-1: Varsayımsal Açık İnovasyon Hunisi
Kaynak: Aguilera, J. M. (2018). "Relating Food Engineering to Cooking and Gastronomy". s.1032.

Görüleceği üzere inovasyon çalışmaları gastronomi ile birlikte bilimsel mühendislik detaylarını da içermektedir. İnovasyon gerçekleştirilmek isteniyorsa, bilimsel gerçeklerden uzak bir şekilde yapılması mümkün değildir. Günümüz gıda güvenliği ve hijyen koşulları, bilinçlenen insanların temel beklentileri arasında bulunmaktadır. Özellikle de tatillerini yapmak isteyen gelir seviyesi belirli seviyenin üstünde olan turistlerin bu konularda hassas oldukları ve beklentilerinin gerçekleştirilmesi için araştırma yaptıkları bilinmektedir. Bu nedenle, gastronomi de inovasyon önemli bir konu olarak son yıllarda daha da önem kazanmıştır.

2.3. Gastronomi Eğitiminde Gıda Bilimi Dersleri

Gastronomi eğitimlerinin diğer disiplinlerle olan ilişkisi incelendiğinde en önemli ilişkilerden biri gıda mühendisliği alanı ile olduğu görülmektedir. Yiyecek ve içeceklerin gıda güvenliği ve hijyen gibi unsurlardan ayrı olarak ele alınması düşünülemeyeceğinden, gastronomi ile gıda mühendisliği arasında kuvvetli bir ilişki

bulunmaktadır. Sadece gıda güvenliği ve hijyen değil, yemeklerin pişirilmelerindeki teknik özelliklerden, ısı ve yapısal özelliklere kadar birçok konu gıda mühendisliği alanı içerisine girmektedir. Bu nedenle, gastronomi ve ilişkili alanlardaki eğitimlerde gıda mühendisliği kapsamındaki derslerin verilmesi zorunlu olmaktadır. Gastronomi ve ilişkili alanlarda verilecek eğitimlerin kapsamında gıda mühendisliği ile ilgili derslerin birçok ülke müfredatında bulunduğu görülmektedir. Ancak, hangi koşullarda ve hangi uzmanların bu dersleri verdiğinin araştırılması gerekmektedir. Turizm alanında eğitim veren kurumların, gastronomi ve mutfak sanatları, aşçılık ve benzer alanlarda bölümleri olması halinde, kadrolarında gıda mühendisi uzmanlarına yer vermesi uygun olacaktır. Bu uzmanların da özellikle turizm alanında bilgilendirilmesi ve turizm sektörünün yapısına ilişkin eğitimler verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'deki bazı üniversitelerdeki gastronomi ve ilişkili bölümlerde verilen ders programlarındaki gıda mühendisliği ile ilişkili dersler Tablo-2'de verilmektedir. Bu tablo, üniversitelerin gastronomi eğitimi veren bölümlerinin ders programları incelenerek elde edilmiştir.

Tablo 2. Bazı Üniversiteler ve Gıda Mühendisliği İlişkili Dersleri

Üniversite Adı ve Bölümü	Gıda Mühendisliği İlişkili Dersler
Anadolu Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü (Lisans)	Beslenmenin Temel İlkeleri, Besin Güvenliği ve Hijyen, Beslenme Antropolojisi, Gıda Coğrafyası, Gıda Teknolojisi, Duyusal Analiz, Gıda Mevzuatı, Besin Kimyası
Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü- Aşçılık (Önlisans)	Beslenme, Hijyen ve Sanitasyon, Gıda Teknolojisi
Adnan Menderes Üniversitesi Yiyecek İçecek İşletmeciliği Bölümü (Lisans)	Beslenme İlkeleri, Gıda Güvenliği ve Kalite Sistemleri Moleküler Gastronomi
Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü (Önlisans)	Hijyen ve Sanitasyon
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü (Lisans)	Beslenme İlkeleri ve Menü Planlama, Hijyen ve Sanitasyon, Gıda Mikrobiyolojisi, Gıda Mevzuatı, Gıda Kimyası ve Teknolojisi, Duyusal Analiz, Gıda Etiği ve Sürdürülebilirliği, Füzyon Mutfak, Moleküler Gastronomi
Dokuz Eylül Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü (Lisans)	Hijyen ve Sanitasyon, Beslenme İlkeleri, Gıda Kimyası, Gastronomide Duyusal Analiz, Gıda Güvenliği ve Mevzuatı
Giresun Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü (Lisans)	Gıda Güvenliği ve Mutfak Hijyeni, Beslenme İlkeleri, Gıda Bilimi ve Teknolojisi, Gastronomi Coğrafyası
Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü- Aşçılık (Önlisans)	Beslenme İlkeleri ve Menü Planlama, Gıda Güvenliği ve Hijyen, Gıda Teknolojisi, Gıda Formülasyonu ve Duyusal Analiz, İşlevsel Besinler, Gıda Mevzuatı ve Kalite Yönetimi
Mersin Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü (Lisans)	Gastronomi ve Gıda Bilimine Giriş, Beslenmenin Temel İlkeleri, Gıda Teknolojisi, Gıda Mikrobiyolojisi, Gıda Güvenliği, Gıda Mevzuatı, Moleküler Gastronomi
Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü- Aşçılık (Önlisans)	Hijyen ve Sanitasyon, Beslenmenin Temel İlkeleri, Gıda Formülasyonları ve Duyusal Analiz, Moleküler ve Füzyon Mutfağı, Gıda Mevzuatı
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü (Lisans) Aşçılık (Önlisans)	Beslenme İlkeleri, Gıda Bilimi ve Teknolojisi, Gıda Güvenliği ve Hijyen Gıda Güvencesi ve Standartları, Beslenme İlkeleri ve Mönü Planlama, Gıda Muhafaza Teknikleri, Gıda Mevzuatı, Hijyen ve Sanitasyon
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü (Lisans) Aşçılık (Önlisans)	Beslenme İlkeleri ve Menü Planlama, Gıda Katkı Maddeleri, Moleküler Gastronomi, Malzemelerin Geri Kazanımları Beslenme İlkeleri ve Menü Planlama, Gıda Kontrol Mevzuatı, Gıda Güvenliği

Türkiye'de aşçılık ve gastronomi alanında birçok bölüm bulunmasına rağmen, Tablo-2 de bazı üniversitelerimizin lisans ve önlisans programlarındaki gıda mühendisliği ile ilişkili dersler alınmıştır. Bu tablonun amacı, turizm fakültelerinde ya da meslek yüksek okullarındaki gastronomi bölümlerinin genel olarak gıda mühendisliği derslerine bakış açılarını ve de müfredat durumunu ortaya koymaktır. Bu derslerin öğrencilere verilmesinde gıda mühendisi öğretim üyesi sayısı da ayrı bir tartışma konusudur. Ancak, yukarıdaki tabloda da görülmektedir ki, üniversitelerimizin önlisans ve lisans düzeyinde gıda mühendisliği alanında öğrencilerine sunmuş oldukları derslerin benzerliği söz konusudur. Derslerin genel olarak gıda mevzuatı, beslenme ilkeleri, hijyen ve sanitasyon ile gıda güvenliği şeklinde verildiği görülmektedir. Bazı Avrupa ülkelerindeki üniversitelerde gastronomi dersleri incelendiğinde, Gıda Ürünleri ve Mutfak İlkeleri, Gıda Üretimi ve Uygulamaları, Gıda Bilimi, Hijyen ve HACCP, Gastronomi ve Mutfak Sanatları için Gıda Teknolojisi, Gıda Hizmetleri Endüstrisi için Bilgisayar Uygulamaları, Gıda Hizmetleri Endüstrisi için Güvenlik ve Sanitasyon ile Gıda hijyeni uygulamaları derslerinin olduğu tespit

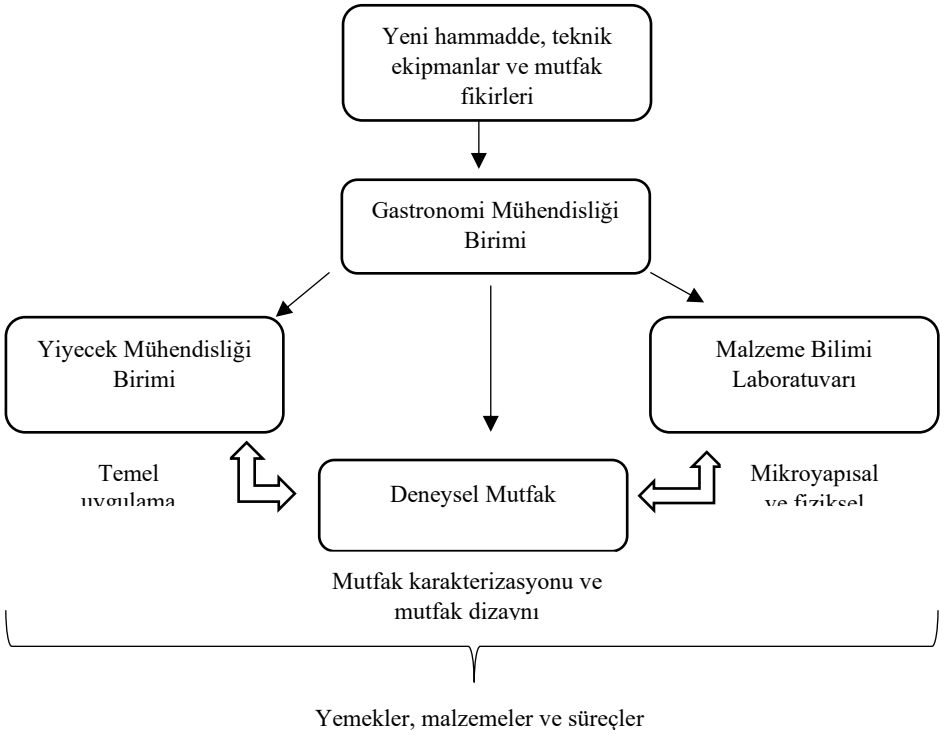
edilmiştir. Bu derslerin ağırlıklı olarak teoriden öte uygulamalı olarak verildiği belirlenmiştir. Bu kapsamda, Avrupa'daki ülkelerde gıda mühendisliği bilimine ait derslerin uygulamalı olarak veriliyor olması, ülkemiz ile temel farklılıklardan biri olarak ön plana çıkmaktadır.

Üniversitelerimizdeki gastronomi ve benzer alanlarda eğitimler incelendiğinde, birçok üniversitenin yeterli mutfak alt yapısına sahip olduğu görülmektedir. Yeni açılmış olan bazı birimlerde halen bu eksiklikler olsa da, zamanla bu eksikliklerin giderileceği de kuşkusuzdur. Burada diğer önemli husus ise gastronomi ve benzer alanlarda eğitim veren üniversitelerdeki akademik kadrolarda gıda mühendisi uzmanlarının görev alma durumudur. Gastronomi eğitimi veren tüm üniversite birimlerinde gıda ile ilgili derslerin olduğu düşünüldüğünde, bu derslerin uzmanları tarafından verilmesi gerekmektedir. Bazı gastronomi birimlerinde bu durum farklı fakülte ya da birimde kadrolu olan gıda mühendisi uzmanlarının ders görevlendirmesi yapılması şeklinde çözülürken, bazı gastronomi birimlerinde ise uzmanlık alanı farklı olan öğretim elemanlarının bu dersleri verdiği bilinmektedir. Bu nedenden dolayı, gastronomi eğitimi veren tüm birimlerin ya dışarıdan görevlendirme ile ya da kadrolu olarak bu dersleri gıda mühendisi uzmanları ile işlemesi uygun olacaktır. Ancak, gıda mühendislerinin kadrolu olarak bu birimlerde görevli olması, daha etkin bir eğitim açısından faydalı olacaktır.

2.4. Gastronomi Mühendisliği Eğitimi

Modern tüketiciler, yiyecek ihtiyaçlarını giderek daha fazla evden uzaktaki kaynaklardan elde etmektedir. Bu alanda artan gelirler, aşçıların yemek sahnesinde yenilikçi aktörler olarak ortaya çıkmasına ve mutfak deneyimlerine yönelik artan tüketici talebine karşılık verecek bir yapıya ulaşmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda, gıda mühendisliğinin bu konuda acilen kapsamını genişletmesi, yeni işbirliklerin yapılması ve ortaklıklar kurması gerekmektedir. Gastronomi mühendisliği, şeflerin merakını ve yaratıcılığını teknolojik olarak mümkün ve çevresel olarak sürdürülebilir olana yönlendirmek için gıda mühendisliği ile gıda malzemeleri biliminde biriken geniş bilgi birikimini kullanmak anlamına gelmektedir (Aguilera, 2017: 277). Gastronomi Mühendisliği, çoğunlukla gıda işleme endüstrisine yönelik bir disiplin olan gıda mühendisliği için yeni fırsatlar sunmakla birlikte, daha teknik bir şekilde sağlıklı ve beslenme ilkeleri kapsamında yemeklerin sunulması anlamı taşımaktadır. Gıda mühendisliği ile gastronominin ortak bir şekilde kullanıldığı yeni bir alanı ifade etmektedir. Bu nedenle, Avrupa'da bazı ülkelerden gastronomi mühendisliği adı altında eğitimler verildiği, laboratuvarlar kullanılarak, yiyecek ve içecek hazırlama ile sunma eğitimleri verdikleri bilinmektedir.

Gastronomi mühendisliği üzerinde eğitim veren birimler, şeflerin yaratıcılığının ve mutfak becerilerinin, gıda mühendislerinin bilimsel bilgi, yöntem ve ekipmanlarıyla bir araya geldiği ortak çalışma alanı olarak ifade edilmektedir. Bir üniversite ortamında, şefler araştırmacılarla etkileşime girdiğinde, bilimsel rehberlik ve laboratuvar olanaklarına erişim sağlamak için birlikte yeni yöntemler ve ürünler gerçekleşmektedir. Sonuç olarak, mutfak fikirleri daha hızlı lezzetli yemekler haline gelebilmekte ve bazı araştırmalar gastronomik ürünlere dönüşebilmektedir. Gastronomi mühendisliği eğitimine örnek olarak, Universidad Católica de Chile'deki Kimya ve Biyoproses Mühendisliği Bölümü, iyi donanımlı bir deneysel mutfak, gıda mühendisliği araştırma alanı ve gıda malzemeleri laboratuvarından oluşmaktadır. Deneysel mutfak, bilimsel bir geçmişe sahip araştırma şefi tarafından işletilmekte, yemeklerin ve gıdaların sıcaklığı, pH'ı, çözünür katıları, rengi gibi teknik özellikleri doğru şekilde ölçmek için bol miktarda ekipmana sahip olmaktadır. Yapıyı gözlemlemek ve görüntülemek için stereo mikroskop kullanma bilgisine de sahip yardımcı mühendisler bulunmaktadır. Araştırma, gıda mühendisliği çalışma odasında, standart laboratuvar ekipmanı ve sonikasyon, dondurarak kurutma, santrifüjleme ve buharla damıtma gibi mutfak uygulamaları için yeni olan bazı cihazlar kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Gastronomi mühendisliği eğitimlerinde reolojik, termal ve mekanik özellikler, taramalı elektron mikroskobu ve X-ray micro CT dahil olmak üzere geniş bir mikroskop ve görüntüleme teknikleri yelpazesine sahip olan gıda malzemeleri laboratuvarında bulunmaktadır. Şekil 2, deneysel mutfağın, bileşenlerin ve ürünlerin mühendislik verilerinin oluşturulmasını ve yorumlanmasını göstermektedir (Aguilera, 2017: 281).

Şekil-2: Pontificia Universidad Católica de Chile'deki gastronomi mühendisliği birimi şeması.
Kaynak: Aguilera, J. M. (2017). "The emergence of gastronomic engineering". s.281.

Gastronomi mühendisliği biriminin uygulama biçimi ve işleyişi yukardaki Şekil-2'de verilmiştir. Buradaki işleyişe alternatif olarak, veriler ve araştırmalardan elde edilen bulgular bu alanda eğitim yapmakta olan yüksek lisans ya da doktora öğrencilerinin araştırmalarında potansiyel mutfak uygulamalarını değerlendirmek için gastronomi uzmanları ile tartışılmaktadır. Bu birimde ayrıca, gelişmiş kimyasal, mikrobiyolojik ve duyusal analizlere erişimlerin mümkün olduğu ifade edilmektedir. Yemek mühendisliği kavramları, yemek pişirme ve gastronomi alanındaki potansiyel uygulamaları ile ilgili çalışmaların bir arada yürütüldüğü, gıda mühendisliği ile gastronomi uzmanlarının birlikte çalıştığı bir eğitim sistemi kurulmuştur. Bu birimde, ilk kez gastronomi mühendisliği alanında tüm öğrencilere açık bir lisans dersi okutulmuştur. Temel amaç, mühendislik ve malzeme biliminin temel kavramlarını iletmek için gıdaların pişirilmesini ve öğrenciler tarafından pratik gösteriler ile deneyler için bir mutfak kullanmayı göstermek olarak ifade edilmektedir (Vega, Ubbink, ve Van der Linden, 2012). Gastronomi mühendisliği biriminin ve burada verilen derslerin genel amacı, gıda mühendisliği derslerinde öğretildiği gibi klasik birim işlemleri bağlamında değil, mutfakta meydana gelen gıda dönüşümlerini anlamaktır. Ayrıca, gıda bilimi ile gastronomi ürünlerinin bir arada nasıl daha etkin bir şekilde ortaya çıkarılacağını göstermektir (Singh ve Heldman, 2009). Bu durum göstermektedir ki, gelecekte gastronomi mühendisliği kavramı eğitim alanında dünya genelinde daha çok müfredatların içinde olacak ve gıda mühendisliği ile gastronomi alanı ortak olarak daha fazla çalışmaya başlayacaktır. İnsanların gıda konusundaki endişelerinin giderilmesi ve daha yenilikçi yöntemlerin kullanılması için bu değişimin gerçekleşmesi hem bilimsel olarak hem de günümüz yemek bilinci açısından önemli bir hususdur.

Gastronominin toplumlar üzerindeki etkisinin genişlemesi ve artması nedeni ile toplumsal yansımalarına dikkat çeken çalışmalar yapılmaktadır. Günümüz gastronomi ve yemek kültüründe en çok kullanılan kelimelerin başında "organik" kelimesi gelmektedir. Sadece bu kelime bile insanların doğal beslenme için arayışta olduğunu ve sağlıkları için doğal gıdalar tüketme isteğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, birçok restoran ya da yemek işletmesi, gıda israfı ve doğal ürünler kullanımı konusunda hassas şekilde davranmaktadır. Bu durum gibi tam tersi olarak, insan sağlığını önemsemeyen ve merdiven altı diye tabir edilen yemek işletme ile restoranların varlığı da bilinmektedir. Durum bu iken, insanların yeme-içme faaliyetlerini evleri dışında yapma zorunluğu nedeni ile gastronominin toplum üzerinde ciddi etkileri bulunmaktadır. Bununla birlikte, evlerinde yemeklerini yapmakta olan insanların da doğal ürün bulma ve kullanma arzusu da gastronominin toplum üzerindeki etkilerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Birçok farklı yemek işletmesinde, restoranda ya da konaklama tesisinde yemeklerin ve menülerin besin değeri konusunda insanların endişelerini gidermek amacı ile çalışmalar yapılmaktadır. Sağlıklı ve besleyici yiyecek

seçeneklerini artarken, diyet ürünlerinden vegan ürünlere kadar birçok farklı ürün tasarlanmaktadır. Beslenme sorunları arasında, çeşitli işleme koşulları altındaki besin kayıpları, uzun süredir gıda bilimcilerinin dikkatini çekmiştir ve bol miktarda veri mevcuttur (Rickman, Barrett ve Bruhn, 2007). Gerçek pişirme sırasındaki besin kayıpları (örneğin vitaminler) tutarlı bir şekilde rapor edilmemektedir ancak gıda matrisinin tipine, ön işleme (örneğin, donmuş veya donmuş-çözdürülmüş) ve pişirme yöntemine bağlı olduğu bilinmektedir (Fabbri ve Crosby, 2016). Öte yandan, pişirme koşulları, gıda matrisini yumuşatarak veya yok ederek ve bunların salınımını kolaylaştırarak, sindirim sırasında bazı besinlerin biyolojik olarak erişilebilirliğini artırıyor gibi görünmektedir (Parada ve Aguilera, 2007). Bu nedenle, temel besinlerin besin değeri kaybını önlemek için çalışmaların yanı sıra, restoran işleme ve pişirme koşulları altında belirli besinlerdeki değişiklikleri belirlemek, tüketiciler yediklerinin sağlık değeri konusunda endişeleri gidermek amacı ile çalışmalar yapılmaktadır. İnsanlar, dışarıda yemek yerken veya hazır gıda satın alırken güvenli yemekler elde etmeyi beklediğinden dolayı, birçok restoranın menülerinde "taze", "doğal", "yerel kaynaklı" veya "minimal düzeyde işlenmiş" şeklinde yiyecekler sunmaktadır. Aşçıların, restoranlarda en çok bildirilen salmonella ve norovirüs kontaminasyonu gibi virüsler hakkında bilgi sahibi ve uygun olmayan şekilde işlenmiş gıdaların sunulmasıyla ilgili risklerin farkında olmalıdır (Angulo, Jones ve Angulo, 2006). Bu bağlamda, gıda teknolojisi uzmanları ve mühendisleri, tesislerinde HACCP sistem uygulamalarını yürüterek ve teknolojileri endüstriden mutfağa aktarırken, güvenlik standartlarının korunmasını sağlayarak iyi kullanım ve hazırlama prosedürlerinin uygulanmasında gıda hizmeti sektörüne yardımcı olmak zorundadır (Djekic vd., 2014). Bu profesyonellerin restoran işletmesi için fark yaratabilecekleri bir diğer alan, onların ve gıda tedarik zincirlerinin sürdürülebilirlik iddialarını desteklemektir. Yemek pişirmek büyük miktarda enerji kullanır ve önemli miktarda sera gazı yaymaktadır. Birçok gıda işleme sistemi için halihazırda mevcut olan yaşam döngüsü değerlendirmesi metodolojileri, sürdürülebilirlik iddialarını doğrulamak için restoranlarda yürütülmelidir (Roy vd., 2009).

Gastronomi ürünlerinin yapısı ve içerikleri günümüzde sosyalleşme ve sağlık açısından insanlar üzerinde etkilere neden olmakta, çocukların aşırı kilolu ve obezite eğilimlerinin belirlenmesine yol açmaktadır. Aşçılar, beslenme uzmanları ve gıda mühendislerinin işbirliği içinde çocuklara beslenme mesajları verebileceği gibi, gençleri beslemekle ilgilenen yemek hizmeti çalışanlarına mutfak tavsiyeleri sunabilecektir. Bazı yiyeceklerin (örneğin sebzelerin) algısını değiştirebilir, meyve ve sebze üreten okul bahçelerini teşvik edebilir ve okul öğle yemeği programları için lezzetli, sağlıklı ve uygun maliyetli menüler tasarlayabilirler. Gastronomi uzmanları ve gıda mühendisleri, yeterince kullanılmayan gıda kaynaklarının, yerel olarak yetiştirilen yiyeceklerin ve atalardan kalma yemeklerin tüketimini teşvik edecek programlar hazırlayarak, insanların beslenme alışkanlıklarında değişiklikler ortaya çıkarabilirler (Just, Wansink ve Hanks, 2014).

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentli tüketiciler, ev dışında hazırlanan veya pişirilen yiyecekleri giderek daha fazla tükettiğinden, iyi tat ve tutarlı kaliteye sahip güvenli ve sağlıklı yemeklere sahip olmayı beklediğinden dolayı gastronominin önemi her geçen gün artmaktadır. Aynı zamanda, yemek pişirme, şefler tarafından başlatılan ve şimdi restoranlardan tüm yemek servisi segmentine uzanan bir trend olarak daha bilimsel ve yenilikçi hale gelmektedir. Gelişen bir gıda işleme endüstrisinin kurulmasına katkıda bulunan gıda mühendisleri, genişleyen yemek sektörleriyle etkileşim kurma olanağına sahiptir. Bu açıdan, gıda mühendislerinin yemek pişirme ve gastronomiye kesinlikle katkıda bulunduğunu, ancak aşçılarla belirli, tutarlı ve uzun süreli ilişkiler kurmadığını görülmektedir. Gıda bilimi, matematiksel modelleme, dijital teknolojiler, araştırma metodolojileri ve gıdaların fiziksel karakterizasyonu gibi gıda mühendisliğini kapsayan bilgi birikimi, profesyonel şeflerin yanı sıra kurumsal gıda operasyonlarının mutfaklarına da getirilmek zorundadır.

Gastronomi ile gıda mühendisliği alanlarının etkin bir şekilde birlikte çalışmasının ilk aşaması da eğitim aşamasında olmak zorundadır. Özellikle üniversitelerdeki gastronomi ve mutfak ile ilgili birimlerin gıda mühendisliği derslerinin kapsamının genişletilmesi, uzman gıda mühendisi akademisyenleri ile çalışılması ve uygulamalı gıda derslerinin verilmesi gerekmektedir. Bu şekilde, sektörde çalışacak olan öğrencilerin gelecekte ortak çalışma konusunda sorunları olmayacak ve gıda bilimi ile ilgili bilgi sahibi olacaklardır. Üniversitelerdeki gıda bilimine ait dersler incelendiğinde görülmektedir ki, birçok üniversitedeki gastronomi ve ilişkili birimlerde gıda derslerine önem verilmekte, gıda mühendisliği kapsamında dersler müfredatlarda yer almaktadır. Ancak, buradaki temel sorun, bu derslerin hangi uzman akademisyenler ile hangi ortamlarda verildiğidir. Gıda mühendislerinin uygulamalı olarak kendi bilim alanına ait teknik ekipmanlar ile diğer gastronomi derslerinde de ortak bir şekilde yer alması gerekliliği de diğer bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de birçok üniversitenin gastronomi ile ilişkili mutfak ve gereçlerinin olduğu bilinmekte, bu gereçlerle birlikte gıda mühendisliğine ilişkin laboratuvar ortamlarına yönelik çalışmaların yapılmadığı da görülmektedir. Yurt dışında

eğitimi verilmeye başlanmış olan gastronomi mühendisliği, kavram çalışma alanı olarak yeni bir alan olarak görülse de günümüzde bu tür ortamların kurulması ve eğitimlerin verilmesi mümkündür.

Mutfakta pişirme süreçlerinde transfer olgusunun temel anlayışı, yeni teknolojilerin mutfak seviyesine uyarlanması, gerçek koşullar altında pişmiş gıdaların kalite değişimlerinin modellenmesi, besleyici ve lezzetli işlenmiş gıdaların tasarımı ve pişirme etkisinin analizi gibi birçok konuda gastronomi ile gıda mühendisliğinin ortak çalışması gerekmektedir. Gıda matrisi üzerindeki yöntemler ve kurumsal pazar için gastronomik hazırlıkların ölçeklendirilmesi gibi diğer detaylarda da gıda mühendisliğinin gastronomi üzerinde etkileri görülmektedir. Gastronomi konusunda çalışanlar yemek sahnesinde yenilikçi, güvenilir ve görünür aktörler haline geldikçe, gelecekteki beslenme şekillerinin yararına bilim ile mühendislik ve yemek pişirme ile gastronomi arasındaki işbirliği güçlendirilmelidir. Gastronomi dünyası ile ortaklık, gıda mühendislerini yeme alışkanlıklarının değiştirilmesi, evde yemek pişirmenin teşvik edilmesi, sürdürülebilir gıda zincirlerinin geliştirilmesi ve aşırı kilo ile obeziteyi azaltmak için lezzetli yiyeceklerin yeniden tasarlanması gibi konularda toplumsal sorunlara ve insanlara ortak çözümler üretebileceklerdir. Ayrıca, yaşlı nüfusu beslemek gibi diğer önemli hususlarda da birlikte çalışmaları uygun olacaktır. Bu etkileşimi gerçekleştirmek için gastronomi mühendisliği ile ilgili akademik programlar sadece endüstriyel ölçekte değil, aynı zamanda mutfak düzeyinde de örnek ve uygulamaları içerecek şekilde genişletilmeli, gastronomi eğitimi alan öğrenciler arasında problem çözme fırsatlarını, yenilikçiliği ve girişimciliği teşvik edecek çalışmalar yapılmalıdır.

Betimsel içerik analizi, belirli konudaki çalışmaların nicel ve nitel olarak ayrıntılı olarak incelenmesini içeren bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Ültay, Akyurt, Ültay, 2021: 189). Gastronomi mühendisliği ve gastronomi ile gıda mühendisliği alanındaki çalışmalar betimsel içerik analizi yöntemi ile ele alınarak, çalışılan konuların içeriği araştırılmalıdır. Böylelikle, akademik olarak yapılan çalışmalar ile sektöre ışık tutacak bilgiler edinilirken, yen yapılacak çalışmaların hangi konular üzerinde olacağı da belirlenmiş olacaktır. Betimsel içerik analizi ile yüksek lisans ve doktora alanında çalışma yapan akademisyen adaylarının kendilerini yönlendirebilecekleri gastronomi ile gıda bilimi ilişkili çalışmalar elde edilmiş olacaktır. Bu çalışmalar, gastronomi mühendisliği kavramının yayılmasına ve eğitimler içerisinde yer almasına yardımcı olacaktır.

Gıda mühendisliği alanının gastronomi eğitimi veren birimlerde daha etkin kullanılması için yeni çalışmaların yapılması, teknik ekipmanların sadece gastronomi alanında değil, gıda mühendisliği alanında kurulması uygun olacaktır. Böylelikle, gastronomi mühendisliğine adım atılarak hem geleneksel mutfak kültürünün korunması hem de yenilikçi yemeklerin hazırlanması söz konusu olacaktır. Gastronomi alanı, dünya genelinde önemini her geçen gün arttırmakta, turizmin önemli ve etkin bir çeşidi olarak her geçen gün turistik talep üzerinde etkili olmaktadır. Gastronomi eğitimlerinin iyice çoğaldığı günümüz turizm eğitim sisteminde, eğitimlerde verilecek olan teknik konular ve uygulama alanları, öğrencilerin daha iyi yetişmesine olanak sağlayacaktır. Çalışma, bu yönü ile yeni bir kavram olan gastronomi mühendisliği kavramını ve uygulanan yöntemleri ortaya koymaya çalışmıştır. Bu nedenle, çalışmanın temel amacı gastronomi eğitimlerinde gıda mühendisliği derslerinin uygulanma şekline dikkat çekmek, yenilikçi ortak çalışmaların ortaya koymasını desteklemek ve günümüz gastronomi eğitimlerinde inovasyon çalışmalarına ışık tutmaktır. Çalışmanın hem bu konuda akademik çalışmalar yapacak olan akademisyenlere yol göstermesi hem de sektörde çalışan gastronomi uzmanları ile gıda mühendislerine destek olması hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

1. Abend, L. (2015, November 29). “Denmark’s restaurants benefit from ‘Noma effect’”. Newsweek. Retrieved from. https://www.newsweek.com/2015/12/11/denmarks-restaurants-benefitnoma-effect-399042.html
2. Aguilera, J. M. (2017). “The emergence of gastronomic engineering”. *Innovative Food Science and Emerging Technologies*, 41, 277–283. https://doi.org/10.1016/j.ifset.2017.03.017
3. Aguilera, J. M., ve Park, D. J. (2016). “Texture-modified foods for the elderly: Status, technology and opportunities”. *Trends in Food Science and Technology*, 57, 156–164. https://doi.org/10.1016/j.tifs.2016.10.001
4. Aguilera, J. M. (2018). “Relating Food Engineering to Cookingand Gastronomy”. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 17, 1021-1039.
5. Akyurt, H. ve Ültay, E. (2021). “Üniversite Düzeyinde Turizm Eğitiminin Mevcut Durumu ve Turizm Sektörü Beklentileri”. Ed: Ayşe Çatalcalı Ceylan, Ferhat Özbay, Zafer Özomay, Mustafa Batuhan Kurt, *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler Cilt-2*, İçinde. (ss. 160-187), Ankara: Gece Kitaplığı.
6. Akyurt, H. ve Ültay, E. (2022). “Akademisyenlerin Uzaktan Eğitim Sistemi Faktörleri Algılamalarının Ahp Yöntemi ile Derecelendirilmesi: Giresun Üniversitesi Örneği”. *Social Science Development Journal*, 7(32), 42-56.

7. Allen, G. (2003). "Education About Food. In The Encyclopaedia of Food and Culture", (ss. 556-558). New York: *Encyclopaedia of Food and Culture*.
8. Angulo, F. J., Jones, T. F. ve Angulo, F. J. (2006). "Eating in restaurants: A risk factor for foodborne disease?" *Clinical Infectious Diseases*, 43, 1324–1328. https://doi.org/10.1086/508540.
9. Brenner, M. P. ve Sorensen, P. M. (2015). "Biophysics of molecular gastronomy". *Cell*, 161, 5–8.
10. Crosby, G. (2012). "The science of good cooking". Brookline, MA: America´s Test Kitchen.
11. Cuadros, T. R. ve Aguilera, J. M. (2015). "Gels as precursors of porous matrices for use in foods: A review". *Food Biophysics*, 10, 487–499.
12. Dickinson, E. (2015). "Colloids in food: Ingredients, structure, and stability". A*nnual Review of Food Science and Technology*, 6, 211–233. https://doi.org/10.1146/annurev-food-022814-015651.
13. Demirdağ, Ş.A. (2021). "Dynamics of International Tourism: Contemporary Issues and Problems". Editör: Yazıcıoğlu, İrfan; Yayla, Özgür; Işın, Alper, *Alienation from Work and Organization in the Covid- 19 Pandemic Process: Possible Predictions for Hotel Establishments*, 8. Bölüm, ss. 17-32. Peter Lang GmbH.
14. Djekic, I., Smigic, N., Kalogianni, E. P., Rocha, A., Zamioudi, L. ve Pacheco, R. (2014). "Food hygiene practices in different food establishments". *Food Control*, 39, 34–40. https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2013.10.035
15. Fabbri, A. ve Crosby, G. A. (2016). "A review of the impact of preparation and cooking on the nutritional quality of vegetables and legumes". *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 3, 2–11. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2015.11.001
16. Harrington, R. J. ve Ottenbacher, M. C. (2013). "Managing the culinary innovation process: The case of new product development". *Journal of Culinary Science and Technology*, 11, 4–18. https://doi.org/10.1080/15428052.2012.754724
17. Hegarty, J. A. (2011). "Achieving Excellence by Means of Critical Reflection and Cultural Imagination in Culinary Arts and Gastronomy", *Education Journal of Culinary Science & Technology*, 9, 55-65.
18. Heldman, D. R. ve Lund, D. B. (2011). "The beginning, current and future of food engineering: A perspective". In J. M. Aguilera, G. V. Barbosa-C´anovas, R. Simpson, J. Welti-Chanes, & D. Bermudez-Aguirre (Eds.), *Food engineering interfaces* (pp. 3–8). New York, NY: Springer.
19. Just, D. R., Wansink, B. ve Hanks, A. S. (2014). "Chefs move to schools. A pilot examination of how chef-created dishes can increase school lunch participation and fruit and vegetable intake". *Appetite*, 83, 242–247. https://doi.org/10.1016/j.appet.2014.08.033
20. Liger-Belair, G. (2015). "The physics of champagne". *Scientific American*, 24, 19-28.
21. Linford, R. ve Taylor, A. (2006). "The process of flavor release". In A. Voilley & P. Eti´evant (Eds.), *Flavour in food* (pp. 287–307). Cambridge, UK: Woodhead Publishing Limited.
22. Lister, T. ve Blumenthal, H. (2005). "*Kitchen chemistry*". London: Royal Society of Chemistry.
23. Myhrvold, N., Young, C. ve Bilet, M. (2011). "*Modernist cuisine: The art and science of cooking*". Bellevue, WA: The Cooking Lab.
24. Parada, J. ve Aguilera, J. M. (2007). "Food microstructure affects the bioavailability of several nutrients". *Journal of Food Science*, *72*, 21–32. https://doi.org/10.1111/j.1750-3841.2007.00274.x
25. Pelit, E. ve Demirdağ, Ş. A. "The relationship between personnel empowerment and social loafing in hotel businesses" *WSB Journal of Business and Finance*, 55(1), 15-25.
26. Reynolds, M. (2017). "AI suggests recipe for a dish just by studying a photo of it". *New Scientist*, 235(3136), 10-18.
27. Rickman, J. C., Barrett, D. M. ve Bruhn, C. M. (2007). "Nutritional comparison of fresh, frozen and canned fruits and vegetables. Part 1. Vitamins C and B and phenolic compounds". *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 87, 930–944. https://doi.org/10.1002/jsfa.2825

28. Roy, P., Nei, D., Orikasa, T., Xu, Q., Okadome, H., Nakamura, N. ve Shiina, T. (2009). "A review of life cycle assessment (LCA) on some food products". *Journal of Food Engineering*, 90, 1–10. https://doi.org/10.1016/j.jfoodeng.2008.06.016

29. Scarpato, R. (2002). "Gastronomy Studies in Search of Hospitality", *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 9(2), 1-12.

30. Schiedt, B., Baumann, A., Conde-Petit, B. ve Vilgis, T. A. (2013). "Short-and long-range interactions governing the viscoelastic properties during wheat dough and model dough development". *Journal of Texture Studies*, 44, 317–332. https://doi.org/10.1111/jtxs.12027

31. Singh, R. P., ve Heldman, D. R. (2009). "*Introduction to food engineering*" (4th ed.). Amsterdam: Academic Press.

32. Singh, R. P. ve Heldman, D. (2013). "*Introduction to food engineering*". (5th ed.). New York, NY: Academic Press.

33. Srikiatden, J. ve Roberts, J. S. (2007). "Moisture transfer in solid food materials: A review of mechanisms, models, and measurements". *International Journal of Food Properties*, 10, 739–777. https://doi.org/10.1080/10942910601161 67

34. Thomas, C., Norman, E. J. ve Katsigris, C. (2014). "*Design and equipment for restaurants and foodservice: A management view*". Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.

35. Trystam, G. (2013). "Transferts de concepts industriels aux Technologies domestiques". In C. Michon & J.-P. Canselier (Eds.), *Conception raisonn´ee des aliments* (pp. 51–63). Les Ulis, France: EDP Sciences.

36. Tunçok Sarıberberoğlu, M. (2022). "Aşçılık ve gastronomi eğitimi kampüsü tasarımının mimari bağlamda İrdelenmesi". *Artium*, 10 (1), 12-20, https://doi.org/10.51664/artium.980509

37. Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). "Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi". *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 188-201.

38. Ültay, E., Bıyıklı, Ü., Sungur, T., Topkara, İ. ve Açici, N. (2019). "Fen Bilimleri Dersi Kapsamında Teknoloji Uygulamaları ve Tasarımına İlişkin Öğretmen Adaylarının Görüşlerinin Karşılaştırılması", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(15): 209-227.

39. Vega, C., Ubbink, J. ve Van der Linden, E. (2012). "*The kitchen as laboratory*". New York: Columbia University Press

40. YÖK, Yüksek Öğretim Kurumu. (2022). *Gastronomi ve Aşçılık Eğitimi Bölümleri*. (Erişim Tarihi: 05.08.2022). https://yokatlas.yok.gov.tr/netler.php.

41. YÖK Akademik. (2022). *Gastronomi Eğitim Kadrosu*. (Erişim Tarihi: 05.08.2022). https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/view/searchResultviewListAuthor.jsp.

42. Valdovinos, M. (2010). "Chef formulation and integration: Ensuring great food and food science together". In H. R. Moskowitz, I. S. Saguy, & T. Straus (Eds.), *An integrated approach to new food product development* (pp. 303–316). Boca Raton, FL: CRC Press.

43. Voilley, A. ve Eti´evant, P. (2006). "Flavour in food". Cambridge, UK: Woodhead Publishing Limited.

44. Wilk, R. (2012). "The Limits of Discipline: Towards Interdisciplinary Food Study", *Physiology and Behavior*, 107(4), 471-475.

45. Xu, Z., Sun, D.-W., Zhang, Z., ve Zhu, Z. (2015). "Research developments in methods to reduce carbon footprint of cooking operations: A review". *Trends in Food Science & Technology*, 44, 49–57.

International
SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing
e-ISSN: 2587-1587

Research Article

Subject Area
Economy

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 102
PP: 3237-3244

Arrival
31 August 2022
Published
30 September 2022
Article ID Number
64364
Article Serial Number
37

Doi Number
http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64364

How to Cite This Article
Keskin, M. & Türkoğlu, S. P. (2022). "BIST Sürdürülebilir Endekste İşlem Gören Bankaların Wedba Yöntemiyle Performans Değerlendirmesi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:102; pp:3237-3244

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

BIST Sürdürülebilir Endekste İşlem Gören Bankaların Wedba Yöntemiyle Performans Değerlendirmesi

Performance Evaluation of Banks Traded in BIST Sustainable Index with the Wedba Method

Meltem Keskin [1] Serap Pelin Türkoğlu [2]

[1] Dr. Öğr. Üyesi., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ŞUBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik ABD, Ankara, Türkiye
[2] Dr. Öğr. Üyesi., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ŞBCMYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Finansal piyasaların temel unsurlarından ilk sırasında yer alan bankalar, günümüzde sadece verimli ve etkin işlemlerini yapmaları çevreye ve ekonomiye yeterli olamamaktadır. Bankalar; ekolojik dengeler, iklim değişikliği, karbon salınımını durdurabilme gibi çevre dostu konularda dolaylı olarak müdahalede bulunabilmektedirler. Bu bağlamda sürdürülebilir bankacılık önemlidir. Borsa İstanbul'da (BIST), 4 Kasım 2014 tarihinden bu yana BIST Sürdürülebilirlik Endeksi (XUSRD) hesaplamaktadır. Çalışmada BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde yer almaya hak kazanmış dokuz banka yer almaktadır. Bu bankalardan Albaraka Türk. 01.11.2019 tarihinde endekse giren son bankadır. Bu nedenle çalışma 2020-2022 tarihleri arasında iki yılı kapsayan bir periyotta performansları değerlendirilmiştir. Çalışmanın analizinde finansal oranlardan beş ölçüt belirlenmiştir ve değerlendirmede Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerinden olan WEDBA (Weighted Euclidean Distance Based Approach) yöntemi entropi yöntemiyle birleştirilmiş uygulamasından yararlanılmıştır. Çalışmada, incelenen bankaların değerlendirilmesinde kullanılan kriterlerin ağırlıkları entropi yöntemi ile hesaplanmıştır. Çalışma sonunda değerlendirilen kriterlere göre BİST sürdürülebilir endekste yer alan bankaların performans sıralaması incelenen dönem için elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: BIST Sürdürülebilir Endeksi, Banka, WEDBA Yöntemi, Performans

ABSTRACT

Banks, among the first essential elements of financial markets, are not adequate for the environment and the economy anymore as they carry out efficient and effective transactions. Banks can indirectly intervene in environmentally friendly issues such as ecological balances, climate change, and stopping carbon emissions. In this context, sustainable banking is important. Borsa Istanbul (BIST) has been calculating the BIST Sustainability Index (XUSRD) since November 4, 2014. The study includes nine banks that are eligible to be included in the BIST Sustainability Index. One of these banks is Albaraka Turk. It was the last bank to enter the index on 01.11.2019. For this reason, the study evaluated the performance in two years between 2020-2022. In the analysis of the study, five criteria from financial ratios were determined. In the evaluation, the WEDBA (Weighted Euclidean Distance Based Approach) method was applied, which is one of the Multi-Criteria Decision Making (MCDM) methods, combined with the entropy method. In the study, the weights of the criteria used to evaluate the banks were calculated by the entropy method. According to the criteria evaluated at the end of the study, the performance ranking of the banks included in the BIST sustainable index was obtained for the period examined.

Keywords: BIST Sustainability Index, Bank, The WEDBA Method, Performance

1. GİRİŞ

Bankalar ülke finansal piyasasının önemli kurumlarından biridir ve piyasalara yön verme gücüne de sahiptirler. Bu nedenledir ki, bankaların ne kadar etkin çalıştıklarını incelemek bankanın bulunduğu ülkenin finansal seyrini izlemenin yanı sıra yatırımcılar içinde önemlidir. Bir de bu bankalar sadece ülke değil dünyanın iklimini ve doğal dengesini korumaya yönelik çalışmalar yapması yalnızca finansal piyasaları etkilemekle kalmayıp aynı zamanda yaşadığımız çevreye de katkı sağlamaktadır.

Sürdürülebilirlik alanında bankacılığın rolü göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Dünyanın finansal bağlantılarını ellerinde tutan bankalar çalışma alanları ile ilgili olarak direk ve endirekt tüm toplumları ve sektörleri etkilemektedir. Örnek vermek gerekirse, iklime ve çevreye zarar veren firmalara finansal destek vermeme bunlardan sadece biridir. Sürdürülebilir bankacılık hedeflerini benimseyen bankalar kurum itibarına da katkı sağlamaktadırlar.

Ülkemizde de sürdürülebilirlik konularında bankalar titiz çalışma yapmaktadırlar. Bankalar ayrıca verdikleri hizmet ve ürünler ile de sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadırlar. Bankalar finansal teknolojileri de hızla hayata geçirmeye devam etmektedirler. Bankalar sadece bireysel değil ticari müşterilerine de verdikleri pek çok hizmeti; internet ve mobil hizmet olarak sağladıkları için çevre dostu olmaktadırlar.

On dokuzuncu yüzyılın başından buyana performans kelimesi insan hayatında yerini alırken günümüze kadar gelmiştir. Artık ister bireysel ister kurumların olsun değerlendirilme ve ölçümleme önemli olmaktadır. Bankalar, finansal sistemin ağlarının oluşturulmasında rol üstlenmeleri için toplumun her kesimi tarafından performansları dikkat çekici olmaktadır. Bu nedenle banka performansları pek çok paydaş için önemlidir. Banka etkinlik çalışmalarında kullanılan çeşitli yöntemler vardır. Günümüzde şirket performansları ÇKKV modeli ile değerlendirilmesi tercih edilmektedir. Bu çalışmada ÇKKV sorunsalında nadir kullanılan WEDBA metodolojisi XUSRD endeksinde listelenen bankalar üzerinde uygulanmıştır.

Çalışmada, BIST XUSRD endeksinde listelenen; Akbank, Albaraka Türk, Garanti Bankası, Türkiye Halk Bankası, İş Bankası, Şekerbank, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Vakıflar Bankası ve Yapı ve Kredi Bankası yer almıştır. XUSRD endeksinin hesaplanmaya başlandığı tarih olan 04 Kasım 2014 den başlayarak ile endeksin kriterlerini yerine getirerek işlem görmeye başlayan bankalar Akbank, Vakıflar Bankası ve Yapı ve Kredi Bankası olmuştur. Bahsi geçen tarihten bir yıl sonrasında ise İş Bankası ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası sürdürülebilir endekste listelenmeye başlamıştır. Bu bankaların ardından endekse Türkiye Halk Bankası ve 2019 yılının sonunda Albaraka Türk katılmıştır. Zaman içerisinde ister yabancı ister yerli sermayeli diğer bankalarda XUSRD endeksi kriterlerini yerine getirerek bu endekste yer almaları kaçınılmazdır.

Çalışmada XUSRD endeksinde yer alan bankaların karşılıklı değerlendirilmesi yapılabilmesi için veriler 2020 yılı baz alınması gerekliliği ve 2022 yılına ait yıl sonu bilançolarının verilerinin olmaması çalışmanın kısıtıdır. İleride yapılacak çalışmalarda daha uzun dönemli verilerin oluşması mümkün olacaktır.

Yapılan bu çalışmanın sonucunda, BİST sürdürülebilir endekste işlem gören bankaların performans sıralaması yapılmıştır.

2. LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Sürdürülebilirlik konuları göreceli yeni olmalarına rağmen Bosselmann (2016) sürdürülebilirlik fikrinin ilk kez 1713 yılında Hans Carl von Carlowitz tarafından ortaya çıktığını belirtmiştir. Sürdürülebilirliğin ilk resmi tanımlaması Birleşmiş Milletler Brundtland Komisyonu Raporu (1987) yer almıştır. Kabul gören ve kapsayıcı tanımlama ise "gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama imkanlarını azaltmadan kalkınmanın sağlanması" şeklindedir (Turguttopbaş, 2020: 269).

Sürdürülebilir finans alanında yapılmış çalışmalar literatürde yer almaktadır. Bu çalışmalar arasında Lo´pez vd. (2007) yer almaktadır. 1998-2004 dönemi incelenen çalışmada Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi ile firma vergi öncesi kâr ve/veya zarar verileri bağımlı değişken olarak belirlenirken gelir bağımsız değişken olarak değerlendirilerek bir model oluşturmuştur. Değişkenler arasında negatif ilişki tespit edilmiştir.

Sariannidis vd (2009) çalışmalarında, Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişkenlik (GARCH) modeli ve Ocak 2000 - Ocak 2008 dönemi için aylık veriler kullanarak Dow Jones Sürdürülebilirlik ve Dow Jones Wilshire 5000 (ABD) endeksleri üzerindeki çeşitli makroekonomik değişkenlerin etkisini incelemişlerdir. Ham petrol fiyatları döviz kuru oynaklığı Dow Jones Sürdürülebilirlik endeksi getirilerini olumsuz etkilediğini çalışmada vurgulanmıştır.

Drimbetas vd (2010) çalışmalarında GARCH metodolojisini kullanırlar Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi ile Dow Jones ABD Büyük Ölçekli Girişim (DJUSL), Dow Jones ABD Orta Ölçekli Girişim (DJUSM) arasındaki ilişkiyi incelerken ekonomik göstergeleri değerlendirmişlerdir. Farklı borsa endekslerinin ve bağımsız şirketlerin ekonomik gösterge değişikliklerine tepkilerinin kayıt altına almış ve yatırımcıların kararlarının etkin hale getirilmesi için öneride bulunmuşlardır.

Ryszawska (2016) çalışmasının amacını, sürdürülebilir finansmanın sürdürülebilirliğe geçiş sürecindeki rolünü vurgulamak olarak belirlemiştir. Schoenmaker (2017), sürdürülebilir projelere kaynak sağlamasının ve sürdürülebilir kalkınma amaçlarının ulaşılabilir olması finans sisteminden geçmekte olduğunun altını çizmiştir.

Lehner, (2016) çalışmasında sürdürülebilir finans ve yatırımları bölümlere ayırarak sosyolojik temellerden piyasalara yönelik eleştirel yaklaşımlara kadar uzanan alanlara odaklanmıştır. İş modellerin belirterek risk önleme olarak sürdürülebilirlik analizi ve ölçüm yöntemlerini tanımlamıştır. Çalışmanın son bölümünde ise sürdürülebilir bankacılık konusundaki çeşitli bakış açılarını inceleyen örnek olaylara yer vermiştir.

Schoenmaker, ve Schramade, (2018) yaptıkları çalışmada, sürdürülebilir finans ilkelerinin finans sektörünü nasıl harekete geçirilebileceğini açıklarlarken finansı, sürdürülebilir bir dünya hedefine ulaşmak için bir araç olarak kullanma konularını tartışmışlardır.

Schumacher vd. (2020) çalışmalarında, sürdürülebilir finansta kullanılan uygulamaları gözden geçirmişler ve Japonya'da yeşil tahvilin, sürdürülebilir yatırım piyasalarının gelişimi için önemini belirtirken çalışmalarında iklim değişimleri senaryolarına da yer vermişlerdir.

Olokoyo vd. (2020), çalışmalarında, Nijerya'da makroekonomik göstergelerin sermaye piyasası performansı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu amaçla Johansen eşbütünleşmesini kullanarak Vektör Hata Düzeltme Modeli analizi uygulamışlardır. Borsa sürdürülebilirlik performansı ile mafkroekonomik temeller arasındaki uzun dönemli ilişkide, esas olarak hisse senedi piyasası, faiz oranı ve yabancı sermaye akımları belirleyici olarak seçilen çalışmada hisse senetleri ile döviz kuru, GSYİH büyüme ve enflasyon arasında zayıf bağlantı bulmuşlalardır.

Hanley (2020), çalışmasında sürdürülebilirlik göstergelerine yönelik politika ihtiyacını incelemiştir. Sürdürülebilirliği ölçmek için tek bir ölçüm olmadığı ancak kapsayıcı bir yaklaşımın gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Popescu vd. (2021) araştırmalarında düşük karbonlu ve daha kapsayıcı bir ekonomiye geçiş için fonların öncelikli sektörlere yönlendirilmesini sağlamak için güvenilir sürdürülebilirlik değerlendirme yöntemlerine ihtiyacının gerekliliği önermesinden yola çıkarak incelmelerinde yatırım fonları için mevcut sürdürülebilirlik ölçüm yöntemlerinin sınıflandırmasını, analizini ve değerlendirmesini yapmışlardır. Değerlendirme, yapılan çalışmaları ve uluslararası kuruluşların raporlarında inceleyerek buldukları boşluklara dayalı olarak geliştirilen yedi kriterli matris hazırlamışlardır. Sonuç olarak; yatırımların gerçek dünyadaki sürdürülebilirlik etkisini yakalamakta başarısız olan çeşitli eksiklikleri olduğunu belirlemişlerdir.

Yılmaz (2019), Turguttopbaş (2020) çalışmalarında sürdürülebilir projeleri desteklemek için yeşil finans araçları ile ilgili literatür çalışması yapmışlardır.

Jackson ve Victor (2020). Çalışmalarında Kanada için makroekonomik simülasyon modeli oluşturmuşlardır. Modeli, Kanada ekonomisinin geleceği hakkında 2067 yılına kadar uzanmıştır. Karbon Azaltma Senaryosu ile Kanada'nın karbon emisyonlarını azaltmak, çevresel, sosyal ve finansal koşulları iyileştirmek için ek önlemler içeren bir Sürdürülebilir Refah Senaryosu tanımlanmıştır.

Boitan (2020), Sürdürülebilir borsa endeksleri ile karşılaştırmalı bir performans değerlendirmesi yapmıştır. Çalışmada, sürdürülebilirlik endeksleri fiyat getirisi arasındaki senkronizasyonu 30 Kasım 2010 - 26 Temmuz 2019 tarihleri arasında araştırılmış ancak veri kullanılabilirliği kısıtlamaları nedeniyle, analiz yalnızca Dow Jones için gerçekleştirilmiştir.

Cunha vd. (2021) çalışmalarında, sürdürülebilir finans ve yatırımların, sürdürülebilir küreselleşmeyi teşvik etmenin kilit noktası olduğunu belirterek bu alandaki araştırmalar, sürdürülebilir yatırımların finansal performansı ve sürdürülebilirliğe kendini adamış şirketler olarak gruplamışlardır.

Özçim (2022), çalışmasında GARCH modeli kullanarak 2014-2021 döneminde BİST Sürdürülebilirlik Endeksi volatilitesine döviz kuru değişkeninin volatilitesini arttırdığı, faiz oranı değişkeninin volatiliteyi düşürdüğü ve petrol değişkeninin etki etmediğini gözlemlenmiştir.

Bankaların finansal performans değerlendirmesi ile ilgili literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları şöyledir: Brockett vd. (1997); Said (2007); Alexandru ve Romanescu (2008); Teker vd. (2011); Minh vd. (2013); Rabaa ve Younes (2016); Küçükkocaoğlu ve Bozkurt (2018) ve Poh, vd. (2018); Mazzotta ve Ferraro (2020) ve Lu (2022) çalışmasıdır.

3. METODOLOJİ VE VERİ SETİ

3.1. Veri Seti

BIST Sürdürülebilir endekste listelenen bankaların performanslarının değerlendirildiği çalışmada, verilerine kesintisiz ulaşılabilen 9 banka çalışmada değerlendirilmiştir. Analizde kullanılacak bankaların bilgileri, bankaların endekse giriş yılları ve analizde kullanılacak kodları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Analizde Kullanılacak Bankaların Listesi

Sıra	Bıst Sürdürülebilir Endekste Yer Alan Bankalar	Kodları	BIST Sürdürülebilir Endekse (XUSRD) Giriş Tarihleri
1	AKBANK	AKBNK	04.11.2014
2	ALBARAKA TURK	ALBRK	01.11.2019
3	GARANTI BANKASI	GARAN	04.11.2014
4	TÜRKİYE HALK BANKASI	HALKB	01.11.2016
5	İŞ BANKASI	ISCTR	02.11.2015
6	SEKERBANK	SKBNK	01.11.2018
7	TÜRKİYE SINAİ KALKINMA BANKASI	TSKB	02.11.2015
8	VAKIFLAR BANKASI	VAKBN	04.11.2014
9	YAPI VE KREDI BANKASI	YKBNK	04.11.2014

Çalışmanın sınırları arasında BIST sürdürülebilir endeksinde işlem gören Tablo 1'de görülebileceği üzere dokuz banka bulunmaktadır. Ayrıca Tablo 1'de görüldüğü gibi en son endekse katılan Albaraka Türk bankası 2019 yılının son ayında XUSRD'de listelenmeye başlaması veri sağlama yıllarını daraltmakta ve çalışmanın kısıtlarını oluşmaktadır.

İncelenen bankaların finansal performanslarını değerlendirmek için literatürdeki çalışmalar ve kriterler arasındaki korelasyonlar (aralarında yüksek korelasyon bulunan kriterler analiz dışında bırakılmıştır) da dikkate alınarak 5 kriter belirlenmiştir. Tablo 2'de analizde kullanılacak değişkenler gösterilmektedir.

Tablo 2. Değerlendirme Kriterleri

Göstergeler	**Kriterler**	**Kriter Kodları**
Bilanço Yapısı	Alınan Krediler/ Toplam Aktifler	K1
Karlılık	Net Dönem Kârı/ Özkaynaklar	K2
	Faiz Gelirleri/ Toplam Aktifler	K3
Sermaye Yeterliliği	Özkaynaklar/Toplam Aktifler	K4
Gelir Gider Yapısı	Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler	K5

Çalışmada kullanılan veriler kamuya açık finans ve haber platformu olarak işlev gören investing sitesinden sağlanmıştır.

3.2. Yöntem

Bu çalışmada WEDBA yöntemi entropi yöntemiyle birleştirilmiş uygulaması sunmaktadır. İncelenen bankaların değerlendirilmesinde kullanılan kriterlerin ağırlıkları entropi yöntemi ile hesaplanmıştır.

3.2.1. Entropi Yöntemi

Bu çalışmada kriterleri ağırlıklandırmak için entropi yöntemi kullanılmıştır. Entropi, kriterleri ağırlıklandırma için literatürde en sık kullanılan yöntemlerden biridir. Entropi yönteminde kriter ağırlıkları objektif olarak hesaplanır. Entropi yönteminin adımları aşağıdaki gibidir (Vaid vd., 2022: 2419; Kannan ve Thiyagarajan, 2022: 4; Wang vd., 2022: 6-7):

- Karar matrisi normalize edilir:

$$y_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{j=1}^{m} x_{ij}} \quad (1)$$

"i" karar kriteri sayısını ifade eder ve i=1,2,…,n;

"j" alternatiflerin sayısını gösterir, j=1,2,…,m;

"x_{ij}" karar matrisi elemanlarını, "y_{ij}" ise normalize edilmiş matrisi ifade eder.

- Entropi değeri e_i belirlenir. Her bir karar kriteri için entropi değeri şu şekilde hesaplanır:

$$e_i = -k \sum_{j=1}^{m} y_{ij} \ln (y_{ij}) \quad (2)$$

k=1/ln(m) olan bir sabittir.

- Her karar kriteri olan "w_i"nin ağırlığı hesaplanır:

$$w_i = \frac{1-e_i}{\sum_{i=1}^{n} 1-e_i} \quad (3)$$

Çalışmada kriterlerin ağırlıklandırılmasında bu yöntemin tercih edilme nedeni hem objektif bir değerlendirme yöntemi olması dolayısıyla kişilerin öznel yargılarından etkilenmemesi hem de kolay matematiksel işlem süreçleri gerektirmesidir.

3.2.2. WEDBA Yöntemi

WEDBA yöntemi, alternatiflerin sırasıyla en çok ve en az elverişli duruma olan ağırlıklı mesafesine dayanmaktadır. Bu yöntemde, en elverişli durum ideal nokta (optimum nokta) ile temsil edilir ve en az elverişli durum ise anti-ideal nokta (optimum olmayan nokta) ile temsil edilir (Rao ve Singh, 2012: 368). Rao ve Singh (2012) tarafından geliştirilen bu yöntem aşağıdaki adımları içermektedir (Rao ve Singh, 2012: 368-373; Jain ve Ajmera, 2019: 121-125):

Adım 1. Karar matrisi oluşturulur.

Adım 2. Karar matrisi, standart hale getirilir:

$$x_{ij} = \frac{y_{ij}}{\max(y_{ij})} \quad \text{,fayda kriterleri için} \tag{4}$$

$$x_{ij} = \frac{\min(y_{ij})}{y_{ij}}, \text{ maliyet kriterleri için} \tag{5}$$

$$\mu_j = \frac{\sum_{i=1}^{m} x_{ij}}{m} \tag{6}$$

$$\sigma_j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{m}(x_{ij}-\mu_j)^2}{m}} \tag{7}$$

$$Z_{ij} = \frac{x_{ij}-\mu_j}{\sigma_j} \tag{8}$$

Z_{ij}, x_{ij}'nin standartlaştırılmış değeridir, μ_j, j. kriterin ortalama değeridir ve σ_j, j kriterinin standart sapmasıdır.

Adım 3. İdeal ve anti-ideal noktalar aşağıdaki formüller kullanılarak hesaplanır. İdeal ve anti-ideal noktalar standartlaştırılmış karar matrisinden bulunur:

$$Z_{ij}^{+} = \max(Z_{ij}) \tag{9}$$

$$Z_{ij}^{-} = \min(Z_{ij}) \tag{10}$$

Adım 4. İndeks skoru, IS_i hesaplanır:

$$WED_i^{+} = \sqrt{\sum_{j=1}^{n}\{w_j(Z_{ij} - Z_{ij}^{+})\}^2} \tag{11}$$

$$WED_i^{-} = \sqrt{\sum_{j=1}^{n}\{w_j(Z_{ij} - Z_{ij}^{-})\}^2} \tag{12}$$

$$IS_i = \frac{WED_i^{-}}{WED_i^{-}+WED_i^{+}} \tag{13}$$

Alternatifler IS_i değerlerine göre sıralanır. İndeks skoru, belirli bir alternatifin ideal çözüme göreli yakınlığını temsil eder. Belirli bir alternatif için indeks skoru ne kadar yüksek olursa; alternatif, ideal çözüme o kadar yakın olur ve alternatifin sıralaması da yüksek olur.

Çalışmada WEDBA yönteminin kullanılmasının nedeni, güvenilir bir sıralama sağlamasıdır. Ayrıca yöntemin hesaplama adımları basittir.

3.3. Çalışmanın Bulguları

Çalışmada performans kriterlerinin önem ağırlıkları entropi yöntemi ile hesaplanmıştır. Kriter ağırlıklarının hesaplanması için öncelikle karar matrisi oluşturulmuştur. K1 kriteri maliyet kriteri iken; K2, K3, K4 ve K5 fayda kriterleridir.

Bir sonraki adımda, karar matrisinin her bir elemanı normalize edilir. Normalizasyon sürecinde, Eşitlik (1) kullanılmıştır. Daha sonra Eşitlik (2) ile entropi değerleri hesaplanmış ve incelenen dönemler için kriterler ağırlıkları Eşitlik (3) vasıtasıyla bulunmuştur ve Tablo 3'te gösterilmiştir. Bulunan kriterlerin ağırlıkları dikkate alındığında 2020 yılı için performansı belirleyen en önemli kriterler sırasıyla Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler, Özkaynaklar/Toplam Aktifler, Faiz Gelirleri/ Toplam Aktifler, Net Dönem Kârı/Özkaynaklar ve Alınan Krediler/Toplam Aktifler olarak belirlenmiştir. 2021 yılı için ise performansı belirleme noktasında en önemli kriterler sırasıyla Net Dönem Kârı/Özkaynaklar, Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler, Özkaynaklar/Toplam Aktifler, Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler ve Alınan Krediler/ Toplam Aktifler olarak bulunmuştur.

Tablo 3. Kriter Ağırlıkları

Yıllar	Kriterler	K1	K2	K3	K4	K5
2020	wj	0,01828	0,10293	0,10775	0,21844	0,55260
2021	wj	0,02751	0,33191	0,16146	0,19052	0,28861

Daha sonra WEDBA yönteminin adımları uygulanarak Eşitlik (11), (12) ve (13) vasıtasıyla indeks skoru hesaplanmıştır ve değerlendirilen bankaların performans sıralaması elde edilmiştir. WEDBA yönteminin yıllar itibariyle sonuçları ve bankaların sıralaması Tablo 4 ve 5'te verilmiştir.

Tablo 4. 2020 Yılı İçin Sonuçlar

Bankalar	WED_i^+	WED_i^-	IS_i	Sıralama
Akbank	0,95944	0,96345	0,50104	3
Albaraka Türk	1,22716	0,66388	0,35106	6
Garanti Bankası	0,22825	1,70448	0,88190	1
Halk Bankası	1,57379	0,24584	0,13510	9
İş Bankası	0,36758	1,69390	0,82168	2
Şekerbank	1,18737	0,67715	0,36317	5
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	1,66294	0,54288	0,24611	8
Vakıflar Bankası	1,23869	0,65472	0,34578	7
Yapı ve Kredi Bankası	0,95861	0,85138	0,47037	4

Tablo 5. 2021 Yılı İçin Sonuçlar

Bankalar	WED_i^+	WED_i^-	IS_i	Sıralama
Akbank	0,83574	1,05776	0,55862	6
Albaraka Türk	1,25218	0,30528	0,19601	9
Garanti Bankası	0,42844	1,23586	0,74256	1
Halk Bankası	1,20125	0,45572	0,27503	7
İş Bankası	0,70898	0,99325	0,58350	5
Şekerbank	0,46381	1,23081	0,72630	3
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	0,68922	1,01066	0,59454	4
Vakıflar Bankası	1,25447	0,41711	0,24953	8
Yapı ve Kredi Bankası	0,43125	1,19167	0,73427	2

Tablo 4'e göre 2020 yılında finansal performans açısından en iyi performansı gösteren bankalar Garanti Bankası, İş Bankası ve Akbank olarak bulunmuştur. En kötü performans gösteren bankalar ise; Vakıflar Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Halk Bankası olmuştur. Tablo 5'te yer alan 2021 yılı sonuçlarına bakıldığında Garanti Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ve Şekerbank en iyi performans gösteren bankalar olarak bulunmuştur. Halk Bankası, Vakıflar Bankası ve Albaraka Türk ise en kötü performanslı bankalardır.

WEDBA yöntemiyle elde edilen banka sıralamalarını literatürde sıklıkla kullanılan PSI yöntemi sıralamalarıyla karşılaştırdığımızda, benzer sonuçlar elde edilmiştir. PSI yönteminin karşılaştırmada kullanılmasının nedeni, WEDBA yönteminin sıralama güvenilirliğini ortaya çıkarmaktır. Ayrıca PSI yönteminde kriter ağırlıkları, entropi yönteminde olduğu gibi karar matrisindeki veriler kullanılarak objektif olarak hesaplanmaktadır. Tablo 6'da WEDBA ve PSI yöntemleriyle elde edilen sıralama sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 6. WEDBA ve PSI Yöntemleriyle Elde Edilen Sıralama Sonuçları

Bankalar	2020 Yılı WEDBA Sıralama	2020 Yılı PSI Sıralama	2021 Yılı WEDBA Sıralama	2021 Yılı PSI Sıralama
Akbank	3	1	6	4
Albaraka Türk	6	8	9	8
Garanti Bankası	1	2	1	1
Halk Bankası	9	9	7	7
İş Bankası	2	3	5	5
Şekerbank	5	7	3	2
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	8	5	4	6
Vakıflar Bankası	7	6	8	9
Yapı ve Kredi Bankası	4	4	2	3

Tablo 6'da sunulan sıralama sonuçlarına ait bulgular, Spearman sıra korelasyonları ile doğrulanmıştır. Yöntemlerin sıralamalarına ait Spearman sıra korelasyonları tablo 7'de verilmiştir. Bu bulgulara göre WEDBA ve PSI arasındaki korelasyonların 0,01 anlamlılık düzeyinde anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. En düşük korelasyon katsayısı 0,800'tür, dolayısıyla WEDBA ve PSI yöntemleri arasında aynı yönde güçlü bir ilişki vardır.

Tablo 7. WEDBA ve PSI Yöntemleriyle Elde Edilen Sonuçların Spearman Sıra Korelasyonları

2020 Yılı İçin	WEDBA	PSI
WEDBA	1,000	0,800**
PSI	0,800**	1,000
2021 Yılı İçin	**WEDBA**	**PSI**
WEDBA	1,000	0,900**
PSI	0,900**	1,000
** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır.		

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada 2020-2021 dönemi için BİST sürdürülebilir endekste yer alan bankaların WEDBA yöntemiyle finansal performansları ölçülmüştür. Çalışmada kullanılan finansal oran değişkenleri literatür taraması sonucunda tespit edilmiş ve bu amaçla beş kriter belirlenmiştir. Kriter ağırlıkları entropi yöntemi ile hesaplanmıştır. Entropi sonuçlarına göre, 2020 yılında performansı belirleyen en önemli kriterler sırasıyla Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler, Özkaynaklar/Toplam Aktifler, Faiz Gelirleri/ Toplam Aktifler, Net Dönem Kârı/Özkaynaklar ve Alınan Krediler/Toplam Aktifler olarak bulunmuştur. 2021 yılında ise performansı etkileyen en önemli kriterler Net Dönem Kârı/Özkaynaklar, Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler, Özkaynaklar/Toplam Aktifler, Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler ve Alınan Krediler/ Toplam Aktifler olarak belirlenmiştir.

WEDBA yöntemine göre 2020 yılında finansal performans açısından en iyi performansı gösteren bankalar Garanti Bankası, İş Bankası ve Akbank olarak bulunmuştur. En kötü performans gösteren bankalar ise; Vakıflar Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Halk Bankası olmuştur. 2021 yılı sonuçları incelendiğinde ise Garanti Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ve Şekerbank en iyi performans gösteren bankalar olarak bulunmuştur. Halk Bankası, Vakıflar Bankası ve Albaraka Türk ise en kötü performanslı bankalar olarak elde edilmiştir.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda diğer ağırlıklandırma yöntemleri ile kriterlerin ağırlıkları elde edilebilir ve farklı kriterler kullanılabilir. Alternatiflerin sıralanması farklı çok kriterli karar verme yöntemleri ile yapılabilir ve sonuçlar karşılaştırılabilir. Finansal performans açısından farklı bankalar analize dahil edilebilir.

KAYNAKÇA

1. Alexandru, C., & Romanescu, M. L. (2008). "The Assessment Of Banking Performances-Indicators Of Performance in Bank Area". University Library of Munich, Germany.
2. Boitan, I. A. (2020). "Sustainable Stock Market İndices: A Comparative Assessment of Performance". Journal of Research in Emerging Markets, 2(1), 7-14.
3. Bosselmann, K. (2016). The Principle of Sustainability: Transforming Law And Governance. Routledge. 2nd Edition eBook Published. DOIhttps://doi.org/10.4324/9781315553955. London
4. Brockett, P. L., Charnes, A., Cooper, W. W., Huang, Z. M., & Sun, D. B. (1997). "Data Transformations in DEA Cone Ratio Envelopment Approaches For Monitoring Bank Performances". European Journal of Operational Research, 98(2), 250-268.
5. Cunha, F. A. F. D. S., Meira, E., & Orsato, R. J. (2021). "Sustainable Finance And İnvestment: Review And Research" Agenda. Business Strategy and the Environment, 30(8), 3821-3838.
6. Cetın, M. K., & Çetin, E. İ. (2010). "Multı-Crıterıa Analysıs Of Banks'performances". International Journal of Economics and Finance Studies, 2(2), 73-78.
7. Drimbetas, E., Sariannidis, N., Giannarakis, G., & Litinas, N. (2010). "The Effects of Macroeconomic Factor on the Sustainability, Large-Cap and Mid-Cap Dow Jones Indexes". International Journal of Business Policy and Economics, 3, 21-36.
8. Hanley, N. (2000). "Macroeconomic Measures Of 'Sustainability". Journal of economic surveys, 14(1), 1-30.
9. Jain, V., & Ajmera, P. (2019). "Application of MADM methods as MOORA and WEDBA for ranking of FMS flexibility". International Journal of Data and Network Science, 3(2), 119-136.
10. Kannan, D., & Thiyagarajan, R. (2022). Entropy based TOPSIS method for controller selection in software defined networking. Concurrency and Computation: Practice and Experience, 1-9.
11. Küçükkocaoğlu, G., & Bozkurt, M. A. (2018)."Identifying The Effects Of Mergers And Acquisitions On Turkish Banks Performances". Asian Journal of Economic Modelling, 6(3), 235-244.
12. Lehner, O. M. (2016). Routledge Handbook of Social and Sustainable Finance. Routledge.
13. Lo'pez, M., Garcıa, A. & Rodrıguez, L. (2007). "Sustainable Development and Corporate Performance: A Study Based on The Dow Jones Sustainability Index". Journal of Business Ethics, 75/3, 285–300.
14. Lu, M. P. (2022). "Cashless Payments and Banking Performances: A Study of Local Commercial Banks in Malaysia". International Journal of Business and Society, 23(2), 855-876.
15. Mazzotta, R., & Ferraro, O. (2020). "Does the gender quota law affect bank performances? Evidence from Italy". Corporate Governance: The International Journal of Business in Society. 20/ 6, 1135-1158

16. Minh, N. K., Long, G. T., & Hung, N. V. (2013). "Efficiency And Super-Efficiency Of Commercial Banks İn Vietnam: Performances And Determinants". Asia-Pacific Journal of Operational Research, 30(01), 1250047.
17. Rao, R., & Singh, D. (2012). "Weighted Euclidean distance based approach as a multiple attribute decision making method for plant or facility layout design selection". International Journal of Industrial Engineering Computations, 3(3), 365-382.
18. Ryszawska, B. (2016). "Sustainability transition needs Sustainable Finance". Copernican Journal of Finance & Accounting, 5(1), 185-194.
19. Olokoyo, F. O., Ibhagui, O. W., & Babajide, A. (2020). "Macroeconomic Indicators And Capital Market Performance: Are the links sustainable?". Cogent Business & Management, 7(1), 1792258.
20. Özçim, H. (2022). "BIST Sürdürülebilirlik Endeksi ve Makroekonomik Veriler Arasındaki İlişkinin Garch Modelleri Çerçevesinde İncelenmesi". Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (50), 115-126.
21. Poh, L. T., Kilicman, A., & Ibrahim, S. N. I. (2018). "On Intellectual Capital And Financial Performances Of Banks In Malaysia". Cogent Economics & Finance, 6(1), 1453574.
22. Popescu, I. S., Hitaj, C., & Benetto, E. (2021). "Measuring The Sustainability Of İnvestment Funds: A Critical Review Of Methods And Frameworks İn Sustainable Finance". Journal of Cleaner Production, 314, 128016.
23. Rabaa, B., & Younes, B. (2016). "The İmpact Of The Islamic Banks Performances On Economic Growth: Using Panel Data". International Journal of Economics and Finance Studies, 8(1), 101-111.
24. Said, A. (2007). "Does The Use Of Sukuk (İslamic Bonds) İmpact İslamic Banks Performances? A Case Study Of Relative Performance During 2007-2009". A Case Study of Relative Performance during, 2009.
25. Sariannidis, N., Litinas, N., Konteos, G., & Giannarakis, G. (2009). A GARCH Examination of Macroeconomic Effects on US Stock Market: A Distinguish Between The Total Market İndex And The Sustainability İndex. Available at SSRN 1340574.
26. Schoenmaker, D., & Schramade, W. (2018). Principles of sustainable finance. Oxford University Press.
27. Schumacher, K., Chenet, H., & Volz, U. (2020). "Sustainable FİNance in Japan". Journal of Sustainable Finance & Investment, 10(2), 213-246.
28. Teker, S., Teker, D. and Kent, O. "Measuring commercial banks' performances in Turkey: A proposed model." Journal of Applied Finance and Banking 1.3 (2011): 97.
29. Turguttopbaş, N. (2020). "Sürdürülebilirlik, Yeşil Finans ve İlk Türk Yeşil Tahvil İhracı". Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 12(22), 267-283.
30. Vaid, S. K., Vaid, G., Kaur, S., Kumar, R., & Sidhu, M. S. (2022). "Application of multi-criteria decision-making theory with VIKOR-WASPAS-Entropy methods: A case study of silent Genset". Materials Today: Proceedings, 50, 2416-2423.
31. Wang, C. N., Le, T. Q., Chang, K. H., & Dang, T. T. (2022). "Measuring Road Transport Sustainability Using MCDM-Based Entropy Objective Weighting Method". Symmetry, 14(5), 1033.
32. Yılmaz, N. K. (2019). "Sürdürülebilirlik Perspektifiyle Finansa Yeni Bir Yaklaşım: Yeşil Finans Ve Uygulamaları" . Florya Chronicles of Political Economy, 5(2), 139-160.
33. https://tr.investing.com (Erişim Tarihi: 17.05.2022).